

ΕΡΩΤΑΣ

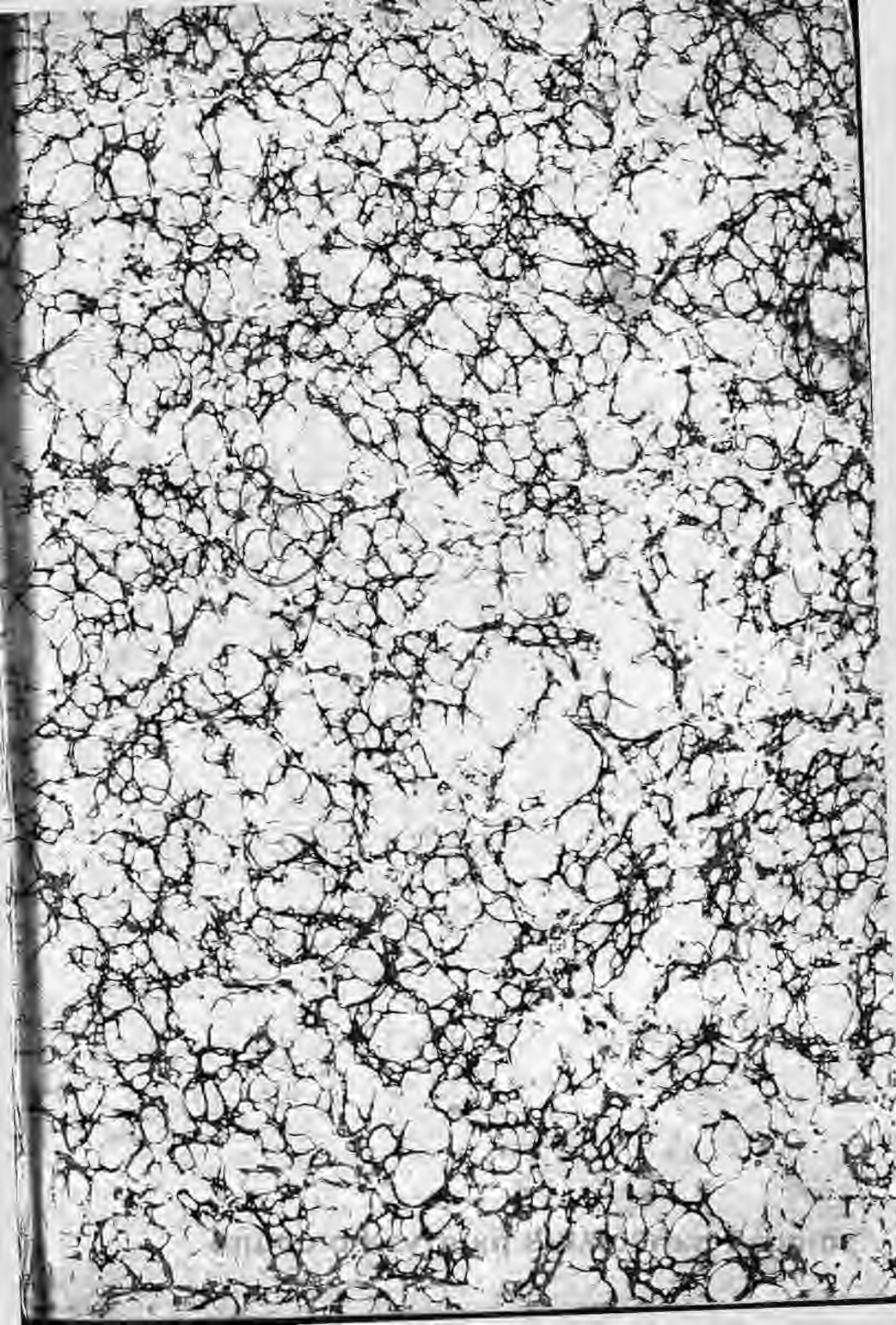
ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΘΗΝΑΣ

Αριθ. εις 7500/69

Εξ αγοράς 2000/69

2844 Ζαχου

20160-20538

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ.

ΤΟΜΟ.

~~~~~

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΗΤΟΙ

Ο ΒΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Κατὰ πάσας τὰς σχέσεις καὶ ἐκδηλώσεις αὐτοῦ ἐξεταζόμενος,

Ἐκτεταμένον μὲν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων

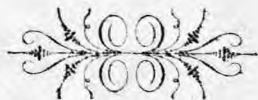
μέχρι τῆς Ῥωμαιοκρατίας,

Συμπληρωματικὸς ἐπὶ τῆς ἐπὶ αὐτῆς μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων.

Α. ΠΟΥΛΤΖΙΔΟΥ.

~~~~~  
ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.
~~~~~


ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΤΥΠΟΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΩΜΑΣΙ Σ. Κ. ΒΛΑΣΤΟΥ,

(Κατὰ τὴν ἑδρὴν Ἑρμοῦ, Ἀριθ. 178).

~~~~~
Δημόσιον 1870. Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

1911

Ο ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΚΑΙ Ο ΠΥΡΡΟΣ

Εκδόσεις της Ελληνικής Βιβλιοθήκης

Εκδόσεις της Ελληνικής Βιβλιοθήκης

Εκδόσεις της Ελληνικής Βιβλιοθήκης

Εκδόσεις της Ελληνικής Βιβλιοθήκης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀριθ. Πρωτ. 10663.

Διεκπ. 6387.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Πρὸς τὸν Κ. Ἀναστάσιον Πολυζωίδην.

Γνόντες τὸ περιεχόμενον τῆς ἀπὸ 20 λήξαυτος Ὀκτωβρίου ὑμετέρας ἀναφορᾶς μετὰ τοῦ συνημμένου αὐτῇ χειρογράφου τῶν παρ' ὑμῶν συγγραφέντων Ἑλληνικῶν, τροποποιηθέντων καὶ διορθωθέντων κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς πρὸς κρίσιν αὐτῶν συστηθείσης ἐπιτροπῆς, ἐγκρίνομεν τὸ σύγγραμμα ὑμῶν τοῦτο, ὡς δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν ἐν τοῖς Γυμνασίοις διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 9 Δεκεμβρίου 1867.

Ὁ ὑπουργὸς

Χ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.

1900
1901
1902

DECLARATION OF THE LAW

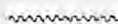
TO THE HONORABLE THE SECRETARY OF THE
TREASURY

Under the Act of March 3, 1879, entitled "An Act to provide for the redemption of the United States bonds and notes," it is the duty of the Secretary of the Treasury to issue the necessary orders for the redemption of the same. The Secretary of the Treasury has the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 10th inst., in relation to the redemption of the United States bonds and notes, and in reply to inform you that the same has been forwarded to the proper authorities for their consideration.

Very respectfully,
Your obedient servant,
J. M. Smith

Π Ρ Ο Δ Ο Τ Ο Σ.

Ἐν ἀνὰ χειρός σου γράμμα, ἔργον τοῦ Κυρίου Α. Πολυζωίδου ἀνδρὸς γνωστοῦ καὶ ἐξ ἄλλων ὑπ' αὐτοῦ προεκδεδομένων σπουδαίων συγγραμμάτων (*), πρὸ τριετίας ἤδη καταρτισθὲν ὑπεβλήθη εἰς τὸ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργεῖον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ εἰσαχθῇ, ἐὰν ἐξετασθὲν ἐνεκρίνετο, ὡς κείμενον διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας εἰς τὰ ἡμέτερα Γυμνάσια. Τὸ δὲ Ὑπουργεῖον, ἀποδεχθὲν ἀσμένως τὴν προσφορὰν, διώρισεν ἀμέσως κατὰ τὰ εἰωθότα ἐξεταστικὴν τινὰ ἐπιτροπὴν, ἥτις, συγχειμένη ἐξ ἀνδρῶν ἀρμοδίων, ἀφοῦ διεξήλθε μετὰ πολλῆς ἐπιστάσιος τὸ χειρόγραφον σύγγραμμα, ἀπεφάνθη περὶ αὐτοῦ ταῦτα αὐτολεξεῖ « Ἡ ἐπιτροπὴ, εἰς ἧς τὴν κρίσιν παρεπέμφθη χειρόγραφον τὸ πόνημα τοῦ Κ. Πολυζωίδου «τὰ Ἑλληνικά» εὗρεν αὐτὸ πολλαχῶς ἀξιόλογον καὶ πρὸς δὴ συνετάχθη σκοπὸν χρησιμώτατον· διότι καὶ τὴν λέξιν ἔχει κυρίαν καὶ τὴν φράσιν εὐκολον καὶ τῶν ἐκάστοτε ὑποκειμένων τὴν ὑποτύπωσιν ἐναργῆ καὶ τὴν κρίσιν φέρει ὄχι ἡμαρτημένην καὶ τῆς νεωτέρας ἱστορικῆς ἐπιστήμης οὐδαμῶς ἀπολείπεται· οὐχ ἥττον δὲ καὶ ἡ φιλολογία καὶ ἡ καλλιτεχνία τῶν ἀρχαίων ἱστοροῦνται ἐν αὐτῷ ἀκριβῶς ».

Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ συνέπειαν τῆς ἀποφάνσεως ταύτης τῆς ἐπιτροπῆς τὸ Ὑπουργεῖον ἐνέκρινε τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ περὶ

(*) Εἰς ταῦτα ἀνήκουσι τρεῖς μὲν ἀρχαιότεραι μεταφράσεις: α) ἡ τῶν Συνταγμάτων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν Συμπολιτειῶν τῆς Ἀρκτῆς Ἀμερικῆς β) ἡ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας τοῦ Δροζίου ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ καὶ γ) ἡ τῆς Φιλοσοφικῆς τοῦ Δικαίου Ἐπιστήμης τοῦ Γρόσσ ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ. Τέταρτον δὲ ἴδιον αὐτοῦ σύγγραμμα τὰ Γεωγραφικὰ κατὰ τὸ ἐνεστὸς καὶ παρεληλυθὸς ἐν συνάψει μετὰ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἐθνῶν εἰς δύο τόμους.

οὗ ὁ λόγος συγγράμματος ὡς διδακτικοῦ, συνωδὰ τῇ προ-
θέσει τοῦ συγγραφέως, εἰς τὰ ἡμέτερα Γυμνάσια, δὲν ἀμφι-
βάλλομεν ὅτι οἱ Κύριοι Καθηγηταὶ καὶ τὴν ἐπίσημον ταύ-
την ἐγκρίσιν, γενομένην μετὰ προηγουμένην ἐξέτασιν, εὐ-
λαβοῦμενοι, καὶ τὰ κρείττονα ἄλλως ἔργα, ὅσα τῆς παιδείας
ἢ πρόοδος παρ' ἡμῖν φέρει εἰς φῶς, προτιμῶντες, θέλουσι με-
ταχειρισθῇ αὐτὸ κατὰ τὸν ὅρισμόν του καὶ δικαίῳσει οὕτω
τὰς προσδοκίας τοῦ τε Συγγραφέως, ὅστις οὐδενὸς ἐφείσθη
κόπου εἰς τὴν σύνταξίν του, ἀπὸ τῶν πηγῶν αὐτῶν ἀντλή-
σας κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ὕλην, καὶ τοῦ ἀναλαβόντος προ-
θύμως τὴν διὰ τοῦ τύπου ἔκδοσίν του ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι
ἀναπληροῖ χρεῖαν οὐσιωδεστάτην προσφέρων εἰς τὴν σπου-
δάζουσαν Ἑλληνικὴν νεολαίαν πόνημα ἀνταποκρινόμενον
ἐντελῶς εἰς τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τῆς ἱστορικῆς ἐπι-
στήμης καὶ ἔχον τοῦτο ἔτι τὸ πλεονέκτημα πρὸς ἄλλα τῶν
μέχρι τοῦδε ἐκδεδομένων, ὅτι συμπληροῦται καὶ διὰ τινος
συντόμου μὲν ἀλλ' ὅσον ἐνεστι ἀκριβοῦς ἐξιστορήσεως τῶν
νεωτέρων Ἑλληνικῶν συμβάντων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς
χρόνων.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 10 Αὐγούστου 1870.

Ὁ ἐκδότης

Κ. Σ. ΒΛΑΣΤΟΣ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

§. 1. Χαρακτηρισμός τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐν γένει καὶ ἀξία τῆς ἱστορίας αὐτοῦ.

ΤΑ πρῶτα τοῦ πολιτισμοῦ σπέρματα ἐβλάστησαν ὁμολογουμένως ἐν τῇ ἀνατολῇ. Ἰνδοί, Βάκτριοι, Βαβυλώνιοι, Ἀσσύριοι, Μῆδοι, Αἰγύπτιοι, Σῖναι καὶ ἄλλα ἐκείνης ἔθνη, πρῶτως ἤδη τῆς βαρβάρου καταστάσεως ἀπαλλαγέντα, ἀνέπτυξαν τέχνας καὶ ἐπιστήμας καὶ πολλὰ κρείττονος ἐξωτερικοῦ βίου στοιχεῖα καὶ μέσα ἐφεύρον. Ἀλλὰ, εἴτε, ὑπὸ τὴν ἐλευθρίαν ἐπίδρασιν τοῦ δεσποτισμοῦ, τῆς ἱεροκρατίας, τῆς πολυγαμίας καὶ τῆς τρυφῆς διατελοῦντα, διεφθάρησαν ταχέως, εἴτε, ἕνεκα τῆς ἀνεπιμιξίας καὶ ἀπομονώσεώς των, ἔμειναν στάσιμα, καὶ, οἷον εἰπεῖν, νεκρά. Ἐν τοιαύτῃ δὲ ὄντων αὐτῶν καταστάσει παρῆλθεν εἰς τὴν Σκηνὴν τὸ *Ἑλληνικόν*, ὅπερ, λαχὼν θεῖα μοῖρα πρὸς ἐνοίκησιν χώρας συντελεστάτης εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, ἐγένετο ὁ πρόδρομος καὶ ὁ προαγωγὸς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ, ἢ μᾶλλον τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ· διότι οἱ τοῦ Ἑλληνος τὸ πάλαι ἀμέσως διαδεχθέντες Ῥωμαῖοι ἐκείνων μαθηταὶ ὑπῆρξαν ἀπ' ἀμφοτέρων δὲ, ἀποτελοῦντων ὁμοῦ τὴν οὕτω λεγομένην *Κλασσικὴν ἀρχαιότητα*, ἅπανσαι αἱ ἐπελθοῦσαι γενεαὶ ἐφωτίσθησαν.

Ὅτι δὲ ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξεν ἡ ἀρχικὴ ἐστία, ἀφ' ἧς προῆλθεν ἡ καθαρὰ πνευματικὴ μόρφωσις, ἡ διακρίνουσα μέχρι τῆς σήμερον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον ἀπὸ τοῦ μὴ τοιούτου, τοῦτο ὁμολογεῖται παρὰ πάντων καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ ἐπιβεβαιοῦσιν ἀναντιρρήτως· διότι πρῶτοι οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς ἐξόχου εὐφυΐας των, τῆς ζωηροτάτης φαντασίας των καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἐγχαράττειν εἰς πάντα τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀτομικότητος τὴν σφραγίδα, ἐδημιούργησαν *Τέχνην* αὐθυπόστατον καὶ ἐφεύρον ὅλους τῆς *Ποιήσεως* τοὺς τύπους, ποιήσεως τοσούτῳ μᾶλλον γοητευτικῆς, ὥσθ παρίστατο ὑπὸ τὸ ἔνδυμα γλώσσης ἀρμονικωτάτης· αὐτοὶ πρῶτοι ἀναδείξαντες τὴν

διανοητικὴν ἔρευναν πάντῃ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς αὐτογνωμοσύνης καὶ τοῦ συμφέροντος ἰδίης τινὸς ἀνθρώπων τάξεως (ὡς τῶν παρ' Ἰνδοῖς Βραχμάνων, τῶν παρ' Αἰγυπτίοις ἱερέων, τῶν παρὰ Βαβυλωνίοις Χαλδαίων, τῶν παρὰ Μήδοις καὶ Πέρσας Μάγων κ. λ.) καὶ ἐνώσαντες μετὰ τῶν πορισμάτων τῆς πείρας καὶ παρατηρήσεως τὴν καθαρὰν τῆς ἰδέας θεωρίαν παρήγαγον εἰς ᾧς τὴν *Ἐπιστήμην* ἐν γένει, κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἔννοιαν, ἐξαιρέτως δὲ τὴν *Φιλοσοφίαν* ἀφοῦ κατῴρθωσαν νὰ διακρίνωσιν, ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν ὑπὲρ αἰσθησιν πραγμάτων, τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ διανοουμένου πνεύματος ἀπὸ τῆς θεησκευτικῆς ὑπαγορεύσεως· ὅθεν τὸ περίφημον Δελφικὸν ῥητὸν «*Γινῶθι σαυτὸν*» ἤγουν ἡ αὐτοσυνειδήσις, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν κρηπίδα ἢ τὴν θεμέλιον τῆς φιλοσοφίας ἀρχήν, ἐν Ἑλλάδι κατὰ πρῶτον ἐγένετο πρόβλημα καὶ ἔλαβε τὴν λύσιν του· διότι κατὰ τὸν ἀλληγορικὸν μῦθον τὸ τεράστιον ἐκεῖνο Αἰγύπτιον Ὄν, ἡ *Σφίγξ*, ἐνταῦθα μετὰ τοῦ αἰνίγματος τοῦ ἐνεφανίσθη. Ἐνταῦθα τὸ αἶνigma ἐλύθη καὶ μετὰ τῆς λύσεως, ἥτοι τῆς γνώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Σφίγξ ἔπεσε κατὰ πετρῶν.

Τελospάντων ἐν Ἑλλάδι πρὸ πάσης ἄλλης χώρας καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἑλλήνων κατηρτίσθη καὶ ἤκμασεν ἀληθὴς πολιτικός βίος· διότι ἐνταῦθα πρῶτιστα οἱ κατὰ μέρος ἄνθρωποι εὐτύχησαν νὰ ἔχωσι πληροὺς δικαίωμα μετοχῆς εἰς τὰ δημόσια πράγματα· ἐνταῦθα πρῶτιστα, ἡ φωνὴ τῆς ὁλομελείας ὑψώθη εἰς κοινὴν γνώμην καὶ κατέστη δυνατὴ, συμφώνως πρὸς τὰς προόδους τῆς διανοητικῆς μορφώσεως, ἡ ἀνάπτυξις τῆς πολιτείας· τοῦτου δ' ἕνεκα οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν καὶ τὸ πρῶτον ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ἔθνος, ὅπερ ἐδυνάθη νὰ εἰσαγάγῃ καὶ διατηρήσῃ παρ' ἑαυτῷ *Κοινοβουλευτικὸν* πολίτευμα, ἐν ᾧ μόνῳ ἀναδεύκνυται ἡ ἀξία τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ ταῦτα ἄρα τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος φέρεται εὐλόγως τὰ πρωτεῖα μεταξὺ πάντων τῶν ἄλλων τῆς ἀρχαιότητος ἐθνῶν· ἕκαστον τούτων ἔσχε τὸν προορισμὸν του ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, ὁ προορισμὸς ὅμως ἐκείνου ὑπῆρξεν ὁ κάλλιστος καὶ μέγιστος· δὲν προήχθη, ὡς τὸ Ῥωμαϊκόν, διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων εἰς λαμπρὰν κοσμοκρατίαν, ἀλλὰ διὰ τῆς διανοητικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως, μεταδόσης ῥυθμὸν καὶ κόσμον εἰς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, κατέστη *δύναμις*, ἥτις αἰῶνας πολλοὺς, ὑπὲρ τὰς δύο χιλιετηρίδας, διατηρεῖ τὴν ἐνεργητικὴν αὐτῆς ἐπιβρόχην. Ἡ Ῥωμαϊκὴ κοσμοκρατία, συνεχομένη μετὰ τοῦ χρόνου καὶ τόπου, ἀπώ-

λετο· ἡ δὲ πνευματοκρατία τῆς Ἑλλάδος, μὴ περιοριζομένη ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται κατὰ τὴν ἰδέαν αἰωνίως· ἄλλως τε καὶ ἡ Ἑλλὰς δύναται οὐχ ἥτιον ἢ ἡ Ῥώμη νὰ ἐπιδείξῃ μεγάλους ἥρωας, ἐνθέρμους τῆς πατρίδος φίλους, πρότυπα ἐξόχου δραστηριότητος καὶ ἀρετῆς· ἡ δὲ Μακεδονικὴ Ἑλλὰς προέβη καὶ μέχρις ἀληθοῦς κοσμοκρατίας, καὶ τοὶ βραχὺν διαρκεσάσης χρόνον· ἀλλὰ διὰ πάντων τούτων δὲν ἐπενήργησεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος τοσοῦτον ἀποτελεσματικῶς ἡ Ἑλλὰς, ὅσον διὰ τῆς παντοδαπῆς καὶ ὑψηλῆς αὐτῆς παιδείας καὶ διὰ τῆς περὶ τὰ τῆς τέχνης ἔργα ἀκριβείας, καλλωνῆς καὶ ποικιλίας. Τὸ πνεῦμα ἄρα, ὅπερ μόνον ἦν ἱκανὸν νὰ καταστήσῃ γονίμους τὰς ὑλικὰς δυνάμεις πρὸς τοὺς ὑψηλοτέρους σκοποὺς κάλλους νοεροῦ, ἀνέδειξεν αὐτὴν κράτος ἐν τῷ κόσμῳ μοναδικόν καὶ ἀθάνατον.

Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ οὐδὲν γήινον φαινόμενον περιέχει ἐν ἑαυτῷ τὸ τέλειον, ἡ εἰκὼν τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος πρὸς τὰ ἐκτεθέντα φωτεινὰ ἔχει καὶ τὰ σκιώδη αὐτῆς μέρη ἢ ἐλαττώματα. Σφοδρὰ πάθη καὶ ἐπιθυμίαι ἀκόλαστοι, συνεχὲς ζηλοτυπία τῶν διαφόρων πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ καταδιωγμοὶ ἀμείλικτοι ἀντιθέτων φατριῶν, πολλάκις ἐμόλυναν καὶ κατήσχυναν τὸν βίον αὐτοῦ τοῦ περιουσίῳ ἔθνους, καὶ τὸ δὴ χεῖριστον! συνεπήγαγον ἐπὶ τέλους τὴν ἀξιοθρήνητον τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας πτώσιν πολὺ πρὶν ἢ ἐπέλθῃ ἡ τοῦ πνεύματος παρχμὴ καὶ ἔκλυσις. Ἀλλ' ὅμως ὅσον μομφῆς ἄξιον, ὅσον ἀποτρόπαιον καὶ ἂν ὦσι τὰ εἰρημμένα ἐλαττώματα, μολαταῦτα ἐνώπιον τῆς γοητευτικῆς θεᾶς τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ καθίστανται ἀφανῆ πως, καὶ οὔτε δύνανται ἄλλως νὰ μειώσωσιν ἐπὶ ποσὸν τὸ μέγα συμφέρον, ὅπερ ἕκαστος, καὶ Ἕλληνα καὶ μὴ Ἕλληνα, εὕρισκε εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὡς κατεσχόν ἐπιτηδεύειν νὰ προσφέρῃ τὴν ἀρίστην καὶ ῥωστικωτάτην πνευματικὴν τροφήν· διὸ καὶ εἰς οὐδέναν, ἀληθοῦς παιδείας ὀρεγόμενον, ἐπιτρέπεται νὰ ᾗ ἀγνὸς καὶ ἄπειρος αὐτῆς.

§. 2. Χωρογραφία τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς, ἀποτελοῦσα τὴν νοτιοανατολικὴν ἄκρην ἢ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν προτομὴν τῆς μεγάλης Ἑλληνοσλαβικῆς Χερσονήσου, τῆς ἀπὸ τοῦ ὅρους Σκάρδου (ἢ, κατ' ἄλλους, τοῦ Αἴμου) ἕως τῶν ἀκρωτηρίων· Ταινάρου καὶ Σουνίου ἐκτεινομένης, βορρῆως μὲν ἀφορίζεται

διὰ τοῦ Ὀλύμπου, τῶν Καμβουνίων καὶ τῶν Ἀκροκερυνίων ὁρέων ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ Ἰλλυρίας, ἀνατολικῶς δὲ νοτίως καὶ δυτικῶς περι-
κλύζεται ὁλόκληρος ὑπὸ τριῶν πελαγῶν: τοῦ Αἰγαίου, τῆς Μεσογείου
καὶ τοῦ Ἰονίου. Ἡ κατὰ πλάτος διάστασις αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Σουνίου, τῆς
ἀνατολικωτάτης ἄκρας, μέχρι Λευκάδος, τῆς δυτικωτάτης, εἶναι 36
γεωγραφικῶν μιλίων· ἡ δὲ κατὰ μῆκος, ἀπὸ ἄρκτου πρὸς νότον, ἦτοι
ἀπὸ τῶν Ἀκροκερυνίων μέχρι Τεινάρου, 50' ἅπαντα δὲ ἡ ἐπιφάνειά
της, ἐξαιρουμένων τῶν πολυαρίθμων νήσων, περιέχει ὡς ἑγγιστα 1300
τετραγωνικά μίλια.

Τὸ πολύγωνον ἢ πολυσχιδὲς τῶν Ἑλληνικῶν παραλίων σχῆμα καὶ
ἡ πληθὺς αὐτῇ τῶν ἀσυμμέτρως διεσπαρμένων νήσων μέχρι τῆς μι-
κρᾶς Ἀσίας ἐπιβεβαιῶσι τὴν ἀλήθειαν τῶν ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων συγ-
γραφέων καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Διοδώρου παραπεμφοθεισῶν εἰς ἡμᾶς παρα-
δόσεων, ὅτι διηλαδὴ ἡ νῦν ὑπὸ τῶν ὕδατων τοῦ Αἰγαίου καλυπτομένη
ἐπιφάνεια ἦτο πάλαι ποτὲ ἡπειρος, ἡ οὕτω λεγομένη *Λυκτορία* ἢ
Λυκαονία, βραχύτερον δὲ, ἀλλ' ἐν χρόνῳ ἀορίστω, ἐπελθούσης μεγα-
λῆς τινὸς φυσικῆς μεταβολῆς, κατεποντίσθη καὶ ἐθράυσθη· μονῆρεις δὲ
βράχοι, αἱ περὶ τοῦ Ἀρχιπελάγους νῆσοι, καὶ σειραὶ ὁρέων, τοῦ
Ἑλληνικοῦ ἐδάφους αἱ βάσεις, ἀφοῦ ἀντέστησαν εἰς τὴν ἀγρίαν ὁρμὴν
τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης, ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὁποίας κεῖνται,
δεικνύουσι τὴν σήμερον τὰς ἡμιανεωγμένας πλευράς των, ὡς ἂν ἐμαρ-
τύρουν τὴν συμβῆσαν μεγάλην καταστροφὴν, αὐτὴν ἐκείνην πιθανῶς,
ἣτις ἠνέφξε συγχρόνως καὶ τὴν τοῦ Εὐξείνου Πόντου διέξοδον διὰ τοῦ
Θρακικοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἔθετο εἰς συγκοινωνίαν
τὴν Ἀτλαντικὴν μετὰ τῆς Μεσογείου διὰ τοῦ Ἡρακλείου Πορθμοῦ.
Παρατηρητέον δὲ ὅτι εἰς τὰς μεταβολὰς ταύτας καὶ ἰδίως εἰς τῆς Ἑλ-
λάδος τὴν διαμόρφωσιν συνετέλεσαν οὐ μόνον τῆς θαλάσσης ἐκκυμα-
τώσεις, τὰς ὑποίας αἰνίττονται καὶ τὰ παραδεδομένα περὶ τοῦ Ἐγυ-
γίου κατακλυσμοῦ, περὶ τῆς μεταξὺ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθῆνας ἔριδος
κτλ. ἀλλὰ καὶ ἡφαίστειαι ἐκρήξεις, αἱ ἐπιμαρτυροῦσιν οὐχ ἥττον πα-
νάρχαια μυθεύματα, ὡς ἡ μεταξὺ τῶν Γιγάντων καὶ τῶν Ὀλυμπίων
Θεῶν μάχη, αἱ ἐπισωρεύσεις τῶν ὁρέων Ὀσσης καὶ Πηλίου κτλ.

Ἡ Ἑλληνικὴ γεωσόνησος ἔχει τὸν ἴδιον τοῦτον χαρακτήρα, ὅτι σύγ-
κειται ἐκ πλείστων καὶ ποικίλων ὁρέων, κοιλάδων καὶ μικρῶν πεδιά-
δων, ἡτρεῖται δὲ μεγάλων ποταμῶν. Ὁ κύριος τῶν ὁρέων αὐτῆς κορ-

μός (καθ' ἑαυτὸν κλάδος τις τοῦ Σκάρδου, ἀφ' οὗ ἐκφύονται ὁ Σκόμιος, ὁ Ὀρβηλος, ὁ Αἰμός, ἡ Ῥοδόπη, καὶ αἱ Ἰλλυρικαὶ Ἀλπεις) εἶναι ὁ βορειοδυτικῶς μεταξὺ Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας μεταωριζόμενος Πίνδος, οὗτινος ἡ μὲν νοτιὰ συνέχεια προσλαμβάνει τὸ ὄνομα τοῦ *Τυμφρηστοῦ*, δύο δὲ κύριοι βραχίονες πρὸς δυσμὰς καὶ ἀνατολὰς ἐκτεινόμενοι σχηματίζουσιν ἐκεῖ μὲν τὰ *Κεραυρία*, τὰ χωρίζοντα τὴν Ἠπειρον ἀπὸ τῆς Ἰλλυρίας, ἐνταῦθα δὲ τὰ *Καμβούρια*, καὶ τὸν διηνεκῶς χιονόβλητον *Ὀλύμπον*, τὸ μεταξὺ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας διάφραγμα. Ἀπὸ τῆς εἰρημένης δὲ τοῦ Πίνδου συνεχείας ἄρχεται νέος κλάδος· ἡ *Οἶτη*, ἥτις τείνουσα ἀδικακῶς παρὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον καὶ μὴ καταλείπουσα μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ αὐτῆς ἄκρου, τοῦ καλουμένου *Καλλιδρόμου*, καὶ τῆς θαλάσσης εἰμὴ τὴν περίφημον τῶν *Θερμοπυλῶν* πάροδον, ἀποτελεῖ τὸν ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος προμαχῶνα, ὡς τὰ παράλληλα καὶ ἰσοῦψή *Καμβούρια*, τὸν ἐξωτερικόν, συνάμα δὲ καὶ τὸ ὠραιότατον φυσικὸν ὄριον μεταξὺ Θεσσαλίας καὶ μέσης Ἑλλάδος. Ἐντὸς δὲ τῆς Θεσσαλίας αὐτῆς λαμβάνει ἀπὸ τοῦ *Τυμφρηστοῦ* τὴν πρὸς ἀνατολὰς φασὴν παραλλήλως σχεδὸν πρὸς τὴν *Οἶτην* καὶ ἑτερόν τι ὄρος, ἡ *Ὄθρυς* (νῦν Γκούρα), ἥτις διακρίνει τὰς δύο πεδιάδας τῆς Θεσσαλίας καὶ μετὰ τοῦ *Πηλίου* καὶ τῆς *Ὀσσης*, γείτονος καὶ ἀντιζήλου τοῦ *Ὀλύμπου*, τελευτᾷ εἰς τὸν Παγασσητικὸν κόλπον. Τὰ περικτεέρω δὲ τῆς μέσης Ἑλλάδος ὄρη δὲν εἶνε εἰμὴ συνέχεια τοῦ *Τυμφρηστοῦ* καὶ τῆς *Οἴτης*· καὶ εἰς μὲν κλάδος αὐτῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ *Κόρακος* τείνει πρὸς τὴν Αἰτωλίαν, ἄλλοι δὲ πάλιν κλάδοι περίφημοι ἐκ τῆς μυθολογίας, οἷον ὁ *Παργασός*, ὁ *Ἐλικῶν*, ὁ *Κιθαιρῶν* φέρονται νοτίως καὶ εἴτε προχωροῦσιν ἀδικακῶς μέχρι Σουνίου, εἴτε διεκβαλλοῦσιν, ὑπὸ τὴν προσηγορίαν τῶν *Ὀρειῶν* ὄρεων, διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Οὐχ ἥτιον δὲ ὀρεινὴ εἶνε καὶ ἡ νοτιὰ Ἑλλὰς (ἡ Πελοπόννησος)· τὰ πλεῖστα δὲ τῶν ὄρεων αὐτῆς συγκεντροῦνται ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ καὶ μεταξὺ τούτων ἐξέχει ἡ χιονοσκεπὴς *Κυλλίνη*, τῆς ὁποίας ὁ κυριώτερος νότιος κλάδος εἶνε ὁ *Ταῦγετος*, ὁ διαιρῶν τὴν Λακωνίαν ἀπὸ τῆς Μεσσηνίας καὶ ἀπολήγων εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ταίναρον.

Παρὰ τὰ πολλὰ δὲ ταῦτα καὶ συνεχῇ ὄρη, ἅτινα ὡς νευρώσεις φύλλου τινὸς διασχίζουσι τήν τε Ἠπειρον καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐδύναντο νὰ σχηματισθῶσι μεγάλοι πεδιάδες ἐπὶ μικρῶν ἀποστάσεων· αἱ μᾶλλον λόγου ἄξιαι εὐρίσκονται πρῶτον ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἔπειτα

ἐν Βοιωτίᾳ περὶ τὴν λίμνην Κωπαΐδα ὡς καὶ περὶ τὸν Ἀσωπὸν μετ' αὐτάς δ' ἔπονται ἐν μὲν τῇ Ἀττικῇ ἢ περίξ των Ἀθηνῶν καὶ ἡ τῆς Ἐλευσίως, τὸ λεγόμενον Θριάσιον πεδίον, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Περσικοῦ ἁγῶνος ἔσκει ἀξιομνημόνευτον τοῦ Μακρῶνος. Ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ ἡ ἀρχαία Ἀρκαδικὴ καὶ ἡ Μαιναλία (ἡ τῆς νῦν Τριπόλεως), αἱ τῆς καίλης Ἡλίδος, ἡ Ἀργολικὴ καὶ ἡ περὶ τὴν Στανύκληρον ἐν Μεσσηνίᾳ.

Ἐκ τῶν ποταμῶν δὲ τῆς Ἑλλάδος μόνοι μνείας ἄξιοι εἰσίν· ὁ Ἀλφειὸς ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ καὶ Ἡλίδι, ὁ Εὐρώτας ἐν τῇ Λακωνίᾳ, ὁ Πάμισος ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ, ὁ Ἀρχελῶος καὶ ὁ Εὐήρος ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ, ὁ Ἀσωπὸς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, ὁ Σπερχεῖος ἐν τῇ Φθιώτιδι· καὶ ὁ Πηνειὸς ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ. Πολλοὶ δὲ τῶν πάλαι ὀμνηθέντων εἴτε μετὰ βραχὺν ῥοὴν ἔξαντλοῦνται, εἴτε ἅμα ἀπὸ τῆς πηγῆς ἐκρέουσιν· γίνονται ἀφανεῖς διὰ τῆς εἰς λίμνας ἢ εἰς πλησίον τι πέλαγος βυθίσσεως των.

Ἀλλὰ τὸ μέγα φυσικὸν πλεονέκτημα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ ἐγγύτης τῆς θαλάσσης, ἥτις τριχόθεν τὴν περιβάλλει. Ἡ κατ' ἀνατολὰς ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀσίας χωρίζουσα αὐτὴν καὶ πολλὰς ὑπὸ Ἑλλήνων ὥσαύτως οἰκουμένας νήσους περικλύζουσα φέρει ἐν γένει τὸνομα τοῦ *Αἰγαίου Πελάγους*, ὅπερ βορείως μὲν ὡς *Θρακικόν*, ἀπὸ τῆς Θρακικῆς ἀρχόμενον χερσονήσου, περιορίζει τὴν τε Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ σχηματίζει ἐν τῇ δευτέρᾳ τέσσαρας ἀξιολόγους κόλπους· τὸν Στρυμόνιον, τὸν Σιγγιτικόν, τὸν Τορωναῖον καὶ τὸν Θερμαϊκόν· νοτιώτερον δὲ διακρίνεται εἰς *Πελασγικόν* καὶ *Εὐβοϊκόν*, ὧν τὸ μὲν εἰσδύον εἰς τὰ θεσσαλικά παράλια ἀποτελεῖ τὸν Παγασσητικόν καὶ Μαλιακόν κόλπον, τὸ δὲ περιπτύσσεται τὴν μικρὰν νῆσον Εὐβοίαν καὶ χωρίζει αὐτὴν ἐκ τῆς στερεᾶς διὰ τινος στενοῦ βραχίονος, τοῦ καλουμένου *Εὐρίπου*· ἀπὸ δὲ τοῦ Σουνίου περαιτέρω μετονομάζεται *Μυρτώων*, ἐξ οὗ προκύπτουσιν ὁ Σαρωνικὸς κόλπος καὶ ὁ Ἀργολικός. Ἡ δὲ περιβρέουσα τὸ νοτιώτατον καὶ ἥττον πλατύτερον μέρος τῆς Ἑλλάδος μέρος καλεῖται *Σικελιωτικὴ* (ὡς φέρουσα πρὸς τὴν Σικελίαν) καὶ περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὸν Λακωνικόν καὶ τὸν Μεσσηνιακόν κόλπον. Τέλος ἡ περιλαμβάνουσα τὴν δυτικὴν τῆς Ἑλλάδος πλευρὰν εἶναι τὸ λεγόμενον *Ίόνιον πέλαγος*, οὗτινος ὁ κυριώτερος κόλπος, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κορινθιακός, μόνον δι' ἐνὸς τεσσαρακοντασταδίου ἰσθμοῦ ἐμποδίζεται ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Σαρωνικοῦ ἐνώσεώς του. Οὕτω δὲ πάντοτε ὑπὸ τῆς θαλάσσης περιζωννυμένη ἡ Ἑλληνικὴ χερσονήσος ἔχει, πλὴν τῶν πολυα-

ρίθμων νήσων, πολὺ πλεόν ἀνεπτυγμέναις περὶ πάσης ἄλλης Εὐρωπαϊκῆς χώρας.

Ἐὰν δὲ πρὸς τῇ οὕτω ποικίλῃ καὶ ἰδιοτρόπῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους μορφώσῃ ληφθῶσιν ἔτι ὑπ' ὅψιν Οὐρανοῦ καὶ ἀέρος αἱ ἰδιότητες, ἐξηγεῖται εὐκόλως πῶς διανοητικῇ τῶν ἀνθρώπων κατάστασις, πολιτεύμα καὶ γλώσσῃ ἐν τῇ μικρῇ τούτῳ χώρῃ πολλάκις τοσοῦτον ἀντιθέτως ἀλλὰ πάντοτε ἐλευθέρως καὶ καθαρῶς ἀνεπτύχθησαν. Ἐπὶ πάσης δηλονότι τῆς Ἑλλάδος ἀναπεταννύεται Οὐρανός, ὅστις, πολὺ αἰθριότερος καὶ καθρύτερος ἢ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὑπὸ ἴσον πλάτος, διεγείρει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἰς μεῖζονα ἔντασιν καὶ δραστηριότητα. Μολονότι δὲ περὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ποτὲ περὶ Ρόδου ἐλέγετο, ὅτι διγλαδὴ οὐδεμίᾳ αὐτοῦ ἡμέρᾳ παρέρχεται ἀνήλιος* μολονότι ὑετὸς ἀτελεύτητος (θῆσφατος ὄμβρος) καὶ πυκνὴ χιών ἐπὶ τῶν ὄρεων τῆς Ἀρκαδίας παρατείνουσι τὸν χειμῶνα καὶ ἐπὶ πολὺ μέρος τῆς ἐκρινῆς ὥρας, πολλαχοῦ δὲ ἢ εἰς τὰ φυτὰ ἐπωφελὲς δρόσος καθιστᾷ ἐχληρὰ· εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰς νύκτας, νεφέλαι μετὰ τοῦ νοτίου ἀνέμου ἐπαίρονται καὶ συνεχῶς βρονταὶ μετὰ κερυκνῶν εἰς τῶν ὄρεων τὰς χαράδρας ἐκρηγνύμεναι· κλονίζουσι πάντα τὰ πέριξ, μολαταῦτα, καὶ τῶν περιστάσεων τούτων μὴ παραβλεπομένων, εὐλόγως ὁ Ἡρόδοτος ὑπερτιμᾷ τὴν Ἑλλάδα πάσης ἄλλης χώρας διὰ τὴν εὐτυχὴν εὐκρασίαν τῶν ὥρων (*), ἣν καὶ ὁ Πλάτων ἐξύμνει εἰς τὴν Ἀττικὴν μάλιστα ἀποβλέπων· διότι ἀληθῶς ἐνταῦθα βόρειοι ἀνεμοὶ κανονικῶς ἐπανερχόμενοι μετριάζουσι τὴν θερμότητα τῆς ἡμέρας, ὃ δ' ἀὴρ εἶνε τοσοῦτον εὐδιδος καὶ διαφανῆς, ὥστε γυμνὸς ὁ ὀφθαλμὸς δύναται νὰ διακρίνῃ ἀπὸ τοῦ Ἰμμητοῦ τὴν Χίον καὶ ἐπὶ πολλοῦς ἤδη αἰῶνας, ἔνεκα τῆς καθαρότητος αὐτοῦ, διατηροῦνται ἀλώδιστα ἀριστοουργήματα τῆς τέχνης, ὅσα διέφυγον τὴν καταστρεπτικὴν τῆς βερθερότητας ἐπὶ ῥεῖαν. Παρατηρητέον δ' ἄλλως ὅτι ὀλίγων σταδίων διαφορὰ συνεπιφέρει εἰς τὰς ὁρεῖνας τῆς Ἑλλάδος κοιλιάδας διαφορὰς τῆς θερμοκρασίας ἐπαισθητάς. Ἐκ τῆς διαφορᾶς δὲ ταύτης, ἠνωμένης καὶ μεθ' ὧν τῶν ἄλλων τοπικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιρροῶν, προέκυπτον τοιαῦτα περὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν κατοίκων ἀντιθέσεις, οἵκῃ ἐν ταῖς πεδιναῖς χώραις δὲν ἀπαντῶνται ἐπὶ μεγίστων ἀποστάσεων.

(*) Βιβλ. Γ', 106 «Ἡ Ἑλλὰς πολλόν τι κάλλιστα κεκραμέναις ἔλασιν ὥρας.»

Καθόλου δὲ τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἐξεταζόμενον, πλὴν τῆς Θεσσαλίας, τῆς Βοιωτίας καὶ τινων πεδιάδων τῆς Πελοποννήσου, εἶνε λυπρὸν καὶ λιθώδες· ὅθεν ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην ἐνηθύνετο εὐλόγως, ὅτι μόνον διὰ τοῦ κόπου ἐκτάτο τὸν πλοῦτον, τὰς εὐχερείας τοῦ βίου καὶ ὅλα τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα συνήθως ἐδήλου διὰ τοῦ περιληπτικοῦ ὄρου τῆς ἀρετῆς (*). Ἐλώδει τόποι, οἵτινες μετὰ ταῦτα ἀντέμειβον πλουσίως τὴν ἐλαχίστην ἐπιμέλειαν, ἔπρεπε προηγουμένως ν' ἀποξηρανθῶσιν ἀπαλλαττόμενοι τῶν λιμναζόντων καὶ θαλασσίων ὑδάτων, ὅφ' ὧν τὸ πρὶν ἐκαλύπτοντο· βράχοι δὲ νὰ ἐπιπεδοθῶσι καὶ ψαμμώδη καὶ χαλικοῦχα πεδία εἰς καλλιεργήσιμους ἀρούρας νὰ μεταβληθῶσιν.

Τοιαύτη ἐν γένει ἡ εἰκὼν τῆς Ἑλλάδος φυσικῆς θεωρουμένης· ὑπολείπεται δὲ ἤδη, πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῆς, νὰ διεξέλθωμεν καὶ τὰ καθέκαστα μέρη, ἐνθα περιείχοντο αἱ διάφοροι πολιτεῖαι καὶ πόλεις, περὶ ὧν, προόδους τῆς ἱστορίας, θέλει γενῆ λόγος.

Καθ' ὅριον φυσικώτατα, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων προκύπτει, ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος διακρίνεται εἰς τρία κύρια τμήματα, ἥτοι εἰς βορείαν, μέσην καὶ νοτίαν Ἑλλάδα (τὴν Πελοπόννησον). Τέταρτον δὲ ἄλλο τμήμα ἀποτελοῦσιν αἱ πολυάριθμοι αὐτῆς νῆσοι.

Α') Ἡ βορεία Ἑλλὰς ὑπὸ τῶν εἰς ὕψος 7—8000 ποδῶν ἀναρριχωμένου Πίνδου διχοτομουμένη περιελάμβανε δύο χώρας: δυτικῶς μὲν τὴν ἀπὸ τῶν Κεραυνίων ὀρέων μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἐκτεινομένην Ἑπειρον, ἀνατολικῶς δὲ τὴν ἀπὸ τῶν Καμβουνίων μέχρι τῆς Οἰτῆς διήκουσαν Θεσσαλίαν.

1) Ἡ Ἑπειρος, ἥτις ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα τοῦ Ὀμήρου δηλοῖ ἐν γένει τὴν ἀπέναντι τῆς Ἰθάκης στερεὰν καὶ βραδυτέρον μόλις διεκρίθη ὡς χώρα ἰδίᾳ, περιλαμβανομένη ἐντὸς τῶν εἰρημένων ὀρέων, ὑπῆρξε πολλῶν, ἔπειτα ἀξιολόγων καταστάσεων, Ἑλληνικῶν φύλων ἡ ἐστία· ἀλλὰ διὰ τῆς μεταναστάσεως τούτων καὶ τῆς ἐπελεύσεως ἄλλων βαρβάρων ἀπέβαλον ἐπὶ μᾶλλον τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα οἱ κάτοικοι αὐτῆς, τοὺς ὁποίους ὁ Θουκιδίδης καὶ ἄλλοι συγκαταλέγουσιν εἰς τοὺς βαρβάρους· τὰ κυριώτερα δὲ φύλα: οἱ Χάονες, οἱ Θεσπρωτοὶ καὶ οἱ Μολοσσοί, καθ' ἃ ἡ χώρα διηρέθη εἰς 3 μέρη: *Χαορίαν*, *Θεσπρωτίαν* καὶ *Μολοσσίδα*, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν εἰμῇ ὡς ἑτερο-

(*) Θουκυδ. Α', 103 «Πάτριον ἡμῖν ἐκ τῶν πόνων τὰς ἀρετὰς κτῆσθαι.»

θαλλεῖς, οὕτως εἶπεῖν, ἀδελφοὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τῇ Μολοσσίδι ἔκειτο ἡ πρωτ. Δωδώνη, περίφημος διὰ τὸ αὐτόθι ἀρχαιοτάτον Πελασγικὸν Μαντεῖον τοῦ Διός.

2) Ἡ *Θεσσαλία*, ἄνευ κοινῆς ἐπωνυμίας κατὰ τοὺς ἑρῶνικούς χρόνους, μετὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς Θεσπρωτικῆς μετανάστασιν τῶν Θεσσαλῶν ἀπ' αὐτῶν τὸ ὄνομα τοῦτο λαβοῦσα, ἔχει πρὸς ὅλα τοῦ κόσμου τὰ μέρη ὠρισμένα φυσικὰ ὅρια καὶ συνίσταται κυρίως ἐκ δύο κοιλάδων, ὧν ἡ μεγαλητέρα ἀπετέλει κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους λίμνην εὐρεῖαν ἕως αὐ, χωρισθείσης τῆς Ὀσσης ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἐκ τινος σεισμοῦ, εὗρον τὰ ὕδατα (ὁ Πηνειὸς) διεξοδὸν διὰ τοῦ ἐντεῦθεν σχηματισθέντος αὐλῶνος τῶν Τερπῶν, διηρέθη δὲ ἡ χώρα αὕτη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τινος δυνάστου *Ἀλεύου* (συγχρόνου τοῦ Σόλωνος) εἰς 4 τετράδας ἢ τετραρχίας: τὴν *Ἑστιαιωτίν* βορείως, ἔχουσαν ὡς νότιον ὄριον τὸν Πηνειὸν, τὴν *Φθιωτίν* νοτίως, τὴν *Θεσσαλιωτίν* μεταξὺ ἀμφοτέρων καὶ τὴν *Πελασγιωτίν* ἢ τὸ *Πελασγικὸν Ἄργος* ἀνατολικῶς μέχρι τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Πηλίου. Διὰ μεταγενεστέρως δὲ κατακτήσεως προσετέθη καὶ ἡ *Μαγνησία* ὡς πέμπτη μοῖρα. Πόλεις λόγου ἄξια: ἡ Φθία, πατρίς τοῦ Ἀχιλλέως, πρωτεύς ἐξαφηνισθεῖσα· ἡ *Λαμία*· ἡ Φάρσαλος πλησίον δύο λόφων, τῶν λεγομένων Κυνὸς Κεφαλῶν· αἱ Φεραί, καθέδρα Τυράνων· ἡ Λάρισσα παρὰ τὸν Πηνειόν· ἡ Ἰωλκὸς, ὅθεν ἀπέπλευσαν οἱ Ἀργοναῦται.

Β') Ἡ μέση ἢ ἡ κυρίως *Ἑλλάς*, ἡ ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Μαλικκοῦ κόλπου βορειόθεν μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Σαρωνικοῦ ἐκτεινομένη, περιελάμβανεν 9 χώρας· τρεῖς δυτικάς: Ἀκαρνανίαν, Αἰτωλίαν καὶ Ὀζολικὴν Λοκρίδα· δύο μεσογαίαις: Δωρίδα καὶ Φωκίδα· καὶ τέσσαρας ἀνατολικάς: Ἀνατολικὴν Λοκρίδα, Βοιωτίαν, Ἀττικὴν καὶ Μεγαρίδα.

1) Ἡ *Ἀκαρνανία*, πασῶν τῶν ἄλλων ἡ δυτικωτάτη, χωριζομένη ἀπὸ τῆς Αἰτωλίας διὰ τοῦ Ἀχελώου· Πόλεις αὐτῆς: τὸ Ἄκτιον παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, κτισθὲν κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐπὶ τοῦ ὀμῶνύμου ἀκρωτηρίου· ἡ Στράτος παρὰ τὸν αὐτὸν κόλπον καὶ ἄλλη Στράτος παρὰ τὸν Ἀχελῶον.

2) Ἡ *Αἰτωλία* εἰς ἀρχαίαν καὶ ἐπίκτητον διαιρουμένη καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ διαβρεομένη. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς πιθανῶς ἐκ τῆς Ἠπειρου μεταναστέυσαντες καὶ ἐπὶ τοῦ Πελοπόννησικοῦ ἔτι πολέμου

ἐθεωροῦντο ὡς βάρβαροι· Πόλεις: ἡ Καλυδὼν παρὰ τὸν Εὐχρον, περίφημος ἐν τῇ μυθολογίᾳ· ἡ Πλευρών· ἡ Θέρμων (καὶ ἡ Θέρμος) ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας, κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους καθεδρὰ τῆς Λιτωλικῆς δημοσπονδίας (τοῦ Πανατωλικίου). Παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελώου αἱ Ἐχινάδες νῆσοι.

3) Ἡ *δυτικὴ Λοκρίς*, παρὰ τὸν Κόρινθικὸν κόλπον, κατοικουμένη ὑπὸ τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν, γένους ληστρικοῦ. Πόλεις: ἡ Ἄμφισσα· ἡ Νάυπακτος, ὅθεν οἱ Δωριεῖς ἐξέπλευσαν κατὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον καθόδον αὐτῶν, παραχωρηθεῖσα βραδύτερον εἰς τοὺς Μεσσηνίους, οἵτινες μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον πάλιν ἐξεβλήθησαν ἐντεῦθεν.

4) Ἡ *Δωρίς*, μικρὰ καὶ τραχεῖα χώρα, καλουμένη προσέτι καὶ *Δωρικὴ Τετράπολις* ἀπὸ τῶν τεσσάρων αὐτῆς πόλεων: Βοίου, Κυτινίου, Ἐρινεοῦ καὶ Πίνδου.

5) Ἡ *ἀνατολικὴ Λοκρίς*, παρὰ τὸν Εὐβοϊκὸν καὶ Μαλιακὸν κόλπον, κατοικουμένη ὑπὸ τῶν Ὀπουντίων καὶ Ἐπικημιδιῶν Λοκρῶν, ὧν οἱ μὲν ἐκαλοῦντο οὕτως ἀπὸ τῆς μητροπόλεώς των, τοῦ Ὀπούντος, οἱ δὲ, πρὸς βορρᾶν τῶν πρώτων μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν οἰκοῦντες, ὠνομάζοντο οὕτως ἀπὸ τοῦ παρκακτιμένου ὄρους τῆς Κνημίδος καὶ εἶχον πρωτεύουσαν τὸ Θρόνιον.

6) Ἡ *Φωκίς*, ἐν τῇ ἄνω κοιλάδι τοῦ Κηφισοῦ καὶ παρὰ τὴν Οὔτην καὶ τὸν Παρνασσόν. Πόλεις: οἱ Δελφοί (παρὰ τῷ Ὀμήρῳ Πυθῶ) ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς ὑπωρείας τοῦ Παρνασσοῦ μεταξὺ τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ κορυφῶν, περίφημος ἕνεκα τοῦ παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ αὐτῇ μέγα ἀξίωμα ἔχοντος Μαντεῖου τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος· τὴν δόξαν δὲ τῶν Δελφῶν ἐπηύξανεν καὶ τὸ αὐτόθι ἐδρεῖον Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ὡς καὶ οἱ ἐνταῦθα πανηγυριζόμενοι Πυθικοὶ ἀγῶνες· ἡ Κρίσσα, πρωΐμως ἤδη δι' αἰτίας ἀγνώστους ἐρημωθείσα καὶ ἀντικαστηθεῖσα διὰ τῆς εὐλιμένου Κίρρας· ἡ Ἐλάτεια, ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Κηφισοῦ, ἡ κλειὴ πρὸς τὴν Φωκίδα καὶ Βοιωτίαν.

7) Ἡ *Βοιωτία*, κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους ἄνευ κοινῆς ἐπωνυμίας ὡς καὶ ἡ Θεσσαλία, περιστοιχιζομένη ὑπὸ τοῦ Παρνασσοῦ, τοῦ πολυπίδακος Ἑλικῶνος, τοῦ Κιθαιρώνος καὶ τῆς τραχεῖας Πάρνηθος, ἐσωτερικῶς δὲ περιέχουσα κοιλάδας καὶ πεδιάδας καρποφορωτάτας· αἱ ἄξιολογώτεραι αὐτῆς πόλεις ἀπετέλουν δημοσπονδίαν τινὰ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν· ἦσαν δὲ αἱ ἑξῆς: α) Παρὰ τὸν Κηφισόν: ἡ

Χαιρώνεια, ὅχιρὰ καὶ ὄμορος πρὸς τὴν Φωκίδα· ὁ ὄρχομενός, ἀποτελῶν μετὰ τῆς ἐπικρατείας του, ἥτις κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους περιελάμβανε πᾶσαν τὴν δυτικὴν Βοιωτίαν, ἰδίαν πολιτείαν, τὴν τῶν Μινυῶν· 6) Περὶ τὴν *Μινυην Κωπαῖδα*: ἡ Κορώνεια, ἡ Ἀλιάρτος· 7) Παρὰ τὴν *Εὐβοϊκὴν θάλασσαν*: ἡ Αὐλὶς (ὅθεν ὁ Ἑλληνικός· στόλος ἀπέπλευσεν εἰς Τρώαδα· τὸ Δῆλιον· 8) Ἐν τῇ *Λοιπῇ Βοιωτίᾳ*: αἱ Θεσπιαί, παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Ἐλικῶνος· αἱ Πλαταιαὶ καὶ ἡ Πλάταια, ἐπὶ τῆς βορείας κλητύος τοῦ Κιθαιρώνος, ἀποσπασθεῖσα ἐκ τῆς Βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας καὶ οὐσα πάντοτε σύμμαχος τῶν Ἀθηνῶν· μεταξὺ δὲ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῆς προηγουμένης ἔκειντο ἐπὶ διαδός τὰ Λευκτρά· αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Θήβη (ἐπτάπυλος) μετὰ τῆς ἀκροπόλεως Καδμείας, παρὰ τὸν ποταμίσκον Ἰσμηνόν· ἡ Τάναγρα, τῆς ὁποίας τὸ πεδῖον ὡς καὶ τὸ περὶ τὸν Ἰρωπὸν ἦσαν τὸ πάλαι ὀνομαστά διὰ τὴν εὐφορίαν καὶ τὴν καλλονὴν των.

8) Ἡ *Ἀττικὴ*, χωριζομένη ἀπὸ τῆς Βοιωτίας διὰ σειρᾶς ἀποκρήμων ὁρέων, τοῦ Κιθαιρώνος πρὸς δυσμὰς καὶ τῆς Πάρνηθος πρὸς ἀνατολάς· ἔκ παλαι διηρεῖτο εἰς 4, ἀπὸ δὲ τοῦ Κλεισθένους εἰς 10 καὶ βραδύτερον εἰς 12 φυλάς, ὑποδιαιρουμένας εἰς Δήμους 174. Ἡ περίπυστος μητρόπολις αὐτῆς, αἱ Ἀθηναί, κειμένη μεταξὺ Ἰλισσοῦ καὶ Κηφισσοῦ, συνέκειτο ἐκ τριῶν κυρίων μερῶν: τῆς Ἀκροπόλεως ἢ Κεκροπίας, τῆς κάτω πόλεως καὶ τῶν 3 λιμένων: Πειραιῶς, Μουνυχίας καὶ Φαλήρου· πυρποληθεῖσαν ὑπὸ τῶν Περσῶν ὁ Θεμιστοκλῆς τὴν ἀνωκοδόμησε λαμπροτέρην καὶ τὴν περιτείχισεν, ὁ δὲ Κίμων τὴν ἤνωσε μετὰ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν λεγομένων 2 μακρῶν σκελῶν ἢ Τειχῶν, εἰς α' ἐπὶ Περικλέους προσετέθη καὶ τρίτον, μέσον, πιθανῶς ταχέως πάλιν κρημισθέν. Ἡ ἐπὶ ἀποτόμου βράχου ἐνιδρυμένη Κεκροπία περιεῖχε μόνον δημόσια κτίρια, καθιερωμένα εἰς τε τὴν λατρείαν καὶ τὴν τέχνην: Τὰ (ὑπὸ τοῦ Μνησικλέους κτισθέντα) Προπύλαια ἔφερον εἰς τὸν (ὑπὸ τοῦ Ἰκτινίου καὶ Καλλικράτους) ὄλως ἐκ λευκοῦ Πεντελικοῦ μαρμάρου κατασκευασθέντα ἑκατόμπεδον Παρθενῶνα, ἐφ' οὗ ὕψοῦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Φειδίου ἐπεξεργασθὲν χρυσελεφάντινον (36 πήχεις) ἄγαλμα τῆς (πολιούχου) Παλλάδος Ἀθηνᾶς, καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου συνεῖχτο διὰ κίωνων ὁ Ὀπισθόδομος, ἐνθα ἦσαν ἐναποταμιευμένα τὰ δημόσια χρήματα· ἐπὶ τῆς ζωφόρου παριστάνετο ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀετώματος ἡ εἰς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ

Ποσειδῶνος καὶ ἡ νίκη ἐκείνης διὰ κολοσσιῶν τελειοτάτων ἀγαλμάτων. Παρὰ τὸν Παρθενῶνα δ' ἔκειτο ὁ 70 πηχυς χυτὸς χάλκινος κολοσσὸς τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς (ἔργον ὠσχύτως τοῦ Φειδίου) καὶ ὀλίγον περαιτέρω τὸ Ἐρέχθειον ἢ ὁ ναὸς τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, ἱερὸν παμπάλαιον, καὶ ἴσως ἐξαρχῇ; ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως Ἐρεχθίδεως. Ἡ κάτω Πόλις ἦτο τὸ κυρίως λεγόμενον Ἄστυ· πρὸς τὸ δυτικονότιον τούτου μέρος ἔκειτο ἐπὶ λόφῳ ἡ Πνύξ, ἐνθα συνήρχετο εἰς ἐκκλησίαν ὁ δῆμος, καὶ ἐπὶ ἐνὸς ἄλλου λόφου ἀντικρὺ ὁ Ἄρειος Πάγος, παρὰ τοῦς πρόποδας δὲ τούτου ἡ διὰ τῶν ζωγραφιδῶν τοῦ Πολυγνώτου, αἵτινες ἐξεικνίζον τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, κεκοσμημένη Ποικίλη Στοὰ καὶ ἡ Ἀγορά. Προσέτι ἐν τῇ πόλει περιείχοντο· τὸ Πρυτανεῖον (ὅπου εἰσιτεύοντο οἱ πρέσβεις καὶ οἱ τὴν πόλιν μέγα ὠφελήσαντες πολῖται), τὸ μέγα θέατρον τοῦ Διονύσου, τὸ Ὀλυμπιεῖον ἢ ὁ ναὸς τοῦ Διὸς μετὰ τοῦ κολοσσιῶν χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τοῦ Θεοῦ, καὶ πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ τὸ Παναθήναιον Στάδιον. Ἐκτὸς δὲ τῆς πόλεως ὑπῆρχον τὰ 3 Γυμνάσια, ἦτοι ἡ Ἀκαδημία, ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Πλάτων, τὸ Κυνόσαργες καὶ τὸ Λύκειον, ἐνθα ὁ Ἀριστοτέλης μετὰ τῶν μαθητῶν του περιεπάτει διδάσκων. — Πλὴν δὲ τῶν Ἀθηνῶν ἄλλοι ἀξιοσημεῖωτοι τόποι τῆς Ἀττικῆς ἦσαν· Ἡ Ἐλευσίς, εἰς ἣν ἦγεν ἀπὸ Ἀθηνῶν ἡ ἱερὰ ὁδὸς, ὀνομαστὴ διὰ τὸν ναὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τελούμενα μυστήρια τῆς Δήμητρος ὡς καὶ διὰ τὸ ἐξόχως κερποφόρον Θριάσιον πεδίον τῆς· τὸ Σούνιον, φρούριον ὀχυρὸν ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου, ὅπου σώζονται ἔτι τὰ εἰρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Σουινιάδος Ἀθηνᾶς· ὁ Μαραθῶν ἐν τῷ ὁμωνύμῳ πεδίῳ, ὅπου συνεκροτήθη ἡ περιφημος κατὰ τῶν Περσῶν μάχη, στρατηγούντος τοῦ Μιλτιάδου· ἡ Φυλὴ, ὅθεν ὁ Θρασύβουλος ἐξώρμησε κατὰ τῶν 30 τυράννων καὶ ἡ Δεκέλεια, ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τειχισθεῖσα.

9) Ἡ Μεγαρίς, πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀττικῆς, ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ σειρᾶς λόφων, τῶν ὡς ἐκ τοῦ σχήματος λεγομένων Κεράτων, καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ, ἐπὶ τῆς τῶν Δωριέων καθόδου ἀποσπασθεῖσα ἐκ τῆς Ἀττικῆς, εἰς ἣν πρότερον ἀνῆκε· Πόλεις· τὰ Μέγαρχα, μητρ. συγκειμένη ἐκ δύο ἀκροπόλεων (Καρίας καὶ Ἀλκαθώου) καὶ τοῦ Ἄστεος· ἡ Νίσαια, λιμὴν ὀχυρὸς ἐπὶ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, διὰ μακρῶν τειχῶν μετὰ τῶν Μεγάρων συνδεόμενος.

Γ') Ἡ Πελοπόννησος, ὁμοία φύλλῳ Πλατάνου, ἐκτεινομένη πρὸς

νότον καὶ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου μετὰ τῆς μέσης Ἑλλάδος συνεχομένη, περιεῖχεν ὡσούτως 9 αὐτόνομους χώρας, τὰς ἑξῆς: Κορινθίαν, Σικυωνίαν, Φλιασίαν, Ἀχαΐαν, Ἠλίαν, Μεσσηνίαν, Λακωνίαν, Ἀργολίδα καὶ Ἀρκαδίαν.

1) Ἡ Κορινθία, μετὰξὺ τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἐκτεινομένη καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ μέχρι τῶν συνόρων τῆς Μεγαρίδος, μικρὸν πρὸς νότον τῶν Σχειρωνίδων πετρῶν. Ἡ μητρόπολις αὐτῆς Κόρινθος (τὸ πρότερον Ἐφόρα), κειμένη παρὰ τοῦς πρόποδας ὄρους ἀποτόμου, ἐφ' οὗ ὁ Ἀκροκόρινθος, τὸ ὀχυρότατον Ἑλληνικὸν φρούριον καὶ ἡ κλειὴ τῆς Πελοποννήσου, ἦτο ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της τὸ κέντρον, τοῦ κατὰ γῆν ἐμπορίου μετὰξὺ τῆς βορείου καὶ τῆς νοτίου Ἑλλάδος καὶ ἔτι μᾶλλον τοῦ κατὰ θάλασσαν μετὰ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας, τῶν ἐκεῖθεν μὲν πλοίων προπορευομένων εἰς τὸ Λέχαιον, τῶν δ' ἐντεύθεν εἰς τὰς Καρχηράς καὶ πολλάκις διαπεραιουμένων ἐναλλάξ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον λιμένα διὰ τοῦ λεγομένου Διόλου· διεκρίνετο δὲ καὶ ὡς κυριωτέρα ἀποθήκη τῶν Ἑλληνικῶν χειροτεχνημάτων καὶ ὡς τόπος, ὅπου κατεσκευάζοντο ἀξιόλογα τῆς τέχνης ἔργα (Κορινθιακὴ τάξις κινῶν, πήλινα ἀγγεῖα, Κορινθίος χαλκός), ὥστε δι' ὅλων τῶν ἐμπορικῶν τούτων πλεονεκτημάτων κατέστη προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ μεγίστη, εὐανδροτάτη (κατὰ τὴν μεγίστην ἀκμὴν της περιελάμβανε 300,000 κατοίκων), πλουσιωτάτη καὶ λαμπροτάτη ἀλλὰ καὶ ἡ πλέον τρυφή καὶ διεφθαρμένη πόλις τῆς Ἑλλάδος.

2) Ἡ Σικυωνία, μετὰξὺ Κορινθίας καὶ Ἀχαΐας, καλουμένη οὕτως ἀπὸ τῆς μητροπόλεώς της Σικυῶνος (τῆς, πρὶν Ἀργιαλείας), ἣτις ἦτο οὐχ ἥττον τῆς Κορίνθου περίφημος διὰ τὰ χειροτεχνήματα καὶ τὰ μεταλλικὰ αὐτῆς ἔργα ὡς καὶ διὰ τὰ τῆς ζωγραφικῆς καὶ ἀγαλματοποιίας.

3) Ἡ Φλιασία, μετὰ τὴν Δωρικὴν μετανάστασιν κατὰ πρῶτον ἀπὸ τοῦ Ἀργους ἐξηρητημένη, ἔπειτα δὲ αὐτόνομος· ἡ πόλις αὐτῆς Φλιοῦς διεκρίνετο διὰ τῶν πολλῶν καὶ πλουσίων ἱερῶν κτιρίων της.

4) Ἡ Ἀχαΐα (πρῶτον Ἀργιαλεία) ἐν τῇ βορείᾳ παραλίᾳ τῆς Πελοποννήσου· ὡς πανταχοῦ, ὅπου Ἴωνες κατῴκουν, ὑπῆρχε καὶ ἐνταῦθα δημοσπονδία τις δυσκαίδεκα πόλεων, πολιτευομένων δημοκρατικῶς, ἐν αἷς διεκρίνοντο: τὸ Αἴγιον, ἔδρα τῆς δημοσπονδίας· αἱ Πάτραι, λιμὴν καὶ ἡ Ἐλίη, παλαιὰ μητρόπολις, καταποντισθεῖσα τῷ 373

ἔτει π. Χ. διὰ τινος τῶν κατὰ τὴν αὐτόθι παρελίαν συνεχῶς συμβαινόντων σεισμῶν.

5) Ἡ *Ἥλις* καὶ *Ἡλεία*, περιλαμβάνουσα τρία δι' ὁρίων χωρίζόμενα τμήματα: α) τὴν κυρίως ἢ κοίλην *Ἡλιδα*, ἥ: ἡ ὁμώνυμος πρωτεύουσα ἦτο ἀτείχιστος καὶ εἶχεν ἐπίνειον τὴν Κυλλήνην· β) τὴν *Πισάειν* μετὰ τῆς *Ὀλυμπίας*, ἥτις δὲν ἦτο κυρίως πόλις ἀλλὰ κατὰ μικρὸν συντελεσθεῖσα συναγωγὴ κτιρίων, ἀλσῶν, βωμῶν, σταδίων κτλ· ἅτινα ἀνῆκον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ ἦσαν ὠρισμένα πρὸς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας· ἐν τινι ἐλαιοφύτῳ ἄλσει, ὅπερ ἐλέγετο Ἄλτις, ἔκειτο ὁ ναὸς μετὰ τοῦ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλεφαντίου ὅστου ὑπὸ Φειδίου κατασκευασθέντος θαυμασίου ἐκείνου ἀγάλματος, τοῦ παριστῶντος τὸν παντοκράτορα Δία καθήμενον ἐπὶ Ὀρόνου καὶ σχεδὸν διὰ τῆς κορυφῆς ἀπτόμενον τῆς ὀροφῆς, ὥστε, κατὰ τὸν Πυσανίαν, *ἐμφασιν ποιεῖν, ἐὰν ὀρθὸς γένηται διαρυστάς, ἀποστεγάζειν τὸν ναόν*· γ) τὴν *Τριφυλίαν*, καλουμένην οὕτω ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ συνοικουσῶν τριῶν φυλῶν: Καυκῶνων, Ἡλείων καὶ Μινυῶν.

6) Ἡ *Μεσσηνία* (καὶ Μεσσήνη), ὁμαλὴ καὶ εὐφορος κατὰ τὸ πλεῖστον, περιλαμβάνουσα τὴν κοιλάδα τοῦ Παμῖσου· Πόλεις: ἡ Πύλος, καθέδρα τοῦ Νέστορος, ἔχουσα λιμένα βαθὺν καὶ εὐρύχωρον, ὅν ἀμύνεται ἡ ἀπέναντι κειμένη νῆσος Σφακτηρία· ἡ Ἰθώμη, φρούριον ἐπὶ ὄρους ὕψηλου, παρὰ τὰς ὑπώρεικας τοῦ ὁποίου ἐκτίσθη μετέπειτα ὑπὸ Ἐπαμινώνδου ἡ Μεσσήνη· ἡ Ἴρα καὶ Εἶρα, τὴν ὁποίαν ἐνδεκα ὅλα ἔτη ὑπερασπίσθη ὁ Ἀριστομένης.

7) Ἡ *Λακωνία*, ὀριζομένη ἀνατολικῶς ὑπὸ τοῦ Πάρωνος, καὶ δυτικῶς ὑπὸ τοῦ Ταυγέτου, καθ' ὅλον δὲ αὐτῆς τὸ μέκος ὑπὸ τοῦ Εὐρώτα διαρρέομένη· Πόλεις: ἡ Σπάρτη ἢ Λακεδαίμων, κειμένη γραφικώτατα ἐπὶ πολλῶν λόφων παρὰ τὴν κλητὴν τοῦ Ταυγέτου καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ Εὐρώτα ὄχθην, ἀτείχιστος μέχρι τοῦ Τυράννου Νάβιος, ὅστις πρῶτος τὴν ὠχύρωσε· τὰ ἀξιωματικωτέρω κτίρια αὐτῆς ἦσαν: ἡ Περσικὴ, στοά τις ἐκ Περσικῶν λαφύρων οἰκοδομηθεῖσα, καὶ ἡ Σκιᾶς, ὅπου κατὰ τοὺς ὑστερωτέρους χρόνους συνήρχετο ἐκκλησιάζων ὁ δῆμος· Πλατεῖαι δὲ χρησιμεύουσαι καὶ εἰς τὰς γυμνάσεις τῶν νέων ὑπῆρχον τρεῖς: ὁ Ἀρόμος, ὁ Πλατανιστᾶς καὶ ὁ Χορός. Πρὸς νότον τῆς Σπάρτης ἔκειτο ἡ ἀρχαία μητρόπολις τῆς Λακωνίας αἱ Ἀμύκλαι, πρὸς ἄρκτον δὲ ἡ Σελλασία καὶ ἐπὶ χαμηλῆς πεδιάδος παρὰ τὰς ἐκβολὰς

τοῦ Εὐρώτα τὸ ἔλος· τὸ δὲ Γύθειον ἦτο ὁ λιμὴν τῶν Λακεδαιμονίων.

8) Ἡ Ἀργολίς (καὶ Ἄργος ἢ Ἀργεῖα), χερσονήσος μεταξὺ τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ Ἀργολικοῦ κόλπου, κατὰ τὴν ἐκτενεστέραν αὐτῆς ση-
μασίαν πολλάς αὐτονόμους χώρας τὸ πάλαι περιλαμβάνουσα· Πόλεις·
τὸ Ἄργος, ἡ ἀρχαιότατη τῆς Πελοποννήσου πόλις, ἀφ' ἧς ἅπασα ἡ
χώρα ἐπωνομάσθη· ἡ ἀκρόπολις αὐτῆς, μετὰ κυκλωπέων τειχῶν κα-
λουμένη Λάρισσα, ἦτο κτίσμα Πελασγικόν· ἡ Ναυπλία, ἐπίνειον τῶν
Ἀργείων· αἱ Μυκῆναι, καθέδρα τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἔνθα σώζονται ἐτι
τὰ κυκλώπεια τεῖχη, τὸ οὕτω λεγόμενον Θησαυροφυλάκιον τοῦ
Ἀτρέως, οἰκοδόμημα καμαροειδὲς μετὰ τινος πύλης, ὑπὲρ τὴν ὁποίαν
εὐρίσκονται δύο ἐγκολαπτοὶ λέοντες, τὸ ἀρχαιότατον ἔργον τῆς Ἑλ-
ληνικῆς Γλυπτικῆς· ἡ Τίρυνς, ἐν ᾗ διατηροῦνται ὡσαύτως κυκλω-
πικὰ τεῖχη· ἡ Δέρνη, παρὰ τὴν ὁμώνυμον λίμνην. Ἡ Νεμέα δὲν ἦτο
πόλις ἀλλ' ὄνομα τινὸς κοιλάδος καὶ τοῦ αὐτόθι ἱεροῦ Διὸς, ὅπου ἐτε-
λοῦντο τὰ Νέμεια.—Αἱ τρεῖς ἐν τῇ Ἀργεῖᾳ περιλαμβανόμεναι χώραι·
Ἐπιδαυρία, Ἑρμιονίς καὶ Τροιζηνία ἦσαν αὐτόνομοι· περίφημον
δὲ ἦν τῆς τελευταίας μάλιστα τὸ εὐφορον παράλιον πεδῖον, κατὰ
τὴν νοτοανατολικὴν τῆς Ἀργολίδος ἄκρην, τῆς ὁποίας τὴν εἴσοδον,
οὕτως εἰπεῖν, ἀπετέλει λιμὴν εὐρυχωρότατος, ὁ Πάγων, προφυλατ-
τόμενος ὑπὸ τε τῶν ὑψηλῶν τῆς χερσονήσου τῶν Μεθάνων βράχων
καὶ ὑπὸ τῶν διὰ στενῆς σύρτιδος ἡνωμένων νήσων· Ἰερεᾶς καὶ Κα-
λαυρίδας (τοῦ νῦν Πόρου).

9) Ἡ Ἀρκαδία, κυματοποιῆς τις ὑπὸ ὑψηλῶν ὄρεων περιστρεφο-
μένη κοιλάς, βριθούσα ἀξιολογωτάτων νομῶν, ὅθεν ὁ ποιμενικὸς τῶν
κατοίκων βίος· Πόλεις· ἡ Μαντίνεια· ἡ Τέγες· ἡ Νῶνακρῖς, ἔνθα τὸ
ῥόδον τῆς Στυγός· ἡ Κύναιθα, παρὰ τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε πηγὴ τις, θε-
ραπεύουσα τὰ δῆγματα λυσσώντων κυνῶν· ἡ Στύμφαλος, πλησίον
τῆς ὁποίας ἔκειτο ἡ διὰ τοῦ Ἡρακλέους περίφημος καταστάσα Στυμ-
φαλὶς λίμνη· ἡ Μεγαλόπολις, ἡ νεωτάτη καὶ μεγίστη Ἀρκαδικὴ πό-
λις, πατρίς τοῦ Φιλοποίμενος καὶ Πολυβίου.

Δ') Αἱ Ἑλληνικαὶ Νῆσοι, κείμεναι κατὰ τὸ πλεῖστον οὐ μακρὰν
τῆς ἡπείρου καὶ σχηματίζουσαι συμπλέγματα συνεστῶτα καὶ δια-
δοχικὰ, ὅθεν συνάγεται, ὅτι πάλαι ποτε ἀπετέλουν τὰς ὀφρῦδας ἢ τὰ
κράσπεδα τῆς στερεᾶς, ἀφ' ἧς δι' ἡφαιστείων ἢ ποσειδωνίων δυνά-
μεων ἀπεβόλῃσαν.

1) Ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει: ἡ Κέρκυρα, παρ' Ὀμήρῳ ἡ ὑπὸ Φαιάκων οἰκουμένη Σχερία· ἡ Λευκάς, ὀνομασθεῖσα οὕτως ἀπὸ τοῦ λευκοῦ τιτανώδους αὐτῆς ἐδάφους, πρότερον χερσονήσος, καὶ ὑπὸ τῶν Κορινθίων διὰ διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ μεταβληθεῖσα εἰς νῆσον· ἡ Ἰθάκη, συνισταμένη ἐκ δύο μεγάλων καὶ τραχείων ὄρεων, ἕτινα ἐνοῦνται διὰ στενοῦ ἰσθμοῦ, πρὸ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ὁ λιμὴν καλούμενος Ῥεῖθρον· ἡ Κεφαλληνία, παρὰ τῷ Ὀμήρῳ Σάμος· ἡ Σάμη· ἡ Ζάκυνθος, ἔχουσα μίαν δμώνυμον πόλιν· τὰ Κύθηρα, κατέναντι τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου.

2) Ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει: α) Κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος: ἡ Καλυρία, περίφημος διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ὅπου ἀπέθανε πίων κώνιον ὁ Δημοσθένης· ἡ Αἴγινα, ἰσοπαλὴς πρὸς τὰς Ἀθήνας ὡς ναυτικὴ δύναμις· ἡ Σαλαμίς, ἐσαεὶ ἀξιωματικὸν μέρος διὰ τὴν αὐτόθι συμβῆσαν ναυμαχίαν (ἐν ἔτει 480) μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων· ἡ Εὐβοία, ἔχουσα δύο ἀξιολόγους πόλεις: τὴν διὰ γεφύρας ἐπὶ τοῦ Εὐρίπου μετὰ τῆς ξηρᾶς συναπτομένην ὀχυρὰν καὶ ἐμπορικὴν Χαλκίδα καὶ τὴν ἀντιζήλον αὐτῆς Ἐρέτρια· β) Κατὰ τὸ βόρειον μέρος: ἡ Αἴμνος, τῆς ὁποίας οἱ ἀρχαιότατοί κάτοικοι, καλούμενοι παρὰ τῷ Ὀμήρῳ Σίντοι, μετήρχοντο τὴν πειρατείαν, καὶ ἐδέχθησαν τὸν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ ριφθέντα Ἥφαιστον· ἡ Σαμοθράκη, περίφημος διὰ τὴν αὐτόθι ἐπικρατοῦσαν λατρείαν τῶν Καθερίων· ἡ Θάσος, ὀνομαστὴ διὰ τὰ χρυσωρυχεῖα της· γ) Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος: ἡ Λέσθος, περιέχουσα ἐκτὸς ἄλλων δύο μάλιστα ἀξιολόγους πόλεις: τὴν Μιτυλήνην, πατρίδα πολλῶν λυρικῶν ποιητῶν καὶ τὴν Μέθυναν, ἥτις μετὰ τὴν ἀπόστασιν τῆς πρώτης, ἔμεινε πιστὴ εἰς τοὺς Ἀθηναίους (428)· αἱ 3 Ἀργινοῦσαι· ἡ Χίος, εἰς τῆς ὁποίας τὴν δμώνυμον μητρόπολιν ὑπῆρχεν ἡ σχολὴ τῶν Ὀμηρίδων· ἡ Σάμος, πατρίς τοῦ Πυθαγόρου, ἀκμάσασα ἰδίως ἐπὶ τοῦ Πολυκράτους· ἡ Ρόδος, εὐλίμενος, ἐμπορικὴ καὶ προστάτις τῶν ἐπιστημῶν· δ) Κατὰ τὸ νότιον μέρος: αἱ δώδεκα Κυκλάδες, ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἡ Δήλος, ἱερὰ τοῦ Απόλλωνος, παρὰ τὸν ναὸν τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο διὰ παντὸς πέμπτου ἔτους ἀγῶνες, πέριξ δὲ ταύτης: ἡ Νάξος, ἡ μεγίστη πασῶν, ἱερὰ τοῦ Διονύσου· ἡ Πάρος, περίφημος διὰ τὰ λευκὰ μάρμαρά της· ἡ Ἄνδρος· ἡ Τήνος· ἡ Μύκονος· ἡ Σίφνος· ἡ Κύθνος· ἡ Κέως· ἡ Μήλος (ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ λεγομένου Μυρτώου Πελάγους)· ἡ Ἀμοργὸς καὶ ἡ Ἴος· νοτιώτερον δ' ἔτι ἡ μεγάλη νῆσος Κρήτη, πλησίον τριῶν Ἠπείρων καὶ ἐν τῷ μέσῳ πο-

λυπλεύστου θαλάσσης· ἡ διατέμνουσα αὐτὴν ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ὄρεινὴ σειρὰ κατακόπη, ὡς φαίνεται, ὑπὸ ἡφαιστειῶν δυνάμεων εἰς τέσσαρα μέρη, ἐξ ὧν τὰ τρία ἀπολήγουσιν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τῶν τριῶν ὀνομαστῶν ἄκρων· τοῦ Σαμωνίου κατ' ἀνατολὰς, τοῦ Κριοῦ Μετώπου ἢ τῆς Κώρυκος ἄκρος κατὰ δυσμὰς καὶ τοῦ Δρεπάνου πρὸς ἄρκτον· ἐν τῷ μέσῳ δ' ἐξεγείρεται μεγαλοπρεπῶς τὸ λεγόμενον Ἰδαίον ἢ ὄρος τῆς Ἰδης, ἔχον περίξ αὐτοῦ εὐφορα, χαρίεντα καὶ ἐλαιοφόρα πεδία, ἀντιθέτως πρὸς τὰ παράλια, ὧν τὰ πλεῖστα καὶ μάλιστα τὰ βόρεια εἰσὶ βραχύωδη καὶ ἀπότομα· Πόλεις ἀξιόλογοι τῆς νήσου ταύτης· ἡ Κνωσσός, τὸ Ἡράκλειον (ἐπίνειον τῆς Κνωσσού), ἡ Κυδωνία καὶ ἡ Γορτύνη. Τέλος ἡ ἀνατολικωτάτη πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν νήσων *Κύπρος*, ἔχουσα δύο ἀξιολόγους πόλεις· τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὴν νέαν Πάφον.

§. 3. Πηγαὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Μῦθοι, παραδόσεις, ἄσματα καὶ μνημεῖα ἅλαλα ἀποτελοῦσιν ἐν γένει τὰς πηγὰς τῆς ἱστορίας τῶν παναρχαίων τῆς Ἑλλάδος χρόνων. Αἱ τοῦ *Ὀμήρου* ποιήσεις, τὰ παλαιότερα ἐκ τῶν διασωθέντων ἐγγράφων μνημείων, περιέχουσι μὲν πολυτίμους εἰδήσεις περὶ τοῦ ἡρώϊκοῦ αἰῶνος, ἀλλ' αὐταὶ ἀφορῶσι τοῦ κοινωνικοῦ βίου τὰς σχέσεις μᾶλλον ἢ τὰ καθαρῶς ἱστορικὰ συμβάντα· τὰ δὲ συγγράμματα τῶν λεγομένων *Λογογράφων* (Κάδμου, Διονυσίου, Ἀκουσιλάου, Ἐκαταίου, Ἑλλανίκου κ. λ.), ἅτινα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ πρῶτα τῆς ἱστορικῆς τέχνης δοκίμια, ἀπωλέσθησαν φεῦ! κατὰ τὸ πλεῖστον, μοιολότι ἀπ' αὐτῶν πιθανῶς μεταγενέστεροι συγγραφεῖς ἠρύσθησαν πολλὰς τῶν ἀρχαίων ἐκείνων παραδόσεων, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ μυθῶδες καὶ ἀδέβαιον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας μέρος.

Κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῆς λαμπρᾶς τῶν Ἑλλήνων ἐποχῆς, ἥτις ἀρχαίται ἀπὸ τῆς ἑκατονταετηρίδος π. Χ., ἐμφανίζονται σύγχρονοι, ἀξιόπιστοι καὶ πολυπράχμονες συγγραφεῖς, ἄρα ἀληθεῖς πηγαὶ ἱστορίας· μετὰ δὲ τούτων προηγεῖται ὁ ἐξ Ἀλικαρνασσού *Ἡρόδοτος*, ὁ εὐλόγως πατὴρ τῆς ἱστορίας ἐπονομασθεὶς, ὅστις ἐν τῷ ἐξ Ἰσολίθμων ταῖς Μούσαις συγκειμένῳ συγγράμματι αὐτοῦ περιέγραψε μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ ἀφελείας τὸν μακρὸν καὶ ἐνδοξον ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Πέρσας μέχρι τῆς ἐν Μυκάλη μάχης, παρενείρας ἐν

πολλοί; ἐπεισοδίοις καὶ τὰ ἀξιολογώτερα ἐκ τῆς ἱστορίας; καὶ τῶν θεομῶν ὄλων τῶν εἰς αὐτὸν ὁπωσδήποτε γνωστῶν γενομένων χωρῶν τε καὶ ἐθνῶν. Ἐφεξῆς δ' ὁ Ἀθηναῖος *Θουκυδίδης* ἐξέθετο μετὰ μεγίστης ἀκριθείας καὶ ἀμεροληψίας τὰ περὶ τοῦ πολέμου τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων ἐν 8 βιβλίοις. Τὴν συγγραφὴν δὲ ταύτην τοῦ *Θουκυδίδου*, προαχθεῖσαν μόνον μέχρι τοῦ 21 ἔτους τοῦ πολέμου, ἐξηκολούθησεν ὁ *Ξενοφῶν* ἕως τῆς ἐν *Μαντινείᾳ μάχης* διὰ τοῦ συγγραμματος αὐτοῦ, ὅπερ ἐπιγράφει *Ἑλληνικά*· συνέγραψε δ' ὁ αὐτός, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας τῶν ἀμέσων χρόνων, καὶ τὴν *Κύρου Ἀράδας*, ἐν ᾗ ἐκτίθεται ἡ τε ἐκστρατεία τοῦ νεωτέρου Κύρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀρταξέρξου καὶ ἡ καθόδος τῶν συναναβάντων μυρίων Ἑλλήνων.

Ταῦς τρεῖς τούτους κλασικοὺς τῆς Ἑλλάδος ἱστοριογράφους (*) διέδεχθησαν ἀμέσως πολλοὶ ἄλλοι, συγγράψαντες περὶ διαφόρων ἐποχῶν καὶ ἀντικειμένων τῆς ἱστορίας, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν σώζονται εἰμὴ τεμάχια μόνον. Ἐκ τούτων δὲ μνείας ἄξιοι εἰσὶ μάλιστα: ὁ *Ἀναξίμενης*, ὅστις διὰ τῶν πρώτων *ἱστοριῶν* του περιέλαβε τὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐν *Μαντινείᾳ μάχης* γεγονότα. *Φίλιππος* ὁ *Συρακούσιος*, συγγραφεὺς τῶν *Σικελικῶν*, μιμητὴς τοῦ *Θουκυδίδου* καὶ φίλος πιστὸς τῶν δύο *Διονυσίων*. *Θεόπομπρος* ὁ *Χίος* καὶ *Ἐφορος* ὁ *Κυμαῖος*, ἀμφότεροι μαθηταὶ τοῦ *Ἰσοκράτους*, ὧν ὁ μὲν ἔγραψεν *Ἑλληνικά* (μέχρι τῆς περὶ *Κνίδον* ναυμαχίας) καὶ *Φιλιππικά*, ὁ δὲ *Καθολικὴν ἱστορίαν* ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν *Ἡρακλειδῶν*.

Βραδύτερον ἤκμασαν ἕτεροι οὐχ ἥττον λόγου ἄξιοι συγγραφεῖς, ὡς ὁ *Μεγαλοπολίτης Πολύβιος*, *Διόδωρος* ὁ *Σικελιώτης*, *Πλούταρχος* ὁ *Χαιρωνεὺς* καὶ *Ἀρρίανός* ὁ *Νικομήδευς*. Τοῦ πρώτου ἡ *Καθολικὴ Ἱστορία*, καίτοι ὀλίγων ἐκ τῶν 40 αὐτῆς βιβλίων διατηρηθέντων, εἶνε πηγὴ ἀξιολογωτάτη διὰ τὰς τελευταίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν *Μακεδονίαν* καὶ τὴν *Ῥώμην* σχέσεις. Τοῦ δευτέρου δὲ ἡ

(*) Ἐκθέτοντες ἀπλῶς τὰς πηγὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐνταῦθα, περιοριζόμεθα εἰς μόνην τῶν παρ' ἐκάστου τῶν συγγραφέων ἱστορουμένων τὴν δὴλῶσιν· ἐν οἰκείῳ δὲ τόπῳ θέλομεν πραγματευθῆ περὶ τῆς ἀξίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν τούτων τῶν συγγραφέων.

Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη, ἐκ 40 καὶ αὕτη συγκειμένη βιβλίων, τῶν ὁποίων ὅμως 15 μόνον ὁλόκληρα καὶ τινα τεμάχια μόνον ἐκ τῶν ἀπολεσθέντων ὑπολείπονται, διασώζει πολλὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος παραδόσεις, ἀντληθείσας ἀπὸ ἐξαφανισθέντων παλαιῶν συγγραμμάτων, καὶ περιέχει προσέτι 180 ἐτῶν συνεχῆ ἱστορίαν τῶν γενομένων ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου ἕως τῆς τελευτῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὡς καὶ τῶν πολέμων τῶν διαδόχων τούτου ἕως τῆς ἐν Ἰσῳ μάχης. Τοῦ τρίτου οἱ *Παράλληλοι* ἐνδόξων ἀνδρῶν *Βίοι*, τεσσαράκοντα καὶ διτῶ τὸν ἀριθμὸν, εἰσὶν ἀνεκτίμητοι ἕνεκα τῶν πολλῶν ἱστορικῶν λεπτομερειῶν, τὰς ὁποίας περιέχουσι, καὶ ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτῶν ἠθικῆς ἀξίας. Τοῦ δὲ τελευταίου τὰ περὶ *Ἀραβάσεως Ἀλεξάνδρου* ἐπτὰ βιβλία περιλαμβάνουσι τὰς ἀκριβεστέρας πληροφορίας περὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ μεγάλου αὐτοῦ δορυκτῆτος.

Πρὸς τοῖς εἰρημένοις δὲ μνημονευτέαι εἰσὶ καὶ δύο ἄλλοι συγγραφῆς: ὁ *Στράβων* καὶ ὁ *Πανσανίας*, καθόσον ὁ μὲν εἰς τὰ *Γεωγραφικά* του περιλαμβάνει πλείστας ἀξιολόγους εἰδήσεις περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἡθῶν καὶ πολιτευμάτων τῶν παλαιῶν Ἑθνῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ὁ δὲ ἐν τῇ τῆς *Ἑλλάδος Περιηγήσει* του χειραγωγεῖ ὡς οὐδεὶς ἄλλος τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν γνῶσιν τῆς τοπογραφίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως εἰς τὴν τῶν ἀθανάτων μνημείων τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ἐν ᾧ μεταξὺ τούτων διασφηνίζει καὶ πολλὰ ἱστορικὰ συμβάντα.—Καὶ αὗτοι μὲν εἰσὶν οἱ κυριώτεροι Ἕλληνες ἱστορικοί. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ὁλοσχερῇ τῶν σχέσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου κατάληψιν ἐκτὸς αὐτῶν θεωροῦνται ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖοι καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς, καίτοι μὴ ἐξ ἐπαγγέλματος ἱστορικοί, οἷον *Ῥήτορες*, *Ποιηταὶ* καὶ *Φιλόσοφοι*: διότι πολλοὶ τούτων συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐρμηνείαν πολλῶν πραγμάτων, ὅσα μάλιστα τὴν ἐσωτερικὴν τῆς κοινωνίας κατάστασιν ἀφορῶσι, τὴν ὁποίαν ματαίως ἠθέλομεν ζητῆσαι εἰς τοὺς πρώτους.

Ἐκ δὲ τῶν *Ῥωμαίων Ἱστοριογράφων* ὀλίγοι τινὲς μόνον, ὡς ὁ *Ιουστίνος* (ἐν τῇ ἐπιτομῇ τοῦ Τρόγου Πομπηίου), ὁ *Κορνήλιος Νέπω*ς (*Vitae excellentium virorum*) καὶ ἐν μέρει *Πλίνιος* ὁ *Πρεσβύτερος* (*Historia naturalis*), δύνανται νὰ συναριθμηθῶσι μεταξὺ τῶν πηγῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

§. 4. Διαίσεις κατὰ Περίόδους τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν διαφορῶν καταστάσεων καὶ φάσεων, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἡ Ἑλλὰς παρίσταται πολιτικῶς τε καὶ κοινωνικῶς, κατ' ἐπίδρασιν καὶ συνέπειαν τινῶν ἰδίως ἀξίων λόγου γεγονότων, ἡ ἱστορία αὐτῆς, ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων μέχρι τῆς Ῥωμαιοκρατίας, διαίρεται καταλλήλως εἰς *Πέντε Περίόδους*. Εἰσὶ δὲ αὗται, μετὰ τῶν χαρακτηριζόντων ἐκάστην κυρίων γεγονότων, αἱ ἑξῆς :

Περίοδος Πρώτη. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἢ τῆς μεταναστάσεως τῶν Δωριέων εἰς Πελοπόννησον Χ—1100 π. Χ.—*Αἰὼν μυθικῶν παραδόσεων. Πελασγοί Ἑλληνες, Αἰὼν Ἡρωϊκός.*

Περίοδος Δευτέρα. Ἀπὸ τῆς Καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἢ τῆς μεταναστάσεως τῶν Δωριέων εἰς Πελοπόννησον μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων 1100—490 π. Χ.—*Αἰὼν τῆς μορφώσεως τῶν Ἑλληνικῶν Πολιτειῶν, ἰδίως τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν.*

Περίοδος Τρίτη. Ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ 490—430 π. Χ.—*Αἰὼν τοῦ μεγάλειου τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀσιάτας ἀγῶνι ἀκμὴ ἰδίως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης. Πρόοδος τῶν Τεχνῶν καὶ Ἐπιστημῶν.*

Περίοδος Τετάρτη. Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης 430—338 π. Χ.—*Αἰὼν τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ τῆς παρακμῆς τῆς Ἑλλάδος.*

Περίοδος Πέμπτη. Ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἕως τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων 338—146 π. Χ.—*Μακεδονικὸς Αἰὼν.*

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ.

Ἀπὸ τῶν Ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν

ἢ τῆς μεταναστάσεως τῶν Δωριέων εἰς Πελοπόννησον.

X.—1100 π. X.

Ὁ Μυθικὸς καὶ Ἡρωϊκὸς Αἰὼν τῆς Ἑλλάδος.

§. 1. Χαρακτὴρ τῆς πρώτης Περιόδου.

Η ἀρχαιοτάτη τῆς Ἑλλάδος ἱστορία ἐρείδεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς παραδόσεις, αἵτινες φέρουσι τὸ ποικίλον τοῦ μύθου ἔνδυμα· κατ' αὐτάς δηλονότι πάντα τὰ γεγονότα, τῶν κατιδίαν ἀνθρώπων ὡς καὶ ὁλοκλήρων γενῶν καὶ πόλεων αἱ τύχαι, ἀναφέρονται εἰς τινὰ φανταστὸν κόσμον Θεῶν καὶ ὑψηλοτέρων ὄντων, ἀποκαλυπτομένων διὰ τῶν θαυμασίων αὐτῶν δυνάμεων. Ὅθεν ἡ σκοτεινότερα τῆς ἱστορίας περίοδος ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἔθνους παρίσταται ὑπὸ τινὰ ἰδίαν αἵγλην ὡς ὁ αἰὼν, καθ' ὃν ἦρως μεγάλοι, οὗ; ἐκεῖνο ἐτίμα ὡς προγόνους του καὶ ὡς τύπους μιμήσεως, ὑπὸ τῶν Θεῶν χειραγωγούμενοι ἢ πρὸς τὰς τούτων καταδιώξεις ἀντέχοντες ἔπραξαν καὶ ἔπαθον τεράστια. Τοῦ αἰῶνος δὲ τούτου τὰ μὲν συμβεβηκότα ἐκλείσαν ἐν τοῖς ἄσματος αὐτῶν οἱ Ἀοιδοί, ἡ δὲ ἀναπόλησις αὐτῶν παρὰ ταῖς μεταγενεστέροις ἐθεωρήθη ἴδιον τῆς ποιήσεως ἔργον· ἀπκτᾶται ὅμως τὰ μέγιστα ὁ πιστεύων ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος μυθεύματα ὑπῆρξαν τῶν ποιητῶν ἐφευρέσεις· ἡ ποίησις δὲν ἐχορήγησεν εἰς τὸν λαὸν τὴν ὕλην ἐκείνων, ἀλλ' ἠντλησεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων καὶ πανταχοῦ πιστευομένων· διὸ καὶ ἐφαίνετο τοσοῦτον καταληπτὴ καὶ τοσαῦτον οἰκεία εἰς αὐτόν.

Ἐν τῇ ποιήσει δὲ καὶ ἐκτὸς ταύτης αἱ μυθικαὶ ἐκεῖναι παραδόσεις, τῶν ὁποίων βρῦθουσιν αἱ Ἑλληνικαὶ πηγαί, εἶχον τὴν μεγίστην ἀξίαν

ὥς συντελέσασαι ὑπὲρ τι ἄλλο μέσον εἰς τὴν ἐξαρχῆς τοῦ ἔθνους μόρφωσιν καὶ ὥς μεταδοῦσαι εἰς ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον καλλοπὴν καὶ χάριν ἐξαίσιαν καὶ ἐν γένει χαρακτηρὰ ποιητικόν, ὅποσον εἰς μάτην ἤθελέ τις ζητήσει παρ' οἰωδῆποτε ἄλλω ἔθνει ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων χρόνων. Ἀναντιρρήτως δὲ τοῦ σπανίου τούτου φαινομένου αἰτία κυριωτέρη ὑπῆρξεν ἡ κοινὴ ἐν τῷ πλήθει ἐπικρατοῦσα δόξα, ὅτι οἱ Θεοὶ μετεῖχον διαρκῶς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ σχέσεων, καὶ ὅτι οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι, οἵτινες ὑπετίθεντο ὡς συνδιαιωμένοι καὶ ἐνεργοῦντες κοινῶς μετὰ τῶν Θεῶν, ἐξήσκουν ἀδιακόπως τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὑφισταμένων γενεῶν.

Κατὰ ταῦτα ἄρα, συνεχομένων ἀδικασίας τῶν μύθων μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων βίου, ἡ παντελής αὐτῶν παράλειψις, καίτοι ἄλλως ἀλλοτρίων τῆς κυρίως ἱστορίας, εἶνε ἀδύνατος, ἀλλ' οὐχ ἥτον καὶ ἡ λίαν αὐστηρά αὐτῶν ἐρμηνεία ἀλυσιτελής καὶ ἀποδοκιμος. Ἐν τῷ μύθῳ ἀλήθεια καὶ παίησις φαίνονται ἀρμονικῶς ἡνωμένοι, καὶ ἡ τοιαύτη ἐνότης ἐκλείπει ἅμα ὁ νοῦς θελήσῃ νὰ ἐμβάλῃ ἀποτόμως τὴν κριτικὴν του κοπίδα.

§. 2. Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι καὶ ἐποικοὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὅτι τῆς Ἑλλάδος οἱ πρῶτοι κάτοικοι ἐκ τῆς Ἀσίας ἔλκουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, οὐδεμία περὶ τούτου ὑπάρχει ἀμφιβολία· τὸ μὲν, διότι καὶ τῆς Εὐρώπης ἀπάσης ὁ οἰκισμὸς εἰς τὴν Ἀσίαν ὥς εἰς πρώτην ἀνάγεται ἐστίαν, καὶ ἰδίως τῆς Ἑλλάδος ἡ γεωγραφικὴ θέσις Ἀσιατικὴν πάντως ὑποθέτει ἐπιβροχήν· τὸ δὲ, διότι καὶ φυσικὴ καὶ γλώτσης συγγένεια συνδέει τὴν Ἑλληνικὴν μετὰ τῆς *Καυκασίας* ἢ, ὡς ἄλλως λέγεται, *Ἀρίας* φυλῆς. Ὄταν ἡ Κεντρικὴ Ἀσία ἐξετίναξε τὰ σμήνη τῶν διαφόρων αὐτῆς φύλων πρὸς δυσμὰς, πολλὰ τούτων διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἢ μᾶλλον διὰ τῆς μήπω ἔτι καταποντισθείσης Αὐκτονίας περαιωθέντα συνέβρευσαν εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἐντεῦθεν κατὰ μικρὸν εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα διεσκεδάσθησαν. Κατὰ τὰς Ἑλληνικάς παραδόσεις ἀπ' ἄρκτου πάντοτε νέαι προῆλθον ἐπιδρομαὶ καὶ οἱ ἀρχαιότεροι μετανάσται νοτίως πρὸς τὰς παραλίους καὶ νήσους προέβησαν· τότε δὲ μόνον ἐποικήσεις ἐκ τῆς Ἀσίας διὰ τῶν τοῦ Αἰγαίου νήσων ἐγένοντο συνεχέστεραι, ὅταν ἡ ναυτιλία ἤρξατο ν' ἀναπτύσσεται ἐπὶ μᾶλλον.

Ἐξαρχῆς ἤδη ἡ ἱστορία εὐρίσκει οἰκοῦντα πανταχοῦ τῆς φύσει πολυδιαίρετου Ἑλληνικῆς χερσονήσου πολλὰ καὶ πολυώνυμα γένη, οἷον Λαπίθας, Πεβρέθιβους, Μάγνητας, Ἀθαμάνες, Δόλοπας, Σελλοὺς, Θεσπρωτοὺς, Φλεγύας, Δρύοπας καὶ ἄλλα πάντα δὲ ταῦτα βραδύτερον περιελήφθησαν ὑπὸ μίαν κοινὴν προσπορίαν, τὴν τῶν Πελασγῶν (*), ὡς ἀποτελοῦντα καθ' ἑαυτὰ ἐν ἔθνος κραταῖον, ὅπερ, κατὰ τὸν χρόνον μόνον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν προσηχθὲν τοῦ Ἑλληνικοῦ μηδὲ διαφέρειν τούτου οὐσιωδῶς, ἐνέμετο τὸ πάλαι, ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ πολλῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους νήσων, καὶ μέγα μέρος τῆς Ἑλλάσσανος Ἀσίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Οἱ Πελασγοὶ ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον κατ' ἄλλους μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ, κατ' ἄλλους δὲ ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐκ θατέρως δὲ τῶν δύο τούτων ἐστιῶν (ᾗδηλον ὁπόθεν) προσέβησαν ταχέως εἰς τὴν μέσσην Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἰπείρον διὸ πᾶσαι αἱ χώραι αὐταί, μάλιστα δὲ ἡ Ἀρκαδία, ἡ Ἀργολίς καὶ Σικυωνία, ἡ Ἀττικὴ, ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Ἰπείρος περνοῦσιν αἰῶνες σύγχρονα σχεδὸν τῆς πολιτικῆς ἐκείνων ὑπάρξεως καὶ ἐνεργείας δείγματα.

Εἰς τοὺς Πελασγοὺς δὲ, ὡς πρῶτους τῆς Ἑλλάδος οἰκιστάς, ὀφείλεται βεβαίως καὶ ὁ πρῶτος αὐτῆς πολιτισμός· καὶ μεγάλα μὲν αὐτῶν κατορθώματα ἢ ἔργα ἡρώϊκα, ὡς τὰ τῶν μετέπειτα Ἑλλήνων, δὲν μνημονεύονται οὐδαμοῦ, ὅπου ὅμως εὐρίσκοντο μνημεῖα ἀρχαίων χρόνων ἐμφαίνοντα ἔμφορον φιλοπονίαν καὶ τῶν κατὰ τὸν βίον ἡρεμῶν διευθέτησιν, ταῦτα ἐκκαλοῦντο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Πελασγικῶν. Ὅτι δὲ καταρχὰς οἱ Πελασγοὶ διητῶντο ὡς ἄγριοι θηρεῦνται ἐν δρυ-

(*) Πρόδ. II', 44 «Πελασγῶν ἐχόντων τὴν αὐτὴν Ἑλλάδα καλουμένην» καὶ Στράβων Η', «Οἱ δὲ Πελασγοὶ τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα δυναστευσάντων ἀρχαιοτάτοι λέγονται» — Περὶ δὲ τῆς ἔτυμολογίας τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ὑπάρχουσι διαφοροὶ ὁδοὶ· κατὰ μὲν τὸν Στράβωνα (Θ', 1) οἱ Πελασγοὶ προσηγορεύθησαν ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν Πελαργοὶ διὰ τὴν πλάνην· κατ' ἄλλας δὲ νεωτέρας ἐρμηνείας παράγεται ἀπὸ τοῦ πλάζειν καὶ πέλαγος, καθότι πολλάκις οὗτοι ἐπεχείρησαν τὰς μεταναστάσεις αὐτῶν διὰ τοῦ πελάγους ἢ (ὡς λέγει ὁ Εὐστάθ. εἰς Διον. τὸν Περιηγ.) ἐκ τῆς πέλας γῆς, διότι ἦλθον ἐκ τῆς ὁμόρου Ἀσίας, ἢ τέλος (ὡς παραδέχονται οἱ Γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι Μύλλερ, Orehom. σελ. 125) ἐκ τοῦ πέλειν καὶ Ἀργος, διότι συνήθως ὄνομαζον ἐν ἐπιπέδοις καὶ καρποφόροις χωρίοις.

μοῖς καὶ σπηλαίοις, τρεφόμενοι ἀπὸ τῶν κοινοτάτων φυσικῶν προϊόντων, οἷον χορτῶν, ῥιζῶν καὶ, ὡς οἱ Ἀρκάδες, ἀπὸ δρυοβαλάνων, εἶνε μὲν τοῦτο ἴσως ἀληθές, ἀναφερόμενον εἰς τινὰ μεμονωμένα φύλα, δὲν δύναται ὅμως νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς πάντας· διότι πολλοὶ λόγοι ἀντίκεινται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Ἐν τοῖς διαφόροις πεδίοις εὐρίσκομεν αὐτοὺς ὡς γεωργοὺς καὶ ποιμένας, κτίζοντας πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ὑπ' αὐτῶν καλλιεργουμένης γῆς ἀκροπόλεις, τὰς συνήθως λεγομένας *Λαρίσσαις*, οἷαι τινὲς παρατηροῦνται εἰσέτι ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἀργολίδι. Τὰ ἐν Ὀρχομενῷ, Τίρυνθι, Μυκῆναις, Ἄργει καὶ ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν σωζόμενα λείψανα τειχῶν, ἅτινα σύγκεινται ἐξ ὑπερφυῶν πολυγώνων (ἀργῶν) λίθων, συντηρησμένων τεχνικώτατα, ἄνευ τινὸς ἀμμοκονίας, καὶ κοινῶς ὀνομάζονται *Ἔργα Κυκλώπων* ἢ *Κυκλωπικά*, παριστάνουσι μὲν ἄγριόν τι καὶ σκαιόν, ἀλλὰ συνάμεινον ἐμφαίνουσι καὶ ὑπερβάλλουσαν φυσικὴν δύναμιν· ἄλλον δὲ ὑψηλότερον πολιτισμοῦ βαθμὸν προϋποθέτουσιν ἢ τε ἀποξήρανσις· ἐλωδῶν χωρῶν δι' ἀποχώσεως καὶ διωρύγων καὶ ἡ τούτων καλλιέργησις, ἔργα, ἅτινα, ὡς ἡ παράδοσις φέρει, ἐτετέσθησαν ἐν Ἄργει ὑπὸ τοῦ κατὰ πρῶτον αὐτόθι βασιλεύσαντος Ἰνάχου. Καὶ ἂν παραδεχώμεν δὲ ὅτι τὰ εἰς τὸν θεραπευτικὸν βίον ἐπιδεδομένα γένη διῆγον βίον ἀγροικότερον, εἰς τοὺς κατοίκους ὅμως τῶν πεδίων εὐρίσκεται ἐξάρχης ἡ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὴν σταθερὰν διαμονὴν κλίσις, ἥτις συνεπάγεται ἐξανάγκης τὴν σύστασιν πολιτείας.

Ἡ γλῶσσα τῶν Πελασγῶν, ἀκκτέργαστος μὲν ἐτι καθ' ἑαυτὴν, ἐπιδεκτικὴ δὲ τελειοποιήσεως, ὑπῆρξεν ἡ ρίζα τῆς Ἑλληνικῆς· κατὰ δὲ τὴν παρά τῷ Διοδώρῳ (Γ', 67) διασωθεῖσαν παράδοσιν καὶ αὐτὰ τὰ ἐκ Φοινίκης εἰς τοὺς Ἕλληνας μετενεχθέντα γράμματα μετεχειρίσθησαν πρῶτοι οἱ Πελασγοί, διὸ καὶ Πελασγικά ἀνέκαθεν προσηγορεύθησαν. Ὅτι δὲ οἱ Πελασγοὶ ὠμίλου γλῶσσαν βάρβαρον (καὶ ἐπομένως ἀπετέλουσαν ἔθνος πάντῃ διάφορον τοῦ Ἑλληνικοῦ), τοῦτο μὲν λέγει ρητῶς ὁ Ἡρόδοτος (Α', 57), ἐπαναλαμβάνει δὲ καὶ ὁ Στράβων (Ζ') ἀναφερόμενος ἰδίως εἰς τὸν Ἑκκαταῖον, ἀποφηνάμενον ὅτι πᾶσα ἡ Πελοπόννησος πρὸ τῶν Ἑλλήνων ὠκεῖτο ὑπὸ βαρβάρων, δὲν βεβαιοῦται ὅμως οὐδαμῶς ἀλλαχόθεν καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· διότι, ἐκτὸς τῆς μαρτυρίας τοῦ Θουκυδίδου (Α', 3), ὅτι ἡ ἀντίθεσις βαρβάρων καὶ Ἑλλήνων ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους ἐτι τοῦ Ὀμήρου ἄγνωστος, ἀπόδειξιν

ζῶσαν καὶ τρανωτάτην περὶ τοῦ ἐναντίου, ἤγουν περὶ τοῦ ὅτι οἱ Πελασγοὶ ἦσαν καὶ ὁμόγλωσσοι καὶ ὁμόφυλοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας, παρέχει ἡ Ἀρκαδία, ἥτις, βεβαίως ὑπὸ Πελασγῶν ἀνέκαθεν οἰκηθεῖσα, μηδέποτε ὑπὸ Ἑλλήνων κατασχεθεῖσα καὶ διατελέσασα πάντοτε ἐν τινὶ ἀπομεμονωμένῃ καταστάσει, δὲν εἶχε τι τὸ διακρίνον αὐτὴν οὐσιωδῶς ἀπὸ τῆς λοιπῆς Ἑλληνικῆς ὁμάδος· ἄλλως τε καὶ ἡ ἐπὶ τῆς μαρτυρίας αὐτῆς τοῦ Ἡροδότου στηριζομένη δόξα, περὶ τῆς βαρβάρου θῆθεν γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Πελασγῶν, ἀνασκευάζεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἱστορικοῦ, βεβαιουμένου ἐν ἄλλῳ τινι χωρίῳ τῆς ἱστορίας του (Β', 52), ὅτι αὐτοὶ οὗτοι, ὄντων πρότερον ἀνωνύμων τῶν Θεῶν, ἐπηρώτησαν τὸ ἐν Δωδώνῃ μαντεῖον ἐὰν τοῖς ἐπιτρέπετο νὰ μεταχειρισθῶσι «τὰ ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἥκοῦτα ὀνόματα.»

Ἡ θρησκεία τῶν Πελασγῶν, ἐξ Ἀσίας μετενεχθεῖσα, ἦτο οὐσιωδῶς φυσιολατρική· οἱ Θεοὶ δηλονότι, οὓς αὐτοὶ ἐλάτρευον, παρίστανον συμβολικῶς τῆς φύσεως τὰς δυνάμεις καὶ ἄλλας μετὰ τούτων συνδεόμενας ὑπερανθρωπίνους ιδιότητες· ὡς πρωτεύων δὲ μετὰ τῶν Θεῶν τούτων ἐθεωρεῖτο ὁ Ζεὺς, εἰς ὃν ὑπῆρχε καθιερωμένη ἡ δρῦς (ἡ φηγὸς), τῆς ὁποίας οἱ ἐδώδιμοι καρποὶ (αἱ βάλανοι) ἀπετέλουν τὴν ἀρχαιοτάτην τῶν ἀνθρώπων τροφήν· κύριον δὲ τῆς λατρείας αὐτοῦ κέντρον ἦτο τὸ λεγόμενον Δωδωναῖον Μαντεῖον ἐν Ἠπείρῳ, οὗτινος αἱ χρησμοδίαί ἐγίνοντο διὰ σημείων λαμβανομένων ἀπὸ τοῦ ἐν ταῖς κορυφαῖς ἱερῶν δρυῶν παρατηρουμένου διαφόρου κλόνου τοῦ ἀνέμου καὶ ἀπὸ τοῦ ῥόθου καὶ τῆς καχλάσεως πηγῆς τινὸς παραρρέουσας ὑπὸ τὰς δρῦς, ἑρμηνεῖς δὲ τούτων ἦσαν πρότερον μὲν οἱ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου λεγόμενοι *ὑποφῆται Σελιοὶ* (Ιλ. ΙΣΤ', 233), μετέπειτα δὲ γραικοὶ γυναικες. Εἰς τὸν Πελασγικὸν δὲ ἡ Δωδωναῖον Δίᾳ ἀπεδίδετο καὶ γυνή, ἥτις ὅμως δὲν ἦτο ἡ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν Ἥρα, ἀλλ' ἡ Διώνη, μήτηρ τῆς Ἀφροδίτης· καὶ ἐπειδὴ ὡς ἱερὸν ἀμφοτέρων σύμβολον ἐθεωρεῖτο ἡ περιστέρα (Πελεΐα), ἐκ τούτου δύνανται νὰ ἐρμηνευθῇ ὁ παρ' Ἡροδότου (Β', 56—57) μνημονευόμενος μῦθος τῆς μελαίνης ἐκείνης Πελεϊάδος, ἥτις ἀπὸ Θηβῶν τῶν Αἰγυπτίων ποτὲ ἀναπιάσα ἀφίχθη πρὸς τοὺς Δωδωναίους καὶ ἀπὸ τῆς κορυφῆς φηγοῦ τινὸς φωνῇ ἀνθρωπίνῃ αὐδήσασα διέταξε τὴν αὐτόβη ἰδρυσιν μαντείου τοῦ Διὸς. Ἐκτὸς δὲ τῆς τοῦ Διὸς λατρείας ἴσχυε παρὰ τοῖς Πελασγοῖς καὶ ἡ τοῦ Ἑρμοῦ, ἔχοντος (πριαπωδῶς) ὁρθὰ τὰ αἰδοῖα, ἡ τοῦ Ἡρακλεί-

στον ὡς συμβόλου τοῦ κραταιοῦ στοιχείου τοῦ πυρὸς καὶ ἄλλων ἔτι Θεῶν, οἵτινες κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐποχὴν ἔλαβον διάφορον ἔννοιαν καὶ μορφὴν.

Παρὰ τοὺς Πελασγοὺς ὁμοῦς ὑφίσταντο ταυτοχρόνως καὶ τινὰ ἄλλα ἀρχαίων κατοίκων φύλα, ὧν ἡ σχέσις πρὸς ἐκείνους δυσκόλως δύναται νὰ ὀρίσθῃ μετ' ἀκριθείας· τοιαῦτα δὲ ἦσαν μάλιστα: οἱ *Ἐκτῆρες* ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, τῶν ὁποίων ἤρξεν, ὡς λέγεται, ὁ Ὀγγυγος μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀναχώρησίν του· οἱ *Ἀορες* καὶ οἱ *Τέμμικες* κατὰ τε τὴν Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν· οἱ *Ῥαυτες*, τὸ πρότερον μὲν διαμείνοντες ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, ὕστερον δὲ εἰς Φωκίδα καὶ Λοκρίδα ἐξελαθέντες· οἱ *Ἀέλερες* καὶ οἱ *Κᾶρες*, συγγενεῖς μὲν πρὸς ἀλλήλους, ἀμφοτέροι δὲ πλάνητες, διεσκεδασμένοι εἰς διαφόρους χώρας καὶ νήσους τῆς Ἑλλάδος, καὶ περαιτέρω εἰς τὴν Ἰωνίαν, Μυσίαν καὶ Καρίαν. Οἱ *Κούρητες* ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Κρήτῃ καὶ οἱ *Καύκωρες* ἐν τῇ δυτικῇ Πελοποννήσῳ.

Πλὴν δὲ τῶν εἰρημένων παρουσιάζονται καὶ οἱ *Θράκες* ὡς τὰ μάλιστα λόγου ἄξιοι, καθόσον τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐμφαίνει ἰδιὸν τι πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος στοιχεῖον. Εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ τῶν μυθικῶν χρόνων *Θράκες*, οἵτινες, οἰκοῦντες ἀνέκαθεν ἐν τῇ Μακεδονικῇ χώρᾳ Πιερίᾳ παρὰ τὴν βορείαν τοῦ Ὀλύμπου κλητῶν, ὅθεν προήλασαν νοτιώτερον διὰ τῶν Τεμπῶν μέχρι Φωκίδος καὶ ἔτι περαιτέρω ἕως τῆς Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς, δὲν ἔχουσί τι κοινὸν μετὰ τῶν ἔπειτα βραδύρων *Θρακῶν*, ἥτοι τῶν μιγᾶδων κατοίκων τῆς ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθείσης χώρας· διὰ τῆς *Θράκης* δὲ οἱ ἀρχαιότατοι Ἕλληνες ἐνόουν, ὡς φαίνεται, τὴν ἀορίστως πρὸς ἄκρον τῆς ἑαυτῶν ἐκτεινομένην χώραν, ἐν ᾗ περιελαμβάνετο τότε καὶ ἡ Πιερία, ἔπειτα δὲ, μετὰ ἀκριβοστέραν τῶν τόπων γνῶσιν, τὰ *Θρακικά* ὅρια μετεκινήθησαν βορειοανατολικώτερον καὶ οὕτω μετηνέχθη τὸ ὄνομα εἰς πάντα ἄλλα ἔθνη. Οἱ Πιέριοι δὲ *Θράκες* ἢ *Πιέρες* ἦσαν βεβαίως, ὡς καὶ οἱ Πελασγοί, ἔθνος συγγενὲς πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ, ὡς οὗτοι, βραδύτερον ἐγένοντο Ἕλληνες· Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται διατὶ μόνον ἐν τοῖς μυθικοῖς χρόνοις παρουσιάζονται. Ὅπως δὲ οἱ Πελασγοί ὑπῆρχαν οἱ ἰδρυταὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου, ὅστις συνδέει τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τῆς γῆς καὶ ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ὕλικας τοῦ βίου χρείας, οὕτως οἱ *Θράκες* ἐχορημάτισαν αὐτοῦργοι τῶν μουσικῶν τέχων ὡς πατέρες τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως· διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον

ἡ παράδοσις εἰς αὐτοὺς ἀναφέρει τὴν ἀρχὴν τῆς λαμπροτάτης διανοη-
τικῆς ἐνεργείας, ἥτις ἀνέδειξε τοὺς Ἕλληνας περιφανεῖς. Εἰς τοὺς Θρα-
κας ἡ Πιερεὶς ἀποδίδεται ἡ εἰσαγωγή τῆς λατρείας τῶν Μουσῶν ἐν
Ἑλλάδι καὶ τούτους εὐρίσκωμεν ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος καὶ Παρνασσοῦ, τῶν
εἰς τὰς Μούσας καθιερωμένων ὁρέων, τῶν ὁποίων ἡ φύσις, τὰ ἄλλα καὶ
αἱ πηγαὶ ἐνθουσιῶσι καὶ παροτρύνουσι πρὸς τὸ ᾄδειν, ὅπου τρόπον
τινὰ ἡ ᾠδὴ τῆς φύσεως προκαλεῖ τὴν ἀνθρωπίνην. Οἱ ἀρχαιοτάτοι καὶ
ἐτι ὅλως εἰς τὸν μῦθον ἀνήκοντες ποιηταί, Λοιδοὶ καὶ Μουσικοὶ κα-
λοῦνται Θραῖκες, καὶ μετὰξὺ τούτων διακρίνονται μάλιστα· ὁ Ὀρ-
φεὺς, ὁ Λίνος, ὁ Μουσαῖος, ὁ Θάμυρις καὶ ὁ Εὐμόλιος· ὡς πόλεις
δὲ τῶν Θρακῶν αὐτῶν πανάρχαιαι μνημονεύονται· ἡ Δαυλίς, ὅπου
ἦσαν τὰ βασίλεια τοῦ Τηρέως· ἡ Νίσσα, ἐνθα ὑπῆρχεν ὁ ἀρχαιοτάτος
ναὸς τοῦ Διονύσου· καὶ ἡ Ἄσκρα, ὅπου ὕστερον ἤκαμασεν ἡ σχολὴ τοῦ
Ἡσιόδου.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἄρα προκύπτει ὅτι εἰς τοὺς Πελασγοὺς ὁμοῦ καὶ
Πιερεῖς ὀφείλονται τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς Ἑλληνικῆς μορφώσεως,
ἥτις, μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν κυρίως λεγομένων Ἑλλήνων, προήχθη
εἰς νέον στάδιον ἀναπτύξεως, τοσούτω μᾶλλον ταχυτέρας καὶ ποικι-
λοτέρας, ὅσῳ τὸ προστεθὲν στοιχεῖον ἦτο πολὺ ζωτικότερον καὶ δρα-
στικότερον τῶν δύο προηγηθέντων.

Οἱ Ἕλληες, περὶ ὧν νῦν ὁ λόγος, ἔθνος συγγενές, κατὰ τὰ προεκ-
τεθέντα, πρὸς τοὺς Πελασγοὺς (*), καὶ τοι εὐάριθμοι ἐξαρχῆς, φύσει
ὁμῶς μάχιμοι καὶ ἐπιχειρηματικοί, κατώρθωσαν προϊόντος τοῦ χρό-
νου νὰ γενῶσι κύριοι ἀπάσης τῆς Ἑλληνικῆς ἡπείρου καὶ τῶν νήσων,
εἴτ' ἐκτελόντες αὐτόθεν εἴτε κατὰ τὸ πλεῖστον ὑποτάξαντες τοὺς ἀρ-
χαιοτέρους κατοίκους καὶ μετ' αὐτῶν ὡς καὶ μετὰ τῶν ἐπηλύδων ξέ-
νων (περὶ ὧν προσεχῶς) συγχωνευθέντες. Προπάτωρ δὲ τῶν Ἑλλήνων

(*) Ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Θιρσούλλος (History of Greece, 1, 88) ἀποκα-
λεῖ τοὺς Ἕλληνας κλάδον τῆς πελασγικῆς φυλῆς, περιέχοντα τὸ κάλλιστον καὶ
καθαρώτατον αὐτῆς αἷμα καὶ προωρισμένον ν' ἀναπτύξῃ τὰς εἰς τὴν οὐσίαν αὐ-
τοῦ ἐμπεφυκυίας εὐγενεστάτας δυνάμεις καὶ προαγᾷ τὸν βίον τοῦ ἔθνους εἰς
τὸν ὑπατὸν βαθμὸν, ὅπου ἦτο ἐφικτὸν νὰ εὐάσῃ (a branch of the Pelasgian fami-
lies, which contained its best and purest blood, and was destined to unfold the no-
blest faculties implanted in its constitution and to raise the life of the nation to
the highest stage which it was capable of reaching).

λέγεται κοινῶς ὁ *Δευκαλίων*, τοῦ Τιτανίδου Προμηθέως καὶ τῆς Πανδώρας υἱός, ὅστις ἀπὸ τοῦ Καυκάσου (ἢ κατ' ἄλλους ἀπὸ τῆς Κρήτης) ὁρμηθεὶς περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΣΤ', ἑκατονταετηρίδος π. Χ. ὤκησε τὸ πρῶτον ἐν Λυκαωρίᾳ τῆς Φωκίδος (περὶ τὸν Παρνασσόν) καὶ ἐντεῦθεν ἐξετέλλει τὸ κράτος του πέραν τοῦ Ἀγελώου μέχρι Δωδώνης ὑποτάξας πολλὰ τῶν ἀρχαίων φύλων: τοὺς Γραικοὺς, Κούρητας καὶ Λέλεγας· ἀλλὰ διὰ τὸν ἐπισυμβάντα (1550 π. Χ.) νέον κατακλυσμὸν, ὅστις ἐξ αὐτοῦ καλεῖται *Δευκαλίωγειος*, ταχέως ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν, βασιλεύοντος αὐτόθι τοῦ Κρανναοῦ, καὶ ἐντεῦθεν πάλιν, ἀφοῦ χάριν τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας ἔθυσεν εἰς Δία τὸν Φύξιον, ἐπανῆλθεν εἰς Λυκαωρίαν· ὑστερότερον δ' ἐνέβαλε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν διὰ τῆς Οἴτης εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἐβασίλευσε τέλος ἐν τῇ Φθιώτιδι. Ἐκτοτε δ' ἐκλείπουσι κατὰ μικρὸν οἱ Θεσσαλοὶ Πελασγοί, οἱ μὲν αὐτῶν ὡς ὑποταγμένοι συναναμιχθέντες μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ, πρὸς διατήρησιν τῆς ἑαυτῶν ἐλευθερίας, εἰς διαφόρους μεταναστάντες χώρας.

Ὁ Δευκαλίων ἀποθανὼν κατέλιπε δύο υἱούς, οὓς ἐγέννησε μετὰ τῆς Πύρρας, τὸν *Ἀμφικτυόνα* καὶ τὸν *Ἑλληνα*. Ἐκ τούτων ὁ μὲν διεδέχθη τὸν Κρανναὸν ὡς βασιλεὺς τῆς Ἀττικῆς, ἄρχας καὶ τῶν Ἐπικνημιδίων Λοκρῶν καὶ συντάξας πρῶτος αὐτόθι (ἐν Θερμοπύλαις) τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ *Ἀμφικτυονικὸν σύστημα*, ὁ δὲ παρέλαβε τὴν πατρῶαν βασιλείαν καὶ διὰ τῶν υἱῶν του: *Αἰόλου* καὶ *Δώρου* καὶ τῶν ἐγγόνων του: *Ἰωρος* καὶ *Ἀχαιοῦ* (παίδων τοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ εἰς Ἀττικὴν ἀπελαθέντος Εὐθύου), εἰς οὓς ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν τὰ τέσσαρα Ἑλληνικὰ γένη: οἱ *Αἰολεῖς*, οἱ *Δωριεῖς*, οἱ *Ἰωρες* καὶ οἱ *Ἀχαιοί*, ἀνεδείχθη ὁ ἄμειστος τῶν Ἑλλήνων Γενάρχης ἢ Πρόγονος, μολοντί: τὸ ὄνομά του δὲν ἐκαθολικεύθη ἥτοι δὲν ἐξενίκησεν ὡς κοινὴ τοῦ σύμπαντος ἔθνους προσηγορία εἰμὴ πολλοὺς αἰῶνας ἔπειτα. Τοῦτο δὲ τεκμαιρόμεθα μάλιστα ἐκ τοῦ Ὀμήρου, ὅστις πολλῶ ὕστερος καὶ τῶν Τρωϊκῶν γενόμενος οὐδαμοῦ τοὺς σύμπαντας ὠνόμασεν Ἕλληνας, οὐδ' ἄλλους ἢ τοὺς μετ' Ἀχιλλέως ἐκ τῆς Φθιώτιδος· Δαναοὺς δὲ εἰς τὰ ἔπη του, Ἀργεῖους, Μυρμηδόνας καὶ Ἀχαιοὺς ἀποκαλεῖ (Θουκυδ. Α, 3).—Πρὸς τὴν κατὰ μικρὸν δὲ τοῦ ἔξαρχῆς μερικοῦ ὀνόματος καθολικεύσιν συνετέλεσαν ἰδίως: πρῶτον ἡ διὰ τῆς Ὀμηρικῆς μούσης ἐξυμνησθεῖσα καὶ διαδοθεῖσα δόξα τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων Ἀχιλλέως, ὡς τοῦ ἐξοχωτέρου τῆς ἀκμῆς τῶν

ἡρωϊκῶν χρόνων προσώπου· δεύτερον ἡ ἐπιβροχὴ τῶν χρησμῶν τοῦ Δελφικοῦ Μαντείου, ἐν οἷς ἐγένετο συνεχὴς τῶν Ἑλλήνων μνεῖα· τρίτον τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου, συστήματος ἀρχθέν Ἑλληνικοῦ, διατελοῦντος εἰς σχέσιν ἄμεσον πρὸς τὸ εἰρημένον Μαντεῖον· καὶ τελευταῖον ἡ σύστασις τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ὅπου, συναγομένων εἰς τὸ αὐτὸ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν γενῶν, οἱ δικάζοντες καὶ ἀπονέμοντες τὰ βραβεῖα ἐκαλοῦντο *Ἑλληνοδίκαι*. Ἐκ τῶν συγγραφῶν πρῶτος ὁ Ἡσίοδος (Ἔργα καὶ Ἡμέραι στ. 530 καὶ 655), καὶ ἔπειτα ὁ Ἀρχίλοχος, τῶν ἀγώνων ἐκείνων ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς, μετεχειρίσθησαν τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Ἑλλήνος εἰς ἔννοιαν καθολικὴν.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους δὲ ἤδη χρόνους, τοὺς καλουμένους συνήθως *Πελασγικούς*, πρὸς διαστολὴν τῶν ἐπελθόντων *Ἑλληνικῶν* ἢ *ἡρωϊκῶν*, μνημονεύονται παρ' ἀρχαίοις συγγραφεῦσι καὶ ἀποικίαι *ξένων* ἐν Ἑλλάδι, ὧν ἡ ὑπαρξίς τοσούτω μᾶλλον φαίνεται πιστευτὴ, ὅσῳ οὐδεμία ἄλλη ὑπάρχει χώρα οὕτως ἐκ φύσεως ἐκτεθειμένη εἰς τὴν φιλικὴν ἢ ἐχθρικὴν τῶν ἀλλοδαπῶν προσπέλασιν ὥς ἡ Ἑλλάς. Καὶ ἐνδέχεται μὲν νὰ ὦσι μυθώδη τὰ πλείονα τῶν μεθ' ὧν ἐκείναι συνδέονται προσώπων, τὸ γεγονὸς ὅμως αὐτὸ τῆς ἐλευσεως ξένων καὶ ἐπομένως τῆς τούτων ἐπιβροχῆς εἰς τὴν πρώτην τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος διαβροχῆσιν φέρει χαρακτηριστὰ ἱστορικόν.

Πρῶτος δὲ, ὡς λέγεται, ὁ *Κεκροπὴς*, ἀρχηγὸς Αἰγυπτιακῆς τιнос ἀποικίας ἐκ Σαΐδος, ἦλθε διὰ τῆς Φοινίκης καὶ Κύπρου εἰς τὴν Ἀττικὴν (περὶ τὸ 1500 ἔτος π. Χ.), βασιλεύοντος τότε ἐν αὐτῇ τοῦ *Ἀκταίου*, ἐκγόνου τοῦ Ἰγύγου, καὶ συζευθεὶς μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ *Ἀγγραύλου* ἐξεδέχθη τὴν ἀρχὴν· ὡς βασιλεὺς δὲ κτίσας τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ Κεκροπίαν (Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηναίων) συνώκισε τὸ πλῆθος εἰς δυοκαίδεκα δήμους (*), ἐδίδασκε τὴν ναυτιλίαν καὶ ἐλαιοφυτείαν, εἰσήγαγε τὴν λατρείαν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, γάμους σταθεροῦς καὶ τὴν κηδεῖαν τῶν νεκρῶν καὶ κατέστησε δικαστήρια τακτικά, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ περιβόητος Ἄρειος Πάγος.

Μικρὸν ἔπειτα ὁ *Δαναός*, ἐκ Χέμμιος τῆς ἀνω Αἰγύπτου, φεύγων

(*) Τὰ ὀνόματα τούτων κατὰ Στράβωνα (Θ', α) ἦσαν τὰ ἑξῆς: Κεκροπία, Τετράπολις, Ἐπακρία, Δεκέλεια, Ἐλευσίς, Ἀριθνα, Θόρικος, Βραυρών, Κόθηνος, Σφηττός, Κηρισία, Φαληρός.

τάς κατὰδιδώξεις τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Αἰγύπτου ἀπέβη μετὰ τῶν πεντήκοντα θυγατέρων του εἰς Ἄργος καὶ εἰσήγαγεν αὐτόθι τὴν λατρείαν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ Ἀφροδίτης, ἐν ᾧ διὰ τῶν θυγατέρων του ἐδίδαξεν εἰς τὰς ἐγχωρίους Πελασγιώτιδας τὰς θεσμοφορίας τῆς Δήμητρος. Εἰσας δὲ πρὸς Γελάνορα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ὑπερισχύσας κατέστησε νέον δυναστείαν καὶ ἐγένετο ὁ προπάτωρ τοῦ ἐν τῇ παρὰδοσει ἔνεκα τῶν κατορθωμάτων του ἐξομνηθέντος *Περσείως*, καὶ τῆς τούτου ἐν Ἄργει, Τίρυνθι καὶ Μυκῆναις ἐπικρατούσης ἡρωϊκῆς γενεᾶς, εἰς ἣν ἰδίως ἀνῆκεν ὁ *Ἡρακλῆς*.

Κατὰ τὸ ἥμισυ δὲ περίπου τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος π. Χ. ὁ *Κάδμος*, υἱὸς τοῦ Τυρίου βασιλέως Ἀγήνορος, περιπλανώμενος ἐπὶ ἀναζητήσει τῆς ὑπὸ τοῦ Διὸς ἀρπαγείσης ἀδελφῆς αὐτοῦ Εὐρώπης, ἦλθεν εἰς Βοιωτίαν, ὅπου, κατὰ προσταγὴν τοῦ Μινταίου τῶν Δελφῶν, ἐκτίσσε τὴν (ἐπειτα ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν) *Καδμείαν*. Δι' αὐτοῦ δὲ, ὡς λέγεται, ἐγένοντο κατὰ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι γνωστά τὰ γράμματα καὶ εἰσήχθη ἡ τοῦ Διονύσου (Βάκχου) λατρεία.

Τελευταῖον δὲ ὁ *Πέλοψ*, υἱὸς τοῦ ὑπὸ τῶν Τρώων ἐξελαθέντος βασιλέως τῆς Φρυγίας Ταντάλου, ἀφίχθη κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα π. Χ. εἰς Πελοπόννησον μετὰ πολλῶν Φρυγῶν καὶ Λυδῶν ἀποίκων καὶ διὰ τῆς κυριεύσεως τῆς Ἡλίδος καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἐξουσίας του ἐπὶ τὴν Ἀργεῖαν καὶ Λακωνίαν μετέδωκε τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς ἅπασαν τὴν Χερσόνησον. Αὐτὸς δὲ καὶ οἱ ἀπόγονοί του, οἱ Πελοπίδαι *Ἄτρεος* καὶ *Θυέστης* (οἱ υἱοὶ του) καὶ *Ἀγαμέμνων* καὶ *Ἀχιλλεύς* (οἱ ἐγγονοὶ του) παρέσχον, εἴτε διὰ τῶν ἀνοσιουργιῶν εἴτε διὰ τῶν συμφορῶν των, ὕλην ἄφθονον εἰς τὴν τραγικὴν ποίησιν τῶν Ἑλλήνων.

Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἐκτὸς τῆς τελευταίας αἰ τρεῖς ἄλλαι προγενέστεραι ἐποικίσεις θεωροῦνται ὑπὸ πολλῶν λίαν ἀμφίβολοι· ἀλλὰ καὶ ἀναγνωρίζομένης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ὡς καὶ τῆς ἐπιδράσεώς των εἰς τὸν πρῶτον τῆς Ἑλλάδος πολιτισμὸν, εἶνε βέβαιον ὅτι ἡ χώρα αὕτη πᾶν ὅ,τι ἐξῴθεν ἔλαθεν, ἢ τὸ συνεχῶς εὐεργετοῦσε ἐν ἑαυτῇ καὶ τὸ μετεποίησεν ἰδιοτρόπως, ἢ τοῦλάχιστον τὸ ἐνέδυσσε δι' ὠραίου ἐξωτερικοῦ χιτῶνος· οὔτε εἶχον ἄλλως αἱ ξένοι ἐκεῖνοι ἐπιβροαὶ τοιαύτην ἰσχὺν καὶ ὑπεροχὴν ὥστε νὰ μεταβάλλωσι τὴν ἀρχῇθεν κρατικὴν καὶ αὐτοτελῆ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους φύσιν, ἢ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐθνότητά.

§. 3. Αἱ περὶ μεταναστάσεων τῶν Ἑλληνικῶν
γενῶν παραδόσεις.

Τὰ τέσσαρα Ἑλληνικὰ γένη, εἰς α, ὡς ἴδομεν προηγουμένως, τὰ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀνέκαθεν ἤδη εἶχε διακριθῇ, τάχιστα, εἴτε ἕνεκα τῆς αὐξήσεώς των, εἴτε ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς πρὸς δορικτησίας ὁρμῆς των, ἐγκαταλιπόντα τὰς πρώτας αὐτῶν ἐστίας ἐνέβαλον εἰς τὰς πλείστας τῶν μέχρι τοῦδε Πελασγικῶν κατοικιῶν καὶ ἐξηπλώθησαν οὐ μόνον εἰς ὄρεινὰς χώρας, ἀφ' ὧν ἐπέπιπτον ἔνοπλοι εἰς τὸς ἀφράκτους πεδιάδας, ἀλλὰ καὶ εἰς παραλίαις, ἀφ' ὧν πολλάκις ἐπεδείκνυσον τὴν φιλοπόλεμον τάσιν των καὶ διὰ πειρατειῶν. Τὰς τοιαύτας λοιπὸν κινήσεις καὶ μεταναστάσεις αὐτῶν, αἵτινες συμπίπτουσι μετὰ τῆς ΙΣΤ' καὶ ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων προέκυψε βαθμυδὺν ἡ ὀριστικὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς διαφόρους αὐτονόμους πολιτείας διαίρεσις, πρόκειται νὰ διεξέλθωμεν ἐφεξῆς ἐν συνόψει.

ΑἰΟΛΕΙΣ.—Ὁ πρεσβύτερος τοῦ Ἑλλήνος υἱὸς Αἰόλος παρέμεινεν ἐν Φθιώτιδι διάδοχος τῆς πατρικῆς βασιλείας καὶ μετὰ πολλῶν συνοικήσας γυναικῶν ἐγέννησε πολλοὺς παῖδας, αἵτινες, ὡς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, ἐγούμενοι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς Αἰολέων μεταναστῶν ὥρισαν πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, οἷον τὴν Ἰωλκὸν, τὰς Φεράς καὶ τὴν Μαγνησίαν ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ· τὴν Πιερίαν καὶ Παιονίαν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ· τὴν Ἀθαμανίαν ἐν τῇ Ἠπείρῳ· τὸν Ὀρχομενὸν, τὴν Φωκίδα, τὴν Λακρίδα, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι· καὶ προσέτι τὴν Κόρινθον, τὸ Ἄργος, τὴν Μεσσηνίαν καὶ Ἠλίδα ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ἀναμιχθέντες δὲ κατὰ μικρὸν οἱ Αἰολεῖς μετὰ τῶν ἀρχαιοτέρων τῶν πόλεων ἐκείνων κατοίκων : Πελασγῶν, Λιέγων, Κουρήτων, Γάντων καὶ Ακαπιθῶν καὶ ἐν τῇ ἀναμίξει ταύτῃ ἀναπτύξαντες τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν διάλεκτον ἐμφανίζονται ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ὡς ἡ ἐπικρατεστέρη ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι φυλὴ. Ἐκ τῶν Αἰολικῶν δὲ πολιτειῶν, ὅσαι κατὰ τοὺς ἀρχαίους τούτους χρόνους ἤκμασαν, αἷξαι λόγου εἰσὶ μάλιστα : Ὀρχομενὸς ὁ Μινύειος καὶ ἡ Ἰωλκός.

Οἱ πρῶτοι τοῦ Ὀρχομενοῦ κάτοικοι ἦσαν Πελασγοί· ἀφοῦ δὲ μετ' αὐτῶν ἠνώθησαν ἔπειτα οἱ Μινυαί, γένος Αἰολικόν, ὁρμηθέν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ καὶ τῶν Μακεδονικῶν μεθοριῶν, ἡ ἐπικράτεια τοῦ ἑκτοτε ἐπονομασθέντος Μινυεῖου Ὀρχομενοῦ τῷ

ἔκασε τοσοῦτον, ὥστε περιελάμβανεν οὐ μόνον τὸ μέγιστον τῆς Βοιωτίας μέρος, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ὁμοῦ τῆς Θεσσαλίας πόλεις, οἷον τὴν Ἰωλκὸν, τὰς Φερὰς καὶ ἄλλας. Ὁ Ὀμηρος μνημονεύει τοῦ Ὄρχομενοῦ ὡς πόλεως πλουσιωτάτης, συγκρίνων αὐτὴν πρὸς τὰς Αἰγυπτιακὰς Θῆβας· ὁ πλοῦτος δ' αὐτῆς προήρχετο ἕκτε τῆς μεγάλης εὐφορίας τῶν περὶ τὴν Κωπακίδα πεδίον καὶ ἐκ πρωΐμου ἐμπορικῆς ἐπιμιξίας τῶν κατοίκων· βασιλεύοντος δὲ τοῦ Ἑργίνου καὶ αἱ Θῆβαι ἐτέλουν φόρον εἰς τοὺς Ὄρχομενίους· ἀλλὰ μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἐξέπισε ταχέως ἡ δύναμις αὐτῶν, ἐν ᾗ ἕκτοτε αἱ Θῆβαι ἔσχον πάντοτε τὰ πρωτεῖα κατὰ πᾶσαν τὴν Βοιωτίαν.

Ἡ Ἰωλκός, κτίσμα τοῦ Κρηθέως, πατὴρ τοῦ Αἴσονος καὶ πάπυ τοῦ Ἰάσονος, ἦτο μετὰ τὸν Ὄρχομενὸν ἡ δευτέρη κυριωτέρα τῶν Μινυῶν ἔδρα καὶ ἡ πλουσιωτέρα μετ' ἐκείνην πόλις τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, περίφημος ἐν τῇ ἱστορίᾳ μάλιστα διὰ τὴν ἐντεῦθεν γενομένην ἀναγωγὴν τῶν Ἀργοναυτῶν, τὸν πρῶτον μακρὸν πλοῦν τῶν Ἑλλήνων, περὶ οὗ κατωτέρω γενήσεται λόγος· μελονότι δὲ ὑπέκειτο τὸ πάλαι εἰς τὸ Ὄρχομενέιον κράτος, εἶχεν ὅμως ἰδίους βασιλεῖς· αὐξηθεῖσα δ' ἐπιπλέον κατὰ τοὺς ἑπειτα χρόνους κατελύθη ὑπὸ στάσεων καὶ τυραννίδων.

ΔΩΡΙΕΙΣ.—Ἀφοῦ ὁ Αἴολος παρέλαθεν, ὡς εἴρηται, τὴν πατρικὴν ἀρχὴν, οἱ λοιποὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ὥρμησαν εἰς ἀναζήτησιν ἰδίων κατοικιῶν· οὕτως ὁ Δῶρος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐτράπη ἐξαρχῆς πρὸς τὴν ὑπὸ τὴν Ὀσσαν καὶ τὸν Ὀλυμπον χώραν, τὴν καλουμένην Ἑστιάϊωτιν, ἄλλους μὲν τῶν προτέρων κατοίκων Πελασγῶν ἐκβαλὼν αὐτόθεν, ἄλλους δὲ ὑποτάξας εἰς τὸ κράτος του· Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἡ βραχὺ μετ' αὐτὸν, ἐν μέσῳ τῶν γενικῶν ταραχῶν, ἐπελθόντων ἐξ ἐφόδου τῶν Πελασγῶν ἡ, ὡς ὁ Ἡρόδοτος (Α', 56) τοὺς ἐνομάζει, *Καδμείων*, οἱ Δωριεῖς ὑποχωροῦντες μετόκησαν εἰς Πίνδον μεταξὺ Οἰτῆς καὶ Παρνασσοῦ, καὶ τινὲς μὲν αὐτῶν ἐντεῦθεν ὡς ἀπὸ ἐστίας διεσπάρησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν μετονομασθέντες *Μακεδνοὶ* ἢ *Μακεδόνες*, ἄλλοι δὲ προέβησαν νοτιώτερον εἰς Δρυοπίδα καὶ ἐξώσαντες τοὺς Δρύοπας ὤκησαν τὴν Δωρικὴν Τετράπολιν, ὅπου διεκρίθησαν εἰς τρεῖς φυλάς, ἦτοι εἰς Ἰλλίεας ἀπὸ τοῦ Ἰλλου, υἱοῦ τοῦ Ἡρακλέους, καὶ εἰς Παμφύλους καὶ Ἀνμαράτας ἀπὸ τῶν δύο παίδων τοῦ Αἰγυμίου, ἀμέσου διαδόχου τοῦ Δῶρου.

Κατὰ τὸν Διόδωρον (Δ', 60) καὶ τὸν Στράβωνα (I, δ) ἀπὸ τῆς Ἑστιάωτιδος αὐτῆς, πέντε γενεαί· ἀνθρώπων πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, Ἀωριεῖς μετὰ Αἰολέων, ἡγουμένου αὐτῶν τοῦ *Τευτάμου* ἢ *Τεκτάμου*, ἄλλου υἱοῦ τοῦ Ἀώρου, μετέβησαν καὶ εἰς τὴν Κρήτην, τὴν ὁποίαν, κατεχομένην πρότερον ὑπὸ Φοινίκων καὶ Κουρήτων, εὗρον τότε οἰκουμένην ὑπὸ Ἑτεοκρήτων, Κυδωνίων, Πελασγῶν καὶ Ἀχαιῶν (*). Ἐνωθέντες δὲ μετὰ τῶν τελευταίων ὑπερίσχυσαν τῶν πρώτων καὶ εἰς τέλος, προστεθέντων καὶ ἄλλων ὁμογενῶν αὐτοῖς μεταναστῶν, κατέστησαν οἱ ἄρχοντες τῆς ὅλης νήσου. Ἐνταῦθα δὲ πρῶτον μόνον ἢ ἀλλαχοῦ προήχθησαν, βασιλευόμενοι, εἰς τακτικὴν κοινωνικὴν κατὰστασιν. Ὀνομαστοὶ δ' ἐκ τῶν βασιλέων τῶν ὑπῆρξαν πρὸ πάντων οἱ δύο *Μίνωες* (**), ὃν ὁ μὲν πρῶτος τοῦ Ἀστερίου, ἀμέσου ἀπογόνου τοῦ Τευτάμου, εἰσποίητος υἱὸς καὶ διάδοχος, καὶ τοῦ δικαίου Ῥαδαμάνθυος καὶ τοῦ Σαρπηδόνος ἀδελφός, ἔκτισε τὰς ἐπιφανεστέρας τῆς Κρήτης πόλεις· Κνωσσὸν, Φαιστόν καὶ Κυδωνίαν, ἦνωσεν εἰς ἓν τοὺς διαφόρους τῆς νήσου κατοίκους καὶ εἰσῆγάγε νόμους σοφοὺς ἢ μᾶλλον κοινωνικὰς διατάξεις, ἃς ἔπειτα καὶ αὐτὸς ὁ τῆς Σπάρτης περιώνυμος νομοθέτης ἠξίωσε νὰ μιμηθῇ. Ὁ δὲ δεύτερος, ἔκγονος ἐκείνου, πρῶτος Ἑλλήνων ναυτικὴν δύναμιν ἀξιόλογον συστήσας ἐθλασσοκράτησεν, ἐδέχθη τοὺς ἐξ Ἀθηνῶν παρ' αὐτῷ καταφυγόντας Δαίδαλον (δι' οὗ κατεσκευάσθη ὁ περίφημος Λαβύρινθος) καὶ Ἴκαρον, καὶ πολεμήσας τοὺς Ἀθηναίους, ἔνεκα τῆς περὶ Οἰνόην τῆς Ἀττικῆς γενομένης κατὰ διαταγὴν τοῦ Αἰγέως ἀναιρέσεως τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Ἀνδρόγεω, ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς μετὰ τὴν νίκην εἰς ἀπάνθρωπον φόρον, ἐκ τοῦ οὐοῦ ὁ Θησεὺς τοὺς ἀπῆλλαξε. Τὸν Μίνωα δὲ τοῦτον διαδεχθεὶς ὁ πρεσβύτερος τῶν παιδῶν τοῦ *Λευκαδίων*

(*) Τοὺς Ἑτεοκρητας καὶ Κυδωνας θεωρεῖ ὁ Στράβων ὡς αὐτόχθονας, τοὺς δὲ ἄλλους ὀνομάζει ἐπιγλυδας. Ἀπὸ τοῦ βασιλέως δ' ἐκείνων Κρητὸς, τοῦ εὐρόντος, κατὰ τὸν Διόδωρον, πλείστα καὶ μεγάλα τὰ δυνάμενα τὸν κοινὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ὠφελῆσαι, ἔλαβεν ἡ νῆσος ἥν καὶ μέχρι τοῦ νῦν φέρει ἐπωνυμίαν.

(**) Μολοντί ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Θουκυδίδης ἔνα μόνον γνωρίζουσι Μίνωα, πολλοὶ ὅμως παραδέχονται εὐλογώτερον δύο, ἧτοι Α' καὶ Β'. διότι ἄλλως δὲν δύνανται νὰ συμβεβασθῶσιν αἱ πράξεις τοῦ σοφοῦ νομοθέτου καὶ τοῦ ὠμοῦ Δεσπότου, συγχρόνου τοῦ Θησεῦς.

συνεμάχησε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ συνώκησε τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν Φαίδραν μετὰ τοῦ Θησέως. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ ἡ ἀρχὴ περιήλθεν εἰς τὸν ἀδελφόν του *Κατρία* καὶ ἔπειτα εἰς τὸν υἱόν του *Ίδομενεά*, ὅστις, κραταῖος ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ εὐάνδρουσών πόλεων του, ἐστράτευε, συνωδευμένος καὶ ὑπὸ τοῦ Μηριόνου, ἐπὶ Ἴλιον μετὰ 80 νηῶν.

ΙΩΝΕΣ. — *Ξοῦθος*, ὁ νεώτατος τοῦ Ἑλλήνος υἱός, ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του ἐξώσθεις ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ γῆμας αὐτόθι τοῦ βασιλέως Ἑρεχθέως τὴν θυγατέρα Κρέουσταν ὤκισε τὴν τετράπολιν τῆς Ἀττικῆς: Οἰνόην, Μακρθῶνα, Προβάλινθον καὶ Τρικύρουθον. Ἐκ τῶν δύο δὲ παιδῶν, *Ἀχαιοῦ* καὶ *Ίωρος*, τοὺς ὁποίους μετὰ τῆς Κρεούσης ἐγέννησε, ὁ μὲν φόνον ἀκούσιον πράξας παρήλθεν εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ κατὰ κράτος τοὺς μετ' Εὐμόλπου νικήσας *Θρᾶκας* ἢ *Ἐλευσινίους* εὐδοκίμησε τοσοῦτον, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέτρεψαν αὐτῷ τὴν πολιτείαν· τὸ κυριώτερον δ' ἔργον, ὅπερ ἡ ἀρχαιοῦς εἰς τὸν Ἴωνα ἀπονέμει, εἶνε ἡ διαίρεσις τοῦ πλῆθους εἰς τέσσαρας φυλάς· ἐκπροσωπούσας ἱταρίθμους ἐπαγγελάτων τάξεις, τὰς ἐξῆς: Ὀπλητας, Τελέοντας, Ἐργαδεῖς καὶ Αἰγικορεῖς· καὶ *Ὀπλητες* μὲν ὠνομάσθησαν οἱ ἔποικοι Ἴωνες καὶ ἄλλα Ἑλληνικῆς καταγωγῆς γένη, ἀφ' ὧν μετέπειτα προέκυψαν οἱ Εὐπατρίδαι, ἔχοντες αὐτοὶ ἐξαιρέτως τὸ δικαίωμα τοῦ φέρειν ὄπλα, ἐν Ἀθήναις ἰδίως οἰκοῦντες καὶ ἐκ τῶν εἰσφορῶν τῶν ἄλλων διατηρούμενοι. *Τελέοντες* ἢ ὀρθότερον *Γεδέοντες*, οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι, νῦν δὲ ὑπόφοροι γεωργοὶ καὶ βουκόλοι. *Ἐργαδεῖς*, οἱ δημιουργοὶ καὶ χειρόνακτες καὶ *Αἰγικορεῖς* οἱ τὰ ὑψώματα καὶ τοὺς λόφους ἀπὸ τῆς Πάρνηθος μέχρι τοῦ Σουνίου νεμόμενοι ποιμένες αἰγῶν καὶ προβάτων. Οἱ βασιλεῖς ὡς καὶ οἱ ἱερεῖς ἀνῆκον εἰς τὴν πρώτην ἐκ τῶν εἰρημένων τάξεων· λέγεται δὲ ὅτι οὕτως ἡ Ἀττικὴ τότε εὐάνδρησεν, ὥστε ἐδυνήθη νὰ στείλῃ καὶ ἀποικίαν Ἰώνων εἰς τὴν Αἰγιάλειαν τῆς Πελοποννήσου, ἥτις ἀπ' αὐτῶν μετωνομάσθη *Ίωρία*, οἱ δὲ κάτοικοι ἀντὶ Αἰγικλέων ἐκλήθησαν Ἴωνες· μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἱρακλειδῶν κάθοδον ἐκβλήθέντες ὑπὸ Ἀχαιῶν ἐπανήλθον πάλιν εἰς Ἀθήνας, καὶ ἔκτοτε ἡ ὑπ' αὐτῶν καταλειφθεῖσα χώρα τῆς Πελοποννήσου ἔλαβε τὸ ὄνομα *Ἀχαΐα*.

ΑΧΑΙΟΙ. — Ὁ δεύτερος τοῦ Ξοῦθου υἱός *Ἀχαιὸς* καταλιπὼν, ὡς εἴρηται, τὰς Ἀθήνας ἀπῆλθε τὸ πρῶτον εἰς Αἰγιάλειαν ἢ, κατ' ἄλλους, εἰς Λακεδαιμόνα, ὕστερον δὲ εἰς Θεσσαλίαν διαβάς ἀνεκτήσατο τὴν πατρικὴν ἀογὴν, ἣν οἱ ἄπ' αὐτοῦ καταγόμενοι προσηγορεύθησαν ἔκ-

τοτε Ἀχαιοὶ Φθιώται· δύο δὲ ἀπόγονοι τοῦ Ἀχαιοῦ, ὁ Ἀρχανδρος καὶ ὁ Ἀρχιτέλης, ἐν τῇς Φθιώτιδος εἰς Ἄργος ἀφιγθέντες καὶ μετὰ τῶν θυγατέρων τοῦ Δαναοῦ, Αὐτομάτης καὶ Σκαιᾶς, συζευχθέντες ἐπέδωκαν τοσοῦτον ὥστε οἱ κάτοικοι πάντες ἀπ' αὐτοῦ Ἀχαιοὶ ἐκλήθησαν ἀντὶ Ἀργείων καὶ Δαναῶν· ἡ αὐτὴ δ' ἐπωνυμίᾳ ἐξενίκησε συγχρόνως καὶ ἐν Λακεδαιμόνι. Ἐκτοτε δ' ἐγένοντο ἐπανειλημμένοι Ἀχαιῶν μεταναστάσεις εἰς Θεσσαλίαν καὶ Πελοπόννησον, ὅπου τὸ γένος τῶν κατέστη τὸ ἐπικρατέστερον· ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ Πέλοπος εἰσεχώρησαν αὐτόθι Φθιώται Ἀχαιοί, οἵτινες, εὐδοκιοῦντων ἐπὶ μᾶλλον τῶν Πελοπιδῶν, διεκρίνοντο τρόπον τινὰ ὡς τὰ στηρίγματα ἢ αἱ φρουροὶ αὐτῶν διὰ τῆς ἀνδρίας τῶν. Ἐπὶ δὲ τῇς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ὑποχωροῦντες εἰς τοὺς Ἀωριεῖς μετώκησαν εἰς τὰς παραλίαις τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἐν τῇ Αἰγιαλείᾳ, καὶ ἐκβαλόντες αὐτόθεν, ὡς εἴρηται, τοὺς Ἴωνας ἐπώνομασαν ἐξ ἑαυτῶν τὴν χώραν Ἀχαιῶν.

§. 4. Ὁ Ἡρωϊκὸς Αἰὼν.

Ἡρωϊκὸς συνήθως λέγεται ὁ αἰὼν τοῦ προέχοντος καὶ πᾶν ἄλλου γένους ὄνομα ὑπερνίκησαντος Ἑλληνικοῦ, φέρων χαρακτηριστὰ ἴδιον τὴν πρὸς παραβάλους πράξεις κλίσιν πολλῶν, τὴν ὁποίαν, διεγερθεῖσαν ἅπαξ ἐκ συνδρομῆς διαφόρων περιστάσεων, ὑπέθαλπον καὶ ἐπέτεινον ὅ,τε θαυμασμὸς τοῦ πολλοῦ πλήθους, θεωροῦντος καὶ τιμῶντος τοὺς αὐτουργοὺς ἐκείνων ὡς ἀνωτέρας φύσεως ὄντα, καὶ ἡ δημώδης προσέτι πίστις ὅτι ἀπέκειτο εἰς αὐτοὺς τούτους γέρας ἡ ἀθάνασις, τοῦτέστιν ἡ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἀθανάτων συγκατάταξις. Οὐ μόνον δὲ αἱ τῶν κατὰ μέρος φιλοκινδύνων ἡρώων (ἐν αἷς διαπρέπουσι μάλιστα ὁ Περσεύς, ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Θησεύς) πράξεις, ὡς ἡ ἐξάλειψις τεράτων, ἡ καταπάλαισις κακούργων κλ. ἀλλὰ καὶ αἱ σύγχρονοι κοιναὶ ἐπιχειρήσεις, ἐν τῷ καὶ μακρᾷ τῇς Ἑλλάδος, αἱ χορηγήσασαι τὴν ἀφθνωτέραν ὕλην εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν, οἷον ὁ πλοῦς τῶν Ἀργοναυτῶν, ἡ τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ ἡ τῶν ἐπιγόνων ἐκστρατεία καὶ τέλος ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος, εἰσὶ τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος τῶν χρόνων, τῇς αὐτῆς κλίσεως ἀποτελέσματα.

ΤΑ ΠΕΡΙ ΠΕΡΣΕΩΣ.—Ἐν Ἀργολίδι ἐπικράτησεν, ὡς ἴδομεν προηγουμένως, μετὰ τὴν τοῦ Γελάρονος ἡ δυναστεία τοῦ Δαναοῦ· δύο δὲ δισέγγονοι αὐτοῦ, ὁ Ἀκρίσιος καὶ ὁ Προῖτος, διαφωνήσαντες πρὸς

ἀλλήλους ἀπεφάσισαν νὰ διανεύωσι τὴν βασιλείαν, καὶ ὁ μὲν κατέμεινεν ἐν Ἀργεῖ, ὁ δὲ ἔλαβε τὸ Ἡραῖον καὶ τὴν Τίρυνθα· ὁ Ἀκρίσιος δὲν εἶχεν εἰμὴ μίαν μόνην θυγατέρα, τὴν *Δανάην*, ἐξ ἧς, συνευρεθείσης, ὡς φέρεται ὁ μῦθος, μετὰ τοῦ Διὸς, ἐγεννήθη ὁ *Περσεύς*· μέλλων δὲ κατὰ τὸν Πύθιον χρησμόν νὰ φονευθῇ παρ' ἐνὸς ἐγγόνου του καὶ φοβούμενος τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρησμοῦ τούτου ἐνέβηλεν εἰς κιβώτιον καὶ ἐξέθεσεν εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης τὴν τε *Δανάην* καὶ τὸν παῖδα αὐτῆς, ἅμα γεννηθέντα, ἵν' ἀπολεσθῶσιν· ἀλλ' ἀμφότεροι ἐσώθησαν διὰ τοῦ Δίκτυος παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Σέριφου μιᾶς τῶν Κυκλάδων, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Πολυδέκτης τοὺς ὑπεδέχθη φιλανθρώπως· ἅμα δὲ ἠλικιωθεὶς ὁ Περσεύς ἀπέδειξε τὴν εἰς τολμηρὰς πράξεις ὁρμὴν του ὑποσχεθεὶς εἰς τὸν Πολυδέκτην νὰ φονεύσῃ τὴν Μέδουσαν καὶ νὰ φέρῃ αὐτῇ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς. Πέραν δηλονότι τοῦ Ἰκεανοῦ εἰς τὰ παράλια τῆς δυτικῆς Ἀφρικῆς, ἢ κατὰ τὸν μῦθον εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ Ἄδου, κατώκουν αἱ βροτοστυγεῖς, δρῆκοντόμαλλοι καὶ κατὰπτεροι Γοργόνες, τρεῖς θυγατέρες τοῦ γίγαντος Γοργώ, υἱοῦ τοῦ Τιφῶνος, αἵτινες εἶχον τὴν δύναμιν τοῦ ἀπολιθοῦν πᾶν ὅ,τι ἐβλεπον· δύο ἐξ αὐτῶν, *Σθενώ* καὶ *Εὐρυνόη*, ἦσαν ἀθάνατοι, ἡ δὲ τρίτη, ἡ *Μέδουσα*, ἦτο μὲν θνητὴ ἀλλ' ὠραιότερα ἀπασῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, παρ' ἐκείνου μὲν δρέπανον παρὰ ταύτης δὲ χάλκινον ἀσπίδα λαβὼν ὁ Περσεύς ἐπεχείρησε καὶ κατέρωθωσεν εὐτυχῶς τὸν σκοπὸν του· κύριος δὲ τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης ἐπραξε δι' αὐτῆς κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἔργα τεράστια εἰς διαφόρους χώρας· μετεποίησεν εἰς ὄρος τὸν Ἄτλαντα μὴ θελήσαντα νὰ τὸν φιλοξενήσῃ· ἤλευθερώσε τὴν Ἀνδρομέδαν, τοῦ βασιλέως τῆς Αἰθιοπίας τὴν θυγατέρα, καταδικασθεῖσαν νὰ γενῇ βορὰ ἐνὸς θαλασσίου τέρατος, τὴν ἔλαβεν ὡς σύζυγόν του καὶ μετ' αὐτῆς ἐπανῆλθε τέλος εἰς Σέριφον. Εὐρών δ' ἐνταῦθα τὴν μητέρα του καὶ τὸν εὐεργέτην του Δίκτυν καταδιωκόμενους σκληρῶς ὑπὸ τοῦ Πολυδέκτου, τοῦτον μὲν διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης ἀπελίθωσε, τὸν δὲ Δίκτυν καταστήσας βασιλέα τῆς νήσου, αὐτὸς μετὰ τῆς *Δανάης* καὶ τῆς Ἀνδρομέδας μετέβη εἰς Ἄργος, ὅπου συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Πάππου τοῦ Ἀκρίσιου, ἔπειτα ὅμως τὸν ἐφόνευσεν ἀκουσίως διὰ βολῆς δίσκου καὶ ἐξεπλήρωσεν οὕτως τὸν χρησμόν. Τὸ περιελθὼν δὲ ἤδη εἰς αὐτὸν κληρονομικῶς δικαίωματι βασιλείου τοῦ Ἀργους δὲν ᾔθελσε νὰ λάβῃ ἔνεκα τοῦ εἰρημένου δυστυ-

χοῦς συμβάντος, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἐκείνῳ εἰς τὸν Μεγαπένθη, υἱὸν τοῦ Προΐτου, ἐπὶ ἀνταλλαγῇ τῆς Τίρυνθος, ὅπου ἔκτισε νέαν μητρόπολιν, τὰς Μυκῆνας· ἀποθανόντα δὲ τὸν διεδέχθησαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, Σθένης καὶ Ἀλκαῖος, ὁ μὲν ὡς βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν, ὁ δὲ ὡς βασιλεὺς τῆς Τίρυνθος· συζευχθεὶς δὲ ὁ πρῶτος μετὰ τῆς Νικίππης, θυγατρὸς τοῦ Πέλοπος ἐξέβλεψε, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλκαίου, τὸν υἱὸν τούτου Ἀμφιτρώνα καὶ περιέλαβεν οὕτως ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐξουσίαν καὶ τὴν ἐπικράτειαν τῆς Τίρυνθος, ἣν διετήρησε καὶ ὁ διάδοχός του Εὐρυσθεὺς ἐναντίον τῶν νομίμων ἀξιώσεων τοῦ Ἡρακλέους, υἱοῦ τοῦ Ἀμφιτρώνου.

ΤΑ ΠΕΡΙ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ. — Ὁ Ἡρακλῆς, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος, ὑπῆρξε κατὰ τὸν μῦθον γόνος ὅχι τοῦ Ἀμφιτρώνου ἀλλὰ τοῦ Διὸς ὁμοιωθέντος κατὰ πᾶν τῷ Ἀμφιτρώνῳ ὅτε συνεμίγη ἐν τριπλασίᾳ νυκτὶ μετὰ τῆς γυναικὸς ἐκείνου Ἀλκμήνης, διατριβούσης τότε ἐν Θήβαις καὶ περιμενούσης ἐνταῦθα τὸν ἐν τινὶ ἐκστρατείᾳ ἀπόντα σύζυγόν της. Μολονότι δὲ κατὰ τὴν πρόβρῃσιν τῶν μεγίστων Θεῶν ὁ (τρίσπερος) Ἡρακλῆς ἐμελλε νὰ δεσπόσῃ τῶν Περσείδων, ἡ Ἥρα ὁμῶς ζήλοτυπούσα καὶ ἔχουσα συνεργὸν τὴν Εἰλείθυιαν ἐβράδυνε μὲν τῆς Ἀλκμήνης τὸν τοκετὸν, ἐπατάχυνε δὲ τὸν τῆς Νικίππης καὶ οὕτω καταστρατηγηθέντος τοῦ Διὸς ἦλθῃ εἰς φῶς πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου ὁ Εὐρυσθεὺς, ὥστε ὁ προσωρισμένος νὰ ἄρξῃ ἔπρεπε ἤδη νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀσθενεστεροῦ. Ἐν τοῖς βρεφικοῖς δ' ἔτι σπαργάνοις εὐρισκόμενος ὁ Ἡρακλῆς ἔδειξε τὴν ὑπερανθρώπινον δύναμίν του (καθόσον συνέκειτο ἐκ θεῆς ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως) ἀποπνίξας καὶ τοὺς δύο ὑπερμεγέθεις δράκοντας, τοὺς ὁποίους ἡ Ἥρα ἔστειλε κατ' αὐτοῦ· ἡλικιωθεὶς δὲ καὶ μέλλων νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ἀρετῆς καὶ κακίας, αἵτινες τῷ ἐπαρουσιάσθησαν ἐν τινὶ σχιστῇ ὁδῷ ἐκθέτουσαι ἐκάστη τὰ ἴδια αὐτῶν πλεονεκτήματα, ἠκολούθησε τὴν πρῶτην· κατὰ τὴν ὁποίαν δ' ἐξελέξατο ἀγαθὴν μερίδα κύριον προθέμενος σκοπὸν ν' ἀπαλλάξῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τῶν τεράτων καὶ κακούργων εἶχε μὲν ἀδιακόπως τὴν Ἥραν καταδιώκουσαν αὐτὸν, ἀλλ' ἐνταυτῷ ἀπελάμβανε καὶ τὴν προστασίαν τῆς Παλλὰδος Ἀθηνᾶς. Ἐκ προοιμίων ἤδη ἐφόνευσε πολλὰ ἄγρια θηρία ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, ἅτινα ἐβλαπτον τοὺς ὁδοιπόρους, καὶ ἡλευθέρωσε τοὺς Θηβαίους ἐκ τινος φόρου, τὸν ὁποῖον ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώνωσιν εἰς τινὰ γείτονα τύραννον, εὐθὺς πρὸς ἀμοιβὴν ὁ βασιλεὺς

τῶν Θηβῶν τῷ ἔδωκεν εἰς σύζυγον τὴν θυγατέρα του, μετὰ τῆς ὁποίας ἐγέννησε, κατὰ τὸν Ἀπολλοῦδωρον, τρεῖς τέκνα· ἀλλὰ κυριευθεὶς ὑπὸ μανίας, ἐξ ἐπιβουλῆς τῆς Ἥρας, ἐφόνευσε καὶ σύζυγον καὶ τέκνα καὶ ἐρωτήσας τὸ Μαντεῖον πῶς νὰ ἐξιλεώσῃ τοὺς Θεοὺς διὰ τὴν ἀνόσιον πράξιν του, διετάχθη παρ' αὐτοῦ νὰ ὑπηρετήσῃ δυοκαίδεκα ἔτη τὸν Περσεΐδην Εὐρυσθέα καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὁποίας αὐτὸς ἤθελε τῷ ἐπιβάλλει (καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς Ἥρας) πράξεις. Ἐντεῦθεν δ' ἀρχονται οἱ περίφημοι δώδεκα ἄθλοι τοῦ Ἡρακλέους, συνιστάμενοι, συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ μύθου, α) εἰς τὴν ἐξάλειψιν ἀγρίων καὶ φθοροποιῶν θηρίων (οἶον τοῦ ἐν τῷ ἄλσει τῆς Νεμέας ἐμφωλεύοντος λέοντος, τῆς Λερναίικς Ἰῆρας, τοῦ Ἐρυμανθίου κάπρου, τῶν Στυμφαλίδων ὀρνίθων, τοῦ πυριπνόου Ταύρου τῆς Κρήτης, τῶν ἵππων τοῦ ἀγρίου τῆς Θράκης βασιλέως Διομήδους κλ. β') εἰς ἀπόκτησιν πολυτίμων πραγμάτων ξένων χωρῶν (οἶον τοῦ φαινοῦ ζωστήρος τῆς βασιλείσης τῶν Ἀμαζόνων Ἱπολύτης, τῆς περικαλλοῦς καὶ διὰ τὸ τάχος περιβοήτου Ἐλάφου τῆς Ἀρτέμιδος, τῶν βοῶν τοῦ ἐν τῇ περρωκεανίτιδι νήτῳ Ἐρυθείᾳ βασιλεύοντος Γηρυόνου, τῶν χρυσῶν μῆλων τῶν Ἑσπερίδων νυμφῶν) καὶ γ) ἐν γένει εἰς ἀγῶνας ἢ πράξεις ὑπερανθρώπων (οἷα ἦσαν μάλιστα ἢ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ κάθαρσις τῆς αὐλῆς τοῦ βασιλέως τῆς Ἥλιδος Λυγείου, ὅπου ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὑπῆρχε συσσωρευμένη κόπρος ἀπλετος, τρισχιλίων βοῶν, ἢ ἐξ ἄδου ἀναγωγή τοῦ τρικεφάλου Κερβέρου κλ.)—Ἐκτὸς δὲ τούτων τῶν κατὰ παραγγελίαν ἐκτελεσθέντων μνημονεύονται καὶ πολλὰ ἄλλα οὐχ ἥττον λαμπρὰ αὐτοῦ πράξεις, τὰ κοινῶς λεγόμενα Πάρεργα, ἐξ ὧν τὰ κυριώτερα εἰσὶ· ὁ πρὸς τοὺς Κενταύρους διαγωνισμὸς του καὶ ἡ τελεία τούτων κατατρόπως· ἡ μέχρι τινὸς συμμέθεξις του εἰς τὸν πλοῦν τῶν Ἀργοναυτῶν· ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἡσιόνης, ἐκτεθείσης εἰς τὴν βορὰν ἐνὸς κήτους ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς Λαομέδοντος, βασιλέως τῆς Τρωάδος· ἡ ἰδρυσις τῶν ἀπ' αὐτοῦ κληθεῖσων Ἡρακλείων στηλῶν (Ἀβύλῃς καὶ Κάλπῃς) κατὰ τὸν χωρίζοντα τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς Αἰθίας πορθμόν· ἡ μετὰ τῶν Γιγάντων μάχη ἐν τῷ Φλεγραίῳ πεδίῳ καὶ ἡ καταπάλαισις αὐτῶν· ἡ ἀναίρεσις τοῦ ὑπερμεγέθους Ἀνταίου, υἱοῦ τῆς γῆς, ὅστις πίπτων χαμαὶ ἐλάμβανε νέας δυνάμεις· ἡ ἐλευθέρωσις τοῦ εἰς τὸν Κάδμασον δεδεμένου Προμηθέως, μετὰ τὴν κατατόξευσιν τοῦ αἵματός, τοῦ κατατρώγοντος τὸ ἥπαρ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἄδου ἀναβίβα-

εις τοῦ Θησέως καὶ τῆς Ἀλκήμεως, πιστῆς συζύγου τοῦ βασιλέως τῶν Φερῶν Ἀδμήτου.

Ἀλλὰ μετὰ τῶν ὧν τούτων τῶν θυμωσίων ἔργων ὁ Ἥρωις ἐξετρίβετο εἰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας καὶ εἰς ἀμαρτήματα, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ τιμωρῇται. Ἐπειδὴ ζητήσας μνηστὴν ἰόλην τὴν Εὐρύτου, βασιλέως τῆς Οἰχαλίας, καὶ ἀποτυχὼν τῆς αἰτήσεως ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς ὀργῆς του ἀπέκτεινε τὸν υἱὸν ἐκείνου Ἴριτον, τούτου ἕνεκα περιέπεσεν εἰς νόσον βαρεῖαν, τῆς ὁποίας τὴν θεραπείαν τὸ Μαντεῖον ὑπέσχεθη αὐτῷ ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ ὑπηρετήσῃ τρία ἔτη ὡς δούλος ἐπὶ μισθῷ· ὤθεν ἀναχωρήσας εἰς Ἀσίαν ὑπέμεινεν ἐκουσίως νὰ πωληθῇ εἰς τὴν Ὀμφάλην, βασίλισσαν τῆς Λυδίας, ἥτις πρὸς κατασχόνην τὸν ἐνέδυσσε γυναικεῖα καὶ τὴν ὑποχρέωσε νὰ κλώθῃ διὰ τῆς ἡλεκάτης νῆμα. Συνεπεία ἄλλου μετέπειτα ἀμαρτήματος εὗρε τελευταῖον θάνατον ὀδυνηρὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς τὴν ἀθανασίαν μετástασιν του· ἦτο δὲ αὕτῃ ἡ ἰδία αὐτοῦ γυνὴ Δηϊάνειρα, ἥτις, ἀγνοοῦσα τί ἐπραττε, παρεσκεύασεν αὐτῷ τὸν θάνατον τοῦτον. Ταύτην ποτὲ ὁ Κένταυρος Νέστος, ἐν ᾧ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Ἡρακλέους τὴν διεξίβαζε διὰ τοῦ πορθμείου πέραν τοῦ Εὐθύνου ποταμοῦ, ἠθέλησε νὰ τὴν βιάσῃ, ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς τὸν κατετόξευσε πρὸς χροῖμα διὰ φαρμακεροῦ βέλους· ἀποθνήσκων δ' εὐθύς ὁ Κένταυρος ἔδωκεν εἰς τὴν Δηϊάνειραν τὸν ὑπὸ τοῦ φαρμακευθέντος αἵματος τῆς πληγῆς κεχορισμένον χεῖτωνά του ἵνα τὸν μεταχειρισθῇ, χρεῖας τυχούσης, ὡς μέσον ἐπιτηδεῖον εἰς διασώσῃσιν πάσης ξένης ἀγάπης ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ ἥρωος. Τοιαύτην δὲ κλίσιν συνέλαβε τῶντι ὁ Ἡρακλῆς πρὸς τὴν ἰόλην, τὴν ὁποίαν ἐζήτησεν ἄλλοτε μνηστὴν· ἀρνηθέντος δὲ καὶ αὐθις τοῦ Εὐρύτου τὴν ἐκδοσιν αὐτῆς, ἐφάνευσεν αὐτόν τε καὶ τοὺς υἱοὺς του καὶ ἀπήγαγε τὴν ἰόλην. Μαθοῦσα δὲ τοῦτο ἡ Δηϊάνειρα, ἐνόμισεν ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ποιήσῃ χρῆσιν τοῦ Κενταυρείου φίλτρου· ἐπεμψε δηλονότι εἰς τὸν Ἡρακλῆην, ἑτοιμαζόμενον νὰ ἐκτελέσῃ θυσίαν τινα πνευματικὴν, χιτῶνα κεχορισμένον εἰς τὸ αἷμα τοῦ Νέστου. Ὁ ἥρωις ἐνεδύθη αὐτόν, ἀλλὰ παύρυντα ἡσθάνθη τὰ ἀποτελέσματα τοῦ τρομεροῦ φαρμάκου, πόνοισι βασανιστικοῖς, κατασπαράττοντας ὅλα αὐτοῦ τὰ μέλη· πεπεισμένος δὲ ὅτι οἱ τρομεροὶ οὗτοι πόνοι δὲν ἐδύναντο εἰμὴ μετὰ τῆς ζωῆς του νὰ λάβωσι πέρας διέταξε τὸν υἱὸν του Ἴλλον νὰ φέρῃ αὐτόν εἰς τὸ ὄρος τῆς Οἰτῆς καὶ ἐκεῖ νὰ θέσῃ αὐτόν ἐπὶ πυρᾶς ἵνα γενῇ ὁλοκαύτωμα μὴ τολμῶν

τος δὲ τοῦ υἱοῦ νὰ πράξῃ τοῦτο, μόνον ὁ φίλος τοῦ Φιλοκτῆτης ἐπέστη· ὅθεν χάριν τῆς ὑπουργίας τοῦ ἔλαβε ἠωρεᾶν τὰ τόξα καὶ τὴν φάρετραν τοῦ ἥρωος — Ἐνταῦθα τελευτᾷ ὁλος ὁ μῦθος· ὁ Ἡρακλῆς καθαρισθεὶς ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος εἰς τὸ πῦρ καὶ ἡμίθεος γενόμενος ἀνέβη εἰς τὸν Οὐρανὸν καὶ ἔλαβε παρὰ τῆς ἐξιλεωθείσης Ἥρας βραβεῖον τῶν μακρῶν καὶ σκληρῶν ἀγώνων τοῦ σύζυγον τὴν αἰωνίως ἀκμάζουσιν θεᾶν τῆς νεότητος *Ἥθρη* (*).

ΤΑ ΠΕΡΙ ΘΗΣΕΩΣ. — Ὡς ὁ Ἡρακλῆς τοῦ Δωρικοῦ, οὕτως ὁ *Θησεὺς*, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν *Αἰγέως*, εἶνε τοῦ Ἰωνικοῦ γένους τὸ σέμνωμα, δειχθεὶς οὐχ ἥττον ἐκείνου διὰ τῶν ἡρωϊκῶν πράξεων τοῦ εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἰδίως τῆς ἐκυτοῦ πατρίδος. Ἡ γέννησις αὐτοῦ μετατιθεμένη εἰς Τροίζην, πόλιν ἱερὰν τοῦ Ποσειδῶνος, ἐμφαίνει τρόπον τινὰ ἀρχὴν θείαν, ἢ ὅχι πάντῃ ὁμοίαν τῇ τοῦ Ἡρακλέους. Κατὰ τὴν μυθικὴν δηλονότι παράδοσιν ὁ Αἰγέυς, ἄτεκνος ὢν πρότερον καὶ ἐπιθυμῶν νὰ καταλίπῃ ἀπογόνους, ἐπηρεώτησε περὶ τούτου τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, καὶ πρὸς λύσιν τοῦ ὁποίου ἔλαβεν ἀσάφους χρησμοῦ κατέφυγεν εἰς τὸν διὰ τὴν σοφίαν τοῦ περίφημον τῆς Τροίζης βασιλέα Πιθέα, ὅστις, ἐπὶ ἐκπληρώσει τῆς ἐννοίας τοῦ χρησμοῦ, τὸν συνῆψε μυστικῶς μετὰ τῆς ἐκυτοῦ θυγατρὸς *Αἰθρας*. Ὑπονοήσας δὲ αὐτὴν ἐγκυον ἀπέλιπεν, ἐν ᾧ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Ἀθήνας, τὸ ξίφος καὶ τὰ πέδιλά του ὑπὸ μεγάλην τινὰ πέτραν καὶ φέρων ἐκεῖ τὴν Αἰθραν παρήγγειλεν αὐτὴν· ἂν τέξῃ παῖδα καὶ οὗτος ἀνδρωθεὶς δυνηθῇ νὰ μετακυλίσῃ τὸν λίθον νὰ τὸν πέμψῃ ἔχοντα τὰ σημεῖα ἐκεῖνα εἰς Ἀθήνας μηδενὸς εἰδότης· διότι ἐφοβεῖτο τοὺς ἀνέψιους τοῦ *Παλλαντίδας*, οἵτινες τὸν ἐπιβουλεύοντο καὶ διὰ τὴν ἀτεκνίαν τὸν κατεφρόνουν. Τεκούσης δὲ τῆς Αἰθρας υἱόν, οἱ μὲν λέγουσιν

(*) Ὁ περιώνυμος ἐν τοῖς νεωτέροις ἀρχαιολόγος Μύλλερ ος (*Die Dorier*, σελ. 441—458) πρεσβεύει ὅτι τὰ περὶ Ἡρακλέους ἐπλάσαν οἱ Δωριεῖς μετὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον καθόδον αὐτῶν ἐπὶ σκοπῇ τοῦ νὰ βεβαιώσωσι μὲν διὰ τῆς παραδόσεως τὸ ἐπὶ τῆς κυριότητος τῆς χερσονήσου ταύτης δικαίωμα τῶν ἡγεμόνων των, νὰ ἐξεικονίσωσι δὲ καὶ ὑποστήσωσιν εἰς τὰς πράξεις τοῦ ἥρωος τὰς ἑαυτῶν δορικτησίας. Ἀλλως δὲ, κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, ὁ Ἡρακλῆς ἐμφαίνει τὸν ἰδεώδη τύπον τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος· εἶνε τὸ σύμβολον τῆς ἀνδρίας ἢ τῆς ἀνδρικῆς ἰσχύος (ἀρετῆς), ἣτις προπαρασκευάζει τὴν δόξαν τοῦ παλιτισμοῦ διὰ τῆς ἐξαλείψεως παντοίων μεγάλων καλυμμάτων.

ὅτι εὐθύς οὗτος ὠνομάσθη Οἰσεύς διὰ τὴν τῶν ἀπολειφθέντων γνωρισμάτων θέσιν, οἱ δὲ, ὅτι ὕστερον ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς υἱοθετηθεὶς ὑπὸ τοῦ Αἰγέως. Διατελὼν δὲ παρὰ τῷ Πιτθεῖ εἶχε παιδαγωγὸν Κοννίδην τινὰ καὶ αὐξάνων ἐθαυμάζετο διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὸν νοῦν του· ὅτε δὲ ἡλικιώθη μαθὼν παρὰ τῆς μητρὸς του τίς ἦν ὁ ἀληθὴς πατὴρ του, ὃν ἕως τότε ἠγνόει, καὶ λαθὼν μετὰ τὴν ἐκκύλισιν τῆς πέτρας τὰ κατατεθέντα σημεῖα ἀνεχώρησεν εἰς Ἀθήνας. Κατὰ τὴν ὁδὸν δὲ αὐτοῦ, ἥτις τότε ἔγεμε ληστῶν καὶ κακούργων, ἐφίλοτιμῆθη ζηλῶν τοῦ Ἡρακλέους τὴν ἀρετὴν νὰ γενῇ ὀνομαστός δι' ἡρώων παρὰ ξεῶν· καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῇ Ἐπιδαυρίᾳ ἀπέκτεινε τὸν διαδόχον ληστήν *Περιγῆτην* τὸν Κορυνήτην, ὅστις κωλύων τοὺς διαβαίνοντας ἐφόβευεν αὐτοὺς· διὰ τινος βράχου (κορύνης)· ἔπειτα δὲ ἀπαντήσας ἐν τῷ ἱσθμῷ *Σίγντι* τὸν Πιτυοκάμπτην διέφθειρεν αὐτὸν, κατασπαράξας τὰ μέλη του· ἀκολούθως δὲ πρὸ τῆς Μεγαρικῆς ἐξηφάνισε τὸν *Σκίρωντα*, ὅστις ἀπὸ τινος βράχου (τῶν λεγομένων Σκιρωνίδων Πετρῶν) ἐκρήμνιζε τοὺς διαβάτας εἰς τὴν θάλασσαν· ἐν δ' Ἐλευσίνι *Κερκύονα* τὸν Ἀρχάδα καταπαλαίσας ἀνείλε καὶ ὀλίγον περαιτέρω ἐν Ἐρινεῷ *Δαμάστην* τὸν ἐπικαλούμενον *Προκρούστην*, ὅστις συλλαμβάνων τοὺς διαβαίνοντας ὁδοιπόρους ἐξήπλωνεν αὐτοὺς· ἐπὶ τινος κλίνης καὶ τῶν μὲν μακροτέρων τὰ προέχοντα τοῦ σώματος μέρη ἀπέκοπτε, τῶν δ' ἐλαττόνων τοὺς πόδας προέκρουεν (ἐτάνυνεν), ἀφ' οὗ καὶ Προκρούστης ὠνομάσθη. Οὕτω δ' ὁ Οἰσεύς καλῶν τοὺς κακούργους διὰ τῶν αὐτῶν μάλιστα μέσων, ἅτινα οὗτοι μετεχειρίζοντο κατὰ τῶν ἀθῶων, ἀφίχθη τέλος εἰς Ἀθήνας, ὅπου ὁ πατὴρ του τὸν ἀνεγνώρισεν ἐκ τοῦ ὁποίου ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ξίφους, καὶ συναγαγὼν τοὺς πολίτας τὸν ἐπαρουσίασεν εἰς αὐτοὺς ὡς νόμιμον διάδοχόν του· καὶ οὗτοι μὲν ἐδέχθησαν ἄσμενοι τὸν περιώνυμον ἥρωα, οἱ δὲ Παλλαντίδαι, οἵτινες ἠλπίζον νὰ διαδεχθῶσι τὴν βασιλείαν τοῦ ἀτέκνου θεοῦ των, ἐλυπήθησαν σφόδρα, καὶ ἐτοιμάσθησαν εὐθύς εἰς πόλεμον. Ἀλλ' ὁ ἥρωας Οἰσεύς ἐπιπεσὼν ἐξαίφνης κατ' αὐτῶν τοὺς μὲν διέφθειρεν, ἄλλους δ' ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Παραχρῆμα δ' εὗρε διπλὴν εὐκαιρίαν νὰ φανῇ προστάτης καὶ σωτὴρ τῆς χώρας, τῆς ὁποίας ἐμελλε νὰ ἄρξῃ.

Ταῦρος ἄγριος ἀναφανείς πρὸ μικροῦ ἐν τῇ Ἀττικῇ διέφθειρε τοὺς ἀγροὺς καὶ ἀνησύχει πρὸ πάντων τοὺς κατοίκους τοῦ Μαραθῶνος· ὁ Οἰσεύς συνέλαβε τὸ θηρίον καὶ τὸ ἐπέδειξεν ἄλυσσόδετον εἰς τὸν

λαόν, ὅστις ἐξεπλάγη διὰ τὸ κατόρθωμα· ἀλλ' ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τινος τρομεροῦ φόρου, ὅνπερ τὸ μαντεῖον ἐπέβαλεν αὐτοῖς πρὸς ἐξιλίεωσιν τοῦ φονευθέντος ἐν τῇ Ἀττικῇ παιδὸς τοῦ βασιλέως τῆς Κρήτης Μίνως, ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτως ἀξιολογώτερον ἔργον. Ἐπὶ τὰ νέους δηλονότι καὶ ἄλλας τόσας παρθένους, καλὰς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς καταγωγῆς, ὥφειλον οὗτοι νὰ πέμπωσιν ὡς θύματα κατὰ πᾶν ἔνατον ἔτος εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην. Ὁ Μίνως, υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρώπης, εἶχε σύζυγόν τινα, τὸνομα Πασιφάνην, θυγατέρα τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἥλιου, ἣτις καταληφθεῖσα ὑπὸ τινος παρὰ φύσιν ἔρωτος πρὸς τινα ὥραϊον ταῦρον ἐγέννησε μετ' αὐτοῦ τὸν Μινώταυρον, ἔχοντα σῶμα ἀνθρώπου καὶ κεφαλὴν ταύρου· ὁ Μίνως θέλων ν' ἀποκρύψῃ τὸ αἶσχος ἐνέκλεισε τὸ τέρας τοῦτο εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ περιφήμου τεχνίτου Δαϊδάλου κατασκευασθέντα λαβύρινθον. Ἐνταῦθα δ' ἐκλείοντο τὰ δυστυχῆ θύματα καὶ ἔπρεπε, μὴ δυνάμενα νὰ εὕρωσι τὴν ἐξοδὸν, εἴτε ν' ἀπολεσθῶσιν ὑπὸ λιμοῦ, εἴτε νὰ γενῶσι βορὰ τοῦ Μινωταύρου. Ὅτε λοιπὸν, τὸ τρίτον ἤδη, τὰ εἰς βέβαιον ἔλεθρον διὰ κλήρου στελλόμενα θύματα ἐπεδιδάσθησαν ἐν Ἀθήναις, ὁ Θεὸς ἐκουσίως συνώδευσε αὐτὰ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ ν' ἀπαλλάξῃ διὰ παντὸς τὴν πατρίδα του μιᾶς τοιαύτης αἰσχροῦς ὑποχρεώσεως· διὰ τῆς ἡρωικῆς ἰσχύος του ἥ, ὡς μῦθος φέρει, διὰ τινος μαγικοῦ ξίφους, ὅπερ ἔλαβε παρὰ τῆς ἔρωτικῆς πρὸς αὐτὸν δικτεθείσης βασιλοπαιδὸς Ἀριάδνης, ἀπέκτεινε τὸν Μινώταυρον, διὰ τινος δὲ ἀνελιττομένης κλωστῆς (τοῦ περιφήμου μίτου) διεξῆλθε τοῦ ἐλιγμοῦ τοῦ Λαβυρίνθου. Κατὰ τὴν εἰς Ἀθήνας δ' ἐπάνοδον ὁ ναύκληρος ἐλησμόνησε τὴν δουεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Αἰγέως παρρυγγελίαν τοῦ νὰ ὑψώτῃ ὡς σημεῖον τῆς εὐτυχοῦς ἀποπερατώσεως τοῦ ἐπιχειρήματος τὸ λευκὸν ἱστίον ἀντὶ τοῦ μελανοῦ, ὅπερ συνήθως ἡ κομίζουσα τὸν φόρον ναὺς ἔφερεν ὡς ἐπὶ συμφορᾷ προδῆλω πεμπομένη. Ὅθεν ὁ Αἰγεὺς ἰδὼν μακρόθεν τὸν κατὰ πλουν καὶ ὑπολαβὼν ἀποτυχόντα καὶ ἀπολωλὸτα τὸν υἱόν του, ἐκ τῆς ὑπερβαλοῦσης λύπης του κατεκρήμυνεν ἐαυτὸν εἰς τὸ Πέλαγος, ὅπερ ἔκτοτε ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάσθη *Αἰγαῖον*. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐνταύτοις ὑπεδέχθησαν μετ' ἀλλαλαγμῶν τὸν Θεῶν θριαμβεύσαντα καὶ τὸν ἀνεκλήρουσαν βασιλέα τῆς Ἀττικῆς, διατάξαντες συνάμα νὰ πέμπεται κατὰ πᾶν ἔτος, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ναὺς τις πλήρης προσφορῶν εἰς Δῆλον, ἱερὰν τοῦ Ἀπόλλωνος νῆσον, καὶ νὰ τελεῖται

χορὸς κατὰ μίμησιν τῶν περιελίξεων καὶ ἀνελίξεων τοῦ Λαβυρίνθου.

Ὁ Θησεύς, λαβὼν ἴσως ἀφορμὴν ἐκ τῶν διατάξεων τῆς τότε ἐπὶ εὐνομίᾳ διαπρεπούσης Κρήτης, διενεθῆθη ὡς βασιλεὺς ἔργον θαυμαστότερον, τὴν πολιτικὴν διακόσμησιν καὶ αὐξήσιν τῆς πατρίδος του. Ἀπὸ τοῦ Κέκροπος ἤδη, τοῦ κτίσαντος τὴν Ἀκρόπολιν, ἡ Ἀττικὴ διηρείτο εἰς δώδεκα Δήμους, οὔτινες προϋόντος τοῦ χρόνου κατέστησαν ἀνεξάρτητοι ἔχοντες ἴδια βουλευτήρια καὶ ἰδίαις ἀρχαῖς, καὶ πολ-
 λάκις διαφερόμενοι ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλους, οὐδ' ἀπένεμον τὴν προσήκουσαν εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς πολιτείας τιμὴν· ὁ δὲ Θησεὺς γε-
 νόμενος, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, μετὰ τοῦ συνειτοῦ καὶ δυνατοῦς, κατώρθωσε νὰ συνοικήσῃ τοὺς τέως διεσπαρμένους κατοίκους ὑπαγα-
 γὼν αὐτοῦ· εἰς τρεῖς μερίδας ἢ τάξεις (ἀντὶ τῶν πρῶην τεσσάρων φυλῶν), ἦγουν εἰς *Εὐπατρίδας*, εἰς *Γεωμόρους* καὶ εἰς *Δημιουργοὺς* καὶ, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν πολλῶν μικρῶν βουλευτηρίων, νὰ κα-
 ταστήσῃ κοινὸν Βουλευτήριον καὶ Πρυτανεῖον ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθη-
 νῶν. Ἐν ᾧ δὲ τοὺς μέχοι τοῦδε ἄρχοντας τῶν κατὰ μέρος Δήμων ἦτοι τοὺς Εὐπατρίδας ἀνέδειξε μετόχους ὅλων τῶν ἀρχῶν τῆς μιᾶς νέας καὶ μείζονος πολιτείας, αὐτὸς ἠρέεσθη μόνον νὰ ᾔνε ἡγεμῶν τοῦ πολέμου καὶ φύλαξ τῶν νόμων καὶ τῶν δόξων· πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τῆς οὕτω κατορθωθείσης συμπολιτεύσεως ὥρισε νὰ πανηγυρίζων-
 ται κατὰ πᾶν ἔτος τὰ *Συνοίκια*, τὴν δὲ εἰς τιμὴν τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς τελούμενην ἑορτὴν, τὰ Ἀθήνια, μετέβαλεν εἰς *Παραθήνια*· ἐχάραξε δὲ καὶ νόμισμα φέρον βοῦς εἰκόνα ἢ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Μα-
 ραθωνίου Ἰαύρου, ἢ χάριν προτροπῆς τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν γεωρ-
 γίαν· ἐπὶ δὲ τούτοις κατορθώσας νὰ προσλάβῃ βεβαίως καὶ τὴν Με-
 γαρικὴν εἰς τὸ κράτος τῆς Ἀττικῆς ἔστησεν ἐν τῷ ἱσθμῷ τὴν θρυλ-
 λουμένην στήλην, ἐπιγράφας τὸ διορίζον τὴν χώραν ἐπίγραμμα ἐν
 δύοσι τριμέτροις, ὧν τὸ μὲν πρὸς ἀνατολὰς ἔλεγε «*Τὰ δ' οὐχὶ Πε-
 λοπόννησος, ἀλλ' Ἰωρία*» τὸ δὲ πρὸς δυσμὰς «*Τὰ δ' ἐστὶ Πελο-
 πόννησος, οὐκ Ἰωρία*» καὶ τέλος ἔθηκε πρῶτος τὸν ἀγῶνα τῶν
 Ἰσθμίων πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος, κατὰ μίμησιν τοῦ Ἡρακλέους
 τοῦ καθιερώσαντος τὰ *Ὀλύμπια* εἰς τιμὴν τοῦ Διός. Οὕτως ἔρχε-
 ὁ Θησεὺς καταρτίσας καὶ προαγαγὼν τὰ πράγματα τῆς Ἀττικῆς εὐ-
 λόγως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ δημιουργὸς τοῦ μετέπειτα μεγα-
 λείου τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀλλὰ καὶ βασιλεύων δὲν ἔπαυσε νὰ ἐπιχειρῇ πρὸς ταῖς πράξεσιν, αἵτινες ἐμφαίνουσιν ἄνδρα σπουδαῖον καὶ νουνεχῆ, καὶ ἄλλας, αἱ ὁποῖαι δεικνύουσι τὸ ἐξαρχῆς ἱπποτικὸν καὶ ἀνήσυχον αὐτοῦ πνεῦμα· τοιαῦται δὲ ἦσαν μάλιστα αἱ διάφοροι αὐτοῦ ἐκστρατεῖαι· ὅτε μὲν μετὰ τοῦ Ἡρακλέους, ὅτε δὲ μετὰ τοῦ Μελεάγρου καὶ ἄλλων συγχρόνων ἡρώων, καὶ τελευταῖον μετὰ τοῦ ἀχωρίστου φίλου του Πειρίθου, ἡγεμόνος τῶν Λαπιθῶν. Κατὰ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ἀπουσίαν του ὁ Μενεσθέως, εἰς ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἑρεχθέως, ἴσχυσε τοὺς μὲν δυνατοὺς τῶν Ἀθηνῶν νὰ παροξύνῃ ἀνκμιμνήσκων εἰς αὐτοὺς· τίνι τρόπῳ ὁ Θησεὺς τοὺς ἀφῆρεσε τὴν ἀρχὴν καὶ τοὺς περιέκλεισεν εἰς ἓν ἄστυ πάντας, τοὺς δὲ πολλοὺς νὰ διαταράξῃ λέγων ὅτι δὲν βλέπουσιν εἰμὴ ὄνειρον ἐλευθερίας, πραγματοῖς δὲ εἰσὶν ἀπεστερημένοι πατρίδων καὶ ἱερῶν, καὶ ἀντὶ πολλῶν, ἀγαθῶν καὶ γνησίων βασιλέων, ἀναγκάζονται ν' ἀποβλέπωσι πρὸς ἓνα δεσπότην ἔπηλυν καὶ ξένον. Ἰσως δὲ ὅλα τὰ δημαγωγικὰ ταῦτα μέσα ἤθελον εἰσθαι ἥττον τελεσφόρα, ἐὰν εἰς τὸν νεωτερισμὸν δὲν προσετίθετο κατὰ συγκυρίαν καὶ ἡ μετ' ἐνόπλου δυνάμεως ἐμφάνισις τῶν Τυνδαριδῶν, Καστορος καὶ Πολυδεύκου, ἀπαιτούντων τὴν ἀδελφὴν των Ἑλένην, ἣν ὁ Θησεὺς ἀρπάσας ἐκ Σπάρτης διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ Πειρίθου εἶχεν ἀποκρύψει ἐν Ἀφιδναῖς. Ὁ κίνδυνος ἐπέκειτο μέγας, ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν τῶν Ἀθηνῶν Ἀκάδημός τις γυνώσκων τὸν τόπον τῆς ἀποκρύψεως ἐκείνης, ἀπέτρεψε διὰ τῆς ταχέως ἀποδόσεώς της τὸν κίνδυνον· ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι, πείσαντος αὐτοὺς τοῦ Μενεσθέως ὅτι ἡ τῶν Τυνδαριδῶν ἐπίθεσις ἀπέβλεπε μόνον τὴν βιαιάν τοῦ Θησεῦς πρᾶξιν, ἐδέχθησαν φιλοφρόνως καὶ ἐτίμησαν αὐτοὺς μεγάλως. Τότε δ' ἐπανελλὼν ὁ Θησεὺς ἐκ τῶν τυχοδιωκτικῶν ἐπιχειρήσεών του εἰς Ἀθήνας δὲν εὗρεν εἰμὴ ὀλίγους· ἔτι φίλους καὶ ὁπαδοὺς τοῦ συστήματός του· διὸ ἀπογνοὺς τὰ πράγματα τοὺς μὲν παῖδας αὐτοῦ (Ἀκχάμунτα καὶ Δημοφῶντα), οὓς ἐγέννησε μετὰ τῆς Φαίδρας, ἀδελφῆς τῆς Ἀριάδνης, ὑπέξεπεμψεν εἰς Εὐβοίαν πρὸς Ἑλφίνορα, αὐτὸς δ' ἐν Γαργηττῷ καταρασθεὶς τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἀχαριστίαν ἀπῆλθεν εἰς Σκυρόν, ὅπου ἔχων πατρῷα κτήματα ἀπεφάσισε νὰ διανύσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του. Ἐπὶ τῇ πεποιθήσει δὲ ὅτι ἀφικνεῖται εἰς φίλον, τὸν τότε βασιλεύοντα τῶν Σκυρίων Λυκομήδην, ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ τῷ δείξῃ τοὺς ἀγρούς· Ἀλλ' ὁ Λυκο-

μήδης εἴτε φοβηθεὶς τὴν δόξαν τοῦ ἀνδρός, εἴτε χαριζόμενος εἰς τὸν Μενεσθέα, τὸν διαδεχθέντα τὴν βασιλείαν ἐν Ἀθήναις, ἀναγαγὼν αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἄκρα τῆς χώρας ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἤθελε νὰ τῷ ἐπιδείξῃ ἐκεῖθεν τοὺς ἀγρούς τὸν ὠθήσῃ κατὰ τῶν πετρῶν καὶ οὕτω τὸν δίσφθειρεν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κατὰ μέρος κυριωτέρων ἡρώων· νῦν δὲ μεταβαίνομεν καὶ εἰς τὰς περὶ κοινῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους φερομένας παραδόσεις. (Ἡρώων καὶ ἡρώων)

Ο ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΟΣ ΣΤΟΛΟΣ. — Ἡ προκειμένη ἐπιχείρησις συνδέεται μετὰ τινος προγενεστέρου συμβεβηκότος, τοῦ ἐξῆς: Ὁ Ἀθάμας, βασιλεὺς τοῦ πλουσίου Ὀρχομενοῦ, ἀποπέμψας τὴν πρώτην αὐτοῦ σύζυγον (Νεφέλην) συνῆλθεν εἰς γάμον μετὰ τῆς τοῦ Κρόνου θυγατρὸς Ἰνούς, ἣτις διὰ τινος ἀπατηλοῦ χρησιμοῦ ἔπεισεν αὐτὸν νὰ θυσιάσῃ εἰς τοὺς Θεοὺς τὰ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου δύο τέκνα του: Φρίξον καὶ Ἑλλήν· ἀλλ' ἡ ἀποπεμφθεῖσα τούτων μήτηρ τὰ ἔσωσε, δοῦσα αὐτοῖς χρυσόμαλον τινὰ κριὸν ἵνα τὸν μεταχειρισθῶσι πρὸς τὴν φυγὴν των. Ἐν ᾧ δ' ἐπεραιούντο ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, ἡ μὲν Ἑλλήν πεσοῦσα εἰς τὴν θάλασσαν, ἣτις ἀπ' αὐτῆς ὠνομάσθη Ἑλλησποντος, ἐπνίγη· ὁ δὲ Φρίξος εὐτυχῶς εἰς Κολχίδα ἀφίχθεις τὸν μὲν κριὸν ἔθυσεν εἰς Δία τὸν Φύξιον, τὸ δὲ χρυσοῦν δέρας ἐδώκεν εἰς τὸν Αἰήτην, τὸν τότε βασιλέα τῶν Κόλχων, ὅστις ἀναθέσας αὐτὸ εἰς τὸ τοῦ Ἄρεως ἱερὸν ἐπέστησε φύλακας αὐτοῦ: δράκοντα τινὰ ἀκοίμητον καὶ δύο πυρίπνοας ταύρους. Τὸ χρυσοῦν δὲ τοῦτο δέρας ἦτο τὸ θαυμασιώτερον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀντικείμενον καὶ τῆς γενικῆς ἐπιθυμίας ὁ σκοπός· Ὅθεν, ὅταν ὁ Ἰάσων, υἱὸς τοῦ πρῶτον τῆς Ἰωλκοῦ βασιλέως Αἴσονος, ἀπήτησε παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἐπιτρόπου του Πελίου τὴν πατρῶν βασιλείαν, οὗτος ὑπεσχέθη τότε μόνον νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν αἵτησίν του ὅταν πλεύσας εἰς Κολχίδα ἤθελε κατορθώσῃ νὰ τῷ φέρῃ ἐκεῖθεν τὸ εἰρημένον κειμήλιον. Τούτου ἕνεκα λοιπὸν ὁ Ἰάσων κατασκευάσας ταχύπορόν τι πλοῖον, τὴν Ἀργῶ, καὶ παραλαβὼν συμπλωτῆρας τοὺς περιφημοτέρους τοῦ αἰῶνος τοῦ ἥρωας, ὡς τὸν Ἡρακλῆν, τὸν Θησέα καὶ τὸν τούτου φίλον Πειρίθουν, τοὺς Διοσκούρους Κάστορα καὶ Πολυδεύκην, τὸν αἰοδὸν Ὀρφέα καὶ τοὺς πατέρας τῶν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἡρώων: Πηλέα, Τελαμῶνα, Οἰλέα, Νηλέα καὶ Μενότιον ἐπαγείρησε τὸν περίπυστον Ἀργοναυτικὸν Στόλον (κληθέν-

τα αὐτῷ ἀπὸ τοῦ εἰρημένου σκάρου), ἀπέβη μετὰ πολλὰ κινδυνεύματα εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Κολχίδος Αἴαν (παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Φάσιος;) καὶ ἐξεπλήρωσεν (ὥς ὁ Θησεὺς διὰ βοηθείας τῆς Ἀριάδνης) τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον διὰ συνδρομῆς τῆς Μηδείας, θυγατρὸς τοῦ Αἰήτου, τὴν ὁποίαν ἀπήγαγεν εἰς Εὐρώπην μετὰ τοῦ δέρατος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατήρ ἠθέλησε νὰ τοῦς καταδιώξῃ, ἡ Μῆδεια φρονεύσασα καὶ καταμελίσκασα τὸν νεώτερον ἀδελφόν της Ἄψυρτον, ὃν εἶχε λάβει μεθ' ἑαυτῆς, ἀνέστειλε τὴν καταδιώξιν ἐκείνου, καταγινομένου νὰ συναθροίσῃ τοῦ ἀναγκωρισθέντος ἀγαπητοῦ αὐτοῦ τέκνου τὰ μέλη.

Η ΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΕΠΤΑ ΕΠΙ ΘΗΒΑΣ ΚΑΙ Η ΤΩΝ ΕΠΙΓΟΝΩΝ.—Ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν Λαίης, δισέγγονος τοῦ Καδμοῦ, γῆμας Ἰοκάστην τὴν Κρέοντος καὶ χρόνον ἱκανὸν ἄπαις ὡς ἐπρώτησε τὴν Πυθίαν περὶ τεκνώσεως, ἣτις ἀπαντῶσα εἶπεν ὅτι δὲν συνέφερεν αὐτῷ οὐδ' αὖ μῶς ὅπερ ἐζήτει, ὡς μέλλοντος τοῦ γεννηθησομένου παιδὸς νὰ γενῇ πατροκτόνος καὶ νὰ πληρώσῃ τὴν οἰκίαν του μεγάλων δυστυχημάτων· ἀλλ' ἐπιλαθόμενος τοῦ χρησμοῦ καὶ τεκνοποιήσας διέταξε τάχιστα τὴν ἔκθεσιν τοῦ βρέφους ἐπὶ τοῦ Κιθαιρώνος, ἀφοῦ διεπερόνησε τὰ σφυρά του διὰ σιδήρου, δι' ἣν αἰτίαν *Οιδίπους* ὕστερον ὠνομάσθη. Ἐν τούτοις πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ πεπωμένου ὁ παῖς ἐσώθη καὶ ἀνέτραφη ὑπὸ τῆς βραδείας τῆς Κορίνθου Περιβοίας. Ἐν τελείᾳ δὲ ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθοῦς καταγωγῆς του συναντηθεὶς μετὰ τοῦ πατρὸς του κατὰ τὴν Φωκίδαν ἔντινι στενωπῷ ἀπέκτεινεν αὐτὸν, μὴ θέλοντα νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ, ἀφοῦ ἔλυσε τὸ αἰνίγμα τῆς Σφιγγὸς (τί ἐστὶ τὸ αὐτὸ δίπουν, τρίπουν καὶ τετράπουν), συνεπέα τῆς πρὸς λύσιν τούτου ὀρισθείσης βραδεύσεως ἔγημε τὴν μητέρα του καὶ ἐγένετο βασιλεὺς τῶν Θηβῶν. Γνοὺς δὲ μετὰ ταῦτα (παρὰ τοῦ μάντεως Τειρεσίου) τὰ ἀκούσια ἀνοσιουργήματά του (πατροκτονίαν καὶ αἰμομιξίαν), πλήρης ἀπελπισίης ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμούς του, κατηράσθη τοὺς υἱούς του· Ἐτεοκλῆ καὶ Πολυνείκην καί, ὑπὸ τῆς θυγατρὸς του Ἀντιγόνης χειραγωγούμενος, περιεπλάνητο ὡς ἐπαίτης, ἕως οὗ ἔλθων εἰς Κολωνὸν τῆς Ἀττικῆς καὶ προσπεσὼν ἱκέτης εἰς τὸ τέμενος τῶν Εὐμενίδων αὐτόθι εὗρε παρὰ τῷ Θησεῖ φιλάνθρωπον ὑποδοχὴν καὶ μετολίγον ἀπεβίωσεν, ἐν ᾧ καὶ ἡ Ἰοκάστη ἐκρεμάσθη μόνη ἀπὸ τῆς στέγης τοῦ οἴκου της. Οἱ δίδυμοι δὲ υἱοὶ αὐτῶν ἀνδρωθέντες παρέλαβον τὴν ἀρχὴν καὶ συμφώνησαν πρὸς ἀλλήλους νὰ ἄρχωσι παρ'

ἐν αὐτόν· ἀρνηθέντος δὲ τοῦ κατὰ πρῶτον ἄρξαντος Ἐτεοκλέους νὰ παραδώσῃ τὴν βασιλείαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ συμφωνημένου χρόνου ὁ ἀποκλεισθεὶς Πολυνείκης προσέκαλεσε τὴν ἐπὶ Θήβας στρατεῖαν τῶν ἑπτὰ Ἡρώων· Ἀδράστου, Τυδέως, Ἀμφιαράου, Καπανέως, Ἴππομέδοντος, Παρθενοππαίου καὶ αὐτοῦ τοῦ Πολυνείκου. Μετὰ ματαίαν δὲ τῆς πόλεως προσβολὴν, ὁ ἀγὼν ἔλαθε πέρας διὰ τῆς μονομαχίης καὶ ἀλληλοκτονίας τῶν δύο ἀδελφῶν πρὸς δὲ καὶ διὰ τῆς τολμηρᾶς ἐξόδου τοῦ θείου αὐτῶν Κρέοντος, καθ' ἣν ἅπαντες οἱ στρατεύσαντες ἡγεμόνες ἀπωλέσθησαν πλὴν ἐνός, τοῦ Ἀδράστου, τὸν ὅποιον μόνον ἡ μεγάλη τοῦ ἵππου του ταχύτης ἐδυνήθη νὰ σώσῃ. Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Κρέων (ἀδελφὸς τῆς Ἰοκάστης) ἀνέλαθεν, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἐτι ἀνήλικου Ἀσودάμου, υἱοῦ τοῦ Ἐτεοκλέους, τὰς ἡνίκαις τῆς κυβερνήσεως ἐν Θήβαις.

Μετὰ παρέλευσιν δέκα ἐτῶν οἱ τῶν εἰρημένων ἑπτὰ ἡγεμόνων υἱοὶ (ἐπίγονοι), ἀρχηγatuντος Ἀλκμαίωνος τοῦ Ἀμφιαράου, ἐστράτευσαν ἐκ νέου ἐπὶ τὰς Θήβας ἵνα ἐκδικηθῶσι τὸν θάνατον τῶν πατέρων τῶν ἀλόντες δὲ τὴν πόλιν κατὰ κράτος καὶ ἐγκαταστήσαντες τὸν Θέρσανδρον ὡς βασιλέα ἐπανάκαμψαν μετὰ πολλῶν λαφύρων εἰς τὰς πατρίδας τῶν. Πιθανώτατα δὲ οἱ Καδμεῖοι (Θηβαῖοι) κατὰ τὸν δεύτερον τοῦτον πόλεμον ἐξήντηλιν οὕτω τὰς ἐκυτῶν δυνάμεις, ὥστε μετὰ τινα χρόνον ἔπειτα εὗρέθησαν ἐντελῶς ἀνίκανοι ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τοὺς βορειόθεν ἐπελθόντας δορικτήτορας.

Ο ΤΡΩΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1194—1184. — Ἡ μεταξὺ τῶν βασιλέων τῆς Τρωάδος καὶ τῶν Πελοπιδῶν ἰδιωτικὴ ἔχθρη, αἰτίαν ἔχουσα τὴν πάλαι ποτὲ ὑπὸ τοῦ Δαρδάνου, βασιλέως τῆς Τρωάδος, γενομένην ἐξέλασιν τοῦ Πέλοπος ἀπὸ τῆς Φρυγίας, προήχθη τέλος εἰς ῥῆξιν, ὅταν ὁ Πάρις, υἱὸς τοῦ τῶν Τρώων βασιλέως Πριάμου, ξενισθεὶς παρὰ τῷ ἐν Σπάρτῃ βασιλεύοντι Μενελάῳ (ἐγγόνῳ τοῦ Πέλοπος) ἤρπασε τὴν τούτου σύζυγον Ἑλένην μετὰ πολλῶν θησαυρῶν καὶ τὴν ἀπήγαγεν εἰς τὴν Τρωάδα. Ὁ ὕβρισθεὶς Μενέλαος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀγαμέμνων, τῶν Μυκηνῶν ὁ κραταῖος ἀναξ, ἔπεισαν τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων καὶ ἡρώων (ὡς τὸν γηραιὸν καὶ σοφὸν Νέστορα, βασιλέα τῆς Πύλου· τὸν πολύμητιν Ὀδυσσεύα, τῆς Ἰθάκης βασιλέα· τὸν ὠκύπουν Πηλεΐδην Ἀχιλλέα, ἄρχοντα τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Μυρμηδόνων· τὸν τοῖ μὲρόν Διομήδην, υἱὸν τοῦ ἐν Θήβαις ἀπολεσθέν-

τος Τυδείης· τοὺς δύο Αἰάντας, τὸν τοῦ Τελαμῶνος, βασιλέα τῆς Σαλαμῖνος, καὶ τὸν τοῦ Ὀδυσσεύς ἀρχηγὸν τῶν Λοκρῶν· τὸν ἐκ Κρήτης Ἰδομενέα, ἀπόγονον τοῦ Μίνως καὶ ἄλλους) ἵνα ἐπιχειρήσωσι κοινὴν κατὰ τῆς Τρωάδος στρατεῖαν. Ὅτε δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος (συγκείμενος ἐκ 1086 νηῶν καὶ φέρων δεκακισμυρίους στρατιώτας) συνήχθη ἐν τῷ λιμένι τῆς Αὐλίδος, ἡ Ἄρτεμις, ὀργισθεῖσα διότι ὁ Ἀγαμέμνων θηρῶν ἐφόνευεν ἔλαφον τινά, ἱερὰν τῆς θεᾶς, πρὸς τιμωρίαν ἐπεμψε νηγεμίαν, οὐδ' ἐδυσωπῆθη εἰμὴ ἀφοῦ οὗτος, κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Κάλχαντος, προσήνεγκεν εἰς θυσίαν τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰφιδάμαντος, τὴν ὁποίαν ὅμως ἡ θεὰ περικαλύψασα μετὰ νεφέλης καὶ θέσασα αὐτῇ τῆς ἔλαφου τὴν μετέστησεν εἰς Ταυρίδαν, ὅπου ἐγένετο ἱερεῖα ἐν τῷ νῶϊ τῆς αὐτῆς Θεᾶς· πνεύσαντος δὲ μετὰ τοῦτο οὐρίου ἀνέμου, ἀπέπλευσεν ὁ στόλος. Οἱ Τρῶες ἐντούτοις προειδοποιηθέντες περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κινήματος, ἔσπευσαν νὰ προσκαλέσωσιν εἰς βοήθειάν των ἔμπορον ἔθνη, καὶ ἰδίως τὸν τῶν Δαρδανῶν βασιλέα Αἰνείαν, υἱὸν τοῦ Ἀγχίσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης.

Ὁ πόλεμος, συνιστάμενος κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς πολλοὺς μερικοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς μονομαχίας, καθ' ἃς καὶ οἱ θεοὶ αὐτοὶ τοῦ Ὀλύμπου διηρημένοι πρὸς ἀλλήλους ἐφαίνοντο προστάται τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου μέρους, παρετάθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς ἐκ τῆς ἀναφύσεως μεταξὺ Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλεύς· ἐρίδος, διότι ὁ πρῶτος ἀφῆρσε τὸν δεύτερον τοῦ γέρατος αὐτοῦ, τῆς Βρισηίδος, οὗτος δὲ χολωθεὶς διὰ τοῦτο ἀπέσχε τοῦ ἀγῶνος καθήμενος μακρὰν παρὰ τὰς νῆας, ἕως οὗ, αἰσθανθεὶς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ ἐπιστηθίου φίλου τοῦ Πατρόκλου, ἐπενῆλθεν εἰς τὸ πολεμικὸν θέατρον καὶ ἐφόνευσε μὲν τὸν φονέα ἐκείνου Ἔκτορα, τὸν ἀνδρείοτερον υἱὸν τοῦ Πριάμου, ἐφονεύθη δὲ καὶ αὐτὸς μετοῦ πολὺ ὑπὸ τοῦ Πάριδος, τοξευθεὶς κατὰ τὴν πτέρναν, τὸ μόνον τρωτὸν τοῦ σώματός του μέρος. Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὸ δέκατον ἔτος τοῦ πολέμου ἐκατέρωθεν ἔπεσαν οἱ ἀνδρείοτεροι (ὁ Ἔκτωρ καὶ ὁ Ἀχιλλεύς), μηχανήματι ἐπήγαγε τέλος τὴν λύσιν. Ὁ Ὀδυσσεὺς δηλονότι μετρημφισμένος εἰσέδυσσε μετὰ τοῦ Διομήδους εἰς τὸ Ἴλιον, ἤρπασεν αὐτόθι τὸ οὕτω λεγόμενον *Παλλάδιον* (ξόανον τῆς Παλλάδος, ὅπερ ἐξ οὐρανοῦ ποτὲ πεσὼν ἐλατρεύετο ὡς ἔχον τὴν δύναμιν τοῦ φυλάττειν τὴν πόλιν ἀπόρρητον ἐν ὅσῳ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ), διὰ συμβουλῆς τοῦ κατεσκευάσθη ὁ *Δούρειος* (ξύλινος) ἵππος, εἰς τὴν

κοιλίαν τοῦ ὁποίου αὐτὸς μετ' ἄλλων Ἑλλήνων ἐκρύβθη, καὶ τὸν ὁποῖον οἱ Τρῶες αὐτοὶ εἰσέγκυον περιχαρῶς εἰς τὴν πόλιν των πρὸς ἀντικατάστασιν δῆθεν τοῦ ἀφαιρεθέντος ἀπ' αὐτῶν Παλλαδίου. Τὴν ἀκόλουθον δὲ νύκτα οἱ κεκρυμμένοι ἥρωες ἐκπηδήσαντες ἀπὸ τοῦ Δουρείου τεχνήματος ἠνέφωξαν ἡρέμα τὰς πύλας, δι' ὧν ὁ κατὰ προσποίησιν ἀποχωρήσας Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ μετέβαλον αὐτὴν εἰς ἐρείπια καὶ τέφραν· ὁ γέρον Πρίαμος ἐθυσίσθη ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου, υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν Τρώων οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἐξηνδραποδίσθησαν, ὀλίγοι δὲ μόνον ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς, ἐν οἷς καὶ ὁ Αἰνείας, φέρων, διὰ μέσου τῶν φλογῶν, τὸν γηραιὸν πατέρα του Ἀγχίσην ἐπὶ τῶν ὤμων.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων ἔπαθον πολλὰ δεινὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των· ὁ *Ἀγαμέμνων*, ὅστις παρέλαβε μεθ' ἐαυτοῦ ὡς αἰχμάλωτον τὴν μάντιν Κασσάνδραν, θυγατέρα τοῦ Πριάμου, ἀριχθεὶς εἰς τὰ βασιλεία του ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῆς συζύγου του Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ συγγενοῦ του Αἰγίσθου, ἔχοντας πρὸς αὐτὴν σχέσεις ἀθεμίτους. (Ἡ παράδοσις ἐνταῦθα προσθέτει ὅτι καὶ ἡ πρώτη καὶ ὁ τελευταῖος ἐφονεύθησαν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ δολοφονηθέντος), Ὁ *Ὀρέστου*, βοηθουμένου παρὰ τοῦ φίλου του Πυλάδου· αἰσθανθεὶς ὁμοῦ πάρευτα ὁ Ὀρέστης ὡς μητροκτόνος τὴν τύψιν τοῦ συνειδότος καὶ καταδικασμένος ὑπὸ τῶν Ἑρινύων, ἀπῆλθε μετὰ τοῦ φίλου του ἐκεῖνου, κατὰ παραγγελίαν τοῦ Δελφικοῦ Μανταίου, εἰς τὸ ἐν Ταυρίδι ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ ἐν ᾧ ἐμελλεν ἐκεῖ νὰ θυσιασθῇ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του Ἰφιγενείας, ὡς ἱερείας τῆς Ἀρτέμιδος, ἀναγνωρισθεὶς ὑπ' αὐτῆς ἐσώθη καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ τοῦ ἀχωρίστου φίλου του ἀπηλλάγη εἰς τὰ ἴδια, ὅπου ἤνωσε τὸ παρὰ τοῦ Διομήδους ἐγκαταλειφθὲν Ἄργος μετὰ τοῦ πατρικοῦ βασιλείου, κατεχομένου μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου, καὶ γήμας τὴν θυγατέρα τοῦ θεοῦ του Μενελάου *Ερμιόνην*, προσεκτέσαστο μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ τὸ βασίλειον τῆς Σπάρτης). Ὁ *Μενέλαος* περιεπλανήθη μετὰ τῆς Ἑλένης ὁκτὼ ἔτη εἰς τὰ παράλια τῆς Κύπρου, τῆς Φοινίκης καὶ ἀλλαχοῦ· γ') ὁ *Διομήδης* εὗρων τὴν σύζυγόν του Αἰγιάλειαν συζῶσαν ἐν διγαμίᾳ μετὰ τοῦ Κομήτου κατέλιπε τὸ Ἄργος καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν· δ') ὁ *Ἰδομενεὺς* κατέφυγε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀποβλήθεις ὑπὸ τῶν ἀποστάντων ὑπηκόων του· ε') ἀλλὰ τοὺς μεγίστους καὶ πλείστους κινδύνους ὑπέ-

στη δ' Ὀδυσσεύς, ὁ κυρίως τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἰλίου κατορθώσας. Αἱ περιπλανήσεις δὲ καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ ἀποτελοῦσι τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν τῆς Ὀδυσσεύς, ποιήσεως τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου Ἀοιδοῦ, ὅστις ἐψάλλε τὰς ἐνώπιον τοῦ Ἰλίου πράξεις τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ ταύτην λοιπὸν δὲ τῆς Ἰθάκης βασιλεὺς ὠθεῖται κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἀνέμων εἰς Ἀφρικὴν (πρὸς τοὺς Λωτοφάγους), ἐκεῖθεν ἔρχεται εἰς τὴν Σικελίαν πρὸς τοὺς Κύκλωπας, ὅπου ὁ μονόφθαλμος Πολύφημος, υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος, κατεσθίει ἕξ ἐκ τῶν συμπλωτῆρων ἐκείνου, ὅστις ὅμως τὸν ἐκδικεῖται ἐξορύξας, ἐν ᾧ τὸν ἐμέθυσε καὶ τὸν ἀπεκοίμισε, τὸν ἕνα καὶ μόνον ὀφθαλμὸν του· ἕνεκα δὲ τούτου καταδικάζεται ἤδη ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος· εἰς μάτην δ' ἐν τῇ πλωτῇ τοῦ Αἰόλου νήσω λαμβάνει παρὰ τοῦ Θεοῦ τούτου ἀσκὸν περιέχοντα ἐγκλείστους τοὺς ἐναντίους ἀνέμους, διότι, ἐν ᾧ εὗρίσκετο ἤδη ἀπέναντι τῆς Ἰθάκης, οἱ περίεργοι σύντροφοὶ του ἀνοίγουσιν ἀπερισκέπτως τὸν ἀσκὸν καὶ αἱ ἀπολυθεῖσαι βύελλαι τὸν ἐπαναφέρουσιν εἰς τὴν Σικελίαν πρὸς τοὺς Λαιστρυγόνας, οἵτινες ἐξαφρανίζουσιν ὅλα αὐτοῦ τὰ πλοῖα ἐκτὸς ἐνός· μετὰ τοῦ ὑπολοίπου δὲ τούτου κατὰγεται εἰς Αἴαν, τὴν νῆσον τῆς μαγίσσης Κίρκης, ἣτις μεταμορφώνει τοὺς συμπλωτῆρας του εἰς χοίρους, ἀλλὰ, παρ' αὐτοῦ ἀπειληθεῖσα, ἀποδίδει αὐτοῖς τὴν πρῶτην ἀνθρωπίνην μορφήν· ἀκολούθως καταβαίνει· εἰς τὸν Ἄδην, ὅπου μανθάνει παρὰ τοῦ μάντεως Τειρεσίου τὴν μέλλουσαν τύχην του, ἐπιστρέφει ἐκεῖθεν, τὰς ἐπαγωγὰς Σεισηνὰς μεταξὺ τῶν ἐπικινδύνων διγῶν τῆς Σκύλλης καὶ Χάρυβδews εὐτυχῶς διαφυγὼν· στερεῖται, ναυογῆσαντος τοῦ πλοίου του, ὅλων τῶν συμπλωτῆρων του (οἵτινες παρὰ τὴν ἀπαχόρευσίν του ἐσφαζαν βόας τοῦ Ἡλίου) καὶ μετὰ ἐννέα ἡμέρας, πλέων ἐπὶ σάνδος, φθάνει εἰς τὴν νῆσον Ὠγυγίαν τῆς Νύμφης Καλυψούς, ὅπου διαμένει ἐπὶ τὰ ὀλόκληρα ἑτη κρατούμενος ὑπὸ τῆς θεᾶς ταύτης. Τέλος δὲ ἀπολυθεὶς φθάνει, μετὰ νέης ἄλλας τρικυμίας, εἰς Σχερίαν, τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, οἵτινες τὸν ἐπανάγουσι μετὰ εἴκοσι ἐτῶν ἀπουσίαν εἰς Ἰθάκην. Ἐκεῖ ὑπὸ τῆς Ἀθηνάς εἰς προσδύστην ἐπαίτην μεταβληθεὶς, διηγεῖται εἰς τὸν ὑφορβὸν Εὐμαῖον τὰ περὶ Ὀδυσσεύς, ἀποκαλύπτεται ἔπειτα εἰς τὸν υἱὸν του Τηλέμαχον καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ἀποκτείνει τοὺς (98) μνηστῆρας τῆς φρονίμου καὶ πιστῆς συζύγου του Πηνελόπης. — Ἐνταῦθα καταλήγουσιν αἱ τοῦ Τρωϊκοῦ Δράματος περιπέτειαι, καὶ εἰς αὐτὰς εὗρίσκουσι τὸ τέλος τῶν αἰ ἡρώϊκοι χρόνοι.

§. 5. Ἑσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους.

Τοῦ Ὀμήρου τὰ δύο ἀθάνατα ποιήματα: ἡ *Ἰλιάς* καὶ ἡ *Ὀδύσεια*, ὧν τὸ μὲν ἀπὸ τῆς μῆνιδος τοῦ Ἀχιλλεύως ὁρμώμενον περιγράφει τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Τρωάδος, τὸ δὲ ἀποτελεῖ τὸν τελειότερον ἐκ τῶν διασωθέντων *Νόστων*, ἥτοι τῶν ποιήσεων ἐκείνων, ἐν αἷς οἱ μετέπειτα ποιηταὶ παρίστανον τὰς περιπετείας τῆς εἰς τὴν ἐκυτῶν πατρίδα ἐπιστροφῆς τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ διακριθέντων ἡρώων, εἰσὶν ὁμοῦ καὶ αἱ κυριώτεραι πηγαί, ὅθεν μνηθάνομεν ὅποια ἦτο ἡ ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἑσωτερικὴ τῆς Ἑλλάδος κατάστασις καθόσον ἀφορᾷ τὸ πολίτευμα, τὰ ἔθνη, τὰς βιωτικὰς ἀσχολίας, τὴν παιδείαν καὶ τέχνην καὶ τὰ περὶ τὴν θρησκείαν καὶ λατρείαν.

ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ. — Ἡ Ἑλλὰς συνίστατο, κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον, ὡς καὶ μετέπειτα, ἐκ τοσούτων αὐτονομῶν πολιτειῶν, ὅσαι σχεδὸν ἦσαν αἱ πόλεις αὐτῆς· πανταχοῦ δὲ τούτων ἐμφανίζονται τρεῖς διάφοροι ἀνθρώπων τάξεις· καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην ἢ κατωτάτην ὑπάγονται οἱ *δοῦλοι*, οἵτινες ἀνέκαθεν ἦσαν ἢ ἀργυρόνητοι ἢ αἰχμάλωτοι ἐν πολέμῳ, Ἕλληνες ἢ ξένοι καὶ οἱ τούτων ἀπόγονοι· εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἀνήκουσιν οἱ *ῥῆτες*, τοῦτέστι οἱ ἀκτῆμονες ἐλευθεροί, οἵτινες, ἵνα πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἐξεδίδοντο ἐπὶ μισθῷ εἰς τινα κύριον Εὐγενῆ καὶ ὑπκρέτουν αὐτῷ ὡς γεωργοί, αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἐν ταῖς κοιναῖς συναθροίσεσι συνιστῶσι καὶ τὸν δῆμον ἢ τὸν λαόν· τὴν τρίτην τέλος καὶ ἀνωτάτην τάξιν συγκροτοῦσιν οἱ *Εὐγενεῖς*, οἵτινες ἐκ προγόνων ἐπιφανῶν (ἡρώων) καταγόμενοι διακρίνοντο διὰ τῆς ἀνδρίας καὶ εὐστροφίας τῶν, πλεονεκτημάτων, τὰ ὅποια ἐσπούδαζον νὰ διατηρῶσι διὰ τῶν συνεχῶν ἱπποτικῶν ἀσκήσεων καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης νὰ ἐπιδεικνύωσιν, αὐτοὶ τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ αποτελοῦντες καὶ πρῶτοι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐφορμῶντες· τὰ πρωτεῖα δὲ μεταξὺ αὐτῶν φέρουσιν οἱ *βασιλεῖς* ἢ *ἄνακτες*, οὓς ἡ κοινὴ γνώμη ἐθεώρει ἐκ παραδόσεως ὡς ἔχοντας συγγένειαν μετὰ τῶν Θεῶν καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ Διὸς, διὸ καὶ ὠνομάζοντο συνήθως *Διογενεῖς* καὶ *Διοτρεφεῖς*.

Κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Ὀμήρου αἱ πλείσται τῆς Ἑλλάδος πολιτεῖαι ἐβασιλεύοντο εἰσέτι, ἐν ᾧ εἰς τινὰς ἤρξατο ἡδη γ' ἀναφαίνεται ἡ πρὸς

τὴν ἀριστοκρατίαν ἢ δημοκρατίαν τάσις· ὅθεν ὁ ποιητὴς ἐξυμνῶν τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα διὰ τῆς γνωστῆς ἐκείνης τοῦ Ὀδυσσεύς ἀποφάνσεως

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἴς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
Σκῆπτρον ἡδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσι βασιλεύῃ

ἀναφέρεται βεβαίως εἰς τὸ παρελθόν, καθόσον ἡ προλαβοῦσα σχέσις ὑπῆρχε τοῖς πᾶσι γνωστή· Ἡ ἥρωϊκὴ δ' αὕτη βασιλεία, κατὰ κληρονομίαν ὡσεπιτοπλεῖστον ἀπὸ πρωτοτόκου εἰς πρωτότοκον περιερχομένη, δὲν φέρει οὐδαμῶς τὸν χαρακτῆρα αὐθαιρέτου ἢ ἀπεριορίστου ἐξουσίας· τὰ καθήκοντα αὐτῆς, ὅλος ὁ σχηματισμὸς τῆς ἀναμιμνήσκουσι σχέσεις πατριαρχικὰς ἀρχαῖκων χρόνων. Ὁ βασιλεὺς εἶνε ἀρχηγὸς ἐν πολέμῳ, ὑπέρτατος δικαστὴς (θεμιστοπόλος) ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν ἐνόματι τοῦ λαοῦ του προσφέρει ὡς ἱερεὺς δημοσίας θυσίας καὶ εὐχὰς εἰς τοὺς θεοὺς· τὰ μόνα δὲ ἐνδεικτικὰ τοῦ ἀξιώματός του σημεῖα εἰσὶ· τὸ σκῆπτρον, ὅπερ φέρει ἐν χειρὶ, οἱ προπορευόμενοι αὐτοῦ κήρυκες καὶ ἡ πρωτοκαθεδρία, ἣν λαμβάνει ἐν ταῖς δημοσίαις συνθροίσεσι καὶ ἐν ταῖς πικνυγύρεσι· ἡ ἐκ δημοσίων δὲ ἀγρῶν (τοῦ οὕτω λεγομένου τεμένους) πρόσδοσις, ἡ μεῖζων ἐν τῇ διανομῇ τῶν λαφύρων μερίς καὶ δῶρα προσφερόμενα ἐκουσίως ἀποτελοῦσιν ἀντὶ πικνὸς φόρου τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς του· μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἄρχῃ αὐτογνωμόνως, καθ' ὅλας τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις ὑποχρεοῦται νὰ καλῇ εἰς συμβούλιον τοὺς κοκτίστους τῶν εὐγενῶν, ἤτοι τοὺς παρ' Ὀμήρῳ καλουμένους Γέροντας, Ἀριστῆας ἢ Βουλευφόρους· κατόπιν δὲ τῆς μετ' αὐτῶν συνδιασκέψεως, ἥτις πολλάκις γίνεται ἐν τῷ δαίπνῳ, νὰ συγκαλῇ εἰς ἀγορὰν καὶ τὸν δῆμον, ὅτε οἱ Εὐγενεῖς ἐκεῖνοι (οἱ τὴν Βουλὴν τῶν Γερόντων συγκροτοῦντες), ἐπὶ ξεστῶν λίθων πέριξ αὐτοῦ καθήμενοι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κήρυκος προσφερόμενον αὐτοῖς σκῆπτρον ἔχοντες (καθόσον ἕκαστος ἐλάμβανε τὸν λόγον) ἐκφέρουσιν ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς συζήτησιν προτιθεμένης ὑποθέσεως τὴν γνώμην των. Εἰς τὸν κύκλῳ δὲ ἱστάμενον δῆμον οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται ἢ νὰ φανερόνῃ ἀπλῶς τὴν ἔγκρισίν του διὰ τῆς ἐπιβοήσεως ἢ τὴν ἀποδοκιμασίαν του διὰ τῆς σιωπῆς.

Ὅ,τι δὲ διαρκούσης τῆς ἥρωϊκῆς βασιλείας παρίστησιν ἔτι ἀτελῆ

καὶ ἐν σπαργάνοις, οὕτως εἰπεῖν, τὴν πολιτείαν, εἶνε ἢ τοῦ δικαίου ἐπισηφαλῆς κατάστασις. Ἐννομὸς τις τάξις ἐγγυωμένη, καὶ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τοῦ ἐλαχίστου τὴν προσωπικὴν ἀσφάλειαν δὲν ὑπάρχει εἰσέτι· ἡ χειροκρατία ἰσχύει πανταχοῦ· ὅθεν ἕκαστος ἐπὶ τοσοῦτον μόνον ἦτο ἐξησφαλισμένος, κατὰ τῆς βίας καὶ κακώσεως, ἐφόσον αὐτὸς ἐκυτὸν ἐδύνατο νὰ ὑπερασπίσῃ· γυναῖκες καὶ τέκνα εἶχον ἀνάγκην τοῦ κραταιοῦ βραχίονος τοῦ πατρὸς καὶ ἀνδρός· τούτου δ' ἕνεκα ὅ,τε ἀνὴρ καὶ ὁ νέος ἔπρεπε νὰ ἀπλοφορῶσι διηνηκῶς. Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα γέμονσι παραδειγμάτων ὕβρεως καὶ θρασύτητος, δι' ὧν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐξυμνημένοι ἦρωες κατήσχυον ἐκυτοῦς. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἑλλειψιν ἐννόμου ὑπερασπίσεως ἐξανάγκης ἢ τίσις (ἐκδίκησις) ἔπρεπε νὰ λάβῃ μεγάλην ἀξίαν. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις αὕτη ὑπῆρχε φραγμὸς τις κατὰ τῆς βίας καὶ τῆς ὑπερόχου ἰσχύος, καθόσον μάλιστα ἅπαντα ἡ πολιτεία ἀναλαμβάνουσα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς τὸν ὕβρισθέντα καθιέρου τὴν συνθήειν τῆς ἰδιωτικῆς τιμωρήσεως· Εἰς τοὺς πλησιεστέρους δὲ συγγενεῖς ἀνῆκε τὸ χρέος νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν φρονέα διὰ τὸ ἐκχυθὲν αἷμα καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς τίσεως ταύτης ἡ πολιτεία ἐξήλαυνε τὸν ἐνοχον καὶ τὸν παρέδιδεν οὕτω εἰς τὴν καταδίωξιν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων· συνήθως δὲ τότε οὗτος ἀπομακρυνόμενος τῆς ἐαυτοῦ πατρίδος περιεπλανᾶτο ὡς ἰκέτης ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἐκτὸς ἐὰν κατῴρθου νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν κότον τῶν ὕβρισθέντων δι' ἀποτίσεως (*), καὶ τούτου γενομένου ἐπανήρχετο εἰς τὴν πρώτην κατάστασίν του καὶ διετέλει ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ δήμου, ἐξησφαλισμένος κατὰ πάσης περαιτέρως καταδίωξεως τῶν συγγενῶν τοῦ φρονευθέντος.

ΠΘΗ.—Εὐτυχῶς καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς τοιαύτης ἀτελοῦς ἔτι τοῦ κοινωνικοῦ βίου καταστάσεως, παρατηροῦνται ἤδη ἵχνη ἀνθρωπισμοῦ, σπέρματα μέλλοντος, πολλὰ ὑποσχομένου. Ὁ φόβος τῶν τιμωρῶν Θεῶν χαλινώνει τὸ πάθος καὶ τὴν θρασύτητα τοῦ κακούργου καὶ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως δὲν τὸν ἀφίνει ἡσυχα ἕως οὐ ἐξαγνισθῇ διὰ τὸ κακούργημά του. Ὁ βοήθειαν ἐξαιτούμενος ξένος καὶ πτωχὸς

(*) Καὶ περὶ τῶν δύο περιπτώσεων: τῆς τίσεως καὶ ἀποτίσεως εὐρίσκονται παραδείγματα οὐκ ὀλίγα ἐν ταῖς Ὀμηρικοῖς ποιήμασι· ὅρα Ὀδυσσ. Ω, 433. Ἰλ. Ι, 631.

εὐρίσκει πανταχοῦ ἄστυλον καὶ περιποίησιν¹ πάντη δ' ἀγενὲς νομίζεται τὸ νὰ ζητῶνται εὐθὺς πληροφορίες περὶ τοῦ ὀνόματος, τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς αἰτιήσεώς του· ἀφοῦ οὗτος ἀνεψύχεται διὰ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ λουόμενος ἤλειψε τὸ σῶμά του μετ' ἐλαίου, τότε κατὰ πρῶτον ἐρωτᾷτο πῶς ὠνομάζετο, ποία ἦτο ἡ πατρὶς του καὶ τί ἐζήτει² ὅστις δ' ὡς ἐκείτης ἐκαθέζετο παρὰ τὴν ἐστίαν ἢ ἔψαυε τὴν κοινίαν (σποδὸν) δὲν ἐδύνατο οὔτε ν' ἀποπεμφθῇ οὔτε νὰ βλαφθῇ ὅπως-δήποτε· καὶ ὁ ἐπαίτης αὐτὸς διατελεῖ ὑπὸ τὴν προστατευτικὴν τοῦ Διὸς σκέπην· ὁ ξενιζόμενος, μετὰ τὴν φιλόφρονα ὑποδεξίωσιν, τιμώμενος διαπέμπεται μετὰ δώρων· ἡ σχέσις δ' αὕτη τοῦ ξενιζομένου πρὸς τὸν ξενιζόντα, εἰς τὸν ἀμοιβαῖον σεβασμὸν καὶ τὴν ἐγκάρδιον στοργὴν στηριζομένη, μεταβαίνει κληρονομικῶς εἰς τοὺς υἱοὺς, διὸ καὶ τὰ δῶρα τῆς ξενίας φυλάττονται ἐπιμελῶς ὡς φιλικῆς ἀναμνήσεως τεκμήρια. Οἱ κήρυκες, καὶ ὅταν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ ἔρχωνται, θεωροῦνται ὡς πρόσωπα ἱερά καὶ ἀπαράβιαστα, ὅπερ ἐμφαίνει τὴν πρώτην τοῦ Διὸς τοῦ Δικαίου βλάστησιν. Σπονδαὶ (συνθήκαι) γίνονται διὰ πανηγυρικῶν θυσιῶν καὶ ὄρκων· φέρεται δὲ ὁ ὄρκος, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, λίαν σπουδαῖον χαρακτῆρα. Οἱ ὀμνύοντες ἐπικαλοῦνται διαφόρους Θεοὺς: τὸν Δία, τὸν Οὐρανὸν, τὴν Γῆν, τὸν πάνθ' ὀρῶντα Ἥλιον καὶ κατεξοχὴν τῆς Στυγὸς τὸ ὕδωρ «ὅς τε μέγιστος ὄρκος, δεινότητός τε πέλει μακάρεσι θεοῖσι» (Ἰλ. Ο, 37).

Πρὸ πάντων δὲ ὁ οἰκογενειακὸς βίος φέρεται κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους καθαρῶν καὶ ἡμέρων ἡθῶν χοιρᾶν· ἡ πολυγαμία κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν φαίνεται ἐξερχῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀπηγορευμένη· μολοντοῦτο ἢ μετὰ παλλακῶν, αἰχμαλώτων ἢ ἀργυρωνήτων, συνουσίᾳ δὲν φέρεται αἰσχύνῃν εἰς τὸν ἄνδρα· ὁ γάμος δὲ στηρίζεται εἰς τὴν οἰκαιοτάτην μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς σχέσιν, εἰς τὴν ὁμοφροσύνην ἀμοιτέρων τῶν συζύγων, ὥστε ὁ μὲν ἄνθρωπος νὰ νομίζῃ τὴν γυναῖκα ὡς ἄξιον ἑαυτοῦ σύμβιον, αὕτη δὲ νὰ διάκηται πιστῇ πρὸς ἐκεῖνον (*). Ἡ πρὸς τὸν ἄνδρα μετὰ τελείας ἀφοσιώσεως

(*) Ὁ Ὀδυσσεὺς διαλεγόμενος μετὰ τῆς Ναυσικάης λέγει (Ὀδύσσεια, Ζ, 182).

«... Οὐ μὲν γὰρ τοῦγε κρεῖσσον καὶ ἄριστον.

Ἢ ὁ δ' ὁμοφρονέοντε νοήμασι οἶκον ἔχῃτον.

Ἀλλ' ὅς τις μνηστήρ.

ἀγάπη, ἡ τήρησις πίστεως ἀδιασίστου εἶνε τῆς γυναικὸς ὁ κάλλι-
 στος κόσμος· ἡ Ἑλένη καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα ἐπέσυραν εἰς ἑαυτὰς τὴν
 γενικὴν καταφρόνησιν διὰ τὴν ἀπιστίαν των καὶ ἡ πρώτη ἀποκαλεῖ
 αὐτὴ ἑαυτὴν κύνα (ἰλ. Ζ, 356). ἐν ᾧ ἡ Πηνελόπη καὶ ἡ Ἀνδρομάχη
 ἐξυμνήθησαν ὡς παρὰδείγματα συζυγικῆς στοργῆς καὶ πίστεως ἀξιο-
 μίμητα. Αἱ γυναῖκες ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐκινουνοτο ἐλευθέρως ὡς ἀληθεῖς οἰ-
 κοδόεσποιναι, καὶ οὐ μόνον προΐσταντο τῶν οἰκονομικῶν ἐργασιῶν καὶ
 ἐπέταττον τὰς ἐλευθέρους θεραπείας καὶ τὰς δούλας (δμῳαί), οὐ
 μόνον ἐπεμελοῦντο τοῦ ἱστοῦ, τοῦ ἀτράκτου καὶ τῆς πλύσεως καὶ
 παρεσκευάζον τὰ εἰς τὸν ἱματισμὸν ἀνήκοντα, ἀλλ' ἀνεμιγνύοντο καὶ
 μεταξὺ τῶν δαιτυμόνων καὶ ξενιζομένων, μεταίχον τῶν συνδιαλέξεων
 καὶ πολλάκις ἡ ψῆφος των ὑπερίσχυεν εἰς πάντας. Οἱ παῖδες ἀνε-
 τρέφοντο ἐπιμελῶς· οἱ ἑαυτῶν τοῦ γάμου (μετὰ παλλακῶν) γεννη-
 θέντες συνῆζανον μετὰ τῶν γνησίων, καὶ οὗτοι μὲν διένεμον τὴν
 πατρικὴν κληρονομίαν διὰ κλήρου εἰς ἴσα μέρη, οἱ δὲ νόθοι ἐλάμβανον
 μικρότερον μέρος· οἱ υἱοὶ ἠκολούθουν τὴν κατὰστασιν τοῦ πατρὸς.
 Οἱ ὑπ' ἐλευθέρου ἀνδρὸς μετὰ δούλης γεννηθέντες παῖδες εἰσὶν ἐλεύ-
 θεροι (Ὀδύσσεια, 201 κλ.)· σέβας καὶ ἀγάπη πρὸς τοὺς γονεῖς· λογί-
 ζεται καθῆκον ἱερόν· τὸν πατέρα φύσιν ἢ ἀπειθή υἱὸν καταδιώκει ἡ
 Ἑρῆνυς, καὶ ἡ τοῦ πατρὸς ἀρὰ οὐ μόνον αὐτὸν τοῦτον στερεῖ πάσης
 εὐτυχίας καὶ ἡσυχίας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπογόνους του μέχρι τρίτης καὶ
 τετάρτης γενεᾶς ἐπιβιβρύνει.

Μόνη ἀξία τῶν ἀνδρῶν ἀσχολία ἐνομιζέτο ἡ τῶν ὅπλων χρῆσις
 εἴτε ἐν πολέμῳ εἴτε ἐν ἐπικινδύνῳ θήρῃ· ἀλλὰ μολονότι δὲν τιμᾶται
 εἰμὴ μόνον ὁ ἀνδρεῖος καὶ ὁ φιλοκίνδυνος, ὁ δὲ ἀποφεύγων τὸν πό-
 λεμον ἢ τὸν κίνδυνον καλεῖται «ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης», μολον-
 τοῦτο καὶ ἐν μέσῳ τῶν ὅπλων αἱ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς δια-
 χύσεις δὲν κατεπνίγοντο· ὁ βασιλεὺς εἶνε στενωτάτα μετὰ τῶν εὐ-
 γενῶν του συνδεδεμένος διὰ τῶν δεσμῶν τῆς φιλίας καὶ τῆς ὁμιλι-
 μοσύνης· αἱ εὐφρόσυνοι εὐωχίαι ἐξυψοῦνται δι' ἀσμάτων καὶ κιθαρσι-
 μῶν καὶ δι' ἡρωικῶν ᾠδῶν ὥστε νὰ μὴν ἐκτρέπωνται εἰς ἀγροῦτα
 συμπόσια· ἡ τόλμη, ἡ ἀνδρεία καὶ τὸ φιλοπόλεμον δὲν ἔχουσι βάσιν
 ἄλλην εἰμὴ τὸ εὐγενὲς τῆς δόξης καὶ τιμῆς αἴσθημα· τὸ ἐξυμνήθηκε
 δι' ᾠδῶν καὶ προτάττεσθαι τῶν ἄλλων, τὸ κτήσασθαι δόξαν μεταξὺ
 τῶν θνητῶν, ἦτο διὰ τοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωας τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐπι-

θυμίας των· τότε δὲ μόνον ὁ σκοπὸς οὗτος ἐδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ, ὅταν τῶν χειρῶν καὶ ὀπλῶν τὰ κατορθώματα συνεδέοντο μετὰ φρονημάτων, ἅτινα οἱ ποιηταὶ ἐξύμνουν ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν ἥρωα.

ΒΙΩΤΙΚΑΙ ΔΕΣΧΟΛΙΑΙ.—Μολονότι τὸ κύριον τῶν ὁμηρικῶν ποιήσεων περιεχόμενον ἀποτελεῖ ὁ ἥρωϊκὸς βίος, παροδικῶς ὅμως αὐταὶ λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν ἄλλων τάξεων τῆς κοινωνίας· τὰς ἀσχολίας καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα. Ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως ἐξεικονίζονται ἡ ἀροτρίαις ἐνὸς ἀγροῦ, ἡ ἐσρτὴ τῆς συγκομιδῆς (τὰ συγκομιστήρια) ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ φαειδρὸς τις τρυγητός. Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ πηγῆς δηλοῦται· ὅτι τὸ μέγιστον μὲν τοῦ Ἑλλήνων ἐδάφους μέρος εἶναι ἀδιαίρετος βοσκήσιμος γῆ, ἐνθα πολυάριθμοι ἀγέλαι βοῶν, αἰγῶν καὶ προβάτων περιπλανῶνται ὑπὸ δούλων φυλαττόμεναι καὶ ὑπὸ ἐνὸς ἀρχιποιμένου ἢ ἀρχισυδῶτου ἐπιτηρούμεναι, ἀλλὰ καὶ ἱκανὸν ἤδη τῆς γεωργησίμου γῆς μέρος εὐρίσκεται ὡς ἰδιοκτησίᾳ ἀποκεχωρισμένον καὶ εἰς τὴν γεωργίαν μετ' αὐστηρᾶς τῶν ὁρίων ἐπιτηρήσεως προσδιωρισμένον· ὡς δὲ ἡ περὶ τῶν ἀγελῶν φροντίς κατεξοχὴν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους ἢ ἀργυρωνήτους δούλους ἢ εἰς τοὺς ὑποδουλωθέντας ἀρχαίους κατοίκους τῶν δορυαλῶτων χωρῶν ἦτο ἐπιτετραμμένη, οὕτως ἡ γεωργία ἐξῆσκειτο ἰδίως ὑπὸ ἐλευθέρων ἀλλ' ἀκτημόνων μισθάρων, τῶν καλουμένων θητῶν. Μέγας δὲ ἦν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν θμῶν, αἵτινες οὐ μόνον ἡσχολοῦντο εἰς τὸ νήθειν, ὑφαίνειν καὶ πλύνειν, ἀλλ' ἔφερον καὶ ὕδωρ ἐκ τῶν ἀπωτέρων πηγῶν καὶ κρηνῶν εἰς τὰς ἐπὶ ὑψηλῶν λόφων κειμένας ἀκροπόλεις, ὅπου συνήθως οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ περὶ τούτους εὐγενεῖς κατώκουν, καὶ ὠφείλον προσέτι διὰ χειρομύλων νὰ μεταποιῶσι τὸν σίτον εἰς ἄλευρον καὶ ἄλλας ἐπιπόνους νὰ ἐκτελῶσιν ἐργασίας.

Ἐνεκα δὲ τῆς πρωτοῦ τῶν Ἑλλήνων συνοικειώσεως μετὰ τοῦ πελάγους καὶ αἱ πρὸς τοῦτο σχέσιν ἔχουσαι ἀσχολίαι εἰσὶν ἤδη παρ' αὐτοῖς πολὺ συνήθεις. Ἡ ναυτιλία φαίνεται ἀρκούντως ζωηρὰ καὶ τὸ ἐμπόριον, εἰ καὶ εἰσέτι παθητικόν, δεικνύεται πανταχοῦ ποικίλον· ἡ κατασκευὴ τῶν σκαφῶν ὑπερέβη τὴν πρώτην νηπιότητα· κατὰ τὸ πλεῖστον ταῦτα φέρουσι πεντήκοντα κώπας, εἰκοσιπέντε ἐφ' ἑκάστου κραπέδου· συνήθως δ' αἱ πεντηκοντήρεις χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ταχυπλοίαν καὶ εἰς τὴν πειρατείαν· ἀλλὰ πρὸς ταύτας ὑπάρχουσι καὶ φορτίδες ἢ ὀλικᾶδες, ἐξ ὧν ἄλλα μετ' ὑπὸ εἰκοσι καὶ ἄλλα ὑπὸ ἑκα-

τὴν κωπὼν κινουῦνται (Ὀδύσσεια, I, 322. ἰλ. V, 247). Τὸ Αἰγῆον πάλαιος ἐκενὼθη ἤδη ὑπὸ τῶν παλαιόθεν κυριωτέρων θαλασσοκρατῶν Φοινίκων· τὰ πλοῖα τῶν προσπελάζουσιν ἤδη εἰρηνικῶς, ἤτοι ἔρχονται τινὰ αὐτῶν ἐκ διαλειμμάτων ὡς ἐμπορικῶς, φέροντα εἰς τοὺς Ἕλληνας· ἀθύρματα, κασσίτερον, χρυσόν, ἄργυρον, ἤλεκτρον καὶ ἐλεφάντινα ὅσῃ, πολύτιμα ἱμάτια καὶ σκεύη. Τὰ ὠρσιότερα ἀγγεῖα, αἱ λαμπρὰ ἐσθῆτες ἐν τοῖς θησαυροῖς (ταμείοις) τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ὁ κάλλιστος τῶν γυναικῶν κόσμος· χρυσᾷ περιδέραια, ψέλλια καὶ τοιαῦτα ἄλλα εἰσὶν ἔργα Σιδωνίων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, Φοινίκων τεχνιτῶν. Οἱ Ἕλληνες διδουσι ἀντ' αὐτῶν αἰχμαλώτους, οἶνον καὶ δημητριακοὺς καρπούς· ὥστε τὸ ἐμπόριον γινόμενον ἐπὶ ἀντιδόσει ἄλλων φορτίων εἶνε κυρίως ἀνταλλακτικόν. Οἱ δοῦλοι καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα ἐκτιμῶνται κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν βοῶν· χαλκὸς ἀνταλλάσσεται πρὸς σίδηρον (ἐν γένει τοῦ πρώτου ὑπάρχει πλησμονὴ μεγαλύτερα, ὅθεν καὶ τὰ ὅπλα αὐτὰ εἰσὶ χάλκινα)· νόμισμα δὲν ὑφίσταται εἰσέτι· ὁ χρυσὸς (ἄργυρος γίνεται ἀναλόγως ὀλιγωτέρα μνεῖα) ὀρίζεται κατὰ τὸ βάρος· τὸ δὲ τάλαντον σημαίνει ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ποιήμασι μικρόν τι βάρος χρυσοῦ.

Ἐντούτοις δὲν λείπει καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἰδέα τις περὶ τὴν χειροτεχνίαν δεξιότης· κεραμεῖς, χαλκεῖς, σιδηρουργοί, χρυσοχοοί, τέκτονες μνημονεύονται πολλάκις· αἱ γυναῖκες ὑφαίνουσι χιτῶνας καὶ τάπηδας· καὶ ὅπως αὗται ἐπιτηδεύονται τὰ ἔργα ταῦτα, οὕτω βλέπομεν καὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς συντρέχοντας ἰδιοχείρως εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν οἰκιῶν των. Τὰ μέγαρα τῶν βασιλέων παριστάνονται κομφῶς, ἐκτεταμένα καὶ εὐρύχωρα· ἡ λαμπρότης, ἣν ὁ Ὀμηρος ἀπονέμει εἰς τὰ δώματα τοῦ Μενελάου, καὶ τὴν ὅποιαν αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Ὀδυσσεύος θαυμάζει (Ὀδύσσεια, Δ, 71) δὲν ἐδύνατο νὰ μὴν ἔχῃ πραγματικόν τι πρότυπον, ὅσον καὶ ἂν ἐκαλλώπιζε καὶ ἐξύψωσεν αὐτὸ ἡ φαντασία τοῦ Ποιητοῦ.

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ.—Ἡ παιδεία ἐν Ἑλλάδι ἦτο βεβαίως λίαν εὐτελής καὶ περιωρισμένη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὅτε ἔλειπον ἔτι καὶ αὐτὰ τὰ *Γράμματα*, διότι οὔτε οἱ ὑπὸ τῶν Φοινίκων εἰς τινὰ μέρη αὐτῆς μετενεχθέντες ἀλφαριθμητικοὶ χαρακτῆρες ἦσαν καθ' ἐπὶ τοῦ ἐπαρκεῖς εἰς τὸ νὰ ἐκφέρωσιν ἀπάσης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τὰς φωνάς, οὔτε τὰ εἰς τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἀπαιτούμενα μέσα ὑπῆρ-

χον ἀποχωρῶντα. Ὅλκι ἄρα αἱ περιληπτικώτεραι (ἐκτενέστεραι) γνώσεις ἔπρεπεν ἐξανάγκη· νὰ μεταδίδωνται διὰ ζώσης φωνῆς· ὥστε τὰ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἄσκητα, ἅτινα ἐξέφραζον τὰς μᾶλλον περιληπτικὰς γνώσεις, ἦσαν ἄγραφα καὶ οὕτως ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μετωχτεύοντο. Τὴν ἔλλειψιν δὲ τῆς γραφῆς τότε ἀνεπλήρου μόνῃ ἡ μνήμη, ἥτις συνήθως δεικνύεται ἱκανῶς ἐξησκημένη καὶ ἰσχυρὰ εἰς τὰ γραμμάτων ἀπειρα ἔθνη ἐν γένει καὶ πολὺ μᾶλλον εἰς τὰ ἐκ φύσεως διὰ πλουσίαις φαντασίαις πεπροικισμένα, οἷον ἦτο τὸ Ἑλληνικόν.

Τὰ ἄσματα δ' ἐκεῖνα ἐπλοῦν καὶ ἐψαλλον οἱ λεγόμενοι *Λοιδοί*· καὶ αὐτὰ ταῦτα εἰσὶ τὰ συγκροτοῦντα τὴν πνευματικὴν ποίησιν, ἃρ' ἦς ὥρμηθεν ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἥτις συνετέλεσε πρώτη εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἀγρίων ἡθῶν· φέρει δὲ αὕτη χαρακτηριστὰ ἱερὸν καὶ μυστηριώδη, καθόσον οἱ πλεῖστοι τῶν πρώτων Λοιδῶν ἦσαν ἐν ταυτῷ ἱερεῖς καὶ μάντιες· ἐντεῦθεν ἄρα τὰ συνήθη αὐτῆς ἀντικείμενα· ὕμνοι πρὸς τοὺς θεοὺς, Θεογονίαι, Κασμογονίαι καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὁ ἀρχαιοτάτος δὲ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ποιήσεως τύπος ἦτο τὸ ἔπος καὶ τὸ ἀρχαιοτάτον μέτρον τῆς στιχοιργίας ὁ ἑξάμετρος, αὐτὸς ὃς ἐφεύρεσις ἀποδίδεται εἰς αὐτὸ τὸ Δελφικὸν Μαντεῖον· μουσικὴ δὲ καὶ χορὸς συνώδευον πάντοτε τὰς ᾠδὰς καὶ ἐπ' αὐτῶν ὁμοῦ ἐστηρίζετο πᾶσα θρησκευτικὴ λατρεία. Ἡ Πιερίξ, αἱ κορυφαὶ τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Ἑλικῶνος (πρῶται κατοικίαι τῶν Μουσῶν) εἰσὶν οἱ κυριώτεροι τόποι· *Θάμυρις* δὲ, *Αἶρος*, *Εὐμολπος*, *Πάμφων*, *Ὡλῆρ*, *Μελάμπον*, *Ὀρφεὺς* καὶ *Μουσαῖος* τὰ περισημότερα ὀνόματα, μεθ' ὧν συνδέσται ἡ ἀρχαία αὕτη ἱερατικὴ ἢ, ὡς ἕλλως ἀπὸ τοῦ ἐξοχωτέρου τῶν εἰρημένων Λοιδῶν λέγεται, *Ὀρφικὴ* ποίησις (*).

Ματὰ τῆς ἱερᾶς δὲ ταύτης ποιήσεως συνείχετο καὶ ἡ *Μαρτυκὴ*, ἥτις, διδάσκουσα πῶς νὰ ἐξηγῶνται τὰ σημεῖα τοῦ μέλλοντος, ἐθεωρεῖτο, κατὰ τὰς ἐπικρατούσας τότε ιδέας, ὡς ὑψηλὴ τις ἐπιστήμη·

(*) Ὁ Ὀρφεὺς, ἀκμάσας κατὰ τὴν 14^α αἰῶνα π. Χ., ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Οὐράρου καὶ τῆς Μούσης Καλλιόπης. Τσακῆν δ' ὁ μῦθος ἀπέδωκεν εἰς τὰ ἄσματα τοῦ ἱσχνύ, ὥστε πλάττει ὅτι δι' αὐτῶν ἠναγκάζοντο καὶ θηρία καὶ δένδρα καὶ βράχοι νὰ τὴν ἀκολουθοῦν, ἄνεμοι καὶ ποταμοὶ νὰ ἡρμῶσιν. Ὡς καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τοῦ Ἄδου θεοὶ θελγθέντες ἐκ τῆς μελωδίας τοῦ ἐπείσθησαν νὰ τῷ ἀποδώσωσι τὴν σύζυγόν του Εὐρυδίκην.

ἐπηγγέλλοντο δὲ ταύτην αὐτοὶ οἱ ἄοιδοι καθὼς ἱερεῖς· τρίτη δὲ ἄλλη τιμωμένη μεγάλως καὶ ὀπωσοῦν προωδευμένη ἐπιστήμη ἦτο ἡ Ἰατρική. Μολονότι δὲ οἱ ἐπαγγελλούμενοι αὐτὴν περιωρίζοντο κυρίως εἰς τὴν θεραπείαν πληγῶν καὶ ἐν γένει ἐξωτερικῶν δηλήσεων τοῦ σώματος, φαίνεται ὅμως ὅτι ἐγνώριζον τὰς ἐνεργείας πολλῶν βοτάνων καὶ μετεχειρίζοντο τὰ φάρμακα κατὰ τὰς γενομένας πείρας. Οἱ περιφημότεροι δὲ διὰ τὰς βοτανικὰς αὐτῶν γνώσεις, οἷον ὁ *Ἀσκληπιός* καὶ ὁ *Χείρων*, ὁ *Μαχάων* καὶ ὁ *Ποδαλείριος*, ἀνήκουσιν εἰς τὴν Θεασκλίαν.

Καὶ ἡ Τέχνη εὐρίσκεται ἔτι εἰς τὴν νηπιότητά της. Προπορευομένη δὲ φαίνεται μάλιστα ἡ *Ἀρχιτεκτονική*, καὶ τοῦτο διότι φυσικῶς τῷ λόγῳ οἱ ἄνθρωποι ἔπρεπε νὰ στήσωσι τὴν προσοχὴν των πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀνγκαιοτέρας χρεῖας. Κατὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς καταλόγους ἡ Ἑλλὰς περιελάμβανεν ἤδη οὐκ ὀλίγας πόλεις καὶ κώμας, ὧν τινὲς εἶχον τείχη, πύργους καὶ πύλας πλατείας· αἱ ἀγυαὶ αὐτῶν ἦσαν, ὡς τοῦτο ἰδίως ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν Ἀθηνῶν συνάγεται (Ὀδύσσ. Η, 80), εὐρεῖται καὶ κανονικαί, ἀλλ' ὅχι εἰσέτι λιθόστρωτοι. Ὅσα δ' αἱ κατοικίαι τῶν κοινῶν ὑπῆρχον πενιχραί, τοσοῦτω αἱ δόμοι τῶν εὐγενῶν καὶ μάλιστα οἱ τῶν ἡγεμόνων διέπρεπον· ὡς παράδειγμα δὲ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὁ τοῦ Ὀδυσσεύς, ὅπως ὁ Ὀμηρὸς τὸν περιγράφει (Ὀδ. Ζ, 29). Η, 81 Φ, 42). Δημόσια κτίρια δὲν ὑφίσταντο εἰσέτι εἰς τὰς πόλεις· ὑπαιθρὸς τις καὶ διὰ λιθίνων θρόνων περιβεβλημένη πλατεία ἦτο ὁ συνήθης τῶν δημοσίων συνδιαλέξεων τόπος. Καὶ περὶ ναῶν δὲ σπανίως γίνεται λόγος ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις, διότι τοιοῦτοι μνεῖας ἄξιοι δὲν ὑπῆρχον, ἐκτὸς τοῦ ἐν τῷ Ἰμνῷ τοῦ Ἀπόλλωνος μνημονευομένου λιθίνου ναοῦ τῶν Δελφῶν, ὅστις ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Μινυῶν· Τροφωνίου καὶ Ἀγαμήδους καὶ ἔμεινε πολλοὺς αἰῶνας ἀμεταποίητος. Πᾶν ὅ,τι δὲ αἱ ἄλλαι εἰκαστικαὶ τέχναι, ἰδίως ἡ *Γλυπτική* καὶ *Ἀγαλματοποιία* ἐδυνήθησαν μέχρι τοῦδε νὰ παραγάγωσιν, ἦτο εὐτελές. Ἐν ὅσῳ δ' αὐταὶ δὲν εἶχον ἀναπτυχθῆναι, οἱ Θεοὶ, προκειμένης ἀνάγκης νὰ ὑπάρχῃ τοῦλάχιστον ἀντικείμενόν τι λατρείας ὑποπίπτον εἰς τὰς αἰσθήσεις, παριστάνοντο διὰ τινος αὐτοφυοῦς κορυφοῦ δένδρου, ἢ δι' ἐνὸς ἀπελεκήτου λίθου, ἢ τὸ πολὺ διὰ τινος λιθίνης ἢ ξυλίνης στήλης· ἡ πρώτη δὲ τῆς τέχνης ἀρχὴ ἐδὴ λώθη διὰ τῆς ἐπὶ τοιούτων ξύλων ἐπεξηργασθείσης ἀνθρωπομορφῆς

κεφαλῆς, καὶ τοῦτο μαρτυροῦσιν οἱ δικσωθέντες ἀρχαῖοι Ἑρμαῖ, οἵτινες ἔπειτα ἐβελτιώθησαν πολὺ μεταβληθέντες ἀπὸ ξυλίνων εἰς λιθίνους· ὡς ἀρχηγὸς δὲ τῆς βελτιώσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀγαλματοποιίας καὶ ἐν γένει τῆς Γλυπτικῆς τέχνης ὁμολογεῖται κοινῶς ὁ περιώνυμος Δαίδαλος, κατὰ τὴν σύμφωνον τοῦ Διοδώρου καὶ Πausανίου μαρτυρίαν Ἀθηναῖος τὴν πατρίδα καὶ Ἐρεχθεΐδης τὸ γένος· τοσοῦτον δὲ, ὡς λέγει ὁ πρῶτος ἐκ τῶν εἰρημένων συγγραφέων, ὑπερέβη πάντας κατὰ τὴν κατσκευὴν τῶν Ἀγαλμάτων, ὥστε οἱ μεταγενέστεροι ἐμυθολόγησαν ὅτι ταῦτα ἐβλεπον καὶ περιεπάτουν ὄντα ὁμοιώτατα τοῖς ἐμψύχοις. Πρῶτος δὲ αὐτὸς ὠματίωσε καὶ ἐποίησε τὰ σκέλη διαδεδηκότα καὶ τὰς χεῖρας διατεταμέναις, ἐν ᾧ οἱ πρὸ αὐτοῦ τεχνῖται κτεσκεύαζον τὰ ἀγάλματα ἔχοντα τὰ μὲν ὄμματα μεμυκῶτα, τὰς δὲ χεῖρας καθειμέναις καὶ ταῖς πλευραῖς προσκεκολλημέναις. Πολλοὶ μολοντοῦτο τῶν νεωτέρων πρεσβεύουσιν ὅτι τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Δαίδαλον ἔργα δὲν εἶνε εἰμῇ γεννήματα Ὀλοκλήρου Σχολῆς, καθόσον καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἡ λέξις «δαίδαλος» ἐσήμαιναν ἐν γένει ἔντεχνόν τι.

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ. — Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων δὲν διέφερεν ἐξ ἀρχῆς τῆς τῶν Πελασγῶν· φυσικὰ δηλονότι φαινόμενα καὶ στοιχεῖα, θεωρούμενα ὡς σύμβολα δυνάμεων, ἀφ' ὧν ἡ τῶν θνητῶν τύχη ἐκάρταται, ἦσαν καὶ παρ' αὐτοῖς τὰ μόνα ἀντικείμενα λατρείας· ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου αἱ πρῶται Πελασγικαὶ θεότητες, ὡς καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἐποίκων ἐξ Αἰγύπτου, Φοινίκης καὶ Φρυγίας εἰς Ἑλλάδα μετενεχθεῖσαι, ἔπαθον μεταβολὴν σύμφωνον πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα· διότι ὁ Ἕλλην ἀγαπῶν συνήθως τὰ ὠρισμένα καὶ καταληπτὰ ἐξέλαβε τοὺς θεοὺς τοῦ ὄχι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Πελασγῶν καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν ἐν γένει, ὡς σύμβολα πραγματικὰ ἀφηρημένων ἰδεῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ὄντα συγκεκριμένα, ὡς ἰδέας προσωποποιήτους, ἡθικὰς καὶ ἀναλόγους πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ὅπουδῆποτε δὲ, ἀτενίζων τὰ βλέμματά του, παρετήρει δύναιμι καὶ κίνησιν, ἐκεῖ ἀπέδιδε ζῶν καὶ μάλιστα, καθόσον ἐβλεπεν ἐκυτὸν πανταχοῦ ἀποτυπούμενον, ζῶν ὁμοίαν τῇ τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ὁ ἀνθρωπομορφισμὸς, ἥτοι ἡ ἐξομοίωσις τῶν θεῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, κατέστη ὁ οὐσιώδης χαρακτήρ τῆς ὑπὸ τὸ ἔνδυμα ποικίλων καὶ χαριέντων μύθων παριστανομένης Ἑλληνικῆς θρησκείας, μύθων, τοὺς ὁποίους πρῶτοι οἱ τῆς Πε-

ρίας ἀοιδοὶ συνήρμωσαν εἰς ἄσματα διάφορα, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ποιη-
ται Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος ἐπραγματεύθησαν πληρέστερον· καὶ ὁ μὲν
Ἡσίοδος μέχρι αὐτῆς τῆς ἐκ τοῦ Χάους γενέσεως τοῦ Κόσμου ἀνα-
δραμῶν διεξῆλθε τὰς παλαιόθεν ἐπικρατησάσας δόξας περὶ τῶν δυνα-
στεϊῶν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τοῦ Κρόνου καὶ περὶ τῆς Τιτανομαχίας,
αἰνιττομένης τὴν πάλιν τῶν στοιχείων τῆς φύσεως ἢ τῶν μήπω ἐτι
κεκαλονισμένων φυσικῶν δυνάμεων· ὁ δὲ Ὅμηρος, ἄμεσος τῶν ἀοι-
δῶν ἐκείνων διάδοχος, ἀνέπτυξεν ἐξαιρέτως τὸ κατὰ τὴν ἐποχὴν του
ἤδη ὑπερισχύσαν νεώτερον σύστημα τῶν Ὀλυμπίων Θεῶν, ἥτοι τοῦ
ἐντελοῦς ἀνθρωπομορφισμοῦ, ἐξ οὗ μετέπειτα ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη ἤρ-
σθη τοὺς τύπους τοῦ καλοῦ, ὑψηλοῦ καὶ γλαφυροῦ.

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο πρωτεύοντες ἢ ἀνώτεροι Θεοὶ, καλούμε-
νοι κοινῶς Ὀλύμπιοι ὥς ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης κοινῆς αὐτῶν κατοικίας,
τοῦ Ὀλύμπου, δι' οὗ ἐννοεῖται συνάμα τὸ ὑψικόρυφον ὄρος τῆς Θεσσα-
λίας καὶ ὁ Οὐρανός, παρουσιάζονται δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, πέντε ἀπό-
γονοι τοῦ Κρόνου: Ζεὺς, Ποσειδῶν, Ἥρας, Δημήτηρ, καὶ Ἑστία καὶ
ἑπτὰ τέκνα τοῦ Διός: Ἀθηνᾶ, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις, Ἥφαιστος, Ἑρμῆς
καὶ Ἀφροδίτη. Ὁ Ζεὺς, θεὸς τοῦ αἰθέρος ἢ τοῦ Οὐρανοῦ κατ' ἐξοχὴν,
καὶ κατὰ τὸν Ὅμηρον: Ἀναξ καὶ Πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, ἀπο-
τελεῖ τὸ κέντρον τῆς Ὀλυμπιακῆς αὐτῆς χορείας (τοῦ δωδεκαθέου κύ-
κλου). Ἀφοῦ κατέστρεψε τὴν προηγηθεῖσαν τοῦ πατρός του Κρόνου
δυναστείαν καὶ κατεκράνυνωσε τοὺς πρὸς τὴν κυριότητα τοῦ κόσμου
σπεύδοντας Τιτᾶνας καὶ μετέπειτα τοὺς ἑκατογχείρους Γιγάντας,
ἀνέλαβε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν καὶ διὰ τῆς ἔμφρονος κυβερνήσεώς
του εἰσῆγαγε τάξιν καὶ ἀρμονίαν εἰς τὸ Πᾶν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὸν σκο-
πὸν τῆς ὑπερισχύσεώς του ὑπεστηρίχθη πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν ἀδελ-
φῶν του Ποσειδῶνος καὶ Πλούτωνος, ἐξ εὐγνωμοσύνης διένειμε μετ'
αὐτῶν τὸ κράτος τοῦ ἀναδείξας τὸν μὲν Θεὸν καὶ Κύριον τῆς θαλάσ-
σης, τὸν δὲ δυνάστην τοῦ Ἄδου, χωρὶς ὅμως ν' ἀπαλλάξῃ ἀμφοτέρους
τῆς πρὸς αὐτὸν ὀφειλομένης ὑποταγῆς, καθήκοντος κοινοῦ καὶ εἰς
πάντας τοὺς ἄλλους Θεοὺς· διὸ καὶ ἐν μέσῳ τῆς πολυθεΐας φαίνεται
ἐπικρατοῦσα ἡ ἰδέα τοῦ μονοθεϊσμοῦ, ἐκδηλουμένη ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ
Διός. Μόνος ὁ Ζεὺς ἄρχει πάντων καὶ οὐδεὶς τῶν ἄλλων Θεῶν δύναται
ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν θέλησίν του ἢ νὰ μάταιώσῃ αὐτὴν (Ὀδύσ. Ε, 104).
αὐτὸς μόνος ἐπίσταιται καὶ ἐπομένως προορίζει τὴν μοῖραν (αἴσαν, εἰμαρ-

μένην) τῶν θνητῶν (Ὁδύσ. Υ, 75) καὶ ὅ,τι ἂν ἀποφασίσῃ μένει ἀμετάτρεπτον (*). Ἡ *Ἥρα*, ἀδελφὴ καὶ σύζυγος ἐνταυτῷ τοῦ Διὸς, εἶνε θεὰ τοῦ γάμου ἢ τῆς νομίμου συζυγικῆς ἐνώσεως καὶ ὡς τοιαύτη φύλαξ τῆς ἱερότητος τοῦ γάμου καὶ ἐχθρὰ τῆς περὶ τοῦτον ἀπιστίας (ἐντεῦθεν ἡ ζηλοτυπία αὐτῆς εἰς τὰς μετ' ἄλλων γυναικῶν συνευρέσεις του). Ἡ *Δημήτηρ* ἢ *Δήμητρα*, θεωρεῖται ὡς μήτηρ τῆς γῆς, γεννῶσα μετὰ τοῦ Διὸς τὴν Περσεφόνην (ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἡ γῆ γονιμοποιουμένη ὑπὸ τοῦ Οὐρανοῦ ἀναδίδει τὸν σπόρον)· πρώτη δὲ αὐτὴ διδάσκει εἰς τὸν Τριπτόλεμον (υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλευσίνος Κελεῦ) τὴν γεωργίαν καὶ δίδει αὐτῷ νόμους, διὸ λέγεται καὶ Θεσμοφόρος· καὶ ἡ ἑορτὴ αὐτῆς φέρει τὸ ὄνομα τῶν Θεσμοφορίων. Ἡ *Ἑστία* εἶνε ἡ παρθένος θεὰ τῆς οἰκιακῆς ἐστίας ἥτοι τοῦ κέντρου τῆς συναθροίσεως τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας· καὶ ἐπειδὴ ξένοι καὶ καταδιωκόμενοι εὕρισκον παρ' αὐτῇ προστασίαν, ἐντεῦθεν καὶ θεὰ τῆς ξενίας καὶ τῶν ἱκετῶν. Ἡ *Ἀθηνᾶ* ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ πῦρ καὶ τὸ φῶς οὐ μόνον τὸ φυσικὸν (ᾗθεν Γλαυκῶπις) ἀλλὰ καὶ τὸ πνευματικόν, ὅθεν θεὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς φρονήσεως, καὶ καθὼς τοιαύτη ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς γεννωμένη εἶνε δὲ ὁμοῦ καὶ θεὰ τοῦ πολέμου (Παλλὰς Ἀθηνᾶ) καὶ προστατίς τῶν γυναικείων ἔργων καὶ τῆς βιομηχανίας (Ἑργάνη). Ὁ *Ἀπόλλων* καὶ ἡ *Ἄρτεμις*, δίδυμα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λητοῦς τέκνα, γεννηθέντα ἐπὶ τοῦ ὄρους Κύνθου τῆς νήσου Δήλου, εἰσὶ θεότητες φωτός· αἱ ἐν τῷ Ἡλίῳ καὶ τῇ Σελήνῃ ἐνοικουσαι δυνάμεις· ὅθεν ὁ μὲν Ἀπόλλων λέγεται Φοῖβος καὶ ἐπὶ τῶν βωμῶν αὐτοῦ καίεται αἰώνιον πῦρ, ἡ δὲ Ἄρτεμις εἰκονίζεται φέρουσα λαμπάδα καὶ ἡμισέληνον· αἱ ἀκτίνες αὐτῶν ἐξομοιοῦνται πρὸς βέλη καὶ διὰ τοῦτο θεωροῦνται θεότητες τῆς θήρας· ἰδίως δὲ ὁ Ἀπόλλων δὲν εἶνε μόνον τοῦ φυσικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ πνευματικοῦ φωτός θεός, ὅθεν δύναται νὰ μαντεύῃ, εἶνε θεὸς Μαντείων καὶ ὡς τοιοῦτος Λοξίας· προσέτι θεὸς τῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως, τῆς

(*) Παρ' Ὁμήρῳ καὶ μετέπειτα μέχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος π. Χ. ὁ Ζεὺς εἶνε ὁ προσρίζων τὰ τῆς Εἰραρμένης· κατὰ πρῶτον δὲ παρὰ τῷ Ἡρόδοτῳ (Α, 91) ἀπαντᾷ ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ μοῖρα εἶνε ἀνωτέρα καὶ τοῦ θεοῦ «τὴν πεπρωμένην μοῖρην ἀδύνατόν ἐστι ἀποφυγέειν καὶ θεῶν». Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης δι' ὅλης τῆς ἀρχαιότητος ἡ σχέσις λαμβάνει διαφόρους ἀλλοιώσεις, καὶ ὅτε μὲν ἡ μοῖρα ὑπερισχέει τοῦ Διὸς, ὅτε δὲ παρίσταται ἰσοδύναμος καὶ ἄλλοτε ὑποταγὴς αὐτῷ.

ᾠδῆς καὶ τῆς Μουσικῆς: ἀρχηγέτης τῶν Μουσῶν, Μουσαγέτης. Ὁ Ἥφαιστος παρίσχει τὸ γήινον πῦρ, οὗτινος ἡ ἀπὸ τοῦ Οὐρανίου πυρὸς ἀρχὴ δηλοῦται διὰ τοῦ μυθικοῦ πλάσματος, τῆς ἐκσφενδονίσεως τοῦ Ἥφαιστου ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν. Ἐνεκὰ δὲ τῆς διὰ τοῦ πυρὸς ἐπεξεργασίας τῶν μετάλλων ἀποδίδεται αὐτῷ, ὡς περὶ τὴν χαλκευτικὴν ἐμπειρῶν, ἡ κατασκευὴ ἐντέχνων (ἡφαιστοτεύκτων) ἔργων, οἷον ἦτο μάλιστα ἡ ἀσπίς τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁ Ἄρης, θεὸς τοῦ βρῶτολοιγοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀνδρείας ἐν ταῖς μάχαις, ἔχων ἀκόλουθον αὐτοῦ τὴν Ἔριν. Ὁ Ἑρμῆς, θεὸς τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς πειθοῦς καὶ διὰ τοῦτο ἄγγελος τῶν θεῶν διὰ παντοίων δὲ μεταμορφώσεων παριστάνεται καὶ ὡς φύλαξ ποιμνίων, ἰδίως τῶν προβάτων (νόμιος, μηλασσός) καὶ ἐπιτηρητὴς τῶν ὁδῶν (ὅθεν οἱ Ἑρμαῖ), ὡς ἐφευρέτης τῆς λύρας καὶ τῆς γυμναστικῆς, προστάτης τοῦ ἐμπορίου (Κερδῶς) καὶ ὡς τοιοῦτος λίαν πανοῦργος καὶ ἐπιτήδειος μάλιστα κλέπτῃς. Ἡ Ἀφροδίτη, θεὰ τοῦ ἔρωτος (Οὐρανία μὲν ὡς θεὰ τοῦ πνευματικοῦ, Πάνδημος δὲ ὡς θεὰ τοῦ σαρκικοῦ ἔρωτος), ἡ ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ τῆς θαλάσσης γεννηθεῖσα θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ σύζυγος τοῦ Ἥφαιστου.

Μολονότι δὲ οἱ Ὀλύμπιοι θεοὶ πιστεύονται ὡς ἀθάνατοι κατ' οὐσίαν καὶ ὑπερέχουσι τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ὑψηλοτέρας ἰδεώδους μορφῆς των, ὅπως οἱ ποιηταὶ τοὺς ἀναπλάττουσι, μολοντοῦτο κατὰ τὸν τρόπον τοῦ ζῆν καὶ πολιτεύεσθαι δὲν διαφέρουσι τῶν θνητῶν, ἔχοντες τὰς αὐτὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας καὶ ἀδυναμίας, τὰ αὐτὰ πάθη· πάντες συνέρχονται εἰς εὐωχίαν παρὰ τῷ Διὶ, νέκταρ πίνοντες καὶ ἀμβροσίαν ἐσθίοντες· βουλευόμενοι κοινῶς περὶ τῶν οὐρανίων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· ἅμα δύνοντες τοῦ ἡλίου τρέπονται εἰς ὕπνον νήδυμον, καὶ ἀνατέλλοντος ἐγείρονται πάλιν· πολλάκις δὲ καταλείποντες τὰ ἐπὶ τῆς ἀκροτάτης κορυφῆς τοῦ πολυδειράδος Ὀλύμπου δώματά των καταβαίνουσι εἰς τὴν γῆν, ἥτις θεωρεῖται κοινὸν στάδιον ἐνεργείας ὅλων· παρέχουσι συμβουλὰς καὶ ἀντίληψιν εἰς πάντα ὅστις τοὺς ἐπικαλεῖται· ἡδύνονται εἰς τὰς προσφερομένας αὐτοῖς εὐχολίας καὶ θυσίας, οὐδ' ἀπαρέσχονται εἰς τὴν μετὰ τῶν θνητῶν γυναικῶν συνουσίαν, καὶ ταύτης καρποὶ εἰσὶν ἥρωες καὶ ἡμίθεοι, συνδέοντες τοὺς θεοὺς μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ μετὰ θάνατον γινόμενοι δεκτοὶ εἰς τὰς οὐρανίους σκηνάς.

Ἐκτός τῶν εἰρημένων ἀνωτέρων θεῶν, εἰς οὓς πολλάκις συναριθμεῖ-

ται· καὶ ὁ Διόνυσος ἢ Βάκχος, ὁ εὐρετὴς τῆς ἀμπέλου, ἡ Ἑλληνικὴ
 θρησκεία παραδέχεται καὶ πληθὺν μέσων καὶ κατωτέρων θεοτήτων,
 ἐξ ὧν αἱ μὲν πρῶται ἀποτελοῦσι τὴν θεραπείαν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς δυ-
 ναστείας ἐκείνης τῶν Κρονιδῶν, οἵτις εἰσὶν· αἱ ἐννέα Μοῦσαι (Κλειώ,
 Εὐτέρπη, Θάλεια, Μελομένη, Τερψιχόρη, Ἑρατώ, Πολύμνια, Οὐρανία
 καὶ Καλλιόπη), ὕλαι θυγατέρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μνημοσύνης, τῶν
 τεχνῶν καὶ τῶν Ἐπιστημῶν προστάτριάι· αἱ τρεῖς Χάριτες (Ἀγλαΐα,
 Θάλεια καὶ Εὐφροσύνη), χωρὶς τῶν ὁποίων τὸ κάλλος δὲν ἔχει δύνα-
 μιν καὶ ἡ ἀρετὴ σφερίζεται θελγήτρων· αἱ Ὡραι, πυλωροὶ τοῦ Οὐρανοῦ,
 τρεῖς ὡσαύτως τὸν ἀριθμὸν (Εὐνομία, Δίκη καὶ Εἰρήνη), ὧν ἐκάστη
 ἔχει ἔργον πρὸς τὸ ἐκυτῆς ὄνομα ἀρμόζον ἐπὶ τῇ μεγίστῃ τῶν ἀνθρώ-
 πων ὠφελείᾳ· ἡ Ἥβη, θεὰ τῆς νεότητος, προσφέρουσα τὸ νέκταρ εἰς
 τοὺς θεοὺς εὐωχομένους· ἡ χρυσοπτερὸς Ἴρις, ἀγγελιαφόρος τοῦ Διὸς,
 διατρέχουσα τὸ ὁμώνυμον οὐράνιον τόξον ἐν ᾧ ἐκτελεῖ τὰς διαταγὰς
 τοῦ· ἡ Ἥως, θεὰ τῆς αὐγῆς, ἀνοίγουσα πρῶτὴ τὰς πύλας τοῦ Οὐρανοῦ
 κατ' ἀνατολὰς, ὅθεν ὁ ἥλιος ἐκ τοῦ βαθυρῥόου ὠκεανοῦ ἐξερχόμενος,
 ἀναβαίνει εἰς τὸν πολύχαλκον Οὐρανὸν ἵνα διαχύσῃ ἐκεῖθεν λαμπρὸν
 φῶς εἰς τοὺς ἀθανάτους καὶ εἰς τοὺς θνητοὺς ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ
 αὐτὸν ἔπειτα δύσαντα διαδέχεται ἡ μέλαινα Νύξ. Αἱ δὲ δευτέραι
 φέρουσιν ἐν γένει τὸ ὄνομα τῶν Δαιμόνων (ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν) καὶ
 περιλαμβάνουσι α) τοὺς ἰδίους ἐκάστου τόπου θεοὺς· πατρώους, γενε-
 θλίους κλ. β) τὰς ἀποτεθεωμένους φυσικὰς δυνάμεις, αἵτινες ὡς Νύμ-
 φαι πηγῶν, ποταμῶν, ὀρέων καὶ δρυμῶν καλοῦνται Νηρηίδες, Νηϊά-
 δες, Ὀρεάδες, Δρυάδες καὶ Ἀμαδρυάδες· καὶ γ) τὰς προσωποποιήτους
 ἠθικὰς ἰδέας, οἷον τὴν Θέμιν (θεὰν τῆς δικαιοσύνης), τὴν Πίστιν, τὴν
 Αἰδῶν, τὸν Φόβον, τὸν Θάνατον, τὴν Νέμεσιν (θεὰν τιμωρὸν τῆς
 ὕβρεως καὶ ἀδικίας), τὰς τρεῖς Μοῖρας (Κλωθῶ, Λάχεσιν καὶ Ἄτρο-
 πον), αἵτινες προορίζουσιν ἐκάστου τὴν τύχην κατὰ τὴν ὥραν τῆς
 γεννήσεώς του· καὶ τὰς τρεῖς Ἑρμηνείας ἢ Εὐμενίδας (Ἀληκτῶ, Μέ-
 γαιραν καὶ Τισιφόνην), αἵτινες καταδιώκουσιν ἀκαταπαύστως τοὺς
 κακούργους καὶ ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ἐν τῷ Ἄδῃ, ὅπου κυρίως ἔχουσι τὴν
 ἑδρὰν τῶν ὑπηρετοῦσαι τὸν Πλούτωνα καὶ τὴν Περσεφόνην. Ὁ δὲ Ἄδης
 ὑποτίθετο τόπος τις ὑποχθόνιος πάνυ βαθύς, ζοφερὸς καὶ ἀνήλιος,
 περιρρέομενος ὑπὸ δύο μεγάλων καὶ φοβερῶν ποταμῶν· τοῦ Κωκυ-
 τοῦ καὶ τοῦ Περιφλεγέθοντος, τῶν ὁποίων προέκειτο ἡ Στύξ ἢ Ἀχε-

ρουσία λίμνη, δεχομένη πρώτη ὅν τινα ὁ Χάρων διεπόρθημεν· παρὰ δὲ τὴν καθοδὸν ἢ τὴν πύλιν αὐτὴν τοῦ Ἄδου, οὐσαν ἄδαμαντίνην, εὐρίσκετο ὁ Αἰχκός (ποτὲ βασιλεὺς τῆς Αἰγίνης), τὴν φρουρὰν ἐπιτετραμμένος, καὶ παρ' αὐτῷ κύων τρικέφαλος, ὁ λεγόμενος Κέρβερος· τοὺς περικυθέντας δὲ τὴν λίμνην ὑπεδέχετο λειμῶν μέγας καὶ ποτὸν τὸ καλούμενον τῆς Αἴθης. Τὰς ψυχὰς τῶν τεθνώτων προέπεμπεν ὁ Ἑρμῆς καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγετο ψυχοπομπός· δύο δὲ δικασταί· ὁ Μίνως καὶ ὁ Ῥαδάμανθυς ἀπεφαίνοντο περὶ τοῦ καλῶς ἢ κακῶς βεβιωκέναι καὶ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ δικαίους ἔπεμπον εἰς τὸ Ἠλύσιον πεδίον, ἵνα διάγωσι βίον εὐφρόσυνον καὶ μακρόν, τοὺς δὲ πονηροὺς εἰς τὸν Τάρταρον, τόπον ἐρεβώδη, παραδίδοντές τους εἰς τὰς εἰρημένας Ἑρινύας νὰ τοὺς βασανίζωσιν ἀτελευτήτως. Πᾶσαν δὲ ἀποδράσεως αὐτῶν ἀπόπειραν ἐματαίου ὁ ἄγρυπνος καὶ φοβερός φύλαξ Κέρβερος.

Τὰ σπουδαιότερα ζητήματα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ αἰτίας ὧν τῶν πραγμάτων, περὶ τῆς σχέσεως τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἰδίως περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωρίζομένης ψυχῆς, περὶ ὧν ἡ ἀπώδης θρησκεία οὐδὲν ἀποχωρῶντα λόγον ἔδιδε, ἐγένοντο μετέπειτα ἀντικείμενα τῶν Μυστηρίων, ὅπου οἱ ἀνώτεροι τοῦ πολλοῦ πλήθους προσφεύγοντες ἐνόμιζον ὅτι εὕρισκον τροφήν καὶ παραμυθίαν· ὡς τὰ περιφημότερα δὲ μεταξὺ τῶν μυστηρίων ἀναφέρονται τὰ Σαρκοθράκια, ἅτινα εἶχον Πελασγικὴν ἀρχήν, καὶ τὰ Ἐλευσίνια, τῶν ὁποίων τὴν ἵδρυσιν τινὲς μὲν ἀποδίδουσιν εἰς Ἑρεχθέα, τὸν βασιλέα τῆς Ἀττικῆς, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν ἐκ τῆς Θράκης καταγόμενον Εὐμολπον—Καὶ ταῦτα μὲν ἐν γένει περὶ τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας.

Ἡ δὲ λατρεία τῶν θεῶν παρὰ ταῖς Ἑλλήσι, τελούμενη ἐν ὑπαίθρῳ, ἐπὶ ὄρεων, δρυμῶν καὶ ἁλῶν, ἢ ἐν ναοῖς, συνίστατο α) εἰς εὐχὰς, γινόμενας δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν· β) εἰς χροάς, οἶνου ἢ γάλακτος· γ) εἰς καθαρμούς ἢ ἀγνισμούς τοῦ σώματος, τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τόπων· δ) εἰς δῶρα καὶ εἰς θυσίας· καὶ τὰ μὲν δῶρα, προσφερόμενα μάλιστα ἀφοῦ εἰσηκούοντο αἱ εὐχαί, ἦσαν στέφανοι, ὑφάσματα, τρίποδες, λέβητες, λάφυρα καὶ σκύλα· αἱ δὲ θυσίαι διέφερον κατὰ τὴν διάφορον τοῦ θύοντος κατὰστασιν· ὁ γεωργὸς π. χ. ἔθυε συνήθως βοῦν (πολλῶν δὲ βοῶν θυσία ἐλέγετο ἐκατόμβη), ἄρνα δὲ ὁ ποιμὴν καὶ αἶγα ὁ αἰπόλος, καὶ ἄλλος τις λιθανωτὸν ἢ πλακούντα· ὁ δὲ πένης

ἰλάσκετο τὸν θεὸν ἀσπαζόμενος μόνον τὴν αὐτοῦ δεξιάν. Ἱερεῖς ἀποτελοῦντες, ὡς παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς ἔθνεσιν, ἰδίαν ἀνθρώπων τάξιν δὲν ὑπῆρχον κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους ἐν Ἑλλάδι· ὁ βασιλεὺς προῦστατο τῶν θερησκευτικῶν, ἔθυσεν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ του, ὡς καὶ ἕκαστος οἰκοδεσπότης ἐπραττε τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν οἰκείων του, ἀνευ τῆς συνδρομῆς τινὸς ἱερέως. Πρὸς τῷ ἀρχαιοτάτῳ Δωδωναίῳ Μαντείῳ ὑφίστατο ἤδη καὶ τὸ ἔπειτα τοσοῦτον περιβόητον καταστάν Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἀμφοτέρων ὁμοῦς ἡ ἰσχὺς ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους λίαν περιορισμένη. Ἐξεναντίας δὲ ἰσχυρον οἱ οὕτω λεγόμενοι *Μάντεις*, εἰς τοὺς ὁποίους, νομιζομένους ὅτι ἔχουσι σχέσιν ἄμεσον πρὸς τὸ Θεῖον, ἀπεδίδετο σοφία ἔξοχος, καὶ οἱ ὅποιοι διὰ τοῦτο ἠρωτῶντο περὶ τῆς ἐκβάσεως ἀξιολόγου ἐπιχειρήσεως, ἢ περὶ τῆς αἰτίας γενικῶν δυστυχημάτων καὶ περὶ τῶν μέσων τῆς ἀποτροπῆς των. Οἱ περιφημότεροι δὲ μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν· ὁ *Ὀρχεὺς*, ὅστις συνώδευσεν τοὺς Ἀργοναύτας· ὁ *Ἀμφιάραος*, ὅστις παρευρέθη ἐν τῇ στρατείᾳ τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας· ὁ *Τειρεσίας*, ὅστις καὶ κατ' αὐτὴν καὶ κατὰ τὸν ἔπειτα πόλεμον τῶν Ἐπιγόνων μετῆλθε παρὰ τοῖς Θηβαίοις τὴν Μαντοσύνην· καὶ τέλος ὁ Θεστορίδης *Κάλλιας*, ὁ κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον οἰωνοπόλων ἄριστος «ὅς ἦδη τάτ' ἐόντα τάτ' ἐσόμενα, πρότ' ἐόντα». Ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν εἶχον οὐδεμίαν ἐπιζήτησιν, δυναμένην ὅπως δῆποτε νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τῶν ἀνατολικῶν ἱερέων· κυρίως ἐθεωροῦντο ὡς διαλλακταὶ τῆς πάρωργισμένης θεότητος καὶ ὡς σύμβουλοι ἀπλῶς· αἱ προρρήσεις των δὲν ἐλαμβάνοντο πάντοτε ὑπ' ὄψιν καὶ ἐνίστε, ὅταν προανήγγελλον δυσάρεστα, διήγειρον καθ' ἑαυτῶν καὶ τὴν ἐργὴν τοῦ βασιλέως.

ἸΧΑΨ — Ο'ΡΟΣ = μέρος τῶν ἀρχαίων
 Ε.Ε.ΑΝ, διάφορον τοῦ κατὰ
 ἀνδρώσεως

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἑρακλειδῶν ἕως τῆς μετάναστάσεως τῶν Δωριέων
εἰς Πελοπόννησον μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων.

4100—490 π. Χ.

Ὁ Αἰὼν τῆς μορφώσεως τῶν Ἑλλήνων. Πολιτειῶν.

§. 1. Χαρακτήρ τῆς Περιόδου· ἡ Δωρική μετανάστασις
συνεχομένη μετ' ἄλλων προηγουμένων καὶ
συγχρόνων μεταναστάσεων.

Ἡ παρούσα περίοδος ἔχει μὲν κατ' ἀρχὰς μεμιγμένον ἔτι τὸ μυθώδες
μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ, προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου λαμβάνει χαρακτῆρα
ἀκράτως ἱστορικὸν καὶ ἀποβαίνει μάλιστα πλείστου λόγου ἀξία ἕνεκα
τῆς κατ' αὐτὴν γενομένης ἀναπτύξεως τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Ἑλλά-
δος· ὁ Τρωϊκὸς ἀγὼν ὑπῆρξε τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτῆς βίου ὁ κολοφῶν ὁμοῦ
καὶ τὸ τέρμα. Μετὰ ἐξήκοντα δ' ἔτη ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Ἰλίου ἐπῆλθε
νέα τις ἔθνων μετανάστασις, ἥτις, βορειόθεν ἀρχὴν λαβοῦσα, κατὰ μι-
κρὸν δὲ καὶ δι' ἀλληλοδιαδόχων ὠθήσεων περαιτέρω χωρήσασα καὶ
εἰς τὴν νοτίαν τῆς Πελοποννήσου ἄκραν ἀπολήξασα, ἐπήγαγε τελείαν
τῶν μέχρι τοῦδε ἐν Ἑλλάδι ὑφισταμένων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν
σχέσεων μεταβολήν· αἱ πλείσται δηλονότι τῶν ἀρχαίων αὐτῆς πολι-
τειῶν ἀνετράπησαν καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν ἠγέρθησαν νέαι, ἐν
αἷς, διατηρηθείσαις δι' ὅλης σχεδὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, τοῦ πρό-
τερον ἐπικρατοῦντος μοναρχικοῦ ὑπερίσχυσεν εἰς τέλος κατὰ τὸ πλεῖ-
στον τὸ δημοκρατικὸν στοιχεῖον· τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς μεγάλης
ταύτης κινήσεως ἐξετάθησαν καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος, ἀρ-
ξαμένης ἕκτοτε τῆς ἰδρύσεως τῶν πολυαριθμῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν
πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς, καὶ δι' αὐτῶν μεταφυτευθέντος πανταχοῦ
τοῦ αἰεθαλοῦς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας φυτοῦ.

X Πρόδρομοι τῆς προκειμένης κινήσεως παρουσιάζονται οἱ ἐκ Πελασγῶν καταγόμενοι *Θεσσαλοί*, οἵτινες ὥρουν πρότερον ἐν Θεσπρωτίᾳ τῆς Ἠπείρου, πιεσθέντες δὲ πιθανώτατα ὑπὸ ἄλλων βορειοτέρων καὶ κραταιοτέρων φύλων, τῶν *Ἰλλυρικῶν*, κατέλιπον τὴν ἐκυτῶν πατρίδα καὶ κατὰ τὸ 1120 ἔτος π. Χ. τὴν Πίνδον ὑπερβάντες προήλασαν εἰς τὰς εὐφόρους πεδιάδας τῆς τότε μὲν, κατὰ Διόδωρον, καλουμένης Αἰολίδος· ἡ Αἰμονίας, ἀκολουθῶς δ' ἀπ' αὐτῶν μετονομασθεύσης *Θεσσαλίας*. Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι αὐτῆς, εἰς πολλὰς μικρὰς κοινότητας διηρημένοι καὶ ἄνευ σταθεροῦ κέντρου δὲν ἐδυνάθησαν ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν ἀκατάσχετον τοῦ ἀνδρείου ὀρεινοῦ ἔθνους ὀρμὴν. Ἐκτὸς δὲ ὅτι πολλοὶ αὐτῶν μεμονωμένοι προσεβλήθησαν ἀλλήλοδιαδόχως, χωρὶς νὰ δυνηθῶσιν οἱ ἀπωτέρω οἰκοῦντες νὰ παράσχωσι βοήθειαν εἰς τοὺς μᾶλλον ἐκτεθειμένους, καὶ οὐκ ὀλίγοι προσέτι τῶν ἀρχαίων ἐγγυρίων ἠνώθησαν μετὰ τῶν δορικτητόρων, πρὸ πάντων δὲ οἱ Πεζόρριβοι, οὓς εἶχον πιεσει πρότερον οἱ Δωριεῖς, οἱ Ἰσταῖοι καὶ τινὰ ὀρεινὰ φύλα προσέτι πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς μᾶλλον ἢ πρὸς τοὺς Ἕλληνας συγγενεύοντα, οἷον οἱ Αἰθίκες, οἱ Ἀθαμᾶνες, οἱ Ἀπεραντοὶ καὶ οἱ Δόλοπες. Ἐκ τῶν προσβληθέντων δὲ καὶ ἡττηθέντων οἱ μὲν ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβάλλωσι τύχην γενόμενοι τοῦ λοιποῦ ὑπήκοοι καὶ ὑποτελεῖς φόρου (Πενέσται) τῶν νέων κυρίων, οἱ δὲ τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν περὶ πολλοῦ ποιούμενοι προσετίμησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πατρίον γῆν καὶ νὰ προχωρήσωσι νοτιώτερον. Οἱ κυριώτεροι δ' ἐκ τῶν τελευταίων ἦσαν οἱ εὐκίνητοι καὶ εὐμήχανοι Αἰολεῖς, οἱ παρὰ τὴν νοτίαν τῆς Ὀθρυος κλίσιν καὶ περὶ τὴν ὠραίαν *Ἀργηρ* ἐν τῷ Μαλιακῷ κόλπῳ οἰκοῦντες, οἵτινες ἀκολουθῶς ὠνομάσθησαν *Βοιωτοί*. Οὗτοι ἐξησθενημένοι μὲν διὰ τῆς ἀπολείψεως πολλῶν συνοίκων ἐν τῇ Αἰμονίᾳ, ἀλλὰ βεβαίως διὰ τῆς παρακολουθήσεως οὐκ ὀλίγων ἄλλων ἐμοφύλων ἐνισχυμένοι, πάντες δὲ ὁμοῦ σῶμα ἐν εὐγενῶν μαχίμων ἀποτελοῦντες μετέστησαν, κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Α, 12), εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς μέσης Ἑλλάδος, ὅπου ἤκμασαν πρότερον αἱ τῶν Μινυῶν καὶ Καδμείων πολιτεῖαι, ἐσχάτως δὲ καὶ Πελασγοὶ καὶ Θράκες εἶχον ἐγκαταστηθῆ. Ὁ λόγος δὲ, δι' ὃν εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἐτράπησαν, εἶνε ὅτι κατὰ τὰ ἤδη παραδεδομένα ὑπῆρχον μεταξὺ αὐτῶν ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἀποδράντες ἐκ τῶν Καδμείων Θηβῶν εὗρον παρ' αὐτοῖς ξενίαν· ἡγεῖτο δὲ τῶν τελευταίων τότε ὁ *Ὀφέλιτης*, ὃν ἀκολουθῶς διεδέχθη ὁ υἱὸς του

Δαμασίσχων· φυσικῶ δὲ τῷ λόγῳ ἐνέτυχον πρώτους τοὺς συγγενεῖς τῶν Μινύας ἐν Ὀρχομενῷ· ἀλλ' οὐδὲν ἀκριβῶς γινώσκουμεν περὶ τοῦ ἐκπαγέντος ἐνταυθα ἀγῶνος· φαίνεται δὲ ὅτι οὗτος ἔλαβε πέρας διὰ τῆς ἐκβολῆς τῶν Μινυῶν, ὧν πολλοὶ μὲν μετέβησαν εἰς τὴν Ἀσίαν, τινὲς δ' ἐκ τῶν εὐγενῶν, οἷον οἱ Ἀθαμαντίδαι, παρέμειναν καὶ ἀνέλαβον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων, ἅτινα οἱ νικηταὶ παρεδέχθησαν, τὸ δὲ πλῆθος ὑπέστη μακροθύμως τὴν μεταβολὴν τῶν ἀρχόντων. Οἱ Βοιωτοὶ κατεστάθησαν ἐντελῶς περὶ τὴν Κωπαΐδα, ἔκτισαν καὶ ἐνταυθα ἄλλην Ἄρνην καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα ἔτι χρόνους κοινὸς τῆς συνόδου αὐτῶν τόπος ὑπῆρχεν ἱερὸν τι τῆς *Ἰτωρίδος Ἀθηνᾶς*, κείμενον οὐ μακρὰν τῆς εἰρημένης λίμνης. X

Ἐκεῖ ἀνέστειλαν, ὡς φαίνεται, ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν προέλασιν τῶν οἱ Βοιωτοί, ἔως οὗ πιθανῶς διὰ νέων φυγάδων ἐκ τῆς ἡδὴ εἰς νέους ἀρχοντας περιελθούσης νοτίας Αἰολίδος ἐπιβίωσθέντες προέβησαν περαιτέρω πρὸς νότον, ὅπου ἀπῆντησαν μάλιστα τοὺς Πελασγοὺς καὶ Θρᾷκας, οἵτινες μεθ' ἱκανὴν ἀντίστασιν, ἡττήθησαν παρ' αὐτῶν. Περὶ τούτου δὲ ὁμιλοῦσιν ὅτε Στράβων (Θ, 2, 3 καὶ 4) καὶ ὁ Πολύαινος (Ζ, 43)· καὶ οἱ μὲν Θρᾷκες ὑπέστρεψαν κατὰ τὸν Στράβωνα εἰς Περνασσόν· τινὲς δὲ τῶν Πελασγῶν κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰσὶν αὐτοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες βραδύτερον ἐκβλήθέντες ἐντεύθεν ἐδίωξαν τοὺς Μινύας ἐκ τῆς Λήμνου (Ἡρόδ. Δ, 145). Περὶ δὲ τοῦ μεταξὺ Βοιωτῶν καὶ Καδμεῖων ἀγῶνος ὀλιγώτερα· εἰδήσεις διτηρήθησαν· εἶνε δὲ μόνον γνωστὸν τὸ γεγονός, ὅτι καὶ αἱ Θῆβαι ἡλώθησαν καὶ καθὼ ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας κείμεναι ἐγένοντο ἕκτοτε ἢ κυριώτερα τῶν Βοιωτῶν ἑδρα, ὅφ' ἣς βαθυμηδὸν ἐκυριεύθησαν καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Βοιωτίας χωρία (Θουκυδ. Γ, 61). Οἱ Καδμεῖοι κατέφυγον πρὸς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Αἰολεῖς καὶ Ἴωνας, καὶ οὐκ ὀρθῶς οὗτοι ἐνομάζονται πολλάκις Βοιωτοί· ὁ Ἡρόδοτος μνημονεύει (Ε, 61) καὶ τῶν *Γεφυραίων*, οἵτινες, ὡς Φοινίκων ἀπόγονοι, συγγενεύοντες πρὸς τοὺς Καδμεῖους, ἠναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσωσιν ὡσπύτως διασωθέντες εἰς τὴν Ἀττικὴν. Τέλος οἱ Βοιωτοὶ ἐτόλμησαν νὰ ἐμβάλωσι καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν αὐτὴν· ὁ Στράβων τοῦλάχιστον ἀναφέρει (Θ', 1. 7) μάχην τινὰ συμβῆσαν ἐνταυθα, καθ' ἣν ὁ Βοιωτὸς βασιλεὺς Ξάνθος, οὗτινας μέμνηται καὶ ὁ Πausanias (Θ', 6. 7), ἐφρονεύθη ὑπὸ τοῦ Νηλεΐδου Μελάνθου. Τοῦτο δὲ συνέβη πιθανώτατα περὶ τὸ 1100 ἔτος, καὶ ἕκτοτε οἱ Βοιωτοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰ ὅρια τῆς ἐπαυνοῦμου αὐτῶν χώρας.

Χ Πολὺ δὲ ἀποτελεσματικώτεραι τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ὑπῆρξαν αἱ τῶν Δωριέων μετοικήσεις, αἵτινες πολλάκις ἀλλ' ἐσφαλμένως θεωροῦνται ὡς ἡ μόνη αἰτία ὅλων τῶν ἤδη ἐν Ἑλλάδι γενομένων μεταναστάσεων. Ἐκ τοῦ Ἡροδότου (5', 52) γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ Δωρικὴ μετανάστασις ὑπῆρξε τὸ πάλαι ἀντικείμενον, ὅπερ ἐχορήγησεν ὕλην ἄφθονον εἰς ποιήσεις, σώζονται δ' ἔτι στίχοι ἐκ τῶν τοῦ Ἡσιόδου *Μεγάλων Ἑοιῶν*, αἵτινες εἰς αὐτὴν ἀναφέρονται καὶ φαίνεται ὅτι ἡ δικηγματικὴ ποίησις τῆς οὕτω λεγομένης Ἡσιοδικῆς σχολῆς ἐπραγματεύετο τὰς περὶ τῶν προκειμένων μεταναστάσεων παραδόσεις, καὶ τοῦτο κατὰ συνέχειαν τῶν Ὀμηρικῶν καὶ τῶν πρὸς ταύτας συγγενῶν Κυκλικῶν ποιήσεων, αἵτινες περιωρίσθησαν εἰς ἀντικείμενα ἀφορῶντα τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον καὶ τοὺς Νόστους τῶν Ἡρώων, ἐν ᾧ αἱ μετέπειτα ἀκολουθοῦσαι Κτίσεις ἔψαλλον μόνον τὴν ἰδρυσιν πόλεων ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς παραλίας.

Συνήθως δὲ ἡ Δωρικὴ μετανάστασις, καθόσον μετ' αὐτῆς συνδέονται ἀναποσπάστως αἱ τύχαι τῶν ἀπογόνων τοῦ μεγάλου ἥρωος τῶν Θεβῶν καὶ ἀντιζήλου τοῦ Εὐρυσθέως, καλεῖται καὶ *Κάθοδος* τῶν *Ἡρακλειδῶν*. Ἐκ τῶν προειρημένων δὲ (σελ. 32), εἶνε ἤδη γνωστὸν ὅτι ἀποτυγχόντες οὗτοι τῆς πρώτης αὐτῶν ἀποπείρας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς πατρῴας κληρονομίας τῶν κατέφυγον εἰς τοὺς Δωριεῖς, οὓς ἐθεώρουν ὡς οἰκείους, ἕνεκα προηγουμένων ὑποχρεώσεων αὐτῶν πρὸς τὸν Ἡρακλέα. Μετ' αὐτῶν δὲ μετανέστησαν ὁμοῦ ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας εἰς Δωρίδα, ὅθεν δις στρατηγούντων τοῦ *Κλεοδαίου* καὶ *Ἀριστομάχου* (*) ἐπανεέλαβον ματαίως τὴν αὐτὴν ἀπόπειραν, ἕως οὗ τὸ τρίτον οἱ τοῦ Ἰλλοῦ δισέγγονοι: *Τήμερος*, *Κρεσφόντης* καὶ *Ἀριστόδημος* (ἢ ἀντ' αὐτοῦ, ἀποθανόντος καθ' ὁδὸν, οἱ δίδυμοι παῖδες τοῦ: *Εὐρυσθένης* καὶ *Προκλῆς*) ἡγούμενοι δισμυρίων περίπου Δωριέων καὶ μετὰ τοῦ *Ὁξύλου*, βασιλέως τῶν Αἰτωλῶν, ἠνωμένοι ἐπέτυχον τέλους τοῦ σκοποῦ.

Ἡ τρίτη δ' αὕτη εὐτυχὴς τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον κάθοδος, ἥτις κατὰ τὸν Διόδωρον (Α, 5), συμπίπτει τῷ 80ῳ ἔτει ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου (ἄρα τῷ 1104ῳ π. Χ.), ἐγένετο ὄχι πλεόν, ὡς

(*) Ὁ μὲν Κλεοδαῖος ἦτο υἱὸς, ὁ δὲ Ἀριστόμαχος ἕγγονος τοῦ Ἰλλοῦ, τοῦ κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Πελοπόννησόν στρατεύσαντος.

τὸ πρότερον, διὰ τοῦ ἰσθμοῦ, ὅπου ματαίως ὁ Πελοπίδης *Τισαμενός* τοὺς περιέμενεν, ἀλλὰ διὰ νηῶν ἐκ Ναυπάκτου εἰς Ῥίον Δωριεῖς δὲ καὶ Αἰτωλοὶ μηδεμίαν εὐρόντες ἀντίστασιν προὔχωρήσαν ὁμοῦ μετὰ τῶν μεθορίων τῆς Ἠλίδος· ἐκεῖ δ' ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ἐνέβηλον εἰς αὐτὴν τῶν Ἠλείων τὴν χώραν, οὔτινες ὄντες παλαιοὶ αὐτῶν συγγενεῖς τοὺς ἐδέχθησαν συνοίκους· καὶ μετὰ τινα μονομαχίαν, καθ' ἣν ὑπερίσχυεν ὁ Αἰτωλὸς *Πυρέλχης*, ἀνεγνώρισαν τὸν Ὄξυλον κοινὸν βασιλέα (Παυσ. Ε', 4. 1), οἱ δὲ Δωριεῖς ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν, ὅπου ὁ τότε βασιλεύων Κύψελος ἐγκατέλιπεν εὐθὺς τὰ πράγματα τῶν Πελοπιδῶν καὶ μαθὼν ὅτι εἰς τῶν τοῦ Ἀριστομάχου παίδων, ὁ Κρεσφόντης, ἦτον ἄγαμος ἐξεβόλεκεν εἰς τοῦτον τὴν θυγατέρα του (Πάυσ. Η, 5. 4), καὶ οὕτως ἐξήσφαλισε τὴν βασιλείαν του. Ἡ δὲ Ἀρκαδία ἐγένετο, ὡς φαίνεται, τὸ κέντρον τῆς περικτέρω ἐνεργείας τῶν Δωριέων· διότι ἐντεῦθεν εἰσέβαλον εἰς τὰς χώρας τῶν ἡνωμένων Πελοπιδῶν καὶ Νηλειδῶν, ἤγουν εἰς τὴν Ἀργολίδα, Λακωνίαν καὶ Μεσσηνίαν, διαιρεθέντες εἰς τρεῖς στίφη, τῶν ὁποίων ἤγοντο οἱ τρεῖς ἐκείνων ἀρχηγοί. Ἐντεῦθεν δὲ πηγάζει ἡ περὶ κληρώσεως τῶν εἰρημένων τριῶν χωρῶν μετὰ τῶν τριῶν ἀδελφῶν παράδοσις.

Ἄλλοτε ἐπιστεύετο ὅτι ἐξ ἐφύδου κατέλαβον παραχρῆμα ὁ μὲν Τήμενος τὴν Ἀργολίδα, ὁ δὲ Κρεσφόντης τὴν Μεσσηνίαν καὶ οἱ τοῦ Ἀριστοδήμου παῖδες τὴν Λακωνίαν. Τῆς δόξης ὁμοῦ ταύτης τὸ ἀνυπόστατον ἀπέδειξεν ἀποχρώντως εἰς τῶν νεωτέρων Συγγραφέων, ὁ Μύλλερ (Die Dorier, 1, σ. 76). Κατ' αὐτὸν δηλονότι ὁ μετὰ τῶν ἀρχαίων καὶ νέων κατοίκων τῆς χώρας ἐγκαυθεὶς ἀγὼν διήρκεσε δι' ὅλου τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος καὶ ἐν τῇ Λακωνίᾳ ἔτι μακρότερον. Ἐν Σπάρτῃ δὲ μόνον ἴσχυσαν οἱ Δωριεῖς νὰ ἐγκαταστηθῶσι πολὺ ταχέως, καὶ τοῦτο, μαρτυροῦντος τοῦ Στράβωνος (Η', 5. 5), διὰ προδοσίας ἢ ἀποστάσεως τῶν Ἀχαιῶν ἀπὸ τῆς τῶν Πελοπιδῶν δυναστείας. Ἀλλὰ μὴ οὐσης δυνατῆς τῆς ἀκριβοῦς ἀποδόσεως τῶν κατὰ μέρος γεγονότων ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος, περιοριζόμεθα ἐνταῦθα εἰς τὰ κυριώτερα ἀποτελέσματα, τὰ ἑξῆς: Ἐν τῇ *Μεσσηνίᾳ*, ἀφοῦ ἐξεβλήθησαν πρὸ πάντων οἱ Νηλεῖδαι καὶ οἱ μεγαλοκτημονέστεροι τῶν κατοίκων, οὔτινες ὅλοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν μετὰ τῶν ἐγχωρίων ἡνωμένοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῶν κατ' αὐτῆς ἐπιχειρήσεων καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατήθησαν μεγάλως, οἱ δὲ ἐγένοντο

ὁδηγοὶ ἀποικίων εἰς Ἀσίαν (Παυσ. Β', 18. 9 καὶ Στράβ. Η, 7. 1), οἱ Δωριεῖς ἀρκεσθέντες εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς γῆς μετεχειρίσθησαν ἐν γένει πολὺ ἡπίως τοῖς ἀρχαιοτέροις κατοικοῦσι, ἀπένειμαν αὐτοῖς ἱερὰ πολιτικά δικαιώματα καὶ ταχέως συνεγωνεύθησαν μετ' αὐτῶν εἰς ἓν ἔθνος. Ἐν δὲ τῇ *Λακωνίᾳ* καταρχὰς μὲν οἱ Δωριεῖς συνεβιβάσθησαν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν περιορισθέντες εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Σπάρτης καὶ τῶν περὶ αὐτῆς, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν ἤδη γενεὰν ἤρξατο ὁ μακρὸς ἀγὼν, ὅστις συνεπήγαγε πολλὰς τῶν Ἀχαιῶν μεταναστάσεις καὶ ἔλξηεν εἰς τὴν πλήρη τῶν ὑπολειφθέντων ὑποταγήν. Ἐν δὲ τῇ *Ἀργολίδι* αἱ ὀχυραὶ πόλεις ἰδίως παρέσχον μεγάλα κωλύματα εἰς τοὺς περὶ τὴν τειχομαχίαν ἐλίγον ἐπιτηδεύουσας Δωριεῖς· ὅθεν οὐ μακρὰν τοῦ Ἀργους ἔκτισαν οὗτοι ἀκρόπολιν τινὰ, τὸ *Τημέριον*, καὶ ἐντεῦθεν ὡς ἀπὸ ὀρμητηρίου καταπίεζον τόσον διηνεκῶς καὶ χαλεπῶς τοὺς πρώτους κυρίους τῆς χώρας, ὥστ' ἐπὶ τέλους οἱ πλείστοι τούτων ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν. Ἐκτοτε οἱ ἀπόγονοι τοῦ Τημέριου ἐξέτειναν ἐπιτυχῶς τὰς διοικησίας τῶν ἐπὶ πάσης τῆς Ἀργολικῆς πόλεις καὶ περαιτέρω· καὶ ἐκ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν· *Κεῖσου* καὶ *Φάλκου*, ὁ πρῶτος ἔλαβε τὸ Ἄργος καὶ τὰς Μυκήνας καὶ ὁ δεύτερος τὴν Σικυῶνα· *Ρηγρίδας* δὲ ὁ Φάλκου κατέκτησε τὴν Φλιοῦντα, καὶ ὁ τοῦ Τημέριου γαμβρὸς *Ἀπιοφόντης* τὴν Ἐπίδαυρίαν, ἐξώσας τοὺς ἐν αὐτῇ πρότερον οἰκοῦντας Ἴωνας εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἐξ Ἐπιδαύρου δὲ ἔλαβεν ἡ Αἰγίνα Δωριεῖς κατοίκους καὶ Δωρικοῦς θεσμούς· ὁ *Ἀγαῖος* ἐξεδιώριευσεν τὴν πιθανῶς ἰωνικὴν ἐπίσης *Τροιζήνα* καὶ ὁ *Ἀλῆτης* καθυπέταξε τὴν *Κόρινθον*.

Παρόμοιοι δὲ σκηναὶ ἐπανελήθησαν καὶ αὖθις ἐν τῇ Πελοποννήτῳ. Οἱ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος ἐκβληθέντες Ἀχαιοὶ, καὶ μάλιστα οἱ εὐγενέστεροι μετὰ αὐτῶν, ἡγουμένου τοῦ *Τισαμενοῦ*, ἀρχηγοῦ τῶν Πελοποννησίων, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἰώνων ἐν τῇ Αἰγιαλείᾳ. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὑπάρχει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὅτι οἱ ὑπὸ τῶν Δωριέων ἐξελαθέντες Ἀχαιοὶ τῆς Ἀργολίδος ἦσαν οἱ καταλαβόντες τὴν χώραν ἐκείνην, ἥτις ἔκτοτε ἀπ' αὐτῶν μετωνομάσθη *Ἀχαΐα*. Μετὰ τὴν ὑπερίσχυσιν δὲ τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς Πελοποννήσου, λέγεται ὅτι οἱ Ἴωνες μετέστησαν εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸς τοὺς συγγενεῖς τῶν· ἀλλὰ δὲν εἶνε πιστευτὸν ὅτι ὅλοι κατέλιπον τὴν πατρίδα αὐτῶν· ἐξεναντίας φαίνεται πιθανώτατον ὅτι οὐκ ὀλίγοι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς νικητὰς καὶ συνεμίχθησαν μετὰ τούτων.

Πέραν τῆς Πελοποννήσου ἤσθάνθη τέλος καὶ ἡ Ἀττικὴ τὸν πάταγον τῶν ἰθνηκῶν τούτων ἐπιδρομῶν, ἀλλ' εὐτυχῶς ἀπέφυγε τὰ ἀποτελέσματα των. Ἐκ τῶν προειρημένων εἶνε ἤδη γνωστὸν ὅτι πολλὰ τῆς Βοιωτίας γένη ἐπιχειρήσαντα νὰ εἰσβάλωσιν εἰς αὐτὴν ἀπεκρούσθησαν, καὶ ὅτι διακριθεὶς κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Νηλεΐδης Μέλανθος ἀπηγορεύθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἐξ εὐγνωμοσύνης, βασιλεὺς. Τοῦ Μελάνθου δὲ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος ὑπῆρξεν ὁ περιώνυμος Κόδρος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου οἱ Δωριεῖς ὑπερβαλόντες τὸν Κορινθιακὸν ἱσθμὸν ἠθέλησαν νὰ ἐκτείνωσι τὴν δορικτησίαν των καὶ μέχρι τῆς Ἀττικῆς, καὶ ἂν ἀπέτυχον τῆς αὐτῶν προθέσεως, τοῦτο ἐφείλεται, κατὰ τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις φερομένην παράδοσιν, εἰς τὴν μεγάλῃ ψυχῇ τοῦ εἰρημένου βασιλέως ἀφοσιώσιν. Ἐν ᾧ δηλονότι οἱ Ἀθηναῖοι ἡμύνοντο κατὰ τῶν ἐπελθόντων δορικτητῶρων, τὸ ἐν Δελφοῖς Μαντεῖον ἐρωτηθὲν περὶ τῆς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου ἀνήγγειλε νίκην εἰς ἐκείνους, ὧν ὁ βασιλεὺς ἤθελε φανευθῇ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Κόδρος ἀπεφάσισε νὰ προσφέρῃ ἐξυτὸν ὀλοκαύτωμα εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος καὶ, ἐπειδὴ εἰς τοὺς Δωριεῖς ἀπηγορεύθη νὰ τὸν φονεύσωσι, μετεμφισθεὶς εἰς χωρικὸν εἰσέδυεν οὕτως εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ ἄγνωστος ἤρξατο νὰ διαπληκτίζεται μετὰ τινων στρατιωτῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων καὶ ἀνῆρέθη (1068). Ἰδόντες δὲ τότε οἱ Δωριεῖς ἐκπεπληρωμένον τὸν χρησμὸν καὶ ἀπογινόντες τὴν νίκην ἐγκατέλιπον τὴν Ἀττικὴν, ἐν τῷ ἐπιστρέφειν ὁμῶς ἐκράτησαν τῆς Μεγαρίδος, ἣτις ἐξηρημαμένη μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἐγένετο τοῦ λοιποῦ Δωρικῆ. Αὕτη ἦτον ἡ τελευταία κατακτητικὴ ἐπιχείρησις τῶν Δωριέων. Ἡ Πελοπόννησος κατέστη ἕκτοτε ἡ κυρία αὐτῶν χώρα ἐν ᾗ περιωρίσθησαν, καὶ ἡ ἐποικία ἀπὸ Ἀρχαίας, οἷα ἦτο μέχρι τοῦδε, μετεβλήθη εἰς Δωρικὴν.

Μίαν ἄλλην δὲ πλείστου λόγου ἀξίαν σκηνὴν τοῦ μεγάλου δράματος τῶν προεκτεθειμένων μεταναστάσεων ἀποτελοῦσιν αἱ ἐντεῦθεν προκληθεῖσαι πολλαὶ καὶ συνεχεῖς ἀποικίσεις διαφόρων Ἑλληνικῶν γενῶν, τὸ πρῶτον μὲν εἰς τὰς παραλίαις καὶ νήσους τῆς μικρᾶς Ἀσίας, βραδύτερον δὲ πρὸς τὰ ἐσπέρια τῆς Εὐρώπης μέρη· ἀλλὰ περὶ τῆς ἰδρύσεως τούτων θέλομεν πρὸς ἄλλοις ἐκτελεσθῆναι κατωτέρω.

§. 2. Μεταβολὴ τῶν ἐσωτερικῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν.

Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν ὁ Ἑλληνικὸς βίος ἐπαθεν

όλοσχερῇ ἀλλοιώσιν διὰ τῆς πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος ἐνιδρύσεως ἐλευθέρων πολιτειῶν. Ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ ἤδη πολέμου ἡ βασιλεία δὲν ἀπελάμβανε πλέον, ὡς τὸ πρότερον, τὴν ἀγάπην καὶ τὸ σέβας τῶν πολλῶν· διὰ δὲ τῶν ἐπελθουσῶν μεταναστάσεων καὶ τῆς κατὰ συνέπειαν τούτων μερσίσεως νέων κοινωνικῶν σχέσεων ἀντὶ ν' ἀνορθωθῇ ἀπέβλεπεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς ἰσχύιν καὶ ἀξίαν ἧτις ἐρείδετο ἐπὶ τῆς μακρᾶς συνηθείας, ὥστε κατὰ τὸν Η αἰῶνα εἰς τὰς πλείστας τῶν πόλεων κατηργήθη, εἰς ὀλίγας δὲ τινὰς μικρὸν ἐτι διετηρήθη, ἀλλὰ λίαν περιορισμένη, ἕως οὗ περὶ τὴν ἑξοδὸν τοῦ Ζ' αἰῶνος ἐξέλιπεν ἐντελῶς εἰς πάσας, ἐκτὸς τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Ἡπείρου, αἵτινες διέσωσαν μόναι τὰ ἀρχαῖα καὶ πατροπαράδοτα.

Ἀπὸ τῶν βασιλείων ἡ ἐξουσία περιήλθεν ἀμέσως εἰς χεῖρας τῶν Ἀρίστων, Εὐγενῶν ἢ Εὐπατριῶν, οἵτινες, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπόγονοι ἀρχαίων ἡρώων, βασιλικῶν γενῶν ἢ κτιστῶν πόλεων, οἷοι ἦσαν π. χ. οἱ Κοδρίδαι καὶ οἱ Μελανθίδαι ἐν Ἀθήναις, οἱ Βακχιάδαι ἐν Κορίνθῳ, οἱ Ἀλευάδαι ἐν Ἀχαρίσῃ καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ, ὑπερέχον τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἢ διὰ τῆς κτηματικῆς περιουσίας των ὡς *Γαμβροὶ* καὶ *Κληροῦχοι*, ἢ διὰ τινος ἐπιφανοῦς ὀπλισμοῦ ὡς *Ἰππεῖς* ἢ *Ἰππόται* καὶ ἐν γένει διὰ τῆς κρείττονος ἀνατροφῆς καὶ παιδείας των. Τιμώμενοι δὲ οὗτοι τὸ πρῶτον ἕνεκα τῆς λαμπρᾶς καταγωγῆς καὶ τῆς προσωπικῆς των μᾶλλον ἀξίης ἡγοῦντο μόνοι τῶν πραγμάτων ἀδιαφιλονεικῶς· ἀφοῦ ὅμως κατὰ μικρὸν καὶ μετὰ τῶν δημοτῶν οὐκ ὀλίγοι διεκρίθησαν διὰ τῆς περὶ τὰ ὅπλα ἱκανότητος καὶ διὰ τῆς εὐπορίας εἰς ἐκείνας μάλιστα τὰς πόλεις, ὅπου οἱ ἀγροὶ ὅλοι δὲν διενεμήθησαν, καὶ ἰδίως εἰς τὰς παραλίαις, ἐνθα ἡ ναυτιλία καὶ ἡ ἐμπορία καθίστων εὐκόλον τὸν πορισμὸν πλούτου, ἔκτοτε καὶ ἡ τάξις τῶν *Πλουσίων* ἤρξατο νὰ συναμιλλᾶται καὶ συνεξομοιοῦται πρὸς τὴν τοῦ γένους Ἀριστοκρατίαν ἢ πρὸς τοὺς *Εὐγενεῖς*, ὥστε πολλαχοῦ τὸ *τίμημα* ἀπλῶς, παραβλεπομένης τῆς καταγωγῆς, ἴσχυεν ὡς μέτρον τῆς προτιμήσεως, ὅθεν ἐγεννήθη ἡ *Πλουτοκρατία* ἢ *Τιμοκρατία*.

Ἀπέναντι τῆς διττῆς ταύτης Ἀριστοκρατίας ὁ δῆμος, ὅστις μετῆρχετο διάφορα ἐπιτηδεύματα, πρὸ πάντων τὴν ἀλιείαν καὶ ναυτιλίαν ἐν ταῖς παραλίαις πόλεσιν, εὕρισκετο πολὺν χρόνον εἰς κατὰστασιν ὑποταγῇ. Ἀλλὰ διὰ τῆς φιλοπονίας του καὶ ἐμπορίας εὐπορώτερος

βαθμηδὸν γενόμενος καὶ φθάσας τέλος εἰς συνείδησιν τῆς ἰσχύος του συνέλαθε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ συμμεθέξῃ ἐπίσης τῶν πραγμάτων. Ἐνισταμένης δὲ τὸ πρῶτον τῆς ἀρχούσης τάξεως προέβη εἰς ὠρισμένας ἀπαιτήσεις καὶ μεθ' ἑκάστην νέων δικαίων παραχώρησιν καθίστατο τολμηρότερος καὶ ἐξέτεινε τὰς ἀξιώσεις καὶ ἀπαιτήσεις του, ἕως οὗ κατώρθωσε νὰ μεταβάλῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὴν παλαιὰν ἀριστοκρατίαν εἰς εὐκρατον δημοκρατίαν, καὶ ἀρχήτερον μὲν συνέβη ἡ μεταβολὴ αὕτη εἰς τὰς παραλίους πόλεις, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς τὰς μεσογαίας, ὅπου ἡ γεωργία ἀπετέλει τῶν πολιτικῶν σχέσεων τὴν βῆσιν.

Ἄλλ' ἡ ἔνωσις αὕτη τῶν δύο ἀντιθέτων πολιτειῶν: ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας εἰς ἓν εὐκρατον σύστημα δὲν ἐδύνατο νὰ ᾔνε διαρκής· ἐξεναντίας ἡ ἀδιάρκοτος ἀμφοτέρων πάλιν, ἡ ἐναλλάξ ὑπερίσχυσις θατέρως, ἡ παρέκκλισις ἐκείνης μὲν εἰς Ὀλιγαρχίαν, ταύτης δὲ εἰς Ὀχλοκρατίαν, καὶ μεταξὺ τούτων ἡ μεσολάβησις τῆς δημαγωγίας καὶ τυραννίδος εἰσὶν αἱ συνήθεις φάσεις καὶ περιπέτεται τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς.

Ὅσῳκις ὁ δῆμος ἐνεφανίζετο ὡς ἀντίπαλος τῆς ἀνωτέρας τάξεως, τοῦτο συνήθως ἐγένετο διὰ τινος δημαγωγῶν, εἰς τὸν ὅποιον προσηλοῦτο μετὰ πλήρους ἐμπιστοσύνης· ἅμα δὲ οὗτος ἐλάμβανε τοιαύτην ἐπιρροὴν καὶ ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ πλήθους ὥστε νὰ τὸ μεταχειρίζεται ὄργανον εὐπειθές τῶν σκοπῶν του καθίστατο εὐκόλως Τυραννός (κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως), ὅστις, ἐνόσω, εἰς τὴν προκειμένην κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας πάλιν, δὲν προσέβαλλε τοὺς καθεστώτας νόμους, ἀνεδεικνύετο πολλάκις μέγας εὐεργέτης τοῦ λαοῦ. Ἄλλως τε πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὴν ἀρχαίαν Τυραννίδα (τὴν πρὸ τοῦ Περσικοῦ πολέμου) ἀπὸ τῆς ἔπειτα παρουσιαζομένης. Ἡ ἀρχαιότερα Τυραννίς ἦτο ἀπεριόριστος Μοναρχία, ἥτις, καθ' οὗς χρόνους οἱ Ἀριστοκράται ἢ καθ' ἑαυτοὺς διεφώνουν ἢ πρὸς τὸν δῆμον ἤρριζον, ἐλάμβανε διὰ τινος προξικοπήματος (δαλίου ἢ βιαίου) τὴν θέσιν Ὑπευθύνου Ἀρχῆς, ὁ δὲ λαὸς, ὅστις, δὲν εἶχεν εἰσέτι λησμονήσει τὴν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς ἐξουσίας ἀφοσίωσίν του καὶ τὴν πρᾶξιν τῶν πρώην ἡγεμόνων του κυβένησιν, τὴν ἀνείχετο καὶ τὴν ὑποστήριζεν. Ὑπὸ τὸ κράτος δὲ τῆς Τυραννίδος ταύτης ἡ Ἀριστοκρατία τοῦ γένους ἐξασθενήσασα δὲν ἐδύνατο ν' ἀντιέξῃ κατὰ τοῦ δευτέρου ἐπιδιδόντος δη-

μοκρατικοῦ πνεύματος καὶ παλαίουςα πρὸς τοῦτο συνεχῶς ἀπέβαλε τὴν παλαιὰν χρηστότητα καὶ εἰλικρίνειαν, καταστᾶσα ὑποπτος καὶ φιλέδικος· ἡλαττώθη δ' ἐπὶ μᾶλλον καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκροτούντων αὐτὴν γενεῶν σχετικῶς πρὸς τὸν πάντοτε αὐξάνοντα δῆμον. — Ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς προσωπικῆς ἀξίας προαχθεῖσα Ἀριστοκρατία, ἥτοι ἡ τάξις τῶν προϋχόντων ἢ *Τιμοκρατῶν*, δὲν ἐδύνάτο ἐπίσης, ἔνεκα τῆς ἐπὶ τὰ πλείστον ἰδιοτελοῦς διαγωγῆς τῆς, νὰ στερεωθῇ ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ οὕτως εὕρισκετο πολὺ πλεόν τῆς πρώτης ἐκτεθειμένη εἰς τὸν φθόνον καὶ εἰς τὸ μῖτος τοῦ λαοῦ, ὥστε ἐκ τοῦ λαοῦ προελθοῦσα ἔλαβε πρὸς τοῦτον θέσιν ἐχθρικήν. Ἡ προσπάθεια λοιπὸν τῆς οὕτω μεταβληθείσης τάξεως τῶν ἀρχόντων εἰς τὸ νὰ ὑπερίσχυσῃ τοῦ πλήθους δι' ὅλων τῶν ἀθεμίτων μέσων ἀποτελεῖ τὴν παρέκκασιν τῆς Ἀριστοκρατίας εἰς *Ὀλιγαρχίαν* ἥτοι εἰς ἐξουσίαν τῶν *Ὀλίγων*, τοὺς ὁποίους ὁ δῆμος καθὼς πλήθος (πολλαπλότης προσώπου) ἐθεώρει ἀντιπαράτασσομένους αὐτῷ (ἀντιπάλους).

Ἡ ἀρχαιοτέρη *Τυραννίς*, ἥτις διὰ τῆς ταπεινώσεως τῶν Εὐγενῶν ἐσκόπει γενικὴν τινα ἰσότητά, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ μηκέτι διεφθαρμένου δήμου διετήρησε τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐν ὅσῳ δὲν εἶχε στραφῇ κατὰ τῶν πολιτῶν· ἀλλ' ἀφοῦ, μετὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν Περσικῶν πολέμων ἐκβασιν, τὸ φρόνημα τοῦ δήμου ἐξήρθη, ἔκτοτε ἡ δημοκρατία διὰ τῆς ἀκατασχέτου ἐκείνου ὁρμῆς πρὸς τὴν ἀπόλυτον εἰς τὰ κοινὰ πράγματα συμμετοχὴν τοῦ ἀπὸ Εὐκράτου μετέστη εἰς *Ἀκρατον*, καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐσχηματίσθη κατὰ μικρὸν ἡ *Ὀλιγαρχία* καὶ ἡ ἀπὸ ταύτης ἀχώριστος *Δημαγωγία*, ἀφ' ἑτέρου δ' ἀνεφάνη ἡ νεώτερα *Τυραννίς*, ἥτις διάφορος τῆς ἀρχαίας, δὲν ἐπροστάτευσεν τὰ δίκαια τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ, στηριζομένη ὡσεπιτοπλείστον εἰς μισθωτοὺς δορυφόρους, ἐπεδίωκεν ἴδια συμφέροντα καὶ προσκάλει ἐμφυλίους στάσεις, ἐξορίας, προδοσίας κτλ. ὅθεν προήλθεν ἡ διαστροφή τῶν δημοσίων ἡθῶν καὶ ἐπὶ τέλους ὁ ὀλεθρος τῆς Ἑλλάδος.

ὑπὸ τοιαύτας πολιτικὰς φάσεις καὶ μεταβολὰς παρουσιάζονται, ἀπὸ τῆς καταργήσεως τῶν ἀρχαίων βασιλειῶν, αἱ κατὰ μέρος τῆς Ἑλλάδος πολιτεῖαι, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἐξισοῦται σχεδὸν πρὸς τῶν πόλεων αὐτῶν τὸν ἀριθμὸν. Σημειώσεως δὲ ἄξιον εἶναι ὅτι, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεταβολῶν τούτων καὶ τῆς ποικιλίας τῶν πολιτευ-

μάτων, πάντοτε επικρατοῦσι κοινὰ τινὲς ἀρχαὶ ἐμφαίνουσιν τὸ προεξέχον δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν ἔτι χρόνων, ὡς ἴδομεν, ὑπῆρχεν ἐνεργόν. Πανταχοῦ δηλαδὴ ὁ δῆμος ἐκκλησιαζὼν μετέχει τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς διοικήσεως τῶν πραγμάτων, οὐδὲ θεωρεῖται συνήθως ἐλεύθερος πολίτης ὅστις ἀρχόμενος δὲν συνάρχει ἐνταυτῷ μέχρι τινὸς βαθμοῦ. Προσέτι ὅλαι αἱ δημόσιαι Ἀρχαὶ ἐνιαυσίως ἐκλεγόμεναι εἰσὶν ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τοῦ δήμου. Οὐδαμοῦ τέλος ὑφίσταται ἰδίᾳ τις δικαστῶν τάξις, ἀλλὰ, ἐξαίρουμένης μόνῃς τῆς Σπάρτης, εἴτε ἡ Ἐκκλησία αὐτῇ τοῦ δήμου δικάζει, εἴτε ἐκλέγει τὰ μέλη τῶν δικαστηρίων ἐκ τοῦ συνόλου τῶν Πολιτῶν. Ἐν γένει ἡ Πολιτεία παρὰ τοῖς Ἕλλησι δὲν ἦτο τύπος ἀπλοῦς, ἀλλὰ ὁ βίος αὐτὸς, ἡ τοῦλάχιστον τὸ κέντρον τῶν πολυειδῶν σχέσεων τοῦ βίου ὥστε πᾶσα ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις ἐδύνατο ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πολιτείαις νὰ λάβῃ χαρακτῆρα δημοσίον, οὐδ' ἐπιτρέπετο εἰς οὐδένα Ἕλληνα νὰ μὲν ἀπαθῇ θεατικῆς ἥτοι νὰ διάγῃ, οὕτως εἰπεῖν, βίον ἰδιωτικὸν ἀπέναντι τῆς Πολιτείας.

Ἐκ τῶν πολυαριθμῶν δ' Ἑλληνικῶν Πολιτειῶν, αἵτινες κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον ἔλαβον τὴν τελείαν σύστασίν των, ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἀντιπρόσωποι τῶν δύο κυριωτέρων φυλῶν, Δωρικῆς καὶ Ἰωνικῆς, καὶ συνάμχ τῶν δύο ἀντιθέτων πολιτικῶν συστημάτων, ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ, πρίστανται οὕτως ἐξέχουσιν διὰ τε τῆς μεζιζονος ἐκτάσεώς των, τοῦ κρείττονος ἐσωτερικοῦ ὀργανισμοῦ των καὶ τῆς πρὸς τὰ ἔξω κραταιᾶς ἀναπτύξεως καὶ ἐπιβροῆς των, ὥστε εὐλόγως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὸ κέντρον ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

§. 3. Σπάρτη. Νομοθεσία Λυκούργου. Μεσσηνιακὸς καὶ ἄλλοι πρὸς ὁμόρους χώρας πόλεμοι.

Κατὰ τὴν μεταξὺ τῶν Ἡρακλειδῶν ἡγεμόνων γενομένην διανομήν ἔλαχεν, ὡς προείρηται, ἡ Λακωνία εἰς τοὺς διδύμους *Εὐρύσθεην* καὶ *Προκλήν*, ἀφ' ὧν ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τοὺς ἀπογόνους των (Ἀγίδα καὶ *Προκλείδας* ἢ *Εὐριπωντίδας*), ὥστε πάντοτε δύο συνάμχ ἐβασίλευον· ἡ χώρα ὅμως ὁλόκληρος δὲν ἐκυριεύθη εἰμῇ κατὰ μικρὸν μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου· καὶ οἱ μὲν δορικτῆτορες τὴν Σπάρτην διὰ τὸ προσφύεσ τῆς θέσεώς της μητρόπολιν ἀναδείξαντες, ἐκ

ταύτης Σπαρτιάται κατεξοχὴν προσηγορεύθησαν. Ἐκ δὲ τῶν προτέρων κατοίκων τῆς Λακωνίας Ἀχαιῶν οἱ ἀπολειφθέντες ἐκλήθησαν πρὸς διάκρισιν *Λακεδαιμόνιοι* ἢ, ὡς ἐκ τῆς περὶ τὴν μητρόπολιν οἰκήσεώς των, *Περίοικοι*. Πλὴν δὲ τῶν δυστυχῶν Εἰλώτων (κατοίκων τοῦ Ἰλίου), οἵτινες πρὸς ποινὴν τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιμόνου ἀντιστάσεώς των κατεδικάσθησαν εἰς τὴν σκληρὰν τῆς δουλείας τύχην, οἱ λοιποὶ πάντες διετήρησαν τὴν προσωπικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν.

Ἡ ἱστορία τῶν δύο ἐφεξῆς αἰώνων, ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Δωριέων ἐν τῇ Λακωνίᾳ, δὲν παρουσιάζει εἰμὴ πολέμους συνεχεῖς τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς ὁμόρους: Ἀργεῖους καὶ Ἀρκάδας, καὶ ἑσπερικὰς ταραχάς, τὰς ὁποίας παρήγαγον ἡ μεγάλη ἀνισότης τῆς περιουσίας, αἱ ἀμοιβαὶ τῶν δύο βασιλικῶν οἰκῶν ἑρίδες καὶ ἡ ἐξασθένεισι τῆς ἐξουσίας αὐτῶν. Ἀφοῦ δὲ τὰ δεινὰ ἐκορυφώθησαν καὶ ἡ ἀνεμία ἐπλεόνασεν, ἡσθάνθησαν τέλος πάντες τὴν ἀνάγκην σταθερᾶς τινὸς προχυμάτων τάξεως· καὶ εὐτυχῶς εὗρεθῇ ὁ ἄνθρωπος, ὅστις μόνος ἐδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν κοινὴν ταύτην ἐπιθυμίαν. Εἶνε δὲ οὗτος ὁ περιώνυμος *Λυκούργος*, ὅστις, κατὰ τὴν ἐπικρατεστέρην δόξαν, ἤκμασε περὶ τὸ τέλος τοῦ Θ' αἰῶνος π. Χ.

Ὁ Λυκούργος κατήγετο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Προκλειδῶν ἢ Εὐρυπωντιδῶν τὸν πατέρα του Εὐνομον, φονευθέντα ἐν ᾧ ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ ἀψυμχίαν τινὰ συμβᾶσαν κατὰ τὴν ἀγοράν, διεδέχθη ὁ πρεσβύτερος υἱὸς αὐτοῦ Πολυδέκτης· ἀποθανόντος δὲ καὶ τούτου μετ' ὀλίγον χρόνον ἐμελλεν, ὡς πάντες ἐπίστευον, νὰ βασιλεύσῃ ὁ Λυκούργος, καὶ πρὶν ἢ γενῇ φανερὸν ὅτι ἡ χήρα τοῦ ἀδελφοῦ του ἦτο ἔγκυος ἀληθῶς ἐβασίλευεν. Ἀλλ' ἅμα τοῦτο μαθὼν ἐκήρυξε παρρησίᾳ ὅτι, ἂν ἐκείνη γεννήσῃ ἄρρεν, θέλει παραιτηθῇ τῆς βασιλείας· τὴν δὲ μυστικὴν τῆς φιλοδόξου βασιλείας πρότασιν τοῦ νὰ διαφθείρῃ τὸ βρέφος ἐὰν συγκατατίθετο νὰ τὴν νυμφευθῇ ἀποστραφεῖς ὑπέθαλε τὴν προτείνασαν εἰς αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν, καὶ τὸ μετοῦπολιν τεχθέν παιδίον ἀνεγνώρισε πρόθυμος ὡς βασιλέα, ὀνομάσας αὐτὸ *Χαρίλαον*· ἀφοῦ δ' ἐπὶ τινι χρόνῳ ἐξηκολούθησε νὰ διέπῃ ὡς Πρόδικος (ἐπίτροπος τοῦ ἀνήλικος), κατέλιπε τὴν Σπάρτην εἴτε ἐξ ἀνάγκης, ἢ ἀποφύγῃ τὰς ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν τῆς δυσηρεστημένης βασιλείας διασπαρείσας κατ' αὐτοῦ ὑπονοίας ὡς ἐπιβουλευομένου θῆλην τοῦ ἀνήλικος βασιλείας τὴν ζωὴν, εἴτε ἐκούσιως, προθέμενος

νά συναθροίσῃ πολιτικὴν ἐμπειρίαν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος του· διὸ κατὰ πρῶτον μὲν ἀφίχθη εἰς Κρήτην, τὴν τότε πρὸ πάσης ἄλλης χώρας εὐνομούμενην, ὅπου ἐγνώρισε θάλαττά τινα, σφόν πολιτικὸν ἄνδρα καὶ ποιητὴν, τὸν ὁποῖον κατέπεισε ν' ἀπέλθῃ εἰς Σπάρτην ἵνα προετοιμάσῃ τὰς ψυχὰς εἰς εὐπείθειαν καὶ ὁμόνοιαν διὰ τῶν λυρικῶν ἀσμάτων του. Ἀπὸ τῆς Κρήτης δ' ἀκολούθως ἐπλευσεν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἐνθα ἐντυχὼν τὰς ἔως τότε ἀγνώστους ἢ ἐν μέρει μόνον γνωστὰς τοῦ Ὀμήρου ῥαψωδίας ἀντεγραφε προθύμως καὶ μετεκόμισεν αὐτάς· εἰς τὴν Ἑλλάδα. Λέγεται δὲ ὅτι περιῆλθε καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ προσέβη καὶ μέχρι τῆς Ἰνδικῆς· μετὰ δεκάετη δὲ ἀπουσίαν ἐπανῆλθε τέλος εἰς Σπάρτην, καὶ εὐρὼν εὐδιαθέτους πάντας ἐπεχείρησε τὸ ἀξιόλογον ἔργον, τὴν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον μεταστάσιν τῆς Πολιτείας· ἡ δὲ Πυθία, τὴν ἐποῖαν προηγουμένως συνεβουλεύθη, Θεοφιλῇ μὲν αὐτὸν προσεῖπε καὶ Θεὸν μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον, τὴν δὲ σκοπούμενην νομοθεσίαν του ὠνόμασεν ἀρίστην.

Τρία τινὰ ἀπέδλεπον κυρίως αἱ νομοθετικαὶ διατάξεις τοῦ Λυκούργου· τὸ Πολίτευμα, τὴν διανομὴν τῆς γῆς καὶ τὴν ῥύθμισιν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου ἢ τὴν ἀγωγὴν τῶν πολιτῶν. Παρατηρητέον δὲ ὅτι αἱ πλεῖσται αὐτῶν τῶν διατάξεων δὲν ἦσαν νέαι ἐφευρέσεις ἢ ἐπινοήσεις τοῦ Λυκούργου, ἀλλ' ἐστηρίζοντο εἰς ἀρχαίας Δωρικὰς συνθηκὰς τὰς ὁποίας οὗτος ἀνεκαίνισε μόνον, ὥρισεν ἀκριδέστερον ἢ καὶ ἐξέτεινεν ὅπως αἱ μεταβληθεῖσαι περιστάσεις καὶ αἱ παρούσαι χρεῖαι ὑπηγόρευον ὀνομάσας αὐτάς ῥήτρας· εἴτε καθὺ συνθήκας τῆς πόλεως ῥητάς, εἴτε ὡς δῆθεν Πυθοχρήστους.

Αἱ τρεῖς φυλαί· ἡ τῶν Ἰλλέων, ἡ τῶν Δυμανατῶν καὶ ἡ τῶν Παμφύλων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ Δωριεῖς συνέκειντο ἀνέκαθεν, διατηρηθεῖσαι διηρέθησαν ἐκάστη εἰς δέκα, ἅρα ὅλαι ὁμοῦ εἰς τριάκοντα Ὄδας, καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν συνέταξεν ὁ Λυκούργος τὴν *Γερουσίαν*, ἥτοι τὴν Βουλὴν τῶν εἰκοσιοκτῶ Γερόντων μετὰ τῶν δύο ἀρχαγετῶν ἢ βασιλέων. Οἱ *Γέροντες*, ἐκλεγόμενοι ἰσοδύως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Δήμου, ἔπρεπε νὰ ὦσι ἐξηκοντούταις τοῦλάχιστον, καὶ νὰ διακρίνωνται διὰ τῆς ἐπιφανοῦς καταγωγῆς καὶ τῆς ἀμέμπτου διαγωγῆς των· πάσης δ' ἀπηλλαγμένοι εὐθύνης ἀπετέλουν τὴν ὑπερτάτην κυβερνώσαν Ἀρχὴν, βουλευόμενοι περὶ πάντων τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ δικάζοντες περὶ ζωῆς καὶ θανάτου. Οἱ *Βασιλεῖς*, οὔτινες ἐξεπρασά-

πουν δύω ὠδᾶς, ἴσχυον κυρίως μόνον ἐν πολέμῳ, καθότι ὡς στρατηγοὶ ἐδύναντο νὰ ἐνεργῶσι κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ ἀπεριορίστως, μετὰ τὴν εἰς τὰ ἴδια ὕμῳς ἐπάνοδόν των ὤφειλον εὐθύνας ἐνώπιον τῆς Βουλῆς· Μένοντες δὲ ἐν Σπάρτῃ ἐξεπλήρουν ἔργα ὠρισμένα οὐδὲ διέφερον πολὺ τῶν βασιλέων τοῦ ἡρώϊκου αἵωνος· προήδρευον δηλαδὴ ἐν τῇ Γερουσίᾳ ὡς καὶ ἐν ταῖς Ἑκκλησίαις· ἐδίκαζον περὶ τινῶν ὑποθέσεων, αἵτινες ἀπέβλεπον οἰκογενειακὰς σχέσεις· ὡς ἱερεῖς τοῦ Λακωνικοῦ καὶ τοῦ Οὐρανίου Διὸς προῆσαντο τῶν δις τοῦ μηνὸς τελουμένων δημοσίων θυσιῶν· ἀνηγόρευον τοὺς λεγομένους τέσσαρας Πύθιους, οἵτινες ἐπὶ ῥῶτων τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ τῶν Δελφῶν, ἐφύλαττον ὅσους οἱ Πύθιοι ἔφερον χρησμούς· τέλος δὲ εἶχον καὶ τινὰς ἐξαιρετικὰς ἀπολαύσεις, καὶ τιμὰς, οἷον ἀγροὺς εὐπροσόδους ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῶν περιοίκων, κατοικίαν δημοσίαν, ὠρισμένα τινὰ μέρη ἐκ πάντων τῶν θυμάτων, τὴν πρωτοκαθεδρίαν εἰς ἕλκας τὰς τελετὰς καὶ τὴν διπλασίαν μερίδα τροφῆς ἐν τοῖς συσσιτίοις· ἄλλως δὲ ἐν τῷ συνήθει βίῳ δὲν ἀπελάμβανον οὐδεμίαν διάκρισιν, καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Σπαρτιατῶν ἀναστρέφοντο μετ' αὐτῶν ὡς μετ' ἰσοτίμων.

Σχετικῶς πρὸς τοὺς Γέροντας καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν ἡνωμένους Βασιλεῖς, οἵτινες ἀπετέλουν ὁμοῦ τὸ ἀριστοκρατικὸν στοιχεῖον, ἡ Ἑκκλησία τοῦ Δήμου παρίσταται ὡς τὸ ἀντίθετον δημοκρατικὸν στοιχεῖον(*)· μόνον πολῖται τῆς Σπάρτης, καὶ μάλιστα ὅσοι εἶχον ἤδη συμπληρώσει τὸ τριακοστὴν τῆς ἡλικίας των ἔτος, ἐδύναντο νὰ συνεδριάζωσιν ἐν αὐτῇ, συνερχομένη κανονικῶς κατὰ τὴν πανσέληνον ἐκάστου μηνὸς μετὰ τοῦ ποταμίου Κνακίωνος (τοῦ ἔπειτα Οἰνοῦντος) καὶ τῆς γεφύρας Βαμβούκης· δὲν ἐπετρέπετο δὲ εἰμὴ εἰς τοὺς Γέροντας καὶ εἰς τοὺς Βασιλεῖς νὰ εἰσφέρωσι γνώμην, τὴν δὲ παρ' αὐτῶν προταθεῖσαν κύριος ἦτον ὁ δῆμος νὰ ἐπικρίνῃ, ἥτοι νὰ δεχθῇ ἢ ν' ἀπορρίψῃ, καὶ τοῦτο ὄχι διὰ ψήφου ἀλλὰ διὰ βοῆς· ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας δ' ἐγίνοντο ὕλαι αἱ ἀρχαιρεσίαι, ἐνεκρίνοντο νέοι νόμοι καὶ μεταβολαὶ περὶ τὴν πολιτείαν· αὐτὴ ἐδίκαζε περὶ ἐγκλημάτων, ἀφορώντων τὴν πολιτείαν καὶ τὸν δῆμον, καὶ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης.

(*) Παρατηρητέον ὅτι ἡ σχέσης αὕτη τῆς ἀντιθέσεως εἶχε γῶραν μόνον μετὰ τῶν κυρίως λεγομένων Σπαρτιατῶν· καθότι ἄλλως ὅλος ὁ λαὸς τῆς Σπάρτης ἀπέγαντι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Εἰλωτῶν ἦταν ἀληθὴς ἀριστοκρατία.

Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων κυρίων Ἀρχῶν, αἵτινες συνίσταν τὴν Σπαρτιατικὴν Πολιτείαν κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Λυκούργου, ὑπῆρχε καὶ ἡ τῶν *Πέντε Ἐφόρων*, περικωρυμένη μὲν ἐξαρχῆς εἰς ἀστυνομικὰ καθήκοντα, ἔπειτα δὲ διὰ τοῦ βασιλέως Θεοπόμπου αὐξηθεῖσα οὕτως, ὥστ' ἐν πολλοῖς ἴσχυε μᾶλλον καὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς Γερουσίας αὐτῆς· διότι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλειου τῆς Σπάρτης οἱ Ἐφοροι, ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ δήμου κατὰ πᾶσαν φθινοπωρικὴν ἡμερίαν, καὶ ὄντες κυρίως ἀντιπρόσωποι τῆς δημοτικῆς ἐξουσίας, ὡς οἱ Δήμαρχοι τῆς Ῥώμης, ἀπετέλουν τὸ ἀνώτατον Πολιτικὸν Δικαστήριον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὤφειλον εὐθύναις ὅλαι αἱ ἄλλαι δημόσιαι ἀρχαί, καὶ τὸ ὁποῖον καθ' ἑαυτὸ μὲν ἐδύνατο νὰ κολάζῃ καὶ τοὺς βασιλεῖς ἐπὶ πταίσμασι, ὁμοῦ δὲ μετὰ τῶν Γερόντων νὰ τοὺς δικάζῃ καὶ καταδικάζῃ ἐπ' ἐγκλήμασιν. Οἱ Ἐφοροι προσέτι συνεκάλουν εἰς ἐκκλησίαν τὸν δῆμον, εἰσῆγον εἰς αὐτὴν τὰς ὑποθέσεις καὶ ἐξετέλουν τὰ ἐφηρισμένα· αὐτοὶ εἶχον τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων· ἐδέχοντο καὶ ἔπεμπον πρὸς τὰ ἔξω πρέσβεις· διέτασσον τὰς ἐκστρατείας, καὶ δύο ἐξ αὐτῶν παρηκολούθουν πάντοτε τὸν ἕτερον τῶν βασιλέων ἐκστρατεύοντα.

Πρὸς τὸ πνεῦμα δὲ τῆς Πολιτείας ἀντεστήθουν ἀκριβῶς καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ Λυκούργου νομοθετικαὶ διατάξεις ὡς ἀναγκαῖαι αὐτοῦ συνέπειαι. Καὶ τοιαύτη ἐν πρώτοις παρίσταται ἡ ἀφορῶσα τὴν διανομὴν τῶν ἀγρῶν καὶ τὸ ἀμετάβλητον τῆς διατηρήσεώς της· Οἱ Δωριεῖς δηλονότι εἶχον ἤδη δικιρέσει, κατὰ τὴν παλαιὰν συνθήκάν των, τὴν Λακωνίαν εἰς τρεῖς μέρη, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν Πολιτείαν ἀπευθείας, ὅθεν ἡ ἐλευθερία τοῦ θηρεύειν ἐν τοῖς δρυμοῖς· τὸ δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος ἐλευθέρους πολίτας, ἥτοι εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ τὸ τρίτον παρεχωρήθη εἰς τοὺς ἡττημένους Λακεδαιμονίους (τοὺς Περιοίκους) ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει ὅμως τοῦ νὰ τελῶσι φόρον τεταγμένον· μεταβληθείσης δὲ, προϊόντος τοῦ χρόνου, τῆς ἀρχικῆς περὶ τὴν κτήσιν ἰσότητος, ὁ Λυκούργος πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτῆς ἐπεχείρησεν ἐκ νέου τὴν διανομὴν τῆς πολιτικῆς χώρας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν παρόντων οἰκῶν εἰς ἐννεακισχιλίους κλήρους. Τὸ μέρος τοῦτο, ἀποτελοῦν τὴν δυτικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ Ταυγέτου, ἀρκτικῶς δὲ ὑπὸ τῆς Πελλήνης καὶ Σελλασίας ὁριζομένην καὶ ἀνατολικῶς πρὸς τὸν Μαλέαν παρήκουσαν μεσογαίαν τῆς Λακωνίας, ἐκαλλιεργοῦν οἱ Εἰλωτες

χάριν τῶν κατοίκων τῆς Σπάρτης. Ἡ μετὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην ὑπο-
 λειφθεῖσα μερίς τῶν ἀγρῶν ἀρέθη εἰς τοὺς Περιοίκους, διηρημένη
 ὅμως καὶ αὐτὴ εἰς κλήρους τρισμυρίου, ἕκαστος τῶν ὁποίων, ἀνευ
 συνδρομῆς τῶν Εἰλώτων καλλιεργούμενος, ἐξήρκει εἰς διατροφήν τῆς
 εἰς τὴν ἀνῆκεν οἰκογενείας καὶ εἰς πληρωμὴν τοῦ τεταγμένου φόρου.
 Εἰς οὐδένα δὲ, οὔτε εἰς Σπαρτιάτην οὔτε εἰς Περιοίκον, ἐπετρέπετο
 ν' ἀπαλλοτριώσῃ τὸν κλῆρὸν τοῦ διὰ πωλήσεως, ἀνταλλαγῆς ἢ δια-
 νομῆς, καθόσον ἐντεῦθεν ἐδύνατο ν' ἀλλοιωθῇ ἡ ὑπόστασις ἢ ὁ χαρα-
 κτήρ τῆς Πολιτείας. Ὁ δὲ κλῆρος μετεβιβάζετο συνήθως ἀπὸ ἀρρένων
 εἰς ἀρρένα κατὰ τὸ δικαίωμα τῆς πρωτοτοκίας· καὶ ὁ εἰς οὗτος κλη-
 ρονόμος, λεγόμενος *Ἐπικλῆρος* ἢ *Ἐστιοπάμων*, ὥφειλε νὰ προνοῇ
 περὶ τῆς διατροφῆς τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Φροντὶς δὲ
 τῆς Πολιτείας καὶ θρησκευτικῆς φροντὶς ἑνὸς ἐκάστου πολίτου ἦτο νὰ
 μὴν ἐλαττωθῇ ποτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπικλέρων· διότι ἡ σβέσις τοῦ
 πυρὸς ἐν τῇ οἰκικῇ ἐστίᾳ, σημαίνουσα τὴν ἐρήμωσιν τοῦ οἴκου καὶ
 τὴν ἐξάλειψιν τοῦ γένους, διήγειρεν ἰδέαν φρικώδη παρὰ τοῖς ἀρ-
 χαίοις. Θεοὶ καὶ ἄνθρωποι εἶχον συμφέρον εἰς ἀποτροπὴν τοιαύτης
 στυγεραῆς δυστυχίας, ἐκείνοι μὲν ἵνα μὴ ἀπολέσωσι τὰς ὁποίας ἀπε-
 λάμβανον θυσίας, οὗτοι δὲ ἵνα μὴ στερεθῶσι τῶν μετὰ θάνατον τι-
 μῶν ἐκ τούτου ἄρα καὶ αἱ ἀτιμωτικαὶ ποιναὶ, εἰς τὰς ὁποίας ὑπε-
 βάλλοντο ὅτε ἄγαμος καὶ ὁ *ὀφίλαμος*. Ἀλλὰ μεθ' ὅλας αὐτάς τὰς
 προφυλάξεις πολλάκις ἡ σκοπούμενη κληρονομικὴ διαδοχὴ ἀπέ-
 θαινε ματαία, καθόσον ἐκ τοῦ γάμου ἐδύνατο νὰ προέλθωσι θῆλακ
 μόνον· τὴν περίπτωσιν δὲ ταύτην προβλέπουσα ἡ ἀρχαιοτέρα ἤδη
 νομοθεσία παρεδέχθη καὶ ἐπικλέρους θυγατέρας, αἵτινες συνήρχοντο
 εἰς γάμον μετὰ τῶν δευτεροτόκων ἥτοι τῶν μὴ ἐπικλέρων ἀρρένων.
 Ἀλλὰ τὰ ἐντεῦθεν γεννώμενα τέκνα ἀνῆκον εἰς τῆς μητρὸς καὶ οὐχί
 εἰς τοῦ πατρὸς τὸν οἶκον, καὶ ἐπομένως ἐθεωροῦντο κληρονόμοι τοῦ
 ἐκ μητρὸς πάππου. Ὅσῳ δὲ οἶκός τις ἐστερεῖτο καὶ υἱῶν καὶ θυ-
 γατέρων, ἐλάμβανε τότε χώραν ἢ *νίσθησις* ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως.
 Ὅση δὲ κατεβάλλετο φροντὶς εἰς τὴν μὴ ἀπόσβεσιν τῶν κλέρων
 ἢ οἴκων, ἄλλη τύπη ἐλαμβάνετο καὶ εἰς τὴν μὴ σύμπτωσιν δύο
 κλέρων ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ οἴκῳ, ὅθεν ἐδύνατο νὰ διαταραχθῇ ἡ
 ἰσότης.

Μετὰ τὴν ἴσιν τῶν ἀκινήτων διανομήν, ὁ Λυκούργος ἐπειράθη καὶ

τὴν διαίρεσιν τῶν κινητῶν, ὥστε ν' ἀφαιρέσῃ πᾶν ἔχνος ἀνισότητος· ἄλλὰ βλέπων τὸ πρᾶγμα δυσκατόρθωτον ἀπευθείας, κατέφυγεν εἰς ἄλλα πλάγια μέσα, δι' ὧν ἴσχυσε νὰ νικήσῃ τὴν περὶ ταῦτα πλεονεξίαν. Πρῶτον δηλαδὴ ἀκυρώσας πᾶν νόμισμα, χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν, εἰσέγαγε μόνον τὸ σιδηροῦν, καὶ τοῦτο τόσον ὀγκῶδες καὶ μικρᾶς ἀξίας, ὥστε ἀπητεῖτο εἰς φύλαξιν μὲν ὀλίγων τινῶν μνῶν ὀλόκληρος ἀποθήκη, εἰς τὴν μετακόμισίν των δὲ διζυγος ἄμαξα, ὅθεν οὐδ' εἶχε τινα τιμὴν ἐντὸς τῆς Ἀσκαωνίας. Ἀκολουθῶς δ' ἐξώρισεν ὅλας τὰς ἀχρήστους καὶ περιττὰς τέχνας· ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῆς ξενηλασίας ἔπρεπεν αὐταί, ὡς καὶ τὸ ἐμπόριον, νὰ συνεκπέσωσιν ὁμοῦ μὲ τὸ κοινὸν νόμισμα· Μόνον τὰ πρόχειρα καὶ ἀναγκαῖα τῶν σκευῶν· κλιντήρες, δίφροι, τράπεζαι καὶ τὰ παρόμοια κατεσκευάζοντο ἐν Ἀσκεδαίμονι βέλτιστα· ἐν ᾧ ἐξεναντίας αἱ οἰκίαι ἦσαν εὐτελεῖς, μὴ συγχωρομένων εἰς τὴν κατασκευὴν των ἄλλων ἐργαλείων παρὰ τὸν πέλεκυν καὶ τὸν πρίονα. Οὕτως ἄρα ὁ πλοῦτος, πρὸς οὐδὲν χρήσιμος, ἔπαυσε νὰ ᾔνῃαι ζηλωτὸς, καὶ ἡ τρυφή, ἐν ἐλλείψει τῶν ζωपुरούντων καὶ τρεφόντων αὐτὴν, ἐμαράνθη. Ἀλλ' ὅ,τι μᾶλλον συνετέλεσεν εἰς περιορισμὸν τῆς τρυφῆς καὶ δι' αὐτοῦ ἐπομένως εἰς ἐπιτυχίαν τῆς ὁποίας ὁ ναυμοθέτης προέθετο ἰσότητος ἦτον ἡ τῶν *Συσσιτίων* ἢ *Φειδιτιῶν* εἰσαγωγή. Πάντες δηλονότι οἱ Σπαρτιάται, ἐξαίρουμένων τῶν γυναικῶν, συνεσιτῶντο συνήθως ἀνὰ δεκαπέντε ἐν μιᾷ σκηνῇ, ὅθεν ἐλέγοντο οὗτοι *σύσκηροι*, καὶ εἰς τὴν συσκήνιον οὐδὲν νέον προσετίθετο μέλος ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως ὅλων. Ἐκαστος δὲ τῶν συσσίτων ἢ συσκήνων συνεισέφερε κατὰ μῆνα ἓνα μέδιμνον ἀλφίτων (κριθίνου ἀλεύρου), ὀκτὼ κόγγας οἴνου, πέντε λίτρας τυροῦ, δύο καὶ ἡμισίαν λίτρας σύκων, πρὸς δὲ ταύτοις μικρὸν τι μέρος νομίσματος εἰς προμήθευσιν τῶν ἄλλων χρειῶν. Ὁ θύων ὑπεχρεοῦτο νὰ πέμπῃ ἀπαρχὰς καὶ ὁ θηρεύων μέρος τοῦ κυνηγίου εἰς τὸ συσσίτιον. Μόνον εἰς τὸν κατὰ τὴν θυσίαν ἢ τὴν θήραν ὀφειζόμενον ἐπετρέπετο νὰ δειπνήσῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ· ἐκτὸς δὲ τῆς περιπτώσεως ταύτης ἕκαστος Σπαρτιάτης, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Βασιλέων αὐτῶν, ὥφειλε νὰ πηρευρίσκηται, καὶ μάλιστα χωρὶς ποτὲ νὰ προδειπνή, διότι οἱ λοιποὶ ἐπιμελῶς παραφυλάττοντες ἐκάκιζον τὸν μὴ ἐσθίοντα μήτε πίνοντα μετ' αὐτῶν. Τὸ ἀγαπητότερον δὲ μετὰ τῶν ἄλλων βρωμάτων ἦτον ὁ περιφήμος μέλας ζωμός, μίγμα τι ἐκ ζωμοῦ χοιρίνων κρεάτων, αἵματος,

ὄξου καὶ ἁλάτος (*). Πολλάκις δὲ εἰς τὰ συσσίτια ἐφοίτων καὶ παῖδες ὡς εἰς διδασκαλεῖα σωφροσύνης, ὅπου ἡκραῶντο λόγου πολιτικούς, εἶχον ἐνώπιόν των παραδείγματα ἐλευθερίας καὶ ἀρετῆς καὶ ἐμάνθανον νὰ ἀσπείζωνται ἄνευ βωμολοχίας καὶ σκωπτόμενοι νὰ μὴ δυσχεραίνωσιν· εἰς πάντα δὲ εἰσερχόμενον δεικνύων ὁ πρεσβύτατος τὰς θύρας, διὰ τούτων, ἔλεγε, δὲν ἐξέρχεται ἔξω λόγος.

Τὰ λοιπὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Λυκούργου στρέφονται κυρίως περὶ τὴν ἀγωγήν, ἥτις, οὕτω ἔργον τῆς Πολιτείας, σκοπὸν εἶχε τὴν μόρφωσιν ὕγιους, ῥωμαλέας, ἐμβριθοῦς καὶ εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον ἀφροσιωμένης τάξεως πολιτῶν. Τὰ νεογέννητα παιδιὰ ἐφέροντο εἰς τόπον τινὰ καλούμενον λῆσχη, ἐνθα τῶν φυλετῶν οἱ πρεσβύτατοι καθήμενοι τὰ ἐξετάζον, καὶ ὅσα εὕρισκον ἀσθενῆ καὶ ἄμορφα ἀπέπεμπον εἰς τοὺς λεγομένους ἀποθέτας, τόπον βραχυρόδη παρὰ τὸν Ταῦγετον· διότι τῶν τοιούτων ἡ ζωὴ ἐθεωρεῖτο ἀνωφελὴς καὶ εἰς ταῦτα καὶ εἰς τὴν πόλιν· τὰ δὲ εὐπαγῆ καὶ ῥωμαλέα ἀνεγνωρίζοντο ὡς παῖδες πολιτικοί, καὶ μέχρι μὲν συμπληρώσεως τοῦ ἔκτου ἔτους ἀνετρέφοντο ὑπὸ τῶν γονέων των ἁμέσως, ἑπταετείς δὲ γενόμενοι παρεδίδοντο εἰς παιδονόμους καὶ ὑπ' αὐτῶν κατετάττοντο εἰς ἀγέλας, ὅπου ἔπρεπε νὰ συζῶσι διαρκῶς συντρῶγοντες, συμπαίζοντες, καὶ συσχολάζοντες. Πάσης δὲ ἀγέλης πρόστατο ὁ μεταξὺ τῶν ἰδίων παιδῶν ἐπὶ φρονήσει καὶ ἀνδρίᾳ διακρινόμενος, καὶ πρὸς τοῦτον οἱ λοιποὶ ἀπέβλεπον ὑπακούοντες εἰς τὰς προσταγὰς του καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ ἐπιβαλλομένας κολάσεις ἀνεχόμενοι, ὥστε ἡ παιδεία ἦτο μελέτη εὐπειθείας. Ἐπεσκόπουν δὲ οἱ πρεσβύτεροι αὐτοὺς παίζοντας, τοὺς παρώτρυνον εἰς μάχας καὶ φιλονεικίας καὶ κατεμάνθανον τὸν χαρακτήρα ἑκάστου· τόσα δὲ μόνον γράμματα ἐδιδάσκοντο οἱ παῖδες ὅσα ἦσαν ἀπολύτως ἀναγκαῖα· πᾶσα δὲ ἡ ἄλλη παιδεία εἰνέετο πρὸς τὸ πείθεσθαι τοὺς ἄρχουσι, πρὸς τὸ ἀντέχειν εἰς τοὺς πόνους καὶ νικᾶν ἐν ταῖς μάχασι. Καὶ οἱ ἔφηβοι (ἀπὸ τοῦ 12 μέχρι τοῦ 18 ἔτους), διηρημένοι ὡσαύτως εἰς ἴλας καὶ ἀγέλας, εἶχον προστάτην, τοὺς καλουμένους *Εἵρετας* (νέους φθάσαντας ἤδη τὸ 20 ἔτος), οἵτινες τοὺς καθωδήγουν εἰς

(*) Λέγεται ὅτι βασιλεὺς τις τοῦ Πόντου ἀκούσας πολλὰ περὶ τοῦ θρυλλομένου τούτου ζωμοῦ ἔφερεν ἐπίτηδες Λάκωνα μάγειρον, ἀλλὰ γευθεὶς τὸν εὖρεν ἀηδέστατον « Πιστεύω, εἶπεν ὁ μάγειρος, ὁ ἡμέτερος ζωμὸς δὲν δύναται νὰ ἦται ὁρεστικὸν εἰμὴ εἰς ἀκείνους, ὅσοι λαλοῦνται ἐν τῇ Εὐρώπῃ ».

γυμνάσεις καὶ εἰς μάχας ἄρχοντες αὐτῶν ἀπεριορίστως. Οἱ μᾶλλον ἡλικιωμένοι ἔφερον κατὰ προσταγὴν αὐτῶν ξύλα, οἱ δὲ νεώτεροι λάχανα, τὰ ὅποια συνήθως ἔπρεπε νὰ κλέπτωσιν εἰσερχόμενοι κρυφίως εἰς τοὺς κήπους· ἢ εἰς τῶν ἀνδρῶν τὰ σισσίτια· διότι ἡ ἔντεχνος κλοπὴ δὲν ἐλογίζετο οὐδαμῶς αἰσχρὰ παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις· μόνον δὲ οἱ ἀλόντες ἐμκασιγοῦντο, καὶ τοῦτο ὅχι ἕνεκα τῆς πράξεως ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀνεπιτηδεότητός των. Ὁ Λυκοῦργος εἰσήγαγε καὶ τὴν πάνδημον αὐτῶν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος διαμαστίγωνσιν μέχρις αἱματώσεως, καθ' ἣν πολλοὶ ἀπέθνησκον χωρὶς νὰ δηλώσωσι τὸν πόνον των οὐδὲ δι' ἀναστεναγμοῦ. Προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας των οἱ ἔφηροι ἐμάνθκον καὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ παρεσκευάζοντο πρὸς τὰ ἔργα τοῦ πολέμου, ἐν αἷς δυστυχῶς συνηριθμεῖτο καὶ τὸ ἀπάνθρωπον τῆς Κρυπτίας. Οἱ ἱκανώτεροι δηλονότι μετὰξὺ αὐτῶν ἐξεπέμποντο παρὰ τῶν προϊσταμένων των ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὴν χώραν φέροντες ἐγγχειρίδια, καὶ τὴν μὲν ἡμέραν ἀπέκρυπτον ἑαυτοὺς καὶ ἀνεπαύοντο, τὴν δὲ νύκτα καταβαίνοντες εἰς τὰς ὁδοὺς ἀπέσφαττον ὅντινα τῶν Εἰλώτων ἀπήντων· πολλάκις δὲ διατρέχοντες καὶ τοὺς ἀγροὺς ἐφόνευον τοὺς βωμαλχιστέρους καὶ τυλμηροτέρους ἐξ αὐτῶν. Ὁ Πλούταρχος εἰκάζει ὅτι τὸ ἀποτρόπαιον τοῦτο γύμνασμα εἰσήχθη μετὰ τὸν Λυκοῦργον, καὶ μάλιστα μετὰ τὸν μέγαν σεισμόν, ὅτε οἱ Εἰλωτες καὶ ὑποδουλωμένοι Μεσσήνιοι ἀπυστάντες ἔπραξαν μέγαν κακὰ εἰς τὴν Σπάρτην.

Ἀλλὰ πρὸς τὰς σωματικὰς καὶ πολεμικὰς τῶν νέων ἀσκήσεις δὲν ἡμελεῖτο καὶ ἡ νοητικὴ διάπλasis των. Οἷ,τε Εἷρνεες καὶ πάντες οἱ πρεσβύτεροι ἄνδρες ἐφρόντιζον νὰ διαλέγωνται μετ' αὐτῶν περὶ πραγμάτων ἐπιτηδεῖων νὰ διεγείρῳσιν εἰς τὴν ψυχὴν των φρονήματα γενναῖα ὑψηλὰ καὶ πάτρια· πρὸ πάντων δὲ τοὺς συνείθιζον ν' ἀποκρίνωνται ταχέως εὐστόχως καὶ συντόμως εἰς τὰ προβαλλόμενα αὐτοῖς ἐρωτήματα, ἅτινα ἀπέβλεπον ὡς ἐπιτοπολὺ σχέσεις τοῦ πρακτικοῦ βίου· διὰ τὸν τοιοῦτον δὲ τοῦ ἐκφράζεσθαι τρόπον, τὸν λεγόμενον *Λακωνισμόν*, ὅστις περιεῖχεν ἐν ὀλίγοις πολὺ νόημα καὶ πικρίαν μιγμένην μὲ χάριν, ἥσαν οἱ Σπαρτιάται· περίφημοι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν διανοητικὴν δὲ παιδείαν προσετίθετο καὶ ἡ περὶ τὰς ὠδὰς ἀσκήσις, διὰ τῶν ὁποίων, ψαλλομένων συνήθως κατὰ τὰς θυσίας καὶ ἐορτὰς, ἐπηνυῶντο μὲν καὶ ἐμκακρίζοντο οἱ ὑπὲρ τῆς Σπάρ-

της θανόντες, ἐφέγοντο δὲ οἱ τρέσαντες (δειλοί) καὶ ἐν γένει τὸ πολυμικρὸν διεγείρετο φρόνημα.

Αἱ αὐταὶ σχεδὸν ἀσκητικαὶ διατάξεις καὶ ἡ αὐτὴ αὐστηρότης ἐπακράτουν καὶ εἰς τοῦ θήλεος φύλου τὴν ἀγωγὴν· διότι ὁ Λυκούργος ἐστοχάζετο ὅτι καὶ αἱ μητέρες τῶν Σπαρτιατῶν ἔπρεπεν οὐχ ἥττοτα νὰ ὦσι ῥωμαλέαι ὅπως ἀντέχωσι μὲν εὐκόλως πρὸς τὰς ὠδῖνας, τικτωσι δὲ ἄνδρας γενναίους· ὅθεν δρόμος, πάλη, βολαὶ δίσκων ἦσαν τὰ συνήθη τῶν Παρθένων γυμνάσματα· γυμναὶ δὲ, ὁμοίως μὲ τοὺς παῖδας, καὶ αὐταὶ παρηκολούθουν τὰς πομπὰς, ἐχόρευον καὶ ἐψάλλον εἰς ἱερὰς ἑορτὰς παρόντων καὶ βλεπόντων τῶν νέων· ἡ δὲ γύμνωσις τῶν δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς προσβάλλουσα τὴν αἰδῶ ἢ βλάπτουσα τὰ χρηστὰ ἦθη.

Ἡ αὐστηρὰ δὲ παιδείσις δὲν ἔπαυεν ὁμοῦ μὲ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, ἀλλ' ἐξετείνετο καὶ εἰς τοὺς ἐνήλικας μὴ ὄντος εἰς οὐδένα ἐπιτετραμμένου νὰ ζῇ ὡς ἤθελε. Πάντες τὴν πόλιν οἶον στρατόπεδον διαρκῆς θεωροῦντες ὥρειλον νὰ ἔχωσι δίαιταν ὠρισμένην, νὰ ἀσχολῶνται περὶ τὰ κοινὰ καὶ ἐν γένει νὰ νομίζωσιν ὅτι χάριν τῆς πατρίδος καὶ ὅχι χάριν ἑαυτῶν ὑπάρχουσι· τὸ πλεῖστον δὲ τῆς ἡμέρας, ὅταν δὲν ἐσχόλαζον ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ ὅταν δὲν συνέβαινε νὰ στρατεύωσι διπλῶν θηρεύοντες, γυμναζόμενοι, λουόμενοι καὶ κολυμβῶντες εἰς τὸν Εὐρώταν, χρεούμετες, εὐωχούμενοι, θύοντες, ἀναστρεφόμενοι εἰς τὰς λέσχας, ἐπισκοποῦντες καὶ ναυθετοῦντες τοὺς παῖδας ἢ μανθάνοντες αὐτοὶ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων. Ἐν ᾧ δ' ἀπεστρέφοντο τὴν ἀργίαν καὶ διὰ συνεχῶν ἀσκήσεων ἐπέτεινον τὰς δυνάμεις των, κατεφρόνουν ἀφ' ἑτέρου πᾶσαν βάνυστον ἐργασίαν καὶ τὴν γεωργίαν ὡς ἀναξίαν ἐλευθέρων ἀνδρῶν ἀσχολίαν· διότι ἀντ' αὐτῶν εἰργάζοντο τὴν γῆν οἱ Εἰλωται.

Τὰ σκληρότερα τῶν μέλοι τοῦδε περὶ τῆς σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς εἰρημένων ἔπαυον κυρίως ἐν πολέμῳ· τότε μόνον ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας νὰ καλλωπίζωσι τὴν κόμην των, νὰ κοσμῶσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ φέρωσι τὴν πορφυρὰν χλαμύδα των (τὴν φοινικίδα)· τότε δὲ καὶ τὰ γυμνάσιά των καθίσταντο μαλακώτερα καὶ ἡ λοιπὴ δίαιτά των πλέον ἄνετος, ὥστε ἀληθῶς ὁ πόλεμος, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Πλουτάρχου, παρὰ μόνοις τοῖς Σπαρτιάταις ὑπῆρχεν ἀνάπαυσις τῆς πρὸς τὸν πόλεμον ἀσκήσεως. Πρὸς διανογὴν δ' ἐνθύμησιν τοῦ ὅτι

παντὸς Σπαρτιάτου ὁ προορισμὸς ἦτο τὸ μάχεσθαι, ὅλα τὰ ἀγάλματα τῶν Θεῶν καὶ αὐτῆς τῆς Ἀφροδίτης παρίσταντο ἐν Σπάρτῃ ὀπλισμένα· ἡ δὲ πόλις αὐτὴ κατὰ ῥῆτόν τοῦ Λυκούργου νόμον ἔμεναν ἀτείχιστος ὡς ἀνατεθειμένης τῆς φυλαξέως τῆς εἰς τὴν ἀνδρίαν, εἰς τὰ στήθη τῶν πολιτῶν καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς λίθους.

Ἀφοῦ τέλος ὁ Λυκούργος ἐπεραίωσε τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον, ἐπιθυμήσας νὰ καταστήσῃ τοῦτο, εἰ δυνατόν, ἀθάνατον καὶ εἰς τὸ μέλλον ἀκίνητον, συναγαγὼν ἅπαντας εἰς ἐκκλησίαν ἀνήγγειλεν αὐτοῖς ὅτι προέθετο ν' ἀπέλθῃ εἰς Δελφοὺς ἵνα συμβουλευθῇ τὸ Μαντεῖον ἐὰν εἴχῃ τινὸς προσθήκης χρεῖαν, συγχρόνως ὁμῶς τοὺς ὑπεχρέωσε δι' ὅρκου νὰ μὴν ἐπιχειρήσωσιν οὐδεμίαν μεταβολὴν ἕως τῆς ἐπιστροφῆς του. Τὸ Μαντεῖον ἐρωτηθὲν ἀπεκρίθη «καὶ τοὺς νόμους καλῶς κείσθαι καὶ τὴν πόλιν ἐνδοξοτάτην διαμερεῖν τῇ Λυκούργου χρωμένην πολιτείᾳ». Τὸν χρησμὸν δὲ τοῦτον ἐπεμψεν ὁ Λυκούργος εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ἵνα μὴ ἀπολυθῶσι τοῦ ὅρκου αὐτῶν οἱ Σπαρτιάται ἀπέθανεν ἐκουσίως ἀποκαρτερήσας, ἥ, ὡς ἄλλοι λέγουσιν, ἐτελεύτησεν ἐν Κρήτῃ καὶ διεταξέ νὰ καύσωσι τὸ σῶμά του καὶ σκορπίσωσι τὴν τέφραν εἰς τὴν Θάλασσαν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, μήποτε δηλαδὴ κομισθέντων εἰς Σπάρτην τῶν λειψάνων, ὡς ἐπανήκοντος αὐτοῦ, καὶ τῶν ὅρκων λελυμένων μεταβάλλωσιν οἱ Σπαρτιάται τὴν Πολιτείαν.

Πέντε περίπου ἑκατονταετηρίδας ὑπὸ δεκατέσσαρας βασιλεῖς μέχρις Ἀγίδος τοῦ Ἀρχιδάμου διατηρήθη ἀσάλευτος τοῦ Λυκούργου ἡ Πολιτεία, καὶ καθ' ὅλον τὸν μικρὸν τοῦτον χρόνον ἡ Σπάρτη ἐπρώτευεν ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ εὐνομίᾳ καὶ δόξῃ. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν ὅτι ἡ ἀκμὴ αὕτη καὶ τὸ κράτος τῶν Σπαρτιατῶν ἐξηγοράσθησαν βαρυτίμως διὰ τῆς οὐσίας τῶν φιλανθρώπων αἰσθημάτων καὶ τῆς δικαιοσύνης, ὡς τοῦτο δηλοῦται ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Ἑλλώτας καὶ ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς κατὰ τῶν ὁμοφύλων Μεσσηνίων διαγωγῆς των. Ἄλλως τε ἡ ἱστορία προΐουσα θέλει δείξει ἡμῖν ὅτι καὶ τοῦ Λυκούργου ἡ πόλις ὑπέκυψεν οὐδὲν ἥττον εἰς τὴν ἠθικὴν διαφθοράν, ἣτις ἐφώρμησε μετὰ τοὺς Περσικοὺς μάλιστα πολέμους, κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Λυκούργον ἀμέσως ἐπομένους χρόνους οἱ Σπαρτιάται ὑπέταξαν τοὺς ἐπὶ ἐλευθέρους Ἀχαιοὺς κατοίκους τῆς

Λακεδαιμόνος καὶ κατέστησαν πρὸς τοὺς ὁμόρους Ἀρκάδας καὶ Ἀργεῖους, εἰς ἔριδας, αἵτινες ὅμως ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἔφερον εἰς οὐδὲν λόγου ἄξιον ἀποτέλεσμα. Μετοῦπολι δὲ ἐξεβρόνχη ὁ μακρὸς καὶ πεισματώδης μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Μεσσηνίων ἀγὼν, ὅστις, διὰ κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον ἐπαναληφθεὶς, ἔλαβε πέρας διὰ τῆς ὑποδουλώσεως τῶν τελευταίων.

Ἡ Μεσσηνία εἰ καὶ μικροτέρα τῆς Λακωνικῆς ἦτον ὁμως ἀσυγκρίτως καρποφοροτέρα διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην τῆς χώρας οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξήλοτύπουσαν πάντοτε τοὺς Μεσσηνίους, καὶ ἡ ζήλοτυπία τῶν αὐτῆ, τὴν ὁποίαν μόνον τοῦ ἐπιθυμητοῦ πράγματος ἡ ἀπόλαυσις ἐδύνατο νὰ κατασιγάσῃ, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ κυρία τοῦ περι οὗ ὁ λόγος ἀγῶνος αἰτία, μολονότι εἰς τὸν Παυσανίαν, ὅστις συνήθροισεν ὅλας τὰς περὶ τούτου ἀρχαίας παραδόσεις, φέρονται καὶ ἄλλαι ἀφορμαὶ ἢ μερικώτεραι αἰτίαι.

Ἀμοιβάζει δηλονότι δυσμενεῖς πράξεις, ὡς ἡ ἀρπαγὴ Σπαρτιατῶν παρθένων ἐν τῇ παρὰ τὸ κοινὸν ἱερὸν τῆς Λιμνάτιδος Ἀρτέμιδος τελουμένη ἑορτῇ, ἡ ἀναίρεσις τοῦ πρὸς ἐλευθέρωσιν ἐκείνων σπεύσαντος βασιλέως τῆς Σπάρτης Τηλέκλου, ἡ ἀνάνευσις τῶν Ἀρχῶν τῆς Σπάρτης πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ Μεσσηνίου Πολυχάρους διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Εὐαίφνου πρᾶχθεῖσαν διττὴν ἀδικίαν: τὴν στέρησιν τῶν βοῶν του καὶ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ του, καὶ αἱ ἐκ μέρους τοῦ ἀδικηθέντος τούτου καὶ μὴ ἱκανοποιηθέντος γενόμεναι αὐτοδικίαι προσκάλεσαν τὸν *Πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον*, ὅστις διήρκεσεν εἴκοσι περίπου ἔτη (743—724). Οἱ Λακεδαιμόνιοι κατήρξαντο αὐτοῦ ἀκηρυκτὶ παρασκευασθέντες κρυφίως καὶ ὀρμισθέντες πανηγυρικῶς νὰ μὴν ἀνακἀμψωσιν εἰς Σπάρτην πρὶν ἢ καταστήσῃσι δορυᾶλτον τὴν Μεσσηνίαν. Κατὰ τὰ πρῶτα τέσσαρα ἔτη αὐτοὶ μὲν ἐξορμώμενοι ἀπὸ τοῦ ὁμοροῦντος εἰς τὴν Λακωνικὴν ὄχρου πόλίσματος, τῆς *Ἀμφείας*, ὅπερ εἶχον ἐξαρχῆς καταλάβει, ἤρκοοντο νὰ φθείρῳσι καὶ διηῶσι τὰ ὑπαιθρα τῆς ἐχθρικῆς χώρας, οἱ δὲ Μεσσηνιοὶ ἐγκλειστοὶ εἰς τὰς ὀχυροτέρας αὐτῶν πόλεις ἡμύνοντο μόνον, γυμναζόμενοι ἐν τοσούτῳ εἰς τὰ ὅπλα κατὰ δὲ τὸ πέμπτον ἔτος ἐτότε βασιλεὺς τῆς Μεσσηνίας *Εὐφαιῆς* ἰδὼν τοὺς περὶ αὐτὸν ἱκανῶς ἤδη ἐξησχημένους ἐτόλμησε νὰ τοὺς παρατάξῃ εἰς μάχην, μετὰ τὴν ὁποίαν, καὶ τοὶ ἀποβᾶσαν ἰσοβόρον, οἱ Σπαρτιάται ἀναγκάσθησαν

νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια, ἀλλὰ τὸ προτεχὲς ἔκρ, ἐνεδιζόμενοι ὑπὸ τῶν Γερόντων ὡς δειλοί καὶ ἐπιλήσμονες τοῦ ὅρκου τῶν, ἐπαχείρησαν καὶ δευτέραν ἐκστρατείαν, καθ' ἣν συνηκολούθησαν Ἀσινάιοι, Δρύοπες καὶ Κρήτες τοξόται. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη κατὰ τὰς πλείστας συμπλοκάς οἱ Σπαρτιάται ἐπλεονέκτου, οἱ Μεσσήνιοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνθῆξωσιν ἐν ὑπαίθρῳ περιωρίσθησαν ἐντὸς τῆς ὄρεινῆς καὶ ὄχυρᾶς *Ἰθώμης*. Ὁ *Ἀριστόδημος*, διάδοχος τοῦ Εὐφραοῦς, ἐξετέλεσεν αὐτόθεν θαύματα ἀνδρίας· ἀλλ' ὅμως οὔτε ταῦτα οὔτε ἡ εἰς θυσίαν ἔκουσία προσφορά τῆς ἑαυτοῦ κόρης ὡς ἄλλης ἱφίγενείας ἔσχυσαν νὰ ἀποτρέψωσι τὸ πεπρωμένον τῆς ἀτυχοῦς πατρίδος του. Ὁ *Ἀριστόδημος* ἀπελπισθεὶς κατέσφαζεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς ματαίως θυσιασθείσης θυγατρὸς του, ἡ *Ἰθώμη* ἀλωθεῖσα κατεστράφη, καὶ ἐκ τῶν Μεσσησίων τινὲς μὲν ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Ἀλκιδαμίδαν μετεκνάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἔκτισαν τὸ *Ρήγιον*, ἄλλοι δὲ κατέφυγον εἰς τὴν ὄμορον Ἀρκαδίαν καὶ οἱ λοιποὶ, πιθανῶς οἱ πτωχότεροι, ὑπατάγησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὑποχρεωθέντες νὰ στέλλωσιν ἐνιαυσίως εἰς τὴν Ἀκχεδαίμονα τὸ ἥμισυ εἰσόδημα τῶν ἀγρῶν τῶν.

Κατὰ τὴν μακρὰν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πολέμου ἀπουσίαν τῶν Σπαρτιατῶν ἐγένοντο ἐν Σπάρτῃ πολλαὶ νέων μὴ συμπεριληφθέντων εἰς τὸν κοινὸν ὅρκον συζεύξεις μὲ Σπαρτιάτιδας, ὅθεν προῦλθον οἱ λεγόμενοι *Παρθενίαι*, οἵτινες θεωρούμενοι ὡς νόθοι καὶ κοινῶς περιφρονούμενοι συνώμωσαν μετὰ τῶν Εἰλώτων. Ἀλλ' ἀνακαλυφθείσης τῆς συνωμοσίας ἀντὶ πάσης ἄλλης τιμωρίας ἀπεπέμφθησαν εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ὅπου, ἡγουμένου αὐτῶν τοῦ Φαλάνθου, ἔκτισαν τὸν μετέπειτα περίφημον *Τάραντα* (707).

Οἱ Μεσσήνιοι ἔφερον ἐντούτοις ἀλγεινῶς τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν ὁμοφύλων τῶν· ὅθεν ὅταν πολλοὶ ἄριστοι νέοι, υἱοὶ καὶ ἔκγονοι τῶν ἐκτὸς τῆς Μεσσηνίας καὶ ἰδίως εἰς τὰς ὁμόρους τῆς Ἀρκαδίας πόλεις· Ἀνδανίαν καὶ Οἰχαλίαν καταφυγόντων, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ ἐκ βασιλικοῦ γένους καταγόμενος ἥρωϊς *Ἀριστομένης*, ἐνεφανίσθησαν ἐν τῇ μέσῃ αὐτῶν ἔτοιμοι νὰ προκινδυνεύσωσιν ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος, συμπραττόντων καὶ τῶν οὐχ ἥττον ἐχθρικῶς κατὰ τῆς Σπάρτης διακειμένων Ἀρκάδων καὶ Ἀργείων, δὲν ἐδίστασαν νὰ κινηθῶσιν εἰς ἀποστασίαν. Οὕτω δὲ μετὰ παρέλευσιν τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν ἀπὸ ἀλώσεως τῆς *Ἰθώμης* ἀρχεται ὁ δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλε-

μος, τοῦ ὁποίου τὴν διάρκειαν ὁ Πυρσανίας ὀρίζει εἰς δεκατέσσαρα ἔτη (685—670).

Ὁ ῥηθεὶς Ἀριστομένης, τοῦ προκειμένου ἐγγειρήματος ἡ ψυχὴ, κατὰ τὴν πρώτην ἀμέσως μάχην, τὴν ἐν Δάραις, ἔδωκε τσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀρετῆς δείγματα, ὥστε οἱ Μεσσήνιοι ἔσπευσαν νὰ τῷ προσφέρωσι τὴν βασιλείαν καὶ μὴ δεχθέντα αὐτὴν τὸν ἀνηγόρευσαν στρατηγὸν αὐτοκράτορα. Πάραυτα δὲ διὰ τῶν τολμηρῶν αὐτοῦ καὶ συνεχῶν ἐφορμήσεων καταστάντες εἰς ἀμηχανίαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἠναγκάσθησαν νὰ προσφύγωσιν εἰς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ κατὰ τὴν συμβουλήν τούτου νὰ ζητήσωσι στρατηγὸν παρὰ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες, εἴτε μὴ θέλοντες νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν αὕξασιν τῆς Λακεδαιμόνος εἴτε προθέμενοι νὰ ὑποδείξωσιν ὅτι πρὸς τῇ σωματικῇ ἀνδρίᾳ ἀπηρτῆτο καὶ νοῦς ἐν πᾶσι, τοῖς ἔπεμψαν ἀντὶ Στρατιωτικοῦ Ποιητῆν, τὸν ἐξ Ἀφειδνῶν *Τυρταῖον*. Μολονότι δὲ οὗτος διὰ τῶν ᾠδῶν τοῦ ἰσχυροῦ ν' ἀνορθώσῃ τὸ καταπεσὸν φρόνημα τῶν Σπαρτιατῶν, μολοντούτο ἡ τύχη ἐξηκολούθει νὰ δεικνύεται ἐπὶ τινι χρόνον ἔτι εὐμενῆς πρὸς τοὺς Μεσσηνίους· κατὰ τὴν ἐπομένην μάλιστα μεγάλην μάχην, ἣτις ἐγένετο ἐπὶ τῷ καλουμένῳ Κάπρου σήματι παρὰ τὴν Στενούκληρον, ὁ Ἀριστομένης ἐνίκησε τοιαύτην λαμπρὰν νίκην, ὥστε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπελπισθέντες ἤθελον νὰ παραιτηθῶσι παντάπασιν τοῦ πολέμου, καὶ μόνον ὁ Τυρταῖος ἄδων ἐληγεῖα ἐδυνήθη νὰ τοὺς μεταπείσῃ. Τέλος κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου συνεκροτήθη ἡ μεγάλητέρα ἐπὶ τῇ Μεγάλῃ Τάφρῳ μάχη, καθ' ἣν οἱ Σπαρτιαταὶ ὑπερίσχυσαν ἐντελῶς ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς προδοσίας τοῦ ὑπ' αὐτῶν φθαρέντος βασιλέως τῶν Ἀρκάδων *Ἀριστοκράτους*. Ἐκτοτε δὲ αὐτοὶ μὲν κατεκράτησαν πάλιν ὅλην τῆς πεδινῆς χώρας, οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἀπεχώρησαν εἰς *Εἶραν*, φρούριον ὀρεινὸν ἀπέχον μικρὸν τῆς Θαλάσσης, ὅπου πολιορκημένοι ἡμύοντο ἕνδεκα ὁλόκληρα ἔτη.

Ἀπὸ τοῦ ὅχρου τοῦτου χωρίου ὁ Ἀριστομένης μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν λογάδων, τριακασίων τὸν ἀριθμὸν, ἐπεχειρεῖ τοιαύτας εὐτυχεῖς ἐξόδους καὶ καταδρομὰς ὥστε πολλάκις ἐνέδωκε καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Λακωνίας. Ἀλλ' ἐν μιᾷ τῶν ἐξόδων τούτων πληγεὶς ὑπὸ λίθων καὶ ληφθεὶς ζῶν μετὰ πεντήκοντα ἄλλων ἐκ τῶν ἀκολουθῶν τοῦ ἐρρίφθην ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὸν Κεῶδαν, βάραθρον βαθύτατον, ὅπου συνήθως ἐρρίπτοντο οἱ εἰς θάνατον καταδικασμένοι ἢ τὰ πτώ

ματὰ αὐτῶν. Ὡς διὰ θαύματος ὅμως ἐπὶ πτερῶν αἰτοῦ ὑποπετομέ-
νου κατενεχθεὶς ἔφθασεν εἰς τὸ τέρμα τοῦ βαράθρου ἄβλαβῆς καὶ διὰ
τῆς βοηθείας τινὸς ἀλώπεκος, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν εἰς δρόμον
ὑπόγειον, ἐξελθὼν ἐντεῦθεν ἐνεφανίσθη ἀπροσδοκῆτως τεταρταῖος εἰς
Εἵραν, καὶ εὐθὺς διὰ νέων ἀνδραγαθημάτων ἐβεβαίωσεν εἰς τοὺς ἀπι-
στούντας Σπαρτιάτας τὴν φήμην τῆς σωτηρίας του. Ἀλλὰ φεῦ! τόσα
τεράστια ἀνδρίας καὶ τύχης τοῦ Ἀριστομένου ἀπέβησαν ἐπὶ τέλους
μάταια τῶν Θεῶν ἢ βουλὴ ἀπεφάσισε τὸν ὄλεθρον τῆς Μεσσηνίας!
Κατὰ τινα ὁμῆρῶδη καὶ ἀσέληνον νύκτα ἐγκαταλειφθέντος ἀφυλά-
κτου ἑνὸς μέρους τοῦ φρουρίου οἱ Σπαρτιάται μαθόντες τοῦτο παρὰ
τίνος αὐτομόλου εἰσεβάλλον ἐξίφνης. Μετὰ τριήμερον δὲ πεισματι-
κωτάτην ἀντίστασιν ὁ Ἀριστομένης, ἀγὼς τῶν ὑπολειφθέντων Μεσ-
σηνίων, διασχίζων τοὺς ἐχθροὺς κατέφυγεν εἰς Ἀρκαδίαν, καὶ ἐνταῦθα
συνέλαβε παραχρῆμα τὴν ἡρωϊκὴν ἰδέαν νὰ ἐπιπέσῃ ἐξεφόδου ὁμοῦ
μὲ ἐπικούρους Ἀρκάδας κατὰ τῆς Σπάρτης, ἐν ᾧ ἔτι ὁ στρατός της
διέτριβεν ἐν Μεσσηνίᾳ. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀρκάδων Ἀριστοκράτης
προδοὺς τὸ σχέδιον τοῦτο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἐματαιώσας τὴν κα-
τόρθωσίν του. Καὶ οὗτος μὲν ἔλαβε τῆς κακίας του τὰ ἐπίχειρα λι-
θοβοληθεὶς παρὰ τῶν Ἀρκάδων καὶ ῥιφθεὶς ἄταφος ἐκτὸς τῶν ὅρων
τῆς Ἀρκαδίας, αἱ δὲ ἀτυχεῖς Μεσσηνιοί, μετὰ τὴν εἰς Ρόδον ἀποδή-
μψιν τοῦ Ἀριστομένου, παραλαβόντες ἀρχηγὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γύρ-
γον κατέπλευσαν εἰς Ἰταλίαν ἐπὶ ἀναζητήσει νέας πατρίδος καὶ διὰ
τῆς προτροπῆς καὶ συνδρομῆς τῶν ἐν Ῥηγίῳ ἀδελφῶν των κατέλαβον
τὴν Ζάγκλην, τὴν ἀπ' αὐτῶν ἐκτοτε μετονομασθεῖσαν *Μεσσήνην*,
παρὰ τὸν Σικελιωτικὸν πορθμῆον. Ὅσοι δὲ περὶ τὴν Εἵραν ἢ καὶ ἀλ-
λαχοῦ τῆς Μεσσηνίας ἔμειναν, ὑπεβλήθησαν παρὰ τῶν Λακεδαιμο-
νίων εἰς τὴν τύχην τῶν Εἰλώτων.

Οἱ Σπαρτιάται, μετὰ τὴν εὐτυχῇ τῶν εἰρημένων μακρῶν πολέμων
ἀποπεράτωσιν, ἔσπευσαν, ἐν συναισθήσει τῆς αὐξηνηθείσης δυνάμεώς
των, νὰ ἐπεκτείνωσι τῆς ἐπικρατείας των τὰ ὅρια. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ
τούτῳ προσέβαλλον ἐπανειλημμένως τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὸ Ἄργος καὶ
μέγχι μὲν ἐκείνης μέρος ὑπετάγη εἰς αὐτοὺς ἀφοῦ ἔπεσεν ἡ ὀχυρὰ πό-
λις *Τεγέα* (560), εἰς τῆς ὁποίας τοὺς ἀνδρείους κατοίκους παρεχω-
ρήθη τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποτελεῖν πάντοτε τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ
Σπαρτιατικοῦ στρατοῦ· ἡ δὲ Ἄργολις μετὰ μακρὸν ἀγῶνα, ἂν καὶ διε-

τήρησε τὴν αὐτονομίαν τῆς ἐν γένει, ἀπέβαλε τὴν προσεχῶς πρὸς τὴν Λακωνίαν κειμένην Κυνουρίαν. Ἐκτοτε ἡ ἐπιβρόχὴ τῆς Σπάρτης κῆλυσεν καὶ αἱ πλείους τῆς Πελοποννήσου πόλεις ἀνεγνώρισαν τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς. Πρῶτος δὲ ὁ ἀλαζὼν καὶ ἐπιχειρηματικὸς βασιλεὺς *Κλεισθένης* ὁ *Α'* ἤρξατο ν' ἀναμειγνύεται καὶ εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου πράγματα (510)· καὶ καταρχὰς μὲν οὗτος ἐβόηθησε τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἔπειτα δὲ μεταμεληθεὶς ἐζήτησε νὰ τοῖς ἐπιβάλλῃ πολίτευμα ἀριστοκρατικόν· ἀλλ' αἱ παράλογοι αὗται ἀξιώσεις του καὶ ἡ κατὰ τῶν Ἀργείων τραχεῖα διαγωγὴ του διήγειραν τὴν κατ' αὐτοῦ δυσἀρέσκειαν ὅλων τῶν Πελοποννησίων καὶ αὐτῶν τῶν Κορινθίων, καὶ ἐκλόνισαν τὴν Σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν. Μολοντοῦτο ὁ αὐτὸς βασιλεὺς, ἀφ' οὗ ὑποσκέλισε τὸν συνάραχόντα του *Δημάρατον*, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὴν Περσικὴν αὐλὴν, κατώρθωσε νὰ ἐμπνεύσῃ σέβας εἰς τοὺς κραταιοὺς κατὰ θάλασσαν Αἰγινήτας καὶ νὰ τοὺς υποχρεώσῃ νὰ ὑποσχεθῶσι τὴν συνδρομὴν των εἰς τὸν τότε κατὰ τῶν Περσῶν ἐτοιμαζόμενον πόλεμον. Περιπεσόντα δὲ τέλος εἰς μανίαν καὶ αὐτοχειρισθέντα διεδέξατο ὁ περίφημος *Λεωνίδας* (491).

§. 5. ἈΘῆΝΑΙ. Νομοθεσία Σόλωνος. Πεισίστρατος καὶ υἱοὶ αὐτοῦ. Κλεισθένης.

Πάντῃ διάφορος τῆς Δωρικῆς Σπάρτης παρουσιάζεται πολιτικῶς ἡ Ἰωνικὴ τῶν Ἀθηνῶν πόλις. Οἱ διακρίνοντες τὸ Ἰωνικὸν γένος χαρὰ κτήρες, περὶ ὧν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διελάβομεν, δηλαδὴ ἡ εἰς πάντα νεωτερισμὸν, εἰς πᾶσαν ἀναλόγως τῶν περιστάσεων μετὰθεσιν τῶν ὑφισταμένων σχέσεων κλίσις, καὶ ἡ ἀκατάπαυστος πρὸς πραγματοποίησιν τῶν νέων ἰδεῶν σπουδὴ, δεικνύονται προφανέστατα ἐν τῇ συνεχεῖ πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μεταβολῇ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος, ὅθεν ἐν γένει συνάγεται τοιαύτη τις τοῦ δημοσίου βίου κίνησις καὶ πρόοδος, οἷον ματαίως ἤθελε τις ζητήσῃ εἰς ἄλλην Ἑλληνικὴν πολιτείαν.

Καὶ αἱ Ἀθῆναι εἶχον, ὥς καὶ ἡ Λακεδαιμόν, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας των βασιλείαν εἰς δημοκρατικὰς στηριζομένην βάσεις· διακοσμητὴς δὲ ταύτης ὑπῆρξε κυρίως, ὥς ἐκ τῶν προηγουμένων δῆλον, ὁ περιώνυμος *Θησεύς*, ἀπὸ τῆς γενεᾶς τοῦ ὁποίου, γενομένης πρὸς μικρὸν ἐκπτώτου τοῦ θρόνου καὶ ἀποκαταστάσεως πά-

λιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μενεσθέως, ἡ βασιλικὴ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὴν τῶν Νηλείδων (ἀπογόνων τοῦ Νέστορος)· καὶ πρῶτος μὲν ἐκ ταύτης βασιλεὺς μνημονεύεται ὁ *Μέλειππος* ὁ διὰ τινος μοναρχίας τοῦς Ἀθηναίους κατὰ τῶν Βοιωτῶν ἀμυνάμενος, δεύτερος δὲ καὶ τελευταίος ὁ *Κόδρος*, ὅστις προσενεγκὼν ἐκυτὸν θυμὸν ἐκούσιον εἰς ἀποτροπὴν τοῦ ἐκ τῆς εἰσβολῆς τῶν Δωριέων ἐπικαιμένου κινδύνου ἐγένετο ὁ σωτὴρ τῆς πατρίδος του (1068). Οὐδείς ὀνητὸς, εἶπον τότε οἱ Ἀθηναῖοι, ἐδύνάτο μετὰ τὴν ἀφροσύνην ἐκείνου νὰ φέρῃ ἄξιως τὸ βασιλικὸν ὄνομα· ὅθεν ἀντὶ βασιλέων καταστήσαντες ἄρχοντας ἀνηγόρευσαν ἐξ εὐγνωμοσύνης πρῶτον ἄρχοντα τὸν *Μέδοντα*, υἱὸν τοῦ Κόδρου, καὶ οὕτως ἐγένετο τὸ πρῶτον πρὸς τὴν Δημοκρατίαν βῆμα.

Ἡ ἀρχοντεία ἦτο κατάρχας ἰσοβίος, κληρονομικὴ καὶ ὑπεύθυνος ἐνώπιον τῶν Εὐπατριδῶν. Δεκατρεῖς τοιοῦτοι ἄρχοντες διεδέχθησαν ἀλλήλους ἀπὸ τοῦ 1068—752, καὶ ὁ τελευταῖος ἐκαλεῖτο *Ἀλκμαίων*. Τοὺς ἰσοβίους δὲ τούτους ἠκολούθησαν ἐφεξῆς ἄρχοντες ἐπὶ δεκαετίαν ἐκ τῆς τάξεως τῶν Εὐπατριδῶν ἐκλεγόμενοι, καὶ οὗτοι ὡσχύτως, ὥς καὶ οἱ πρῶτοι, *Κοδρίδαι* ἢ *Νηλεῖδαι* τὸ γένος· ἐπτα δὲ τοιοῦτοι μνημονεύονται, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἐλέγετο *Χάρων*, καὶ ὁ ἔσχατος *Ἐρμῆς*. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 683 ἡ ἀρχοντεία μετεβλήθη οὐσιωδῶς, τῆς δεκαετοῦς διαρκείας τῆς περιορισθείσης εἰς ἐνιαυσίαν, ἀντ' ἐνὸς δὲ ἐκλεγομένων τοῦ λοιποῦ ἐννέα εὐγενῶν ἀρχόντων, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐκαλεῖτο *Ἐπώνυμος*, καὶ ὅτι τὸ ἔτος ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάζετο, ὁ δὲ δεύτερος *Βασιλεὺς*, ἔχων ἰδίως τὴν ἐπιμέλειαν τῶν περὶ τὴν θρησκείαν καὶ λατρείαν, ὁ τρίτος *Πολέμαρχος*, διαχειριζόμενος τὰ στρατιωτικὰ, καὶ οἱ λοιποὶ ἕξ *Θεσμοθέται*, φροντίζοντες ἐν γένει περὶ τῆς κοινῆς εὐταξίας.

Ἡ τελευταία περὶ τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν μεταβολὴ καὶ τοιαύτη εἰς τὸ φίλαρχον ἀριστοκρατικὸν κόμμα, δὲν ἐδύνάτο ὅμως νὰ ᾔνε κοινῶς τοιαύτη· ὀλίγοι τινὲς κατέβληον τοὺς πολλοὺς, καὶ ἡ ἑλληϊκὴ γραπτῶν νόμων ἐνίσχυε τὴν αὐθαϊρεσίαν των· μόνον ἐκ τινος σταθερᾶς νομοθεσίας ἠλπίζετο τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας ἡ ἀποκατάστασις· ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἐπιτραπὲν (624) εἰς ἓνα ἐκ τῶν τελευταίων ἀρχόντων, τὸν *Δράκοντα*, δὲν ἀπέβη κατὰ τὴν κοινὴν προσδοκίαν· οἱ θεσμοὶ αὐτοῦ μὴδαμῶς τὴν διαφύσθμισιν τοῦ δημοσίου βίου ἀποβλέποντες, ἐστηρίζοντο ἀπλῶς εἰς ἀστυνομικὰς ἢ πονηκὰς

διατάξεις, καὶ κατεγίνωσκον τὴν αὐτὴν ποινὴν: Θάνατον ἢ ἐξορίαν εἰς τὰ μικρότατα ἀδικήματα ὥς καὶ εἰς τὰ βαρύτερα ἐγκλήματα· ὅθεν ἡ ἄκρα αὐτῶν αὐστηρότης, ἕνεκα τῆς ὁποίας μετέπειτα ὁ Δημήτριος ἔλεγεν ὅτι ἦσαν γεγραμμένοι δι' αἵματος καὶ οὐχὶ διὰ μέλανος, κατέστησε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀδύνατον, ἐπήγαγε τὴν ἀτιμωρησίαν καὶ ἐπομένως τὴν γενικὴν ἀνομίαν. Ἐν τοιαύτῃ δὲ τῶν πραγμάτων καταστάσει οἱ μὲν Εὐπατρίδαι ἐδεικνύοντο ἐπὶ μᾶλλον αὐθάδεις καὶ αὐτογνώμονες, ὁ δὲ λαὸς ὠργισμένος κατ' αὐτῶν ἐπεθύμει μεταβολὴν τῆς τύχης του. Ἐκ τῆς κοινῆς δὲ ταύτης διαθέσεως ὠφελούμενος τότε ὁ εἰς τοὺς πολλοὺς ἰδίως ὡς Ὀλυμπιονίκης ἀγαπητὸς Κύλων, καίτοι ἄλλως ἀνῆκων εἰς τοὺς Εὐπατρίδας, συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ καταστή τύραννος τῶν Ἀθηνῶν ἔχων δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἄλλους συνωμώτους καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του Θεαγένους, Τυράννου τῶν Μεγαρίων, κατώρθωσεν εὐκόλως νὰ γενῇ κύριος τῆς ἀκροπόλεως· ἀλλ' οἱ λοιποὶ Εὐπατρίδαι, κατ' ἐξοχὴν οἱ κραταῖοι Ἀλκμαίωνιδαι, ὧν ὁ ἀρχηγὸς Μεγακλῆς ἦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν (612 π. Χ.) ἀρχὼν ἐπώνυμος, σπεύσαντες πανταχόθεν ἐπολιόρκησαν τὸν Κύλωνα καὶ τοὺς συνωμώτους του ἐν τῇ ἀκροπόλει, ὥστε μετοῦ πολυ δι' ἑλλειψίν τροφῆς καὶ ὕδατος ἐκεῖνος μὲν ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ, οἱ δὲ ἄλλοι καὶ τοι προσφυγόντες ὡς ἰκέται εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν Εὐμενίδων κατὰ προσταγὴν τοῦ Μεγακλέους ἀπεσφάγησαν ἀνιλεῶς· ἡ πρᾶξις αὕτη ἐθεωρήθη ὡς ἀσέβημα ἥτοι ὕβρις πρὸς τοὺς Θεοὺς (Κυλώνειον ἄγος)· ὅλοι δὲ οἱ ἀπὸ τοῦ Μεγακλέους ἢ Ἀλκμαίωνιδαι ἐῤῥυσαν ὡς ἐναγέας καθ' ἑαυτῶν τὸ κοινὸν μίσος, καὶ τὸ πρῶτον μὲν διὰ συνδρομῆς τῶν Σπαρτιατῶν ἐξεβλήθησαν τῆς πόλεως, ἔπειτα δὲ αὐθις μετεκλήθησαν, ἀλλ' ἡ παρουσία τῶν ἦτον ἀσφορμῇ διηνεκῶν στάσεων καὶ ταραχῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ἤνοῦντο καὶ αἱ περὶ τὰς πολιτικὰς σχέσεις σφοδραὶ διαφωνίαι.

Κατ' εὐτυχίαν τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρχε τότε ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἀνὴρ ὅστις μόνος ἐδύνατο νὰ ἐξομαλύνῃ τὰ πάντα, ὁ περίφημος Σόλων· πατρόθεν μὲν Κοδρείδης μητρόθεν δὲ συγγενὴς τοῦ ἔπειτα ἐνδόξου τυράννου Πεισιστράτου· νέος ἔτι ἐτράπη εἰς τὴν ἐμπορίαν, ὡς δὲ ἄλλοι βεβαιούσι μᾶλλον ἕνεκα αὐξήσεως τῶν γνώσεών του ἢ χάριν χρηματισμοῦ ἐπλανήθη, ὧν ὁμολογουμένως σφίγας ἐραστής· καὶ καταρχὰς μὲν εἶχεν ἐπιδοθῇ, πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ διασχέδασιν, εἰς τὴν Πόλιν

σιν' ὕστερον δὲ καὶ γνώμης φιλοσόφους ἐστιχούργησε, στρεφόμενός εἰς ἀντικείμενα ἠθικά τε καὶ πολιτικά, καὶ ἔνεκα τούτου συγκατετάχθη εἰς τὸν χορὸν τῶν ἑπτὰ Σοφῶν τῆς ἐποχῆς του' τὸ ποιητικὸν μάλιστα προτέρημά του ὑπῆρξε τὸ μέσον, δι' οὗ, ὡς λέγεται, ἐξέπρεψε κατὰ πρῶτον ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ. Οἱ Ἀθηναῖοι δηλονότι πολεμοῦντες μακρὸν τινα καὶ δυσχερῆ πόλεμον πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς περὶ τῆς Σαλαμῖνος ἀπέκαμον εἰς τοσοῦτον, ὥστε ἔθεσαν νόμον ἀπαγορεύοντα ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ γενῇ πρότασις τις περὶ ἀντιποιήσεως τῆς νήσου ταύτης. Ὁ δὲ Σόλων, ὅστις ἔφερε βαρέως τὴν ἐντεῦθεν εἰς τὴν πατρίδα του προσγινόμενην ἀδοξίαν, καὶ πολλοὺς τῶν νέων ἐβλεπεν εὐδιαιρέτους πρὸς τὸν πόλεμον, ὑποκρίθεις τὸν μαινόμενον ἐξεπῆδῃσεν εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐνθα ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ λίθου, ἐφ' οὗ ἴσταντο οἱ κήρυκες, ἀπήγγειλε μετὰ τόνου ἐνθουσιαστικοῦ τὴν ἐλεγείαν, ἥτις ἤρχετο ὡς ἑξῆς:

Αὐτὸς κῆρυξ ἦλθον ἄφ' ἡμερτῆς Σαλαμῖνος
κόσμον ἐπέων ᾠδὴν ἀντ' ἀγορῆς ὕμμενος.

διὰ τῆς ἐπινοίας δὲ ταύτης κατώρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸν κοινὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ φέρῃ τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα: τὴν λύσιν τοῦ νόμου, στρατηγούντος αὐτοῦ τοῦ Σόλωνος.

Ἐνδοξος δὲ ἦδη διὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὁ νέος ποιητὴς καὶ στρατηγός, ἐθαυμάσθη ἔτι μᾶλλον καὶ διεβοήθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀναλαβὼν τὴν προστασίην τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ καὶ προτρέψας τοὺς Ἀμρικτύοντας νὰ πολεμήσωσι τοὺς Κιβρῆσιους, οἵτινες ἐτόλμησαν νὰ ἐπιβάλωσι χεῖρας εἰς τὰ ἱερά τοῦ Θεοῦ κτήματα· οὗτος δὲ εἶνε ὁ λεγόμενος πρῶτος ἱερός πόλεμος (600—590 π. Χ), ὅστις ἔλαβε πέρας διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως Κρίσης. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, ἀκμαζούσης ἐν Ἀθήναις τῆς στάσεως ἔνεκα τοῦ Κυλωνείου ἄγους, παρελθὼν εἰς τὸ μέσον ὁ Σόλων καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τῶν ἀρίστων τῶν Ἀθηναίων ἐπεισε διὰ θερμῶν παρακλήσεων τοὺς οὕτω λεγομένους ἐναγείς νὰ ὑποβάλλωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀπόφασιν δικαστηρίου συγκειμένου ἐκ τριακοσίων ἐγκρίτων πολιτῶν. Μύρωνος δὲ τοῦ Φλυεῖος κατηγοροῦντος κατεδικάσθησαν οἱ ἄνδρες καὶ οἱ ζῶντες· ὅλοι ἐξωρίσθησαν· Ἐπειδὴ δὲ, ἐνσκηψάσης λοιμώδους νόσου καὶ πολλῶν φθειρομένων, οἱ μάντιες ἀπεφάνθησαν ὅτι ἡ πόλις εἶχε χρεῖαν καθαρμῶν ἀπὸ τοῦ Κυλωνείου μιάσματος, μετεπέμψθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκ Κρήτης

Ἐπιμενίδης ὁ Φαίστιος, ἀνὴρ σοφὸς καὶ θεοφιλὴς· καὶ ἀπηλλάγη μὲν ἐκείνη διὰ τῆς ἐμφανισεώς του ἐκ τῶν παρόντων δεινῶν, οὐδὲν ἦττον ὁμως ἐξηκολούθει νὰ κυμαίνεται διηνεκῶς ἐν μέσῳ ἀντιμαχομένων συμφερόντων καὶ ἀντιπάλων ρατριῶν· διότι οἱ μὲν *Πεδιεῖς*, (κάτοικοι τῶν πεδινῶν τόπων τῆς Ἀττικῆς), εἰς τοὺς ὁποίους συνηριθμοῦντο οἱ κτηματικοὶ καὶ οἱ πλούσιοι, ἐπεθύμουν ἀριστοκρατικὴν ἢ ὀλιγαρχικὴν κυβέρνησιν· οἱ δὲ *Διάκριοι* (κάτοικοι τῶν ὄρειων μερῶν) ἔκλινον πρὸς τὴν δημοκρατίαν· οἱ δὲ *Πάραλοι* (κάτοικοι τῶν παραθαλασσίων) μέσον τι καὶ μικτὸν πολιτείας εἶδος προτιμῶντες διεκώλυον τοὺς ἑτέρους νὰ ὑπερισχύσωσιν. Ἀλλὰ μετὰ τῶν Διακρίων ἡνώθη τότε τὰ μέγα πλῆθος τῶν πενήτων, οἵτινες καταχρεωμένοι πρὸς τοὺς πλουσίους ἐπασχον δεινὰ ἀφόρητα· διότι ἡ γεωργοῦντες ἐτέλουν τὰ ἕκτα τῶν προϊόντων εἰς ἐκείνους, ἑκτημόριοι διὰ τοῦτο προσαγορευόμενοι καὶ ὕητες, ἡ δάνεια λαμβάνοντες ἡναγκάζοντο νὰ ἐνεχυριάζωσι τὰ εὐτελῆ αὐτῶν κτήματα καὶ τὰ ἐκυτῶν πρόσωπα, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἰδίους παῖδας νὰ πωλῶσι καὶ τὴν πόλιν νὰ φύγωσι διὰ τὴν ἄκραν χλεπτότητα τῶν δανειστῶν, τοὺς ὁποίους ὁ νόμος ἐπροστάτευεν. Οἱ πλεῖστοι καὶ βρωμαλέτεροι αὐτῶν συνεφώνησαν νὰ μὴν ἀνεχθῶσιν ἐπιπλέον τὴν τοιαύτην κατάστασιν, καὶ παρώτρυνον ἀλλήλους νὰ ἐκλέξωσιν ἓνα προστάτην, ἄνδρα πιστὸν, ὅστις ἐλευθερῶν τοὺς ὑπερημέρους νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν ἀνταδασμὸν τῆς γῆς, καὶ ἐν γένει τὴν μετástασιν τῆς πολιτείας.

Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Σόλων, καὶ ἕνεκα τῶν προηγουμένων πράξεών του καὶ ἕνεκα τῆς ἀμέμπτου διαγωγῆς του ἑλκύσας εἰς ἑαυτὸν τὰ βλέμματα τῶν φρονιμωτέρων Ἀθηναίων, προσεκλήθη νὰ καταπαύσῃ τὰς ὑφισταμένους διαφορὰς ὡς ἄρχων Ἐπόνομος καὶ νομοθέτης (594 π. Χ.). Λέγεται δὲ ὅτι ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ δυσσυμβέβαστον τῶν ἀντιμαχομένων συμφερόντων τῶν τε πλουσίων καὶ πενήτων δὲν συγκατετέθη εἰμὴ μετὰ πολλῆς δυσκολίας νὰ δεχθῇ τὴν πρόσκλησιν. Πολλῶν δ' ἐπιθυμούντων νὰ ἰδῶσι συγκεντρωμένην καὶ ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς του, ὁ Σόλων, ὅστις ἐγίνωσκε καλῶς τοὺς μετ' αὐτῆς συνδεδεμένους κινδύνους, ἀντέστη ῥητῶς καὶ πρὸς τοὺς κακίζοντας αὐτὸν διὰ τοῦτο φίλους του, ἡ *Τυραννίς*, εἶπεν, εἶπε μὲν ὡραῖόν τι χωρίον, δὲν ἔχει ὁμως οὐδεμίαν ἀπόδασιν· ὅθεν ἀποκρούσας τὴν τυραννίδα μεταχειρίσθη τὸν πρῶτον εἰς τὰ

πράγματα τρόπον καὶ ἐσπούδασε διὰ μέσων συμβιβαστικῶν καὶ εἰς τὰς προκειμέναις περιστάσεις προσφόρων νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ σπουδαῖον ἔργον· πρὸς δὲ τοὺς ἐρωτῶντας αὐτὸν ὕστερον ἂν ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τοὺς ἀρίστους νόμους, τοὺς ἀρίστους ἀπεκρίθη, τῶν νόμων, ὧν ἦσαν ἐπιθεκτικοί.

Τὸ πρῶτον δὲ πρᾶγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἅμα ἀρξάμενος νὰ νομοθετῇ ἐπέστη τὴν προσοχὴν του, ἦτον ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τοῦ καταχρέου καὶ τεταλαιπωρημένου λαοῦ, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰσέγαγε τὴν λεγομένην *σεισάχθειαν*, ἥτις δὲν σημαίνει, ὡς τινὲς ᾤέθησαν, τελείαν τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν, ἀλλὰ μέτρον τι οἰκονομικὸν ἀποβλέπον τὸν περιορισμὸν ἢ τὴν ἐλάφρωσιν αὐτῶν διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν τόκων καὶ τῆς αὐξήσεως τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, ἀναβιβασθείσης τῆς μνᾶς ἀπὸ 73 εἰς 100 δραχμὰς. Ὁμοῦ δὲ μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς *σεισάχθειας* ἡκουόθη καὶ τὸ ὁποῖον οἱ δανεισταὶ εἶχον μέχρι τοῦδε δικαίωμα ἐπὶ τῆς προσωπικῆς τῶν χρεωφειλετῶν ἐλευθερίας. Μετὰ τὰς προπαρασκευαστικὰς δὲ ταύτας διατάξεις καὶ τὴν κατάργησιν τῶν δρακοντίων νόμων, ἐξαιρουμένων τῶν φονικῶν, ὁ Σόλων ἐνησχολήθη εὐθύς εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Πολιτείας, καὶ κατ' αὐτὴν ἔδειξε μάλιστα τὴν μεγάλην εὐφυίαν του διὰ τῆς εὐστόχου μεταβολῆς τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ γένους εἰς Τιμοκρατίαν, μεταβολῆς ἐπιτροπούσης εἰς ἕκαστον πολίτην τοῦ λοιποῦ νὰ ἔχῃ κατὰ λόγον τῆς περιουσίας του μείζονα ἢ ἐλάσσονα μετοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἐν ᾧ πρότερον ἡ διαφορὰ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐξήρτητο ἀπλῶς ἀπὸ τῆς καταγωγῆς. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἡ πολιτεία ἔλαβε χαρακτῆρα δημοκρατικὸν χωρὶς ὅμως ν' ἀποκλεισθῇ παντάπασι καὶ τὸ ἀριστοκρατικὸν στοιχεῖον, ὡς τοῦτο ἐκ τῶν ἑξῆς θέλει βεβαιωθῇ.

Κατὰ τὴν νέαν δὲ πολιτικὴν τοῦ Σόλωνος διαρρύθμισιν ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία ἀνέτεθη εἰς τὴν *Ἐκκλησίαν* τοῦ Δήμου, τὴν ὁποίαν συνεκρότουν μόνον οἱ ἐλεύθεροι πολῖται, τοῦτέστι οἱ ἐξ αὐτοχθόνων γονέων ἐν νομίμῳ γάμῳ γεγεννημένοι, ἢ ὑπὸ τοῦ Δήμου ὡς τοιοῦτοι ἀνεγνωρισμένοι (Δημοποίητοι) καὶ εἰς τοὺς καταλόγους τῶν φρατρίων καὶ γειῶν ἐγγεγραμμένοι (*), ἀποκλεισμένων τῶν μετοίκων

(*) Φρατρία: ἡ Πάτρις ἦσαν 12, Γένη δὲ 360, ὥστε εἰς ἑκάστην φρατρίαν εἶχον 30 γένη ἢ, ὡς ἄλλως ἐλέγοντο, τριακάδες.

καὶ δούλων, ὧν οἱ μὲν μόνον δι' ἐνὸς προστάτου καὶ ἐπὶ πληρωμῇ μετοικίου (12 δραχμῶν ὡς ἔγγιστα) εὐρίσκοντο εἰς ἑνδικον τινὰ πρὸς τὴν Πολιτείαν σχέσιν, οἱ δὲ, καίτοι ἀπολαμβάνοντες τὴν προστασίαν τῶν νόμων μὴδ' ὑποκείμενοι εἰς τὰς κακώσεις τῶν δούλων τῆς Σπάρτης καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν Πολιτειῶν, ἐστεροῦντο ὁμῶς παντὸς προσωπικοῦ δικαίωματος. Διέκρινε δὲ ὁ Σόλων τοὺς πολίτας κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ τιμήματος, ἤτοι τῆς καθαρᾶς προσόδου ἐκάστου, εἰς 4 τάξεις: εἰς *Πετακοσιομεδίμνους*, τοὺς ἔχοντας 500 καὶ ἐπέκεινα μεδίμνων τίμημα· εἰς *Τριακοσιομεδίμνους* ἢ *Ἰππεῖς*, τοὺς ἔχοντας τίμημα κατώτερον τῶν 500 μέχρι τῶν 300 μεδίμνων· εἰς *Ζευγίτας*, τοὺς ἔχοντας τίμημα κατώτερον τῶν 300 μέχρι τῶν 150 μεδίμνων καὶ εἰς *Θήτας*, τοὺς ἐλιγώτερον ἐν γένει κεκτημένους. Μόνοι δὲ οἱ εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις ἀνήκοντες, ἦσαν δεκτοὶ εἰς τὰς δημοσίας ἀρχάς, ἀλλ' αὐτοὶ καὶ μόνοι ὑπέκειντο εἰς τὰς λειτουργίας (δημοσίας εἰσφοράς) καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ δὲ τῆς τετάρτης, εἶχον τὸ κοινὸν δικαίωμα τοῦ συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν. Ἡ ἀρμοδιότης τῆς Ἐκκλησίας ἐξετείνεται εἰς πάσας τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς σχέσεις, οἷον εἰς τὴν νομοθεσίαν, εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας, εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν φόρων, εἰς τὰ περὶ διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων, τὰ περὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων, περὶ πολέμου, εἰρήνης, συμμάχων, συνθηκῶν κτλ. Συνήρχετο δὲ αὕτη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Πύονα καὶ ἔπειτα εἰς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον τακτικῶς μὲν τετράκις κατ' ἔτος, ἤτοι ἅπαξ κατὰ πᾶσαν τριμηνίαν ἐν ἀρχῇ τῆς Πρυτανείας ἐκάστης φυλῆς (*), ἐκτάκτως δὲ ὅσκις περιστάσεις καταπέιγουσαι

(*) Συνεπεία τῆς ὑπὸ τοῦ Κλεισθέους γενομένης ἀκολούθως μεταρρυθμίσεως αἱ τέσσαρες ἐτησιαί ἐκκλησίαι κητέθησαν, κατὰ λόγον τῆς αὐξήσεως τῶν φυλῶν, εἰς ὅσα, αἵτινες ἐπανελαμβάνοντο ἐν ἀρχῇ τῆς Πρυτανείας ἐκάστης τῶν φυλῶν τούτων, τοῦτέστι κατὰ πᾶσαν 3ῃ ἢ 96 ἡμερῶν περίοδον. Ὑστερότερον δὲ ἐπὶ Ἀριστείδου, Περικλέους καὶ ἐφεξῆς, εἰς τὴν μίαν τοιαύτης περιόδου ἢ Πρυτανείας ἐκκλησίαν προσετέθησαν ἔτι τρεῖς, καὶ ἐκάστη τούτων εἶχε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυδεύκους (Ὀνομ. II, 93), πάντη ἴδια ἔργα, ὅπερ ὁμῶς, ὡς φαίνεται, δὲν ἐτηρεῖτο πάντοτε ἀκριβῶς. — Ἡ διάκρισις αὕτη τῆς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς βραδυτέρως ἢ ταχυτέρως ἐπαναλήψεως τῶν ἐκκλησιῶν εἶνε τοσοῦτω μᾶλλον ἀξιοσημείωτος, ὅσην ὅλοι σχεδὸν οἱ πρὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Γροτίου συγγραφεῖς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐξελάμβανον τὴν τελευταίαν ἐκείνων ῥατὶν ὡς ἀρχὴν τοῦ Σόλωνος διατάξεως.

τὸ ἀπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τότε ἐκλεγέτο ἰδίως Σύγκλητος. Ἐπρεπε δὲ, ἵνα ἔχη καὶ πᾶσα ἀπόφασις τοῦ δήμου, ἥτις ἐγένετο διὰ χειροτονίας ἢ διὰ ψήφων, καὶ ἡ ἀπόφασις παρόντες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὅχι ὀλιγώτεροι τῶν τετρακισχίλων· τὸ χρυσόμενον δὲ οὕτως ἐλέγετο ψήφισμα μὲν, ἂν διατάσσῃ περὶ τῆς ἐν ἐπιτῷ χρόνῳ καὶ τόπῳ ἰσχύος τοῦ ἢ περὶ προσώπων ὀρισμένων· νόμος δὲ, ἂν ἀπέβλεπεν ἐν γένει πάντας τοὺς πολίτας καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν κατὰ πάντα χρόνον ἐφαρμοζόμενος.

Τὴν μεγάλην δὲ ταύτην τοῦ δήμου ἐξουσίαν θέλων νὰ χαλινώσῃ ὁ Σόλων ἐπενόησε σοφῶς τὴν σύστασιν Βουλῆς, ὡς Ἀρχῆς ἐχούσης τὸ εἰσηγητικὸν ἐν πᾶσι δικαίωμα (τὸ προβουλευέσθαι), ἰδίως δὲ ἀφελούσης νὰ ἐπιτηρῇ ἅπαντας τῆς διοικήσεως καὶ τῆς οἰκονομίας τοὺς κλάδους. Καὶ κατὰ τὴν πρώτην μὲν σύστασιν τῆς αὐτῆς περιελάμβανε τετρακκοσίους ἄνδρας, ἀνὰ ἑκάτον ἀφ' ἑκάστης τῶν 4 φυλῶν, οἵτινες, τὸ τριακοστὺν συμπληρώσαντες ἔτος, ἤροῦντο ἐνιαυσίως διὰ κλήρου καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν ἀύστηράν τοῦ Ἀρείου Πάγου δοκιμασίαν· ἔπειτα δ' ἐπὶ Κλεισθένους, αὐξηθῆναι εἰς δέκα τῶν φυλῶν διὰ τὸ πλῆθος τῶν πολιτογραφηθέντων μετοίκων, συνέστη ἐκ πεντακκοσίων, λαμβανομένων πεντήκοντα ἀφ' ἑκάστης τῶν φυλῶν. Καθ' ἑκάστην, πλὴν τῶν ἑορτῶν καὶ ἀποφράδων ἡμερῶν, συνεδριάζουσα ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ προεβουλευέτο περὶ παντὸς πράγματος, προκειμένου νὰ συζῇ ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε οὐδέποτε ἀπροβούλευτον ψήφισμα εἰσήγετο εἰς τὸν δῆμον· ἡδύνατα δὲ νὰ ἐκδώσῃ καὶ οἰκθην ψήφισματα, ἢ ἰσχύς ὅμως τούτων περιορίζετο εἰς τὸ ἔτος τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς. ἵνα δὲ μὴ μένῃ οὐδεμίαν στιγμὴν ἡ πόλις στερημένη παντάπασι Ἀρχῆς, οἱ βουλευταὶ ἑκάστης φυλῆς ἀνελάμβανον ἀλληλοδιαδόχως διὰ κλήρου τὸ ἀδιάκοπον τῆς Πρυτανείας ἔργον, ὕπερ διήρκει 35 ἢ 36 καὶ ἐπὶ ἐμβολίμων ἐνιαυτῶν 38 ἡμέρας· ἐλέγοντο δὲ οὗτοι Πρυτάνεις καὶ ἡ φυλὴ, εἰς ἣν ἀνήκον, Πρυτανεύουσα, καὶ διηροῦντο εἰς πέντε δεκάδας, ὥστε πᾶσα δεκάς κληρουμένη προέδρευεν ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα. Εἰς δ' ἐκ τῶν δέκα Προέδρων διὰ κλήρου ὡσαύτως καθεκάστην ἐκλεγόμενος καὶ Ἐπιστάτης καλούμενος ἐφύλαττε τὰς κλεῖς τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ταμείου, καὶ τὴν σφραγίδα τῆς Πολιτείας. ὄντες δ' ἀντιπρόσωποι τῆς ὅλης Βουλῆς οἱ Πρυτάνεις, διέμενον συνηγμένοι ἀδιαλείπτως ἐν τῷ Πρυτανείῳ ἵνα φροντίζωσι περὶ τῶν τρεχουσῶν, οὕτως εἰπεῖν, ὑποθέσεων καὶ ἀναφέρουσιν

τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν βουλὴν· ἐσιτοῦντο δὲ αὐτόθι δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ μετ' αὐτῶν συνεστιῶντο καὶ οἱ καλούμενοι *ῥεῖστοι*, τοῦτέστι οἱ ἔχοντες δικαίωμα τοῦ διατρέφεσθαι ἀπὸ τοῦ δημοσίου, ἐν οἷς καὶ οἱ ξένοι Πρέσβεις.

Οἱ ἐννέα ἐνιαύσιοι Ἀρχοντες διετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ Σόλωνος, ἐκλεγόμενοι ἤδη (ὥς καὶ αἱ ἄλλαι Ἀρχαί), ἀλλὰ μόνον μεταξὺ τῶν Πεντακοσιομεδίμων, ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου καὶ ὑποβυλλόμενοι εἰς τὴν ἀνάκρισιν τῆς βουλῆς. Ἐν ᾧ δὲ τὸ πρότερον εἶχον ἄλλην τὴν νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν, κατὰ τὴν νέαν νομοθεσίαν, περιελθόντος τοῦ πλείστου ἐκείνης μέρους εἰς τοὺς Πρυτάνεις, περιωρίσθησαν ἀπλῶς εἰς τὰ δικαστικά, ἐπιτρεπομένης ὅμως τῆς ἐφέσεως κατὰ τῶν ἀποφάσεών των εἰς τὰ δικαστήρια τοῦ δήμου (περὶ ὧν ἐφεξῆς). Καὶ ὁ μὲν Ἐπῶνυμος, ὁ πρῶτος δηλονότι Ἀρχων, οὗτινος τὸ νόμα ἔφερον τότε ἔτος καὶ τὰ κατ' αὐτὸ ἐκδιδόμενα ψηφίσματα, εἶχεν ἐξαίρετως ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του τὰ περὶ γάμων, διαθηκῶν καὶ κληρονομιῶν· ὁ δὲ Βασιλεὺς ἐρρύθμιζε τὴν τέλεσιν τῶν ἐπισημοτέρων μυστηρίων καὶ ἑορτῶν, ἀπεφάσισε περὶ ὅλων τῶν δικῶν, ὅσαι ἀπέβλεπον τὴν θρησκείαν, καὶ ἐτιμῶρει πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ βεδήλωσιν τῶν ἱερῶν. Ὁ δὲ Πολέμαρχος ἐθεωρεῖτο μὲν ἔτι προϊστάμενος τῶν πολεμικῶν πραγμάτων, κυρίως ὅμως ταῦτα διεξήγοντο (μετὰ τὴν βραδύτερον ἐπὶ Κλεισθένους γενομένην μεταρρύθμισιν) ὑπὸ τῶν δέκα Στρατηγῶν, οἵτινες ἐχειροτονοῦντο ἐνιαυσίως εἰς ἑξ' ἐκάστης φυλῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου. Αὐτοὶ δὲ οὗτοι μετήρχοντο προσέτι καὶ τὴν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν προσωπικῶν καὶ οἰκογενειακῶν ὑποθέσεων τῶν μετοίκων καὶ ξένων. Οἱ δὲ τελευταῖοι ἑξ', οἱ καλούμενοι Θεσμοθέται, ἀνέκρινον τὰς δίκας καὶ εἶχον τὴν ἡγεμονίαν (προεδρίαν) τῶν δικαστηρίων, ἐν οἷς ἐδίκαζον Ὀρκωτοί. Πάντες δὲ μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐνιαυσίου Ἀρχοντείας των καὶ μετὰ τὸ δοῦναι εὐθύνας εἰς τοὺς Λογιστάς, ἐὰν ἡ πολιτεία των εὕρισκετο ἄμεμπτος, συγκατετάσσοντο διὰ βίου εἰς τὴν Ἄνω Βουλὴν.

Ἡ Βουλὴ αὕτη ἦτον ὁ περιβόητος Ἀρειος Πάγος, ὅστις καὶ τοι παλαιότερον, ὥς ἐκ τῶν προηγουμένων δηλον, ὑφιστάμενος, διὰ τοῦ Σόλωνος ὅμως κατὰ πρῶτον ἔλαβε πολιτικὸν χαρακτῆρα ὁρισθεὶς νῦν ἦνε, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Πλουτάρχου, ἐπίσκοπος πάντων καὶ φύλαξ τῶν νόμων· δυνάμει δὲ τῆς τοιαύτης Ἐπισκοπικῆς ἢ Ἐφορευτικῆς

ἐξουσίας του ἐπετίθει τὴν ἀνατροπὴν τῶν νέων ὄλων καὶ τὴν αὐστηρίαν τῶν ἡθῶν, ἐθίμων, καὶ θρησκευτικῶν τελετῶν φυλακὴν· ἐξέταξε πόθεν ἕκαστος ἐπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν· ἐτιμῶρει τοὺς ἀργούτους, ἀσώτους, καὶ ἀσεβεῖς· καὶ τὸ δὴ μέγιστον! ἐδύνατο νὰ ἀναθεωρῇ καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ δήμου αὐτοῦ γινομένης κρίσεις καὶ, ἂν τὰς εὗρισκε πικρὰνόμους καὶ ἀδίκους, νὰ τὰς ἀκυρόνῃ. Ὡς τοιοῦτον δὲ δικαίως ὁ Σόλων τὸν ἐθεώρει μίαν ἐκ τῶν δύο ἀγκυρῶν (ἡ ἐτέρα ἦτον ἡ προμνημονευθεῖσα βουλὴ τῶν Τετρακοσίων), ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐνόμιζεν *ἄρμοῦσαι ἦσαν ἐν σάλῳ τὴν πόλιν ἔσεσθαι καὶ μᾶλλον ἀτρεμοῦντα τὸν δῆμον παρέξειν*. Ἀλλὰ πρὸς τὴ πολιτικὴν διεσθήρησεν ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ τὴν ἀρχαίαν δικαστικὴν ἐξουσίαν, ὧν πάντοτε τὸ πρῶτον καὶ σεβαστότερον τῶν πέντε ἐγκληματικῶν δικαστηρίων· καὶ αὐτὸς μὲν συνεδριάζων τὴν νύκτα ἐν βαθεῖ σκότει ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν κειμένου ἐμωνύμου λόφου ἐδίδασκεν ἰδίως τὰ ἐκούσια καὶ ἐκ προμελέτης πρακτόμενα ἐγκλήματα, περὶ δὲ τῶν ἀκουσίων φόνων ἀπεφάσιζον ἄλλα τέσσαρα, ἦγουν τὸ ἐπὶ *Παλλὰδιῳ* ἢ τὸ τῶν *Ἐρετῶν*, τὸ ἐπὶ *Δελφικῳ*, τὸ ἐπὶ *Πρυτανείῳ* καὶ τὸ ἐπὶ *Φρεαττοῦ*.

Εἰς τὰ δικαστήρια δὲ ταῦτα, ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν ἤδη χρόνων κατὰστημένα καὶ ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Δράκοντος ὀργανισθέντα, ὁ Σόλων προσέθετο τὰ δημοσικά, δέκα τὸν ἀριθμὸν, ἅτινα καταρχὰς μὲν ἐδίδασκον μόνον τὰς ἐφέσεις, ἔπειτα δὲ, προϊούσης τῆς δημοτικῆς ἰσχύος, ἐσφρατερίσθησαν ἐλόκληρον τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν. Πρὸς συγκρότησιν δὲ τούτων κατὰ τὴν ἐναρξιν ἐκάστου ἔτους ἐκκληροῦντο ἐφάπαξ διὰ τῶν Ἀρχόντων ἐξακισχίλιοι μεταξὺ τῶν συμπληρωσάντων τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ μηδέποτε εἰς ἀτιμίαν ὑποπεσόντων πολιτῶν, οἵτινες ὠνομάζοντο *Ἡλιασταὶ* ἀπὸ τοῦ ἡλιάζεσθαι, ἦγουν ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίζεσθαι καὶ ὠμνουν τὸν ἐξῆς ὅρκον *περὶ ὧν μὲν νόμοι εἰσὶ, κατὰ τοὺς νόμους ζῆναιεσθαι· περὶ ὧν δὲ μὴ εἰσὶ, σὺν γνώρῃ τῇ δικαιοσάτῃ*. Κατὰ πᾶσαν δὲ πρῶτην πεντακισχίλιοι διὰ νέας κληρώσεως διενέμοντο εἰς τὰ εἰρημένα δικαστήρια, ὥστε ἕκαστον τούτων περιελάμβανε μέχρι τῶν 500, οἱ δὲ περισσεύοντες χίλιοι ἐχορσόμενον ὥς ἐπιλαχόντες εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν κωλυομένων. Ἐνίοτε δὲ, προκειμένων σπουδαίων ὑποθέσεων, αἵτινες ἀπέβλεπον τὴν πολιτείαν, συνήρχοντο εἰς ἓν δύο ἢ τρία συστήματα Ἡλιαστῶν ἀποτελοῦντα τὴν κατεξοχὴν λεγομένην *Ἡλιαται*. Ἡ ἀγωγὴ συνετάσσετο

πάντοτε ἐγγράφως, ἡ δὲ συζήτησις διεξήχθητο προφορικῶς καὶ δημοσίᾳ.

Ὁ Σόλων ἀφ' οὗ διωργάνωσεν ἐν γένει τὰ κατὰ τὴν Πολιτείαν, συνέταξε καὶ νόμους μερικωτέρους ἀποβλέποντας τὰς ἰδιωτικὰς τῶν πολιτῶν σχέσεις. Τοιοῦτοι δὲ μάλιστα εἰσὶν : ὁ ἐπιτρέπων εἰς ἕκαστον νὰ διαθέτῃ τὰ ἑαυτοῦ ἐλευθέρως μετὰ θάνατον καὶ ἀπονέμων οὕτως εἰς τὴν περιουσίαν χαρακτηρᾷ ἀληθοῦς ἰδιοκτησίας· ὁ καταργῶν τὰς φερὰς καὶ περιορίζων τὴν προίκα τῆς γυναικὸς εἰς ὀλίγα ἱμάτια καὶ εὐτελῆ τινὰ σκεύη· ὁ ἀπαλλάττων πάντα υἱὸν τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ γηροκομεῖν τὸν πατέρα του εἰάν οὗτος δὲν ἐφρόντιζεν ἐγκαίρως νὰ τῷ διδάξῃ τέχνην τινὰ· ὁ δίδων εἰς ἕνα ἕκαστον τὴν ὄδον τοῦ ἐγκαλεῖν καὶ εἰσάγειν εἰς δίκην τὸν κακομεταχειριζόμενον καὶ κακοῦντα παιδίον, γυναικα, πτωχὸν ἢ δούλον· ὁ κερύττων πάντα πολίτην ἄτιμον, ὅστις ὑπαρχούσης στάσεως μένει οὐδέτερος ἦτοι εἰς οὐδεμίαν προστίθεται μερίδα· σκοπὸς δὲ τοῦ νόμου τούτου ἦτο τὸ νὰ μὴν ἐγκαταλίπεται τῆς πολιτείας ἡ τύχη εἰς χεῖρας ὀλίγων τολμηρῶν καὶ κακοβούλων. — Καὶ εἰς τὴν Παιδαγωγίαν ἐπέστησεν ὡσαύτως τὴν προσοχὴν τοῦ ὁ Σόλων· ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ τῆς Σπάρτης νομοθέτης τὴν κατέταξε μετὰ τῶν κοινῶν τῆς Πολιτείας καθηκόντων, αὐτὸς τὴν ἐθεώρησεν ὡς ἔργον ἐξηρητημένον ἀπὸ τῆς θελήσεως καὶ τῆς δυνάμεως ἑκάστου· ὅθεν ἡ Γυμναστικὴ εἰ καὶ ἀποτελοῦσα ἐν Ἀθήναις μίαν ἐκ τῶν κυρίων ἀσχολιῶν τῆς νεολαίας δὲν ἐνηργεῖτο ὅμως μετὰ τῆς τραχείας Σπαρτιατικῆς αὐστηρότητος. Ἐν γένει ὁ Σόλων, διάφορος τοῦ Λυκούργου, ἐσπούδασε διὰ τῶν νόμων του νὰ μορφώσῃ ὄχι ἥρωας ὑπερφυσικούς, ἀλλ' ἀνθρώπους ἀνδρείους μὲν καὶ ἐλευθερόφρονας, ἐνταυτῷ δὲ καὶ εὐαισθητοὺς, χαρίεντας, φιλοτέχνους καὶ φιλεπιστήμονας.

Ὅλοι οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἐγράφησαν, ὡς λέγεται, ἐπὶ ξυλίνων ἀξόνων καὶ, ὡς πολλοὶ εἰκάζουσιν, ἐξετέθησαν δημοσίως· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐμμένωσιν αὐτοῖς πιστοὶ εἰς ἑκάτὸν ἐνιαυτούς. ἵνα μὴ ἀναγκασθῇ ὅμως ὁ Σόλων, ἐνδίδων εἰς συμβουλὰς, παρὰ κλήσεις ἢ ἀπειλὰς, νὰ φέρῃ τινὰ μεταβολὴν εἰς τὸ ἔργον του, ἀπεφάσισε νὰ ἐκδημήσῃ δέκα ἔτη (574—64), ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον συνεθίσει εἰς τὴν νέαν νομοθεσίαν. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἀρίχθη εἰς Αἴγυπτον, ὅπου διέτριψε χρόνον

ἱκανὸν συμφιλοσοφῆσαι μετὰ τῶν λογιωτέρων τῶν αὐτόθι ἱερέων, Ψενώφριος τοῦ Ἰλίουπολίτου καὶ Σώγχιος τοῦ Σαχίτου· ἔπειτα δὲ ἔπλευσεν εἰς Κύπρον, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Φιλόκυπρος ἀκολουθῶν τὰς συμβουλὰς τοῦ ἔκτισεν ἀντὶ τῆς μέχρι τοῦδε πρωτεύουσας (Αἰ-
πειάς) κειμένης ἐν τινι ἀποκρήμνῳ τόπῳ παρὰ τὸν ποταμὸν Κλάριον
νέαν ἄλλην εἰς θέσιν προσφυᾶ καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τὴν ὠνόμασε
Σόλους· τελευτᾶτον δὲ ἀπῆλθεν εἰς Λυδίαν, ἐνθα ἔλθων εἰς λόγους
μετὰ τοῦ βασιλέως Κροίσου ἔδειξε πολλὴν παρρησίαν καὶ ἔδωκε συμ-
βουλὰς σοφοῦ ἀνδρός, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάμνησις ἔσωσεν αὐτὸν ἔπειτα
κινδυνεύοντα τὸν ἔσχατον κίνδυνον.

Ἀλλ' ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Σόλωνος ἠγέρθησαν ἐκ νέου αἱ προαιρη-
μέναι τρεῖς φατρίαι κατ' ἀλλήλων· καὶ τῆς μὲν τῶν Πεδιέων προΐ-
στατο ἤδη ὁ *Λυκούργος*, τῆς δὲ τῶν Παράλων ὁ *Ἀλκμαιωνίδης Με-
ρακλῆς*, καὶ τῆς τῶν Διακρίων ὁ *Πεισίστρατος*. Ὅλοι ἐπεθύμουν
μεταβολὴν τινὰ τῶν καθεστώτων, διότι ἕκαστος ἠλπίζεν ἐν ταύτῃ
νὰ κατισχύσῃ τῶν ἄλλων. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, παρα-
γενόμενος ὁ Σόλων εἰς Ἀθήνας, ἐτιμᾶτο μὲν καὶ ἀπελάμβανε παρὰ
πᾶσι τὸ ὀφειλόμενον σέβας, δὲν ἦτον ὅμως δυνατὸς νὰ παύσῃ τὰς
στάσεις καὶ ἰδίως τοῦ μητρόθεν συγγενοῦς τοῦ Πεισιστράτου τὰ σχέ-
δια νὰ ματαιώσῃ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶχε τι αἰμύλον καὶ προσφιλεῖς ἐν
τῷ διαλέγεσθαι, ἐδεικνύετο βοηθητικὸς καὶ φίλος πρὸς τοὺς πένητας,
ἐπεικὴς δὲ καὶ μέτριος πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ. Παρὰ ταύτας δὲ τὰς
ιδιότητας, δι' ὧν καταρχὰς ἐκέρδησε τὴν ἀγάπην τῶν Ἀθηναίων καὶ
ἔπειτα ἐπὶ τινι χρόνῳ συνήργησεν εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν, ὑπεκρίνετο
καὶ ὅσας δὲν εἶχεν, ἤγουν τὴν πρὸς τὴν ἰσότητά κλίσιν καὶ τὴν εὐ-
λάβειαν τῶν καθεστώτων. Ὁ Σόλων κατανοήσας πρῶτος τὸ ἦθος καὶ
τὴν ἐπιβουλὴν αὐτοῦ ἐσπούδασε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ διὰ νουθεσιῶν
καὶ πρὸς τὸν ἴδιον δὲ καὶ πρὸς ἑτέρους ἔλεγεν, ὅτι ἂν ἦτο δυνατόν
ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπ' αὐτοῦ τὰ φιλόπρωτον καὶ ἡ πρὸς τὴν τυραννίδα
κλίσις, οὐδεὶς ἄλλος ἤθελεν εἶσθαι εὐφυσίτερος πρὸς ἀρετὴν καὶ
κρείττων πολίτης. Ἀλλ' ὁ Πεισίστρατος ἔσπευδεν ἀκατασχέτως πρὸς
τὸν σκοπὸν τοῦ· μίαν ἡμέραν πληγώσας ἑαυτὸν ἑλαφρῶς ἦλθε καθαί-
μακτος εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ παρεπονείτο ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐπεβουλεύοντο
τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν δῆμον ἀγάπης τοῦ. Τότε δὲ
προσελθὼν ὁ Σόλων, κακῶς εἶπεν, ὡς παῖς ἱπποκράτους, ὑπακρίνετο

τὸν Ὀμηρικὸν Ὀδυσσεά· διότι ἐκεῖνος μὲν ἐπληρώθη σκοπῶν νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς πολεμίους, οὐ δ' ἐπραξες τοῦτο θέλων νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς συμπολίτας σου· ἡ φωνὴ μολοντοῦτο τοῦ γέροντος δὲν εἰσηκούσθη, ἐξεναντίας τὸ πλῆθος ἐδείχθη πρόθυμον νὰ ὑπερμαχήσῃ τοῦ Πεισιστράτου καὶ συνελθὼν εἰς ἐκκλησίαν ἐψηφίσατο νὰ τῷ δοθῶσι πεντήκοντα κορυνηφόροι ὡς σωματοφύλακες, διὰ τῶν ὁποίων, αὐξηνθέντων πάραυτα, ὁ Πεισίστρατος κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν καὶ κατέστησεν οὕτω τὴν τυραννίδα. Τούτου δὲ γενομένου ἡ πόλις πᾶσα ἐπλήσθη θαρύβου· ὁ Μεγακλῆς καὶ ὁ Ἀλκμαιωνίδης ἔφυγον, μόνος δὲ ὁ Σόλων προελθὼν πάλιν εἰς τὴν ἀγορὰν διελέχθη πρὸς τοὺς πολίτας, καὶ πρῶτον μὲν κατέκρινε τὴν ἀβουλίαν καὶ δειλίαν των, ἔπειτα δὲ τοὺς προέτρεψεν εἰς ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας των, ὅτε καὶ τὸ μνημονευόμενον εἶπεν «ὥς πρόωγ μὲν ἦν εὐμαρέστερον τὸ κωλύσαι τὴν τυραννίδα συνισταμένην, νῦν δὲ μείζων ἐστὶ καὶ λαμπρότερον ἐκκόψαι καὶ ἀρελεῖν αὐτὴν συνεστῶσαν»· μηδενὸς δὲ προσέχοντος εἰς τοὺς λόγους τοῦ διὰ τὸν φόβον, ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν καὶ θέμενος τὰ ὅπλα πρὸ τῶν θυρῶν, ὅσον ἐδυνάμην, εἶπεν, ἐβουλόμην τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους, καὶ τοῦ λοιποῦ ἀπομακρυνθεὶς διῆγε βίον ἡσυχον. Μολοντί δὲ πολλοὶ τὸν παρεκίνησαν ν' ἀναχωρήσῃ πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς ἐνδεχομένου κινδύνου, αὐτὸς ὅμως πιστεῦσιν εἰς τὸ γῆράς του ἢ μᾶλλον εἰς τὸ ἥμερον ἦθος τοῦ νέου τυράννου δὲν ἔδωκεν οὐδεμίαν ἀκρόασιν· καὶ ἀληθῶς ὁ Πεισίστρατος, ἐγκρατὴς ἦδη τῶν πραγμάτων γενόμενος, οὕτω φιλοφρόνως προσηνέχθη καὶ τοσοῦτον ἔδειξε σέβας πρὸς τὸν ἐνδοξον νομοθέτην, ὥστε πολλάκις τὸν μετεχειρίζετο ὡς σύμβουλόν τι, καὶ ἀφ' οὗ δὲ μετ' οὗ πολὺ ἀπέθανεν, ἐτίμησε τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρὸς φυλάττων κατὰ τὸ πλεῖστον τοὺς παρ' αὐτοῦ τεθέντας νόμους καὶ τοὺς φίλους πρὸς τοῦτο ἀναγκάζων. Ἀγάπη πρὸς τὴν δικαιοσύνην, πραότης, φρόνησις καὶ περιθάλψις τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ὑπῆρχον αἱ διακρίνουσαι τὸν Πεισίστρατον ἀρεταί. Μ' ὅλα ταῦτα δὲν ἦτον ἔτι ἐρριζωμένη ἀρκούντως ἡ Τυραννίς του· ὁ δὲ πρῶτος καὶ συμβιβαστικὸς του τρόπος ἀντὶ ν' ἀποπλίσῃ ἐνεθάρρυνεν ἔτι μᾶλλον τοὺς ἐχθροὺς του· οἱ φυγάδες πάντῃ ἄφοβοι ἐπαγῆλλον, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων φατριῶν, Λυκοῦργος καὶ Μεγακλῆς, ἐνωθέντες τοῦ ἀφῆρσαν τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸν ἐξέβαλον τῆς πόλεως· ἀλλὰ μόλις ἀπῆλλαχθησαν τοῦ

καινού ἐχθροῦ, καὶ ἐστρεψαν πάλιν τὰ ὄπλα κατ' ἀλλήλων. Ἐκ τούτων δὲ ὁ δεύτερος προτιμῶν, ἀντὶ τῆς καταθλιπτικῆς ἐξουσίας τῶν Εὐπατριδῶν, τὴν πράξιν τοῦ Πεισιστράτου Τυραννίαν, ὑπεσχέθη εἰς τοῦτον διὰ μυστικῶν διαπραγματεύσεων νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀποκατάστασίν του ἂν μόνον συγκατετίθετο νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν θυγατέρα του. Ὁ Πεισίστρατος, τότε χηρεύων, ἀλλὰ πατὴρ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου δύο τέκνων: τοῦ Ἰππίου καὶ τοῦ Ἰππάρχου, ἐδέχθη τοὺς λόγους, καὶ ἀμφοτέρω ἐπενόησαν, πρὸς ἐξαπάτησιν τοῦ λαοῦ, μηχανήματι, ὅπερ ὁ Ἡρόδοτος, ἀναφερόμενος εἰς τὴν σοφίαν τῶν Ἀθηναίων, ὀνομάζει *Εὐρηθέστατον*. Εὐρον δηλαδὴ γυναικὰ τινα, τὸνομα *Φόβη*, ὑπερμεγέθη τὸ ἀνάστημα καὶ ἄλλως εὐειδῆ, τὴν ὁποίαν στολίσαντες διὰ πανοπλίας ὠδήγησαν ἐπὶ ἄρματος εἰς τὸ ἄστυ, κήρυκες δὲ προπορευόμενοι «δέχεσθε, ἐφώναζον, ὦ Ἀθηναῖοι, εὐμενῶς τὸν Πεισίστρατον, ὃν αὐτὴ ἡ Θεὰ ὑπὲρ πάντας τιμήσασα εἰς τὴν αὐτῆς ἀκρόπολιν κατάρχει.» Καὶ ἐδέχθη μὲν ὁ λαὸς αὐτὸν προθύμως, πρὸς ὃν ἄλλως διέκειτο εὐνοικῶς, ἀλλὰ καὶ νῦν ὥς καὶ τὸ πρῶτον ἢ ἐν Ἀθήναις διαμονὴ τοῦ διήρκεσε βραχὺν χρόνον. Ὁ Μεγακλῆς μαθὼν ὅτι αἰσχροῦς μετεχειρίζετο τὴν θυγατέρα του καὶ θεωρῶν τούτο ὕβριν πρὸς ἐαυτὴν συνδιηλλάχθη ἐκ νέου μετὰ τῆς φαιδρίας τοῦ Λυκούργου πρὸς καταδίωξιν τοῦ γαμβροῦ του, ὅστις ἀμνηχανῶν ν' ἀντιστῇ εἰς τὰς ἡνωμένας ἐκείνων δυνάμεις ὑπεχώρησεν ἐκουσίως καταφυγὼν εἰς Εἰρέτριαν. Ἰνδὲκα ἔτη ἔμεινεν ἐκεῖ διατρίβων, καὶ εἶχε σχεδὸν λησμονηθῇ ὑπὸ τοῦ εὐμεταδόλου λαοῦ τῶν Ἀθηναίων, ὅταν οἱ υἱοὶ του, ὄντες ἤδη ἡλικιωμένοι, τὸν ἐπεισαν νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ τρίτην πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐξουσίας ἀπόπειραν.

Ὁ Πεισίστρατος, ὅστις κατὰ τὰς δύο πρώτας περιόδους τῆς τυραννίδος του ἐδείχθη πολυειδῶς εὐεργετικὸς πρὸς τε τοὺς Ἀθηναίους καὶ ξένους, καὶ πρὸς ὁλοκλήρους πόλεις, πανταχόθεν ἤδη ὑπεστηρίχθη χρηματικῶς τε καὶ δι' ἐνόπλων ἀνθρώπων. Ἀφοῦ δὲ παρεσκεύασε τὰ πάντα καλῶς, ἐπεχείρησε τὴν καθοδὴν του καὶ πρῶτον περαιοῦσαι εἰς τὴν Ἀττικὴν κατέλαβε τὸν Μαραθῶνα, ὅπου συνέζβρυσαν ταχέως πάντες οἱ ἐκ τοῦ Ἄστεος στασιῶται καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν δήμων πολλοί· μετοὔπολιν δὲ ἐξεστράτευσαν καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ στρατοπεδεύσαντες ἐπὶ τοῦ λόφου, ἐνθα ἔκειτο Πανελληνίδος Ἀθηνᾶς ἱερὸν, ἀπέναντι ἐκείνων. Καὶ πολὺν μὲν χρόνον ἔμειναν παρκτηρούμενοι

ἀμοιβαίως, ἕως οὗ οἱ ἐκ τοῦ ἄστεος Ἀθηναῖοι πεινῶντες ὥρμησαν εἰς τὸ ἄριστον καὶ μετὰ τοῦτο ἄλλοι μὲν ἐτράπησαν εἰς ὕπνον, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ παίζειν· τότε δὲ Πεισίστρατος ἐπιπεσὼν διεσκόρπισεν αὐτοὺς εὐκόλως· εἰς δὲ τοὺς φεύγοντας καὶ δυναμένους νὰ αἰχμαλωτευθῶσιν ἐπεμψεν εὐθύς μετὰ πολλῆς φρονήσεως τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ υἱοὺς ἐφίππους, οἵτινες τοὺς παρεκίνουν νὰ ἔχωσι θάρσος καὶ νὰ ἀπέλθωσιν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Οὕτω λοιπὸν γενόμενος κύριος τῶν Ἀθηνῶν τὸ τρίτον καὶ προθέμενος νὰ ριζώσῃ ἤδη τὴν τυραννίδα του, τοὺς μὲν ἔχθρους αὐτοῦ ἀπέπεμψεν ἐντελῶς ἐκ τῆς πόλεως, τῶν δὲ ἀμφιβόλων τοὺς παῖδας λαβὼν ὁμήρους κατέστησεν εἰς Νάξον, ἣν ὑποτάξας ἐπέτρεψεν εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ Λύγδαριν. Ἀρὰ δ' ἀποκαταστηθεὶς τῆς ἡσυχίας ἐν τῇ πόλει ἤρξατο νὰ κυβερνᾷ πάλιν μετὰ τῆς πρώτης συνήθους ἐπιεικείας του καὶ ἐσπούδασε νὰ φανῇ παντὶ τρόπῳ ἀρεστὸς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τὴν ματαιότητά των ἐκολάκισε καθάριστας τὴν νῆσον Δῆλον διὰ τῆς ἐξορύξεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς μετακομιδῆς τούτων ἀλλαχόσε, τὴν δὲ φιλοδοξίαν των διὰ τῆς κυριεύσεως τοῦ Σιγείου ἐν τῷ κατὰ τῶν Μιτυληναίων πολέμῳ ἐνίσχυσε τὴν γεωργίαν, τὴν ἐμπορίαν, τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας· συνήθροισε καὶ συνῆψεν εἰς ἓν ὅλον τὰς μέχρι τοῦδε διεσκορπισμένας ῥαψωδίας τοῦ Ὁμήρου διατάξας νὰ ἀναγινώσκωνται δημοσίως ἐν τῇ ἐορτῇ τῶν Παναθηναίων· ἴδρυσε πρῶτος καὶ βιβλιοθήκην ἐν Ἀθήναις, εἰς ἣν ἕκαστος ἐδύνατο νὰ προσέρχεται ἀκωλύτως· ἐξύψωσε τὴν φιλοκαλίαν τῶν πολιτῶν διὰ τῆς ἀνεγέρσεως κτιρίων ἀφιερωμένων εἰς δημοσίαν χρῆσιν καὶ εἰς τὴν θείαν λατρείαν, οἶον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἤδη ἀρξαμένου λαμπροτάτου ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τῶν κήπων καὶ ἀλσῶν τοῦ Λυκαίου. Ὅπως δὲ, διαρκούσης τῆς ἐξουσίας του, οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἐν γένει ἐπαγιώθησαν, οὕτω κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον κατεβλήθησαν καὶ τὰ πρῶτα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ποιήσεως σπέρματα, ἅτινα ἔμελλον προσεγῶς νὰ φέρωσιν ἀφθόνους καρπούς. Ἀπέθανε δὲ τὴν 63 Ὀλυμπιάδα (528 π. Χ.) πενθούμενος ὑπὸ πάντων ὡς κοινὸς πατήρ.

Οἱ υἱοὶ του, Ἰππίας καὶ Ἰππαρχος, διαδεχθέντες ἀταράχως τὴν τυραννίδα μετέλθον αὐτὴν οὐχ ἥττον ἐπαικῶς καὶ μετρίως. Ὁ Ἰππαρχος ἰδίως ἐδείχθη, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πατρὸς του, ἐνθαρμῶς προστάτης τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Περίφημοι ποιηταί, οἶον

Ἀνακρέων ὁ Τήιος, Σιμωνίδης ὁ Κεῖος καὶ ἄλλοι, προσκεκλημένοι ἀπελάμβανον παρ' αὐτῷ τιμὰς μεγάλας καὶ ἐφιλοδωροῦντο ἐλευθερίως. Ὅλοι αἱ ἀγῆναι τῶν Ἀθηνῶν καὶ αἱ ὁδοὶ τῆς Ἀττικῆς ἐστολίσθησαν δι' Ἑρμῶν φερόντων διάφορα γυναικῶν πρὸς φωτισμὸν τοῦ λαοῦ· ὁ δὲ Ἱππίας ἐξεναντίας ἐστράψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὰς πολιτικὰς σχέσεις καὶ εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως, θέλων οὕτω νὰ προσοικειωθῇ τὸν λαόν. Ἐν τῇ ὁ Πεισίστρατος ἐλάμβανεν ὡς φόρον τὸ δέκατον μέρος τῶν εἰσοδημάτων χάριν μισθοδοτήσεως τῆς φρουρᾶς του καὶ τῆς ἄλλης δημοσίου δαπάνης, ὁ Ἱππάρχος ἠλάττωσε τὸν φόρον τοῦτον κατὰ τὸ ἥμισυ. Αἱ Ἀθηναὶ κτύχουν ὡς οὐδέποτε πρότερον. Μ' ὅλα ταῦτα πολλοὶ, φίλοι τῆς δημοκρατίας, μὴ ἀρεσκόμενοι εἰς τὸ ἐπικρατοῦν πολιτεύμα ἐπεθύμουν τὴν κατάργησίν του. Δύο δὲ πολῖται Ἀθηναῖοι, Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων, οὔτινες παρεκτός τῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων εἶχον καὶ πάθος προσωπικὸν κατὰ τῶν Τυράννων, μάλιστα ὁ πρῶτος διὰ τὴν πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἱππάρχου γενομένην ὕβριν, συνώμοσαν νὰ φονεύσωσιν ἀμφοτέρους (514) κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Παναθηναίων. Ἀλλὰ τὰ διὰ μυστικῆς κεκαλυμμένα ξίφη των ἐνέτυχον μόνον τὸν Ἱππάρχον· καὶ ὁ μὲν Ἀρμόδιος ἀνῆρέθη παραχρῆμα ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ Τυράννου, τὸν δὲ Ἀριστογείτονα συλλαβὼν ὁ Ἱππίας ὑπέβαλεν εἰς τρομερὰς βασάνους πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν συνωμοστῶν· μεταγενέστεροι συγγραφεῖς βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ Ἀριστογείτων βασανιζόμενος ἀντὶ τῶν συναιτίων προέδωκε τοὺς φίλους τοῦ Ἱππίου, οἵτινες καὶ ἐφρονεῖσθαι ἀμέσως· ἡ δὲ ἐρωμένη του Λέκινα, ἵνα μὴ ὑπὸ σφοδρότερων πόνων ἀναγκασθεῖσα μαρτυρήσῃ τι ἐξ ὧν ἐγνώριζεν, ἀπέκλυψε διὰ τῶν ἐδόντων τὴν γλῶσσάν της καὶ τὴν ἀπέπτυσεν εἰς τοῦ Τυράννου τὸ πρόσωπον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνῆγειραν ἔπειτα ἄγαλμα εἰς αὐτὴν παριστῶν Λέκιναν ἄνευ γλώσσης· εἰς δὲ τὸν Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονα ἐστησαν ἐν τῇ ἀγορᾷ χαλκοῦς ἀνδριάντας, καὶ ὠδαὶ δημόσιαι ὕμνου τὰ ἐνόνματα καὶ τὰ κλέος αὐτῶν.

Ἀπὸ τοῦ εἰρημένου δὲ συμβεβηκότος ἤρξατο ἡ ἀληθὴς τυραννία. Ὁ Ἱππίας πλήρης ὑπονοιῶν καὶ δυσπιστίας πρὸς πάντας, ὅσημέραι καθίστατο ὠμότερος· ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς του ἀπαλλοτριούμενος τοὺς πρῶτον φίλους αὐτοῦ ἠδύνατο τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀντιπάλων του. Οἱ Ἀλκμακωνίδαι, οἵτινες ἔξων ἐξόριστοι διὰ τὴν πρὸς

τοὺς Πεισιστρατίδας ἔχθραν τῶν, δὲν ἔμενον ἀμέριμοι· ὥς μέσον δὲ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῶν, ἤτοι τῆς ἐξώσεως τῶν Πεισιστρατιδῶν, μετεχειρίσθησαν τὴν θρησκείαν· πλούσιοι ὄντες ἀνέλαβον, τῇ συγκαταθέσει τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου, τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν, καὶ ἐκέρδησαν οὕτως ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν Πυθίαν, ὥστε αὕτη εἰς πάντα Σπαρτιάτην ἐρχόμενον νὰ χρηστηριασθῇ εἴτε δι' ἑαυτὸν εἴτε διὰ τὴν πολιτείαν ἔδιδε τὴν παραγγελίαν τῆς ἐλευθέρωσης τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Σπαρτιάται ὑπακούσαντες τέλος εἰς τὴν θάλαν προαταγὴν ἐπεμψαν στρατὸν κατὰ θάλασσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἀλλ' ὁ ἱππίας προειδοποιημένος ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του Θεσσαλοὺς ἱππεῖς, δι' ὧν ἐδυνήθη ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἐν Φαλήρῳ ἀπέβασιν τῶν Σπαρτιατῶν· ἦτο δ' ἐπόμενον νὰ μὴν ἀφήσωσιν οὗτοι ἀνεπανόρθωτον τὸ πρῶτον ἀτύχημά των· μετοῦ πολυ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν κατὰ ξηράν, στρατηγούντος τοῦ Κλεομένους, ἔτρεψαν τοὺς Θεσσαλοὺς εἰς φυγὴν, τοὺς δὲ Πεισιστρατίδας ἠνάγκασαν νὰ κλεισθῶσιν ἐν τῇ Ἀκροπόλει· καὶ ἀνεχώρησαν μὲν εὐθὺς· ἔπειτα, βλέποντες παρατεινομένην τὴν πολιορκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον οὐδεμίαν κλίσιν, κατὰ συμβαθεῖν ὅμως οἱ παῖδες τοῦ ἱππίου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του ὑπεκτιθέμενοι ἐξω τῆς χώρας συνελήφθησαν, καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου οἱ Ἀθηναῖοι κατώρθωσαν τὸν σκοπὸν των. Ὁ ἱππίας ἀναγκασθεὶς νὰ παραιτηθῇ τῆς Ἀρχῆς (510) ἀπῆλθε τὸ πρῶτον εἰς τὸ Σίγειον, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Τρωάδα, ὅπου ἐτυράννει ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Ἠγχεσίστρατος, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν Περσίαν.

Ἀπὸ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἐγένοντο πάλιν πρῶτοι ἐν Ἀθήναις οἱ Ἀλκμαιωνίδαι, ὧν ὁ ἀρχηγὸς Κλεισθένης προθέμενος τὴν ταπείνωσιν τῶν Εὐπατριδῶν καὶ συνάμα τὴν αὐξήσιν καὶ στερέωσιν τῆς δημοκρατίας ὥρμησεν εὐθὺς εἰς νεωτερισμοὺς ἀξιολόγους. Ἐπολιτογράφησε δηλονότι οὐ μόνον μετοίκους ἀλλὰ καὶ δούλους, καὶ τὰς μέχρι τοῦδε τέσσαρας φυλάς ἡύξησεν εἰς δέκα, αἵτινες ἔφερον τὰ ὀνόματα ταῦτα Ἑρεχθίδαι, Αἰγίδαι, Πανδιονίδαι, Λεοντίαι, Ἀκαμαντίαι, Οἰνυαῖαι, Κεκροπίαι, Ἴπποθωντίαι, Λιάντιαι καὶ Ἀντιοχίδαι, ὥστε ἡ βουλὴ, λαμβανομένων πεντήκοντα ἀνδρῶν ἀφ' ἑκάστης φυλῆς, συνέστη ἔκτοτε ἐκ πεντακοσίων· εἰσήγαγε δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν, ὡς λέγεται, χρόνον καὶ τὸν Ὀστρακισμόν, ἢ τὴν ἐπὶ δεκαετίαν ἐξορίαν παντός, τὸν ὁποῖον ὁ πλούτος ἢ ἡ δημοτικότητα καθίστα ἐπικίνδυνον εἰς τὴν Πολιτείαν.

Ἀλλ' ἐν τούτοις τοῦ Κλεισθένους τὰ τολμηρὰ βήματα ἤρθεσαν καὶ
 αὖθις τὴν Ἀριστοκρατικὴν φατρίαν· ὅθεν ὁ ταύτης προσεστώς Ἰσαγό-
 ρας ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τοῦ Κλεομένους,
 βασιλέως τῆς Σπάρτης, ὅστις σπεύσας προθύμως μετὰ μεγάλης ду-
 νάμεως πρῶτον μὲν ἐξήτησεν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ν' ἀπελάσῃσι τὸν
 Κλεισθένην ὡς ἐνεχόμενον δῆθεν εἰς τὸ Κυλώνειον ἄγος, ὅπερ καὶ
 ἐγένετο· μετὰ δὲ ταῦτα ἐξώρισε, κατὰ τὴν εἰσήγησιν τοῦ Ἰσαγόρου,
 ἑπτακόσια Ἀθηναίων ἐπίστια (οἰκογενεῖας) καὶ τέλος ἐπεχείρησε νὰ
 καταλύσῃ καὶ τὴν βουλὴν αὐτὴν τῶν Πεντακοσίων καὶ νὰ ἐγχειρίσῃ
 τὰς ἀρχὰς εἰς τριακοσίους ὁπαδοὺς τοῦ Ἰσαγόρου. Ἀλλ' ἀντισταθείσης
 τῆς βουλῆς καὶ κατὰ προτροπὴν αὐτῆς ἐξοπλισθέντος τοῦ δήμου,
 ὅτε Κλεομένης καὶ ὁ Ἰσαγόρας καὶ οἱ συσσιῶται αὐτῶν ἐκλείσθησαν
 ἐν τῇ Ἀκροπόλει· τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν ἐξῆλθον ὑπόσπονδοι ἐκ τῆς
 χώρας ὅσοι αὐτῶν ἦσαν Λακεδαιμόνιοι· φρονίμως δὲ ποιῶν ἀνεχώρη-
 σεν ὁμοῦ καὶ ὁ Ἰσαγόρας. Ὁ Κλεισθένης τότε ἐπανῆλθε μετὰ τῶν
 λοιπῶν ἐξορίστων εἰς Ἀθήνας καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν τὰ Σπαρτιατικὰ
 φρονούντων κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη οἱ Ἀθηναῖοι
 ἐρυθύντο μὴ ἐπιστρέψωσιν ἰσχυρότεροι οἱ καταφρονηθέντες Σπαρ-
 τιᾶται, ἐπεμψαν πρέσβεις εἰς Σάρδεας ζητοῦντες τὴν συμμαχίαν τῶν
 Περσῶν. Ὁ Σατράπης τῶν Σάρδεων Ἀρταφέρνης ἐδέχθη τούτους μετὰ
 μεγάλης ὑπεροψίας· τοὺς ἠρώτησε πόθεν ἦλθον καὶ τοῖς ὑπεσχέθη
 τὴν προστασίαν ἐὰν προσφέρωσιν εἰς τὸν μέγαν Βασιλέα γῆν καὶ
 ὕδωρ· οἱ πρέσβεις ἔσπευον εἰς ταῦτο ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν
 κίνδυνον τῆς πατρίδος, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανελθόντας τοὺς κατέκρι-
 ναν μεγάλως· μολοντοῦτο καὶ ἂν κατωρθοῦτο ἡ ζητηθεῖσα συμμα-
 χία, βραδέως ἤθελε φθάσει ἡ Περσικὴ βοήθεια, διότι ὁ Κλεομένης
 μαινόμενος διὰ τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ὕβριν συνέστησεν ἐκ πάσης τῆς
 Πελοποννήσου στρατὸν καὶ προσεκάλεσεν ἐνταυτῷ τοὺς τε Βοιωτοὺς
 καὶ Χαλκιδεῖς εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἐκστρατείας του, τῆς ὁποίας σκο-
 πὸς ἦτο τῶν Ἀθηναίων ἡ τιμώρησις καὶ τοῦ Ἰσαγόρου ὡς Τυράννου
 ἡ ἀποκατάστασις. Οὕτω λοιπὸν ἡ Ἀττικὴ ἐπολεμεῖτο ἐκατέρωθεν
 καὶ ἤθελεν ὑποκύβει ἐξάπαντος ἐὰν ἡ ἐχθρικὴ δύναμις δὲν ἐδιχονόει.
 Πρῶτοι οἱ Κορίνθιοι πεισθέντες περὶ τῆς ἀδικίας τοῦ προκειμένου κι-
 νήματος μετέβαλον γνώμην καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια· ἔπειτα καὶ ὁ
 ἕτερος βασιλεὺς Δημήκρατος, διχφωνήσας πρὸς τὸν Κλεομένην, ἐπέ-

στρεψε μετά τινος μοίρας τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Λακωνικὴν. Ταῦτα δὲ βλέποντες καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Συμμάχων ἀνεχώρησαν καὶ αὐτοὶ ταχέως διαλυθέντες δὲ οὕτως ἀκλεῶς τοῦ Πελοποννησιακοῦ στρατοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι ὤρμησαν κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν ἀφοῦ ἐφόρευσαν πάνυ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ ἐξώγαγον ἐπτακισίους τὴν δ' αὐτὴν ἡμέραν διαβάτες εἰς Εὐβοίαν συνέβαλον πρὸς τοὺς Χαλκιδαῖς, τοὺς ἐνίκησαν κατὰ κράτος καὶ καταλιπόντες τετρακισιλίους κληρούχους ἐπανέκαμψαν ἐν Θρακίᾳ. Τοιοῦτοτρόπως ἀπαδείχθη, προσθέτει ὁ Ἡρόδοτος μετὰ τὴν διήγησιν ταύτην, πόσον σπουδαῖον χρῆμα εἶνε ἡ πολιτικὴ ἰσότης (ἰσηγορία)· διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἐν ὅσῳ ἐτυραννοῦντο δὲν ἦσαν οὐδαμῶς κρείττονες τῶν περιοικούντων, ἅμα δ' ἀπκλλχθέντες τῶν Τυράννων ἐγένοντο πρῶτοι πάντων.

Ἀλλ' ἡ αὕξησις αὐτῇ τῶν Ἀθηνῶν ἐτρόμαξε τοὺς Σπαρτιάτας· ἐστοχάζοντο, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Ἀττικῆς μένων μὲν ἐλεύθερος ἐμελλε νὰ γενῇ ἰσόρροπος πρὸς αὐτοὺς, ὑποκείμενος δὲ εἰς τὴν τυραννίδα ἤθελεν εἶσθαι ἀσθενὴς καὶ ἔτοιμος νὰ πειθορχῇ· ὅθεν μεταμελόμενοι διὰ τὰ πεπραγμένα μετεπέμψαντο τὸν Ἰππίαν ἀπὸ τοῦ Σιγείου ἵνα τὸν καταστήσωσι πάλιν τύραννον τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ τῶν Συμμάχων ὁμηγύρει, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσαν ἐπὶ τούτῳ καὶ ὅπου ἀπροκαλύπτως ἐξέφρασαν τὸν σκοπὸν των, λαθὼν καὶ αὖθις τὸν λόγον Κορίνθιός τις, ὁ Σωσικλῆς, παρέστησεν ὅτι ἦτο ἀπρεπὲς εἰς τὴν Σπάρτην νὰ καταλύῃ τὴν ἐλευθερίαν ὅπου ὑπάρχει, εἰσάγουσα τὴν τυραννίδα εἰς τὰς πόλεις· καὶ ὅτι οὐδὲν ἄλλο τούτου ἀδικώτερον οὔτε μαιφονώτερον τῷ ἐφάνετο. Περιέγραψε δὲ συνάμα, φέρων παράδειγμα Τυράννου ἄρχαντος ἐν Κορίνθῳ, τὰ δεινὰ τῆς τυραννίδος τόσον ζωηρῶς, ὥστε πάντες ἐψήφισαν ὁμοφώνως νὰ παραιτηθῇ μὲν ἡ Σπάρτη τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ὁ δὲ Ἰππίας νὰ ζήσῃ ὅπου καὶ ὅπως βούλεται. Οὕτω δ' ἀποτυχὼν ὁ Πεισιστρατίδης οὗτος τῆς δι' Ἑλληνικῆς συνδρομῆς ἀποκαταστάσεώς του, ἀπέβηκε πάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας εἰς τοὺς Πέρσας, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ συνεξεστράτευσεν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω.

§. 6. Αἱ λοιπαὶ Πολιτεῖαι τῆς Ἑλλάδος.

Α) Τῆς βορείου καὶ μέσης Ἑλλάδος.

Ἡ Πειρος ῥήκηθεν ἀνέκαθεν ὑπὸ διαφόρων βαρβάρων ἔθνων καὶ

μόλις κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους ἐξελληνίσθη. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ μόνον ἢ ἐν τῇ παραλίᾳ κειμένη *Ἀμβρακία* φέρει χαρακτῆρα Ἑλληνικὸν καθὼ ἀποικίᾳ τῶν Κορινθίων. Αὕτη, κτισθεῖσα κατὰ τὸν Στράβωνα ὑπὸ τοῦ *Τόλμα*, υἱοῦ τοῦ Κυψέλου, ἐκυβερνήθη τὸ πρῶτον τυραννικῶς, ἔπειτα δὲ, ἐκβληθέντος τοῦ Περιάνδρου, ἐξαδέλφου τοῦ ἐν Κορίνθῳ ὁμωνύμου τυράννου, ἐδημοκρατήθη· καίτοι δὲ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Κορίνθου, διετήρησε πάντοτε τὸν μετ' αὐτῆς σύνδεσμον καὶ ἐγένετο ἡ ἐστία, ἀφ' ἧς Ἑλληνικὴ παιδεία εἰσέδυσσε κατὰ μικρὸν πανταχοῦ μὲν τῆς Ἠπείρου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, μάλιστα δὲ εἰς τὴν χώραν τῶν Μολοσσῶν, ὅπου καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἤρχε βασιλικὴ τις δυναστεία, ἀναφέρονσα τὴν καταγωγὴν αὐτῆς εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀχιλλέως Νεοπτόλεμον.

Ἡ *Θεσσαλία*, διὰ τῆς ἐποικίσεως τοῦ Πελασγικοῦ ἢ Θεσπρωτικοῦ γένους τῶν Θεσσαλῶν, ἀφ' οὗ ἔλαβε τὴν νέαν καὶ δικρικὴν ἐπωνυμίαν τῆς, ἔπαυσε νὰ ᾔνη κυρίως Ἑλληνική· οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Βοιωτοὶ μετώκησαν πρὸς νότον, οἱ πλείστοι δὲ τῶν Αἰολιέων μετέβησαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Ἐξεναντίας δὲ Ἀχαιοὶ, Φθιώται καὶ Μάγνητες μετέβαλον μόνον κυρίου, ἐν ᾧ οἱ πρὸς τὰ ὄρη ἀπωσθέντες Πεζεῖαι· καὶ Ἐστιαῖοι διετήρησαν ὅπωςδῆποτε τὴν αὐτονομίαν των. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀπὸ τῆς Θεσσαλοκρατίας μορφωθείσων πολιτειῶν ὑπερεῖχον μάλιστα ἡ Λάρισσα καὶ ἡ Κρανῶν ἕνεκα τῶν ἐν αὐταῖς ἰσχυρῶν δυναστειῶν, ἧτοι τῶν *Ἀλεαδῶν* καὶ *Σχοπαδῶν*· οἱ δυνάσται ἔφερον πολλάκις καὶ τὸ ὄνομα τῶν βασιλέων· κατὰ πρῶτον δὲ ἀπὸ τοῦ *Ἰάσορος*, τυράννου τῶν Φερῶν (380), παρουσιάζονται οἱ οὕτω λεγόμενοι *Ταγοί*.

Ἡ *Βοιωτία*, ὅπου κατὰ τὴν προλαβοῦσαν περίοδον ἴδομεν ἀκμάζοντας τοὺς Καδμείους καὶ Μινύας, περιελάμβανεν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Βοιωτῶν πολλὰς αὐτονόμους πόλεις, ἐξ ὧν ἕκαστη παρίστατο διὰ κοινοῦ συμβόλου εἰς τὴν κοινὴν τῶν Δαιδάλων πανήγυριν· εἰς ὅλας δὲ ταύτας οἱ Βοιωτοὶ ὑπερισχύσαντες ἐγένοντο οἱ προέχοντες Γεωμόροι, ἄνδρες ἀλαζόνες καὶ θρασεῖς, ἐν ᾧ οἱ ὑπολειφθέντες πρῶην κάτοικοι ἀπέβησαν ποῖ μὲν ἐντελῶς ὑπήκουοι ἢ πινέσται, ποῖ δὲ ἀπλῶς ὑπόφοροι. Πρὸ πάσης δὲ ἄλλης πόλεως αἱ Θῆβαι, ἐξαρχῆς ἤδη ἢ εὐανδροτέραι, ἐπέδιδεν ἐπὶ μᾶλλον, ὥστε προϊόντος τοῦ χρόνου οὐ μόνον περιέλαβεν εἰς τὴν ἐπικράτειάν της τὸ μᾶλλον τῆς νοτίας Βοιωτίας

τίας μέρος ἀλλ' ἀντεποιήθη πάντοτε καὶ τῆς προεδρίας ἢ ἡγεμονίας ἐπὶ τῶν ἄλλων πόλεων· αὐτὴ δὲ, ὡς φαίνεται, εἰσήγαγε καὶ πολιτικὴν τινὰ ἔνωσιν ἢ ὁμοσπονδίαν, καθ' ἣν οἱ λεγόμενοι Βοιωτάρχαι ἐνιαύσιοι αἵρετοὶ ἄρχοντες, προέσταντο τοῦ ὅλου συστήματος, ὄντες ὅτε μὲν δώδεκα, ὅτε δὲ ἐλιγώτεροι κατὰ λόγον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συμμετεχουσῶν αὐτοῦ πόλεων· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης οὐδεμία μεταξὺ τῶν Βοιωτῶν ἐνόησεν κατωρθώθαι. Ἡ Πλάταια χωρισθεῖσα πρῶτως ἀπὸ τῶν Οἰκῶν προσετέθη εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔπραξαν ἐφεξῆς καὶ αἱ Θεσπιαί.

Ἐν τῇ μικρᾷ πολιτείᾳ τῆς Φωκίδος ἡ βασιλεία κατηργήθη εὐθὺς μετὰ τὴν καθόδον τῶν Ἱερακλειδῶν, ἐκάστη δὲ τῶν πόλεων αὐτῆς εἰσήγαγε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἐξαιρουμένων τῶν Δελφῶν ὅπου πέντε ἰσόβιοι Ὅσιοι, οὔτινες ἐκαυχῶντο ὅτι κατὰγονται ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δευκαλίωνος, συνεκυβέρνηον μετὰ τῶν Προφητῶν τοῦ Ναοῦ. Ἡ Κίβρα καὶ ἡ Κρίσσα, παραλίως κείμεναι, ἐπὶ τέλους κατεστράφησαν ἐπὶ τοῦ λεγομένου πρώτου ἱεροῦ πολέμου, διότι ἐτελῶνουν πικρῶς παρὰ τὰ προστάγματα τῶν Ἀμφικτυόνων τοὺς ἐπὶ τῷ ἱερῷ ἀφικνουμένους ξένους καὶ ἔβλαπτον τοὺς ἱεροὺς ἀγρούς.

Ἡ Δωρίς, προσεχῶς εἰς τὴν Φωκίδα κειμένη, τῆς ὁποίας ἐξαρχὴν ἀπετέλει μέρος, καθὼς ἐστία, ὕθεν οἱ εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβαλόντες Δωριεῖς ὠρμήθησαν, ἐτιμᾶτο διηνεκῶς ὑπὸ τῆς Δωρικῆς Σπάρτης καὶ ἐβοηθεῖτο πάντοτε ὑπὸ ταύτης κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν τῆς ἰδίως κατὰ τῶν Φωκίων. Τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἐστηρίζετο πιθανῶς εἰς τοὺς ἀρχαίους Δωρικοὺς θεσμούς, ἐξ ὧν καὶ τὸ τῆς Σπάρτης ἔμorfώθη.

Ἡ Λοκρίς εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν διαστελλομένη περιελάμβανε τρία γένη κατοίκων: τοὺς ἀνατολικοὺς Ὀπουντίους καὶ Ἐπικνημιδίους καὶ τοὺς δυτικοὺς Ὀζόλας. Ἐν μιᾷ τῶν κυρίων πόλεων αὐτῆς, τῇ Ναυπάκτῳ, οἱ Δωριεῖς κατεσκεύασαν τὰ πλοῖα, δι' ὧν ἐπαραιώθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐντεῦθεν, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, ἔλαβεν ἡ πόλις τὴν ἐπωνυμίαν. Ὁ χρόνος δὲ, καθ' ὃν ἡ Λοκρὶς κατήργησε τὴν βασιλείαν καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ αὐτῆς πολιτικαὶ σχέσεις ἀγνοοῦνται.

Ἡ Αἰτωλία, ἐξαιρουμένων τῶν τὰ παράλια οἰκούντων Αἰτωλῶν οὔτινες εἶχον Ἑλληνικὴν καταγωγὴν καὶ μετέδωκαν εἰς ὅλην τὴν

χώραν τὸ ὄνομα αὐτῶν, περιελάμβανε διάφορα γένη, Πελασγικά ἢ Ἠπειρωτικά, πολιτευόμενα κωμηδόν, τὸν ληστρικὸν κατὰ τὸ πλεῖστον μετερχόμενα βίον καὶ διὰ τοῦτο καταφρονούμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς βάρβαρα. Ἡ σύστασις τῆς Αἰτωλικῆς Ὀμοσπονδίας, ἀφ' ἧς ἡ προκειμένη χώρα κατέστη λόγου ἄξια, συμπίπτει εἰς τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων.—Ἀπὸ τῶν Αἰτωλῶν δὲν διέφερον οὐδαμῶς οἱ *Ἀκαρῆνες* κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς παρουσίας περιόδου· ἀλλὰ περὶ τὸ τέλος αὐτῆς παρουσιάζονται πολὺ μᾶλλον ἐκείνων προωδευμένοι εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ κατὰ τοῦτο συνετέλεσαν ἰδίως διάφοροι πρωΐμως ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν καταστηθεῖσαι Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, οἷον τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος, ὅπερ ἔκτισαν οἱ Ἀργεῖοι, τὸ Σόλιον, ἡ Λευκάς, τὸ Ἀνακτόριον καὶ ἄλλαι, τὰς ἐποίας ἔκτισαν ὡσεπιτοπλεῖστον Κορίνθιοι ἐπὶ τῶν Βακχιαδῶν καὶ Κυψελιδῶν.

Ἡ *Μεγαρίς*, συνάπτουσα τὴν Ἀττικὴν μετὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐν γένει τὴν εἰς ταύτην ἀπὸ τῆς μέσης Ἑλλάδος μετὰβασιν ἀποτελοῦσα, ἐπὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἀπετέλεσε μέρος τῆς Δωρικῆς Κορίνθου, ἔπειτα ὅμως κατῴρθησε νὰ γενῇ αὐτόνομος, καὶ ταχέως ὡς ἐκ τῆς ἐπικαίρου θέσεώς της προήχθη εἰς ἀκμὴν μεγάλην, ὥστε οὐ μόνον ἐδυνήθη νὰ στείλῃ πολλὰς ἀποικίας εἰς ἀπωτέρας παραλίας, ἀλλ' ἐτόλμησε καὶ πρὸς τὴν κατὰ θάλασσαν κραταῖαν Σάμον νὰ ναυμαχήσῃ ἔνεκα τῆς Περίνθου. Κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ζ' αἰῶνος Δημαγωγός τις ἐπιτήδειος, ὁ Θεαγένης, ἔσχευε νὰ γενῇ τύραννος καὶ διὰ τοῦ γαμβροῦ του Κύλωνος περιεπλέχθη εἰς τὸν πρὸς τὰς Ἀθῆνας πόλεμον ἐκείνον, ὃν ἡ μικρὰ Μεγαρίς ὑπέσχεε πολὺν χρόνον ἐνδόξως, καταλαβοῦσα καὶ διατηρήσασα τὴν Σαλαμῖνα, ὥς οὗ ὁ Σόλων κατῴρθησε νὰ τὴν ἐπαναφέρῃ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς πατρίδος του. Μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Θεαγένους ἐπεκράτησεν ἀχαλίνωτός τις ὀχλοκρατία καὶ ἡ πολιτεία ἐξετέθη εἰς δεινοὺς σπαραγμούς. Περὶ τὸ τέλος δὲ τῆς προκειμένης περιόδου εὐρίσκομεν τὰ Μέγαρα ἐν τῇ Πελοποννησιακῇ συμμαχίᾳ, τοὺς δὲ Δωριεῖς ἀριστοκράτας ἀναλαβόντας μὲν πάλιν τὴν ὑπεροχὴν, μὴ δυναμένους ὅμως νὰ καταβάλωσιν ἐντελῶς τοὺς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων προστατευομένους δημοκρατικούς.

Β) Τῆς γατίας Ἑλλάδος ἢ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ *Κόρινθος* περιῆλθε, μετὰ τὴν καθόδον τῶν Ἡρακλειδῶν, ὑπὸ

τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀλήτου, οὗ τινος οἱ ἀπόγονοι ἐβασίλευσαν πέντε ἀνθρώπων γενεάς· μέχρι Βάχχιος (850). Οἱ ἀπὸ τούτου δὲ καλούμενοι *Βακχιάδαι*, Ἡρακλεΐδαι καὶ οὗτοι τὴν καταγωγὴν, ἤρξαν ἄλλας πέντε γενεάς ἕως τοῦ Τελεστοῦ, οὗ τινος ἀνακρεθέντος οὐδεὶς πλέον βασιλεὺς ἐγένετο, ἀλλὰ Πρυτάνεις τοῦ λοιποῦ ἐκ τῶν Βακχιάδων καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀνηγορεύοντο. ὑπὸ τὸ κράτος δὲ τούτων ἤκμασε τὰ μέγιστα ἡ Κόρινθος διὰ τοῦ ἐμπορίου, πρὸς ὃν ἡ Θυαμασία αὐτῆς φυσικὴ θέσις, ἐν μέσῳ δύο θαλασσῶν, μεταξὺ ἀνατολῆς καὶ δύσεως, ἀνέκαθεν τὴν προώρισε· μολονότι δὲ ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐξυμνουμένη τῶν Βακχιάδων ὀλιγαρχικὴ διοίκησις ὑπῆρξε λίαν συντελής εἰς τὴν εὐτυχίαν ἀπάντων, κατ' αὐτὴν ὁμῶς ἐμορφώθη πολυάριθμός τις πολιτῶν τάξις διακρινομένη ἐπὶ πλούτῳ καὶ διὰ τοῦτο μὴ ἀνεχομένη νὰ στερεῖται πάσης ἰσχύος ἐν τῇ πόλει καὶ νὰ μὲν ἀποκλεισμένη τῶν δημοσίων πραγμάτων· ὅθεν ἡ ὁσμὴ αὐξάνουσα δυσαρέσκεια ἐπρεπεν ἐξανάγκης νὰ ἐπενέγκῃ μεταβολὴν τινὰ ἅμα ἀνεφαίνετο τολμηρὸς τις τῶν δυσηρεστημένων ἀρχηγός. Ταιούτος δὲ τέλος ἐπαρουσιάσθη ὁ μὴ ἐκ Δωριέων καταγόμενος Κῦψελος, ὅστις διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ δήμου κατέλυσε τὴν ὀλιγαρχίαν τῶν Βακχιάδων καὶ ἐκ δημοαγωγῶν δὲν ἐβασίλευσε νὰ γενῇ τύραννος (657)· καὶ καταρχὰς μὲν οὗτος ἐδείχθη βίαιος καταδιώξας καὶ ἀποκτείνας πολλοὺς τῶν ἰσχυρῶν, ἦτοι τῶν πρότερον ἀρχόντων Κορινθίων, ἔπειτα δὲ, καταστάντων τῶν πραγμάτων, ἐπολιτεύθη ἡπιώτατα, τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του καὶ ἀνατρεφόμενος πρὸς πάντας πάντῃ ἀδορυφόρητος· διήρκεσε δὲ ἡ τοῦ Κυψέλου Τυραννίς τριάκοντα ὅλα ἔτη καὶ ἐπαγνώθη οὕτως, ὥστε περιῆλθε κληρονομικῶς καὶ εἰς τὸν υἱόν του, τὸν περίφημον *Περίανδρον*, ὅστις ἐτυράννησε τεσσαράκοντα ἔτη (727—587), καὶ ἀκολούθως εἰς τὸν ἑγγονον τούτου *Υαμμῆτιχον*, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία διήρκεσε τριὰ μόλις ἔτη· λέγεται δὲ ὅτι εἰς τὴν καθάρεισιν τοῦ τελευταίου συνήργησαν μάλιστα οἱ Σπαρτιάται, ὥστε ἀπὸ τοῦ 584 ἔτους ἡ Κόρινθος κατέστη ἐλευθέραι· μολονότι δὲ ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν τίνι τρόπῳ ἐσωτερικῶς διωργανίσθη, ὡς ἐκ τῆς συνεργείας ὁμῶς τῶν Σπαρτιατῶν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ ἀρχαία Δωρικὴ εὐγένεια ἀνέλαβε πάλιν τὰς δυνάμεις τῆς καὶ ὅτι τὸ νέον πολίτευμα εἶχε ἀριστοκρατικὸν μᾶλλον ἢ δημοκρατικὸν χαρακτῆρα· διὸ ἡ Κόρινθος πρὸς

πάσης ἄλλης Πελοποννησιακῆς πολιτείας παρίσταται τοῦ λοιποῦ στενῶς μετὰ τῆς Σπάρτης συνδεδεμένη.

Ἡ *Σικυών*, πρῶτως ἤδη Δωρικῆς τέχνης κυρία ἔδρα, βασιλευθεῖσα μέχρι τοῦ 750, περιήλθεν ἔκτοτε ὑπὸ τὴν μακρὰν τυραννίαν τοῦ Ὀρθαγόρου καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ: Ἀνδρέως, Μύρωνος, Ἀριστωνύμου καὶ Κλεισθέους, ἐξ ὧν ὁ ἑσχατος ὑπῆρξεν ὁ ἀξιολογώτερος ἀπάντων· μετὰ τὸν θάνατον δὲ τούτου τὴν τυραννίαν διεδέχθη τὸ ἀριστοκρατικὸν καὶ μετέπειτα τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἡ *Φλιασία*, βασιλευθεῖσα καὶ αὕτη τὸ πρῶτον ὑπὸ τινος Ἡρακλείδου, διετήρησε τὴν αὐτονομίαν τῆς καὶ ἀφοῦ μετέπειτα μετέβαλε τὸ πολίτευμα αὐτῆς κατὰ τὸ παράδειγμα ἄλλων ὁμόρων πολιτειῶν· καὶ ὡς τοιαύτη ἀνῆκεν εἰς τὸ σύστημα τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας.

Ἡ *Ἀχαΐα* ἐπὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλείδων ἐβασίλευθη ὑπὸ τοῦ Πειλοπίδου *Τισαμενοῦ*, οὗ τινος ἡ δυναστεία ἐπεκράτησεν ἀδιακόπως μέχρι τοῦ Ὠγύργου, καὶ μετὰ τὴν ἐξωσιν αὐτοῦ εἰσῆγαγεν ὁμόσπονδον τινὰ πολιτείαν, καὶ ἦν ἐκάστη μὲν τῶν δώδεκα Ἀχαϊῶν πόλεων ἦτο αὐτόνομος ὡς πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς πράγματα, Γενικὸν δὲ τι συνέδριον, συγκείμενον ἐκ 12 δημιουργῶν καὶ συναρχόμενον ἐν τῷ ἄλλει τοῦ Ὀμάγουριου Διὸς παρὰ τὸ Αἰγιον, ἐβουλευέτο καὶ ἀπερᾶσσε περὶ τῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων ἐκείνων.

Ἡ *Ἥλις* διστελεῖ ἀπὸ τῆς Δωρικῆς μεταναστεύσεως ὑπὸ Αἰτωλοῦς βασιλεῖς, ἀπογόνους τοῦ Ὠξύλου, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει καὶ ὁ τοῦ Λυκούργου σύγχρονος *Ἰγίτος*, ὁ ἀνακκινίσας τοὺς ἐπὶ Ἡρακλέους ἤδη ἰδρυθέντας Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ δι' αὐτῶν εἰσκαγαίων τὴν λεγομένην ἐκχειρίαν, ἥτις εἶχε διὰ τὴν μικρὰν ταύτην χώραν τὸ σωτήριον ἀποτέλεσμα τοῦ νὰ μένῃ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀτάραχος ἐπὶ πολὺν χρόνον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Ν Ὀλυμπιάδος (ἔτι μετὰ τὸ 580), ὡς ἐκ τινος χωρίου τοῦ Παυσανίου (Ε, 9 4) προκύπτει, ἡ βασιλεία ἔπαυσε καὶ ἀντικατέστη διὰ τινος ἐλευθέρου πολιτεύματος, ὅπερ ὁ Ἀριστοτέλης ὀνομάζει ὀλιγαρχικόν, καθόσον οἱ λεγόμενοι *ἐξακόσιοι*, οἱ ἐξασκούντες τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, περιωρίζοντο ὑπὸ βουλῆς ἐννεήκοντα ἐπὶ ἰσχυρίων γερόντων, οἵτινες εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων πραγμάτων, καὶ τῶν ὁποίων τὰς ἀποφάσεις ἐνήργουν οἱ καλούμενοι (αἵρετοὶ) *Δημιουργοί*.

Ἡ Ἀρκαδία ὑπῆρξεν ἡ μόνη χώρα τῆς Πελοποννήσου, ἥτις ἔμειναν ἀτάραχος ἐπὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν· μετὰ τὴν λιθοβολήσιν δὲ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀριστοκρατοῦς, τοῦ προδόντος τὸν Μεσσήνιον ἥρωα Ἀριστομένην, καταργηθείσης τῆς βασιλείας ἡ Ἀρκαδία, ἠνωμένη τὸ πρότερον, παρουσιάζεται διηρημένη εἰς πολλὰς μικρὰς πολιτείας, τῶν ὁποίων, συγκειμένων ἐκ διαφόρων δήμων καὶ πολιτευομένων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον δημοκρατικῶς, προεῖχον ἡ Τέρεια, ἡ Μαρτεῖα καὶ ὁ Ὀρχομενός. Ἡ πρώτη μετὰ μακρὸν ἀγῶνα ἠναγκάσθη τέλος (465) νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῆς κραταιᾶς Σπάρτης δεσμὸν συμμαχίας, εἰς ὃν κατὰ μικρὸν προσετέθησαν καὶ ἄλλαι Ἀρκαδικαὶ πόλεις.

Ἡ Ἀργολις, ὡς ἡ κυριώτερα ἐστία τῶν Πελοπιδῶν καὶ τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς Ἀρχιδῶν καὶ περιέχουσα πολλὰς ὀχυρὰς πόλεις, ἐν αἷς προεῖχον τὸ Ἄργος, αἱ Μυκῆναι καὶ ἡ Τίρυνς, παρέσχε μεγάλας δυσκολίας εἰς τὰς πρώτας τῶν περὶ τὸν Τήμερον Δωριέων ἐπιχειρήσεις κατὰ τὴν κοινὴν δὲ παράδοσιν ἐπὶ τοῦ Τημένου ἤδη αὐτοῦ κατωρθώθη ἡ ἄλωσις τοῦ Ἄργους, ἀφοῦ οἱ Πελοπίδαι μετὰ τῶν μαχιμωτέρων Ἀρχιδῶν ἀνεχώρησαν πρὸς ἀναζητήσιν νέων κατοικιῶν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰώνων· ἐντεῦθεν δὲ ἐκεῖνο μὲν κατέστη ἡ κυριώτερα τῆς Ἀργολίδος πολιτεία, αἱ δὲ δύο ἄλλαι πόλεις ἀπέβηλον διὰ παντός τὸ πρῶτον αὐτῶν ἀξίωμα. Ἀπὸ τοῦ Ἄργους δὲ προῆλθον πλείονες Δωρικαὶ πολιτεῖαι, ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, ἀποτελοῦσαι τὸ πρῶτον, κατὰ τὰς ἐρεῦνας νεωτέρων ἱστορικῶν, ἀμφικτιονίαν τινά, ἥτις ὅμως δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον. Προῖτταντο δὲ τούτων Ἡρακλεῖδαι ὡς βασιλεῖς καὶ Δωριεῖς· μόνον ἀπελάμβανον ἐντελῶς δικαιοῦματα πολιτῶν μέσην δὲ τινα τάξιν ἀπετέλουν βεβαίως ἐν Ἄργει οἱ Περίοικοι, οἵτινες ἐνταῦθα ὠνομάσθησαν Ὀργεῖται ἀπὸ τῶν ἡττημένων Ὀρνειῶν. Μετὰ τοὺς δύο πρώτους τοῦ Ἄργους βασιλεῖς: Τήμενον καὶ Κεῖσον μνημονεύονται παρὰ τῷ Παυσανίᾳ (Β', 19. 2) τρεῖς ἄλλοι: Μήδων, Μέλτας καὶ Ἐσατός μέχρι τοῦ ἐν ταῖς παραδόσεσι πολὺ ὑμνηθέντος Φεῖδωρος (750 π. Χ.), τὸν ὁποῖον ὅτε Ἡρόδοτος, Παυσανίας καὶ Στράβων συγγέρουσιν ἐσφαλμένως μετὰ τινος νεωτέρου Ὀμωνύμου Τυράννου· διεκρίθη δὲ ὁ Φεῖδων οὗτος κατὰ πρῶτον ἐπὶ πολεμικοῖς κατορθώμασι, ὑποτάξας τὴν Αἴγινα καὶ τὴν Ἐπίδαυρον καὶ τὴν Κόρινθον αὐτὴν ἀναγκάσας ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριότητα του, διὸ λέγετα

πολλάκις καὶ Κορίνθιος· διέπρεψε δὲ οὐχ' ἥττον καὶ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ σταδίου, ὥστε ἡ μνήμη τοῦ ὀνόματος του ὡς νομοθέτου δὲν ἤθελεν εἶσθαι κατωτέρα τῆς τοῦ Λυκούργου ἢ αἱ διατάξεις του διτηροῦντο· αὐτὸς πρῶτος διεβρόχζε τοὺς φραγμοὺς, οὓς ἡ Δωρικὴ ἀριστοκρατία ἔθετο εἰς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, καὶ δι' αὐτοῦ ἐπομένως τὸ μοναρχικὸν στοιχεῖον τῶν Δωρικῶν πολιτειῶν ἔλαβε τὴν ὑπεροχὴν. Ἀλλὰ μόνος αὐτὸς δημιουργήσας ἐδύνατο καὶ νὰ σώσῃ τὴν τάξιν ταύτην τῶν πραγμάτων. Ὑπὸ ἀσθενεστέρου δὲ διαδόχου προέκυψαν μάλιστα ἐντεῦθεν ταραχαί, αἵτινες ἐπῆνεγκον τὴν ἀνατροπὴν ὅλης τῆς Θεσμοθεσίας χωρὶς νὰ μείνῃ οὐδὲν αὐτῆς ἔχνος εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν πράξεων, οἷον τῆς εἰσχωγῆς ὠρισμένων μέτρων καὶ σταθμῶν καὶ τῆς χαράξεως πραγματικῶν νομισμάτων, πράξεων, αἵτινες ἐν Αἰγίνῃ, ὡς λέγεται, ἐνηργήθησαν κατὰ πρῶτον. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἡ ἱστορία τοῦ Ἄργους μένει, μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Φεῖδωνος, ἐνδεὲς ἀξίων μνήμης γεγονότων, καὶ ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ἡ Πολιτεία δὲν διτηρήθη εἰς τὸ ὅποιον ἐκεῖνος τὴν προήγαγεν ὕψος, ἀφοῦ μάλιστα ἀπέβαλεν ἢν μέχρι τοῦδε ἐξήσκει κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Κορίνθου, τῆς Αἰγίνης, τῆς Επιδαύρου καὶ τῶν Κλεωνῶν, γενομένων ἐντελῶς αὐτονόμων. Περί τὸ 600 δ' ἔτος παρουσιάζεται ὁ νεώτερος *Φεῖδων*, φέρων ἐντελῶς τὸν χαρακτῆρα Τυράννου· διότι καθ' ἓν τρόπον ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης περὶ αὐτοῦ ἀποφαίνονται δὲν δύνασθαι νὰ ἐκληρθῇ ὡς βασιλεὺς τις, ὑπερβὰς τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας του. Ἄλλως δὲ, βεβαιουόντος τοῦ Πausaniou (B', 19. 2), κατήγετο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου οὐδ' ἐγένετο, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ὁμοίων του, ἀπλῶς ἀπὸ Δημαγωγοῦ Τυράννου. Περιποιηθεὶς δὲ μᾶλλον τὸν ὕμνον πρὸς βλάβην τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐπολιτεύθη κατὰ τινὰ τρόπον ὡς Δημαγωγός καὶ οὕτω παρεσκεύασε τὸ μετοῦπολιν ἐπικρατῆσαν δημοκρατικὸν πολίτευμα. Κατὰ τὸν Στράβωνα οἱ Σπαρτιαῖται καθήρεσαν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτον τὸν Τύραννον. Ἀλλ' ἀντὶ καθαιρέσεως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν μᾶλλον περιορισμὸν τινὰ μόνον τῆς ἐξωτερικῆς ἐξουσίας του· διότι μετ' αὐτὸν ἤρξε καὶ ὁ υἱὸς του *Λεωκῆδης* καὶ μόλις ὁ ἔκγονός του *Μέλιτας* ἐξεθρονίσθη τῶνόντι ὑπὸ τῶν Ἀργείων· τοῦτο δὲ συνέβη μικρὸν πρὸ τοῦ 550 ἔτους. Οὕτω δὲ τὸ Ἄργος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Δωρικὴ πολιτεία, ἥτις παρεκκλίνας ἐντελῶς ἐκ τῶν ἀρχαίων Δωρικῶν Θεσμῶν μετέστη εἰς

ἐλευθέραν πολιτείαν. Εἶχε δὲ νῦν, κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Ε', 47), αἰρετὰς ἀρχάς: τὰς λεγομένας Ἀρτύνας, τοὺς Ὀρθόχοντα (πολίτας ἐκκλητικούς) καὶ ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἐξ ὧν αἱ μὲν Ἀρτύναι ἐπείχοντο τὸν τόπον τῶν κατὰ κληρονομίαν βασιλέων, τὰ δὲ ἄλλα δύο στοιχεῖα παρίστανον τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ δημοκρατίαν φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη μεταβολὴ ἐγένετο ἡρέμα καὶ ἄνευ φονικῶν σκηνῶν ἢ ἐλευθέρα ὁμῶς πολιτεία ὑπέστη μετοῦ πολυτραχείας ἐξωθεν πληγῆς: διότι κατὰ τοὺς πρώτους ἤδη χρόνους τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τῆς ἡγέρθη καὶ πάλιν περὶ Κυνουρίας ἔρις πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τότε Σπάρτην. Εἶνε δὲ αὕτη ἡ προκαλέσασα τὴν μάχην ἐκείνην, καθ' ἣν 300 λογάδες ἔπεσαν ὑπὲρ πατρίδος εἰς μάτην ὡς μὴ δυνθέντες διὰ τῆς θυσίας τῶν νὰ σώσωσι τὴν διαφιλονεικουμένην χώραν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς οἱ Σπαρτιάται δὲν μετέβαλον τὴν ἐχθρικὴν διάθεσιν τῶν. Μετὰ τὸ 515 ἔτος ἐφόρμησαν ἐκ νέου ὑπὸ τὸν βασιλέα Κλεομένην ἡ δὲ μεγάλη παρὰ τὴν Τίρυνθα δι' ἀπάτης κατορθωθείσα νίκη, καθ' ἣν ἑξακισχίλιοι Ἀργεῖοι, ἐκ τῶν ἐπισχημοτέρων γενῶν, ἀνιλεῶς ἐσφάγησαν, ἐπήνεγκεν ἀποτελέσματα σπουδαιότατα: ἡ πόλις τοῦ Ἀργεῖος ἐρημώθη· αἱ τάξεις τῶν πολιτῶν ἀνεπληρώθησαν διὰ Περιοίκων καὶ τὸ μέχρι τοῦδε πολίτευμα μετεβλήθη εἰς καθαρὰν δημοκρατίαν. Ἐκτοτε δὲ οἱ Ἀργεῖοι διέμενον ἐχθροὶ ἀδιάλλακτοι τῶν Σπαρτιατῶν.

Γ) Τῶν κυριωτέρων Νήσων: Κρήτης, Εὐβοίας, Αἰγίνης καὶ Κερκύρας.

Ἡ Κρήτη κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἤδη χρόνους ὠκλήθη ὑπὸ Δωριέων μεταναστευσάντων ἐκ Θεσσαλίας καὶ ἀναμιχθέντων μετὰ πολλῶν ἄλλων φύλων αὐτόθι: πολλοὶ δὲ πλείονες τοιοῦτοι διεπεραιώθησαν εἰς αὐτὴν ἐκ Πελοποννήσου κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον φαίνεται δὲ ὅτι οἱ δεύτεροι οὗτοι ἐνωθέντες μετὰ τῶν πρώτων ὑπερίσχυσαν τοσούτον τῶν ἄλλων κατοίκων, ὥστε προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπεκράτησαν ἐντελῶς τῆς ὅλης νήσου, πολλὰς ἐν αὐτῇ συγκροτήσαντες ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων πολιτείας, ὧν μέγισται καὶ ἐπιφανέσταται ἦσαν: ἡ Κνωσσός, ἡ Γόρτυρα, ἡ Κυδωνία καὶ ἡ Λύκτος, ὡς δ' ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐνταῦθα αὐτοὶ μόνον ἐλογίζοντο τέλει πολιτείας, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν κατοίκων διεστέλλοντο εἰς τρεῖς τάξεις ἥτοι εἰς ὀπηκούς, μινώτας ἢ μινώτας καὶ ἀγαμινώτας ἢ κλαρῶτας.

ἐξ ὧν οἱ μὲν πρῶτοι ἐξωμοιοῦντο πρὸς τοὺς περιοίκους τῆς Λακεδαιμόνου, οἱ δὲ δεῦτεροι ἦσαν δούλοι τοῦ δημοσίου καὶ οἱ τελευταῖοι δούλοι τῶν ἰδιωτῶν. Τῶν Δωρικῶν δὲ πολιτειῶν προΐσταντο κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς προκειμένης περιόδου βασιλεῖς, ἀνήκοντες εἰς τὸ γένος τῶν Ἡρακλειδῶν, καὶ ὡς τελευταῖος τούτων μνημονεύεται παρὰ τῷ Ἡροδότῳ (Δ', 154) ὁ Ἐτέαρχος. Μετὰ τὴν κατάλυσιν δὲ τῆς βασιλείας ἐπικράτησε πανταχοῦ τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα, καὶ τὴν μὲν ὑπερτάτην νομοτελεστικὴν ἀρχὴν ἀπετέλουν ἕκτοτε ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν πόλεσιν οἱ λεγόμενοι *Δέκα Κόσμοι*, τῶν ὁποίων, ἐκλεγομένων ἐνιαυσίως, ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων γενῶν, ἡγεῖτο ἕκαστοτε Πρωτόκοσμος τις. Τριάκοντα δὲ, ὡς ἐν Σπάρτῃ, ἰσόβιοι καὶ ἀνεύθυνοι *Γέροντες*, συμπληρούμενοι πάντοτε ἐκ τῶν προδιατεσσάντων Κόσμων, ἐβουλευόντο περὶ τῶν μεγίστων πραγμάτων καὶ ἀπεφάσιζον κατ' ἔθιμα μᾶλλον ἢ κατὰ γραπτοὺς νόμους· ἡ δ' ἐκκλησία, ἣτις περιελάμβανεν ἅπαντας τοὺς τελείους πολίτας, περιορίζετο εἰς τὸ δέχεσθαι ἀπλῶς ἢ ἀπορρίπτειν βοῇ καὶ οὐ ψήφῳ τὰ δοκοῦντα τοῖς Γέρονσι καὶ τοῖς Κόσμοις. Ὁ ἰδιωτικὸς δὲ τῶν Δωριέων τῆς Κρήτης βίος ἦτο πάντῃ σύμφωνος πρὸς τὰ ἀνέκαθεν τοῦ γένους τούτου θέσμια, εἰς τὰ ὁποῖα πρῶτος ὁ σοφὸς Μίνως ἔδωκεν ἰσχὺν νόμων, καὶ τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα ἀπέβλεπον τὰ περὶ τὴν ἀγωγὴν ἦσαν· ἐνταῦθα τὰ *συσσείτια* πολὺ πλέον ἀνεπτυγμένα καὶ τελειότερα τῶν τῆς Σπάρτης.

Ἡ *Εὐβοία*, μετὰ τὴν Κρήτην ἡ μείζων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους νῆσος, ὥκλθη παλαιόθεν ὑπὸ *Αὔαντων*, οἵτινες ἦσαν τοσοῦτον προκεχωρημένοι εἰς τὸν πολιτισμὸν, ὥτ' ἐδύναντο ν' ἀμιλλῶνται πρὸς τοὺς κατοίκους πάσης ἄλλης Ἑλληνικῆς πολιτείας· ἀλλὰ κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα τῆς προκειμένης περιόδου ὑπέκυψαν καὶ οὗτοι εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῆς τῶν ἐθνῶν μεταναστάσεως, καθόσον ὅλον ἐκείνο τὸ πλῆθος τῶν ἐξωκισθέντων καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐξελαθέντων Ἰωνῶν μὴ εὐρὸν ἐνταῦθα τὰ πρὸς τὸν βίον ἀρκούντα ἐτράπη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἐγγὺς κειμένην νῆσον, περὶ ἧς ὁ λόγος, καὶ τινὰς μὲν τῶν κατοίκων αὐτῆς κατέστρεψε, τοὺς δὲ πλείστους ἡ ὑπέταξε ἡ συμπαρέλαθε εἰς τὴν περαιτέρω αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀσίαν μετακίσειν. Ἐκτοτε λοιπὸν τὸ ἰωνικὸν γένος ἀπέβη τὸ ἀρχὸν ἐν Εὐβοίᾳ ἰδρύσαν πολλὰς πόλεις, ἐν αἷς ὅμως ἡ *Χαλκίς* καὶ ἡ *Ερέτρια* τοσοῦτον διε-

κρίθησαν, ὥστε οὐδείς περὶ τῶν ἄλλων γίνεται λόγος· πιθανῶς δὲ ἀμφοτέραι εἶχον βασιλεῖς ἐκ τῶν αὐτῶν οἴκων, οἵτινες ἐπεκράτησαν καὶ παρὰ τοῖς Ἰωσι τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τοῦλάχιστον ὁ Στράβων ἀναφέρει τὸν *Αἰχλὸν* καὶ *Κόθορ* ὡς ἡγεμόνας τοιούτων μεταναστῶν, ἐξ ὧν ἐκεῖνος μὲν ὤκισε τὴν Ἐρέτριαν οὗτος δὲ τὴν Χαλκίδα. Ταχέως δὲ αὗται προήχθησαν εἰς εὐδαιμονίαν διὰ τῆς ἐπιμελοῦς καλλισεργείας τῶν εὐφόρων πεδίων των καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τοῦ θαλασσίου ἐμπορίου· τὴν ἐμπορικὴν δὲ αὐτῶν ἀνάπτυξιν μαρτυρεῖ μάλιστα τὸ πληθὺς τῶν ἀποικίων, αἵτινες ἐστάλησαν ἐντεῦθεν καὶ περὶ ὧν θέλει γενῆ λόγος προσεχῶς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς προκειμένης περιόδου ἡ Χαλκίς ἀναμιχθεῖσα εἰς τὰς διαφορὰς τῶν Βοιωτῶν καὶ Ἀθηναίων προσεκάλεσε τὸν Ὀλεθρον αὐτῆς· διότι μετοῦ πολυ κατατροπωθεῖσα ὑπὸ τῶν δευτέρων ἐπαισσε ν' ἀποτελῇ ἰδίαν πολιτείαν, τὸ δὲ πλεῖστον μέρος περιῆλθεν εἰς κληρούχους Ἀθηναίους· δὲν ἐβράδυνε δὲ καὶ τῆς Ἐρετρίας ἡ καταστροφὴ, ἣν συνεπήγαγεν ἡ παρ' αὐτῆς πρὸς τοὺς τῆς Ἀσίας Ἑλλήνας κατὰ Περσῶν χορηγηθεῖσα βοήθεια.

Ἡ *Αἰγίνα*, ἀπὸ τῆς ἀπέναντι κειμένης Ἐπιδαύρου δεχθεῖσα τοὺς Δωριεῖς κατοίκους τῆς ἀνεγνώριζε πολλοὺς αἰῶνας τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ὡς καὶ τὴν τοῦ Ἀργους ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φεῖδωνος. Βραδυτέρον δὲ εὐανδρήσασα κατώρθωσε νὰ γενῇ αὐτόνομος καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα τῆς παρούσης περιόδου ἑκατονταετηρίδα ἐξέπρεψεν οὐ μόνον ὡς ἔδρα τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας, καὶ τῶν πλαστικῶν τεχνῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς δύναμις ναυτικὴ πολλῶ ὑπερτέρα πάσης ἄλλης τοῦ Δωρικοῦ γένους.

Ἡ *Κέρκυρα*, ὁ ἀξιολογώτερος τῶν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν πλεόντων ἐμπορικὸς σταθμὸς, ἀπωκίσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Ἐρετρίων· ὅταν δὲ ὁ Βακχιάδης Ἀρχίας, ἡγούμενος μιγάδων μεταναστῶν, ἀπῆρχετο κατὰ τὸ 735 ἔτος νὰ κατοικήσῃ τὰς Συρακούσας, μέρος τι ἐκείνων ἐναπελείφθη ὑπὸ τὸν Βακχιάδην *Χερσικράτην* ἐν Κερκύρᾳ καὶ ἐκράτησεν αὐτῆς· ὅθεν ἐκτὸς ἄλλων Δωρικῶν θεσμίων μετηνέχθη καὶ ἐνταῦθα ὀλιγαρχικόν τι πολίτευμα ὡς τὸ ἐν Κορίνθῳ τότε ὑφιστάμενον· ἡ τοῦ τελευταίου δὲ κατάλυσις συνεπήγαγε καὶ ἐκεῖνον τὴν κατάλυσιν· συνάμα δὲ καὶ τὴν αὐτονομίαν τῆς νήσου· καίτοι δὲ ἀποικία τῆς Κορίνθου ἡ Κέρκυρα, εὐρίσκετο ὅμως πάντοτε εἰς ἀντίθεσιν πρὸς αὐτὴν καὶ οὐδέποτε ἐπαυσε ἡ μεταξὺ ἀμφοτέρων πάλη.

§. 7. Ἑλληνικαὶ Ἀποικίαι.

Οὐδέν ἔθνος, ἀρχαῖον ἢ νεώτερον, ἐξέπεμψε τοσαύτας καθ' ὅλα τοῦ κόσμου τὰ μέρη ἀποικίας, ὥς τὸ Ἑλληνικόν. Τινὲς μὲν τούτων καὶ πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ ἤδη πολέμου ἰδρύθησαν ὑπὸ Πελασγῶν καὶ Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐγκαταλελειμμένα εἰς ἐαυτὰς καὶ ἰδίαν ἀναπτύξεως ὁδὸν βαδιζουσαι δὲν διετήρησαν οὐδεμίαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσιν· ὑπὸ πάντῃ δ' ἄλλην φάσιν παρουσιάζονται αἱ μετὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ἀπὸ τῆς τῶν Ἡρακλειδῶν καθόδου καταστηθεῖσαι. Ἐκτὸς ὅτι αὗται διὰ τῆς ἐκτεταμένης ἐμπορίας τῶν ἐγένοντο κατὰ τὸ πλεῖστον παρὰ τὴν τῆς ζωηροτέρας συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν τότε εἰς τὸν πολιτισμὸν προωδευμένων ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς μητροπόλεως, εἶχον προσέτι καὶ ἄμεσον ῥοπὴν εἰς τὴν τύχην τῆς τελευταίας ὅταν διὰ τοῦ πλούτου τῶν προήχθησαν εἰς δύναμιν καὶ πολιτικὴν σημασίαν.

Ἐξετάζοντες δὲ τὰς αἰτίας, αἵτινες προεκάλεσαν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀποικιῶν τὴν σύστασιν, εὐρίσκομεν ὅτι πρῶται καὶ κυριώτεραι ἦσαν: ἡ φυσικὴ πρὸς τὰ ἔξω ὁρμὴ καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀκκτάσχετος τῶν Ἑλλήνων κλίσις· διότι οὐ μόνον οἱ ἡττημένοι, εἴτε στερηθέντες τῶν ἀρχαίων αὐτῶν δημοφύλων ἡγεμόνων, εἴτε μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτοῖς ἐξουσίαν, κατεφρόνουν μετὰ νεανικῆς θρασύτητος τὰ θέληττα τῆς πατρῴας γῆς καὶ ἐζήτουν, πύρρῳ αὐτῆς, νέαν πατρίδα, ὅπου ἐδύναντο νὰ ζήσωσιν αὐθιπάρκτως· ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι τῶν νικητῶν τὴν αὐτὴν πρὸς τὸ μετανίστασθαι σπουδὴν ἐδείκνυσαν, τοῦτο μὲν κατ' ἀνάγκην, ὅταν ἡ ἡμεδαπὴ χώρα καὶ οἱ καρποὶ αὐτῆς δὲν ἐπῆρκουν εἰς τὰς χρεῖας τοῦ ὁσμήραι αὐξάνοντος πληθους, τοῦτο δὲ ἐφελκυόμενοι ἐκ τῶν διὰ φήμης φερομένων θαυμάτων τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ τῶν ὅσων αὐτὴ ὑπέσχετο εὐπορίων ὥφελιμάτων. Πλὴν δὲ τῶν ἐκ ταιούτων αἰτιῶν προελθουσῶν μετακινήσεων ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι, αἵτινες ἢ προεκαλοῦντο ὑπὸ πολιτικῶν φατριῶν, καθ' ἃς οἱ ἀποτυγχάνοντες παραχωροῦντες τὸ πεδίον τῆς μάχης εἰς τοὺς ὑπερισχόντας ἐξωρίζοντο ἐκουσίως, πολλάκις καὶ ἀκουσίως, ἢ παρεσκευάζοντο καὶ ἐνηγοῦντο ἐπίτηδες ὑπὸ τῶν ἐγγυρίων Ἀρχῶν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ἀποστολῆς τῶν *Παρθεριῶν* εἰς Τάραντα.

Ἀλλ' ἐξ οἰασθήποτε αἰτίας καὶ ἂν προῆλθεν ἡ ἰδρυσις τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αὗται, πολλοὶ διάφοροι καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ τῶν τῆς νεωτέρας Εὐρώπης, εἶχον μὲν ἐξαρχῆς χαρακτῆρα ἀνεξάρτητον ἀπέναντι τῆς μητροπόλεως τῶν, μνήμονες δὲ πάντοτε καὶ τῆς καταγωγῆς τῶν προσθυμούντο νὰ πολιτεύωνται συνήθως κατὰ τὸ παρὰδειγμα ἐκείνης, διετήρουν τοὺς μέχρι τοῦδε δεσμούς: ὀρηκεῖν, ἔθιμα καὶ νόμους, καὶ ἐκάστη ἐχορήγει εἰς τὴν ἑαυτῆς μητρόπολιν συνδρομὴν προκειμένου πολέμου, οὐδ' ἐπιστρατεύον κατ' αὐτῆς εἰμὴ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ (*), καὶ εἰς παρομοίας εὐρισκομένη περιστάσει μετεῖχε τῆς προστασίας τῆς. Ἐν γένει μεταξὺ τῶν μητροπόλεων καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν ὑπῆρχε τοιαύτη τις σχέσις, οἷα εἶνε ἡ μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων ἢ θυγατέρων καὶ μητρὸς (**). Οὐχὶ συνθήκη τις γραπτὴ, ἀλλ' εὐσέβεια ἢ φιλοστοργία συνῆπτεν ἀμφοτέρας καὶ ὥριζε τὸν ἀμοιβαιὸν τοῦ πολιτεύεσθαι τρόπον. Ὅσakis ὁ ἀποχωρισμὸς δὲν ἐγένετο βιαίως, οἱ ἄποικοι ἐλάμβανον μεθ' ἑαυτῶν ἐκ τοῦ Πρυτανείου τῆς μητροπόλεως πῦρ εἰς τὰς νέας αὐτῶν κατοικίας, καὶ σθεννύμενον τοῦτο ἐνταῦθα τὸ ἀνῆπτον πάλιν ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ ἐστίᾳ, ἀναγνωρίζοντες οὕτω συμβολικῶς τὴν συγγένειάν τῶν.

Ἡ Μικρὰ Ἀσία μετὰ τῶν παρακειμένων νήσων καὶ ἡ Θράκη πρὸς ἀνατολάς, ἡ κατὰ Ἰταλία (ἡ ἄλλως λεγομένη Μεγάλη Ἑλλάς) καὶ ἡ Σικελία πρὸς δυσμὰς ὑπῆρξαν αἱ γῶραι, ἐνθα μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον καὶ τὰς Δωρικὰς μεταναστάσεις ἐκτίσθησαν αἱ κυριώτεραι τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ὧν οὐκ ὀλίγαι, ἰδίως αἱ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀνεδείχθησαν ἐκ διαδοχῆς μητροπόλεις πολλῶν ἄλλων παρὰ τὴν Προποντίδα, τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἀλλαχοῦ, ὥστε κατὰ τὸν 5' πρὸ Χ. αἰῶνα αἱ πρωτόκτιστοι μετὰ τῶν παραγῶγων ἢ παραφυάδων συνεκεφαλαιοῦντο τοῦλάχιστον εἰς τριακοσίας.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους αἱ κτίσεις αὐτῶν ἐγένοντο ἀντικείμενον τῆς Ποιήσεως καὶ τῆς Λογογραφίας. Πᾶσα πόλις εἶχε τότε ἰδίους χρονογράφους, ἀναγράφοντας τὰς ἐτι προσφάτους καὶ διὰ στό-

(*) Θουκυδ. Α', 38. Οὐδ' ἂν ἐπιστρατεύομεν εὐπρεπῶς, μὴ διαφερόντως ἀδικούμενοι.

(**) Διον. Ἀλικαρν. Γ', 7. "Ὅστις γὰρ ἀξιοῦσι τιμῆς συγγάνειν οἱ πατέρες παρὰ τῶν ἐγγόνων, τοσαύτης οἱ κτίσαντες τὰς πόλεις παρὰ τῶν ἀποίκων.

μκτος φερομένης ἀποικιακὰς παρὰδόσεις· ἀλλὰ φεῖν τὰ μνημεῖα ταῦτα ἐξηφάνισεν ὁ χρόνος, οὐδ' ἔχομεν ἄλλα, εἰμὴ ὅσα διασώσαντες παρέπεμψαν ἡμῖν μεταγενέστεροι συγγραφεῖς: Ἡρόδοτος, Στράβων καὶ Πausanias, διὸ κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πηγὰς θέλομεν σπουδάσει νὰ πραγματοθεωμεν συντόμως περὶ μόνων τῶν γνωστῶν καὶ λόγου ἄξιων ἀποικιῶν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν ὡς τῶν ἀρχαιοτέρων.

1) *Αἱ κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀποικίαι: Αἰολίς, Ἰωνία καὶ Λωρίς.*

Ἡ δυτικὴ παραλία τῆς προκειμένης χερσονήσου, ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τῆς Ῥόδου ἢ μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Λυκίας, παλαιόθεν ἴδη εἰς τοὺς Ἕλληνας γνωστὴ καὶ διὰ τὰ σπάνια αὐτῆς φυσικὰ πλεονεκτήματα ἐξάρχουστος, ἐμελλε νὰ δεχθῇ πρώτη τὰ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐρμώμενα πλήθη· οἱ πρῶτοι αὐτῆς κάτοικοι: *Ἀεερες, Κᾱρες* καὶ *Κούρητες*, τὸν πειρατικὸν κατὰ τὸ πλεῖστον μετερχόμενοι βίον, εἴτε ἐξεβλήθησαν διὰ τῆς βίας, ἢ ὑπεχώρησαν κατὰ συνθήκην· οἱ δὲ νέοι μετανάσται εἰς τὴν πρὸ αὐτῶν καταληθθεῖσαν περικαλὴ καὶ πάμπορον χώραν ἀρκοῦμενοι, μὴδὲ σκοποῦντες τὴν κατάκτησιν τῆς ἀπὸ τῶν παραλίων πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας ἐκτεινομένης, ὥστε νὰ προκαλέσωσιν οὕτω τὴν ὑπόνοιαν καὶ ἄμυναν τῶν ἐμῶρων, διέμειναν ἀτάραχοι κάτοχοι καὶ καλλιεργηταὶ ἐκείνης. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ἑλληνικὸς βίος ἔλαβε τὴν ὠραιότητα τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ· ἐνταῦθα καὶ ποίησις καὶ τέχνη καὶ ἐπιστήμη καὶ ἐμπορία ἤμυζαν πολὺ προκείμενον ἢ ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῇ.

Αἰολίς. — Αἱ τῶν Αἰολέων ἀποικίαι ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐκτεινόμεναι ἐπὶ τῆς βορείας αὐτῆς παραλίας ἀπὸ τῆς Κυζικηνῆς μέχρι τοῦ Καΐκου ἢ καὶ μέχρι τοῦ Ἑριου ποταμοῦ, καὶ περιλαμβανούσα καὶ τὰς παρακειμένας νήσους: Λέσβον, Τένεδον κλ. ὑπῆρξαν ὅλων τῶν ἄλλων αἱ πρεσβύτεραι· διότι κατὰ τὸν Στράβωνα προέλαβον τὰς Ἰωνικὰς τέσσαρας περίπου γενεάς, ὃ ἔστι ἰδρύθησαν 60 ἔτη περίπου ὕστερον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν ἀναφέρεται εἰς τὸν *Περθίλον*, υἱὸν τοῦ Ὀρέστου καὶ ἑγγονον τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ εἰς τοὺς αὐτοῦ ἀπογόνους (*Πενθιλίδας*): *Ἀρχελαον, Γραῦρ, Κλεῦηρ* καὶ *Μαλαδον*, συνάγεται ἐντεῦθεν ὅτι οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ ἦσαν κυρίως Ἀχαιοὶ, συμπεριλαμβανομένων ἴσως καὶ τε-

νων Αιολέων· ἀλλὰ μετοῦπολυ, συμβάσης τῆς γενικῆς ἐκείνης ἐν Ἑλλάδι μεταπολιτεύσεως, εἰς ἣν ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ τῶν Ἡρακλειδῶν καθόδος, οἱ ἐκβληθέντες ἐκ Θεσσαλίας, Βοιωτίας, Λοκρίδος καὶ ἀλαχόθεν Αἰολεῖς, πλεούσαντες πρὸς τὰς αὐτὰς ἀκτὰς διὰ τοῦ μεζινοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐξήλειψαν αὐτόθι τῶν Ἀχαιῶν τὸ ὄνομα καὶ οὕτως ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἀσιατικῇ ἐκείνῃ παραλίᾳ, ὅπου ἄλλοτε ἤμαζεν ἡ Τρωϊκὴ πολιτεία, νέαι τις Αἰολίς, ἐν ᾗ ἡ ὀμώνυμος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Διμονία ἀνετράπη ὑπὸ Θεσσαλῶν.

Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον αἱ ὑπὸ τῶν Αἰολέων οἰκισθεῖσαι ἡπειρώτιδες πόλεις ἦσαν δώδεκα, αἱ ἐξῆς: Κόμη, Ἀήρυσσαι ἢ Ἀάρισσα, Νέον Τεῖχος, Τήμνος, Κίλιλα, Νότιον, Αἰγυρόεσσα, Πιτάρη, Αἰγαίαι, Μύρινα, Γρύνεια καὶ Σμύρνη. Μεταξὺ τούτων τὰ πρεσβύτερα εἶχεν ἡ Κόμη, ἡ καλουμένη Φρικωνίς, καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς προκειμένης περιόδου ἐθεωρεῖτο ὡς πρωτεύουσα καὶ κέντρον τῆς Αἰολικῆς δημοσπονδίας, τελουμένων ἐν τῷ αὐτόθι ἱερῷ ἰδρύματι τῶν κοινῶν αὐτῆς συνόδων καὶ τῶν θρησκευτικῶν πανηγύρεων. Ἡ περιφημοτέρα δὲ πασῶν Σμύρνη, ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων κειμένη, πρὸ τοῦ 680 ἔτους· ἤδη ἀπὸ τῶν Αἰολέων ἐκπεσοῦσα μετέστη πρὸς τοὺς Ἴωνας καὶ περιέλαβεν ἑκτοτε Ἴωνας κατοίκους. Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τῶν εἰρημένων ἡπειρωτικῶν ἤμασαν αἱ νησιωτικαὶ τῶν Αἰολέων ἀποικίαι· καὶ ἡ μὲν Τένεδος καὶ αἱ Ἑκατόννησοι περιεῖχον ἀνὰ μίαν πόλιν, ἡ δὲ μεγαλύτερα Λέσθος περιελάμβανεν ἐξ: Ἀρίσθην, Πύρρον, Ἄντισσαν, Ἐρεσσόν, Μήθυμναν καὶ Μιτυλήνην, ἐξ ὧν ἡ τελευταία μάλιστα ἀνεδείχθη ἐνδοξοτάτη. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ κυριωτέρα ἔδρα τῶν Πενθελιδῶν, ὧν ὁ οἶκος διατήρησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα κληρονομικῶς· ἀλλὰ καὶ ἡ ἔπειτα τὴν βασιλείαν διαδεχθεῖσα Ὀλιγαρχία πάλιν ἐκ Πενθελιδῶν συνίστατο, οἵτινες δύνανται νὰ ἐξομοιωθῶσι πρὸς τοὺς ἐν Κορίνθῳ Βακχιάδας.

Ἰωρία. — Τὴν Αἰολίδα διεδέχετο νοτίως ἡ Ἰωρία ἕως κατωτέρω τῆς Μιλήτου παρατεινομένη καὶ τὰς νήσους ἐνταυτῷ Χίον καὶ Σάμον περιλαμβάνουσα. Τοὺς πρώτους κατοίκους αὐτῆς: Κῆρος καὶ Λέλεγας ἐν μέρει μὲν ὑπέταξαν ἐν μέρει δ' ἐξήλεσαν οἱ κατὰ τὸ 1050 ἔτος διὰ τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν βορείων Κυκλάδων ἀπὸ τῶν παραλιῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου ἐλθόντες νέοι μετανάσται, ὧν οἱ πλείστοι εἶχον Ἰωνικὴν καταγωγὴν, ἀπὸ τῆς Αἰγικλείας ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐκβληθέν-

τες, ἐπὶ τινὰ δὲ χρόνον ἄσυλον ἐν τῇ Ἀττικῇ εὐρόντες καὶ αὐτόθεν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν τοῦ Κρόνου υἱῶν· Νηλέως καὶ Ἀνδρόκλου ἀναχωρήσαντες, συμπρηκκοῦθουν ὅμως καὶ πολλοὶ ἄλλοι μιγάδες, αἵτινες ἐν τῇ Ἀσίᾳ κατὰ πρῶτον μετ' ἐκείνων συνεχωρεύθησαν, ὁμό- γλωσσοι καὶ ὁμοῖοι γενόμενοι.

Ὅπως δὲ οἱ Αἰολεῖς καὶ οἱ Ἴωνες ὡσαύτως ἔκτισαν δώδεκα ἀνε- ξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων πόλεις, μεταξύ τῶν ὁποίων ὀνομαστότεραι προΐοντος τοῦ χρόνου ἀπέβησαν ἡ Φώκαια, αἱ Κλαζομεναι, ἡ Κο- λοφῶν, ἡ Πριήνη, ἡ Γέως, ἡ Ἐγεσος καὶ ἡ Μίλητος. Κοινόν τι ἱερὸν ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης, τὸ καλούμενον *Παριώνιον*, ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἑλικώνιον Ποσειδῶνα, ἦτο τὸ κέντρον τοῦ συν- δέσμου αὐτῶν. Ἐνταῦθα συνήρχοντο οἱ Ἴωνες εἰς κοινὰς πανηγύρεις, τὰ Πανιώνια, τελοῦντες ἀγῶνας, διεξάγοντες μεγάλας ἐμπορικὰς συναλλαγὰς, βουλευόμενοι περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς ὁμοσπον- δίας καὶ συμβιβαζόντες τὰς διαφορὰς τῶν κατὰ μέρος πόλεων.

Αἱ Ἴωνικαὶ ἀποικίαι ἤκαμαν ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐκτεταμένου ἐμπορίου τῶν, καὶ πο- λιτικῶς ἐδείχθησαν πλείστου λόγου ἄξιαι ὥς πρὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν πρὸς τὰς ὁμόρους Ἀσιατικὰς πολιτείας σχέσεων τῶν. Κορυφαία δὲ τῆς Ἴωνικῆς ὁμοσπονδίας καὶ μία τῶν ἐμπορικωτάτων τοῦ ἀρ- χαίου κόσμου πόλεων ὑπῆρξεν ἡ πλουσία καὶ λαμπρὰ Μίλητος, ἥτις ἀπὸ τῶν τεσσάρων αὐτῆς λιμένων συνεκοινώνει διὰ τῶν πολυκρίθμων πλοίων τῆς οὐ μόνον μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν πλεί- στων περαλίων τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου χωρῶν, κατὰ ξηρὰν δὲ προῆγε τὸ ἐμπόριόν της μέχρι τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀσίας. Οὐχ ἥττον δὲ κραταίει διὰ τοῦ ἐμπορίου ἀνεδείχθησαν ἡ Σάμος, τῆς ὁποίας ἡ μεγαλητέρα ἀκρὴ συμπίπτει εἰς τοὺς χρόνους Πολυ- κράτους τοῦ Τυράννου, καὶ ἡ Χίος, ἥτις ἐπὶ τῆς ἀποστάσεως τῶν Ἴωνων ἀπὸ τῶν Περσῶν ἐδυνήθη νὰ παρατάξῃ ἑκατὸν τριήρεις. Ἡ τοιαύτη δὲ ὀλβία κατὰστασις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀποικιῶν συνέ- τεινε καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐπ' ὠφελείᾳ ἐπίσης τῆς Ἑλλάδος· ἡ Ἴωνία εἶνε ἡ πατρίς τῶν σοφῶν Θάλητος καὶ Ἀναξίμενους, τοῦ ποιητοῦ Ἀνακρέοντος, τῶν ζωγράφων Παρρῆσιου καὶ Ἀπελλοῦς καὶ πολλῶν ἄλλων ἐνδόξων ἀνδρῶν, εἰς οὓς ἀνήκει πιθανῶς καὶ ὁ Ὀμηρος αὐτός, καθότι μεταξύ τῶν ἐπὶ τὰ πόλεων, αἵτινες ἤριπ

ζον τὸ πάλαι πρὸς ἀλλήλας περὶ τῆς γεννήσεώς του, ἡ Χίος προτιμάται.

Δωρίς. — Μεταγενέστεραι ἀπασῶν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ὑπῆρξαν αἱ ἐπὶ τῆς νοτίας παραλίας τῆς Καρίας καὶ ἐπὶ τῶν νήσων Κῶ καὶ Ρόδου τὸ πλεῖστον ὑπὸ Δωριέων (ὀρμηθέντων ἐξ Ἐπιδαύρου, Τροϊζήνης καὶ ἐκ Μεγάρων) κτισθεῖσαι, ἀφ' ὧν ἔλαβον τὸ κοινὸν ὄνομα τῆς *Δωρίδος* ἦσαν δὲ ὅλαι ἔξ τῶν ἀριθμῶν (Δωρικῆς ἐξάπολις), ὧν τρεῖς μὲν περιεῖχε μόνη ἡ νῆσος Ρόδος: τὴν *Αἰνδοῦ* τὴν *Ἰάλυσσον* καὶ τὴν *Κάμειρον*· μίαν τετάρτην ἡ νῆσος *Κῶς*, ἐπὶ αἱ λοιπαὶ δύο: *Κνίδος* καὶ *Ἀλικαρνασσός* ἔκειντο ἐπὶ τῆς ἡπείρου.

Οἱ ἀρχαιότεροι τῶν αὐτόθι κατοίκων ἦσαν πρὸ πάντων Κῆρες, οἵτινες πρὸ πολλοῦ εἶχον ἐκπολιτισθῆ διὰ τῆς παρ' αὐτοῖς ἐγκαταστάσεως ἐθνῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων. Οἱ ἐπελθόντες δὲ Δωριεῖς ὑποτάξαντες τούτους συνεκρότησαν ἐξαρχῆς ὁμοσπονδίαν, ἔχουσιν κοινὸν ἱερὸν τὸ τοῦ Τριοπίου Ἀπόλλωνος, κείμενον παρὰ τὸ δρυῶνμον ἀκρωτήριον τῆς Κῶ. Μολονότι δὲ αἱ Δωρικαὶ ἀποικίαι δὲν ἐδύναντο νὰ ἐξισωθῶσι κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ κράτος πρὸς τὰς Ἰωνικὰς καὶ Αἰολικὰς, καὶ αὐταὶ ὅμως δὲν ἔμειναν κατώτεραι ὥς πρὸς τὸν πολιτισμόν· δύο ἐνδοξαὶ ἱστοριογράφοι τῶν Περσικῶν πολέμων, ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Κτησίχης καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Διονύσιος, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ὁ συγγραφεὺς, ἐγεννήθησαν ἐνταῦθα· ἡ Ἀλικαρνασσὸς ἤρχε, κατὰ τοὺς Περσικοὺς χρόνους, πολλῶν ἄλλων πόλεων· ἡ δὲ Ρόδος ὑψώθη εἰς μεγαλέμπορον τοῦ ἀρχαίου κόσμου πόλιν καὶ κατέστη ἐνδοξὴ καὶ δι' ἀρχιτεκτονικῶν μνημερίων, ἐν οἷς συγκαταριθμεῖται καὶ ὁ ἔβδος μηχαντάπηχς Κολοσσὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἡλίου, κείμενος παρὰ τῆς εἰσόδου ἐνὸς λιμένος.

2) Αἱ παρὰ τὸν *Ἑλλησπορτόν*, τὴν *Προπορτίδα*, τὸν *Εὔξεινον Πόντον*, καὶ κατὰ τὰς παραλίας τῆς *Θράκης* καὶ *Μακεδονίας* ἀποικίαι.

Αἱ ἀποικίαι αὗται εἰσὶ νεώτεραι τῶν περὶ ὧν προηγουμένως διελάβομεν· διότι οὐδεμιᾶς μὲν αὐτῶν ἡ κτίσις ὑπερβαίνει τὴν *Η'* π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, πολλῶν δὲ μάλιστα μόλις εἰς τὴν προκειμένην περίοδον συμπίπτει. Ἀπασαὶ δὲ, ἐκτὸς μικρῶν ἐξαιρέσεων, πρὸς ἐμπορικὸν ἐκτίσθησαν σκοπὸν, ἵνα χρησιμεύωσι δηλονότι ὥς ἐμπορεῖα τῶν εἰς τὰς βορειοτέρας χώρας προσκομιζομένων ἢ ἐκείθεν ἀναλαμβανόμε-

ρίνων ἐμπολημάτων κυριώτεροι δὲ τούτων κτίσται ὑπῆρξαν οἱ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Ἴωνες, ἰδίως οἱ Μιλήσιοι, καὶ πρὸς τούτοις οἱ Χαλκιδεῖς, Ἐρετριεῖς, Μεγαρεῖς καὶ ἐν μέρει οἱ Ἀθηναῖοι.

Ἐπὶ τῷ στόματι τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔκειντο ἀντικρὺ ἀλλήλων ἡ Ἀβυδος καὶ ἡ Σηστός, ἡ μὲν ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἡ δὲ ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας, μὴ ἀπέχουσαι εἰμὴ τριάκοντα μόνον σταδίους ἀπὸ λιμένος εἰς λιμένα· καὶ τὴν μὲν πρώτην διεδέχοντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς παραλίας ἡ *Λάμψακος*, ἡ *Κυζίκος* ἐπὶ τινος Χερσονήσου, ἡ *Κίος*, ἡ *Μύρλεια* καὶ ἡ *Χαλκηδὼν*, τὴν δὲ δευτέραν ἡ *Πέρινθος*, ἡ *Σηλυμβρία* καὶ τὸ *Βυζάντιον*, κτίσμα τῶν Μεγαρέων ὥς καὶ ἡ Χαλκηδὼν· εἶνε δὲ παραδόξον ὅτι ἡ κτίσις ταύτης προέλαβε τὴν τοῦ Βυζαντίου· καὶ ἐπειδὴ ἡ κατὰ πάντα ὑπεροχὴ τῆς θέσεως τούτου οὐδαμῶς ἐλάνθανε τοὺς ἀρχαίους, ἐντεῦθεν οἱ Χαλκηδόνιοι Μεγαρεῖς, οἵτινες καὶ τοι πρότερον πλεύσαντες εἰς τοὺς τόπους παρέβλεψαν τὴν θαυμασίαν ἐκείνην θέσιν, ἐχαρακτηρίζοντο ὥς τυφλοὶ «Ὅθ' γὰρ ἄν (λέγει ὁ Ἡρόδοτος) τοῦ καλλίονος παρόντες κτίζειν χώρου, τὸν αἰσχίονα εἰλεῖσθαι, εἰμὴ ἦσαν τυφλοὶ.»—Περαιτέρω δὲ παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Πόντου μετὰ τὰς ἀνωτέρω εἵποντο αἱ ἀπὸ τῆς Μιλήτου κατὰ τὸ πλείστον προσελθοῦσαι παραφυάδες, δι' ὧν ὁ πρῶτον Ἀξενος Πόντος μετεβλήθη εἰς *Εὐξείνιον*. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς νοτίας τούτου ἀκτῆς ἔκειντο: ἡ *Ἡράκλεια* (κατὰ τὸν Στράβωνα Μιλησίων, κατὰ δὲ τὸν Πυσσανίαν Μεγαρέων ἀποικία), ἡ *Σινώπη*, ἰδρυμένη ἐπὶ αὐχένος Χερσονήσου ἔχοντος ἑκατέρωθεν εὐρυχώρους λιμένας καὶ ναυστάθμους· καὶ πλημύδια θαυμαστά, ἀποτελοῦντα τὸν πλοῦτον αὐτῆς· ἡ *Ἀμισός* καὶ ἡ ὑπὸ ταύτης κτισθεῖσα *Τραπεζοῦς*· ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς: ἡ *Σαλμυδησσός*, ἡ *Ἀπολλωνία*, ἡ *Μησημβρία*, ἡ *Ὀδησσός* καὶ οἱ *Τόμοι* πρὸς ἄκρον: ἡ *Ὀλβία*, ἡ *Χερσόνησος* καὶ τὸ *Παντικάπαιον*. Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν δὲ πλευρὰν, ἐπειδὴ ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες ἐφοίτων σπανιώτερον, ὑπῆρχε μία μόνη ἀποικία ἡ *Διοσκουριάς*, ἥτις κατὰ τοὺς ὕστερον μάλιστα χρόνους ἀπέβη ὀνομαστὴ ὡς ἀγορὰ τῶν Καυκασίων χάριν τῆς σωματεμπορίας.

Αἱ ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας ἀποικίαι, κατὰ τὸ πλείστον ἐκ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Κορίνθου προσελθοῦσαι, ἔλαβον τὴν ὑπαρξίν των εἰς χρόνους ὕστεροτέρους καὶ ἀπέβησαν πολιτικῶς μᾶλλον ἢ ἐμπορικῶς λόγου ἄξιαι· εἰς ταύτας δ' ἀνῆκον μάλιστα

ἡ Ὀλυρθος, ἡ Μένδη, ἡ Σκιώρη, ἡ Ποτίδαια, ἡ Τορώνη, ἡ Ἀκαρθος, τὰ Στάγειρα, ἡ Ἀμφίπολις, ἡ Μαρώνεια, τὰ Ἀβδηρα καὶ ἡ Θέρμη, ἡ ἔπειτα μετονομασθεῖσα Θεσσαλονίκη

3) Αἱ πρὸς τὰ ἐσπέρια καὶ νότια τῆς Ἑλλάδος ἀποικίαι.

Μετὰ τὴν καθοδὸν τῶν Ἡρακλειδῶν πάντες οἱ ἀπὸ τῶν μέχρι τοῦδε κατοικιῶν αὐτῶν ἐκβλήθεντες ἐτράπησαν, κατὰ τὴν συνήθη τῶν μεταναστάσεων πορείαν, πρὸς ἀνατολάς· ἀποῦ δὲ αἱ αὐτόθι νῆσοι καὶ παραλίαι ἐπληρώθησαν διὰ πολυαριθμῶν ἀποικιῶν, τῆς δ' Ἑλλάδος αὐτῆς ἡ εὐανδρία κῦξησεν ἐκ νέου καὶ διὰ τῶν μακροτέρων θαλασσοπλοιῶν ἐγνωρίσθησαν καὶ τὰ ἐσπέρια μέρη, ἔκτοτε ἤρξαντο καὶ αἱ πρὸς ταῦτα μεταναστάσεις. Τῶν πλείστων δὲ δυτικῶν ἀποικιῶν ἡ καταβολὴ ἀρχεται ἀπὸ τοῦ 750 ἔτους καὶ ἐξακολουθεῖ ἀδιακόπως ἕως τέλους τῆς προκειμένης Περιόδου.

Αἱ κατὰ τὴν Ἰλλυρικὴν παραλίαν δύο Δωρικαὶ ἀποικίαι: Ἀπολλωνία καὶ Ἐπίδαμνος (τὸ μετέπειτα ὀνομασθὲν Δυρράχιον, ὅθεν συνήθως ἐγίνετο ἡ εἰς Ἰταλίαν περχώσις) ἔλαβον τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀπὸ τῶν Κορινθίων συντρεχόντων καὶ τῶν Κερκυραίων.

Ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ πρώτη ἡ ἀνατολικὴ παραλία, ἀπὸ Τάραντος μέχρι Ρηγίου, κατελήφθη διὰ συνεχοῦς σειρᾶς Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες, τὸ μὲν διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς γῶρας, διὰ τὸ εὐκαρές κλίμα καὶ τὴν πρὸς τὸ ἐμπόριον εὐκαίρον αὐτῶν θέσιν, τὸ δὲ διὰ τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν τῶν ἐποίκων ὥς πρὸς τὰ ἀγροικότερα καὶ πρὸς ἄλλα διηρημένα ἐγγῶρια ἔθνη, ἤκματαν θαυμασίως καὶ ἔλαβον μάλιστα τὸ ὄνομα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Οἱ ἀρχαιότεροι τούτων ἀποικοὶ ἦσαν πόρρωθεν συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων· καθότι οἱ Ἀῶσιες ἢ Χάσιες, οἱ Οἰνώτριοι καὶ οἱ Πευκέτιοι προέκυψαν ἐκ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀρχικοῦ στελέχους, τοῦ Πελασγικοῦ· ἀλλὰ βεβιαῶς κατὰ τὴν ἀφίξιν τῶν Ἑλλήνων εἶχον οὕτως ἀπαλλοτριωθῆ πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ὥστ' ἐθεωροῦντο παρ' αὐτῶν ὡς βάρβαροι.

Οἱ Ἴωνες, ἐκ τῆς κραταιᾶς Χαλκίδος (τῆς Εὐβοίας) ὁρμώμενοι, ἔκτισαν ἐνταῦθα πρῶτοι τὴν Ἀρμόνην, ὅθεν ἀκολούθως προέκυψαν δύο παραφυάδες: ἡ Δικαιαρχία καὶ ἡ Παρθενόπη, μετονομασθεῖσα ἔπειτα Νεάπολις· καὶ τὸ Ρήγιον ἐξαρχῆς ὠκίσθη ὑπὸ Χαλκιδέων Ἰόνων, εἰς τοὺς ὁποίους ὁμοῦς προστετέθησαν μετὰ ταῦτα πολλοὶ πρόσφυγες Μεσσήνιοι Δωριεῖς, ὥστε τὸ Δωρικὸν στοιχεῖον εἰς τέλος ὑπερ-

αχυσεν. Ὁ *Τάρας*, συνοικισθεὶς παρὰ τῶν ὑπὸ τῆς Σπάρτης σταλέντων Περθενιῶν μετὰ τὸν πρῶτον Μεσσηνιον πόλεμον, θεωρεῖται ὡς ἡ ἀξιολογωτέρα τῆς κάτω Ἰταλίας Δωρικῆ ἀποικία, ἥτις προήχθη εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν κατὰ τὸν ἑ. π. Χ. αἰῶνα. Οἱ *Ἐπιζεφύριοι Λοκροὶ* ἐκτίσθησαν ὑπὸ τῶν Ὀζολῶν καὶ Ὀπουντίων Λοκρῶν (Λιολέων τὸ γένος), κατὰ συνέπειαν δὲ τῶν Μεσσηνιακῶν πολέμων προσέλαβον ἔπειτα καὶ πολλοὺς Μεσσηνίους Δωριεῖς. Ἐνταῦθα ἤκμυσεν ὁ περίφημος νομοθέτης *Ζάλευκος* κατὰ τὸ 660 ἔτος π. Χ. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων ὑπῆρχον καὶ δύο ἔτι Ἀχαικῆ ἀποικίαι: ἡ *Κρότων* καὶ ἡ *Σύβαρις*, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν ὑπῆρξεν ἐκ διαδοχῆς μήτηρ τῆς *Καυλωνίας* καὶ *Παρδωσίας*, ἡ δὲ τῆς *Πασειδωνίας* καὶ τοῦ *Μεταπόρτου*: ἡ Κρότων κατέστη περίφημος μάλιστα διὰ τὴν αὐτῇ κατὰ τὴν ἑκτὴν περίπου ἑκατονταετηρίδα π. Χ. συστήθεισαν Πυθαγορικὴν Ἑταιρίαν, ἥτις ἐξηπλώθη καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος πόλεις, σκοπὸν ἔχουσα τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ νόμων καὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τῶν πολιτειῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀληθοῦς Ἀριστοκρατίας: ἡ δὲ Σύβαρις εἶνε περιβόητος διὰ τὰ μεγάλα πλοῦτη καὶ τὴν πολυανδρίαν της ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑπερβολικὴν τρυφὴν καὶ ἡδυπάθειαν τῶν κατοίκων της, ὅθεν παροιμιωδῶς ἐσχηματίσθη ἡ λέξις *Συβαριτισμός*. Ἐν τῷ πρὸς τὴν Κρότωνα πολέμῳ αὐτῆς (500 π. Χ.) ἡδυνήθη νὰ παρατάξῃ 30 μυριάδας στρατοῦ, ἡττηθεῖσα ὁμῶς ἡτάνισθη κατὰ κράτος. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς μετὰ 60 ἔτη ἐκτίσθησαν ὑπὸ Ἀθηναίων οἱ *Θούριοι*, ὅπου συνήλθον καὶ τὰ διεσκορπισμένα τῶν ἀτυχῶν Συβαριτῶν λείψανα. *Λαρόνδας* δὲ ὁ ἐκ Κατάνης ἔδωκεν εἰς τὴν ἀποικίαν ταύτην σοφοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους παρεδέχθησαν καὶ ἕτεραι πολλαὶ τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας πόλεις.

Πολλὴ δὲ σημαντικώτεροι τῶν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος ὑπῆρξαν αἱ ἐπὶ τῆς μεγαλονήσου Σικελίης ἰδρυθεῖσαι ἀποικίαι. Μεταξὺ δὲ τούτων τὰ πρωτεῖα φέρουσιν αἱ *Συρακοῦσαι*, αἱ ἑκτίσεν (735) ὁ ἐκ Κορίνθου Βακχιάδης Ἀρχίας ἐπὶ τῆς νήσου Ὀρτυγίας τὸ πρῶτον συναρθεῖσης δ' ἔπειτα ταύτης μετὰ τῆς παρακειμένης Ἰερᾶς, ἡ πόλις τῶν Συρακουσῶν προσέλαβε καὶ τέσσαρα ἄλλα μέρη: τὴν Ἀγραδινὴν, τὰς *Τύχας*, τὴν Νεάπολιν καὶ τὰς Ἐπιπολάς. Ἐκ τῶν Συρακουσῶν δὲ προέκυψαν ἔπειτα αἱ *Ἀκραί*, ἡ *Κασμένη* καὶ ἡ *Καμάρινα*. Δωριεῖς ἐκ Ρόδου καὶ Κρήτης κατέδωλον τὴν *Γέλαρ*, καὶ ἐνταῦθεν προῆλθε βρα-

δύτερον ὁ Ἀκράγας. Μεγαρεῖς ἔκτισαν τὴν *Θαύρον*, τὴν *Ἰβλιν* καὶ τὴν *Σελινούρτα*. Ἡ *Ζάγκλη* ἀντικρὺ τοῦ Ἰνχίου κτισθεῖσα ἀρχήθεν ὑπὸ τῆς Κύμης κατοικήθη ἔπειτα ὑπὸ Μεσσηνίων Δωριέων, ἀφ' ὧν μετωνομάσθη *Μεσσήνη* καὶ ὑστερώτερον ἐκυριεύθη ὑπὸ Ἴωνων ἐκ τῆς νήσου Σάμου· θυγατέρες δὲ τῆς Μεσσήνης ἦσαν· αἱ *Μύλαι* καὶ ἡ *Ἰμέρα*. Ἐκτὸς δὲ τῶν Δωρικῶν τούτων ὑπῆρχον ἀρχαιότερον ἤδη ἐπὶ τῆς Σικελίας καὶ Ἰωνικαὶ ἀποικίαι, οἷον ἡ *Νάξος*, ἡ *Κατάνη*, καὶ τὸ *Λεόντιον*, ὧν ἡ ἀρχικὴ μητρόπολις ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνικοὺς χρόνους πλουσίᾳ καὶ κραταῖᾳ Χαλκίς (τῆς Εὐβοίας).

Καὶ εἰς ἄλλα τῆς Εὐρώπης μέρη πρὸς δυσμὰς τῆς Ἰταλικῆς ὑπῆρξαν μεμονωμέναι Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, οἷον εἰς τὴν νοτίαν Γαλλικὴν παραλίαν ἡ *Μασσαλία*, κτίσμα τῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Φωκαίων, καὶ εἰς τὴν Ἰβηρικὴν τὸ *Σάγουντον*, κτίσμα τῶν Ζακυνθίων.—Πολὺ δ' ἀξιολογωτέρα ὄλων τῶν μεμονωμένων Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἀνεδείχθη ἡ κατὰ τὴν βορείαν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς ὑπὸ Δωριέων ἐκ τῆς νήσου Καλλίστης ἢ Θήρας ἰδρυθεῖσα *Κυρήνη*, περὶ τὴν ὁποίαν προϊόντος τοῦ χρόνου ἐγεννήθησαν τέσσαρες νέαι πόλεις· ἡ Βάρκη, ἡ Ἀπολλωνία, ἡ Τεύχειρα ἢ Ἀρσινόη καὶ ἡ Ἐσπερίς ἢ Βερενίκη, ὅθι προέκυψε πιθανῶς τὸ ὄνομα τῆς *Κυρηναϊκῆς Πενταπόλεως*. Ἀρχηγὸς δὲ ταύτης λέγεται ὁ Βάττος, οὗ τινος οἱ ἀπόγονοι, βασιλεύοντες, προήγαγον ταχέως τὰ Κυρηναϊκὰ εἰς μεγίστην ἀκμὴν διὰ τῆς μετὰ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Λιβύας καὶ μετὰ τῆς Σάμου καὶ Χίου ἐμπορικῆς ἐπιμιξίης· ἡ βασιλικὴ δὲ τούτων ἐξουσία ἔπαυσε κατὰ τὸ 454, ὑπερσχυράσης ἐντελῶς τῆς Δημοκρατίας.

Ἐξ αὐτῆς ἤδη τῆς ἀπλῆς ἀπαριθμήσεως τῶν ἐπιφανεστέρων Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν κατανοεῖ ἕκαστος ἐπὶ πόσον καὶ μέχρι τίνος ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία ἐξεχύθη. Προδήλως δὲ αὕτη μεταφουτενομένη εἰς τοσαύτας τῆς γῆς χώρας ἔπρεπε κατ' αὐτὴν ἤδη τὴν περίοδον ν' ἀναπτύχθῃ, εἰς δὲ τὸ μέλλον ν' ἀναδώσῃ πολλαπλασίονας καρπούς, ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὅμως δὲν ἐδύνατο εἰμὴ, προϊόντος τοῦ χρόνου, ν' ἀποβῇ ἐπιβλαβὴς ἡ πολλαπλασίωσις αὕτη καὶ ὁ χωρισμὸς τοῦ πολιτισμοῦ· διότι ἀποσπωμένων ἐπὶ μᾶλλον τῶν θυγατέρων ἐκ τῆς μητρὸς, τὰ συμφέροντά των διηρέθησαν καὶ πρὸς ταῖς πρότερον φιλικαῖς σχέσεσιν ἀνεφύησαν πολλαὶ ἐχθρικαί, ὥστε κατεκερματισμένη ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν εἶχε δύναμιν ἱκανὴν ν' ἀντιστῇ εἰς τὰς ἐπελθούσας πολιτικὰς καταγίγδας.

§. 8. Μέσα συνδέσμου τῶν Ἑλλήνων ὡς ἑνὸς ἔθνους.

Ἐν ᾧ ἡ εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους αὐτονόμους πολιτείας κατακερμάτισις τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ ἰδρύσις ἔτι πλείονων ἀποικιῶν πανταχοῦ τῆς πάλαι γνωστῆς γῆς διέσπων, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀπεμόνουν τοὺς Ἕλληνας, ἄλλα μέσα ἰσχυρὰ συνέτειναν ταῦτοχρόνως εἰς τὴν ἐνότητά αὐτῶν ὡς ἑνὸς ἀρτιμελοῦς ὅλου καὶ καθίστων τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνότητα. Τοιαῦτα δὲ ἦσαν μάλιστα, πλὴν τῆς κοινῆς γλώσσης καὶ τῆς αὐτῆς καταγωγῆς, δι' ὧν διακρίνοντο ἀπὸ πάντων τῶν ἄλλων ἔθνων, θεωρουμένων ἐν γένει ὡς βαρβάρων, τὰ μαντεῖα, τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καὶ αἱ ἱερὰ Πανηγύρεις ἢ αἱ δημόσιοι ἀγῶνες.

Μαντεῖα. — Ἡ κοινῶς τὸ πάλαι ἐπικρατοῦσα δόξα, ὅτι τὸ Θεῖον εὕρισκετο εἰς ἄμεσον μετὰ τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαν, καὶ ἰδίως ἡ φυσικὴ ἐκάστου ἐπιθυμία τοῦ προγινώσκειν τὸ μέλλον, προεκάλεσαν ἀνεκαθεν τὴν σύστασιν τῶν Μαντείων. Παρὰ τοῖς Πελασγοῖς ἴσχυεν, ὡς εἴρηται προηγουμένως, τὸ *Δωδωναῖον*, ἀπὸ δὲ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἤκμασε τὸ τῶν *Δελφῶν* (Μαντεῖον μεσόμφαλον, ὡς τὸ ὀνομάζει ὁ Στράβων), εἰς τὸ ὅποιον, ἀφιερωμένον τῷ *Πυθίῳ Ἀπόλλωνι*, οὐ μόνον Ἕλληνες τὴν καταγωγὴν, ἀλλὰ καὶ ξένοι πολλοὶ προσήρχοντο πανταχόθεν θέλοντες νὰ ἐπερωτήσωσι τὸν Θεὸν περὶ τῆς τύχης αὐτῶν καὶ περὶ πάσης σπουδαίας ἐπιχειρήσεώς των. Τὸ ἱερὸν δὲ τοῦτο, πλήρες ἀριστουργημάτων τῆς Τέχνης καὶ πολυτίμων ἀναθημάτων πολλῶν ἔθνων, πόλεων καὶ βασιλείων, ἔκειτο παρὰ τὰς ὑπορεῖας τοῦ Παρνασσοῦ κάτωθεν τῶν Φαιδριάδων Πετρῶν, ὧν ἐγγὺς ἀνέβηκεν ἡ ἱερὰ πηγή: *Κασταλία*, ἐνθα λουόμεναὶ ὠρχοῦντο αἱ μετὰ τοῦ Μουσηγέτου Ἀπόλλωνος τὸν Παρνασσὸν καὶ Ἑλικῶνα οἰκοῦσαι Μοῦσαι καὶ πέριξ μὲν τοῦ κυρίου ναοῦ, ὅν περιέβαλλε πολύστοον τεῖχος, ὑπῆρχον πολλοὶ μικρότεροι ναοὶ καὶ οἱ λεγόμενοι θησαυροὶ ἢ τὰ Ταμεία, ἐνθα περιείχοντο τὰ ἀναθήματα τῶν διαφόρων Πολιτειῶν. Ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ ἦσαν ὁ βωμὸς τοῦ Ποσειδῶνος, τὰ ἀγάλματα τοῦ Διὸς, τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν τριῶν Μοιρῶν. Ἐν τῷ Ἀδύτῳ δὲ, ὅπερ ἦτο εἰς μόνους τοὺς ἱερεῖς προσιτόν, ἵστατο τὸ χρυσοῦν ἄγκλμα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ προσωτέρω εὕρισκετο τὸ περίφημον *Χάσμα*, ὅθεν ἀνεδίδοντο ἄτμοι, δι' ὧν ἡ ἐπὶ χρυσοῦ τρίποδος καθήμενὴ *Πυθία* μετετίθετο εἰς κατάστασιν σπασμωδικὴν καὶ κατ' αὐτὴν ἀπάγγελλε τοὺς

χρησμούς της. Ἡ Ἱέρεια αὕτη, ἥτις ἐξάρχῃς μὲν ἦτο νεάνις, μετέπειτα δὲ πεντηκοντοῦτις τοῦλάχιστον παρθένος (*), ἔπρεπε νὰ κατὰγεται ἐκ Δελφῶν, καὶ ἀφιερωθεῖσα ἅπαξ δὲν ἐδύνατο νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ναόν. Πρὶν ἢ καθῆσθαι ἐπὶ τοῦ τρίποδος ἐλάβανεν ἀπὸ τινος παρακειμένης δάφνης φύλλον, τὸ ὁποῖον ἐμάσσα, καὶ ἔπινεν ὕδωρ ἐκ τῆς Κασταλίας πηγῆς. Οἱ σπασμοὶ αὐτῆς ἦσαν πολλάκις οὕτω σφοδροί, ὥστ' ἐπέφερον πολλάκις τὸν θάνατον. Αἱ λέξεις, ὅσας ἀπήγγελλε, μὴ ἔχουσαι ὥσεπιτοπλεῖστον οὐδεμίαν συνάφειαν, συνεξέρόντωντο καὶ μετεποιοῦντο ὑπὸ τῶν Ἱερέων εἰς στίχους ἢ εἰς ῥήσεις ἀποφθεγματικές. Ἡ διαφορὴ μὲν δ' ὥσεπιτοπλεῖστον ἔννοια καὶ τὸ αἰνιγματικῶδες τῶν χρησμῶν ἐξησφάλιζε μὲν τοὺς Ἱερεῖς ὡς πρὸς τὴν τοιάνδε ἢ ἀλλοίαν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων, δὲν ἐκώλυε δὲ καὶ τοὺς χρηστηριαζομένους νὰ ἐρμηνεύσωσι τὰς ἀπαντήσεις ὅπως συνέφερεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν αὐτῶν. Οὕσης δὲ τῆς συρροῆς τούτων μεγάλης, καὶ συνήθως καθ' ἕκαστον μόνον μῆνα δίδοντας τοῦ Μαντείου τοὺς χρησμούς του, ὁ κλῆρος μόνον ἀπεσφάριζε περὶ τῆς σειρᾶς δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο προϊόντος τοῦ χρόνου ἐγένετο χρεῖα τριῶν, ἀντὶ μιᾶς, Πυθίων.

Ἡ πρὸς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν πίστις τῶν Ἑλλήνων ἦτο ὑπερβολικῇ, ἔχουσα τὴν μεγίστην εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς πράξεις καὶ ἐπιχειρήσεις ἐπιρροήν καὶ περὶ τοὺς χρόνους μὲν τῶν Μηδικῶν πολέμων ἢ πίστις αὕτη ἐσώζετο ἔτι ἀκλόνητος, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου διεσεισθῆ οὐσιωδῶς, ἀφ' οὔτου ἡ Πυθία ἐδίδε πρὸς χάριν τοῦ βασιλέως τούτου χρησμούς, ὅθεν ὁ Δημοσθένης δὲν ἐδίστασε καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος νὰ τὴν ὀνομάσῃ *Φελιππίζουσαν*, ἥτοι μισωτὴν. Ἐκτοτε δὲ ἡλαττώθη βαθμηδὸν καὶ τέλος τὸ ἀρχῆθεν πρὸς τὸ Μαντεῖον σεβας διεδέχθη τελεία περιφρόνησις.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ ἐν Δελφοῖς ὑπῆρχον καὶ ἄλλα Ἀπόλλωνος Μαντεῖα: Ἐν *Δήλῳ*, ἐν *Πατάραις* τῆς Λυκίας, ἐν *Διδύμῳ* (τῶν Βραγχιδῶν) παρὰ

(*) Διόδ. ΙΣΤ', 26. «Θεσιπιδεῖν δὲ λέγεται τὸ ἀρχαῖον Παρθένους. . . . Ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις χρόνοις φασὶν Ἐχεκράτην τὸν Θεσσαλόν, παραγενόμενον εἰς τὸ Χρηστήριον, καὶ θεασάμενον τὴν χρησμολογοῦσαν Παρθένον, ἐρασθῆναι διὰ τὸ κάλλος αὐτῆς, καὶ συναρπάσαντα βιάσασθαι· τοὺς δὲ Δελφοὺς διὰ τὸ γεγενημένον πάθος, εἰς τὸ λοιπὸν νομοθετῆσαι μηκέτι παρθένοι χρηστηριάξαι, ἀλλὰ γυναῖκα πρεσβυτέραν 50 ἐτῶν χρησμολογεῖν· κοσμεῖσθαι δὲ αὐτὴν παρθενικῇ στολῇ, καθάπερ ὑπομνήματι τῆς παλαιᾶς προσηύδα».

τὴν Μίλητον, ἐν Κλάρῳ παρὰ τὴν Κολοφῶνα καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων ὁμοῦς τινὰ πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχον μείνειν ἄφωνα. — Ἰκρόμοι: αὐτοὶ δὲ εἶχον καὶ ἄλλοι Θεοὶ καὶ Ἡρώες, οἷον ὁ Ἑρμῆς ἐν Φαρκίᾳ τῆς Ἀρχαίας, ὁ Ἀσκληπιδὲς ἐν Ἐπιδάφυῳ, ὁ Τροφῶνιος ἐν τινὶ ὑπαγείῳ ἀντρώ παρὰ τὴν Λεβαθεῖαν καὶ ὁ Ἀμφιάραος ἐν Ἰρωπῳ.

Ἀμφικτιονικὸν Συνέδριον. — Διὰ τῆς Ἀμφικτιονίας ἐνόουν κυρίως οἱ Ἕλληνες τὴν πολιτικοθερησκευτικὴν ἑνωσιν τῶν περὶ τι κοινὸν ἱερόν οἰκούντων, οἷον εἰπεῖν τῶν *Περικτιόνων*· καὶ τοιαῦτα μὲν ἐνώσεις ἢ ὁμοσπονδίαι ὑπῆρχον ἤδη πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων δὴλον· περιφημοτέρα ὁμοῦς πασῶν ἦτο ἡ Δελφικὴ, ἡ κατεξοχὴν καλουμένη *Ἀμφικτιονικὸν Συνέδριον*, οὗτινος ἡ πρώτη σύστασις ἀνατρέχει εἰς χρόνους ἀπωτάτους. Ἐν ὅσῳ ἡ σχέσις τῶν Γενῶν ὑπερίσχυε τῆς τῶν Πολιτειῶν, μόνον γένη ὡς τοιαῦτα μετεῖχον αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου, μάλιστα δὲ τὰ Θεσσαλικά καὶ τὰ τούτων ὁμορᾶ, οἷον *Θεσσαλοὶ, Βοιωτοὶ, Δωριεῖς, Ἴωνες, Περγαῖοι, Μάγνητες, Αἰνιᾶνες, Λοκροὶ, Φθιώται, Ἀχαιοὶ, Μαλιεῖς, Φωκεῖς καὶ Δόλιοι*. Ἀλλ' ἀφοῦ πολλὰ ἐκ τῶν εἰρημένων ἀπέβηκαν τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν, ὑπερίσχυσαν δὲ οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Ἴωνες, τὸ συνέδριον συνεκρότουν ἕκτοτε Ἀντιπρόσωποι Δωρικῶν καὶ Ἰωνικῶν κατὰ τὸ πλεῖστον Πολιτειῶν· ἦσαν δὲ οὗτοι πάντοτε εἰκοσιτέσσαρες τὸν ἀριθμὸν (ἀνά δύο ἀφ' ἑκάστης Πολιτείας), συνερχόμενοι δις τοῦ ἐνιαυτοῦ, κατὰ μὲν τὸ ἕρ ἐν Δελφοῖς, κατὰ δὲ τὸ μετόπωρον ἐν τῷ παρὰ τὰς Θερμοπύλας Ἱερῷ τῆς Δήμητρος (ὅθεν ἡ μὲν τῶν συνόδων ἐλέγετο *Πυλαία Ἐαρινή*, ἡ δὲ *Πυλαία μετοπωρινή*) καὶ εἰς δύο διακρινόμενοι τάξεις, ἦτοι εἰς *Πυλαγόρας* καὶ *Ἱερομνήμονας*, ὧν οἱ μὲν ἀπετέλουν, ὡς φαίνεται, τὸν σύλλογον τὸν ἐπιτετραμμένον τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφοφορεῖν, οἱ δὲ ἔργον εἶχον νὰ παρὰσκευάζωσι καὶ διευθύνωσι τὰς συζητήσεις τῶν πρώτων καὶ νὰ ἐκτελῶσι τὰ δοξάντα. Ἐκτὸς δὲ τῶν συνόδων τοῦ συνεδρίου μνημονεύονται καὶ *Ἐκκλησίαι* τῶν *Ἀμφικτιόνων*, αἵτινες συνήρχοντο ἐν ὑπαίθρῳ καὶ συνέκειντο ἐξ ἀπάντων ἐκείνων τῶν πολιτῶν τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν, ὅσοι ἦσαν παρόντες ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου τὸ συνέδριον ἐτελεῖτο.

Δύο περιστάσεις ἔδωκαν εἰς τὴν Δελφικὴν ἀμφικτιονίαν πολὺ μείζον ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἀξίωμα· 1) ὅτι τὰ συγκροτοῦντα αὐτὴν μέλη ἐξηπλώθησαν εἰς τὸ μέγιστον τῆς Ἑλλάδος μέρος καὶ 2) ὅτι ὑπὸ τὴν

ἄμεσον αὐτῆς ἐφορίαν διετέλει ἐξαρχῆς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Μολονάτι δὲ πολλάκις τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀμφικτιονικὸν σύστημα φέρει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων συνεδρίου, δὲν δύναται ὅμως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκπροσωποῦν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα· διότι ἀληθῶς μὲν ἀνῆκον εἰς αὐτὸ τὰ πλεῖστα τῶν γενῶν αὐτῆς μετὰ τῶν ἀποικίων των, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντα (π. χ. οἱ Ἀρκάδες, οἱ Αἰτωλοὶ καὶ ἄλλοι). Ἄλλως ὁ κύριος αὐτοῦ σκοπὸς ἦτο περιωρισμένος ἀρκούντως, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν παρ' Αἰσχίνῃ (περὶ Παραπρεσβ. λά) διασωθέντων ὅρκων τῶν Ἀμφικτιόνων· «Ὡς οἱ ἔνορκον ἦν, μηδεμίαν πόλιν τῶν Ἀμφικτιονίδων ἀνάστατον ποιήσειν, μηδ' ὕδατων ναυματικῶν εἰρῆζειν, μήτ' ἐν πολέμῳ μήτ' ἐν εἰρήνῃ· ἐάν δέ τις ταῦτα παραβῇ, στρατεύσειν ἐπὶ τούτων καὶ τὰς πόλεις ἀναστήσει· καὶ ἐάν τις ἢ συλῇ τὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ συνειδῇ τι ἢ βουλευέσθῃ τι κατὰ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ, τιμωρήσειν καὶ ποδὶ, καὶ χειρὶ, καὶ φωνῇ, καὶ πάσῃ δυνάμει. Ὡς δύνामी· δὲ συμμαχοῦσα, εἴτε ἀμυντικῶς εἴτε ἐπιθετικῶς, κατὰ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν δὲν ἐδείχθη ποτέ· οὔτε εἰς τὰς ἐσωτερικὰς τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν σχέσεις μετέβλεπεν ἰδίαν τινα ἐπιβρόχην. Ἐν ὅσῳ τινὲς πολιτεῖαι, ἰδίως ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθήναι, ἐπὶ τινὰ δὲ χρόνον καὶ αἱ Θήβαι, ὑπερεῖχον πολὺ τῶν λοιπῶν, τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον μικρὰν πολιτικὴν ἐνέργειαν ἀνέπτυξε· κατὰ πρῶτον δὲ, ἀφοῦ οὐδεμία Ἑλληνικὴ Πολιτεία ἐδύνατο αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν νὰ ἐπιχειρήσῃ τι λόγου ἄξιον, ἦτοι περὶ τὰ ἔσχατα τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἐδείχθη ἐξέχον τῶν κατὰ μέρος Πολιτειῶν. Ὑπὸ πολεμικὸν δὲ χαρακτῆρα ἐμφανίζεται ἔως τότε μόνον, ὅσας τὸ καθῆκον τοῦ ἀπῆται νὰ προστατεύσῃ τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν, εἰς τοὺς ἰερούς πολέμους, καὶ κατὰ τούτους σχεδὸν πάντοτε δὲν ἔδειξε τὴν ἀπαιτουμένην δραστηριότητα.

Ἱεραὶ Πατηγύρεις ἢ Περιοδικοὶ δημόσιοι ἀγῶνες.—Πολὺ μᾶλλον τῶν εἰρημένων μέσων συνέδριον πρὸς ἀλλήλους τοὺς Ἕλληνας οἱ Περιοδικοὶ δημόσιοι ἀγῶνες. Ἐκ παντὸς μέρους τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τῶν ἀπωτέρων ἀποικίων τῆς μητροπόλεως συνέρχοντο αὐτόθι γνήσιοι μόνον Ἕλληνες, ἀποκλειομένων αὐστηρῶς πάντων τῶν μὴ ἐχόντων Ἑλληνικὴν καταγωγὴν, οἵτινες ἐθεωροῦντο κοινῶς ὡς βάρβαροι καὶ ἐπομένως ἀνάξιοι νὰ μεθέξωσι τῶν ἐθνικῶν πανηγύρεων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οἱ συνερχόμενοι ὑπαλάζοντο ἀλλήλους ὡς ἀδελφοί, ὡς

τένα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πατρίδος, καὶ οἱ ἐκ φήμης μόνον γνωριζόμενοι ἤρχοντο κατὰ πρῶτον εἰς προσωπικὰς σχέσεις· καὶ ἄλλοι μὲν ἐξαρχῆς φιλίας καὶ ξενίας συνίστων, ἄλλοι δὲ προϋφισταμένους καὶ διαταραχθεῖσας ἀνεκαίνιζον· διήμειβον δ' εἰς πρὸς τὸν ἄλλον τὰς ἰδέας, τὰς δόξας, τὰς πεποιθήσεις αὐτῶν· ἐμάνθανον ποῦ καὶ πῶς πάντοτε Ἕλληνας διῆγον, καὶ τέλος, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Θεῶν αὐτῶν διατελοῦντες, καὶ εἰς τὴν θέαν τῶν ἀθλούντων τερπόμενοι, εὗρισκον γενικὸν ἐνώσεως κέντρον. Τοιοῦτοι ἀγῶνες ὑπῆρχον πολλοὶ εἰς πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, γενικώτεροι ὅμως πάντων προτόντος τοῦ χρόνου κατέστησαν τέσσαρες· τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Ἰσθμια καὶ τὰ Νέμεα, καὶ μετὰ τούτων πάλιν τὰ πρῶτα ἔφερον πλεον τῶν ἄλλων χαρακτηρὰ τῆς κοινῆς συμπάσης τῆς Ἑλλάδος πανηγύρεως.

Τὰ Ὀλύμπια, καλούμενα οὕτως ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν Ἡλείν Ὀλυμπίας, ὅπου ἐτελοῦντο, ἰδρύθησαν μὲν τὸ πρῶτον, κατὰ τὸν μῦθον, ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους· πρὸς τιμὴν τοῦ πατρὸς του Διὸς, μετὰ μακρὰν δὲ διακοπὴν ἀνεκαίνισθησαν (888 π. Χ.) ὑπὸ Ἰγίτου, βασιλέως τῆς Ἠλίδος καὶ ἀπογόνου τοῦ Ὀξύλου, συνεργοῦντος ἅμα καὶ τοῦ Λυκούργου, τοῦ νομοθέτου τῆς Σπάρτης, καὶ ἔκτοτε ἀπέσθην κοινὰ τῆς Πελοποννήσου, μικρὸν δ' ἔπειτα καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος πανηγύρεως· μνημεῖον δὲ βέβαιον τῆς καθιδρύσεως αὐτῶν ταύτης ἦτο ὁ λεγόμενος Δίσκος τοῦ Ἰγίτου, ὅστις διετηρεῖτο ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, καὶ τὸν ὅποιον ἴδε βραδύτερον καὶ ὁ Πausanias αὐτός. Κυρίως ὅμως ἡ ἱστορικὴ τοῦ ἀγῶνος ἐποχὴ ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος, καθ' ἣν ἐνίκησεν ὁ Ἡλεῖος Κόροιβος, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 776 π. Χ. διότι ἔκτοτε ἤρξαντο οἱ ἀθληταὶ ἢ νικηφόροι ν' ἀναγράφωνται τακτικῶς, καὶ ἡ Ὀλυμπιάς αὕτη ἐτάχθη πρώτη, ἀφ' ἧς οἱ Ἕλληνας ἡρίθμουν τοὺς χρόνους. Ἐτελεῖτο δὲ ὁ ἀγὼν τοῦ λοιποῦ διὰ παντός πέμπτου ἔτους ἐν μηνὶ Ἑκατομβαιῶνι, ἦτοι ἐν καιρῷ τῆς πρώτης μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς πανσελήνου, καὶ διήρκει πέντε ἡμέρας. Εἰς τοὺς Ἡλείους δὲ ἀπέκειτο ν' ἀναγγέλλωσι πάντοτε διὰ τῶν σπονδοφόρων τὴν ἀρχὴν τῆς Ἱερομηνίας, τὴν μετ' αὐτῆς συνδεδεμένην ἐκεχειρίαν, τοῦτέστι τὴν σωτήριον τῶν ἐμφυλίων στάσεων διακοπὴν ἢ εἰρήνην, ἣ· ὁ παραβάτης κατεδικάζετο εἰς χρηματικὴν ποινὴν καὶ, ἐν περιπτώσει ἀπειθείας, ἀπεκλείετο τοῦ ἀγῶνος. Ἀπὸ τῆς πρώτης δὲ ἡμέ-

ρας τῆς ἱερομηνίας προσήρχοντο, ἀσφαλεῖς κατὰ πάσης ἀδικίας, οὐ
 μόνον οἱ *Θεωροί*, δηλ. οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ πᾶς
 ἀγωνιστὴς ἢ θεατὴς. Ὅστις δὲ προετίθετο ν' ἀγωνισθῇ, ὥφειλε νὰ
 δηλώσῃ εὐθύς τὰ περὶ τῆς ἱκνότητος, τῆς γεννήσεως, τῆς διαγω-
 γῆς, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς πρὸ πάντων καταγωγῆς του, διότι, ὡς εἴρη-
 ται, εἰς μόνους τοὺς ἐκ γενετῆς Ἕλληνας (ἐξαίρουμένων τῶν γυναικῶν)
 ἐπετρέπετο τὸ ἀγωνίζεσθαι, οἱ δὲ ξένοι παρήσαν ὥς θεαταὶ ἀπλῶς.
 Ἰπερχοῦντο δὲ οἱ οὕτως ἀναγγελλόμενοι ἀθληταὶ νὰ ἐξασκῶνται
 δέκα μῆνας προηγουμένως εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς Ἡλίδος ὑπὸ τὴν
 ἐπιτήρησιν ἰδίως πρὸς τοῦτο ὀρισμένων διδασκάλων. Ἀρχομένης δὲ
 τῆς πανηγύρεως ἐξερωνοῦντο τὰ ὀνόματα τῶν ἀθλητῶν. Ἐκαστος δὲ
 τούτων περιήγετο ἐπομένως ἐντὸς τοῦ σταδίου, καὶ οἱ θεαταὶ ἡρω-
 τῶντο διὰ τοῦ κήρυκος ἂν εἶχον νὰ μαρτυρήσωσιν τι κατ' αὐτοῦ,
 ὥστε οὐδεὶς ἀδόκιμος εἰσέειναι νὰ μεθέξῃ τῆς ἀβλήτεως· μετὰ ταῦτα
 ὠρρίζοντο οἱ εὐδόκιμοι, ὅτι ὑπετάχθησαν ἤδη εἰς τὸν κανονισμόν,
 καθόσον ἀπέβλεπε τὸ παρελθόν, καὶ ὅτι θέλουσιν ἐκπληρώσει τοὺς
 ὅρους αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ μέλλον. Τέλος δὲ ὠρίζετο διὰ κλήρου ἡ τάξις
 καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ συναγωνισθῶσι. Τῆς εὐρυτῆς ἢ καθιέρωσις ἐγίνετο
 ἀφ' ἑσπέρας διὰ θουσιῶν καὶ ὠδῶν εἰς τιμὴν τῶν Θεῶν· ὁ ἀγὼν ὅμως
 ἤρχετο ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. Συνήθεις δ' ἐν τούτῳ ἄθλοι ἦσαν
 πέντε: Δρόμος, Πάλη, Πυγμῆ, Ἄλμα καὶ Δίσκος· καὶ εἰμὲν τις πεζὸς
 εἰς τὸν πρῶτον ἐνίκη, ἐλέγετο σταδίῳ *νενικηκέναι*· εἰδὲ σὺν ἵππῳ
κέλῃται· εἰδὲ σὺν ἄρματι, *δίφρω* μὲν ἢ *ξυνωρίδι*, ὅταν τὸ ἄρμα ἦτο
 μονόζυγον, *τετραόρῳ* δὲ ἢ *τεθρίππῳ*, ὅταν ἦτο δίζυγον· ὁ δρόμος
 δ' ἐκαλεῖτο *ὀδολιχος* ἢ *δολιχοδρομία*, ὡσάκις οἱ ἀθληταὶ περιέτρε-
 χον πολλάκις καὶ κατὰ πολλὰς περιδρομάς τὸ αὐτὸ στάδιον, τοῦ
 ὁποίου τὸ μῆκος ἀπετέλει 125 βήματα. Ἰπῆρχον δὲ καὶ συγκείμενοι
 ἄθλοι, οἷον ὁ ἐκ πάλης καὶ πυγμῆς διὰ τοὺς ἐφιεμένους νὰ ἐπιθε-
 χθῶσι κατ' ἄμφω, καὶ τοῦτο ἐλέγετο *παγκράτιον*· καὶ ὁ ἐξ ὀλυν-
 ὀμοῦ διὰ τοὺς τολμῶντας ν' ἀγωνισθῶσι κατὰ πάντα, καὶ τοῦτο ἦτο
 τὸ *πένταθλον*. Κατὰ τοὺς ὑστέρους δὲ χρόνους πρὸς τοῖς εἰρημένοις
 εἰσῆχθησαν καὶ μουσικαὶ ἀγῶνες. Φιλόσοφοι, ῥήτορες, ἱστορικοὶ καὶ
 πρὸ πάντων ποιηταὶ ἀνεγίνωσκον ἐνώπιον τοῦ πλήθους τὰ ποιήματά
 αὐτῶν ἐπιθυμοῦντες νὰ τύχωσι τῆς κοινῆς εὐφημίας. Τὴν ἐπιτήρησιν
 δὲ τῶν ἀγώνων εἶχον μὲν τὸ πρῶτον οἱ Παισῆται, ἔπειτα δὲ οἱ

Ἡλεῖοι, ὧν οἱ προκαθήμενοι, δέκα τὸν ἀριθμὸν, ὑποχρεωμένοι δι' ὅρκου πανδήμου νὰ κρίνωσιν ἀφίλοπροσώπως τοὺς ἀγωνιζομένους ἐκαλοῦντο *Ἑλληανοδίκαι*. Ὅσάκις δὲ οὗτοι ἦσαν ἀσύμφωνοι, ἀπεφάσιζεν ἡ τῶν ὅλων προϊσταμένη *Ὀλυμπιακὴ βουλὴ*. Διαρκούσης δὲ τῆς πανηγύρεως οἱ Ἑλληανοδίκαι ἐκάθηντο ἀσκεπεῖς τὴν κεφαλὴν καὶ εἶχον ἐνώπιον αὐτῶν τὸν ἐξ ἐλαίας στέφανον, ὃν ἀπένεμον ὡς βραβεῖον εἰς τὸν νικῶντα· κηρυξ δὲ τις ἐξεφώνει τὸ ὄνομα τοῦτου καὶ τὸν περὶ αὐτοῦ φέροντα ἐν χερσὶ δάφνης κλάδον διὰ μέσου τοῦ παιδίου, ὅπου ἐλάμβανε τοὺς ἐπαίνους τῶν ἀναριθμητῶν θεατῶν· τὸ ὄνομα «*Ὀλυμπιονίκης*» ἦτο ἡ μεγίστη δόξα, ἣν Ἕλληὴν ἐδύνατο νὰ φαντασθῇ καὶ νὰ ἐπιθυμῇ. Ὅταν ὁ τοιοῦτος ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα του εἰσῆλθαιεν ἐπὶ θριαμβευτικοῦ ὄχλου μέρος τῶν τειχῶν κατεσπᾶτο (τοῦτο δ' ἐσήμαινεν ὅτι πόλεις εὐμοιροῦσαι τοιοῦτων ἀνδρῶν δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ ὦσι περιτετειχισμένοι)· ἡ τιμὴ μετεδίδετο καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ νικητοῦ· ἐκεῖ αὐτοῦ ἐγίνετο ἐνδοξος καὶ ἡ πόλις καὶ ἡ χώρα, ὅπου ἐγεννήτο. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ Ὀλυμπιονίκης εἶχε καὶ ἄλλα πλεονεκτήματα, τὰ ἐξῆς: 1) ἔδραν διακεκριμένην ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ἐν ἄλλαις ἑορταῖς· 2) ἀτέλειαν· 3) σύνταξιν, ἥτις ἐν Ἀθήναις κατὰ τινα τοῦ Σόλωνος διάταξιν ἐφύλασσε εἰς πεντακοσίας δραχμὰς ἐτησίως· 4) τὸ ὄνομά του κατεγράφετο εἰς τοὺς δημοσίους καταλόγους· 5) ἐκαλεῖτο εἰς τοὺς δημοσίους δείπνους, καὶ ἐν Σπάρτῃ μάλιστα ἐτρέφετο διὰ δημοσίαις δαπάνης· 6) ἐν πολέμῳ ἐμάχετο πλησίον τοῦ βασιλέως καὶ 7) ἐξυμνεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρίστων ποιητῶν.

Δεύτεροι κατὰ τὴν ἀξίαν ἦσαν ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀγῶνες. Τὰ *Πύθια*, καθιδρυθέντα ὑπὸ *Εὐρυλόχου* τοῦ Θετταλοῦ, συγχρόνου τοῦ Ἰφίτου, καὶ ἀνανεωθέντα ὑπὸ τῶν Ἀμφικτιόνων πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ φονεύσαντος τὸν Πύθωνα δράκοντα, ἐπανηγυρίζοντο ἐν τῷ Κρισσαίῳ πεδίῳ παρὰ τοὺς Δελφοὺς, τὸ πρῶτον μὲν κατὰ ἐννεατηρίδα, ἔπειτα δὲ κατὰ πᾶν πέμπτον ἔτος, ὕπερ συνέπιπτε μὲ τὸ τρίτον ἐκάστης Ὀλυμπιάδος. Οἱ ἀγῶνες ἐνταῦθα ἦσαν ἐξαρχῆς ποιητικοὶ καὶ μουσικοὶ (αὐλὸς καὶ αὐλωδία), εἰς οὓς ἔπειτα προσετέθη καὶ τὸ πένταθλον. Ὁ νικῶν ἐλάμβανε δάφνης στέφανον, προεδρευόντων καὶ διακρίνοντων τῶν Ἀμφικτιόνων. Τὰ *Νέμεα*, ἀνανεωθέντα πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς παρὰ τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις, προϊσταμένου τοῦ Ἀδράστου, ἡ κατ' ἄλλους ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείους πρὸς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τοῦ Νε-

μειαίου λέοντος νίκη· του, ἐτελοῦντο, κατὰ πᾶν δεύτερον καὶ τέταρτον Ὀλυμπιακὸν ἔτος, πρὶν τὴν Νεμέαν, χωρίον τῆς Ἀργολίδος μεταξὺ Κλεωνῶν καὶ Φλιοῦντος. Τὴν ἐπιστάσιν δὲ τούτων εἶχον κοινῶς ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος καὶ αἱ Κλεωναί· τὸ δὲ βραβεῖον ἦτον ἐνταῦθα κισσοῦ ἢ σελίνου χλωροῦ στέφανος. Τὰ Ἰσθμια, συστηθέντα, ὡς λέγεται, τὸ πρῶτον ὑπὸ Σισύφου εἰς μνήμην τοῦ ἀνεψιοῦ του Μελικέρτου ἢ Παλαίμονος, ἀναγεσθέντα δ' ἔπειτα ὑπὸ Θησέως καὶ ἀφιερωθέντα τῷ Ποσειδῶνι, ἐτελοῦντο ἐπὶ τοῦ ἰσμοῦ τῆς Κορίνθου (ὅπου οὗτος ἀρχεται μετὰ τὰς Σικωνίδας Πέτρας) κατὰ πᾶν πρῶτον καὶ τρίτον Ὀλυμπιακὸν ἔτος, καταρχὰς μὲν ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιν τῶν Κορινθίων, ὕστερον δὲ τῶν Σικωνίων. Οἱ ἀριστεύσαντες ἐλάμβανον ἐνταῦθα πίτυος ἢ κισσοῦ στέφανον.

§. 9. Κατάστασις τῆς παιδείας καὶ τέχνης, τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων
κατὰ τὴν προκειμένην Περίοδον.

Ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, καὶ ἀληθοῦς ὑποτιθεμένης τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως, περὶ ἧς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐγένετο λόγος, οὐχ ἦτον πρόπει νὰ θεωρηθῇ ὡς φυτὸν ἐγχώριον, ἥτοι ἴδιον τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰδαφους, ἀναπτυχθὲν μὲν κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ, τοσοῦτω δὲ θαλερότερον βλαστῆσαν, ὅσω πρὸς τοῦτο συνέδραμον διαφερόντως εὐτυχεῖς περιστάσεις καὶ σχέσεις, οἷον ἡ ἐπιβρῶν τοῦ κατεξοχὴν αἰθρίου καὶ ῥωστικοῦ κλίματος τῶν ὑπὸ τῆς θαλάσσης περικλυζομένων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐτι δὲ μᾶλλον τὰ ἐλεύθερα κοινοβουλευτικὰ πολιτεύματα, ὧν ἀνέκαθεν τὰ διάφορα Ἑλληνικὰ γένη ἀπῆλκυον, καὶ διὰ τῶν ὁποίων ταῦτα, ἀντιθέτως πρὸς τὰς δεσποταίς τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου, τὰς εἰς ἐν σημεῖον ἄπειρα πλήθη συμπεριζούσας, ἠτομικεύοντο αὐτοτελῶς καὶ προήγοντο αὐτονόμως· τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ τῶν Ἑλληνικῶν φύλων χωρισμοῦ παρήγετο ἀτομικός τις πλοῦτος εἰς τὸν πολιτικὸν βίον, ὡς καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν μόρφωσιν καὶ τὴν δημιουργικὴν τοῦ ἔθνους δύναμιν, συντελούσης εἰς τοῦτο μάλιστα καὶ τῆς ποικιλίας τῶν ὀργάνων, δι' ὧν ὁ Ἑλληνικὸς βίος ἐν γένει ἀπετυπώτο· διότι ἡ κατὰ γένος διάκρισις ἐκείνη εἶχεν ἐξ ἀνάγκης ἀκόλουθον καὶ τὴν διάκρισιν τῆς μιᾶς κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ οὐσίαν Γλώσσης εἰς διαφόρους ἐθνικὰς διαλέκτους, αἵτινες προϊόντες τοῦ χρόνου ἀπέ-

ἔχουσιν ἄλλαι τόσαι ἐκδηλώσεις τοῦ διανοητικοῦ βίου, καὶ ἐπομένως τοσαῦται μορφαὶ τῆς βαθμυδὸν ἀναπτυσσομένης φιλολογίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν γένει.

Διάλεκτοι. — Καταρχὰς τῆς Περιόδου ταύτης ἡ ἀρχικὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα παρουσιάζεται διηρημένη εἰς δύο κυρίως διαλέκτους: τὴν *Αἰολικὴν* καὶ τὴν *Ιωνικὴν*, ὧν ἡ μὲν πρώτη, τοῦ Πελασγικοῦ αὐτῆς διασώζουσα τύπους, ἀντενέκλα κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν φυσικὴν ἰσχύν καὶ τραχύτητα τῆς ἀρχαίας τοῦ ἔθνους καταστάσεως· ἡ δὲ δευτέρα ἦτο πολὺ μαλακοτέρα καὶ εὐκαμπτότερα ὥς τὸ ὄργανον γένους μᾶλλον ἀνεπτυγμένου καὶ μορφωθέντος ὑπὸ τὸν αἴθριον τῆς Ἰωνίας οὐρανόν. Ἀφοῦ δὲ αὕτη ἐχρησίμευσεν ἤδη εἰς τὰ πρῶτα τῆς ποιήσεως τῶν Ἀοιδῶν δοκίμια, κανονισθεῖσα ὀριστικῶς διὰ τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου ἀπέβη, ἕνεκα τῆς εἰς τὸν βρῦν τοῦ Ἐξαμέτρου εὐαρμωστίας της, ἡ γλῶσσα τοῦ *Ἑπου* καὶ τῆς *Ἑλερείας*, ἐν ᾧ ἡ *Αἰολικὴ* καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προαχθεῖσα *Δωρικὴ*, καθὼς ἰσχυραὶ καὶ πλατύφθογοι, ἀρμολύουσαι μᾶλλον εἰς τὰς ἀδεσμεύτους τῆς φαντασίας κινήσεις, ἐγένοντο τῆς *Αὐρικῆς Ποιήσεως* τὰ ὄργανα· διὰ τοῦτο δ' Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφώ καὶ ἡ Κόρινθα ἐψάλλον Αἰολιστί, ὁ δὲ Πίνδαρος ἐξέφρασε τὴν ὑψηλὴν τῶν ᾠδῶν του σπουδαιότητα εἰς τὸ Δωρικόν. Τετάρτη τέλος καὶ νεωτέρα τῶν διαλέκτων παρίσταται ἡ *Ἀττικὴ* ἢ *Ἀττικὴ*, ἥτις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἰωνικῆς ἐγενεῖτο προήχθη εἰς τοιαύτην καθολικὴν ἰσχύν, ὥστε πρὸς τῇ *Δραματικῇ Ποίησει* περιέλαβε καὶ ὅλα τοῦ Πεζοῦ Λόγου τὰ ἀντικείμενα καὶ κατέστη ἡ ἔκφρασις, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ σύμπαντος Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· διότι ἀπὸ τοῦ ἡμίσεως τῆς Ἐκκτονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς αὕτη ἦτον ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο ἀποκλειστικῶς οἱ Πεζοὶ συγγραφεῖς ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν γενῶν καὶ χωρῶν.

Ποιήσεις. — α) *Ἑπικὴ*. Ὅτι ἡ ποίησις προέλαβε τὸν πεζὸν λόγον, εἴρηται ἤδη ἐν τῇ προηγουμένη περιόδῳ· ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ πρώτη ποίησις, ἡ τῶν *Αοιδῶν* τῆς *Πιερίας*, τῆς ὁποίας ἐκεῖ ἐγένετο μνεία, εἰς τῶν Θεῶν τὴν ἐξύμνησιν καὶ ἐπικήλυσιν κατὰ τὸ πλεῖστον περιοριζομένη, ἦτο καθαρῶς θρησκευτικὴ καὶ ἐπομένως ἐστηρίζετο εἰς τὸ αἶσθημα, ἐξεναντίας ἢ κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον ἀναφαινομένη *Ἑπικὴ* εἶνε ὅλως ἐποπτικὴ ἢ ἀντικειμενικὴ. Ὁ ἑποποιὸς δηλονότι περιγράφει τὸν κόσμον τῶν αἰσθητῶν φαινομένων, ἅτινα ἀναπεταγνύονται σαφῶς

καὶ ἐναργῶς ὑπὸ τὰ βλέμματα αὐτοῦ τὴν ὕλην ἀρύεται ἐκ μύθων καὶ παραδόσεων τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἥ δὲ τέχνη του συνίσταται εἰς τὸ προσεγγίζειν τὰ πῶδες καὶ παριστάνειν ὥς παρὸν τὸ παρεληλυθός, ὅπερ ἄλλως δὲν κατάρθουται εἰμὴ διὰ τῆς ἐντελῆς ἡσυχίας καὶ ἀνευ τινὸς ἀναμείξεως προσωπικῶν αἰσθημάτων περιγραφῆς τῶν προσώπων καὶ γεγονότων, ὅσα ἡ φαντασία δεικνύει εἰς τὸν ποιητὴν. Ὁ αἰοιδὸς ἀποσύρεται ὅλως ἐπισθεν τῶν Θεῶν καὶ Ἡρώων, οὐδὲ προάγει (φέρει ἐν τῷ μέτρῳ), διότι δι' αὐτῶν ταύτων καὶ οὐχὶ διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν ἰδίων ἐκτου αἰσθημάτων θέλει νὰ κινήσῃ τὴν συμμετοχὴν καὶ προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν. Συνήθως δὲ τὰ ἄσματα αὐτοῦ, ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἀπαγγελλόμενα, συνώδευεν ὄργανόν τι χορδόν, κιθάρα ἢ φόρμιγγ, καὶ πρὸς τὸ μουσικόν τοῦτο στοιχεῖον ἀντεστοίχει, μετὰ τινος φυσικῆς ἀνάγκης, τὸ εἰς τὴν Ἑπικὴν ποίησιν ἰδιαζόν μέτρον, ἥτοι ὁ ῥυθμὸς τοῦ Ἑξαμέτρου, συνιστάμενός εἰς τὰς κυματοειδεῖς, οὕτως εἰπεῖν, κινήσεις τῶν δακτυλικῶν ποδῶν, ἢ εἰς τὸν εὐρυθμον μηχανισμόν τῆς ἄρσεως καὶ θέσεως.

Ἡ νέα αὕτη κοσμικὴ καὶ δημώδης ποίησις τῶν Ἑλλήνων ἐγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τὸν τερπνὸν καὶ αἶθριον τῆς Ἰωνίας οὐρανόν· ὅθεν συνήθως λέγεται Ἰωνικὴ καὶ συνδέεται στενῶτα μετὰ τοῦ πολυῦμνήτου ὀνόματος τοῦ Ὀμήρου. ὡς ἀρχηγὸς αὐτῆς ἢ ὡς κυριόχου τῶν Ἑποποιῶν. Ἀλλὰ πόσον οἱ ἀρχαιότεροι ποιηταί, ἰδίως οἱ τῆς Πιερίας, προλαβόντες συνετέλεσαν ἤδη εἰς τῆς γλώσσης τὴν διάπλασιν καὶ εἰς τὸ λεκτικόν, ἀπόδειξις τούτου εἶνε αὐτὸς ὁ περὶ οὗ λόγος ποιητὴς παρουσιαζόμενος εὐθὺς ὡς τέλειον παράδειγμα τοῦ Ἑποιοῦ, παράδειγμα καὶ καθόσον ἀφορᾷ τὴν ἐποπτικὴν καὶ ζωηρὰν παράστασιν τῶν καθεκστα, καὶ καθόσον ἀποβλέπει τὴν ἁρμονίαν τῶν μερῶν καὶ τὴν ἐνότητά τοῦ ὅλου, ἥτις δὲν εἶνε γέννημα τῆς σκέψεως καὶ θεωρίας ἢ τέχνης τινὸς τηριζομένης εἰς συνείδησιν τῶν κανόνων, ἀλλὰ μάλλον καρπὸς φαντασίας ἀκολουθοῦσης τοὺς ἐαυτῆς φυσικοὺς νόμους.

Ὁ Ὀμηρος, διὰ τὴν γέννησιν τοῦ ὁποίου ἑπτὰ πόλεις ἤριζον τὸ πάλας πρὸς ἀλλήλας (*), ἤκμασε κατὰ τὴν κοινοτέραν δόξαν περὶ

(*) Gellius, N. A. III, 11.

Ἑπτὰ ἐριδμαίνουσι πόλεις διὰ ῥίξαν Ὀμήρου.

Κύμη, Σμύρνα, Χίος, Κολοφών, Πόλος, Ἄργος, Ἀθήναι.

Τὸ ἐπώνυμον Μελισσιγενῆς ὑποδεικνύει ὡς πιθανὴν πατρὶδα αὐτοῦ τῆς

τὴν ἰ. π. Χ. Ἑκατονταετηρίδα, ἥτοι ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἀλώσεως τοῦ Ἰλίου καὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν. Ἐκ τῶν δύο δὲ μεγάλων ἑποποιῶν αὐτοῦ, *Ἰλιάδος* καὶ *Ὀδυσσεύς*, ἡ μὲν ἔχει ὡς κυρίαν ὑπόθεσιν τὴν μεταξὺ Ἀχιλλεύου καὶ Ἀγαμέμνονος κατὰ τὸ δέκατον ἔτος τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἐγεγυῖσαν ἔριν, ἡ δὲ ἐκθέτει τὰς τύχας καὶ περιπετείας τοῦ Ὀδυσσεύος κατὰ τὴν ἐκ τῆς Τροίας ἐπιστροφὴν του· καὶ ἐκείνη μὲν περιλαμβάνει τὸ ἀπὸ τῆς εἰρημένης ἐριδος ἕως τῆς κηδείας τοῦ Ἑκτορος μεσολαβήσαν χρόνικόν διάστημα (ἰλ. Β, 328 κ.λ.), αὕτη δὲ τὸ ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ὀδυσσεύος ἐκ τῆς νήσου τῆς Καλυψοῦς μέχρι τῆς Ἰθάκης. Ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲν ὑπάρχει πλέον τὸ εὐμετάβολον τῆς στιγμῆς οὐδὲ τὸ ῥαγδαῖον τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' ἐπικρατεῖ ἡ πρᾶξις μετὰ βραδείας καὶ συνετῆς σκέψεως· διὸ οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν τὴν Ἰλιάδα ὡς τοσούτω κάλλιον ποίημα ἢ τὴν Ὀδύσειαν, ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς ἔτε ἀμείνων τοῦ Ὀδυσσεύος (Πλάτ. ἐν τῷ Διαλ. Ἰππίου τοῦ Ἐλάττονος)· ἀνόμεζον δὲ τὴν Ὀδύσειαν ἐπίλογον τῆς Ἰλιάδος καὶ τὴν παρέβαλλον πρὸς τὸν δύνοντα ἥλιον, ὡς συνταχθεῖσαν διήuben ὑπὸ τοῦ Ποιητοῦ κλίνοντας ἤδη πρὸς τὸ γῆρας. — Πολὺν χρόνον ἀμφότερα τὰ ποιήματα ταῦτα ἀπηγγέλλοντο ἢ ἐψάλλοντο κατὰ τεμάχια ὑπὸ τῶν αὐτῶ λεγομένων Ῥαψωδῶν (περὶ ὧν προσεχωῶς)· καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ὁ νομοθέτης τῆς Σπάρτης τὰ μετεκόμενα ἐξ Ἰωνίας εἰς τὴν πατρίδα του· βραδύτερον δὲ ὁ Σόλων καὶ οἱ Πεισιστρατιδαὶ ἐφρόντισαν περὶ τῆς κατατάξεως καὶ συναρμολογήσεως αὐτῶν, συνεργούντων εἰς τοῦτο τῶν καλουμένων Δασκευαστῶν, καὶ ὥρισε νὰ ψάλλωνται ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Παναθηναίων· ὅθεν ἔκτοτε γινόμενα ἐπὶ μαῖλον γνωστότερα ἀνεγνωρίσθησαν ὡς κτῆμα εὐνικὸν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ ὡς βᾶσις κυρία τῆς γλώσσης καὶ ἀπάσης τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ. Εἰς ἐκείνην δὲ τὴν πρώτην αὐτῶν σύνταξιν ἐπῆλθον ἔπειτα αἱ διάφοροι κατὰ πόλεις καὶ κατ' ἀνδρα διορθώσεις, ἡ ἐκ τοῦ νάρθηκος, ὡς λέγεται, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τέλος ἡ ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν Γραμματικῶν: Ζηροδότου, Ἀριστοφάνους καὶ Ἀριστάρχου γενομένη κριτικὴ ἐπεξεργασία. Εἰς τὸν τελευταῖον δὲ τούτων ὀφείλεται μάλιστα καὶ ἡ παρούσα διαίρεσις ἐκάστης τῶν ἑπο-

Σμύρνην, παρ' ἣν ῥεῖ ὁ Μῆλας ποταμὸς· ὑπὲρ δὲ τῆς Σίου συνηγορεῖ ἡ ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης ἀκμάσασα γενεὴ τῶν Ὀμηριδῶν.

ποιῶν εἰς 24 Ῥαψωδίας ἢ βίβλους. Πλὴν δὲ τῶν εἰρημένων οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ὀμήρου καὶ ἄλλα τινὰ μικρότερα ἢ πάρεργα ποιήματα, οἷον 34 Ὑμνους εἰς διαφόρους Θεοὺς, τὴν Βατραχομουσικήαν, παρωδίαν τινὰ τῆς Ἰλιάδος, τὸν *Μαργίτην*, ἄλλην ὡσαύτως παρωδίαν τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ τέλος τὴν *Εἰρεσιώνην*, ᾧδὴν τινὰ τῶν ἐπικιτῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὅπως ἡ ὑγιὲς Κριτικὴ πρὸ πολλοῦ τὰ ἐξετίμησεν, εἰς βεβαίως ἔργα ἄλλων ὑστερογενέστερα ὅπερ δὲ μᾶλλον φαίνεται παράδοξον εἶνε ὅτι φιλόλογοι τινὲς τῶν νεωτέρων χρόνων οὐ μόνον τὰ μὴ γνήσια ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ γνήσια καὶ ἴδια τοῦ Ὀμήρου ποιήματα ἐξέλαβον ὡς ἔργα πολλῶν, καὶ τοῦτο ἄφου οἱ μέγιστοι Κριτικοὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ αὐτὸς ὁ δαιμόνιος Ἀριστοτέλης, δὲν ἀμφίβαλον οὐδαμῶς περὶ τοῦ ἐνός καὶ ἀδιαίρετου Ὀμήρου (*).

(*) Πρῶτος ὁ περιώνυμος Γερμανὸς φιλόλογος Οὐόλφριος ἐν τοῖς Προλεγόμενοις αὐτοῦ (*Prolegomena ad Homerum*) ἐσπούδασε ν' ἀποδείξῃ ὅτι αἱ δύο Ἐποποιίαι δὲν εἶνε ἐνὸς Ποιητοῦ ἔργα, ἀλλὰ συνίσταντο ἀρχήθεν ἐκ τινος σειρᾶς μερικῶν ἀσμάτων, ἅτινα ἐποιήθησαν ἐπὶ πολλὰς γενεάς καὶ διὰ ζωστικῆς φωνῆς μετεδόθησαν παρὰ τινος Ἰωνικῆς Ἀειδῶν σχολῆς· ὁ Ὀμηρὸς ὅμως, τῆς σχολῆς ταύτης ὁ ἀρχηγὸς καὶ τὸ ἐξέχον πνεῦμα, τοσούτον ὑπερῆκόντισε τοῖς ἄλλοις, ὥστε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ οἱ λοιποὶ πάντες συνεχωρεύθησαν. Ἄλλος δὲ οὐχ ἦτον τοῦ Οὐολφρίου ὁξύνους φιλόλογος τῆς Γερμανίας, ὁ *Λάχμανος*, ἐζήτησε νὰ ὑποστήσῃ ὅτι ἡ Ἰλιάς μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ Ἑκτοροῦ συνέκειται ἐκ δεκαεῖς χωριστῶν ἢ μικρῶν ἀσμάτων, ἅτινα οὗτος ἐπειράθη νὰ ἀποκαταστήσῃ διαλύσας τὸ μέγα ποίημα καὶ ἀκολουθῶς διανείμας τὸ ὑπόλοιπον μέρος εἰς δύο περαιτέρω ἐπικά μελῆ. Τὴν δόξαν του δὲ ταύτην ἐστῆριξε, παραβλεπομένων τῶν ἀνακολουθειῶν καὶ ἀντιφάσεων καὶ τῆς ὑποτιθεμένης ἀνομοιότητος τινῶν μερῶν, κυρίως εἰς τὸ ὅτι, ἐν ἑλλείψει γραμμάτων, ἦτο ἀδύνατον κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ μνήμῃ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τοιαύτης ἐκτάσεως ποιήσις. Ἀμφοτέρωι δὲ οἱ εἰρημένοι φιλόλογοι εὗρον κατὰ πρῶτον οὐκ ὀλίγους ὀπαδοὺς· ἔπειτα ὅμως ἡλκιστῶθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, καὶ τὴν σήμερον ὑπερισχέει παρὰ τοῖς Γερμανοῖς μᾶλλον ἢ περὶ ἐνότητος τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως ἰδέα. Οὕτως ὁ *Νίτσιχος* (*Nitzsch*) παρεδόχθη ὅτι ὁ Ὀμηρὸς ὑπῆρξεν ὁ συγγραφεὺς τῶν δύο ἡρωϊκῶν ποιήσεων κατὰ σχέδιον αὐτοῦ ἰδιότυπον· φρονεῖ ὅμως ὅτι ἡ μὲν Ὀδύσεια, ἐν τῇ ἡ τοῦ δημοσίου βίου κατάστασις ἐξεικονίζεται πλέον τοῦ ἐνός αἰῶνος βραδύτερον ἢ ὅπως ἐκτίθεται ἐν τῇ Ἰλιάδι, ἐμφαίνει μείζονα τεχνικὴν ἐνότητα καὶ περιέχει ἀσημάντους καὶ ἐπουσιώδεις παρενθέσεις, ἐξεναντίας δὲ ἡ Ἰλιάς φέρει πολλὰ χαλαωτέρας συναρμοσίως ἔχνη καὶ ἔχει ὡς βάσιν ἀρχαιότερα ἐπικά ἄσματα, ἅτινα ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου

Κατὰ τοὺς πρώτους μεθοδικοὺς χρόνους παρουσιάζονται οἱ Ὀμηρίδαι ἢ Ῥαψῳδοὶ καὶ οἱ Κυκλικοὶ ποιηταί· οἱ πρῶτοι, ἀπὸ τῆς ἐν Χίῳ ὁμηρικῆς σχολῆς, ὡς ἀπὸ ἐστίας ἐρμώμενοι καὶ πολλαχοῦ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐμφανιζόμενοι, ἐσπούδαζον νὰ διασώσωσι τοῦ Θεσπεσίου αὐτῶν διδασκάλου τὰ ἔπη διὰ τῆς ἀπὸ μνήμης ρυθμικῆς αὐτῶν ἀπαγγελίας· ἐλέγοντο δὲ Ῥαψῳδοὶ ἢ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔφεραν συμβόλου τοῦ ἐπαγγέλματός των· μιᾶς θαφνίτης ράβδου, ἢ ἀπὸ τοῦ *ράπτειν* τοῦτέστι ἀπαγγέλλειν ὥδᾳ ἐν συναφείᾳ, ὥθεν τὸ «*ῥαπτά ἔπη τῶν Ὀμηριδῶν*». Εἰς τοὺς Ῥαψωδοὺς δὲ τούτους, συνεθίζοντες νὰ προτάττωσι τῆς ἀπαγγελίας τῶν μεγαλητέρων ἐπικῶν ὥδων εἰσχωγωγικὰ προσοίμια ἢ ὕμνους πρὸς τινὰ τῶν Θεῶν, ἀνῆκουσιν ἀναμφιβόλως οἱ ἄλλως εἰς τὸν Ὀμηρον αὐτὸν μὴ ἐρῶντες, ὡς εἴρηται, ἀποδιδόμενοι ὕμνοι. Οἱ δεῦτεροι τὰ ἔχνη τοῦ Ὀμήρου ἀκολουθοῦντες ἐφαλλον δι' ὁμοίων ποιήσεων εἴτε τὰ παρχειφθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐπεισόδια τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἀπὸ τῆς τελευταίας τοῦ Ἑκτορος, ὅπου ἡ Ἰλιάς καταλήγει, μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἰλίου, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἑλλήνων (τοὺς καλουμένους *νόστους*), ἀλλ' ὅχι ἐπὶ σκοπῷ ἀναπληρώσεως τῆς Ἰλιάδος ἢ τῆς Ὀδυσσεΐας· εἴτε ἄλλα τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων γεγονότα, οἷον τὰ τῶν Ἐπιγόνων, τὰ Ἀργοναυ-

εἰς ἐν ὅλον ἡνώθησαν καὶ κατὰ τι ποιητικὸν σχέδιον μετεπλάσθησαν. Τοῦτο δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου δημιουργηθὲν ποίημα διετεμον ἐκ νέου οἱ Ὀμηρίδαι καὶ Ῥαψῳδοὶ καὶ ἀπῆγγέλλον εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἐθνικὰς πανηγύρεις μετὰ τινων παρεμβολῶν ἕως οὗ, ἐκλιπούσης τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τοῦ Ἑπου, ἔλαβε διὰ τῶν ἐπὶ Πεισιστράτου διασκευαστῶν τὸ πρῶτον καὶ ἔπειτα διὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν Κριτικῶν, ἰδίως τοῦ Ἀριστάρχου, τὴν ὁποίαν ἔχει τὴν σήμερον μορφήν. Σύμφωνοι δὲ πρὸς ταύτην τοῦ Νικίσχου τὴν δόξαν εἰσὶν ὁ Κ. Ο. Μύλλερρος, ὁ Οὐλερίκιος καὶ ἄλλοι.—Ὁ δὲ Ἀγγλὸς Γρόττιος (συγγραφεὺς τῆς τελευταίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας) ἔχει πάντῃ ἰδίαν γνώμην. Τὴν μὲν Ὀδυσσεϊαν ὁμολογεῖ ὑποβέβηκε ὡς ἔργον ἐνὸς ποιητοῦ (τοῦ Ὀμήρου), ἐκ δὲ τῆς Ἰλιάδος ἀποδίδει εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ποιητὴν μόνον τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ διὰ τοῦτο λέγει ὅτι ἀρμόδιως ἐδύνατο νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα «Ἀχιλλεύς» ὡς τὸ ἄλλο ποίημα καλεῖται Ὀδυσσεΐα. Εἰς τὸ μέρος δὲ τοῦτο ἀνάγει τὰς Ῥαψωδίας 1. 8 καὶ 11—22 καὶ ταύτης ἐμπεριχομένης, εἰς ἣν βραδύτερον ἴσως προσετέθησαν παρ' ἄλλης χειρὸς αἱ δύο τελευταῖαι. Αἱ δὲ 2—7 καὶ ἡ 40 φέρουσιν ἐρύτερον τινα καὶ περιληπτικώτερον χαρακτήρα, ὅστις μεταβάλλει τὸ ὅλον ποίημα τῆς Ἀχιλλεύδος εἰς Ἰλιάδα.

τικά, τὰ περὶ Ἡρακλέους, Θησέως κλ. δι' ὧν τὸ μυθικὸν ἔπος ἔλαβε χαρακτῆρα ἱστορικώτερον· ὠνομάσθησαν δὲ *Κυκλικοί* οἱ ποιηταὶ οὗτοι, διότι αἱ ποιήσεις των, τῶν ἐποίων ἐλίγχα λείψανα διεσώθησαν, ἀπετέλουν ἀπρητισμένον τι ὅλον ἢ κύκλον τινὰ τῆς ἐπὶ παραδόσεων στηριζομένης ἱστορίας, καὶ μεταξὺ τῶν πολλῶν ὀνομαστότεροι ὑπῆρχαν: *Εὐμηλος* ὁ Κορίνθιος, συγγραφεὺς τῶν *Κορινθιακῶν* καὶ ἄλλων ἐποποιῶν· *Λέσχη* ὁ Λέσβιος, ὅστις ἐποίησε τὴν λεγομένην μικρὰν *Ἰλιάδα* ἐν τέσσαρσιν ᾠδαῖς, ὅπου ἀφηγήθη τὸν θάνατον τοῦ Ἀχιλλεύως καὶ τὴν περὶ τὰ ὄπλα τούτου ἐγερθεῖσαν μεταξὺ Αἰάντος καὶ Ὀδυσσεύως ἔριν· *Ἀρκτίδος* ὁ Μιλήσιος, σύγχρονος τοῦ προηγουμένου, συγγραφεὺς δύο ἐπικῶν ποιήσεων: τῆς *Αἰθιοπίδος* εἰς 5 βιβλία (πραγματευομένης περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μένωνος μετὰ τῶν Αἰθιόπων κατὰ τῶν ἐν Τρωάδι Ἑλλήνων) καὶ τῆς *Ἰλίου Πέρισεως* εἰς 2 βιβλία· καὶ *Πείσανδρος* ὁ Ῥόδιος, ὅστις, πρὸς τὸν Ὀμηρον αὐτὸν πολλάκις ἐξομοιούμενος, συνέταξεν *Ἡρακλείαν* τινὰ, ἐνθα ἔψαλε βιογραφικῶς τὸ ἀξιολογώτερον πρόσωπον τῶν ἡρωϊκῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων, τὸν Ἡρακλῆν.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἠκμαζεν ἡ ἐν Χίῳ Ὀμηρικὴ σχολή, ἄλλη ἄλλη χαρακτῆρος ἐμορφοῦτο ἐν Ἀσκαρῇ τῆς Βοιωτίας ὑπὸ τοῦ ἐκ Κύμης τῆς Αἰολίδος καταγομένου καὶ τὰ δευτερεῖα τοῦ Ὀμήρου παρὰ ταῖς ἀρχαίοις φέροντος *Ἡσιόδου*. Τὰ σωζόμενα δύο κύρια ποιήματα αὐτοῦ, ὧν τὸ μὲν ἐπιγράφεται *Θεογονία*, τὸ δὲ *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, χαρακτηρίζουσι σπουδαιότης, μελαγχολία καὶ ἐπομένως ἔλλειψις τῆς νεανικῆς ἐκείνης καὶ ζωηρᾶς φαντασίας, ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς ὁποίας ἵπταται ἡ τοῦ Ἰωνος Αἰοδοῦ ποίησις· τὸ πρῶτον πραγματευόμενον περὶ τῆς ἀρχῆς, τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῆς συγγενείας τῶν Θεῶν σκοπεῖν ἂν δώσῃ ἐνότητά εἰς τὰς περὶ τούτων πολυειδεῖς καὶ διεσπαρμένas παραδόσεις· τὸ δεύτερον, ὅπου φαίνεται ἤδη ὑποχωροῦν τὸ ἐπικὸν ἢ ἀφηγηματικὸν εἰς τὸ διδασκτικὸν εἶδος τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, περιέχει ὑποθήκας καὶ κανόνας περὶ γεωργίας, οἰκονομίας, ναυτιλίας καὶ ἄλλων κοινωνικῶν σχέσεων· δι' αὐτῶν δὲ ὁ ποιητὴς ἐγκαθιστῶν, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τὴν *ἐργασίαν* καὶ τὸν *χρηματισμὸν* καὶ ἀπὸ τούτων ἐξαρτῶν ὅλας τὰς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν ἐγγυωμένας καταστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἀναγγέλλει ἤδη τὴν λήξιν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν τὰ πάντα αὐτομάτως καὶ

ἀκόπως παρήγοντο. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων τὸ ὄνομα τοῦ Ἡσιόδου, ὡς συγγραφέως, φέρουσι καὶ τὰ θαυμασία τεμάχια, ἅτινα συνήθως περιλαμβάνονται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Ἀσπίς Ἡρακλέους*». Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ πρώτη βᾶσις τούτων ὑπῆρξεν ἀρχαία τις, πιθανῶς εἰς τὴν ἰστορικὴν σχολὴν ἀνήκουσα *Ἡρωγονία*, μετὰ τῆς ὁποίας ἀκολουθῶς συνήθησαν Ῥαψωδίαί μεταγενέστεραι, ὡς ἡ πάλῃ τοῦ Ἡρακλέους μετὰ τοῦ Κύνου καὶ ἡ ἐν αὐτῇ παρεμβληθεῖσα περιγραφὴ τῆς τοῦ Ἡρακλέους ἀσπίδος· μετ' αὐτῆς δ' εὗρίσκετο προσέτι εἰς σύνδεσμον καὶ ἄλλο τι ποίημα, ὅπερ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐκαλεῖτο *Κατάλογος τῶν Γυναικῶν*· ὁ δὲ κατάλογος οὗτος ἦτον ἴσως ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ἄλλο μέγα ποίημα γυναικῶν, ἥτοι μὲ τὰς οὕτω λεγομέναις *Ἠοίας* ἢ *μεγάλας Ἠοίας*, ἀποτελούσας σειρὰν τινὰ παραστάσεων τῶν περιφημωτέρων Ἡρώιδων, αἵτινες διὰ τῆς ἐρωτικῆς αὐτῶν πρὸς τινὰ τῶν Θεῶν σχέσεως εἶχον ἀναδειχθῆ μητέρες ἐνδόξων ἡρώων. Εἰς τὰς Ἠοίας δὲ τούτας ἀνῆκον πιθανῶς οἱ πρῶτοι πεντήκοντα καὶ ἕξ τῆς Ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους στίχοι, οἵτινες πραγματεύονται περὶ τῆς Ἀλκμήνης. Ἐντούτοις φαίνεται τόσῳ μᾶλλον πιθανόζον ὅτι αἱ παλαιαὶ αὗται ἐξυμνήσεις τοῦ γυναικεῖου φύλου θεωρήθησαν μέρος τῆς Ἡσιοδικῆς ποιήσεως, ὅσω εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Ἡσιόδος ὑπῆρξεν ἐχθρὸς τῶν γυναικῶν, καὶ αἱ πικραὶ αὐτοῦ αἰτιάσεις ἀποβλέπουσι τὸ ἀνωφελὲς βᾶρος (ἐτώσιον ἄχθος), τὸ ἐπιβαλλόμενον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν δι' ἐκείνων, ὡς καταναλισκουσῶν μόνον, μὴδὲν δὲ διὰ τῆς ἐργασίας δυναμένων νὰ πορίζωνται. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὁ εἰρημένος ποιητὴς ὑπῆρξε μισογύνης διὰ λόγους οἰκονομικοῦς, μολαταῦτα αἱ Ἡρώιδες ἀνῆκον ἐξανάγκης εἰς τὰς περὶ Θεῶν καὶ ἡρώων παραδόσεις, αἵτινες ἔλαβον διὰ τοῦ ἀρχαίου Λοιδοῦ τὸν κανονικὸν προορισμὸν τοῦ κύκλου αὐτῶν, καὶ οὕτως εἴτε ὁ Ἡσιόδος εἴτε ἄλλος τις ἐκ τῶν ῥαψωδῶν τῆς σχολῆς ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον τῆς ἡρωϊκῆς περὶ γυναικῶν ποιήσεως.

Ὡς ὁπαδοὶ δὲ καὶ μιμηταὶ τοῦ Ἡσιόδου μνημονεύονται ἰδίως: ὁ Λακεδαιμόνιος *Κιραΐθωρ*, ὁ Σάμιος *Ἄσιος*, ὁ Κορίνθιος *Εὐμηλος* καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς Θεογονιῶν, Τιτανομαχιῶν, Γιγαντομαχιῶν κλ.

β) *Λυρική*. Ἀπὸ τῆς ἐνάρεξως τῶν Ὀλυμπιάδων, διαρκούντων τῶν περὶ τὴν σύστασιν ἐλευθέρων πολιτειῶν ἐσωτερικῶν ἀγώνων, τὴν πρὶν ἥρεμον καὶ ἀπαθῆ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων θεωρίαν (τὴν

Ἐπικὴν Ποίησιν) διεδέχθη ἄκρος τις ὑπὲρ ἰδίων σκοπῶν ἐνθουσιασμὸς, ὅθεν προέκυψεν ἡ *Λυρική ποίησις*, ὀνομασθεῖσα οὕτως ἐκ τῆς λύρας κατεξοχῆν, ὡς τοῦ συνηθεστέρου τῶν τὰ ἄσματα αὐτῆς συνοδευόντων χορδοτόνων ὁργάνων, εἰς ᾗ ἔπειτα προστέθη καὶ ὁ Φρύγιος αὐλός· ὁ ποιητὴς τῆς νέας ταύτης ἐποχῆς, ἀρνούμενος τὴν ὕλην τῶν ἐμπνεύσεών του ἀπὸ τοῦ ἐνεστώτος, ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην εἴτε νὰ παρορμᾷ ἄλλους εἰς πόλεμον δι' ἁσμάτων, εἴτε νὰ ἐξυμνῇ τὴν ἀνδρείαν, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ, τὰς τέρφεις τῆς φιλίας κτλ. εἴτε νὰ μαστιγόνῃ διὰ σκώψεων τὰς παραφορὰς τῆς Τυραννίης, τὰς μωρίας καὶ κακίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐν γένει νὰ ἐκφράζῃ διὰ λέξεων καὶ τόνων χαρὰν καὶ πάθος, ἡδονὴν καὶ ἀλγῆδόναι.

Ὡς δὲ ἡ Ἐπικὴ καὶ ἡ Λυρική ποίησις ἤκμασεν ὡσαύτως κατὰ πρῶτον ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ· τὸ ποικίλον δὲ τῆς ὕλης αὐτῆς, ἡ κύμανσις καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν αἰσθημάτων ἔπρεπεν ἐξανάγκης νὰ παραγάγῃσιν διαφόρους ρυθμικοὺς τύπους καὶ μελωδίας· ὁ πρῶτος δὲ τύπος, ὑπὸ τὸν ὅποιον ἀναγγέλλεται ἡ μετάθεσις τῆς Ἐπικῆς εἰς τὴν Λυρικὴν ποίησιν, εἶνε ἡ *Ἑλεγεῖα*, ἥτις δὲν διαφέρει τοῦ ἔπους εἰμὴ κατὰ τὴν ἔνωσιν τοῦ ἐξαμέτρου μετὰ τοῦ πενταμέτρου, ὅθεν προκύπτει τὸ λεγόμενον *διόστιχον* ἢ *ἐλεγεῖον*. Ὁ ἐλεγειακὸς ἄρα ποιητὴς φαίνεται ὅτι θέλει μετὰ δισταγμοῦ ν' ἀπαλλαγῇ τῶν ἐπικῶν τύπων, ἐν ᾧ μετὰ τοῦ ἐνὸς μὲν παδὸς ἐμμένει ἔτι εἰς τούτους, μετὰ δὲ τοῦ ἑτέρου προσκίνει εἰς νέας ρυθμικὰς κινήσεις.

Πρῶτοι δὲ μεταξὺ τῶν Ἑλεγειακῶν ποιητῶν ἀναφέρονται *Καλίνος* ὁ Ἐφέσιος καὶ *Τυρταῖος* ὁ Μιλήσιος ἢ Ἀθηναῖος (ἐξ Ἀφειδνῶν), ἀκμάσαντες ἀμρότεροι κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς Χ' ἑκατονταετηρίδος π. Χ. καὶ ὁ μὲν αὐτῶν διὰ τῶν ἐμβλημάτων του ἐθουήθη νὰ ἐξάψῃ τὸν ζήλον καὶ τὴν ἡδὴ, ὑπὸ τὴν ἐπιβρόχην τῆς Ἀσιατικῆς τρυφῆς, μειωθῆσαν ἀνδρείαν τῶν Ἰωνίων Ἑλλήνων καθ' ὃν χρόνον οἱ ροβεροὶ Κιμμεριοὶ καὶ Τρῆρες (ἔθνος Ὀθρακικόν) εἰσβαλόντες εἰς τὴν Λυδίαν ἠπέλουν τὴν ὑποδούλωσιν αὐτῶν· ὁ δὲ, ἀποῦ προηγουμένως διὰ τινος μεγαλητέρας ἐλεγεΐας, ἣν ἐπέγραψεν *Εὐνομοίαν*, διατράνωσεν ἐνθουσιωδῶς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὸ μεγαλεῖον τῆς ἰδίας αὐτῶν πολιτείας, δι' ἄλλων μικροτέρων ἢ διὰ τῶν οὕτω λεγομένων πολεμιστῶν ἁσμάτων του κατώρθωσε ν' ἀναδείξῃ τούτους εἰς τέλος νικητὰς τῶν ἀποστάντων Μεσσηνίων. Ὁ μετὰ τοῦ ἐξηγημένου δ' ἀκμάσας

ελεγεϊακὸς ποιητὴς *Μίμερμος* ὁ Σμυρναῖος ἢ Κολοφώνιος; (632) ὤκνεσεν ἄλλην εἰς τὴν ἑλεγεϊαν φάσιν, συνάψας μετ' αὐτῆς τὴν ἰδέαν τῆς μελαγχολίας καὶ ὀρθνηφιδίας ἐν ᾧ εἰς πολλὰ τῶν ἀσμάτων αὐτοῦ ἐκτείνει τὸ βραχὺ τοῦ παρόντος βίου, τὸ ἐπὶ κέρην τῶν ἡδονῶν κτλ. Αὐτὸς δὲ οὗτος, μαρτυροῦντος τοῦ Ὀρχαίου (Epist. I. 6, 45. II, 2, 100) προήγαγε καὶ τὴν ἐρωτικὴν Ἑλεγεϊαν εἰς μέγιστον τελειότητος βαθμόν· ὁ δὲ μεταγενέστερος *Σιμωνίδης* ὁ Κεῖος (556—468) καὶ εἰς πολλὰ μὲν ἄλλα ποιήσεως εἶδη ἀνεδείχθη ἐπιτηδεύων, ὑπερέβαλε δὲ πάντας κατὰ τὸ ἐπιγραμματικὸν, καὶ ὡς τοιοῦτος ἔλαχεν, ἔντινι μουσικῷ ἀγῶνι, τοῦ βραβεῖου, ἐξυμνήσας *Θαυμασίως* τοὺς ἐν Μαραθῶνι ἐνδούξως πεσόντας. Καταρχὰς οὗτος διέτριβε παρὰ τῷ Τυράννῳ τῆς Μιτυλήνης *Πιπτακῷ*, ἀκολούθως παρὰ τοῖς Πεισιστρατίδασι ἐν Ἀθήναις, ἔπειτα ἐν Σπάρτῃ καὶ Θεσσαλίᾳ καὶ τελευταῖον παρὰ τῷ Ἰέρωνι ἐν Συρακούσαις, ὅπου διὰ τῆς ἔμπρονος μεσολαβήσεώς του ἀνέστειλε πόλεμον τινὰ καὶ ἐννενηκοντούτης ἤδη ἀπέθανε. Καὶ ὁ ἀδελφιδεὺς δὲ τούτου *Βακχινίδης*, διεκρίθη ὡς λυρικὸς ποιητὴς. Ἀλλὰ τὰ ἄσματα αὐτοῦ ἐπηρεάζοντο διὰ τὴν γλαφυρότητα αὐτῶν καὶ τὴν λεκτικὴν ἀκρίβειαν μᾶλλον ἢ διὰ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν.

Σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τῆς Ἑλεγεϊας προήχθη καὶ νέαν Λυρικῆς ποιήσεως εἶδος, τὸ *Σατυρικὸν* (ὁ σῖλλος), σκοπὸν ἔχον τὴν στηλίτευσιν τῶν ὑπερβολῶν καὶ ἐλλείψεων, καὶ ἐν γένει τῶν ἐπιληψίμων μερῶν, ἅτινα ὁ ἀνθρώπινος βίος παρουσιάζει. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ σατυρικὴ ἐποψὶς τῶν πραγμάτων ὑπῆρχεν ἰδιὸν τι Ἑλληνικῷ πνεύματι στοιχεῖον, διότι εὐρίσκεται πολλὰχῶς ἀναμειγμένον καὶ μετὰ τῆς θείας αὐτῆς λατρείας. Οὕτω π. χ. ἡ τοῦ Ἡρακλέους ἐν Ρόδῳ λατρεῖα συνίστατο αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν εἰς λοιδορίας, τὰς ὁποίας ὁ συνερχόμενος λαὸς ἐξέφραζεν ἀμέτρως καὶ ἀσυρῶλως· τὸ αὐτὸ δ' ἐγένετο καὶ ἐπὶ τινων ἐορτῶν τῆς Δήμητρος, ἰδίως ἐπὶ τῶν ἐν Ἐλευσίνι τελουμένων μυστηρίων αὐτῆς, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἐρεθίζοντο πρὸς ἀλλήλους διὰ χλευασμῶν καὶ σκώψεων παντὸς εἶδους καὶ ἑκαστος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταστήσῃ τὸν ἄλλον, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἀντικείμενον τῆς εὐτραπείας του. Αὕτη δὲ ἡ ἐν τοῖς Ἐλευσινίαις ἐκδήλωσις τῆς δημοτικῆς ἀκολασίας ὠνομάσθη ἰδίως *Ἰαμβος* ἀπὸ τινος μυθευομένης *Ἰάμβης*, ἥτις ὡς θεράπεινα τῆς Δήμητρος, διὰ τοῦ γελίου καὶ σκωπτικοῦ ἥους τῆς καθιλάρυγε κατὰ πρῶτον τὴν εἰς βα-

θεῖαν λύπην βεβυθισμένην Θεάν ἔνεκα τῆς ἀρπαγῆς τῆς κόρης τῆς
 Ἐκ τούτου δὲ προσέτι ἐκλήθη Ἰαμβικὸν καὶ τὸ σύνκθετος τῆς σατυρικῆς
 ποιήσεως μέτρον, οὗτινος πρῶτος ὁ Πάριος Ἀρχιλόχος (678—629)
 ἐποίησε χρήσιν, μέτρον νευρῶδες ὡς προβαίνειν ἀπὸ θέσεως εἰς ἄρσιν
 ῥυγδαίως διὰ τῆς εἰς διποδίας διαιρέσεώς του, ὣν τρεῖς πάντοτε τὸ
 Ἰαμβικὸν τρίμετρον ἀποτελοῦσιν· ἦτο δὲ κυρίως ἡ τοῦ Ἀρχιλόχου
 ποιήσις προσωπικὸς σίλλος καὶ προεκλήθη, ὡς λέγεται, εἰς τοῦτον ὁ
 ποιητὴς ἐκ τῆς πρὸς τὸν Λυκάμβην ἐχθροπαθείας του, ὅστις ἀφοῦ τῷ
 ὑπεσχέθη τὴν κόρην του ἔπειτα τῷ τὴν ἡγήθη· ἐξεδικήθη δὲ τὴν
 γενομένην εἰς αὐτὸν ἀπιστίαν διὰ τοσοῦτον ἀποτόμων καὶ σκωπτι-
 κῶν στίχων, ὥστε ὅ,τε Λυκάμβης καὶ ἡ θυγάτηρ του ἐξ ἀπελπισίας
 εἰς τέλος ἀπήγχθησαν· τοσαύτην δὲ δόξαν εἶχεν ὁ Ἀρχιλόχος τὸ πᾶ-
 λαι ὡς Ἰαμβικὸς ποιητὴς, ὥστε ἐξισοῦτο πρὸς τὸν Ὀμηρον καὶ ὁμοφ-
 τέρων ἡ μνήμη ἐπανηγυρίζετο συνήθως τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Δεύτερος
 ἄριστος Ἰαμβοποιὸς ὑπῆρξε Σιμωνίδης ὁ ἐξ Ἀμοργοῦ, τοῦ προμηνη-
 μονευθέντος Σιμωνίδου πρόγονος, ὅστις ὁμοίως ἔδωκεν εἰς τὴν περὶ τῆς
 ὁ λόγος ποιήσιν χαρακτῆρα καθολικότητος ἐπεκτείνας αὐτὴν εἰς ὅλα
 κλήρους ἀνθρώπων τάξεις, ὡς μαρτυροῦσι τὰ σωζόμενα τοῦ σατυρι-
 κοῦ ποιήματός του μέρη, ὅπου περιγράφει εὐφύεστατα τὰς διαφόρους
 ιδιότητας τῶν γυναικῶν ἐν γένει κατὰ λόγον τῆς ἰδιαίτερας αὐτῶν
 καταγωγῆς εἴτε ἀπὸ τοῦ πίθηκος, ὅταν ἐπικρατῇ τὸ δυσειδὲς καὶ πα-
 νοῦργον, εἴτε ἀπὸ τοῦ χοίρου, ὅταν ὑπερισχῇ τὸ βυπαρὸν, εἴτε ἀπὸ
 τοῦ ἵππου, ὅταν διαπρέπη τὸ καλλωπιστικόν. Καὶ ὁ Σόλων ἐδείχθη
 οὐχ ἥττον Ἰαμβοποιὸς ἐπιδείσιος, ὡς δηλοῦται ἐκ τινων τεμαχίων,
 ἅτινα διέσωσαν ἡμῖν ὁ ῥήτωρ Ἀρισταίδης καὶ ὁ Πλούταρχος· φαί-
 νεται δὲ ὅτι ὁ μέγας τῶν Ἀθηνῶν νομοθέτης, ἀφοῦ διὰ τοῦ Ἐλεγεϊ-
 κοῦ μέτρου ἐχάραξε τὴν καθ' ὅλας τοῦ βίου τὰς περιπλοκάς κρείτ-
 τονα θέσιν τοῦ σοφοῦ, ἐξελέξατο τὸν Ἰαμβον ὡς ὅπλον, δι' οὗ ἠθέ-
 λησε νὰ πολεμήσῃ τοὺς ἀντιπάλους του ἐπὶ τοῦ θεάτρου τῆς ἡμέρας·
 ἀλλ' ὅμως ἡ σατυρικὴ αὐτῇ τοῦ Σόλωνος διάθεσις δὲν ἦτον εἰμὴ πά-
 ρεργος ὁρμῇ τοῦ ἄλλως ἀπαθοῦς καὶ πράου χαρακτῆρός του. Ἐξεναν-
 τίας δὲ ὁ Ἰππῶνας (540) ὑπῆρξεν ἀληθῶς καὶ φύσει Ἰαμβιστῆς καὶ,
 ὡς οἱ πλείστοι σατυρισταί, δυσειδὲς καὶ ἐκ γενετῆς κακοσχημάτιστος
 περίστασις, ἥτις κῦζανεν ἔτι μᾶλλον τὸ κατὰ τοῦ κόσμου καὶ τῶν
 ἀνθρώπων μίσος του, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου ἐμπαθῶς υἱοστρηλατεῖτο. Ἀναγ-

κασθεῖς, κατὰ συνέπειαν πολιτικῆς στάσεως, νὰ ἐγκαταλίπη τὴν πα-
 τρίδα αὐτοῦ Ἐφeson, καὶ τούτου ἕνεκα ἀλγεινῶς διατεθειμένος ἔδω-
 κεν εἰς τὴν Σάτυράν του τὸ πάθος τῆς ἐλευθερίας καὶ ὑψηλοτέρης ἡθι-
 κότητος· ἡ γλῶσσά αὐτοῦ ἦτο καυστικὴ, εὐστοχος καὶ καταστρεπτικὴ.
 εἰς τὴν ποίησίν του, ἥτις ἀφορᾷ τὸν πραγματικὸν βίον, προσαρμόζει
 ἀρκατοχρηστικῶς οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν ἀλλὰ καὶ τὸ ὅποιον μετε-
 βιβρίσθη μέτρον· διότι πρῶτος αὐτὸς ἀντὶ τοῦ τελευταίου ἱάμβου πα-
 ριστάγει ἐν τῷ τριμέτρῳ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ ποδὶ, τὸν σπον-
 δαῖον, δι' οὗ ὅλη ἡ στιχουργία μεταβάλλουσα ῥυθμον λαμβάνει ἐκ
 ἀποθέσεως χωλαίνον τι, σесυρμένον καὶ φθίνον βᾶδισμα, ὅθεν οἱ τοιοῦ-
 τοι, ἴδιοι τοῦ Ἰππώνακος ἱάμβοι ἐκκαλοῦντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χω-
 λιάμβοι ἢ καὶ τρίμετροι σκάζοντες. Μετὰ τοῦ Ἰππώνακος δὲ μνη-
 σκεύεται συγχρόνως καὶ *Αἰνάνιος* τις· ἀμφοτέρων μάλιστα τὰ ποιή-
 ματα ἐπαρουσιάζοντο τὸ πάλαι οὕτω συγκεχυμένα καὶ ἠδιαίρετα,
 πῶς ἐν τῇ νεωτέρᾳ Γαλλικῇ φιλολογίᾳ εἰσὶ τὰ ποιήματα τοῦ *Mery*
 καὶ *Barthelemy*.

Ἐκτὸς δὲ τῶν μέχρι τοῦδε ἀπαιριθμηθέντων ἤμασσαν κατὰ τὴν πε-
 ροδὸν ταύτην καὶ ἄλλοι λυρικοὶ ποιηταί, οἵτινες συνήθως διακρίνον-
 ται κατὰ τὴν διττὴν τῆς λυρικῆς τάσιν εἴτε πρὸς τὸ Αἰολικὸν εἴτε
 πρὸς τὸ Δωρικόν· καθόσον ἡ μὲν Αἰολικὴ ποίησις, τὴν Λέσβον ἔχουσα
 κέντρον, ἐξέφραζεν ἰδίως διὰ τῆς λύρας ἢ κιθάρας προσωπικὰ πάθη
 αἰσθήματα, ἡ δὲ Δωρικὴ, ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Σικελίᾳ μόρφω-
 ῖσα, προσεφύετο μᾶλλον εἰς τὰς δημοσίας τοῦ βίου σχέσεις καὶ
 ἄλλετο ὑπὸ τῶν χορῶν.

Εἰς τοὺς λυρικοὺς τῆς πρώτης τάξεως ἀνήκουσιν: *Ἀλκαῖος* ὁ Μι-
 κληναῖος (γεν. 611 π. Χ.), ὅστις ἐτόνιζε τὰς χορδὰς τῆς λύρας του
 κατὰ τῶν τυράννων τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἐξωσθεὶς δ' ὑπ' αὐτῶν, μετὰ
 κινδύνου ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ περιπλανήσεις ἐπανῆλθε πάλιν οἰκᾶδε ὑπὸ
 τὴν ἡπείαν τοῦ Πιπτακοῦ κυβερνήσιν καὶ συνδιαλλαγῆς μετ' αὐτοῦ
 ἠνύσεν ἡσύχως τὸν ὑπόλοιπον βίον του. Ἡ κυριωτέρα ἐκ τῶν ἰδῶν
 αὐτοῦ ποιητοῦ τούτου εἶνε ἡ ἀποτεινομένη κατὰ τοῦ Τυράννου Μυρσί-
 νου καὶ περιέχουσα τὴν περίφημον ἐκείνην παρομοίωσιν τῆς πολιτείας
 ὅς τι σκάφος, ὅπερ εἰς σκοπέλους ἢ εἰς ἀπορρώγας ἀκτὰς προσκρού-
 ν, ἐκτίθεται ὅλως εἰς τῶν ἀνέμων καὶ τῶν ἀγρίων κυμάτων τὴν
 ἀκρίσιν. Ἡ σύγχρονος τοῦ Ἀλκαίου καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς γῆσου κατα-

γομένη Σαπφώ, ἥτις ἐξέχεεν εἰς πύρινα ἄσματα τὸν πρὸς τὸν ὠραῖον νεανίαν Φάωνα ἔρωτα αὐτῆς καὶ τελευταῖον, ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθη, ἀπεφάσισε νὰ σθέσῃ τὴν καταναλίσκουσαν φλόγα τοῦ πάθους τῆς εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης καταποντίσασα ἑαυτὴν ἐκ τοῦ βράχου Λευκάτα (*). Ὡς ἡ ἀρχαιότης μαρτυρεῖ ὅτι τῆς Σαπφῶς ἡ στροφικὴ ποίησις ἦτο τὸ ἄκρον τῆς χάριτος καὶ γλυκύτητος. Ἡ φίλη αὐτῆς καὶ πιθανῶς συμπολίτις *Ἥριππα*, ἥτις, καὶ τοι εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας τῆς (κατὰ τὸ δέκκτον ἑννέκτον ἔτος) ἀποβιώσασα, προέβη εἰς μέγα κλέος· τὸ πολύκροτον αὐτῆς ποίημα αἰ *Ἡ Λακάτη* ἐν τριακοσίαις ἐξαμέτροις, ἐξισούτο κατὰ τὴν ἀξίαν μὲ τὰ Ὀμηρικὰ ἀριστουργήματα. Ἡ *Μόρτις* ἐξ Ἀθηναίων τῆς Βοιωτίας καὶ ἡ ταύτης μαθήτρια *Κόρινθα* ἐκ Τανάγρας, ἀμφότεραι, ὡς λέγεται, διδάσκαλοι τοῦ Πινδαρου. Ὁ *Τέρπανθρος* ἐξ Ἀντίσσης, θυμαῖος σκολίων ποιητῆς ἐφευρέτης τοῦ βαρυτίτου καὶ τῆς ἐπταφθόγγης λύρας, πρῶτος ἐπὶ τῷ τελειότερον τὴν μελωδίαν τῶν Ὀμηρικῶν ἀσμάτων κανονίσας. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ τῶν Αἰολέων ποιητῶν τάξιν δύνανται νὰ ὑπαχθῇ καὶ *Ἀνακρέων* ὁ Τῆιος (559—474), ὅστις μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν ἄλωσιν τῆς πατρίδος του ἀπῆλθε τὸ πρῶτον εἰς Ἀθήναι, ἔπειτα εἰς Σάμον, καθ' ἃν χρόνον ἐκράτει αὐτῆς ὁ Πολυκράτης, καὶ τελευταῖον εἰς Ἀθήνας, ὅπου εὖρε λαμπρὰν παρὰ τοῖς Παισιστρατιδαῖς δεξίωσιν καὶ ἔζη ἐν φιλικῇ μετὰ τοῦ Σιμωνίδου οἰκειότητι. Ἀπέθανε δὲ εἰς τὰς Ἀθήναις κατὰ τὸ 85 ἔτος τῆς ἡλικίας του πνιγείς, ὡς λέγεται, ἀπὸ τινος ξηρᾶς βραχὺς, τὴν ὁποίαν δὲν ἐδυνήθη νὰ καταπῇ. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐτίμησαν ἐγείραντες αὐτῷ ἀνδριάντα. Ἡ ποίησις τοῦ Ἀνακρέοντος καλεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *Ἑρωτικὴ*, ὡς ἐξυμνοῦσα τὸν ἔρωτα καὶ τὰς τέρψεις τοῦ βίου. Εἰς αὐτὸν δὲ τοῦτον ἀπονέμεται τὸ ὄνομα σαρπφός, ὅθεν συνάγεται ὅτι οὐδεμία κακοηθείας ὑπόνοια ὑπῆρχε περὶ αὐτοῦ. Ἀφέλεια καὶ χάρις ἀμίμητος χαρακτηρίζουσιν ἐν γένει τὰ Ἀνακρεόντειά ποιήματα, τῶν ὁποίων ἡ ὑπάρχουσα συλλογὴ ὀφείλεται εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Κεφαλᾶν, ἀκμάσαντα κατὰ τὴν 1 μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα.

Ἐκ δὲ τῶν Λυρικῶν τῆς δευτέρας τάξεως ὀνομαστοὶ μάλιστα ὑπῆρχαν: ὁ *Ἀλκαῖος* ἢ *Ἀλκαίωρ*, γεννηθεὶς μὲν ἐν Σάρδεσιν (660), ἀνα

(*) Τινὲς προνοῦσιν ὅτι ἡ Λεσβία Σαπφώ εἶνε διάφορος τῆς καταποντισθείσης καὶ ἐξ Ἑρσέου καταγομένης.

πραφαίς δ' ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐνταῦθα ὡς ἀπελεύθερος πολιτογραφηθεὶς, κατεξοχὴν ἐρωτικὸς ποιητὴς καὶ συντάκτης ἀξιολόγων χορικῶν ἀσμάτων, ἄτινα, ὑπὸ Παρθένων ψαλλόμενα, ἐκκλούντο διὰ τοῦτο *Παρθένια*· ὁ Λέσβιος *Ἀρίων* (620), ὅστις ἐν Κορίνθῳ διατρίβων ἐποίησε τοὺς πρώτους *Διθυράμβους*· ὁ μισοτύρχνος *Στησίχορος* ἐξ ἡμέρας τῆς *Σικελίας* (640—560), δι' οὗ ἐξυψώθη κατὰ πρῶτον εἰς τέχνην καὶ τὸ ποιμενικὸν μέλος καὶ ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὴν μετέπειτα ἀνάπτυξιν τῆς Βουκολικῆς ποιήσεως· ὁ ἐκ Ἑργίου πυράδης *Ίθυκος*· *Λάσσος* ὁ Ἑρμιονεὺς καὶ *Μελαιριππίδης* ὁ Μήλιος, ἀμφότεροι περίφημοι *Διθυραμβοποιοί*. — Εἰς τὴν σειρὰν τούτων ἀνάγεται καὶ ὁ μέγιστος τῶν Δωριέων ποιητῶν *Πίνδαρος*, ὅστις ὅμως χρονολογικῶς ἀνήκει εἰς τὴν ἐπομένην περίοδον.

γ) *Διδακτικὴ*. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς τοὺς χρόνους ἀνεπτύχθη καὶ ἡ *Διδακτικὴ* ποίησις, ἀφορῶσα τὸ ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου· ὡς τὸ πρῶτον δὲ τοιαύτης ποιήσεως παράδειγμα δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ προμνημονευθέν τοῦ Ἡσιόδου ποίημα «Ἔργα καὶ Ἡμέραι». Εἰς τὴν αὐτὴν δ' οὐχ ἦττον ὑπάγονται οἱ, τε Χερσημοί, οἵτινες ἀνέκαθεν ἀπηγγέλλοντο ἐμμέτρως, καὶ οἱ τῶν ἀρχαιοτέρων πόλεων νόμοι· οὕτως αἱ κυριώτεραι τοῦ Λυκούργου ἡμέραι συνίσταντο εἰς συντόμους στίχους, καὶ τοῦτο, ἵνα μένῃσι ἐντετυπωμένοι κάλλιον καὶ διαρκῶς εἰς τὴν μνήμην καὶ μεταδίδονται ἀμετακίνητοι εἰς τοὺς ἀπογόνους. Οὐσαύτως καὶ τῶν δύο περιφώνων πολιτευμάτων τῶν Λοκρῶν καὶ τῆς Κατάνης (ὧν τὸ μὲν ἀποδίδεται εἰς τὸν *Ζέλευκον*, τὸ δὲ εἰς τὸν *Χαρώνδαρ*), οἱ κυριώτεροι ἔρσιμοι ἦσαν στιχουργημένοι. Διδακτικὸν τέλος χαρκετῆρα φέρουσι καὶ τὰ λεγόμενα *γνῶμικὰ* ποιήματα, περιέχοντα γνῶμας καὶ ἀποφθέγματα τοιαῦτα, ἅτινα ἦσαν ὠρισμένα νὰ χρησιμεύσιν ὡς κανόνες ἠθικῆς φρονήσεως· ὡς περίφημοι δὲ γνωμολόγοι μνημονεύονται· *Θέοργιος* ὁ Μεγαρεὺς καὶ *Φωκυλίδης* ὁ Μιλήσιος, οἵτινες ἀμφότεροι ἤκμασαν κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος. Εἰς τοὺς τοὺς δὲ συγκαταλέγονται προσέτι οἱ, τε *Πυθαγόρας*, εἰς ὃν ἀποδίδονται κοινῶς τὰ καλούμενα *Ἀρυσᾶ ἔπη*, καὶ ὁ νομοθέτης *Σόλων*, ὡς συντάκτης τοιούτων ποιημάτων, τὰ ὅποια ἐσκόπουν τὴν ἠθικὴν τῶν συμπολιτῶν του βελτίωσιν, καὶ τῶν ὁποίων τινὰ σώζονται ἔτι.

Ἄλλο δὲ εἶδος διδακτικῆς καὶ γνῶμικῆς ποιήσεως ἀποτελεῖ ὁ κατὰ

τὸν αὐτὸν χρόνον πλασθεὶς *Ἀπόλογο*ς (ζῶων μυθοποιία), τῶν ὁποίων κυριώτερος δημιουργὸς λέγεται ὁ ἐκ Φρυγίας ἢ κατ' ἄλλους ἐκ Θράκης καταγόμενος *Αἰσωπος*, ὅστις κατὰ τὸ 550 ἔτος π. Χ. ἐπωλήθη ὡς δούλος εἰς Σάμον, ἔπειτα δὲ ἀπελευθερωθεὶς ὑπὸ τοῦ τελευταίου Κυρίου του, τοῦ φιλοσόφου *Ἰάδμονος*, ἔζησεν ἱκανὸν χρόνον ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Κροίσου, ἔνθα καὶ συνηνητήθη μετὰ τοῦ Σόλωνος· φαίνεται δὲ ὅτι οἱ μῦθοι, οὓς διηγεῖτο, εἶχον ἐκάστοτε σκοπὸν ὠρισμένον συμβεβηκότα τοῦ πραγματικοῦ βίου, πολιτικὰς περιπετείας ἢ καὶ φιλοσοφικὰς καὶ ἠθικὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς του· αἱ δὲ ἀντιθέσεις τούτων διὰ τοῦ τῶν ζῶων βίου παρεῖχον πάντοτε, ἐν ἀφελείᾳ καὶ δημώδει ἐκθέσθαι γινόμεναι, ἰσχυρὸν καὶ πειστικὸν ἀποτέλεσμα. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον οἱ τοῦ Αἰσωποῦ μῦθοι ὑπῆρχον διὰ ζώσης μόνον διαδεδομένοι, καὶ ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν σύνταξις ἦτον εἰς τὸ πεζόν· διότι, μαρτυροῦντος τοῦ Πλάτωνος, ὁ Σωκράτης εὕρισκόμενος ἐν τῇ εἰρκτῇ κατεγίνετο νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς μετρικὴν μορφήν· ἡ πρώτη δὲ αὐτῶν συλλογὴ ἐγένετο ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Κατὰ τοὺς ὑστέρους δὲ χρόνους πολλοὶ μιμούμενοι τὸν Αἰσωπον κατεσκευάσαν μύθους ἡθοποιούς παντοίων ζώων, ὥστε ἐκ τῶν περιεχομένων ἐν τῇ κατὰ τὸν 14^{ον} αἰῶνα μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Μαξίμου Πλανούδη ἐκδοθείσῃ συλλογῇ Αἰσωπείων μύθων οἱ ὀλιγώτεροι ἴσως ἀνήκουσιν εἰς τὸν πρῶτον ἐφευρέτην.

Φιλοσοφία.—Ἀρχήθεν ἡ φιλοσοφία ἦτο ἀπλῶς πρακτικὴ βιοσοφία, καὶ ἀντιπρόσωποι ταύτης παρουσιάζονται οἱ οὕτω λεγόμενοι *Ἐπίασσοφοί*, πάντες σχεδὸν σύγχρονοι καὶ δι' ἀξέτητων, ὡς λέγεται, δεσμών φιλίας πρὸς ἀλλήλους ἠνωμένοι· ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ ἐξῆς: *Σόλων* ὁ νομοθέτης Ἀθηνῶν, *Θαλῆς* ὁ Μιλήσιος, *Πιττακὸς* ὁ Μιτυληναῖος, *Βίαις* ὁ Πριηνεὺς, *Χίλων* ὁ Λακεδαιμόνιος, *Κλεόβουλος* ὁ Λίνδιος, καὶ *Περικλῆς* ὁ τύραννος τῆς Κορίνθου. Ἐγένοντο δὲ μάλιστα περίφημοι διὰ διαφορῶν ἀποφθεγμάτων, ἐξ ὧν ὡς κύρια καὶ ἴδια ἐκάστου φέρονται τὰ ἐξῆς: τοῦ μὲν πρώτου (κατὰ τὴν προηγουμένην ἀπαρίθμησιν) *μηδὲν ἄγαν*· τοῦ δὲ δευτέρου *ἐγγυά, πάρα δ' ἄτη*· τοῦ δὲ τρίτου *καιρὸν γινῶθι*· τοῦ δὲ τετάρτου (*) οἱ *πλείους κακοὶ*· τοῦ

(*) Εἰς τὸν σοφὸν τοῦτον (Βίαν τὸν Πριηνέα) ἀναφέρεται καὶ τὸ γεγονός: ὅτι διαρπαζομένης ποτὲ τῆς οἰκίας του, ἐν ᾗ οἱ ἄλλοι ἐξήτουν νὰ σώσωσι τὴν περιουσίαν των, αὐτὸς μόνος ἐξῆλθε γυμνός, εἰπὼν ὅτι φέρει μεθ' αὐτοῦ τὴν περιουσίαν του, δι' ἧς ὑπενήντετο τὴν αὐτοῦ σοφίαν.

δὲ πέμπτου γινώθι σαυτὸν τοῦ δ' ἑκτοῦ ἀριστον μέτρον καὶ τοῦ τελευταίου μελέτη τὸ πᾶν.

Ἀλλὰ πρὸς τῇ πρακτικῇ τῶν εἰρημένων ἐπὶ ἀνδρῶν σοφία ἤρξαντο ἤδη ν' ἀναφαίνωνται καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῖνης τῶν πραγμάτων ἦτοι τῆς φιλοσοφίας βλαστοί, εἰ καὶ τὸ πρῶτον ἐνδεδυμένοι τὸ ποιητικὸν κάλυμμα ὡς ἀναπτυχθέντες κυρίως ἐκ τῶν θεογονιῶν καὶ κοσμογονιῶν, ἤγουν ἐκ τοῦ περὶ γενέσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν θεῶν ποιητικῶν παραδόσεων. Τρεῖς δὲ τῆς οὕτως ἀρχαίας φιλοσοφίας Σχολαί ἐμφανίζονται κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον: ἡ Ἰωνική, ἡ Ἰταλική ἢ Πυθαγορική καὶ ἡ Ἑλεατική.

Καθιδρυτὴς τῆς πρώτης ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ εἰς τοὺς ἐπὶ σοφοὺς συγκαταλεχθεὶς περιώνυμος Θαλῆς, ὅστις τὴν ἀρχὴν τῶν φυσικῶν πραγμάτων ἐπιζητῶν ἐξέλαθεν ὡς τοιαύτην τὸ ὕδωρ ἢ τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον, καθόσον ἐκ τῆς πυκνώσεως ἢ ἀραιώσεως τούτου τὰ πάντα συνίστανται καὶ εἰς τὸ αὐτὸ αὖθις διαλύονται. Ὁ Θαλῆς ἐκλείσθη ἄλλως καὶ διὰ τὰς μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς γνώσεις, ἃς ἐκτίσαστο κατὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διατριβὴν του, καὶ πρῶτος αὐτὸς προείπεν ἡλίου ἐκλείψιν καθ' ὃν χρόνον ἐπολέμει ὁ τῆς Μηδίας βασιλεὺς Κυαξάρης πρὸς τὸν τῆς Λυδίας βασιλέα Ἀλυάττην (586 π. Χ. ?). Ἐκ τῆς σχολῆς δὲ τοῦ Θαλήτος προῆλθον πολλοὶ ὅμοιοι αὐτῷ σοφοί, καλούμενοι κοινῶς κοσμοφυσικοί, οἷον ὁ Ἀναξίμανδρος, ἄμεσος μαθητὴς καὶ φίλος του, ὁ Ἀναξίμενης, ὁ Φερεκύδης καὶ ὁ Ἀναξαγόρας, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἀρχὴν τοῦ κόσμου ὑπέλαθε τὸ ἀπειρον καὶ ἀφθαρτον, ἐν ᾧ τὰ πάντα μεταβάλλονται· ὁ δὲ τὸν ἀέρα, ἐξεναντίας δὲ ὁ τρίτος (ὅστις, ὡς λέγεται, ἔγραψε πρῶτος περὶ φιλοσοφικῶν ἀντικειμένων εἰς τὸ πεζόν) παρὰδέχεται ἀντὶ μιᾶς δύο ἀρχάς: τὸν αἰθέρα, ὡς ἐνεργητικὴν, καὶ τὸ χᾶος, ὡς παθητικὴν, συνάψας ἀμφοτέρως διὰ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν τὰ πάντα μορφοῦνται. Ὁ δὲ τελευταῖος ὑψώθη μέχρι τῆς ἀναγνωρίσεως Αὔλου τινὸς ἀρχῆς, τὴν ὅποιαν ὠνόμασε Νοῦν· ἀλλὰ περὶ τῆς φιλοσοφίας τούτου, διδασχθείσης κατὰ πρῶτον ἐν Ἀθήναις, θέλει γενῆ λόγος ἐν τῇ προσεχεί περίοδῳ.

Τῆς δευτέρας Σχολῆς τὰ θεμέλια κατέβαλεν Πυθαγόρας ὁ Σάμιος, ὅστις νέος ἔτι ἐμαθήτευσεν παρὰ Φερεκύδῃ καὶ, ἀφ' οὗ πρὸς τελειοποίησιν τῶν γνώσεών του ἐπεσκέφθη Ἑλλάδα, Κρήτην, Φοινίκην καὶ Αἴγυπτον, ἐπανῆλθε τέλος εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἀλλ' εὖρῳν

αὐτὴν τυραννομένην ὑπὸ τοῦ Πολυκράτους ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ
χώραν ἄλλην, ὅπου ἐδύνατο νὰ διδάξῃ καὶ ἐνεργήσῃ ἐλευθέρως καὶ
ὡς τοιαύτην ἐξελεῖτο τὴν Ἑλληνικὴν ἀποικίαν *Κρότωνα* ἐν τῇ κατὰ
Ἰταλίᾳ. Ἡ φυσικὴ καλλονή, ἡ καινοπρεπὴς λευκὴ στολή του (κατὰ
μίμησιν ἴσως τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων), ἡ ἀμεμπτος διαγωγὴ του, ἡ
νῆφάλιος δίκαιά του, ἡ πειθὼ καὶ ἡ χάρις τῶν λόγων του ἐνέπνευσαν
εἰς τοὺς Κροτωνιάτας θεῖαν περὶ αὐτοῦ ἰδέαν καὶ εἴλκυσεν πάραυτα
περὶ αὐτὸν πλῆθος ἀπειρον ἀκροατῶν (*). σοφὸς δὲ παρὰ πάντων κλη-
θεὶς ἀπεποιήθη ἐκ μετριοφροσύνης τὴν κλῆσιν ταύτην καὶ πρῶτος ὠνο-
μάσθη οὐλοθεν *φιλόσοφος* (ἥτοι φίλος τῆς σοφίας), ἐξ οὗ ἐπεκράτησε
καὶ τὸ ὄνομα *φιλοσοφία*. Ἡ διδασκαλία δὲ τοῦ Πυθαγόρου διεστέ-
λετο εἰς *ἐξωτερικὴν* καὶ *ἐσωτερικὴν*, καὶ ἡ μὲν πρώτη ἦτο κοινὴ καὶ
φανερὰ εἰς πάντας, τῆς δὲ δευτέρας μετείχον μόνον οἱ εἰς τὰ μυστή-
ρια τῆς Ἰσταιρίας (περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος) μεμυχημένοι. Μα-
θηματικὴ, Μουσικὴ, Ἠθικὴ καὶ Πολιτικὴ ἀπετέλουν τὰ κύρια ταύτης
μέρη καὶ ἐπομένως τὸ σύνολον τῆς Πυθαγορικῆς φιλοσοφίας. Ἰδιαζόν-
τως δὲ ὁ Πυθαγόρας ἠγάπα καὶ ἐξήσκει τὴν Μαθηματικὴν, ἐν ᾗ με-
ταξὺ ἄλλων εὗρε τὸ περικλεῖς ἐκεῖνο θεώρημα τῆς τοῦ ὀρθογωνίου
τριγώνου ὑποτεινούσης, (ἧς τὸ τετράγωνον ἐξισοῦται τοῖς ἀπὸ τῶν
λοιπῶν δύο εὐθειῶν τετραγώνοις), ἕνεκα τοῦ ὁποῦ ἐθυσεν, ὡς λέγε-
ται, ἐκατόμβην. Εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀπέδιδε δύναμιν μυστηριώδη, δο-
ξάζων ὅτι παριστάνουσι τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων, τοὺς τύπους τῆς μορ-
φώσεως τοῦ κόσμου· ἡ μὲν *μονάς*, ἔλεγε, καθὼ πηγὴ πικνὸς ἀριθ-
μοῦ, εἶνε ἡ εἰδοποιὸς ἀρχή· ἡ δὲ *δυάς*, ἐπιδεκτικὴ αὐξήσεως καὶ
μειώσεως, παριστάνει τὴν ὕλην· ἡ δὲ *τριάς*, σύνθετος ἐκ τῆς μονάδος
καὶ δυάδος, συμμετέχει τῆς φύσεως ἀμφοτέρων· ἡ δὲ *τετράς* ἢ τε-
τρακτὸς συγκεκριχαιουμένη μετὰ τῶν τριῶν πρώτων ἀριθμῶν παρά-
γει τὴν *δεκάδα*, τὸν τελειότατον ἀριθμὸν, ὅστις ἐμφαίνει τὸ πλῆρες
σύστημα τοῦ κόσμου· διότι ὑπέθετεν ὅτι τοῦτο σύγκειται ἐκ δέκα

(*) Διόδ. Τερμ. Ζ—Θ, «Τοιαύτη δ' ἦν ἐν τοῖς αὐτοῦ λόγοις πειθὼ καὶ χά-
ρις, ὡς καὶ τῆς πόλεως σχεδὸν ὅλης ὑπ' αὐτὸν ἐπιστρεφούσης καθ' ἡμέραν ὡς
περὶ πρότινος Θεοῦ παρουσίαν ἅπαντας συντρέχειν ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν κ.τ.λ.
καὶ §. 20: ὅτι ὁ αὐτὸς πολλὰ καὶ ἄλλα διαλεγόμενος πρὸς βίου σώφρονος ζῆ-
λον καὶ πρὸς ἀνδρείαν τε καὶ καρτερίαν ἔτι δὲ τὰς ἄλλας ἀρετὰς, ἴσα Θεοῖς ἐν-
μᾶτο παρὰ τοῖς Κροτωνιάταις κτλ.

μεγάλων σωμάτων (οὐρανίων σφαιρῶν) κινουμένων περί τὸ κεντρικόν πῦρ κατ' ἀναλογίαν καὶ ἀποστάσεις ὠρισμένας, καὶ ἀποτελούντων διὰ τῆς κινήσεώς των εἰς τὸν αἰθέρα τόνους ἁρμονικοὺς (ὅθεν ἡ μουσικὴ τῶν σφαιρῶν), τοὺς ὁποίους ὅμως τὰ ὦτα τῶν θνητῶν ἕνεκα τοῦ γήινου θορύβου δὲν διακρίνουσι. Διὰ τοῦ κεντρικοῦ δὲ πυρὸς, ὅπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἐκάλουν καὶ ἐστίαν τοῦ Παρθός, μέτρον φύσεως, μητέρα Θεῶν καὶ Διὸς οἶκος ἢ γενεαρχή, ἐνοεῖτο ὁ Θεὸς αὐτός ὡς ὑπερτάτη μονάς, ὡς τὸ πρῶτον κινεῖν ἀπόρροια δὲ τοῦ ἰδίου ἐλογίζετο ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, ἥτις μετὰ τὸν θάνατον, ἀφοῦ πρὸς καθαρισμόν τῆς περιπλανηθῇ διὰ διαφόρων σωμάτων, ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν πηγὴν, ἐξ ἧς προῦλθε (τοῦτο ἦτο τὸ περίφημον τῆς μετεμψυχώσεως δόγμα) (*).—Μετὰ τῶν θεωρητικῶν δὲ τούτων δοξῶν συνείχετο καὶ ἡ ἠθικὴ ἢ πρακτικὴ φιλοσοφία τοῦ Πυθαγόρου· π. χ. ἡ ἀρετὴ ἐρμηνεύετο ὡς μονάς καὶ ἐπομένως ὡς ὁμοιότης μὲ τὸν Θεόν· ἡ δὲ δικαιοσύνη ὡς ἀριθμὸς ἰσάκεις ἴσος. Ἐτιμᾶτο δὲ καὶ ἐξησκείτο παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις ἐξαιρέτως ἡ ἀρετὴ τῆς φιλίας, καθ' ἣν οἱ φίλοι ὤφειλον νὰ συντρέχωσι καὶ καθιστῶσιν ἀλλήλους τελειοτέρους. Ἡ φιλοσοφικὴ τοῦ Πυθαγόρου σχολὴ καὶ μετὰ τὴν καθάρεισιν αὐτῆς ἐν Κρότωνι δὲν ἔπαιξε ν' ἀκμάζῃ εἰς πολλὰς τῆς μεγάλης Ἑλλάδος πόλεις περιοριζομένη ἰδίως εἰς τὰ ἠθικὰ καὶ μαθηματικά. Μεταξὺ δὲ τῶν Πυθαγορείων φιλοσόφων μνημονεύονται ὡς ὀνομαστότεροι· ὁ Ἀλκμαίων, ὁ Ἐκχαρτες, Ὁκελλος ὁ Λευκανός, Φιλόλαος ὁ Κροτωνιάτης, Τίμαιος ὁ Λοκρὸς καὶ Ἀρχύτας ὁ Ταραντίνος.

Συγγερόνως δὲ μὲ τὴν Πυθαγορικὴν ἰδρύθη ἐν Ἐλέᾳ, πόλει ὠσαύ-

(*) Τὸ περί μετεμψυχώσεως δόγμα τοῦ Πυθαγόρου ἐπιμαρτυρεῖ καὶ τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον· Λέγεται δηλαδὴ ὅτι κρύψας ἐαυτὸν (ὁ Πυθαγόρας) ἐν ὑπογείῳ, ἐκέλευσε τὴν μητέρα του νὰ διαδώσῃ λόγον περὶ αὐτοῦ ὡς τεθνηκότος· μετὰ τινα δὲ χρόνον ἀναφανείς, πολλὰ περὶ τῶν ἐν Ἀδοῦ ἑτεραπεύετο, καὶ ὅτι αὐτὸς πολλάκις ἔτυχε μετεμψυχωθείς, Αἰθαλίδης πρὸ τῶν Τρωϊκῶν γεγόμενος ὁ Ἑρμοῦ, εἴτα Εὐφορβος, πάλιν Ἑρμότιμος, Πύθιος αὖθις ὁ Δῆλιος, ἐπὶ δὲ πᾶσι Πυθαγόρας αὐτός. — Τοῦτον δὲ βεβαίως ἐννοεῖ ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ του· (τρίχ. 63—65) ὅταν παριστᾷ τὸν Ὁρέστην λέγοντα:

"Πῶ γὰρ εἶδον πολλάκις καὶ τοὺς σοφοὺς

Λόγιω μάτην θνήσκοντας, εἰδ' ὅταν δόμους

"Ἐλθωσιν αὖθις, ἐκτετμήνεται πλέον.

τως τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ἡ Ἑλεατική σχολή ὑπὸ Ξενοφάνους τοῦ Κολοφωνίου (516), ἐν διεδέχθησαν ὁ Παρμενίδης, ὁ Ζήνων καὶ ὁ Μέλισσος. Καὶ οἱ τέσσερες οὗτοι συνέγραψαν, οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἐμμέτρως, οἱ δὲ ἄλλοι δύο εἰς τὸ πεζόν. Οἱ πρὸ αὐτῶν φιλόσοφοι θεώρουν τὰ αἰσθητὰ πράγματα ὡς ὄντα καθ' ἑαυτὰ, ἀλλ' οἱ Ἑλεαταὶ πρῶτοι ἤρξαντο νὰ ἐρευνῶσι τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων καὶ νὰ διακρίνωσι μεταξὺ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ καὶ ἐπομένως μεταξὺ τῶν ἐμπειρικῶν καὶ λογικῶν γνώσεων. Τὸ εἶναι καθ' ἑαυτὸ ἦτοι τὸ ὄν, ἔλεγον, δὲν δύναται νὰ νοηθῇ εἰμὴ μόνον ὑπὸ τοῦ λόγου, διότι αἱ αἰσθήσεις παριστῶσι ἀπλῶς τὸ γίνεσθαι, ὑπερ συνίσταται εἰς αἰωνίαν ῥοήν, ἅρα εἶνε μηδὲν καθ' ἑαυτὸ, ἀπλοῦν φαινόμενον καὶ σπερματικὸν ἀληθείας. Ἀλλὰ τὸ ὄν ὡς τοιοῦτον, ἀποτελοῦν τὴν ὑπόστασιν παντὸς πράγματος, εἶνε ἔν καὶ τὸ αὐτὸ, ὥστε πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει ἐστὶ κατὰ λόγον· ἐντεῦθεν δὲ συνήγαγον ὅτι τὸ Πᾶν ἐν ἐστὶ, καὶ ὁ σμνος καὶ Θεὸς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. «Ἐδαγματίζε δὲ Ξενοφάνης εἶπε τὸ Πᾶν καὶ τὸν Θεὸν συμφυῆ τοῖς πάσι». Διογ. Λαέρτ. Θ', 15. Εἰς τὴν Ἑλεατικὴν δὲ ταύτην θεωρίαν ἀντέταξεν ὁ τοῦ Παρμενίδου μαθητὴς Λεύκιππος τὸ ἀτομολογικὸν σύστημα δεχόμενος ὅχι ἔν καὶ τὸ αὐτὸ ὄν, ἀλλ' ἀπειρίαν σωματικῶν ὄντων γεννημένων ἐκ τῆς τυχαίας συνδρομῆς ἀδικριέτων σωμάτων ἦτοι ἀτόμων, καὶ μορφωμένων πολλὰ ὥς κατὰ τὴν διάφορον σύνθεσιν αὐτῶν τούτων τῶν ἀτόμων. Τὸ σύστημα δὲ τοῦ Λεύκιππου ἐξέτεινε καὶ ἐτελειοποίησε Δημόκριτος ὁ Ἀδδηρίτης, περὶ οὗ ὡς καὶ περὶ τῶν διαδόχων του θέλομεν παραγγαγεῖν ἐν τῇ προσεγεῖ περιόδῳ.

Ἱστορία.—Ὡς ἡ φιλοσοφία, καὶ πρὸ αὐτῆς ἡ Ἑπική καὶ ἡ Λυρική ποίησις, οὕτω καὶ ἡ ἱστορία ἔλαβεν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν Ἰωνίᾳ. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον αὕτη, ἐκ τῆς κυκλικῆς ἀμέσως ποιήσεως πηγάσασα, δὲ εἶχεν εἰμὴ τὸν μεταξὺ αὐτῆς ταύτης καὶ τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας χαρακτῆρα, καλουμένη Λογογραφία, ἦτοι ἀφήγησις εἰς τὸ πεζὸν καὶ ἀντιδιαστολὴν τῆς μυθογραφίας. Ὅλοι δὲ οἱ ἀφηγηταὶ παρελθόντων γεγονότων μέχρι τοῦ Ἡροδότου, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ ἀληθὴς ἱστορία ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν Λογογράφων· μεταξὺ δὲ τούτων περὶ φημοὶ ὑπῆρξαν: ὁ Κάδμος, ὁ Ἐκαταῖος καὶ ὁ Διονύσιος, Μιλήσιοι καὶ οἱ τρεῖς, ὧν ὁ μὲν ἔγραψε κτίσεις Μιλήτου καὶ Ἰωνίας, ὁ δὲ Ἀσίας περιήγησιν καὶ Εὐρώπης περίοδον, ὁ δὲ Μυθικά ἢ κύκλον

μουθικόν, περιλαμβάνοντα τὰς κυριωτέρας παρὰδόσεις τῶν πανορχαίων χρόνων, καὶ προσέτι κύκλον ιστορικόν εἰς ἑπτὰ βιβλία, περιεκτικόν τῶν συγχρόνων αὐτοῦ συμβεβηκότων, εἰς 2 βιβλίους ἀνήκουσι καὶ τὰ Περσικά ἢ τὰ μετὰ Δαρείου. Ἐκτὸς δὲ τούτων μνημονεύονται καὶ δύο ἄλλοι: Ἑλληνικός ὁ Λέσβιος καὶ Ἀκουσίλαος ὁ Ἀργεῖος.

Καλαὶ τέχναι — Ἡ προκειμένη περίοδος εἶνε οὐχ ἥττον ὁ χρόνος τῆς ἀληθοῦς παρ' Ἑλλήσι μορφώσεως καὶ ἐπὶ μᾶλλον τελειοποιήσεως τῶν καλῶν τεχνῶν, τῶν τε παραστατικῶν, οἵαι εἰσὶν ἡ Γυμναστική, ἡ Ὀρχηστική καὶ ἡ Μουσική, καὶ τῶν Πλαστικῶν ἢ Εἰκαστικῶν, εἰς 3: ὑπάρχοντα ἡ Ἀρχιτεκτονική, ἡ Γλυπτική καὶ ἡ Ζωγραφική. Ἡ πρὸς ταύτας φυσικὴ πάντως Ἕλληνας κλίσις, ἐκ τοῦ ζωηροῦ αἰσθηματος τῆς φιλοκαλίας πηγάζουσα, ἐνισχύετο θαυμασίως καὶ ὑπὸ τῆς Πολιτείας αὐτῆς, ἥτις θεωροῦσα τὴν τέχνην ὡς συστατικὴν τῆς δημοσίας ἀγωγῆς μέρος, τοῦς μὲν εὐπόρους προέτρεπε νὰ συντελῶσιν εἰς τὰς μιμικὰς καὶ μουσικοποιητικὰς παρὰστάσεις ἐν ταῖς λειτουργίαις τῆς Χορορίας, τοῦς δὲ ἀριστεύσαντας τεχνίτας ἀντέμεμβε καὶ ἐτίμα διὰ διαφόρων μέσων, οἷον διὰ τῆς ἐλευθερίας ἐν τοῖς Πρυτανείοις σιτήσεως, δι' ἀνεγέρσεως ἀνδριάντων, δι' ἀπονομῆς τοῦ δικαίωματος τοῦ πολίτου, διὰ στεφανώσεως κτλ.

Ἡ *Γυμναστική* καὶ *Ὀρχηστική*, αἵτινες ὁμοῦ ἀποτελοῦσι τὴν Μιμικὴν, προηγήθησαν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν· ἀμφοτέρως, ἔχουσα μεγίστην ἐπιδρῶν εἰς τὴν ἁρμονικὴν τοῦ σώματος μόρφωσιν, ἐξήσκουν οἱ Ἕλληνες ἀνέκαθεν, καὶ δὲ τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Σόλωνος νομοθεσίαι καθιέρωσαν καὶ ὡς μέτρα ἀγωγῆς. Περίφημοι δὲ μάλιστα παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις ὑπῆρχον οἱ ἐν ταῖς οὕτω λεγομέναις *Γυμνοπαιδίαις* τελούμενοι γυμναστικοὶ χοροὶ, ὅπου οἱ παῖδες χορεύοντες ἐμιμοῦντο τὰς κινήσεις τῆς Πάλης καὶ τοῦ Παγκρατίου. Αἱ δὲ ὀρχήσεις, τὰς ὁποίας συνήθως ἡ μουσικὴ συνῴδευεν, εἶχον ἑξάρχῃς σκοπὸν θερηκευτικὸν γινόμεναι περὶ τοῦς βωμοὺς πρὸς τιμὴν τῶν Θεῶν, οἵτινες, κατὰ τὴν κοινῶς ἐπικρατοῦσαν πίστιν, ἠρέσκοντο τὰ μάλιστα εἰς τὰς πανηγυρικὰς καὶ μετὰ ῥυθμῶν κινήσεις. Ἐπειτα δ' ἔλαβον χαρακτῆρα πολεμικόν, καὶ κατὰ τοῦτο διεκρίνοντο πρὸ πάντων οἱ Σπαρτιάται, οἵτινες καὶ ὅταν ὤρμων κατὰ τοῦ ἑχθροῦ ἐβαδίζον ῥυθμικῶς, ἐν ᾧ οἱ αὐτοὶ ἀνέκρουον τὸν οὕτω λεγόμενον νόμον τοῦ Καστορείου, ἥτοι τὴν συνήθη πολεμικὴν μελωδίαν.

ὧς δὲ ἡ Μιμικῆ εἶχε σκοπὸν τοῦ σώματος τὴν μόρφωσιν, οὕτως ἡ Μουσικὴ ἐθεωρεῖτο ὡς μέσον πρὸς ἐξημέρωσιν τοῦ πνεύματος ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐξαψὶν ὁμοῦ καὶ καταστολὴν τῶν παθῶν· τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει μάλιστα ἡ ἱστορία τῆς Σπάρτης, καὶ πρωῒμως ἤδη εὐρίσκονται ἀγῶνες μουσικοὶ, οἳ πρὸ πάντων ἦσαν οἱ Πύθιοι. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος τέχνη εἶχε προαχθῆ εἰς οὐ μικρὸν ἀναπτύξεως βαθμὸν, καθότι οἱ ποιηταὶ ἀπήγγελλον τὰ ποιήματα αὐτῶν ὑπὸ τὴν συνοδίαν αὐτῆς, καὶ ἅπαντα ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης εἶνε πλήρης διηγήσεων περὶ τῆς μαγικῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ τῆς βαθείας εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἐπιδράσεως. Οὕτω π. χ. λέγεται ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἐδυνήθη νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς ἡσυχίαν διὰ τινος σπονδαϊκῆς αὐλωδίας νέον ἐμπαθῆ μέλαι· μανίης· ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς ἴσχυσε ν' ἀναχατίσῃ ἄλλον νέον ἀπὸ τῆς προθέσεως φονικῆς τινος πράξεως διὰ τῆς μουσικῆς ἀπαγγελίας ἐνὸς στίχου.

ὧς ὁ κυρίως δὲ τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς δημιουργὸς ἐμφανίζεται ὁ Λέσβιος Τερπάνδρος, ὅστις, καταγόμενος ἐκ τινος μουσικῆς οἰκογενείας, παραλαβούσης τὴν τέχνην ἀπὸ τῶν τῆς Πιερίας Ἀοιδῶν, πρῶτος ὑπῆγαγεν εἰς τεχνικοὺς κανόνας τὰς ὑφειστώσας τῶν διαφόρων χωρῶν ψαλμωδίας καὶ ἐμόρφωσεν ἐντεῦθεν σύστημα τι· καὶ καταρχὰς μὲν διεκρίθη ἐν Σπάρτῃ προκειμένων μουσικῶν ἀγώνων (676), ἀκολουθῶς δ' ἔλαβεν ἐν τοῖς Πυθίοις τετράκις τὰ νικητήρια· αὐτὸς δὲ οὕτως, κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν, εἰσῆγαγεν ἀντὶ τοῦ τετραχόρδου τὴν καλουμένην ἐπταφθόγγην ἢ ἐπτάχορδον λύραν, ἐφευρε καὶ τὸ βάρβιτον, ἕτερον εἶδος λύρας, καὶ πιθανῶς ὥρισε πρῶτος καὶ τὴν σχέσιν τῶν ὑπαρχουσῶν τριῶν ἀρχαιοτάτων ἁρμονιῶν: Δωρικῆς, Φρυγικῆς καὶ Αὐδίας, ὧν ἡ μὲν πρώτη, ὡς ἡ βαρυτάτη, εἶχεν ἀνδρικόν, σπουδαῖον χαρακτῆρα, ὅστις ἐνῆργει καταπραϋντικῶς· ἡ δὲ δευτέρα, ὡς μέση (μεσόφωνος), οὕτα ἰδίως εὐχρηστος εἰς τὰς θορυβώδεις ὀργαστικὰς ἐορτὰς τῆς Φρυγικῆς τῶν Θεῶν μητρὸς (Κυβέλης) καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῶν Διονυσίων, ἔφερε χαρακτῆρα ἐνθουσιαστικόν· ἡ δὲ τρίτη, ἐξομοιουμένη ἕνεκα τῆς οἰζυτήτος της μὲ τὴν γυναικεῖαν φωνήν, διέθετε διὰ τῆς μαλακότητός της εἰς πραότητα (γλυκυθυμίαν), ὅθεν ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐθεώρει ἰδίως εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων συντελῆ. Μετὰ τοὺς χρόνους δὲ τοῦ Τερπάνδρου ἐπῆλθε μεταξὺ μὲν τῆς Δωρικῆς καὶ Φρυγικῆς ἡ Ἰωρικὴ ἁρμονία, τὴν ὁποίαν ἐχαρακτή-

ριζε τὸ ἀπαλὸν καὶ χαλαρὸν (ἀνειμένον), μεταξὺ δὲ τῆς Φρυγικῆς καὶ Λυδικῆς ἢ *Διοδικῆς*, τὴν ὁποίαν διέκρινεν τὸ ζωηρὸν καὶ ἐμπά-
 θές. Βραδύτερον τὸ μουσικὸν σύστημα ἐτελειοποιήθη ἔτι μᾶλλον διὰ
 πέντε ὀξυτέρων καὶ πέντε βαρυτέρων ἁρμονιῶν (τόνων). Ἀρχηγέτην
 δὲ τῆς ἔπειτα ἐπικρατητάτης εὐαρέστου Ἑλληνικῆς μουσικῆς, ὁ Πλού-
 ταρχος θεωρεῖ τὸν ἐκ Φρυγίας *Ὀλυμπον* τὸν νεώτερον (650—620
 π. Χ.), τὸν ἐφευρέτην τοῦ τρίτου ἢ ἐναρμονίου μουσικοῦ γένους,
 διατρέψαντα πολὺν χρόνον ἐν Ἑλλάδι καὶ πρὸς τῇ μέχρι τότε μόνον
 ἐν χρήσει οὖσῃ κιθάρᾳ εἰσπαγαγόντα τὸν αὐλόν, δι' οὗ ἡ μουσικὴ
 ἔλαβε μὲν πλείονα ἐλευθερίαν, ἀπέβη δὲ ἐντονωτέρα καὶ ἐπομένως
 τραφηλοτέρα, ὅθεν οἱ αὐστηρότεροι κριταὶ ἀπεδοκίμαζαν, ὑπὸ ἡθικῶν
 ἐποψιν, τὸν αὐλόν. Διὰ δὲ τοῦ ἐκ Γόρτυνος τῆς Κρήτης *Θαλήτου*
 (περὶ τὸ 620 π. Χ.) ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ προήχθη εἰς τὴν τρίτην
 αὐτῆς περίοδον, λαβοῦσα δι' αὐτοῦ χαρακτηρὰ πανηγυρικῶς ὑψηλὸν,
 σχεδὸν ἱερατικὸν (ιδίως, εἰς τοὺς Πικιάνας), καὶ ἰσχύουσα νὰ κατευ-
 νίξῃ τὰς ἡθικῶς τεταρχγμένας ψυχάς· διὸ ὁ εἰρημένος μεταπεμόθη
 ποτὲ ἐκ Κρήτης ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἵνα διὰ τῆς τέχνης ἐπαναφέρῃ
 τὴν εἰρήνην εἰς τὴν δι' ἐσωτερικῶν ταραχῶν ἀκασεσθεῖσαν πόλιν. Αἱ
 μελωδίαί του, κανονισμέναι διὰ τὰ ἀπλούστατα ὄργανα, ἦσαν, ὡς
 λέγεται, κοσμιώταται καὶ ὠραιόταται. Μετὰ τοῦ *Αἰολοῦ* δὲ τοῦ ἐκ
 Θηβῶν ἢ ἐκ Τεγέας, τοῦ ἐκ Κυθήρων *Ξενοδόμου* καὶ τινων ἄλλων
 τεχνιτῶν ἡ μουσικὴ προσέβη ἀκολούθως εἰς τεχνικωτέραν τινὰ περίο-
 δον καὶ ἐφθασε τὸ ὕψος, εἰς ὃ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πινδάρου εὐρί-
 σκετο.

Ἡ *Ἀρχιτεκτονική*, ἥτις παρὰ τοῖς ἀνατολικαῖς ἔθνεσιν εἶχε σκο-
 πὸν μᾶλλον τὸ κολοσσαῖον, παρὰ τοῖς Ἕλλησι ἔλαβε κατὰ πρῶτον
 τὸ ἐκ τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας προκύψαν τερπνὸν μέτρον τοῦ κα-
 λοῦ. Ἀφοῦ δὲ ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ κατέβηκεν, οὕτως εἶπεν,
 προηγουμένως τὰ στερεὰ θεμέλιά της ἐπὶ τῶν *κυκλωπείων τειχῶν*,
 ἔλαβεν ἔπειτα ὑψηλοτέραν ἑξάρσιν εἰς τὴν κατασκευὴν τελείων ναῶν
 (μετὰ κιόνων καὶ προπυλαίων), γυμνασίων, ὠδείων, θεάτρων κτλ. Ἡ
 οἰκοδομὴ ὠραίων κατοικιῶν κατὰ τοὺς ἀπλοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦτο
 μικρὰν τῆς ἰδέας τοῦ ἰδιώτου, ἀποβλέποντος μόνον εἰς τὸ ἀνέτως
 δικαιᾶσθαι· ὅθεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ καλὴ ἀρχιτεκτονικὴ περιορίζετο
 μόνον εἰς τὰ δημόσια κτίρια, τῶν ὁποίων ἡ ἵδρυσις ἦτον ἔργον τῆς

πολιτείας· μεταξύ δὲ τούτων προηγήθησαν οἱ ναοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὁμῶς οἱ ἀρχαιότατοι ἦσαν ὡσαύτως ἀπλοῦστατοι καὶ στενώτατοι, ὥς ὥρισμένοι νὰ ὦσιν ἡ κατοικία ἐνὸς Θεοῦ, οὐχὶ δὲ στοχὲ συναθροίσεως τῶν λατρευτῶν αὐτοῦ· μετέπειτα δὲ οἱ ναοὶ καὶ ἡ διακόσμησις αὐτῶν ἐγένοντο τὸ κύριον ἀντικείμενον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐδεικνύετο ὅλος ὁ πλοῦτος τῆς Ἑλληνικῆς φιλοκαλίας.

Καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν δὲ τῆς προκειμένης τέχνης καὶ ιδίως τὴν περὶ τοὺς ναοὺς, ἐκδηλοῦται ἡ διαφορὰ τῶν φυλετικῶν χαρακτήρων· καὶ ἀρχαιοτάτη μὲν καθαρῶς Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ παρουσιάζεται ἡ Δώριος, ἣν διακρίνει τὸ ἄκομψον καὶ ἀπλοῦκόν ἀλλὰ καὶ μεγαλουργὸν ὁμοῦ, ἐκτυπούμενον ιδίως ἐν τῇ τῶν κιόνων παχύτητι καὶ πυκνότητι, ἐν τοῖς ἐπὶ τούτων ἐπικειμένοις στερεοῖς διαζώμασι καὶ γείσοις καὶ ἐν τοῖς προεξέχουσι κιονοκράνοις· δευτέρα δὲ μετὰ τὴν Δώριον ἔπεται ἡ Κορινθιακὴ, οὗσα τροποποιήσις ἐκείνης ἐπὶ τὸ βέλτιον, ὅπως παριστάνεται ἐν τοῖς ναοῖς τῆς ἀρχαίας ἀφνειᾶς Κορίνθου διὰ τῶν πλουσίως κεκοσμημένων κιόνων· μετὰ δ' ἀμφοτέρων μεσολαβεῖ ἡ ἰλαρωτέρα Ἰωνίος, διαφέρουσα κατὰ τὸ ἐπιμηκέστερον καὶ ἰσχνότερον τῶν κιόνων, τὴν ἀρχαιότεραν θέσιν αὐτῶν, τὴν ἐπὶ τὸ περιττότερον καὶ κομψότερον διακόσμησιν τῶν κιονοκράνων, ὅπως διευτυπώθη μάλιστα ἐν τῇ οἰκοδομῇ τοῦ κατὰ τὴν Ἐφεσον περιφύμου ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ὅστις τὸ πάλαι συνηριθμεῖτο εἰς τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου (*).

Ὡς ἀρχαιότατοι δὲ ναῶν τεχνῆται μνημονεύονται οἱ Σάμιοι· Ροῦκος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος ὁ πρεσβύτερος, οἵτινες ἐκτίσαν τὸ ἐν Σάμῳ Ἡραῖον, Χερσίφρων καὶ τούτου ὁ υἱὸς Μεταγέρης, οἱ Κνώσιοι, τῶν ὁποίων ἔργον κατὰ μέγα μέρος ὑπῆρξεν ὁ εἰρημένος τῆς Ἀρτέμιδος ναὸς, προσέτι Θεόδωρος ὁ Τηλεκλέους, ὁ ποιήσας τὴν ἐν Σπάρτῃ Ἰολσειδῇ Σκιαᾶδα, Σπίνδαρος ὁ Κορίνθιος, εἰς ὃν οἱ ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου φυγαδευθέντες Ἀλκμακωνίδαι ἐπέτρεψαν (542 π. Χ.) τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ἐν Δελφοῖς λαμπροτάτου ναοῦ· ὁ Ἀρτιστά-

(*) Ὁ ναὸς οὗτος, μέγιστος πάντων (Παυσ. Δ, 31. 6), εἶχεν ἐμβαδὸν $125 \times 2,20$ πόδ. Οἱ κιόνες αὐτοῦ 60 πόδ. ὑψηλοί, ἦσαν ἐν μέρει μονόλιθοι. Ὅλη δὲ ἡ οἰκοδομὴ, ἐπιτελεσθεῖσα διὰ τῆς συνεργείας καὶ συνεισφορᾶς πολλῶν γενεῶν, διήρκεσε 220 ἔτη.

της, ὁ Κάλαισχος, ὁ Ἀρτιμαχίδης καὶ ὁ Πέριος, εἵτινες δαπάνη τῶν Πεισιστρατιδῶν ἐπεχείρησαν ἐν Ἀθήναις τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός. — Ἐκ τῶν μὴ ἱερῶν δὲ κτιρίων τῆς ἐποχῆς τῶν ἀρχαιοτάτων τυράννων μνήμης ἄξια εἰσὶν: ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ θησουργός, ὃν ὠκοδόμησε Μύρων ὁ τῆς Σικυωνος Τύραννος (περὶ τὴν 33 Ὀλυμπ.) ἔχοντα δύο θαλάμους, τὸν μὲν Δώριον, τὸν δ' ἐργασίας τῆς ἰώνων ἢ μεγαλοπρεπῆς ἐν Ἀθήναις στοά, κτίσμα τοῦ Κλεισθένους, καὶ τὸ ἐν Μεγάροις ὑδραγωγεῖον, ὅπερ ἔκτισεν ὁ Θεαγένης· προσέτι ἡ μεγάλη ἐν τῷ λιμένι τῆς Σάμου προκυμαία τὴν ὁποίαν κατέβαλεν ὁ Πολυκράτης ἐκτὸς ἄλλων ὑπερῆφάνων μνημείων.

Μετὰ τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς δὲ συνέχεται καὶ ἡ Πλαστικὴ (εἰς καὶ θολικωτέραν σημασίαν) ἢ Ἀγαλματοποιία, ἥτις ἐφ' ἱκανὸν χρόνον μεταχειρισθεῖσα ὡς ὕλην ἐργασίας τὸ ξύλον ἦτο κυρίως *ξύλοισι*. Ὡς τὰ πρῶτα δὲ ξυλίνων καὶ ἐν μέρει λιθίνων ἀγαλμάτων δοκίμια θεωροῦνται οἱ καλούμενοι *Ἑρμαῖ*, ὅ ἐστι στυλοὶ τετραγῶνοι, εἵτινες ἔχοντες ἀνθρωπίνην κεφαλὴν, σφηνοπώγωνα κατὰ τὸ πλεῖστον, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ φαλλοῦ, ἀνεγείροντο ἐν ταῖς ἀγυαῖς καὶ τριόδοις, καὶ ὡς ἰσομέτροι ἢ ὡς ὕροι ἐν ταῖς ἀγοαῖς. Ἀπὸ δὲ τῶν τοιούτων ἀτέχνων κατασκευασμάτων προήχθη κατὰ πρῶτον ἡ *Τορευτικὴ*, ἥτοι ἡ τέχνη τοῦ περιβάλλειν ξύλινα σκεύη ἐλέφαντι ἢ χρυσῷ καὶ διακοσμεῖν ταῦτα ποικίλοις χρώμασι· σημειωτέον δὲ ὅτι ἀγάλματα ἐκ μεταλλῶν δὲν παρουσιάζονται ἐξαρχῆς χυτὰ, ἀλλὰ σφυρήλατα, φέροντα καὶ ἐπιτετυπωμένα ζώδια ἐπίσης σφυρήλατα ἢ ἐκκρουστα· καὶ τοιοῦτον ἦτο τὸ ἐν Σπάρτῃ ἐκ χαλκοῦ Διὸς ἄγαλμα, κατὰ τὸν Παυσανίαν (Γ', 17. 6) *παλαιότατον πάντων ὁπόσα ἐστὶ χαλκοῦ*, ὅπερ ἐποίησεν, ὡς λέγει, ὁ Λέαρχος ἐκ Ῥηγίου, μαθητὴς τοῦ Διποίνου καὶ Σκύλλιδος. Περὶ τὴν ἐναρξιν ὁμῶς τῶν Ὀλυμπιάδων ἡ κατασκευὴ μεταλλικῶν δημιουργημάτων ἢ, ὡς λέγεται, ἡ *χαλκοπλαστικὴ* προέβη εἰς νέον βαθμὸν ἀναπτύξεως ὅτε οἱ ἐν Σάμῳ περιβόητοι τεχνῖται: *Ροῖκος καὶ Θεόδωρος* κατὰ τοὺς μὲν πρῶτοι ἐφεύρον τὴν τέχνην τοῦ *χαλκὸν ἐν χράνοις διαχέαι*· τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἐβελτίωσαν μόνον τὴν χώνευσιν τοῦ χαλκοῦ, καὶ ἔπως πρῶτοι ἐπεχείρησαν νὰ διαχέωσιν ὁλόκληρα ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔκτυπα ζώδια ἐν λίγδοις ἢ χώνοις (Παυσ. Η, 14. 5. Θ', 41. 1. καὶ Ι, 38. 3.). Βραδύτερον δὲ Κάλειων καὶ Ὀνατᾶς οἱ Αἰγινῆται (540 π. Χ.) προήγαγον εἰς τελειό-

τητα καὶ τὴν Χαλκοπλαστικὴν. Τελοσπάντων διὰ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ μαρμάρου ἡ Ἀγαλματοποιία ἢ Γλυπτικὴ ὑψώθη εἰς τὴν πλήρη τεχνικὴν ἐλευθερίαν· τὰ πρῶτα δὲ καὶ ἐπιτυχῇ μαρμάρινα ἀγάλματα κατεσκευάσαν οἱ ἐκ Κρήτης Διδαλίδαι: Δίποιρος καὶ Σκώλιος (ἀκμ. περὶ τὴν 50 Ὀλυμπ.), θεμελιωταὶ τῆς ἐν Σικυῶνι περὶ φήμου σχολῆς, ἐξ ἧς προῆλθε καὶ ὁ εἰρημένος Κάλιδων, ἀρχηγῶν Αἰγινήτικων ἀγαλματοποιῶν. Ὀνομαστοὶ δὲ περὶ τὴν γλυπτικὴν ἢ λιθοθετικὴν ἐδείχθησαν, κατὰ τὸ τέλος τῆς προκειμένης περιόδου Ἀγελάδας ὁ Ἀργεῖος, οὐτινος μαθητὴς ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τὴν προσεχῆ εἰς τελειότητα τὴν πλαστικὴν παραγωγὴν Φειδίας, καὶ Κάραχος Σικυώνιος.

Ἡ τρίτη τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, ἡ Γραφικὴ (κοινῶς Ζωγραφικὴ) πολλὸν χρόνον διετέλεσεν ὑπηρετοῦσα τὰς πρῶτας δύο, περιοριζομένη εἰς τὴν ἐπικόσμωσιν καὶ τὸν χρωματισμὸν τῶν ἔργων αὐτῶν· ἡ βαρβαρὴ μὲν δὲ γένεσις τῆς προκειμένης τέχνης προῆλθε, κατὰ τὰς παλαιὰς Πλινίῳ (Hist. natur. XXXV', 3. 5) διασωθείσας παραδόσεις, ἐκ σκιαγραφημάτων καὶ μονοχρωμάτων· καὶ πρῶται μὲν ἔδραι αὐτὴν ὑπῆρξαν ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Σικυών, πρῶτοι δὲ μονοχρωμάτων ζωγράφοι λέγονται Κλεάνθης καὶ Τελεφάνης, μετὰ τοὺς ὁποίους ἤκμασεν ἐν Ἀθήναις ὁ Εὐμαρος, ἐφευρέτης τοῦ χρωματισμοῦ· πρῶτως δὲ ἤλθεν ἡ Γραφικὴ ἠνώθη μετὰ τῆς κατασκευῆς πηλίνων ἀγγείων καὶ ἡ πρώτη τίσις τῆς κεραμογραφίας ἦν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κορίνθῳ. Ἐν Κορίνθῳ δὲ πιθανῶς μετεδόθη ἡ τέχνη αὕτη περὶ τὴν 30 Ὀλυμπ. καὶ εἰς Ταρκυνίαν τῆς Τυρρηνίας διὰ τῶν τεχνητῶν: Κλεοφάντης Εὐχεῖρος καὶ Εὐγράμμος, οἵτινες ἠκολούθησαν ἐκεῖ τὸν Δημάρατον. Τῶν ἀρχαιοτέρων δὲ γραπτῶν ἀγγείων ὑπῆρχον κυρίως δύο εἶδη: τὰ ὑπόξανθα (λευκοκίτρινα) ἄνευ γανώσεως (στιλβώματος), πλατυτέρας σχήματος, ἔχοντα γραφὰς ἐρυθράς, φαιάς, ὑπομελαίνας καὶ ἰοθαφεῖας ὡς ἐπιτοπλεῖστον τερατομόρφων ζώων, καὶ τὰ πυρρὰ ἢ ἐρυθρὰ, καὶ ὀλίγον γεγανωμένα καὶ εὐσχημότερα, ἔχοντα γραφὰς μελαίνας ὡς ἐπιτοπλέον μυθολογικῶν ἀντικειμένων· καὶ τὰ μὲν τοῦ πρώτου εἶδους ἀρχαιολόγοι καλοῦσιν: Αἰγυπτιαῖζοντα, Φοινικίζοντα καὶ Ἀσριακίζοντα, τὰ δὲ τοῦ δευτέρου ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ Ἀττικίζοντα.

Μόλις δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς προκειμένης Περιόδου ἡ Γραφικὴ ἤλθε εἰς αὐτὴν τελειοποιῆται ἀληθῶς διὰ Κίμωνος τοῦ Κλεωναίου, μετὰ

χειρισθέντος κατὰ πρῶτον τὴν διοπτικὴν ἢ ἀποπτικὴν σκιαγραφίαν (perspectif), ὅθεν λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Αἰλιανὸς (ἐν τῇ Ποικ. ἱ. II, 8) «Κίμων ὁ Κλεωναῖος ἐξεργάσατο τὴν τέχνην τὴν γραφικὴν, ὑποφυσμένην ἔτι καὶ ἀτέχνως ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ ἀπειρώς ἐκτελουμένην, καὶ τρόπον τινὰ ἐν σπαργάνοις καὶ γάλαξιν οὖσαν»· ἀλλ' ἡ περαιτέρω καὶ ὑψηλότερα αὐτῆς ἀνάπτυξις συμπίπτει εἰς τὴν ἐπομένην περίοδον.

Ἐπιτηδεύματα. — Τὰ ἐπιτηδεύματα ἢ αἱ ἄλλως λεγόμεναι βάρυνσαι τέχναι δὲν ἐδύναντο φυσικῶ τῷ λόγῳ ν' ἀκρᾶσσι διαφερόντως εἰς ἔθνος, ὅπερ διὰ δούλων τὸ πλεῖστον ἐπορίζετο τὰ τοῦ βίου ἐπιτήδεια. Κατὰ τοὺς πρώτους τῆς περιόδου ταύτης αἰῶνας ὑπῆρχον ἐτι πανταχοῦ ὀλίγοι οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς ἐργόχειρόν τι, οὐδ' ἦσαν τοιοῦτοι πολλοὶ ἀναγκαστοί, καθότι οἱ πλουσιώτεροι εἶχον ὥσεπιτοπλεῖστον μεταξὺ τῶν δούλων αὐτῶν ἐργάτας τῶν συνήθων πραγμάτων, οἱ δὲ πτωχότεροι πρὸς τὴν περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολίαν κατασκευάζον πρόχειρα τινὰ χειροτεχνήματα καὶ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ἐβοηθοῦντο πρὸς ἀλλήλους· μόλις δὲ, ἀπὸ τῆς Ζ' ἑκατονταετηρίδος, ἀφοῦ ἡ ὑπηρετικὴ πολλῶν τόπων τάξις ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ συνδέσμου, ὅστις προσήλθεν αὐτὸν μᾶλλον εἰς τὴν γῆν, καὶ ἀφοῦ συγχρόνως ὁ περιορισμὸς τῶν ἀγρῶν δὲν ἐπέτρεπε πλεόν, αὐξάνοντος τοῦ πλήθους, εἰς ὅλους νὰ πορίζωνται ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τὰ πρὸς τὸ ζῆν, πολλοὶ ἐκ τῶν τῆς κατωτέρης τάξεως μετέβησαν εἰς τὰς μεγαλητέρας πόλεις, ὅπου μετῆρχοντο οἰονδήποτε ἐπιτήδευμα καὶ ἐκ μετοίκων ταχέως, ἐν τῷ μέσῳ τῶν τότε πολιτικῶν μεταβολῶν, ἐγένοντο πολῖται· ἐκτοτε δ' ἐγεννήθησαν πολλαχοῦ μὲν ἐργαστάσια καὶ τεχνουργεῖα, μάλιστα δὲ εἰς τὰς πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ προσέτι εἰς τὴν Κόρινθον, Σικυῶνα, Ἀθήνας καὶ Αἴγιναν.

Τὴν Γεωργίαν ἐδύνάτο πᾶς πολίτης νὰ μετέρχεται προσωπικῶς ἄνευ τινὸς αἰσχύνης, μόνον δὲ παρὰ τοῖς αὐστηροῖς Δωριεῦσι δούλοι ἀποκλειστικῶς ἐξήσκουν τὴν τέχνην ταύτην. Ἐκτός δὲ τῆς Σπάρτης καὶ Κρήτης οὐδαμοῦ τὸ ἀδιαίρετον τῶν ἀγρῶν ἐτηρεῖτο ἀκριβῶς· ἡ ἰδιοκτησία εἶχεν ἤδη περιέλθει εἰς χεῖρας πολλῶν ἐλευθέρων, καὶ μόνον οἱ τῶν τεμενῶν καὶ οἱ τῶν κοινοτήτων ἀγροὶ ἐξεμισθοῦντο ἢ ἐξεδίδοντο ἐπὶ ὥρισμένη ἐτησίᾳ πχροχῇ. Ἐκ τῶν καλλιεργουμένων δὲ δημητριακῶν καρπῶν οἱ κυριώτεροι ἦσαν ὡς τροφή μὲν τῶν ἀνθρώ-

πων ὁ πυρὸς (αἶτος) καὶ τὰ συγγενῇ τούτῳ εἶδη, εἰς χρῆσιν δὲ τῶν κτηνῶν μᾶλλον ἢ κριθή· πρὸς δὲ τούτοις ἐκαλλιεργοῦντο πολλὰ ὁσπρίων καὶ λαχάνων εἶδη· τὸ λίνον ἐγένετο ἐπὶ μᾶλλον γενικώτερον, μολονότι εἰς κατασκευὴν ἱματίων συνηθέστερα ἦσαν τὰ ἔρια· ἡ κἀναβίς, καθ' ὃν τρόπον ἀποφάνεται περὶ ταύτης ὁ Ἡρόδοτος (Δ', 74) ὅστις τὴν ἰδὴν ἐν ταῖς βορειοτέροις χώραις, δὲν ἦτον ἐν Ἑλλάδι γνωστή· βύσσος, σημαίνουσα καὶ τὸ λεπτότερον λίνον (τὴν ἄλλως λεγόμενην ἀμοργίδα) ὥς καὶ τὸν νῦν καλούμενον βάμβακα, εὐρίσκειται κατὰ τὸν Πausanias (Ε', 5. 5', 26) τοῦλάχιστον βραδύτερον ἐν Ἡλίδι, ἀλλὰ μόνον αὐτόθι. Οἶνου δὲ εἶχεν ἡ Ἑλλὰς πολλὰ καὶ διάφορα εἶδη, ἐν οἷς τὰ τῶν νήσων ὑπερέτερον· ἡ ἐλαιοφυτεία εὐδοκίμει σχεδὸν πανταχοῦ· ἀμφοτέρων δὲ τῶν προϊόντων (οἶνου καὶ ἐλαίου) ἐγένετο μεγάλη ἐξαγωγή· ἡ ἀπωροκομία ἤκαμαζεν οὐδὲν ἦττον, ὥς καὶ ἡ μεταλλουργία· Ἀττικαὶ ἰσχυρὰς καὶ Ἱμῆτειον μέλι ἐζητοῦντο πανταχόθεν.

Ἡ χρῆσις τῆς θήρας ἐπετρέπετο εἰς πάντας τοὺς πολίτας ἀκωλύτως· οἱ ὄρουμοι περιεῖχον διάφορα ἀγρεύματα καὶ ἐκ τῶν ἀγρίων θηρίων ὑπῆρχον εἰσέτε πρὸ πάντων λύκοι πολλοί. Ἡ ἀλιεῖα ἐξεναντίας· δὲν ἦτον ἐπίσης ἐλευθερά, καθότι ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν λιμνῶν αἱ πλείεσται ἐξεμισθοῦντο ὑπὸ τῆς πολιτείας· κατεζοχὴν δ' αἱ τῆς Βοιωτίας ἔδρουν παντοδαπῶν ἰχθύων, καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ παρακείμενα πελάγη· ἐν δὲ ταῖς μεγαλητέροις πόλεσι πλοῦσοι ἐστελλον πλοῖα πρὸς ἀλίευσιν, ἦτις, μάλιστα ἐν ταῖς πρὸς τὸν Πόντον φέρουσι πορθμαῖς, ἦτο λίαν εὐπρόσδοος.

Ἡ Μεταλλεῖα κατὰ τοῦτο μόνον συνηριθμεῖτο εἰς τὰ δημόσια νομαῖα, καθόσον ἡ Πολιτεία ἀπὸ τοῦ καθαροῦ ταύτης εἰσοδήματος ἐπορίζετο προσόδους· ἄλλως δὲ οἱ κατ' ἰδίαν πολῖται μετῆρχοντο αὐτὴν διὰ πολλῶν ἀνδραποδῶν. Ἐπλούτει δὲ ἡ Ἑλλὰς τῶν πλείστων χρησίων εἰς τὸν βίον μετ' ἄλλων· οὔτε ἀργύρου ἐστερεῖτο, ἀλλ' ὁ χρυσὸς ἐσπάνιζε· λατομεῖα, πρὸς βαφὴν χρήσιμοι καὶ κεραμίτιδες γαῖαι ἐπλεόναζον πανταχοῦ.

Ἡ Ἐμπορία τῆς Ἑλλάδος, κατὰ θάλασσαν σχεδὸν πάντοτε ἐνεργουμένη, εἶχεν ἐπὶ τῆς παρελθούσης περιόδου χαρακτῆρα παθητικόν· διότι οἱ Φοῖνικες προσκομιζόντες εἰς τὰ ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει ἐμπορεύων διάφορα τεχνουργήματα ἐλάμβανον αὐτόθεν ἀκατέργαστα προϊόντα.

ἀλλ' ἀφοῦ, γενομένων ἐπικρατεστέρων τῶν Ἑλλήνων, μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν Ἡρακλειδῶν, ἐκεῖνοι ἐξεβλήθησαν κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ Ἀρχιπελάγους, τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλην φάσιν· τοῦτο δὲ συνέβη κατὰ πρῶτον ἐν ταῖς παραλίαις τῆς μικρᾶς Ἀσίας διὰ τῶν Ἰώνων, ἐν ᾧ αἱ νοτιώτεροι νῆσοι ἔβαιναν εἰσέτι δρυκτηρία τῶν εἰρημένων. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου λιμένες ἐξαιρουμένων τῶν Ἀθηνῶν, περιελθόντες εἰς τὰς χεῖρας τῶν Δωριέων, δὲν εἶχον πολλὴν μετὰ τῶν ξένων ἐπιμιξίαν· ἄλλως τε οἱ Ἕλληνες, μήπω ἐτι ἀναπτυχθείσης τῆς βιομηχανίας τῶν, δὲν ἐδύναντο ἐπὶ πολὺν χρόνον ν' ἀπαλλαχθῶσι τῶν Φοινίκων· διὸ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς προκειμένης περιόδου τὸ ἐμπόριον ἔπρεπε νὰ διατηρῇ κατὰ μέγα μέρος τὸν ἀρχαῖον του χαρακτῆρα, ἐκτὸς μόνον ὅτι οἱ Ἴωνες ἤδη ἀνέλαβον ἐν ταῖς παραλίαις τῆς Ἀσίας καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τὸ τῆς διαμετακομίσεως ἔργον καὶ ἔφερον οὕτως εἰς σύνδεσμον τοὺς κατοίκους τῶν βορειοτέρων πελαγῶν ὡς καὶ τοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Ἠπείρου μετὰ τῶν Φοινίκων. Ἀφοῦ δὲ ἅπασι οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἀποικοὶ ἤρξαντο νὰ ἐκσκαῶσι τὸ ἐνεργητικὸν ἐμπόριον, ἐπόμενον ἦτο νὰ μετὰσχῃσι τοῦτου καὶ αἱ εὐλιμενότεραι τῆς Ἑλλάδος πόλεις (Κόρινθος, Μέγαρα, Ἀθῆναι, Αἴγινα, Τροιζήν καὶ Ἐπίδαυρος) ὡς πρὸς τὰ ἀπώτερὰ μέρη. Ἐπὶ τέλους οἱ Φοῖνικες, διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν Δωριέων (ἀπὸ τῆς Θ' Ἐκκτονταετηρίδος) εἰς τὰς νοτίους νήσους μέχρι τῆς Ἀσιατικῆς Δωρίδος, ἀπεμακρύνθησαν παντάπασιν ἐκ τοῦ Ἀρχιπελάγους· καὶ ἐπειδὴ οἱ Δωριεῖς ἐκλινον μᾶλλον εἰς τὴν γεωργίαν, ἐντεύθεν οἱ Ἴωνες ἀνέλαβον ὅλον τὸ ἐμπόριον, ἀναγκαζόντο ὅμως νὰ πλέωσιν ἤδη εἰς τὴν Λυκίαν καὶ Κύπρον πρὸς ἀναζήτησιν τῶν Φοινικικῶν ἐμπορευμάτων. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐπεχείρησαν οὗτοι καὶ τὸ συνοδικὸν ἐμπόριον· ἀλλ' ὀλίγοι μόνον ἐξ αὐτῶν καὶ πρὸ πάντων οἱ Χαλκιδεῖς καὶ Ἐρετρίαι· ἐξέτεινον ἐνωρὶς τὴν ναυτιλίαν τῶν καὶ περὶ τὴν Πελοπόννησον κυρίως τὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς μετακομίζοντο ἀπὸ τῆς Κορίνθου καὶ Σικυῶνος εἰς τὴν ἀπώτεραν καὶ κατὰ μικρὸν ἀνοιγομένην Δύσιν. Πρὸς τὰ βόρεια δὲ πελάγη οἱ Ἀσιανοὶ Ἴωνες συνεμερίσθησαν ταχέως τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν Εὐβοέων ἐκείνων Ἰώνων, μετέσχον δὲ τούτου καὶ τὰ Μέγαρα καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἐν ᾧ ἡ Αἴγινα φαίνεται ὅτι περιορίζετο μᾶλλον εἰς τὴν μετὰ τῆς Πελοποννήσου συγκοινωνίαν. Τελευταῖον ἀπὸ τῆς Ζ' Ἐκκτονταετηρίδος ἡ βιομηχανία ἐπέδωκεν εἰς ὅλας τὰς πό-

λεις, αἵτινες ὑπῆρξαν μέχρι τοῦδε σταθμοὶ ἐμπορικοὶ, καὶ ἠνεώχθη νέον στάδιον, ἐν ᾧ αἱ μὲν τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας παραλίαι κατελήφθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων, ὁ δὲ Πόντος ἐγένετο διὰ τῶν ὑπὸ τῆς Μιλήτου αὐτόθι ἰδρυθεισῶν πολυαρίθμων ἀποικιῶν ἐπὶ μᾶλλον γνωστότερος, ἢ Αἴγυπτος εὐπροσιτωτέρα καὶ ἢ Κυρηναϊκὴ σημαντικωτέρα. Ἐν γένει περὶ τὰ ἔσχατα τῆς Περιόδου ταύτης τὸ ἐμπόριον ἀπέβη ἐνεργητικόν τε καὶ παθητικὸν ὁμοῦ καὶ πρὸς τοῖς ἀκατεργάστοις μετακομίζοντο καὶ πολλὰ κατεργαστὰ ἐμπορεύματα εἰς τὴν ἀλλοδαπήν.

Ἄλλως εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς τε ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἐπιμικτίας εἶχε μεγάλην ἐπιρροήν ἡ κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον καθολικευθεῖσα χρῆσις κεχαραγμένων νομισμάτων καὶ ὠρισμένων μέτρων καὶ σταθμῶν, μολονότι ταῦτα δὲν ἦσαν πανταχοῦ τὰ αὐτὰ ἢ εἰσαγωγή τῶν νομισμάτων καὶ τῶν σχετικῶν πρὸς ταῦτα σταθμῶν ἀποδίδεται συνήθως εἰς Φεῖδωνα τὸν Ἀ, ἀκμάσαντα κατὰ τὸ ἡμῖς τῆς Η' ἑκατονταετηρίδος, οὐδ' ὑπάρχει τις ἀμφιβολία ὅτι ἀμφότερα ἐγένοντο συνήθη πρὸ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος, ἥτοι κατὰ τὴν Ζ' ἑκατονταετηρίδα. Ἐντούτοις ὁ Φεῖδων ἦτο πιθανῶς ὁ κατὰ πρῶτον κανονισας αὐτὰ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι· καθότι ὁ Ἡρόδοτος ῥητῶς ἀποφαίνεται (Α', 94), ὅτι οἱ Ἀυδοὶ ἦσαν πρῶτοι ἀνθρώπων, οἵτινες νόμισμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κοινάμενοι ἐχρήσασατο· διὸ πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι καὶ ἡ διατάξις αὕτη μετεδόθη κατὰ πρῶτον διὰ τῆς Ἰωνίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀξία δὲ τῶν νομισμάτων ὑπελογίζετο κατὰ τάλαντα· καὶ ἕκαστον μὲν τούτων ἀντεστοίχει πρὸς ἐξήκοντα μναί (1375 περίπου σημερινὰ τάλληρα), ἑκάστη δὲ μναὶ πρὸς ἑκατὸν δραχμάς, καὶ ἑκάστη δραχμὴ πρὸς ἑξ ὀβολοὺς, οἵτινες διηροῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς διάφορα μικρὰ χαλκονομίσματα· συνηθέστερον δὲ ὁ ὑπολογισμὸς ἐγένετο κατὰ τὸ Αἰγιναιῖον τάλαντον ἢ κατὰ τὸ Εὐβοϊκόν, ἐξ ὧν τὸ δεύτερον ἦτο μικρόν τι ἑλαττον τοῦ πρώτου· πρaxyματικῶς ὁμοῦ ἐκόπτοντο μόνον τετράδραχμα νομίσματα μέχρι ἡμιόβολου· μναὶ δὲ καὶ τάλαντα ἦσαν ἀπλῶς ὀνομαστικὰ νομίσματα· χρυσῶν νομισμάτων ὑπῆρχε τοῦλάχιστον μέχρι τοῦδε σπάνις, ὥς πολὺ ὀλίγου χρυσοῦ ἐν Ἑλλάδι· εὕρισκομένου· ἀλλὰ καὶ βραδυτέρον συνηθέστεροι ἦσαν οἱ Περσικοὶ Δαρεικοὶ, ὧν ἕκαστος ἀνελόγει πρὸς ἕνα Ἑλληνικὸν στατήρα, ἥτοι πρὸς εἴκοσιν ἀργυρᾶς δραχμάς. Ἔστιν ὅπου δὲ ἐχαράσσοντο ἤδη καὶ κίβδηλα νομίσματα (Ἡρόδ. Ι', 5, 6. καὶ

Δημοσθ. εἰς Τιμοκρ.). Εἰς τινὰς δὲ πολιτείας ὑπῆρχον νομίσματα ἐκ μολύβδου, σιδήρου καὶ ὁμοίας ἄλλης ὕλης, ἅτινα ὁμοῦς μόνον αὐτόθι εἶχον τὴν ὠρισμένην ἀξίαν. Τὸ πρὸ τοῦ Σόλωνος δὲ ἐμπορικὸν τάλαντον ὡς σταθμὸν ἐξύγιζε 74 περίπου λίτρας, καθ' ἃς εὐκόλως δύναται νὰ ὑπολογισθῇ τῶν μνῶν καὶ δραχμῶν ἡ σημασία· ἀκολούθως ἐξέπεσε καὶ τοῦτο κατὰ τὸ βάρος, ὅθεν προέκυψαν πολλὰ διαφοραί. Ὡς μέτρον δὲ μήκους ἐχρησίμευε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐν γένει τὸ στάδιον, ἀποτελοῦν 600 πόδας, ὥστε 40 στάδια ἐξισοῦνται πρὸς ἓν Γερμ. γεωγρ. μίλιον ἦτοι πρὸς 2 ὥρας· τὸ Πλέθρον ἦτο τὸ ἕκτον μέρος τοῦ σταδίου καὶ ἐν μικροτέροις διαστήμασι ἡ καταμέτρησης ἐγένετο δι' ὀργυῶν, πήχεων καὶ ποδῶν· ζευστὰ πράγματα ὠρίζοντο ἐπὶ μεγάλων μὲν ποσοτήτων διὰ τοῦ μετρητοῦ ἢ ἀμφορέως, ἐπὶ μικροτέρων δὲ διὰ τῆς κοτύλης, ἀποτελούσης τὸ $\frac{1}{112}$ τοῦ ἀμφορέως· ζηρά δὲ τέλος ἐμετροῦντο διὰ τοῦ μεδίμνου καὶ διὰ τοῦ χοίρικος, περιέχοντος τὸ 48 μέρος ἐκείνου.

Καὶ ἡ *Ναυτιλία* ἔλαβε κατὰ μικρὸν βελτιώσεις· τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἐγένοντο χωρητικώτερα ὥς καὶ τὰ πολεμικὰ, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκείνα διεκρίνοντο διὰ τοῦ γαστροειδοῦς ἢ κοιλώδους σχήματός των συνήθως δὲ καὶ διὰ τινος πλατέος πυθμένος· μολοντοῦτο ἀπείχον ἔτι τῆς ἐντελοῦς ναυτιλίας οἱ Ἕλληνες πολὺ ὁ πλοῦς γινόμενος ἔτι κατὰ τοὺς ἀστέρας, ἀπέβαινε φυσικῶς τῷ λόγῳ δύσκολος καὶ ἐπικίνδυνος ὥσῃς ὁ οὐρανὸς ἦτο νεφελώδης· διὰ τοῦτο πᾶς ναυτιλλόμενος ἀπεμακρύνετο ὅσον ἔνεστι ὀλιγώτερον τῶν ἀκτῶν, ἐπομένως καὶ ἀντὶ τῶν ἰστίων συνηθέστερον ἐγένετο χρῆσις τῶν κωπῶν. Τὰ πληρώματα συνίσταντο ὥσπερ τοιοῦτον ἐκ δούλων, μετοίκων ἢ καὶ ἐκ τοῦ θητικῆς πλῆθους· μόνον δὲ ὁ ναύκληρος ἀνῆκε πάντοτε εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν. Κατὰ τὴν εἰς τοὺς λιμένας προσόρμισιν τὰ πλοῖα συνήθως εἴλκοντο εἰς τὴν ξηράν, καὶ κατὰ τὸν πλοῦν δὲ αὐτῶν ἦτο πρᾶγμα σύνθηες νὰ φέρεται τὸ πλοῖον ἐπὶ τινος εὐκαίρου τόπου οἷας δὴ ποτε ἀκτῆς καὶ νὰ γίνεταί ἐκ νέου ὕδατος καὶ τροφίμων προμήθεια.

Ἰδιωτικὸς βίος.—Περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ἐπεὶ δὴ εἰς πολλὰ οὗτος συνεχέστο μετὰ τοῦ δημοσίου, καὶ εἰς τὰς αὐστηρώς Δωρικὰς πολιτείας, ὡς εἰς τὴν Σπάρτην καὶ Κρήτην, συνέπιπτε μετ' αὐτοῦ, ὡς ἐκ τῶν προηγνηθέντων δῆλον, δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ πραγματευθῶμεν ἐν ἐκτάσει.

Τίνες πηγαί πορισμοῦ πρὸς τῇ κτηνοτροφίᾳ καὶ γεωργίᾳ ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν παρούσαν Περίοδον, δηλοῦται ἀρκούντως ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων. Οἱ ἄνθρωποι ἔζων, ὡς ἂν τις ᾔθελεν εἰπεῖ τὴν σήμερον, εὐθηνότατα· διότι κατὰ τὸν αἰῶνα ἤδη τοῦ Σόλωνος βοῦς τις ἐν Ἀθήναις ἐτίματο πέντε δραχμῶν, πρόβατόν τι μιᾷ δραχμῇ· ὡσαύτως δὲ καὶ εἰς μέδιμνος σίτου. Ὁ λόγος δὲ τῶν χαμηλῶν τούτων τιμῶν ἦτο φυσικῶς ἢ ἐλλείψει ἀργυρίου καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ ἀδύνατον ἢ τὸ δύσκολον τῆς μετακομίσεως τῶν προϊόντων εἰς ἀπωτέρας χώρας, ὅπου ἐκεῖνα ἔλειπον παντάπασιν ἢ δὲν συνέβρεον ἀφθόνως· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἡ εὐθηνία οὐσιωδῶς δὲν ἦτο μεγαλητέρα ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην χώραν καὶ εἰς πάντα ἄλλον χρόνον, καθότι ἀναλόγως καὶ αἱ πρόσδοι ἐκαστοῦ εὐρίσκοντο εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν δαπάνην σχέσιν· μόνον οἱ ἀληθῶς πένητες ἐδύναντο, ἐν τῇ ἀφθονίᾳ τῶν ἀναποφεύκτων ἐπιτηδεύων, νὰ ζῶσιν εὐκολώτερον· καὶ ἐπειδὴ προσέτι τοῦτο μὲν ὁ αἶθριος οὐρανὸς ἀπήλλαττε τοὺς ἀνθρώπους πολλῶν ἀναγκῶν, τοῦτο δὲ δοῦλοι ἐξήσκουν ὅλας τὰς βαναύσους τέχνας, ἐντεῦθεν συνέβαινε νὰ ὑπάρχωσι πάνυ ὀλίγοι οἱ κυρίως ἐπαῖται· συνετέλει δὲ οὐ μικρὸν εἰς τὴν ἐξοικονόμησιν τῶν ἀπόρων πολιτῶν καὶ ἡ συνεχὴς νέων ἀποικιῶν καθίδρυσαι. Ἄλλη δὲ τις συνέπεια τῆς εἰρημένης ἐλλείψεως χρηματικῶν κεφαλαίων καὶ τῆς ἰσχυρᾶς τούτων ζητήσεως, κατὰ λόγον τῆς αὐξήσεως τῆς βιομηχανίας ὡς καὶ τῆς ἔτι ἀτελοῦς καταστάσεως τῆς νομοθεσίας, ἦτο ἡ τοῦ τόκου ὑπερβολή· ὁ τοκισμὸς χρημάτων συνηθίζετο πολὺ πρὸ τοῦ Σόλωνος, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ· ὑπελογίζετο δὲ ὁ τόκος διττῶς, ἐκλαμβανομένου τοῦ μηνὸς ὡς μέτρου τοῦ χρόνου· διότι εἴτε ἐπληρόνετο περὶ ἐκάστης μῆνης ὥρισμένον τι ποσὺν, οἷον 5 ὄβολοι· εἴτε δανειζόμενός τις ἐπὶ μακρότερον χρόνον, οἷον ἐπὶ ἓν ἔτος, συνεφώνει ὥρισμένον τι μέρος τοῦ κεφαλαίου π. χ. ἓν τρίτον ὡς τόκον (τόκοι ἐπίτριτοι, τοῦτέστι 33 τοῖς 0/0). Ἀνώτερος δὲ ἦτον ὁ ναυτικός, καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ ναυτοδανείου ἐλογίζοντο ὑπέγγυα τότε σκάφος, τὸ φορτίον καὶ ὁ ναῦλος. Εἰς χρηματικῶς δ' ἐργασίας ἐνησχολεῖτο ἤδη ἰδίᾳ τις τάξις ἀνθρώπων, ἀνηκόντων ὡσεπιτοπλείστον εἰς τοὺς ἀπελευθέρους καὶ μετοίκους· ἀπὸ τῶν κεφαλαιούχων δὲ τούτων ἐδανείζοντο οἱ ἔχοντες χρεῖαν διὰ χειρογράφων, καὶ ἐπὶ ὑποχρεῶν ἢ βεβαρυμένων ἀγρῶν ἐτίθετο ὡσεπιτοπλείστον ὁριθὸς τις λίθος μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἐπιγραφῆς· ὑποθηκῶν

βιβλία ἦσαν ἄγνωστα· ὅταν δὲν ὑπῆρχε τελεία ἀσφάλεια (Boekh. Staatsh. τόμ. Α, 135).—Ἄλλο δὲ πολὺ σύνηθες μέσον τοῦ ὠφελεῖσθαι ἐκ κεφαλαίων ἄνευ τινὸς ἐπιτηδεύσεως συνίστατο εἰς τὸ κτιζέειν οἰκίας πρὸς ἐκμίσθωσιν· διότι οὐδεὶς, μὴ ὦν ἀληθῶς πολίτης, ἐδύνατο νὰ ἔχῃ κτήματι ἀκίνητον καὶ πάντες οἱ μέτοικοι, οἵτινες χάριν τῶν ἀσχολιῶν τῶν ἐχούζον κτιρίων οὐ μικρὰς ἐκτάσεις, ἤναγκαζοντο νὰ μισθώνωσιν οἰκίας.

Ἐξετάζοντες δὲ ἤδη καὶ τὰς κατὰ μέρος οἰκογενεῖας, εὐρίσκουμεν ταύτας συγκειμέναις ἐν γένει ἐξ ἀνδρὸς καὶ μιᾶς γυναικὸς (ὡς ἐπικρατούσης πάντοτε τῆς μονογαμίας), ἐκ τέκνων καὶ μεζονος ἢ ἐλάττωνος ἀριθμοῦ δούλων· πολίτης τις μόνον μετὰ πολίτιδος ἐδύνατο νὰ συνέλθῃ εἰς νόμιμον γάμον· αἱ προίκες ἦσαν εὐτελεῖς, καὶ ὁ γάμος αὐτὸς, καὶ τοι· διὰ θρησκευτικῶν τελετῶν συναπτόμενος, ἐθεωρεῖτο κυρίως ὡς πολιτικὸν συνάλλαγμα, ὕπερ ὃ ἀνὴρ ἐδύνατο εὐκόλως νὰ διαλύσῃ· ἡ μοιχεία ἐκυλᾶτο συνήθως αὐστηρά· εἰς τὸν ἀνδρα ὁμοῦς δὲν ἀπηγορεύετο νὰ ἔχῃ πρὸς τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ καὶ παλλακὴν τινὰ ἐκ τῆς τάξεως τῶν δούλων ἢ τῶν μετοίκων· ματαίως δὲ ἤθελέ τις ζητήσῃ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ πρὸς τὰς γυναῖκας τρυφερὸν αἰσθημα τῶν νεωτέρων· εἰς αὐτοὺς ἐφαίνετο ὅτι ἡ γυνὴ ἐκπληροῦ ἀρκούντως τὸν σκοπὸν τίκτουσα τέκνα καὶ ἐπιμελουμένη τούτων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη· ὅθεν περιορισμένη κατ' οἶκον δὲν ἐπαρουσιάζετο δημοσίως εἰμὴ μόνον κατὰ τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ τότε πάλιν κακλυμένη· ἤδη δὲ τὰ οἰκιακά τῶν γυναικῶν ἔργα δὲν ἀπελάμβανον πλέον τὴν παλαιὰν φήμην, εἴτε διότι ἔλειπεν ὁ ἐπαινέτης αὐτῶν Ὀμηρος, εἴτε διότι ἀληθῶς ἡ ἀναπτυχθεῖσα βιομηχανία ἐχορήγει τοιαῦτα πολὺ κρείττονα· τῶν πλουσίων αἱ γυναῖκες ἀπηλλάττοντο πολλάκις τῆς οἰκιακῆς ἐργασίας διὰ τῆς ὑπηρεσίας τῶν δούλων, αἱ δὲ τῶν πτωχότερων ἐξετέλουν τῶν ἐλλειπόντων ὑπηρετῶν τὰ ἔργα. Οἱ τῆς ἀνωτέρας τάξεως πολῖται, ἐκτὸς τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ὥρας τοῦ δείπνου, ἔμενον πολὺ ὀλίγον ἐν οἴκῳ, διότι συνήθως εἶχον ἀσχολίαν τινὰ δημοσίαν, ἢ ἄλλως ἐδαπάνων τὸν καιρὸν τῶν ἐν τινὶ λῆσχη· οἱ δὲ βιομήχανοι ἔπρεπε φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ ἀσχολῶνται εἰς τὰ ἔργα τῶν.

Ἡ ἀγωγή τῶν παιδίων (παραλειπομένων τῶν κατὰ τοῦτο ἰδίως τὴν Σπάρτην ἀφορώντων) μέχρι τοῦ ἔκτου καὶ ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν ἦτο σχεδὸν εἰς μόνην τὴν φροντίδα τῶν γυναικῶν ἀνατεθειμένη.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ παιδίου ἐτελοῦντο θρησκευτικαὶ τελεταί, δι' ὧν τοῦτο συνιστάτο εἰς τὴν προστασίαν τῶν πατέρων Θεῶν, λαμβάνον ὄνομά τι, εἰς ὃ ἔπειτα, πρὸς διάκρισιν, προστίθετο μόνον τὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἔστιν ὅτε τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως μετὰ τὴν παρέλευσιν δὲ τῆς πρώτης ἐκείνης ἡλικίας διωρίζετο φύλαξις τοῦ παιδός, ὁ λεγόμενος παιδαγωγός· πιθανῶς δὲ καὶ κοράσια ὑπεβάλλοντο εἰς ὁμοίαν ἐπιτήρησιν· ὁ τοιοῦτος δὲ παιδαγωγὸς ἐφρόντιζεν, ἐὰν ἦτο πρὸς τοῦτο ἱκανός, καὶ περὶ τῆς πρώτης ἐκπαιδεύσεώς του· καθῆκον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἦτο νὰ συνοδεύῃ τὸν μαθητὴν του πανταχοῦ καὶ νὰ προσυλάττῃ αὐτόν, ὡς ἔνεστιν, ἀπὸ πάσης βλάβης. Δημόσια σχολεῖα ἢ ἐκπαιδευτήρια, κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν σημασίαν, δὲν ὑπῆρχον καθότι τὰ γυμνάσια εἶχον ἄλλον σκοπὸν, ἦται ἥσαν ὠρισμένα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος διὰ γυμναστικῶν ἀσκήσεων. Εἰς τὸ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν ἐλάμβανον, ἀπὸ τῆς Ζ' Ἐκκτονταετηρίδος, μόνον οἱ παῖδες εὐπόρων γονέων μαθήματα· πρότερον δὲ ἦτο συνήθεια νὰ διδάσκωνται ἀπλῶς τὸ ἄδειν καὶ μετ' αὐτοῦ τὰ ἐθνικὰ ἄσματα· ταῦτα δὲ καὶ ὅ,τι ἐδύνατο νὰ ἐπενεργήσῃ ἡ μετὰ τῶν οἰκείων ὁμιλία ὑπῆρχον τὰ μόνα εἰς τὴν ἡθικὴν ἀνάπτυξιν ἐφαρμοζόμενα μέσα· ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα, ὅταν Γραμματισταὶ ἐδίδασκον τὸ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν, τὰ Ὀμηρικὰ καὶ ἄλλα παρόμοια ἄσματα ἀπετέλουν τὴν βάσιν τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως· δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο ἡ Μουσικὴ καὶ ἡ περὶ τὴν μιμικὴν πράστασιν δεξιότης ἠνέοντο σενώτατα μετ' ἐκείνης τῆς διδασκαλίας. Ὑψηλοτέρων δ' ἐκπαιδευτηρίων ὑπῆρχε παντελής ἔλλειψις, διότι οἱ μετέπειτα παρυσιαζόμενοι φιλόσοφοι ἢ σοφισταὶ οὐδὲν ἄλλο ἐπραττον ἢ νὰ συναθροίζωσι περὶ ἑαυτοὺς ἄνδρας εἰς διδασκτικὴν συνέντευξιν.

Περὶ τῆς μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς δὲν γνωρίζομέν τι ἀκριβές. Ὁ μὴ ὀφείλων ν' ἀσχολῆται εἰς ὠρισμένα ἔργα ἄλλην καθημερινὴν εὐχαρίστησιν δὲν εὗρισκεν εἰμὴ νὰ περιφέρηται τῇδε κᾶκεῖσε, νὰ βλέπῃ, ν' ἀκούῃ καὶ νὰ διαλέγηται περὶ τοῦ πῶς τὰ πράγματα ἔχουσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἰδιαιτέρας δὲ πανηγύρεις προεκάλουν ὡσεπιτοπλείστον ἡ θρησκεία καὶ μάλιστα ἡ προσφορὰ θυσιῶν καὶ αἱ ταύτας διαδεχόμεναι εὐωχίαι. Καὶ ἡ φιλοξενία ἐνηργεῖτο κατὰ τὸν αὐτὸν ὡς καὶ πρότερον τρόπον· κυρίως ἰδιωτικαὶ κοινωναὶ ἦσαν σπάνιαι. Τὸ περιηγεῖσθαι, καὶ τοι μὴ ὑπαρχόντων ξενοδοχείων, δὲ

εἶχεν οὐδεμίαν δυσχέρειαν· καθότι ἐν ἐλλείψει ξενοδόχου, ἕκαστος ἰδιώτης ἐδέχετο ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ τὸν περιηγητὴν καὶ συνήθως ἐφιλοδωρεῖτο ὑπὸ τούτου ἀναχωροῦντος. Ἡ τῶν οἰκιῶν διακόσμησις διέσωζε κατὰ μέγα μέρος τὸν ἀρχαῖκόν τύπον· εἰς τὰς πλουσιωτέρας δὲ μόνον τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος πόλεις ἡ ἐσωτερικὴ τῶν οἰκιῶν λαμπρότης πιθανῶς εἶχεν αὐξήσει· ἐκεῖ τοῦλάχιστον συνειθίζον νὰ καλλωπίζωσι τοὺς τοίχους τῶν θαλάμων, εἶχον πολλοὺς τάπητας, διάφορα καὶ ἐν μέρει πολύτιμα σκεύη καὶ παρὰ τῇ οἰκίᾳ ποικίλα τερπνὰ ἰδρύματα, οἶον λουτρά, κήπους κτλ. Ἐν δὲ τῇ κυρίως Ἑλλάδι· ἐπεκράτει ἔτι μεγαλύτερα ἀφέλεια· ἀντὶ τῶν διφθωρῶν, οἵτινες ἐχρησίμευον ὥσεπιτοπλεῖστον διὰ τὰς γυναῖκας, μεταχειρίζοντο νῦν ἐστρωμμένα ἀνακλιντήρια πρὸς τὸ καθεζεσθαι καὶ ἀναπαύεσθαι. Αἱ κλίνας ἐστρωννύοντο διὰ λινῶν καλυμμάτων καὶ παρὰ τοῖς κοινοῖς ἀνθρώποις διὰ δερμάτων καὶ πολλάκις διὰ καλάμου. Ὡς ποτήρια ἐχρησίμευον κώθωνες (κοτύλαι) καὶ στάμνοι, ἡ δὲ χρῆσις τῶν κρεαγρίδων (περωνίων) δὲν εἶχον ἔτι εἰσαχθῇ. Τὸ κυριώτερον δειπνον ἐγίνετο μετὰ μεσημβρίαν, καὶ ὁ εὐπορος παρέθετεν ἐν τῇ τραπέζῃ τρία βρωμάτων εἶδη, ὧν τὸ μὲν συνέστατο εἰς θρίδακας ἢ τρώξιμα, ἰχθύας, ὡὰ, καὶ ἐν γένει εἰς πράγματα ἐρεθίζοντα τὴν ὀρεξιν, τὸ δὲ εἰς κρεάτινα ἐδέσματα μετὰ τῶν προσοψημάτων, καὶ τὸ τρίτον εἰς ὀπώρας. Τὸ συνθέςτερον δὲ ποτὸν ἦτο ὕδωρ καὶ οἶνος, καὶ ἐπὶ εὐωχιῶν τὸ πίνειν ἐξηκολούθει μετὰ τὸ δειπνον καὶ ἤρτυετο δι' ἀσμάτων.

Ὁ ἱματισμὸς τῶν ἀνδρῶν συνέστατο ἐξ ἐνὸς χιτῶνος, λινοῦ ἢ ἐριούχου, ἄνευ χειρίδων, περισφιγγομένου διὰ ζωστήρος, καὶ ἐξ ἐνὸς ἐπανωρορίου, ὅπερ, καλούμενον χλαῖνα ἢ φᾶρος, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν ὤμων διὰ περόνης· καί, ἐπειδὴ συνέτεινεν οὐ μόνον εἰς στολισμὸν ἀλλὰ καὶ εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ ψύχους ἢ ἀνέμου διεκρίνετο διὰ τῆς πυκνῆς ὑφάνσεώς του, (χλαῖνα πυκνὴ, ἀλεξάνεμος, ἀνεμοσκεπής). Ἡ κεφαλὴ ἔμενεν ὥσεπιτοπλεῖστον ἀσκεπής, καὶ τῶν πεδύλων σπανίως ἐγίνετο χρῆσις. Πολὺ δὲ πλέον καλλωπιστικὴ ἦτο ἡ τῶν γυναικῶν περιβολή. Ἀντὶ τῆς ἀρχαίας Δωριδος ἐσθῆτος (τοῦ σχισοῦ ἢ, ὡς ἄλλως ἐλέγετο, τῆς Περωνητρίδος), εἰσῆχθη πρωτῶς ἡ Ἰᾶς (Ἰωνικὴ), συγκεκριμένη ἐκ χιτῶνος λινοῦ μετὰ χειρίδων καὶ ἕκτινος πολυπτύχου ποικίλου πέπλου, ὅστις ἐκάλυπτε συνάμα καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ διὰ πολλῶν πορπῶν συνήπτετο.

Ἡ κηδεία τῶν νεκρῶν ἐθεωρεῖτο παλαιόθεν ὡς χρέος τι ἱερόν. Ἄμα οἱ συγγενεῖς συνέκλειον τοῦ ἀποθανόντος τὰ ἔμματα (Ἰλ. Α, 452), ὁ νεκρὸς ἐλούετο, ἠλείφετο μετ' ἐλαίου (Ἰλ. Σ, 345) καὶ καλυπτόμενος μετὰ λευκῆς ὀθώνης (τοῦ καλουμένου ταφῆίου φάρου) ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν προετίθετο ἐπὶ λέχους· διαρκούσης δὲ τῆς προθέσεως ταύτης, ἥτις διήρκει πολλάκις ἡμέρας πολλάς, συγγενεῖς καὶ φίλοι ὠλοφύροντο περὶ τὸν νεκρὸν ἐστῶτες, καὶ διὰ παντοίων συμβολικῶν πράξεων, οἷον δι' ἀποδρύψεως τῶν παρειῶν, δι' ἀποκάρσεως τῶν τριχῶν, ἐξεδήλουν τὸ πένθος αὐτῶν· μετὰ ταῦτα δὲ εἶπετο ἡ καῦσις τοῦ νεκροῦ, συνήθεια, ἥτις ἐν τῷ Τρωϊκῷ πολέμῳ ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων κατέστη ἀναγκαία, βραδύτερον δὲ μόλις ἀντικατέστη διὰ τῆς ἐνταφιάσεως, ὅτε ἡ ἀνέγερσις μνημείων εἰς τοὺς θανόντας ἀπέβη γενικωτέρα ἢ τὸ πρότερον. Πόσον δὲ οἱ ἐπιφανεῖς καὶ γενναῖοι ἄνδρες ἀποθνήσκοντες ἐτιμῶντο, δηλοῦται ἰδίως ἐκ τῆς Ἰλιάδος Ψ, 165. Ω, 787 καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας Ω, 679.

Ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ.

490—430 π. Χ.

Ὁ Αἰὼν τῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος.

§. 1. Χαρακτήρ τῆς Περιόδου. Ἀπόστασις τῶν Ἰώνων ὡς προσεχῆς ἀφορμὴ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος.

Ἡ περίοδος αὕτη, πλήρης ἐξαισιῶν καὶ ἔσχει ἀξιωματημονεύτων συμ-
βάντων, εἶνε βεβαίως ἡ λαμπροτέρα ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ·
ὡς διὰ θαύματος ἡ Ἑλλὰς παρουσιάζεται αἴφνης καθ' ὅλην αὐτῆς
τὴν ἀκμὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς δυνάμεώς της· ἀντιπρατασσομένη,
καὶ ὄχι μάλιστα ἐλόκληρος, εἰς τὰ ἄπειρα τῆς Ἀσίας πλήθῃ δεικνύει
πρώτη αὐτὴ τὴν νικῶσαν τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος ἰσχὺν κατὰ τῆς
ὕλικῆς ὑπεροχῆς, καὶ σώζουσα ἑαυτὴν σώζει συνάμα καὶ τὸν Εὐρω-
παϊκὸν πολιτισμὸν, τὸν ὅποιον ἡ Ἀσιατικὴ βαρβαρότης ἤρχετο φρι-
καλέα ἢ νὰ κατακλύσῃ διαπαντός, ἢ τοῦλάχιστον νὰ τὸν ἀναστείλῃ
ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς ἀπὸ τῆς προσωρισμένης ἰδιοφυοῦς μορφώσεώς του,
καὶ ἐπὶ τέλους δίδει μάθημα αἰώνιον εἰς τὰς ἐπερχομένας τῶν ἀν-
θρώπων γενεάς, ὅτι ποτὲ ζυγὸς τυραννικὸς δὲν ἐπιβάλλεται εἰς ἔθνος
ἀμυνόμενον μετὰ πλήρους ἀφοσιώσεως καὶ καρτερίας τὴν ἑαυτοῦ πο-
λιτικὴν ὑπαρξιν. Ὁ προκειμένος ἄρα ἀγὼν, ὅστις ἐπεσφράγισε τὸν
θρίαμβον τῆς ἐλευθερίας κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ, καὶ ἀνέδειξε τὴν
Εὐρώπην ἄρχουσαν πάσης ἄλλης Ἠπείρου, καὶ καθ' ἑαυτὸν καὶ κατὰ
τὰς συνεπείας του θεωρούμενος ἔχει τὸ μέγιστον ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον.

Ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις ἐγεννήθη ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ, ἐκθαμβὸς διὰ τὴν
μεγάλην ταύτην τοῦ βαρβαρικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ κόσμου σύρραξιν,
διενοήθη ν' ἀναζητήσῃ καὶ ἀνέυρῃ τὰς αἰτίας τῆς ἐπέκεινα τοῦ Τρωϊ-
κοῦ πολέμου, ἕως τῶν μυθολογικῶν χρόνων· Ἀλλὰ πρὸς ἐξήγησιν τῆς

διαφορᾶς τῶν δύο κόσμων δὲν εἶνε ἀνάγκη ν' ἀναβῶμεν τόσον ὑψηλὰ ἀνατρέχοντες, κατὰ μίμησιν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας, εἰς ἀρπαγὰς γυναικῶν: εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀσιατῶν διαπραχθεῖσαν τῆς Ἰοῦς καὶ τῆς Ἑλένης καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀμοιβαδὸν γενομένην τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Μηδείας. Ἡ ἀπόδρασις τοῦ ἱατροῦ Δημοκλήδους, ὅστις, σταλὲς ὑπὸ τοῦ Δαρείου ἐπὶ ἐρευνῇ τῶν παραλιῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἠπάτησεν αὐτὸν ἐκ νοσταλγίας, ἥτοι θέλων νὰ ἴδῃ καὶ αὐθὺς τὴν πατρίδα του, τὴν Κρότωνα, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς βασιλείας Ἀτόσσης τοῦ νὰ ἔχῃ μεταξὺ τῶν ἀμφιπόλων της γυναῖκας Ἀθηναίας Σπαρτιάτιδας καὶ Κορινθίας, εἰσὶν ὅλως περιστατικά ἐπουσιώδη· σπουδαιοτέραν τινὰ ἐπιβροήν ἔσχον αἱ συνεχεῖς παρακλήσεις τοῦ Πεισιστρατίδου Ἰππίου περὶ τῆς εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις τυραννίδα ἀποκαταστάσεώς του καὶ αἱ τῶν Ἀλευαδῶν ἡγεμόνων τῆς Θεσσαλίας περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῖς ἀπαλλαγῆς των· ἀλλὰ ἡ κυρία καὶ ἀληθὴς αἰτία, ὅθεν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος γιγαντιαῖος ἀγὼν προέκυψεν, ὑπῆρξεν ἡ ἰσχὺς αὐτῇ ἢ ἡ ἀκμὴ, εἰς ἣν εἶχε προαχθῇ τότε ἡ Περσία διὰ τῆς πρὸς δορυκρησίας ἀκατασχέτου ῥοπῆς τῶν δυναστῶν της.

Οὐδὲν ἄλλο πρότερον κράτος ἐδυνήθη ἐν οὕτῳ βραχεῖ χρόνῳ νὰ ἐπιδώσῃ τοσοῦτον ὡς τὸ Περσικόν. Ὁ ἰδρυτὴς αὐτοῦ Κῦρος (558), ἀφοῦ ἀπέσεισε τὴν τῶν Μήδων κυριαρχίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε οἱ Πέρσαι διετέλουν, ὑπέταξεν ἀλληλοδιαδόχως τὰ πλεῖστα τῆς Ἀσίας, ἐν οἷς καὶ τὸ τότε κραταῖον Λυδικὸν βασίλειον. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος του Καμβύσης κατέκτησε τὸ ἀξιολογώτερον τῆς Ἀφρικῆς μέρος, τὴν Αἴγυπτον· ὁ δὲ Δαρεῖος, υἱὸς τοῦ Ὑστάσπου, μὴ θέλων νὰ μείνῃ κατώτερος τῶν προκατόχων του, ἀφοῦ προηγουμένως κατέστειλε τὰς ἐκραγεῖσας ἐσωτερικὰς στάσεις καὶ διωργάνισε πρῶτος τὴν ἀχανῆ ἐπικράτειάν του, διαιρέσας αὐτὴν εἰς εἴκοσι σατραπείας, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ μεγάλην τινὰ κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐκστρατείαν· εὐτυχῶς δὲ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, ὅπερ κατὰ πρῶτον ἐξελέξατο, δὲν ἦτο ἡ τότε ἀπαράσκευος Ἑλλάς, καθόσον ἡ μᾶλλον ἀξιόμαχος πολιτεία αὐτῆς, ἡ τῶν Ἀθηνῶν, διετέλει ἔτι ὑπὸ τὴν καταθλιπτικὴν τῶν Πεισιστρατιδῶν τυραννίδα, ἀλλ' ἡ χώρα τῶν Σκυθῶν (514), τοὺς ὁποίους πρὸ πάντων ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ, ὡς ἐμβαλόντας ἄλλοτε εἰς τὴν Μηδικὴν καὶ καταστρέψαντες τὰ ἄνω τῆς Ἀσίας. Ἀποτυχούσης δὲ τῆς ἐκστρατείας ταύτης πρὸς βορρᾶν (ὅπου

καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Κύρου ἤδη πρότερον ἐπιχειρηθεῖσα κατὰ τῶν Μασσαγετῶν εἶχεν ἀποτύχει), τὰ βλέμματα τοῦ μεγάλου βασιλέως ἔκτοτε, θέλοντος καὶ τὸ πρῶτον πταίσμα του νὰ ἐπανορθώσῃ καὶ διὰ τινος μείζονος κατορθώματος τοὺς προκατόχους του νὰ ὑπερακοντίσῃ, ἐσφράφησαν πρὸς δύσιν, πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, οὗτινος ἡ ὥς ἐκ τῆς ἐπικαίρου θέσεώς του ἀξιολογότης καὶ τὰ πνευματικὰ πλεονεκτήματα ἦσαν ἤδη γνωστά εἰς τὴν Περσίαν. Οὕτω δὲ διατεθειμένου καὶ τοιαῦτα μετὰ τὴν ἀπὸ Σκυθίας εἰς Σούσα ἐπάνοδόν του διανοομένου τοῦ Δαρείου περὶ Ἑλλάδος, ἐπῆλθεν ἡ τῶν Ἰώνων ἀπόστασις (500—494), περὶ τῆς ὁποίας, παρασχούσης τὴν προσεχῆ ἀφορμὴν πρὸς ἐκρηξίν τοῦ μεγάλου Ἑλληνοπερσικοῦ ἀγῶνος, ἐπάναγκας εἶνε νὰ διαλάβωμεν ἐκ προοιμίων διὰ βραχέων.

Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τοῦ Κύρου, αἱ μὲν ὥς συνεχόμεναι μετὰ τοῦ Λυδικοῦ βασιλείου, αἱ δὲ ἀμέσως. Εἰς ὅλας δὲ ταύτας, ἀπὸ τῆς Περσικῆς κυριότητος, ἐγκαθιδρύθησαν *Τύραννοι* ἐκ τῶν ἐγχωρίων Ἀριστοκρατικῶν, οἵτινες φροντίζοντες περὶ διατηρήσεως τῆς ἐξουσίας των, ὑπὸ τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν, ἠρέσκοντο εἰς τὴν ὑφισταμένην τῶν πραγμάτων τάξιν καὶ, καθόσον ἐγίνωσκον τὴν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν κλίσιν ὧν ἐτυράννουσαν πόλεων, τοσοῦτω μᾶλλον ἦσαν ἀφοσιωμένοι εἰς τὸν κυρίαρχον των. Οὕτως ὁ τῆς Μιλήτου Τύραννος *Ιστιάδης*, πρὸς τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον ἀποβλέπων, παρὰ τὴν τοῦ Μιλιτιάδου (ἄρχοντος τότε τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου) συμβουλήν, ἧς ἡ ἐκτέλεσις καθίστα δυνατὴν τὴν ἀνάγκησιν τῆς Ἑλευθερίας τῶν Ἰώνων, διετήρησε τὴν ἀπὸ τοῦ Ἰστρου γέφυραν καὶ ἔσωσε τὸν Δαρείον καὶ τὴν στρατιάν του μετὰ τὴν ἐπὶ τοὺς Σκυθας ἀτυχῆ αὐτοῦ ἐκστρατείαν. Εὐγνώμων δ' ἔνεκα τούτου πρὸς τὸν σωτήρᾶ του ὁ Πέρσης βασιλεὺς μεταπεμφάμενος αὐτὸν εἰς Σάρδεις τὸν ἀντήμειψεν ἐλευθερίως διὰ τῆς δωρήσεως τῆς ὁποίας αὐτὸς οὗτος ἐπεθύμει Θρακικῆς χώρας (Μυρκίνου τῆς Ἡδωνίδος). Ἀλλ' ὁ κατὰ τὴν Θράκην στρατηγὸς Μεγάβυζος θεωρῶν ἀσύμφορον τὴν εἰς χεῖρας ἀνδρὸς Ἑλλήνος περιέλευσιν τοιαύτης χώρας, ἧτις περιεῖχε πολλὴν ναυπηγήσιμον ξυλείαν καὶ μέταλλα ἀργύρου, ἔπεισε τὸν βασιλέα νὰ καλέσῃ παρ' ἑαυτοῦ τὸν Ἰστιάδην ἐπὶ λόγῳ μὲν ὅτι ἤθελε τὸν μεταχειρισθῆ σύμβουλον εἰς τὰς μελλούσας ἐπιχειρήσεις του, ἀληθῶς δὲ ἵνα τὸν καταστήσῃ ἀκίνδυνον διὰ τῆς προσφερομένης αὐλικῆς τιμῆς. Ἐν

ὧ δὲ οὗτος διέτριβεν ἐν Σούσις παρὰ τῷ βασιλεῖ, ὁ ἀνεψιὸς καὶ γαμβρός του Ἀρισταγόρας, ὅστις ἐτυράννει τῆς Μιλήτου ὡς ἐπίτροπος, ἐπιχειρήσας τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Νάξου διὰ Περσικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἀποτυχὼν καὶ ἥδη φοβούμενος μὴ ἕνεκα τούτου στερηθῇ τῆς τῶν Μιλησίων ἡγεμονίας, ἐστοχάσθη ὡς μόνον σωτηρίας μέτον τὴν ἀπόστασιν τῆς Ἰωνίας καὶ κατὰ τοῦτο εἶχε σύναινον καὶ αὐτὸν τὸν πενθερόν του, ὅστις δυσφροῶν διὰ τὴν ἐν Σούσις ἀεργον διατριβὴν του ἠλπίζεν ὅτι στάσεως γενομένης ὁ Δαρεῖος ἤθελε τὸν πέμψει πρὸς κατὰπυσιν αὐτῆς· καὶ οὕτως ἤθελεν ἀνακτῆσαι τὴν ἐλευθερίαν του.

Κατὰ προτροπὴν λοιπὸν τοῦ Ἰστιαίου πρώτη ἡ Μίλητος ἤγειρε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν καὶ τὸ παραδειγμα αὐτῆς ἐμιμήθησαν ταχέως πολλαὶ ἄλλαι πόλεις, καθειροχθέντων ἢ ἀπελαθέντων τῶν εἰς τοὺς Πέρσας ἀφρσιωμένων Τυράννων. Ἐν τοσούτῳ δ' ὁ Ἀρισταγόρας προβλέπων ὅτι δυσκόλως οἱ Ἴωνες καθ' ἑαυτοὺς ἤθελον ἐπαρκέσει πρὸς τὸν ἀπεδύοντο ἀγῶνα ἔσπειρε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν κυριωτέρων τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος πολιτειῶν, καὶ πρῶτον μὲν ἐπειράθη νὰ πείσῃ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀποτυχὼν δ' ἐτόλμη ἀκολουθῆσαι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες μνημόνες τῆς Ἰωνικῆς καταχρῶγης τῶν καὶ εἰδότες ἄλλως ὅτι ὁ Ἰππίας καταφυγὼν παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Περσῶν ἐσπούδαζε τῇ συνδρομῇ αὐτοῦ ν' ἀνακτῆσθαι τὴν ἐν Ἀθήναις τυραννίδα, προθύμως ἐχορήγησαν πρὸς τοὺς Μιλησίους εἰκοσι τριήρεις, εἰς ἃς καὶ οἱ Ἐρετριεῖς προσέθεντο ἄλλας πέντε· ἡνωμένοι δὲ οἱ ἐπικούροι Ἕλληνες μετὰ τῶν Ἰώνων ἐνέβηλον εὐθύς εἰς τὴν Περσικὴν χώραν, ἐκυρίευσαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὰς Σάρδεας, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν νὰ προῶσι περραιτέρω· καὶ οὗτοι μὲν ἐνόησαντες τοῦ ἐγχειρήματος τὸ δυσκατόρθωτον ἀνεχώρησαν μετοὔπολιν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ Ἴωνες συμμαχήσαντες ἤδη μετὰ τῶν Κερῶν καὶ Καυνίων κατέλαβον πάσας τὰς ἐπὶ τῆς Θρακικῆς παραλίας κτήσεις τῶν Περσῶν καὶ ἐκίνησαν εἰς ἀπόστασιν καὶ τὴν Κύπρον. Ἀλλὰ μεθ' ὧν τούτων τῶν προσπαθειῶν τῶν εἰς τέλος δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀνῆξωσιν εἰς τὴν ἑρμὴν καὶ ὑπέροχον δύναμιν τῶν Περσῶν· καὶ πρῶτον μὲν ἠττήθησαν οἱ Κύπριοι, ἔπειτα δ' αἱ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεις καὶ οἱ Κῆρες καὶ τελευταῖον οἱ Αἰολεῖς καὶ οἱ Ἴωνες κατὰ κράτος ἐν τῇ παρὰ τὴν Ἀάδην ναυμαχίᾳ. Ὁ Ἀρισταγόρας φυχὼν εἰς Μύρκιναν ἐφανεύθη, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἰππίας συλληφθεὶς ἀνεσκολοπίσθη· ἡ Μίλητος μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τελευ-

ταία τῶν ἄλλων πόλεων ἑάλω καὶ πλεῖστοι μὲν τῶν ἀνδρῶν αὐτῆς ἐσφάγησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα τῶν ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἀπῆχθησαν εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Ὅσοι δὲ τῶν Ἰώνων διέμειναν ἐν τῇ πατρίᾳ αὐτῶν γῇ ὑπεβλήθησαν εἰς φόρον βρύν.—Τοιοῦτον θλιβερόν καὶ ἀπαίσιον ἔλαβε πέρας ἡ ἀποστασία τῶν Ἑλλήνων τῆς μικρᾶς Ἀσίας!

§. 2. Αἱ δύο πρῶται ἐκστρατεῖαι τῶν Περσῶν· Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχῃ· Μιλτιάδης, Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης.

Ὁ Δαρεῖος πνέων ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ὡς τολμησάντων νὰ χορηγήσωσι βοήθειαν εἰς τοὺς ἀποστάτας ὑπηκόους του, ἀπεφάσισε νὰ κινήσῃ κατ' αὐτῶν καὶ ἐν γένει κατὰ τῆς Ἑλλάδος πόλεμον ἐξολοθρευτικόν. Ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Μαρδόνιος, Σατράπης τῆς μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τὸν Ἀρταφέρνην, ἀποδειχθεὶς ἀρχηγὸς μεγάλῃς ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Μεγάλου Βασιλέως (493). Ἡ Θάσος καὶ ἡ Μακεδονία ὑπετάχθησαν εὐθὺς· ἀλλὰ τὰ πρῶτα εὐτυχήματα διεδέχθησαν ἀμέσως συμφορὰι δειναί· διότι ὁ μὲν στόλος ἐν ᾧ περιέπλεε τὸν Ἄθωνα εἰς τοιαύτην σφοδρὰν ὑπέπεσε τρικυμίαν, ὥστε τριακόσιοι τριήρεις καὶ ὑπὲρ τὰς δύο μυριάδας ἀνθρώπων διεφθάρησαν· κατὰ δὲ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ, στρατοπεδεύοντος ἐν Μακεδονίᾳ, ἐπιπεσόντες νυκτὸς Βρύγοι Θρᾷκες ἐπὶ νεικὸν τοσοῦτον ὄλεθρον, ὥστε ὁ Μαρδόνιος δὲν ἐτόλμησε μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω καὶ οὕτως ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ ἄπρακτος εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἡ ἀτυχὴς ἐκδοσις τῆς πρώτης ἐπιχειρήσεως ἀντὶ νὰ μεταπίσῃ ᾔρθευσεν ἐτι μᾶλλον τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν· ἐν ᾧ δὲ ἡσυχολεῖτο εἰς νέας πολέμου ἐτοιμασίας θέλων νὰ δοκιμάσῃ τοὺς Ἕλληνας ἂν εἶχον κατὰ νοῦν νὰ πολεμήσωσιν ἢ νὰ παραδῶσωσιν ἑαυτοὺς, ἐπεμφεν εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα κήρυκας αἰτήσαντας γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖα ὑποταγῆς. Ὅλοι σχεδὸν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, μὴδ' αὐτῆς τῆς κραταιᾶς Αἰγίνης ἐξαιρουμένης, καὶ αἱ πλεῖσαι πόλεις τῆς Στερεᾶς ὑπήκουσαν εἰς τὴν αἴτησιν· μόνον δ' αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη ἀπέρριψαν αὐτὴν καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ, ἐναντίον τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, ἐνέβαλον τοὺς αἰτοῦντας αἱ μὲν εἰς τὸ βάραθρον ἡ δὲ εἰς τὸ φρέαρ, ἵνα λάβωσιν αὐτόθεν ὅ,τι ἐζήτουν· γῆν καὶ ὕδωρ.

Τῶν Αἰγινήτων ἡ διαγωγή κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὑπῆρξεν

οὕτως ἐπιλήψιμος, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ἀδιάλλακτοι αὐτῶν ἐχθροί, ἔλαβον ἐντεῦθεν ἀφορμὴν πρόχειρον νὰ τοὺς κηρύξωσιν ὡς προδύτας τῆς πατρίδος· συμφωνῶν δὲ κατὰ τοῦτο καὶ ὁ τῆς Σπάρτης βασιλεὺς *Κλεομένης* προέτεινε τὴν τιμώρησίν των, ἀλλὰ τοῦ ἑτέρου βασιλέως *Δημαράτου* δεικνυομένου ὑπερασπιστοῦ αὐτῶν, κατώρθωσεν ἐν συν-
 νανοήσει μετὰ τοῦ *Λεωτυχίδου* νὰ φθέρῃ τὴν *Πυθίαν* ὥστε ν' ἀπο-
 φανθῇ περὶ τῆς μὴ γνησίης γεννήσεώς του· οὕτω δὲ παυθεὶς ὁ *Δημά-
 ρατος* τῆς βασιλείας μὴδ' ἀνεχόμενος τὸ ὄνειδος κατέφυγεν εἰς τὴν
Περσικὴν αὐλὴν, ἔπου, ὡς καὶ ὁ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἐκβληθεὶς *Ἰππίας*,
 ὑπέθαλπε τοῦ λοιποῦ τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὀργὴν τοῦ βασιλέως.
 Ὁ *Κλεομένης* ἔπειτα ἠνάγκασε τοὺς *Αἰγινήτας* νὰ παραδώσωσιν εἰς
 τοὺς Ἀθηναίους δέκα τοὺς ἐπισημοτέρους τῆς νήσου ἄνδρας ὡς ὀμή-
 ρους· ἀλλ' ἄφου μετολίγον ὁ παράτολμος οὗτος βασιλεὺς περιπεσὼν
 εἰς μανίαν καὶ κατατεμὼν τὰς σάρκας του ἀπέθανε (482), ἀντ' αὐτοῦ
 δ' ἐβασίλευσεν ὁ ἀδελφός του *Λεωνίδας*, οἱ *Αἰγινῆται* ἀπήτησαν τὴν
 ἀπόδοσιν τῶν ὀμῆρων καὶ μὴ συγκατατεθέντων τῶν Ἀθηναίων εἰς
 τοῦτο, ἐξεβράχῃ ἐντεῦθεν πόλεμος μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ἀντιζήλων
 πεισματωδέστατος, πόλεμος, ὅστις, ἐκτὸς μικρᾶς διακοπῆς, διήρκεσε
 μέχρι τῆς τρίτης τῶν Περσῶν ἐκστρατείας.

Αἱ ἀδιάκοποι προτροπαὶ τῶν εἰρημένων ἐπιφανῶν προσφύγων, *Ἰπ-
 πίου* καὶ *Δημαράτου*, καὶ ὁ τρόπος ἰδίως καθ' ὃν ἡ Σπάρτη καὶ αἱ
 Ἀθῆναι μετεχειρίσθησαν τοὺς Πέρσας κήρυκας, ἐπετάχυναν τὴν ὑπὸ
 τοῦ *Δαρείου* ἤδη μελετηθεῖσαν δευτέραν ἐκστρατείαν (490). Ἀρχηγοὶ
 ταύτης ἐξελέχθησαν δύο ἐπίσημοι Σατράπαι· ὁ *Δάτις* καὶ *Ἀρταγέρ-
 νης*, προστεταγμένοι νὰ τιμωρήσωσιν ἰδίως τὰς Ἀθῆνας, τὴν Σπάρ-
 την καὶ τὴν Ἑρέτριαν. Ἀπὸ τῆς *Κιλικίας*, ὅπου ὁ ἐκ δεκακισμυρίων
 πεζῶν καὶ μυρίων ἱππέων συγκείμενος Περσικὸς στρατὸς συναθροι-
 σθεὶς ἐνεβιβάσθη εἰς 600 τριήρεις, ἔπλευσαν οἱ εἰρημένοι στρατάρχαι
 κατὰ πρῶτον εἰς *Σάμον* καὶ ἐντεῦθεν εἰς *Νάξον*· ἀφου δὲ ὑπέταξαν
 ταύτην καὶ πολλὰς ἄλλας τοῦ *Αἰγαίου* νήσους, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν
 νοτίαν τῆς *Εὐβοίας* ἄκραν καὶ ἐπολιόρκησαν εὐθὺς τὴν Ἑρέτριαν, ἥτις
 μετὰ ἐξαήμερον κραταιὰν ἄμυναν ἠλώθη διὰ προδοσίας καὶ αἱ μὲν
 οἰκίσαι καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῆς ἐπυρπολήθησαν, οἱ δὲ κάτοικοι ἐξανδραπο-
 ποδισθέντες δέσμοι κατ' ἐντολὴν τοῦ *Δαρείου* εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς
Περσίας ἀπήχθησαν. ἔχοντες δ' ἐντεῦθεν ὁδὸν τὸν *Ἰππίαν* οἱ βάρ-

ἔκρηι μετέβησαν διὰ τοῦ Εὐρίπου εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Μαραθῶνος.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἄμα ἀγγελοθείσης τῆς προσεγγίσεως τῶν ἐχθρῶν ἔσπευσαν νὰ ζητήσωσι τῶν Σπαρτιατῶν τὴν συνδρομὴν. Ἀλλὰ τούτους μὲν θρησκευτικὴ πρόληψις (τὸ μὴ ἐκστρατεύειν πρὸ τῆς Πανσελήνου) διεκόλυσε νὰ ἔλθωσιν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι, μόνον δὲ οἱ Πλαταιεῖς ἔδραμον προθυμότατοι εὐθὺς καὶ συμμετέσχον τοῦ ἀγῶνος. Οἱ εὐάριθμοι λοιπὸν οὗτοι ἐπίκουροι (χιλίοι περίπου τὸν ἀριθμὸν) καὶ ἐννακισχίλιοι Ἀθηναῖοι ὁπλίσται ἀπετέλουν ὅλην τὴν δύναμιν, ἥτις ἐμελλε ν' ἀντιπαραταχθῇ πρὸς τὴν δεκάκις ὑπερέραν τῶν ἐχθρῶν· κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ διατάξιν ἰσάριθμοι ταῖς δέκα τῶν Ἀθηναίων φυλαῖς στρατηγοὶ ἡγοῦντο τοῦ στρατοῦ· ἀλλὰ μεταξύ τούτων ὑπῆρχεν εὐτυχῶς ὁ κατὰ τὴν νοῦν καὶ τὴν δεξιότητα πολὺ προέχων *Μιλτιάδης*, ὅστις χρηματίσας πρότερον τύραννος ἐν τῇ Θρακικῇ Χερσονήσῳ ἐγίνωσκε κρεῖττον παντός ἄλλου καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὰς περὶ τὸ μάχεσθαι συνηθείας τῶν Περσῶν. Ἦρχε δ' ἕκαστος τῶν στρατηγῶν ἐκ περιτροπῆς τὴν πρυτανείαν τῆς ἡμέρας, καὶ μολονότι πάντες τὴν παρεχώρησαν εἰς τὸν *Μιλτιάδην*, οὗτος ὅμως περιέμενεν ἕως οὗ ἔλθῃ ἡ ἰδία ἐκυτοῦ· ταύτης δ' ἐπιστάσης (29 Σεπτεμ. 490) οἱ Ἀθηναῖοι παρετάχθησαν ὡς εἰς μάχην, καὶ τοῦ μὲν δεξιῦ κέρατος ἡγεῖτο ὁ Πολέμαρχος *Καλμίμαχος*, ἐφεξῆς δὲ εἰποντα αἱ φυλαὶ κατὰ τάξιν, οἱ δὲ Πλαταιεῖς κατεῖχον τὸ ἀριστερὸν κέρας. Ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θερμιστοκλῆς, τοὺς ὁποίους ὡς οὐκ ὀφείλουσαν εὐπὼ θέλομεν ἰδεῖ παρῳασαζομένους λαμπρῶς ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, ἦσαν ἐν τῷ κέντρῳ, ὁ δὲ *Μιλτιάδης* εὐρίσκατο πανταχοῦ. Ἄμα δ' ἀρθέντος τοῦ σημείου πάντες ὤρμησαν δρομάδην κατὰ τῶν βαρβάρων, ἀφ' ὧν ὀκτασάδιον μόνον τοὺς ἐχώριζε διάστημα· μετὰ κρατερὰν δὲ συμπλοκὴν οἱ Πέρσαι ἠττήθησαν ἦσαν ὀλοσχερῇ· ἑξακισχίλιοι ἐξ αὐτῶν ἔπεσαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, μεταξύ τῶν ὁποίων εὐρέθη καὶ ὁ Ἰππίας, οἱ δὲ λοιποὶ τραπέντες εἰς φυγὴν διεσώθησαν μόλις ἐπὶ τοῦ στόλου των· ματαιωθείσης δὲ, διὰ τῆς ἀγρόπνου σπουδῆς τοῦ *Μιλτιάδου*, καὶ τῆς ἐτέρας αὐτῶν ἀποπείρας τοῦ νὰ ἐπιπέσωσι, περιπλέοντες τὸ Σούνιον, αἰφνιδίως εἰς τὸ ἄστυ καὶ νὰ καταλάβωσιν αὐτὸ ἔρημον τῶν ἀμυνομένων, ἐπανεκκώψαν κατησχυμένοι εἰς τὴν Ἀσίαν. — Ἡ ἐν Μαραθῶνι νίκη ἐξύψωσε τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι, καὶ μετὰ αἰῶνας ἐπειτα

ῥήτορες, ἐπίσημοι θέλοντες νὰ ἐξάψωσι τὸν ζῆλον τοῦ λαοῦ τὸν Μακράθωνιον πρὸ πάντων ἀνεμίμνησκον ἀγῶνα καὶ τοὺς Μακράθωνομάχους ὡς περὰδειγμα ἀνδρείας καὶ ἀκραεινῶς φιλοπατρίας ἔφερον εἰς μέσον.

Κατὰ συνέπειαν τούτων ἐμπλησθέντες φρονήματος μεγάλου οἱ Ἀθηναῖοι μὴδ' ἀρκοῦμενοι εἰς τὸ ὅτι ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρὸν, ἤρξαντο ν' ἀποβλέπωσι καὶ εἰς ἐξωτερικὰς πράξεις· διὸ προτείνας αὐτοῖς ὁ Μιλτιάδης, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα τότε ἐτιμᾶτο καὶ διέπρεπε ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, νὰ ἐπιπλεύσῃ μετὰ 70 πλοίων κατὰ τῶν χωρῶν ἐκείνων, ὅσαι εἶχον ὑποταχθῇ εἰς τοὺς Πέρσας, δὲν εὗρεν οὐδεμίαν ἀντίστασιν· ὁ πλοῦς διεσπάρθη ἀμέσως κατὰ τῆς Πάρου, προθεμένου τοῦ Μιλτιάδου νὰ τιμωρήσῃ τὴν νῆσον ταύτην, διότι ἐχρηγήκει ναυτικὴν βοήθειαν εἰς τὸν Πέρσην καὶ διότι εἰς τῶν ἐπιφανῶν Παρίων, τὸνομα *Λυσιστράτος*, τὸν εἶχε βλάψει προσωπικῶς, ἄντα ἔτι ἐν Χερσονήσῳ. Ἀλλὰ τὸ ἐπιχείρημα ἀπέτυχε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἰδόντες ματαιωθείσας τὰς λαμ. πρὸς ἐλπίδας, ὅσας ἀπὸ τούτου εἶχον συλλάβει, διετέθησαν δυσμενῶς κατὰ τοῦ Μιλτιάδου. Ἐντεῦθεν δ' οἱ πολιτικοὶ ἐχθροὶ τοῦ, ἰδίως οἱ Ἀλκιμαωνίδαι, οἵτινες ἐφοβοῦντο τὴν αὐξησίν του, ἀπετόλμησαν νὰ τὸν κατηγορήσωσιν ἐπὶ ἀπάτῃ ὡς ἔνοχον θανάτου. εἰσαχθέντα δὲ εἰς δίκην τῆς μὲν θανατικῆς ποινῆς ἀπέλυσαν αὐτὸν οἱ δικασταὶ διὰ τῆς ἀπολογίας τῶν φίλων καὶ χάριν τοῦ Μακράθωνίου ἔργου του, τὸν κατεδίκασαν δὲ εἰς χρηματικὴν ποινὴν 50 ταλάντων, ἅτινα, ἀποθανόντος αὐτοῦ μετ' οὐ πολὺ ἐν φυλακῇ, ἀπέτισεν ἔπειτα ὁ υἱὸς τοῦ Κίμωνος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου δύο ἄνδρες καὶ ἀντίζηλοι ἐν ταυτῷ ἄνδρες, οἱ ἤδη προμνημονευθέντες· *Θεμιστοκλῆς* ὁ *Νικολάους* καὶ *Ἀριστείδης* ὁ *Λυσιστράτου*, προήχθησαν ἐν Ἀθήναις καὶ προεστάτησαν τῆς πόλεως ἐφ' ἱκανὸν χρόνον. Δραστηριότης, τόλμη, πικρουργία καὶ φιλοδοξία ἄματρος ἐχαρακτήριζον τὸν πρῶτον. Χρηστικότης, φιλαλήθεια καὶ δικαιοσύνη διέκρινον καὶ ἐξῆγον τὸν δευτέρον παντὸς ἄλλου Ἀθηναίου. Ὁ μὲν ἐθῆρευσεν τὴν εὐνοίαν τοῦ δήμου καὶ εἶχε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ πρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου· ἀφ' οὗ μάλιστα ὁδηγήσας τὸ δεύτερον τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὰς Ἑλληνικῶν νήσων ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ ἐφάνη εὐτυχέστερος τοῦ πολιορκητοῦ τῆς Πάρου, ἐξαρχῆς διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐπαγίωνε τὴν ὑπερηφάνειάν του. Ὁ δὲ ζηλώσας καὶ θαυμάσας ὑπὲρ πάντας τοὺς πολιτικούς ἀνδρας, *Λυκούργον*, τὸν *Λακκοδαίμονιον* πρὸς τὴν ἀριστοκρατικὴν

μᾶλλον ἐτράπη πολιτεῖαν· ἄρχων δὲ τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν, ὅτε ὁ πρῶτος ὠδήγει τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ, εἵλκυσε τὸ σέβας πάντων διὰ τῆς ἔμφρονος διοικήσεώς του καὶ ἰδίως διὰ τοῦ ἀκεραίου χρακτῆρός του, ὥστε ἀπαγγελλομένων ποτε ἐν θεάτρῳ τῶν εἰς Ἀμφιάρακον ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου πεποιημένων ἰκμυθίων :

Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,

Βαθειᾶν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος

Ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλευμάτων

πάντας εἰς Ἀριστείδην ἀπέβλεψαν ὥς εἰς ἐκείνον μάλιστα τῆς ἀρετῆς τεύτης ἀνηκούσης. Ἀλλ' ἐνθὺ τὸ πρῶτον ἤγαπᾶτο διὰ τὴν ἐπώνυμιν τοῦ δικαίου, ὕστερον διήγειρεν ἕνεκα τούτου καὶ ἑαυτοῦ τὸν ρθόνον τῶν πολλῶν. Εἰς τὴν μεταβολὴν δὲ τῆς κοινῆς γνώμης συνέργησεν ἰδίως ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις σκοπῶν νὰ καυτερθῇ τὴν ἐξομὴν ἐκείνου διέδωκε τὴν συκοφαντίαν ὅτι σπουδάζει ν' ἀποκλείσῃ τοῦ δικαστικοῦ ἀξιώματος τοὺς πολλοὺς ὥς μὴ ἔχοντας τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενην ἱκανότητα· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οὔτινες μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι νίκην ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἱκανοὺς πρὸς πάντα, ἐνέδωκαν προθύμως εἰς τὴν τοιαύτην βραδιουργίαν· διὸ συνελθόντες πανταχόθεν εἰς αὐτὸ ἐψήφισαν τοῦ δικαίου τὴν ἐξοστράκισιν. Γοαρφόμενων δὲ τότε τῶν ὀστράκων, λέγεται ὅτι ἀγράμματός τις καὶ παντελῶς ἀγροίκος ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Ἀριστείδην, ὥς εἰς ἓνα τῶν τυχόντων, τὸ ὄστρακον καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ ἐγγράψῃ τὸν Ἀριστείδην· τοῦ δὲ θαυμάσαντος καὶ ἐρωτήσαντος, μὴ τι κακὸν ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἀριστείδης ; οὐδὲν, εἶπεν ἐκεῖνος, οὐδὲ γινώσκω τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐνοχλοῦμαι πανταχοῦ τὸν Δίκαιον ἀκούων. Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Ἀριστείδης καὶ μηδὲν ἀποκριθεὶς ἐνέγραψε τὸ ὄνομα εἰς τὸ ὄστρακον καὶ τὸ ἀπέδωκε. Ἀπαλλαττόμενος δὲ τῆς πόλεως ὕψωσε τὰς χεῖρας εἰς τὸν Οὐρανὸν καὶ ηὐχάθη νὰ μὴν ἐπιβῇ ποτὲ εἰς τοὺς Ἀθηναίους καιρὸς, ὅστις ἤθελε τοὺς ἀναγκάσει νὰ μνησθῶσιν αὐτοῦ.

§. 3. Προετοιμασίαι καὶ ἐπιχειρήσεις τῆς τρίτης τῶν Περσῶν ἐκστρατείας. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη. Λεωνίδας.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγάλων εἰς νέαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας παρασκευῶν ὁ Δαρεῖος μετὰ τριακονθεξαετῇ βασιλείᾳ, ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν πρὶν ἢ καυτερθῆναι νὰ ὑποτάξῃ ἐκ νέου τοὺς Αἰγυπτίους,

οἵτινες ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς Περσικῆς κυριότητος· κατέλιπε δὲ τὸ ἄχανές αὐτοῦ κράτος ἐν στάσει, ὅπως καὶ ἀρξάμενος νὰ βασιλεύῃ τὸ εὖρεν. Ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ὅχι ὁ πρωτότοκος Ἀρταβαζάνης, ὅν ἐγέννησε ἰδιώτης ἔτι ὢν μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Γωθρύου, ἀλλὰ ὁ *Ξέρξης*· τὸν ὁποῖον, ἀρσὺ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἔτεκε μετὰ τῆς Ἀτόσσης, θυγατρὸς τοῦ Κύρου. Ἡ Ἀτόσσα εἶχεν, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, τὸ πᾶν κράτος παρὰ τῷ Δαρείῳ καὶ τὰς συμβουλὰς αὐτῆς ὑπεστήριξε καὶ ὁ πρόφρων τῆς Σπάρτης βασιλεὺς Δημάρατος. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ξέρξης, ὁ ὠραιοτέρος καὶ εὐπρεπέστερος ἀνὴρ μεταξὺ ὅλων τῶν Περσῶν, ἐγένετο ὁ ἄρχων τοῦ κραταιοτάτου βασιλείου (485)· καὶ ἐν ᾧ ἐξαρχῇ· ἐδεικνύετο ὑψηλοφρονῶν, ἡ ταχεὶα καὶ εὐτυχὴς τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀποστασίας καταπάλαισις ἐξύψωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν αὐτοπεποιθισίν του. Οἱ κάτοικοι τοῦ Νεῖλου ὑπεβλήθησαν εἰς τραχυτέραν τῆς προτέρας δουλείαν καὶ ὁ Ξέρξης ἐγκατέστησεν ὡς Σατράπην τὸν γνήσιον ἀδελφόν του Ἀχαιμένην.

Τὸ κράτος τῶν Περσῶν ἐστηρίχθη ἀνέκαθεν ἐπὶ τοῦ ξίφους· πᾶς διάδοχος βασιλεὺς ὑπεχρεοῦτο ν' ἀκολουθήσῃ τὰ ἔχνη τοῦ προκατόχου του. Πῶς λοιπὸν ὁ Ξέρξης, ὅστις ἄρτι ἤγαγεν εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς του ἐν Αἰγύπτῳ, ἐδύνατο νὰ μὴ ἀναλάβῃ τὸ σχέδιον τῆς ἐκδικήσεως αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος; ἡ ἐθνικὴ τιμὴ, ὡς καὶ ὅλον τὸ ἱστορικὸν παρελθὸν ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὸν τὸ χρέος νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ἡμέραν τοῦ Μαραθῶνος καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὰ ὄρια τοῦ βασιλείου πρὸς δυσμὰς· συνέλαβε δὲ πιθανῶς τὸν υπερήφανον στοχασμὸν τοῦ ν' ἀποσκιάζῃ τὰ κατορθώματα τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Δαρείου διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐπιχειρήσεων, νὰ διεξέλθῃ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ἡγούμενος τῶν κολοσσαίων δυνάμεών του καὶ, ὡς ὁ Ἡρόδοτος ὑποθέτει αὐτὸν λέγοντα, νὰ καταστήσῃ γῆν τὴν Περσίδα «ὁμορέουσιν τῷ Διὶ αἰθέρι» Δὲν ἔλειπον δὲ οὐδαμῶς καὶ σύμβουλοι, οἵτινες ἐνίσχυον αὐτὸν εἰς τοὺς σκοποὺς του καὶ τὸν προέτρεπον ὅσον τάχιον νὰ τοὺς πρᾶγματοποιήσῃ. Ὁ Δημάρατος καὶ τοῦ Ἰππίου ὁ υἱὸς Πεισίστρατος εὕρισκοντο ἐν Σούσοις· ἀμφοτέρω ἐπεθύμουν ν' ἀποκαταστηθῶσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἀντεπαιοῦντο ὡς κληρονομικὸν αὐτῶν δικαίωμα, καὶ δὲν παρημέλουν οὐδὲν πειστικὸν μέσον· πλησίον τοῦ τελευταίου εὕρισκετο καὶ ὁ *Ορομάκριτος* ἐκεῖνος, ὅστις εἶχε συναθροίσει καὶ καταγράψῃ χάριν τῶν ἀρχαίων Πεισιστρατιδῶν τοὺς λε-

γομένους χρησμούς τοῦ μυθικοῦ ἀοιδοῦ Μουσαίου, καὶ ἤδη παρώτρυνε τὸν βασιλέα εἰς ἐκστρατείας διὰ μεταδόσεως παλαιῶν προρρήσεων, ὑποσχομένων τὴν εὐτυχὴ ἐκβάσιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Οὕτω κατ' αὐτὰς ἦτο προωρισμένον Πέρσης τις ἀνὴρ νὰ ζεύξῃ τὸν Ἑλλησπόντον καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν νὰ ἐμπρήσῃ. Καὶ οἱ κραταιοὶ τῆς Θεσσαλίας ἡγεμόνες *Ἀλενάδαι*, ἐξ ἰδιοτελῶν ὡσαύτως αἰτίων κινούμενοι, προέτρεπον τὸν μέγαν βασιλέα εἰς πόλεμον. Ἐκ δὲ τῶν ἐγγχωρίων ἡγεμόνων ὁ *Μαρδόκιος*, ἀνεψιὸς τοῦ Ξέρξου, ἦν ὁ πλέον ἔνθερμος τῆς ἐκστρατείας συνήγορος, νῦν μὲν ἐξυμνῶν τὴν περικαλλὴ χώραν, ὡς φέρουσιν εὐγενεῖς καρπούς, νῦν δὲ παριστάνων τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὡς ἀπόλεμον καὶ εὐήτητον καὶ τέλος τὴν τιμώρησιν αὐτοῦ ὡς καθῆκον τιμῆς. Εἰς μάτην δ' ὁ τοῦ Ξέρξου θεῖος *Ἀρτάβαρος*, ὁ καὶ εἰς τὸν Σκυθικὸν ἤδη πόλεμον ἐννεντιωθεὶς, ὑπέμνησε τὸν βασιλέα ὅσα μέχρι τοῦδε οἱ Πέρσαι ὑπέστησαν ἀτυχήματα. Εἰς μάτην ᾔθελκε νὰ τὸν πείσῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ νὰ ταπεινόνῃ πάντα τὸν θέλοντα νὰ ὑπερέχῃ, καὶ δὲν ὑποφέρει νὰ φρονῇ ἄλλος μέγας ὡς αὐτός. Ἐξῆψωσε δὲ συνάμα καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ξέρξης ἐβλεπεν ἤδη κατ' ὄναρ ὅλον τὸν κόσμον ὑπὸ τοὺς πόδας του.

Ἀποφασισθεῖσης τέλος τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας, αἱ παρασκευαὶ αὐτῆς διήρκεσαν δύο ὁλόκληρα ἔτη (483—481) καθ' ἅπαν τὸ κράτος. Οὔτε ἡ ἀρχαία οὔτε ἡ νέα ἱστορία δεικνύει ἄλλην γιγαντιασιόταραν τῆς προκειμένης ἐπιχείρησιν ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔθνη, διαφέροντα κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἔθνη, τὴν δίκαιαν καὶ τὸν ὅπλισμόν, ὑπεχρεώθησαν νὰ συνεισφέρωσιν εἰς τὴν συγκρότησιν στρατοῦ, ὅστις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, ἔφθανεν εἰς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα μυριάδας πεζῶν καὶ ὀκτὼ μυριάδας ἵππεων. Οἱ ἐνδοξότεροι δυνάσται καὶ σατράπαι ᾔθελαν νὰ συνεκστρατεύωσι προσωπικῶς ὡς καὶ ὁ Ξέρξης, καὶ πρὸς τοῦτο ἐχρηιάσθη ἀκολουθία δούλων, μαγείρων, γυναικῶν, τεχνιτῶν, σχεδὸν ἰσάριθμος πρὸς ἅπαντα τὸν στρατόν ὥστε οἱ ὀρυήσαντες κατὰ τῆς δυστήνου Ἑλλάδος δὲν ἦσαν ἐλάττονες τῶν πενθεκατομμυρίων. Ὅλοι οἱ παραθαλάσσιοι λαοὶ ὅπῃ τῆς Αἰγύπτου ἕως τοῦ Ἑλλησπόντου ὤφειλαν νὰ συντελέσωσιν εἰς κατάρτισιν στόλου ἀναλόγου πρὸς τὴν χρεῖαν (*) καὶ νὰ προκαταβά-

(*) Ὁ στόλος συνέεκειτο ἐκ χιλίων διακοσίων τριήρων καὶ τριχιλίων περίπου φορηγῶν. Ὁ Αἰσχύλος, ὅστις ἦτο παρὼν ἐν τῇ Σαλαμινίᾳ ναυμαχίᾳ,

λωσι σιτία πανταχοῦ τῶν παραλίων μέχρι τῆς Μακεδονίας. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῆς ἐπικινδύνου περιπλεύσεως τοῦ Ἄθωνος, ὁ Ξέρξης διέταξε νὰ διορύξῃσιν τὸν ἰσθμὸν αὐτοῦ, ἔργον τεράστιον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐκτέλεσιν ἐδαπανήθησαν τρία ἔτη (*).

Ἀφοῦ δὲ τὰ πάντα ἡτοιμάσθησαν, ὁ μὲν στόλος κατὰ τὴν δοθεῖσαν παραγγελίαν συνήχθη εἰς Κύμην καὶ Φώκαιαν, ὁ δὲ στρατὸς ἀπὸ Κριτάλων τῆς Καππαδοκίας ὁρμηθεὶς συνηθροίσθη εἰς Σάρδεις (τὸ φθινόπωρον τοῦ 481 ἔτους), ὅπου μετοῦ πολυ ἀφίχθη καὶ ὁ Ξέρξης, προάγων ἀπὸ τῶν Σούρων καὶ πρῶτον μὲν ἀπέστειλεν ἐκεῖθεν κήρυκας εἰς πάσας τῆς Ἑλλάδος τὰς πόλεις, πλὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἐπὶ αἰτήσῃ γῆς καὶ ὕδατος, ἔπειτα δὲ διέταξε νὰ ζεύξῃσιν τὸν μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ ἑπταστάδιον πόρον τοῦ Ἑλλησπόντου διὰ διπλῆς γεφύρας· καταρτισθεῖσα δ' αὕτη ἀλλὰ κατασραφεῖσα ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας ἐκ νέου πάλιν κατεσκευάσθη παρ' ἄλλων ἀρχιτεκτόνων ἀσφαλέστερον, ἀφοῦ, ὡς λέγεται, οἱ μὲν πρῶτοι τέκτονες ἐτιμωρήθησαν κεφαλικῶς, ἡ δὲ θάλασσα μετὰ μωρᾶς Ἀσιατικῆς ὑπεροψίας ἐμαστιγώθη. Ἄμα δὲ φανέντος τοῦ ἔαρος (480) ἐκινήθη ὁ στρατὸς ἐκ τῶν Σάρδεων προβαίνων κατὰ τὴν ἀκόλουθον τάξιν: πρῶτον ἡγούντο οἱ σκευοφόροι καὶ τὰ ὑποζύγια· ἔπειτα εἶποντο χίλιοι ἵπποι: ἐπίλεκτοι καὶ ἄλλοι τόσοι ὡσαύτως ἐπίλεκτοι αἰχμοφόροι· μετὰ δὲ ἵπποι ἱεροὶ τοῦ Ἡλίου ἐκ τοῦ Νισαίου πεδίου, κεκοσμημένοι κάλλιστα· ὕπισθεν δὲ τούτων ἄρμα Διὸς ἱερὸν ἐλκόμενον ὑπὸ ὀκτὼ λευκῶν ἵππων· ἐφεξῆς δὲ αὐτὸς ὁ Ξέρξης ἐπὶ ἄρματος ἵππων Νισαίων·

σύμφωνος πρὸς τὸν Ἡρόδοτον (Ζ', 89. 184) περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Περσικῶν πλοίων καὶ ἰδίας τῶν τριηρῶν, λέγει εἰς τοὺς Πέρσας του:

Ξέρξη δὲ (καὶ γὰρ οἶδα) χιλιάς μὲν ἦν

Νεῶν τὸ πλῆθος· αἱ δὲ ὑπέρκομποι τάχει

Ἐκατὸν δις ἦσαν ἐπὶ θ'. ὧδ' ἔχει λόγος.

(*) Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Διόδωρος, ὁ Πλάτων εἰς τὸ περὶ Νόμων ὁ Ἰσχυράτης εἰς τὸν Πανηγυρικὸν τοῦ λόγον καὶ ἄλλοι ἀξιοπίστοι συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος ἀναφέρουσιν ὡς πρᾶγμα ἀναμφίβολον τὴν διόρυξιν τοῦ Ἄθωνος, μόνος δὲ ὁ Ῥωμαῖος ποιητὴς Ἰουβενάκις (Satyr. X, 174) τὴν θεωρεῖ ὡς ψεῦδος τῶν Ἑλλήνων

... Creditur olim

Vellificatus Athos, et quidquid Grecia mendax

Audet in historia.

Ἀθηναῖοι Κενταύκῃ βιβλίῳ τῆς Πύλης

ἔπειτα πάλιν χίλιοι αἰχμοφόροι καὶ χίλιοι ἵπποις, οἱ ἄριστοι καὶ γεννικότεροι τῶν Περσῶν· μετὰ δὲ τούτους ἐκ τῶν λαιπῶν Περσῶν ἀπολελεγμένοι μύριοι πεζοὶ καὶ μύριοι ἵπποις, καὶ τελευταῖον τὸ ἐκ διαφορῶν ἔθνων σύμμικτον πλῆθος. Ὅταν δ' ἐφθασεν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Τρωάδος ὁ δὲ αὐτῆς ῥέων καὶ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου φημισθεὶς ποταμὸς Σκάμανδρος δὲν εἶχεν ἱκανὸν ὕδωρ νὰ δροσίῃ τὰς διψώσας μυριάδας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κτηνῶν. Ἐντεῦθεν δὲ, ἀφοῦ ὁ Ξέρξης ἔθυσεν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν τοῦ Ἰλίου χιλίους βόας καὶ οἱ Μάγοι αὐτοῦ ἐτέλεσαν σπονδὰς εἰς τιμὴν τῶν ἐγγωρίων ἡρώων, ὠδευσαν πρὸς τὸν Ἑλλησποντον ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας διήρκεσεν ἡ διὰ τῆς γεφύρας τούτου διάβασις τοῦ στρατοῦ· συγχρόνως δ' ἀνῆλθον καὶ ὁ στόλος εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν παρακολουθῶν τὴν πορείαν ἐκείνου, οὗτινος ἡ πρώτη ἐπιθεώρησις καὶ ἀρίθμησις ἐγένετο ἐν Δορίσκῳ, αἰγιαλῷ καὶ πεδίῳ μεγάλῳ τῆς Θράκης, δι' οὗ ῥέει ὁ ποταμὸς Εὐρος. Ἐνταῦθα δ' ὁ Ξέρξης μεταπεμφάμενος τὸν Δημόρατον, συστρατευόμενον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπιδειξάς αὐτῷ τὰς ἀπείρους πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις τοῦ τὸν ἡρώτησεν ἂν οἱ Ἕλληνες θέλωσι δυνηθῇ ἢ τολμήσει ἢ ἀντιπαραταχθῶσιν εἰς αὐτάς· ὁ δὲ Δημόρατος ζήτησας καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν νὰ ἐκφράσῃ ὅλην τὴν ἀλήθειαν «ἡ Ἑλλάς, εἶπεν, ἔχει μὲν σύντροπον τὴν πενίαν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀρετῆς, ἣν ἐμπνέουσι παιδεία καὶ νόμοι ἰσχυροὶ, ἀπαρμύνεται τὴν τε πενίαν καὶ τὸν δεσποτισμὸν· κατεξοχήν δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅσον ἂν ὦσιν εὐάριθμοι, καὶ ἂν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες μηδίσωσι, θέλουσι πολεμήσει εὐτόλμως (Ἡρόδ. Ζ', 102)». Γελοῖοι· ἐφάνησαν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Δημαράτου οἱ λόγοι, ἕως οὗ ἡ πεῖρα μετοὔπολιν τὸν ἐθεδαίωσε περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῶν!

Ἐκ Δορίσκου ἠκολούθησεν ὁ στρατὸς τὴν πορείαν τοῦ διὰ τῶν παραλίων τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας μέχρις Ἀκάνθου καὶ ἐφεξῆς μέχρι τῆς παρὰ τὸν ὁμώνυμον κόλπον κειμένης Θέρμης (τῆς ἔπειτα Θεσσαλονίκης) αὐξανόμενος ἀδιακόπως ἐκ τῆς προσθήκης ὅλων τῶν ἔθνων, διὰ τῆς χώρας τῶν ὁποίων διήρχετο. Εἰς τὸν Θερμαῖον δὲ κόλπον ἀφίχθη εὐρίχθι πρότερον καὶ ὁ στόλος διακπελεύσας τὸν διορυχθέντα αὐχένα τοῦ Ἄθωνος. Ὁ δὲ Ξέρξης ἰδὼν ἐκ τῆς Θέρμης τὰ Θεσσαλικά ὄρη, τὸν τε Ὀλυμπον καὶ τὴν Ὀσσαν, καὶ μαθὼν ὅτι διὰ μέσου αὐτῶν ὑπάρχει στενὸς αὐλὼν, δι' οὗ ῥέει ὁ Πηνειὸς, καὶ ὅτι ἐντεῦθεν ὁδὸς τις φέρει εἰς Θεσσαλίαν, ἐπεθύμησε πλεύσας νὰ παρατη-

ρήση τὴν ἐκβολὴν τοῦ παταμοῦ καὶ ἦν ἔμελλε νὰ βυθίσῃ ἐδὸν· ὅθεν εἰσβάς εἰς Σιδηώνιον πλοῖον, εἰς ὃ εἰσέβαινε πάντοτε ὁσάκις προέκειτο νὰ πλεύσῃ, ἔδωκε σημεῖον καὶ εἰς τὰ ἄλλα ν' ἀναχθῶσι ταυτοχρόνως καὶ ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὴν ἐπιθυμίαν του ἐπανελθὼν αὐθις εἰς Θέρμηκιν διέταξε καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν νὰ προβῇ διὰ τῶν διόδων τοῦ Ὀλύμπου πρὸς τὴν διὰ τῆς Πιερίας καὶ τῶν Πεζόκριβων εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Ἐν τῷ δ' ὁ Ξέρξης διέτριβεν ἐν Πιερίᾳ ἤλθον οἱ εἰς τὴν Ἑλλάδα πεμφθέντες κήρυκες οἱ μὲν κενοί, οἱ δὲ φέροντες γῆν καὶ ὕδωρ. Ἐκ τῶν δόντων ταῦτα, εἴτ' ἔκουσίως εἴτ' ἐξανάγκης, ἦσαν: οἱ Θεσσαλοὶ οἱ Δόλοπες, οἱ Αἰνιᾶνες, οἱ Πεζόκριβοί, οἱ Λοκροί, οἱ Μάγνητες, οἱ Μηλῆες, οἱ Φθιώται Ἀχαιοί, οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοί· ἀλλ' ὁ Σπάρτη μετὰ τῶν συντεταγμένων αὐτῇ Πελοποννησίων καὶ αἱ Ἀθηναῖαι μετὰ τῶν συμμάχων τῶν Θεσπιῶν καὶ Πλαταιῶν ἀπεφάσισαν ν' ἀναλάβωσι τὴν κοινὴν ἄμυναν τῆς Πατρίδος κατὰ τοῦ ἐπιόντος κινδύνου, ἐπιφυλαττόμεναι νὰ τιμωρήσωσιν εἰσέπειτα τοὺς παραδόντας ἑαυτοὺς ἄνευ ἀνάγκης. Ὁ προκείμενος ἀγὼν προδήλως ἦτο μέγας· καὶ αὐτὸ τὸ Δελφικὸν Μαντεῖον ἐθεώρησεν ἔργον μωρὸν τὴν ἀντίστασιν· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐκέλευον ἀδιαλείπτως ἕως αὐτῆς Πυθίᾳ ἔδωκε χρυσὸν σμὸν ἡπιώτερον, ὑποδεικνύουσα ὡς μόνον σωτηρίας μέσον τὸ ξύλινον τεῖχος (*), ὅπερ πολλοὶ μὲν καὶ μάλιστα οἱ πρεσβύτεροι ἔλεγον ὅτι δηλοῖ τὴν Ἀκρόπολιν, οὕτως τὸ πάλαι περίσρακτον δι' αἵμασι καὶ ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἠρμήνευσεν εὐστόχως εἰπὼν ὅτι σημαίνει τὰ πλοῖα αὐτά, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς συμβουλεύει νὰ παρασκευασθῶσιν εἰς ναυμαχίαν. Ἡ γνώμη δὲ αὐτοῦ ὑπερίσχυεν εἰς τέλος, καὶ οὕτως ὁ ἄνθρωπος, ὅστις διὰ τῶν βυθιοφυγιῶν του ἐτάραξε πρότερον τὴν πατρίδα του, ἔμελλεν ἤδη νὰ γενῇ ὁ σωτὴρ αὐτῆς καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν φρονίμων συμβουλῶν του· διότι αὐτοῦ ἔργον ἦτον, ὡς προείρηται, καὶ ἡ αὐξήσις τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐδύνάτο ποτὲ νὰ θριαμβεύσῃ κατὰ τοῦ Περσικοῦ κολοσσοῦ.

Συνελθόντες δὲ ἤδη ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου πρόβουλοι τῶν

(*) Τῶν ἄλλων γὰρ ἀλισκομένων, ὅσα Κέρκωπος οὖρος
Ἐντὸς ἔχει, κευθμῶν τε Κιθαῖρῶνος λαθέοιο,
Τεῖχος τριτογενῶν ξύλινον διδοὶ Εὐρύππα Ζεὺς
Μοῦνον ἀπόρρητον τελέειν, τὸ σὲ τέκνατ' ὀνήσει κ.τ.λ.

Ἡρόδ. Ζ', 141. Πλούτ. εἰς Θεμιστ.

συμμάχων Ἑλλήνων καὶ δόντες εἰς ἀλλήλους λόγον καὶ πίστιν ἔκρινον προηγουμένως ἀναγκαῖον νὰ καταλύσωσι τὰς ἔχθρας καὶ τοὺς ὑπάρχοντας ἐμφυλίους πολέμους, ἐξ ὧν ὁ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Ἀργινητῶν ἦτον ὁ κυριώτερος, καὶ ἀκολούθως νὰ στείλωσι πρέσβεις εἰς διαφόρους Ἑλληνικὰς χώρας, οἷον εἰς Ἄργος, εἰς Κρήτην, εἰς Κέρκυραν καὶ εἰς Συρακούσας, παρηγγελλόμενοι νὰ τὰς παρακαλέσωσιν εἰς τὴν περὶ τῆς κοινῆς Ἐλευθερίας ἀγῶνα· μέχρι δὲ τῆς ἐπιστροφῆς τούτων ἐγένοντο συντόνως αἱ δυνάμεις ἐτοιμασίαι. Μεταῦτοιο οἱ σταλέντες ἐπανῆλθον, ἀλλὰ παντάπασιν ἄπρακτοι. Τὸ Ἄργος διὰ τὸ πρὸς τὴν Σπάρτην ἀδιάλλακτον μίσος του, ἡ Κρήτη παλαιῶν παθημάτων ἀναμιμνησκομένη καὶ κωλυομένη ὑπὸ τῆς Πυθίας, ἡ Κέρκυρα δειλιώσα καὶ ἀμφιταλαντευομένη καὶ ὁ Γέλων, τῶν Συρακουσῶν ὁ Τύρραννος, τῆς στρατηγίας ματαίως ἐν τῷ παρόντι πολέμῳ ἀντιποιοῦμενος, ἡρνήθησαν τὴν συνδρομὴν των. Οἱ δὲ Θεσσαλοὶ, οἵτινες ἐξανάγκης τὸ πρῶτον ἐμῆδισαν, δυσηρεστημένοι εἰς ὅσα οἱ Ἀλευάδαι ἐμνηχνῶντο, ἔσπευσαν νὰ ζητήσωσι παρὰ τῶν συμμάχων Ἑλλήνων ἐπικουρίαν. Οἱ ἐν τῷ Ἴσθμῳ συνηθροισμένοι ἐδέχθησαν τὴν αἴτησιν αὐτῶν, πέμψαντες εἰς φύλαξιν τῶν διόδων τοῦ Ὀλύμπου μυρίους ὀπλίτας, ὧν ἐστρατήγουν *Εὐαίρετος* ὁ Σπαρτιάτης καὶ *Θερμистоκλῆς* ὁ Ἀθηναῖος· ἀλλ' εἰδοπακθέντες οὗτοι ὑπὸ Ἀμύντα, βασιλέως τῆς Μακεδονίας, περὶ τοῦ πλήθους τῆς ἐχθρικῆς στρατιᾶς καὶ θεωροῦντες ἀδύνατον ν' ἀναχαιτίσωσιν αὐτόθι τὴν εἰσβολὴν αὐτῆς ἀπηλλάχθησαν ταχέως· καὶ οὕτω μὲν οἱ Θεσσαλοὶ ἐρημωθέντες συμμάχων ἐμῆδισαν φανερώς καὶ ἐδείχθησαν τοῦ λοιποῦ χρησιμώτατοι εἰς τὸν βασιλεῆα τῶν Περσῶν.

Οἱ δ' Ἕλληνες ἐπανελθόντες εἰς τὸν ἰσθμὸν ἐβουλεύοντο παῦ νὰ γήσωσι τὸν πόλεμον· κατὰ τὴν νικῶσαν δὲ γνώμην ἀπεφασίσθη ὀπλίται μὲν ἱκανοὶ νὰ προκαταλάβωσι τὰς πρὸ πολλοῦ ἤδη ὑπὸ τῶν Φωκίων τετειχισμένας παρόδους τῶν Θερμοπυλῶν, ἡ δὲ ναυτικὴ δύναμις νὰ πλεύσῃ ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον, ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας μεταξὺ Σκιᾶου καὶ Μαγνησίας· Μετὰ δὲ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀναχωρήσαντες ἐκ τοῦ ἰσθμοῦ ἐστρατεύοντο ταχέως ἐπὶ τὰς ὀρισθείσας θέσεις· καὶ τὰς μὲν Θερμοπύλας κατέλαβον οἱ Σπαρτιάται, ὑπὸ τὸν βασιλεῆα αὐτῶν *Λεωνίδα*, τριακόσιοι ὅλοι τὸν ἀριθμὸν, εἰς οὓς προστετέθησαν παρυαυτικά χίλιοι *Τεγεᾶται* καὶ *Μαντινεῖς*, ἑκατὸν εἴκοσι Ὀρχομένιοι καὶ

χίλιοι ἐκ τῆς λοιπῆς Ἀρκαδίας, τετρακόσιοι Κορίνθιοι, διακόσιοι Φλιάσιοι, ὀγδοήκοντα Μυκηναῖοι, ἑπτακόσιοι Θεσπιεῖς, τετρακόσιοι Θηβαῖοι (ἡνυχασμένοι), χίλιοι Φωκεῖς καὶ Λοκροὶ οἱ Ὀπούντιοι πανστρατιᾷ. Τῶν δ' ἐπὶ Ἀρτεμίσιον στρατευομένων τὸ πλεῖστον μέρος ἀπετέλουν Ἀθηναῖοι καὶ Κορίνθιοι, ὧν οἱ μὲν πρῶτοι ἐχορήγησαν ἑκατὸν εἰκοσιεπτὰ τριῆρεις, ἐν αἷς προσελήφθησαν ὡς πληρώματα καὶ Πλαταιεῖς, καὶ πλὴν τούτων ἑτέρας εἴκοσι, τὰς ὁποίας ἐπλήρουν Χαλκιδεῖς, οἱ δὲ δεύτεροι τεσσαράκοντα· μετὰ δὲ τούτους οἱ Μαγναρεῖς παρέσχον εἴκοσιν, οἱ Αἰγινῆται δεκακοκτὼ, οἱ Σικυώνιοι δυοκαίδεκα, οἱ Λακεδαιμόνιοι δέκα, οἱ Ἐπιδύριοι ὀκτώ, οἱ Ἐρετριεῖς ἑπτὰ, οἱ Τροιζήνιοι πέντε, οἱ Στυρεῖς δύο, ἄλλας δύο τριῆρεις καὶ τρεῖς πεντηκοντήρεις οἱ Κεῖοι, Λοκροὶ δὲ οἱ Ὀπούντιοι ἑπτὰ πεντηκοντήρεις, ὥς ὅλος ὁ παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον Ἑλληνικὸς στόλος συνέκειτο ἐκ διακοσίων ὀγδοήκοντα σκαφῶν, διοικούμενος ὑπὸ *Εὐρυτιάδου* τοῦ Λακεδαιμονίου. Μολονότι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς συνεισενγκόντες εἰς τοῦτον ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, εἶχον καὶ μείζονα καὶ δικαιοτέραν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας, ἀντιβαινόντων ὅμως τῶν συμμάχων, ὑπεχώρησαν προθύμως εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους πρὸς ἀποφυγὴν πάσης διχονοίας (*).

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπανηγουρίζετο ἐν Σπάρτῃ ἡ ἐορτὴ τῶν Καρνείων, συνέπιπτε δὲ νὰ τελῶνται ἐν τῷ αὐτῷ θέρει καὶ τὰ Ὀλύμπια, ὧν ἡ ἀναβολὴ δὲν ἐπετρέπετο ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Ἐντεῦθεν ἄρα ἡ σμικρότης τῆς πεζικῆς μάλιστα τῶν Ἑλλήνων δυνάμεως ἐν τῷ παρόντι ἀγωνί· ἄλλως τε, προκειμένου περὶ ἀμύνης στενοῦ χωρίου, τοῦλάχιστον ἐπὶ τινι χρόνον, ἀποχωρῶσα ἐφάνη καὶ ἡ εὐαίθετος ἐκείνη ὑπὸ τὸν Λεωνίδα στρατιὰ· ἀλλ' οὐδ' αὕτη κἂν ἔμεινεν εἰς τέλος ἀμείωτος! διότι ἅμα ἐμφανισθέντων τῶν ἀπείρων τῆς Ἀσίας σιφῶν (**) παρὰ τὰ Θεσσαλικά ἄκρα τῶν διόδων, ἐν Τραχινίᾳ, οἱ Ἕλ-

(*) Ἡρόδ. Η', 3. * Ἀντιβαινόντων δὲ τῶν συμμάχων, εἶπον οἱ Ἀθηναῖοι, μέγα πεποιημένοι περιεῖναι τὴν Ἑλλάδα, καὶ γνόντες, εἰ στασιάζουσι περὶ τῆς ἡγεμονίας, ὡς ἀπολέσται ἡ Ἑλλάς· ὀρθὰ νοεῦντες· σπάσις γὰρ ἔμφυλος πολέμου ὁμαφρονέοντος τοσούτῳ κἀκίον ἐστὶ, ὅσω πόλεμος εἰρήνης.

(**) Κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ Ἡρόδοτου (Ζ', 185—187) ἄρας ὁ Περσικὸς στρατός, ὁ μέχρι Θερμοπυλῶν ἀφικθεὶς, ἀπετίλει μυριάδας διακοσίας ἐξήκοντα

ληνες ἐπὶ τῇ θῆᾳ τούτων ἐξεπλάγησαν, καὶ οἱ πλείστοι μὲν τῶν Πελοποννησίων, τὴν φύλαξιν τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ἀναγκαιοτέραν λογιζόμενοι, ἀπηλλάγησαν, μόνον δὲ ὁ Λεωνίδας μετὰ τῶν λογάδων σπαρτιατῶν του, ἐννοῶν κάλλιστα τὸ ἐπικάϊρον τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ἐτάχθη, ἀπεφάσισε, συναινούντων καὶ τῶν Φωκέων, τῶν Θεσπιέων καὶ τῶν Λοκρῶν, νὰ μείνῃ αὐτόθι.

Προετοιμαζομένων δὲ τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα εἰς τὸν ἀγῶνα, ὁ Εὐέρξης ἐπεμψε κατάσκοπον ἱππία ἵνα παρατηρήσῃ πόσοι εἰσὶ καὶ τί πράττουσι (*). Πλησιάσας δὲ ὁ ἱππεὺς δὲν ἐδυνήθη μὲν νὰ θεωρήσῃ ὅλον τὸ στρατόπεδον, ὃν ἐντὸς τοῦ τείχους, ἶδεν ὅμως τὴν ἔξω τούτου τεταγμένην φρουράν, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔτυχον νὰ ᾤσι φρουροὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν ἐγυμνάζοντο ἄλλοι δὲ ἐκτένιζον τὰς μακρὰς αὐτῶν κόμας. Ὁ κατάσκοπος ἔκθαμβος εἰς ταῦτα ἐπιστρέψας τὰ ἀνήγγειλεν· ἀλλ' ὁ Εὐέρξης δὲν ἐδύνατο νὰ ἐννοήσῃ πῶς τοσοῦτον ὀλίγοι ἄνθρωποι εἶχον τὴν τόλμην ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὰς μυριάδας τοῦ στρατοῦ του· ὅθεν περιέμενε τέσσαρας ἔτι ἡμέρας ἐπ' ἐλπίδι ὅτι ἤθελον φύγει, τὴν δὲ πέμπτην, ἀφοῦ ἶδε τὴν ἐπιμονὴν των, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ζητήσας ἀγερώχως τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων ἤκουσε τὴν Λακωνικὴν ἐκείνην ἀπάντησιν «*μοῶν λάβει*» ἐργισθεὶς προσέταξε τοὺς Μήδους καὶ Κισσίους νὰ προχωρήσωσι καὶ νὰ συλλάβωσιν ὅλους ζῶντας· ἀλλ' ἀποκρουσθέντων τῶν πρώτων τού-

τέσσαρας, δεκαεὶς ἑκατοντάδας καὶ μίαν δεκάδα, ἐκτὸς τῆς θεραπείας, ἐξιςουμένης κατὰ τὸν ἀριθμὸν μὲ τὸ μάχιμον μέρος, καὶ ἐκτὸς τῶν σιτοποιῶν γυναικῶν, τῶν παλλακῶν καὶ εὐνούχων, ὧν τὸ πλῆθος ἦτο ἀναρίθμητον. Καὶ ὑποκειμένου δὲ ὅτι ὁ Ἕλλην ἱστορικὸς ὑπεραυξάνει τὰς ἐχθρικὰς δυνάμεις, οὐδὲν ἦτον εἶνε βέβαιον ὅτι αὗται ὑπερεῖχον πολὺ τῶν Ἑλληνικῶν, ὥστε μόνον ἡ ἰδέα τῆς ἀντιστάσεως, μόνη ἡ ἀπόφασις τῆς ἀμύνης, καὶ ἂν οἱ Ἕλληνες ἦσαν, ἤρχοντο ν' ἀποδείξωσι τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἡθικῆς αὐτῶν ἀξίας!

(*) Μικρὸν πρότερον δύο πτωχοὶ Ἀρκάδες αὐτομολήσαντες εἰς τὸ Περσικὸν στρατόπεδον καὶ ἀχθέντες εἰς ὄψιν τοῦ βασιλέως ἠρωτήθησαν· τί πράττουσιν ἐν τῇ παρόντι οἱ Ἕλληνες; «ἄγρουσιν Ὀλύμπια καὶ θεωροῦσιν ἀγῶνας, ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι» καὶ τί εἶνε τὸ βραβεῖον τῆς νίκης; — «στέρφανος ἢ ἀγρίας ἐλαίας» Παπαὶ Μαρδόνιος, ἐρώναξεν εἰς ἐκ τῶν ἐνδόξων Περσῶν, κατὰ τίνων ἀγεις ἡμᾶς ἀνθρώπων, οἵτινες οὐκ ἀγωνίζονται περὶ χρημάτων ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς!

των μετὰ πολλῆς ζημίας τὴν ἐπαύριον ἄλλοι τὴν μάχην διεδέχθησαν καὶ νεοχμοὶ πρὸς διαπεπονημένους συμβαλόντες οὐδὲν ἦττον ἀπέτυχον. Ἐπὶ τέλους ἐκινήθησαν καὶ οἱ λεγόμενοι *Ἀθάνατοι*, μύριοι ἐπὶ λεκτοὶ Πέρσαι (*), τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ Ὑδάρνης· καὶ οὗτοι ὅμως, διὰ τὸν ἀγῶνα ἐπαναλαβόντες, ἡττήθησαν καὶ εἰς αἰσχρὰν ἐτράπησαν φυγὴν· λέγεται δὲ ὅτι εἰς τὰς προσβολὰς ταύτας θεατὴς ὢν ὁ βασιλεὺς πολλάκις ἔντρομος ἠγέρθη ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ τοῦ θρόνου. Εὐρισκομένου δὲ αὐτοῦ εἰς τελείαν ἀπορίαν, ἄθλιός τις Τραχίνιος τὸνομα *Ἐπιάνης* προσελθὼν ὑπεσχέθη νὰ δείξῃ ἄγνωστον τινα ἀτραπὸν, ἥτις τέλει νουσα κατὰ ῥάχιν τοῦ παρακειμένου ὄρους, καλουμένου *Ἀρόπαια*, φέρεται εἰς Θερμοπύλας, καὶ τῆς ὁποίας τὴν φύλαξιν ὁ Λεωνίδας εἶχεν ἐπιτρέψει εἰς τοὺς χιλιούς Φωκεῖς· ὁ δὲ βασιλεὺς περιχαρὴς τούτου ἔνεκα γεγόμενος καὶ φιλοδωρήσας ἁδρῶς τὸν Τραχίνιον ἔστειλε μετὰ αὐτοῦ νυκτὸς τοὺς περὶ τὸν Ὑδάρην ἀθανάτους· καὶ οὕτως οἱ Πέρσαι ἔχοντες ὁδηγὸν τὸν προδότην ἐπέπεσαν ἐξαίφνης εἰς τοὺς Φωκεῖς, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν παρὰ τὴν διόδον στρατοπεδευμένων Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμῶς νύκτα Κυμαῖός τις Ἕλλην διαδράς ἐκ τῆς τῶν Περσῶν παρεμβολῆς ἀνῆγγαίεν εἰς τοὺς ἐν Θερμοπύλαις τὰ περὶ τὴν προδοσίαν· ὅθεν ὁ Λεωνίδας συνήγαγε παραχρῆμα εἰς συμβούλιον τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἐπικειμένου ἀναποδράστου κινδύνου εἰς μὲν τοὺς ἄλλους εἶπε ν' ἀναχωρήσωσιν εὐθὺς ἵνα μὴ ἀπολεσθῶσιν εἰς μάτην, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν τριακοσίων του, μετὰ τῶν Θεσπιδέων ἐκόντων καὶ τῶν Θηβαίων ἀκόντων, ἔμεινε νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν χρησμὸν τῆς Πυθίαι, προαναγγείλαντα ἢ τὴν ἀναστάτωσιν τῆς Λακεδαιμόνος ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἢ τὴν ἀπώλειαν τοῦ βασιλείου του (**).

(*) Ἀθάνατοι ἐκαλοῦντο οἱ Πέρσαι οὗτοι, διότι ὡσάκις ἀπώλετό τις ἢ ἔλαπεν ἐξ οἰασομένης αἰτίας, ἢ ἀναπλήρωσίς του ἐγένετο πάραυτα δι' ἄλλου ὁμοίου, καὶ οὕτω τὸ σῶμα διατηρεῖτο πάντοτε πλῆρες.

(**) Ὁ χρησμὸς οὗτος, οὗτινος μνεία γίνεται παρὰ τῷ Ἡρόδοτῳ (Ζ', 220) εἰς ἐξάμετρα ἔπη ἐκπεφρασμένος ἔχει οὕτως:

Ἵμῖν δ', ὦ Σπάρτης οἰκήτορες εὐρυχόροι,

Ἦ μέγα ἄστυ ῥικυδὲς ὑπ' ἀνδράσι Περσείδεσσιν

Πέρθεται· ἢ, τὸ μὲν οὐκ, ἀπ' Ἑρακλείου δὲ γενέσθης

Πενθήσει βασιλῆϊ ἐθιμένον Λακεδαιμόνος οὐρας.

Ἀπὸ τοῦ Κλάυδιου Πτολεμαίου, Βιβλίου

ὡς εἰς βέβαιον λοιπὸν θάνατον πορευόμενος ὁ ἀτρόμητος τῆς Σπάρτης βασιλεὺς, ἀφοῦ παρήγγειλε τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ προγευθῶσι ταχέως ὡς μέλλοντες νὰ δειπνήσωσιν εἰς τὸν Ἄδην, προέβη, ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἔξωθεν τῶν χροακωμάτων εἰς τόπον εὐρυχωρότερον, ὅπου εὗρεν ἤδη παρατεταγμένους τοὺς ἐχθρούς· Ἡ συμπλοκὴ ἕνεκα τῆς ἀκατασχέτου τῶν Ἑλλήνων ὀρμῆς, ὑπῆρξε τρομερά· οἱ βάρβαροι ἐπιπτον σωρηδόν· ὀπισθεν δὲ οἱ ἡγεμόνες, ἔχοντες μάλιστα μακράς· ἔτυπτον αὐτοὺς ἀνιεσῶς ἀναγκάζοντές τους νὰ χωρῶσιν εἰς τὰ πρόσω· πολλοὶ αὐτῶν ἐξρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διεφθίροντο, ἔτι δὲ πλείονες κατεπατοῦντο ζωντανοὶ ὑπ' ἀλλήλων· οἱ Ἕλληνες ἀμιλλώμενοι κατέβαλον καὶ τὰς τελευταίας δυνάμεις των· ἀφοῦ συνετρίβησαν αἱ λόγχει αὐτῶν μετεχειρίσθησαν τὰ ξίφη· καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἔπεσεν ὁ Λεωνίδας μαχόμενος ἀνδρείοτατα ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνδρείων· ἔπεσαν δὲ καὶ ἄλλοι ὀνομαστοὶ Σπαρτιαταί, ἀπὸ δὲ τῶν Περσῶν ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ἐπιφανῶν καὶ δύο παῖδες τοῦ Δαρείου· Ἀβροκόμης καὶ Ὑπεράνθης· ὁ μεγαλύτερος δὲ ὠθισμὸς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν ἐγένετο ὑπὲρ τοῦ νεκροῦ τοῦ Λεωνίδου· τετράκις ὠρμήσαν οἱ βάρβαροι πανσθενεῖ νὰ τὸν ἀρπάσωσι καὶ τετράκις οἱ Ἕλληνες ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν· ἀλλὰ παραχρῆμα ἡ μάχη ἔλαβεν ἄλλην φάσιν. Ἦδη εἰς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπὸ τῶν πέριξ ὀρέων ἤκούντο οἱ τῶν βαρβάρων ἀλαλαγμοί· ὁ Ἰδάρνης, προπορευομένου τοῦ Ἐπιάλτου, προσήγγισε μετὰ τῶν ἀθανάτων του· ὤθεν εἰς τοὺς οὕτω πανταχόθεν περικυκλωθέντας οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετα ἢ ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς τὰ στενότερα τῆς διόδου· Πλὴν δὲ τῶν Θηβαίων, οἵτινες κῦτομόλησαν εἰς τοὺς Πέρσας αἰσχροῶς, οἱ περιωθέντες τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Θεσπιέων συνηθοροίσθησαν πάντες ἐπὶ τινος κολωνοῦ καὶ ἐκεῖθεν ἀμυνόμενοι καὶ πλῆθος ἐχθρῶν ἀποκτείναντες, ὅλοι ἀπέθανον τὸν καλὸν, τὸν ἐνδοξον ὑπὲρ πατρίδος θάνατον (τὴν 6 Ἰουλίου 480). Κατὰ τὸν τελευταῖον δὲ τοῦτον ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα ἠρίστευσαν ἐξόχως ὁ τῶν Θεσπιέων ἡγεμὼν *Δημόφειλος* καὶ εἰς ἄλλος Θεσπιεὺς *Διθύραμβος*· ἐκ δὲ τῶν Σπαρτιατῶν δύο ἀδελφοί· *Ἀλφειὸς* καὶ *Μάρων*, καὶ ὁ *Διηγένης*, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις πρὸ τῆς μάχης, εἰπόντος Τραχινίου τινὸς ὅτι οἱ Πέρσαι ἦσαν τοσοῦτοι, ὥστε τὸ πλῆθος τῶν βελῶν των ἀπέκρουπε τὸν ἥλιον, ἔδωκε τὴν εὐφυῆ ταύτην ἀπάντησιν· *εὐσφί καὶ λίτερα, διότι θέλομεν οὕτω*

πολεμήσει ὑπὸ τὴν σκιάν. Δύο δὲ μόνον ἐκ τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν· Εὐρυτος καὶ Ἀριστόδημος ὀφθαλμιῶντες εἶχον σταλῆ εἰς τινα παρακειμένην πόλιν ἵνα θεραπευθῶσι, καὶ ὁ μὲν πρῶτος, ὅταν ἤκουσε τὴν προδοσίαν τοῦ Ἐπιάλου, αἰτήσας τὰ ὅπλα του καὶ ἐνδύθεις ὠδηγήθη ὑπὸ τινος Εἰλωτος ὡς τυφλὸς καὶ εἰσπεσὼν εἰς τὸν ὄμιλον τῶν ἐχθρῶν ἐφρονέυθη· ὁ δὲ ἄλλος ἐκ λειποψυχίας ἀπενόστησεν εἰς Σπάρτην, ἀλλ' ὀνειδισθεὶς καὶ καλούμενος παρὰ πάντων ὁ δειλὸς Ἀριστόδημος εἰς τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἔπειτα ἐξήλειψε τὸ ὄνειδος διὰ τοῦ ἡρωικοῦ θανάτου του. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ τρίτος τις τῶνομχ Παρτίτης ἀποπεμφθεὶς εἰς Θεσσαλίαν ἄγγελος δὲν ἐδυνήθη νὰ συμμεβέξῃ τῆς μάχης· ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς Σπάρτην ἐπάνοδόν του θεωρούμενος ὡς ἄτιμος καὶ μὴ ὑποφέρων τοῦτο ἐκρεμάσθη.

Ὅλοι οἱ ἐν Θερμοπύλαις πεσόντες ἔλαβον, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Περσῶν, τὰς τιμὰς τῆς ταφῆς· ἐπὶ δὲ τοῦ μνημείου, ὕπερ ἀνήγειραν ἔπειτα οἱ Ἀμφικτιόνες εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἰδίως, ἀνεγινώσκετο ἡ ἐξῆς ἀφελῆς μὲν ἀλλὰ πλήρης ὕψους ἐπιγραφὴ, ἅξια τῶν ἀποθανόντων·

Ὡ ξέν' ἀπάγγεilon Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε

Κείμεθα τοῖς κείνων πειθόμενοι νομίμοις.

Ἡ ἀφροσύνη τοῦ Λεωνίδου καὶ τῶν συναγωνιστῶν του παρήγαγε μεγαλῆτερον ἀποτέλεσμα ἢ ὅ,τι ἐδύνατο νὰ παρκαγγῇ ἡ λαμπρότερη νίκη· διότι εἰς μὲν τοὺς Ἕλληνας ἀπεκάλυψε τὸ μυστήριον τῆς αὐτῶν δυνάμεως, εἰς δὲ τοὺς Πέρσας τὸ τῆς ἀδυναμίας των· ὁ Ξέρξης ἐγνώρισεν ἤδη ἐκ πείρας ὅτι ὁ στρατὸς του συνίστατο ἐκ πολλῶν μὲν ἀνθρώπων, ἐλίγων δὲ ἀνδρῶν. Ἄλλως δὲ ὁ Θυμιασμός, τὸν ὅποιον ἐνέπνευσε τὸ ἐν Θερμοπύλαις ἔργον εἰς τοὺς Ἕλληνας, μετεβλήθη πάρκατα εἰς σφοδρὰν ἐπιθυμίαν μιμήσεως· ἡ εὐγενὴς φιλοδοξία, ὁ ἔρως τῆς Πατρίδος, ὅλαί αἱ ἀρεταὶ προήχθησαν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῶν ἐπίτασιν· κατ' ἐποχὴν δὲ τοιαύτην, ἐποχὴν ἐθνουσιασμοῦ καὶ μεγαλοπραγίας, δὲν ἦτο βεβαίως δυνατόν νὰ ἐπιβληθῇ ζυγὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας· τοῦτον δέχονται καὶ φέρουσι μόνον κεχαυνωμένα καὶ στερεομένα πολιτικῶν ἀρετῶν ἔθνη!

§. 4. Αἱ ἐπ' Ἀρτεμίσιον καὶ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαι.

Θεμιστοκλῆς.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ πεζὸς τοῦ Ξέρξου στρατὸς ἠγωνίζετο παρὰ τὰς

Θερμοπύλας, ὁ στόλος αὐτοῦ ἄρας ἀπὸ τοῦ Θερμαίου κόλπου ἔπλεε πρὸς τὰ αὐτόθι παράλια· προέπεμψε δὲ δέκα τὰς μᾶλλον ταχυναυτοῦσας τριήρεις κατευθεῖαν εἰς Σκιάθον, ὅπου εὐρίσκοντο προφυλάττουσαι τρεῖς Ἑλληνίδες: Τροιζηνία, Αἰγιναία καὶ Ἀττική· ἐξ αὐτῶν αἱ δύο πρῶται ἐχειρώθησαν, ἡ δὲ τρίτη, ἥς ἐπιτετράρχει Φόρμιος ὁ Ἀθηναῖος, φεύγουσα ἐξώκειλεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ, καὶ τοῦ μὲν σκάφους ἐκράτησαν οἱ βάρβαροι, οἱ δὲ ἄνδρες σωθέντες ἦλθον διὰ Θεσσαλίας εἰς Ἀθήνας· ἀφοῦ δὲ τρεῖς ἐκ τῶν εἰρημένων δέκα Περσικῶν τριηρῶν, ἔχουσαι ὁδηγὸν Πάμμωνα τὸν Σκύριον, διήλθον τὸν μεταξὺ Σκιάθου καὶ Μαγνησίας κινδυνώδη πόρον ἕνεκα τοῦ παρακειμένου ἔρματος, κατόπι καὶ ὅλος ὁ στόλος θαρρῆσας ἔπλευσε πανήμερον ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν τὸν μεταξὺ τῆς Κασθαναίας πόλεως καὶ τῆς Σαπιάδος ἄκρας· μὴ ὄντος δὲ τοῦ αἰγιαλοῦ εὐρυχώρου, τινὰ μόνον ἐκ τῶν πλοίων ἤγκυροβόλησαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἔμειναν μετάρσια εἰς τὸ πέλαγος. Ἀλλὰ τὴν ἐπασύριον ἐπιπεσὼν χειμὼν μέγας καὶ ἄνεμος πολὺς ἀπῆλιώτης, ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν περὶ κατασίων Ἑλλησποντίας, ἐπὶνεγκεν εἰς αὐτὰ πολλὴν φθοράν, οὐδὲ κατέπαυσεν εἰμὴ μετὰ τρεῖς ὁλίγας ἡμέρας· κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην ἀπωλέσθησαν, ὥς ὕστερον ἐγένετο γνωστὸν, ὅχι ὀλιγώτεραι τετρακοσίων τριηρῶν, πλείσταισι παγωγαὶ ὀλκάδες, ἄνδρες τε ἀναρίθμητοι καὶ χρημάτων πλῆθος μέγα. Πυρσάσης δὲ τέλος τῆς τρικυμίας, οἱ βάρβαροι κάμψαντες τὴν ἄκρην τῆς Μαγνησίας ἔπλευσαν κατευθεῖαν εἰς τὸν Παγασσητικὸν κόλπον καὶ ὠρμίσθησαν αὐτόθι παρὰ τὸν τόπον καλούμενον Ἀφέτας.

Οἱ δ' ἐπ' Ἀρτεμίσιον Ἕλληνες ὡς ἶδον τὸν ἐχθρικὸν στόλον καταχθέντα εἰς Ἀφέτας καὶ μεθ' ὅσας ἔπαθε ζημίας ἱκανῶς ἔτι κραταῖον καὶ πλήρη στρατευμάτων, ἐκπλαγέντες ἐβουλεύοντο ὃ ἀναπλεύσωσιν εἰς τὸ ἐνδότερον τῆς Ἑλλάδος. Οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας ἔμαθον τοῦτο μετ' ἐκπλήξεως, ἀφοῦ δὲ παρεκάλεισαν εἰς μάτην τὸν Εὐρυβιάδην νὰ περιμείνῃ μικρὸν ἕως οὗ ἐξασφαλίσωσιν ἑαυτοὺς καὶ τοὺς οἰκείους αὐτῶν εἰς τὰ ὄρη, μεταβάντες πρὸς τὸν Θεμιστοκλῆν ἰσχυσαν νὰ τὸν πείσωσιν ἐπὶ μισθῷ τριάκοντα ταλάντων, ὧν μεταδοὺς οὗτος, ὡς ἐξ ἑαυτοῦ δῆθεν, πέντε μὲν εἰς τὸν Εὐρυβιάδην, τρία δὲ εἰς τὸν Ἀδείμαντον, τὸν ναύαρχον τῶν Κορινθίων, κατάρθρωσεν ὅ,τι ἐξήτουν οἱ Εὐβοεῖς. Οὕτω λοιπὸν κατέμεινεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἰς Ἀρτεμίσιον. Οἱ δὲ βάρβαροι ἐν τῷ μεταξὺ ἀποκρίναντες διακοσίαις τριήρεσι, ἔπει-

ψαν αὐτὰς ἔξωθεν τῆς Σκιάθου περὶ τὸν Καφηρέα καὶ Γεραιστὸν εἰς τὸ στενὸν τῆς Εὐβοίας, τὸν Εὐριπον, ὥστε νὰ περιλάβωσιν οὕτω τοὺς Ἕλληνας φράττουςαί τὴν ὀπίσω φέρουσαν ὁδόν, ἐν ᾗ ἡ λοιπὴ δύναμις προετίθετο νὰ ἐπέλθῃ ἐκ τῆς ἐναντίας. Τούτων δὲ γινομένων αὐτόμολός τις, Σκυλλίας τὸνομα, δύτης ἄριστος, ἐλθὼν ἀπὸ Ἀρετῶν εἰς Ἀρτεμίσιον ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς στρατηγοὺς τὴν τε πρότερον συμβῆσαν ναυμαχίαν καὶ τῶν περιπεμφθεισῶν τριηρῶν τὸν σκοπόν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ δὲ ταύτῃ οἱ Ἕλληνες ἐθάρρηνσαν αὐτοὶ πρῶτοι νὰ ἐπιπλεύσωσι κατὰ τῶν βαρβάρων τὴν ἐπισύσαν, προλαμβάνοντες τὸ μελετώμενον σχέδιόν των. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ξέρην στρατηγοὶ τὸν μικρὸν αἰεθμὸν τῶν ἐχθρικῶν σκαφῶν βλέποντες ἐξέλαβον ὡς μανίαν τὸ κίνημα, οὐδ' ἀμφίβαλον ὅτι ἤθελον τὸν καταστρέψαι· ἀλλὰ γενομένης συμπλοκῆς ἐδείχθη ἡ καθυπερτέρησις τῆς ἀνδρείας καὶ δεξιότητος τῶν Ἑλλήνων. Τριάκοντα ἐχθρικά τριήρεις ἐχειρώθησαν παρ' αὐτῶν ἐν ταῦθα, καὶ πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος Λυκομήδης ἐκυρίευσεν τῶν πολεμίων τριήρη, ὅθεν ἔλαβεν καὶ τὸ ἀριστεῖον· ἡ δὲ νύξ ἐπελθοῦσα διέλυσε τὴν ναυμαχίαν, καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπανῆλθον εἰς Ἀρτεμίσιον, οἱ δὲ βάρεθαι εἰς Ἀρέτας, πολὺ παρὰ δούξαν ἀγωνισάμενοι. Ἐπειδὴ δὲ ἀρχὴ τοῦ νικᾶν εἶνε τὸ θάρρειν, δικαίως ὁ Πίνδαρος εἶπε διὰ τὴν ἐπ' Ἀρτεμισίῳ μάχην

. . . Ὄθι παῖδες Ἀθηναίων
 ἐβόλοντο φρενῶν
 κρηπὶδ' ἐλευθερίας.

Εἶχε δὲ τὸ Ἀρτεμίσιον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (εἰς βίον Θεμιστοκλέους), μικρὸν τινὰ ναῦν Ἀρτέμιδος, τῆς ἐπικαλουμένης Προσηώς, πέριξ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον δένδρα καὶ στῆλαι· ἐν μιᾷ δὲ τούτων ἔγραψαν οἱ νικήσαντες τὸ ἐξῆς Ἑλεγείον:

Παντοδαπῶν ἀνδρῶν γενεὰς Ἀσίας ἀπὸ χώρας
 Παῖδες Ἀθηναίων τῶδε ποτ' ἐν πελάγει
 Ναυμαχίᾳ δαμάσαντες, ἐπεὶ στρατὸς ὤλετο Μήδων
 Σήματα ταῦτα ἔθεσαν παρθένῳ Ἀρτέμιδι.

Εἰς τὴν πρώτην δὲ ταύτην τῶν Περσῶν ἀτυχίαν κατὰ θάλασσαν προσετέθη καὶ ἄλλη, ἡ τῶν φυσικῶν στοιχείων καταδρομὴ· διότι τὴν

νόκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας πνεύσαντος πάλιν σφοδροῦ ἀνέμου οἱ μὲν παρὰ τοὺς Ἀρέτας ὠρμισμένοι κατέστησαν εἰς φόβον μέγαν μέχρις ἀπελπισίας, οἱ δὲ διαταχθέντες νὰ περιπλεύσωσι τὴν Εὐβοίαν, ὄντες περὶ τὰ κοῖλα τῆς νήσου καὶ φερόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀνέμου χωρὶς νὰ ἐξεύρωσι ποῦ φέρονται, ἐξέπεσαν πρὸς τὰς πέτρας καὶ ἤρπνισθησαν κατὰ κράτος. Οὕτω δὲ, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ εὐτεβοῦς Ἡροδότου, *ἐγίνετο πᾶρ ὑπὸ Θεοῦ πρὸς ἐλάττωσιν τῶν Περσικῶν δυνάμεων* ὥστε νὰ μὴν ὑπερτερῶσι πολὺ τῶν Ἑλληνικῶν. Τὴν δ' ἐπισύσαν οἱ Ἕλληνες, προσγενομένων καὶ πεντηκοντατριῶν ἄλλων Ἀττικῶν τριηρῶν καὶ ἄμ.α ἑλθοῦσης τῆς ἀγγελίας τοῦ περὶ τὴν Εὐβοίαν συμβάντος, ἐνισχυόμενοι ἐπέπεσαν εἰς τὸν Κιλίκιον στόλον καὶ τὸν κατέστρεψαν. Τὴν τρίτην δὲ ἡμέραν οἱ βάρβαροι φοβούμενοι τὴν ἐργὴν τοῦ Ξέρξου δι' ὅσα ἔπαθον, ἔσπευσαν φιλοτίμως, πρὸς λαμβάνοντες τοὺς Ἕλληνας, νὰ παραταχθῶσιν εἰς μάχην. Ὁ ἀγὼν τὴν φορὰν ταύτην ὑπῆρξε σχεδὸν *ισόρροπος*· ἐκατέρωθεν ἐφθάρησαν πλοῖα καὶ ἄνδρες, ἀλλ' ἄνευ οὐδενὸς κρίσιμου ἀποτελέσματος. Συνέπιπτε δὲ ὥστε κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας νὰ γίνωνται αἱ ναυμαχίαι αὐταὶ παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ αἱ ἐν Θερμοπύλαις πεζομαχίαι.

Τέλος οἱ ἐπ' Ἀρτεμίσίῳ Ἕλληνες μαθόντες παρ' Ἀθωνήχου τὸν θάνατον τοῦ Λεωνίδα καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου κυρίευσιν τῶν κατὰ γῆν παρόδων ἀπεφάσισαν ἀνυπερέβωτος ἢ ἀνακομισθῶσιν εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ μεταστήσωσιν ἄλλαχού τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Κατὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν ταύτην ὁ Θερμιστοκλῆς παραπλέων τὰς ἀκτὰς, ὅπου ἐβλεπε πότιμα ὕδατα ἢ τόπους, εἰς οὓς ἐστοχάζετο ὅτι ἤθελον προσορμισθῇ ἐξανάγκης τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, ἐνεχάραττεν ἐπὶ λίθων γράμματα μεγάλα ἀποτεινόμενα πρὸς τοὺς Ἴωνας, τοὺς εὐρισκαμένους ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ξέρξου, καὶ ὑπομιμνήσκοντα αὐτοὺς ὅτι ἦσαν τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καθ' ὧν ἤδη στρατεύονται καὶ αἵτινες προκινδυνεύουσιν ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἐλευθερίας. Ταῦτα δὲ γράφων ἤλπιζε ἢ νὰ ἐλκύσῃ τοὺς Ἴωνας πρὸς ἐαυτὸν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ τοὺς καταστήσῃ ὑπόπτους εἰς τοὺς βαρβάρους.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων, ὁ ἐχθρικός στόλος πλεύσας ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ἐκράτησε τῆς τε Ἰσθμιαίας καὶ ὅλων τῶν παραθαλασσίων κωμῶν· ὁ δὲ πεζὸς στρατός, ὁ ὑπὸ τὸν Ξέρξην, ἀφ' οὗ ἤδη ἀνεδράπη τὸ τῶν Θερμοπυλῶν πρόχωμα, ἐμβολῶν διὰ τῆς περ-

σιζούσης Δωρίδος εἰς τὴν Φωκίδα καὶ πυρπολήσας τὰς πόλεις αὐτῆς προέβη εἰς τὴν Βοιωτίαν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως· μέρος δὲ αὐτοῦ ἀποχωρισθὲν ὥρμησεν ἐντεῦθεν πρὸς τοὺς Δελφοὺς ἐπὶ συλῆσαι τοῦ πλουσίου ναοῦ· ἀλλὰ μεγάλη τις καὶ σφοδρὰ τῆς ἀτμοσφαίρας ταρραχὴ, ἣν οἱ βάρβαροι ἐξέλαβον ὡς ὀργὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, τοὺς κατέπληξε τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἀπετόλμησαν νὰ πλησιάσωσι· καὶ οἱ Δελφοὶ καταβάντες ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους κατεδίωξαν τοὺς φεύγοντας καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐφόνευσαν.

Ἐν τούτοις οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι Ἕλληνες φροντίζοντες μόνον περὶ τῆς Πελοποννήσου συνῆγον μετὰ σπουδῆς ἐντὸς τοῦ ἰσμοῦ ὅλην τὴν πολεμικὴν δύναμιν, καὶ τὸν ἰσθμὸν αὐτὸν διετείχισον ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐνόμιζον ἔως τότε ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἤθελεν ἀπαντηθῆ πρὸ τῆς Ἀττικῆς, ὠργίσθησαν βλέποντες ἑαυτοὺς μεμονωμένους καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐκτεθειμένην εἰς κίνδυνον. Ἐπειδὴ δὲ ἦτον ἀδύνατον ν' ἀντιταχθῶσιν αὐτοὶ μόνοι εἰς τόσας μυριάδας στρατοῦ, ποῖον ἄλλο σωτηρίας μέσον ὑπελείπετο αὐτοῖς; ἢ παραιτοῦντες τὴν πόλιν νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα; ἀλλ' εἰς τοῦτο δυσκόλως οἱ πολλοὶ καὶ οἱ πρεσβύτεροι μάλιστα συγκατετίθεντο, διότι ἐπίστευον ὅτι ἐγκαταλείποντες Θεῶν ἱερὰ καὶ πατέρων τάφους ἀπέβαλλον πᾶσαν νίκης καὶ σωτηρίας ἐλπίδα.

Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς ἀδυνάτων νὰ μεταπείσῃ τὸ πλῆθος δι' ἀνθρωπίνων λόγων, κατέφυγεν εἰς σημεῖα, δαιμόνια καὶ χρησμούς· καὶ ὡς σημείον μὲν ἔλαβε τὸν δράκοντα τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, ὅστις κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐξέλιπεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, ὅθεν οἱ ἱερεῖς εὕρισκοντες τὰ καθεκάστην εἰς τροφὴν αὐτοῦ προσφερόμενα σῶα ἐκοινολόγουν εἰς τὸν ὄχλον (κατὰ παραγγελίαν τοῦ Θεμιστοκλέους), ὅτι ἡ Θεὰ ἀπέλιπε τὴν πόλιν, γενομένη ὁδηγὸς αὐτῶν πρὸς τὴν θάλασσαν· διὰ δὲ τοῦ χρησμοῦ ἐσπούδαζε νὰ πείσῃ ἕκαστον, ὡς καὶ πρότερον, ὅτι τὸ ξύλινον τείχος δὲν ἐδήλου ἄλλο τι ἢ τὰ πλοῖα. Ἀφοῦ δὲ τέλος ὑπερίσχυσε ἡ γνώμη του, ἔγραψε ψήφισμα νὰ τεθῇ ἡ πόλις ὡς παρακαταβήκη εἰς τὴν προστατὴν τῶν Ἀθηναίων Θεῶν (τὴν Πολιοῦχον), οἱ δὲ εἰς ἡλικίαν στρατεύσιμοι ὄντες νὰ ἐπιβῶσιν ὅλοι εἰς τὰς τριήρεις, παῖδας δὲ γυναῖκας καὶ δούλους νὰ διασώζῃ ἕκαστος ὅπως ἐδύνατο· κυρωθέντος δὲ τοῦ ψηφίσματος τούτου, οἱ πλείονες ἀπέστειλαν τὰς οἰκογενεὰς αὐτῶν εἰς Τροιζήνα, ὅπου εὗρον φίλων ἡρωποτάτην ὑπόδο-

χὴν· καθότι οἱ Τροϊζήνιοι ἀπεφάσισαν διὰ ψήφισματος νὰ τρέφωσι πάντας ἀπὸ τοῦ δημοσίου, διδόντες εἰς ἕνα ἑκάστον δύο ὀβολοὺς τὴν ἡμέραν, καὶ εἰς τοὺς παῖδας ἰδίως τὴν ἄδειαν νὰ λαμβάνωσιν ὀπώρας ἀπὸ παντὸς κήπου, καὶ προσέτι νὰ μισθοδοτῶνται ὑπὲρ τούτων διδάσκαλοι.

Ἐν ᾧ δὲ ἀπέπλεε πᾶσα ἡ πόλις, τὸ θέαμα τοῦτο προεκάλει αἰσθήματα παντοδαπά· ἡ μεγαλοψυχία τῶν ἀνδρῶν, ὅσοι προπέμποντες ἄλλαχού τοὺς οἰκείους αὐτῶν καὶ μηδ' ὅλως εἰς ὄδυρους καὶ δάκρυα γυναικῶν καὶ ἐναγκαλισμοὺς τέκνων καμπτόμενοι διεβχινον προθύμως εἰς Σαλαμῖνα νὰ συμμεθεῶσι τοῦ προκειμένου ἀγῶνος, διήγειρε τὸν κοινὸν θαυμασμόν· οἱ δὲ στεναγμοὶ τῶν γερόντων, ὅσοι διὰ γῆρας ἢ διὰ νοσητικονίαν ἐγκαταλείποντο, ἐκίνουν τὸν οἶκτον· ἄλλα καὶ τὰ ἡμέρα καὶ κατοικίδια ζῶα συμπαρατρέχοντα μετὰ περιπαθοὺς φωνῆς καὶ πόθου τοὺς δεσπότης των καθ' ἣν σιγμὴν οὗτοι ἐπέβχινον τῶν τριηρῶν, οὐ μικρὰν προὔξενουν κατάνυξιν. Ἱστορεῖται μάλιστα ὅτι ὁ κύων τοῦ Ξυνοῖππου, πατρὸς τοῦ Περικλέους, μὴ ὑποφείρων τὸν χωρισμὸν του ἐπῆδθησεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ κολυμβῶν κατόπιν τῆς τριήρους ἐκβῆκεν εἰς Σαλαμῖνα, ὅπου λειποθυμήσας ἔπεσεν εὐθὺς νεκρός.

Πρὸς τὰς ἄλλας δὲ ἀξίας λόγου πράξεις, τὰς ὁποίας ἕως τότε ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπραξε, εἶνε καὶ αὕτη οὐχ ἥττον ἀξιολογούμενος, ὅτι ἐνοήσας τοὺς πολίτας ποθοῦντας τὸν Ἀριστείδην καὶ φοβουμένους μὴ δι' ὀργὴν ἐνωθῇ μετὰ τοῦ βαρβάρου καὶ ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, ἔγραψε ψήφισμα συγχωροῦν εἰς αὐτὸν ὥς καὶ εἰς πάντας τοὺς πρὸς καιρὸν ἐξορίστους νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ νὰ λέγωσι καὶ νὰ πράττωσιν ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων, πᾶν ὅ,τι συνέτεινεν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος.

Τούτων δὲ γενομένων καὶ προσορμισθεισῶν ἤδη εἰς Σαλαμῖνα τῶν ἀπ' Ἀρτεμισίου τριηρῶν, εἰς αὗς προσετέθησαν πάραυτα καὶ αἱ προηγούμενως εἰς Πώγωνα, τὸν Τροϊζηνίων λιμένα, ἐκ διαφόρων συναθροισθεῖσαι πόλεων (*), οἱ βάρβαροι ἐμπρήσαντες τὰς Θεσπιάς καὶ Πλαταιάς εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀττικὴν, κατέλαβον τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπο-

(*) Ὅλος ὁ στόλος τῶν Ἑλλήνων συνέκειτο νῦν ἐκ 380 τριηρῶν, τῶν ὁποίων αἱ 180 ἀνῆκον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βερολίνου

λιόρκησαν τὴν ἀκρόπολιν, ἣν ἐφύλασσον οἱ ἐναπολειφθέντες γέροντες· καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν Ἀθηναίων αὐτὴν ὥς τὸ ξύλινον τεῖχος τοῦ χρησμοῦ ἐξέλαθον. Ἐπὶ πολλὰς δὲ ἡμέρας οὗτοι ἀντέστησαν γενναίως, ἀλλὰ τέλος ἀφροῦ ἴδον τινὰς τῶν Περσῶν ἀναβάντας ἐκ μέρους ἀποκρήμνου, ὅθεν δὲν προσεδόκων, ἀπέβαλον πᾶσαν ἰδέαν ἀμύνης· καὶ ἄλλοι μὲν ἐδρίσθησαν ἀπὸ τοῦ τείχους, τοὺς δὲ λοιποὺς καταφυγόντας εἰς τὸ ἱερόν ἔσφαζαν ἀνιλεῶς οἱ βάρβαροι, ἐμπρήσαντες καὶ ὅλην τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὸ τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς κατασκάψαντες. Τότε ὁ Εἰρῆνης ἔσπευσε νὰ πέμψῃ ἄγγελον εἰς Σπῆσα δίδων τὴν εἰδήσιν ὅτι μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἔχει ὕφ' ἑαυτὸν καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα.

Κατακλυζομένης δὲ τῆς Ἀττικῆς καὶ κατεχομένων τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, οἱ ἡγεμόνες τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου συνεδρεύοντες ἐν Σαλαμῖνι ἐβουλεύοντο μετὰ σπουδῆς κατὰ ποίους τόπους συνέφερε νὰ συστήσῃσι τὴν ναυμαχίαν. Οἱ πλείστοι καὶ ἰδίως οἱ Πελοποννήσιοι, τῆς ἰδίας ἑαυτῶν μόνον ἀσφαλείας φροντίζοντες, ᾔσταν τῆς γνώμης ν' ἀγωνισθῶσι περὶ τὸν ἰσθμὸν· διότι, ἔλεγον, ὄντος αὐτοῦ καλῶς τετελεχισμένου, ἐὰν περὶ τὴν ναυμαχίαν συμβῇ τις ἀποτυχία, οἱ ἡττηκότες θέλουσι δυνηθῇ νὰ καταρύγῃσιν εἰς Πελοπόννησον ὥς εἰς ἐτοιμοστάτην ἀσφάλειαν, ἐνῶ ἐξεναντίας, ἐὰν συγκλείσωσιν ἑαυτοὺς εἰς μικρὰν νῆσον, τὴν Σαλαμῖνα, θέλουσι περιπέσει εἰς δυσβολήθητα κακά. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς συνεβούλευσε νὰ γενῇ ὁ ἀγὼν περὶ τὴν νῆσον ταύτην, στοχάζομενος πολὺ ὀρθῶς ὅτι οἱ Ἕλληνες μὴ ἔχοντες νὰ παρταξῶσιν εἰς τὸν πολυάρθμον ἐχθρικὸν στόλον εἰμὴ ὀλίγα σκάφη μόνον κατὰ τὰς δυσχωρίας ἐδύναντο νὰ πλεονεκτήσωσιν, ἐν ᾧ περὶ τὸν ἰσθμὸν, διὰ τὴν εὐρυχωρίαν τοῦ πελάγους εὐκόλως οἱ Πέρσαι ἤθελον τοὺς καταπονήσει. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ὑποστήριξιν τῶν λόγων του μετεχειρίσθη ὅλην ἐκείνην τὴν σφοδρότητα, ἥτις ἐπήγαγεν ἐκ τοῦ αἰσθήματος τῆς πεποιθήσεως, μετ' ὀργῆς εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Εὐρυβιάδης «Εἰς τοὺς ἀγῶνας ῥαπίζονται ὅσοι πρὸ τῆς ὀρισμένης ὥρας ἀνίστανται»· καὶ, ἀπεκρίθη ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπολειφθέντες δὲν στεφانوῦνται». Ὑψώσαντος δ' ἐκείνου τὴν βακτηρίαν, ὥς ἂν ἤθελε τὸν πατάξῃ «Πάταξον μὲν, εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἄκουσον δέ». Ὅθεν θαυμάσας ὁ τραχὺς Σπαρτιάτης τὴν πραότητα αὐτοῦ, τὸν παρεκάλεσε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐμιλίαν του. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κορίνθιος Ἀδείμαντος ἐτόλμησε νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ ἀκαίρως λέγων «ὅτι

ἀνὴρ ἀπολὶς δὲν εἰσκαούεται» ἐπιστρέψας ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν λόγον «Ἕμεῖς, ὦ ταλαίπωρε, ἀπήντησε μετ' ἀγανακτήσεως ὁμοῦ καὶ ἀξιοπρεπείας, τὰς μὲν οἰκίας καὶ τὰ τεῖχη ἐγκατελίπομεν μὴ θέλοντες νὰ γενώμεν δοῦλοι πρὸς χάριν λίθων ἀψύχων· πόλις δὲ ἡμῶν μεγίστη τῶν Ἑλληνίδων εἶνε αἱ διακόσαι τριῆρεις, αἵτινες καὶ νῦν θέλουσι σῶσθαι βοθηθεῖν· ἂν θέλετε νὰ ὠφεληθῆτε ἐκ τούτων· ἀλλ' ἐὰν σκοπῆτε καὶ δευτερον νὰ προδώσῃτε ἡμᾶς, ταχέως θέλετε ἰδεῖν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἀναχωροῦντες εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔχουσι καὶ πάλιν ἐλευθέραν καὶ χώραν ὅχι κατωτέραν ἢς ἀπέβηλον».

Συγκατετέθη τελοσπάντων ὁ Εὐρυβιάδης εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς γνώμης τοῦ Θεμιστοκλέους, φοβηθεὶς μὴ τοὺς ἐγκαλείψωσιν ἀληθῶς οἱ Ἀθηναῖοι· ἀλλ' ἀφοῦ μετούπολιν ὁ Περσικὸς στόλος καταπλεύσας εἰς τὸ Φάληρον τοὺς περίξ ἀπέκρουεν αἰγιαλοὺς, αὐτὸς τε ὁ βασιλεὺς καταβὰς μετὰ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ εἰς τὴν θάλασσαν ἐπεδειξεν ὅλας ὁμοῦ τὰς κολοσσαίας δυνάμεις του, ἤρξαντο πάλιν νὰ δειλιῶσιν οἱ Πελοποννήσιοι καὶ νὰ βουλευόμενται περὶ τῆς ἀναχωρήσεώς των πρὸς τὸν Ἰσθμόν. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, βλέπων ὅτι λόγοι πλέον δὲν ἔπειθον, συνέλαβε στοχασμὸν, δεικνύοντα τὸ τολμηρὸν καὶ ἀσφαλὲς πνεῦμά του, ν' ἀναγκάσῃ αὐτοὺς ἵνα ναυμαχήσωσι καὶ μὴ θέλοντες ἐν Σαλαμῖνι πρὶν ἢ χωρισθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων. ἔχων πιστὸν τινα οἰκέτην τῶνομα Σίκινον, Πέρσῃν τὸ γένος, τοῦτον ἐξέπεμψε κρυφίως πρὸς τὸν Ξέρξην νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς αἰρούμενος τὰ τοῦ βασιλέως πρῶτος τὸν εἰδοποιεῖ ὅτι οἱ Ἕλληνες φοβηθέντες ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσι, καὶ δύναται προλαμβάνων νὰ τοὺς περικυκλώσῃ καὶ τοὺς συλλάβῃ ὅλους ζῶντας. Ταῦτα δ' ἐκλαθὼν ὁ Ξέρξης ὡς εἰλικρινῶς μηνυθέντα καὶ ἐγκρίνας, ἔδωκεν εὐθὺς προσταγὴν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῶν πλοίων νὰ περικυκλώσωσι τὰ στενὰ ὥστε νὰ μὴν ἐκφύγῃ κανεὶς τῶν ἐν Σαλαμῖνι Ἑλλήνων. Τούτων δὲ γινομένων, ὁ Ἀριστείδης, ὅστις τὴν νύκτα ἐκείνην μεταβαίνων ἀπὸ τῆς Αἰγίνης, ὅπου ὑπῆρχεν ἐξόριστος, εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, παρετήρησε πρῶτος τὸ κίνημα τοῦ ἔχθρου, λησμονήσας ὅλην τὴν προσωπικὴν ἔχθραν ἔσπευσεν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τῷ ἀνήγγειλε τὴν κύκλωσιν· ὁ δὲ, τὴν τε ἄλλην καλοκάγαθειαν τοῦ ἀνδρὸς γινώσκων καὶ τὴν τότε παρουσίαν θαυμάσας, ἐξωμολογήθη εἰς αὐτὸν τὰ περὶ τὸν Σίκινον, καὶ τὸν παρεκάλεσε ν' ἀναγγείλῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τὴν

πλησίασιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐν τοῖς στενοῖς ναυμαχίσεως. Ὁ Ἀριστείδης, ἐγκρίνας τὸ σχέδιον, ἐξεπλήρωσε προθύμως τὴν παραγγελίαν· ἀλλ' οἱ πλείονες δὲν τὸν ἐπίστευον, ἕως οὗ Τηνίᾳ τις τριήρης αὐτομολήσασα ἀφῆρσε πᾶσαν ἀμφισβησίαν· ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἔμεινεν ἄλλη ἐκλογὴ, πάντες ἡτοιμάσθησαν πρὸς τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἐτάχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέναντι τῶν Φοινίκων ὡς τῶν μαχιμωτέρων, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ οἱ Αἰγινῆται ἀντιπαρατεταγμένοι πρὸς τοὺς Ἴωνας, τὴν δὲ μέσσην τάξιν ἔλαβε τὸ λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων πλῆθος. Ὁ Ξέρξης, ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι ἡ περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ἀτυχία συνέβη διὰ τὴν ἀπουσίαν του, ἐκάθησεν ἤδη ἐπὶ ὑψηλοῦ ὄρους, τῶν καλουμένων Κεράτων (παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Μεγαρίδος), ἵνα θεωρῇ ἐκεῖθεν ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ δίφρου του καὶ ἐνθαρρύνῃ πάντα εἰς ἀνδρίαν διὰ τῆς παρουσίας του, ἔχων περὶ ἑαυτὸν καὶ πολλοὺς Γραμματεῖς διωρισμένους ν' ἀπογράψωσι τὰ κατὰ τὴν μάχην πραττόμενα.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐκλέξας εὐφυῶς τὸν τόπον ἐφύλαξεν οὐχ ἥττον ἐπιτηδεύως καὶ τὸν ἀρμόδιον καιρὸν, ὅτε ἔκρινε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς μάχης· ἦτο δὲ ἡ ὥρα τοῦ ἐκ πελάγους πνέοντος λαμπροῦ ἀνέμου, ὅστις τὰς μὲν Ἑλληνικὰς νῆας δὲν ἔβλαπτεν ἀλιτενεῖς οὐσας καὶ ταπεινοτέρας, τὰς δὲ βαρβαρικὰς, καθὰ ὑψόφους καὶ βαρεῖας, παρέδιδε πλαγίως εἰς τοὺς Ἕλληνας. Κατ' αὐτὴν λοιπὸν πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος Ἀμεινίας δοὺς ἔμβολον εἰς τὴν μεγάλην καὶ ὑψηλοτέραν τριήρη τοῦ τῶν Περσῶν ναυάρχου Ἀριαμένους, ἀδελφοῦ τοῦ Ξέρξου, τὴν ἐβύθισεν αὐτανδρὸν· εὐθὺς τότε ἐπέπλευσαν καὶ ἄλλα ἑκατέρωθεν πλοῖα καὶ οὕτως ἡ μάχη κατέστη καθολικὴ. Ἐν τῷ δὲ τὰ Ἑλληνικὰ ἐκινούντο εὐρύθμως καὶ ἀκωλύτως, τοῦ βαρβαρικοῦ ἡ πλῆθος καὶ συμπύκνωσις ἐκώλυε τὴν ἐλευθεράν ἐνέργειάν των ἐν τοῖς στενοῖς· διὸ πολλὰ μὲν αὐτῶν περιπίπτοντα ἀλλήλοις διεφθάρησαν, ἄλλα δὲ οὐδὲ κἄν ἔλαβον μετοχὴν εἰς τὴν ναυμαχίαν ἐνεκα τῆς δυσχωρίας· καὶ ὅταν τὰ ὕψισθεν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν συμπάρεσυρον καὶ τὰ ἐμπροσθεν· ἐν δὲ τῷ καταδιώκεσθαι ὅσα οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔφθανον νὰ συλλάβωσι ἢ καταδύσωσι, ταῦτα οἱ Αἰγινῆται, ἐν τῷ πορθμῷ περιμένοντες, κατέσρεφον· κατ' αὐτὴν δὲ τὴν περίστασιν ἀναφέρεται ὡς συμβῆν τὸ στρατήγημα τῆς Ἀρτεμισίας, βασιλίσσης τῆς Καρίας. Καταδιωκομένη αὕτη ὑπὸ Ἀττικῆς νῆος καὶ κινδυνεύουσα ἐνέβαλεν εἰς Περσικὸν τι

πλοῖον καὶ κατέδυσεν αὐτό. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθε διπλῇ τις ἀπάτη, συντείνεσα εἰς διάσωσιν καὶ δόξαν ἐνταυτῷ τῆς βασιλίσσης· ὁ μὲν δηλ. καταδιώκων Ἀθηναίος ἐκλαβὼν τὴν νῆα τῆς Ἀρτεμισίας ἢ Ἑλληνίδα ἢ αὐτομολήσασαν ἐκ τῶν βαρβάρων ἀποστρέψας ἐτράπη πρὸς ἄλλας, ὁ δὲ Ξέρξης, ὅστις ἐγνώριζε μὲν καλῶς τὴν τριήρη τῆς βασιλίσσης, τὴν βυθισθεῖσαν ὅμως ὑπέθεσεν ὡς ἐχθρικὴν, ἐπήνεσε τὴν Ἀρτεμισίαν εἰπὼν «ἀληθῶς οἱ μὲν ἄνδρες μοὶ ἐφάνησαν σήμερον γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες». — Οὕτως οἱ Ἕλληνες καὶ κατὰ τὴν ἐπιφανῆ ταύτην ναυμαχίαν, ἣτις συνέβη τὴν 14 ἑκατομβαιῶνος τῆς ΝΔ' Ὀλυμπιάδος (τὴν 23 Ἰουλίου 480), ἀντέστησαν λαμπρῶς εἰς τοὺς βαρβάρους, καὶ ἐνίκησαν τὴν λαμπροτέραν πασῶν τῶν νικῶν καταδύσαντες ὑπὲρ τὰς διακοσίας ἐχθρικός νῆας αὐτάνδρους, ἐκτὸς ὧν ἔλαβον κατὰ τὴν μάχην καὶ τὴν φυγὴν, ἐν ᾧ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν 40 διεφθάρκσαν (*).

Οὐ μικρὸν δὲ συνεισένεγκεν εἰς τὸν παρόντα ἀγῶνα καὶ ὁ Ἀριεΐδης· διότι κατὰ τὴν ἀρχὴν ἤδη τῆς μάχης παραλαβὼν τοὺς προθυμότερους ἐκ τῶν Ἀθηναίων ὀπλιτῶν, οὔτινες ἐτάχθησαν εἰς φύλαξιν τῶν ἀκτῶν τῆς Σαλαμῖνος, ἀπεβίβασεν εἰς τὴν προκειμένην μικρὰν νῆσον *Ψευτάλεια*, ἣτις ἦτο μεστὴ βαρβάρων, καὶ ἀφοῦ ἀπέκτεινε πάντας, πλὴν ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν ζῶντες συνελήφθησαν, περιστέψας αὐτὴν πανταχόθεν ἐφύηδρευε τοὺς ἐκφερομένους, ὥστε μήτε τῶν φίλων τις νὰ διαφθαρῇ, μήτε τῶν πολεμίων κἀνεῖς νὰ διαφύγῃ· καθότι ὁ πλεῖστος ὠθισμὸς τῶν νηῶν καὶ ἡ σφοδροτέρα μάχη ἐγένοντο, ὡς φαίνεται, περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον· ὅθεν καὶ τρόπαιον ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος νήσω ἔπειτα ἡγέρθη.

Ὁ ἡττηθεὶς Περσικὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς τὸ Φάληρον ὑπὸ τὸν

(*) Καθ' ἣν ἡμέραν οἱ Ἕλληνες ἔθραυσαν τὴν κολοσσίδα Ἀσιατικὴν δύναμιν ἐν Σαλαμῖνι, οἱ ἐν Σικελίᾳ ὁμογενεῖς αὐτῶν ἐταπείνουν τὴν Λιβυκὴν ὄφρ' οὖν, σωζόμενοι, ὥς καὶ ἐκεῖνοι, ἐκ μεγάλου κινδύνου. Οἱ Κορχηδόνοι δηλονότι, κατὰ προηγουμένην πρὸς τοὺς Πέρσας συνεννόησιν, προσέβαλον μετὰ μεγάλων ναυτικῶν καὶ πεζικῶν δυνάμεων τὰς κατὰ τὴν Σικελίαν Ἑλληνικὰς ἀποικίας. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Γέλωνα (τύραννον τῶν Συρακουσῶν) καὶ Θέρωνα (τύραννον τοῦ Ἀκράγαντος) συμβαλόντες μετ' αὐτῶν παρὰ τὴν πόλιν Ἰμέραν, τὴν αὐτὴν, ὡς κίρηται, τῆς Σαλαμινέου ναυμαχίας ἡμέραν, τοὺς ἐνίκησαν κατὰ κράτος ἐξαφανίσαντες καὶ τὸν στόλον καὶ τὸν στρατὸν αὐτῶν.

ἐκεῖ τεταγμένον πεζὸν στρατόν· ὁ δὲ Ξέρξης, περίφοβος διὰ τὸ τελευταῖον μέγα ἀτύχημα, συνέλαβε μὲν ἤδη τὴν ἰδέαν τοῦ δρασμοῦ, φυλακτόμενος δὲ ν' ἀποκαλύψῃ ταύτην εὐθύς εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ἐδεικνύετο ὥς ἂν ἐμελέετα σπουδαίως τὴν ἐξακολουθήσιν τοῦ πολέμου, καὶ πρὸς τοῦτο διέταξε νὰ ἐμφοραγῇ ὅσον τάχιστα διὰ χωμάτων ὁ μεταξὺ τῆς Ἀττικῆς παραλίας καὶ τῆς Σαλαμίνος πόρος· καὶ οἱ μὲν πολλοὶ ἐπίστευον ὅτι ὑπάρχει τι σπουδαῖον ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ, ὁ Μαρδόνιος ὅμως, ὅστις ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως, δὲν ἠπατήθη· ὅθεν προσελθὼν, ἀφοῦ τὸν παρηγόρησεν ἕνεκα τῆς ἀτυχοῦς ναυμαχίας καὶ ἐσπούδασε νὰ τὸν πείσῃ ὅτι τοῦ ἀγώνος ἡ κρίσις δὲν ἐξήρτητο ἀπὸ τῶν ξύλων ἀλλ' ἀπὸ τῶν Περσῶν, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες οὐδαμοῦ, πλὴν τῶν Θερμοπυλῶν, ἕως τότε ἀνέστησαν, τῷ προέτεινεν εἴτε εὐθύς νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῆς Πελοποννήσου, ἢ ἂν προετίθετο νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ἀσίαν, τότε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ πολέμου καὶ ὑπέσχετο νίκην βεβαίαν. Τὴν πρότασιν ταύτην ἐδέχθη ἀσμένως ὁ Ξέρξης, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐκάλεσεν εἰς συμβούλιον τοὺς ἐπιλέκτους τῶν Περσῶν καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν Ἀρτεμισίαν. Ἐγκριθείσης δὲ παρὰ πάντων τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ βασιλέως, ὁ μὲν Μαρδόνιος προσεκληθὴ νὰ διαλέξῃ τριάκοντα μυριάδας τὸ μαχιμώτερον μέρος τοῦ στρατοῦ, πρὸς ἐξακολουθήσιν τοῦ πολέμου, εἰς ὅλους δὲ τοὺς ἡγεμόνας ἐδόθη νυκτὸς παραγγελίᾳ ν' ἀναπλεύσωσιν ἀμέσως εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ φυλάξωσι τὰς γεφύρας, δι' ὧν ἐμελλεν ὁ Ξέρξης ν' ἀναζεύξῃ εἰς Ἀσίαν μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στρατοῦ.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἕλληνες ἡτοιμάζοντο εἰς δευτέραν ναυμαχίαν, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἶδον, ἅμα γενομένης ἡμέρας, ἑλλείποντα ἐκ Φαλήρου ὅλα τὰ ἐχθρικά πλοῖα. Εὐθύς λοιπὸν ἀπεφάσισαν νὰ τὰ ἐπιδιώκωσι καὶ προῦχώρησαν μὲν μέχρις Ἀνδρου, ἐκεῖ δὲ φθάσαντες ἐβουλεύοντο τί πρέπει νὰ πράξωσι περαιτέρω· ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο γνώμης νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἵνα λύσωσι τὰς γεφύρας. Ἀλλ' ὁ Εὐρυβιᾶδης (κατὰ τὸν Πλούταρχον ὁ Ἀριστείδης) ἀντέστη, συμβουλευσας ν' ἀφίσωσι πάντῃ ἀκώλυτον τὴν ἐκ τῆς Εὐρώπης ἀπαλλαγὴν τοῦ Ξέρξου καὶ ἡ γνώμη του ὑπερίσχυσε. Τὴν ὀρθότητά δὲ ταύτης αἰσθανθεὶς ἔπειτα ὁ Θεμιστοκλῆς μετεχειρίσθη ἐξ ἰδίας ἐπινοίας πρὸς κατόρθωσιν τῆς ὅσον ἔνεστι ταχυτέρας φυγῆς τοῦ Ξέρ-

ξου ἄλλο οὐχ ἦντον τοῦ προτέρου ἐπιτυχές στρατήγημα. Ἀνευρών
 δηλονότι ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις τινὰ τῶν βασιλικῶν εὐνούχων, τῶνομα
 Ἀρνάκην, ἔπειψε πρὸς τὸν Ξέρξην νὰ δηλώσῃ αὐτῷ: ὅτι οἱ Ἕλληνες
 θαλασσοκρατοῦντες εἶχον ἀπόφασιν νὰ πλεύσωσιν ἐπὶ τὸν Ἑλλήσπον-
 τον πρὸς λύσιν τῶν γεφυρῶν· καὶ ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς κηδόμενος τοῦ
 βασιλέως τὸν συμβουλεύει νὰ διαβῇ τάχιστα εἰς Ἀσίαν (*). Πιστεύ-
 σας δὲ ὁ Ξέρξης τόσῳ μᾶλλον εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἀπεσταλμένου,
 ὅσῳ δι' αὐτῶν ἐθεθεῖαυτο ἡ ὑπόνοιά του, ἀπεφάσισεν ἀνυπερθέτως
 τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ. Ἐφθασε δὲ εἰς Ἑλλήσποντον ἐν πέντε καὶ
 τισσαράκοντα ἡμέραις, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀκολουθησάσης αὐτὸν πολυαριθ-
 μου στρατιᾶς ἐλάχιστον μόνον μέρος ἐδυνήθη νὰ διασωθῇ, διαφθα-
 ρέντος τοῦ πλείστου καθ' ὁδὸν ἐξ ὀλεθρίων νόσων καὶ ἐλλείψεως τῶν
 ἐπιτηδείων· ἐπειδὴ δ' αἱ ζευγνύουσαι τὸν Ἑλλήσποντον γέφυραι εὐρέ-
 θησαν λελυμέναι ὑπὸ τοῦ χειμῶνος, ὅ,τε μέγας βασιλεὺς καὶ τὰ λεί-
 ψανα τοῦ στρατοῦ του ἠναγκάσθησαν νὰ περαιωθῶσιν εἰς Ἀσίαν διὰ
 τῶν τυχόντων πλοίων· καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ Ξέρξου ἐκ
 τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ δ' Ἑλληνικὸς στρατὸς, ἀφοῦ ἐζημίωσε χρηματικῶς τινὰς νήσους,
 αἵτινες εἶχον ἐνωθῇ προθύμως μετὰ τῶν Περσῶν, ἐπανῆλθεν εἰς Σα-
 λαμῖνα. Ἐνταῦθα δὲ οἱ στρατηγοὶ συνελθόντες ἐν συμβουλίῳ ἔκριναν
 πρῶτον ν' ἀφιερῶσωσιν ἀκροθίνια εἰς τοὺς Θεοὺς ἐκ τῶν λαφύρων
 ἄλλα τε καὶ τριήρεις τρεῖς Φοινίσσας, ἐξ ὧν τὴν μὲν ἕστησαν ἐπὶ τοῦ
 ἰσθμοῦ, τύπου τοῦ συμμαχικοῦ συνεδρίου, τὴν δ' ἐπὶ τοῦ Σουνίου,
 ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ τὴν τρίτην ἐπὶ τῆς Σαλαμῖνος αὐτῆς πρὸς τι-
 μὴν τοῦ ἥρωος τῆς νήσου ταύτης Αἴαντος. Ἐπειτα διένειμαν τὴν
 λείαν καὶ ἐκ τῶν ἀκροθινίων ἀπέπεμψαν εἰς Δελφοὺς μέγαν ἀνδριάν-
 τα βραστάζοντα ἐν τῇ χειρὶ ἀκρωτήριον νηός· μετὰ δὲ τὴν διανομήν
 τῆς λείας ἔπλευσαν εἰς τὸν ἰσθμὸν ἔνθα ἐπὶ τοῦ αὐτόθι βωμοῦ τοῦ
 Ποσειδῶνος ἀπονείμωσι τὸ ἀριστεῖον εἰς τὸν ἐν τῷ πολέμῳ πρὸ παν-

(*) Οὕτως ἱστορεῖται τὸ γεγονός παρὰ Διοδώρῳ καὶ Πλουτάρχῳ· κατὰ τὸν
 Ἡρόδοτον ὅμως ἡ πρὸς τὸν Ξέρξην μήνυσις, γενομένη καὶ αὐθις διὰ τοῦ Σικ-
 κίνου, ἦτο τοιαύτη: Ὁ Θεμιστοκλῆς θέλων νὰ σοὶ ὑπουργήσῃ, ἐκώλυσε τοὺς
 Ἕλληνας ἐτοίμους ὄντας νὰ διώξωσι τὸν στόλον σου καὶ λύσωσι τὰς ἐν Ἑλλή-
 σπόντῳ γεφύρας.

τὸς ἄλλου διακριθέντα· Ἀλλὰ κατὰ τὴν ψηφοφορίαν ἀνεφάνησαν εὐθὺς τὰ πάθη τῆς ζηλοτυπίας. Ἐκαστος τῶν στρατηγῶν ἐαυτὸν ἀπέφαινε πρῶτον, δευτέρου δὲ μετ' ἐαυτὸν τὸν Θεμιστοκλέα· ὥστε οὕτως ἅπαντες καὶ μὴ θέλοντες ἀπέδωσαν εἰς τοῦτον τὸ πρωτεῖον· ἀλλὰ τὴν ἀκούσιον ταύτην συνομολόγησιν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἀθηναίου ναυάρχου ἐβεβαίωσε τάχιστα καὶ ἡ κοινὴ τῶν Ἑλλήνων γνώμη· καὶ πρῶτον εἰς Λακεδαιμόνα, ὅπου μετοῦ πολυ ὁ Θεμιστοκλῆς ἀφίχθη, πάντες ὑπεδέχθησαν λαμπρῶς καὶ ἐτίμησαν τὸν ἄνδρα μεγάλως, δόντες αὐτῷ σοφίας καὶ δεξιότητος ἀριστεῖον, Θαλλοῦ στέφανον, ἐν ᾧ εἰς τὸν Εὐρυβιάδην ἀπένειμαν ἀπλῶς τὸ τῆς ἀνδρίας, στέφανον ἐλαίας προσέτι ἐδώρησαν αὐτῷ καὶ τὸ πρωτεῖον ἐκ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ὀχημάτων καὶ ἐπιστρέφοντα τὸν προῖπεμψαν μέχρι τῶν ὁρίων τριακόσιοι Σπαρτιάται λογάδες, καλούμενοι ἱππεῖς, οἵτινες συνώδευον τιμῆς χάριν τὸν βασιλέα εἰς τὰς ἐκστρατείας· μετὰ ταῦτα δὲ ὅταν, ἑορταζομένων τῶν Ὀλυμπίων, ἐνεφανίσθη εἰς τὸ στάδιον, τοσοῦτον εἴλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων, ὥστε πάντες ἀμελήσαντες τῶν ἀγωνιστῶν ἐκείνον δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐθεώρουν καὶ εἰς τοὺς ξένους ἐπεδείκνυν ἄμα θαυμάζοντες καὶ κροτοῦντες· διὸ καὶ αὐτὸς ὅλος ὑπὸ τῆς χαρᾶς κυριευθεὶς ὡμολόγησεν εἰς τοὺς φίλους του, ὅτι εἰδρέπετο ἤδη τῶν καρπῶν τῶν ὅσων ἐπραξεν ὑπὲρ Ἑλλάδος.

§. 5. Αἱ ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Μυκάλῃ μάχαι· ἀποδίωξις τῶν Περσῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων.

Ὁ Μαρδόνιος συνοδεύσας τὸν Ξέρξην, ἀναχωρήσαντα, μέχρι τῆς Θισσαλίας ἔμεινεν ἐκεῖ παραχειμάζων καὶ ἐτοιμαζόμενος εἰς νέον κατὰ τὸ προσεχές· ἕκαστον ἀγῶνα πρὸς ὑποδούλοις τῆς Ἑλλάδος. Εἰς ὅσας δὲ ὁ Ξέρξης τῷ ἐνεπιστεύθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δυνάμεις προσέθετο καὶ ἄλλας νέας, ἐκ Μακεδόνων, Θρακῶν καὶ ἄλλων ὑποτεταγμένων ἐθνῶν συγκειμένας, ὥστε ὁ στρατὸς αὐτοῦ κηξήνθη πάραυτα εἰς τεσσαράκοντα περίπου μυριάδας· συγχρόνως οἱ σύμμαχοι Ἕλληνες ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἐστίας των καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὡσαύτως εἰς τὴν κατὰδραφισμένην αὐτῶν πόλιν· ἐκ δὲ τῶν στόλων ὁ μὲν Περσικὸς διέτριβεν ἐν Σάμῳ παραφυλάττων τοὺς ὑπόπτους καταστάντας Ἴωνας, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς συνήγετο εἰς Ἀθῆλον. Διαρκούντος δ' ἔτι τοῦ χειμῶνος ὁ Μαρδόνιος ἐπερωτῶν πανταχοῦ τὰ Χρηστήρια περὶ τῆς ἐκ-

τοῦ τύχης συνέλεγε καὶ ἡρμήνευε τὰς ἀπαιτήσεις των. Πυθόμενος δὲ ὅτι ὑπῆρχε τις ἀλλοτριότης τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, εἴτινες δὲν ᾔθελον νὰ ἐκτιμῇσιν ἱκανῶς τὰς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς κοινῆς πατρίδος θυσίας των, ἐστοχάσθη ὅτι, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἐδύνατο εὐκόλως νὰ τοῦς ἐλκύσῃ εἰς ἐαυτὸν. Ἐπὶ τούτῳ λοιπὸν ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας Ἀλέξανδρον τὸν Ἀμύντου, βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας, ὅστις ὑπέκειτο μὲν εἰς τοὺς Πέρσας, εἶχε δὲ παλαιὰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, φέροντα αὐτοῖς τὰς ἐξῆς, ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, προτάσεις καὶ ὑποσχέσεις: βεβαίωσιν τῆς αὐτονομίας των, ἀνέγερσιν τῶν κατὰδραφισμένων ναῶν καὶ τειχῶν τῆς πόλεως των καὶ τελευταῖον αὐξήσιν τῆς χώρας των ἐὰν ᾔθελον νὰ συμμαχήσῃσι μετὰ τῶν Περσῶν καὶ συντελέσωσι μετ' αὐτῶν εἰς ὑποδούλωσιν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, παρόντων καὶ τῶν τῆς Σπάρτης πρέσβων, εἴτινες, ἅμα γενομένης γνωστῆς τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μακρδονίου, ἤλθον μετὰ σπουδῆς νὰ ἐμποδίσωσι τὴν μελετηθεῖσαν συμμαχίαν, ἀπέκρουσαν τὰς προτάσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ διὰ τοῦ Ἀριστείδου εἰς τοῦτον μὲν παρήγγειλαν νὰ εἴπῃ τῷ Πέρσῃ στρατηγῷ «ὅτι ἐνόσω ὁ ἥλιος ἀκολουθεῖ τὴν συνήθη πορείαν του, θέλουσι πολέμει τοὺς ἐμπρήσαντας τοὺς οἴκους καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν, καὶ ὅτι αὐτε χρυσὸν τοσοῦτον, οὔτε χώραν τοιαύτην ἔχουσιν οἱ Πέρσαι, ὥστε εἰς ἀνταλλαγὴν ν' ἀποφασίσωσι τὴν καταδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος». Πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους πρέσβεις ἀπήντησαν «ὅτι ἦτο αἰσχρὸς ὁ φόβος των μήπως ἐνωθῶσι πατὲρ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Περσῶν ἐπὶ βλάβῃ τῶν Ἑλλήνων, μεθ' ὧν τοὺς συνδέουσιν ἡ αὐτὴ καταγωγὴ καὶ γλῶσσα, οἱ αὐτοὶ Θεοὶ καὶ τὰ αὐτὰ ἥθη· καὶ ὅτι πιστοὶ εἰς τὸ φρόνημά των θέλουσι καταβάλλει τὴν αὐτὴν περὶ Ἑλλάδος φροντίδα, ἣν εἶχον δεῖξει καὶ πρότερον· ἀλλὰ καὶ οἱ Σπαρτιάται ὤφειλον νὰ ἐκπέμψωσιν ὡς τάχιστα τὴν ἀπαιτουμένην βοήθειαν εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα».

Ὁ Μακρδόνιος, ἀποτυχούσης οὕτω τῆς πρεσβείας του, ἐνέβαλεν εὐθύς εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου οἱ Θηβαῖοι ἐδείχθησαν καὶ αὐθις ἐντελῶς μηδίζοντες. Ἡ δ' ἀπροστάτετος Ἀττικὴ ἐξετίθετο εἰς νέαν φοβερὰν ἐρήμωσιν, καὶ μολοντοῦτο οἱ Σπαρτιάται ἀνέβαλλον εἰσέτι ἢν ὑπεσχέθησαν βοήθειαν· ὅθεν δὲν ὑπελείπετο ἄλλο εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰμὴ καὶ δεύτερον ἐγκαταλείποντες τὴν πόλιν αὐτῶν νὰ συμφύγωσιν

εἰς Σαλαμῖνα· ὁ δὲ Μαρδόνιος καταλαβὼν ἔρημον τὴν πόλιν ἔπεμψεν αὐτόθεν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἡ ἀνάγκη ἔμελλε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Ἀθηναίους, νέον πρέσβυν, ἄνδρα Ἑλλησπόντιον, φέροντα τοὺς αὐτοὺς περὶ εἰρήνης λόγους. Ἀλλὰ καὶ τῶρα τοὺς ἀπέκρουσαν οὗτοι μετὰ τοσαύτης σταθερότητος, ὥστε εἰς ἐκ τῶν βουλευτῶν, τὸνομα *Λυκίδη*, ὅστις ἐτόλμηκε νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ τῆς παραδοχῆς αὐτῶν, ἐφρονεῦθη παρὰ χρῆμα λιθοβοληθεῖς. Πρὸς δὲ τοὺς βραδύνοντας Σπαρτιάτας ἀπέστειλαν ἀγγέλους προτρέφοντας αὐτοὺς εἰς τὴν κοινὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἄμυναν· ἀλλ' οὗτοι ἄγοντες τὰ Ἰακίνθια καὶ φροντίζοντες ἐν τοσούτῳ νὰ τειχίσωσι τὸν ἰσθμὸν, οὐδεμίαν ἔδιδον ἀπάντησιν· ὅτε δὲ φρόνιμός τις Τεγεάτης, *Χίλειος*, τιμώμενος μεγάλως ἐν Σπάρτῃ, ἀπέδειξεν εἰς τοὺς Ἑφόρους, ὅτι ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἀναγκασθῶσιν ἐπὶ τέλους νὰ συμπαχῇσωσι μετὰ τῶν Περσῶν, καὶ τὰ ὀχυρώτατα τοῦ Κόσμου τεῖχη δὲν θέλουσι φυλάξει τὴν Πελοπόννησον, μεταπεισθέντες τὴν αὐτὴν νύκτα ἐξέπεμψαν πεντακισχιλίους Σπαρτιάτας μετὰ τρισμυρίων καὶ πεντακισχιλίων Εἰλωτῶν καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλους πεντακισχιλίους Λάκωνας· ὁ δὲ Μαρδόνιος, ὅστις ἔμαθε διὰ τῶν Μηδίζόντων Ἀργείων τὴν ἐξοδὸν τῶν Σπαρτιατῶν, ἐμπρήσας τὰς Ἀθήνας καὶ ἐρημώσας ὅλην τὴν Ἀττικὴν ἐπανεχώρησεν ἐπὶ τὴν Βοιωτίαν, τῆς ὁποίας τὰς εὐρυχώρους πεδιάδας ἐθεώρει προσφορωτέρας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολυαρίθμου στρατοῦ του καὶ ἰδίως τοῦ ἵππικοῦ, καὶ ἐκεῖ παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀσωπὸν χαρὰ κωθεῖς περιέμενε τὴν ἔφοδον τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τούτοις οἱ Λακεδαιμόνιοι διαβάντες τὸν ἰσθμὸν ἀφίχθησαν εἰς Ἐλευσίνα, ὅπου ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν ὀκτακισχιλίοι Ἀθηναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ σύμμαχοι Ἕλληνες· ἡγεῖτο δὲ τῶν μὲν Ἀθηναίων ὁ Ἀριστείδης, τῶν δὲ συμπάντων, ἑνδεκακισμυρίων περίπου, *Πανσαρίας* ὁ Κλεομυβρότου, θεῖος καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἔτι ἀνήλικος βασιλέως Πλειστάρχου, υἱοῦ τοῦ Λεωνίδου. Ἐν ᾧ δὲ ἦσαν ἐπὶ τῷ αὐτῷ πάντες συνηγμένοι ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ὀρκισθῶσι τὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πολέμου ὅρκον· ὁ δὲ ὅρκος ἦτο τοιοῦτος· *Ὅθ' ποιήσομαι περὶ πλείονος τὸ ζῆν τῆς ἐλευθερίας, οὐδὲ καταλείψω τοὺς ἡγεμόνας οὔτε ζῶντας οὔτε ἀποθανόντας· ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας τῶν συμμάχων πάντας θάψω· καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τῶν βαρβάρων, οὐδεμίαν τῶν ἀγωνισαμένων πόλεων ἀνάστατον ποιήσω· καὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἐμπρησθέντων καὶ καταβλη-*

θέντωρ οὐδὲν ἀνοικοδομήσω ἀλλ' ὑπόμνημα τοῖς ἐπιγινομένοις
 ἰάσω καὶ καταλείψω τῆς τῶν βαρβάρων ἀσεθείας. Μετὰ δὲ τὴν
 τελετὴν ταύτην ἐπαρῆθησαν ἐπὶ τὴν Βοιωτίαν διὰ τοῦ Κιθαιρώνας
 καὶ πρὸς τὰς ὑπωρείας καταντήσαντες πλησίον τῶν Ἑρυθρῶν αὐτοῦ
 κατεστρατοπέδευσαν.

Πολλὰς ἡμέρας ἔμειναν ἀντιπαρατεταγμένοι οἱ ἐχθρικοὶ στρατοὶ
 χωρὶς νὰ ἔλθωσιν εἰς συμπλοκὴν. Οἱ Πέρσαι ᾔθελον νὰ φυλάξωσι τὰς
 πεδινὰς θέσεις, οἱ δὲ Ἕλληνες τὰς ὑπωρείας· καὶ τοῦτους δὲ ὥς καὶ
 ἐκείνους ἀνεχάτιζον προῤῥήσεις μάντεων, αἵτινες ἀπέδιδον νίκην μὲν
 εἰς τοὺς ἀμυνομένους, ἦτταν δὲ εἰς τοὺς προεπιχειροῦντας· ὁ Μαρδό-
 νιος τέλος βλέπων ἀμετάθετον τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐπιμονὴν ἐπεμψε
 νυκτὸς κατ' αὐτῶν ὅλον τοῦ τοῦ ἱππικόν, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Μασί-
 στίου, ἀνδρὸς παρὰ Πέρσαις εὐδοκίμου· τὰ μέγιστα. Εἰς τὴν σφο-
 δρὰν δὲ τούτου καὶ αἰφνίδιον προσβολὴν ἔτυχον ἐκτεθειμένοι πρῶτοι
 οἱ Μεγαρεῖς, οἵτινες καὶ τοὶ πιεζόμενοι δὲν ὑπεχώρησαν, πέμψαντες
 δὲ πρὸς τοὺς Ἀκαδαιμονίους καὶ Ἀθηναίους τινὰς ἐξ ἐκυτῶν ἐζήτησαν
 ταχεῖν βοήθειαν. Ἐν τῷ δὲ οἱ ἄλλοι ἐδίσταζον, τριακόσιοι ἐπίλεκτο
 Ἀθηναῖοι λοχαγοῦμενοι ὑπὸ τοῦ Ὀλυμπιοδώρου ἔσπευσαν πρόθυμοι
 καὶ προσπεσόντες εἰς τοὺς βαρβάρους, τοὺς μὲν Μεγαρεῖς ἀπήλλαξαν
 τῶν ἐπικειμένων κινδύνων, ἐκ δὲ τῶν Περσῶν αὐτόν τε τὸν ἱππάρχην
 καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀποκτείναντες τοὺς λοιποὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν.
 Ἡ πρᾶξις αὕτη διήγειρε πένθος ἄμετρον εἰς τοὺς Πέρσας, χαρὰν δὲ
 μεγάλην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ νεκρὸς τοῦ Μασιστίου περιήχθη ἐφ' ἀμά-
 ξης δι' ὅλων τῶν τάξεων ὡς προάγγελος τῆς εὐτυχίας τῶν μελλόν-
 των ἀγώνων των.

Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Ἕλληνες καταλιπόντες δι' ἑλλειψιν ὑδάτων τὰς
 ὑπωρείας μετεστρατοπέδευσαν εἰς Πλαταιάς, ὡς εἰς τόπον εὐθειῶτε-
 ρον, ὅπου ἐκ δεξιῶν μὲν εἶχον γεώλοπον ὑψηλόν, ἐξ εὐωνύμων δὲ τὸν
 Ἄσωπόν ποταμόν καὶ παρακειμένην τὴν λίμνην Γαργαρίαν. Παρα-
 χρῆμα δὲ καὶ οἱ Πέρσαι τοὺς ἠκολούθησαν στρατοπεδεύσαντες ἀπέ-
 ναντι αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἔμειναν ἐπὶ δέκα ἡμέρας ἐν
 ἐντελεῖ ἀπραξίᾳ, τὴν δ' ἐνδεκάτην βαρυνθεὶς ὁ Μαρδόνιος ἔκρινε καὶ
 ἄνευ καλλιερέσεως νὰ ἐπιχειρήσῃ μάχην γενικὴν· τοῦτο δ' ἐλθὼν ἀνήγ-
 γειλε κρυφίως εἰς τοὺς Ἕλληνας ὁ προμνημονευθεὶς βασιλεὺς τῆς Μα-
 κεδονίας καὶ συνάμα τοὺς ἐνεθάρρυνε νὰ ὑπομείνωσι γενναίως, διότι

οἱ Πέρσαι δὲν εἶχον εἰμὴ δι' ὀλίγας ἔτι ἡμέρας ζωοτροφίας. Οὐχ ἦτον ὁμῶς καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπασχον στερήσεις, καθότι οἱ ἵππεις τῶν Περσῶν εἶχον ἤδη συγχώσει τὴν κρήνην Γαργαφίαν, ἀφ' ἧς οἱ Λακεδαιμόνιοι μάλιστα ὕδρευόντο καὶ προσέτι καταλαβόντες τὰς παρόδους τοῦ Κιθαιρώνας διέκοψαν καὶ τὴν προσκομιδὴν τῶν τροφῶν ἐντεῦθεν ἔρχε εὐρέθησαν ἠναγκασμένοι νὰ μεταστήσωσι τὸ στρατόπεδόν των ὀλίγον τι δυτικώτερον εἰς τινα νῆσον, σχηματιζομένην ὑπὸ δύο βραχιόνων τοῦ Ἀσωποῦ, ὧν ὁ εἰς καλεῖται Ὡρόη. Αὐτόθεν δ' ἐβουλεύθησαν νὰ στείλωσι τὴν νύκτα τὸ ἡμισυ μέρος τοῦ στρατοῦ πρὸς τὸν Κιθαιρῶνα ἵνα φυγαδεύσωσι τοὺς ἐμποδίζοντας τὰ αἰτία βαρβάρους. Εἰς τὴν μετακίνησιν δὲ ταύτην, ἣτις ἐγένετο τὴν νύκτα μετὰ τινος ἀταξίας, τελευταῖοι εἶποντο οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οὗτοι μὲν ὤδουν διὰ τοῦ πεδίου, ἐκεῖνοι δὲ συμπαρακολουθούντων καὶ τρισχιλίων Τεγεατῶν ἐβαδίζον παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Κιθαιρώνας· ὅταν δὲ, ἡμέρας ἤδη αὐγαζούσης, ἀρίχθησαν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρος, ἀπέχον τῶν Πλαταιῶν δέκα στάδια, ὁ Πausanias ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ σταθῇ ἀνκμένων καὶ τὸν ἀπολειφθέντα λόχον τοῦ Ἀμομφαράτου, ὅστις ἐξ ἀρχῆς ἀντέτεινεν ἰσχυρογνῶμόνως εἰς τὴν μετástασιν· ἀλλὰ τὸ Περσικὸν ἵππικόν, ὅπερ ὁ Μαρδόνιος, ἅμα μαθὼν τὴν ἐκ τῶν πρώτων θέσεων ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων, ἐπεμψε κατ' αὐτῶν ὡς δὴ ἀποδιδρασκόντων, κατέφθασεν ἤδη εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Τεγεᾶτας. Τότε ὁ Πausanias βλέπων τὸν κίνδυνον ἐπεμψε κατὰ τάχος ἵππεία πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς προσεκάλεσε νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν. Ἐν τῷ δὲ οὗτοι ὤρμησαν πρὸς ἓν τόπον ὃ κίνδυνος τοὺς ἐκάλει, ἀπήντησαν τοὺς μετὰ τῶν Περσῶν τεταγμένους Θεσσαλοὺς καὶ Βοιωτοὺς καὶ συμβαλόντες μετ' αὐτῶν δὲν ἐδυνήθησαν νὰ προχωρήσωσι περαιτέρω· ὅθεν μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ Τεγεᾶται, πεντακισμύριοι περίπου, ἠνάγκασθησαν ν' ἀντισταθῶσι καθ' ὅλης τῆς Περσικῆς δυνάμεως· καὶ καταρχὰς μὲν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν καὶ πολλοὶ πλείονες ἐτραυματίσθησαν, διότι ἔμειναν ἱκανὴν ὥραν ἄπρακτοι ἕως οὗ λάβῃ πέρας ἡ ἀρξαμένη θυσία, τῆς ὁποίας τὰ σημεῖα δὲν ἐφαίνοντο αἴσια, ἐπὶ τέλους δὲ οἱ Τεγεᾶται, μὴ δυνάμενοι νὰ κρατήσωσι τὴν ὁρμὴν αὐτῶν ἐκινήθησαν, εὐθὺς δὲ τοὺς ἠκολούθησαν καὶ οἱ Σπαρτιάται ἀφοῦ εὐτυχῶς νῆα τις θυσία, διρκούσης τῆς ὁποίας ὁ Πausanias δακρύων

ἐπεκαλεῖτο τὴν ἀρωγὴν τῶν Θεῶν, ἐφάνη ἐπὶ τέλους αἰσία· τότε λοιπὸν συνεκροτήθη ἀγὼν κρατερώτατος (τὴν 25 Σεπτεμ. 479)· διότι καὶ οἱ Πέρσαι, μαρτυροῦντος τοῦ Ἡροδότου, δὲν ἦσαν κατώτεροι οὔτε κατὰ τὴν βίωμην οὔτε κατὰ τὴν θέλησιν, τὰ μικρά των ὁμῶς ὅπλα ὡς πρὸς τὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ περὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην ἀπειρία τοὺς ἐδείκνυον κατωτέρους τῶν Ἑλλήνων· διὰ τοῦτο ἕως οὗ ὁ Μαρδόνιος μαχόμενος ἀπὸ τοῦ λευκοῦ ἵππου του μετὰ τῶν περὶ ἑαυτὸν χιλίων λογάδων ἡ νίκη ἔμενεν ἀδιάκριτος· ἅμα δὲ οὗτος ἔπεσε διὰ τῆς μακρᾶς τοῦ Σπαρτιάτου Ἀιμνήστου λόγχης, καὶ οἱ μὲν τῶν λογάδων ἀπέθανον οἱ δὲ κατετρώθησαν, εὐθὺς ὅλοι δειλιάσαντες πρὸς φυγὴν ἐτράπησαν· ἐπικειμένων δὲ τῶν Ἑλλήνων οἱ πλείονες τῶν βαρβάρων συνέφυγον εἰς τὸ ξύλινον τεῖχος, τοὺς δὲ λοιποὺς ὄντας πλείονας τῶν τετρακισμυρίων ἀναλαβὼν ὁ Ἀρτάβαζος, τοῦ Μαρδονίου ἐξαρχῆς ἀντίζηλος καὶ ἀντίπαλος, ὠδήγησε συντόνως διὰ τῆς Φωκίδος εἰς τὸν Ἑλλησποντον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Πλαταιέων καὶ Θεσπιδέων ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς Βοιωτοὺς, καὶ ἀφοῦ τοὺς κατεδίωξαν μέχρι Θηβῶν, ἀποχωρήσαντες ἔσπευσαν νὰ δώσωσι χεῖρα βοθησίας εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, οὔτινες ἐν τῷ μεταξὺ ἐτειχομάχουν ἀνωφελῶς πρὸς τοὺς εἰς τὴν παρεμβολὴν καταφυγόντας βαρβάρους· καθὼ δὲ πολὺ ἐμπειρότεροι ὄλων περὶ τὴν πολιορκητικὴν τέχνην κατώρθωσαν ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ ἐκπορθήσωσι τὸ ὀχυρὸν ἐκεῖνο χαράκωμα· τούτου δὲ γενομένου οἱ βάρβαροι καταπλεγέντες ἐπαύσαντο πάσης ἀντιστάσεως καὶ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Παυσανίου, φοβουμένου μή τι παράλογον συμβῇ ἐκ τῆς πληθύος των, κατεσφάγησαν σχεδὸν πάντες.

Τοιαύτην τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης λαβούσης ἔκβασιν, οἱ Ἕλληνες ἔθαψαν μὲν τοὺς πεσόντας, ὄντας πλείους τῶν μυρίων, ἐκ δὲ τῶν ἀπείρων λαφύρων, ἅτινα εὗρον, ἐν δέκατον ἀφιέρωσαν εἰς τοὺς Θεοὺς, ἄλλο δέκατον ἔδωκαν δῶρον εἰς τὸν Παυσανίαν καὶ τὰ λοιπὰ διένειμαν εἰς τὰς μετασχούσας τοῦ ἀγῶνος πόλεις· ἰδρύσαντες δὲ καὶ βωμὸν Διὸς ἐλευθερίου, φέροντα τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα:

Τόνδε ποθ' Ἕλληνας νίκας κράτει, ἔργῳ Ἄρεος,

Εὐτόλμῳ ψυχᾷ λήματι πειθόμενοι,

Πέρσας ἐξελάσαντες, ἐλευθέρα Ἑλλάδι κοινὸν

Ἰδρύσαντο Διὸς βωμὸν ἐλευθερίου.

ἐψήφισαν, κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου, νὰ τελεῖται αὐτόθι πενταετηρικός ἀγών, ὁ τῶν Ἑλευθερίων, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ἣτις ἀπῆλλαξε τὴν Ἑλλάδα τῆς στυγεράς δουλοσύνης (*). Ἀλλὰ φεῦ! καὶ αὐθις προκειμένου λόγου περὶ τοῦ ἀριστείου ἡγέρθη ἕρις σφοδροτάτη μεταξὺ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων καὶ παρ' ὀλίγον νὰ ἐκραγῇ ἐν τεύθεν πόλεμος ἐμφύλιος, ἐάν ὁ φρόνιμος Κορίνθιος Κλεόκριτος δὲν προσέτεινε τὸ εἰς πάντας ἀρέσων συμβιβαστικὸν μέτρον τοῦ ν' ἀποδοθῇ τοῦτο εἰς τοὺς Πλαταιεῖς, ὧν ἡ χώρα ὑπῆρξε τὸ θέατρον τοῦ ἐνδοξοτάτου ἀγώνος. Ἐπὶ τέλους δὲ, ἀφοῦ ἐτιμῆθησαν καὶ ἀντημείφθησαν οἱ ἀνδραγαθήσαντες, ἔδωκε νὰ τιμωρηθῶσι καὶ οἱ παῖσαι τὴν ἐνδεκάτην λοιπὴν ἡμέραν μετὰ τὴν μάχην ὁ τροπαιοφόρος στρατὸς ἐμφανισθεὶς πρὸ τῶν Οἰθῶν ἐζήτησε τοὺς αἰτιωτάτους τῶν μηδισάντων μολονότι δὲ οἱ Οἰθῆται τὸ πρῶτον ἀντέτειναν, ἔπειτα ὁμοῦς βλέποντες ἐρημυμένην τὴν χώραν αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ τοὺς παραδώσωσι πάντες δὲ οὗτοι ἐκολάσθησαν ἐν Κορίνθῳ καὶ ἀφοσιώθησαν εἰς τὴν Δίκην.

Κατὰ παραδόξον δὲ συγκύρησιν, τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ πεζὺς πῶν Ἑλλήνων στρατὸς ἔσταινε τὸ τῶν Πλαταίων μέγα τρόπαιον, καὶ ἡ ναυτικὴ αὐτῶν δύναμις, ἥς ἡγοῦντο ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδης καὶ ὁ Ἀθηναῖος Ξάνθιππος ἀντὶ τοῦ Θεμιστοκλέους (**), ἐνίκα ἄλλην ἐπιφανῆ νίκην ἐν Μυκάλη τῆς Ἰωνίας.

(*) Προκειμένης τῆς πρώτης ἐν τῷ εἰρημένῳ βωμῷ τελετῆς ὁ Πύθιος διέταξε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (ἐν βίῳ Ἀρις. 21), τοὺς Ἕλληνας νὰ μὴ θύσωσι πρὶν ἢ ἀποσθῶσι τὸ κατὰ τὴν χώραν πῦρ, ὡς ὑπὸ τῶν βαρβάρων μαρμασμένον, καὶ λάθωσι καθαρὸν ἐκ Δελφῶν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐστίας· ὅθεν οἱ μὲν ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων περιτρέχοντες εὐθὺς ἠνάγκαζον τοὺς χρωμένους ν' ἀποσθῶσι τὰ πυρὰ πάντα· ἐκ δὲ τῶν Πλαταιῶν ὁ Εὐχίδας, ὑποσχόμενος, ὡς ἐνδέχεται τάχιστα νὰ προσκομίσῃ τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ πῦρ, ἦλθεν εἰς Δελφούς· Ἀγνίσας δὲ τὸ σῶμα καὶ περιβρῶντισθεὶς περιέθετο εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ στέφανον δάφνης, καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὸ πῦρ δρομαῖος πάλιν εἰς τὰς Πλαταίας ἔρχεται, καὶ πρὸ τῆς θύσεως τοῦ ἡλίου ἐπανήλθε, τὴν αὐτὴν ἡμέραν χιλίους στρατιώτας ἀνύσας· ἀφοῦ δὲ ἡσπάσθη τοὺς πολίτας καὶ παρέδωκε τὸ πῦρ, εὐθὺς ἔπεισε καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέπνευσε· ἀράμενοι δ' αὐτὸν οἱ Πλαταιεῖς ἔθαψαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος, ἐπιγράφαντες τὸδε τὸ τετράμετρον:

Εὐχίδας Πυθῶδ' ἠρέξας ἦλθε τῶδ' αὐθημερόν.

(**) Εἰς τὸν Θεμιστοκλῆν δὲν ἐπέτρεψαν ἤδη τὴν ναυαρχίαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅντιν' ἐμφορμένοι κατ' αὐτοῦ, ὡς πείρξαντος νὰ λάθῃ παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν τιμὰς καὶ ἀντιμισθίαν.

Ἐν τῷ δηλονότι, μετὰ τὸ Σαλαμίνειον κατόρθωμα, οἱ εἰρημένοι ἀρχηγοὶ διέτριβον ἐν Δήλῳ, ἦλθον ἐκ Σάμου πρὸςθεῖς ζητοῦντες τὴν συνδρομὴν των εἰς τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων, ἐπικαλούμενοι πρὸς τοῦτο κοινού: Θεοῦ: καὶ τὴν ἐπιχείρησιν πάντῃ εὐθετον καὶ κατορθωτὴν παριστῶντες· ὁ Δεωτυχίδης καὶ οἱ ἄλλοι σύνεδροι ἐδέχθησαν προθύμως τὴν αἴτησιν καὶ ἄνευ τινὸς ἀναβολῆς ἀπέπλευσαν ἐκ Δήλου ἀναγόμενοι πρὸς τὴν Σάμον, ὅπου, ὥς προεῖρηται, εἶχον καταφύγει τὰ λείψανα τοῦ Περσικοῦ στόλου· ἅμα δὲ γενομένης γνωστῆς τῆς ἀναγωγῆς των οἱ Πέρσαι ναύαρχοι, οὔτινες ἡσθάνοντο ἐκυτοῦ: ἀνικάνους πρὸς ναυμαχίαν, κατάραντες εἰς Μυκᾶλην τὰς μὲν Φοινίσσας νῆας ἀπέπεμψαν, τὰς δὲ λοιπὰς ἐνεώληκσαν καὶ περιφράξαντες αὐτὰς μὲ τείχος· ζύλινον καὶ βαθεῖαν τάφρον τὰς ἐθεσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ αὐτόθι πρὸς φύλαξιν τῆς Ἰωνίας ὑπὸ τοῦ Ξέρξου καταλειφθέντος στρατοῦ, οὔτινας ἐστρατήγει ὁ Τιγράνης· οἱ δ' Ἕλληνες ὡς ἔμαθον τῶν βερβάρων τὴν ἀναχώρησιν, ἐπέπλευσαν ἐπὶ τὴν ἡπειρον καὶ ἰδόντες ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀνελκυσμένα τὰ αὐτῶν πλοῖα καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν παρὰ τὸν Αἰγιαλόν, πρῶτον μὲν ἔσειλαν κήρυκα, δι' οὗ προεκάλουν τοὺς Ἴωνας γενομένης μάχης νὰ ἐνθυμηθῶσι τὴν ἐλευθερίαν των, ἔπειτα δ' ἀποθάντες εἰς τὴν ζῆρὰν διηρέθησαν δίχα, καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Κορινθίων προὔχωρησαν πρὸς τὴν πεδιάδα, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀνέβησαν τὰς λόφους καὶ κρημνοὺς πρὸς κατάληψιν τῶν ὑψηλῶν θέσεων· ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς αὐτάς, οἱ Ἀθηναῖοι ἔτρεψαν ἤδη τὸν Περσικὸν στρατὸν, καὶ τοὶ ἀντιστάντα γενναίως, καὶ τέλος ἐνωθέντες μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων τὸν κατεδίωξαν καὶ τὸν ἠφάνισαν κατὰ κράτος. Πρὸς τοῦτο δὲ συντέλεσαν οὐκ ὀλίγον καὶ οἱ Ἴωνες, πρὸ πάντων οἱ Σάμιοι καὶ οἱ Μιλήσιοι. Αὕτη ἡ ἐν Μυκᾶλῃ μάχη, ἣς προέκειντο, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, βραβεῖα αἱ νῆσοι καὶ ὁ Ἑλλήσποντος, ἐγένετο περὶ δέλην τῆς αὐτῆς, ὡς προεῖρηται, ἡμέρας τοῦ ἐν Πλαταιαῖς ἀγῶνος· ἡ δὲ περὶ τῆς εὐτυχοῦς τούτου ἐκβάσεως αὐθημερὸν μετὰξὺ ὅλου τοῦ στρατοῦ διαδοθεῖσα φήμη ἦτο μὲν τότε στρατήγημα τοῦ ἀρχηγοῦ πρὸς ἐνίσχυσιν ἐκείνου, πολεμοῦντος μακρὰν τῆς Ἑλλάδος, ὕστερον ὁμῶς ἐκ τῶν πραγμάτων ἐθεοποιήθη πληρέστατα.

Καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο πολλῶν λαφύρων κύριοι· συναγαγόντες δὲ ταῦτα εἰς τὸν στόλον των καὶ ἐμπρήσαντες τῶν ἐχθρῶν

τάς νῆας καὶ τὰ χαρακώματά των ἀπέπλευσαν εἰς Σάμον· ἐκεῖ δ' ἐβουλευόντο περὶ τῆς τύχης τῶν ἰώνων, τοὺς ὁποίους ἐβλεπον ὅτι δὲν ἦσαν καθ' ἑαυτοὺς ἱκανοὶ νὰ ἀνθεξώσιν εἰς τὴν ὑπέροχον τῶν Περσῶν δύναμιν. Οἱ Πελοποννήσιοι τοῦτο συλλογιζόμενοι μὴδ' ὄντες διατεθειμένοι νὰ τοῖς χορηγῶσι καὶ εἰς τὸ μέλλον τὴν συνδρομὴν των προέτειναν τὴν μὲν Ἀσίαν νὰ ἐγκαταλείψωσιν ὅλην εἰς τοὺς βαρβάρους, τοὺς δὲ Ἴωνας νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ νὰ δώσωσιν αὐτοῖς τὰς πόλεις καὶ τὰ κτήματα τῶν μηδισάντων Ἑλλήνων. Ἀλλ' εἰς τοὺς Ἀθηναίους δὲν ἤρεσκε παντάπασιν νὰ γενῇ ἀνάστατος ἡ ἰωνία, οὐδὲ ν' ἀποφασίζωσιν ἄλλοι περὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀποικιῶν ὅθεν ἀντιτείνοντων αὐτῶν, προθύμως οἱ Πελοποννήσιοι ὑπεχώρησαν καὶ οὕτω δὴ συμπεριέλαβον εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἑλλήνων Σαρμῖους καὶ Χίους καὶ Λεσβίους καὶ τοὺς ἄλλους νησιώτας, ὅσοι ἔτυχον τότε συστρατευόμενοι, ὑποχρεώσαντες τούτους δι' ὅρκου νὰ ἐμμένωσι πιστοὶ εἰς αὐτήν. Ἐπειτα δὲ ἐπλευσαν ἐπὶ τὸν Ἑλλησποντον ἵνα λύσωσι τὰς γεφύρας, ἀλλ' ὥς δὲν εὗρον αὐτάς, οἱ μὲν περὶ τὸν Λεωτυχίδην ἐπανῆλθον οἵκαδε εὐθύς, οἱ δὲ περὶ τὸν Ξάνθιππον ἐκ τῆς Ἀβύδου διαβαλόντες εἰς τὴν Χερσόνησον ἐπολιόρκησαν τὴν ὀχυροτάτην Σηστόν, καὶ μετὰ πολλὴν ἀντίστασιν κρατήσαντες αὐτῆς καὶ λείαν πολλὴν ἐντεῦθεν λαβόντες ἀπέπλευσαν εἰς Ἀθήνας.

§. 6. Ἀνοικοδόμησις Ἀθηνῶν Πολιτικῇ Θεμιστοκλέους.

Ἐν ᾧ ἔτι οἱ μετὰ τοῦ Ξανθίππου στρατεύοντες ἡσυχολοῦντο εἰς τὰς Ἑλλησποντίους δορικτησίας των, οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι, ἐπανελθόντες μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων ἀπὸ Τροιζήνης καὶ Σαλαμῖνος εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐπεχείρησαν ν' ἀνοικοδομήσωσι τὴν πόλιν αὐτῶν, ἣν οἱ βάρβαροι εἶχον μεταβάλλει εἰς σωρὸν ἐρείπειων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦ περιβόλου τὸ πλεῖστον μέρος ἦτο κατηδαφισμένον, ὁ Θεμιστοκλῆς, καὶ νῦν, ὡς καὶ πάντοτε, προνοητὴς τοῦ μέλλοντος, συνεβούλευσε νὰ προηγηθῇ ἡ τείχις τοῦ Ἄστεος, καὶ ἡ συμβουλὴ του ἐνεκρίθη παρὰ τὸν λαόν. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιῆται, οὔτινες ἔμαθον τοῦτο διὰ τῶν Αἰγινητῶν, φοβούμενοι μὴ διὰ τῆς προκειμένης ὀχυρώσεως οἱ ἀντίζηλοί των καταστήθωσι ἰσχυροὶ καὶ κατὰ γῆν, ὡς ἦσαν κατὰ θάλασσαν, καὶ ἐπομένως τοὺς ἀρπάσωσι τὴν ἡγεμονίαν, ἐζήτησαν δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένους νὰ τοὺς ἀποτρέψωσι τῷ ἔργῳ, προτείνοντες ὅτι τὸ

κοινὸν συμφέρον ἀπῆται νὰ μὴν ὑπάρχωσιν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήτου, ἥτις προσέφερεν εἰς πάντας ἱκανὸν καὶ ἀσφαλὲς καταφύγιον, πόλεις τετειχισμέναι, ἀφ' ὧν ἐρμώμενος ὁ βάρεβρος, ἐὰν αὖθις ἐπέλθῃ, ἤθελε καταπολεμήσει τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν ἀληθῆ αὐτῶν σκοπὸν κατανοῶν ἐσπούδασε νὰ τὸν ματαιώσῃ δι' ἀπάτης· ἔπεισε δηλονότι τοὺς Ἀθηναίους νὰ πύσωσι μὲν τῶν ἔργων μέχρις ἀπαλλαγῆς τῶν Λακεδαιμονίων ἀπεσταλμένων, νὰ πέμψωσι δὲ αὐτὸν ὅσον τάχιστα εἰς Λακεδαίμονα καὶ μετὰ τινα χρόνον ὕστερον, ἀφοῦ ἐργαζόμενοι δραστηρίως φέρωσι τὸν τειχισμὸν εἰς ἱκανὸν ὕψος, νὰ ἐκπέμψωσιν ἄλλους πρέσβεις, ἐὰν δὲ σταλῶσι καὶ ἐκεῖθεν τοιοῦτοι εἰς Ἀθήνας, νὰ τοὺς ἐμποδίσωσιν ἕως οὗ αὐτὸς ἐπανέλθῃ. Ἐν ᾧ λοιπὸν πάντες, ἄνδρες γυναῖκες καὶ παῖδες, ἐκτιζον ἀκαταπαύστως, μήτε ἰδίου μήτε δημοσίου οἰκοδομήματος φειδόμενοι, ὁ Θεμιστοκλῆς φθάσας εἰς Λακεδαίμονα ἐβράδυνε νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὰς ἀρχάς προφασίζόμενος ὅτι ἀναμένει τοὺς συμπρέσβεις. Ἐπὶ τέλους δὲ, ἐπειδὴ αἱ Σπαρτιᾶται ἤρξαντο νὰ δυσπιστῶσι, μανθάνοντες παρ' ἄλλων ὅτι αἱ Ἀθηναὶ τειγίζονται, τοὺς παρεκάλεσε νὰ μὴ πιστεύωσιν εἰς κενὰς φήμας ἀλλὰ νὰ πέμψωσιν ἄνδρας ἀξιόπιστους, παρ' ὧν ἐδύναντο νὰ λάβωσι πληροφορίας ἀκριβεῖς· τούτου δὲ γενομένου καὶ τῶν ἐξ Ἀθηνῶν προσδοκωμένων πρέσβεων ἀφίχθέντων, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις δὲν ἐφοβεῖτο πλέον μὴ τὸ ἔργον ἐμποδισθῇ, παρκατὰς εἰς τοὺς Ἐφόρους ἀνήγγειλε φανερά ὅτι αἱ Ἀθηναὶ ἐτειχίσθησαν ἤδη καὶ ἦσαν ἱκαναὶ ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ παντός ἐχθροῦ, ξένου ἢ ἐγχωρίου· καὶ ὅτι τὸ γενόμενον δὲν ἀντέκειτο οὐδαμῶς εἰς τὸ δίκαιον τῶν ἔθνων, καθόσον *συμμαχία ἐλευθέρων πόλεων* δὲν ἐδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ἀντιπάλου παρασκευῆς (Θουκυδ. Α, 91). Οἱ Σπαρτιᾶται ἐνόησαν βραδέως μόλις ὅτι κατεστρατηγήθησαν καὶ φρονίμως φερόμενοι ἐκρυψαν τὴν λύπην αὐτῶν· οἱ δὲ πρέσβεις ἐκτέρων ἐπανῆλθον οἰκταδὲ ἀνεπικλήτως. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ὁ Θεμιστοκλῆς διεπραξέ καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ Πειραιῶς ὡς λιμένος πολὺ τοῦ Φαλήρου εὐρυχωροτέρου καὶ πρὸς κτήσιν τῆς κατὰ θάλασσαν δυνάμεως προσφυσστέρου· προσέτι δ' ἔπεισε τὸν δῆμον νὰ κατασκευάζῃ πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις εἴκοσι τριήρεις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν, καὶ νὰ κηρύξῃ ἀτελεῖς πάντας τοὺς μετοίκους καὶ τεχνίτας, σκοπῶν οὕτω νὰ ἐλκύσῃ πολλοὺς ξένους εἰς τὴν πόλιν, καὶ νὰ πλουτίσῃ ταύτην διὰ παντοδαπῶν

χειροτεχνῶν καὶ ἱκανῶν ναυτῶν. Εἰς τὴν ἐκ παντὸς δὲ τρόπου αὐξή-
σιν τῶν Ἀθηναίων ἀποβλέπων συνέλαβε καὶ ἄλλο μείζον μὲν, ἥτιον
δὲ θεμιτὸν σχέδιον. Παρυστὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶπεν ὅτι ἔχει κατὰ
νοῦν πρᾶξιν τινὰ ὠφέλιμον μὲν καὶ σωτήριον, ἀπόρρητον δὲ πρὸς
τοὺς πολλούς. Τῶν δὲ Ἀθηναίων ἐπιτρεψάντων τὴν διακοίνωσιν ταύ-
της εἰς τὸν Ἀριστείδην ἵνα κρίνῃ αὐτὸς περὶ τῆς ὠφελείας, ὁ Θεμι-
στοκλῆς ἀπεκάλυψεν αὐτῷ ὅτι διενοεῖτο νὰ καύσῃ τὸν στόλον ὅλων
τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ὅστις τότε διεχίρμαζεν εἰς Παγα-
σᾶς, καὶ νὰ καταστήσῃ οὕτω τὰς Ἀθήνας μόνην θαλασσοκράτορα·
ὁ δὲ Ἀριστείδης παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον ἀπεφάνθη, ὅτι τὸ ἐπινοηθὲν
ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους ἦτο μὲν λυσιτελέστατον, ἀλλὰ καὶ ἀδικώτα-
τον συνάμα· ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ τούτῳ τοῦ ἐναρέ-
του ἀνδρός, ἀπέβριψαν εὐθὺς τὸ σχέδιον καὶ οὐδὲ κἀν νὰ τὸ ἀκού-
σωσιν ἠθέλησαν· τοσοῦτον ἴσχυεν ἔτι τῆς δικαιοσύνης τὸ αἶσθημα
εἰς τὰς καρδίαις τῶν πολλῶν! Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, γενομένης
ἐν τῷ Ἀμφικτιονικῷ συνεδρίῳ συζητήσεως περὶ τῶν Ἑλληνίδων ἐκεί-
νων πόλεων, ὅσαι δὲν εἶχον συμμαχήσει κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ μὲν
Λακεδαιμόνιοι προέτειναν ν' ἀποκλεισθῶσι τῆς Ἀμφικτιονίας, ὁ δὲ
Θεμιστοκλῆς φοβηθεὶς μὴ, ἐκβληθέντων τοῦ συνεδρίου τῶν Θεσσα-
λῶν Ἀργείων καὶ Βοιωτῶν, ἐκείνοι ἐπικρατήσωσι παντελῶς τῶν ψή-
φων καὶ πράττωσι πάντα τοῦ λοιποῦ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, συνη-
γόρησεν ὑπὲρ τῶν πόλεων καὶ ἔσχυσε νὰ μεταθέσῃ τὰς γνώμας τῶν
Πυλαγορῶν, ἀφοῦ τοῖς παρέστησεν ὅτι τριάκοντα καὶ μία μόναι πό-
λεις, καὶ τούτων αἱ πλείονες μικραὶ, μετέσχον τοῦ πολέμου, καὶ ὅτι
ἠθελεν εἶσθαι δεινόν, τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐκσπόνδου γενομένης, νὰ
περιορισθῇ τοῦ συνεδρίου ἡ ἰσχὺς εἰς τὰς μεγίστας δύο ἢ τρεῖς πό-
λεις. Ἐκτοτε οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἔχοντες ἤδη καὶ ἄλλας ἀφορμὰς, συ-
νέλαβον μῖσος ἄσπονδον κατὰ τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ὅστις ἐγίνωσκε
νὰ ματαιόνη τοὺς ἰδιοτελεῖς αὐτῶν σκοποὺς, καὶ θέλοντες νὰ ἐπιτα-
χύνωσι τὴν πτώσιν του ὑπεστήριζον παντοιοτρόπως τοὺς ἐν Ἀθήναις
ἀντιπάλους του.

§. 7. Ἀρχὴ τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν ἐπιθετικοῦ πολέμου·
ἡγεμονία Ἀθηναίων· διοίκησις Ἀριστείδου· Πausανίου
καὶ Θεμιστοκλέους τελευταία τύχη·

Αἱ ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Μυκάλλῃ νίκαι δὲν ἦσαν τὸ πέρας τοῦ

κατὰ τῶν Περσῶν μεγάλου ἀγῶνος· τοῦτον βλέπομεν ἐξακολουθοῦν-
 τα καὶ περαιτέρω, ἀλλ' ὑπὸ πάντῃ ἄλλας σχέσεις. Ἡ Ἑλλάς δηλο-
 νότι, διακριθείσης ἅπαξ τῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς, ἀπὸ ἀμυνομένης ἐθάβ-
 ρυνε νὰ γενῇ ἐπιθετικὴ, ἔχουσα πρὸς τοῦτο καὶ ἀφορμὴν εὐλογωτά-
 την, τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων. Οἱ συνετώτεροι
 τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος συνείδον πάραυτα ὅτι τὸ μόνον
 μέσον τῆς ἀναχατίσεως τῶν ἐσωτερικῶν διαίρέσεων ἦτο ὁ πρὸς τὰ
 ἔξω πόλεμος (*). διὰ τοῦτο ἄρα καὶ ὁ Ἀριστείδης κατὰ τὴν πρώτην
 τῶν Ἑλλήνων σύνοδον, τὴν μετὰ τὰς εἰρημένους νίκας γενομένην,
 ἔσπευσε νὰ προτείνῃ τὴν ἐξακολουθήσιν τοῦ Περσικοῦ πολέμου· εἰς
 δὲ τὴν πρότασιν ταύτην πάντες, καὶ μάλιστα οἱ Σπαρτιάται, οἵτινες
 ἔβλεπον ὅτι τοῖς παρουσιάζετο προσφοριώτατη εὐκαιρία νὰ στηρίξωσι
 καὶ ἐπεκτείνωσι τὴν μέχρι τοῦδε αὐτῶν ἡγεμονίαν κατὰ ξηράν καὶ
 κατὰ θάλασσαν, συνήνεσαν προθυμότατα· ὅθεν ἀμέσως στόλος τις
 συμμαχικὸς συγκείμενος ἐξ ἑκατὸν τριηρῶν καὶ φέρων ἱκανὴν στρα-
 τιωτικὴν δύναμιν ἐστάλη, στρατηγούσης τοῦ Πausaniou, εἰς τὸν
 Ἑλλήσποντον ἵνα καταλάβῃ τὴν κλεῖδα τῆς Ἀσίας. Παρήταν δ' ἐν τῇ
 ἐκστρατείᾳ ταύτῃ ὁ τε Ἀριστείδης καὶ ὁ τοῦ ἐνδόξου Μιλτιάδου
 υἱὸς Κίμων ὡς διοικηταὶ τῆς ναυτικῆς τῶν Ἀθηναίων μοίρας· καὶ
 πρῶτον μὲν οἱ σύμμαχοι ἐστράτευσαν εἰς τὴν Κύπρον, τῆς ὁποίας
 καθυπέταξαν τὸ πλείστον μέρος, ὕστερον δὲ πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον
 πλεύσαντες ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὴν Σηστόν καὶ ἐφεξῆς τὸ Βυζάν-
 τιον, πολλοὺς τῶν αὐτόθι εὐρεθέντων Περσῶν αἰχμαλωτεύσαντες καὶ
 ἅπειρα λαβόντες λάφυρα. Ἀλλὰ φεῦ! αἱ εὐτυχίαι αὗται καὶ ἰδίως αἱ
 ἄμεσοι μετὰ τῶν Περσῶν σχέσεις ἐν Βυζαντίῳ ἐπήνεγκον αἰφνιδίως
 τοιαύτην εἰς τὸν τρόπον καὶ τὸ φρόνημα τοῦ Πausaniou μεταβολήν,

(*) Καὶ ὅταν ᾗδῃ τὰ πάντα ἐκκλινον εἰς τὴν θάλασσαν, ἐνθουσιῶντες ῥήτορες
 θεώρουσι εἰσέτι τὸν κοινὸν κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶνα ὡς τὸ ἀσφαλέστερον τῆς
 σωτηρίας μέσον. Οὕτω π. χ. ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν περίφημον πανηγυρικὸν
 τοῦ λόγον, τὸν ὁποῖον ἀνέγνω ἐνώπιον τῶν ἐν Ὀλυμπίῳ συνηγμένων Ἑλλή-
 νων, ἀφοῦ περιέγραψε τὰ ἐκ τῆς διαίρέσεως προκύψαντα δεινὰ, ἐξακολουθεῖ
 λέγων· «Ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς (τοὺς δυναστεύοντας ἐν ταῖς πόλεσιν), εἴπερ
 ἦσαν τῆς παρούσης θόδξης ἀπάντων ἀφειμένους τῶν ἄλλων,
 περὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους εἰσηγεῖσθαι καὶ
 συμβουλεύειν κτλ».

ὥστε οὐδεὶς ἀνεγνώριζε πλέον τῶν Πλαταιῶν τὸν ἥρωα. Ἐνώπιον τῆς Περσικῆς λαμπρότητος καὶ τρυφῆς ὁ ἀφελὴς καὶ ἰσχνὸς Σπαρτιατικὸς βίος δὲν τὸν εὐχαρίστει· ὁ περιορισμὸς τῆς κατὰ τοὺς πατέριους νόμους ἐξουσίας ἀπέναντι τῆς αὐθαιρέτου τῶν Περσῶν σατραπῶν ἐνεργείας τῷ ἐφαίνετο ἀφόρητος· τέλος τὸ πάθος τῆς φιλαρχίας τὸν ἐκυρίευσεν τοσοῦτον, ὥστε χάριν τῆς κορέσεως αὐτοῦ συνέλαβεν καὶ τὴν ἀνόσιον ἰδέαν τοῦ νὰ γενῇ προδότης τῆς πατρίδος του. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτευθέντων ἐν Βυζαντίῳ εἶχεν εὐρεῖ καὶ γνωρίσει πολλοὺς ἐπιφανεῖς τὸ γένος· συγχρόνως δ' ἐσχέτισθη καὶ μετὰ τινος Ἑλλήνου, τοῦ Ἐρετριέως Γοργύλου, ὅστις ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου εἶχεν ὡσαύτως προδώσει τὴν πατρίδα του καὶ δι' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν πράξιν ἀντεμείφθη γενόμενος ἄρχων τεσσάρων εὐπροσόδων Αἰολικῶν πόλεων· μετ' αὐτοῦ λοιπὸν συνύφανε τὸ σχέδιόν του· Ὁ πονηρὸς Ἐρετριεὺς, εἰς ὃν ἐπέτρεψε τὴν διοίκησιν τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν φύλαξιν τῶν εἰρημένων αἰχμαλώτων, κατὰ συνέπειαν τῆς συνεννοήσεως ἄφησε τούτους νὰ δραπετεύσωσι καὶ διεβίβασεν εἰς τὸν Πέρσῃ βασιλέα ἐπιστολὴν τινὰ τοῦ Πικυανίου, δι' ἧς οὗτος ἀνήγγελλε τὴν ἀπόλυσιν τῶν ἐπιφανῶν αἰχμαλώτων ὡς ἴδιον ἔργον, ἐζήτει νὰ τῷ δώσῃ εἰς γάμον τὴν κόρην του καὶ ὑπέσχετο τὴν ἑαυτοῦ συνδρομὴν πρὸς καταδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τί ἄλλο ἀρεστότερον ἐδύνατο νὰ φανῇ εἰς τὸν μέγαν βασιλέα παρὰ τὴν προσφορὰν ταύτην; ὅθεν κατὰ παραγγελίαν αὐτοῦ ὁ τῆς Φρυγίας Σατράπης Ἀρτάβαζος ἐξηκολούθει νὰ κολακεύῃ κατὰ πάντα τρόπον τὸν Πικυανίαν, ὅστις πιστεύων ὅτι ἐπέτυχεν τοῦ σκοποῦ του, ὡς ἂν ἦτον ἤδη περσικὸς σατράπης, ἐδορυφορεῖτο ὑπὸ Μήδων καὶ Αἰγυπτίων, καὶ μετέβαλεν ἀναφανδὸν καὶ στολὴν καὶ δίκαιαν κατὰ τὸν Ἀσιατικὸν τρόπον· καὶ πρὸς πάντας δὲ τοὺς συμμάχους ἐδεικνύετο τὸυντεῦθεν ὑπεροπτικὸς καὶ τραχὺς· ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς του δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ κινήσῃ καθ' ἑαυτοῦ ὄλων τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὸ μῖσος. Οἱ Πελοποννήσιοι ἀπέπλευσαν εὐθὺς εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ λοιποὶ σύμμαχοι καὶ μάλιστα οἱ Χίοι, οἱ Σάμιοι καὶ οἱ Λέσβιοι παρέδωκαν τὴν διοίκειν σύμπαντος τοῦ στόλου εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀρχηγοὺς Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα.

Αἱ Ἀθῆναι ὤφειλον τὴν ἀξιόλογον ταύτην καὶ πλήρη σπουδαίων συνεπειῶν ἀπόφασιν τῶν συμμάχων πρὸ πάντων εἰς τοῦ Ἀριστείδου

τὴν πραότητα καὶ φιλανθρωπίαν· καὶ ἀνεκάλεσαν μὲν εὐθὺς αἱ ἀρχαὶ τῆς Σπάρτης τὸν Πausaniαν, πέμψαντες αὐτὸν αὐτοῦ ἑτερον στρατιγόν, τὸν Φάρην, ἀλλ' οἱ σύμμαχοι δὲν ἠθέλησαν πλέον νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοῦτον. Οὕτως ἄρα ἡ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία ἀπὸ τῶν Σπαρτιατῶν περιήλθεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους (477), καὶ ἐκείνους μὲν παραιτηθέντας ἔκτοτε τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου παρηκολούθησαν καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι μετὰ τῶν Αἰγινήτων, πρὸς δὲ τοὺς δευτέρους, ἀναλαβόντας τοὺν τεῦθεν τὸν ἀγῶνα, συνετάχθησαν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Εὐβοίας, καὶ ὅλαι αἱ τῆς μικρᾶς Ἀσίας παράλια πόλεις· εἰς τὴν χρῆσιν δὲ τῆς νέας αὐτῶν εὐτυχίας ἐφάνησαν οἱ Ἀθηναῖοι πολὺ μετριοφρονες καὶ προσηκτικοί· ἀντὶ νὰ προτείνωσιν εἰς τοὺς νέους συμμάχους τόπον συνόδου τὰς Ἀθήνας, ὅπως ἦτο μέχρι τοῦδε ἡ Σπάρτη, ἀπέδειξαν ὡς τοιοῦτον τὴν Δῆλον, καὶ τὸν αὐτόθι περίφημον τοῦ Ἀπόλλωνος ναὸν κοινὸν ταμεῖον· Προϊσταμένου δὲ τοῦ Ἀριστείδου ὠρίσθη ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ πάσον ἐκάστη τῶν πόλεων, τῶν ἀποτελουσῶν τὴν νέαν συμμαχίαν, ὥφειλε νὰ συντελῇ εἰς τὸν κοινὸν σκοπὸν, καὶ ὁ Ἀριστείδης αὐτὸς ἀναδειχθεὶς πρῶτος *Ἑλληνοταμίας* οὕτως ἀκριβῶς καὶ δικαίως ἐπολιτεύθη, ὥστε οὐδεμία τῶν εἰσφερουσῶν πόλεων ἔδειξε τὴν ἐλαχίστην δυσαρέσκειαν. Ως δὲ ποτὲ (λέγει ὁ Πλούταρχος) οἱ παλαιοὶ τὸν ἐπὶ Κρόνου βίον, οὕτως οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων τὸν ἐπὶ Ἀριστείδου φῶρον *εὐπορίαν* τῆς Ἑλλάδος ὀνομάζοντες ὕμνου, καὶ μάλιστα καθόσον ὁ φόρος οὗτος ἐξαρχῆς εἰς τετρακόσια ἑξήκοντα μόνον τάλαντα ὀρίσθεις, μετοὔπολιν χρόνον ἔπειτα ἐδιπλασιάσθη καὶ ἐτριπλασιάσθη.

Ἐν τούτοις ὁ Πausaniος ὑποβληθεὶς ἐν Σπάρτῃ εἰς δίκην κατώρθωσε μὲν διὰ τῆς ἐπιρροῆς του ν' ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν, δὲν ἐγκατέλιπε δ' οὐδαμῶς τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του, ἀλλ' ἀπεφάσισε νὰ διατηρήσῃ τὰς πρὸς τοὺς Πέρσας σχέσεις του ἐλπίζων διὰ τῆς βοήθειας αὐτῶν νὰ καθαιρέσῃ τῶν Ἐφόρων τὸ ἀξίωμα καὶ νὰ περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀπόλυτον βασιλικὴν ἐξουσίαν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀνέβη ὡς ἰδιώτης εἰς Βυζάντιον καὶ αὐτόθεν ἐξηκολούθησε τὰς διαπραγματεύσεις του· ἀλλ' οὕτως ἀπερισκέπτως ἐνήργει, ὥστε πάραυτα οἱ σκοποί του ἐγένοντο κατάδηλοι. Ἀνακληθεὶς δὲ καὶ πάλιν εἰς Σπάρτην, δὲν ἐφοβήθη νὰ ἐπανεῖλθῃ πεπειθῶς εἰς τὰ πλοῦτη αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν

διαφθοράν τῶν ἀρχόντων τῆς Πατρίδος του· διότι οἱ Σπαρτιάται εἰ-
 χον ἤδη τοσοῦτον ἀπομακρυνθῆ τοῦ πνεύματος τῆς Λυκούργειου νο-
 μοθεσίας, ὥστε ὁ Πausanias εἰδύνατο βεβαίως νὰ στηριχθῇ εἰς τὰ
 χρηματικά του μέσα δωροδοκίᾳ δὲν ἦτο τότε σπάνιον μεταξὺ τῶν
 τὰ πρῶτα φερόντων ἀνδρῶν τῆς Σπάρτης· καὶ παράδειγμα πρόσφα-
 τον ὑπῆρχεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς Λεωτυχίδης, ὁ νικητὴς τῆς Μυκάλης,
 ὅστις ἔνεκα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐγκλήματος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ
 τὴν Λακωνίαν (*). Καὶ ἐφυλακίσθη μὲν ὁ Πausanias ἄμα ἐλθὼν οἰ-
 καδε, ἡλευθερώθη ὅμως εὐθύς· πάλιν καὶ ἔμεινεν ἀτιμώρητος καὶ νῦν.
 Ἐν ᾧ δ' ἐξηκολούθει καὶ ἀπὸ τῆς πατρίδος του αὐτῆς τὴν μετὰ τοῦ
 Ἀρταβάζου ἀλληλογραφίαν, συγχρόνως ὑπεκίνει αὐτόθι τοὺς Εἰλωτας
 εἰς ἀπόστασιν, δι' ἣς ἤλπιζε ν' ἀνατρέψῃ τὰ καθεστῶτα· καὶ αὕτη ἡ
 ἐνέργειά του δὲν ἔμεινε κεκρυμμένη, ἀλλὰ κατὰ τὸν Λυκούργειον νό-
 μον ἡ μαρτυρία μὴ ἐλευθέρου κατὰ Σπαρτιάτου δὲν εἶχεν οὐδεμίαν
 ἰσχύν· τέλος ὁ προδότης συνελήφθη εἰς τὴν ἰδίαν ἐκείνου παγίδα.
 Εἰλωτας τις κομιστὴς ἐπιστολῶν ἐνθυμηθεὶς ὅτι οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ
 σταλέντων ἐπέστρεψε καὶ ὑποπτεύσας ἠνέωξεν αὐτάς· ἅμα δ' ἐγνώ-
 ῃς ἐκ τῆς ἀναγνώσεώς των τὴν τεκταινομένην προδοσίαν καὶ τὴν περὶ
 τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ συμφωνίαν, ὡς ἐγένετο καὶ εἰς τοὺς προλαβόν-
 τας, σπεύσας τὰς ἐνεργείας εἰς τοὺς Ἐφόρους· τούτων δὲ δισταζόν-
 των, καθόσον αἱ ἐπιστολαὶ ἦσαν ἀνοικταί, καὶ πίστιν ἄλλην βεβαιο-
 τέραν ἐπιζητούντων, ὑπεσχέθη νὰ παραδώσῃ αὐτὸν ἐκεῖνον ὁμολο-
 γοῦντα· διὸ πορευθεὶς ἐπὶ τὸ Ταΐναρον καὶ ἐν τῷ αὐτόθι ναῷ καθί-
 σας ἱκέτης, τοὺς μὲν Ἐφόρους καὶ τινὰς τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν κα-
 τέκρυψεν ἐν τινὶ σκηνῇ, τὸν δὲ Πausaniam ἐλθόντα πρὸς αὐτὸν καὶ
 ἐρωτῶντα τὴν αἰτίαν τῆς ἱκετείας ἤρξατο νὰ μέμνηται ὡς ἐπίβου-
 λον τῆς ζωῆς του· αἰτοῦντος δὲ τοῦ Πausaniou συγγνώμην καὶ ὑπο-
 σχομένου αὐτῷ δῶρα πολλὰ ἐὰν σιωπήσῃ, οἱ Ἐφοροὶ καὶ οἱ μετ' αὐ-
 τῶν ἔλαβον τότε πλήρη ἀπόδειξιν τῆς προδοσίας. Ἐν ᾧ λοιπὸν οὗτοι

(*) Ὁ Λεωτυχίδης ἐπολέμηκε μετὰ τὰ Περσικά τοὺς Θεσσαλοὺς, θέλων πιθανῶς νὰ τοὺς τιμωρήσῃ ἔνεκα τῆς ὁποίας παρέσχον εἰς τοὺς Πέρσας βοήθειαν· καὶ ἐν ᾧ εἰδύνατο τὰ πάντα νὰ ὑποτάξῃ, δωροδοκηθεὶς ἀπέσχε τῆς ἐπιχειρή-
 σεως· ἀλλὰ φωραθεὶς μετοὔπολιν, ἐν ᾧ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἔτι ὦν ἐκάθητο ἐπὶ
 μαρτυρίου πλήρους χρημάτων, ἠναγκάσθη νὰ ἀραπετεύσῃ ἐκ τῆς Σπάρτης· ἡ
 οἰκία του κατεδαφίσθη καὶ αὐτὸς ἀπέθανεν ἐν Τεγείᾳ ἐξόριστος.

ἡτοιμάζοντο νὰ τὸν συλλάβωσιν, ὁ Πausανίας προλαμβάνων κατέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐπέτρεπετο νὰ ἐξαχθῇ διὰ τῆς βίας ἐκ τοῦ ἁγίου τούτου, ἀπορούντων τῶν Λακεδαιμονίων περὶ τοῦ πρακτέου, λέγεται ὅτι ἡ μή-τηρ τοῦ Πausανίου πλησιάζασα εἰς τὸ ἱερὸν, χωρὶς νὰ εἴπῃ ἢ πράξῃ τι ἄλλο, πλίνθον λαβούσα ἔθετο αὐτὸν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ καὶ ἐπανήλθεν εἰς τὰ ἴδια. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τὴν κρίσιν τῆς μητρὸς συνακολουθήσαντες ἐνωκοδόμησαν τὴν εἰσόδον καὶ τοιοῦτῳ τρόπῳ συνηνάγκασαν τὸν προδότην ν' ἀποκρτερήσῃ (469).

Εἰς τὴν τύχην τοῦ Πausανίου ἐνεπλέχθη μετοῦ πολυ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἰδομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀποτυχόντες εἰς πολλὰ ἔνεκα αὐτοῦ καὶ θέλοντες νὰ τὸν ἐκδικηθῶσιν ὑπεστήριζον ὕλαις δυνάμει τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἐν Ἀθήναις τοιούτους δὲ εἶχε πολλοὺς ὁ Θεμιστοκλῆς, καὶ ἰδίως (κατὰ τὸν Πλούταρχον) τὸν Κίμωνα καὶ τοὺς Ἀλκιμαωνίδας, οἵτινες θεωροῦντες αὐτὸν ὡς πρόσκομμα εἰς τὴν ἰδίαν ἐκυτῶν προαγωγὴν, ἐνίσχουν τὰς κατ' αὐτοῦ διαβολὰς καὶ ἐζήτουν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ τὸν ταπεινώσωσιν ἄλλως τε ὁ βαρὺς καὶ βίαιος χαρακτὴρ τοῦ ἀνδρός, ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ ἄμετρος φιλοδοξία του, καὶ προσέτι ἡ συνεχὴς ἀνάμνησις τῶν πράξεών του, τῆς ὁποίας δείγμα καταφανὲς παρίστατο τὸ παρὰ τὴν οἰκίαν του ἐγεροθὲν ἱερὸν τῆς Ἀρτεμίδος, ἣν Ἀριστοβούλην προσηγόρευσεν, ὡς ἄριστα συμβουλευσας τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν πόλιν, ἐξήρουν καθ' ἑαυτὰ νὰ διεγείρῃσι καὶ τὸν φόβον καὶ τὸν κοινὸν φθόνον. Ὁ δῆμος πάντοτε μὲν, τότε δὲ μάλιστα, φρονηματοισμένος διὰ τὰς νίκας του, καὶ τούτων ἔνεκα, τῇ συνδρομῇ αὐτοῦ τοῦ πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν πρότερον κλίνοντος Ἀριστείδου (*), ἐντελῶς ἱσοπαλῆτης γενόμενος, δὲν ἀνείχετο τοὺς ὑπερέχοντας, τοὺς δυνάμει βραρεῖς καὶ πρὸς τὴν δημοκρατικὴν ἰσότητά ἀσυμμέτρους ὅθεν ἦτα ἐπόμενον καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸ κατὰ τῶν τοιούτων ἀνδρῶν συνήθως ἐφαρμοζόμενον μέτρον, τὸν

(*) Πλούτ. εἰς βίον Ἀρις. ΚΒ'. «Ἐπεὶ δ' ἀναχωρήσαντας εἰς τὸ ἄστυ τοὺς Ἀθηναίους (μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην) ὁ Ἀριστείδης ζητούντας ἐνὶ ἡμέρᾳ ἀπολαβεῖν τὴν δημοκρατίαν, ἅμα μὲν ἄξιον ἡγούμενος διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν ἐπιμελείας τὸν δῆμον, ἅμα δ' οὐκέτι ῥάδιον, ἰσχύοντα τοῖς ὅπλοις, καὶ μέγα φρονούντα ταῖς νίκαις, ἐκθιασθῆναι, γράφει ψήφισμα· κοινήν εἶναι τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς ἄρχοντας εἶς Ἀθηναίων πάντων εἰς αἰῶνα».

ἐξοστρακισμῶν. Ἐγκαταλιπὼν δ' ὡς ἐξόριστος τὰς Ἀθήνας (471) δι-
 πᾶτο εἰς Ἄργος· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ τῶν ἐχθρῶν του ἡ ζήλοτυπία
 καὶ τῶν Λακεδαιμονίων τὸ μῆσος τὸν καταδίδωκον. Οἱ τελευταῖοι αἰ-
 σχυνόμενοι διὰ τὴν αἰσχράν τοῦ Πausανίου πρᾶξιν, ἅμα καταστρέ-
 ψαντος αὐτοῦ τὸν βίον ἐξαπέστειλαν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις κατηγο-
 ρούντας τοῦ Θεμιστοκλέους ὅτι ὑπῆρξε κοινωνὸς τῆς προδοσίας καὶ δι-
 τοῦτο ἔπρεπε νὰ ὑποβληθῇ εἰς δίκην. Ἀληθῶς δὲ μετὰ τὸν θάνατον
 τοῦ Πausανίου ἀνευρέθησαν ἐπιστολαὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐξ ὧν ἐδι-
 λούτο ἡ περὶ τῶν πρακτομένων γνώσις του· ἀλλὰ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς
 αὐτὸς ἀπολογούμενος ὡμολόγει ὅτι εἶχε μὲν παρακληθῆ ὑπὸ τοῦ
 Πausανίου νὰ μετᾶσχη τῆς προδοσίας, δὲν ἐνέδωκεν ὅμως οὐδαμῶς
 εἰς τὴν παράκλησιν καὶ ἐσπούδασε μάλιστα νὰ τὸν ἀποτρέψῃ, καὶ
 τοῦτ' αὐτὸ ἐξεδείκνυν καὶ τὰ γράμματα. Γράφων δὲ εἰς τοὺς συμπα-
 λίτας του πρὸς τοὺς ἄλλους ἔλεγεν «ὥς ἄρχειν μὲν αἰεὶ ζητῶν, ἅ-
 χεσθαι δὲ μὴ πεφυκώς, μὴδὲ βονλόμενος, οὐκ ἂν ποτὲ βαρβα-
 ροὺς καὶ πολεμίους αὐτὸν ἀπαδόσθαι μετὰ τῆς Ἑλλάδος». Πλου-
 Θεμ. ΚΓ'. Μολαταῦτα ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων συμπεισθεὶς ὑπὸ τῶν
 κατηγορούντων ἐπεμψεν εἰς Ἄργος ἄνδρας νὰ τὸν συλλάβωσιν· ὁ
 Θεμιστοκλῆς μαθὼν τοῦτο ἐγκαίρως, καὶ δυσπιστῶν εἰς τὴν δικαιο-
 σύνην τῶν κρατῶν του ἔφυγεν εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν πρὸς Ἀθήνας
 τὸν Μολισσῶν βασιλέα, ὅστις καίτοι προπηλακισθεὶς ἄλλοτε ὑπ' αὐ-
 τὸν ἐδέχθη φιλοφρόνως καταφυγόντα ἐκέτην πρὸς τὴν ἐστίαν, καὶ
 ὑποσχθεὶς αὐτῷ ὅτι θέλει φροντίσει περὶ τῆς ασφαλείας του, ἐξεπλῆ-
 ρωσεν ἀληθῶς τὴν ὑπόσχεσίν του· διότι καὶ ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ
 Σπαρτιᾶται τὸν ἐζήτησαν ἐπιμόνως δὲν τὸν παρέδωκε, καὶ ἐπει-
 θελήσαντα ν' ἀπέλθῃ εἰς Περσίαν προέπεμψεν ἀσφαλῶς μέχρι Πύδης
 τῆς Μακεδονίας, ὅθεν μετὰ πολλὰς περιπετείας ὁ ἐνδοξος ἐξόριστος
 καταπλεύσας εἰς Ἔρεσον ἀνήγγειλεν εὐθὺς τὰς περιστάσεις του εἰς τὸν
 ἄρτι βασιλεύσαντα Ἀρταξέρξην τὸν Εἰρξίου καὶ ἐπεκαλεῖτο τὴν προ-
 στασίαν του ὡς ἀμοιβὴν ὀφειλομένην ἀνθ' ὧν ἔδειξεν εἰς τὸν Εἰρξί-
 ἐν καιρῷ ἀνάγκης εὐεργεσιῶν. Ἀφοῦ δ' ἐν διαστήματι ἐνὸς ἐνιαυτοῦ
 ἔμαθεν ἱκανῶς τὴν Περσικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθνη τῆς χώρας, ἀνέ-
 εις τὰ Σοῦσα· ὁ βασιλεὺς τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα καὶ τοιαύτην
 διὰ τὴν παρουσίαν του ἡσθάνθη χαρὰν, ὥστε λέγεται ὅτι καθ' ὅσον
 ἔγεμνεις τρεῖς ἀνεβόησεν «ἔχω Θεμιστοκλῆα τὸν Ἀθηναῖον» τῷ παρ-

χώρησε δὲ τρεῖς πόλεις: Μαγνησίαν, Λάμψακον καὶ Μυοῦντα ἵνα ἀπὸ τῶν προσόδων ἔχη τὰ πρὸς τὸν ζῆν ἀφθόνως. Ἐν τῇ ἀπολαύσει δὲ τῶν ἀγαθῶν τούτων ἔζησεν ὁ Θεμιστοκλῆς εἰσέτι χρόνον τινὰ καὶ νοσήσας ἐτελεύτησεν ἐν Μαγνησίᾳ, ἢ ὡς ἄλλοι διηγούνται, ἀπέθανε θάνατον ἐκούσιον διὰ φαρμάκου, νομίσας ἀδύνατον τὴν ἐκτέλεσιν ἧς ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα ὑποσχέσεως περὶ ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἢ μᾶλλον μὴ θέλων νὰ γενῇ προδότης ὁ πρόφην σωτὴρ τῆς πατρίδος του. Ὅτι δὲ τῆς φιλοπατρίας τὸ αἶσθημα δὲν ἐσβέσθη ποτὲ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, βεβαιοῦται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἀποθνήσκων διέταξε τοὺς οἰκέτας του νὰ μεταφέρωσι τὰ ἑαυτοῦ ὅσῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἀναμφιβόλως δὲ καὶ μακρὰν τῆς Ἑλλάδος ἐφρόνει πάντοτε καὶ ἐπραττε φρονίμως, συνωδᾷ τῷ προτέρῳ βίῳ, ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὃν ὁ Θουκυδίδης διὰ βραχέων ἐχαρακτήρισεν ἄριστα εἰπὼν (Α, 138): ὅτι διὰ μόνης τῆς συνέσεώς του καὶ ἐλάχιστα βουλευόμενος ἦν ἱκανὸς νὰ αὐτοσχεδιάζῃ μὲν τὰ παρόντα καὶ δέοντα, νὰ εἰκάζῃ δὲ τὰ μέλλοντα.

§. 8. Κίμωνος καὶ Περικλέους χρόνοι.

Μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους εἶχον ἐν Ἀθήναις τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων ἐπὶ τινὰ ἔτι χρόνον ὅτε Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων συνάμψα. Ἀρῶν δ' ἐκεῖνος προθεβηκῶς ἤδη τὴν ἡλικίαν ἀπεβίωσεν (*), ἀνέλαθεν οὗτος ἀμέριστον μὲν τὸ πρῶτον τὴν ἀρχηγίαν, μετοὔπαυ δὲ ἔχων κραταῖον ἀντίζηλον τὸν Περικλῆν. Οὐδαμῶς κατώτερος τὴν ἀνδρίαν τοῦ ἐνδόξου πατρός του, ὅμοιος δὲ κατὰ τὴν πολιτικὴν σύνεσιν μὲ τὸν Θεμιστοκλῆν, ἐδείχθη ὁ Κίμων ἀμφοτέρων δικαιοτέρος καὶ μεγαλοπραγμονέστερος: κλίνων δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν, ἐν ᾗ εὗρισκε πλείονας ἐγγυήσεις, καὶ διὰ τοῦτο τὴν Σπαρτιατικὴν πολιτείαν ζηλῶν ἐσπούδαζεν ὅλαις δυνάμεσι ν' ἀναχαιτίξῃ τὴν εἰς τὰ πολιτικὰ ὑπεροχὴν τοῦ δήμου. Καὶ τοιαύτη μὲν ἦτον ἡ περὶ τῶν ἐσωτερικῶν γνώμη του, ὡς πρὸς δὲ ἐξωτερικὰ ἐξαρχῆς προέθετο ν' ἀσχολῇ τῶν Ἑλλήνων τὴν δραστηριότητα κατὰ τῆς Περ-

(*) Τὸ ἔτος τῆς τελευτῆς τοῦ Ἀριστείδου εἶνε ἀμυρισθούμενον, τῶν μὲν παραδεχομένων τὸ 464, τῶν δὲ τὸ 471 π. Χ. Εἰς ἐπισφράγισιν δὲ τοῦ σφαιροειδούς βίου του ὁ κατεφογγὴν δίκαιος ἀνὴρ ἀπέθανε πένθης, πένεστατος, ὥστε καὶ ἡ κηδεύα αὐτοῦ καὶ ἔπειτα ἡ προίκις τῶν θυγατέρων του ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ δημοσίου.

σίας· διότι οὕτω μόνον ἐνόμιζε δυνατόν τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ ἰδίως μεταξὺ τῶν δύο κραταιότερων καὶ ἀντιζήλων· τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης.

Συμφώνως λοιπὴν πρὸς τὴν ἐκείνου πρόθεσιν ἅμ' ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἐπλευσεν εἰς Θράκην (471), ἐξῆς πολιορκήσας τὴν ἐπὶ τῷ Στρυμόνι κειμένην πόλιν Ἡτίονα, ἣτις κατεῖχετο εἰσέτι ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ διὰ τῆς ἀλώσεως αὐτῆς προσέθετο εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων χώραν καλλίστην, ἐν ᾗ ἔπειτα ἐκτίσθη καὶ ἤκμασεν ἡ Ἀμφίπολις. Μετὰ ταῦτα προκεκλημένος ὑπὸ τῶν Ἀμφικτιόνων κατέλαβε τὴν Σκύρον καὶ ἐξήλασεν αὐτόθεν τοὺς τὴν πειρατείαν μετερχομένους Δόλοπας· ἐξετέλεσας δὲ συνάμα καὶ ἔργον τι, ἐφ' ᾧ μάλιστα ἡγαπήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Διὰ πολλῆς δηλονότι ἐρευνῆς εὗρεν ἐν τινι βραχέθρῳ τῆς εἰρημένης νήσου τὰ ὅσπ' αὐτοῦ Θησέως, καὶ ταῦτα μεγαλοπρεπῶς κοσμήσας μετήνεγκεν εἰς Ἀθήνας· ὁ ἀνακομισθεὶς δὲ νεκρὸς ἐκηδεύθη μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου του ἡγέρθη ναὸς περίβλεπτος (τὸ ἔτι σωζόμενον Θησεῖον), οὗ τινος ἡ καθιέρωσις ἐπανηγυρίσθη διὰ τραγικῶν ἀγώνων, ὅτε ὁ Σοφοκλῆς ἐνίκη τὸν Αἰσχύλον (469 Ὀλυμπ. Ο΄, 4) ἐπὶ ἄρχοντος Ἀρεψίωνος. Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος μετὰ πολὺ μείζονος ναυτικῆς δυνάμεως (διακοσίων Ἀττικῶν καὶ ἑκατὸν ἄλλων συμμαχικῶν τριήρων) πλεύσας ὁ Κίμων πρὸς τὴν Καρίαν καὶ Λυκίαν τὰς μὲν ἐκ τῶν παραθαλασσίων αὐτῶν πόλεων, αἵτινες ἦσαν Ἑλλήνων ἀποικίαι, παραχρῆμα συνέπεισε ν' ἀποστατήσωσι κατὰ τῶν Περσῶν, τὰς δὲ μικτοὺς ἐχούσας κατοίκους καὶ φρουρὰς Περσικὰς ἐχειρῶσατο διὰ τῆς βίαις, καὶ οὕτω πᾶσαν τὴν ἀπ' Ἰωνίας Ἀσίαν ἄχρι Παμφυλίας κατέστησεν ἐντὸς ὀλίγου ἔρημον παντάπασι περσικῶν ὕπλων. Οἱ Πέρσαι δ' ἐν τούτοις καταπλαγέντες διὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ταύτας τῶν Ἑλλήνων νίκας καὶ θέλοντες νὰ στήσωσι τὰς προόδους τῶν συνεκέντρωσαν περὶ τὸν *Εὐρυμέδοντα*, ποταμὸν τῆς Παμφυλίας, πολυάριθμον πεζὸν στρατὸν καὶ ναυτικὸν κρταῖον, συγκείμενον ἐκ τριακοσίων πεντήκοντα τριηρῶν· καὶ τούτου μὲν ἡγεῖτα ὁ Τιθραύστης, υἱὸς ὦν τοῦ Ξέρξου νόθος, ἐκείνου δὲ ὁ Φερσενδάτης, ἀδελφιδοῦς τοῦ βασιλέως· ἐν ᾧ δὲ ὁ πρῶτος ἐπὶ προσδοχῇ καὶ ἄλλων ὀγδοήκοντα Φοινισσῶν νηῶν ἐχρονотρίβει παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ, ὁ Κίμων προλαμβάνων ὤρμησε κατ' αὐτοῦ· γενομένου δὲ ἀγῶνος ἰσχυροῦ τὸ

τελευταίον οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν καὶ πολλὰς μὲν τῶν βαρβάρων νηῶν διέφθειραν, διακοσίαις δ' αἰχμηκλώτους ἔλαβον· μετὰ δὲ τὴν νίκην ταύτην εὐθύς ὁ Κίμων προσέπλευσε μετὰ παντός τοῦ στόλου ἐπὶ τὸ πεζικὸν τῶν Περσῶν στρατόπεδον καὶ διανοθεῖς νὰ καταστρατηγήσῃ τοὺς βαρβάρους· ἀνεβίβασεν εἰς τὰς αἰχμηκλωτίδας ναῦς τῶν ἰδίων τοὺς ἀρίστους, δοὺς αὐτοῖς τῖάρας καὶ τὴν ἄλλην περιθίεις Περσικὴν στολὴν· προσπλέοντος δὲ τοῦ στόλου, οἱ βάρβαροι ψευσθέντες ὑπέλαβον ἰδίαις πάσαις τὰς τριήρεις, καὶ τοὺς μετημφοισμένους ἐδέχθησαν ὡς φίλους· νυκτός δὲ ἤδη ἐπιγενομένης, ὁ Κίμων ἀποδιόχσας τοὺς στρατιώτας εἰσέπεσεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὅπερ διὰ τὰ ἀπροσδόκητον τῆς ἐπιθέσεως σχεδὸν ὁλόκληρον κατεστράφη φονευθέντος ἐν τῇ σκηνῇ καὶ αὐτοῦ τοῦ Φερειδάτου. Οὕτως ἄρα ὁ Κίμων ὡς ἀθλητῆς δεινός· ἡμέρα μὲν δύο ἐνίκα καλλίστας νίκας (469), τὴν μὲν κατὰ γῆν τὴν δὲ κατὰ θάλασσαν, ἀνταξίαις τῶν ἐν Σαλαμίनि καὶ ἐν Πλαταιαῖς· στήσας δὲ τὴν ὑστεραίαν τρόπαιον ἔπλευσε διὰ τᾶν ἡμερῶν καὶ κατὰ τῶν ἐγδοήκοντα Φοινισσῶν τριήρεων, αἵτινες ἀπελείφθησαν τῆς μάχης· καὶ εὐρὼν τρύτας προσωρμισμένας ἐν Κύπρῳ ἢ ἐν Ἰῶρῳ (*) προσέβηκεν ἐξάκροντες καὶ διέφθειρεν ἀπάσας, συνδιαφθείρας καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν πληρωμάτων.

Τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἐν βραχέϊ χρόνῳ ὁ ἐνδοξος τοῦ Μιλιτιάδου υἱὸς κατορθώσας ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, φέρων ὡς καρπὸν τῶν κατορθωμάτων του πολλὰ καὶ πλούσια λάφυρα· κατ' ἔθος δ' Ἑλληνικὸν μέρος μὲν αὐτῶν μετέσχεν αὐτός οὗτος, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν τὰ μὲν κατετέθησαν εἰς τὸ δημόσιον, τὰ δὲ διανεμήθησαν ἀμοιβῇ· χάριν εἰς τοὺς μάλιστα ἐν ταῖς μάχαις διαπρέψαντας· φροντίζοντος δὲ καὶ ἐπιστατοῦντος τοῦ Κίμωνος τὰ δημόσια αὐτὰ χρήματα ἐδαπανήθησαν εἰς αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων καὶ εἰς καλλωπισμὸν τῆς πόλεως· διότι πρὸς τῇ τελειοτέρᾳ καταρτίσει τοῦ στόλου ἤρξαστο κατὰ πρῶτον ἤδη ἡ κατασκευὴ τῶν μακρῶν τειχῶν, ἅτινα, τὴν πόλιν μετὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Μουνυχίας συνάπτοντα, ὁ Περικλῆς

(*) Ὁ ἡμέτερος Κοραῆς (ὅρ. τὰς εἰς τὰ Πλουτάρχου Παράλληλα σημειώσεις αὐτοῦ Τόμ. Γ'. σελ. 394) φρονεῖ ὅτι ἡ παρὰ Πλουτάρχῳ φερομένη λέξις «Ἰῶρῳ» πρέπει νὰ γραφῇ ἢ Κύπρῳ κατὰ τὸν Πολύβιον ἢ Σόδρῳ, πόλιν παραλίαν τῆς Κιλικίας, ἣς μνημονεύει καὶ ὁ Στράβων.

ἔπειτα ἤγαγεν εἰς πέρας· τὸ ἄστυ ἐκαλλωπίσθη μὲ στοάς, ἡ ἀγορὴ μὲ πλατάνους, καὶ ἡ Ἀκαδημία, ἡ ἔπειτα ἀγαπητὴ τοῦ Πλάτωνος διατριβή, ἐξ ἀνδρου καὶ ἀχμηρᾶς ἀπεδείχθη κατάρρυτον ἄλσος ἡσκημένον μὲ δρόμους καθαρούς καὶ συσκίους περιπάτους· ἐξύψωσεν δὲ πρὸς τοῦτοις ὁ Κίμων τὴν λαμπρότητα τῶν δημοσίων ἑορτῶν καὶ πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις ἔθετο νέας· τὸν ἴδιον δ' ἑαυτοῦ πλοῦτον ἀνῆλπισκεν ἀφειδῶς εἰς τοὺς πολίτας, τὴν εὐνοίαν αὐτῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὀφειλόντων καὶ ὧν ἄλλως φύσει ἐλευθέρους· ὥς ποτὲ ὁ Πεισίστρατος, οὗτος καὶ αὐτὸς ἀφῆκεν εἰς πάντας τοὺς πολίτας καὶ ξένους ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς λαμπροτάτους κήπους του, συγχωρῶν αὐτοῖς νὰ λαμβάνωσιν αὐτόθεν ὀπώρας· καθ' ἡμέραν δὲ εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ δαίπνον ἡτοιμασμένον χάριν πτωχῶν πολιτῶν· αὐτὸν δ' ἐξερχόμενον παρηκολούθουν συνήθως πολλοὶ δοῦλοι, οἵτινες ἐνδεδυμένοι καλὰ ἦσαν παρηγγελμένοι νὰ διαμείδωσι τὰ ἱμάτιά των μὲ ὄντινα ἐκ τῶν ἀστῶν ἤθελον ἀπαντήσαι πενιχρῶς ἐνδεδυμένον· αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἐκόμιζον καὶ νόμισμα ἄφθονον, ὅπερ διένεμον ἐν σιωπῇ εἰς τοὺς αἰσχυρομένους τῶν πενήτων.

Ἄν καὶ οἱ Πέρσαι εἶχον ἤδη ἐκβληθῇ παντάπασι τῆς Εὐρωπαϊκῆς θαλάσσης, οἱ Ἀθηναῖοι μολοντοῦτο δὲν ἤθελον νὰ παύσωσι τοῦ ἄπειρον ἀρξαμένου ἐπιθετικοῦ πολέμου, θεωροῦντες τὴν ἐξαικολούθησιν τοῦτα ὡς μέσον αὐξήσεως τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἀπήρκεσκεν ἤδη εἰς τοὺς συμμάχους, οἵτινες, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν βαρβάρων, ἐπεθύμουν νὰ μένωσιν οἰκάδε καλλιεργοῦντες τοὺς ἀγροὺς των καὶ ζῶντες καθ' ἡσυχίαν, ὁ Κίμων, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι τρεπόμενοι ἐπέμενον νὰ τοὺς ἀναγκάζωσιν εἰς ἀποστολὴν ἀνδρῶν, διῆλθε νὰ βιάσῃ οὐδένα, ἀλλ' ἀρκούμενος νὰ λαμβάνῃ μόνον χρήματα παρὰ τῶν μὴ θελόντων νὰ στρατεύωνται καὶ ναῦς κενὰς, ἄφινεν αὐτοῖς τοὺς νὰ διατρίβωσι περὶ τὰ οἰκεία. Τοιοῦτοτρόπως δὲ αὐτοὶ μὲν σχολάζοντες ἀπέβησαν ἀπόλεμοι, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πλείοντες συνεχῶς καὶ διὰ χειρὸς ἔχοντες τὰ ὅπλα προήχθησαν εἰς δύναμιν μεγάλην καὶ ἀνεπαισθήτως ἐγένοντο κυρίαρχοι τῶν συμμαχίδων πόλεων.

Συνειδότες δὲ ἤδη οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν δὲν ἀνείχοντο πλέον οὐδεμίαν οὐδενὸς ἀντίστασιν ἀντικειμένην ὅπωςδὴποτε εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς αὐξήσεώς των. Ἐντεῦθεν ἄρα ἐξηγεῖται καὶ ἡ κατὰ τὰς συμμαχῶν Θασίων προσεχὴς αὐτῶν ἐπιχείρησις. Πρὸ πολλοῦ οἱ

λευταῖοι οὗτοι εἶχον ἐπὶ τῆς Θρακικῆς παραλίας χρύσεια καὶ ἀργύρεια μεταλλεῖα καὶ μετήρχοντο ἐμπόριον κερδαλέον μετὰ τῶν ἐνδοξοτέρων τῆς Θράκης· ἀμφοτέρωθεν ἤρεθισαν τὴν πλεονεξίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀρξαμένων ἤδη νὰ καταβάλλωσιν αὐτοῖσι ἀποικίας, καὶ ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς διενέξεις, αἵτινες ἐπὶ τέλους ἐπήνεγκον τὴν τῶν Θάσιων ἀποστασιν. Ὁ Κίμων ἐστάλη εὐθὺς μεθ' ἐνὸς στόλου κατὰ τῆς νήσου αὐτῶν, εὗρεν ὅμως ἀντίστασιν πεισματώδη καὶ ἠναγκάσθη νὰ πολιορκήσῃ τὴν ὁμώνυμον πόλιν ἐπὶ τρία ἔτη· διαρκούσης δὲ τῆς πολιορκίας οἱ Θάσιοι προσθευσάμενοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ὑπεσχέθησαν αὐτοῖς προθύμως νὰ εἰσβάλλωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤθελον βεβαίως ἐκπληρώσει τὴν ὑπόσχεσίν των, ἂν δὲν διεκωλύοντο ὑπὸ τῆς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συμβάσεως ἀποστάσεως τῶν Εἰλώτων (περὶ ἧς μετολίγον). Ἐκ τούτου οἱ Θάσιοι ἠναγκασμένοι ὑπετάχθησαν (463) καὶ πρὸς τιμωρίαν ὑπεχρεώθησαν· νὰ παραδώσωσι τὰ πλοῖα αὐτῶν ὅλα, νὰ καθαιρέσωσι τὸ τεῖχος των, νὰ πληρώσωσι παραχρῆμα ἱκανὴν χρηματικὴν ποσότητα, τοῦ λοιποῦ δὲ νὰ τελῶσι φόρον καὶ νὰ παραιτηθῶσι πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῆς ἀντιπέρας κειμένης ἡπείρου καὶ τῶν μεταλλείων.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Κίμων ἤσχαλειτο περὶ τὸν Θάσιον πόλεμον, προῆλθεν ἤδη πρῶτον εἰς μέσον ἐν Ἀθήναις ὁ ἔπειτα ἐνδοξος *Περικλῆς*, τοῦ ἐν Μυκάλῃ τοῦς Πέρσας νικήσαντος Ἐκνθίππου υἱός, περὶ οὗ ἀρκούμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ εἴπωμεν, ὅτι, καίτοι ἐκ γενετῆς ἀριστοκρατικός, ὡς ἀνήκων μητροῦθεν εἰς τὴν περιφανῆ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν οἰογένειαν, ὑπεστήριζεν ὅμως τὴν δημοκρατικὴν μερίδα, δι' ἧς ἐσκόπει νὰ ἄρξῃ. Ἡ μερίς δὲ αὕτη, ἧς τότε προέστατο ὁ τοῦ Περικλέους φίλος *Εφιάλτης*, προήχθη ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Κίμωνος καὶ θεωροῦσα ἑαυτὴν ἱκανὴν ν' ἀντιταχθῇ πρὸς τοῦτον ἐπανελθόντα, ἐτόλμησε νὰ τὸν κατηγορήσῃ ἐνώπιον τοῦ δήμου ὅτι, δυνάμενος κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν νὰ ἐπιβῇ τῆς Μακεδονίας εὐκόλως καὶ πολὺ ταύτης μέρος νὰ κυριεύσῃ, δὲν ἔπραξε τοῦτο δωροδοκηθεὶς διῆθεν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου· ἡ κατηγορία ὅμως ἦτον οὕτως ἀνυπόστατος, ὥστε ὁ Κίμων δὲν ἐδυσκολοεῖτο οὐδαμῶς νὰ κατασρέψῃ ταύτην πρὸς αἴσχος τῶν κατηγορῶν του· ἴσχυσε μάλιστα τότε ἐναντίον τῆς προσπαθείας αὐτῶν τῶν πολιτικῶν ἐχθρῶν του καὶ νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ νὰ χορηγήσῃ τὴν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν αἰτηθεῖσαν συνδρομὴν κατὰ τῶν Εἰλώτων.

Κατὰ τὸ 464 ἔτος δηλονότι, βασιλεύοντος Ἀρχιδάμου τοῦ Ζευσιδάμου ἐν Σπάρτῃ, σεισμὸς τρομερὸς, ὃ μέγιστος τῶν πρότερον μνημονευμένων, συμβὰς ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ, πλὴν οἰκιῶν πέντε κατέρειψεν ὕλας τὰς ἄλλας τῆς πόλεως καὶ ἤρπαισε δύο μυριάδας κατοίκων· ἐκ τῆς συμφορᾶς δὲ ταύτης καὶ τῆς μετ' αὐτῆς ἡνωμένης κοινῆς καταπλήξεως θελήσαντες νὰ ὠφεληθῶσιν οἱ Εἰλωτες συνέδραμον πανταχόθεν ἔνοπλοι ἔνα ἐπιτεθῶσιν ἐξαίρνης κατὰ τῶν ὑπολειφθέντων Σπαρτιατῶν καὶ οὕτως ἀπαλλαχθῶσι διὰ παντὸς τοῦ ἀφορήτου ζυγοῦ. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας καὶ μόνη τοῦ Ἀρχιδάμου ἡ φρόνησις ἐδυνήθη νὰ τὸν διασκεδάσῃ· διότι προῖδὼν οὗτος τοιαύτην τινὰ ἀπόπειραν, διέταξεν εὐθὺς τὸν σελπιγυγτὴν νὰ σημάνῃ τὸ πολεμιστήριον, ὡς ἔν ἐπύρχοντο ἐχθροί· οἱ δὲ συνειλισμένοι νὰ ὑπακούωσι πολῖται συνηθροίσθησαν πάραυτα περὶ αὐτὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ μετὰ τῶν ὀπλῶν καὶ ἐτάθησαν ὡς εἰς τάξιν ἀμύνης· ὅθεν οἱ ἀποστάται εὐρόντες αὐτοὺς παρ' ἐλπίδα ὀπλισμένους καὶ συντεταγμένους ἀνεχώρησαν ταχέως ἔντρομοι· ἀλλ' ἀφοῦ ἅπαξ ἐδήλωσαν τὴν θέλησίν των, ἔκριναν, ἡνωμένοι καὶ μετὰ πολλῶν ἀπογόνων τῶν ἀτυχῶν Μεσσηνίων, νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον φανερά, ὅστις ἀπὸ τῶν τελευταίων ὠνομάσθη τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος, διαρκέσας δέκα ὁλόκληρα ἔτη (464—454). Καὶ τὸ πρῶτον μὲν οἱ ἀποστάται εὐδοκίμουν, ἔπειτα δὲ ἡττηθέντες δις περὶ τὴν Στενύκληρον καὶ περὶ τὴν Ἰωώμην ἠναγκάσθησαν νὰ περικλεισθῶσιν ἐντὸς τοῦ τελευταίου τούτου φρουρίου, ὅθεν ἡμύνοντο γενναϊότατα· βλέποντες δὲ οὕτως οἱ Λακεδαιμόνιοι μηχανόμενον τὸν ἀγῶνα ἐπεκαλέσαντο ἄλλους τε συμμάχους καὶ τοὺς Ἀθηναίους ὡς τὰ μάλιστα περὶ τὴν τειχομαχίαν ἐμπείρους. Οἱ περὶ τὸν Ἐφιάλτην ἠναντιώθησαν εἰς τοῦτο, λέγοντες ὅτι δὲν συνέφερε ν' ἀναστήσωσι πόλιν ἀντίπαλον ἐπὶ τὰς Ἀθήνας· ὃ δὲ Κίμων ἐξεναντίας ἐπεισεν, ὡς εἴρηται, τὸν δῆμον νὰ ψηφίσωσι τὴν βοήθειαν, δι' ἡσυχυρισθεὶς ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ καταστήσωσιν αὐτῷ τὴν Ἑλλάδα χωλὴν οὔτε τὴν πόλιν ἑτερόζυγον. Στρατὸς λοιπὸν ἱκανὸς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κίμωνος διαικούμενος ἦλθεν εἰς Πελοπόννησον, ἀλλὰ φεῖ! τὸ ἀμοιβάτον μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν μῖσος ἐματαιώσα ταχέως τοὺς ἀγαθοὺς καὶ εἰλικρινεῖς σκοποὺς τοῦ ὀδηγοῦ· ἡ πολιορκία ἀπέβαινε μακρά, καὶ οἱ Σπαρτιαταὶ φοβηθέντες τὸ πολμηρὸν καὶ τὴν νεωτεροποιεῖν τῶν Ἀθηναίων ἀπέπεμψαν μόνους αὐτοὺς ἐκ τῶν συμμάχων, καὶ τὴν μὲν ὑποψίαν

δὲν ἐφανεύωσαν, προεφασίσθησαν δὲ μόνον ὅτι δὲν ἔχρηζον αὐτῶν πλέον. Ἡ ἄτιμος αὕτη ἀποπομπὴ διήγειρεν ἀγανάκτησιν πικροτάτην ἐν Ἀθήναις. Ὁ δῆμος διέρρηξεν εὐθὺς τὸν μετὰ τῆς Σπάρτης ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων ὑφιστάμενον δεσμὸν καὶ συνεμάχησε μετὰ τῶν Ἀργείων, τῶν ἀδιαλλάκτων ἐκείνης ἐχθρῶν, καὶ μετὰ τῶν Θεσσαλῶν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὅροις. Εὐκόλως δὲ ἤδη ἡ δημοκρατικὴ μερίς κατῴρ-
θωσε καὶ τὴν ἐπὶ δεκαετίαν ἐξοστράχισιν τοῦ Κίμωνος (461) ὡς φι-
λολάκωνος καὶ ὡς κυρίου αἰτίου τῆς παμφθείσης καὶ οὕτως αἰσχρῶς
ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἀποκρουθείσης ἐπικουρίας.

Ὁπαδοὶ τοῦ ἐξορίστου Κίμωνος καὶ ἐπομένως τῆς ἀριστοκρατικῆς
μερίδος προστάται ἐπικρουσιάσθησαν ἤδη ὁ πρεσβύτερος Θουκυδίδης
καὶ *Τολμίδης ὁ Τολμαῖον*, ἀλλὰ δὲν εἶχον οὔτε τὰ αὐτὰ ἐκείνου
μέσα καὶ προτερήματα, οὔτε τὴν αὐτὴν ἔνεκα τῶν πρὸς τὴν πατρίδα
ὑπηρεσιῶν ἀξίαν, καὶ περιπλέον ἔπρεπε νὰ παλαιώσει τοῦτο μὲν πρὸς
δημαγωγούς βιαιστάτους, οἳοι ἦσαν ὁ *Εφιάλτης*, ὁ *Λεωκράτης* καὶ
ὁ *Μυρωνίδης*, τοῦτο δὲ πρὸς τὸν μέγαν αὐτὸν Περικλῆν, ὅστις καίτοι
ἰδίαν βαδίζων ὁδὸν, ἐκλινεν ὅμως πάντοτε πρὸς τὴν δημοκρατίαν ὡς
τὸ προσφωρτώτερον μέσον, δι' οὗ ἐδύνατο νὰ ἄρχῃ. Οὕτως ἄρα οἱ δη-
μοκράται προετέρουν τῶν ἀντιπάλων των, καὶ, ἵνα ἄρῳσιν ἐκ μέσου
πάντα φραγμὸν εἰς τὴν πρὸς τὸ αὐθαίρετον τάσιν των, ἔσπευσαν νὰ
καταστρέψωσι τὸ μόνον ἐτι ὑπόλοιπον τῆς ἀριστοκρατίας ἔρεισμα.
Ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦτέστι τοῦ Εφιάλτου, τὸν ὅποιον κυρίως ὁ Πε-
ρικλῆς ὑπεστήριξε, ἀφῆρθη διὰ ψηφίσματος ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου,
κατ' αὐτὸ ἐκείνο τὸ ἔτος τῆς ἐξοστράκίσεως τοῦ Κίμωνος, ἅπασα ἡ
ἄλλη ἐξουσία ἐκτὸς τῆς δικαστικῆς, ἥτις καὶ αὐτὴ ἐν μέρει περιω-
ρίσθη· μετὰ ἐν δ' ἔτος ἀκολούθως κατωρθώθη καὶ ἡ μεταθέσις τοῦ
ταμείου ἀπὸ τῆς Δήλου εἰς Ἀθήνας, ὥστε τοῦ λοιποῦ οἱ Ἀθηναῖοι
τοῦτο μὲν ὡς ἴδιον, τοὺς δὲ εἰσφέροντας συμμάχους ὡς ὑπηκόους των
ἐθεώρουν. Ἰνα δὲ συγχρόνως τηρήσωσι δρῶσαν καὶ ἐκτείνωσι τὴν με-
γάλην αὐτῶν δύναμιν, ὡς ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Κίμωνος, ὥρμησαν
πρὸς νέας ἐπιχειρήσεις. Ἡ πλουσία νῆσος Κύπρος κατείχετο εἰσέτι ἐν
μέρει ὑπὸ τῶν Περσῶν· πρὸς ἄλωσιν δ' αὐτῆς ἐστάλη ἤδη μέγας τις
στόλος ἐκ διακοσίων συγκεῖμενος τριηρῶν· ἀλλὰ μόλις οὗτος ἀφίχθη
ἐκεῖ, καὶ ἄλλο νέον δορικησίας στάδιον ἐπικρουσιάσθη. Οἱ Αἰγύπτιοι
δηλονότι ἔχοντες ὀδηγὸν τὸν βασιλεῖα τῶν Λιβύων *Γιάρων* ὕψωσαν

τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας κατὰ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας καὶ πρὸς βεβαιωτέραν ἐπιτυχίαν τῆς αὐτονομίας των ἐπεκαλέσθησαν τῶν Ἀθηναίων τὴν βοήθειαν. Ἐγκριθείσης δὲ προθύμως τῆς αἰτήσεώς των παρηγγέλλθη εὐθὺς ὁ ἐν Κύπρῳ στόλος νὰ πλεύσῃ ἐκεῖθεν εἰς Αἴγυπτον (462). Οἱ ἡνωμένοι Ἀθηναῖοι καὶ Αἰγύπτιοι ἐνίκησαν ἐν παρατάξει τὸν εἰς ἀνάγκησιν τῆς χώρας σπεύσαντα περσικὸν στρατὸν, καὶ μετ' οὗ πολὺ ἐκυρίευσαν τῆς Μέμφιδος τὰ δύο μέρη, πρὸς δὲ τὸ τρίτον, τὸ καλούμενον Λευκὸν Τεῖχος, ὅπου οἱ ἡττηθέντες κατέφυγον, ἐξκολλούθουν νὰ πολεμῶσιν εἰς μάκρην. Ὁ τότε δὲ τῆς Περσίας δεσπόζων Ἀρταξέρξης προσήνεγκεν ἀργύριον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἂν ᾔθελον νὰ πολεμήσωσι τὰς Ἀθήνας· ἀλλ' ὁ διαρκὼν ἔτι Μεσσηνιακὸς πόλεμος ἐνησχόλει ἀρκούντως τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον περιπλεχθῆ εἰς νέους ἀγῶνας ἐντὸς αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Μεγαρεῖς ἐρίσαντες περὶ ὁρίων πρὸς τοὺς γείτονας Κορινθίους κατέλειπον τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν καὶ προσετέθησαν εἰς τὴν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες προσκεκλημένοι κατέλαβον πάραυτα τὰ Μέγαρα καὶ τὰς Πηγάς, καὶ οἰκοδομήσαντες τὰ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς Νίσαιαν μακρὰ τεῖχη ἐφρουροῦν αὐτοὺς. Ἐντεῦθεν οἱ Κορινθιοὶ ὀργισθέντες ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων συμπραττούσης εἰς τοῦτον καὶ τῆς ἀσπὸνδου αὐτῶν ἐχθρᾶς Αἰγίνης. Ἀλλ' ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Λεωκράτης κατενευμάχησε τοὺς Αἰγινῆτας καὶ ναῦς ἐβδομήκοντα αὐτῶν λαβὼν ἀπέβη εἰς τὴν νῆσον καὶ ἤρξατο νὰ πολιορκῇ τὴν πόλιν. Ἦδη δὲ, ὅτε πολὺ μέρος τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ἐνησχολεῖτο ἐν τε Αἰγίνῃ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, οἱ Κορινθιοὶ νομίσαντες αὐτοὺς εὐθρόπτους ἐνέβαλον μετὰ τῶν συμμάχων των Ἐπιδαυρίων καὶ ἄλλων Πελοποννησίων εἰς τὴν χώραν τῶν Μεγάρων· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπτοχόθησαν χωρὶς νὰ κινήσωσι τὸ πρὸς Αἰγίνην στράτευμα ἔστειλαν τὸν Μυρωνίδην μετὰ τῶν ἐκ τῆς πόλεως ὑπολοίπων, τῶν τε πρεσβυτάτων καὶ τῶν νεωτάτων, εἰς Μέγαρα· μάχης δὲ γενομένης (458) ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐνίκησε καὶ ἐματαίωσε τοὺς σκοποὺς τῶν ἐχθρῶν· ἐξανάγκης δὲ παρεδόθη ἔπειτα καὶ ἡ Αἰγίνα εἰς τοὺς Ἀθηναίους (456) ἀποβαλοῦσα τὰ πλοῖα καὶ τὰ τεῖχη αὐτῆς καὶ ὑποχρεωθεῖσα νὰ τελῇ ἐτήσιον φόρον.

Ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων ἤθελε φανῇ κατὰ τὰς περιστάσεις ταύτας ἔτι ἐκπληκτικωτέρα, ἂν ὁ Αἰγυπτιακὸς πόλεμος δὲν ἀπέβαινε δυστυχέστατος. Ἀφοῦ ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς δὲν ἐδυνήθη ν' ἀπαγάγῃ ἐξ

Αίγυπτου τοῦ; Ἀθηναίου; διὰ τῆς ὁποίας, ὡς εἴρηται, μετεχειρίσθη ἀποπείρας παρὰ τοῖς Σπαρτιαταῖς, κατέφυγεν εἰς τὰς ἰδίᾳς ἐκυτοῦ δυνάμεις· ἐπεμψε δηλονότι μετὰ πολλῆς στρατιᾶς εἰς Αἴγυπτον τὸν ἰκανώτερον στρατηγὸν τοῦ Μεγάβαζον τὸν Ζωπύρου, ὅστις ἀφικόμενος κατὰ γῆν τοὺς τε Αἰγυπτίους καὶ τοὺς συμμάχους κατεπολέμησε, καὶ ἐκ τῆς Μέμφιδος τοὺς Ἕλληνας ἐξήλασε καὶ τέλος εἰς Προσωπίτιδα τὴν νῆσον κατέκλεισε. Ἐπολιόρχησε δὲ αὐτὴν ἐνικυτὸν καὶ μῆνας ἕξ, ἕως οὗ ξηρῆνας τὴν διώρυγα καὶ παραπεψῆς ἀλλαχόσε τὸ ὕδωρ τὰς τε νῆας ἐπὶ ξηροῦ ἐξέιστο καὶ τὴν νῆσον αὐτὴν εἰς ἥπειρον μεταβαλὼν ἐκυρίευσε. Οὕτω λοιπὸν μετὰ ἐξαιετῇ πόλεμον τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα ἐφθάρησαν, καὶ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν πορευόμενοι διὰ τῆς Λιβύας εἰς Κυρήνην διεσώθησαν, τῶν πλείστων ἀπολεσθέντων (457). ἡ δ' Αἴγυπτος περιῆλθε πάλιν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Περσῶν, ἐκτὸς τινῶν ἐλωδῶν τόπων, τοὺς ὁποίους ὑπερασπίζετο ὁ βασιλεὺς Ἀμυσταῖος· ὁ δὲ Ἰναρως, ὅστις τὰ πάντα ἔπραξε περὶ τῆς Αἰγύπτου, συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ἀνεσταυρώθη.

Ὀλίγον ἔπειτα μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ἔλαβε πέρας καὶ ὁ προειρημένος Μεσσηνιακὸς πόλεμος. Οἱ ἐν Ἰθώμῃ μὴ δυνάμενοι πλέον ν' ἀνθεξῶσι συνεδιβάσθησαν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους λαβόντες τὴν ἄδειαν νὰ ἐξέλθωσι τῆς Πελοποννήσου ὑπόσπονδοι· πάντας δὲ τούτους δεξάμενοι, δι' ἔχθραν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ Ἀθηναῖοι κατώκισαν εἰς Ναύπακτον, ἣν εἶχον νεωστὶ ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἰθώμης οἱ Σπαρτιαταὶ ὥρμησαν κατὰ τῆς Πείσας, ἥς οἱ κάτοικοι διαρκούντες τοῦ Μεσσηνιακοῦ πολέμου ἐπεχειρήσαν ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῶν φίλων καὶ συμμάχων τῶν Ἠλείων τὴν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων προεδρίαν· τοιαύτην δὲ ἡ πόλις αὕτη, κυριευθεῖσα ἐξ ἐφύδου, ἔπαθε καταστροφὴν, ὥστε οὔτε ἔχνος καὶ τῆς προτέρας ὑπάρξεώς της ὑπελείφθη. Ἐκ τῆς ἐντεῦθεν δὲ γενομένης πλουσίας λείας οἱ Ἠλείοι ἔκτισαν τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, τοῦ ὁποίου τὸ περίφημον καὶ κατάχρυσον ἄγαλμα ἦν ἔργον τοῦ Φειδίου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συνέβη καὶ ἡ πρώτη ἐχθρική σύγκρουσις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Πολεμουμένης δηλονότι τῆς Δωριδος ὑπὸ τῶν Φωκίων, οἱ Σπαρτιαταὶ ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν οὗτῃς, ἔνεκα συγγενείας, στρατηγούμενοι ὑπὸ Νικομήδους, ἐπιτρόπου τοῦ ἑτι ἀνήλικος βασιλέως Πλειστονέκτος, ἐνίκησαν τοὺς Φωκεῖς καὶ τοὺς

διήλλαξαν μετὰ τῶν Δωριέων· ἐν ᾧ δ' ἐτοιμάζοντο νὰ ἐπανέλθωσιν οἰκᾶδε, ἶδον ἐξαίφνης κεκλεισμένην τὴν διάβασίν των, τῶν Ἀθηναίων κπταλαβόντων ἤδη διὰ τοῦ στόλου αὐτῶν τὸν Κρισσαῖον κόλπον καὶ κατὰ ξηρὰν τὰς παρόδους τῆς Μεγαρίδος. Οὕτως ἄρα ἠναγκάσθησαν νὰ μένωσιν ἐν Βοιωτίᾳ μέχρις οὗ εὐκολυνθῇ ἡ εἰς οἶκον ἐπάνοδος· τῶν ὄντες δ' ἐκεῖ συνέλθον τὴν ἰδέαν νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς Θηβαίους εἰς ἀνάγκησιν τῇ· ἐπὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων ἡγεμονίας των, ἧς μετὰ τὰ Περσικὰ ἐστέρηθησαν, ὥστε νὰ τοὺς ἔχωσι τοῦ λοιποῦ συμμάχους κατὰ τῶν Ἀθηναίων· συνεννοούμενοι δὲ καὶ μετὰ τῆς ἀριστοκρατικῆς ἐν Ἀθήναις μερίδος προσεκλήθησαν νὰ κπταλύσωσιν αὐτόθι τὴν δημοκρατίαν, ἀλλ' ὁ ἐπικρατῶν δῆμος, ὅστις δὲν ἤγνοε τὰ γινόμενα, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ πᾶρυτα κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων· στρατὸς λοιπὸν Ἀθηναίων βοηθούμενος ὑπὸ χιλίων Ἀργείων καὶ πολλῶν Θεσσαλῶν ἱππέων ἐνέβηκεν εἰς Βοιωτίαν καὶ παρὰ τὴν Τάναγραν εὗρε τὸν ἐχθρὸν παρκατεταγμένον (457). Ὁ ἐξωστραχισμένος Κίμων πρὸ τῆς μάχης ἤδη ἔδραμεν εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων, ὡς ποτὲ ὁ Ἀριστείδης εἰς Σχλαμῖνα, ἵνα συναγωνισθῇ, ὅπερ ὅμως, κατὰ προσταγὴν τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων, δυσπιστούσης εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, δὲ τῷ ἐπεστράφη· ὅθεν ἀνχωρῶν ὥρκισε τοὺς φίλους του, ὅσοι, ὡς καὶ αὐτὸς, ἐθεωροῦντο ὑποπτοὶ λακωνισμοῦ, νὰ πολεμήσωσιν ἀνδρείως καὶ δι' ἔργων ν' ἀναίρεσωσι τὴν ὑποψίαν· οἱ δὲ λαθόντες αὐτοῦ τὴν παντοπλίαν ἔθεντο εἰς τὸν λόγον καὶ μετ' ἀλλήλων συστάντες οὕτως ἐκθύμως ἠγωνίσθησαν, ὥστε πάντες, ἐκτὸν τὸν ἀριθμὸν, ἀπέθανον τὸ ἥρωϊκὸν θάνατον· καὶ μολοντοῦτα αἱ Ἀθηναῖοι, διὰ τὴν τῶν Θεσσαλῶν αὐτομόλησιν, ἡττήθησαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην· Μετοῦπολιν ὅμως χρόνον, ἀφοῦ ἤδη ἀνεχώρησαν οἰκᾶδε οἱ Σπαρτιάται, ἰσχυρὰ νὰ ἐπανορθώσωσι τὸ ἀτύχημα ἐκεῖνο καὶ νὰ ἐπιδειξῶσι τὴν ὑπεροχήν των πολλαχῶς· καὶ ὁ μὲν στρατηγὸς Μυρωνίδης ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν Θηβαίων τοὺς ἐνίκησε περιφανῶς παρὰ τὰ *Οἰνόφυτα*, ὑπέταξε ἀπάσας τὰς Βοιωτίδας πόλεις, ἐπέβηκεν εἰς ταύτας, ὡς καὶ εἰς τοὺς Ὀπουντίους Λοκροὺς καὶ εἰς τὴν Φωκίδα, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ τὰς ἠνάγκασε νὰ συμπαγῇσιν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν· ὁ δὲ Τολμίδης, ἀμιλλώμενος πρὸς τὴν ἐκείνου ἀρετὴν καὶ δόξαν, κατέπλευσε μετὰ πεντήκοντα τριήρων εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἐδήλωσε τὰ παράλι τούτης, ἐνέπρησε τὰ νεώρια τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Γυθίῳ· ἐκεῖθεν

εἰς Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον ἀναγκθεῖς πάσας τὰς ἐν αὐταῖς πόλεις ὑπέταξε καὶ τέλος λαβὼν ἐξ ἐφόδου καὶ τὴν Ναύπακτον κατώκησεν ἐν ταύτῃ τῶν Μεσσηνίων τοὺς ἐπισήμους, τοὺς ὁποίους ἀγῆσαν, ὡς εἴρηται, ὑποσπόνδους οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἰθώμης· μικρὸν δ' ἔπειτα καὶ ὁ Περικλῆς, ἄλλης μεζονος ναυτικῆς δυνάμεως ἡγούμενος, περιέπλευσε τὴν Πελοπόννησον· οὐ μόνον τὰς παραλλίας πόλεις ἐπόρθησεν, ὡς ὁ Τολμίδης πρὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πόρρω θαλάσσης προσελθὼν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν διέβη, τοὺς Οἰνεάδας προσέβηκε καὶ πανταχοῦ εὐδοκιμήσας ἐν Θριάμβῳ εἰς τὰ ἴδια ἐπανῆλθεν. Μεταξὺ δὲ τῶν πολεμικῶν τούτων ἐπιχειρήσεων ἔλαβε πέραις καὶ ἡ ἐκ πολλοῦ ἤδη ἀρξενμένη οἰκοδομὴ τῶν μακρῶν τειχῶν.

Ἐν τούτοις ἡ ἀξιόλογος διαγωγὴ καὶ ἡ φιλοπατρία τοῦ Κίμωνος παρὰ τὴν Τάναρχον δὲν εἰδύνατο ν' ἀποτύχωσι τῆς εἰς τοὺς εὐκισθήτους Ἀθηναίους ἐνεργείας των, κατ' ἐποχὴν μάλιστα, ὅτε, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, οἱ θυροὶ ἦσαν εἰσέτι μέτριοι καὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον εὐανάκλητοι, ἡ δὲ φιλοτιμία πάντων ἐπικρατοῦσα τῶν παθῶν ὑπεχώρει εἰς τοὺς καίρους τῆς Πατρίδος. Ὁ δῆμος πεισθεὶς περὶ τῆς εἰς τὴν ἰδίαν ἐκυτοῦ πατρίδα ἀφοσιώσεως τοῦ ἀνδρὸς καὶ μεμνημένος τῶν προτέρων ἐνδόξων κατορθωμάτων του ἐφάνη ὅτι ἐπεθύμει νὰ τὸν ἴδῃ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ· ὅθεν ὁ Περικλῆς τὴν κοινὴν ταύτην ἐπιθυμίαν ἐκπληρῶν ἔγραψε ψήφισμα, δι' οὗ ἀπεφασίσθη ἡ καθόδος ἐκείνου. Ἄμικ δ' ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ὁ Κίμων προέθετο, κατὰ τὸ γνωστὸν ἡμῖν πολιτικὸν σύστημά του, δύο τινά: νὰ συνδιαλλάξῃ μὲν τὴν Σπάρτην μετὰ τῆς πατρίδος του, νὰ στρέψῃ δὲ τὰς δυνάμεις ταύτης κατὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' εἰς τὸ πρῶτον ἀπῆντησε τσακύτης δυσκολίας, ὥστε μόλις μετὰ τριετῆς διαπραγματεύσεως ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ ἀναγκωχὴν μόνον ὅπλων μεταξὺ τῶν δύο ἀντιζήλων πολιτειῶν ἐπὶ πέντε ἔτη (450)· ἵνα δὲ παγιώσῃ τὴν οὕτω γεννηθεῖσαν ἡσυχίαν ἐπεχείρησεν εὐθὺς· τὸ δεύτερον, ἥτοι τὴν κατὰ Περσῶν ἐκστρατείαν· ἡγούμενος λοιπὸν διακοσίων τριήρων κατέπλευσεν εἰς τὴν νῆσον Κύπρον, ἣν ἐκ νέου εἶχον ὑποτάξει οἱ Πέρσαι, καὶ ἐκ τῶν τριήρων ἐκαίρων ἐπεμψεν ἀμέσως ἐξήκοντα πρὸς τὸν εἰσέτι ἐν ταῖς ἔλασι τῆς κατω Αἰγύπτου ἀντέχοντα Ἀμυρταῖον, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' ἀποτρέψῃ ὅσον οἶόν τε τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν ἐκ τῆς κυρίας ἐπιχειρήσεώς του καὶ συνάμικ νὰ διατρέσῃ τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Ἐν τῷ δ' ἀνεκτάτῳ τῷ

κύκλω πόλεις καὶ εὐρίσκετο ἤδη ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ ὄχυροῦ Κατίου, νοσήσας ἤ, ὡς τινες λέγουσι, πληγωθεὶς καιρίως ἀπέθανε· τελευτῶν δὲ παρήγγειλε τοὺς περὶ αὐτὸν ν' ἀποπλεύσωσι κρύπτοντες τὸν θάνατόν του εἰς τὸν στρατὸν ἵνα νομίζῃ πάντοτε ὅτι στρατηγεῖται ὑπὸ τοῦ ἀνικῆτου μέχρι τοῦδε ἡγεμόνος του· τοῦτο ἐγένετο, καὶ νίκη τῆς διπλῆς κατὰ τε τοῦ περσικοῦ στόλου, συγκειμένου ἐκ Φοινισσῶν καὶ Κιλικισσῶν νηῶν, συγκροτηθείσης τῆς ναυμαχίας ὑπὲρ τὴν ἐπὶ Κύπρῳ Σαλαμίνα, καὶ κατὰ πολυαριθμοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἐστρατοπεδευμένου ἐν τῷ παρακειμένῳ αἰγιαλῷ, ὑπῆρξεν ἡ λαμπροτάτη ἐπιτάφιος πανήγυρις τοῦ περιφήμου ἥρωος, ὅστις, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Χαιρωνέως, οὐδὲν μικρὸν ἀλλ' ὅλης τῆς ἡγεμονίας τοῦ μεγάλου βασιλέως τὴν κατάλυσιν διενουεῖτο, καὶ ἂν ἐζῇ βεβαίως ἤθελε προλάβει τὸ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἔπειτα κατορθωθὲν ἔργον. Ἐπὶ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης ἐκστρατείας τοῦ Κίμωνος συνετελέσθη, μαρτυροῦντος τοῦ Διοδώρου (IB', 4) καὶ ἡ περιβόητος ἐκείνη εἰρήνη, ἡ ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσα *Κιμωνεὶος* (*), κατὰ τὴν ὁποίαν δῆθεν οἱ Πέρσαι ἀνέγνωσαν μὲν ῥητῶς πασῶν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδων πόλεων τὴν αὐτονομίαν, ὑπεχρεώθησαν δὲ ν' ἀπέχῳσι πάντοτε τριῶν ἡμερῶν ὁδόν τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης, καὶ νὰ μὴ πλεῖν οὐδεμίαν μακρὰ ναῦς ἐνδορ Κυανέων καὶ Χελιδονίων.

§. 9. Ὁ Περικλῆς καὶ αἱ Ἀθῆναι δι' αὐτοῦ εἰς τὸ μέγιστον αὐτῶν ὕψος.

Τὸν Κίμωνα ἀποθανόντα διεδέχθη ὡς ἀρχηγὸς τῶν Ἀριστοκρατικῶν ὁ πρεσβύτερος Θουκυδίδης, ὅστις ὅμως μὴ ἔχων τὴν μεγάλην στρατιωτικὴν ἐκείνου ἀρετὴν, καίτοι ἄλλως ῥήτωρ δεῖνός, δὲν ἐδυνήθη ν' ἀντιρροπήσῃ πρὸς τὸν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἰσχύοντα Περικλῆν κα

(*) Ὁ Πλούταρχος ἐξεναντίας (ἐν βίῳ Κίμ. 43) τὴν ἀναδιβάζει εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν, μετὰ τὴν παρὰ τὸν Κύρυνδοντα ποταμὸν νίκην. Ἀλλὰ παρατηρεῖται ὅτι ἡ ὑπαρξὶς τῆς τοιαύτης εἰρήνης εἶνε λίαν ἀμφίβολος, πρῶτον διότι ὑπ' οὐδενὸς τῶν συγχρόνων, οὐδὲ ὑπὸ τοῦ πιστοτέρου ἀπάντων Θουκυδίδου βεβαιοῦται, καὶ δεύτερον καθύσον εἰς ὑστεροτέρας μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Περσίας διαπραγματεύσεις οὐδεμία γίνεται μνεία αὐτῆς. Πραγματικῶς ὅμως αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν ἔπαυσαν ἐπὶ πολὺν χρόνον μετὰ τὰς ἐπὶ Κίμωνος νίκας τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοῦτο ἴσως ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν περὶ τῆς εἰρημένης εἰρήνης πλάνην.

ἐπὶ τέλους ἐξοστρακισθεὶς κατέλιπεν αὐτῷ ἀμέριστον, οὕτως εἶπεν, τὴν ἀρχήν.

Ὁ Περικλῆς, τῆς λαμπραῦς τοῦ ὁποίου καταγωγῆς ἐμνήσθημεν ἤδη ἀνωτέρω, ἀνῆκει ἀναμφιβόλως, ἔνεκα τῶν σπανίων αὐτοῦ πλεονεκτημάτων, τῶν τε φυσικῶν καὶ ἐπικτητῶν, εἰς τοὺς τελειότερους ἀνθρώπους καὶ τοὺς μεγαλητέρους πολιτικούς ἄνδρας, ὅσοι ποτὲ ἐφάνησαν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἄριστοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καλλιτέχναι καὶ φιλόσοφοι, οἷον Φειδίας, Δάμων ὁ σοφιστής, Ζήνων ὁ Ἐλεάτης καὶ Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, ἐμόρφωσαν ἐγκαίρως τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ ὁ τελευταῖος μάλιστα, ὁ κατεξοχὴν ἐπικληθεὶς Νοῦς, περιέθηκεν αὐτῷ, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, ὄγκον καὶ φρόνημα δημαγωγίας ἐμβριθέστερον· αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἐχρημάτισαν ἀκολούθως καὶ οἱ οἰκειότεροι αὐτοῦ φίλοι, εἰς τῶν ὁποίων τὴν χορείαν περιελήφθη, κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους, καὶ ἡ περίφημος Μιλησὶς Ἑταῖρα, ἡ Ἀσπασία.

Ὅτε ἦν ἔτι νέος, ἀπέφευγε τὸν δῆμον σφόδρα, διότι, ἔχων πολλὴν ὁμοιότητα μετὰ τοῦ Πεισιστράτου κατὰ τε τὴν μορφήν καὶ τὴν εὐγλωττίαν, καὶ ὧν ἐνταυτῷ πλούσιος καὶ εὐπατρίδης, ἐφοβεῖτο μὴ ὑποκύβῃ εἰς τὴν τύχην ἐκείνου· ὅθεν τῶν μὲν πολιτικῶν ἀπέχε, προετίμα δὲ τὰ στρατιωτικά, καὶ πολλάκις στρατεύων ἐδείχθη ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ φιλοκίνδυνος· βραδυτέρον δμως, ἀφοῦ ὁ μὲν Ἀριστείδης ἀπέθανε, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἐξέπεσε, τὸν δὲ Κίμων αἱ στρατεῖαι ὥσεπιτοπλεῖστον ἔξω τῆς Ἑλλάδος κατεῖχον, ἐπεδόθη εἰς τὰ δημόσια, ἐκλέξαι, ἀπεναντίας τοῦ Ἀριστοκρατικοῦ Κίμωνος, τὴν δημοκρατικὴν μερίδα, δι' ἧς προσέθετο νὰ ἄρξῃ ἀσφαλέστερον· εὐθύς δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν δίκαιαν αὐτοῦ ἐξῆθιμισε διασφόρως· διότι ἔκτοτε μίαν μόνην ἐβλέπετο πορευόμενος ὁδὸν, τὴν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ βουλευτήριον ἄγουσάν· ἐξέλιπε τὰς κλήσεις δειπνῶν καὶ τὴν τοιαύτην ἄπασαν φιλοφροσύνην καὶ συνήθειαν. Φεύγων δὲ τὸ συνεχές καὶ τὸν κόρον δὲν παρίστατο εἰς τὸ πλῆθος εἰμὴ ἐκ διαλειμμάτων, ἰδίως ὅσαςκις προέκειτο περὶ μεγάλων καὶ σπουδαίων πραγμάτων, πράττων ἅλλα διὰ τῶν φίλων καὶ ἐταίρων του, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ Ἐφιάλης, ὁ καταλύσας τὸ κράτος τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλῆς. Περαιρημένου δὲ αὐτοῦ εἰς τὸ βῆμα, ὁ λόγος του, ὅμοιος μὲ τὸ κάλλιστον μουσικὸν ὄργανον, καὶ ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ φρονήματος του καὶ τὴν λοιπὴν φιλόσοφον καὶ πολιτικὴν αὐτοῦ παιδείαν,

κατεγοήτευε καὶ ἐξέπληττε πάντας· ἐλέγετο δὲ συνήθως ὅτι ἐβρόν-
τει μὲν καὶ ἥστραπτεν ὅτε ἐδημηγόρει, δεινὸν δὲ κεραυνὸν ἐν γλώσ-
σῃ ἔφερεν καὶ ἐντεῦθεν ἴσως Ὁλύμπιος ἐπωνομάσθη. Ἀλλὰ καὶ ἐν
τῇ ἐσχάτῃ ῥύμῃ τῆς ἀγορεύσεώς του δὲν ἀπεμακρύνετο οὐδέποτε
τοῦ σεμνοῦ καὶ πρέποντος· ὅθεν πάντοτε πρὸς τὸ βῆμα θαδίζων
κῦχετο τοὺς Θεοὺς νὰ μὴν ἐκπέσῃ μηδ' ἐν ῥήμα, ἄκοντος αὐτοῦ
πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἀνάρμοστον.

Τεσσαράκοντα ἔτη, τὰ μὲν πρῶτα μετ' ἄλλων, τὰ δὲ τελευταῖα
δεκαπέντε (444—429), ἦτοί· ἀπὸ τῆς ἐξοστρακίσεως τοῦ πρεσβυ-
τέρου Θουκυδίδου, ἄνευ τινὸς ἀντιζήλου, διεύθυνε τὰ κοινὰ τῆς πα-
τρίδος του πράγματα ὡς στρατηγὸς ἢ μᾶλλον ὡς ἀπλοῦς δημαγω-
γὸς, χωρὶς ποτὲ νὰ μετέλθῃ δημοσίαν ἀρχήν. Ὅποις τις δὲ ἦτο καὶ
ὅπόσων διέφερε τῆς μετέπειτα ἡ Περικλείου αὐτῇ δημαγωγίᾳ, γίνε-
ται δῆλον ἐκ τῆς ἐξῆς τοῦ Θουκυδίδου βραχείας περικοπῆς· «Ὁ Π-
ρικλῆς, λέγει ὁ ἐμβριθὴς οὗτος συγγραφεὺς (Β', 65), δυνατὸς ὢν καὶ
τε τὴν ἀξίαν καὶ τὴν γνώμην, καὶ περιφανῶς ἀδωρότατος καὶ χο-
μᾶτιων κρείττων γενόμενος, ἐγένωσκε νὰ συνέχῃ τὴν πλῆθος ἐλευθε-
ριῶν, ὥστε ἀντὶ νὰ ἄγεται ὑπ' αὐτοῦ αὐτὸς μᾶλλον ἢ γινεῖται αὐτό· διό
μὴ προσκτησάμενος τὴν δύναμιν δι' ἀθεμίτου τρόπου δὲν εἶχε χρεῖ-
ν νὰ ἐμιλῇ πρὸς χάριν καὶ κατ' ἀρέσκειάν του, ἀλλ' ἐδύνατο, στηριζ-
όμενος εἰς τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, καὶ ν' ἀντιλέγῃ πολλάκις ἐν
αὐτῷ μετ' ὀργῆς. Ὅτε λοιπὸν παρετήρει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ ὑπερ-
ψίᾳ τῶν ἠθελον νὰ τολμήσωσί τι παρακαίρως, διὰ τοῦ λόγου τοῦ
κατέπλησσαν, ἡ ἐξεναντίας φοβουμένους παραλόγως τοὺς διέθετε π-
λιν εἰς τὸ θαρρῆν. Οὕτω δὲ ὀνόματι μὲν ἐπῆρχε δημοκρατίᾳ,
πράγματι δὲ ἀρχὴ τοῦ πρώτου ἀνδρός. Οἱ διάδοχοι ὅμως τούτου
ἐκ τῶν ὁποίων, καίτοι ἴσων πρὸς ἀλλήλους, ἕκαστος ἔσπευδε νὰ προ-
τεύῃ, ἐβιάδισαν πάντῃ ἄλλην ὁδὸν, ἀφίνοντες τῶν πραγμάτων τὴν
διοίκησιν εἰς τὴν ἀρέσκειαν τοῦ δήμου. Ἐντεῦθεν δὲ, ὡς εἰς τοιαύτῃ
μεγάλῃ καὶ κραταιᾷ πολιτείᾳ δὲν ἦτον ἄλλως δυνατόν, πολλοὶ
ἐπράχθησαν ἀμικρήματα.»

Μολονότι δὲ ὁ Περικλῆς, ἀνώτερος τῶν ἄλλων δημαγωγῶν, ἐπ-
λιτεύετο ὅχι πρὸς χάριν καὶ ἡδονὴν τῶν πολλῶν, μολοντούτο ἐκ
μὲν ἀποχρώντως ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτοῦ περικοίᾳ τὰς τότε τῶν πρα-
γμάτων σχέσεις καὶ περιστάσεις, δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ συντελέσῃ

τὴν προαγωγὴν τοῦ πλήθους, καθιστῶν αὐτὸ μέτοχον πολλῶν πλεονεκτημάτων, ὧν ἑσπερεῖτο. Κατὰ τὸ ὑπ' Ἀριστείδου ἡδὴ, μικρὸν μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, εἰσαχθὲν ψήφισμα, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, οἱ πενέστεροι τῶν πολιτῶν εἶχον μὲν ὅσα καὶ οἱ πλούσιοι δικαίωματα, πραγματικῶς ὅμως δὲν μετεῖχον ἐξίσου τῶν δημοσίων πραγμάτων, διότι ἡ περὶ ταῦτα ἐπιμέλεια ἦτον ἄμισθος, αὐτοὶ δὲ εἶχον χρεῖαν νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν· ὅθεν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ δικαστήρια σπανίως παρευρίσκοντο οἱ πένητες· ὁ Περικλῆς λοιπὸν πρῶτος ἀπεφάσισε νὰ ὀρίσῃ μισθὸν εἰς τοὺς ἐκκλησιαζόμενους καὶ δικάζοντας· τοῦτο δὲ μάλιστα κατέστη δυνατόν ἀφ' ἧς ἐποχῆς, ἀρθείσης ἐκ μέσου τῆς αὐστηρίας τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐφορείας, εἶχεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἐκτὸς τῶν μεγάλων τῆς πόλεως προσόδων καὶ τοῦς θηταυροῦς· τοῦ ἐκ Δήλου εἰς Ἀθήνας μετατεθέντος συμμαχικοῦ Ταμείου· καὶ πρῶτον εἰσῆχθη ὁ δικαστικὸς μισθός (τὸ δικαστικὸν ἢ ἡλιαστικὸν), ὅστις καταρχὰς μὲν ἀπετέλει ἓνα μόνον ὄβολον, ἔπειτα δὲ ἀνεβιβάσθη εἰς τρεῖς ὄβολους. Πόσον δὲ ὁ Περικλῆς διὰ τοῦ μέτρου τούτου προσήρτησεν εἰς ἐκυτὸν ὄλουν τοὺς πτωχοτέρους μεταξὺ τῶν ἐνικουσίως ἐκλεγομένων ἐξακισχιλίων ἡλιαστών, δύνανται πᾶς τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Ἀθήναις τότε τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἦσαν οὕτως εὐπόριστα, ὥστε πεντακόσiai περίπου δραχμαί, κατὰ τὸ ἡμέτερον νόμισμα, ἐξήρκουν εἰς διατροφὴν μιᾶς οἰκογενείας, καὶ ἐπομένως τρεῖς ὄβολοὶ ἔφθανον διὰ τὴν ἀπολύτως ἀνγκαιάν ἡμερούσιον δαπάνην· ἀκολουθῶς δὲ εἰσῆχθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς μισθός (τὸ ἐκκλησιαστικὸν), γράψαντος τὸ περὶ τούτου ψήφισμα Καλλιστράτου τοῦ Παρνύτου· ὦν δὲ καὶ αὐτὸς καταρχὰς ἐνός μόνου ὄβολου, ἀνεβιβάσθη μετέπειτα, δι' Ἀργυρίου τοῦ Κολυττέως, εἰς τρεῖς· ἔννοεῖται δὲ ὅτι καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ μέτρου ὁ Περικλῆς ἐθεράπευσε τὴν χρεῖαν πολλῶν χιλιάδων πτωχῶν πολιτῶν, προὐκάλεσεν ὅμως καὶ τὴν ἀκατάπυστον συρροὴν τούτων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους ἐγένοντο ἐπὶ σπουδαιοτάτων πραγμάτων τυφλὰ ὄργανα ἐκείνου, ὅστις εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ τοὺς ἄγῃ καὶ νὰ τοὺς φέρῃ.

Ἀφ' οὗτου οἱ Ἀθηναῖοι διεξῆγον τὸν πόλεμον μόνοι, τῶν συμμάχων συντελούντων ἀπλῶς χρήματα, εὐλογωτάτη ἡδὴ κατέστη ἡ εἰς τοὺς στρατιωτικῶς ὑπηρετοῦντας, ἕνεκα τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, παραχώρησις μέρους τῶν χρημάτων ἐκείνων· ὅθεν εἰσῆχθη καὶ ὁ στρατιωτι-

κός μισθός, ταχθεὶς μάλιστα ἀναλόγως ἀνώτερος τῶν ἄλλων, διότι οὐ μικρὰ ἀμοιβή προσῆκεν εἰς τὸν Ἀθηναῖον πολίτην, τὸν διακινδυνεύοντα τὴν ζωὴν αὐτοῦ· ἐκτὸς δὲ τοῦ μισθοῦ ἐπληρόνοντο εἰς τοὺς στρατεύοντας καὶ ἔξοδα διατροφῆς· τὸ ἡμερήσιον τοῦ ὀπλίτου δὲν ὑπῆρχε ποτὲ κατώτερον τῶν δύο ὀβολῶν· τοσαῦτα δὲ ἦσαν καὶ τὰ τῆς διατροφῆς του ἔξοδα· οἱ Ταξίαρχοι ἐλάμβανον τὸ διπλάσιον καὶ οἱ ἱππεῖς τὸ τριπλάσιον· τοῦτο κῆξῃσε τὸν πόθον τοῦ πολέμου, καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὡς καὶ ὁ δικαστικὸς μισθὸς ἤρθεῖσε τὴν πρὸς τὰ δημόσια πράγματα κλίσιν· καὶ τοῦ λοιποῦ ἡ πενестάτης τοῦ δήμου μερὶς κατεῖχεν ἐν τῇ πολιτείᾳ τὴν αὐτὴν μετὰ τοὺς πλουσίους· τάζειν, καὶ ὡς πολυπληθεστέρα εἶχεν ἔτι μείζονα δύναμιν.

Συγχρόνως ὁ Περικλῆς, διαπαιδαγωγῶν ὅχι δι' ἀμούσων ἡδονῶν τὴν πόλιν, παρεσκεύασε πολλὰς νέας ἐορτὰς καὶ ἐξύψωσε τὴν λαμπρότητα τῶν ἤδη ὑφισταμένων· ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰς τὰ θέατρα εἰσοδος δὲν ἐπιτρέπετο εἰμὴ διὰ πληρωμῆς, ἐκ τούτου ὅμως ἀπεστεροῦντο οἱ πτωχότεροι τῶν πολιτῶν τῆς ὑψηλῆς ταύτης καὶ ψυχγωγῶς ἡδονῆς, θέλων νὰ ἐπαναφέρῃ κατὰ τοῦτο τὴν ἰσότητά εἰσήγαγε τὰ λεγόμενα θεωρικά, τούτέστι ἐνῆργησε τὴν σύστασιν ἰδιαιτέρου τινὸς ταμεῖον, ἀπὸ τοῦ ὀπλοῦ ἐπληρόνοντο εἰς τοὺς πένητας πολίτας τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν εἰσοδὸν αὐτῶν εἰς τὸ θέατρον χρήματα· Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ πρὸς τὰ θεάματα τοῦ Ἀθηναίου λαοῦ ῥοπή, ὥστε ἀμέσως μετὰ τὴν Περικλείου ἐποχὴν τὸ εἰρημένον ταμεῖον ἐχρησίμευε καὶ εἰς αὐξήσιν τῆς λαμπρότητος ἄλλων ἐορτῶν, καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸς ἄλλους σκοποὺς ὠρισμένα δημόσια χρήματα ἐδαπανῶντο εἰς αὐτάς, καὶ νόμος μάλιστα ἐξεδόθη, ἀπειλῶν θανατικὴν ποινὴν εἰς ὅντινα ἤθελε προτείνει τὴν ἀνάλωσιν τῶν θεωρικῶν εἰς πολεμικὰς χρεῖας.

Οὕτως δὲ πολλῇς κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους ἀνθρώπων συζύχου ἐν Ἀθήναις, ὁ Περικλῆς, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ν' ἀνακουφίσῃ τὴν πόλιν ἀργοῦ καὶ διὰ σχολὴν πολυπράγμονος ὄχλου, νὰ προλάβῃ δὲ τὰς ἐκ τῆς πτωχείας προερχομένας ἀπορίας καὶ συνάμειν νὰ παρακκοικίσῃ φρουρὰν εἰς τοὺς συμμάχους πρὸς ἀποτροπὴν παντὸς νεωτερισμοῦ, ἔστειλε χιλίους μὲν κληρούχους εἰς Χερρόνησον, ἄλλους δὲ τοσοῦτους εἰς Θράκην, πεντακοσίους δὲ εἰς Νάξον, εἰς δὲ Ἄνδρον ἡμίσεις τούτων, καὶ μίαν μεγάλην ἀποικίαν εἰς Θουρίους ἐν τῇ Ἰταλίᾳ,

τὴν ὁποίαν παρεκολούθησε καὶ ὁ περίφημος ἱστοριογράφος Ἡρόδοτος. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀποστολῆς ταύτης ἔλαβε καὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ νὰ ἐκπέμπῃ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐξήκοντα τριήρεις, ἐν αἷς πολλοὶ τῶν πολιτῶν ἔπλεον ὁκτὼ μῆνας ἐμυισθοί, μελετώντες ἅμα καὶ μαθηόντες τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Περικλῆς διὰ τῶν τοιούτων νεωτερισμῶν του προῆγε τὰ τοῦ δήμου καὶ διὰ τῆς προαγωγῆς τούτων κῆζανε τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ἥσυχαιετο συγχρόνως καὶ εἰς ἄλλα ὑψηλότερα καὶ μεγαλύτερα, προσωρισμένα ἢ ἀναγγέλλωσιν, ἐν ὧσιν ὑφίσταται ὁ κόσμος, τὴν ἀνυπέροκλητον δόξαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἑαυτοῦ ὡς καὶ τὴν ἀπκράμιλλον Ἑλληνικὴν εὐφυΐαν. Ἀποῦ δηλονότι ὁ κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμος ἀπέβαλε πᾶσαν τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ, ὁ Περικλῆς ἔχων εἰς τὴν ἐλευθέραν διαθέσιν του τὰ συμμαχικὰ χρήματα, ὧν τὸ ἐτήσιον πασὼν κῆζητε τότε εἰς 600 καὶ ὀλίγον ἔπειτα εἰς 1000 τάλαντα, ἐπεχείρησε δι' αὐτῶν νὰ ἐκτελέσῃ ἔργα τέχνης, ὅσα νοῦς μόνον τοιοῦτος καὶ ὑπὸ τοιούτων ὑπηρετούμενος τεχνιτῶν, ὡς τοῦ Φειδίου, τοῦ Μιησικλέους, τοῦ Ἰκτίου, τοῦ Καλλιμάχου καὶ ἄλλων, ἐδύνατο νὰ συλλάβῃ πρὸς καλλωπισμὸν τῆς πατρίδος του, ἔργα ὑπερήφανα μὲν κατὰ τὸ μέγεθος, κατὰ δὲ τὴν μορφήν καὶ χάριν αἰμίμητα, οἷα εἰσὶ μάλιστα τὰ Προπύλαια, ὁ ἐκατόμπεδος Παρθενὼν, τὸ αὐτόθι χρυσελεφάντινον τριακονταεξάπτεχρον ἄγαλμα τῆς Ἀθηναῖς Παρθένου, ἔχον, ἐν ἡρεμαίῳ σχήματι, ἐπὶ χειρὸς τὴν Νίκην· τὸ ἄλλο τῆς Καλλιμαχοῦ ἄγαλμα, ὑφόμενον τοσοῦτον ὥστε τὸ κράνος καὶ ἡ τοῦ δόρατος αἰχμὴ ἦσαν ἤδη εἰς τοὺς ἀπὸ Σουνίου προσπλέοντας σύνοπτα· τὸ πολυέδρον καὶ πολύστυλον Ὠδεῖον, γενόμενον κατὰ μέμνησιν τῆς σκηνῆς τοῦ βασιλείως τῶν Περσῶν· ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος κτλ. Ἀλλὰ παραδόξως ὅ,τι ἔπρεπεν ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἄριστον τῶν πολιτευμάτων τοῦ μεγάλου ἀνδρός, τοῦτο μάλιστα ἐβάσκαινον οἱ ἐχθροὶ του καὶ διέβαλον εἰς τὰς ἐκκλησίας (Πλούτ. ἐν βίῳ Περικλ. ΙΒ') «Ἡ Ἑλλάς, ἐφώναζον οὗτοι, νομίζει ἐκυτὴν δεινῶς ὑβρίζομένην καὶ τυραννουμένην περιφανῶς θεωροῦσα ὅτι διὰ τῶν ὑπ' αὐτῆς πρὸς τὸν πόλεμον εἰσφερομένων χρημάτων οἱ Ἀθηναῖοι καταχρυσοῦσι καὶ καλλωπίζουσι τὴν πόλιν αὐτῶν ὡς ἀλαζόνα γυναῖκα, περιαπτομένην λίθους πολυτελεῖς, καὶ ἀγάλματα καὶ ναοὺς χιλιοτάλαντους». Ὁ δὲ Περικλῆς ἀντικρούων αὐτοὺς ἔλεγεν «Ἐν ὧσιν οἱ Ἀθηναῖοι προποῦσι

μοῦσι τῶν συμμάχων καὶ τοὺς ἀσφαλίζουσιν ἀπὸ τῶν βαρβάρων, μὴ τελοῦντας οὐδὲ ἵππον, οὐδὲ νῆυν, οὐδὲ ὀπλίτην, ἀλλὰ χρήματα μόνον, δὲν ὀφείλουσιν αὐτοῖς λόγον περὶ τῶν χρημάτων, καθότι ἐκπληροῦσι τὸν σκοπὸν, δι' ἃ τὰ λαμβάνουσιν, ἐξ ἰδίας πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευῆς. Ὄθεν ἡ πόλις, μηδόλως ὑπὸ τοιούτων παραλόγων ἐνστάσεων ἐμποδιζομένη, ἀνάγκη νὰ τραπῇ εἰς πράγματα, ἀφ' ὧν προσγίνεται δόξα μὲν αἰδίου ὥς ἐκ τῶν πολλῶν ἀριστοτεχνημάτων, ἅτινα κατασκευάζονται, εὐπορία δὲ μεγίστη ὥς ἐκ τῆς ἐντεῦθεν προκαλουμένης παντοδαπῆς ἔργασίας καὶ τῶν ποικίλων χειρῶν, αἵτινες, πᾶσαν μὲν τέχνην ἐγείρουσαι, πᾶσαν δὲ χεῖρα κινουσαι, σχεδὸν ὅλην ποιοῦσιν ἔμμησον τὴν πόλιν, ἐξ ἑκτῆς ἅμα κοσμουμένην καὶ τρεφομένην. Τοιοῦτοτρόπως οἱ μὲν ἔχοντες ἡλικίαν καὶ ῥώμην μετέχουσι τῶν στρατειῶν· ὁ δὲ βάναισος καὶ ἀσύντακτος ὄχλος οὔτε ἄμοιρος διατελεῖ τῶν ἀπὸ τοῦ δημοσίου ὠφελημάτων, οὔτε πάλιν λαμβάνει τὰ ὠφελήματα ταῦτα ἐν ἀργίᾳ καὶ σχολῇ, ἀλλὰ, διὰ τῶν δημοσίων ἐκείνων ἔργων καὶ ἄλλων ἐπιχειρήσεων, πορίζεται ἀφθόνως καὶ εὐχαρίστως τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτήδεια. Τελευταῖον ἡ εὐχμερία αὕτη τοῦ λαοῦ καὶ ἡ καλλώπισις τῆς πόλεως συντελοῦσιν εἰς τὴν πλείονα ἐπίδοσιν καὶ πασῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων· τὰ προκείμενα ἔργα χρῆζουσι λίθου, χαλκοῦ, ἐλέφαντος, χρυσοῦ, ἐβένου, κυπαρίσσου· ταῦτα προμηθεύονται διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐκπονοῦσι δὲ καὶ κατεργάζονται τέκτονες, πλάσται, χαλκοτύποι, λιθουργοί, βρφαί, χρυσοῦ μαλακτῆρες, ποικιλταί, τορευταί κλ. Οὗτοι δὲ πάλιν ἐνασχολοῦσι καὶ τρέφουσιν ἀπείρους ἄλλας βιομηχανίας· τὰ πάντα ἄρα συνδέονται πρὸς ἄλληλα, καὶ ἡ μὲν ὕλική ἐργασία προάγεται διὰ τῆς διανοητικῆς, ἡ δὲ διανοητικὴ διὰ τῆς ὕλικης».

Ἡ ἀπάντησις αὕτη τοῦ Περικλέους, εἰκονίζουσα θαυμασίως ἅπασαν τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ, μαρτυρεῖ συνάμα καὶ περὶ τῆς δυνάμεως, τοῦ ὅλβου καὶ τῆς πνευματικῆς μεγαλειότητος τῶν Ἀθηναίων, ἔνθα τοιαῦτα ἐξετελοῦντο ἔργα, ἐν ὀλίγῳ, κατὰ τὴν εὐφρεστάτην τοῦ Πλουτάρχου φράσιν, πρὸς πολὺν χρόνον γεγόμενα, καὶ δαπανηρὰ μὲν λίαν καθὼ πολυτελῆ (διότι μόνον εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν Προπυλαίων ἐδαπανήθησαν περὶ τὰ τρία ἑκατομύρια ταλλήρων) μὴ ὑπερβαίνοντα ὁμῶς τὰς δυνάμεις τοῦ τότε ἐπὶ πολλῶν καὶ πλουσίων συμμαχίδων πόλεων ἐκτεινομένου, πλείστους δὲ δημοσίους πόρους

ἔχοντας κράτους τῶν Ἀθηναίων (*), ἄλλως τε ἐκπληροῦντα θυμω-
σίως ἐν ὃ δημιουργὸς αὐτῶν εἶχε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὑψηλὸν
σκοπὸν : ἡ ἀγαθὴ εἰς τὰς Ἀθήνας πρώτην τῆς Ἑλλάδος πόλιν καὶ
τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ ἀθανάτους.

§. 10. Σχέσεις τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τοὺς συμμάχους
καὶ ἀγῶνες αὐτῶν πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ
Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Πρὸ πολλοῦ αἱ Ἀθῆναι εἶχον τὴν ἀδιαφιλονείκητον ὑπεροχὴν ἐν τῷ
Αἰγαίῳ Πελάγει· ἐπὶ πασῶν δὲ τῶν πόλεων καὶ νήσων, ὅπου ἡ τρίαίνα
αὐτῶν ἐξικνεῖτο, ἐσπούδαζον νὰ διατήρωσι τὴν ἡγεμονίαν διὰ τῆς
ἐνισχύσεως τῆς αὐτόθι δημοκρατικῆς μερίδος, καὶ ἰδίως διὰ τοῦ διο-
ρισμοῦ Ἀθηναίων ἐπιτεκόπων· οἱ αὐτὸι δὲ σύμμαχος πόλιν ἐτόλμα
ν' ἀποστῇ ἐπανάγστο πάλιν εἰς εὐπείθειαν διὰ τῶν βιαιοτέρων μέσων,
ὡς τοῦτο ἤδη πρότερον ἐγένετο ἐν Νάξῳ (466) καὶ ἐν Θάσῳ (463),
τῶν ὁποίων ἡ αὐστηρὰ τιμωρῆσις (ἐκπεσόντων τῶν κατοίκων εἰς κα-
τάστασιν ὑπηγάτας καὶ τῆς χώρας διανεμηθείσης εἰς Ἀθηναίους κλη-
ρούχους) ἀνέστειλεν ἐπὶ τινα χρόνον τὴν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ὁρμὴν
τῶν ἄλλων. Αἱ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποστελλόμεναι ἐξήκοντα νῆες,
πρὸς γύμνασιν, ὡς εἴρηται τῶν πληρωμάτων, πανταχοῦ παροῦσαι ἐξε-
πλήρουν συνάμα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιτηρέσεως καὶ περιστολῆς τῶν
συμμάχων.

Ἦδη δ' ἐπὶ Περικλέους ἡ κατὰ θάλασσαν τῶν Ἀθηνῶν ἡγεμονία
προήχθη καὶ πέραν τοῦ Αἰγαίου· διότι πρῶτος αὐτὸς εἰσπλεύσας εἰς
τὸν Πόντον μετὰ μεγάλου καὶ λαμπρῶς κεκοσμημένου στόλου ἐνί-
σχυσε μὲν τὰς αὐτόθι Ἑλληνίδας πόλεις ὑποστηρίζας τοὺς τὰ δημο-
κρατικά φρονούντας, εἰς δὲ τοὺς περιιοκοῦντας βαρβάρους καὶ εἰς
τοὺς δυνάστας τούτων ἐπεδείχτο τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως καὶ
τὴν τόλμην τῶν Ἀθηναίων, καὶ καταβάλων τὸν τύραννον τῆς Σινώ-
πης *Τιμησίλεω* καὶ τοὺς ἐταίρους του, διένειμε πᾶσαν τὴν χώραν
αὐτῶν καὶ τὰς οἰκίας των εἰς ἐξακοσίους Ἀθηναίους πολίτας (Κλη-

(*) Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἐπὶ Περικλέους ἐντὸς ὀλίγων ἐνιαυτῶν, καίτοι γενομένων
ποσούτων ὀσπανῶν, ἀπεταμιεύθησαν 8,000 ταλάντων, ἧτοι 12 περίπου ἑκατομ-
μύρια τελλήρων.

ρούχους). Καὶ ταῦτα μὲν ἐπραγματοποιήθησαν καθόσον δὲν ἀντέκριντο εἰς τοὺς σκοπούς του, ὅταν ὁμοίως ὁ μάταιος ἄνθρωπος τῶν Ἀθηναίων, ὑπὸ ῥώμης καὶ τύχης τσαούτης ἐπηρεζόμενος, ἐσχεδίαζεν ἤδη νὰ κινήσῃ καὶ αὐτὴ τὴν Αἴγυπτον εἰς ἀποστασίαν κατὰ τῶν Περσῶν, νὰ καταλάβῃ τὴν Σικελίαν καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὰς δορικτησίας του μέχρι Τυρρηνίας καὶ Καρχηδόνας, ὁ συνεπὲς ἀνὴρ ἠναντιοῦτο περιοριζόμενος φρονίμως εἰς τὴν φύλαξιν τῶν ὑπαρχόντων· ἀντὶ δὲ τῶν ματαίων ἐκείνων καὶ ἀδελφῶν σχεδίων συνέλαβεν ἤδη αὐτὸς ἄλλο, ἐνδοξον διὰ τὰς Ἀθήνας καὶ, ἐὰν καταρθεῖτο, σωτήριον διὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἐγράψεν δηλονότι ψήφισμα, δι' οὗ παρεκάλει πάντας τοὺς ὁπουδήποτε τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας οἰκοῦντας Ἕλληνας, καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, νὰ πέμψωσιν εἰς Ἀθήνας ἀντιπροσώπους βουλευσασμένους ἐν ἐθνικῇ συλλόγῳ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, ἅτινα ἐνέπρησαν οἱ βάρβαροι καὶ περὶ τῶν θυσιῶν, αἱ ὧφειλον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοὺς Θεοὺς, ὅτε πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ περὶ τῆς θαλάσσης, ὅπως πλέωσι πάντες ἀφρόβως καὶ διαγώσιν ἐν εἰρήνῃ. Ἐκκοσι ἐπίσημοι ἄνδρες ἐπέμφθησαν πρὸς τὰς διαφορὰς χώρας καὶ νήσους ἵνα πείσωσιν αὐτὰς πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν ἐπ' εἰρήνῃ καὶ κοινοπραγίᾳ τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ φεῦ! ἐναντιομένων τῶν Λακεδαιμονίων, πρῶτοι οἱ Πελοποννήσιοι ἀπέβαλον τὴν πρόσκλησιν, τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν καὶ ἄλλαι πόλεις, καὶ οὕτως ἐματαιώθη ὅλον τὸ ὠραῖον σχέδιον τοῦ μεγαλεπήβολου ἀνδρός!

Καὶ πρότερον μὲν, ἔτι δὲ μᾶλλον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἡ ζηλότυπος Σπάρτη ἐβίλεπε δυσαρέστως τὴν ἐπίδοσιν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπηνόητο πρὸ πάντων τὸν Περικλῆν, ὅστις ἐμελέτα τὴν ταπεινώσιν αὐτῆς. Ὅθεν διατελειμένη οὕτω δὲν ἐδίστασε, καὶ ἐν τῷ ἔτι ὄνυσταντο αἱ πενητηκοντούταις σπονδαί, νὰ ἐπιληφθῇ τῆς πρώτης τυχούσης περιστάσεως, ἵνα προσβάλῃ, ἔστω καὶ πλάγιως, τὴν ἀντιζηλότην τοιαύτην δὲ ἦτο ἡ μετὰ τὸν Δελφῶν καὶ Φωκῶν περὶ τῆς κυριότητος τοῦ Δελφικοῦ ναοῦ ἐγερθεῖσα ἔρις (ὁ λεγόμενος ἱερὸς πόλεμος). Τῶν δευτέρων ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἱ πρῶτοι ἐπεκράτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης, ἥτις προθύμως ἐπέμψεν στρατὸν καὶ διὰ τῆς βίας ἀφαιρέσασα τὸ ἱερὸν ἀπὸ τῶν Φωκῶν τὸ παρέδωκεν εἰς τοὺς Δελφοὺς. Ἀλλ' ἅμα ἀπαλλαγέντων τῶν Λακεδαιμονίων οἱ Ἀθηναῖοι στρατεύσαντες πάλιν εἰσέγαγον τοὺς Φωκεῖς. Ἐνῆργησε δὲ καὶ ὠδήγησε τὴν στρατείαν ταύτην ὁ Περικλῆς αὐτὸς, σπεύδων νὰ προλάβῃ ἐπικειμένους ἀποστάσεις, αἱ οἱ ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἐνισχυόμενοι ἀριστοκράται διωργάνιζον ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ὑποῖν ἡ κυριαρχία καὶ ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων ἐξετείνετο. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλην τὴν ὑπ' αὐτοῦ ληρθεῖσαν πρόνοιαν, ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων ἀπαδείχθη ἰσχυροτέρα. Ἐντὺς ὀλίγου (447) τὸ πῦρ ἐξεβράχυνε

κατὰ πρῶτον εἰς τὴν γείτονα Βοιωτίαν, ὅπου, ἐπὶ τοῦ τελευταίου πολέμου, οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ὑπερισχύσει γενόμενοι προστατῆαι τῆς ἀντισπαρτιατικῆς ἢ τοῖς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος. Οἱ φυγάδες Βοιωτοὶ (τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος) ὁμοῦ μετ' ἄλλων ὁμοφρόνων, Εὐβοέων τε καὶ Λοκρῶν, κατέλαβον ἐξαίφνης τὴν Χαιρώνειαν, τὸν ὄρχμενὸν καὶ τινα ἄλλα χωρία τῆς Βοιωτίας, ὅθεν ἐπεχείρησαν νὰ κινήσωσιν εἰς ἀπόστασιν πάσας τὰς περίξ δημοκρατουμένης πόλεις. Ἡ ἀγγελία τοῦ γεγονότος τούτου διήγειρε πολλὸν ἐν Ἀθήναις ὄρυθμον. Μολονότι δὲ ὁ Περικλῆς, ὅστις μόνος ἐνόησε τὸν κίνδυνον καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἑκτασιν, ἀπέτρεπε πάσῃ πρὸς τὸ παρὸν ἐνοπλὸν ἐπιχείρησιν, οἱ τὴν ἐναντίαν ὁμῶς ἔχοντες γνώμην ὑπερίσχυσαν. Ὅθεν στρατηγούτος τοῦ Τολμίδου χίλιοι ὁπλίται Ἀθηναῖοι καὶ ἄλλοι σύμμαχοι ἐνέδραλον εὐθὺς εἰς τὴν Βοιωτίαν· καὶ τὸ πρῶτον μὲν εὐτύχησαν κρινέσσαντες καὶ ἀνδραποδίσσαντες τὴν Χαιρώνειαν, ἀλλ' ἐν ᾧ ἀπεχώρουν, παρὰ τὴν Κορώνειαν προσβληθέντες ὑπὸ πάντων ὁμοῦ τῶν φυγάδων, ἡττήθησαν κατὰ κράτος. Ὁ στρατηγὸς αὐτὸς Τολμίδης, ὁ Πενίας, πατήρ τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ τὸ ἄλλος τῆς Ἀθηναϊκῆς νεοεῖας ἔπεσαν ἐν τῇ μάχῃ· πολλοὶ ἡγχαλωτεύθησαν καὶ ἐπὶ βραχείαις οὐθῇαις ἐξηγοράσθησαν· ἡ Βοιωτία, ἡ Λοκρίς, ἡ Φωκίς εἰσῆγαγον τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἀπεσπάρθησαν ἐκ τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμάχιας· ὁ δὲ Περικλῆς, ὅστις προῖδε τὴν ἐπελθούσαν ἀποτυχίαν, εὐδοκίμει τότε ἐν Ἀθήναις ὡς οὐδέποτε, καὶ αὕτη ἦτον ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν ἔγχετο νὰ ἐξοστρακίσῃ τὸν ἀντίπαλόν του Θουκυδίδην καὶ νὰ παραχθῇ εἰς τὴν, ὡς προείρηται, ἀρχὴν τοῦ Πρώτου.

Μετοῦπολιν δὲ καὶ ἡ Εὐβοία ἐμμήθη τὸ παράδειγμα τῆς Βοιωτίας· διαβάντος δὲ εἰς αὐτὴν μετὰ στρατῆς τοῦ Περικλέους, φθάνει εὐθὺς κατόπιν ἡ ἀγγελία ὅτι καὶ οἱ Μεγαρεῖς ἀπέστησαν, φθειράντες πρὸς φρουρὰς Ἀθηναίους· πλὴν τῶν εἰς Νίσαιαν καταφυγόντων, καὶ οἱ οἱ Πελοποννήσιοι, ἐγγιζούσης ἤδη τῆς λήξεως τῶν πενταετῶν σπονδῶν, ἐμελλον νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν· Ὁ Περικλῆς τότε ἀπεβλέψας εἰς τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον ἀνέδραλε τὰ τῆς Εὐβοίας καὶ ἐλθὼν ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Ἐλευσίνα, ὅπου εἶχον ἤδη προγίγρεσαι οἱ σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων· Κορίνθιοι, Σικυῶνιοι καὶ ἱπιδυριοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τέλους, ἡγουμένου τοῦ βασιλέως τῶν Πλειστοάνακτος, τὸν ὅποιον ὄντα ἐτι πολὺ νέον ἠκολούθει ὡς σύμβουλος καὶ πάρεδρος ὁ Κλεανδρίδης. Ἀλλὰ πρὸς τοσούτα· ἡνωμέναις δυνάμειν ἡδύναντο ἄραγε ὁ Περικλῆς νὰ συνάψῃ μάχην ἐν τοῦ ἐμφανούς; Μολονότι πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ πολιταὶ τὸν παρεκάλουν εἰς τοῦτο, αὐτὸς ὁμῶς ἔπραξεν ὅτι μᾶλλον ἢ φρόνησις τῷ ὑπηγόρευε. Πειραθεὶς δηλονότι κρυφίως τοῦ εἰρημένου Κλεανδρίδου ἰσχυρὰ ἐν τὴν διαφθεῖρη χρήμασι καὶ οὕτως ἔπεισεν αὐτὸν ν' ἀπαχάγῃ ἐκ

τῆς Ἀττικῆς τοῦς Πελοποννησίους· ἐν τῷ ἀπολογισμῷ δ' ἔπειτα τῆς στρατηγίας ἔγραψε δέκα τάλαντα ἀναλωθέντα εἰς τὸ θάνατον καὶ ὁ δῆμος τὰ ἀπέδεχθη ἑτοιμῶς· μὴ πολυπραγμονήσας μὴδ' ἐλέγξας τὸ ἀπόβροχτον. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὁμῶς φέροντες βαρέως τὴν αἰσχροὴν πράξιν ἐξήμίωσαν μὲν τὸν βασιλέα αὐτῶν εἰς πολλὰ χρήματα, ὧν ἡ ἀδυνατοῦς ἑκτισίς τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐγκαταλίπῃ διὰ παντός τὴν Σπάρτην, κατεδίκασε δὲ τὸν Κλεωνδρίδην, φυγόντα, εἰς θάνατον. Ἄμα ὁ ἀποχωρησάντων τῶν Πελοποννησίων ὁ Περικλῆς ἐπανελάβετο τὴν κατὰ τῆς Εὐβοίας στρατείαν μετὰ πλείονος· δυνάμεως, ὑπέταξε τὰς πόλεις μεταβαλὼν πανταχοῦ τὴν πολιτείαν εἰς δημοκρατίαν κατὰ τὸ παλαιὸν δαίγμα τῶν Ἀθηναίων· ἐκ τῆς Χαλκίδος ἐξέβαλε τοὺς λεγομένους ἰπποβοτάς, ἄνδρας πλουσίους ἐνταυτῷ καὶ ἐνδόξους, τοὺς δὲ ἑστίασεν, διότι ναῦν Ἀττικὴν αἰχμάλωτον λαβόντες ἀπέπειναν τοὺς ἄνδρας, ἐξώκισεν ἐντελῶς κατοικήσας ἀντ' αὐτῶν Ἀθηναίους.

Ἐν τούτοις καίτοι ἱκανῶς ἤδη πρὸς ἀλλήλους ἐρεθισμένοι ἦ τε Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἀπέφευγον ὅμως ἀμφοτέραι ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν γενικὸν πόλεμον, ἡ μὲν, διότι εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ μὴν ἐπιχειρῇ τι ἐσπευσμένως ἔνευ ἀνάγκης, καὶ μόνον ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἀπεράσσει νὰ διακινδυνεύσῃ, αἱ δὲ, διότι ὁ Περικλῆς προβλέπων τὴν ἀφρευτικὴν ἔξιν ἤθελε νὰ προετοιμασθῇ δεόντως πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα καὶ διὰ τοῦτο, καθὰ ἱστορήσεν ὁ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου μνημονευόμενος Θαιφραστος, δὲν ἔκρινεν ἀπαθὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ στέλλῃ κατ' ἑκάστον ἔτος εἰς Σπάρτην δέκα τάλαντα ἵνα θεραπεύῃ τοὺς ἐν τέλει, ἀποθνήσκον τοιοῦτοτρόπως (κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Χαιρωνέως) οὐ τὴν εἰρήνην ἀλλὰ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ παρασκευασάμενος καθ' ἡσυχίαν ἐμμελεῖ πολεμήσειν βέλτερον. Ἐντεῦθεν ἄρα ἐξηγεῖται πῶς ἀμείως μετὰ τὰς εἰρημένους συγκρούσεις ὑπῆρξε δυνατόν νὰ συνομολογηθῶσι μεταξύ ἀμφοτέρων τριακοντούταις σπονδαί (445) καὶ πῶς κατὰ συνήθειαν τούτων οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα συγκατετέθησαν ν' ἀποδώσωσι τοὺς Μαγαρικούς λιμένας· Νίσαιαν καὶ Πηγὰς καὶ ὅσα μέρη τῆς Πελοποννήσου εἶχον κατελάβαι.

Τὰ πρῶτα πάντε ἔτη μετὰ τὴν εἰρήνην ταύτην παρῆλθον ἐν τελείᾳ ἡσυχίᾳ, κατὰ δὲ τὸ ἕκτον διαφορὰ ἀναφύεσθαι μεταξύ συμμάχων νήσων ἔθεσαν ἐκ νέου εἰς κίνησιν τὰς δυνάμεις τῶν Ἀθηναίων. Ἡ Μιλήτος δηλονότι καὶ ἡ Σάμος ἔχουσαι ἑκάστη ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Περικλῆς καὶ μὴ δυνάμεναι νὰ συμβιβασθῶσι περὶ τούτου κατήντησαν εἰς πόλεμον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη ἡττήθη, πρέσβεις αὐτῆς ἐλθόντες εἰς Ἀθήνας κατήγόρησαν τοὺς Σαμίους καὶ ἐπεικλέσθησαν τῆς κυριαρχοῦς πόλεως τὴν συνδρομὴν κατ' αὐτῶν συμβουλευόντος δὲ τοῦ Περικλέους αἱ τῶν Μιλησίων αἰτήσεις ἐγένοντο δεκταὶ καὶ ὁ κατὰ τῶν Σαμίων πόλεμος ἀπεφασίσθη· φέρεται δ' ἐκ παραδόσεως ὅτι ὁ Περικλῆς ἤχ

ριζόμενος μάλιστα πρὸς τὴν Ἀσπασίαν ἀντελήφθη τῆς Μιλήτου· διότι ἡ ἑταῖρα αὕτη ἐκ γενετῆς ἦτο Μιλησία, εἶχε δὲ κατασταθῆ πρὸ πολ-
 λῶ ἐν Ἀθήναις καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς σοφίας καὶ εὐγλωττίας τῆς
 οὐχ ἦτονον ἢ διὰ τοῦ κάλλους τῆς διήγειρεν αὐτόθι τὸν γενικὸν θαυ-
 μασμόν. Οἱ ἐπισημότεροι ἄνδρες τῶν Ἀθηνῶν συνήρχοντο ἐν τῇ οἰκίᾳ
 αὐτῆς καὶ ὠδήγουν ἐκεῖ τὰς γυναῖκάς τιν νὰ τὴν ἀκροασθῶσιν· ἀλλὰ
 καὶ φιλόσοφοι καὶ πολιτικοὶ καὶ ῥήτορες τὴν ἐπεσκέπτοντο, καὶ αὐ-
 τὸς ὁ σπουδαιότατος Σωκράτης ἔστιν ὅτε μετὰ τῶν γνωρίμων εἰς
 αὐτὴν ἐφοῖτα· πρὸ παντὸς δὲ ἄλλου ὁ Περικλῆς τοσοῦτον ὑπὸ τῶν
 θεληγέτρων αὐτῆς ἐδουλεύθη, ὥστε διαζευχθεὶς ἀπὸ τῆς πρώτης γυ-
 ναικῆς του, μεθ' ἧς ἔτεκε δύο τέκνα· Εὐανθίππον καὶ Πάραλον, αὐτὴν
 ὡς γυναῖκα ἀναγνώρισεν ἕκτοτε, τὴν ἡγάπα ὑπερβολόντως καὶ τὴν
 μετεχειρίζετο ἐν πολλοῖς σύμβουλον· ὥστε δὲν εἶνε πάντῃ ἀπίθανον
 ὅτι ὤφθην διὰ τῆς ἐπιβροῆς τῆς ὁ Περικλῆς ἀπεφάσισεν, ὡς εἴρηται,
 τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος τῆς πόλεμον· ἄλλως δὲ εἶχε πρὸς
 τοῦτο καὶ λόγους πολιτικοὺς, ὧν ὁ κυριώτερος ἦτο ὅτι ἡ Σάμος ἤρ-
 ξατο ἤδη νὰ γίνεταί ἐπιφροβὸς διὰ τῆς Ὀχλασσίας δυνάμεώς της. Πλεῖ-
 σας λοιπὸν μετὰ τεσσαράκοντα τριήρων κατέλυσεν τὴν ὑπάρχουσαν
 ἐλιγκρχίαν, εἰσάγαγε τὴν δημοκρατίαν, λαβὼν δὲ ὁμήρους πεντή-
 κοντα ἄνδρας καὶ παῖδας ἴσους ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνην καὶ φρουρὰν
 ἐγκαταλιπὼν ἀναχώρησεν· ἀλλὰ εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ὅσοι
 τῶν Σαμίων ἐφυγον πρότερον εἰς τὴν ἡπειρον συνθέμενοι μετὰ τῶν
 ἐν τῇ πόλει δυνατωτάτων καὶ μετὰ τοῦ Πέρσου Πισσοῦθνου, διοικητοῦ
 τῶν Σάρδεων, καὶ συλλέξαντες ἐπικούρους εἰς ἑπτακοσίους διέβησαν
 νυκτὸς εἰς τὴν Σάμον, καὶ πρῶτον μὲν κατέλυσαν τὴν δημοκρατίαν,
 ἔπειτα δ' ἐκλέψαντες τοὺς ἐαυτῶν ὁμήρους ἐκ Ἀθήνων ἀπέστησαν, καὶ
 τοὺς φρουροὺς τῶν Ἀθηναίων καὶ τοὺς πρὶν ἐγκατασταθέντας ἄρχον-
 τας ἐξεδίωκαν εἰς τὸν Πισσοῦθνην, καὶ εὐθὺς ἤδη παρεσκευάζοντο νὰ
 στρατεύωσιν εἰς Μίλητον· συνέστησαν δὲ μετ' αὐτῶν ὁμοῦ καὶ οἱ
 Βυζάντιοι. Ὡς δὲ ταῦτα ἔμαθεν ὁ Περικλῆς πλεῖσας ἐκ νέου μετὰ
 ἐξήκοντα νηῶν κατὰ τῶν ἀποστατῶν, καὶ ναυμαχίας παρὰ τὴν
 Τραγίαν νῆσον πρὸς ἐβδομήκοντα Σαμίας ἐνίκησε περιφανῶς· μετοῦ-
 πολυ δὲ ἦλθον εἰς βοήθειαν καὶ ἄλλαι νῆες, ἐκ μὲν τῶν Ἀθηνῶν τεσ-
 σαράκοντα, ἐκ Χίου δὲ καὶ Λέσβου πέντε καὶ εἴκοσι, καὶ γενομένης
 ἀποβάσεως ἐπολιορκήθη πανταχόθεν ἡ πόλις κατὰ γῆν καὶ ἐκ θαλάσ-
 σης συνάμα. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως ἠγγέλθη ὅτι Φοίνισσαι τριήρεις
 ἔπλεον ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους, ὁ Περικλῆς λαβὼν ἐξήκοντα νῆας ἐκ τῶν
 ἐφορμουσῶν ἀντέπλευσε κατὰ τάχος. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τούτῳ οἱ
 Σάμιοι ἐπιχειρήσαντες αἰφνιδίως ἐκπλουν καὶ εἰς ἄφρακτον τὸ στρα-
 τώπεδον ἐπιπεσόντες τὰς τε προφυλακίδας νῆας διέφθειραν καὶ τὰς
 ἀνταναγομένους ἐνίκησαν καὶ ἐπὶ ἡμέρας δεκατέσσαρας ἐγένοντο κύ-

ριοι τῆς θαλάσσης, ὥστε ἐδυνήθησαν νὰ προμηθευθῶσι πάντων τῶν πρὸς πόλεμον ἀναγκάων, ὅσων πρότερον ἐστέρουντο· ἀλλ' ἐλθόντος τοῦ Περικλέους, πάλιν μετὰ νέων δυνάμεων κατεκλείσθησαν τὴν φορὰν ταύτην στενωτάτῃ μὴ δυνάμενοι δ' ἐπὶ τέλους ν' ἀνέξωσι, προσβαλλόμενοι καθ' ἑκάστην καὶ ὑπὸ μηχανῶν, ὧν πρῶτος ὁ Περικλῆς ἐποίησται χρῆσιν, κατὰ τὸν ἑννατον μῆνα ἐξεπολιορκήθησαν καὶ ὑποταχθέντες ὑπεχρέωθησαν νὰ καθιρέσωσι τὰ τεῖχη, νὰ δώσωσιν ὁμήρους, νὰ παραδώσωσιν ὅλον αὐτῶν τὸν στόλον καὶ νὰ ἐκτίσωσι διακόσια τάλαντα, ὡς δαπάνην τοῦ πολέμου, εἰς ὀρισμέναις προθεσμίαις. Ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δὲ ὅροις ὑπετάχθησαν καὶ οἱ συγχρόνως τὸ παράδειγμα τῶν Σαμίων μιμηθέντες *Βυζάντιοι*. Πλήρης δὲ ὑπερηφάνου φρονήματος διὰ τὰ εὐτυχία ταύτας ὁ Περικλῆς ἐπαυλῆθεν εἰς Ἀθήνας, ἐξετέλεσε ταφὰς τῶν κατὰ τὸν πόλεμον πεσόντων ἐνδόξως καὶ ἐκφωνήσας λόγον ἐπὶ τῶν σημάτων τοσοῦτον ἐθαυμάσθη, ὥστε καταβιβάζοντα ἀπὸ τοῦ βήματος αἱ γυναῖκες τὸν ἐστεφάνωσαν μετ' ἄνθη καὶ ταινίας ὡς ἀθλητὴν νικηφόρον· μόνον δὲ ἡ Ἑλληνικὴ ἐδείχθη δυσσεβαστομένη διὰ τὰ γενόμενα καὶ προσελθοῦσα εἶπεν αὐτῷ « Ἄξις στεφάνων εἶνε ταῦτα, ὦ Περικλεῖς, ὅτι μᾶς ἐφθειρες πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πολίτας, ἐν ᾧ δὲν ἐπολέμησας κατὰ Φοινίκων καὶ Περσῶν, ὡς ὁ ἀδελφός μου Κίμων, ἀλλὰ κατέστρεψας πόλιν σύμμαχον καὶ συγγενή; »

Ἡ θαλασσοκρατία τῶν Ἀθηναίων ἐξετείνεται ἤδη ἀπὸ τῆς Κύπρου μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου· τὴν δημοσίαν δὲ ταύτην δύναμιν καὶ ὑπερυγὴν τῆς πόλεως ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Περικλῆς ἐθάρρηνε νὰ τὴν ἀναδείξῃ κέντρον ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος, ἐνθα ἐδύναντο ν' ἀποφασισθῶσι τὰ κοινῇ συμφέροντα· ὅθεν ἔγραψε τὸ προειρημένον ψήφισμα, δι' οὗ προσεκάλει πάντας τοὺς ἐπουδῆποτε τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας οἰκοῦντας Ἕλληνας, καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, νὰ πέμψωσιν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις βουλευσομένους περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων.

Τεταύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων κατὰ τὴν παρκομένην τῆς ὀλεθριωπάτης ἐμφυλίου ἐρήξεως, τοῦ οὗτω λεγομένου *Πελοποννησιακοῦ πολέμου*, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ προπύμιον τῆς ἐξῆς Περιόδου.

Σημ. Τὰ περὶ καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης, κατὰ τὴν προκειμένην Τρίτην Περιόδον, μὴ δυνάμενα νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τῶν τῆς ἀκαλοῦσης Περιόδου, θέλουσιν ἐκτεθεῖ ἐν τῇ ταύτης συνημμένῃ.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΗΤΟΙ

Ο ΒΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Κατὰ πάσας τὰς σχέσεις καὶ ἐκδηλώσεις αὐτοῦ ἐξεταζόμενος,

Ἐκτενέστερον μὲν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων

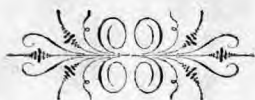
μέχρι τῆς Ῥωμαιοκρατίας,

Συνοπτικῶς δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων.

ΥΠΟ

Α. ΠΟΛΥΖΩΪΔΟΥ.

~~~~~  
ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.  
~~~~~


ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΤΥΠΟΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΩΜΑΣΙ Σ. Κ. ΒΛΑΣΤΟΥ,

(Κατὰ τὴν ἑδὸν Ἑρμοῦ, Ἀριθ. 178).

~~~~~

Δημόσια Βιβλιοθήκη Βέροιας 1870.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

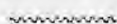
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ.

Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης,

431—338 π. Χ.

Ὁ Αἰὼν τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ τῆς
παρακμῆς τῆς Ἑλλάδος.

§. 1. Χαρακτήρ, ἀρχὴ καὶ πρόοδος τοῦ προκειμένου
πολέμου μέχρι τῆς Νικιείου εἰρήνης.

ἘΝ ᾧ αἱ Ἀθηναίαι, ἐν συναισθήσει τῆς ὑπερόχου δυνάμεως τῶν, ἐπε-
δίδωκον καθ' ἅπασαν τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν τὴν κατάλυσιν μὲν τῶν
ἀρχαίων, τὴν εἰσαγωγὴν δὲ νέων ὁμοιομόρφων πολιτευμάτων, ἡ
Σπάρτη ἐξεναντίας συνετήρει τὰ ἀνέκαθεν καθεστῶτα καὶ τὴν τού-
των ἀνατροπὴν παντὶ σθένει διεκώλυεν. Ἐντεῦθεν ἡ μὲν Ἀθηναίων
συμμαχία ἀπετέλει μᾶλλον Κράτος ἢ διότι πλὴν τῆς Χίου καὶ τῆς
Λέσβου, καὶ τούτων ἄλλως εὐπειθεστάτων, ἅπασαι αἱ συμμαχίδες
πόλεις ὑπῆρχον ἤδη πραγματικῶς ὑπήκοοι τῶν Ἀθηναίων. Ἡ δὲ Πε-
λοποννησιακὴ συμμαχία ἐξηκολούθει νὰ ᾔηνε, κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς
λέξεως ἔννοιαν, σύνδεσμος διαφόρων μικρῶν πολιτειῶν, αἵτινες, τὴν
Σπάρτην ὡς κεφαλὴν ἀπλῶς ἀναγνωρίζουσαι, διετήρουν τὰ ἴδια ἐαυ-
τῶν πολιτεύματα. Καθόσον δ' ἐκείνη μὲν ἐξεπροσώπει τὸ δημοκρα-
τικόν, αὕτη δὲ τὸ ἀριστοκρατικόν μέρος, καὶ ἀμφοτέραι πρὸς αὐ-
ξησιν τῆς ἑαυτῶν ἐπιβροχῆς καὶ δυνάμεως ἀνemiγνύοντο εἰς τῶν κατὰ
μέρος Ἑλληνίδων πόλεων τὰς διαφωνίας, τὰς ὁποίας προεκάλουν ἀν-
τίθετα πολιτικὰ φρονήματα, ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴν ἔλθωσιν εἰς χεῖ-
ρας καὶ πρὶν ἢ παρέλθωσιν αἱ συνομολογηθεῖσαι πρὸς ἀλλήλας τρια-
κοντούταις σπονδαί. Ἐκραγέντος δὲ πού τοῦ πυρὸς, ἐξανάγκης ἔπρεπε
νὰ ἐξαπλωθῇ τοῦτο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος· διότι ὁ ἀγὼν συνίστατο

περὶ πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ μεταξὺ Γενῶν, ἐκ πολλοῦ διαφόρων καὶ ἀσυμβιβαστῶν· τοῦ Ἰωνικοῦ καὶ τοῦ Δωρικοῦ.

Τὴν πρώτην δ' ἀφορμὴν πρὸς τὸν ἀπαίσιον ταῦτον ἀγῶνα, τὸν καὶ νῶς λεγόμενον *Πελοποννησιακὸν πόλεμον*, ὅστις διήρκεσεν εἰς καὶ ἑπτὰ ἔτη (432—404), ἐχορήγησαν τὰ πράγματα τῶν ἀποικιστῶν ἐνθα οὐχ ἥττον εἶχεν εἰσχωρήσει ἢ μεταξὺ ἀρχαίων καὶ νέων πάλῃ ἐπομένως προέκειτο περὶ δικτηρήσεως ἢ περὶ μεταβολῆς τῶν ὑφιστάμενων σχέσεων. — Κατὰ τὸ 435^{ον} ἔτος π. Χ. γενομένης στάσεως Ἐπιδάμνῳ, κοινῇ τῆς τε Κερκύρας καὶ τῆς Κορίνθου ἀποικίᾳ, ἡ αὐτὴ πόλις δημοκρατικῇ μερὶς ἔσχυσε νὰ ἐξώσῃ τὴν ἕως τότε κρατοῦσαν ἀριστοκρατικὴν ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐξωσθέντες ἠνωμένοι ἀκολούθως μετὰ τῶν προσοικούντων Ταυλαντίων βαρβάρων, ἔθνους Ἰλλυρικοῦ, ἐπὶ τὴν πόλιν κατὰ γῆν καὶ ἐκ θαλάσσης, οἱ δημοκράται περικυκλωμένοι ἐπεμψαν πρῶτον μὲν εἰς Κέρκυραν πρέσβεις ἐπὶ αἰτήσει βλάβης, ἔπειτα δὲ, ἀφοῦ αὕτη, ἀριστοκρατικῶς τότε κυβερνωμένη, τὴν ἀπέπεμψεν ἀπράκτους, εἰς Κόρινθον καὶ εἰς ταύτην, ὡς ἀρχικὴν μετὰ τὴν πόλιν, ἀνέθεντο τὴν ἀμυναν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος. Οἱ δὲ Κορίνθιοι ἐκ μίσους πρὸς τὴν Κέρκυραν, ἥτις, ἐναθρονομένη εἰς τὸ κρατοῦν τὸ ναυτικόν τῆς, ἔπαυσε νὰ τοῖς ἀπονέμῃ ὅπερ ὡς ἀποικία αὐτῶν ὠφελομένη, ἐδέχθησαν προθύμως τὴν πρόσκλησιν τῶν Ἐπιδαμνίων καὶ ἀποστείλαν αὐτοῖς ὅσην ἐδύναντο ἐκ τοῦ προχείρου φρουρὰν καὶ ἀκολούθως ἄλλην μεῖζονα, τῆς ὑποίας μετέσχον καὶ πολλοὶ Πελοποννησιοὶ καὶ πόλεις· παροξυνθέντες δ' ἐκ τούτου οἱ Κερκυραῖοι διέταξαν τὸν Ἐπιδαμνίον νὰ δεχθῶσι τοὺς φυγάδας καὶ ἀποπέμψωσι τὴν ξανθὴν ἐπικουρίαν, καὶ ἐπειδὴ ἡ προσταγὴ τῶν δὲν εἰσηκούσθη ἐπολιόρκησεν τὴν πόλιν καὶ μετοῦ πολυ, ματαιώσαντες τοῦ Κορινθιακοῦ στόλον τὴν συνδρομὴν διὰ τῆς παρὰ τὸ Ἄκτιον νίκης τῶν, ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ παραδοθῇ· κύριοι δ' ἐντεύθεν ἀπάσης τῆς κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη θαλάσσης ἐπλευσαν εἰς Λευκάδα τὴν Κορινθίων ἀποικίαν, ἐνέπρησαν Κυλλήνην, τὸ τῶν Ηλείων ἐπίνειον, καὶ ἐν γένει ἐσπούδαζον νὰ βλάπτωσιν, ὅσον ἐδύναντο, τοὺς συμμάχους τῶν Κορινθίων. Πληροφανεσθέντες δὲ ὅτι οὗτοι παρσκευάζοντο ἐν τῷ μεταξὺ εἰς νέον ἀγῶνα ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ πέμψωσιν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις ἵνα ἐπικαλεσθῶσι τὴν βοήθειάν των· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐπραξεν παρὰ πόδας καὶ οἱ Κορίνθιοι. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, μετὰ πολλὴν ἀκρίβειαν, ἀποβλέποντες εἰς τὸ ἴδιον

ἐαυτῶν συμφέρον καὶ εἰς τὴν συμβουλὴν τοῦ Περικλέους πειθόμενοι ἀπεφάσισαν νὰ προσοικειωθῶσι τοὺς Κερκυραίους, μὴ θέλοντες ὅμως νὰ παραδῶσι τὰς πρὸς τοὺς Πελοποννησίους σπονδὰς συνεφώνησαν μετ' ἐκείνων ὅτι *συμμαχίαν*, ὥστε νὰ νομίζωσι τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους, ἀλλ' *ἐπιμαχίαν*, τοῦτέστι ἀμοιβαίαν συνδρομὴν εἰάν τις ᾗθελεν ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Κερκύρας ἢ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῶν συμμάχων αὐτῶν. Εὐθὺς δὲ μετὰ τοῦτο ἤρξαντο αἱ ἐχθροπραξίαι. Εἰς ἑκατὸν πεντήκοντα τριῆρεις τῶν Κορινθίων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἀντιπαρέταξαν οἱ Κερκυραῖοι ἑκατὸν καὶ δέκα ἰδίαις, τὰς ὁποίας παρεκολούθουν καὶ δέκα Ἀθηναῖαί. Παρὰ τὸ *Χειμῆριον* δὲ, ἀκρωτήριον τῆς Θεσπρωτίας, συνεκροτήθη ἡ *μεγίστη*, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, *τῶν πρὸ αὐτῆς Ἑλλήνων πρὸς Ἑλλήνας ναυμαχία*. Οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ θέλοντες νὰ δώσωσιν ἀσφαλὴν ὄψιν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ῥήξεως, τότε μόνον ἀνέμιχθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα ὅταν ἴδον τοὺς Κερκυραίους ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ. Μολαταῦτα τὴν πρώτην ἡμέραν ἡ νίκη ἔμεινεν ἀμφίβοτος, τὴν δ' ἐπιοῦσαν, προστεθεισὼν καὶ εἰκοσι ἐτέρων Ἀθηναϊκῶν νηῶν, οἱ Κορίνθιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι, καὶ οὕτως ἡ Κέρκυρα, διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Ἀθηναίων, εἰδείχθη ὑπερισχύουσα τῆς κραταιᾶς μητροπόλεώς της.

Ἐντεῦθεν οἱ Κορίνθιοι θεωροῦντες αἰτίους τῆς ἀποτυχίας αὐτῶν τοὺς Ἀθηναίους, ἐζήτησαν νὰ τοὺς ἐκδικηθῶσιν ἐκ παντὸς τρόπου πρὸς τοῦτο δ' ἐπεχείρησαν, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας *Περδίκκου Β'*, νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τὰς κατὰ τὰ Μακεδονικὰ παράλια συμμάχους τῶν Ἀθηναίων πόλεις καὶ ἰδίως τὴν *Ποτίδαιαν*, ἥτις, καίτοι ἀπὸ τινος χρόνου ὑποτελὴς οὖσα τῶν τελευταίων, διετήρει ὅμως ἔτι σχέσεις τινὰς πρὸς τὴν ἐξαρχῆς μητρόπολιν αὐτῆς Κόρινθον δεχομένη ἀπ' αὐτῆς κατ' ἔτος τοὺς καλουμένους *Ἐπιδημιουργούς*. Μαθόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ἐνεργούμενα διέταξαν τοὺς Ποτιδαίτας νὰ καθιρέσωσι μέρος τῶν τειχῶν αὐτῶν, νὰ δώσωσιν ὀμήρους, ὃ ἀποπέμψωσι τοὺς Ἐπιδημιουργούς καὶ νὰ μὴ δέχωνται τοῦ λοιποῦ τοιοῦτους. Οἱ Ποτιδαῖται ὅμως ἐλπίζοντες εἰς τὴν συνδρομὴν τῶν Πελοποννησίων ἀπέστησαν τότε ἀναφανδόν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πέμψαντες στρατὸν εἰς τὰ Μακεδονικὰ παράλια ἔτρεψαν τοὺς τε ἀποστάτας καὶ τοὺς εἰς βοήθειαν αὐτῶν σπεύσαντας Κορινθίους καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Ποτίδαιαν, ἣν καὶ ἐκυρίευσαν ἔπειτα. Ἡ πολιτορκία δὲ

αὕτη τῆς Ποτιδαίας εἶνε ἡ προκαλέσασα ἀμέσως τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων συμμαχιῶν ῥῆξιν.

Ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν Κορινθίων καὶ ἄλλων πολιτῶν οἱ Σπαρτιάται συνεκάλεσαν ἐν ἔτει 432 π. Χ. τοὺς πρέσβεις τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας εἰς Σπάρτην. Ἐν τῇ συνόδῳ δὲ ταύτῃ ἡτιῶντο πικρῶς τοὺς Ἀθηναίους ἰδίως οἱ μὲν Αἰγινήται διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας τῶν, οἱ δὲ Μεγαρεῖς ὅτι διὰ ψηφίσματος τοῖς ἀπηγορεύθη νὰ προσέρχωνται εἰς τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγοράς τῆς Ἀττικῆς· πολλοὶ δὲ δεινότεροι τούτων κατήγοροι οἱ Κορίνθιοι ἀπῆλθον παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων νὰ βοηθήσωσι τοὺς πιεζομένους συμμάχους καὶ νὰ εἰσβάλωσι κατὰ τάχος εἰς τὴν Ἀττικὴν. Εἰς μάτην οἱ τυχαίως τότε περὶ ἄλλων πραγμάτων ἐν Σπάρτῃ εὗρεθέντες Ἀθηναῖοι πρέσβεις, μετ' αὐτῶν δὲ συμφῶνως καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος, ἠθέλησαν δι' ἐμφρόνων παρὰ τῶν ἑκείνων καὶ ἐπιχειρημάτων ν' ἀποτρέψωσι τὴν ἐπικειμένην καταιγίδα! ἡ φρόνησις αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν τελευταῖον κοπιτερόν λόγον τοῦ Ἐφόρου Σθενελκίδα, γνωμοδοτήσαντος ὑπὲρ τοῦ πολέμου· ὑπερισχυσάσης δὲ τῆς γνώμης ταύτης, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ σταλῶσι προηγουμένως πρέσβεις εἰς Ἀθήνας ἀναγγελοῦντες τὰ ἀποφασισθέντα καὶ τοὺς ὅρους ἐφ' οἷς ἐδύνάτο νὰ διατηρηθῇ ἡ κοινὴ εἰρήνη.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ἐνηργοῦντο ἐν Σπάρτῃ, εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχεν ἐκραγῇ δυσπρόσκειά τις κατὰ τοῦ Περικλέους. Οἱ ἀντίπαλοί του προθέμενοι νὰ κλονίσωσι τὴν δύναμιν τοῦ ἠθέλησαν διὰ τῆς καταδιώξεως τῶν οἰκειοτέρων φίλων του νὰ προετοιμάσωσι τὴν ὁδὸν πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ τούτου· καὶ πρῶτον μὲν κατηγορήθη ὁ Φειδίας διὰ διπλοῦν ἔγκλημα· ὅτι ἐν τῇ κατεργασίᾳ τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς ὑπέξῃρσε μέρος τοῦ πρὸς τοῦτο ὠρισμένου χρυσοῦ, καὶ ὅτι ἐπὶ τῇ ἐν τῇ ἀσπίδι τῆς Θεᾶς παριστανομένῃ μάχῃ πρὸς τὰς Ἀμαζόνους ἐνατύπωσε τὴν εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Περικλέους. Τὸ πρῶτον μέρος τῆς κατηγορίας ἀνεστειλάσεν αὐτὸς εὐκόλως περαιοθέντος τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀποδειχθέντος τοῦ σταθμοῦ του ἀμειώτου· διὰ τὸ δεύτερον ὁμῶς, καίτοι συνηγορήσαντος ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Περικλέους, ἐκηρύχθη ἔνοχος καὶ φυλακισθεὶς, ἢ κατ' ἄλλους ἐξορισθεὶς ἐτελεύτησας μετ' οὐ πολὺ. Μετὰ δὲ τὸν Φειδίαν κατηγορήθη ὁ Ἀραξαγόρας ἐπὶ ἀσεβείᾳ, οὐδ' ἐδυνήθη ἄλλως νὰ σωθῇ εἰμὴ διὰ τῆς φυγῆς· ἀκολούθως οἱ κατήγοροι ἐστρέψαν τὰ βέλη των κατὰ τῆς ὤρας καὶ εὐφροσύνης

Ἀσπασίας, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Σωκράτης αὐτὸς ἀστειζόμενος ὠνόμαζε διδάσκαλόν του· ταύτην ἐγκαλουμένην ἐπὶ περιφρονήσει τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ ἐπὶ δικροβοῶν τῶν ἡθῶν ὑπερασπίσθη ὁ Περικλῆς αὐτοπροσώπως καὶ μόλις διὰ πολλῶν δεήσεων καὶ δακρύων ἔσχυσε νὰ τὴν σώσῃ. Τελευταῖον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς ὑπεβλήθη εἰς δίκην ἐπὶ καταχρήσει δημοσίων χρημάτων, ἀλλ' ὅμως ἐδικαιολόγησεν ἅπαν τὴν διοίκησίν του τοσοῦτον ἰσχυρῶς καὶ λαμπρῶς, ὥστ' ἐφείλκυσεν ἐκ νέου τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, καὶ ὅταν ἤδη οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν συμμάχων τῆς Πελοποννήσου ἐφθασαν εἰς Ἀθήνας μετ' ἀπαιτήσεων τραχειῶν, αὐτὸς ἐδύνατο κατὰ τὸ δοκοῦν ν' ἄγῃ καὶ φέρῃ τὴν δῆμον. Αἱ ἀπαιτήσεις δὲ, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἦσαν αἱ ἑξῆς: α) ν' ἀπελθῶσι τῶν Ἀθηναίων οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κύλωνος (ὡς ἐναγεῖς), εἰς οὓς ἀνῆκε καὶ ὁ Περικλῆς ὡν μητρόθεν Ἀλκμαιωνίδης· β) νὰ λυθῇ ἡ πολιτοκρία τῆς Ποτιδαίας· γ) νὰ ἀκυρωθῇ τὸ περὶ Μεγαρέων ψήφισμα· δ) ν' ἀφελθῇ ἡ Αἴγινα αὐτόνομος καὶ ε) ν' ἀποκατασταθῇ ἡ αὐτονομία ὅλων τῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑποκειμένων Πολιτειῶν.

Συνελθόντος δὲ τότε τοῦ δήμου εἰς ἐκκλησίαν καὶ συζητήσεως περὶ πάντων τῶν προκειμένων πραγμάτων γενομένης, πολλοὶ ἐφάνησαν ἐνδίδοντες, ὁ δὲ Περικλῆς περελθὼν εἰς τὸ βῆμα, ἀρῶν ἀπέδειξε δι' ὅλης τῆς ἰσχύος τοῦ λόγου του ἐξ ἑνὸς μὲν τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεως καὶ τῶν πόρων τῶν Ἀθηναίων, ἐξ ἄλλου δὲ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἐχθρῶν, συνεβούλευσε νὰ μὴ δεχθῶσιν οὐδεμίαν τῶν προτάσεων τῆς Σπάρτης· διότι, ἔλεγεν, ἡ ἐλαχίστη ὑποχώρησις εἰς τὰς προσταγὰς αὐτῆς ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς υποδουλώσεώς των· ἐπέρανε δὲ τὸν λόγον του ἀποφηνάμενος «εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι ἀνάγκη πολεμεῖν», καθόσον τινόντι ὁ πόλεμος, ὅπως ἦσαν τὰ πράγματα, κατήντησεν ἀναπόδραστος. Οὕτω λοιπὸν ἡ γνώμη τοῦ Περικλέους ὑπερίσχυσε· οἱ Πρέσβεις ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι καὶ ἔκτοτε ἤρξαντο σπουδαίως ἐκατέρωθεν αἱ πολεμικαὶ παρασκευαί. Ἦσαν δὲ, κατὰ τὸν προκειμένον ἀγῶνα, μετὰ μὲν τῆς Σπάρτης συντεταγμένοι σχεδὸν ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι, πλὴν τῶν Ἀργείων καὶ Ἀχαιῶν, οἱ Μεγαρεῖς, οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ πλείστοι ἄλλοι Βοιωτοί, οἱ Φωκεῖς, οἱ Ὀπούντιοι Λοκροί, οἱ Ἀκαρναῖες ἐν μέρει, οἱ Λευκάδιοι, αἱ Λωρκαὶ ἀποικίαι ἐν τῇ Σικελίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, ὁ Περδικκας, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, καὶ τέλος αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν· μετὰ δὲ τῶν Ἀθηναίων, ἐκτὸς τῶν

πολλῶν ὑποτελῶν νήσων καὶ παραλίων πόλεων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, οἱ Πλαταιεῖς, οἱ ἐν Ναυπάκτῳ Μεσσήνιοι, οἱ πλείστοι τῶν Ἀχαρνάνων, οἱ Κερκυραῖοι, οἱ Ζακύνθιοι, οἱ Κεφαλλῆνες, Λοκροὶ οἱ Ὀζόλαι, οἱ Χίοι, οἱ Λέσβιοι καὶ τινες Θεσσαλοὶ ἡγεμόνες. Ἡ πολέμικὴ δὲ τῶν Ἀθηναίων δύναμις κατὰ μὲν τὴν θάλασσαν συνίστατο εἰς 300 τριήρεις, τῶν ὁποίων τὰ πληρώματα ὑπελογίζοντο εἰς 30—40,000 ὡς ἔγγιστα ἐμπείρων ναυτῶν, κατὰ δὲ τὴν γῆν εἰς 13,000 ὀπλιτῶν, ἐπιτηδεύων πρὸς τὸν ὑπαιθρον πόλεμον, καὶ 16,000 ἐτέρων πεζῶν, χρησιμευόντων εἰς φρουράς καὶ εἰς ἀμυνὰς τῆς πόλεως, καὶ προσέτι εἰς τρισχιλίους περίπου ἵππεῖς, ἵπποτοξότας καὶ πεζοτοξότας. Ὁ δὲ τῶν Πελοποννησίων κατὰ ξηρὰν στρατὸς συνεποσοῦτο εἰς 60,000 ἀνδρῶν λογάδων· ἡ δὲ ναυτικὴ δύναμις αὐτῶν, καταρχὰς μικρά, περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ ἀγῶνος, προπτεθείσης τῆς ἐνεργοῦ συνδρομῆς τῆς Σικελίας καὶ τῶν Περσῶν, ἀπέβη σημαντικὴ.

Ἐν ἔαρι τοῦ 431 ἔτους, ἕξ μῆνας μετὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας, οἱ Θηβαῖοι εἰσέβαλον αἰφνης νυκτὸς εἰς τὴν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων Πλάταιαν προσκεκλημένοι παρὰ τῆς αὐτοῦθι ὀλιγαρχικῆς μερίδος, ἥτις διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν ἤθελε νὰ καταβάλλῃ τὸ ἰσχυρὸν δημοκρατικὸν κόμμα, ἀπεδιώχθησαν ὁμῶς πάλιν ἅμα παρελθόντες τοῦ πρώτου τρόμου καὶ 180 ἐξ αὐτῶν αἰχμαλωτευθέντες ἐσφάγησαν πρὶν ἢ φθάσῃ ἡ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ζητηθεῖσα βοήθεια· ἡ ὥμῃ αὐτῶν πρᾶξις τῶν Πλαταιέων ἐπετάχυνε τὴν ἑναρξιν τοῦ ἐγκυμονούντος ἐμφυλίου πολέμου· ὅθεν ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν, ἡγουμένου τοῦ Ἀρχιδάμου, ὑπερέβαλον τὸν ἰσθμὸν καὶ, ἀφοῦ ἐπὶ ματαίῳ ἐπειράθησαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὴν μεταξὺ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας κειμένην ἔχυρὰν Οἰνόην, πορευόμενοι καταστρεπτικῶς διὰ τῆς Ἐλευσίνης καὶ τοῦ Θριασίου πεδίου ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὰς Ἀχαρνάς, ἐξήκοντα σταδίους μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς εἶχον εἰσέλθει, κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους, μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων εἰς τὴν πόλιν, μεταβιβάσαντες τὰ ποίμνιά των εἰς τὰς παρακειμένας νήσους. Μολονότι δὲ δυσανασχετοῦντες διὰ τὴν ὁποίαν ἐβλεπον δῆσιν τῶν ἀγρῶν των ἤθελον νὰ ἐξορμήσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ Περικλῆς ὁμῶς κρίνων ἀσύμφορον τὸν ἐκ παρατάξεως πόλεμον πρὸς πολ-

ισχυρότερον ἐχθρὸν τοὺς ἀνέστελλεν, ἀρκοῦμενος νὰ διακωλύῃ μόνον διὰ τινων ἱππικῶν ἀποσπασμάτων τὴν ἐπὶ πολὺ ἐκείνου προχώρησιν, καὶ ἐκπέμψας ἐντοσούτω δύο στόλους, τὸν μὲν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, ὅστις προσέβαλε τὴν Μεθώνην, ἐπόρθησε τὴν Φειάν τῆς Ἠλείας καὶ τὸ Σόλιον ἐν Κορίνθῳ καὶ προχωρῶν περαιτέρω ἐκυρίευσε τὴν Ἄστακον ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ καὶ τὴν νῆσον Κεφαλληνίαν· τὸν δὲ περὶ τὴν Λοκρίδα, ὅστις πολλὰ αὐτῆς μέρη ἐδήλωσε καὶ τὸ Θρόνιον κατέλαβε, καὶ τὴν νῆσον Ἀταλάντην, ἐρήμην πρότερον οὖσιν, ἐτείχισεν. Ἡ ἀγγελία τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων τῶν Ἀθηναίων καὶ συνάμα ἡ ἔλλειψις τῶν ἐπιτηδείων ἠνάγκασεν τοὺς περὶ τὸν Ἀρχίδαμον νὰ ἐγκαταλίπωσι ταχέως τὴν Ἀττικὴν καὶ ν' ἀναχωρήσωσιν ἐκκστος εἰς τὰ ἴδια. Ἀκολουθῶς, ἐγγίζοντος τοῦ χειμῶνος, ὁ Περικλῆς αὐτὸς εἰσέβαλε μετὰ μεγάλης δυνάμεως εἰς Μεγαρίδα καὶ ἐπόρθησε τὴν χώραν, μετὰ δὲ τὴν ἐντεῦθεν ἐπάνοδόν του κατώρθωσε δι' ἐπιτηδείων διαπραγματεύσεων νὰ ἐλκύσῃ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος του τὸν τε Σιτάλκην, ἰσχυρὸν καὶ πλούσιον δυνάστην τῶν Θρακῶν, καὶ τὸν ἀκατάστατον Περδίκκην, βασιλέα τῆς Μακεδονίας, καὶ τέλος διὰ τινος λαμπροτάτου ἐπιταφίου λόγου, ὑπὲρ τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων, ἐσπούδασε νὰ ἐξάψῃ τὸ φρόνημα καὶ τὴν ζήλον τῶν συμπολιτῶν του.—Οὕτω δ' ἐτελεύτα τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου.

Τὸ δεῦτερον ἔτος (430) ἅμα τοῦ θέρους ἐπιγενομένου ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε καὶ αὐθις εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐρθεῖρε τὴν χώραν. Κατὰ τὴν προκειμένην δὲ περίστασιν εἶχε σύμμαχον πολὺ σκληρότερον ἐχθρὸν, τὴν Λοιμώδη ἐκείνην νόσον, ἥτις ἀπὸ Αἰθιοπίας τῆς ὑπὲρ Αἰγύπτου ἀρξαμένη καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Λιβύαν καὶ εἰς πολλὰς τῆς Ἀσίας χώρας διαδοθεῖσα ἐνέσκηψεν αἰφνιδίως εἰς τὸν Πειραιᾶ κατὰ πρῶτον καὶ ἔπειτα εἰς Ἀθήνας· τόσῳ δὲ μείζων ἦτον ὁ ἐντεῦθεν προκύψας ὄλεθρος, ὅσῳ εἰς τὴν ἐπίτασιν του συνέτρεχον ἡ συσσώρευσις τῶν κατοίκων, συγκομισθέντων, ὡς προσέιρηται, ἐκ τῶν ἀγρῶν εἰς τὸ ἄστυ, ἢ τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν ἐν πνιγεραῖς καλύβαις διαίτα καὶ τὰ ἐπικρατοῦντα τῆς ὥρας καύματα. Οἱ Πελοποννήσιοι φοβηθέντες τὸ μόλυσμα δὲν διέμειναν τὸ θέρος τοῦτο εἰμὴ ὀλίγον χρόνον ἐν τῇ Ἀττικῇ· ὁ δὲ Περικλῆς ἐπιμένων εἰς τὸ ὅποτον ἐξαρχῆς παρεδέχθη σύστημα παρεσκεύασεν ἑκάστην νηὶν ἐπίπλου κατὰ τῆς

Πελοποννήσου καὶ ἀνέλαβεν ἤδη αὐτὸς οὗτος τὴν διοίκησιν ἔχων συμβοητοὺς καὶ τοὺς Λεσβίους καὶ Χίους. Περιπλέων δὲ τὰς ἀκτὰς ἐφθίρεν ἐκ διαδοχῆς τὴν Ἐπίδαυρον, τὴν Τροιζῆνα, τὴν Ἐρμιόνην, καὶ ἐπόρθησε τὰς Πρασιάς, πόλισμα τῆς Λακωνικῆς ἐπιθαλάσσιον, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ ταχέως, διότι ὁ λοιμὸς τὸν ἠκολούθει κατὰ πόδας φέρων ὄλεθρον εἰς τὰ πληρώματα· καίτοι δὲ εἰς πάντα ἐκτιθέμενος κίνδυνον καὶ τὰ πάντα ὑπὲρ τῶν συμπολιτῶν του πρῶτων δὲν ἐδύνατο ὁμῶς νὰ κατασιγάσῃ τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν, τὴν ὁποίαν ἐπηύξανε ὁσμημέραι ἢ θλιβερά τῶν πραγμάτων κατὰστασις· κατηγορήθη λοιπὸν ὡς αἴτιος τῶν πρὸντων δεινῶν, ἐξημίωνε εἰς 15 τάλαντα καὶ συνάμα ἐστερήθη τῆς στρατηγίας· Κατ' αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἐπαθε καὶ δυστυχήματα ἄλλεπάλληλα. Ἐπικρατοῦντος τοῦ λοιμοῦ ἶδεν ἐκλείποντας τοὺς ἀξιολογωτέρους φίλους του, ἀπέβαλε πολλὰ τῆς οἰκογενείας του μέλη ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ μόλις αὐτοῦ δὲν ἀπεθελίκασεν οὐδὲ προσέδωκε τὸ φρόνημα καὶ τὰ μέγεθος τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῶν συμφορῶν. Ὅταν ὁμῶς, τελευτήσαντος ὑπὸ τῆς νόσου καὶ τοῦ τελευταίου καὶ φιλάτου υἱοῦ του Παράλου, ἔμελλε νὰ ἐπιθέσῃ κατὰ τὰ Ἑλληνικὰ ἔθιμα εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὸν νεκρικὸν στέφανον, δὲν ἐδυνήθη πλέον νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του· οἱ Ἀθηναῖοι τότε συνεκινήθησαν ὑπὸ τοῦ πάθους τοῦ ἀνδρὸς καὶ μετανοήσαντες ἐνέχειρισαν πάλιν τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ φεῖ! ἡ τελευταία αὕτη τοῦ πολιτικοῦ βίου τοῦ Περικλέους περίοδος ὑπῆρξε βραχυτάτη· διότι μετ' οὐ πολὺ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῆς ἐτι ἐπιπολαζούσης νόσου προσβλήθεῖς ἐγένετο θύμα αὐτῆς. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ὑπῆρξε δυστύχημα μέγα καὶ ἀνεπανόρθωτον. Ὁ δὲ ἄλλος στερημένος τοῦ μόνου ἀξίου ἀρχηγοῦ του παρεδόθη ἔκτοτε εἰς χεῖρας αἰσχεδῶν καὶ ἀναξίων δημαγωγῶν, οἵτινες κατηνάλισκαν ἀνοήτως τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξωτερικὰ μέσα καὶ διὰ τῆς ἀνυπακοῆς τῶν ἐλυμαίνοντο τὰ κοινά.

Τοῦ λοιποῦ δὲ ὁ ἀγὼν λαμβάνει ἐπὶ μᾶλλον μείζονα ἔκτασιν, ἐφ' ἧς καὶ τὰ δύο ἀντίπαλα μέρη σπεύδουσι νὰ καθολικεύσωσιν αὐτὸν ἐκτὸς τοῦ κυρίου θεάτρου, καὶ εἰς τὰς συμμάχους χώρας καὶ ἀπώτερον εἰς τὰς ἀποικίας.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ τρίτου ἔτους (429) οἱ Πελοποννήσιοι, ἡγουμένου πάλιν τοῦ Ἀρχιδάμου, ἐστρώτευσαν ἐπὶ Πλάταιαν μὴ ἀνεχόμενοι

μενοι τὴν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν συμμαχίαν τῆς καὶ θεωροῦντες ταύτην ὡς παραβίασιν τῆς συμβάσεως, δι' ἧς, ὅτε ἡ Ἑλλάς ἠλευθερώθη ἀπὸ τῶν Μήδων, κοινῇ ψήφῳ ἡ γῶρα αὐτῆς ἐκκρύχθη ἱερὰ καὶ οὐδετέρᾳ. «Οἱ Πλαταιεῖς ὤφειλον, εἶπεν ὁ Ἀρχίδαμος, ἐμμένοντες εἰς τοὺς ὅρκους τῶν νὰ συμπολεμήσωσι μετὰ τῶν Πελοποννησίων μᾶλλον πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν ὅσοι ἤδη ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους διατελοῦσιν· ἀλλ' ἂν διὰ φόβον πρὸς τὰς Ἀθήνας δὲν ἐτόλμων νὰ πράξωσι τοῦτο, ἐδύναντο νὰ μεταχωρήσωσιν ὅπου ἤθελον ἕως οὗ ὁ πόλεμος διαρκεῖ, παραδίδοντες πόλιν καὶ οἰκίαν ὡς παρακαταθήκην εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ καταγράφοντες πάντα τὰ πράγματα αὐτῶν ἵνα μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν τὰ ἀναλάβωσιν». Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμῶς, οἵτινες προηγουμένως ἤδη εἶχον δεχθῆ εἰς τὴν πόλιν τῶν παίδας καὶ γυναικας τῶν Πλαταιέων, ἐρωτηθέντες περὶ τοῦ παρακτεῖν ἀπεδοκίμασαν τὴν παραδοχὴν τῆς αἰσχρᾶς συνθήκης καὶ ὑπεσχέθησαν εἰς τοὺς πιεζομένους νὰ μὴ τοὺς ἐγκαταλείψωσιν. Οὕτω λοιπὸν οἱ μὲν Πλαταιεῖς ἀπερρώσαν τὴν αἰτήσιν τῶν Πελοποννησίων, αὗτοι δὲ ἤρξαντο παραχρῆμα τῆς πολιτείας τῶν Πλαταιέων.

Καὶ οἱ Ἀμάρκιοι καὶ οἱ Χάονες, οἵτινες ἤθελον ν' ἀλλοτριώσωσι τὴν Ἀκρνανίαν πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἔλαβον κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον βοηθείας ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, προσδοκόντων ἐκείθεν μέγα ὄφελος· ἀλλ' ἀφοῦ ἤτε μελετηθεῖσα ἐξ ἐρόδου ἄλωσις τοῦ Στράτου, τῆς μεγίστης Ἀκρνανικῆς πόλεως, ἀπέτυχε καὶ ὁ Κορινθιακὸς στόλος, ὅστις ἐμελλε νὰ φέρῃ νέας δυνάμεις πρὸς τοὺς ἐν Ἀκρνανίᾳ πολεμοῦντας Λακεδαιμονίους, συναντηθεὶς μετὰ τῆς παρὰ τὴν Ναύπακτον προφυλαττούσης καὶ ὑπὸ τοῦ γενναίου Φορμίωνος διοικουμένης Ἀθηναϊκῆς μαίρας καὶ ἐλλῶν εἰς μάχην κατετροπώθη, ὁ ἄγων κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ἔλαβεν ἄλλην φάσιν· καὶ οἱ Πελοποννήσιοι δηλονότι ἐζήτησαν τὴν κρίσιν τῶν πραγμάτων διὰ θαλάσσης· ἀντὶ τῶν πρώτων 45 παρέταξεν ἥδη 77 τριήρεις, ὁ δὲ Φορμίων μολονότι δὲν εἶχεν οὐδὲ τὸν ἡμισὺν ἀριθμὸν ἐδέχθη τὴν ναυμαχίαν καὶ τὸ πρῶτον ὑποχωρήσας ἔπειτα ἐφάνη νικητῆς καὶ ἐβεβαίωσεν οὕτω λαμπρῶς τὴν θαλάσσιον τῶν Ἀθηναίων ὑπεροχὴν. Καὶ ἄλλο δὲ σύγχρονον τῶν Σπαρτιατῶν ἐγγεῖρημα κατὰ τοῦ Πειραιῶς ἀπέδωκε οὐδὲν ἥττον ἀτυχές, κατέστησε δὲ μόνον τοῦ λοιποῦ προσεκτικωτέρους τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν φύλαξιν τοῦ λιμένος τῶν.

Πόσον δὲ ὁ πόλεμος παρατεινόμενος γίνεται ἐπὶ μᾶλλον τραχὺς καὶ κακοήθης, τοῦτο δεικνύουσι μάλιστα τὰ προσεχῆ συμβεβηκότα τῆς Μιτυλήνης, τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Κερκύρας.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλον καὶ αὖθις (τὰ τέταρτον ἔτος) ὡς πορθηταὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἦλθεν ἐκ Τενέδου καὶ Μηθύμνης ἀγγελία εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι οἱ Μιτυληναῖοι συμμαχήσαντες λάθρα μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Βοιωτῶν ἡτοιμάζοντο ν' ἀποστατήσωσιν. Ἡ ἀπώλεια τῆς Λέσβου, ἐχούσης στόλον ἀξιόλογον, δὲν ἐδύναντο νὰ ᾔνε οὐδαμῶς εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀδιάφορος, καὶ τοῦτο γίνεται διὰ τὸν ἕκτον ἐκ τῆς ὁποίας κατέβαλον ἄκρας σπουδῆς εἰς ματαίωσιν τῆς μεταστροφῆς ἀποστάσεως· διότι ἐν τῷ δι' ἑκάτῳ μὲν πλοίων περιεφρούρουσαν τὴν Ἀττικὴν, τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Σαλαμῖνα, δι' ἄλλων δ' ἑκατὸν ἐφόρουσαν κατὰ τὸ σῶνθες τὰς περαλίας τῆς Πελοποννησίου, συγχρόνως ἐξέπεμψαν καὶ τεσσαράκοντα εἰς Λέσβον. Ταῦτα δὲ καὶ χίλιοι ἐπλῖται, τοὺς ὁποίους μετοὔπολιν ὠδήγησεν ὁ Πάχης, συνέκλεισαν πανταχόθεν τὴν Μιτυλήνην, ὥστε, βραδυνοῦσης τῆς τῶν Λακεδαιμονίων βοηθείας, ἡ πόλις αὕτη ἡναγκάσθη δι' ἑλλειψιν τροφῶν καὶ τινα ἐσωτερικὴν στάσιν νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς πολιορκητάς, ἐπὶ συνθήκῃ ὅμως τοῦ νὰ μὴ πράξωσιν τι κατὰ τῶν ἐνόχων μέχρις οὗ πρεσβεία τι Μιτυληναίων σταλῇ εἰς Ἀθήνας· φέρῃ τὴν περὶ αὐτῶν ὀριστικὴν τοῦ δήμου ἀπόφασιν· μετ' ἡμέρας δ' ἑπτὰ ἀπὸ τῆς παραδόσεως καταπλεύσας εἰς Ἐμβρατον τῆς Εὐβοικῆς ὁ τὸν Πελοποννησιακὸν στόλον διοικῶν Ἀλκίδας οὐ μόνον δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τῆς Μιτυλήνης, ἀλλὰ φοβούμενος τὴν διώξιν τῶν Ἀθηναίων ἐσπευσεν νὰ ἐπανέλθῃ ὅτι τάχιστα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Πάχης ἀφοῦ τὴν κατεδίωξεν εἰς μάτην ἐπιστρέψας εἰς Λέσβον ἀπέπεμψε τοὺς μάλιστα ἐνόχους τῶν Μιτυληναίων εἰς Ἀθήνας, ὅπου ὁ δῆμος συνελθὼν πάραυτα ἐν ἐκκλησίᾳ ἐψήφισε νὰ φονευθῶσιν οἱ τε παρόντες καὶ ἅπαντες οἱ ἔβωντες Μιτυληναῖοι, καὶ πρὸς τοῦτο ἐστάλησαν ἀμέσως διαταγαὶ εἰς τὸν Πάχητα· ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες δὲ ᾔσταν φύσει σκληροὶ, ἐδείχθησαν μετανοοῦντες διὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν ὅθεν οἱ φιλανθρωπότεροι ὠφελοῦμενοι ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης συνεκάλεσαν ἐκ νέου τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, καὶ μολονότι ὁ βίαιος καὶ ὀρκαὺς Κλέων ἐσπούδασε παντὶ σθένει νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν διατήρησιν τῶν ἤδη ψηφισθέντων, ἄλλος ὅμως ἐμβριθέστερος ῥήτωρ, ὁ Διό-

δοτος, ἀποδείξας ὅτι τὸ περὶ ἀναιρέσεως ἐν γένει τῶν Μιτυληναίων ψήφισμα οὐ μόνον προσέκρουεν εἰς τὸ θεῖον καὶ ἀνθρώπινον δίκαιον, καταγινωσκομένης τῆς αὐτῆς ζημίας εἰς ἀδικοῦντας καὶ μὴ ἀδικοῦντας, ἀλλ' ἀντέκειτο καὶ εἰς τὸ ἴδιον τῶν Ἀθηναίων συμφέρον, καθιστῶν ἀνέλπιστον τὴν μετὰ γνῶσιν τῶν ἀποστατῶν, κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ ἡ ἐπεικεστέρα γνώμη· εὐθὺς δ' ἐστάλη ἄλλη τρίτης κομίζουσα ἐναντίας τῶν προτέρων διαταγὰς πρὸς τὸν Πάχητα, καὶ εὐτυχῶς ἐφθασεν ἐγκαιρῶς ὥστε ν' ἀναστείλῃ τὴν ἀπάνθρωπον σφαγὴν· ἀλλὰ φεῦ! ἡ πρώτη ἀπόφασις δὲν μετεβλήθη καὶ ὡς πρὸς τοὺς προαποσταλέντας ὑπὸ τοῦ Πάχητος Μιτυληναίους· κατὰ πρότασιν τοῦ αἰμοχαροῦς Κλέωνος πάντες οὗτοι ἐθανατώθησαν· συγχρόνως δὲ καθηρέθησαν τὰ τεῖχη τῶν Μιτυληναίων καὶ παρελήφθη ὁ στόλος τῶν ὕστερον δ' ἐπέμφοθησαν κληροῦχοι Ἀθηναῖοι εἰς Λέσβον, καταδικασθέντων τῶν κατοίκων νὰ ἐργάζωνται τὴν γῆν καὶ νὰ τελῶσιν ἐτήσιον φόρον δύο μνᾶς κατὰ κλῆρον.

Μεῖζονα δ' ἔτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπέστη συμφορὰν ἡ εἰς τὸν Ἐλευθέριον Δία καθιερωμένη Πλάταια, ἣτις πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐπιέζετο δεινῶς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Βοιωτῶν· διότι, μολονότι τὸν χειμῶνα τοῦ παρελθλυθότος ἔτους διακόσιοι καὶ εἴκοσι, τὸ ἥμισυ σχεδὸν μέρος τῆς μικρᾶς φρουρᾶς τῆς, διὰ τολμηρᾶς νυκτερινῆς ἐξόδου ὑπερβάντες τὰ διπλὰ τῶν πολιορκητῶν χαρακώματα διεσώθησαν εἰς Ἀθήνας, μολοντοῦτο τὸ ἐπόμενον θέρος, καταναλωθεισῶν τῶν τροφῶν, ἡ στενοχωρία τῶν ὑπολειφθέντων ἠϋξήσεν εἰς τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἐδύναντο εἰμὴ νὰ δεχθῶσι τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων συνθήκην, καθ' ἣν, μετὰ τὴν ἐκούσιον παράδοσιν τοῦ χωρίου, ἔπρεπε μόνον οἱ αἵτιοι, καὶ οὗτοι πάλιν ὄχι ἀδίκαστοι, νὰ τιμωρηθῶσιν· Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ ἐκ Σπάρτης μετακληθέντες πέντε δικασταί, ἀντὶ νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ ἱερὸν καθήκον των ἀδεκάστως, χαριζόμενοι εἰς τοὺς Θεβαίους, τοὺς ἀδιαλλάκτους ἐχθροὺς τῶν Πλαταίων, ἠρκέσθησαν νὰ ἐρωτήσωσιν ἀπλῶς τούτους· ἐὰν ἐν τῷ παρόντι πολέμῳ ἐφάνησαν ὠφέλιμοι εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους, καὶ ἐπειδὴ κατὰ φυσικὸν λόγον ἀπῆντησαν ἀποφατικῶς, εὐθὺς ποινὴ θανάτου κατεγνώσθη εἰς πάντας· ἀπωλέσθησαν δὲ οὕτω διακόσιοι Πλαταεῖς καὶ εἴκοσιπέντε Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἔτυχον συμπολιορκούμενοι· αἱ δὲ γυναῖκες ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἡ πόλις ἐπειτα

κατεδαφίσθη ἐκ θεμελίων πρὸς αἰώνιον αἵσχος τῶν Ὀηθαιῶν, ἐν ᾧ μόνη αὕτη ἐκ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων συνηγωνίσθη ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν μέγαν ἐκεῖνον κατὰ τοῦ Πέρσου ἀγῶνα!

Μετὰ τὸ τῶν Πλαταιῶν ἀκολουθεῖ εὐθὺς καὶ τὸ ἄλλο οὐχ ἥττον φορικλέων σκηνῶν θέαμα, τὸ τῆς Κερκυρας. Ἀπὸ τοῦ Ἐπιδομνείου ἤδη πολέμου ὑπῆρχον ἐνταῦθα, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων δῆλον, δύο ἀντίθετοι μερίδες: ἡ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἡ τῶν δημοκρατικῶν, αἵτινες, ἀποπειραθέντων κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τῶν Κορινθίων νὰ προσελκύσωσι τὴν νῆσον εἰς τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν ὑπ' αὐτῶν ἄλλοτε αἰχμαλωτευθέντων Κερκυραίων, κατήντησαν εἰς ῥῆξιν σφοδράν· ἡ δημοκρατικὴ μερίς, εἰς τὴν προστασίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐρειδομένη, ὑπερίσχυσε· κατὰ πρότασιν δὲ τοῦ προστώτος ταύτης Πειθίου πάντες οἱ πλουσιώτεροι τῶν ἀριστοκρατικῶν ὑπεβλήθησαν εἰς δίκην καὶ ἐζημιώθησαν διὰ τὴν ὁποίαν δῆθεν ἐπραξάν ἀσέβειαν κόψαντες χάρακας εἰς τὰ τεμένη τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἀλκινόου· μὴ δυνάμενοι δὲ οὗτοι νὰ ἐκτίσωσι τὴν ζημίαν, οὖσαν μεγάλην, ἐκάθησαν ἑκάτοι ἐν ταῖς ναοῖς· διαδοθείσης δ' ἐν τῷ μεταξύ τῆς φήμης ὅτι ὁ Πειθίας, ὅστις ἦτο καὶ βουλευτὴς, ἔμελλε ν' ἀναπέσῃ τὸ πλῆθος ἵνα συνδέσῃ συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, οἱ εἰρημένοι καὶ μετ' αὐτῶν πολλοὶ τῶν Κορινθιαζόντων συστάντες καὶ λαβόντες ἐγχειρίδια εἰσέβηλον αἴφνης εἰς τὴν Βουλὴν, ὅπου σὺν τῷ Πειθίᾳ ἐφόνευσαν καὶ ἄλλους βουλευτάς καὶ ἰδιώτας ἕως ἐξήκοντα τὸν ἀριθμόν. Ολίγοι δὲ τινες ὁμόφρονες τοῦ Πειθίου κατέφυγον εἰς Ἀττικὴν τινὰ τριήρη παροῦσαν. Ἐκτοτε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Πελοποννησιοὶ ἀνεμίχθησαν ἀπροκαλύπτως εἰς τὰς Κερκυραϊκὰς διενέξεις. Γενόμενης δὲ μετ' ὀλίγου σφοδρᾶς συμπλοκῆς ἐν τῇ πόλει, οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἀπεχώρησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὰ μετέωρα τῆς πόλεως, οἱ δὲ ὀπαδοὶ τῶν Κορινθίων κατέλαβον τὴν ἀγορὰν καὶ τὸν πρὸς αὐτὴν Ἰτλαϊκὸν λιμένα· καὶ ἐκεῖνοι μὲν προσέλαβον συμμάχους τοὺς δούλους ὑποσχεθέντες αὐτοῖς ἐλευθερίαν, οἱ δὲ ἐνισχύθησαν δι' ὀκτακοσίων ἐπικούρων ἐλθόντων ἐκ τῆς Ἠπείρου. Δευτέρα ἄλλη μάχη ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τοὺς πρώτους καὶ τὴν ἐπιούσαν ἔφθασεν ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς Νικόστρατος, ἐρχόμενος βοηθὸς ἐκ Ναυπάκτου μετὰ δώδεκα νηῶν καὶ πεντακοσίων ὀπλιτῶν· ἔσχυσε δὲ οὗτος νὰ πείσῃ τοὺς διαφερομένους ὥστε νὰ συνδιαλλαγῶσι πρὸς ἀλλήλους καὶ

ἐνταυτῷ νὰ συμπράχῃσιν στενώτατα μετὰ τῶν Ἀθηναίων· ἐν ᾧ δὲ ταῦτα πράττει ἡτοιμαζέτο ν' ἀποπλεύσῃ, οἱ προστάται τοῦ δήμου προσελθόντες τὸν ἔπεισαν νὰ καταλίπῃ αὐτοῖς πέντε ἐκ τῶν πλοίων του, ὅπως χρησιμεύσωσιν εἰς πᾶσαν ἐνδεχομένην κίνησιν τῶν ἐναντίων, καὶ λάβῃ ἀντ' αὐτῶν ἴσα Κερκυροῖκά· ἔπειτα δὲ κατέλεγον εἰς ταῦτα τοὺς ἐχθρούς των, ὥστινες φοβηθέντες μὴ σταλῶσιν εἰς Ἀθήνας ἐκλήσαν ἱκέται εἰς τὸ τῶν Διοσκούρων ἱερόν· σπουδάζαντος δὲ εἰς μάτην τοῦ Νικοστράτου νὰ τοὺς ἀναστήσῃ ἐκεῖθεν καὶ νὰ τοὺς ἐνθαφίσῃ, ὁ δῆμος, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι οὗτοι ἐβουλεύοντο κακὰ, ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ ἤθελε βεβαίως τοὺς διαφθεῖραι ἂν δὲν ἐκωλύετο ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου αὐτοῦ στρατηγοῦ. Οἱ λοιποὶ ἀριστοκράται, 400 τὸν ἀριθμὸν, βλέποντες τὰ γινόμενα προσέφυγον εἰς τὸ Ἡραῖον, ἀλλ' ὁ λαὸς ἐπειθανάγκασεν αὐτοὺς νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν πρὸ τοῦ Ἡραίου κειμένην Πτυχίαν νῆσον. Ἐν τούτῳ δὲ οὔσης τῆς στάσεως, τὴν τετάρτην ἢ πέμπτην ἡμέραν, μετὰ τὴν διακομιδὴν τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν νῆσον, τρεῖς καὶ πεντήκοντα Πελοποννησίων νῆες, ὧν ἡγούντο ὁ Ἀλκίδας καὶ ὁ Βρασίδης, φανῆσαι ἀπέκρουσαν τὰς μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἡναγμένας ἐξήκοντα τῶν Κερκυραίων τριήρεις, δὲν ἐτόλμησαν ὥμως νὰ ἐπιπλεύσωσιν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἅμα ἔμαθον ὅτι στόλος Ἀθηναϊκὸς προσέπλεεν ἀπὸ Λευκάδος φοβηθεῖσαι ἀνεχώρησαν κατατάχας εἰς τὰ ἴδια· πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των δὲ οἱ δημοκράται Κερκυραῖοι ὑποπτεύοντες μὴ οἱ ἐν Πτυχίᾳ ἀντίπαλοὶ των νεωτερίσωσιν, ἀναλαβόντες αὐτοὺς ἐκεῖθεν τοὺς ἐπανήγαγον πάλιν εἰς τὸ Ἡραῖον, καὶ ἤδη ἐνθαφίσονόμενοι ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων ἀπεφάσισαν νὰ κορέσωσι τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεώς των κατ' αὐτῶν· ὅθεν περιπλέοντες μετὰ τῶν πλοίων των τὸν Ἰλλυρικὸν λιμένα ἐφόνευον ὄντινα τῶν ἐχθρῶν ἐλάβανον καὶ ὅσους ἐκ τῆς ἐναντίας φατρίας εὗρισκον ἐντὺς αὐτῶν τῶν πλοίων· ἔπειτα δ' ἐλθόντες εἰς τὸ Ἡραῖον ἔπεισαν πεντήκοντα ἐκ τῶν ἱκετῶν νὰ ἐξέλθωσιν, ἐπὶ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελον δικάσθῃ· καὶ πάντες μὲν οὗτοι ἐθανατώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ κατέστρεψαν ἐντὺς τοῦ ἱεροῦ τὸν βίον, ἄλλοι μὲν κρεμασθέντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν δένδρων καὶ ἄλλοι ἄλλως διαφθείραντες ἑαυτούς· ἐπὶ τὰς ἡμέρας, παρόντος τοῦ ναυάρχου τῶν Ἀθηναίων, ὁ δῆμος ἐξηκολούθησε φονεύων ἀνιλεῶς τοὺς ὑποτιθεμένους ἐχθροὺς του, ὥς διανοσυσμένους δέηθεν τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας· πεντακάσια δὲ περίπου διαφυγόν-

τες τὴν λύσσαν τοῦ ὄχλου διέβησαν εἰς τὴν ἀπέναντι ἡπειρωτικὴν παραλίαν, ὅθεν μετὰ τινα χρόνον ἐπανήλθον καὶ ὀχυρωθέντες ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἰστώνης ἐβλαπτον ἐκείθεν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ὅσον ἐδύναντο· μετὰ παρέλευσιν δὲ πολλοῦ χρόνου ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ παραδοθῶσι εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς Εὐρυμέδοντα καὶ Σαφοκλῆν, οἵτινες τοὺς διεκόμεσαν ὑποσπόνδους εἰς τὴν νῆσον Πτυχίαν μέχρις οὗ πεμφθῶσιν εἰς Ἀθήνας, κηρύττοντες ὅτι ἐάν τις αὐτῶν συλληφθῇ ἀποδιδράσκων αἱ σπονδαὶ θέλουσι θεωρηθῇ λελυμέναι πρὸς πάντας. Ἀλλ' οἱ προστάται τοῦ δήμου φοβούμενοι μὴ οἱ ἐχθροὶ τῶν ἀπολυθῶσι μηχανῶνται τοιοῦτον τι ἵνα τοὺς παγιδεύσωσιν· ἐπεμψαν δὴλονότι νομιζομένους τινὰς φίλους τῶν εἰς τὴν νῆσον, οἵτινες ἴσχυσαν νὰ τοὺς πείσωσιν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἐμελλον νὰ τοὺς παραδώσωσιν εἰς τὴν διακρίσιν τοῦ δήμου καὶ τοῖς παρέσχον τὰ μέσα τῆς δραπτεύσεως· οὕτω δὲ οἱ δυστυχεῖς ἐνέπεσαν εἰς τὴν παγίδα· συνελθούσας ἐκπλέοντες καὶ παρεδόθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν εἰς τοὺς Κερκυραίους δημοκράτας, οἵτινες παραλαβόντες αὐτοὺς τοὺς ἐνέκλεισαν εἰς μέγα τι οἶκημα καὶ ὕστερον ἐξάγοντες ἀνὰ εἴκοσι δεδεμένους τοὺς ἀπέκτεινον διὰ παντοίων βασάνων· Ἀποῦ δὲ τοιοῦτοτρόπως ἐθανατώθησαν ἐξήκοντα, οἱ λοιποὶ μαθόντες τὰ γινόμενα δὲν ἤθελον οὐδαμῶς νὰ ἐξέλθωσιν ἀμυνόμενοι ἑαυτοὺς διὰ παντός μέσου ἀπὸ τοῦ οἰκήματος· τότε δὲ ὁ ἐξηγριωμένος ὄχλος ἀναβὰς ἐπὶ τὸ στέγος καὶ ἀνασπάσας τὴν ὀροφὴν ἐρρίπτειν ἐκείθεν δίστους καὶ κεράμους κατ' αὐτῶν πολλοὶ οὕτως ἀπωλέσθησαν, οἱ δὲ ἐπίλοιποι, ἐπελθούσης τῆς νυκτός, διεσθάρησαν αὐτοχειρὶ, ὥστε τῇ ἀκόλουθον πρωΐαν εὐρέθησαν ὅλοι νεκροὶ καὶ σωρευθέντες ἐπὶ ἀμαξῶν ἀπῆχθησαν ἐξω τῆς πόλεως· αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν, ὅσαι εἶχον ἐπιζῆσαι ἐξηνδραποδίσθησαν.—Οὕτως ὦμῃ καὶ φρικαλέα προέβη ἡ στάσις αὕτη τῆς Κερκύρας καὶ ἔδοξε τοιαύτη μᾶλλον, ὅσην ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κατὰ τὸν πρῶτον πόλεμον. Ὑστερον δὲ παρόμοιαι στάσεις ἐξεβράχθησαν σχεδὸν πανταχοῦ καὶ κρήγαγον τρομερὰ καὶ ὀλέθρια ἀποτελέσματα, τῶν ὁποίων τὴν ἐκπληκτικὴν εἰκόνα εὕρισκει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν μέγαν τοῦ πολέμου τούτου ἱστορικὸν, τὸν Θουκυδίδην (Βιβλ. Γ', 82).

Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Εὐρυμέδοντος ἐκ τῆς Κερκύρας, οἱ Ἀθηναῖοι ἐστειλαν, κατὰ πρῶτον ἤδη, εἴκοσι νῆας εἰς Σικελίαν καὶ στρα-

τηγούς τὸν *Λάχητα* καὶ *Χαροιάδην*, λόγῳ μὲν τοῦ νὰ βοηθήσῃσι τοὺς ὁμογενεῖς τῶν Λεοντίνους, πολεμουμένους ὑπὸ τῶν Συρακουσίων, κυρίως δὲ προτιθέμενοι νὰ ἐμποδίσῃσι τὴν ἐκεῖθεν κομιδὴν αἵτου εἰς Πελοπόννησον καὶ συνάμα πρόπειραν ποιοῦμενοι ἐὰν ἐδύναντο νὰ ὑποτάξωσιν αὐτὴν τὴν ὥραιαν καὶ μεγάλην νῆσον, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶχον ἀπευθύνει πρὸ πολλοῦ τὰ βλέμματα των. Αὕτη ἦτον ἡ τελευταία ἐπιχείρησις τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸ θέρος τοῦ πέμπτου ἔτους τοῦ πολέμου (427)· τῷ δ' ἐπιγενομένῳ χειμῶνι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡ νόσος ἐπέσκηψε τὸ δεύτερον εἰς Ἀθήνας καὶ διήρκεσεν ὅχι ἐλιγώτερον τοῦ ἐνὸς ἔτους ἐπενεγκούσῃ ὄλεθρον μέγαν. Κατὰ ταύτην καὶ τὴν προτέραν αὐτῆς ἐπίσκηψιν ἀπέθανον, βεβαιούντος τοῦ Θουκυδίδου, ὅπλῃται μόνον τετρακισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι, καὶ ἵππεῖς τριακόσιοι, τοῦ δὲ ἄλλου ὄγλου ἀνεξέμετρος ἀριθμός. Ἐγένοντο δὲ τότε καὶ πολλοὶ σεισμοὶ τῆς γῆς πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, μάλιστα δ' ἐν Ἀθήναις, Εὐβοίᾳ καὶ Βοιωτίᾳ.

Τὸ ἐφεξῆς θέρος (ἕκτον ἔτος τοῦ πολέμου) οἱ Πελοποννήσιοι ἤλθον μέγροι τοῦ ἱσθμοῦ σκοποῦντες νὰ εἰσβάλωσι κατὰ τὸ σύνθηες εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἡγουμένου τοῦ βασιλέως τῶν Λακεδαιμονίων Ἀγιδος, υἱοῦ τοῦ ἄρτι ἀποθανόντος Ἀρχιδάμου, ἀλλὰ σεισμῶν πολλῶν γενομένων ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν ἀπρακτοί. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καίτοι ἐλαττωθείσης τῆς δυνάμεώς των ὑπὸ τῆς νόσου, ἐφάνησαν πανταχρῷ καὶ πρὸς τὰ ἔξω μάλιστα δραστήριοι. Ὁ Λάχης, ὅστις ἀποθανόντος τοῦ Χαροιάδου ἀνέλαθεν ἐν Σικελίᾳ τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου, ἐκυρίευσεν τὰς Μυλάς, τόπον ὀχυρὸν τῆς Μεσσηνίας, καὶ ἠνάγκασε τοὺς Μεσσηνίους εἰς ὑποταγὴν. Ὁ Νικίας διευθύνθη τὸ πρῶτον μετὰ ἐξήκοντα νηῶν κατὰ τῆς Μήλου καὶ ἀποβάς ἐφθειρεν αὐτὴν, ἔπειτα δὲ ἐτράπη πρὸς τὸν ἐν Βοιωτίᾳ Ὠρωπὸν καὶ προσλαβὼν ἐνταῦθα τὴν ἐξ Ἀθηνῶν σταλίσαν δύναμιν εἰσέβαλεν εἰς Τάναγραν, ἐλεηλάτησε τὴν γῆν αὐτῆς καὶ συνάψας μάχην πρὸς τοὺς ἐπεξεληθόντας Ταναγραίους καὶ τινὰς Θηβαίους δραμόντας εἰς βοήθειαν ἐνίκησεν αὐτοὺς κατακράτος. Ἄλλος δ' ἐμπειρὸς στρατηγός, ὁ Δημοσθένης, περιπλεύσας μεθ' ἑτέρων ἐξήκοντα νηῶν τὴν Πελοπόννησον ἤλθεν εἰς Ἀκαρνανίαν, ἐπόρθησε τὴν Λευκάδα καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ὅθεν ἐσκόπει νὰ προχωρήσῃ διὰ τῶν Λοκρῶν Ὀζολῶν εἰς Φωκίδα, καὶ ἀκολούθως διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Ἐλατιᾶς νὰ ἐπιπέσῃ

εἰς Βοιωτίαν. Ἀφοῦ δὲ ἐλεηλάτησε τρεῖς ἐκ τῶν ἀτειχίστων Αἰτωλικῶν καμῶν, προσβληθεὶς αἰφνης ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, συναθροισθέντων πανταχόθεν, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεώς του· μετοὔπολιν ὁμῶς ἠνώρθωσε περισσῶς τὴν συμφορὰν τοῦ ταύτην κατορθώσας μετὰ τῶν Ἀκαρνάνων διὰ τῆς παρὰ τὰς Ὀλπας ἐπιφανεστάτης νίκης του νὰ ματαίωσῃ τὸ κατὰ τοῦ Ἀμφιλοχικοῦ Ἀργεῶς κίνημα τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀμβρακιωτῶν.

Τὸ στρατηγικὸν δὲ τοῦ ἀνδρὸς τούτου πνεῦμα ἐμελλε νὰ δειχθῇ ἔτι λαμπρότερον καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔβδομον ἔτος τοῦ πολέμου (425). Ἐν ᾧ δηλονότι στόλος τις Ἀθηναϊκός, κατευθυνόμενος εἰς Σικελίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ προπεμφθεισῶν δυνάμεων, περιέπλει τὴν Πελοπόννησον, ὁ Δημοσθένης, ὅστις ἔλαβεν ὡς ἰδιώτης τὴν ἄδειαν νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸν πρὸς πᾶν ἄλλο συντελὲς ἐπιχείρημα κατὰ τῆς Πελοποννήσου, εὕρισκόμενος παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσσηνίας προέτινε ν' ἀποβιβασθῶσιν εἰς Πύλον καὶ τειχίσωσι τὸ χωρίον, ὅπερ ἔχον λιμένα ἀξιόλογον ἐδύνατο, κατὰ τὰς δέξυδερκεῖς αὐτοῦ παρατηρήσεις, νὰ χρησιμεύσῃ τὰ μάλιστα ὡς σταθμὸς διὰ τὰς πρὸς δυσμὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Ἀθηναίων, καὶ συνάμα ὡς φρούριον, ὅθεν Μεσσηνιοὶ ὁρμώμενοι ἤθελον βλάπτει μεγάλως τοὺς Λακεδαιμονίους· ἀλλ' οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ μὴ πειθόμενοι ἤθελον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν περαιτέρω πλοῦν, ὅτε ὑπὸ τρικυμίας ἠναγκάσθησαν νὰ προσορμισθῶσιν εἰς τὴν Πύλον, ἥτις κατὰ προτροπὴν τοῦ Δημοσθένους ἐξετειχίσθη ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ συνεργαζομένων ὅλων τῶν στρατιωτῶν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι μαθόντες τοῦτο καὶ αἰσθανόμενοι καλῶς τὸν κίνδυνον, ὅστις ὑπέλει τὴν μόλις τετρακόσια στάδια ἐντεύθεν ἀπέχουσαν Σπάρτην, συνέδραμον πανταχόθεν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον καὶ πρὸς τελείαν ἀπόκλεισιν αὐτοῦ κατέλαβον τὴν παρατείνουσαν τὸν λιμένα καὶ ἐγγὺς ἐπικειμένην νῆσον Σφακτηρίαν διαβιβάσαντες ἐνταῦθα 420 ὀπλίτας μετὰ τῶν συνήθων Εἰλωτῶν. Ἡ μικρά τῶν Ἀθηναίων φρουρά, καίτοι στερημένη σχεδὸν πάντων τῶν εἰς κραταίαν ἄμυναν μέσων, εἶχεν ἤδη ἀποκρούσει μίαν πρῶτην σφοδρὰν τῶν ἐχθρῶν προσβολήν, ὅταν τεσσαράκοντα Ἀττικαὶ τριήρεις ἄρασαι ἐκ Ζακύνθου εἰσέπλευσαν καὶ ἐκ τῶν δύο στενῶν τῆς εἰρημένης νήσου εἰσόδων καὶ ἐπιπεσοῦσαι κατὰ τῶν ἐχθρικών νηῶν, τῶν μὲν αὐτῶν ἐκράτησαν, τὰς δὲ ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ οὕτω

περιέκλεισαν τοὺς ἐν τῇ νήσῳ διαβιβασθέντας ὀπλίτας· βλέποντες δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅτι οὐδεμία ἦν ἐλπίς νὰ σώσωσι τοὺς ἄνδρας αὐτῶν ἔκρινον ἀναγκαῖον μετὰ μὲν τοῦ Δημοσθένους νὰ συμφωνήσωσιν ἀναγκωὴν ὀπλῶν εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας νὰ προτείνωσιν εἰρήνην. Ἀλλὰ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Κλέωνος οἱ Ἀθηναῖοι ἀντέταξαν εἰς τὴν παραδοχὴν ταύτης τοσοῦτον τραχεῖς ὅρους, ὥστε αἱ διαπραγματεύσεις διεκόπησαν ταχέως· παρατεινομένης δὲ τῆς ἀλώσεως τῆς νήσου καὶ ταλαιπωρουμένης τῆς φρουρᾶς τῶν Ἀθηναίων ἐν Πύλῳ δι' ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ποτίμου ὕδατος, ὁ δῆμος ἐν Ἀθήναις ἤρξατο νὰ μετανοῇ ὅτι εἶχεν ἀποβρίβει τὴν περὶ εἰρήνης πρότασιν· καὶ ἐπειδὴ ἡ ὁργὴ τοῦ ἀπεινέτο ἰδίως κατὰ τοῦ Κλέωνος, ὡς τοῦ κυριωτέρου αἰτίου τῆς ἀπαράσεώς του, οὗτος κατηγορήσας δειλίαν εἰς τοὺς στρατηγοὺς εὐρέθη τέλος εἰς τὴν ἀνάγκην, ἀποποιηθέντος τοῦ Νικίου τὴν στρατηγίαν, ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς οὗτος ὅλον τὸν ἀγῶνα, ὑποσχεθεὶς ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἢ νὰ φέρῃ ζῶντας εἰς Ἀθήνας τοὺς ἐν τῇ Σφακτηρίᾳ Λακεδαιμονίους, ἢ νὰ τοὺς φονεύσῃ αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν πολλοὶ ἐγέλασαν εἰς τὴν κουρολογίαν ταύτην, οἱ δὲ φρονιμώτεροι εὐχαριστήθησαν ἐλπίζοντες, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, νὰ ἐπιτύχωσι θάτερον τούτων· ἢ νὰ ἴδωσιν ὑποταχαμένους τοὺς Λακεδαιμονίους, ἢ, ὅπερ ἦν κρεῖττον, ν' ἀπαλλαγῶσι τοῦ θρασέως δημωγοῦ· τῶντι δὲ ὁ Κλέων βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους εὐτύχησε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του· κρατερὰ τις ἀπόβασις εἰς τὴν νῆσον ἠνάγκασε τοὺς Λακεδαιμονίους ὀπλίτας μετὰ πεισματώδη ἄμυναν νὰ παραυθῶσι· 292 ἐξ αὐτῶν, ὑπόλοιποι τῶν 420, ἐκομίσθησαν εἰς Ἀθήνας· ἀνεχώρησαν δ' ἀκολούθως καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκ τῆς Πύλου, ἥτις τοῦ λοιποῦ κατεῖχτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων· αἱ μετέπειτα δ' ἐκείνων προσπάθειαι τοῦ ν' ἀναλάβωσι τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὴν Πύλον ἀπέβησαν μάταιαι.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ προσεχοῦς ἔτους (424) οἱ Ἀθηναῖοι ἔσχυσαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, αὐτὸ τὸ προτείχισμα τῆς Σπάρτης, ὅθεν ἤδη ἐδύναντο νὰ ἐπιπίπτωσιν εὐκολώτατα εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου· κατέλαβον δ' ἐνταυτῷ καὶ τὴν Θυρέαν καὶ ἤχμηλώτευσαν πολλοὺς τῶν Αἰγινήτων, τοὺς ὁποίους οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον κατοικήσει αὐτόθι διωχθέντας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου· τοσοῦτον δ' ἐπῆρθην ἐνεκα τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων εὐτυχημάτων των, ὥστε τοὺς στρατηγοὺς αὐτῶν (Πυ-

θόδωρον, Σοφοκλῆν καὶ Εὐρυμέδοντα) ἐπανελθόντας ἐκ τῆς Σικελίας ἀπράκτους, ἀφοῦ οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες ὁμοφρονήσαντες, κατὰ προτροπὴν τοῦ Συρακουσίου Ἑρμοκράτους, εἰρήνευσαν πρὸς ἀλλήλους, ἐτιμώρουν αὐστηρῶς, ὥς ἂν ἐξήρτητο ἀπ' αὐτῶν νὰ καταστρέψωσι πᾶσαν τὴν Σικελίαν· ἀλλὰ παρραυτικά ἴδον πάλιν τὴν τύχην στρέφουσαν ἐναντίον των τὰ νῶτα. Ἀφοῦ δηλαδὴ προηγουμένως κατέλαβον τὴν Νίσαιαν, λιμένα τῆς Μεγαρίδος, ἠθέλησαν, συνεννοημένοι μετὰ τῶν ἐν Μεγάρῳ δημοκρατικῶν, νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣ ὀλιγαρχικὴ ὅμως μερὶς ὑπερισχύσασα διὰ συνδρομῆς τῶν Λακεδαιμονίων ἐμπαταίωσε τὸ σχέδιόν των. Ἐπὶ παρομοίας δὲ συνεννοήσεως μετὰ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος στηριζόμενοι ἤλπισαν νὰ προσαγάγωσι καὶ ὅλην τὴν χώραν ταύτην εἰς τὴν ἑαυτῶν συμμαχίαν· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα εὐρόντες ἀγρύπνους τοὺς ἀριστοκρατικούς ἀπέτυχον· διότι οὐ μόνον ἐξεβλήθησαν τοῦ Ἀγλίου, ὅπερ εἶχον καταλάβει πρότερον, ἀλλὰ καὶ ἐπαθον ἐν τῷ ὑποχωρεῖν ἧτταν ἐλοσχερῇ (καθ' ἣν ὁ Ἀλκιβιάδης ἔσωσε τὸν διδάσκαλόν του Σωκράτην, σωθεὶς ἄλλοτε ὑπὸ τούτου ὅτε ἀμφότεροι ἐπολέμουν ἐν Ποτιδαίᾳ στρατηγούντος τοῦ Φορμίωνος).

Οὐ πολλῷ ὕστερον ἐπῆλθον εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἄλλα μεγάλῃτερα αὐτυχήματα κατὰ τὰς παραλίαις τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ὅπου ὁ μεγαλεπήβολος στρατηγὸς τῆς Σπάρτης Βρασίδας εἶχεν ἤδη μεταστήσει τὸ θέατρον τοῦ πολέμου· ὥς προστάτης δὴθεν τῆς ἐλευθερίας ἴσχυσεν οὗτος πάραυτα νὰ ἐλκύσῃ πρὸς τὸ μέρος τῶν Λακεδαιμονίων τοὺς ἀμφιβάλους τῶν Ἀθηνῶν συμμάχους· ἀφοῦ διήγειρεν εἰς ἀπόστασιν τὴν Ἀκανθὸν καὶ Στάγειρον, κατώρθωσε νὰ προσοικειωθῇ καὶ τὴν Ἀμφίπολιν διὰ τινος ἐπικεικὸς συνθήκης, τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῆς ἀκολουθεῖσαι καὶ ἄλλαι τῶν Χερσονήσων Ἀκτῆς καὶ Σιθωνίας πόλεις παρεδόθησαν εἰς αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θουκυδίδης, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εὕρισκετο ἀρχηγὸς ναυτικῆς τινὸς μοίρας παρὰ τὴν Θάσσον, δὲν ἔσπευσε λίαν ἐγκαίρως εἰς βοήθειαν τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ μόνον τὸν λιμένα ταύτης, τὴν Ἠτόνα, ἐδυνήθη νὰ σώσῃ, κατεδικάσθη διὰ τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν στρατηγῶν εἰς εἰκοσαετῇ ἐξορίαν, καθ' ἣν ἡσυχάζων συνέγραψε τὴν ἀθάνατον τοῦ παρόντος πολέμου ἱστορίαν του. Αἱ Ἀθηναὶ ἔντρομοι διὰ τὰς ἀνελπίστους ταύτας τοῦ Βρασίδου προόδους προέτεινον ἐνιαύσιον ἀνακωχὴν, τὴν ὁποίαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι μάλιστα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἐν

Σφακτηρίας αἰχμαλωτευθέντων φίλων καὶ συγγενῶν των, ἐδέχθησαν προθύμως (423) ὑπὸ τὴν συμφωνίαν τοῦ νὰ μένωσι μὲν ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη εἰς τὴν κατοχὴν τῶν ἤδη κεκτημένων, νὰ διαπραγματευθῶσι δὲ περαιτέρω περὶ τῆς ὀριστικῆς εἰρήνης. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Βρασίδας, ὅστις ἐν ἀγνοίᾳ τῆς γενομένης συνθήκης προσεκλήσατο ἐν τῷ μεταξὺ τὴν τε Σικιώνην ἐπὶ τῆς Παλλήνης καὶ τὴν Μένδην, ἀποικίαν τῶν Ἑρετριέων, ἠρνήθη τὴν ἀπόδοσιν τούτων, αἱ Ἀθηναί, ἅμα λήξαντος τοῦ χρόνου τῆς ἀνακωχῆς, ἀνενέωσαν τὸν πόλεμον πέμψασαι στρατηγὸν τὸν Κλέωνα, ὅστις καταρχὰς μὲν εὐτύχησε κυριεύσας ἐξ ἐφόδου τὴν Τορώνην, ἔπειτα δὲ προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Βρασίδου παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν, ἐν ᾧ ἀνεχώρει πρὸς τὴν Ἠϊόνα, ἡττήθη κατὰ κράτος. Ἀμφοτέρω δὲ οἱ στρατηγοὶ πληγωθέντες κακίως, ὁ μὲν ἐν τῷ διώκειν ὁ δ' ἐν τῷ φεύγειν, κατέστρεψαν αὐτοῦ συγχρόνως τὸν βίον.

Ἡ ἔκδοσις τῆς μάχης ταύτης ἔδωκεν εὐθὺς ἄλλην εἰς τὰς ὑπεστώσας σχέσεις ῥοπήν· ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν οἱ εἰρημῆνοι μάλιστα στρατηγοὶ, εἰ καὶ ἐξ ἀντιθέτων κινούμενοι λόγων, ἐζήτουν παντὶ τρόπῳ νὰ ἐμποδίσωσιν, εὐκολύνθη διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Νικίου καὶ τοῦ Σπαρτιάτου βασιλέως Πλειστοάνκκτος, οἵτινες ἀμφοτέρω εἶχον πάντῃ διάφορον πρὸς τὸ ἐκείνων συμφέρον. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἀθηναῖοι τεταπεινωμένοι ὑπὸ τῶν τελευταίων συμφορῶν ἐφοβοῦντο μὴ ἀποστατήσωσι καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ὑπηκόων των, ἡ δὲ Σπάρτη ἐν εἰρήνῃ μόνον ἐθεώρει δυνατὴν τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν τῆς Σφακτηρίας αἰχμαλώτων. Οὕτω λοιπὸν περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ἔτους τοῦ πολέμου (421) κατωρθώθη πεντηκονταετής μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Ἀκκεδαίμονος εἰρήνη, ἥτις πρὸς μνήμην καὶ τιμὴν τοῦ τὰ μάλιστα εἰς αὐτὴν συντελέσαντος ὀνομάσθη *Νικίειος*, καὶ τῆς ὁποίας οἱ κυριώτεροι ὅροι ἦσαν: ἀπόδοσις τῶν ἀμοιβαίων δορικτησιῶν, ἐλευθερία καὶ αὐτονομία τῶν Θρακικῶν πόλεων, ὑποχρεουμένων μόνον νὰ τελῶσι μέτριον φόρον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων καὶ ἐξίτωσις τῶν περαιτέρω διαφορῶν κατὰ τὸ δίκαιον.

§. 2. Νέαι περιπλοκαί. Ἀλκιβιάδης. Ἐκστρατεία εἰς Σικελίαν καὶ ἀτυχὴς ἔκδοσις αὐτῆς.

Ἡ εἰρήνη γενομένη μετὰ σπουδῆς δὲν ἐδύνατο νὰ ἔχῃ μακροὰν διάρκειαν. Οἱ Πελοποννήσιοι σύμμαχοι, οἵτινες ἴδον ἐαυτοὺς παρημελη-

μένους ἐν αὐτῇ καὶ τὴν ἐαυτῶν ἐλευθερίαν ἐπαπειλουμένην διὰ τῆς φιλίας τῶν δύο κραταιότερων Πολιτειῶν, ἐφανερώσαν ἀπροκαλύπτως τὴν κατὰ τῆς Σπάρτης δυσαρέσκειάν των, καὶ ἡ Κόρινθος μάλιστα ἐπεισε τὸ τότε ἀκμάζον Ἄργος νὰ γενῇ κεφαλὴ νέας τινὸς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν οἱ Μαντινεῖς, οἱ Τεγεᾶται, οἱ Ἡλεῖοι καὶ οἱ Χαλκιδεῖς ἐν Θράκῃ. Οἱλοῖται δὲ μόνον ἐδισταζον ἔτι νὰ προσέλθωσιν εἰς τὴν μὴ ἐμπιστευόμενοι ἀρκοῦντως εἰς τοὺς δημοκρατικῶς πολιτευομένους Ἀργεῖους. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν αὐτῶν ἡγέρθησαν ἤδη ἐκ προσομιλίων περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης διενέξεις καὶ δυσχέρεια· ἡ ἐκατέρωθεν ἀπόδοσις τῶν γενομένων δορικτησιῶν, ἰδίως τῶν Θρακικῶν ἀποικιῶν, ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων καὶ ἡ ἀναχώρησις τῶν φρουρῶν δὲν ἐδύναντο νὰ πραγματοποιηθῶσιν ὅπως ὠρίσθησαν καὶ ὅπως ἕκαστον μέρος ἐπεθύμει. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ δύο ἄλλα συμβεβηκότα ἐπὶ βλάβῃ τῶν Ἀθηναίων, τοῦτέστι ἡ μεταξὺ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Βοιωτῶν συνομολογηθεῖσα ἰδιαιτέρα συμμαχία καὶ ἡ ὑπὸ τῶν τελευταίων γενομένη κατεδάφισις τοῦ διὰ προδοσίας μικρὸν πρότερον ἄλωθέντος ὀχυροῦ Πανάκτου, ὅπερ ἔκειτο ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὸ ὄρος τοῦ Κιθαιρώνος, κατέστησεν σχεδὸν ἀδύνατον τὴν συνδιαλλαγὴν καὶ μολονότι, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οἵ τε Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ ἑξ ἔτη καὶ δέκα μῆνας ἀπέσχον νὰ στρατεύωσιν ἐπὶ τὴν ἐκατέρωθεν γῆν, ἡ ἄμεσος ὁμως καὶ ἔμμεσος αὐτῶν ἀνάμιξις εἰς τὰς διενέξεις τῶν Πολιτειῶν ἐκείνων, αἵτινες ἔμειναν ἑκσπονδοὶ, ἔδωκαν κατὰ τὰ πρῶτα ἤδη τῆς εἰρήνης ἔτη ἀσφορμὴν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἐπισφαλοῦς συνθήκης, ἕως οὗ ἰδιαι περιστάσεις, καὶ μεταξὺ τούτων μάλιστα ἡ ἐν Ἀθήναις ἐμφάνισις ἀνδρὸς τινὸς ἐκτάκτου, ὅστις μόνον εἰς τὸν πόλεμον εὗρεσκε τὰ μέσον τῆς αὐξήσεώς του, ἐπετάχυνε τὴν φανεράν ῥῆξιν.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Ἀλκιβιάδης, υἱὸς τοῦ Κλεινίου, ἐκ μητρὸς ἀνεψιὸς τοῦ Περικλέους καὶ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, ἐξέχων παντὸς ἄλλου κατὰ τὰ φυσικὰ καὶ ἐπὶκτητὰ πλεονεκτήματα οὐχ ἦτον ἢ κατὰ τὰ ἐλαττώματα καὶ πάθη· πιστὴ εἰκὼν τῆς πολιτείας, εἰς ἣν ἀνῆκε, καὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἔζη! Ὅτι ὁ φρόνιμος Νικίας ἐθάρρευε καὶ τέλος ἐπέτυχε, τοῦτο ἐμελλε ν' ἀνατρέψῃ ὁ νέος δημαγωγὸς διὰ τῆς ὁποίας ἐκτῆσατο ἐπιβρότης ἰδίως ἐπὶ τῶν νέων καὶ φιλο-

πολέμων. Προσωπικὸν ἔχθος κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ὥς ἀντεχομένων τοῦ Νικίου μᾶλλον ἢ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ διαπρέψῃ ἐν πολέμῳ τὸν διέθεσεν ἐξαρχῇ· κατὰ τῆς εἰρήνης· ἡ δὲ δυσαρέσκεια τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν παρὰ τὰς συνθήκας συμμαχίαν τῆς Σπάρτης μετὰ τῶν Βοιωτῶν ἐβοήθησε τὰ μέγιστα τοὺς σκοποὺς του. Ὅταν λοιπὸν Λακεδαιμόνιοι πρέσβεις ἐλθόντες εἰς Ἀθήνας ἐπεχείρησαν νὰ δικαιολογήσῃσι τὴν συμμαχίαν ἐκείνην, ἀλλὰ γενομένου λόγου περὶ ἀνατροπῆς αὐτῆς ἤρνήθησαν τὴν συναίνεσίν των, ὁ Ἀλκιβιάδης κατώρθωσεν εὐκόλως νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἄλλην σπουδαιότεραν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, Ἀργείων, Μαντινέων καὶ Ἠλείων ἔνωσιν, εἰς τὴν ὁποῖαν μόνον οἱ Κορίνθιοι δὲν ἠθέλησαν νὰ προστεθῶσι τραπέντες καὶ αὖθις πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους (420). Γενικὴ ἀνησυχία κατεῖχε τότε τὰ πνεύματα ὅλων ἐν Ἑλλάδι. Οἱ Ὀλυμπικοὶ ἀγῶνες, τῶν ὁποίων ἀπεκλείσθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὥς μὴ ἐκτίσαντες τὸ ἐπιβληθὲν ὑπὸ τῶν Ἠλείων πρόστιμον ἕνεκα τῆς ἐνόπλου εἰς Λέπρεον εἰσβολῆς των, καὶ διὰ τοῦτο ἦσαν εἰσάκρον ὠργισμένοι, ἐπανηγυρίσθησαν ἐν μέσῳ ἀγωνίας. Ἀργεῖοι, Μαντινεῖς καὶ Θηβαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ συστήσῃσι πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν φυλακὴν ἑνοπλον· Μετοῦπολι δὲ παρελθούσης τῆς ἐορτῆς, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄγις ἡγούμενος μεγάλης δυνάμεως ἐστράτευσε κατὰ τῶν Ἀργείων, οἵτινες μὴ τολμήσαντες πρὸ τῆς ἀφίξεως ἐπικουρικοῦ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων ν' ἀντιπαραταχθῶσι συνεφώνησαν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ τετράμηνον ἀνακωχὴν, ἀλλ' ἅμα τῶν Ἀθηναίων παραγενομένων ἐκήρυξαν τὴν ἀνακωχὴν ἐκείνην ἄκυρον, κατέλαβον μετ' αὐτῶν εὐθύς τὸν Ὀρχομενὸν ἐν Ἀρχαδίᾳ καὶ ἐκείθεν προήλασαν εἰς Τεγέαν, ἥτις ἐπεκλήσθη τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης· τότε δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκινήθησαν πανστρατιᾷ, εἰσέβαλον εἰς *Μαντινείαν* καὶ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν συμμάχων των Πελοποννησίων ἐνίκησαν ἐνταῦθα κατακράτος τοὺς Ἀργεῖους, Μαντινεῖς καὶ Ἀθηναίους ἡνωμένους (418). Ἡ μάχη αὕτη, τῶν μέχρι τοῦδε μετὰ τῶν Ἑλλήνων συγκροτηθεισῶν ἡ μεγίστη, ὑπῆρξε κρισιμωτάτη· καθότι δι' αὐτῆς οἱ μὲν Ἀργεῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθῶσι τῆς μετὰ τῶν Ἀθηναίων συμμαχίας καὶ νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἶδον ματαιωθείσας τὰς ἐλπίδας των τοῦ νὰ ἐπεκτείνωσι καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον τὴν ἡγεμονίαν των· καὶ τέλος ἡ Σπάρτη ἔσχυσε ν' αὐξήσῃ μᾶλλον ἢ πρῶτερον τὸ ἐπὶ τῶν

συμμάχων κράτος αὐτῆς, ὅπερ αὐτε ἡ μετ' ὀλίγον συμβᾶσα ἀποχώρησις τοῦ Ἀργούς, ὑπερισχυσάσης ἐν αὐτῷ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος οὔτε ἡ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διαταχθεῖσα τραγικὴ καταστροφὴ τῶν Μηλίων, ὡς μὴ συγκατατεθέντων ν' ἀποσπασθῶσιν ἐκ τῆς μετὰ τῶν ὁμογενῶν τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχίας, ἐδύνατο νὰ μειώσῃ οὐδαμῶς.

Κατὰ τὴν χρονολογικὴν δὲ τῶν γεγονότων διαδοχὴν ἔπεται ἡ ἀμέσως τὸ μέγιστον ἀπάντων ἐν τῷ παρόντι πολέμῳ, ἡ ἐπὶ τὴν Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων, ἔργον καὶ τοῦτο τοῦ φιλοδόξου Ἀλκιβιάδου.

Καὶ πρὸ τῆς Νικισίου εἰρήνης οἱ Ἀθηναῖοι ἠθέλησαν ἐπανειλημμένως, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων δῆλον, ν' ἀναμιχθῶσιν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς τῶν Σικελικῶν πόλεων διαφορὰς· νέκ δ' ἀφορμὴ τοῖς ἐπαρουσιάσθη ὅταν πρέσβεις τῶν Ἑγεσταίων, εὐρισκομένων εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Σελινουντίους, οἵτινες εἶχον συμμάχους τοὺς Συρακουσίους ἐνεφανίσθησαν ἐν Ἀθήναις ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Ὁ Ἀλκιβιάδης, εἰς τὸν ὅποιον, ματαιωθέντων τῶν περὶ Πελοποννήσου σχεδίων του, οὐδὲν ἄλλο εὐκαιρότερον τῆς νῦν προσφερομένης εὐκαιρίας ἐδύνατο νὰ φανῇ, ὑπεστήριξε μετὰ πλείστου ζήλου τὰς αἰτήσεις ἐκείνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου· ἡ πυρώδης αὐτοῦ φαντασία ὥκοδμήσεν ἐπὶ τοιαύτης ἐπιχειρήσεως τὰς τολμηροτάτας ἐλπίδας· ἔβλεπεν ἤδη ἐν τῇ ἰδέᾳ τὰς Συρακούσας καὶ μετ' αὐτῶν τὴν Σικελίαν ἅπασαν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων· μετὰ δὲ τὴν κυρίευσιν ταύτης ἐθεώρει δυνατόν μὲν καὶ εὐκολόν τὴν κατάκτησιν τῆς Καρχηδόνος, τῆς Λιβύας καὶ τῆς Ἰταλίας, ἀδύνατον δ' ἐπὶ τέλους τὴν περαιτέρω ἀντίστασιν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ κοῦφος καὶ εὐκίνητος δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἤκουσεν ἐνθουσιωδῶς τὸν εὖνουν αὐτῷ δημαγωγὸν κολοῦντα τὰς ἐπιθυμίας του. Εἰς μάτην ὁ νουνεχὴς Νικίας, ἀναμετρῶν τοῦ ἔργου τὰς δυσχερείας καὶ προτείνων τὴν ἀνάγκην μεγάλων πρᾶσκειν καὶ πολλῆς δαπάνης, ἐσπούδασε νὰ στήσῃ τὸν χεῖμαρρὸν τῆς κοινῆς ἐπιδοκιμασίας· ἐκείνος ἐν τῇ παραφορᾷ αὐτοῦ ἐδείχθη τόσῳ μᾶλλον πρόθυμος καὶ εἰς τὰς μεγίστας θυσίας, ὅσῳ αὐταὶ ἐφαίνοντο ἀντάξιαι τῆς ἐλπίζομένης ἐπιτυχίας ἐνὸς οὕτω μεγάλου ἐγχειρήματος· Ἐνεκρίθη λοιπὸν καὶ ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἤχθη πέρας ἡ ἐκστρατεία, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ ᾔνε τῆς καταστροφῆς τοῦ προκειμένου δράματος ἡ κυρία βᾶσις. Οὐδέποτε δὲ πρότερον Εὐρύ-

παύκῃ τις πόλις ἐξώπλισε στόλον, οἷος ἦν ὁ ἤδη ὁ ὑπὸ τὴν τριπλὴν στρατηγίαν τοῦ Νικίου, τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τοῦ Λαμάχου ἀπὸ τοῦ Πειρκίως ἐν μέσῳ λαμπρῶν τελευτῶν καὶ εὐφημιῶν τοῦ συζεύσαντος ἀπείρου πλήθους ἀποπλεύσας (*).

Ἡ *Σικελία*, πρὸς ἣν ὁ στόλος κατευθύνετο, ἡ μεγίστη, εὐφορώτερη καὶ ἀξιολογώτερά πασῶν τῶν ἄλλων τῆς Μεσογείου νήσων, κεῖται μεταξὺ τῆς νοτιωτάτης Ἰταλίας, ἀφ' ἧς ὁ μόλις εἰκροιστάδιος Μεσσῆνιος παρθυὺς τὴν χωρίζει, καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου ἡ ὑπερήφανος Καρχηδὼν ἀπέναντι αὐτῆς εὕρισκετο. Ἐξαρχῆς ἐκαλεῖτο *Τρινακρία* ἀπὸ τοῦ τριγώνου σχήματός της, *Σικανία* δὲ ἀπὸ τῶν Σικανῶν, τῶν ἀρχαιοτάτων αὐτῆς κατοίκων, καὶ *Σικελία* ἀπὸ τῶν Σικελῶν, οἵτινες ἔπειτα μετηνάστευσαν αὐτοῖς ἐκ τῆς μέσης Ἰταλίας. Αἱ μεταναστάσεις Τρώων, Φοινίκων καὶ Ἑλλήνων ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ συνέβησαν ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων· περὶ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν αὐτόθι ἀποικιῶν, διακρινομένων εἰς Δωρικὰς καὶ Ἰωνικὰς, ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν τῇ Πρώτῃ Περιόδῳ· καὶ αὗται μὲν ἔκειντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει τῆς νήσου, τὸ δὲ δυτικὸν κατέλαβον οἱ Καρχηδόνιοι καὶ πρώτως ἤδη ἤρξαντο νὰ στενοχωρῶσιν ἐκείνας· βασιλέως δὲ μέχρι τέλους ἤθελον περιγενῇ τῶν κατὰ μέρος πόλεων, ἐὰν αἱ κραταιαὶ *Συρακοῦσαι* δὲν ἀνέστελλον τὴν πρόδοδόν των.

Ἡ περίφημος αὕτη τῶν Κορινθίων ἀποικία, συγκειμένη ἐν τριῶν πόλεων· *Νάσου* ἢ *Ὀρτυρίας*, *Ἀχραδινῆς* καὶ *Τυχῶν*, εἰς αἷς ἔπειτα προστετέθησαν ἡ νέα *Πόλις* καὶ αἱ *Ἐπιπολαί*, ταχέως εἶχεν ἤδη προαχθῇ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν τεχνῶν. Ἀνάκαθεν ἐπολιτεύετο ἀριστοκρατικῶς, οὗσης συγκεντρωμένης ἀπάσης τῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας τῶν *Γαμόρων* ἥτοι τῶν πρώτων Γαιοκτημόνων· κατὰ μικρὸν ὅμως ὁ δῆμος ὑπερισχύσας ἐξέβηλε τοὺς ἀριστοκράτας. Ἐπὶ τῆς διαδεχθείσης δὲ τὴν μεταβολὴν ταύτην ἀναρχίας οἱ φυγαδευθέντες ἐπειράθησαν διὰ τῆς βοηθείας τοῦ *Γέλωνος*, βασιλέως τῆς Γέλας, ν' ἀποκαταστηθῶσι πάλιν ἐν *Συρακοῦσαις*. Ἀλλ' ὁ δῆμος, μὴ θέλων νὰ υποκύψῃ ἐκ νέου εἰς τοὺς Γαμόρους, προετίμησε ν' ἀναθίσῃ τὴν ἐξουσίαν ἢ τυραννίδα εἰς τὸν Γέλωνα (485 π. Χ.), ὅστις με-

(*) Τὸν στόλον τοῦτον συνεκρότουν ἑκατὸν περικαλέστατα κεικοσμημέναι τριήρεις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλαι τριακοντατέσσαρες συμμαχικαί.

τῇλθε ταύτην ἐπεικῶς καὶ ἐμφρόνως, ἐξέτεινε κατὰ μικρὸν τὸ κράτος του εἰς τὰς πλείστας ἄλλας τῆς Σικελίας πόλεις καὶ συστήσας δυνάμιν ἀξιόλογον κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἔσχυσε νὰ ματαιώσῃ διὰ τῆς περὶ τὴν *Ἰμέραν* περιφανοῦς νίκης του (480), τοὺς κατακτητικούς σκοποὺς τῶν Κερκηδονίων. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ αὐτοῦ διεδέχθησαν τὴν Τυρραννίδα οἱ ἀδελφοὶ του *Γέρων* καὶ *Θρασύβουλος* ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐδείχθη φίλος τῆς παιδείας (τὴν αὐλὴν του ἐλάμπρυνον: Πίνδαρος, Αἰσχύλος, Σιμωνίδης, Βακχυλίδης, Ἐπίχαρμος καὶ ἄλλοι ἑνδοξοὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι τῆς ἐποχῆς του), ὁ δὲ διὰ τῶν βίαιοπραγιῶν του κατέστη τοσοῦτον μισητὸς εἰς τοὺς πολίτας, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ περιφρουρηθῇ ὑπὸ μισθωτῶν στρατιωτῶν ἕως οὗ τέλος ἐξώσθη (461). Καταργηθεῖσης δ' ἔκτοτε τῆς Τυρραννίδος εἰσῆχθη ἡ δημοκρατία, πρὸς διατήρησιν τῆς ὁποίας καθιερώθη ἐνταῦθα ὁ *Πατρισμός* κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ὀστρακισμοῦ τῶν Ἀθηνῶν. Ἦδη δ' αἱ Συρακοῦσαι ἐν συναισθήσει τῆς ἐαυτῶν δυνάμεως ἠθέλησαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἡγεμονίαν των ἐπὶ πάσης τῆς Σικελίας· ὁ Ἀκράγας, ἡ πλουσιωτέρα καὶ μεγαλητέρα μετ' αὐτάς πόλις, εἶχεν ἤδη ὑποκύψει καὶ ἡ αὐτὴ τύχη ἠπειλείτο καὶ εἰς ἄλλας πόλεις.

Εἰς τοιαύτην εὐρίσκετο κατὰσχιν ἡ νῆσος ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύωσι κατ' αὐτῆς μετὰ δυνάμεως πολὺ μείζονας ἢ ἄλλοτε. Ἐδύναντο δ' ἀναμφιβόλως νὰ ἐλκύσωσιν εἰς ἐαυτοὺς πολλοὺς ἐκ τῶν φθονούντων τὴν αὐξήσιν τῶν Συρακουσῶν ἐὰν ἐξαρχῇ δὲν διήγειρον τὴν ὑπόνοιαν μεγαλητέρων ἀντιποιήσεων. Ὁ Ἀλκιβιάδης, ἐπιτήδειος εἰς τὸ διαπραγματεῦσθαι οὐχ ἥττον ἢ εἰς τὰ τοῦ πολέμου, ἤθελε φέρεи πιθανώτατα εἰς πέρας εὐτυχὲς τὸ ἐπιχείρημα, οὐτινος αἱ συνέπειαι ἦσαν ἄμετροι, καὶ τότε ἴσως αἱ Ἀθηναὶ ἤθελον ἀναδειχθῇ ὅ,τι ἡ Ῥώμη βραδύτερον ἀπέβη· ἀλλὰ μόλις τὸ πρῶτον πρὸς ἐκτέλεσιν βῆμα ἐγένετο διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κατάνης καὶ τῆς ἐτοίμου ἤδη διαθέσεως τῆς Μεσσήνης εἰς ὑποταγὴν, ὅτ' αἰφνης ἡ Σικελανία ναῦς ἀφικθεῖσα ἀνήγγειλε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς Ἀθήνας, ζητουμένου νὰ δικάσῃ δι' ἀσέβειαν. Μικρὸν δηλονότι πρὸ τῆς ἀποπλεύσεως τοῦ στόλου ἐκ Πειραιῶς εἶχον εὑρεθῇ πρῶτον τινὰ ὀλῶν τῶν Ἑρμῶν τοῦ ἄστεος τὰ ἀγάλματα περικεκομμένα, καὶ ἡ ἀνάσις αὕτη πράξις ἀπεδόθη εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ εἰς τοὺς φίλους του· κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ περίστασιν οἱ ἐχθροὶ του τὸν διέβηλον

ὅτι ἐθεθήλωσε καὶ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια μιμηθεὶς χλευαστικῶς τὰς τελετὰς αὐτῶν καὶ μετὰ τῆς πράξεως ταύτης ὁ δημαγωγὸς Ἀνδροκλῆς ἐζήτησε μάλιστα νὰ συνδέσῃ καὶ πρόθεσιν καταλύσεως τῆς δημοκρατίας. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπέκρουσε μὲν τότε γενναίως τὰς κατηγορίας ταύτας καὶ ἀπήτησεν ἀμέσως νὰ δικασθῇ, ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ τοῦ μὴ βλέποντες ἀρμόδιον τὸν καιρὸν, διότι ἐφοβοῦντο μὴ ὁ δῆμος, δεικνυμένου εὐμενοῦς πρὸς αὐτὸν τοῦ στρατοῦ, δικάζων τὸν ἀπολύσει, ἐπέμειναν εἰς τὴν ἀναβολὴν τῆς δίκης ἵνα μὴ ἐμποδισθῇ δῆθεν ἡ ἐκστρατεία· ἀλλ' ὅ,τι ὁ Ἀλκιβιάδης προεῖδε, μετοῦ πολὺ ἐγένετο· ἡ κατηγορία (ἡ οὕτω λεγομένη κατὰ τῶν *Ἑρμοκοπιδῶν* δίκη) ἐπανελήφθη ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ προσκληθεὶς δὲ, ὡς εἴρηται, νὰ δικασθῇ προσεποιήθη μὲν ὅτι ὑπακούει προθύμως εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ δήμου, ἀντὶ ὅμως νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας ἀποδράς ἐκ τῆς πρώτης ἐν Θουρίοις ἀποβάσεώς του μετέβη εἰς Ἄργος καὶ ἐκεῖθεν, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι κατεδικάσθη, εἰς Σπάρτην, ἔνθα διὰ τῶν γοητευτικῶν τοῦ τρόπων διαθέσας ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὰς πολὺ ἰσχυροῦσας Σπαρτιατίδας κατώρθωσε παραυτίκα ν' ἀποκτήσῃ μεγάλην δύναμιν, τὴν ὁποίαν, ὑπὸ σφοδροῦ ἐκδικήσεως πάθους ὠθοῦμενος, μετεχειρίσθη φεῦ! πρὸς βλάβην τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος· καθότι τὰς συμβολὰς αὐτοῦ ἀκολουθοῦντες οἱ Ἀλκιδιμόνιοι ἀπεφάσισαν ἤδη πρῶτον νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς Συρακουσίους· κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ν' αὐξήσωσι τὴν ναυτικὴν δύναμιν των καὶ νὰ τειχίσωσι τὴν Δεκείλειαν ἐν τῇ Ἀττικῇ.

Ἐντούτοις ὁ Νικίας προέβη μέχρι τῶν Συρακουσῶν, ἐνίκησεν ἐκ πρώτης παρατάξεως τοὺς ἐχθροὺς, ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν καὶ οἱ πολιορκηθέντες ἤρξαντο ἤδη νὰ διαπρεσβεύωσι περὶ συνθηκῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτ' ἐξαίφνης ἐφάνη φέρων αὐτοῖς βοήθειαν καὶ σωτηρίαν ὁ Σπαρτιατὴς *Γούλιππος*. Ὁ ἐμπειροπόλεμος οὗτος στρατηγὸς ἔδωκεν εὐθὺς εἰς τὰ ἀμυντικὰ τῶν Συρακουσίων μέσα ἐνότητά καὶ δύναμιν, ἣν μέχρι τοῦδε παρέλυνεν ἡ δημοκρατικὴ αὐτῶν ἀντιζηλία· διὰ τῆς δραστηριότητός του συνήθροισε τάχιστα στρατιάν ἐκ τῶν ὁμόρων πόλεων, ἀνέλαβεν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τὰς Ἐπιπολάς καὶ δι' ἑσώτερικου ἀντιτειχισμοῦ ἀνεχαίτισε τὸν παντελῆ τῆς πόλεως ἐγκλεισμόν. Ὁ Νικίας ἀνήγγειλε παραχρῆμα τὴν κατάστασιν ταύτην τῶν πραγμάτων ἐν Ἀθήναις ζητήσας νέαν βοήθειαν καὶ διάδοχον αὐτοῦ στρατηγόν, διότι ὁ μὲν Λάμαχος ἔπεσεν ἤδη μαχόμενος, αὐτὸς δ' ἔπασχε

δεινῶς ὑπὸ νεφρίτιδος. Μολονότε δ' αἱ Ἀθηναὶ ἠπειλοῦντο τότε ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ὄντων ἐστρατοπεδευμένων τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Δεκελείᾳ, ἥτις εἶχε τειχισθῇ ὑπ' αὐτῶν κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου, μολοντοῦτο ἐπιμένουσαι εἰς τὸν κατὰ τῆς Σικελίας πόλεμον δὲν ἐβράδυναν νὰ πέμψωσι τὴν αἰτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Νικίου βοήθειαν· ἀρχηγοὶ δὲ τῶν νέων δυνάμεων ἦσαν ὁ *Εὐρυμέδων* τὸ πρῶτον, καὶ μετ' αὐτὸν ἔπειτα ὁ *Δημοσθένης*. Ὅταν δὲ ὁ δεύτερος ἐφάνη μετὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς στόλου του ἐνώπιον τῶν Συρακουσῶν δεικνύων τῆς πατρίδος του τὰς ἀνεξαντλήτους πηγὰς, οἱ Συρακούσιοι ἤρξαντο καὶ αὐθις ν' ἀποδελιῶσιν ὁ δραστήριος δὲ οὗτος στρατηγὸς ἅμα ἐμβλέψας εἰς τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐστοχάσθη ἐπ' ἀναγκὰς νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνυπερθέτως κρίσιμόν τι καὶ, ἂν ἀπετύγχανε, νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν στρατὸν εἰς Ἀθήνας, αἵτινες νῦν μᾶλλον ἢ ποτὲ ἐχρηζον τῆς παρουσίας αὐτοῦ· ὅθεν τυχὼν τῆς συγκαταθέσεως καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν ὥρμησε νυκτὸς κατὰ τῶν Ἐπιπολῶν· καὶ τὸ πρῶτον μὲν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπροσδοκῆτου γενομένης τῆς ἐφόδου, προῦχώρησαν εὐτυχῶς, κατέλαβον τὸ ὑπὸ Συρακουσίων φυλαττόμενον πλησιέστερον τεῖχος καὶ ἔτρεψαν πάντας τοὺς ἀμυνομένους προθύμως· ὕστερον ὁμως, συνδραμόντων πανταχόθεν ἐπὶ τὸν τόπον τῶν τε συμμάχων καὶ τῶν ἄλλων Συρακουσίων, οὕτως ἰσχυρῶς ἀντεκρούσθησαν καὶ τοιαύτην ὑπέστησαν ζημίαν, ὥστε ἡ κατὰ τῶν Συρακουσῶν ἐπιχειρήσις των ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἐδύνάτο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπηλπισμένη. Ὁ Δημοσθένης προέτεινε εὐθὺς τὴν εἰς Ἀθήνας ἀπαλλαγὴν, ἀλλ' ὁ Νικίας ἀντέτεινε εἰς τὴν πρότασιν ταύτην· ἐν δὲ τῇ μεταξὺ οἱ Συρακούσιοι ἔλαβον νέας βοηθείας ἐκ Πελοποννήσου, καὶ ὁ Γύλιππος περιελθὼν τὴν Σικελίαν συνέλεξε πολὺν ἐπικουρικὸν στρατὸν· βλέποντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ οὕτω κραταιωθέντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, ἐν ᾧ αἱ ἑαυτῶν δυνάμεις ἐπόνουν καὶ ἡλκισκούντο ὁσημέραι ἐνεκα τῆς ἐνσκηψάσης λοιμικῆς νόσου, ἀπεφάσισαν τέλος, μὴ ἐναντιούμενου πλέον καὶ τοῦ Νικίου, ν' ἀναχωρήσωσι λεληθότως. Τὰ πάντα πρὸς τοῦτο ἦσαν ἑτοιμα, ὅτε φεῖ! ἐπισυμβῆσα τις ἐκλειψίς Σελήνης τὸν δεισιδαιμονικὸν τοῦ πλήθους φόβον διεγείρασα ἔπεισε καὶ τὸν Νικίαν αὐτὸν, ὄντα οὐχ ἥττον δεισιδαίμονα, ν' ἀναβάλλῃ τὸν ἀπόπλουν ἐπὶ τρεῖς ἐννέα ἡμέρας, ὥς εἶχον ὀρίσαι οἱ ἐρωτηθέντες Μάντιες.

Οἱ Συρακούσιοι ἄμα ἔμαθον παρὰ τινων αὐτομόλων τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἀθηναίων ἔσπευσαν νὰ τοὺς προσβάλλωσι κατὰ θάλασσαν, εὐτυχήσαντες δὲ καὶ θέλοντες νὰ ἐμποδίσωσι τὴν φυγὴν τῶν ἀπέφραξαν τὸ στόμα τοῦ λιμένος· ὁ δὲ Νικίας ἰδὼν τότε ὅτι ἦτον ἀνάγκη νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως καὶ σωτηρίας τῶν Ἀθηναίων, πληρώσας τὰς τριήρεις πάσας (ἑκατὸν καὶ δεκαπέντε τὸν ἀριθμὸν) ἀπεφάσισε διὰ τινος τολμηροῦ κινήματος νὰ καταπλήξῃ τοὺς Συρακούσιους· ἀντιπαραταξάντων δὲ καὶ τούτων ἐβδομήκοντα καὶ τέσσαρας τριήρεις, τὰς ὁποίας παρηκολούθουν καὶ πολλὰ ὑπηρετικά, συνέστη ναυμαχία κρτερὰ καὶ πεισματώδης, ἔχουσα ἑκατέρωθεν πολλοὺς θεατάς. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἀμφιζώπου οὕσης τῆς μάχης, τέλος οἱ Ἀθηναῖοι ἠττήθησαν κατὰ κράτος ἀπολέσαντες μέγα μέρος τοῦ στόλου των· τοσοῦτον δὲ κατέπεσε τὸ θάρρος αὐτῶν ἥδη, ὥστε τοῦ Δημοσθένους ἡ πρότασις τοῦ νὰ διεκπλεύσωσιν ἀμέσως μαχόμενοι μετὰ τῶν ὑπολοίπων ἐβδομήκοντα τριήρεων ἀπερρίφθη ὀλοτελῶς· ἀντὶ δὲ τούτου ἐνεκρίθη νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς νῆας καὶ διὰ τῆς μεσογείου χώρας ν' ἀναχωρήσωσι πρὸς τὰς συμμαχίδας πόλεις, διαιρουμένου τοῦ στρατοῦ εἰς δύο μοίρας καὶ περιλαμβανομένων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀρρώστων καὶ τῶν σκευοφόρων· ἀλλὰ φεῦ! ὁ ἐχθρὸς μαθὼν ἐγκαίρως τὴν ἀνάξουζίν των ἔσπευσε νὰ προκαταλάβῃ ὅλας τὰς διόδους, καὶ οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι εὐρέθησαν παραυτίκα στενοχωρημένοι, πανταχόθεν κατακοντιζόμενοι καὶ τῶν ἐπιτηδείων στερούμενοι· καὶ πρῶτον μὲν οἱ παρὰ τοῦ Δημοσθένους, ἑξακισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν· ὁ δὲ Νικίας, ὅστις ὠδήγει τὴν πρωτοπορίαν, φθάσας μέχρι τοῦ Ἀσινάρου ἤλπισεν ὅτι ἐὰν διέβαινε τὸν ποταμὸν τοῦτον ἔθελε διαφύγει τὸν κίνδυνον. Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ στρατιῶταί του ὑπὸ δεινῆς πιεζόμενοι δίψης ὥρμησαν ἀθρόως καὶ ἀτάκτως εἰς τὸν ποταμὸν, οἱ καταδιώκοντες αὐτοὺς ἐχθροὶ κατέλαβον τὴν ἀντίθετον κρημνῶδη ὄχθην, ὅθεν βάλλοντες ἐπὶ τῆς σωρείας τοιαύτην ἐπὶ ἡνεγκον φορὰν ὥστε τὰ ὕδατα ἐθόλωσαν ὑπὸ τοῦ ρέυσαντος αἵματος καὶ τοῦ βορβοροῦ τῶν πτωμάτων. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ δὲ ταύτῃ ἀπελπισίᾳ ἐνεχείρισεν ὁ Νικίας ἑαυτὸν μετὰ τῶν περισωθέντων εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκτὸς δὲ ὀλίγων τινῶν, οἵτινες, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου, ἐδυνήθησαν νὰ διαφύγωσιν εὐρόντες ἄσυλον εἰς Κατάνην, ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀπῆχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Συρακούσας, καὶ ἡ τύχη αὐτῶν ὑπῆρξε

τρομερά· ὁ μὲν Νικίας καὶ ὁ Δημοσθένης, καίτοι ἐναντιούμενου τοῦ Γυλίσπου, ἐφρονεύθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ, ἐπτακισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν (τὰ λείψανα τεσσάρων περίπου μυριάδων) ἐκρατήθησαν ὑπὲρ τοὺς δύο μῆνας ἐν ταῖς λατομίαις· καὶ πολλοὶ μὲν ἐκ τούτων διεφθάρησαν ἐνταῦθα ὑπὸ νόσου καὶ διαίτης πονηρᾶς, οὐκ ὀλίγοι δὲ, διακλαπέντες ἢ καὶ διαλαθόντες, ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι, οἵτινες ἕνεκα τῆς κοσμίου διαγωγῆς καὶ τῆς παιδείας τῶν (μάλιστα διὰ τῆς ἀπαγγελίας τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου) ἢ ἐλευθεροῦντο ταχέως, ἢ τιμώμενοι παρέμενον εἰς τοὺς κεκτημένους. — Τοιοῦτον ἔλαθε πέρας, κατὰ τὸ δέκατον ἔνατον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὸ Σικελικὸν ἐπιχειρήμα, ὅπερ ἤρξατο μετὰ τοσούτων ἐλπίδων, καὶ διὰ τὸ ὅποιον αἱ Ἀθῆναι ἐδαπάνησαν τὰς μεγαλητέρας αὐτῶν δυνάμεις!

Ἀλλὰ καὶ αἱ Συρακοῦσαι δὲν ἀπήλαυσαν τῶν καρπῶν τῆς νίκης τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν διέσεισαν ἤδη αὐτὰς σφοδρότερον ἢ ἄλλοτε· ὁ Ἑρμοκράτης καὶ ὁ Διοκλῆς ἡγοῦντο τῶν δύο κυριωτέρων φατριῶν. Ἐπὶ τέλους ὁμῶς κατίσχυσεν αὐτῶν ἡ στρατιωτικὴ δύναμις καὶ οὕτως ὁ στρατηγὸς Διονύσιος προήχθη εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν.

§. 3. Συνέχεια καὶ τέλος τοῦ πολέμου· ταπείνωσις τῶν Ἀθηῶν.

Ἡ ἀγγελία τῆς τρομερᾶς καταστροφῆς τοῦ Σικελικοῦ δράματος ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς εἰς τὰς Ἀθῆνας. Ἐνός τις, λέγει ὁ Πλούταρχος, ἀποβὰς εἰς Πειραιᾶ καὶ καθήσας ἐπὶ κουρείῳ, ὅπου συνήθως συνηθροίζοντο οἱ πολυπράγμονες καὶ ἄργοι, διηγήθη πρῶτος τὸ συμβάν· ὁ δὲ κουρεὺς δραμὼν εἰς τὸ ἄστυ ἀνήνεγκε τὸ καινὸν τοῦτο πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν δῆμον· ἐπειδὴ ὁμῶς δὲν ἐγνώριζε νὰ εἴπῃ τὸ ὄνομα τοῦ ξένου, ἐκληφθεὶς ὡς λογοποιὸς καὶ παραξίς, ἐξετέθη εἰς βασανιστήρια πολὺν χρόνον, ἕως οὗ ἐπῆλθον οἱ τὸ πᾶν κακὸν, ὡς εἶχεν, ἀναγγέλλοντες· κατὰπληξίς καὶ φόβος ἐκυρίευσεν πάντας, ἀναλογιζομένους τὴν δεινὴν θέσιν, εἰς ἣν αἴφνης περιέστη ἡ πατρίς τῶν τῶν ἄνθος τῶν νέων, οἱ ἄριστοι τῶν στρατηγῶν, οἱ ὠραιότεροι στόλοι ἀπωλέσθησαν ἐν Σικελίᾳ, τὸ ταμεῖον ἔμεινε κενὸν χρημάτων, ὁ ἐχθρὸς ἐστρατοπεδευμένος ἐν Δεκελείᾳ ἠπείλει τὴν πόλιν, καὶ πλοῖα Συρακουσίων περιεμένοντο κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ φανῶσιν ἐνώπιον τοῦ Πειραιῶς. Πρὸς τοῦτοις οἱ σύμμαχοι, δυσηρεστημένοι διότι ἐσχά-

τως ἠναγκάσθησαν ἀντὶ τοῦ ἀπευθείας φόρου νὰ πληρῶνῃσι τελώ-
 νιον $\frac{1}{20}$ ἐπὶ τῆς ἀξίας ὅλων τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων ἐμπο-
 ρευμάτων, ἦσαν ἤδη διατεθειμένοι εἰς ἀποστασίαν καὶ τέλος· ἡ Περ-
 σία αὐτῇ, συνεργοῦντος τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐπέισθη νὰ χορηγῇ εἰς τοὺς
 Σπαρτιάτας ὅ,τι μόνον τοὺς ἔλειπε· χρήματα, ἀφ' ὧν κυρίως ἐξήρ-
 τητο ἡ ἐξόπλισις καὶ διατήρησις στόλου ἱκανοῦ πρὸς τὴν ταπεινῶσιν
 τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ μολαταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀπηλπίσθησαν· αὐτῇ
 τῶν πραγμάτων ἡ ἐσχάτη ἀνάγκη ταῖς ἐνέπνευσε πάλιν θάρρος καὶ
 διήλλαξε προσκαίρως τὰ ἀντίπαλα κόμματα· ὅθεν κατὰ κοινὴν συναί-
 νεσιν συμβούλιόν τι πρεσβυτέρων καὶ φρονίμων ἀνδρῶν ἀναλαβὼν τὴν
 φροντίδα τοῦ νὰ σώσῃ τὴν πολιτείαν ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου
 ἐπραξε μετὰ μεγίστης ταχύτητος πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν καὶ αἱ πε-
 ριστάσεις ὡς προὔργισαίτερον ὑπηγόρευον· κατὰ διαταγὴν λοιπὸν αὐ-
 τοῦ ἐγένετο προμήθεια ξυλείας, ὥστ' ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν κατε-
 σκευάσθησαν ἑκατὸν καὶ δέκα σκάφη ἐπὶ τοῦ Σουνίου ἠγέρθη τείχος
 ἵνα ὑπερασπίζεται τὰ σιταγωγὰ πλοῖα καὶ συγχρόνως ἀνεκλήθη ἡ
 ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἐν Λακωνίᾳ καταλειφθεῖσα φρουρά· μόνον δὲ ἡ
 τῶν συμμαχικῶν πραγμάτων ἐξασφάλισις ὑπῆρξεν ἀδύνατος· διότι
 ἅμα γενομένου γνωστοῦ τοῦ ἐν Σικελίᾳ ἀτυχήματος τῶν Ἀθηναίων,
 ἡ Εὐβοία, ἡ Λέσθος, ἡ Χίος καὶ αἱ Ἐρυθραὶ διεπρεσβεύσαντο πρὸς τε
 τὸν ἐν Δεκελείᾳ στρατόπεδόν τε Ἄγιν καὶ πρὸς τὴν Σπάρτην αὐτὴν
 ἀμέσως, καὶ ἔλαβον παρ' αὐτῶν τὴν βεβαίωσιν ὅτι ἀποστατοῦσαι θέ-
 λουσιν ἔχει τὴν ἀποχωρῶσαν συνδρομὴν των· καὶ ἴσχυσαν μὲν οἱ Ἀθη-
 ναῖοι νὰ ματαιώσωσι τὴν ἀπὸ τῶν Πελοποννησίων πεμφθεῖσαν πρὸς
 τοὺς Χίους πρώτην βοήθειαν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιμόνου προτροπῆς τοῦ
 Ἀλκιβιάδου ἡ βοήθεια ἐπανελήφθη, καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς δευτέρας ἐπι-
 χειρήσεως συνεπτήγαγε πρὸς τῇ τῶν Χίων καὶ τῶν Ἐρυθρῶν καὶ τῶν
 Κλαζομενῶν τὴν φανεράν ἀπόστασιν καὶ μικρὸν ἔπειτα τῆς Τέω, τῆς
 Μιλήτου καὶ ἄλλων.

Τὴν ἀπόστασιν τῶν συμμάχων ἐθεώρησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὡς τὴν με-
 γίστην τοῦ πολέμου συμφοράν· διὸ καὶ τῶν χιλίων ἐκείνων ταλάν-
 των, ἅτινα ὁ Περικλῆς εἶχεν ἀποταμιεύσει διὰ τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην
 ἂν ποτὲ ὁ ἐχθρὸς ᾔθελε φανῇ ἐμπροσθεν τοῦ λιμένος, δὲν ἐδίστασαν
 οὐδαμῶς νὰ ποιήσωσιν ἤδη χρῆσιν πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ στόλου·
 οὕτω δ' ἐδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσιν ἔτι, καὶ ἄνευ τῆς συμπράξεως

τῶν ἀπίστων συμμάχων, τὴν ναυτικὴν ὑπεροχὴν των καὶ πρὸς τοὺς Πελοποννησίους καὶ πρὸς τοὺς συμμάχους αὐτῶν Πέρσας ὁμοῦ· ἦτο δὲ καὶ τοῦτο εὐτόχημα αὐτῶν, ὅτι τοῦλάχιστον ἡ μεγάλη καὶ κραταῖα Σάμος διέμενεν αὐτοῖς πιστὴ καὶ ἀπὸ τοῦδε κατέστη τὸ κέντρον τῆς ἐνεργείας των ἐπὶ πάσας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἐντεῦθεν οἱ Χίοι, μέλλοντες νὰ κινήσωσιν εἰς ἀποστασίαν τὴν Λέσβον, ἀπεκρούσθησαν· καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν νήσῳ, ἐπιδραμόντων τῶν Ἀθηναίων, ἐστενοχωρήθησαν τοσοῦτον ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκλεισθῶσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰ ὑπαιθρα εἰς τοῦ ἐχθροῦ τὴν διάκρισιν· Μικρὸν δ' ἔπειτα οἱ Ἀθηναῖοι ὀπλῖται ἐνίκησαν λαμπρῶς κατὰ γῆν τοὺς μετὰ τῶν Πελοποννησίων ἠνωμένους καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἔχοντας Μιλησίους καὶ διεννοοῦντο ἤδη νὰ στήσωσι πολιορκητικὰς μηχανάς, ὅτε ἡ ἄφρις πολὺ κραταιότερου στόλου τῶν Πελοποννησίων καὶ Σικελιωτῶν ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς Μιλήτου κειμένη νήσῳ Ἐλέῳ τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀναχωρήσωσι ταχέως εἰς Σάμον, ὅθεν πάλιν, ἐπελθούσης ἐξ Ἀθηνῶν νέας ἐπικουρίας, ἀνέλαβον τὰς κατὰ τῆς Χίου καὶ Μιλήτου ἐπιχειρήσεις των, αἵτινες, ἂν καὶ δὲν ἐπέτυχον ἐντελῶς, ἐβεβαίωσαν ὅμως καὶ αὖθις τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν αὐτῶν.

Πολὺ δὲ λυσιτελεστέρα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑπῆρξεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἡ τοῦ Ἀλκιβιάδου μετὰστροφος διαγωγή· καταφυγὼν, ὡς προείρηται, εἰς Σπάρτην ὁ πολυμήχανος οὗτος ἀνὴρ ἐσπούδασε νὰ βλάβῃ ἐκεῖθεν ὅσον ἐδύνατο τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, εἴτ' ἐκδικούμενος αὐτὴν ἔνεκα τῆς ἀδίκου καταδιώξεώς του, εἴτε, ὡς ἔπειτα τὰ πράγματα ἔδειξαν, ἐλπίζων διὰ τῆς ταπεινώσεώς της νὰ καταστήσῃ ἀναγκαίαν τὴν καθοδὸν του· καὶ μέχρι μὲν τινὸς ἐπιστεύετο ὅτι ἐνήργει εἰλικρινῶς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐν Μιλήτῳ μάχης ἤρξατο, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, νὰ γίνεται ὑποπτος· ἡ ὑπόνοια λοιπὸν αὕτη, ὁ φθόνος τῶν ἐπιφανεστέρων Σπαρτιατῶν μὴ ἀνεχομένων τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιρροήν καὶ ἰδίως τὸ προσωπικὸν τοῦ βασιλέως Ἄγιδος πάθος ἔνεκα τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἀθεμιτῶν σχέσεών του πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον Τιμαίαν προεκάλεσαν διαταγὴν τινὰ ἐκ Λακεδαιμόνου πρὸς τὸν ναύαρχον αὐτῆς Ἀστύοχον περὶ κρυφίας ἀναιρέσεως αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις εὐρίσκετο τότε ἐν Ἰωνίᾳ, μαθὼν ἐγκαίρως τὴν τεκταινομένην ἐναντίον του ἐπιβουλὴν

ἐσπευσε πρὸς τὸν Τισσαφέρνην, παρ' ᾧ, διὰ τὴν ἄρτι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἀναφύεισαν διαφωνίαν, ἔτυχε φιλόφρονος ὑποδοχῆς καὶ ἤρξατο ἀμέσως νὰ ἐνεργῇ πρὸς βλάβην τῶν προτέρων φίλων του· καὶ πρῶτον μὲν ἔπεισε τὸν Σπαρτιάτην τοῦτον νὰ ἐλαττώσῃ τὴν μισθοφορὰν, ὥστ' ἀντὶ δραχμῆς Ἀττικῆς νὰ δίδῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς Πελοποννησίους ναύτας τριώβολον, ὅσον καὶ οἱ τὰ ναυτικὰ ἄριστα πάντων γινώσκοντες Ἀθηναῖοι ἐδίδον εἰς τοὺς ἑαυτῶν ἔπειτα τὸν παρήνευσε νὰ μὴν ἐπισπεύδῃ τὴν διάλυσιν τοῦ πολέμου ἀντιλαμβανόμενος τοῦ ἐνὸς μέρους μᾶλλον τοῦ ἑτέρου, καθόσον συνέφερε πολὺ πλεόν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας νὰ ᾔηε διηρημένη μεταξὺ ἀμφοτέρων (Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν) ἡ ἀρχή· καὶ ἐπὶ τέλους τῷ ἀπέδειξεν ὅτι ἦτο πολὺ προκριτότερον εἰς τὴν Περσίαν νὰ ἔχῃ συμμάχους τοὺς Ἀθηναίους.

Πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους τούτους ὁ Τισσαφέρνης ἐφέρετο ἤδη πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ὡς ἐδιδάχθη ἐμποδίσας καὶ τὴν ἄφιξιν τῶν Φοινιστῶν νηῶν, τὰς ὁποίας προὔπεσχεθῇ αὐτοῖς· ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης, ὅστις ἐντούτοις ἐσκόπει πρὸς τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῶν Περσῶν, βλέπων ὅτι τὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν τότε συγκεντρωμένα ἐν Σάμῳ, ἔπεμψε κρύφα πρὸς τοὺς αὐτόθι δυνατοὺς ὑποσχόμενος νὰ τοῖς προμηθεύσῃ τὴν Περσικὴν βοήθειαν, ἐὰν συνήρουν νὰ μεταβληθῇ ἐν Ἀθήναις ἡ δημοκρατία εἰς ὀλιγαρχίαν (διότι οὕτως ἐνόμιζε δυνατὴν τὴν ἐπάνοδόν του)· καίτοι δ' ἐναντιωθέντος ἰσχυρῶς εἰς ταῦτα τοῦ μεταξὺ τῶν στρατηγῶν πρωτεύοντος Φρυνίχου, ὅστις ἐνόησε κάλλιστα τοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀλκιβιάδου, οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ ἐν Σάμῳ τὰ ἤκουσαν ἀσμένως καὶ μηδόλως εἰς τὴν ἐναντίωσιν ἐκείνου προσέξαντες ἔπεμψαν (ἐν ἀρχῇ τοῦ 411 ἔτους) εἰς Ἀθήνας τὸν Πείσανδρον καὶ ἄλλους ἵνα κατορθώσωσι τὴν προταθεῖσαν μεταβολήν· καὶ καταρχὰς μὲν οἱ ἀποσταλέντες εὔρον αὐτόθι ἀντίστασιν, ἔπειτα δὲ, ἀποδείξαντος τοῦ Πείσανδρου διὰ λόγων ἰσχυρῶν ὅτι οὕτω μόνον ἡ πόλις ἐδύνατο νὰ σωθῇ ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἐξεδόθη ψήφισμα, δι' οὗ αὐτός τε καὶ δέκα ἄλλοι ἔλαβον τὴν πληρεξουσιότητα νὰ διαπραγματευθῶσι προηγουμένως μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ Τισσαφέρνους. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ ὁ δεῦτερος μετέβαλε γνώμην θεωρήσας προτιμότερον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους συνδρομήν, οἱ εἰρημένοι, ἀποτυχούσης οὕτω τῆς πρε-

σθείας των, ἀπεφάσισαν ἐπιστρέφοντες νὰ ἐνεργήσωσιν ὄχι πλέον πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Ἀλκιβιάδου ἀλλὰ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῶν τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀθήναις· τόσῳ δ' εὐκολώτερον ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των ὅσον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτῶν εἶχον παρὰσκευάσει πρὸς τοῦτο τὰ πάντα οἱ ἑταῖροι (συνωμῶται), ἐν οἷς προεῖχον μάλιστα ὁ ἑξήτωρ *Ἀντιφῶν* καὶ ὁ *Θηραμένης*. Ἐγένετο δὲ ἡ μεταβρύθμηση οὕτω πως· Συνελθόντος τοῦ δήμου εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Κολωνῷ πρῶτον μὲν ἐψηφίσθη ν' ἀναμορφωθῶσιν αἱ ἀρχαὶ καὶ νὰ μὴ μισθοφορῶσι πλέον ἄλλοι παρὰ τοὺς στρατευομένους· ἀκολούθως δὲ προεχειρίσθησαν Πρόεδροι πέντε ἄνδρες, καὶ εἰς τούτους μὲν ἐδόθη ἡ ἐξουσία νὰ ἐκλεξῶσιν ἑκατὸν, εἰς ἑκαστον δὲ τῶν τελευταίων νὰ προσλάβῃ τρεῖς, ὥστε οἱ τετρακόσιοι οὗτοι ἐλθόντες εἰς τὸ βουλευτήριον ν' ἀρχώσιν ὡς αὐτοκράτορες, ὅποτεν δὲ δόξῃ αὐτοῖς νὰ συγκαλῶσιν εἰς συνέλευσιν πεντακισχιλίους πολίτας ἐξ ἐκείνων, ὅσοι μάλιστα ἐδύναντο νὰ βοηθῶσι τὴν πόλιν καὶ χρηματικῶς καὶ σωματικῶς. Οἱ ὀλιγαρχοὶ ἤρξαντο, ὡς ἦτον ἐπόμενον, νὰ πολιτεύωνται τυραννικῶς τῷ τρόπῳ καὶ τινὰς μὲν τῶν ὑπόπτων ἐθανάτωσαν, τινὰς δ' ἐφυλάκισαν καὶ ἄλλους ἐφυγάδευσαν, οὐδέποτε δὲ συνεκάλεσαν τοὺς Πεντακισχιλίους. Ἀλλ' ὁ ἐν Σάμῳ στρατὸς, ὅστις δὲν ἐπεθύμει τὴν κατάργησιν τῆς δημοκρατίας ἵνα περιπέσῃ εἰς τὴν ὀλιγαρχικὴν τυραννίαν, ὀδηγούμενος ἤδη ὑπὸ δύο νέων δραστηρίων ἀξιοματικῶν τοῦ *Θρασυβούλου* καὶ τοῦ *Θρασύλλου*, ἀπεδοκίμασε μετ' ἀγανακτήσεως τὰ ἐν τῇ μητροπόλει γεγονότα, ἀπεφάσισε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ἦτο ἤδη ἑτοιμος νὰ πλεύσῃ εἰς Πειραιᾶ, ἂν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐλθὼν δὲν ἀνεχαίτιζε τὴν ὁρμὴν του· ὅθεν κατὰ συμβουλήν αὐτοῦ ἠρκέσθη ν' ἀναγγεῖλῃ ἀπλῶς πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις ἰσχύοντας ὅτι καθόσον ἀπέβλεπε τὴν ἐξουσίαν τῶν Πεντακισχιλίων, οὐδεμίαν εἶχεν ἀντίρρῃσιν ἢ τῶν Τετρακοσίων ὅμως ἔπρεπε νὰ καταλυθῇ, ἀποκαθισταμένης τῆς βουλῆς τῶν Πεντακοσίων, καὶ τέλος νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐντόνως ὁ κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ ἀγών. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ εἶχον διαφωνήσαι πρὸς ἀλλήλους οἱ ὀλιγαρχικοὶ, ὁ δ' ἐχθρὸς ὠφελούμενος ἐκ τῆς κατὰστάσεως ταύτης τῶν πραγμάτων ἐγένετο κύριος τοῦ πλείστου μέρους τῆς Εὐβοίης, ἥτις ἦτο, κατὰ τὴν βῆσιν τοῦ Θουκυδίδου τὸ πᾶν διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὡς αὐτόθεν κυρίως πᾶ πρὸς τὸν βίον ἐπιτηδεῖα πορίζομένους· ὥστε οἱ πολῖται

ἀγχανκτῆσαντες ἀνέτρεψαν προθύμως (περὶ τὰ τέλη Ιουνίου 411) τὴν Ὀλιγαρχίαν, ἐξέβρυσαν τὸ πολίτευμα κατὰ τὰς φρονίμους ἀπαιτήσεις τοῦ στρατοῦ καὶ ἐψήφισαν τέλος τὴν καθόδον τοῦ Ἀλκιβιάδου. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ὀλιγαρχίας ἐντούτοις κατέφυγον πρὸς τὸν ἐχθρὸν εἰς Δεκείλειαν, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἀναθάρρῃσασαι συνέλαβον νέας περὶ τῆς εὐτυχῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἀγώνος ἐλπίδας, καθόσον μάλιστα καὶ τὰ πράγματα τῶν Λακεδαιμονίων ἐφάνιντο ἤδη χωλαίνοντα. Ἀπὸ πολλοῦ δηλαδὴ ὁ στόλος αὐτῶν ἔμενεν ἐν Μιλήτῳ ἕρως προσδεχόμενος ματαίως τὴν ξένην βοήθειαν· ἐκ τούτου δὲ ἡγέρθησαν ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ γογγυσμοὶ μεγάλοι κατὰ τῆς ἐπιβούλου διαγωγῆς τοῦ Τισσαφέρνης καὶ κατὰ τῆς ἀδρανείας τοῦ στρατηγοῦ Ἀστυόχου, ἀπειδιδομένης εἰς τὴν μετ' ἐκείνου συνεννόησιν τοῦ ἔνεκεν ἰδίας ὠφελείας. Τυχῶς δὲ οἱ γογγυσμοὶ ἐξεβράχυσαν εἰς φανεράν στάσιν, καὶ κατὰ συνέπειαν ταύτης τὰ μὲν στρατεύματα τοῦ Τισσαφέρνης ἐδιώχθησαν, ὁ δὲ Ἀστυόχος ἐπαύθη τῆς στρατηγίας, πεμφθέντος αὐτοῦ ἐκ Λακεδαιμόνος τοῦ Μιρδάρου, ὅστις ἀμέσως προσωκειώθη τὸν Φερνάδαζον, Σατραπὴν τῶν βορειοδυτικῶν χωρῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὑποσχεθέντα νὰ χορηγήσῃ τὸν μετὰ τοῦ Τισσαφέρνης προσυμπεφωνημένον μισθόν· αἱ νέαι δ' αὗται σχέσεις καὶ ἡ πρὸ μικροῦ συμβῆσα ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἀπόστασις τοῦ Βυζαντίου ἐπέσει τὴν νέον στρατηγὸν νὰ μεταστήσῃ ἤδη τὸ θέατρον τοῦ πολέμου εἰς Ἑλλάσποντον· ἀφοῦ δὲ προαπέστειλε δεκαεξὲς ἐκ τῶν πλοίων του, ἀκολουθῶς ἀνέχθη καὶ αὐτὸς μετὰ ἐβδομηκοντατριῶν ἄλλων· ἀλλ' ἅμα γυνομένης ἐν Σάμῳ γνωστῆς τῆς ἐκπλεύσεώς του, ὁ Θράσυλλος καὶ ὁ Θρασύβουλος ἔσπευσαν μετὰ ἐξηκονταεπτὰ τριήρων εἰς καταδίωξίν του· συναντηθέντων δὲ τῶν δύο στόλων μετὰ τοῦ Σηστοῦ καὶ Ἀβύδου παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Κυνὸς Σῆμα συνεκροτήθη μάχη κρατερὰ (περὶ τὰ μέσα Ιουλίου 411), ἐν ᾗ οἱ Ἀθηναῖοι εὐτόχησαν, κατὰ πρῶτον ἤδη μετὰ τοσαύτας μεγάλας συμφοράς, νὰ νικήσωσι νίκην περιφανῇ. Τὴν ναυμαχίαν δὲ ταύτην διεδέχθη καὶ ἄλλη δεύτερα καὶ μεῖζον ἐκείνης παρὰ τὴν Ἀβυδον, εἰς τῆς ὁποίας τὴν αἰσίαν ἐκβάσιν συντέλεσε μάλιστα ὁ κατὰ τύχην ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ μετὰ δεκαοκτὶ τριήρων ἐπιφανὴς Ἀλκιβιάδης. Εἰς τὰ δύο δὲ ταῦτα κατορθώματα προσετέθη τὸ ἀκολουθον ἔτος (410) καὶ ἕτερον πολὺ λημπρότερον κατορθώμα τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἢ παρὰ τὴν Κιάτικον τε-

λαία καταναυμαχῆσις τοῦ Πελοποννησιακοῦ στόλου, ὅτε καὶ ὁ Μίνδαρος αὐτὸς ἐρβώμενος ἀγωνισάμενος ἀπώλεσθη. Πόσον δὲ μεγάλη ἦτο ἡ ζημία, ἣν ἐνταῦθα οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπέστησαν, ἀποδεικνύει τοῦτο τραγῶς ἡ συλληφθεῖσα μικρὸν ἔπειτα Λακωνικὴ ἐκείνη τοῦ Ἐπιστολέως (ὑποναυάρχου) Ἰπποκράτους ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἑφόρους τῆς Σπάρτης, ἔχουσα οὕτως: *Ἐρβει τὰ καλὰ Μίνδαρος ἀπεσσοῦναι πεινῶντι τῶνδρες ἀπορέοιεν τί χρὴ δρᾶν* (ἡ εὐτυχία ἡμῶν παρῆλθεν· ὁ Μίνδαρος ἔπεσεν· οἱ στρατιῶται πεινῶσι· ἀποροῦμεν τί πρέπει νὰ πράξωμεν).

Μετὰ τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην νίκην, τῶν Ἀθηναίων τὸ κράτος ἀποκατέστη πάλιν ἐν Ἑλλησπόντῳ· ἡ Κύζικος ἠνέωξεν εἰς αὐτοὺς τὰς πύλας εὐθύς· ἔπειτα δὲ παρεδόθησαν ἀλληλοδιαδόχως· ἡ Βιθυνία, ἡ Πέρινθος, ἡ Σηλυμβρία καὶ ἡ Χρυσόπολις παρὰ τὴν Καλχηδόναν, ὅπου τελωνεῖον κατασκευασθὲν ἐπίτηδες εἰσέπραττε παρ' ὅλων τῶν ἐκ τοῦ Πόντου καταγομένων πλοίων τὴν δεκάτην τῶν ὕσων ἔσροον ἐμπορευμάτων· καὶ αὐτὸ τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον Βυζάντιον, ὑπερασπισζόμενον ὑπὸ ἰσχυρᾷς Πελοποννησίων φρουρᾷς, ἐξεπολιορκήθη τέλειος (408) διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ἐν τῷ δὲ ὁ Θρασύβουλος ἐτράπη ἐντεῦθεν μετὰ τριάκοντα τριήρεων πρὸς τὰς Θρακικὰς παραλίας ἐπὶ ἀνακτῆσει τῶν πόλεων, αἵτινες ἀπέστησαν, ὁ Ἀλκιβιάδης κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ (τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 407 ἔτους), ὅπου πλῆθος ἀναρίθμητον ἀνθρώπων συνέρχρυσεν ἐξ ἀπάσης τῆς Ἀττικῆς. ἵνα ἴδῃ τὸν ἄνδρα μετὰ φυγὴν καὶ συμφορὰς τοιαύτας κατερχόμενον ἀναβὰς δὲ, ἐν μέσῳ ἀπείρων ἀλαλαγμῶν καὶ ἀνευφημιῶν, εἰς τὴν πόλιν, ἐνεφανίσθη πρῶτον εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Ἐνταῦθα ὠμίλησε περὶ τῶν παρελθόντων, ἀπολογηθεὶς εἰς τὴν ἐπὶ ἀσεβείᾳ κατηγορίαν, καὶ χωρὶς νὰ ἐγκαλέσῃ οὐδένα ἀπέδωκε τὸ πᾶν εἰς πονηράν τινα αὐτοῦ τύχην καὶ εἰς φθονερὸν δαίμονα· πλείστας δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος δοῦς ἐλπίδας ἐκέρδησεν οὕτω τὰς καρδίας ὅλων ὥστ' ἐστεφανώθη διὰ χρυσῶν στεφάνων καὶ ἀντρίβων ἀπάντων ἡγεμῶν αὐτοκράτωρ ὡς μόνος ἱκανὸς σῶσαι τὴν προτέραν τῆς πόλεως δύναμιν (Ξενοφ. Ἑλλην. Δ', 8). Θέλων δὲ ν' ἀπατρήσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν εἰρημένην κατηγορίαν καὶ προσέτι νὰ δώσῃ δημοσίαν τῆς δυνάμεώς του ἀπόδειξιν, εὔρε μέσον εἰς τοῦτο πρόσφορον τὴν ἐορτὴν τῶν Ἐλευσινίων, τὴν ὁποίαν, παύσασαν νὰ γίνετα

μετὰ τὴν τείχεσιν τῆς Δακελίας, ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει, ἐπανάγαγεν εἰς τὸ πάτριον σχῆμα συμπομπέμψας αὐτὴν πεζῶς καὶ δορυφορήσας κατέναντι τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἔμεινεν ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους θεωρὸς ἀτάραχος.

Μετὰ βραχείων δ' ἐν Ἀθήναις διαμονὴν ὁ Ἀλκιβιάδης παραλαβὼν ναῦς ἑκατὸν καὶ στρατιὰν νέαν ἐπλευσεν ἀμέσως πρὸς τὴν ἀποστᾶσαν Ἄνδρον καὶ νικήσας παρὰ τὸ Γαύριον ἀνήχθη ἐκεῖθεν εἰς Σάμον, τὸ σύνθησε στρατόπεδόν του, ὅθεν ἔμελλε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Μικρὸν δὲ πρότερον οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον ἐκπέμψει ὡς ναύαρχον τὸν *Λύσανδρον*, ἄνδρα γενναῖον ἀλλὰ πανοῦργον ὁμοῦ καὶ δόλιον· συγχρόνως δὲ συνέβη καὶ μεταβολή τις ἐν τῇ ὑπὸ τοῦς Πέρσας διατελούσῃ μικρᾷ Ἀσίᾳ λίαν ἐπιβλαβὴς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τὸν Τισσαφέρην τούτεστιν, ὃν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐδύνατο νὰ διαθέτῃ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, διεδέχθη *Κῦρος* ὁ νεώτερος, τοῦ τότε βασιλεύοντος *Ααρείου Νόθου* υἱός, ὅστις τρέφων ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταλάβῃ μίαν ἡμέραν τὸν θρόνον τῆς Περσίας ἀντὶ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Ἀρταξέρξου ἐθεώρησε, πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ, συντελεστέραν τὴν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἢ μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἔνωσίν του· ὅθεν εὐκόλως ὁ Λύσανδρος ἀναβὰς ἀπὸ τῆς Ἐφέσου εἰς Σάρδεες κατῴρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μετ' αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν πείσῃ ὥστε ν' αὐξήσῃ τὸν μισθὸν τῶν ναυτῶν του καὶ προσέτι νὰ πληρώσῃ ὅλους τοὺς καθυστεροῦντας μισθοὺς. Ἐν τῷ δὲ οὗτος, εὐπορῶν ἤδη χρηματικῶν μέσων, ἡτοίμαζε τὸν στόλον του ἐν Ἐφέσῳ, τὸν ὁποῖον κύξησε τάχιστα εἰς ἑννεήκοντα τριήρεις, ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπῆλθεν εἰς Φώκαιαν ἵνα σκεφθῇ περὶ τῶν πρακτέων μετὰ τοῦ αὐτόθι τότε εὐρισκομένου στρατηγοῦ *Θρασυβούλου*, διατάξας ἐν τοσούτῳ αὐστηρῶς τὸν ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του ἀπολειφθέντα ἐπιμελητὴν τῶν νηῶν *Ἀντίοχον* νὰ μὴν ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος παρὰ τὴν ῥητὴν ἐκείνου διαταγὴν, θέλων νὰ ἐπιδείξῃ ἀνδραγαθίαν, ἐπέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐφέσου καὶ παρὰ τὰς πύργους αὐτὰς τῶν νηῶν τοῦ Λυσάνδρου παραπλέων προεκάλει τοῦτον εἰς μάχην· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὁ Λύσανδρος μετ' ὀλίγων πλοίων ἐπαναχθεὶς ἐδίωκεν αὐτόν, ἔπειτα δὲ, ἐπιβοηθούντων τῶν Ἀθηναίων, ὥρμησε μετὰ παντὸς τοῦ στόλου καὶ συνάψας μάχην γενικὴν παρὰ τὸ *Νότιον* ἐνίκησε διαφθείρας αὐτόν τε τὸν Ἀντίοχον καὶ ναῦς δεκαπέντε τῶν Ἀθη-

ναίων λαβὼν (τὸν Οὐκτώβρ. τοῦ 407). Ὡς δὲ ταῦτα ἔμαθεν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπανελθὼν εἰς Σάμον ἀνέχθη μεθ' ὅλου τοῦ στόλου του καὶ προσεκάλεσεν εἰς νέαν μάχην τὸν Λύσανδρον, ἀλλ' οὗτος ἀρκούμενος εἰς τὴν πρώτην νίκην δὲν ἐδέχθη τὴν πρόκλησιν. Οἱ δ' ἐν οἴκῳ Ἀθηναῖοι, οὔτινες εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην τὴν ὅλην ἀναθέσαντες ἀρχὴν ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἀηττήτους ὠργίσθησαν διὰ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο πάθημα, ἀπεχειροτόνησαν τὸν μόνον ἐν ταῖς παρούσαις παριστάσεσιν ἱκανὸν ἡγεμόνα, εἵλοντο δὲ στρατηγούς Δέκα, ἐν οἷς ἔφερε τρόπον τινὰ τὰ πρωτεῖα ὁ Κόνων· ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης καταλιπὼν τὸν στρατὸν ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον, ὅπου εἶχε κατασκευάσει ἰδία τεῖχη ὡς καταφύγιον ἐν ἀνάγκῃ.

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος (406), λήξαντος τοῦ χρόνου τῆς στρατηγίας τοῦ Λυσάνδρου διάδοχος αὐτοῦ ἐστάλη ὁ Καλλικρατίδης, ἀνὴρ ἄφροθος καὶ τολμηρὸς, ὅστις ἀνέγγειλεν ἀμέσως εἰς τὸν Κόνωνα ὅτι θέλει πᾶσαι αὐτὸν μοιχῶντα τὴν θάλασσαν· ὅθεν ἅμα ἶδεν αὐτὸν ἀναγκάμενον εἰς τὸ πέλαγος ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς καταδίωξίν του καὶ διὰ κόπας τὸν πρὸς τὴν Σάμον πλοῦν του τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτυλήνης, ὅπου συνέπλευσε καὶ αὐτὸς μετὰ ἑκατὸν καὶ ἐβδομήκοντα νηῶν· ναυμαχίας δὲ γενομένης ἐνταῦθα ὁ Κόνων ἀπέβαλε τριάκοντα νῆας, τὰς δὲ λοιπὰς, τεσσαράκοντα οὖσας, ἀνείλκυσεν ὑπὸ τὸ τεῖχος· πολιορκηθεὶς δὲ παύρα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, εὗρεν ἐν τῇ ἐσχάτῃ αὐτοῦ ἀμνηνίᾳ, τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκπέμψῃ δύο τὰς ἄριστα πλευσάσας τριήρεις, ὧν ἡ μὲν καταδιωχθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ συνελήφθη, ἡ δὲ διαφυγοῦσα ἐξήγγειλε τὰ γεγονότα καὶ τὴν πολιορκίαν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἀμέσως συνελθὼν εἰς ἐκκλησίαν ὁ δῆμος ἐψηφίσατο νὰ ἐτοιμασθῶσιν ἑκατὸν καὶ δέκα τριήρεις, νὰ ἐπιβιβασθῶσι δὲ εἰς ταύτας οἱ ἐν ἡλικίᾳ ὄντες ἅπαντες καὶ δούλοι καὶ ἐλεύθεροι. Ὁ νέος δὲ οὗτος στόλος ἐν τριάκοντα ἡμέραις καταρτισθεὶς ἐπλευσεν εἰς Σάμον, ὅπου ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ καὶ δέκα Σάμιοι καὶ ὑπὲρ τὰς τριάκοντα τῶν ἄλλων συμμάχων τριήρεις. Ἄμα δὲ ὁ Καλλικρατίδης ἔμαθε ταύτην τὴν ἐν Σάμῳ συγκέντρωσιν τῆς Ἀθηναϊκῆς δυνάμεως, καταλιπὼν ἐν Μιτυλήνῃ τριάκοντα νῆας καὶ ἄρχοντα τὸν Εἰτεόνικον, ἀνέχθη μετὰ τῶν λοιπῶν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι καὶ ἀπαντήσας τὰς ἐχθρικὰς παρὰ τὰς Ἀργινούσας νήσους, ἀπέναντι τῆς Λέσβου, συνῆψεν ἐνταῦθα μάχην κρατεράν, καθ' ἣν ἐδείχθη ἐκ

νέου ἢ τῶν Ἀθηναίων ὑπεροχή· καὶ οὗτοι μὲν ἀπέβαλον εἴκοσι καὶ πέντε ἐκ τῶν ἰδίων τριήρεων αὐτάνδρους, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὑπὲρ τὰς ἐβδομήκοντα, τὰς πλείστας συμμαχικάς, καὶ τὸν Καλλικρατίδαν αὐτὸν, ὅστις πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν ἐπνίγη. Χειμῶν δὲ σφοδρότατος ἐπιγενόμενος διεκώλυσε τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς νὰ καταδιώξωσι τὸν ἐχθρικὸν στόλον καὶ νὰ δικαίωσιν τοὺς ναυαγούς· καὶ μολοντοῦτο ἕνεκα τῆς ἀκουσίου ταύτης ἐλλείψεώς των ὁ πρᾶφορος τῶν Ἀθηνῶν δῆμος τοὺς ἐστέρησε τοῦ ἀξιώματος καὶ τὸ δὴ μέγιστον ἰξ τούτων, ἐγκαλοῦντος τοῦ Θηραμένου, εἰς θάνατον κατεδίκασε· μόνος δ' ἐκ τῶν Πρυτάνεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ Σωκράτης ἐπέμεινε μέχρι τέλους διαμαρτυρούμενος κατὰ τῆς ἀδίκου ταύτης ἀποφάσεως. Ὁ Κόνων διεσώθη διότι δὲν μετέσχε τῆς ναυμαχίας.

Ἡ τελευταία αὕτη μεγάλη νίκη τῶν Ἀθηναίων, ἥτις συνεπήγαγε καὶ τὴν λύσιν τῆς ἐν Μιτυλήνῃ πολιορκίας, ἴσως ἤθελεν ἀσφαλίσαι διαπαντός τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐν Ἑλλάδι, ἔν ὃ τοῦ Καλλικρατίδα κατὰ τὴν μάχην θάνατος δὲν ἐπανέφερε τὸν πανοῦργον Λύσανδρον εἰς τὴν στρατηγίαν (*). τὸ γεγονός δὲ τοῦτο ἐπέσπευσε τὴν κρίσιν. Ὁ Λύσανδρος καὶ αὖθις ὑπὸ τοῦ Κύρου δραστηρίως ὑποστηρίζομενος ἀνώρθωσε ταχέως τὰς γενομένας ζημίας καὶ ἐπατέθη κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐν Ἑλλησπόντῳ, ἐκεῖ ὅπου οὗτοι ἐνόμιζον ἐξυτοῦς ἀσφαλεστάτους· διὰ τῆς προσβολῆς καὶ ἀλώσεως τῆς Λαμψάκου τοὺς ἡνάγκασε νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι κατὰ πόδας. Ἐναντίον δὲ τῶν παριένσεων τοῦ Ἀλκιβιάδου ὁ ὑπὸ τοῦ Κόνωνος καὶ ἄλλων πέντε στρατηγῶν διοικούμενος στόλος ἡγυροβόλησεν εἰς θέσιν ἀνεπιτηδαιοτάτην παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμούς, ἀπέναντι τῆς Λαμψάκου, καὶ ἔπαθεν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου (τὸν Δεκέμ. τοῦ 405) ἥτταν φοβεράν, καθ' ἣν 9 μόνον τριήρεις Ἀθηναίων διεσώθησαν μετὰ τοῦ Κόνωνος, καταφυγόντος πρὸς τὸν Εὐαγόραν ἐν Κύπρῳ, πᾶσαι δ' αἱ λοιπαί, 170 τὸν ἀριθμὸν, κατεστράφησαν ἢ ἐχειρώθησαν ὑπὸ τοῦ νικητοῦ, καὶ τρισχίλιοι ἐκ τῶν αἰχμαλωτευθέντων ἀπεσφάγησαν ἀνιλεῶς. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ συνετρίβη ὁλοσχερῶς ἡ τῶν Ἀθηναίων δύναμις!

(*) Ὁ νόμος ἀπαγορεύειν ἐν Σπάρτῃ τὸ ναυαρχεῖν δις τὸν αὐτὸν παρεκρούσθη τότε ἐξενάγκης· διότι κατ' ὄνομα μὲν ἀπεδείχθη ναύαρχος Ἀρακίδης τις, ὁ δὲ Λύσανδρος ἐξεπέμφθη ὡς ἐπιστολεύς ὅθην ἀλλ' ἤτο πραγματικὸς κύριος ἀπάντων.

Εὐθύς δὲ μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὁ Λύσανδρος ὑπέταξε τὴν Χαλκιδόνα, τὸ Βυζάντιον καὶ ἀπάσας τὰς μέχρι τοῦδε συμμάχους τῶν Ἀθηνῶν πόλεις καὶ νήσους (πλὴν τῆς Σάμου), καταλύσας πανταχοῦ τὰς δημοκρατίας καὶ καταστήσας ἓνα μὲν Ἀρμουρὴν Λακεδαιμόνιον, δέκα δ' ἄρχοντας (τὰς λεγομένας Δεκαδαρχίας) ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ συγκεκροτημένων ἑταιριῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπέπλευσεν εἰς Ἀθήνας, αἵτινες ὅταν ἔλαβον τὴν τρομερὰν ἀγγελίαν τῆς ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς συμφορᾶς, μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ δυνατὰ ἀμυντικὰ μέσα, ἀπέχρισαν τοὺς λιμένας πλὴν ἑνός, ἐπεσκεύασαν τὰ τείχη καὶ τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πάντας ὥπλισαν. Ὁ τῆς Σπάρτης βασιλεὺς Πausanias ἠνωμένος μετὰ τοῦ ἐκ τῆς Δεκελείας μετακινήθέντος Ἀγιδος εἶχεν ἤδη πολιορκήσει κατὰ ξηρὰν τὴν πόλιν ὅταν ὁ Λύσανδρος, ἀποκαταστήσας κατὰ τὸν διάπλουν του εἰς τὰς ἐκυτῶν πατρίδας τοὺς Μιλησίους, τοὺς Αἰγινήτας καὶ ὅσους ἄλλους ἐδυνήθη νὰ εὕρῃ φυγάδας, προσωρμίσθῃ εἰς Πειραιᾶ καὶ ἤρξατο νὰ ἐμποδίζῃ τὸν εἰσπλουν παντὸς ξένου πλοίου καὶ πᾶσαν τροφίμων προσκομιδὴν.

Οἱ Ἀθηναῖοι στερημένοι ἤδη πλοίων, ἔρημοι συμμάχων καὶ ἀρκούντων ἐπιτηδείων σπανίζοντες ἡσθάνθησαν τὴν ἀμύχανον αὐτῶν κατάστασιν, καὶ μολοντοῦτο ἀπέφευγον ἐπὶ πολλὸν χρόνον νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους περὶ διαλλαγῆς· ἀλλ' ἄφου ὁ αἶτος ἤρξατο νὰ ἐκλίπῃ, ἔπεμψαν πρὸς τὸν Ἄγιν πρέσβεις νὰπραγματευθῶσι μετ' αὐτοῦ περὶ εἰρήνης ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς διατηρήσεως τῶν μακρῶν τειχῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς· ὁ δὲ τοὺς παρέπεμψεν εἰς Σπάρτην εἰπὼν ὅτι δὲν ἦτο κύριος αὐτός· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπελθόντες οἱ αὐτοὶ οὐδὲν ἤττον ἀπέτυχον μὴ γενομένων δεκτῶν τῶν προτάσεών των· τότε δὲ ἀθυμία μεγίστη κατέλαβε τὸν δῆμον φοβηθέντα μὴ ἐξανδραποδισθῇ ἀφεύκτως· καὶ λιμὸς ᾗξανε καθεκάστην, οὐδεὶς δ' ἐτόλμα νὰ ὀμιλήσῃ περὶ καθαιρέσεως τῶν τειχῶν. Ἐν τοσούτῳ ὁ Θηραμένης παρελθὼν εἰς τὸ μέσον προέτεινε νὰ σταλῇ εἰς τὸν Λύσανδρον, παρ' οὗ ἐδύνατο νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν Λακεδαιμονίων· πεμφθεὶς δὲ διέτριψε παρ' αὐτῷ τρεῖς ὁλοκλήρους μῆνας, ἕως οὗ ἡ πείνα ἀναγκάσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ δεχθῶσιν ὅποιανδήποτε συνθήκην· τὸν δὲ τέταρτον ἐπανελθὼν ἀνῆγγειλεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅτι ὁ Λύσανδρος, μὴ ὦν αὐτὸς κύριος περὶ τῶν ἐρωτῶτο, τὸν προέτρεψε νὰ μεταβῇ εἰς Σπάρτην καὶ ν' ἀποταθῇ πρὸς τοὺς ἐκεῖ ἑφόρους. Τέλος ὁ Θηραμένης καὶ ἐννέα ἄλλοι

ἰστάλησαν αὐτοκράτορες πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα, ὅπου γενομένης ἐκκλησίας, μετὰ τὴν ἀφίξιν αὐτῶν, οἱ μὲν Κορίνθιοι, Θηβαῖοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν συμμάχων τῆς Σπάρτης ἀντέτεινον εἰς οἰκονομικὰ συνθήκην, ἐπιμένοντες εἰς τὴν τελείαν καταστροφὴν τῶν Ἀθηναίων· οἱ Λακεδαιμόνιοι ὁμῶς, δειχθέντες ἤδη γεναῖοι καὶ τῶν ἄλλων ἀνώτεροι, ἀπεφάνθησαν ὅτι δὲν θέλουσιν ἐπιτρέψει νὰ ἐξαγροποδοισθῇ πόλις, μεγάλα ἀγαθὰ ἐργασαμένη ὑπὲρ Ἑλλάδος ἐν τοῖς μεγίστοις αὐτῆς κινδύνοις, ἀλλ' ἐδέχοντο τὴν εἰρήνην ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ καθαιρέσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ μακρὰ Τείχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς, νὰ παραδώσωσι τὰ πλοῖα αὐτῶν πλὴν δώδεκα, ν' ἀνακαλέσωσι τοὺς φυγάδας, νὰ ἔχωσι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους καὶ ν' ἀκολουθῶσιν αὐτοὺς ἡγουμένους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ταῦτα δὲ πάντα, ἀνενεχθέντα ὑπὸ τῶν ἐπανελθόντων πρέσβεων εἰς Ἀθήνας, ἐγένοντο δεκτά, τῆς ἐπιπλέον ἐπιμονῆς καταστάσης ἀδυνάτου διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ φθειρομένων· κυρωθείσης δὲ οὕτω τῆς εἰρήνης, ὁ Λύσανδρος διέταξεν εὐθύς τὴν κατασκαφὴν τῶν τειχῶν, ἥτις ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἡχον πολλῶν αὐλῶν καὶ σαλπίγγων, διότι οἱ νικηταὶ δυστυχῶς ἐνόμιζον ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη (16 Μαΐου τοῦ 404) ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος! Ταυτοχρόνως δὲ κατελύθη τὸ προηγούμενον ἐλεύθερον πολίτευμα καὶ ἐξ αὐτοῦ εἰσῆλθον τὸ Ὀλιγαρχικόν, ἐπιτραπέντος τοῦ ἔργου τῆς συντάξεως εἰς Τριάκοντα ἄνδρας. Τούτων δὲ γενομένων οἱ μὲν περὶ τὸν Ἄγιν καὶ Πausανίαν καταλιπόντες τὴν Ἀττικὴν ἀπῆλθον οἴκαδε, ὁ δὲ Λύσανδρος ἐπλευσεν εἰς Σάμον, τὴν ὁποίαν, μόνην τῶν ἄλλων νήσων μείναςαν μέχρι τοῦδε πιστὴν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἠνάγκασε τέλος νὰ παραδοθῇ καὶ νὰ ὑποκύψῃ ὡσαύτως εἰς Κυβέρνησιν ὀλιγαρχικὴν. Ἀπολύσας δ' ἐκεῖθεν τὰ πλοῖα τῶν συμμάχων ἐπανῆλθε μετὰ τῶν Λακεδαιμονικῶν εἰς τὰ ἴδια, ἀπάγων τὰ τε τῶν αἰχμαλώτων νηῶν ἀκροστόλια καὶ τὰς ἐκ τοῦ Πειραιῶς τριήρεις καὶ στεφάνους ὅσους ἔλαβε δῶρα ὑπὸ διαφόρων πόλεων καὶ πεντακόσια περίπου ἀργυρὰ τάλαντα ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ πολέμου καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Κύρου χορηγηθέντων βοήθημάτων, ἅτινα πάντα παρέδωκεν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ οὕτως ἐτελεύτα ὁ μακρὸς καὶ φοικῶδης πόλεμος, ὅστις ἐπῆνεγκε μὲν τὴν ταπείνωσιν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν αὐξησιν τῆς Σπάρτης, ἐκλόπισε δ' ἐκ βάθρων τὴν Ἑλλάδα καὶ προητοίμασε τὸν ἄλθρον αὐτῆς.

§. 4. Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης. Τυραννίς τῶν Τριάκοντα ἐν Ἀθήναις καὶ κατάλυσις αὐτῆς διὰ τοῦ Θρασυβούλου· καταδίκη Σωκράτους.

Διὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου αἱ Ἀθηναὶ ἀποβαλοῦσαι τὸ ὄλεθρον ἡττήσαντο· ἀλλὰ οὐκ ἐπὶ τῇ ἀσθενείᾳ αὐτῶν κράτος ἐξέπεσαν τοῦ πρώτου μεγαλείου καὶ τῆς προτερίας ὑπεροχῆς των· ἡ δὲ Σπάρτη ὑπερισχύσασα προήχθη εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ καίτοι νικητρία καὶ πρὸς τὰ ἔξω πρωτεύουσα, ἐσωτερικῶς ὅμως ἐπαθὲν ἀλλοίωσιν, ἥτις προϊόντος τοῦ χρόνου ἀπέβη ὀλεθρία διττῶς· καὶ εἰς ἑαυτὴν καὶ πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Γενομένη δηλονότι ἐξανάγκης, κατὰ συνέπειαν τοῦ εἰρημένου μακροῦ πολέμου, θαλασσίαι δύνამεις, περιέστη νῦν διὰ τῆς ἡγεμονίας εἰς πάντη νέας σχέσεις, αἵτινες τὴν ἀπηλλοτριῶν διηνεκῶς ἐπὶ μάλλον πρὸς τὸ ἀρχαῖον Λυκούργειον πολίτευμα. Ἐν πρώτοις· εἰς τὰ χρήματα ἠναγκάσθη ὁ ἀποδώσῃ πολὺ πλείονα ἢ ἄλλοτε ἀξίαν, καθόσον ἄνευ χρημάτων οὔτε στόλος νὰ καταρτισθῇ οὔτε πληρώματα ἐμίσθαι νὰ συντηρηθῶσιν ἦτο δυνατόν· τὸ λαφυραγωγθὲν δ' ἀργύριον καὶ χρυσίον ἀντὶ νὰ μείνῃ, ὅπως ἐξαρχῆς ὠρίσθη, δημόσιος θησαυρός ἐχρησίμευσε μόνον εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ κοινὸν τὸ πάθος τῆς φιλοχρηματίας· δευτέρον· οἱ πολῖται γνωρίσαντες εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰ πόλεις νέας μέχρι τοῦδε ἀγνώστους αὐταῖς ἡδονὰς τοῦ βίου δὲν ἤρρεσκοντο πλέον εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἀπλὴν καὶ ἀφελῆ δίαιταν· τέλος· τὸ Λυκούργειον πολίτευμα διὰ τῆς συνεχοῦς παραδοχῆς νέων πολιτῶν (τῶν οὕτω λεγομένων Νεοδαμωιδῶν) καὶ διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς ιδιοκτησίας διεσείσθη οὐχ ἥττον ἢ διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀξιώματος τῶν ἑφόρων, ἐνώπιον τῶν ἑποίων καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ ἠναγκάζοντο νὰ δίδωσιν εὐθύνας.

Οὕτως ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης ἀρξάμενη ἀπὸ τοῦ ἐν Αἰγῶς παταμοῦς ἀνελπίστου εὐτυχήματος τοῦ Λυσάνδρου παρετάθη μέχρι τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης (404—371 π. Χ.), ἥτις ἀνέδειξε τοὺς Θηβαίους πρωταγωνιστοῦντας. Μολονότι δὲ ὁ σκυπὺς, πρὸς ὃν ἐκείνη ἐπεχείρησε τὸν προεκτεθέντα ἀγῶνα, ἦτο ἡ ἐλευθέρωσις δέσθεν τῆς Ἑλλάδος ἢ ἐκβασίς ὅμως ἀπέδειξε τὴν ἐν αὐτῷ τούτῳ λανθάνουσαν (ὑποκρυπτομένην) ἰδιοτελείαν της. Αἱ δευτερεύουσαι καὶ τριτεύουσαι Ἑλληνίδες πόλεις κατήντησαν ἤδη, κυριαρχούσης τῆς πατρίδος τοῦ Λ.

κούργου, εἰς πολὺ χεῖρονα τῆς προτέρας ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν καταστάσεώς των. Ὅλων τὸ πολίτευμα, ἐκτὸς ὅπου τοῦτο ἔτυχε νὰ ᾖνε ὀλιγαρχικόν, μετεβλήθη διὰ βιαίων μέσων, καὶ οἱ ἐφ' ἐκάστης αὐτῶν ταχθέντες Λακεδαιμόνιοι Ἀρμοσταὶ κατέστησαν παρτυτικά διὰ τῶν καταπιέσεών των πολὺ ἐπαχθέστεροι καὶ ὀλεθριώτεροι ἢ ὅσον ποτὲ ὑπῆρξαν οἱ τῶν Ἀθηναίων Ἐπίσκοποι.

Ἀλλ' οὐδεμία πάλις ἔπαθεν ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος πλέον τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ τριάκοντα ἄνδρες, οἱ μετὰ τὴν εἰρήνην ὑπὸ τὴν ἐπιβρόχην τοῦ Λυσάνδρου αἰρεθέντες ἵνα συντάξωσι τοὺς νέους νόμους, τοῦ μὲν κυρίου τούτου ἔργου τὴν ἐκπλήρωσιν ἀνέβαλον καταστήσαντες δὲ βουλήν καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς καὶ μεταπεμφόμενοι ἐκ τῆς Σπάρτης φρουράν, μεθ' ἧς ἦλθεν ὁ ἄρμοστής Καλλιθιος, μετῆλθον τοιαύτην ἐπὶ τῶν συμπολιτῶν των αὐθαίρετον ἐξουσίαν, οἶκν οὐδέπω ἡ Ἑλλὰς ἐπειράθη, ὅθεν εὐλόγως ὠνομάσθησαν *Τύραννοι* καὶ καταρχὰς μὲν ἠρκέσθησαν νὰ συλλάβωσι καὶ φρονέσωσι, συναινούτων εἰς τοῦτο ἅπάντων, μόνους τοὺς ἀπὸ συκοφαντίας ζῶντας, τοὺς λυμεῶνας τῆς πολιτείας· μετοὔπου ὅμως ἤρξαντο νὰ ἐπιβουλεύονται ὅχι πλέον τοὺς πονηροὺς καὶ μηδαιμνοὺς ἀλλὰ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ ἰσχυρόντας πολίτας, ὅσους ὑπώπτευσαν ὡς ἀντιπράξοντας αὐτοῖς. Ὁ Κριτίας, μετὰ τῶν Τυράννων ὁ βικιότερος, μαθητὴς ἀποστάτης τοῦ Σωκράτους, ἐκήρυξεν ἤδη ἀσυστόλως ὅτι ἔργον φρονήσεως ἦτο νὰ ποιήσωσιν ἐκποδὸν πάντας τοὺς ἱκανοὺς νὰ φέρωσι πρόσκομμα· μόνος δὲ ὁ Θηραμένης, ὅστις καταρχὰς συνέπραττε μετὰ τοῦ Κριτίου, προῦδὼν τὰ ἐντεῦθεν προκύψοντα δεινὰ, ἀντέτεινεν· ἀλλὰ καίτοι ἐναντιουμένου αὐτοῦ ἐθυσιάσθησαν οὐκ ὀλίγοι τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν (*). Μετὰ τὴν ἀφόπλισιν δὲ ὅλων τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐκτὸς τρισχιλίων μόνον, εἰς οὗς ἐπατρέπη νὰ μεθέξωσι τῶν πραγμάτων, οἱ περὶ τὸν Κριτίαν γενόμενοι τολμηρότεροι ἐφόνευσαν ἢ ἐφυγάδευον πάντα ὅστις τοῖς ἐφαίνετο ἐπικίνδυνος εἴτε διὰ τὰ δημοκρατικὰ φρονήματα εἴτε διὰ τὰ πλούτη του, ἢ κατὰ τοῦ ὁποίου εἶχον προσωπικόν τι πάθος. Ὅταν δὲ, ἕνεκα τῆς ἀδράς μισθο-

(*) Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐνηργήθη, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ Κριτίου, συνεννοημένου μετὰ τοῦ Λυσάνδρου, καὶ ὁ φόνος τοῦ Ἀλκιβιάδου, διατρέχοντος τότε ἐν Φρυγίᾳ παρὰ τοῦ Σατραπῆ Φαρναβάζου.

δοτήσεως τῶν ξένων φρουρῶν καὶ τοῦ ἄρμοστοῦ, οἵτινες ἦσαν τὰ κύρια ὑποστηρίγματα των, συνεφώνησαν οἱ τριάκοντα πρὸς ἀλλήλους· νὰ ἐπιβάλλωσι χεῖρα καὶ κατὰ τῶν πλουσίων *Μετοίκων*, ὁ Θηραμένης ἀντέστη καὶ αὖθις μόνος εἰς τὴν ληστρικὴν ταύτην πράξιν· κατηγορηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Κριτίου ἐνώπιον τῆς βουλῆς ὡς προδότης καὶ ἐχθρὸς τῆς ὀλιγαρχίας ἀπελογήθη μετὰ μεγάλης παρρησίας. Ἐν ᾧ δὲ ἡ βουλή ἐφαίνετο ἐτοίμη νὰ τὸν ἀθωώσῃ, ὁ Κριτίας ἀδυσώπητος ἀπεφάνθη ἐν ὀνόματι τῶν τριάκοντα τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ· καίτοι δὲ καταφυγόντα ἰκέτην εἰς τὸν βωμὸν, οἱ ὑπηρεταί, κατὰ διαταγὴν ἐκείνου, τὸν ἀπέσπασαν ἐντεῦθεν διὰ τῆς βίβης, τὸν ἀπήγαγον εἰς τὸ δεσμοτῆριον καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ πῇ τὸ κώνειον. Ἀπαλλαγέντες δὲ οὕτως οἱ τριάκοντα, διὰ τῆς τελευταῖας τοῦ Θηραμένου, παντὸς κωλύματος ἐξεστράπησαν ἀσυστόλως εἰς πᾶσαν ἀνοσιουργίαν, ὥστε πολλοὶ τῶν πολιτῶν εἰς τὴν φυγὴν μόνον εὕρισκον τὴν σωτηρίαν των. Μολονότι δὲ ἡ Σπάρτη ἀπηγόρευεν, ἐπὶ ποινῇ προστίμου, εἰς πᾶσαν σύμμαχον πόλιν νὰ δέχεται τοὺς φυγάδας Ἀθηναίους, οὐδὲν ἦτο τὸ Ἄργος, τὰ Μέγαρα καὶ αἱ Ὠθεαὶ ἐδίδον εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἄσυλον. Οἱ Ὠθεαῖοι μάλιστα ἐπέβαλον καὶ πρόστιμον ταλάντου εἰς πάντα ὅστις βλέπων φυγάδα ἀπαγόμενον δὲν ἔτρεχεν εἰς βοήθειάν του.

Ἐκ τῶν καταφυγόντων εἰς Ὠθεας ἦτο καὶ ὁ γενναῖος *Θρασύβουλος*, ὅστις συλλαβὼν πρῶτος τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῶν τυράννων, κατέλαθεν αἶφνης μετὰ 70 ἑταίρων τὴν *Φυλὴν*, χωρίον ὀχυρὸν καίμενον ἐν ταῖς μεθορίαις τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Οἱ τριάκοντα ἐπεξῆλθον κατ' αὐτοῦ μετὰ τῶν τρισχιλίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων μισθοφόρων, ἀλλ' εὐρόντες ὅσον δὲν προσεδόκων ἀντίστασιν, διότι κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἡ τοῦ Θρασυβούλου δύναμις ἤρξανε διὰ τῶν πανταχόθεν συρρέόντων φυγάδων ἐπανεπλήθυνεν ταχέως εἰς τὸ ἄστυ, ὅθεν ἠρκέσθησαν ἤδη νὰ πέμψωσι πρὸς φύλαξιν τῶν ἀγρῶν τοῦ Λακεδαιμονίου φρουροὺς καὶ δύο φυλάς ἐκ τῶν ἱππέων· οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον, ἑπτακόσιοι ἤδη τὸ ἀριθμὸν, καταβάντες νυκτὸς ἐπέπεσαν αἶφνης κατ' αὐτῶν καὶ τινὰ μὲν ἐξώγρησαν, πολλοὺς δ' ἀπέκτειναν, τρεψάμενοι δὲ πάντας κατὰ τὴν τῶν τρόπαιον στήσαντες ἐπανέκαμψαν πάλιν εἰς τὴν Φυλὴν.

Ἐκ δὲ τούτου οἱ Τριάκοντα μὴ θεωροῦντες πλέον ἑαυτοῦς ἀσφαλεῖς ἐν Ἀθήναις μετέβησαν μετὰ τῶν ἱππέων εἰς Ἐλευσίνα· μετοῦπολ

δὲ καὶ ὁ Θρασύβουλος παραλαβὼν τοὺς ἀπὸ τοῦ Φυλῆς, αὐξήσαντας εἰς χιλίους περίπου, ἀφίχθη νυκτὸς εἰς Πειραιᾶ, κατέλαβε τὴν Μουνυχίαν καὶ συνέψαε μάχην πρὸς τοὺς τριάκοντα ἐνίκησε φονεύσας πολλοὺς, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Κριτίας. Οἱ τὰ δημοκρατικὰ ἐν τῇ πόλει φρονούντες ἔλαβον τότε, μετὰ μικρὰν τῶν ὀλιγαρχικῶν ἀντίστασιν, τὴν ὑπεροχὴν· ἀντὶ δὲ τῶν τριάκοντα, οἵτινες, δυνάμει ψηφίσματος παυθέντες, κατέφυγον εἰς Ἐλευσίνα, ἐξελέχθησαν δέκα, εἰς ἀφ' ἑκάστης φυλῆς (ἐν ἑκρί τοῦ 403). Οὕτως ἄρα ἔλαβε πέρας ἡ τυραννικὴ ἐξουσίᾳ τῶν Τριάκοντα, οἵτινες εἰς 8 μῆνας ἐφόνευσαν τοσοῦτους πολίτας, ὅσοι μὲν κατὰ τὰ δέκα τελευταῖα ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπωλέσθησαν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ νεοχειροτόνητοι Δέκα δὲν ᾔθελον εἰσεῖν νὰ δεχθῶσιν εἰς τὸ ἄστυ τοὺς περὶ τὸν Θρασύβουλον, οἵτινες εἶχον καταλάβει τὸν Πειραιᾶ, καὶ μάλιστα ἐζήτησαν κατ' αὐτῶν, συγχρόνως μετὰ τῶν ἐν Ἐλευσίνῃ, βοήθειαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων· ὅθεν ὁ Λύσανδρος, ἔσπευσε προθύμως μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου· πολιορκηθέντος δὲ οὕτω τοῦ Πειραιῶς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, ὁ Θρασύβουλος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν περιέστησαν εἰς δεινὴν κατὰστασιν καὶ ᾔθελον βεβαίως ὑπακούειν ἐὰν οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης φοβηθέντες τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τοῦ Λυσάνδρου δὲν ἔπειθον τινὰς τῶν ἑφόρων νὰ πέμψωσιν εὐθὺς κατόπιν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ δυνάμεως τὸν ἕτερον αὐτῶν, Πausανίαν, ὅστις κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν μετέσχε τινὸς μάχης κατὰ τῶν ἐν Πειραιεὶ συνηθροισμένων δημοκρατικῶν, κρυφίως ὁμῶς ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσιν πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τούτων καὶ τῶν ἐν τῇ Ἄστει καὶ κατώρθωσε τέλος νὰ συνδιαλλάξῃ ἑκατέρους ὑπὲρ τοῦ Θρασυβούλου καὶ τῶν ὁπαδῶν του· ὅθεν δυνάμει τῆς γενομένης εἰρήνης ἐπετράπη εἰς τοὺς φυγάδας πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἑνδεκα, τοὺς ὁποίους οὗτοι μετεχειρίζοντο ὡς δημίους, ὡς καὶ τῶν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν αὐτῶν ἐν Πειραιεὶ ἀρξάντων Δέκα, νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια καὶ ν' ἀναλάβωσι τὴν ἰδιοκτησίαν των. Τούτων δὲ γενομένων ὁ μὲν Πausανίας μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἀνεχώρησαν, οἱ δὲ περὶ τὸν Θρασύβουλον ἀνέβησαν ἐκ τοῦ Πειραιῶς σὺν ὅπλοις εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ προσήνεγκαν θυσίαν εὐχαριστήριον εἰς τὴν Παλλὰδα Ἀθηνᾶν. Ἀκολούθως δὲ συνεελόντος τοῦ δήμου εἰς ἐκκλησίαν καὶ δημηγορήσαντος τοῦ Θρασυβούλου ἐψηφίσθη πλήρης ἀμνηστία καὶ ἀπεφασίσθη ἡ ἀποκατά-

στασις τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος μετὰ τῶν ἀναγκαίων τροπολογιῶν, ὥσας ἡ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων ὑπηγόρευε. Τὸν Σεπτέμβριον δὲ τοῦ 403 ἔτους ἔλαβε κατὰ πρῶτον ἰσχὺν ἡ νέα νομοθεσία, εἰς τῆς ὁποίας τὴν κατάρτισιν φαίνεται συντελέσας τὰ μέγιστα ὁ ἐπὶ νόμος ἀρχῶν *Εὐκλείδης*, διότι αἱ πλεῖστοι τῶν διατάξεων τῆς ἐποχῆς ταύτης φέρουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἂν οἱ τύποι τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας ἀποκατέστησαν, δὲν ἐπανῆλθεν ὅμως καὶ ἡ προτέρα τελεσιουργὸς αὐτῆς δύναμις· μετὰ τῶν παλαιῶν γενῶν ἐξέλιπε τὸ τῆς προσωπικῆς ἀρετῆς αἶσθημα ὡς καὶ ὁ ὑπὲρ τοῦ κοινῆ συμφέροντος ζῆλος· διότι οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτῶν πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πενίας ἐγένοντο ἀδιάφοροι πρὸς τὰ κοινὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας· ὁ δημόσιος θησαυρὸς ἐκενώθη, αἱ πρῶτοι αὐτοῦ πόροι ἐστέρησαν· ἀταξία καὶ ἀμέλεια περὶ τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν παρεισέφερχαν· ἡ ἄμυνα τῆς πατρίδος ἐπετράπη εἰς μισθωτοὺς στρατιώτας καὶ ἐν τούτοις τὸ φατριαστικὸν πνεῦμα ἐσώζετο ἀκμαῖον, τὸ δὲ πλῆθος ἐν τῇ οἰκτρᾷ αὐτοῦ καταστάσει ἐβλεπεν ὑπόπτως τοὺς ἐπιφανεστέρους καὶ εὐκόλως παρεπιθετο ὑπὸ πονηρῶν καὶ ἐπιτηδείων ἀνδρῶν εἰς καταδίωξιν τῶν εἰλικρινεστέρων τῆς πατρίδος φίλων. Ἐπικινδυνότατοι δὲ κατὰ τοῦτο ἐδείχθησαν οἱ δημαγωγοὶ καὶ ἰδίως οἱ *Σοφισταί*, ἥγουν οἱ εἰς τὰς λεπτολογίας τῆς Διαλεκτικῆς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπιδεδρομένοι, ἐπιτήδειοι ἐξαιρέτως εἰς τὸ διαστρέφειν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀδικον καὶ τὸ δίκαιον μεταποιεῖν.

Τῶν λυμεῶνων δὲ τούτων τῆς πολιτείας ἐχθρὸς ἄσπονδος ἐπαρουσιάσθη ὁ κατεξοχὴν ὑπὸ τῆς Πυθίας ἀνακηρυχθεὶς σοφός, ὁ *Σωκράτης*· διὰ τῶν ἰδίων του ὅπλων οὗτος ἐπολέμει καὶ ἀπεδείκνυσεν αὐτοὺς γελοίους, καὶ δὲν περιωρίζετο μόνον ν' ἀνατρέπη τὰς ὁλβρίους αὐτῶν δόξας διὰ τῆς εἰρωνικῆς του τέχνης, ἀλλ' ἐσπούδαζεν ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ νὰ βελτιόνῃ διὰ διαλόγων τὰ ἥθη μάλιστα τῶν νέων καὶ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῶν μεγίστων ἀληθειῶν νὰ τοὺς ὀδηγῇ καὶ μολοντοῦτο ὁ μέγιστος οὗτος τῆς ἀρετῆς διδάσκαλος ἐμελλε νὰ γενῇ θῦμα αὐτῶν ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὴν φαυλότητα ἀποχρώντως εἶχεν ἀποκαλύψει· κατηγορηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μελίτου καὶ Ἀνύτου ἐνώπιον τῶν Ἡλιαστῶν ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ὥς μὴ πιστεῦειν δῆθεν τοὺς πατέρας Θεοὺς καὶ καινὰ δαιμόνια εἰσάγων, καὶ ἐπὶ διαφθορᾷ τῶν νέων κατεδικά-

πθῃ εἰς θάνατον. Μολονότι δὲ οἱ φίλοι τοῦ τῷ παρέσχον μέσα φυγῆς ἐν ᾧ, ἀναβληθείσης τῆς καταδίκης τοῦ ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας μέχρι τῆς ἀπὸ τῆς Δήλου ἐπιστροφῆς τῆς ἱερᾶς τριήρεως, ἔμενον ἐν τῇ εἰρηκτῇ, αὐτὸς ὅμως ἀγαπῶν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν πατρίδα τοῦ καὶ ὑποτασσόμενος εἰς τὰς Ἀρχάς αὐτῆς καὶ παρανομοῦσης, δὲν ἠθέλησε νὰ ποιῇ οὐδεμίαν ἐκείνων χρῆσιν καὶ μετ' ἄκρας γαλήνης ψυχῆς ἔπιε, παρόντων τῶν μαθητῶν καὶ φίλων τοῦ, τὸ κώνειον εἰς τὸ ἐβδομηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας τοῦ (390 π. Χ.). Ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων μετεμείληθ' ὡς διὰ τὴν πράξιν τοῦ, καταδίκασεν εἰς θάνατον τοὺς κατηγόρους καὶ διὰ μνημείων ἠθέλησε νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν ἀδικίαν τοῦ, ἀλλ' ἀνωφελῶς!

§. 5. Ἐπιστροφή τῶν μυρίων· ἡ Σπάρτη ἀνανεοῦσα τὸν πρὸς τοὺς Πέρσας ἀγῶνα· Ἀγησίλαος.

Ἐν ᾧ αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἐξ ἀδυναμίας περιορισμέναι εἰς τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῶν σχέσεις, ἡ Σπάρτη, ἡγεμὼν τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἐξήτει ν' αὐξήσῃ τὴν δύναμιν καὶ τοὺς πόρους αὐτῆς στρέφουσα πρὸς τὰ ἔξω καὶ μάλιστα πρὸς τὴν Ἀσίαν τὰ βλέμματά της. Τὴν πρώτην δ' ἀφορμὴν εἰς τὰς νέας ἐπιχειρήσεις της ἐχορήγησεν ἡ τοῦ νεωτέρου Ἀῤῥου ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀρταξέρξου ἀπόστασις, εἰς ἣν ἐκείνη μετέσχεν ἑμμέσως καὶ μεθ' ἧς συνέχεται, ὡς ἐπεισώδιον ἀναπόσπαστον, ἡ τῶν μυρίων ἐπιστροφή.

Διαρκούντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐβασίλευεν ἐν Περσίᾳ, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων γινώσκομεν, ὁ Δαρεῖος Β' ἢ Νόθος· τοῦτον δ' ἀποθανόντα κατὰ τὸ 405 διεδέχθη, δικαιώματι πρωτοτοκίας, Ἀρταξέρξης ὁ ἐπικαλούμενος Μιήμων· ἀλλ' ὅμως ὁ ἀδελφός του, Κῦρος ὁ νεώτερος, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς παρὰ τοῖς Πέρσαις ἰσχυροῦσης ἀρχῆς, ὅτι ὁ γεννηθεὶς βασιλεύοντος ἤδη τοῦ πατρὸς προτιμᾶται τοῦ προηγουμένου γεννηθέντος, ἀντεποιεῖτο τῆς κληρονομίας καὶ πρὸς τοῦτο εἶχε συνεργὸν καὶ τὴν μητέρα τοῦ Παρυσάτιν· ὅθεν προθέμενος νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὸν θρόνον, ἐστοχάσθη ἀναγκαῖον νὰ προσλάβῃ εἰς τὸν στρατὸν τοῦ καὶ Ἑλλήνας ἐπικούρους, τῶν ὁποίων τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ ὑπεροχὴν εἶχεν ἤδη γνωρίσει ἐκ τοῦ σύναγ-γος· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀπευθύνθη εἰς τὴν Σπάρτην Ἀζιω-νίος αὐτὸς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐδείχθη ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀθη-

ναίους πολέμῳ, τοιοῦτοι νὰ φανῶσι καὶ οὗτοι πρὸς αὐτόν· καὶ οἱ μὲν Ἔφοροι δίκαια νομίσαντες τὰ προτεινόμενα διέταξαν τὸν τότε νύμφον τῆς Σπάρτης Σάμιον νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν Κύρον προθύμως ὅπουδῆποτε οὗτος ἤθελε τὸν χρειασθῇ, ὁ δὲ φίλος τοῦ Λύσανδρου ἔσπευσε νὰ συστήσῃ αὐτῷ τὸν πρόην ἄρμωσθην τοῦ Βυζαντίου *Κλέαρχον* ὡς ἄνδρα μάχιμον καὶ ἐπιτήδειον εἰς τὴν ἐμελέτα ἐπιχειρήσιν· διὰ τῆς συνδρομῆς λοιπὸν τούτου ὁ Κύρος, δαπανῶν ἀφειδῶς, κατώρθωσε ν' αὐξήσῃ τὸν ἐκ δεκαχισμυρίων περίπου Ἀσιανῶν συγκείμενον στρατὸν τοῦ διὰ μυρίων ἔτι καὶ τρισχιλίων Ἑλλήνων· μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν δὲ ὅλων τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν τοῦ ἐν ἔαρι τοῦ 401 ἔτους ἀναζεύξας ἀπὸ τῶν Σάρδεων, ἐπὶ λόγῳ ὅτι προετίθετο νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀποστάτας Παισιδας προὐχώρει εἰς τὴν ἄνω Ἀσίαν καὶ κατὰ πρῶτον ἐν τῇ τῆς Συρίας πόλει Θαψάκῳ ἐφανερώσεν εἰς τοὺς μισθοφόρους Ἕλληνας διὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των, ὅτι ἡ ἐκστρατεία κατευθύνετο κυρίως εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐσκόπει τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ ἀδελφοῦ του· δυσαρεστηθέντας δὲ διὰ τοῦτο καὶ μὴ θέλοντας νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι τοὺς μετέπεισε δι' ὑποσχέσεως μισθῶν καὶ ἀμοιβῶν λαμπροτέρων.

Τοῦντεῦθεν δὲ ὁδεύων παρὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ Εὐφράτου ὄχθην πρὸς τὴν Βαβυλῶνα ἔσπευδε νὰ προκαταλάβῃ τὸν βασιλέα ἔτι ἀνέτοιμον· ἀλλ' οὗτος μαθὼν ἐγκαίρως διὰ τοῦ Τισσαφέρνους τὸ κίνημα τοῦ ἀδελφοῦ του, εἶχεν ἤδη ἐξορμήσει ἀπὸ τῶν Ἐκβατάνων μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ (400,000). Παρὰ τὰ *Κούβαξα* δὲ, πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Μηδικοῦ τείχους, συνηντήθησαν τέλος οἱ δύο στρατοὶ καὶ συγκροτηθείσης ἐνταῦθα μάχης ἐνίκησαν μὲν λαμπρῶς οἱ Ἕλληνες καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ ἐχθροῦ, ἠττήθησαν δὲ οἱ περὶ τὸν Κύρον Ἀσιανοὶ καὶ ὁ Κύρος αὐτὸς μαχόμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐγένετο θῦμα τῆς ἀκατασχέτου ὀρμῆς του. Ὁ Ἀρταξέρξης ἀπήτησεν ἀκολουθῶς παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων, ἀλλ' ὁ Κλέαρχος ἐξ ὀνόματος ὅλων ἐπανέλαβε τὴν πάλαι τοῦ Λεωνίδου πρὸς τὸν Ξέρξην ἀπάντησιν. Τόλμη μόνον ἐδύνατο νὰ τοὺς σώσῃ διὸ χωρὶς νὰ ἔλθωσιν εἰς περικοτέρω διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ βασιλέως, πειθόμενοι εἰς τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀριαίου, ὅστις ὑπὸ τὸν Κύρον ἡγεῖτο τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος καὶ νῦν ἐφαίνετο μὲν ἔτι ἐνεργῶν κατὰ τὸ πνεῦμα ἐκείνου, ἐν τῇ καρδίᾳ του ὅμως ἦτο Πέρσης ἐπίδουλος, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιχειρήσωσιν εὐθὺς τὴν ἀναχώρησίν των· ἀλλὰ

μετὰ ὀλίγων ἡμερῶν ὁδοιπορίαν, ὁ Τισσαφέρνης, εἰς ὃν ὁ βασιλεὺς ἐπέτρεψεν ἤδη, ἀμοιβῆς χάριν, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ὕσων ὁ Κύρος ἤρ-
χεν ἐπὶ θαλάσσης σατραπειῶν, ἀκολουθῶν αὐτοὺς κατὰ πόδας μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως τοῖς ἔστησεν, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ εἰρημένου Ἀριαίου, παγίδα ἐπιβουλῆς τρομεράν. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα δηλονότι μεσίτου καὶ φίλου, ἀναδεξαμένου νὰ τοὺς συνδιαλλάξῃ μετὰ τοῦ βασιλέως, ἐκάλεσεν εἰς τὴν σκηνὴν του τὸν Κλέαρχον καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς, ἀλλὰ μόλις ἔλθόντας οἱ περὶ αὐτὸν ὡς ἐκ συνθήματος τοὺς συνέλαβον καὶ ἐφόνευσαν πάντας πλὴν ἑνός, ὅστις φυγὼν ἐδήλωσε τὸ συμβῆναι εἰς τοὺς Ἕλληνας· τοῦτο διήγειρεν εἰς αὐτοὺς μέγαν τρόμον· παρελθὼν δὲ τότε εἰς τὸ μέσον ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὅστις ἐκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν ὡς ἐθελοντῆς, διὰ λόγων ἰσχυρῶν ἠνέωρε τὸ καταπεπτωκὸς φρόνημά των· κατὰ τὴν συμβουλὴν του δ' ἐξελέχθησαν νέοι ἀρχηγοί, ἐξ ὧν ὁ μὲν γέρον Σπαρτιάτης Χειρίσοφος διορίσθη ἀρχηγὸς τῶν προπορευομένων, ὁ δὲ Ξενοφὼν αὐτὸς ἐτάχθη εἰς τὴν οὐραγίαν· μετὰ δὲ ταῦτα παραδόντες εἰς τὸ πῦρ ἀμάξας, σκηνάς καὶ πᾶν βάρος περιττόν ἐπεχείρησαν τὴν ἀξιωμανημόνευτον ἐκίειν διὰ τόπων ἀβάτων καὶ τραχέων, κατοικουμένων ὑπὸ διαφόρων ἀγρίων ἐθνῶν (Καρδούχων, Χαλύβων κλ.) καὶ μεταξὺ ἀδιακόπων προσβολῶν τοῦ καταδιώκοντος αὐτοὺς ἐχθροῦ ἐπιστροφὴν (*), ἕως ὅτε μετὰ μῆνας δέκα καὶ πέντε ἐπλησίασαν εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τινὸς ὄρους ἀπῆλυσαν τῆς εὐφροσύνου θεᾶς τοῦ πελάγους, ὅπερ πρὸ τοσοῦτου χρόνου ἐπεθύμουν. Οὐδέποτε ἄνθρωποι χειμικισθέντες ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἶδον μετὰ πλείονος ἀγαλλιάσεως τὴν ξηρὰν ἢ ὅσον οἱ Ἕλληνες ἐνταῦθα τὴν θάλασσαν! Ἐνὰ δὲ μόνον ἀγῶνα εἶχον νὰ ὑποστῶσιν ἔτι, τὸν κατὰ τῶν Κόλχων· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τούτου ἐξῆλθον νικηφόροι καὶ οὕτως ἐκ μυρίων ἔφθασαν ὀκτακισχίλιοι περίπου εἰς τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν πόλιν Τραπεζοῦντα, ὅπου ἔδειξαν τὴν χαρὰν των διὰ θυσιῶν καὶ γυμναστικῶν ἀγώνων.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐπόμενον ἦτο νὰ περιέλθωσιν οἱ Σπαρτιάται μάλιστα καὶ οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν σύμμαχοι αὐτῶν εἰς σχέσιν ἐχθρικὴν πρὸς τὸ Περσικὸν κράτος, ὡς ὑποστηρίζαντες τὸν ἀπο-

(*) Ἡ λεπτομερὴς αὐτῆς περιγραφὴ εὕρεται εἰς τὴν Ἀνάβασιν τοῦ Ξενοφώντος.

εστάτην Κύρον. Ὁ Τισσαφέρνης, τὸν ὁποῖον, ὡς εἴρηται, ὁ βασιλεὺς βραβεύων ἀπέδειξε Σατράπην ἀπάσης σχεδὸν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐξήτησεν εὐθὺς παρὰ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων τελείαν ὑποταγὴν, ἀλλ' αὐταὶ ἀντέστησαν εἰς τὴν αἴτησίν του καὶ ἐπεκαλέσθησαν συγχρόνως τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἐπεμψαν (ἐν Φθινοπώρῳ τοῦ 400 ἔτους) τὸν *Θίμβρινα* ὡς ἄρμοστήν, δόντες αὐτῷ πεντακισχιλίους Πελοποννησίους καὶ τριῆκοσίους Ἀθηναίους (τοὺς ἐπὶ τῶν Τριάκοντα ἱππεύσαντας), εἰς οὓς προσετέθησαν καὶ οἱ ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Κύρου ἀναβάντων σωθέντες καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐθελονταὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδων πόλεων· μετὰ τοῦ στρατοῦ δὲ τούτου ὁ Θίμβρινα ἐγένετο σχεδὸν ἀμαχητὶ κύριος πολλῶν πόλεων τῆς Μυσίας καὶ Αἰολίδος καὶ προέβη μέχρι τῆς λεγομένης Αἰγυπτιακῆς Λαρίσσης, ὅπου κατὰ πρῶτον ἀπήντησε σπουδαίαν ἀντίστασιν· πρὶν ἢ δὲ κατορθώσῃ τὴν ἄλυσιν αὐτῆς ἀνεκλήθη εἰς Σπάρτην, κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν συμμάχων ὅτι ἐπέτρεπεν εἰς τὸν στρατόν του νὰ τοὺς λεηλατῇ. Ἄντ' αὐτοῦ δ' ἐπέμφθη παραχρῆμα ὁ *Δερκυλλίδας*, ὅστις ἐπωφεληθεὶς ἐπιτηδεύει τὴν μεταξὺ Τισσαφέρνους καὶ Φαρναβάζου (σατράπου τῆς Φρυγίας καὶ Βιθυνίας) ὑπάρχουσας ἀντιζηλίαν συνωμολόγησε μετὰ τοῦ πρώτου, ἀκολούθως δὲ, ἀφοῦ ἐγένετο κύριος τῆς Λαρίσσης καὶ ἄλλων πόλεων, καὶ μετὰ τοῦ δευτέρου ἀνακωχὴν, ἐπροστάτευσεν ἔπειτα τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον κατὰ τῶν ληστρικῶν Θρακῶν ἀποτευχίσας αὐτὴν ἐκ θαλάσσης εἰς θάλασσαν καὶ αὐτόθεν ἐτράπη πάλιν κατὰ τῶν δύο εἰρημένων σατραπῶν, οἵτινες, ἐν τῷ μεταξύ, ἐνόησαντες τὴν ἐκ τῆς διαιρέσεως προερχομένην βλάβην, ἠνώθησαν πρὸς ἀλλήλους κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ· ἀλλ' ἐν τῷ Μαιάνδρου πεδίῳ ἀντὶ νὰ συνάψωσι μάχην, ὡς δῆθεν προετίθεντο, ἔκριναν συμφερότερον νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις εἰρήνης μετὰ τοῦ *Δερκυλλίδα*· καὶ ἐπειδὴ δὲν εὐδυναντο νὰ συμφωνήσωσι περὶ τοὺς ὅρους αὐτῆς συνεφώνησαν, μένοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος ἥσυχoi, ν' ἀναγγείλωσι τὰ λεχθέντα ὁ μὲν εἰς Λακεδαιμόνα, οἱ δὲ εἰς τὸν βασιλέα.

Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἀποβιώσαντος ἐν Σπάρτῃ τοῦ βασιλέως Ἄγιδος ἠγέρθη ἕρις σφοδρὰ περὶ τῆς διαδοχῆς μεταξὺ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λεωτυχίδου καὶ τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ του Ἀγησιλάου· ἀλλ' αἱ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ πρώτου ὑπόνοιαι, τὰς ὁποίας καὶ ὁ πατὴρ αὐτὸς ζῶν ἐτρέφε, γινώσκων τὰς ἀθεμίτους τῆς συζύγου του πρὸς τὸν

Ἀλκιβιάδην σχέσεις, καὶ ἔτι μᾶλλον ἢ ἰσχυρὰ ἐπιβρόχῃ τοῦ Λυσάνδρου συνετέλεσαν εἰς τὴν προτίμησιν τοῦ δευτέρου, ἀνδρὸς εὐτελοῦς μὲν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν καὶ χωλοῦ τὸν ἕτερον πόδα, ἄλλως δὲ Σπαρτιάτου ἀληθοῦς κατὰ τὰ ἥθη καὶ τὸ φρόνημα καὶ δι' ἐξόχων πνευματικῶν προτερημάτων διακρινομένου. Εἰς τοῦτον δὲ, ἀποφασισθείσης τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ Ἀσιατικοῦ πολέμου διὰ τὴν μὴ ἐπικύρῳσιν τῆς εἰρήνης, ἀνέθετο ἤδη ἡ Σπάρτη, κατὰ προτροπὴν τοῦ Λυσάνδρου, τὴν ἀρχηγίαν· ὅθεν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 396 ἔτους ὁ νέος βασιλεὺς συγκροτήσας ἐν Γεραιστῷ τῆς Εὐβοίας συμμαχικὸν στρατὸν ἐξ 8000 ἀνδρῶν καὶ περὶ αὐτῶν τριάκοντα συμβούλους, ὧν προΐστατο ὁ Λύσανδρος, ἀπέπλευσεν εἰς Ἑβρεσσον· φοβηθεὶς δὲ ὁ Τισσαφέρνης τὴν ἀπροσδόκητον τῆς νέας ἐχθρικῆς δυνάμεως ἐμφάνισιν, ἔσπευσε νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι ἐμμένει πιστῶς εἰς τὴν μετὰ τοῦ Δερκυλλίδα συμφωνηθεῖσαν ἀνακωχὴν, καὶ ὅτι θέλει πείσει τὸν βασιλέα ν' ἀναγνωρίσῃ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνίδων πόλεων τὴν αὐτονομίαν. Διαρκούσης δὲ τῆς ἀνακωχῆς ὁ Ἀγησίλαος διέτριβεν ἐν Ἑβρεσσῷ ἡσυχίαν ἄγων, ὁ δὲ Λύσανδρος ἠγωνίζετο παντὶ σθένει νὰ ἐνισχύσῃ ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς πόλεσι τὴν ὀλιγαρχικὴν μερίδα καὶ ἀποκαταστήσῃ τὰς ἐν τῷ μεταξὺ καταλυθείσας Δεκαρχίας τοῦ· τοσαύτην δὲ περιποίησιν καὶ τόσας τιμὰς ἀπέδιδον αὐτῷ πάντες, ὥστε ὁ Ἀγησίλαος, ὅστις ἐνώπιόν του ἐφαίνετο ἰδιώτης, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἐξευτέλισιν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος ἤρξατο νὰ τὸν ὑποβλέπῃ οὐδὲ παρεδέχετο πλέον τῶν παρ' αὐτοῦ συσταينوμένων τὰς αἰτήσεις. Οὕτω δὲ ὁ Λύσανδρος θέλων ν' ἀποφύγῃ τὴν παρὰ τῷ βασιλεῖ ταπεινώσιν, ἐζήτησεν ἄλλην ὑπηρεσίαν καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἀπῆλθεν εἰς Ἑλλήσποντον, ἐκεῖθεν δὲ βραδύτερον ἐπανῆλθεν εἰς Σπάρτην.

Ἐν τούτοις ὁ Τισσαφέρνης, ἅμα αὐξηθέντος τοῦ στρατοῦ του διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως σταλείσης ἐπικουρίας, μηδὲνα λόγον ποιούμενος τῶν προηγουμένων σπονδῶν ἀνήγγειλεν αἰφνιδίως εἰς τὸν Ἀγησίλαον ὅτι θέλει τὸν πολεμήσει ἐὰν δὲν ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἀσίας. Πάντες οἱ ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες ἐταράχθησαν μεγάλως νομίζοντες τὴν δυνάμιν των ἐλάττωνα τῆς παρασκευῆς τοῦ βασιλέως· ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος μὴ διστάσας καὶ δι' ἀνίσων δυνάμεων ν' ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα «Εὐχαριστῶ πολὺ τὸν Τισσαφέρνην, παρήγγειλεν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους του νὰ τῷ εἴπωσιν, ὅτι

ἐπιτορκήσας αὐτὸς μὲν πολεμίους ἐκτῆσατο τοὺς Θεοὺς, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας ἐποίησε συμμάχους». Τὸ θάρρος δ' ἑαυτοῦ τοῦτο ἐνέπνευσσε καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν, καὶ συνανθρώπους τάχιστα ἐν Ἐφέσῳ τὸν στρατὸν του, εἰς ὅν προσετέθησαν καὶ αἱ τῶν συμμαχίδων πόλεις βοήθειαι, εἰσέβαλεν εἰς Λυδίαν καὶ Φρυγίαν, ἐκυρίευσσε πολλὰς πόλεις ἀλληλοδιαδόχως, καὶ τέλος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Πακτωλοῦ ἐνίκησε κατακράτος τὸν Περσικὸν στρατὸν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν μάχην τὰν τὴν ὁ Τισσαφέρνης εὕρισκετο ἄπῳ ἐν Σάρδεσιν, οἱ Πέρσαι (θέλοντες νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ἡττάν των) τὸν κατηγορήσαν ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ μετολίγον ἐστάλη ἐκ Σούσων ὁ Τιθραύστης διατεταγμένος ν' ἀποκεφαλίσῃ αὐτὸν καὶ νὰ τὸν διαδεχθῇ εἰς τὴν Σατραπείαν, ὅπως καὶ ἐγένετο.

Ὁ Ἀγχιλλεὺς πεισθεὶς ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ οὐχ ἡττον πανούργου Τιθραύστου εἰς ἐξαμηνιαίαν ἀναχωχὴν μετέβη κατ' αἵτησιν αὐτοῦ εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Φαρναβάζου, ἡλευθέρωσε καὶ ἐνταῦθα πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ καὶ συνέλαβε ἤδη τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν καρδίαν τῆς Περσίας ἵν' ἀνατρέψῃ ἄρδην τοῦτο τὸ ἱκανῶς ἤδη ἐξησθενημένον κράτος, ὅτε ἡ ἐπιτηδειότης μόνον τοῦ εἰρημένου Σατραπόου ἡδυνήθη νὰ δώσῃ τροπὴν ἀπροσδόκητον εἰς τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον.

Ὁ Τιθραύστης δηλονότι ἐπωφελήθει τὴν ἔγκοτον διάθεσιν, ἐν ἣ πρὸ πολλοῦ πολλὰ καὶ τῆς Ἑλλάδος πόλεις διέκειντο πρὸς τὴν ἀγέρωχον καὶ καταθλιπτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης, ἐπεχείρησε καὶ ἐπέτυχε διὰ περσικῶν χρημάτων νὰ διαφθείρῃ τοὺς προσετηκότας πολλῶν ἐξ ἐκείνων, ἰδίως τῆς Κορίνθου, τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ Ἀργους, ὥστε νὰ διεγείρῃσι πόλεμον κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Τοιοῦτοτρόπως δὲ κατωρθώθη μεταξὺ τῶν εἰρημένων πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθησαν ἔτι αἱ Ἀθηναίαι, ἡ Εὐβοία καὶ αἱ δύο Λοκρίδες, συμμαχία τι, τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὁ οὕτω λεγόμενος Κορινθιακὸς ἢ (ἐπειδὴ ἀμέσως ἤρξατο ἐν Βοιωτίᾳ) πρῶτος Βοιωτικὸς πόλεμος.

§. 6. Ὁ Κορινθιακὸς πόλεμος καὶ ἡ Ἀνταλχίδειος εἰρήνη.

Ὁ προκείμενος ἐμφύλιος ἀγὼν ἤρξατο διὰ τῆς ἐπιστρατεύσεως τῶν ὑπὸ τῶν Θηβαίων ὑποστηριζομένων Ὀπουντίων Λοκρῶν κατὰ τῶν Φωκίων, οἵτινες κατεῖχον χώραν τινὰ ἀμφιοβητουμένην παρ' ἐκείνων. Οἱ

Σπαρτιᾶται προσκληθέντες εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῶν τελευταίων ἴδον ἐν τῇ προσκλήσει ταύτῃ περίστασιν πρόσφορον εἰς τὸ νὰ ταπεινώσωσι τοὺς Θηβαίους ὥς ἀρνηθέντας πολλάκις νὰ τοὺς ἀκολουθήσωσι στρατεύοντας καὶ προσέτι ὥς συντελέσαντας εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν Τριάκοντα ἐν Ἀθήναις· Ὁ ὀρμητικὸς Λύσανδρος συναγαγὼν τάχιστα στρατιώτας ἀπὸ τῶν κατὰ τὰς χώρας ταύτας φίλων τῆς Σπάρτης, χωρὶς ν' ἀναμείνῃ τὴν ἄφιξιν τοῦ μετὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ στρατοῦ ἐπερχομένου βασιλέως Πausανίου, συνεκρότησεν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Ἀλάρτου μάχην πρὸς τοὺς Θηβαίους· ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἐφρονεύθη. Παραγενόμενος δ' εὐθύς κατόπιν ὁ Πausανίας δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ τοὺς Θηβαίους, ἐνωθέντων ἤδη μετ' αὐτῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ συνωμολόγησεν ἅπλως ἀνακωχὴν ἵνα λάβῃ ὑποσπόνδους τοὺς παρὰ τὴν Ἀλάρτον πεσόντας· ἔπειτα δ' ἀνεχώρησεν ἀμέσως ἐκ τῆς Βοιωτίας· κατηγορηθεὶς δ' ἐν Σπάρτῃ ἕνεκα τῆς ἀνάνδρου ταύτης, ὥς ἔλεγον οἱ κατήγοροι αὐτοῦ, διαγωγῆς του κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἀλλ' ἀπηλλάγη τῆς καταδίκης διὰ τῆς ἐκουσίᾳ εἰς Τέγεαν φυγῆς του, ὅπου μετοῦπολυ ἐτελεύτησεν ἐκ νόσου καταλιπὼν διαδόχον τῆς βασιλείας τὸν υἱὸν του Ἀγησίπολιν, ἐπιτροπευόμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ του Ἀριστοδήμου.

Ἡ πρώτη αὕτη τῶν Σπαρτιατῶν ἦττα ἐνεθάρρυνε τοὺς συμμάχους, οἵτινες αὐξηθέντες διὰ τῆς προσελεύσεως τῶν Θεσσαλῶν, Ἀκαρνανῶν καὶ ἄλλων συνεκρότησαν ἐν Κορίνθῳ, ὅπου ἤδη μετετέθη τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, στρατὸν πολυάριθμον· ὅθεν ἡ Σπάρτη ἐπικειμένης ἀνάγκης μετεπέμφτατο ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον προκρίνουσα ν' ἀποβάλῃ τὰς ἐξωτερικὰς ἐπισφαλεῖς κατακτησεις παρὰ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν ᾧ δὲ αὗτος, εὐπαιθὴς εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος (καίτοι ἄλλως βαρυαλγὼν διὰ τὴν ἐκ τοῦ θεάτρου τῆς δόξης του ἀναχώρησιν), διαβὰς τὸν Ἑλλήσποντον προήλκυσε διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἐνίκησαν μὲν αἱ Ἀκαδαιμόνιοι τοὺς κοινούς ἐχθρούς των παρὰ τὴν Κορίνθον, συγχρόνως ὅμως ὁ στόλος αὐτῶν, τοῦ ὁποίου τὴν διοίκησιν ὁ Ἀγησίλαος ἀναχωρῶν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν κηδεστὴν αὐτοῦ Πείσανδρον, ἔπαθε τελεῖαν παρὰ τὴν Κνίδον ἦταν (394) ὑπὸ τοῦ Ἑλληνοπερσικοῦ, ναυαρχοῦντος τοῦ πρὸς τὸν Εὐαγόραν μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς συμφορὰν καταφυγόντος Ἀδωνίου. Ὁ Ἀγησίλαος ἔμαθε τὸ δυστυχὲς συμβῆναι ὅτε ἤδη εἶχε προχωρήσει

μέχρι τῆς Βοιωτίας, ἀλλ' ἀποκρύψας αὐτὸ ἀπὸ τοῦ στρατοῦ του ὤρμησε βραδύαις κατὰ τῶν ἐν Κορωνεῖα ἐστρατοπεδευμένων Ἑλλήνων (ἀποτελούντων μέρος τοῦ παρὰ τὴν Κόρινθον συνηγμένου συμμαχικοῦ στρατοῦ) καὶ μετὰ δεινὸν ἀγῶνα κατετράπωσεν αὐτούς. Φαίνεται μολοντοῦτο ὅτι ἡ νίκη δὲν ἦτον ἱκανῶς κρίσιμος ὥστε ν' ἀποκαταστήσῃ ἐντελῶς τὴν κατὰ γῆν τῶν Σπαρτιατῶν ὑπεροχὴν καὶ νὰ συνεπαγάγῃ τὴν γενικὴν εἰρήνην· Ἐξεναντίας τὰ πάθη ἀνεφλέχθησαν ἤδη σφοδρότερον καὶ ὁ ἰσθμὸς ἐγένετο τοῦ λοιποῦ τῶν ἐχθρικών συγκρούσεων τὸ κέντρον (*), τῶν μὲν Ἀθηναίων, Βοιωτῶν καὶ Ἀργείων καὶ τῶν συμμαχῶν αὐτῶν ὀρμωμένων ἐκ Κορίνθου, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συντεταγμένων αὐτοῖς ἐκ Σικυῶνος. Οὐδεμία ἐντούτοις συνεκροτήθη μάχη μεγάλη· συνήθως ὑπερίσχυον οἱ Σπαρτιάται κατὰ ξηρὰν, οἱ δὲ σύμμαχοι κατὰ θάλασσαν· ὁ κατὰ ξηρὰν δὲ πόλεμος ἀπέβη διὰ τοῦτο καὶ μόνον λόγου ἄξιος, ὅτε τότε πρῶτον ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς Ἰφικράτης ἐφήρμοσε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθεῖσαν νέαν τακτικὴν ἀναδείξας κύριον στρατιωτικὸν σῶμα τοὺς πελταστας, καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὡσαύτως ἐποχῆς ἐπεκράτησε πανταχοῦ τὸ σύστημα τῶν μισθοφόρων, καθόσον οἱ ἐλεύθεροι πολῖται ἀπέφευγον ἤδη ἐπὶ μᾶλλον τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν· τὴν κρίσιν μολοντοῦτο τοῦ ἀγῶνος ἐπήγαγον τὰ κατὰ θάλασσαν γεγονότα· διότι εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Κνίδῳ ναυμαχίαν ὁ Κόνων, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Φαρναβάζου, ἀφῆρσεν ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων πάσας τὰς ἐπέκεινα τοῦ Αἰγαίου Πελάγους αὐτῶν κτήσεις, πλὴν τῶν δύο Ἑλλησποντίων πόλεων· Σηστοῦ καὶ Ἀβύδου· ἀκολούθως δὲ αὐτὸς τε καὶ ὁ Φαρναβάζος συμπλέοντες προὔχωρησαν διὰ τῶν Κυκλάδων εἰς Μῆλον καὶ ἐντεῦθεν πρὸς τὰ παράλια τῆς Λακωνίας τραπέντες ἐδήλωσαν αὐτὰ, ἔπειτα ἔπλευσαν ἐπὶ Κύθηρα, τὴν νῆσον, καὶ κυριεύσαντες ταύτην ἐξ ἐφόδου καὶ φρουρὰν ἱκανὴν ἐν αὐτῇ καταστήσαντες ἀνήχθησαν εἰς Κόρινθον, ὅθεν, ἀφοῦ διελέχθησαν μετὰ τῶν συμμαχῶν καὶ ἐχορήγησαν αὐτοῖς χρήματα Περσικὰ πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, ἀνέπλευσαν εἰς Ἀσίαν· καὶ ὁ μὲν Φαρναβάζος ἔμεινεν ἐνταῦθα, ὁ δὲ Κόνων χρήματα ἱκανὰ λαβὼν παρὰ τοῦ Σατραπόου

(*) Ὁ μέχρι τοῦδε Βοιωτικὸς τοῦντεῦθεν μάλιστα ἕως τῆς Ἀνταλκιδέας εἰρήνης (393—387) καλεῖται Κορινθιακὸς πόλεμος.

κατέπλευσε μετὰ τοῦ βασιλικοῦ στόλου εἰς Πειραιᾶ (392), ὅπου ἐπεχειρήσεν εὐθὺς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν μακρῶν τειχῶν καὶ τὴν σύστασιν νέας ναυτικῆς δυνάμεως.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης ἡ Σπάρτη, θεωροῦσα τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς σαλεύουσάν, ἐστοχάσθη ὅτι μόνον διὰ τινος μετὰ τῶν Περσῶν εἰρήνην ἐδύνατο νὰ σωθῇ καὶ τούτου ἕνεκα ἐπεμψε τὸν πανουργὸν *Ἀνταλκίδαν* πρὸς τὸν Σατράπην τῆς Λυδίας *Τηρίδαξον*. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἅμα τοῦτο μαθόντες, ἐπεμψαν ὡσάύτως πρέσβεις, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ Κόνων αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθησαν παραυτίκα καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν συμμάχων πόλεων: Βαιωτίας, Κορίνθου καὶ Ἄργους. Ὁ ἀγέρωχος Σατράπης σαγηνευθεὶς ὑπὸ τῶν θωπευτικῶν λόγων τοῦ Ἀνταλκίδου συγκατετέθη καὶ χρήματα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας νὰ χορηγήσῃ λάθρα πρὸς ναυπήγησιν πλοίων καὶ τὸν Κόνωνα, ὡς δῆθεν μεταχειρισθέντα τὰς δυνάμεις τῆς Περσίας ἐπὶ βλάβῃ αὐτῆς, ν' ἀποβάλλῃ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Περσικοῦ στόλου καὶ νὰ τὸν φυλακίσῃ (*). Μολαταῦτα ἡ εἰρήνη ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν κατωρθώθη καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι διήρκεσαν ἐφ' ἱκανὸν ἔτι χρόνον. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ Φαρναβάζου, ἐπέδειξαν καὶ αὖθις τὴν ὑπεροχὴν των κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ, στρατηγούντων τοῦ Ἰφικράτους καὶ τοῦ Στειρέως *Θρασυβούλου*, ὅστις διεδέχθη τὸν Κόνωνα καὶ οὗτος μὲν κατέλαβε τὸ Βυζάντιον, τὴν Χαλκηδὸνα καὶ τὴν Λέσβον (390), ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ πολὺ πρόωρα διὰ τὴν δόξαν τῆς ἐκυτοῦ πατρίδος, ἐν ᾧ εἰσέπραττεν εἰσφοράς τινάς· εἰς τὰ παράλια τῆς Παμφυλίας ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν αὐτόθι κατοίκων· ἐκεῖνος δὲ ἐνίκησε νίκας λαμπράς ἐν Χερσονήσῳ καὶ τὸν Ἀρμωσὴν αὐτὸν τῆς Ἀβύδου Ἀναξίβιον ἀπέκτεινεν (389). Ἐφάμιλλος δὲ τοῦ Ἰφικράτους καὶ ἄλλος Ἀθηναῖος στρατηγός, ὁ *Χαθρίας*, ἐπολέμει καὶ ἀνεκτάτο κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τὴν ἀποστάσιν Αἰγιναν (388)· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἡ τόλμη τοῦ *Τελευτίου*, ἀδελφοῦ τοῦ Ἀγησιλάου, ὅστις μετὰ Λακεδαιμονικῶν πλοίων εἰσέπλευσε νυκτὸς εἰς τὸν Πειραιᾶ αὐτὸν καὶ

(*) Ἡ μετέπειτα τοῦτου τύχη δὲν εἶνε γνωστὴ· διότι κατὰ τινας μὲν ἀπαχθεὶς εἰς Σοῦσα ἐθανατώθη ἐκεῖ· κατ' ἄλλους δὲ, διαδράς ἐκ τῆς φυλακῆς, κατέφυγε πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐλὶον αὐτοῦ Εὐαγόραν ἐν Κύπρῳ καὶ ἀπέθανεν ἐνταῦθα θάνατον φυσικόν.

πολλὰς τῶν αὐτοῦ ὁρμουσῶν τριήρεων συναπήγαγε, τοῦτο δὲ ἡ παρὰ τὴν Ἄβυδον θαλασσία νίκη τοῦ ὑπὸ τῶν Συρακουσίων καὶ τοῦ Τηριβάρου βοηθουμένου Ἀνταλκίδου, καὶ ἡ κατὰ συνέπειαν ταύτης ἐπικράτησις ἀπάσης τῆς θαλάσσης, ὥς καὶ ἡ παρεμπόδισις τῆς ἐκ τοῦ Πόντου καταπλεύσεως σιταγωγῶν νηῶν εἰς Ἀθήνας, ἐρόβισαν τοσούτον τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε νὰ ἐπιθυμήσωσι πάντες ἰσχυρῶς τὴν εἰρήνην. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, μὴ ἔχοντας τὰ μέσα νὰ διατηρηθῶσιν εἰς ὅπερ ἐβόησαν ὕψος τῆς δυνάμεως, καὶ ἰδίως νὰ φυλάξωσι διὰ φρουρῶν ὅσας ἐκτέησαντο πόλεις, κατέστη ἀνάγκη ἡ τοῦ πολέμου κατάπαυσις· συνεχῆς δὲ καὶ σύντονος ἀγὼν ἐξήντησε τὰς δυνάμεις ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τῆς εἰρήνης μόνον προσεδόκατο τῶν δεινῶν ἀπαλλαγὴ.

Οὕτω δ' ἔχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Ἀνταλκίδας ἀναβὰς εἰς Σάμους ἐπενέλαβε τὰς μετὰ τοῦ Τηριβάρου διαπραγματεύσεις του (387 π. Χ.) καὶ κατώρθωσε τέλος τὴν τὸ ὄνομα αὐτοῦ δικαίως φέρουσαν *αἰσχρὰν ἐκείνην εἰρήνην*, δι' ἧς ὅλαι αἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδες πόλεις καὶ ἐκ τῶν νήσων αἱ Κλαζομεναὶ καὶ ἡ Κύπρος παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Πέρσας, αἱ δ' Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, μικραὶ καὶ μεγάλαι, πλὴν τῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνέκαθεν ἀνηκουσῶν: Ἀθήνου, Ἰμβρου καὶ Σκύρου, ἐκπρόχθησαν αὐτόνομοι, καὶ τελευταῖον αἱ Πέρσαι ὁμοῦ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνεδέχθησαν κοινῶς τὴν φροντίδα τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὅρων αὐτῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Σπάρτη ἐκράτυεν ἐκ νέου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι, καθόσον διὰ μὲν τῆς παραδόσεως τῶν Ἀσιατικῶν πόλεων ἐκέρδησε τὴν φιλίαν τῶν Περσῶν καὶ περιώρισεν τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, διὰ δὲ τῆς διαταχθείσης αὐτονομίας τῶν μικροτέρων τῆς Ἑλλάδος πολιτειῶν ἐκτέησατο τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ διαλύσῃ τὰς ὁμοσπονδίας τῶν μεγαλητέρων (οἷον τῆς Βοιωτίας, τῆς Ἠλίδος κλ.) διατηροῦσα μόνον τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς.

§. 7. Ἡ καταπιεστικὴ ἐξουσία τῆς Σπάρτης· ὁ Ὀλυνθιακὸς πόλεμος· κατάληψις τῆς Καδμείας.

Ἡ Σπάρτη, ἐπὶ τῇ πεποιθήσει τῆς ἰδίας ἐκυτῆς ὑπεροχῆς, ἠθέλησε ἤδη νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἰσχὺν τῶν ὅπλων της καὶ πέραν τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, τοῦτέστι νὰ τιμωρήσῃ τὰς συμμάχους ἐκείνας πόλεις, αἵτινες ἐν καιρῷ πολέμου ἐδείχθησαν εὐνοϊκώτεραι πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς.

οὕτω τὴν μὲν Μαντίνειαν ὥς ὑποστηρίζασαν τοὺς Ἀργεῖους διὰ χορηγίσεως τροφῶν ἐπέταξε νὰ καθαιρέσῃ τὰ τείχη τῆς καὶ μὴ ὑπακούσασαν τὴν ἡνάγκασε διὰ τινος τεχνητῆς πλημμύρας νὰ παραδοθῇ, τὴν κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων καὶ τοὺς κατοίκους τῆς διεσκόρπισεν εἰς 4 κώμας (383)· τὴν δὲ Φλιοῦντα ὑπεχρέωσε μετὰ δεινὴν πολιορκίαν νὰ δεχθῇ τοὺς ἐξορίστους ἀριστοκράτας, νὰ τοῖς ἀποδώσῃ τὰ κτήματά των καὶ νὰ εἰσαγάγῃ ἐκ νέου τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα (385). Ἀποῦ δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ διέθεσε τὰ τῆς Πελοποννήσου δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν δύναμίν τῆς καὶ πρὸς τὰ ἔξω, ὅταν μεταξὺ ἑλλήνων αἱ Χαλκιδικαὶ πόλεις: Ἄκανθος καὶ Ἀπολλωνία ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειάν τῆς κατὰ τῆς Ὀλύμπου, ἥτις διατελοῦσα μὲν τὸ πρότερον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων βασιλέων, ἔπειτα δ' αὐτονομηθεῖσα καὶ ἀκμάσασα ἀπαρτήτητος, ἀπὸ τῆς ἐκπτώσεως μάλιστα τῆς ἀντιζήλου αὐτῆς Ποτιδαίας, ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ τὰς γείτονας τῆς Χερσονήσου πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὰς δύο εἰρημέναις. Ἐπὶ τῇ αἰτήσει λοιπὸν τούτων ὥς καὶ τοῦ τῆς Μακεδονίας βασιλέως Ἀμύντα καὶ θέλουσα ἐνταυτῷ νὰ ματαιώσῃ ἐπικειμένην τινὰ συμμαχίαν ἐκείνης μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν ἀπεφάσισε νὰ πέμψῃ στρατὸν ἐκ μυρίων ἀνδρῶν, ὧν οἱ μὲν ἐκ τοῦ προχείρου ἐτοιμασθέντες ἀνεχώρησαν εὐθὺς μετὰ τοῦ *Εὐδαμίδα*, οἱ δὲ ἠκολούθησαν παρὰ πόδας ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου *Φοιβίδαν* (*). Ἐν ᾧ δὲ οὗτος, διὰ τῆς Βυιωτίας πορευόμενος, ἔστη ἐν στρατοπεδείᾳ παρὰ τὴν πόλιν τῶν Θηβῶν, ἐπαρουσιάσθη νέαι τις εὐκαιρία κορέσεως τῆς Σπαρτιατικῆς φιλαρχίας.

Ἐν Θήβαις δηλονότι ἐστρασίζον τότε, ὥς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσι, Δημοκρατικοὶ καὶ Ὀλιγαρχικοί, ὧν οἱ μὲν ἡσπάζοντο τὰ τῶν Ἀθηνῶν, οἱ δὲ ἔκλινον πρὸς τὴν Σπάρτην, καὶ ἐκείνων μὲν ἡγεῖτο ὁ *Ισμηρίας*, τούτων δὲ ὁ *Λεοντιάδης*, ἀμφοτέροι δὲ ἦσαν πολέμαρχοι τοῦ ἔτους 383. Ὁ τελευταῖος προθέμενος μετὰ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ Ὀλιγαρχικῶν τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας ἐπίεισε τὸν εἰρημένον *Φοιβίδαν* νὰ κατὰλάβῃ αἰφνιδίως τὴν Καδμείαν καθ' ἣν

(*) Ὁ ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ τῆς Σπάρτης στρατὸς μόλις μετὰ τριετὴ ἀδιάκοπον ἀγῶνα καὶ ἀποῦ δύο στρατηγοί, ὁ τοῦ Ἀγησιλέου ἀδελφὸς Τελευτίας καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγησίπολις ἀπωλέσθησαν, ἐδυνάθη νὰ καταβάλῃ τοὺς Ὀλυγθίους.

ἡμέραν αἱ γυναῖκες ἐώρταζον ἐν αὐτῇ τὰ Θεσμοφόρια, πλείστη δ' ἐρημία ὑπῆρχεν ἐν τῇ πόλει· τούτου δὲ γενομένου, ὁ μὲν Ἰσακηνίας συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη, οἱ Ὀλιγαρχικοὶ ὑπερίσχυσαν, οἱ πλείστοι δὲ τῶν Δημοκρατικῶν (300—400 τὸν ἀριθμὸν) φοβηθέντες κατέφυγον εἰς Ἀθήνας καὶ εὖρον ἐνταῦθα τὴν αὐτὴν φιλοξενίαν, ἣν πρὸ 20 ἐτῶν οἱ Θηβαῖοι εἶχον δεῖξει πρὸς τοὺς Ἀθηναίους φυγάδας. Πᾶσα ἡ Ἑλλὰς ἐταράχθη καὶ ἠγανάκτησε διὰ τὸ συμβάν. Καὶ εἰς τὴν Σπάρτην αὐτὴν, ὅπου ὁ Λεοντιάδης ἐκόμισε τὴν περὶ τούτου πρώτην ἀγγελίαν, οἱ τε Ἔφοροι καὶ τὸ πλῆθος ὠργίσθησαν κατὰ τοῦ Φοιβίδα ὅτι ἔπραξε μὴ προσταχθέντα ὑπὸ τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὅταν ὁ Ἀγησίλαος παρελθὼν εἰς τὸ μέσον εἶπεν, ὅτι ἔπρεπε προηγουμένως νὰ ἐξετασθῇ ἐὰν ἡ Σπάρτη ἐδύνατο ἐντεῦθεν νὰ ὠφελήθῃ ἢ οὐ, καὶ ἔπειτα ὁ Λεοντιάδης αὐτὸς ἀπέδειξεν ὅτι ἡ μετὰ τῶν Θηβῶν ἔνωσις ὑπέσχετο μέγα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὄφελος, ἀπεφάσισαν πάντες τὴν ἅπαξ καταληφθεῖσαν ἀκρόπολιν νὰ διατηρήσωσι καὶ τὴν Λακωνίζουσαν ἐν Θήβαις φατρίαν νὰ δορυφορήσωσι· τὸν δὲ Ἰσμηνίαν, κατηγορηθέντα ὅτι εὕρισκετο δῆθεν εἰς σχέσιν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος, Λακεδαιμόνιοι δικασταὶ κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Οὕτως ἡ Σπάρτη ἐνέκρινε τὴν πράξιν, ἥτις προσέβαλλεν οὐσιωδῶς τὸ διεθνὲς δίκαιον! ὅτι δὲ συγχρόνως ἐκόλασε τὸν Φοιβίδα παύσασα αὐτὸν τῆς στρατηγίας καὶ εἰς δέκα μυριάδων δραχμῶν ζημίαν καταδικάσασα, τοῦτο δὲν ἦτο εἰμὴ προσπεποιημένης ἀπαρεσκείας ἐνδειξις, ἥτις ἤλξανεν ἔτι μᾶλλον τὸν θαυμασμὸν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων (*). Ἀλλ' ἡ Νέμεσις δὲν ἄφησεν ἐπὶ πολὺ ἀτιμώρητον τὴν ἀδικίαν.

§. 8. Ἐλευθέρωσις τῶν Θηβῶν· Πελοπίδας καὶ Ἐπαμινώνδας· ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη.

Ἱερὸν πνεῦμα ὀργῆς καὶ ἐκδικήσεως κατέλαβε τοὺς φυγάδας Θηβαίους· ματαίως ἡ Σπάρτη ἀπήτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν παράδοσιν αὐτῶν. Οἱ φυγάδες συνεννοήθησαν ἤδη, πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς πατρίδος αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Σπαρτιατικοῦ ζυγοῦ, καὶ μετὰ τῶν αὐτόθι ὑπολελειμμένων φίλων, μάλιστα μετὰ τοῦ *Φυλλίδα* καὶ *Χάρωνος*, ἐξ

(*) Πλούταρχ. εἰς βίον Πελοπ. 6. «Οἱ μὲν ἄλλοι πάντες Ἕλληγες ἐθαύμαζον τὴν ἀπειρίαν, αἱ δὲ μὲν πρόξεντα κολάζουσι, τὴν δὲ πρᾶξιν δοκιμάζουσιν».

ἦν ὁ πρῶτος τοσοῦτον ἐπιτηδεῖως ἐδυνήθη νὰ κρύψῃ τὸ ἀληθές αὐτοῦ αἶσθημα, ὥστε ἤξιώθη τῆς πλήρους τῶν τότε πολεμάρχων *Ἀρχία* καὶ *Φιλιππου* πίστεως καὶ ὑπὸ τούτων εἰς Ἀθήνας ἔνεκα δημοσίων πραγμάτων ἀπεστάλῃ. Συνδιαλεχθέντος δὲ αὐτοῦ ἐνταῦθα ἰδίως μετὰ τοῦ φυγάδος Μέλλωνος ὤρίσθη ἡ ἡμέρα, καὶ ἦν ἔμελλον νὰ φανεύσῃσι μὲν τοὺς δύο πολεμάρχους, ν' ἀνακηρύξῃσι δὲ τὴν ἐλευθερίαν. Ἐν Δεκεμβρίῳ λοιπὸν τοῦ 379 ἔτους δώδεκα φυγάδες, ἐν οἷς καὶ ὁ *Πελοπίδας*, μετημφισμένοι ὡς κυνηγοί, εἰσῆλθον, ἀρχομένης νυκτὸς, εἰς Θήβας καὶ μετὰ βραχείαν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Χάρωνος ἐνεδρεῖαν, προστεθέντων καὶ ἄλλων ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει ὁμοφρόνων, οἱ μὲν κατὰ τῶν ἐν συμποσίῳ διατελούντων πολεμάρχων ἐπιτεθέντες, ὁ δὲ *Πελοπίδας* ἰδίως πρὸς τὸν Λεοντιάδην τραπεῖς ἐξεπλήρωσαν ἐπιτυχῶς ὅ,τι ἐσκόπουν. Τὴν πράξιν δὲ ταύτην διεδέχθη ἀμέσως ἡ τῶν πεφυλκισμένων ἀπόλυσις καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν δημοσίᾳ τῶν πολιτῶν πρόσκλησις. Ὁ *Ἐπαμεινώνδας* καὶ ὁ *Γοργίδας* ἔδραμον εὐθὺς ἔχοντες περὶ ἑαυτοὺς οὐκ ὀλίγους νέους· τὴν δ' ἐπαύριον ἔφθασαν καὶ ὕλοι οἱ ἐν ταῖς μεθορίαις τῆς Ἀττικῆς τὸ ἀποτέλεσμα καταδοκοῦντες φυγάδες· συνελθόντος δὲ τοῦ δήμου εἰς ἐκκλησίαν, ὁ *Ἐπαμεινώνδας* καὶ ὁ *Γοργίδας* εἰσῆγον τοὺς περὶ *Πελοπίδαν* ὑπὸ ἱερέων περιεχομένους· ὁ δὲ δῆμος τοὺς ὑπεδέχθη ὀρθίως ἀποκλῶν αὐτοὺς εὐεργέτας καὶ σωτῆρας, καὶ ἀμελλητί προεχειρίσατο Βοιωτάρχας τοὺς κορυφαίους τοῦ ἐπιχειρήματος· *Πελοπίδαν*, *Χάρωνα* καὶ *Μέλλωνα*· ἡ δ' ἐν τῇ *Καδμείᾳ* Σπαρτιατικῇ φρουρᾷ μὴ ἔχουσα ἱκανὴν τροφῶν προμήθειαν ἠναγκάσθη μετοῦ πολὺ νὰ παραδοῇ ὑπόσπονδος.

Οὕτω λοιπὸν αἱ Θῆβαι ἠλευθερώθησαν· ἀλλὰ τοῦτο μόνον δὲν ἤρκει· ἀνάγκη ἦτο καὶ νὰ στηριχθῇ ἡ ἀποκτηθεῖσα ἐλευθερία ἀπέναντι τῆς δυνάμει προεχούσης Σπάρτης· τούτου ἔνεκα οἱ ἄνδρες, ὅσοι προῖσταντο τῶν πραγμάτων, πάντα ἐμηχανεύθησαν ὅπως ἀσφαλίσωσι καὶ προαγάγῃσι τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, ἥτις μέχρι τοῦδε διετέλει ἀδοξοῦσα (εἴτε ἔνεκα τῆς κατὰ τὸν Περσικὸν ἀγῶνα ἀνθελληνικῆς διαγωγῆς αὐτῆς, εἴτε ἔνεκα τῆς περὶ τὴν παιδείαν ὑστερήσεώς της), ἐσωτερικῶς μὲν ἐνισχύοντες τὸ κοινὸν φρόνημα, ἐξωτερικῶς δ' ἐπωφελοῦμενοι ἐπιτηδεῖως τὴν τε κατὰ τῆς Σπάρτης ἐξεγερθεῖσαν κοινὴν γνώμην καὶ τὴν παροῦσαν ἐξασθένεισιν τῶν λοιπῶν πολιτειῶν. Εἰς τὴν σπουδὴν δὲ ταύτην εὐρέθησαν ἰδίως σύμφωνοι ὁ *Ἐπαμεινώνδας* καὶ ὁ

Πελοπίδας, οἵτινες, καὶ τοὶ διαφόρου χαρακτῆρος καὶ ἀνομοίας καταστάσεως (ἐκεῖνος μὲν πτωχὸς οὗτος δὲ πλούσιος καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς γένους), ἦσαν ἀμφοτέρωθεν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διὰ στενωτάτης φιλίας συνδεδεμένοι καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτος ἐφλέγοντο· ὁ Ἐπαμινώνδης δὲ εἶχε καὶ τοῦτο περιπλέον, ὅτι ἐγκύβας εἰς τὴν μελέτην τῆς Πυθαγορείου φιλοσοφίας, ἦτις καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ τὸν ἐδείκνυσεν ἀνώτερον τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ ὁμίλου καὶ τὸν ἐνίσχυεν εἰς τὸ ἀνέχεσθαι ἀγογγύστως τὴν πτωχείαν του, ἐσπούδαζε νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας καὶ εἰς τὸν δημόσιον βίον, τὴν ἀληθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην ὡς σκοπὸν τούτου ἐπιδιώκων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Πελοπίδας εἰς τὰς ἠθικοφιλοσόφους τὰς μελέτας τὸν Ἐπαμινώνδαν σπουδαίως ἐμιμῆτο, ἐντεύθεν αἱ προσπάθειαι ἀμφοτέρων ἐπρεπε τόσῳ βεβαιότερον νὰ τελεσφορήσωσιν.

Ἐν πρώτοις ἡ πόλις καὶ τὰ περίῃ αὐτῆς ὠχυρώθησαν, ἡ δὲ τῆς ἀκροπόλεως φύλαξις ἐπετράπη διηνεκῶς εἰς τὸν ἱερὸν λόχον, τὸ ὅποion ὁ Γοργίδης συνεκρότησεν ἐκ 300 λογάδων, δι' ἀρρήκτων δεσμῶν φιλοπατρίας, συγγενείας καὶ ἀγάπης πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένων. Ἀκολουθῶς προσεικλύσθησαν εἰς σενώτερον σύνδεσμον αἱ Βοιωτικαὶ πόλεις, ἐξαιρουμένων τῶν Πλαταιῶν, Θεσπιῶν καὶ τῆς Ὀρχομενοῦ, αἵτινες εἶχον φρουρὰν Λακεδαιμονίων· τέλος δ' ἐζητήθη καὶ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων· καὶ καταρχὰς μὲν οὗτοι ἐδείχθησαν πρόθυμοι πέμψαντες εἰς βοήθειαν πεντακισχιλίους ἄνδρας, ἀλλὰ μετολίγον εἰσβαλόντος στρατοῦ μεγάλου εἰς τὴν Βοιωτίαν, οὐ μόνον ἀνεκάλεσαν τὴν σταλείσαν βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ αὐστηρῶς ὅλους τοὺς Βοιωτὰς καταδίδωξάν· μόλις δὲ, ἀφοῦ ὁ Πελοπίδας, θέλων νὰ ἐκπολεμώσῃ τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἔπεισε δι' ἀπάτην τὸν ἐν Θεσπιαῖς ἀνοστήσαν Σφοδρίαν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν αἰφνιδίαν τοῦ Πειραιῶς κατάληψιν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν, καίτοι ματαιωθῆσης τῆς τοῦ Σφοδρίου ἐπιχειρήσεως, νὰ συμμαχήσωσιν ἤδη σπουδαίως μετὰ τῶν Ὀθηαίων. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, εἰσηγουμένου τοῦ ἀξιολόγου στρατηγοῦ Τιμοθέου (υἱοῦ τοῦ Κόνωνος), ἐσπούδασαν πραγματοποιήσωσι σχέδιόν τι, ἡρέμα ἀναπτυσσόμενον, μελλούσης θαλασσίας ἡγεμονίας διὰ τῆς συμμαχικῆς ἐνώσεώς των μετὰ τῶν νικητῶν τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ πολλῶν περαικίων πόλεων· καὶ ἐπειδὴ ὅλας αὐτάς, μικράς ἢ μεγάλας, παρεχρεῖτο, ἐπὶ τῇ βάσει τελείαν

αὐτονομίας, ἴσης ψήφου δικαίωμα ἐν τῷ κοινῷ Συνεδρίῳ, κατηργούντο δ' αἱ μέχοι τοῦδε εἰς τινὰς αὐτῶν ὑφιστάμεναι κληρουχίαι, καὶ οὐδεμία τοιαύτη ἐπετρέπετο τοῦ λοιποῦ, ἐντεῦθεν κατορθώθη *Ἀθηναϊκὴ τις Συμμαχία ἢ Ὀμοσπονδία ἐκ πέντε καὶ ἐβδομήκοιτα πόλεων* (ἐν αἷς περιείχοντο καὶ ἡ Χίος, τὸ Βυζάντιον, ἡ Ρόδος καὶ ἡ Μιτυλήνη), δυναμένη ν' ἀντιπαραταχθῇ κατὰ θάλασσαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας.

Οὕτως ἡ Σπάρτη εἶχεν ἤδη ἀπέναντι αὐτῆς δύο κραταιοὺς ἐχθροὺς, τοὺς Θηβαίους καὶ Ἀθηναίους συμμαχοῦντας. Ὁ γέρον Ἀγχισίλαος, εἰς ὃν τὸ πρῶτον ἡ ἀρχηγία ἀνετέθη, κατήρξατο τοῦ πολέμου εἰσδελὼν μετὰ μεγάλου συμμαχικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Βοιωτίαν (378). Ἀλλ' οὔτε κατ' αὐτὴν οὔτε κατὰ τὴν τοῦ προσεχοῦς ἔτους ἐκστρατείας του ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ κρίσιμόν τι· διότι οἱ Θηβαῖοι, ἀποφεύγοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος πᾶσαν γενικὴν μάχην, περιωρίζοντο εἰς ἀψιμαχίας, δυναμένας νὰ τοὺς προγυμνάσωσι καὶ νὰ ἐξεγείρωσι κατὰ μικρὸν τὸ φρόνημά των, ὥστε νὰ τοὺς ἀναδείξωσιν ἐπιτηδεύους καὶ εἰς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην πάλην· πρὸς τὸν τοιοῦτον δὲ ἀμυντικὸν πόλεμον τοὺς ὑπεστήριζον μεγάλως καὶ οἱ ὑπὸ τὸν στρατηγηματικὸν Χαβρίαν Ἀθηναῖοι. Ὅτε δ' ὁ Ἀγχισίλαος ἐπληθὺς ἐκ Βοιωτίας οὐ μόνον ἄπρακτος ἀλλὰ καὶ τετρωμένος, ὁ Ἀνταλκίδας ἰδὼν αὐτὸν οὕτως ἔχοντα «*καλὰ διδασκάλια, τῷ εἶπε, παρὰ Θηβαίων ἀπολαμβάνεις, διδάξας αὐτοὺς μὴ βουλομένους μάχεσθαι*».

Τὸ δὲ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου (376), νοσούντος ἤδη τοῦ Ἀγχισίλαου, οἱ Σπαρτιάται ἐπέτρεψαν τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν ἕτερον βασιλέα *Κλεόμβροτον Α'*. Ἀλλὰ καὶ αὐτός προχωρήσας μέχρι Κιθαιρώνας ἠναγκάσθη ὑπὸ τῆς ἡνωμένης δυνάμεως τῶν Θηβαίων καὶ Ἀθηναίων νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως· βλέπουσα δὲ οὕτως ἡ Σπάρτη τὸ ἀτελεσφόρητον τῶν κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεών της ἀπεφάσισε νὰ ἐξοπλίσῃ στόλον τινά ἵνα διακωλύσῃ τὴν ἐπαγωγὴν σίτου εἰς Ἀθήνας καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἀναγκάσῃ αὐτάς εἰς τὸ νὰ παραιτηθῶσι τῆς μετὰ τῶν Θηβῶν συμμαχίας· ἀλλ' ὁ Χαβρίας ἡγούμενος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἀνέτρεψε τὸ σχέδιον ἐκεῖνο καταναυμαχήσας περὶ Νάξον λαμπρῶς τὰς ὑπὸ τὸν *Πόλλιν* ἐξήκοντα καὶ πέντε ναῦς τῶν Λακεδαιμονίων (376). Ἀκολούθως δ' ὁ Τιμόθεος μεθ' ἑνὸς ἄλλου στόλου περιπλεύσας τὴν Πελοπόννησον ἐκυρίευσεν τὴν Κεφαλληνίαν, τὴν ἀξιό-

λογον Κέρκυραν, καὶ ἤνωσεν αὐτάς ὥς καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ ἄλλας ἐκεῖθι νήσους καὶ λαοὺς μετὰ τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τέλος συναντηθεὶς μετὰ τοῦ εἰς καταδίωξιν αὐτοῦ πεμφθέντος Πελοποννησιακοῦ στόλου περὶ *Λευκάδα* καὶ ναυμαχήσας ἐνίκησεν αὐτὸν κατακράτος (372). Ὁ αὐτὸς δὲ Τιμόθεος καὶ ὕστερον πάλιν, μετὰ Ἰφικράτους, εὐδοκίμησε περὶ Κέρκυραν ἐλὼν αὐτάνδρους ἐννέα τριήρεις, ἃς ἔπεμπεν ἐπὶ συμμαχίαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ὁ τῶν Συρακουσῶν τύραννος Διονύσιος.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἔπραττον οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ κατὰ θάλασσαν ἀξίως τῆς ὁποίας προΐστατο νέας συμμαχίας καὶ τοῦ πρώην κλέους τῆς πατρίδος των, ὁ Πελοπίδας ἡγούμενος τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ ὀλίγων ἱππέων ἔσταινε νῦν πρῶτον κατὰ Λακεδαιμονίων τρόπαια ἐπὶ τῆς ξηρᾶς· περὶ *Τέγυραν* τοῦτέστι ἀπαντήσας δύο μῦρας, ἐρχομένας ἐκ Σπάρτης νὰ διαδεχθῶσι τοῦ ὄρχομενοῦ τὴν φρουράν, συνῆψε μετὰ αὐτῶν καίτοι διπλασίῳν μάχην κρατεράν καὶ ἐνίκησε κατακράτος. Οὐδέποτε δὲ τοῦτο συνέβη κατὰ τοὺς προτέρους χρόνους, ἀλλ' ἦν σύνθηες εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ νικῶσι καὶ ἐλάττονες ὄντες τοὺς πλείονας· διὸ οἱ Θηβαῖοι ἐφρονηματίσθησαν ἐπὶ τῷ κατορθώματι τούτῳ καὶ εἶχον ἤδη τὴν ἀνδρείαν περιβοήτην διδάξαντες τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ὥς λέγει ὁ Πλούταρχος, ὅτι *δὲν ἐκφέρει μόνος ὁ Εὐρώτατος ἀνδρας μαχητὰς καὶ ἀνδρείους*· ἰδίως δὲ ὁ ἱερὸς λόχος ἔλαβε τὴν ὑπερτάτην ἐπὶ ἀνδρείᾳ τάξιν· καὶ ἀληθῶς ἀπὸ τῆς προκειμένης μάχης μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ, καθ' ἣν ἐνδόξως ἀπώλετο, ὑπῆρξε διαπαντὸς ἀήττητος.

Τὰ εὐτυχῇ ταῦτα γεγονότα καὶ τὰς περιστάσεις τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ πολέμου ἐπωφελοῦμενοι ἐπιτηδεῖως οἱ προεξάρχοντες τῶν Θηβαίων Ἐπαμινώνδας καὶ Πελοπίδας ἐσπούδασαν νὰ περιποιήσωσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν καὶ αὐθις τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων καὶ τοιουτοτρόπως ἐκ τῶν ἠνωμένων τῆς Βοιωτίας δυνάμειν νὰ συστήσωσι μεγάλην μίαν δύναμιν. Ἡ χώρα αὕτη, τῆς ὁποίας πληθυσμὸς δὲν ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ τῆς Ἀττικῆς, ἀπετέλει ἐκ παλαιῶν χρόνων σύστημα ὁμοσπόνδων πολιτειῶν, τὰς ὁποίας ἐξεπροσώπων πληρεξούσιοι πρέσβεις, καὶ τῶν ὁποίων προΐσταντο ἄρχοντες ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῆς κοινῆς συνόδου, οἱ οὕτω λεγόμενοι *Βοιωτάρχαι* καὶ Θηβαὶ ἐπρώτεον πρότερον τῆς Βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας, ἀλλὰ δι-

τῆς Ἀνταλκιδικῆς εἰρήνης ἀπέβαλον τὴν θέσιν ταύτην· ὁ δὲ Ἐπαμινών-
δας καὶ ὁ Πελοπίδας συνήργησαν, ὥς εἴρηται, ν' ἀναλάβῃ ἡ πατρίς των
τὴν προτέραν τάξιν, καὶ ἀπὸ τοῦδε αὕτη οὐ μόνον ὡς προϋσταμένη τῆς
ὁμοσπονδίας διεξῆγε τὰ κοινὰ πράγματα, ἀλλὰ κατέστη καὶ δεσπό-
ζουσα τῆς Βοιωτίας. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐὰν δὲν ἀπησχόλουν τότε ὅλην τὴν
προσοχὴν των εἰς τὸν κατὰ τῆς Σπάρτης πόλεμον, δυσκόλως ἤθελον
ἐπιτρέψει νὰ περιέλθῃ ὅλη ἡ δύναμις ἐνὸς τοσοῦτον σημαντικοῦ ὁμο-
ρου κράτους εἰς τὰς χεῖρας τῶν Θηβαίων· μόλις δ' ἀφοῦ τοῦτο ἐξε-
τελέσθη, ἐγένοντο προσεκτικοί, καὶ τότε κατὰ πρῶτον, εἰ καὶ βρα-
δείως, παραιτηθέντες τῆς μετὰ τῶν Θηβῶν συμμαχίας ἀνεκκίνισαν
τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης. Τὴν ἀφορμὴν δὲ εἰς τὸν χωρισμὸν τοῦτον
τῶν δύο πολιτειῶν ἔδωκαν οἱ Θηβαῖοι αὐτοὶ διὰ τῆς φιλαρχίας των,
ζητήσαντες νὰ ἐκτείνωσι τὸ κράτος των καὶ ὑπὲρ τὰ ὅρια τῆς Βοιω-
τίας· διότι, ἀφοῦ ἠπειλήσαν τὴν αὐτονομίαν τῆς Φωκίδος, ἐπέπεσαν
μανιωδῶς κατὰ τῶν ἑχθρικῶς πρὸς αὐτοὺς διακειμένων πόλεων·
Πλαταίας καὶ Θεσπιῶν· καὶ ταύτην μὲν ἐξέπόρθησαν, ἐκείνην δὲ κα-
τέσκαψαν, καταφυγόντων τῶν πολιτῶν αὐτῆς εἰς Ἀθήνας μετὰ τέ-
κνων καὶ γυναικῶν καὶ ἐπικαλεσθέντων τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων,
οἵτινες οὐ μόνον ἐδέχθησαν τοὺς ἀπάτριδας εἰς τὴν πόλιν των ἀλλὰ
καὶ τὴν ἰσοπολιτείαν αὐτοῖς ἀπένειμαν. Ὡς ἐκ τῆς διαγωγῆς δὲ τῶν
Θηβαίων ἐθεώρησαν ἤδη τοσούτω μᾶλλον ἀναγκαίαν τὴν εἰρήνην
μετὰ τῆς Σπάρτης, ὅσω ἐνόμιζον πάντῃ ἀσύμφορον τὴν περιέλευσιν
τῶν εἰρημένων πόλεων εἰς τὴν κυριότητα τῶν Θηβαίων· διὸ καὶ ἐπε-
χείρησαν εὐθὺς μετ' ἐκείνης διαπραγματεύσεις, ἐν αἷς καὶ αὐτὸς ὁ
βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἀνεμίχθη· κατὰ συνέπειαν δὲ τούτων συνεκρο-
τήθη γενικὴ σύνοδος τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἐν Σπάρτῃ (372),
ὅπου καὶ αἱ Θῆβαι ἐπεμψαν πρέσβυν, τὸν Ἐπαμινώνδαν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ αὐτονομία ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ὅπως εἶχεν
ὀρισθῇ διὰ τῆς Ἀνταλκιδικῆς εἰρήνης, ἐφαίνετο ἤδη εἰς τὰς Ἀθήνας·
αἵτινες ἐφοβοῦντο τὴν αὐξήσιν τῶν Θηβαίων, συμφέρουσα ἐπίσης καὶ
ἐπιθυμητὴ ὡς καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, τῆς ὁποίας ἡ ἐπιρροή ἐκτὸς τῆς
Πελοποννήσου εἶχε παύσει παντάπασι, ἐντεῦθεν ἀμφοτέραι αὐται εὐ-
κόλως συνεφώνησαν νὰ ἀνανεώσωσι τοὺς ὅρους ἐκείνης, καὶ οἱ μὲν
Λακεδαιμόνιοι ὥμοσαν ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν συμμάχων, Ἀθηναῖοι δὲ
καὶ οἱ σύμμαχοι κατὰ πόλεις ἕκαστοι· μόνον δὲ οἱ Θηβαῖοι ἀπεποιή-

Οἶσαν νὰ ἐμύσῳσιν ὡς μὴ ἀναγνωρίζομένης τῆς ἐπὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων κυριαρχίας των. Ἀποτεινόμενος δ' ὁ Ἐπαμινώνδας πρὸς τὸν Ἀγησίλαον, ὅστις τὸν ἠρώτησεν ἐὰν θέλωσιν ἀφήσει τοὺς Βοιωτοὺς νὰ ὀρκισθῶσι κατὰ πόλιν, ὅχι πρότερον, εἶπεν, ὦ Σπαρτιάτα, πρὶν ἢ ἴδωμεν καὶ τοὺς ἐμετέρους περιοίκους ὁμνύοντας κατὰ πόλιν· Οὕτω δὲ διαγραφέντος πάραυτα τοῦ ἐνόματος τῶν Θηβῶν ἐκ τῆς συνθήκης, μόναι αὐταὶ ἔμειναν ἔκσπονδοι καὶ ἐπομένως στερημέναι παντὸς συμμάχου ἐξετίθεντο καθ' ἑαυτὰς εἰς τὸν ἀγῶνα.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι παρασκευάσαντες ἤδη δύναμιν μεγάλην παρέδωκαν αὐτὴν εἰς τὸν νεώτερον βασιλέα, τὸν Κλεόμβροτον, προηγουμένως ὅμως ἀπέστειλαν πρέσβεις εἰς Θήβας φέροντας αὐταῖς τὴν ἐπιταγὴν τοῦ ν' ἀφήσωσιν αὐτονόμους ἀπάσας τὰς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πόλεις, νὰ οἰκίσωσι τὰς Πλαταιὰς καὶ Θεσπιάς καὶ ἀποκαταστήσωσι τὴν χώραν εἰς τοὺς πρόην αὐτῆς κυρίους· ἀποκριναμένων δὲ τῶν Θηβαίων, ὅτι οὐτ' αὐτοὶ πολυπραγμονοῦσι περὶ τῶν κατὰ τὴν Λακωνίαν, οὐτ' εἰς ἐκείνους ἀνῆκεν ὡσαύτως νὰ ἀπτωνται τῆς Βοιωτίας, παρχαρχῆμα οἱ περὶ τὸν Κλεόμβροτον καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν, εἰς μυρίους καὶ τετρακισχιλίους συμποσούμενοι, προήλασαν διὰ τῆς Φωκίδος εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ κατεστρατοπέδευσαν περὶ Λεῦκτρα τῆς Θεσπικῆς. Οἱ Θηβαῖοι μαθόντες τὴν πλησίαν καὶ τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν ἤρξαντο νὰ δειλιῶσιν, ἀλλὰ τῶν στρατηγῶν ἡ τόλμη καὶ τὸ παράδειγμα τοὺς ἐνίσχυσε ταχέως. Ὁ Πειλοπίδας πρὸς τὴν γυναῖκά του, ἥτις προπέμπουσα αὐτὸν τὸν παρακάλει νὰ σώξῃ ἑαυτὸν, ἀπεκρίθη μεγαλοφρόνως «τοὺς ἰδιώτας, ὦ γύναι, παραινοῦσιν οὕτω, τοὺς δὲ ἄρχοντας, ὅπως τοὺς ἄλλους σώζουσιν». Ὁ δὲ Ἐπαμινώνδας, ἐν ᾧ ἐξέφερεν ἐκ τῆς πόλης τὸν στρατὸν καὶ οἰωνοὶ ἀπαίσιτοι ἐτρόμαζαν τὸ πλῆθος, ἀπήγγειλε τὸν Ὀμηρικὸν ἐκεῖνον στίχον· «Εἰς Οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πότνης». Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων οἰωνῶν καὶ σημείων εὐνοϊκῶν, ἅτινα ἡ ἐπίνοιά του προσέκλεσε, κατώρθωσε νὰ καταστρέψῃ τὰς ἐκ τῶν πρώτων ἐντυπώσεις τοῦ πλῆθους. Πλήρεις δὲ θάρρους ἀμφοτέρω οἱ στρατηγοὶ οὗτοι ὠδήγησαν τὸν εὐάριθμον Θηβαϊκὸν στρατὸν καὶ παρέταξαν αὐτὸν κατέναντι τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ὡς εἴρηται, περὶ Λεῦκτρα· συγκροτηθείσης δ' ἐνταῦθα μάχης κερτερᾶς τὴν 8 Ἰουλίου 371, οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν νίκην πληρεστάτην, διὰ τῆς ὁποίας, ὀφειλομένης ἐξαιρέτως

εἰς τὴν στρατηγικὴν ἐμπειρίαν τοῦ Ἐπαμινώνδου, εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ καταπρωτὸν ἐπινοηθεῖσαν *λοξήν* ἢ *ἐγκάρσιον τάξιν* καὶ εἰς τὴν ἀνδρίαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Πελοπίδα διοικουμένου ἱεροῦ λόχου, συνέτριψαν τὸ μέγα ἀπὸ τοῦ πολέμου ὄνομα τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τοὺς ἀφῆρσαν τὴν μέχρι τοῦδε ἡγεμονίαν. Ἔπεσαν δὲ κατὰ τὴν μάχην ταύτην τῶν μὲν Λακεδαιμονίων ὄχι ἐλάττονες τῶν τετρακισχιλίων, ἐν οἷς καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Κλεόμβροτος, τῶν δὲ Βοιωτῶν περὶ τριακοσίους· μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένοντο σπονδαὶ περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναίρέσεως καὶ οἱ Θηβαῖοι ἐστήσαντο τρόπαιον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς Σπάρτην ἡ ἀγγελία τῆς συμφορᾶς, ἦτο ἡ τελευταία τῆς ἐορτῆς τῶν Γυμνοπαιδιῶν ἡμέρα· οἱ δ' ἔφοροι, λαβόντες αὐτὴν πρῶτοι, δὲν ἄφησαν οὔτε τὸν χορὸν νὰ παύσῃ, οὔτε τὴν πόλιν νὰ μεταβάλλῃ τὸ σχῆμα τῆς ἐορτῆς, καὶ τὰ μὲν ὀνόματα πρὸς τοὺς οἰκείους ἐκάστου τῶν τεθνεώτων ἀπέδωκαν, προεῖπον δὲ εἰς τὰς γυναῖκας νὰ μὴ θρηνήσωσιν ἀλλὰ σιωπηλῶς νὰ φέρωσι τὸ πένθος· τὴν δὲ ὑστεραίαν ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων οἱ συγγενεῖς ἀπέθανον, ἐν τῷ φανερῷ ἀνεστρέφοντο περιχαρεῖς καὶ κομπᾶζοντες, ἐξεναντίας δὲ ὄλοι, ὅσων οἱ οἰκτεῖοι ἀνηγγέλθησαν ζῶντες, ἢ μάλιστα διὰ τῆς φυγῆς σωθέντες, περιήρχοντο σκυθρωποὶ καὶ ταπεινοί. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν νόμον οἱ λειποτάκται ἔπρεπεν ὥς ἄτιμοι νὰ στερηθῶσι τοῦ δικαίωματος τοῦ φέρειν ὅπλα, ἡ δὲ πόλις κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις ἐχρῆζεν οὐκ ὀλίγων στρατιωτῶν, ὁ Ἀγησίλαος, εὖρεθεὶς ἐν τοιαύτῃ ἀμνηχάνῳ καταστάσει νομοθέτης, ἅς κοιμηθῶσιν, εἶπε, *σήμερον οἱ νόμοι, καὶ τοῦ λοιποῦ ἅς ἔχωσι τὸ κῆρος αὐτῶν*. Εὐθὺς δὲ μετὰ τῶν ἑφόρων ἐφρόντισε νὰ συγκροτηθῇ νέος στρατός. Ταυτὴν δὲ ἦν ἑλλειψὶς ἀνδρῶν, ὥστε καὶ οἱ διὰ γῆρας ἀπόμαχοι συμπεριελήφθησαν· καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀγησίλαος ἐνόησε εἰσεῖναι, κατ' ἐπιταγὴν τῆς πόλεως ἡγήθη τοῦ στρατοῦ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀρχίδαμος, σπεύδων νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν ἔτι λειπομένων.

Ἀλλ' ὁ ἀγὼν ἐν ᾧ ἔμελλε νὰ ἐπαναληφθῇ ἀνεχαιτίσθη διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ *Ίάσονος*, τυράννου τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Φερῶν, ὅστις προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Θηβαίων ὡς σύμμαχος εἶχε φθάσει καθ' ἣν στιγμὴν μόλις ἡ ἐν Δεύκτροις μάχη ἐπερατώθη. Προτιθεμένων δηλονότι τῶν νικητῶν νὰ ἐπιτελῶσιν ἐκ νέου κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἵνα τοὺς καταστρέψωσιν ἐντελῶς, ἐκεῖνος τοὺς ἀπέτρεψε γνωματεύσας ὅτι δὲν

ἔπρεπε νὰ διακινδυνεύσωσιν, ὥστε ἡ ἔτι μείζονα νὰ πράξωσιν ἢ νὰ στερηθῶσι καὶ τῆς γεγεννημένης νίκης· διότι καθὼς ὑμεῖς, εἶπεν, εὐρεθέντες ἐν ἀνάγκῃ ἐκρατήσατε, οὕτω καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀναγκαζόμενοι δύνανται νὰ πολεμήσωσιν ἀπονενοημένως· καὶ ὁ Θεὸς δὲ, ὡς φαίνεται, πολλάκις χαίρει τοὺς μὲν μικροὺς μεγάλους ποιῶν, τοὺς δὲ μεγάλους μικροὺς. Μολονότι δὲ, κατὰ τὸν Εὐνοφῶντα, τοιαῦτα λέγων ἔπραττεν ἴσως ὅπως δείξῃ τὴν ὑπεροχὴν του, ὥστε ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη νὰ ἔχωσι τὴν χρεῖαν αὐτοῦ, ὅπωςδῆποτε ὅμως κατάρθωσε νὰ γενῇ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεδόθησαν, ὡς προεῖρηται, οἱ νεκροὶ ὑπόσπονδοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν διὰ Κρεύσιος ὁδὸν πορευόμενοι περιέτυχον ἐν τῇ Μεγαρικῇ τὸν στρατὸν τοῦ Ἀρχιδάμου καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια. Ὁ δὲ Ἰάσων διὰ τῆς Φωκίδος· ἐπιστρέφων ἐπόρθησε τὴν χώραν καὶ εἰς Ἡράκλειαν ἀφικόμενος κατέβαλε τὰ τείχη ταύτης ὡς δυνάμενα νὰ γενῶσι πρόσκομμα εἰς τοὺς μέλλοντας κατακτητικούς σκοπούς του, τοὺς ὁποίους ὅμως ἐματαιώσεν ἢ μεταῦ πολυ ἐπελθοῦσα δολοφονία του.

§. 9. Πολιτικὴ ἀκμὴ τῶν Θηβῶν μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης.

Πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐκτὸς τῶν Μεγάρων καὶ Ἀθηνῶν, τὸ ἐν Λεύκτραις κατόρθωμα παρήγαγε χαρὰν μεγάλην· οἱ Μαλιεῖς ἐν Θεσσαλίᾳ, οἱ Ἀκαρναῆες, ἀμφοτέρω οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Εὐβοεῖς προσετέθησαν ἤδη εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβαίων· ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ Ἀργεῖοι, Πίλειοι καὶ Ἀρκᾶδες ἐκηρύχθησαν κατὰ τῆς Σπάρτης, καὶ οἱ Μαντινεῖς ἐπανελθόντες εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν τὴν περιτείχισαν μηδ' αὖτις ἐκ τῶν παραινέσεων τοῦ Ἀγησιλάου ἀποτραπέντες· καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Τεγεάτου Λυκομήδους οἱ Ἀρκᾶδες ἐπέσθησαν νὰ συνταχθῶσιν εἰς μίαν συντέλειαν ἢ ὁμοσπονδίαν καὶ κοινὴν νὰ ἔχωσι σύνοδον συνεστῶσαν ἐξ ἀνδρῶν μυρίων, κυρίων νὰ βουλευῶνται περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης· πρὸς βεβαίωσιν δὲ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐπεχείρησαν νὰ κτίσωσι κοινῶς παρὰ τὰ νότια τῆς Ἀρκადίας τὴν Μεγαλόπολιν ὡς ἔδραν τῆς συνόδου. Ἐν τούτοις δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι, μὴ ἀνεχόμενοι τὰς μεταβολὰς ταύτας, ἐνέβαλον ἐχθρικῶς εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ μολονότι, μάχης κρατερᾶς γενομένης, ὁ Λυκομήδης ἡγούμενος πεντακισχιλίων ἐπιλέκτων τοὺς ἐνίκησεν, οὐ-

δὲν ἦσαν οἱ Ἀρκάδες εὐλαβούμενοι τὸ βάρος τῆς Σπάρτης καὶ περὶ τῆς περαιτέρω τύχης των διατάζοντες προσέλαβον Ἀργεῖους τε καὶ Ἠλείους, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπέστειλαν πρέσβεις εἰς Ἀθήνας ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειάν των, ἔπειτα δὲ, μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἀποτυχίαν των, πρὸς τοὺς Θηβαίους, οἵτινες προθύμως ἐδέχθησαν τὴν αἵτησίν των. Ὅθεν μετοῦπολιν ὁ Ἐπαμινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας ὡς Βοιωτάρχαι, ἀφοῦ πρότερον ἐπεμψαν μικρὰν τινὰ δύναμιν ὑπὸ τὸν Παμμένην ἵνα προστατεύσῃ τοὺς Ἀρκάδας περὶ τὴν οἰκοδομὴν τῆς Μεγαλόπολεως, εἰσῆλθασαν εἰς Πελοπόννησον ἔχοντες οὐκ ἐλάττωνας τῶν τετρακισμυρίων ὀπλιτῶν, τοὺς ὁποίους ἠκολούθουν καὶ τρισμύριοι περίπου ψιλοὶ καὶ ἄοπλοι πρὸς ἀρπαγὴν ἐνωθέντες· δὲ μετὰ πάντων τῶν συμμάχων συνεισέβαλον εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἥτις ἀπὸ ἑξακοσίων ἐτῶν, ἀφ' οὗτοῦ δηλαδὴ κατῴκουν τὴν χώραν Δωριεῖς, οὐδέποτε ἶδε πολέμιον· τρόμος καὶ δειλία κατέλαβε τοὺς Σπαρτιάτας βλέποντας τὸν ἀνυψούμενον καπνὸν, ὅστις ἀνήγγελλε τὸν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὴν χώραν κατερημουῖντα ἐχθρόν· μόνον δὲ ἡ ἀνδρεία καὶ φρόνησις ὁμοῦ τοῦ πολιοῦ Ἀγησιλάου, τὸν ὅποιον ἡ ταπεινότης τῆς πατρίδος ἦν ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ἐδυνήθη νὰ σώσῃ ταύτην ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου, κινδύνου μάλιστα διττοῦ· ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ· διότι ἐν ᾧ οἱ Θηβαῖοι διέβαινον ἤδη τὸν Εὐρώταν, διακόσιοι περίπου συνωμόται κατέλαβον τόπον τινὰ ὀχυρὸν καὶ δυσεκβίαστον· καὶ ἄλλοι μὲν φοβηθέντες ἤθελον νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῶν ἀμέσως, ὁ δὲ Ἀγησίλαος κρίνων ὀλέθριον ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν ἐγγύχωρον πόλεμον, διέταξεν ἐκείνους νὰ ἡσυχάσωσιν, αὐτὸς δὲ ἄοπλος καὶ μεθ' ἑνὸς οἰκέτου πλησιάσας ἔκραξε πρὸς τοὺς συνωμώτας· «Δὲν ἐννοήσατε τὸ πρόσταγμα μου· δὲν εἶπον νὰ συνέλθωσιν ὅλοι ἐνταῦθα· οἱ μὲν ἐξ ὑμῶν πρέπει νὰ ὑπάγητε ἐκεῖ (δείξας ἕτερον τόπον), οἱ δὲ ἀλλαχοῦ τῆς πόλεως»· ἐκεῖνοι δὲ νομίσαντες ὅτι ἔμειναν ἄγνωστοι οἱ σκοποὶ των ἀπεχώρησαν εὐθὺς ὅπου προσετάχθησαν· ἐκ τοῦ παραδείγματος δὲ καὶ τῶν προτροπῶν τοῦ Ἀγησιλάου ἐνθαρρυνθέντες οἱ κατὰ πρῶτον δειλιάσαντες Σπαρτιάται ἀντέστησαν γενναίως· εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ἐχθρῶν ὅθεν ἕνεκα τῆς ἀπροσδοκῆτος ταύτης ἀντιστάσεως, τοῦ ἐπελθόντος χειμῶνος, τῆς διασκορπίσεως τῶν Ἀρκάδων καὶ τῆς προσελεύσεως Λακεδαιμονίων συμμάχων ὁ Ἐπαμινώνδας ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ· τραπεῖς δ' ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Μεσσηνίαν διεπράξατο ἔργον ἀξιολογώ-

τατον: τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Μεσσήνης ὡς πόλεως αὐτονόμου, προσκαλέσας εἰς τὴν συνοίκησιν τῆς ἐκτὸς τῶν διεσκορπισμένων ἀπογόνων τῶν ἀτυχῶν Μεσσηνίων καὶ πολλοὺς τῶν κατὰ τῆς Σπάρτης ἐξαναστάντων περιόικων καὶ Εἰλώτων· ἀκολουθῶν δὲ συνεργήσας εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῆς Μεγαλοπόλεως καὶ καταλιπὼν ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν τῇ νεοδημίῳ Μεσσήνῃ ἀποχωρῶντα τοῦ στρατοῦ ἀποσπάσματα ἐπανεκάμψε μετὰ τοῦ συστρατήγου του Πελοπίδα εἰς Θήβας.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ πόλις πᾶσα ἐδέχετο μετ' ἐνθουσιασμοῦ τοὺς ἐνδόξους τούτους ἄνδρας, τινὲς ὑπὸ πολιτικοῦ φθόνου κινούμενοι ἐτόλμησαν νὰ τοὺς κατηγορήσωσιν, ἕνα ἐπανεληθόντας, ἐνώπιον δικαστηρίου ὅτι ἐκράτησαν τὴν Βοιωταρχίαν τέσσαρας μῆνας ὑπὲρ τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου ὀρισμένον χρόνον· ἀμφοτέρω ἀπελογήθησαν μετὰ μεγάλης παβρῆσις ἐκθέσαντες τοὺς λόγους, δι' οὓς ἐξανάγκης ἔπρεπε νὰ παρατείνωσι τὴν ἐν Πελοποννήσῳ διαμονὴν των· ἀλλ' ὁ μὲν Πελοπίδας, φύσει θυμωδέστερος, ὠμίλησεν ἀποτόμως· ὁ δ' Ἐπαμινώδας ἔδειξε πολλὴν ἀταραξίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν· «ὁ νόμος, εἶπε, μὲ καταδικάζει· τὸ γνωρίζω καὶ θέλω ὑποφέρει ἀγογγύστως τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου· ζητῶ ὅμως νὰ γράψῃτε ἐν τῇ καταδικαστικῇ ἀποφάσει· ὅτι ἐτιμωρήθην κεφαλικῶς ὑπὸ τῶν Θηβαίων, διότι τοὺς ἠνάγκασα ἐν Δεύκτροις νὰ νικήσωσι τοὺς Σπαρτιάτας, οὓς πρότερον οὐδὲ νὰ ἴδωσι κατὰ πρόσωπον ἐτόλμων· διότι ἔσωσα οὐ μόνον τὰς Θήβας ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς ἀπωλείας· διότι ἐπολιορκῆσα τὴν Σπάρτην αὐτὴν καὶ διότι ἔκτισα καὶ ἐτείχισα τὴν Μεσσήνην». Ὁ δῆμος τὸν ἀνευφήμησε μετὰ κρότου, καὶ οἱ κατήγοροι ἀνεχώρησαν κατησχημένοι.

Ἐν τῷ μεταξύ δὲ οἱ Σπαρτιάται, τεταπεινωμένοι καὶ δεινῶς πιεζόμενοι, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπικαλεσθῶσι δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένων πρέσβων τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, ἧτις συνωμολογήθη ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις ὥστ' ἑκάτεροι, ὅταν συστρατεύωσι, νὰ ἡγῶνται κατὰ πενθήμερον. Καθ' ὃν δ' ἔτι χρόνον οἱ περὶ τὸν Ἐπαμινώδαν εὐρίσκοντο ἐν Πελοποννήσῳ, ἐξεπέμφθη ὁ Ἰφικράτης μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως ἵνα καταλάβῃ τὸν ἰσθμὸν καὶ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπάνοδον ἐκείνων· ἀλλ' οὗτος παρალიπὼν ἀφύλακτον τὴν καλλίστην παρὰ Κεγχρεαί· πάροδον ἀπέτυχε τῆς ἀποστολῆς, διό καὶ ὁ Ξενοφὼν τὸν ἐλέγχει ὡς λίαν ἀνεπιτηδεῖως καὶ ἀφρόνως ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει στρατηγήσαντα. Τὸ δ' ἐφεξῆς ἔτος, ὅτε ὁ Ἐπαμινώδας ἐπεχείρησε

καὶ δευτέραν εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατεῖαν (368), ἀντὶ τοῦ Ἰφικρά-
τους διωρίσθη ὁ Χαθρίας νὰ φυλάξῃ τὸ Ὄνειον μετὰ τῶν συμμάχων·
ὁ Θηβαῖος ὅμως στρατηγὸς παρατηρήσας θέσιν τινὰ ἀσθενῶς ὑπὸ
τῶν Σπαρτιατῶν κατεχομένην διεπέρασε τὸν ἰσθμὸν διὰ τῆς συνήθους
τοῦ ἀνδρίας καὶ ταχύτητος, ὁ δὲ Χαθρίας οὐδὲν ἄλλο ἐδυνήθη νὰ
πράξῃ ἢ νὰ προστατεύσῃ μόνον τὴν Κόρινθον, ἥτις χωρὶς αὐτοῦ ἤθε-
λεν ἀναγκασθῆ, ὥς ἡ Σικυὼν καὶ ἡ Πελλήνη, νὰ δεχθῇ φρουροὺς Θη-
βαίους. Μολαταῦτα ἡ προκειμένη τοῦ Ἐπαμινώνδα ἐκστρατεία δὲν
ἐβλαψεν οὐδαμῶς τὴν Σπάρτην ὡς ἱκανῶς ἐξασφαλισθεῖσαν διὰ τῆς
ὁποίας πρὸ μικροῦ ἀπέστειλεν εἰς αὐτὴν σημαντικῆς ἐπικουρίας ὁ
Τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος· Ἀναχωρησάντων δὲ ταχέως τῶν
Θηβαίων ὁ τοῦ Ἀγησιλάου υἱὸς Ἀρχίδαμος εἰσέβαλεν μετὰ τῶν ἐπι-
κουρικῶν τῆς Σικελίας στρατευμάτων εἰς Ἀρκαδίαν καὶ συμβαλὼν
πρὸς τοὺς Ἀρκάδας καὶ Ἀργεῖους ἐνίκησε τὴν λεγομένην ἄδακρυ
μάχην, διότι οὐδεὶς τῶν μετ' αὐτοῦ ἔπεσε, πλεῖστοι δ' ἐκ τῶν ἐναν-
τίων ἐφονεύθησαν· ἀλλ' αὕτη μάλιστα ἡ νίκη ἤλεγξεν, ὥς λέγει ὁ
Πλούταρχος (ἐν βίῳ Ἀγησιλάου), τὴν ἀσθένειαν τῆς πόλεως· καθότι,
ἐν ᾧ πρότερον οἱ Σπαρτιαταὶ καὶ μεγάλας νικῶντες νίκας δὲν συνεί-
λιζον νὰ μεγαληγορῶσιν οὔτε νὰ ὑπερχαίρωσι, κατὰ τὴν προκειμέ-
νην περίστασιν τῆς μάχης ἀγγελθείσης καὶ τοῦ Ἀρχιδάμου ἐπιστρέ-
φοντος οὐδεὶς ἐκαρτέρησεν, ἀλλὰ πρῶτος ὁ πατὴρ ἀπῆντα δακρύων
ὑπὸ χαρᾶς καὶ μετ' ἐκείνον τὰ ἀρχεῖα ὅλοι δ' αἱ γυναῖκες καὶ οἱ
πρεσβύτεροι κατέθεσαν εἰς τὸν ποταμὸν, ὀρέγοντες τὰς χεῖρας καὶ
θεοκλυτοῦντες ὥς ἂν ἡ Σπάρτη ἀπατεῖναξεν τότε τὸ ὄνειδος τῶν ἐσχά-
των ἀτυχημάτων τῆς, καὶ ἐβλεπε πάλιν λαμπρὸν ἐξαρχῆς τὸ φῶς.—
Τοιαύτην ἀλλοίωσιν καὶ ταπεινώσιν ἔπαθεν ἡ πρόην ἀγέρωχος πατρίς
τοῦ Λυκούργου!

Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐξεναντίως εἰς τοσοῦτον ἤδη ἀξιώματος καὶ ἰσχύος
προήχθησαν ὥστε καὶ ὅμοροι χωραὶ, ὡς ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδο-
νία, νὰ ἐπικαλῶνται εἰς τὰς ἐσωτερικὰς διαφορὰς τῶν τὴν βυθίαν
αὐτῶν καὶ προστάσιαν· ἔκτοτε δὲ ἡ βερεῖα Ἑλλάς ποσόντα διὰ
τῶν Θηβῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Πολιτικὸν σύστημα καὶ ἰσχύος ἡ Θε-
σσαλία πρώτη εἰσῆλθεν εἰς στενωτέρας πολιτικὰς σχέσεις. Ἀνταθῆναι
ἀφ' οὗτο οἱ πρόην κάτοικοι Λιόλις καὶ Ἀρχαῖς ὑπεχώρησαν εἰς τοὺς
ἐκ Θεσπρωτίας ὁρμήσαντας Θεσσαλὸς καὶ Μακεδῶνας ἄρτοις καὶ ποσόντας.

Λακεδαιμονίους περιοίκους, διεκρίθησαν μεταξύ τῶν κατακτητῶν τινὰ ἀρχαῖα γένη, ἅτινα, ὡς οἱ *Ἀλευάδαι* ἐν Λαρίσση καὶ οἱ *Σκοπάδαι* ἐν Κράνῳ, ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῇ ἀπὸ Ἡρακλέους καταγωγῇ αὐτῶν· ταῦτα ἐδυνάστευον ἰδίως εἰς τὰς μεγαλητέρας πόλεις, οἷον Λάρισσαν, Φάρσαλον, Φερὰς καὶ ἄλλας, αἵτινες πολλὸν χρόνον ἔμειναν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων· μόνον δὲ προκειμένου πολέμου ἡ ὅλη στρατιωτικὴ τούτων δύναμις ἐτάσσετο ὑπὸ ἑνα κοινὸν ἀρχηγόν, καλούμενον *Ταγόν*. Πολλάκις δὲ Ταγοὶ τινες, ἐρειδόμενοι εἰς τὴν μείζονα αὐτῶν ἰδίαν δύναμιν καὶ ἰδίως εἰς μισθοφόρους ἐζήτουν νὰ διατηρήσωσι τὴν ὑπεροχὴν των ἐπὶ τῶν ἄλλων γενῶν, ὥστε ταῦτα ἠναγκάζοντο ν' ἀντιτάσσωνται ἀριστοκρατικῶς εἰς τὴν πρὸς τὴν *Τυραννίδα* σπουδὴν ἐκείνων καὶ συνήθως ἐπεκαλοῦντο τὴν βοήθειαν τῶν *Μακεδόνων βασιλέων*. Ταιοῦτοι τυραννησεῖοντες Ταγοὶ ἦσαν ὁ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξεγέρσεως τῶν *Θηβῶν* ἀκμάσας *Πολυδάμας* ἐν *Φαρσάλῳ* καὶ ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς *Ίάσων* ἐν *Φερῶν*. Ὁ τελευταῖος, κατεξοχὴν πλούσιος καὶ κραταῖος, συστήσας πολυάριθμον μισθοφορικὸν στρατὸν καὶ διοργανίσας τὸ μετέπειτα τοσοῦτον περίφημον καταστάν *Θεσσαλικὸν ἱππικόν*, ἐσπούδασε νὰ γενῇ κύριος ὅλης τῆς *Θεσσαλίας* καὶ ἤδη, διὰ τῆς ὑποτάξεως τῶν μικρῶν ἐρεινῶν ἐθνῶν, εὗρίσκετο σχεδὸν ἐγγὺς τοῦ σκοποῦ του· ὥστε φρονηματισθεὶς ἐντεῦθεν συνέλαβε καὶ τὴν ιδέαν τοῦ νὰ περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἡγεμονίαν τῆς *Ἑλλάδος* καὶ οὕτω νὰ ἐνώσῃ ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας ἐκ νέου εἰς ἑνα κοινὸν κατὰ τῆς *Περσίας* ἀγῶνα· πρὸς τοῦτο δ' ἔτεινε καὶ ἐκείνη ἡ μεταξύ *Θηβῶν* καὶ *Σπάρτης* μεσολάβησις του, περὶ ἧς προηγουμένως ἐγένετο λόγος, ὡς καὶ ἡ πρὸς τὴν *Σπάρτην* πρότερον ἀνακοινωθείσα ἀλλ' ἀπορρίφθεῖσα περὶ συμμαχίας πρότασις του. Ἀλλ' ὅμως οἱ *Ἀριστοκράται* τῆς *Θεσσαλίας* φέροντες πρὸ πολλοῦ δυσαρέστως τὸν ζυγόν, εἰς ὃν ὁ Ταγὸς οὗτος τοὺς ὑπέβαλε, συνώμοσαν ἐναντίον του καὶ τέλος κατάρθωσαν νὰ δολοφονηθῇ παρὰ τινων ἱππέων τῆς ἰδίας αὐτοῦ φρουρᾶς. Ἀκολουθῶς σκηναὶ αἱματηραὶ διεδέχθησαν τὴν πράξιν ταύτην· οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ φονευθέντος· *Πολύδωρος* καὶ *Πολύφρων* ἀνέλαβον τὴν ἀρχήν· ὁ πρῶτος ὅμως ἀπέθανε παραυτίκα (πιθανῶς δι' ἐπιβουλῆς τοῦ ἐτέρου) καὶ ὁ δεύτερος ἐφονεύθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του *Ἀλεξάνδρου*, ὅστις ὡς Ταγὸς μετεργόμενος μετ' ἄκρας ὤμότητος τὴν ἐξουσίαν του ἐβίβασε τοὺς *Θεσσαλοὺς* Ἀρ-

χοντας νὰ ἐπικαλεσθῶσι τῶν κραταιῶν Θηβαίων τὴν προστασίαν. Ὁ Πελοπίδας ἐστάλη τότε (368) εἰς Θεσσαλίαν μετὰ δυνάμεως καὶ διέταξεν οὕτω τὰ πράγματα ὥστ' ἐνόμισεν ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ ἐδύναντο καὶ ἄνευ τῆς ἀρωγῆς τῶν Θηβαίων νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς κατὰ τῶν Φεραίων· συγχρόνως δὲ προσκληθεὶς καὶ εἰς Μακεδονίαν διέλυσεν ὡς δικιτητῆς τὰς ἐν τῷ βασιλικῷ αὐτῆς οἰκῇ (μεταξὺ δύο ἀδελφῶν· Πτολεμαίου καὶ Ἀλεξάνδρου) διαφοράς· ἡ τελευταία δ' αὕτη πράξις τοῦ εἶνε πολλοῦ λόγου ἀξία διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπιφανῶν παίδων, οὓς ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Θήβας ὡς ὁμήρους, πρὸς ἐμπέδωσιν τοῦ γενομένου συμβιβασμοῦ, ὑπῆρχε καὶ ὁ Φίλιππος, τοῦ ὡς βασιλέως ἀναγνωρισθέντος Ἀλεξάνδρου νεώτερος ἀδελφός, ὅστις ἀνκτραφεὶς παρὰ τῷ Ἐπαμινώνδῃ συνφικεῖσθαι μὲ τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη, ἀλλ' ἐγνώρισεν ἐνταυτῷ ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ τὴν διαφορὰν τῆς Ἑλλάδος, ἐφ' ἧς μετέπειτα ἐστήριξε τοὺς κατακτητικούς σκοπούς του. Εὐθύς δὲ μετὰ τὴν εἰς Θήβας ἐπάνοδόν του ὁ Πελοπίδας ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ καὶ δευτέρον (τὴν φορὰν δὲ ταύτην ὡς πρέσβυς ἀπλῶς) εἰς τὰς εἰρημέναις χώρας· καθότι καὶ ἐν Μακεδονίᾳ πάλιν ὁ Πτολεμαῖος ἐξανέστη κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ὁ Τύραννος τῶν Φερῶν ἐπανελάβε τὰς πρώτας καταπιέσεις τοῦ· ἀφοῦ δ' ἐν τῇ πρώτῃ κατώρθωσε νὰ συμβιβάσῃ ταχέως τοὺς διαφερομένους ἀδελφούς, ἐπιστρέφων εἰς τὴν δευτέραν συνελήφθη αἰφνης ἐν Φαρσάλῳ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Τυράννου καὶ μετηνέχθη εἰς Φεράς ὅπου ὁ γενναῖος ἀνὴρ ἀντέστη ἐν εἰρκτῇ εἰς ὅλας τοῦ θηριώδους τούτου Θεσσαλοῦ τὰς ἀπειλάς, ἕως οὗ Θηβαῖκός στρατὸς καὶ ἰδίως ἡ φρόνησις τοῦ Ἐπαμινώνδου ἴσχυσαν νὰ τὸν ἀπαλλάξωσι τοῦ κινδύνου.

Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Σπάρτη, αἱ Ἀθῆναι καὶ ἄλλαι τῆς Ἑλλάδος πόλεις ἀπέστειλαν πρὸς τὴν ἐν Σούσοις Περσικὴν αὐλὴν πρέσβεις ἵνα πρᾶγματευθῶσι περὶ εἰρήνης, ἔκρινον καὶ αἱ Θῆβαι ἀναγκάσιον νὰ πέμψωσι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὸν Πελοπίδαν (366)· μολοντί δὲ οὗτος διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του καὶ τοῦ βάρους τοῦ ὀνόματος τῆς πατρίδος του κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν βασιλέα (Ἄρταξέρξην τὸν Μνήμονα) εἰς ἐκδοσιν διαταγῆς, καθ' ἣν ἡ μὲν Μεσσήνη ἐκηρύττετο ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, αἱ δὲ Ἀθῆναι ὑπε-
 χρεοῦντο νὰ περιορίσωσι τὴν ναυτικὴν δυνάμιν των καὶ τέλος εἰς τὰς

Θήβας ἐδίδετο τὸ δικαίωμα τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, μολοντοῦτο οὐδεμία τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ἡ εἰρήνη ἀπέβλεπεν, ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ καὶ οὕτως αἱ Θῆβαι, ἀποφεύγουσαι τὴν βίαν, κατέλιπον τὰ πράγματα εἰς ἣν ἦσαν κατὰστασιν, καὶ εἰς τοῦτο μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἠρκέσθησαν, ὅτι ὁ Ἐπαμινώνδας διὰ τινος τριτῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβολῆς ἴσχυσε νὰ προσοικειωθῇ τὴν μόνον ἐτι ὑπόλοιπον δύναμιν αὐτῆς, τὴν Ἀχαΐαν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον οὗτος ἡσυχολεῖτο περὶ τὰ Πελοποννησιακὰ, ὁ Πελοπίδας, μετὰ τὴν ἐκ τῆς Περσείας ἐπιστροφὴν του, ὑπεχρεώθη νὰ στρατεύσῃ καὶ αὐτὸς εἰς Θεσσαλίαν πρὸς τιμώρησιν τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν, ὅστις ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ ἐπανέλαβεν ἐτι αὐθαδέστερον τὰς καταπιέσεις του καὶ ἐνίκησε μὲν λαμπρῶς τοὺς μισθοφόρους ἐκείνου ἐν τῇ περὶ *Κυνόρας Κεφαλῆς μάχῃ* (364 π. Χ), ἀλλὰ θέλων νὰ στέψῃ τὴν νίκην του διὰ τῆς ἰδιοχείρου καταβολῆς τοῦ Τυράννου ἐγένετο θυμὰ τῆς ἀκατασχέτου ὁρμῆς του. Οὕτως αἱ Θῆβαι ἐστερέθησαν ἐνὸς τῶν πρώτων καὶ κυριωτέρων αὐτῆς προμάχων. Εὐτυχῶς ὅμως εἶχον ἐτι τὸν μέγαν Ἐπαμινώνδαν.

Κατὰ συμβουλὴν δὲ νῦν τοῦτου, ζητοῦντος μὲν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ περιποιήσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, πεισθέντος δὲ ὅτι αὕτη ἄνευ ναυτικῆς δυνάμεως δὲν ἐπετυγχάνετο καὶ ἐτι ὀλιγώτερον ἐδύνατο νὰ διατηρηθῇ, οἱ Θηβαῖοι κατεσκεύασαν στόλον ἐξ ἑκατὸν τριηρῶν, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐκπλεύσας παρερχόμενοι αὐτὸς οὗτος κατέπληξε μὲν τὸν Ἀθηναίων στρατηγὸν *Λαχάρητα*, προσωκεϊώθη δὲ τοὺς Ῥοδίους, τοὺς Χίους καὶ τοὺς Βυζαντίους καὶ προπαρεσκεύασεν οὕτω πιθανώτατα τὸν ὑπερώτερον κατὰ τὰς Ἀθηναίων ἐκτραγέμενον συμμαχικὸν πόλεμον· ἀλλὰ τὴν περαιτέραν ἐπιδίωξιν τούτων τῶν εἰς τὰς Θήβας φύσει ἀναρμόστων ἐπιχειρήσεων ἀνέστειλαν ταχέως νέαι κατὰ ξηρὰν περιπλοκαί.

Ἐξόριστοι Ἀρκάδες, καταφυγόντες εἰς Ἥλιδα προεκάλεσαν πόλεμον τινὰ μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς Ἀρκადίας· οἱ Ἀρκάδες ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἥλιδα καὶ ἐσύλησαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ Ἰνᾶ καὶ αὐτῶν πληρώσωσι τοὺς μισθοφόρους, τοὺς οὕτω καλουμένους *Ἐπαρίτους*· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἱεροσυλίας ταύτης ὅλοι δὲν ἦσαν σύμφωνοι· τινες μὲν, καὶ πρὸ πάντων οἱ *Μακτινεῖς*, ἐκ θρησκευτικοῦ φόβου ἐπέμεινον εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν συληθέντων· πυνὲς δὲ, καὶ μάλιστα

Τεγεᾶται, ἤναντιοῦντο καὶ ἡ ἔρις αὐτῇ ὑπεβλήθη εἰς τοὺς Θηβαίους ὡς συμβιβαστάς, οἵτινες δυστυχῶς ἔδωκαν δίκαιον εἰς τοὺς Τεγεάτας, καίτοι τὴν χεῖρωνα ἐκπροσωποῦντας μερίδα. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψε διαίρεσις ἐμφύλιος, καὶ οἱ μὲν Μαντινεῖς καταλιπόντες τὴν Θηβαϊκὴν συμμαχίαν ὁμοῦ μετὰ τῶν Ἠλείων καὶ Ἀχαιῶν προσετέθησαν εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων, ἐξεναντίας δὲ οἱ Τεγεᾶται ἐπεκαλέσθησαν τῶν Θηβαίων τὴν βοήθειαν· γενομένης δὲ τῆς αἰτήσεώς των δεκτῆς παραχρῆμα ὁ Ἐπαμινώνδας εἰσέβαλε καὶ τὸ τέταρτον εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ὁμῶς ἤδη δὲν εἶχε συμμάχους εἰμὴ μόνον τοὺς Ἀργεῖους, Μεσσηνίους καὶ ἐκ τῶν Ἀρκάδων τοὺς τὰ σφέτερα φρονούντας: Τεγεάτας, Μεγαλοπολίτας, Ἀσέατας καὶ Παλαντιεῖς· φθάσας δὲ εἰς Νεμέαν διέτριβεν ἐνταῦθα ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἤθελε δυνηθῆ νὰ ἐπιπέσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους διερχομένους, ὥστε οὕτως ἐξαρχῆς νὰ ἐμψυχώσῃ μὲν τοὺς συμμάχους του ν' ἀποδειλιάσῃ δὲ τοὺς ἐναντίους· μαθὼν ὁμῶς ὅτι ἐκεῖνοι ἔμελλον κατὰ θάλασσαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Λακεδαίμονα καὶ ἐκεῖθεν νὰ πορευθῶσιν εἰς Ἀρκαδίαν, προήλασεν ἀμέσως εἰς Τεγεάν ὅπου καὶ ἐστρατοπεδεύσεν· ἐν τῷ δὲ οἱ ἐχθροὶ συνηθροίζοντο καὶ ὠχυροῦντο ἐν Μαντινείᾳ, ὅπου καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἄρτι εἶχεν ἐκστρατεύσει, αὐτὸς αἰφνης μετὰ τοῦ ἡμίσεως στρατοῦ του ὤρμησεν ἐπὶ τὴν Σπάρτην, ἣν ἠλπίζε νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἀδοκῆτου· καὶ τῳόντι, ἐὰν Κρῆς τις δὲν ἐξήγγελλε μετὰ σπουδῆς εἰς τὸν Ἀγησίλαον τὴν ἔφοδον τοῦ ἐχθροῦ, ἤθελε λάβει τὴν πόλιν ὡς νεοσσίαν, ἄμοισον τῶν ἀμυνομένων. Εἶχε δὲ προχωρήσει ἤδη ὁ Ἐπαμινώνδας ἐπέκεινα τοῦ Εὐρώτα καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν οἱ ὀλίγοι μέναντες ὑπὸ τὸν Ἀρχίδαμον ὑπερασπίσθησαν ἀπονεννημένως, ὅτε καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἐπιφανεῖς προέλαθε τὸν κίνδυνον καὶ ἠνάγκασε τοὺς Θηβαίους νὰ παραιτηθῶσιν ἐντελῶς τοῦ ἐγχειρήματός των.

Τὴν αὐτὴν δὲ νύκτα ὁ Ἐπαμινώνδας ἐπανελθὼν εἰς Τεγεάν καὶ ἀναπαύσας ὀλίγον τὸν στρατὸν του ἔπεμψεν εὐθὺς τὸ ἱππικόν του ἵνα προσβάλλῃ τὴν Μαντινείαν, τὴν ὁποίαν εὐλόγως, ἔνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἀγησιλάου, ἐνόμιζε μὴ ἀποχωρόντως φυλαττομένην, καὶ πάλιν ὁμῶς ἀπέτυχε τῆς ἐπιβολῆς ἐκ τύχης, διότι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην φθάσαντες οἱ ὑπὸ τὸν Ἠγήλοχον ἐξχισχίλιοι Ἀθηναῖοι ἀντέστησαν πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐπὶ τοσοῦτον, ὥς οὐ καὶ ὁ Ἀγησίλαος κατέφθασεν ἐκ Σπάρτης. Οὕτως λοιπὸν καὶ τῶν δύο ἀποπειρῶν μεταίω-

Θαισῶν, ὁ Ἐπαμινώνδας ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἀγωνισθῇ τὸν περὶ τῶν ὄλων ἀγῶνα χάριν τῆς δόξης ἑαυτοῦ καὶ τῆς πατρίδος του καὶ χάριν τῶν συμμάχων. Ὁ ἀγὼν δὲ οὗτος ὑπῆρξε πάντως ὁ μέγιστος ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν· διότι οὐδέποτε Ἑλλήνων πρὸς Ἑλλήνας ἀγωνιζομένων πλῆθος ἀνδρῶν τοσοῦτον παρετάχθη (ὑπὲρ τοὺς πεντακισμυρίους περὶ τοὺς καὶ περὶ τοὺς πεντακισχιλίους ἱππεῖς· ἑκατέρωθεν), οὔτε τοσαύτη ἄμιλλα περὶ τὰς ἀνδραγαθίας ἐδείχθη. Καταρχὰς ὁ Ἐπαμινώνδας ἠπάτησε διὰ διαφόρων κινήσεων τοὺς ἐναντίους, ἀρξαμένης δὲ τέλους τῆς μάχης καὶ πολὺν χρόνον μηδεμίαν βροχήν λαμβανούσης διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς παρ' ἑκατέρου φιλοτιμίας, αὐτὸς μετὰ τοῦ κρατίστου μέρους τοῦ στρατεύματός του εἰσβαλὼν εἰς μέσσην τὴν ἐχθρικήν φάλαγγα διέκοψεν αὐτὴν καὶ τὴν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Ἡρωϊκῶς δὲ ὑπὲρ τῆς νίκης ἀγωνισάμενος καιρίαν ἔλαβε πληγὴν εἰς τὸν θώρακα· ζῶν δ' ἔτι ἀπηνέχθη εἰς τὴν σκηνὴν καὶ μαθὼν παρὰ τῶν ἰατρῶν ὅτι ἅμα ἐξαιρεθῇ τὸ δόρυ ἐκ τοῦ θώρακος ἐπέρχεται ὁ θάνατος, ἐποιήσατο εὐψυχοτάτην τοῦ βίου καταστροφὴν· διότι πρῶτον προσκαλέσας τὸν ὑπασπιστὴν ἐπηρώτησεν ἂν διέσωσε τὴν ἀσπίδα του, τοῦ δὲ ἐπιδείξαντος αὐτὴν τὴν ἔλαβε καὶ τὴν ἠσπάσθη ὡς συνοδὸν τῶν κινδύνων καὶ τῆς δόξης του· δεύτερον ἐπηρώτησε περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης καὶ τὸν ἐβεβαίωσαν ὅτι ἐνίκησαν οἱ Θεβαῖοι· ἱκανῶς λοιπὸν, εἰπὼν τότε, ἔζησα καὶ εὐθὺς διέταξε νὰ ἐκσπάσῃ τὸ δόρυ· ἀναβοησάντων δὲ τῶν παρόντων φίλων καὶ τινος εἰπόντος μετὰ δακρύων: *τελευτᾷς Ἐπαμινώνδα, ἄτεκρος!* καὶ μὰ *Δία*, ἀπεκρίθη, ἀλλὰ *καταλείπω δύο θυγατέρας: τὴν ἐν Λεύκτροις νίκη* καὶ *τὴν ἐν Μαρτινείᾳ*· καὶ ἅμα τοῦ δόρατος ἐξαιρεθέντος, ἄνευ οὐδεμιᾶς ταραχῆς ἐξέπνευσεν (4 Ἰουλίου 362 π. Χ. Ὀλυμπ. ρδ', 3)· μετὰ τῆς τελευτῆς δὲ αὐτοῦ κατέβρευσεν τὸ οἰκοδόμημα τοῦ βραχέος μεγαλείου τῶν Θεβῶν.

§. 10. Ἰσορροπία τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἕνεκα τῆς κοινῆς ἀσθενείας· ἀλλοιώσεις τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως· ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

Ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ὁ Θεβαῖος ἥρως ἐν τῷ ἀποθνήσκειν συνεβούλευσεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν (ὅταν ἐρωτήσας ἔμαθεν ὅτι ὁ Ἰολλίδας καὶ ὁ Δαίφαντος ἔπεσαν ἐν τῇ μάχῃ), ὡς *μηκέτι στρατηγοῦ καταλαμβανομένου ἐν Θήβαις*, ἀπετελέσθη τὸ ἐξῆς ἔτος· διότι ἅπας αἱ πό-

λιτείαι καταπεπονημένοι ἡσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ἀναπαύσεως· μόνον δὲ ἡ Σπάρτη, μὴ συγκατατιθεμένη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς Μεσσήνης, δὲν μετέσχεν ἐκείνης. Ἐν τῇ καταστάσει δὲ τῆς προκειμένης γενικῆς ἀσθενείας οὐδεμία πολιτεία οὐδ' ἐξ αὐτῶν τῶν μεγάλτερων ἐτόλμησε ν' ἀντιποιηθῇ τῆς ἡγεμονίας. Ὁ Ξενοφῶν περιγράφει τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν του διὰ τῶν λέξεων: μετὰ δὲ τὴν περὶ Μαντινείαν μάχην ἐγένετο ἐν Ἑλλάδι πλειὸν ἢ πρόσθεν ἀκρισία καὶ ταραχή. Οὐδεὶς λόγος περὶ ἐνότητος τοῦ λοιποῦ ὑπῆρχε, καὶ ἂρ' ὅτου τοσαῦται ἐλευθερίαι καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων πόλεις ὑφίσταντο, ἡ συγκέντρωσις τῆς δυνάμεως ἀπεθύνεν ἀδύνατος· κοινοὶ σκοποὶ, δυνάμενοι νὰ ἐπαναφέρωσι καὶ ἀποτελέσωσι τὸν σύνδεσμον, ἐξέλιπον· ὁ βίος ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ πάντῃ ἀλλοίαν μορφωσιν· ἐν ᾧ τινὲς ἔξοχοι νῦν ἡσυχολοῦντο περὶ τὰ ἰδεώδη, τῶν ὁποίων ἡ ἐπίτευξις τοὺς ἀπειμάκρυνεν ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ πραγματικοῦ βίου, τὸ χαυνὸν πλῆθος ἐψυχαγωγεῖτο διὰ τῆς ἀναπολήσεως τῶν ἡρώων τοῦ παρελθόντος χρόνου, οἵτινες ἐπεδεικνύοντο αὐτῷ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, καὶ τῶν ὁποίων τὰ κατορθώματα ἐξυμνοῦντο ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων μέχρι κάρου. Ὅπως δὲ ὑπὸ τὴν πολιτικὴν οὕτω καὶ ὑπὸ ἡθικὴν ἔποψιν ἡ παρὰ κμὴ ὑπῆρχε προφανὴς καὶ ἀναπότροπος· τὸ κοινὴ συμφέρον ὑπεχώρησεν εἰς ἰδιωτικά συμφέροντα· ὁ εἰς ἔσπευθε νὰ καθυπερτερῇ τοῦ ἐτέρου εἰς ἐξωτερικὴν λαμπρότητα καὶ πολυτέλειαν· θορυβώδεις τέρψεις καὶ τρυφηλαὶ ἡδοναὶ ἐξήμβλυαν τὴν αἴσθησιν ὑψηλοτέρων μελετημάτων· ἡ φιλοπατρία κατέστη κενὸν ὄνομα· δηλητήριόν τι καταθροωνικὸν εἰσεχώρει ἐπὶ μάλλον εἰς τὸν δημόσιον βίον ὥς καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς οἰκίας. Ὅτι δὲ τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος δὲν ἡπειλοῦντο τότε, ἦτο μὲν τοῦτο εὐτόχημα αὐτῆς, ἡ τοῦλάχιστον ἀνεβάλλετο ἐτι ἡ πτώσις της, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς κόλπῳ ἀνετράφετο ἡδὴ καὶ ἀνεπτύσσετο ὁ ἥρως, ὅστις ἡγούμενος κραταιῶν βορείων μαχητῶν ἔμελλε μετοῦ πολυ νὰ διασεύσῃ τὰ σαλεύοντα θεμέλια τοῦ πολιτικοῦ οἰκοδομήματός της.

Καίτοι δὲ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων ὑπάρχούσης ὥς οὐδέποτε ἄλλοτε ἀναγκαιάς, δὲν ἐνλαβήθησαν πολλαὶ καὶ αἱ μεγάλῃτερι μάλιστα τῶν πολιτειῶν νὰ δώσωσιν ὑπομισθίους τοὺς ἐκλεκτοτέρους αὐτῶν μαχητὰς εἰς ξένους δυνάστας. Ὁ Παρμένης μετὰ πεντακισχιλίων Θηβαίων ἔδραμεν εἰς

βοήθειαν τοῦ Σατράπου Ἀρταβάζου, ἀποστατήσαντος κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν· ὁ Ἀργεῖος Νικόστρατος μετὰ τρισχιλίων στρατιωτῶν ἔσπευσε νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς Πέρσας κατὰ τῶν Αἰγυπτίων· ἐξεναντίας δὲ ὁ Ἀθηναῖος Χαβρίας ὠδήγησε τοὺς συμπολίτας του πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Τάχων, ὅστις ἀποστάς ἀπὸ τῆς Περσίας ἐζήτηι νὰ κατακτήσῃ τὴν Συρίαν καὶ τούτου ἕνεκα διώρισεν ἐκεῖνον ἀρχηγὸν τοῦ ναυτικοῦ. ὧς καὶ αὐτὸς ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, δὲν ἀπηξίωσε, προσκληθεὶς, νὰ χορηγήσῃ πρὸς τὸν αὐτὸν Αἰγύπτιον βασιλέα τὴν συνδρομὴν του, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἀπεδείχθη, ὡς ἤλπιζε, στρατηγὸς ἀπάσης τῆς δυνάμεως ἀλλὰ τῶν μισθοφόρων μόνον, παροργισθεὶς διὰ τοῦτο μετέστη πρὸς τὸν ἀνεψιὸν ἐκεῖνου Νεκτανάβιν, τὸν ὁποῖον ἀποστάντα ἀνηγόρευσαν βασιλέα οἱ Αἰγύπτιοι, καὶ ἐβοήθησεν αὐτὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐξουσίαν του· ἐν ᾧ δὲ λαβὼν τούτου ἕνεκα ὡς ἀμοιβὴν 230 τάλαντα ἐπεχείρησε τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν πατρίδα, ἣν ἤλπιζε ν' ἀναστήσῃ πάλιν διὰ τῶν χρημάτων ἐκείνων, ἀπενεχθεὶς ὑπ' ἀνέμων εἰς τὰ παράλια τῆς Αἰθίας· ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα κατὰ τὸ ὀγδοηκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του (361), καὶ μετ' αὐτοῦ ἐξέλιπε τὸ τελευταῖον στήριγμα τῆς Σπάρτης, τῆς ὁποίας τὰ θεμέλια εἶχον διασεισθῇ ἀφ' οὗτου διὰ τῆς τοῦ Ἐφόρου Ἐπιτάδεω ῥήτρας, ἣτις ἐπέτρεπεν εἰς ἕκαστον πολίτην καὶ ζῶν νὰ δωρήσῃ καὶ διὰ διαθήκης ἀποθνήσκων νὰ καταλίπῃ εἰς ὅν τινα βούλεται τὸν κληρὸν αὐτοῦ καὶ τὸν οἶκον, τὸ Λυκούργειον πολίτευμα προσεβλήθη οὐσιωδῶς· καθότι ἔκτοτε, παρεισαχθείσης τῆς περὶ τὴν κτῆσιν ἀνισότητος, ἐπεκράτησεν παντὸς εἴδους συμφέροντα πλεονεξία, διαφθορά, γυναικοκρατία, ἀλκζονεΐα ἐπὶ πλούτῳ καὶ καταπίσεις τῶν πολλῶν πενήτων ἔθραυσαν τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης ἐσωτερικῶς, θραυσθεῖσιν ἤδη ἐξωτερικῶς διὰ τῆς στερήσεως τῆς Μεσσηνίας. Ὅλοι αἱ πολῖταις τῆς Πελοποννήσου καθίστανται ἀπὸ τοῦ νῦν ἀφικνεῖς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ, οὐδ' ἀναδύουσιν εἰμὴ ἅπαξ ἔτι (κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀρχαϊκῆς Ὁμοσπονδίας) ἀλλ' ἀτελεσφορήτως· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ λοιπὴ Ἑλλάς διατελεῖ ἡρεμοῦσα βραβύμῳ, καὶ μόνον αἱ Ἀθηναὶ ἀποπειρῶνται νὰ ἐξεγερθῶσι καὶ αὖθις.

Διαρκοῦντος ὁκταδὴ ἔτι τοῦ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θηβῶν ἀγῶνος ἡ πόλις ἐκείνη κατῴρθωσεν, ὡς ἴδομεν προηγουμένως, νὰ γενῇ κεφαλὴ ἐκτεταμένης τινὸς συμμάχιας, συγκεκριμένης διὰ τὴν πόλεω

πάντη αὐτονομίαν· νῦν δ' ἐσπούδαζεν ὅλαις δυνάμεσι νὰ μεταβάλλῃ τὴν αὐτονομίαν τῶν συμμάχων εἰς ὑποτελείαν καὶ πρὸς τοῦτο μεταχειρίζετο οὐ μόνον αὐθαριεσίαν ἀλλὰ καὶ καταπιέσεις, αἵτινες προϊόντος τοῦ χρόνου κατέστησαν ἀφόρητοι· ὅθεν τῷ 358 οἱ Κῶοι, οἱ Χίοι, οἱ Ρόδιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι, τοῦτέστιν οἱ ἰσχυρότεροι ἐκ τῶν συμμάχων, ἀπέστησαν καὶ οὕτως αἱ Ἀθῆναι περιεπλέχθησαν εἰς τὸν ὀλεθριώτατον *συμμαχικὸν πόλεμον*, ὅς τις διήρκασε τριετίαν ὁλόκληρον. Πεσόντος δὲ τοῦ Χαβρίου ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου (358) προήχθη εἰς τὴν στρατηγίαν ἄθλιός τις, φιλήδονος καὶ ἄπειρος δημαγωγός, ὁ *Χάρης*, ὅς τις ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ν' ἀπαλλαχθῇ τῶν ἀντιζήλων του· Τιμοθέου καὶ Ἰπικράτους, κατηγόρησεν αὐτοὺς, μετὰ τινα ἀτυχῇ κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐκστρατείαν, ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ κατώρθωσεν οὕτω τὴν ἐξορίαν ἀμφοτέρων, ὧν ὁ μὲν ἀπέθανεν ἐν Λέσβῳ, ὁ δὲ ἐν Θράκῃ. Ἐπειδὴ δὲ, ἕνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τῶν δημοσίων χρημάτων, ὁ μισθοφορικὸς στρατὸς δὲν εἰδύνατο νὰ πληρωθῇ, ὁ Χάρης ἀπεφάσισε μετοῦ πολὺ νὰ *συμμάχῃ*, συναινούντων καὶ τῶν Ἀθηναίων, μετὰ τοῦ ἀποστάτου Σατραπάου τῆς Περσίας Ἀρταβάζου, ὑποσχεθέντος νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὴν εἰς τὸν στρατὸν ὀφειλομένην μισθοδοσίαν. Ὁργισθεῖς δ' ἕνεκα τούτου ὁ βασιλεὺς Ἀρταξέρξης κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἠπειλήσεν ὅτι ἔρχεται εἰς βοήθειαν τῶν πολεμίων· παρασκευαζομένων δὲ συγχρόνως καὶ τῶν νήσων εἰς ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀναγκάσωσι τὸν Χάρητα καὶ νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην μετὰ τῶν συμμάχων ἀναγνωρίσαντες τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν (355). Οὕτως ἄρα καὶ ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων περιορίσθη καὶ συνετρίβη.

§. 11. Ὁ πρῶτος ἱερὸς πόλεμος. Αὐξήσις τῆς Μακεδονίας· ὁ βασιλεὺς Φίλιππος· ἀνάμιξις αὐτοῦ εἰς τὰς διαφορὰς τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ συμμαχικοῦ ἐπῆλθεν εὐθὺς ὁ ἐνναετής (355—346) *Φωκικὸς ἢ πρῶτος ἱερὸς πόλεμος* (*), οὗτινος τὰ ἀποτελέ-

(*) Πρῶτος μὲν καὶ Φωκικὸς λέγεται ὁ προκείμενος πόλεμος ὡς πρὸς τὸν ἐπακολουθοῦντα δεύτερον, τὸν κατὰ τῆς Ἀμφίσης ἢ τὸν Διοικρικόν. Ἄλλως δὲ τρίτος παρὰ πολλῶν ὀνομάζεται ἀναφερόμενος πρὸς τοὺς δύο προηγηθέντας ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος.

σмаατα ὑπῆρξαν πολὺ ὀλεθριώτερα ἢ τὰ τῶν προηγηθέντων ἐμφυλίων πολέμων, καθόσον δι' αὐτοῦ ἐλύθησαν καὶ οἱ ἔσχατοι τῆς Ἑλληνικῆς ἐνόττητος δεσμοὶ καὶ τελευταῖον ἠνεόχθησαν αἱ στεναὶ τῶν Θερμοπυλῶν πύλαι εἰς τὸν ἀπ' ἄρκτου ἐρχόμενον δορικτήτορα.

Τὸ ἀρχαῖον ἱερὸν συνέδριον τῶν Ἀμφικτιόνων, εἰς ᾧ ἦν ἐμπεπιστευμένη ἡ τύχη καὶ ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος, ἐγένετο ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὄργανον τῶν φυλοτάτων σκοπῶν. Οἱ Θηβαῖοι ἠθέλησαν δι' αὐτοῦ νὰ κορέσωσι τὸ ἀδιάλλακτον αὐτῶν κατὰ τῆς Σπάρτης μῖτος· διότι κατὰ προτροπὴν τούτων οἱ Ἀμφικτιόνες κατεδίκασαν τοὺς Λακεδαιμονίους, ἔνεκα τῆς πρὸ πολλοῦ ἀπαρχαιωθείσης καὶ ἀρκούντως τιμωρηθείσης καταλήψεως τῆς Καδμεΐας (ὑπὸ Φοιβίδα), εἰς ὑπέρογκον χρηματικὴν ζημίαν (500 ταλάντων). Τὴν αὐτὴν δ' ὥσαύτως κατέγνωσαν ποινὴν καὶ εἰς τοὺς Φωκεῖς ὡς ἰδιοποιηθέντας καὶ καλλιεργήσαντας μῦθον γῆς ἀνήκουσαν εἰς τὰ κτήματα τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ· μὴ δυναμένων δὲ τῶν Φωκέων νὰ ἐκτίσωσι τὸ ὄφλημα καὶ προκειμένης τῆς καθιερώσεως τῆς χώρας αὐτῶν πρὸς ἐξίλωσιν δῆθεν τοῦ Θεοῦ, ὁ Φιλόμηλος, ὅστις εἶχε μέγιστον παρὰ ταῖς Φωκεῦσιν ἀξίωμα, παραστάς συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ μὴν ὑπακούσωσιν εἰς τὴν ἄδικον αὐτὴν καὶ βαρεῖαν καταδίκην τῶν Ἀμφικτιόνων καὶ ἀνάνδρως ν' ἀποβάλλωσι τὴν πάτριον αὐτῶν χώραν ἔνεκεν οὕτω μικροῦ πλημμελήματος. Εἰς ταῦτα δὲ προσέθηκε καὶ ὅτι ἦτο περίστασις ἀρμοδιωτάτη νὰ διεκδικήσωσι διὰ τῶν ὅπλων τὸ εἰς αὐτοὺς ἀρχῇθεν ἀνήκον δικαίωμα τῆς προστασίας τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ· ὅθεν ἐκλεχθεῖς ὑπὸ τῶν Φωκέων στρατηγὸς συννενοήθη εὐθὺς μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, μεθ' ὧν ὁ ἀγὼν ὑπῆρχε κοινὸς καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἔλαβε παρ' αὐτῶν ἀμέσως χρηματικῆς βοηθείας, στρατολογήσας μισθοφόρους κατέλαβε τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν μετὰ τῶν Ὑπασαυρῶν του.

Τὸ ἀσέβημα τοῦτο ἐκίνησε τὴν ἐκπληξιν καὶ ἀγανάκτησιν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων. Οἱ πλησίον οἰκοῦντες Λοκροί, οἵτινες ἠθέλησαν ν' ἀναλάβωσι μόνοι τὴν ἐκδίκησιν τοῦ ἐνείδους, ἠττήθησαν κατὰ τὴν πρώτην συμβολήν. Παραχρῆμα δ' ὁ Φιλόμηλος ἀναβιβάσας τοὺς μισθοὺς ἤθροισε δύναμιν ἀξιόλογον καὶ ὠχύρωσε τὸν ναὸν διὰ τινος δὲ κατηναγκασμένης ἀποφάσεως τῆς Πυθίας καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλομήλου ἀπεσταλμένων πρέσβων οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπείσθησαν νὰ συμμαχήσωσιν ἐμφανῶς μετὰ τῶν Φωκέων, ἐν ᾧ οἱ

Βοιωτοί, οἱ Λοκροί, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Θεσσαλοὶ καὶ ἄλλα ὄμορα ἔθνη ἐξεναντίας ἠνώθησαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Δελφικοῦ ἱεροῦ κατὰ τῶν Φωκέων. Ὁ Φιλόμηλος ἐνίκησε καὶ δεύτερον τοὺς Λοκρούς, ἀλλὰ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος πολέμων πρὸς τοὺς Θηβαίους ἡττήθη παρὰ τὴν πόλιν Νέωνα (τὴν ἔπειτα Τιθωρείαν) καὶ συγκλεισθεὶς ἐντινὶ κρημνώδει τόπῳ καὶ μὴ θέλων νὰ παραδοθῇ ἐξέψεν ἑαυτὸν καθ' ὑψηλοῦ τινὸς καὶ ἀποτόμου βράχου.

Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ὀνόμαρχος ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον καταρχὰς μὲν λίαν εὐδοκίμως, πορθήσας τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Δωρίδα, εἰσβάλων εἰς τὴν Βοιωτίαν, κυριεύσας τὸν ὄρχομενὸν καὶ ἔπειτα τὴν Κορώνειαν, καὶ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Φίλιππον, βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ὃν οἱ πιεζόμενοι Θεσσαλοὶ ἐπεκαλέσθησαν εἰς βοήθειάν των, ἀντιταχθεὶς εὐτυχῶς, ἀλλὰ τελευταῖον, μάχης κρατερᾶς γενομένης παρὰ τὴν θάλασσαν, ὅπου ἔτυχε περιπλέων ὁ Ἀθηναῖος Χάρης μετὰ πολλῶν τριήρεων, κατετροπώθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ὁλοσχερῶς, ἀναιρεθέντων ἐπέκεινα τῶν ἑξκισχιλίων Φωκέων καὶ μισθοφόρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦν καὶ αὐτὸς ὁ Ὀνόμαρχος, καὶ ἀλωθέντων ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους· καὶ τούτους μὲν ὁ Φίλιππος ὡς ἱεροσύλους κατεπόντισε, τὸν δὲ νεκρὸν ἐκείνου ἀνεσταύρωσεν.

Ἀλλ' οἱ ἱεροὶ θησαυροὶ δὲν ἐξηντλήθησαν εἰσέτι, οἱ δὲ Φωκεῖς ποιῶντες χρῆσιν αὐτῶν ἀφειδῶς συνήθροισαν ταχέως πανταχόθεν πληθὺς νέων μισθοφόρων, δι' ὧν ἐπανέλαβον τὸν κατὰ τῶν Θηβαίων πόλεμον, τὸ πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸν Φάβιλλον, ἀδελφὸν τῶν δύο προηγουμένων στρατηγῶν, λίαν ἀτυχῶς, ἡττηθέντες ἐπανειλημμένως περὶ ὄρχομενόν, περὶ τὸν Κηφισσὸν καὶ περὶ Κορώνειαν, ἔπειτα δὲ, ὑπὸ τὸν διάδοχον ἐκείνου Φάλαικον, οὕτως εὐδοκίμως, ὥστε οἱ Θηβαῖοι ἀμηχανοῦντες ἠναγκάσθησαν νὰ καλέσωσιν εἰς βοήθειάν των τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Τοῦντεῦθεν δὲ τὰ πράγματα λαμβάνουσι νέαν εἰσιν, ἥ δὲ ὀριστικὴ τοῦ πολέμου κρίσις καθίσταται τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς σύστασιν τῆς Μακεδονικῆς ὑγεμονίας ἐν Ἑλλάδι.

Τὸ Μακεδονικόν βασίλειον, ἰδρυθὲν κατὰ τὴν Ἡ. π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ τοῦ Τημενίδου Καράου ἢ, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ὑπὸ τοῦ Περδίκκου, Τημενίδου καὶ τούτου καὶ ἐπομένως ἀπογόνου τοῦ Ἡρακλέους, περιορίζετο ἐξαρχῆς εἰς μικράν τινὰ χώραν, τὴν Ἡμαθίαν, ἥτις ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἐξετείνετο μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Λου-

διὰ (δυτικοῦ βραχίονος τοῦ Ἀξιοῦ), διὰ δὲ τῆς κατατροπώσεως τῶν περὶ πολλῶν ἐθνικῶν κῦξήθη προΐοντος τοῦ χρόνου ὥστε, ἀκμ-
 ζούσης ἐτι τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὅρια αὐτοῦ προήχθησαν βορείως μὲν
 μέχρι τοῦ Σκάρδου, δυτικῶς δὲ μέχρι τῆς Λυχνιτιδος λίμνης, ἀνα-
 τολικῶς ἕως τοῦ ποταμοῦ Νέστου καὶ νοτίως μέχρι τοῦ Ὀλύμπου
 καὶ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ κόλπου
 τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου. Ὅτε δ' ὁ Περσικὸς χειμαρρὸς διὰ τῆς
 Θράκης ἐξεχύθη καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς, ἀπὸ
 τοῦ Ἀμύντα Α', ἠναγκάσθησαν νὰ γενῶσιν ὑποτελεῖς εἰς τὸν μέγαν
 Βασιλέα, ἐκ τῆς σχέσεως ὅμως ταύτης ὠφελήθησαν ἐκτείναντες τὸ
 κράτος των καὶ εἰς τὴν Θράκην. Τοῦ Ἀμύντα ὁ υἱὸς Ἀλέξανδρος Α',
 αὐτὸς ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ὁ Μαρδόνιος μετεχειρίσθη ὡς πρεσβευτὴν
 πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπέσεισε μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην τὸν
 Περσικὸν ζυγὸν καὶ συνῆψε σχέσεις μετὰ τῶν Ἀθηναίων· ἀλλ' ὁ υἱὸς
 αὐτοῦ Περδίκκας Β', ὅστις εἰσήγαγε πρῶτος τάξιν περὶ τὰ στρα-
 τιωτικά κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον, ἦλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς ἐκείνους,
 φωραθέντας ὅτι ὑπεστήριζον κατ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν του Φίλιππον
 διὰ πολλάκις, διαρκούντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐμφανίζε-
 ται κοινοπραγῶν μετὰ τῆς Σπάρτης καὶ βοηθῶν τὰς Χαλκιδικὰς πό-
 λεις εἰς τὴν πρὸς τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν σπουδὴν. Ἀφοῦ δὲ οἱ δύο
 προηγούμενοι βασιλεῖς κατώρθωσαν νὰ εἰσαγάγῃσι τὴν Μακεδονίαν
 εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτικὸν βίον, ὁ διάδοχος αὐτῶν Ἀρχέλαος Β',
 414—399, ἠθέλησε νὰ προσεγγίσῃ τοὺς Μακεδόνας πρὸς τοὺς Ἕλ-
 ληνas καὶ πνευματικῶς· τούτου δ' ἕνεκα μετέστησε τὴν καθέδραν
 τοῦ πλησιέστερα εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος, ἥτοι ἀπὸ Ἐδέσσης εἰς
 Πέλλαν, διεκόσμησε ταύτην διὰ τοῦ Ζεύξιδος, εἰσήγαγε ἀγῶνας ὁμοίους
 με τοὺς Ὀλυμπιακοὺς καὶ ἐκάλεσεν Ἕλληνας ποιητὰς καὶ φιλοσόφους
 εἰς τὴν αὐλήν του. Ὁ θάνατος αὐτοῦ προσκάλεσε νέας περὶ θρόνου
 ἐριδας μεταξὺ πολλῶν μνηστήρων, ἕως οὗ μετὰ ἑπτὰ ἔτη ὁ τοῦ Ἀρι-
 δαίου υἱὸς Ἀμύντας Β' ἴσχυσε, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, νὰ
 καταλάβῃ αὐτόν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας δὲ τούτου, ὅστις, διατελὼν ἐπί-
 σης εἰς ἀδιάκοπον πρὸς τοὺς Ἕλληνας συγκοινωνίαν, ἐζήτηι ὡς καὶ οἱ
 προκατόχοί του νὰ εἰσαγάγῃ νῦν καὶ τὰς τέχνας αὐτῶν εἰς τὸ βασί-
 λειόν του, ἡ κραταιὰ Ὀλυνθος, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη ἐκτείνει τὸ κράτος τῆς
 εἰς τὰ Μακεδονικὰ παράλια, συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς συστάσεως ὁμο-

σπονδίας τινός ἐκ πασῶν τῶν ἐν τῇ Μακεδονικῇ καὶ Θρακικῇ παρα-
λίᾳ Ἑλληνικῶν πόλεων· διὸ ὁ Ἀμύντας φοβούμενος μὴ ἡ Ὀλυμπιακὴ
αὐτῇ Ὀμοσπονδίᾳ ἀποκλείσῃ παντάπασι τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῶν
ὠφελειῶν τῆς Ὑπαλάσσης, ὑπεστήριξε μετὰ ζήλου τὰς εἰς αὐτὴν ἐναν-
τιωθείσας πόλεις Ἀκανθοῦ καὶ Ἀπολλωνίαν ὡς καὶ τοὺς κατὰ πρόσ-
κλησιν τούτων ἐλθόντας Σπαρτιάτας. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Ἀμύν-
τα τούτου, ὅτε πάλιν, ἔνεκα τῶν ῥαδιουργιῶν τῆς συζύγου τοῦ Εὐρυδί-
κης, ἐπῆλθε νέα περὶ διαδοχῆς ἔρις, ἀνεμίχθησαν αἱ Θῆβαι εἰς τὰ
πράγματα τῆς Μακεδονίας (ὁρ. σελ. 25) καὶ ὁ Πελοπίδας, διακτη-
τοῦ χαρακτηρὰ λαβὼν, κατέστησεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πρεσβύτερον
τοῦ Ἀμύντα υἱὸν Ἀλέξανδρον, παρέλαβε δ' ὡς ὁμηρον εἰς Θῆβας τὸν
νεώτερον ἀδελφόν του, τὸν μετέπειτα περίφημον γενόμενον Φίλιπ-
πον. Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ βασιλείαν ἐνὸς ἔτους ἐφονεύθη· ὁ φονεὺς δὲ
τούτου (ἐραστὴς τῆς Εὐρυδικῆς) *Πτολεμαῖος Ἀλωρίτης* ἐκάθησεν
ἐπὶ τοῦ θρόνου τρεῖς ἔτη, ἔπειτα ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ *Περδίκκου*,
δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ Ἀμύντα· Ἀλλὰ καὶ αὐτός βραχὺν μόνον ἐβα-
σίλευσε χρόνον πασῶν ἔντινι τρομερᾷ πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς μάχῃ,
κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας οἱ τελευταῖοι ὑπέταξαν ὅλην σχεδὸν τὴν
δυτικὴν Μακεδονίαν (360). Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος ἐκείνου Ἀμύντας
Γ' ἦτο παῖς ἔτι. Ἐκ τῆς περιστάσεως δὲ ταύτης οἱ ἐχθροὶ τῆς Μα-
κεδονίας ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσι, καὶ ἐντεύθεν ἡ χώρα περιέστη εἰς
τὸν μέγιστον κίνδυνον· Οἱ ἡγεμόνες τῆς Θράκης ἐζήτουν νὰ ἐνθρονί-
σωσι Πανσκανίαν τινὰ· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες, πρὸς τὴν ἀνάκτησιν
τῆς Ἀμφιπόλεως ἀποβλέποντες, ὑπεστήριξαν ἄλλοτε διὰ τοῦ ἱπικρά-
τους τὸν Περδίκκην, ἤθελον καὶ νῦν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν νὰ θέσω-
σιν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν Ἀργαῖον, ἐγγονὸν τινὰ τοῦ Ἀρχελαοῦ· Ἐν
τοιαύτῃ λοιπὸν πολυπλόκῃ καὶ ἀμηχάνῃ καταστάσει ὁ ὁμηρεῶν ἐν
Θῆβαις Φίλιππος καταλιπὼν κρύφα τὴν πόλιν ταύτην ἐνεφανίσθη
(361) εἰς Μακεδονίαν, καὶ ἐγένετο οὐ μόνον ὁ σωτὴρ ἀλλὰ καὶ ὁ
ἀναμορφωτὴς τῆς πατρίδος του, ἥτις δι' αὐτοῦ ἔλαβε τὴν πρώτην
μεταξὺ τῶν τότε Πολιτειῶν τοῦ Κόσμου τάξιν.

Ὁ Φίλιππος κατὰ τὴν ἐννεαετῇ ἐν Θῆβαις διατριβὴν του διὰ τε τῆς
ἐσύχου παρατηρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς, τῆς ὁποίας τὸ κέν-
τρον ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἦτον ἡ εἰρημένη πόλις, καὶ τῆς γνωριμίας
καὶ τοῦ παραδείγματος οὕτω διακεκριμένων πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ

πολεμικῶν ἡρώων, ὡς τοῦ Ἐπαμινώνδου καὶ τοῦ Πελοπίδου, συνήθροισε
 θησαυρὸν γνώσεων, τὸν ὁποῖον τὸ διορατικὸν πνεῦμά του ἐγίνωσκε
 νὰ ἐπωφεληθῇ πρὸς τὸν μέλλοντα ἡγεμόνος καὶ στρατηγοῦ προορι-
 σμόν του. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπτωσιν ἔμαθε πόσον ἰσχύει εἰς ἔξο-
 χος ἄνθρωπος, καὶ ἡ τύχη τῆς νεότητός του, ἥτις τὸν ἠνάγκασε νὰ
 συμμορφωθῇ εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῆς ἀλλοδαπῆς, ἐχορήγησεν αὐτῷ
 τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ εὐστροφίαν, προτέρημα ἀναγκαῖον ὅσῳκις τὰ
 βίαια μέσα δὲν ἰσχύουν νὰ νικήσωσι τὰς ἀντιστάσεις. Ἐντεῦθεν δὲ
 ἡ ἐν τῷ βίῳ καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τοῦ Φιλίππου μίξις τῆς ἰσχύος καὶ
 τῆς δολιότητος, τὰς ὁποίας μετεχειρίζετο ὅπως αἱ περιστάσεις ὑπὴ-
 γόρευον. Ὁ Φίλιππος ἀναλαβὼν τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως, καταρχὰς
 ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνήλικου βασιλέως Ἀμόντα Γ', ἔθετο εἰς κίνησιν
 ὅλα τὰ ἐλατήρια, ἐφείλκυσε εἰς ἑαυτὸν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Μα-
 κεδόνων, ἐδημιούργησε, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν Θη-
 βαίων καὶ κατ' ἰδίαν ἐπίνοιαν, τὴν περίφημον Μακεδονικὴν φάλαγγα,
 καὶ ἐσπούδασε πρὸ πάντων δι' εἰρηνικῶν μέσων ν' ἀπαλλαγῇ τῶν ἀν-
 τιπάλων του καὶ στηρίξῃ τὸ πανταχόθεν ἀπειλούμενον κράτος· διὰ
 δώρων ἔπεισε τοὺς Θράκας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν Παιονίαν· κατὰ
 τὸν αὐτὸν ὡσαύτως τρόπον ἐκέρδησε καὶ τοὺς μετ' ἐκείνων συμπράτ-
 τοντας Ἰλλυριοὺς καὶ Παίονας· ἅμα δὲ τοῦ βασιλέως τῶν τελευταίων
 ἀποθανόντος ὑπέταξε τὴν Παιονίαν, ἀπὸ δὲ τῶν Ἰλλυριῶν ἀφῆρσε
 πᾶσαν τὴν μέχρι Λυχνίτιδος χώραν καὶ τότε κατὰ πρῶτον ἀνηγορεύθη
 ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ βασιλεὺς (359). Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ ἤδη τῆς βα-
 σιλείας του κατώρθωσε νὰ προσοικειωθῇ καὶ τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες,
 ὡς εἴρηται, ὑπεστήριζον τὸν Ἀργαῖον, ἐκχωρήσας ἐκουσίως τῆς Ἀμ-
 φιπόλεως, ἣν ὁ Περδίκκας εἶχε καταλάβει παρανόμως, καὶ ἀποδοῦς
 αὐτοῖς ἄνευ λύτρων ὅσους ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Μεθώνην κατατροπώ-
 σεως τοῦ Ἀργαίου ἤχημαλότευσε συμμάχους ἐκείνου Ἀθηναίους:

Μετοῦπολι ὅμως ὁ Φίλιππος, αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ
 συνδέσῃ στενότεραν τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς θαλάσσης, ὥρμησεν
 εἰς κατάληψιν τῶν Θρακικῶν παραλίων πόλεων· μετ' αὐτῶν δὲ πε-
 ριῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν του καὶ τὰ πλούσια χρυσορυχεῖα τῆς Θρά-
 κης, ἅτινα παρέσχον αὐτῷ τὰ μέσα πρὸς μείζονας ἐπιχειρήσεις. Ἡ
 Ἀμφίπολις ἐχθρικῶς κατὰ τοῦ Φιλίππου προσενεχθεῖσα κατελήφθη
 ὑπ' αὐτοῦ καὶ αὐθις (357), μὴ δυνηθέντων τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες

τότε ἡσχοῦντο εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, νὰ ἐμποδίσωσι τὸ γεγονός τοῦτο· μικρὸν δ' ἔπειτα ὁ Φίλιππος ἐγένετο κύριος τῆς Πύδνας. ἐκπολιορκήσας δὲ καὶ τὴν Ποτίδαιαν τὴν μὲν τῶν Ἀθηναίων φρουρὰν ἐξαπέστειλεν εἰς τὰς Ἀθήνας φιλοφρόνως, τὴν δὲ πόλιν καὶ τὴν ἐπικράτειαν αὐτῆς παρέδωκεν εἰς τὴν κραταίαν Ὀλυνθον βουλόμενος διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ κερδήσῃ προηγουμένως τὴν εὐνοίαν αὐτῆς τῆς περιμαχίτου πόλεως· μετὰ δὲ ταῦτα κατέλαβε τὰς Κρηνίδας, πόλιν ἀξιόλογον, ἣν ἐπικυβήσας διὰ πολλῶν νέων οἰκητόρων μετωνόμασεν ἐξ ἑαυτοῦ *Φιλίππου*. ἐν ᾧ τὰ κατὰ τὴν χώραν (ἐπὶ τοῦ παρακειμένου Παγγαίου ὄρους) χρύσεια μεταλλεῖα, παντελῶς ὄντα λιτὰ καὶ αἰοῶν, ἐπὶ τοσοῦτον ἡύξησεν ὥστε μετοῦ πολὺ ἐδύναντο νὰ φέρωσιν αὐτῷ πρόσαδον ἑτησίαν χιλίων ταλάντων.

Ἀκολουθῶν δὲ προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀλευαδῶν κατὰ τῶν τυραννῶν τῶν Φερῶν ἐσπευσεν εἰς Θεσσαλίαν καὶ προστάτεύσας τὰς καταπιεζομένας αὐτόθι πόλεις παρεσκευάσεν ἑαυτῷ διὰ τῆς προσοικειώσεως τούτων στήριγμα ἀσφαλές εἰς ἐπέκτασιν τοῦ κράτους του πρὸς νότον. Κατὰ τὰ πρῶτα δὲ ἦδη τοῦ ἱεροῦ πολέμου ἔτη, ὅτε οἱ Φωκεῖς (ὑπὸ τὸν Ὀνόμαρχον) εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὁ Φίλιππος, ἐν ᾧ ἐσθίριζε κατ' ἄρκτον τὰς δυνάμεις του διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Μεθώνης καὶ τῶν Παγῶν, ἐζήτησε νὰ λάβῃ μέρος ἐνεργὸν εἰς τὰς τῶν Ἑλλήνων διενέξεις ἐντὸς αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ τῇ προσήλθει δὲ τῶν Θεσσαλῶν εἰσῆλθε καὶ αὐθις εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐξεδίωξε τοὺς Φωκεῖς, καθεῖλε τὴν ἐν Φεραῖς τυραννίδα καὶ προσήγγισεν ἡδη εἰς τὰς Θερμοπύλας ἵνα διὰ τῆς Φωκίδος εἰσβάλῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' εὐρὼν κατὰ πρῶτον ἀπέναντι αὐτοῦ τοὺς Ἀθηναίους φυλάσσοντας τὰς παρόδους ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ συμβῆναι τοῦτο (14 ἔτη πρὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης), ὅπερ ἐδύνάτο πάντως νὰ ὑποδείξῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν ὁποῖον εἰς τὸ μέλλον ἐδύναντο νὰ ἔχωσι φόβον ἐκ τῆς αὐξήνουσης δυνάμεως τῆς Μακεδονίας, ἀπήγγειλεν ὁ *Δημοσθένης* τὸν πρῶτον αὐτοῦ Φιλίππικόν. Ἐνθους ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ αὐτονομίας τῆς πατρίδος του ὁ μέγιστος οὗτος ἀπάντων τῶν αἰῶνων ῥήτωρ οὐ μόνον ἀπέδειξε τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἀλλ' ἐσπούδασε καὶ νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους, διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐκθέσεως τῶν μέσων αὐτῶν, ὅτι ἀπὸ τῆς θελήσεώς των ἔτι ἐξήρτητο ὃ ἀποτρέψωσιν αὐτὸν διαπαντός· ἀλλὰ ρεῦ! οἱ λό-

γοι τοῦ φιλοπάτριδος ἀνδρὸς ἤχουν ἀτελεσφορήτως· τὸ διαφθαρμένον πλῆθος δὲν ἡσθάνετο τὴν δυνάμιν των καὶ ὁ Μακεδονικὸς χρυσὸς ἤρξατο ἤδη νὰ ἐνεργῇ ἐλευθρίως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως ἐν Ἀθήναις, ὅπου οἱ περὶ τὸν *Λισχίτην* ἐσπούδαζον νὰ διακωλύσωσι πᾶν μέτρον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

Ἐν τούτοις ὁ Μακεδὼν, ἀποτυχούσης τῆς πρώτης ἀποπειράς τοῦ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔτρεψε τὰ ὅπλα του πάλιν πρὸς ἄρκτον, ἐξέβαλεν ἐκ τῶν Φερῶν τὸν τύραννον Πειθόλκον, ἐκυρίευσε διὰ τῆς βίαις πολλὰς τῆς Χαλκιδικῆς πόλεις, παρέλαθε διὰ προδοσίας τὰς ἐφ' Ἑλλησπόντων· Μικύθερναν καὶ Τορώνην καὶ ἐφεξῆς ἐστράτευσε μετ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του ἐπὶ τὴν Ὀλυθον, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐδέχθη καὶ ἐπροστάτευσε δύο νόθους ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἐπιβουλευθέντας τὴν ζωὴν του. Αἱ ἐπανεληγμέναι ἐπικουρίαι, τὰς ὁποίας αἱ Ἀῶναι, ἐπὶ τῇ παρακλήσει τῶν Ὀλυθίων καὶ κατ' ἐπίμονον τοῦ Δημοσθένους προτροπὴν (ἐνταῦθα ἀνῆκουσιν οἱ τρεῖς αὐτοῦ Ὀλυθιακοὶ λόγοι), συγκατετέθησαν νὰ πέμψωσιν ἦσαν λίαν ἀσθενεῖς καὶ ἄκκοροι· ἢ ὥστε νὰ δυνηθῶσι νὰ σώσωσι τὴν δεινῶς πιεζομένην πόλιν· πρὶν ἢ δ' ἀφικθῇ ἡ τελευταία ἰσχυροτέρα βοήθεια, συνισταμένη ἐκ διασχίλων ὅπλιτων καὶ τριακοσίων ἱππέων, ὁ Φίλιππος φθείρας διὰ χρημάτων τοὺς προεστηκότας τῶν Ὀλυθίων Εὐθυκράτην καὶ Λασθένην εἴλε τὴν ὑπὸ τούτων προδοθεῖσαν Ὀλυθον (348)· μετὰ τῆς ἀπωλείας δὲ τῆς κραταιᾶς ταύτης πόλεως συναπώλετο ἐξολοκλήρου καὶ πᾶσα ἡ τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἄρκτον ἐπιρροή. Αἱ διὰ χρημάτων δὲ καὶ ὑποσχέσεων διαφθοραὶ τοῦ Φιλίππου εὗρον τὸν τευθεν τῶσφ' εὐρύτερον στάδιον, ὅσῳ μᾶλλον ἡ αὐξάνουσα δύναμις του εἰς μὲν τοὺς ἀσθενεῖς ἐνέπνεε φόβον δουλικόν, τὰς δὲ τῶν ἰσχυροτέρων προσπαθεῖς καθίστα ἀλυσιτελεῖς.

Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τούτον, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οἱ ὑπὸ τῶν Φωκέων δεινῶς πιεσθέντες καὶ ἐκ τοῦ πολέμου ἀποκαμόντες Βοιωτοὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἐδέχθη μὲν ἀσμένως τὴν πρόσκλησιν αὐτῶν, μέλλουσιν νὰ τῷ ἀνοίξῃ τὰς Θερμοπύλας, ἐθεώρησε δ' ἀναγκαῖον νὰ καταστήσῃ προηγουμένως τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀπραξίαν διὰ τινος εἰρήνης· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον μετεχειρίσθη ὅσα ἐν Ἀθήναις εἶχεν ὄργανα ἐπιτήδεια νὰ διαθέσωσι τὸν δῆμον ὑπὲρ ἐκείνης. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Δημοσθένης ἐθεώρει κατὰ τὴν

περίστασιν ταύτην τὴν εἰρήνην συμφέρουσιν, ἐλπίζων ὅτι δι' αὐτῆς
 ῥηλεὲς ἀποτρέψει τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἐνεκρίθη ἄνευ τινὸς ἀντι-
 στάσεως νὰ σταλῶσι δέκα πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα, ἐκ τῶν ὁποίων
 οἱ κυριώτεροι ἦσαν: ὁ Φιλοκράτης (ἀρχηγὸς τῆς Φιλιππιζούσης με-
 ρίδος), ὁ Αἰσχίνης (τότε εἰσέτι ἀντίπαλος τοῦ Φιλίππου) καὶ ὁ Δη-
 μοσθένης αὐτός. Οἱ Ἀθηναῖοι προστίθεντο διὰ τῆς προκατειμένης εἰρή-
 νης πρὸ πάντων νὰ διατηρήσωσι τὴν τοσοῦτον ἀναγκασίαν αὐτοῖς Εὐ-
 δοίαν, ν' ἀναστείλωσι τὰς κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου ἐν Θράκῃ καὶ
 νὰ σώσωσι τὴν Φωκίδα. Ὁ Φίλιππος ἐκράτησε παρ' ἐχυτῷ μακρότε-
 ρον τὴν Περσείαν καὶ ἀφοῦ ἐκέρδησεν ἐντελῶς τὸν Αἰσχίνην διὰ με-
 ρίστων τιμῶν καὶ φιλοσοφήσεων, ἀπέλυσεν αὐτὴν δοῦς ἀπλῶς μόνον
 διαβεβαιώσεις περὶ τῆς πλήρους προθυμίας του εἰς τὴν συνομιλόγη-
 σιν τῆς εἰρήνης· ἐν ᾧ δ' ἀκολούθως ἐπεμψεν εἰς Ἀθήνας ἰδίους περὶ
 τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως πρέσβεις, ἐν οἷς περιελαμβάνοντο καὶ οἱ στρα-
 τηγοὶ Παρμενίων καὶ Ἀντίπατρος, ἐξηκολούθησεν ἐν Θράκῃ τὰς κα-
 τακτήσεις του. Ὀρισθέντων δὲ τότε καὶ κυρωθέντων δι' ὅρκου ὑπὸ τῶν
 Ἀθηναίων τῶν ὄρων τῆς εἰρήνης, δευτέραις πρεσβεῖαι, ἥς πρότερον ὁ
 Αἰσχίνης, ἀπῆλθεν εἰς Πέλλαν, ὅπου ἔμεινεν ὀκτὼ μῆνας, ἕως οὗ ὁ
 Φίλιππος ὑπέταξεν ἐντελῶς οὐ μόνον τὴν χώραν τοῦ Θρακικοῦ βασι-
 λείου Κερσοβλέπτου ἀλλὰ καὶ πολλὰς εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὑποτελού-
 σαι παραλίους πόλεις τῆς Θράκης καὶ τῆς Χερσονήσου· μετὰ τὴν ἐκεί-
 θεν δ' ἐπάνοδόν του, ἀπαντήσας πρὸς τοὺς ἐν Πέλλῃ ἔτι διατρίβον-
 τας πρέσβεις, ὅτι ἦτο μὲν εὐδιάθετος νὰ καταλίπη εἰς τοὺς Ἀθηναίους
 τὴν Χερσονήσον, δὲν ἔστεργεν ὅμως οὐδαμῶς νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὴν
 εἰρήνην καὶ τοὺς Φωκεῖς, παρὰ χόλημα ὤρμησεν εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἀφοῦ
 ἐν Φεραίς, ὅπου ἡ Ἀθηναϊκὴ πρεσβεία τὴν παρηκολούθησεν, ἀποπε-
 ράτωσε τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ,
 εἰσέβαλεν ἐντεῦθεν μετὰ τῶν Θεσσαλῶν καὶ Θηβαίων εἰς τὴν Λο-
 κρίδα, ἠνάγκασε τοὺς ὑπὸ τὸν Φάλαικον μισθοφόρους ν' ἀναχωρήσω-
 σιν ἀμαχητὶ εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Μακε-
 δονικῶν ὅπλων ἀπειλούμενον συνέδριον τῶν Ἀμφικτιόνων ν' ἀπορνηθῇ
 περὶ τῆς ἱεροσυλίας τῶν Φωκέων. Κατὰ τὴν ἀπόφασιν λοιπὸν αὐτοῦ
 οἱ Φωκεῖς ἐστερήθησαν τῆς αὐτονομίας των, αἱ πόλεις αὐτῶν ἄπασαι
 (πλὴν μιᾶς, τῶν Ἀῶν) κατεσκάφησαν καὶ αὐτοὶ μετώκησαν εἰς κώ-
 μας· συγχρόνως δὲ τοῖς ἀπηγορεύθη νὰ ἔχωσιν ἵππους καὶ ὅπλα ἕως

οὐ ἐκτίσωσιν εἰς τὸ ἱερὸν τὰ σεσυλημένα χρήματα, εἰσφέροντες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατ' ἐνιαυτὸν τάλαντα ἑξήκοντα. Αἱ δύο δὲ ψηφοί, τὰς ὁποίας μέχρι τοῦδε εἶχον εἰς τὸ συνέδριον, ὡς καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀγωνοθεσίας τῶν Πυθίων, μετηνέχθησαν εἰς τὸν Φίλιππον καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως ἔλαβε πέρας ὁ ἐννεαετής περὶ τοῦ Δελφικοῦ ἱεροῦ πόλεμος (346), ὃ δὲ Φίλιππος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν Φωκικῶν πόλεων ᾠκοδόμησε τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν του.

§. 12. Περαιτέραί ἐπιχειρήσεις τοῦ Φιλίππου· ὁ δευτέρος ἱερὸς πόλεμος· ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη καὶ αἱ συνέπειαι αὐτῆς.

Οἱ σκοποὶ τοῦ Φιλίππου ἐγένοντο ἤδη καταφανεῖς ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἠννόησαν εἰ καὶ πολὺ βραδέως τὴν ἀπάτην αὐτῶν! πλήρεις δ' ἀγανακτήσεως διὰ τὴν συμφορὰν τῶν συμμάχων τῶν Φωκέων, ἦσαν σχεδὸν διατεθειμένοι εἰς πόλεμον καὶ μόνον ὁ Δημοσθένης ἐδυνήθη δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων (ἐν τῷ περὶ Εἰρήνης λόγῳ) νὰ τοὺς πείσῃ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης. Μολαταῦτα καθυστάχασαν πάλιν, ὅταν ἔδον ὅτι ὁ Φίλιππος ἀνεχώρησε μετοῦπολι εἰς Μακεδονίαν μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἀναβάντων εἰς κειρὸν εὐθετώτερον τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ κυριωτέρου βουλευματός του, ὕπερ ἦτο ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐντοσούτῳ δὲ μὴ δυνάμενος νὰ μένῃ ἥσυχος ἐστράτευσεν εἰς Θράκην καὶ Ἰλλυρίαν· καὶ ἐν ᾧ ἐκεῖ μὲν ἐκτιζε νέας πόλεις, ἐνταῦθα δ' ὑπέτασσε διάφορα ὄρεινὰ ἔθνη, κατώρθωσε συγγρόνως νὰ στερεώσῃ τὴν ἐπιρροήν του ἐν Εὐβοίᾳ, νὰ προσελκύσῃ ἐν Μεγαρίδι ὁπαδοὺς, ὥστε νὰ τῷ δώσωσιν ἀφορμὴν τοῦ νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὴν Μακεδονικὴν φρουράν καὶ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Κορινθίων τινὰς πόλεις ἐπὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους. Προσκληθεῖς δὲ τότε καὶ ὑπὸ τῶν Μεσσηνίων, Ἀρκάδων καὶ Ἀργείων ἵνα τοὺς προστατεύσῃ κατὰ τῆς Σπάρτης ἐνεφανίσθη μετὰ τινος στόλου εἰς τὰ παράλια τῆς Λακωνίας καὶ ἠνάγκασε τοὺς καταπληχθέντας Σπαρτιάτας εἰς ἀναγνώρισιν τῆς ἐλευθερίας ἐκείνων (344)· μετὰ τοῦτο δ' ἀμέσως ἐξέβαλε τοὺς Τυράννους ἐκ τῶν πόλεων τῆς Θεσσαλίας, εἰσαγαγὼν αὐτῶν κυβερνήσεις ὑποκειμένους εἰς τὸ θέλημά του καὶ οὕτως ὑπέταξεν ἐντελῶς τὴν πλουσίαν ταύ-

την χώραν. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη ἤρξατο νὰ παρενοχλῇ καὶ περιορίζῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὰς κατὰ τὴν Θωρακικὴν χερσόνησον κτήσεις των, αἵτινες ἐνδιέφερον αὐτοῖς τὰ μέγιστα, ὁ Δημοσθένης λαβὼν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἀπήγγειλε τὸν δεύτερον σφοδρὸν Φιλιππικὸν λόγον, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν ἐκεῖ τὸν ἀνδρεῖον στρατηγὸν Διοπαίθῃ μετὰ τινος ἀποικίας, κατὰ τοῦ ὁποῖου εἰς μάτῃν ὁ Φίλιππος, θεωρῶν αὐτὸν ὡς μέγα εἰς τοὺς σκοποὺς του πρόσκομμα, διεύθυνεν εἰς Ἀθήνας κατηγόριαν ὡς παραδάτου δῆθεν τῆς εἰρήνης· διότι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνισχυόμενοι καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους (ἐνταῦθα ἀνήκουσιν ὁ τρίτος αὐτοῦ Φιλιππικὸς λόγος καὶ ὁ περὶ τῶν ἐν Χερρόνησῳ πραγμάτων) διετήρησαν τὸν Διοπαίθῃ, ἐν ᾧ συγχρόνως διὰ τοῦ Φωκίωνος ἐξέβαλον τὰς Μακεδονικὰς φρουράς ἐκ τῆς Εὐβοίας καὶ πολλὰ τῶν Μακεδονικῶν πλοίων συνέλαβον. Μετὰ τὰς ἀποτυχίας δὲ ταύτας ὁ Φίλιππος, καίτοι τῆς εἰρήνης τὸ ὄνομα πάντοτε ἐπικαλούμενος, ἀπεφάσισε νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν ἀξιολόγων πόλεων καὶ ἐπικαιροτάτων ἐμπορείων· τῆς Περίρθου ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Βυζαντίου ἐν Ἑλλησπόντῳ· εἰς ἀμφοτέρας ὅμως ἀπήντησεν ἀντίστασιν μεγίστην ὡς εὐρούσας ἐξωτερικὴν βοήθειαν ἀπρόσδοκῆτον· ἡ Περσία δηλονότι, ἣτις δὲν ἔβλεπεν ἀδιαφόρως ῥιζοιμένην πλησίον τῆς τοιαύτης δυνάμειν, ὑπεστήριξε καὶ διὰ στρατοῦ καὶ διὰ χρημάτων τὴν Πέρινθον, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατὰ συνέπειαν τοῦ τετάρτου Φιλιππικοῦ τοῦ Δημοσθένους ἔπεμψαν στόλον ἀξιόλογον εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ Βυζαντίου· καὶ ἀπέβαλον μὲν καταρχὰς αὐτὸν οἱ Βυζάντιοι ὡς διοικούμενον ὑπὸ τοῦ τρχέος καὶ φιλάρπαγος Χάρητος, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζον ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, τὸν ἐδέχθησαν δ' ἀσμένως ἅμα οἱ Ἀθηναῖοι μεταπεισθέντες ἐπέτρεψαν τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν γνωστὸν διὰ τὴν χρηστότητα καὶ ἀνδρείαν του Φωκίωνα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν συμμυχοῦσαι νῆσοι· Χίος, Ρόδος καὶ Κῶς ἔπεμψαν ὡσαύτως βοήθειαν, ἐντεῦθεν ὁ Φίλιππος ὑποχωρῶν εἰς τὰς ἡνωμένας δυνάμεις παρητήθη πῆς ἐπιχειρήσεώς του· διὸ οἱ τε Βυζάντιοι καὶ οἱ Χερρόνησῆται ἀπαλλαγέντες τοῦ κινδύνου ἔδειξαν τὴν εἰς Ἀθήνας εὐγνωμοσύνην των διὰ μνημείων καὶ προσφορῶν· ὁ δὲ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐτίμησε τὸν Δημοσθένην του διὰ χρυσοῦ στεφάνου, ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μέγαν ἀγῶνα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ νεοῦ ἀντιπάλου του Λίσχινου.

Ἐντοσοῦτω ὁ Φίλιππος ἐκταθειμένος εἰς συνεχεῖς ἐχθρικός προσβολὰς καὶ πιεζόμενος ὑπὸ ἐλλείψεως ζωοτροφῶν, τῶν ὁποίων τὴν εἰσκομιδὴν διεκώλυον οἱ θαλασσοκρατοῦντες ἐχθροὶ του, ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην καὶ νὰ στρέψῃ κατὰ τὸ σύνθημα τὰ ὅπλα του εἰς ἔθνη τινὰ βορειότερα (τοὺς Σκύθας καὶ Τριβαλλοὺς)· δὲν παρήλθεν ὅμως χρόνος πολὺς καὶ πάλιν τῷ ἐπικρουσιάσθη νέα ἀφορμὴ (ἔτερος ἱερός πόλεμος) ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, εἴτε διότι, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (ἐν τῷ περὶ Στεφάνου), οἱ παρ' αὐτοῦ μισθοδοτούμενοι προδότες διέθετον οὕτω τὰ πράγματα, εἴτε διότι ἡ τυφλὴ τῶν παθῶν μανία τῷ τὰ ἐδίδεν εἰς χεῖρας καὶ μὴ βουλομένῳ.

Οἱ Λοκροὶ τῆς Ἀμφίσης κατηγορήθησαν (διὰ τοῦ Αἰσχίνου) εἰς τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ὅτι ἐγεώργησαν ἱερὸν τι χωρίον τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ τοῦτου ἕνεκα κατεδικάσθησαν εἰς χρηματικὴν ποινὴν. Ἀρνούμενων δὲ αὐτῶν τὴν πληρωμὴν, τὸ συνέδριον, τοῦ ὁποίου τὴν πλειονοψηφίαν συνεκρότουν Θεσσαλοὶ φρονούντες τὰ Μακεδονικὰ, ἔκρινε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν βασιλέα Φίλιππον, ὡς προϋστάμενον τῶν Ἀμφικτιόνων, τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως. Οὕτω δ' ὁ Φίλιππος ἐκλεχθεὶς στρατηγὸς Ἀυτοκράτωρ ἔσπευσεν μετὰ τρισμυρίων πεζῶν καὶ δισχιλίων ἵππων εἰς Λοκρίδα. Οἱ Ἀμφισσεῖς ὑπετάχθησαν εὐθὺς· οἱ δ' Ἀθηναῖοι, μὴ δυνάμενοι ν' ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ὑπέροχον δύναμιν, προέτειναν πολὺ βραδέως ἀνακωχὴν καὶ εἰρήνην· ὁ Φίλιππος κατέλαβεν αἴφνης τὴν ὀχυρὰν Ἐλάτεια ἐν τῇ Φωκίδι· ἢ δ' ἀγγελία τῆς καταλήψεως αὐτῆς διαδοθεῖσα ὡς ἀστραπὴ εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἐνεποίησε τρόμον μέγαν· ἐν Ἀθήναις ὁ δῆμος συνέδραμεν εὐθὺς εἰς τὸ θέατρον, ὅπου συνήλθον καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ στρατηγοί. Ἐπὶ πολλὴν δὲ ὥραν αἰωπὴ ἄκρα κατεῖχε τοὺς παρόντας καὶ πλεονάκεις τοῦ κήρυκος καλέσαντος τὸν βουλούμενον ἀγορεύσαι ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας οὐδεὶς παρουσίαζετο· ἀπορίας δὲ οὐσης μεγάλης καὶ καταπλήξεως, τὸ πλῆθος ἀπέβλεψεν εἰς τὸν Δημοσθένην· ὁ δὲ λαθὼν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ προτρέψας πάντας νὰ ἔχωσι θάρρος προέτεινεν ὡς τὸ μᾶλλον κατεπείγον μέτρον τὸ νὰ πέμψωσι παραχρῆμα πρέσβεις εἰς Θήβας (καθόσον πρὸς τοὺς ἄλλους συμμάχους ὁ κικιρὸς δὲν συνεχώρει τὴν ἀποστολὴν πρεσβειῶν) καὶ παρακαλέσωσι τοὺς Βοιωτοὺς ἵνα κοινῶς ἀναλάβωσι τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα· τοῦ δὲ δήμου τὸν

λόγον ἀποδεξαμένου ἡ πρεσβεία ἐπετράπη εἰς αὐτὸν τὸν προτείναντα αὐτήν, ὅστις ὑπακούσας προθύμως καὶ ἀπελθὼν εἰς Θήβας αὐθιγερὸν, κατώρθωσε διὰ τῆς πυρίνου εὐγλωττίας του, ἐναντίον τοῦ συγγρόνως ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἀποσταλέντος Πύθωνος, ἀνδρὸς ἐπὶ λόγου ἡϊονότητι διαβεβοημένου, νὰ πείσῃ τοὺς Θηβαίους πρὸς τὸν ὁποῖον ἐστάλη σκοπόν. Ὄθεν παραυτίκα αἱ περὶ τὸν Χάρτητα καὶ Λυσικλῆν Ἀθηναῖοι ἀναξελθάντες καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ᾗδη ὑπὸ τὸν Θεαγένην ἐτοίμων γενομένων Θηβαίων ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς *Λαιρωρείας*, ὅπου μετωπύου καὶ ὁ Φίλιππος ἐνεφανίσθη συνωδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου· γενομένης δὲ μάχης κρατερᾶς, ἃφ' ἑνὸς μὲν οἱ Ἀθηναῖοι εὐτύχησαν νὰ ἀναγκάσωσιν εἰς ὑποχώρησιν τοὺς Μακεδόνας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, ἃφ' ἑτέρου δ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἡγούμενος τῆς φάλαγγος, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν, διὰ τινος παραβόλου ἐφορμήσεως, τοὺς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τεταγμένους Θηβαίους, μολονότι ὁ *ἱερὸς λόχος τῶν τριακοσίων*, ὅστις ἀπὸ τῆς συστάσεώς του ἔως τότε ἔμεινεν ἀήττητος, πιστὸς εἰς τὸν ὄρκον αὐτοῦ δὲν ἐγκατέλιπε τὴν τάξιν του ἔως οὐ καὶ ὁ τελευταῖος ἔπεσε μαχόμενος χωρὶς νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα. Ἐν τῷ δὲ οἱ νικῶντες τὸ καθ' ἑαυτοὺς Ἀθηναῖοι, ἀντὶ νὰ προσβάλωσι τοῦ Φιλίππου τὴν φάλαγγα ἐξηκολούθησαν νὰ καταδιώκωσι τὴν ὑπ' αὐτῶν εἰς φυγὴν τραπίσαν πτέρυγα, ὁ Φίλιππος διὰ τινος ἐπικάμψεως ἐπέπεσεν εἰς τὰ νῶτα αὐτῶν καὶ ἐπεραίωσεν οὕτω τὴν ἥτταν τῶν Ἑλλήνων (338 π. Χ).

Μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Φίλιππος τρόπαιον στήσας καὶ τοὺς νεκροὺς εἰς ταφὴν παραδοὺς ἔθυσεν ἐπινίκια εἰς τοὺς Θεοὺς· λέγεται δὲ ὅτι ἔδειξεν οὕτως ἄμετρον χαρὰν διὰ τὴν νίκην, ὥστε ὁ ῥήτωρ Δημόδης, ὅστις κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον εὕρισκετο ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις, θέλων νὰ στηλιτεύσῃ τὸν ἀναξιοπρεπῆ τρόπον του εἶπε πρὸς αὐτὸν μετὰ παζήρσιαις «Βασιλεῦ, τῆς τύχης σοι περιθείσης πρόσωπον *Ἀγαμέμνονος*, αὐτὸς οὐκ αἰσχύνῃ πράττων ἔργα *Θερσίτου* ;» Εἶτε δ' ὥς ἐκ τῆς σκέψεως τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος εἶτε μᾶλλον ἐκ φρονήσεως ὁ Φίλιππος ἐδείχθη πρὸς τὰς Ἀθήνας μάλιστα λίαν ἐπεικὴς καὶ πρὸς τοὺς συμβουλευόντας αὐτὸν νὰ μεταχειρισθῇ σκληρῶς τοὺς Ἀθηναίους ἀπεκρίθη «κακὴ συμβουλὴ εἶνε αὕτη πρὸς ἄνδρα, πράττοντα καὶ ὑποφέροντα τὰ πάντα περὶ δόξης, ν' ἀνατρέψῃ τὸ θέατρον τῆς δόξης του». Εἶνε δὲ βέβαιον ὅτι ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους τῶν Ἀθηναίων

ἄνευ λύτρων καὶ συνέθετο μετ' αὐτῶν εἰρήνην ἄνευ τινὸς θυσίας, ἐν ᾗ ἐκ τῶν αἰχμαλώτων Θηβαίων τοὺς μὲν ἐξηνδραποδίσατο, τοὺς δὲ ἀπέκτεινε καὶ προσέτι ἔταξε Μακεδονικὴν φρουρὰν ἐν τῇ Καδμείᾳ.

Τούτων δὲ γενομένων ὁ Φίλιππος καταλαβὼν τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμὸν συνεκρότησεν ἐν Κορίνθῳ σύνοδον, ὅπου κατὰ πρότασιν αὐτοῦ ὄλαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις, ἐκτὸς μόνης τῆς Σπάρτης, ἔπεμψαν πρέσβεις. Παρέστησε δ' ἐνταῦθα ὅτι σκοπὸς τῶν μέχρι τοῦδε ἀγώνων τοῦ ἦτο νὰ κινήσῃ πόλεμον κατὰ τῆς Περσίας πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ὑπ' αὐτῆς ἄλλοτε κατὰ τῆς Ἑλλάδος πραχθέντων καὶ ἐξητήσατο τὴν πρὸς τοῦτο συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ αὐτοκράτορος, ἥτις καὶ ἐγένετο κοινῇ συναινέσει. Ἄλλως δὲ, πρὸς ἐκπληξιν ἀπάντων, ἀρκεσθεὶς εἰς μόνην τὴν ἐν τῷ Ἀμφικτιονικῷ συνεδρίῳ προεδρίαν κατέλιπεν ἄθικτα τὰ μέχρι τοῦδε ἰσχύοντα πολιτεύματα ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ᾧ διὰ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν στρατηγίας ἔτυχε τοῦ εὐστοχωτέρου μέσου πρὸς ἐξάσκησιν τῆς ἡγεμονίας του ἀπέφυγεν ἐνταυτῷ καὶ τὸ δοκεῖν ὅτι ἀντιποιεῖται βασιλικῶν δικαιωμάτων.

Ἐπὶ τέλους ὁμοῦς ὁ Φίλιππος δὲν ἀπῆλκυσε τοὺς καρποὺς τῶν σπουδῶν, πόνων καὶ νικῶν του. Μετὰ τὴν εἰς Μακεδονίαν ἐπάνοδόν του εἵχεν ἐπιχειρήσει μεγάλας παρασκευάς πρὸς τὴν ἐπὶ τοὺς Πέρσας στρατεῖαν καὶ προαπέστειλεν ἤδη εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς στρατηγοὺς Ἄτταλον καὶ Περμενίωνα μετὰ μέρους τῆς δυνάμεως προστάξας αὐτοὺς νὰ ἐλευθερώσωσι τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, ὅτε συντελῶν ἐν Αἰγαῖς τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς του Κλεοπάτρας μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, βασιλέως τῆς Ἡπείρου, τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἐπανηγύριζε τὸν θρίαμβον ὅλων τῶν πράξεων καὶ νικῶν του καὶ ἀπῆρχετο εἰς τὸ θέατρον πάντῃ ἀφροῦρητος, προπορευομένων τῶν εἰδώλων τῶν δώδεκα Θεῶν, καὶ τρισκακιδεκάτου τοῦ ἰδίου αὐτοῦ, ἐπληγώθη θανατηφόρως (336) ὑπὸ τοῦ Πausανίου, ἐνὸς τῶν σωματοφυλάκων του, ἐκδικουμένου τὴν γενομένην αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου (συγγενοῦς τοῦ Φιλίππου) καὶ μὴ τιμωρηθεῖσαν ἀδικίαν.

Ὁ αἰφνίδιος οὗτος θάνατος ἐνέπλησε χαρᾶς καὶ νέων ἐλπίδων τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξαίρετως τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐνόμισαν ὅτι ὁ Μακεδονικὸς φόβος ἐξέλιπεν· ἀλλὰ ταχέως τὸ ἐξὺ τοῦ Ἀλεξάνδρου ξίφος κατεσίγασε τὴν ὑπερβολικὴν αὐτῶν ἀγαλλίασιν καὶ ἀπέδειξε φρονίως τὰς ἐλπίδας των.

Παράρτημα: Οἱ Διονύσιοι καὶ ὁ Τιμολέων ἐν Συρακούσαις.

Καθ' ὃν χρόνον αἱ τῆς Ἑλλάδος πόλεις ἐσπεροῦντο τῆς αὐτονομίας αὐτῶν διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ βασιλείως τῆς Μακεδονίας, μία τῶν κραταιοτάτων ἐκείνης δυτικῶν ἀποικιῶν, αἱ Συρακοῦσαι, ἀνελάμβανε, μετὰ μακρὰν τυράννων ἐξουσίαν, τὴν ἐλευθερίαν τῆς διὰ τῆς ἱκανότητος ἐνὸς ἀνδρός, τοῦ Κορινθίου Τιμολέοντος.

Ἡ διχόνοια τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν Ἑλληνικῶν πόλεων, ἥτις εἶχε προκαλέσει τὴν αὐτόθι ἐμφάνισιν τῶν Ἀθηναίων, ἤξησε μᾶλλον ἀντί νὰ ἐλαττωθῇ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ. Οἱ Καρχηδόνιοι προσκληθέντες ὑπὸ τῆς πόλεως Ἐγέστης κατὰ τὸ ἔτος 410 ἦλθον μετὰ μεγάλης δυνάμεως καὶ ὑπέταξαν πολλὰς πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὸν Ἀκράγαντα. Εἰς τὰς Συρακούσας δ' ἐν τοσούτῳ, καίτοι διατελούσας ὑπὸ τὴν σοφίαν τοῦ Διοκλέους νομοθεσίαν, αἱ φατρίαι ἤριζον πρὸς ἀλλήλας ἀδικοκόπως, ὥστ' ἐν τῷ μέσῳ τούτων εἰς τῶν κοινῶν πολιτῶν, ὁ *Διονύσιος*, ἐδυνήθη τὸ μὲν διὰ δημογωγικῶν μηχανημάτων (ἰδίως διὰ τῆς διζβολῆς τῶν ἐν τέλει), τὸ δὲ διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ ἐπιτηδειότητός του, ἣν ἐδειξεν εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀκράγαντος (405 π. Χ.), νὰ προαχθῇ ταχέως ἀπὸ ἀπλοῦ ὀπλαρχηγοῦ εἰς στρατηγὸν καὶ πάραυτα κατόπιν, περιστοιχισθεὶς ὑπὸ φορουᾶς μισθοφόρων καὶ φυγάδων, εἰς *Τύραννον* τῶν *Συρακουσῶν*. Ἰνα δ' ἀναγνωρισθῇ ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, πρὸς οὓς αἱ Συρακοῦσαι εὐρίσκοντο τότε εἰς πόλεμον ἀτυχῇ, συνωμολόγησε μετ' αὐτῶν εἰρήνην (404) ἐπὶ παρχωρήσει πολλῶν ἄλλων πόλεων τῆς Σικελίας· συγχρόνως πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς σὺναιρέτου ἐξουσίας του κατώρθωσε νὰ ἔχη καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Σπάρτης. Οὕτω δὲ κύριος ἀπόλυτος τῶν Συρακουσῶν ἐσπούδασεν (ὡς ὁ τύραννος Γέλων πρότερον ἐπραξε) νὰ διατηρῇ εἰς ὑποταγὴν καὶ ὅλας τὰς ὁμόρους πόλεις, οἷον τὴν Γέλαν, τὴν Καμαρίναν, τὴν Κατάνην, τοὺς Λεοντίνοους κλ. διὰ τῆς δουλοσύνης καὶ ἀπαγωγῆς τῶν κατοίκων αὐτῶν καὶ ἐν μέρει διὰ τῆς ὑπὸ μισθοφόρων νέας κατοικήσεώς των· ὅπουδήποτε δὲ τυχὸν ἐγείρετο ἐπανάστασις τις κατ' αὐτοῦ, παραυτίκα ἔσπευδε νὰ τὴν πνίγῃ ὡσαύτως διὰ μισθοφόρων (μιγάδων ἐξ Ἰταλιωτῶν καὶ Ἀφρικανῶν), ὧν πάντοτε βέβαιος ὅτι ἔχει τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Ἀφοῦ δὲ ἀκολούθως ὑπέβαλεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του καὶ τὴν ἐλευθέραν πόλιν τῆς Σικελίας,

τὴν Μεσσήνην, ἔστρεψε τὰ ὄπλα του κατὰ τοῦ ὑπὸ Ἑλλήνων κα-
κουμένου μέρους τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκυρίευσε πολλὰς αὐτόθι πόλεις
διὰ τῆς βίας, ὡς τὸ Ρήγιον (387 π. Χ.), εἴτε διὰ τῆς δολιότη-
τός ὡς τὴν Κρότωνα. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας δὲ ταύτας ἀπεφάσισε νὰ
πρίψῃ καὶ τὴν ἐν Σικελίᾳ δύναμιν τῆς Καρχηδόνος· ἀλλὰ μὲ ὄλα
πολεμικὰς πρὸς τοῦτο παρασκευάς του, οὐδὲν ἐδυνήθη νὰ κατορθώ-
σῃ εἰς τοὺς τρεῖς ἐπανεληλυμμένους πολέμους του καὶ ἐν τῇ τελευ-
τῇ μετὰ τῶν Καρχηδονίων εἰρήνην ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ αὐτοῖς
Σελινούντα καὶ μέρος τῆς ἐπικρατείας τοῦ Ἀκράγαντος (383).

Ὁ Διονύσιος (καλούμενος συνήθως πρεσβύτερος πρὸς διαστολήν
διαδεχθέντος αὐτὸν νεώτερον Διονυσίου) ἦτο φύσει ὤμος καὶ δύ-
στος καὶ ἔζη, ἀφοῦ τοσούτους πολίτας κατέστησε δυστυχεῖς, ἐν-
νεκεὶ φόβῳ, τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ὑποπτευόμενος· δὲν ἐπέτρεπε
οὐδένα τὴν εἴσοδον εἰς τὸ οἶκόν του πρὶν ἢ οἱ δορυφόροι του
μετενδύσωσι προηγουμένως (ὥστε νὰ ᾔνε βέβαιος ὅτι δὲν φέρει
ἐαυτοῦ ἐγγχειρίδιόν τι) πρὸς τὸν λαὸν ὠμίλει ἀφ' ὕψους πύργου
τὸν υἱὸν του στερημένον πάσης λογικῆς παιδείας τὸν ἄφησε νὰ
κωλύῃ ἐντὸς τοῦ γυναικῶνος· τὸ φοβερὸν δὲ τοιαύτης καταστά-
σεως ἐγίνωσκε κάλλιστα, διὸ καὶ παρέβαλλεν αὐτὴν, κατὰ τὴν γνώ-
μην περὶ τοῦ Δαμοκλέους διήγησιν (παρὰ Κικέρ. Τουσκ. ζητήμ. Βιβλ.
πρὸς τὴν κατὰστασιν εὐτυχοῦς ἀνθρώπου, ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς
ὁποῖου κρέμαται ξίφος δεδεμένον ἀπὸ μιᾶς τριχός. Μολτακτῦτα
νὰ θεωρῇται ὡς φίλος τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης καὶ ἐφιλοτιμεῖται
λαμπρόν τὴν αὐλήν του διὰ ποιητῶν καὶ σοφῶν ἀνδρῶν, τοὺς ὁπ-
πανταχόθεν προσεκάλει· ἤθελε μάλιστα νὰ θαυμάζεται καὶ αὐτὸς
ὡς ποιητής, μολονότι τὰ ποιήματά του ἀναγινωσκόμενα δι-
κρον συνήθως τὴν χλευήν τῶν Ἑλλήνων· καὶ ἀφοῦ τέλος μία ἐκ
τραγωιδιῶν του ἔλαβε (διὰ δωροδοκιῶν) τὸ βραβεῖον ἐν τοῖς Διονυ-
σίῳ τῶν Ἀθηναίων, ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς διὰ τοῦτο χαρᾶς του ἔδωκε μέ-
γαν συμπόσιον, κατὰ συνέπειαν τοῦ ὁποῖου, πολλὸν πικρὸν οἶνον, ἐνόσησε
τέλος ἀπέθανε (367 π. Χ.).

Ὁ υἱὸς αὐτοῦ, Διονύσιος ὁ νεώτερος, διεδέχθη εὐθὺς καὶ διὰ
αὐτῶν μέσων (τῶν μισθοφόρων) διετήρησε τὴν τυραννίδα. Ὁ θεῖος
Δίων, ἀνὴρ ἀξίολογος καὶ φιλόσοφος, γενόμενος ἐξαρχῆς ὁδηγὸς
θέλων νὰ διορθώσῃ τὴν ἀμεληθεῖσαν ἀνατροφὴν του τὸν περιστο-

μετ' ἀνδρῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ Πυθαγορικὸν σύστημα καὶ ἐκάλεσεν ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ καὶ τὸν φιλόσοφον Πλάτωνα ἐξ Ἀθηνῶν. Εἰς τὸν Διονύσιον ὁμῶς, βελτιωθέντα προσκαίρως, ἀνέλαβε μετοῦ πολυ πάλιν τὴν ὑπεροχὴν ἢ χειρῶν φύσις. Οἱ περὶ τὸν Φίλιππον καὶ ἄλλοι τῆς Κυρηναϊκῆς φιλοσοφίας ὁπαδοὶ διαβάλλοντες τὸν βαρὺν γενόμενον Δίωνα, κατέρωθον τὴν ἐξορίαν τοῦτου εἰς Ἑλλάδα ὡς καὶ τοῦ Πλάτωνος τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς αὐλῆς. Ὁ λαὸς ἐν τούτοις ἐτίμα τὸν Δίωνα καὶ ἀπεστρέφετο τὸν Διονύσιον οὐδ' ἐπεθύμει ἄλλο τι τοσοῦτον ὅσον τὴν ἐπιστροφὴν ἐκείνου ἵνα δώσῃ τέλος εἰς τὴν τυραννίαν. Ὁ Δίων ἐνέδωκεν εἰς τὴν κοινὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἡ ἀπόπειρά του ἐπέτυχεν ὑπὲρ πᾶσαν ἐλπίδα· μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Σικελίαν, παρτυτικά ὁμῶς διὰ τῶν ἐκ πολλῶν αὐτῆς πόλεων συζέουσάντων ἐπικούρων ἐγένετο στρατηγὸς πολυαρίθμου δυνάμεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τύρραννος εὗρίσκετο ἀπὼν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τοῦ συμβούλου του Φιλίστου, εἰσήλασεν ὁ Δίων ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως εἰς τὰς Συρακούσας, ἔδωκεν ὅπλα εἰς τοὺς πολίτας, τοὺς ὁποίους πρότερον ἐκεῖνος εἶχεν ἀφοπλίσει, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν ἀκρόπολιν κατεχομένην ὑπὸ τῶν μισθοφόρων τοῦ Τυράννου. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας μαθὼν οὗτος τὰ γινόμενα ἔσπευσε καὶ ἠνώθη μετὰ τῆς φρουρᾶς. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ σχεδὸν χρόνον ἐπανῆλθεν εἰς Συρακούσας καὶ εἰς ἄλλος ἐξόριστος, ὁ Ἡράκλειδης μετὰ δέκα πλοίων, ὅστις ἐγένετο μὲν ἀρχηγὸς τῆς πρὸς τὸν Δίωνα ὁμοῦ καὶ τὸν ἀνεψιὸν του ἐχθρικῶς διακειμένης δημοκρατικῆς μερίδος, ἠνώθη ὁμῶς εὐθύς μετὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν πρὸς ἐξωσιν τοῦ τελευταίου. Οὕτω δ' ἀμφότερα τὰ μέρη ἐμάχοντο πρὸς ἀλλήλα περὶ τῆς κυριότητος τῆς δυστυχοῦς πόλεως, ἕως οὗ ὁ Φίλιστος ἡττηθεὶς ἐν τινι ναυμαχίᾳ καὶ συλληφθεὶς ἐφρονέθη ἑλεεινῶς· μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Διονύσιος ἀποδειλιάσας κατέλειπε τὴν ἀκρόπολιν καὶ παρὰ τοὺς τὴν ἄμυναν αὐτῆς εἰς τὸν υἱὸν του Ἀπολλοκράτην ἔφυγε μετὰ τῶν θησαυρῶν του εἰς τὴν Ἰταλίαν (356). Ἀλλ' αὐτὸς ἀναχωρήσαντος αὐτοῦ, πάλιν τὰ μέχρι τοῦδε ἠνωμένα κόμματα ἐδιχονόησαν. Ὁ Ἡράκλειδης, ὅστις ἦτο ἐπιτηδεύς τις ναυτικῆς καὶ εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς τε ναύτας καὶ ὅλον τὸν πολυαριθμὸν ὄχλον, ἠνάγκασε τὸν Δίωνα νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Λεονταίνους· ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ἐπῆλθον νέαι ταραχαὶ καὶ νέα δυστυχήματα· οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει μισθοφόροι τοῦ Τυράννου ἐξορμήσαντες ἀνεστάτωσαν τὴν πό-

λιν, ὁ δὲ ὄχλος δὲν ἐδύνατο νὰ ὑπερασπίσῃ ταύτην· τότε οἱ εὐμετά-
 ὀληται Συρακούσιοι ἐμνήσθησαν τοῦ σωτῆρός των Δίωνα· ἐπεμψαν
 πρὸς αὐτὸν πρέσβεις, αἵτινες γονυπετοῦντες τὸν παρεκάλουν μετὰ θα-
 κρύων νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειάν των· ὁ Δίων καίτοι εἰδὼς τὸ ἄστατόν
 τῶν συμπολιτῶν του, οὐδὲν ἤττον συγκατετέθη νὰ δεχθῇ τὴν αἰτησίαν
 των· ὅθεν συναθροίσας δύναμιν ἱκανὴν προήλασεν εἰς Συρακούσας καὶ
 συνάψας μάχην παρὰ τὰς πύλας αὐτάς τῆς πόλεως ἐνίκησεν ἐντελῶς.
 Ὅσοι τῶν μισθοφόρων τοῦ Τυράννου δὲν προέλαβον νὰ κλεισθῶσιν ἐν
 τῇ ἀκροπόλει, ὅλοι ἐφονεύθησαν· μετοῦ πολυ δε καὶ ἡ ἀκρόπολις πα-
 ρεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοκράτους, ἐπιτραπέισης αὐτῷ τῆς ἐλευθερίας
 ἀναχωρήσεως μετὰ τῆς ὑπολοίπου φρουρᾶς.

Ὁ Δίων ἀναγορευθεὶς ἤδη κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἡγεμὼν καὶ στρα-
 τηγὸς αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰς Συρακούσας νέον τι
 πολίτευμα, προσεγγίζον εἰς τὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ δυνάμενον νὰ
 περιστείλῃ τὴν ἀχαλίνωτον δημοκρατίαν, ἐξ ἧς ἡ πόλις ὑπέστη το-
 σαῦτα δεινά· ἀλλ' ἡ παραυτίκα ἐξεγερθεῖσα πάλιν δυσπιστία τοῦ λαοῦ
 καὶ ἀκατάπαυστοι μηχανορραφαὶ ἐματαίωσαν τοὺς ἀγαθοὺς σκοποὺς
 του· συνωμοσίαι δέ τις, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ἄθλιός τις Ἀθηναῖος,
 πρότερον πιστὸς αὐτοῦ φίλος, ὁ Κάλλιππος, παρεσκεύασε τάχιστα
 τραγικὸν τέλος εἰς τὰς ἡμέρας τῆς πολυτίμου ζωῆς του. Ἕνιοι φονεῖς
 εἰσῆλθον ἐσπέραν τινὰ εἰς τὸν οἶκόν του, ὅτε ἀνεπαύετο ἐκ τῶν πολ-
 λῶν κόπων, καὶ ἐζήτουν νὰ τὸν πνίξωσι διὰ τῶν χειρῶν· ἐπειδὴ δὲ
 τοῦτο διήρκει πολλὴν ὥραν εἰς τῶν συνωμοτῶν ἱστάμενος ἔξωθεν τοῖς
 ἔδωκε μάχαιραν διὰ τῆς θυρίδος, καὶ οὕτως ὁ δυστυχὴς Δίων, κρα-
 τηθεὶς χεῖρας καὶ πόδας, ἐμαχαιρώθη ὑπὸ τῶν κακούργων (353).

Βραχὺν μόνον χρόνον ἀπῆλαυσε τῶν καρπῶν τοῦ ἐγκλήματός του
 ὁ Κάλλιππος· μετὰ δεκατριῶν μηνῶν ἡγεμονίαν ἀπεβλήθη καὶ αἱ Συ-
 ρακοῦσαι περιέπεσαν ἐκ νέου εἰς ἀναρχίαν τρομεράν· εἰς στρατιωτικὸς
 δεσπότης διεδέχετο τὸν ἄλλον· συγχρόνως καὶ αἱ πλείονες ἄλλαι πό-
 λεις τῆς νήσου εὐρίσκοντο εἰς τὴν αὐτὴν ὀλεθρίαν ἀλληλοδιαδόχου
 τυραννοκρατίας κατὰστασιν. Ἐκ τῆς συγχύσεως δὲ ταύτης ὠφελοῦ-
 μένος ὁ Διονύσιος, ὅστις μέχρι τοῦδε διέτριβεν ἐν Λοκροῖς τῆς Ἰτα-
 λίας, κατάρθωσε ν' ἀναλάβῃ ἔτι ἅπαξ τὴν κυριαρχίαν τῶν Συρακου-
 σῶν (346)· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐδείχθη οἷος καὶ πρότερον· ὅθεν οἱ ἄρι-
 στοὶ τῶν πολιτῶν, ζητοῦντες πέρας τῶν δειγῶν, ἐπεκαλέσθησαν τὴν

βοήθειαν τοῦ Ἰκέτα, τυράννου τῶν Λεοντίνων, καὶ ἀφοῦ οὗτος ἐφάνη σπουδάζων νὰ κυριαρχήσῃ τῶν Συρακουσῶν διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Καρχηδονίων, τὴν τῆς μητροπόλεώς των Κορίνθου.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ πόλει μικρόν τι πρὸ τῶν εἰρημένων συμβάντων εἰς ἐκ τῶν ἐπισήμων πολιτῶν, τὸν μ.κ. *Τιμοφάνης*, πλήρης φιλαρχίας καὶ τολμηροῦ πνεύματος, εἶχε προαχθῇ διὰ φατρίας, συγκαιμένης ἐκ πολιτῶν τῆς κατωτέρας τάξεως, εἰς ἀπόλυτον τυραννίαν· ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Τιμολέων*, ἀνὴρ συνετὸς, ἐνάρετος καὶ εἰσάκρον δημοκρατικὸς, προθέμενος ν' ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του τῆς τυραννίδος ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ ὅλα τὰ δυνατὰ πρὸς τοῦτο μέσῃ· ἀφοῦ μετὰ δύο φίλων του ἐπορεύθη εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνου καὶ δὲν εἰδυήθη διὰ λόγων καὶ λιπαρῶν δεήσεων νὰ τὸν πείσῃ εἰς τὸ νὰ παραιτηθῇ τῆς τυραννίδος, καλύψας τὴν κεφαλὴν του ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ἄλλους νὰ φονεύσωσιν αὐτόν (*). Ἡ πρᾶξις τοῦ Τιμολέοντος, ἥτις, συνάδουσα ἐντελῶς πρὸς τὰ ἀρχαῖκά φρονήματα τοῦ προτιμᾶν τὴν πατρίδα παρὰ πάντα συγγενῇ καὶ οἰκείῳ, κατὰ τὴν κρίσιν τῶν μεταγενεστέρων φαίνεται ἀπάνθρωπος καὶ ἀντιβαίνουσα εἰς τε τοὺς νόμους καὶ εἰς τὰς ἀρχάς τῆς ἠθικῆς, ἀπεδοκιμάσθη δὲ οὐχ ἥττον καὶ παρὰ πολλῶν Κορινθίων ἐξ ἑχθρας μᾶλλον πρὸς τὸν αὐτουργόν· ὅθεν ἐν ᾧ πολλοὶ ἐτίμων καὶ ἐξύμουν τὸν τυραννοκτόνον, ἄλλοι ἤθελαν νὰ καταδικάσωσιν εἰς θάνατον τὸν ἀδελφοκτόνον, καὶ ὁ Τιμολέων, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ψυχὴν δὲν συνέβη πατὲρ τοιαύτη διστασία, ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ὅταν δὲ ἦλθον ἐκ τῆς Σικελίας πρέσβεις, οἱ Κορίνθιοι ἀποφασίσαντες νὰ στείλωσιν εἰς τὰς Συρακούσας τὴν αἰτηθεῖσαν βοήθειαν, ἀνηγόρευσαν τὸν Τιμολέοντα στρατηγὸν ἵνα τῷ χορηγήσωσι τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ καθαρισθῇ ἐκ τοῦ ἄγους τοῦ ἀδελφικοῦ αἵματος διὰ πράξεων μεγάλων καὶ σωτηρίων.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον κατεῖχεν ὁ μὲν Ἰκέτας τὴν πόλιν, ὁ δὲ Καρχηδονικὸς στόλος τὸν λιμένα καὶ ὁ Διονύσιος μόνον τὴν ἀκρόπολιν ἔτι, ὅταν ὁ Τιμολέων ἀπέβη μετὰ δέκα πλοίων καὶ χιλίων διακοσίων Κορινθίων στρατιωτῶν εἰς Σικελίαν· Καταρχὰς οὐδεμία τῶν

(*) Ἡ διήγησις τοῦ Διοδώρου Σικελιώτου (ΙΣΤ', 65), ὅτι ὁ Τιμολέων ἐφό-
νευσεν ἰδιοχείρως ἐν τῇ ἀγορᾷ τὸν ἀδελφόν του Τιμοφάνην, δὲν εἶνε οὐδαμῶς
πιθανή.

Σικελικῶν πόλεων ἠθέλησε νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ· ἀφοῦ ὁμοῦς κατέβαλε τὸν τετραπλάσιον τοῦ Ἰκέτα στρατὸν καὶ τὸν Καρχηδονικὸν στόλον ἀπεμάρκρυνεν, εὐθὺς ὅλαι αἱ πόλεις ἤρξαντο νὰ τὸν συντρέχωσι, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Διονύσιος ἠναγκάσθη διὰ διαπραγματεύσεων νὰ τῷ παραδώσῃ τὴν ἀκρόπολιν, νὰ περικιτηθῇ ὀλοτελῶς τῆς τυραννίης (343) καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς Κόρινθον, ὅπου διήνυσεν τὰ ὑπόλοιπον τοῦ βίου, εἴτε διδάσκων εἰς νέα κοράσια τὴν μουσικὴν, εἴτε διατρίβων εἰς τὰ καπηλεῖα καὶ μυροπωλεῖα καὶ γινόμενος τὸ ἀντικείμενον τῆς Ἑλληνικῆς περιεργείας καὶ χλεύης.

Ἀφοῦ δὲ ὁ Τιμολέων ἡλευθέρωσεν ἐντελῶς τὰς Συρακούσας, διεβόηθη εὐθὺς τὰ τῆς πολιτείας εἰσαγαγὼν μετρίαν τινὰ δημοκρατίαν, καὶ πρὸς βεβαίωσιν τῆς διὰ παντὸς καταργήσεως τῆς Τυραννίδος διέταξε τὴν κατεδάφισιν τῆς ἀκροπόλεως. Ἀκολουθῶν δὲ κατὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ ἡ ἐρημωθείσα πόλις ἐπληρώθη ταχέως τοῦτο μὲν ὑπὸ ἐπανελθόντων φυγάδων, τοῦτο δὲ ὑπὸ νέων ἐποίκων ἐξ ἄλλων Σικελικῶν πόλεων ὡς καὶ ἐκ τῆς Κορίνθου, καὶ οὕτως ὑπὸ τὴν ἐμφρονα αὐτοῦ διοίκησιν ἀνέλαβε πάλιν τὴν προτέραν ἀκμὴν τῆς. Ὁ Τιμολέων ἐβοήθησε ταυτοχρόνως καὶ ἄλλας Σικελικὰς πόλεις ἐν' ἀποβάλλωσι τοὺς τυράννους των· τοὺς δὲ Καρχηδονίους ἐπελθόντας ἐκ νέου μετὰ μεγάλης δυνάμεως κατετρόπωσε παρὰ τὸν Κριμισσὸν ποταμὸν (340), καὶ πάλιν μετ' οὐπολυ συμμαχήσαντας μετὰ τοῦ Ἰκέτα ἐνίκησε κατακράτος καὶ διὰ τῆς ἐπιγενομένης ὀριστικῆς εἰρήνης ἠνάγκασεν ν' ἀναγνώρισωσι τοῦ λοιποῦ ὡς ὄριον τῆς Σικελικῆς ἐπικρατείας τὸν ποταμὸν Ἄλυκον. — Ἀφοῦ δὲ πανταχοῦ ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν καὶ ἶδε τὰς Συρακούσας ἰδίως ἀναλαμβανούσας τοὺς καρποὺς τῆς ὁποίας εἰσήγαγε τάξεως καὶ εὐνομίας, ἀπεσύρθη, συναδευμένος ὑπὸ τῆς ἀγάπης τῶν συμπολιτῶν του, εἰς ἓν ἀγροκήπιον, δωρηθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῆς πόλεως, ὅπου ἐξῆσεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας τῆς ζωῆς του. Περὶ τὸ τέλος δὲ ταύτης, βαθύγηρως ἤδη, ἀπέβαλε τὴν ὄρασίν του καὶ ἦτο θέαμα συγκινητικὸν καὶ τερπνὸν ἐνταυτῷ νὰ βλέπῃ τις τοὺς εὐγνώμονας Συρακουσίους συντρέχοντας εἰς τὸν οἶκον τοῦ τυφλοῦ πρεσβύτου ὡς εἰς ἱερὸν τι προσκύνημα καὶ ὁδηγοῦντας ὅλους τοὺς ξένους ἵνα δεῖξωσιν αὐτοῖς τὸν εὐεργέτην των. Ὅταν δὲ τέλος ἀπέθανε, πᾶσα ἡ πόλις καὶ τὰ περίχωρα συνώδευσαν τὸν νεκρὸν του, ὥς τις ἐγκατετέθη ἐπὶ τῶν ἐρει-

πίων τῆς κατεδαφισθείσης τῶν Τυράννων ἀκροπόλεως. Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ δὲ ἀνέστησαν μνημεῖον λαμπρὸν, καὶ ἡ μνήμη τοῦ ἐπανηγυρίζετο λαμπρῶς δι' ἐτησίων γυμνικῶν ἀγώνων.

§. 13. Κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἀπὸ τῶν Περσικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης.

Ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ ἀρχῆς ἤδη τῆς τρίτης περιόδου ἀπεκάλυψεν ἀληθῶς ἐξαισίαν τινὰ καὶ φείμνηστον δραστοσύνην. Ὁ πρὸς τὴν Ἀσίαν κολοσσαῖος αὐτῆς ἀγὼν ἔθετο εἰς κίνησιν σφοδρὰν ὅλας τῶν κατοίκων τῆς τὰς δυνάμεις, διήγειρε τὴν συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς τούτων ἐνόητος καὶ τὴν αὐτοπεποίθησιν καὶ παρέσχεν ὁμοῦ διὰ τῶν γενομένων κατ' αὐτὸν πλουσιῶν λαφύρων καὶ λαμπρὰ ἐξωτερικὰ μέσα. Ἐν ᾧ δ' ἐντεῦθεν ὁ δημόσιος βίος ἐκάστης μὲν τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἰδίως δὲ τῶν Ἀθηνῶν, ἔλαβεν ἐξαρσιν ἀνέλπιστον, καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη ἐνταυτῷ, συνδεδεμέναι μετ' ἐκείνου στενωτάτα καὶ ἐν ἀλληλεπιδράσει διατελοῦσαι, προήχθησαν εἰς τὴν ἀκμὴν ἐκείνην τῆς τελειότητος, οἷα εἰς οὐδὲν ἄλλο ἔθνος καὶ ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ αἰῶνι ἀπαντᾷται· ὁ χρόνος δὲ οὗτος εἶνε ἡ λυδία λίθος, ἣν οἱ μεταγενέστεροι ἐξελέξαντο πρὸς τὴν βάσανον τῆς περὶ τὰ δημιουργήματα ταῦτα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος Ἑλληνικῆς ἱκανότητος· εἶνε ἡ πρότυπος μεγαλοπρεπῆς εἰκὼν, ἥτις οὐδέποτε κατὰ τὸν ῥοῦν τῶν αἰώνων ἀπέβαλε τὴν ἐκπληκτικὴν ὁμοῦ καὶ γοητευτικὴν δυνάμιν τῆς. Ἀλλὰ φρεῖ! ὅσον ὁ εἰρημένος μέγας περὶ ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας ἀγὼν ἔθετο εἰς κίνησιν ὅλα τὰ πνευματικὰ ἑλαττήρια, τοσοῦτον ὁ καταστρεπτικὸς τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους πόλεμος (ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ καὶ ἐφεξῆς), ἐξ ἰδιωτελῶν σκοπῶν καὶ ἐγωιστικῶν αἰτίων προκληθεὶς, μετέθετο ἐκεῖνα εἰς κατάστασιν χαλαρώσεως καὶ ἐξασθενήσεως· ὥστε ἡ πνευματικὴ τῆς Ἑλλάδος ὕψωσις ἢ ταπεινώσις συνδέεται μετὰ τῆς ἐκάστοτε πολιτικῆς καταστάσεως αὐτῆς.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΕΙΔΗ.—Ἐκ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς ποιήσεως τὸ ἔπος μόνον, ἀφοῦ κατὰ τὴν προλαβοῦσαν περίοδον ἔλαβε παρὰ τοῖς Ἰωσι τὴν πλήρη καὶ ἀπαράμιλλον μορφήν του, δεικνύεται κατὰ τὴν παροῦσαν παρηκμακός, καθόσον ὅπου ἀναφαίνεται δὲν φέρει πλέον τὸν πρῶτον φυσικὸν καὶ δημῶδη ἀλλὰ τεχνικὸν τινὰ τύπον· τοῦτο δὲ βεβαιουῖσι πληρέστατα τῶν τελευταίων κριττόνων ἔπα-

ποιῶν τὰ δοκίμια, οἷον ἡ Ἡράκλεια τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς *Parrásios*, ἀκμ. κατὰ τὸ 490 ἔτος π. Χ., ἡ Περσίς τοῦ Σαμίου *Xoirídlou* (430) καὶ ἡ Θηβαῖς τοῦ Κολοφωνίου *Ἀντιμάχου* (400), ἐξ ὧν ἡ μὲν εἶχεν ὡς ὑπόθεσιν τοὺς ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους, ἡ δὲ τὰς νίκας τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἡ τρίτη τὸν πόλεμον τῶν Ἀργείων κατὰ τῶν Θηβαίων.

Ἐξεναντίως δὲ ἡ *Λυρική* ποίησις, καίτοι κοινὸν ὅλων τῶν Ἑλλήνων κτῆμα ὡς ἐλευθερωτάτη ἐκχυσίς τοῦ αἰσθήματος, παρὰ τοῖς Ἀισολοδωριεῦσι κυρίως νῦν πρῶτον ἔφθασεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀκμῆς τῆς ὁ πρῶτος δὲ ὅστις τὴν ἐπραγματεύθη τεχνικῶς καὶ ὑπερέβαλε τὰ ὅρια τοῦ ἐθνικοῦ δημώδους χαρακτῆρος ἦτο *Σιμωνίδης* ὁ Κεῖος ἀκμάσας μεταξὺ 557 καὶ 467, ἅρα κατὰ τοὺς ὠραιότερους τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας χρόνους, καὶ διατρίψας ἀλληλοδιαδόχως παρὰ τῷ τυράννῳ τῆς Μιτυλήνης Πιττακῷ, παρὰ τοῖς Πεισιστρατιδαῖς ἐν Ἀθῆναις καὶ τελευταῖον παρὰ τῷ Ἱέρωνι ἐν Συρακούσαις· ἐποίησε δὲ οὐ μόνον ἐλεγεία ἀλλὰ καὶ διάφορα ἄλλα ποιήσεως εἶδη (ἐπιγράμματα, ὕμνους, διθυράμβους, σκόλια) ἐξεικονίσας τὰ ἀξιολογώτερα τῆς ἐποχῆς τοῦ συμβεβηκότα ἐλευθέρως καὶ πρωτοτύπως μετὰ χειρὸς τεχνίτου ἐπιδεξίου. Ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ *Βακχυλίδης* διεκρίθη οὐχ ἥττον εἰς πολλὰ λυρικά εἶδη, εἰς ὕμνους, διθυράμβους, εἰς ἐρωτικά ἄσματα καὶ ἄλλα· ἀλλὰ τούτους ὡς καὶ πάντας ἐν γένει τοὺς Λυρικοὺς, ὅσους ποτὲ ἡ Ἑλλὰς παρήγαγεν, ὑπερῃκόντισεν ὁ Θηβαῖος *Πίνδαρος* (522—442), διὸ εὐλόγως ἀποκαλεῖται ὑπὸ τοῦ Κυννιλιανοῦ ἡγεμῶν τῶν (ἐννέα) Λυρικῶν, ὡς πολὺ αὐτῶν ὑπερτερῶν διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ πνεύματος, τῶν γνωμῶν, τῶν φράσεων, τοῦ ἐξαισίου πραγμάτων καὶ ῥημάτων πλούτου, ῥέοντος δίκην ποταμοῦ τινὸς ἐὺ γλωττίας, καὶ τούτων ἕνεκα ὧν, κατὰ τὸν Ὁράτιον, ἀληθῶς ἀίμιμος (*). Εἰς τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ συνετέλεσαν (ἐκτὸς τοῦ πατρὸς του) ὁ Λάσος, ἡ περίφημος Κόριννα καὶ βραδύτερον *Σιμωνίδης* ὁ Κεῖος. Ὁ Πίνδαρος μετὰ τῆς ἐξόχου ποιητικῆς ἱκανότητος ἦννε καὶ ἄκραν θεοσέβειαν, καὶ δι' ἀμφοτέρω ταῦτα ἀπελάμβανε τὸν γενικὸν

(*) Quint. X, I, 61 : Novem lyricorum longe princeps spiritus magnificentia, sententiis, figuris, beatissima rerum verborumque copia, velut quodam eloquentiae flumine, propter quae Horatius (Od. IV, 2, 1) eum merito credidit nemini imitabilem.

πειρασμόν. Ἐν τοῖς συμποσίοις τῶν Θεῶν προσεκαλεῖτο εἰς τοὺς Δελφοὺς, ὅπου ἐπὶ δίφρου χαλκίνου καθήμενος ἔψαλλε τὰ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καθιερωμένα ἄσματά του· κατὰ δὲ τοὺς μεγάλους ἐθνικοὺς ἀγῶνας αὐτὸς οὗτος διεύθυνε τὴν παράστασιν τῶν ᾠδῶν του. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ λυρικῶν ποιημάτων αὐτοῦ (δικρινομένων εἰς σκόλια, παρθένια, θρήνους, ὑπορχήματα, προσῳδία, πικῆνας κλ.) σώζονται ἔτι τὰ σπουδαιότερα ἦτοι 45 Ἑπινίκια ἄσματα (14 Ὀλύμπια, 12 Πύθια, 11 Νέμεα καὶ 8 Ἰσθμια) ἐξυμνοῦντα τοὺς νικητὰς κατὰ τοὺς τέσσαρας περιφερόμενους ἐθνικοὺς ἀγῶνας καὶ ἀπαθνατίζοντα τὴν δόξαν τῶν τε ἡρωϊκῶν γενῶν, ἀφ' ὧν οἱ νικηταὶ κατήγοντο, τῶν πόλεων, εἰς ἃς οὗτοι ἀνήκον, καὶ τῶν Θεῶν ἐνταυτῷ, εἰς οὓς οἱ ἀγῶνες ἐκείνοι ἦσαν καθιερωμένοι. Πολλὰκις δὲ εἰς ταῦτα ὁ ποιητὴς, μᾶλλον καὶ τοῦ ὕψιπέτου ἀετοῦ, ὑπερτείνεται κατὰ τοὺς ἀερονάυτας, γινόμενος διὰ τῶν πτερῶν τῆς φαντασίας ὑπερσέφελος· ἀλλ' οὐδ' εἰς τὴν πτήσιν δεικνύεται ὁμαλὸς, ἀλλ' ἄλλοτε ἄλλως διὰ πυκνῶν ἐπεισοδίων ἐπικαμπὰς καὶ παρεγκλίσεις μεταχειριζόμενος, καὶ δια τῶν παρεκτροπῶν εἰς παντοίας παρεκβάσεις ἐξ ἀπροσδοκῆτου μεταβαλλόμενος, καθίσταται ἐν πολλοῖς τῶν χωρίων ὅλως ἄληπτος καὶ ἀκατανόητος.

ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ. — α) ΤΡΑΓΩΔΙΑ. Τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, καθ' ὃν ἡ Λυρική ποίησις ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς ἀναπτύξεώς της σημεῖον, ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ τὴν γένεσίν του καὶ τὸ ὑψηλότατον καὶ τεχνικώτατον ἀπάντων τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως, τὸ *Δράμα*· ἤκμασε δὲ τοῦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ λαμπροτάτου ἐθνικοῦ ἀγῶνος (τοῦ Περσικοῦ) ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ περιπόστῳ πόλει τῆς Ἀθηνᾶς, ἐνῶσαν ἐνταῦθα τὴν Ἑπικήν ἦτοι τὴν Ἰωνικὴν ποίησιν μετὰ τῶν χορικῶν μελῶν τῆς Λυρικῆς κατὰ τὴν Δωρικὴν συνήθειαν. Τὰ χορικά δὲ ταῦτα μέλη, ἡ προκαταρκτικὴ τῆς Δραματικῆς ποιήσεως βάσις καὶ ἰδίως τῆς οὕτω λεγομένης *Τραγωδίας*, ἦσαν ὕμνοι εἰς τὸν Διόνυσον, μεθ' ὧν κατὰ τοὺς ἐφεξῆς χρόνους συνήθη παρὰστασις γεγονότος τινὸς ὡς ἐπεισοδίου. Ἡ ἐφεύρεσις δὲ τῆς Τραγωδίας (*) ἀποδίδεται εἰς τὸν ἐξ Ἰκαρίας, ἐνὸς δήμου τῆς

(*) Ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς παραστάσεως τῶν μύθων τοῦ Βάκχου ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ Σατύρων, ἀποτελοῦντων τὴν συνήθη τοῦ Θεοῦ ἐκείνου συνοδίαν, καὶ οἱ Σάτυροι οὗτοι ἐξεικονίζοντο ὡς τραγόποδες ἢ αἰγισκελεῖς, ἐκ τούτου πιθανῶς προέκυψε τὸ ὄνομα «τραγωδία».

Ἀττικῆς, καταγόμενον *Θέσπιν* (σύγχρονον τοῦ Σόλωνος), ὅστις δίδων ἐν Ἀθήναις παρκατάσεις ἐπὶ τινος ξυλίνου ἱκρίου πρῶτος ἤγαγεν εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τῶν χορικῶν ᾠδῶν καὶ ἓνα ὑποκριτὴν· τὸν Θέσπιν δ' ἐμιμήθησαν μετοὔπολιν καὶ δύο ἄλλοι Ἀθηναῖοι, ὁ *Χοίριλλος* καὶ ὁ *Φρύγελος*, ὧν ὁ μὲν συνέταξεν ἤδη, ὡς λέγεται, 150—160 δραματικά ποιήματα, ὁ δὲ ἐπραγματεύθη δραματικῶς περίφημόν τι γεγονός τῆς ἐποχῆς του, τὴν ἄλωσην τῆς Μιλήτου. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα ταῦτα δοκίμια ἦσαν ἐτι ἀτελέστατα. Ἀληθῆς δὲ τῆς Τραγωδίας πατὴρ ὑπῆρξεν ὁ Ἐλευσίνιος *Αἰσχύλος*, ὅστις ἔγεν. τὴν 63 Ὀλυμπ. (525 π. Χ.) ἐξ ἐπιφανῶν γονέων καὶ ἀκμαῖος ἤδη τὴν ἡλικίαν συνηγωνίσθη μετὰ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του Κυναιγείρου ἐν Μακρθῶνι, μετὰ δὲ τοῦ νεωτέρου Ἀμεινίου ἐν Σαλαμῖνι. Πρῶτος δὲ οὗτος διὰ τῆς προσθήκης δευτέρου ὑποκριτοῦ (δευτεραγωνιστοῦ) μετέβαλε τὸν μονόλογον εἰς διάλογον, ἐξύψωσε τὸν μῦθον ἢ τὴν πράξιν εἰς κυρίαν ὑπόθεσιν καὶ ἐφρόντισε περὶ τῆς σκηνηκῆς σκευῆς, δούς εἰς τοὺς ὑποκριτὰς προσωπεῖον, σύρμα (ποδήρη χιτῶνα) καὶ κόθορνον καὶ εἰσαγαγὼν τὸν χορηγὸν (κορυφαῖον τοῦ χοροῦ), ὅστις ἐνόητε ὡμίλει ἐν ὀνόματι τοῦ ὅλου χοροῦ· διὸ ὁ Ἀριστοφάνης ἐξυμνεῖ (ἢ μάλλον σκώπτει) αὐτὸν λέγων:

Ἀλλ' ὦ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων *πυργώσας βῆματ' αἰσινά-*
καὶ κοσμήσας τραγικὸν ἄλτρον-

Ἐκ τῶν 70 ἢ κατὰ τινες 90 τραγωδιῶν αὐτοῦ σώζονται 7 μόνον αἱ ἐξῆς: Προμηθεὺς Δεσμώτης, Πέρσαι, Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, Ἀγαμέμνων, Χοηφόροι, Εὐμενίδες καὶ Ἰκέτιδες, τὰς ὁποίας ὅλας χαρακτηρίζει ὕψος τι καταπληκτικὸν ὡς φερομένων συνεχῶς ἐν τῇ μέσῃ Θεῶν καὶ Τιτάνων. Ὁ Αἰσχύλος κατὰ τοὺς τραγικοὺς πρὸς ἄλλους ποιητὰς ἀγωνίας του εἰσήγε πάντοτε τρεῖς τραγωδίας ἀποτελούσας ὁμοῦ παρ' αὐτῷ ἐν ὅλῳ, ὅπερ ἐκαλεῖτο *τριλογία*· καὶ ἐπειδὴ ἐκάστην τριλογίαν συνείθεζε νὰ συμπληρῇ δι' ἑνὸς τετάρτου μεσολαβοῦντος σατυρικοῦ δράματος, σκοπὸν ἔχοντος νὰ μετριάξῃ τὴν σοβαρότητα τῆς τραγωδίας διὰ τινος ἱλαρᾶς παιδιᾶς, ἐκ τούτου τὸ ὅλον ὠνομάζεται *τετραλογία*. Εἰς ὅλας δὲ τὰς τριλογίας ταύτας (ἐξαιρουμένης μιᾶς μόνης) ὁ ποιητῆς ἤρνετο τὴν δραματικὴν πράξιν ἐκ τῶν μεγάλων μυθικῶν κύκλων

καὶ τοὺς μύθους τούτους ἐπραγματεύετο οὕτως ἀξιοπρεπῶς καὶ σπουδαίως ὥστε ὁ διὰ τῶν Περσικῶν πολέμων εἰς τὴν συνείδησιν τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας ἐξεγερθεὶς Ἕλλην ἐβλεπε μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἀγαλλιάσεως τὴν τῶν Θεῶν ἐπιβρόχην καὶ σύμπραξιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔθνους του· διότι εἰς τὴν βαθύφροναν καὶ ἀδρᾶν τοῦ τραγικοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ψυχὴν ὀρησκεία καὶ πατρὶς ἰσχυρεν ὡς τὸ ἄκρον τοῦ ἀνθρώπου ἄξιον τέρμα. Ὁ Αἰσχύλος, ἀφοῦ κατὰ τινὰ δραματικὸν ἀγῶνα ἡττήθη ὑπὸ τοῦ κατὰ πρῶτον ἐμφανισθέντος καὶ νέου ἐτι τὴν ἡλικίαν Σοφοκλέους, κατέλιπε πρὸς καιρὸν τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ ἀπῆλθεν εἰς Συρακούσας κατὰ τινὰς μὲν ἐκ λύπης διὰ τὴν προτίμησιν τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του, κατ' ἄλλους δὲ διὰ τὴν γενομένην κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν ὡς ἀποκαλύψαντος δῆθεν τὰ Ἐλευσίνεια μυστήρια ἐν τινι τῶν δραμάτων του, μολονότι ὁ Ἄρειος Πάγος τὸν ἀπέλυσε τῆς κατηγορίας ταύτης. Βραδύτερον ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Ἀθήνας, ὅτε βεβαίως ἐδίδαξε (παρέστησε) τὴν οὕτω λεγομένην Ὀρεστείαν ἢ Ὀρεστικὴν τριλογίαν του (συγκειμένην ἐκ τῶν τριῶν τούτων δραμάτων: Ἀγαμέμνωνος, Χοηφόρων καὶ Εὐμενίδων)· ἀλλὰ καὶ πάλιν, ἐξ ἀποστροφῆς πρὸς τὴν ἀρξάμενην νὰ διαφθείρεται δημοκρατίαν ἐπανάκαμψεν εἰς Σικελίαν, ὅπου ἐτιμῆθη σφόδρα ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἰέρωνος καὶ τῶν Γελῶων καὶ ἐπιζήσας τρίτον ἔτος, ὧν ἐτῶν πέντε πρὸς ταῖς ἐξήκοντα, ἐτελεύτησεν ἐν Γέλᾳ (456 π. Χ.). Οἱ Ἀθηναῖοι τοσοῦτον ἡγάπησαν τὸν Αἰσχύλον, ὥστε στήσαντες αὐτῷ μετὰ θάνατον ἀνδριάντα ἐψήφισαν «Τὸν βουλόμενον διδάσκειν τὰ Αἰσχύλου χροσὸν λαμβάνειν». Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν εἰρημένον πρῶτον Τραγικὸν ὁ Σοφοκλῆς, υἱὸς Σωφίλου ἐκ τοῦ δήμου Κολωνοῦ τῆς Ἀττικῆς (496—406), χορεύσας ὡς νέος περὶ τὰ Σαλαμίνεια τρόπαια, προήγαγε τὸ Δράμα εἰς τὴν μεγίστην τελειότητα, ἐξωτερικῶς μὲν διὰ τῆς προσθήκης ἐνὸς τρίτου ὑποκριτοῦ καὶ τῆς συστολῆς τῶν χορικῶν μελῶν, ἐσωτερικῶς δὲ διὰ τοῦ ἀρμονικοῦ κάλλους τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἐντελοῦς καλλιπείας, ἐξαιρέτως δὲ διὰ τῆς τεχνικωτάτης διαθέσεως τῆς πράξεως καὶ διὰ τῆς βαθείας ψυχολογικῆς ἐξεικονίσεως τῶν χαρακτήρων, ἐξυψουμένων διὰ τοῦ ἠθικοῦ μεγέθους ὑπὲρ τὴν εἰμαρμένην, ἥ; τὸ ἀναπότρεπτον, κατὰ τὴν δόξαν τῶν Ἀρχαίων, θραύει τὴν δύναμιν καὶ θέλῃσιν τοῦ ἀνθρώπου· Τὸ ἰσάρον καὶ χάριεν ἐπανοθεῖ εἰς ὅλην τὴν ποίησίν του· τὸ προμερὸν καὶ ὀρέσθδες λείπει ἀπ' αὐτῆς παντάπασι, ἢ

λαμβάνει μορφήν τινὰ παιδροτέραν· διότι εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαὸν τῆς ἐποχῆς τοῦ Παρικλέους, προοδυσάντα ἤδη ἱκανῶς εἰς τὸν πολιτισμὸν, δὲν ἤρεσκε πλέον τὸ καταπληκτικόν, τὸ ἄδρὸν καὶ ὑπέρογκον, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ φέρον τὴν ψυχὴν εἰς συγκίνησιν. Ἐκ τῶν ἑκατὸν περίπου δραχμάτων τοῦ Σοφοκλέους ὑπολείπονται 7 μόνον: Οἰδίπους, ὁ Τύραννος, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ, Τραχίνιαι, Φιλοκτήτης, Αἴας ὁ Μαστιγοφόρος, Ἠλέκτρα καὶ Ἀντιγόνη (τὸ ἀξιολογώτερον ἅπαντων καὶ ὡς κανὼν τῆς τραγικῆς ποιήσεως ἱσχύον). Ὁ Σοφοκλῆς ἀπέθανεν ἑνεννηκοντούτης ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς, ὡς λέγεται, ἀγαλλιάσεώς του κατὰ τινα νέαν αὐτοῦ δραματικὴν νίκην ἐν τοῖς *Ὀλυμπίοις*· ἡ μνήμη δὲ αὐτοῦ καθιερώθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ τινος ἡρωικῆς λατρείας. Ἡ παρακμὴ τῆς δραματικῆς τέχνης ἄρχεται ἤδη μετὰ τοῦ τρίτου Τραγωδοῦ *Εὐριπίδου* τοῦ Μνησάρχου, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Σαλαμῖνι κατ' αὐτὴν τὴν πανένδοξον τῆς Σαλαμινείου μάχης ἡμέραν καὶ ἀπέθανε τῷ 407 ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀρχελάου. Ὁ ποιητὴς οὗτος δὲν φθάνει οὔτε εἰς τὸ ὕψος τοῦ Αἰσχύλου, οὔτε εἰς τὴν ἁρμονικὴν τοῦ Σοφοκλέους ἐντέλειαν, ἐξέχει ὅμως ἀμφοτέρων κατὰ τὴν περιγραφὴν τῶν παθῶν καὶ τῶν συμφορῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ ἔχει ἐξαιρετικῶς τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ διεγείρειν τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν οἶκτον, διὸ ὁ Ἀριστοτέλης (Ποιητ. 13, 4) καλεῖ αὐτὸν *τραγικώτατον τῶν ποιητῶν, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομοῦντα*· καθὼ δὲ μαθητὴς τοῦ Ἀναξάγору καὶ Προδίκου ἐπιδεικτικῶς πολλάκις διὰ φιλοσοφικῶν σκέψεων καὶ ἠθικῶν ἀποφθεγμάτων καὶ μεταχειρίζεται φράσιν περισσῶς ῥητορικὴν. Ἐγραψε 75 περίπου τραγωδίας, ἐξ ὧν περιεσώθησαν 18 μόνον γνήσαι, αἱ ἐξῆς: Ἐκάβη, Ὀρέστης, Φοίνισσαι, Μήδεια, Ἰππόλυτος, Στεφανηφόρος, ἈλκΗΣΤΙΣ, Ἀνδρομάχη, Ἰκέτιδες, Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αὐλίδι, Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις, Τρωάδες, Βάκχαι, Κύκλωψ, Ἡρακλεῖδαι, Ἑλένη, Ἴων, Ἡρακλῆς μαινόμενος, Ἠλέκτρα καὶ 2 ὑποποτοὶ: Ῥήσος καὶ Δανάη. Συγχρόνως δὲ σχεδὸν μὲ τὸν Εὐριπίδην ἤκμασαν καὶ τρεῖς ἕτεροι τραγικοὶ ποιηταί: *Ἴων* ὁ Χίος, *Ἀχαιοὶ* ὁ Ἑρετριεὺς καὶ *Ἀγάθων* ὁ Ἀθηναῖος, ἀλλ' ἐκ τῶν ποιήσεων αὐτῶν δὲν διεσώθησαν εἰμὴ τινὰ τεμάχια μόνον.

Ε) ΚΩΜΩΔΙΑ.—Ἡ *Κωμῳδία*, ἕτερον δράματος εἶδος, ἐμορφώθη κατὰ συνέπειαν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου βραδύτερον παρὰ τὴν τραγωδίαν· λαβοῦσα τὴν πρώτην αὐτῆς

ἀρχὴν ἐν Μεγάροις καὶ ἐντεύθεν εἰς Ἀθήνας μετενεχθεῖσα ἀνεπτύχθη κατὰ μικρὸν ὑπὸ τοῦ Σουσαριώκος καὶ τοῦ Ἐπιχάρμου· καὶ εἰς ὅσας μὲν πολιτείας εἰσεχώρησε, προσέλαβε τὴν δημῶδη γλῶσσαν, οὐδαμῶς ὅμως ἔτυχε μειζονος περιθάλψεως καὶ τεχνικωτέρας μορφώσεως ἢ ἐν Ἀθήναις. Ἐν τῇ Ἀττικῇ δὲ Κωμῳδίᾳ διακρίνονται τρεῖς κυρίως περίοδοι τῆς ποιήσεως ταύτης· ἡ πρώτη περιλαμβάνει τὴν ἀρχαίαν Κωμῳδίαν, τὸ ἀγαπητὸν τῆς ἐλευθερίας τέκνον, ἥτις περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁμοῦ μὲ τὴν ἀλλοίωσιν τῆς δημοκρατίας ἀπέβαλε τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς χαρακτῆρα, ὅτε οἱ ποιηταὶ συνήθιζον νὰ μαστιγῶσι τὰ ἐλαττώματα, τὰς μωρίας, τὰς πλάνους καὶ τὰς κακοηθείας τῆς ἐποχῆς των μετὰ τῶν κοπτερῶν τῆς εἰρωνείας καὶ σκώψεως ὅπλων, οὐδ' ἐφοβοῦντο νὰ φέρωσιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ζῶντα πρόσωπα ὑπὸ τὸ ἴδιον αὐτῶν ὄνομα καὶ μετὰ τῶν ἐπὶ τοῦ μορμουλκίου ἀκριβῶς παριστανομένων χαρακτῆρων τοῦ προσώπου των καὶ οὕτω νὰ τὰ παρὰδίδωσι, δωρεὰν εἰς τὸν περίγελων τοῦ πλήθους. Ἐκ τῶν τῆς περιόδου ταύτης κωμῳδιῶν τοῦ Ἀθηναίου Κρατίλου καὶ τοῦ συγχρόνου τοῦ Κράτητος ὡς καὶ τοῦ Εὐπόλιδος, Ἀθηναίου ὡσαύτως, καὶ τοῦ Ἀντιζήλου τούτου Φερεκράτους δὲν σώζονται εἰμὴ ὀλίγα τεμάχια· μόνον δὲ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀκμάσαντος ἐν Ἀθήναις μετὰ τὸ 460—388 διατηροῦνται 11 πλήρεις Κωμῳδίαι (Πλούτος, Νεφέλαι, Βάτραχοι, Ὀρνίθες, Ἱππεῖς, Εἰρήνη, Λυσιστράτη, Ἀχρενεῖς, Σφήκες, Θεσμοφοριάζουσαι καὶ Ἐκκλησιάζουσαι), αἵτινες ἐν θαυμασίᾳ Ἀττικῇ διαλέκτῳ γεγραμμέναι, πλήρεις ἀγχινοίας (Ἀττικοῦ ἁλκτος) καὶ φαντασίας, ἀφειδῶς στηλιτεύουσι τὸν τε δημόσιον βίον τῶν Ἀθηναίων ἐν γένει ὡς καὶ τὸ πολίτευμα μερικῶν, ἰδίως τῶν ἐχόντων ἐπιβροὴν δημογωγῶν π. χ. τοῦ Κλέωνος εἰς τοὺς Ἱππεῖς, καὶ ἀξιοσεβάσμων προσέτι ἀνδρῶν, οἷον τοῦ Σωκράτους ἐν ταῖς Νεφέλαις. Ἀπὸ τοῦ τέλους δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ ἀρχαία Κωμῳδία, στερηθεῖσα τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, προήχθη εἰς τὴν μέσην, ἥτις, μὴ συγχωρουμένης πλέον τῆς παραστάσεως τῶν προσωπικοτήτων εἰμὴ ὑπὸ πλάσται καὶ ἀλληγορικὰ ὀνόματα, δὲν εἶχε τὸ ἐνδιαφέρον ἐκείνης οὐδὲ παρίστα εἰμὴ κεκαλυμμένως τὴν ἀλήθειαν. Ὡς ἄριστοι δὲ τοῦ εἶδους τούτου ποιηταὶ μνημονεύονται Ἀντιφάνης ὁ Ῥόδιος καὶ ὁ Ἀλεξίς ἐκ Θουρίων, οἵτινες μόνον ἐκ τινῶν τεμαχίων εἰς γνωστοί. Ἡ δὲ νεώτερα Κωμῳδία ἀνήκει εἰς τὴν ἀκόλουθον Περίοδον.

ΙΣΤΟΡΙΑ. — Ἐκ τῶν προλεχθέντων εἶνε γνωστὸν, ὅτι ὁ πεζὸς λόγος ἀνεπτύχθη παρὰ τοῖς Ἕλλησι βραδύτερον ἢ ἡ ποίησις, ὥς τοῦτο συνέβη καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, ὧν ἡ φιλολογία φυσικὴν ἐβάδισεν ὁδὸν ἐπέδωκε δ' ἐπὶ μᾶλλον ὁμοῦ μὲ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων καὶ τὴν τελειότεραν τοῦ δημοσίου βίου μόρφωσιν. Αἱ περὶ τὴν *Ἱστοριογραφίαν* πρῶται ἀπόπειραι ἐγένοντο ἤδη διὰ τῶν Ἰωνῶν Λογογράφων, αἵτινες ἐξέφερον τοὺς μῦθους ἐν ποιητικῷ πεζῷ λόγῳ· καθόσον δὲ ὁ μῦθος κατελείπετο καὶ τὰ παρόντα γεγονότα προσεκάλουν σκέψεις καὶ ἐρεῦνας, ἐπὶ τοσοῦτον ἢ εἰς τὴν ἀληθῆ ἱστοριογραφίαν προσέγγις ἐπεταχύνετο. Ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἔτρεψε τὴν προσοχὴν τοσοῦτον ἰσχυρῶς πρὸς τὸ ἐνεστὸς, ὥστε ἡ πολιὰ ἀρχαιότης ὑπεχώρησε καὶ τὸ πολιτικὸν στοιχεῖον τῆς ἱστοριογραφίας, ἥτις καταρχὰς διετήρησε τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον, ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς. Εἰς τὴν μετὰ τὰς δὲ ταύτην παρουσιάζεται πρῶτος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς *Ἡρόδοτος* (καλούμενος συνήθως πατὴρ τῆς *ἱστορίας*), ὅστις ἐπὶ τῶν μακρῶν εἰς πολλὰς χώρας καὶ πόλεις (Αἴγυπτον, Λιβύην, Κρήτην, Κύπρον, Φοινίκην, Συρίαν, Βαβυλωνίαν, Ἀσσυρίαν, Περσίδα, Κιμμέριον, Βάσπορον, Σκυθίαν, Κολχίδα, Ἑλλάδα καὶ κάτω Ἰταλίαν) περιηγήσεών του πολλὰ ἐξετάσας καὶ μαθὼν βραδύτερον ἐν Θουρίοις τῆς Ἰταλίας ἐπεξεργάσθη τὴν ἐξ ἱσαρίθμων ταῖς Μούσαις βιβλίων συγκειμένην καὶ ἐν Ἰωνικῇ διαλέκτῳ συντεταγμένην ἱστορίαν του, ἥτις ἔχει μὲν ὡς κυρίαν ὑπόθεσιν τῶν Περσικῶν πολέμων τὴν περιγραφὴν, παρενεῖρει δ' ἐν ἐπεισοδίοις μετὰ πολλῆς ἐπιτηδεύσεως τὰ μᾶλλον ἀξιωμακρόντα ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἐσωτερικῶν διατάξεων (πολιτευμάτων, ἠθῶν, ἐθίμων) ὅλων τῶν εἰς αὐτὸν γνωστῶν γενομένων χωρῶν καὶ ἔθνων, καὶ μολονότι προβαίνει μέχρι τῆς ἐν Μυκάλῃ μάχης, μνημονεύει ὁμῶς καὶ βραδύτερα συμβάντα ἕως τῶν χρόνων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (Θ', 73). Ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀκραιφνῆς, πλήρης συναίσθησις τοῦ καθήκοντος ἐνὸς ἱστορικοῦ (*), περιληπτικὴ γνῶσις πραγμάτων, καθαρότης καὶ ἀφέλεια ψυχῆς καὶ βαθὺ θρησκευτικὸν αἴ-

(*) Αὕτη γίνεται καταφανὴς ἐν τῇ ἐξῆς αὐτοῦ ῥήσει, Ζ', 152. «Ἐγὼ δὲ ὀφείλω λέγειν τὰ λεγόμενα, πεῖθεσθαι γὰρ μὲν οὐ παντάπασιν ὀφείλω, καὶ μοι τοῦτο τὸ ἔπος ἔχεται εἰς πάντα τὸν λόγον».

σθημα διακρίνουσι τὸν Ἡρόδοτον· τὸ ἀξιόπιστον αὐτοῦ, ὅπερ πολλάκις προσεβλήθη (ἤδη ὁ Γέλλιος Noct. Att. III, 10, 11 ἀποκαλεῖ αὐτὸν *hominem fabulatorem*), ἐβεβαιώθη ἐπὶ μάλλον ὑπὸ νεωτέρων ἐρευνῶν· Διὰ παντὸς δὲ τοῦ συγγράμματός του, ὅπερ ἕνεκα τῆς ἐντέχνου συναρμολογήσεως καὶ τῆς ἐνότητος τῶν ἐν αὐτῷ διαλαμβανομένων ποιικίλων ἀφηγήσεων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ποίημά τι ἐπικόν, ἐπικρατεῖ ἡ θεμελιώδης αὐτῇ ιδέα «ὅτι ἡ Νέμεσις διέπει τὴν τύχην τῶν ἐθνῶν· ὅτι θεοσέβεια καὶ μετριοπάθεια φέρουσιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ὕβρις δὲ καὶ βία εἰς τὴν δυστυχίαν». Ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ γενομένη κατὰ πρῶτον ἐν τῇ πανδημίᾳ ὀμηγύρει τῶν Ὀλυμπίων καὶ ἔπειτα ἐν τοῖς Παναθηναίοις ἐνέπνευσεν εἰς τὸν παρόντα υἱὸν τοῦ Ὀλόρου, τὸν Ἀθηναῖον *Θουκυδίδη*, τὴν πρῶτην πρὸς τὴν ἱστορίαν κλίσιν· νέος ἔτι οὗτος ἐξεπαιδεύθη παρὰ τῷ ῥήτορι Ἀντιφῶντι καὶ τῷ φιλοσόφῳ Ἀναξαγόρᾳ· ἔπειτα ἐστάλη ὡς διοικητὴς μοίρας τινὸς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τὰ Θρακικὰ πελάγια πρὸς ἀναστολὴν τῶν προῦδων τοῦ Σπαρτιάτου στρατηγοῦ Βρασιῖδα. Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὰ προειρημένα (σελ. 20) δὲν ἐδυνήθη, ἕνεκα τῆς βραδείας ἀφίξεώς του, νὰ προλάβῃ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἐξωρίσθη τούτου ἕνεκα ἐπὶ 20 ἔτη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Τὴν σχολὴν δὲ τῆς (ἐν τῇ Σκαπτῇ Ἰλῇ τῆς Θράκης) ἐξορίας του μετεχειρίσθη εἰς τὴν θαυμασίαν ἐκείνην περὶ τοῦ *Πολέμου τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων* *ἐξηγητὴν*, πρὸς κατάρτισιν τῆς ὑποίας, ἐκτὸς ὧν ὡς αὐτόπτης ἐγίνωσκεν, ἐφρόντισε νὰ συλλέξῃ πανταχόθεν ἀκριβεστάτας πληροφορίας. Ἐν ἔτει 403, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου κηρυχθεῖσαν ἀμνηστίαν, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἀρξάμενης τῆς τυραννίας τῶν Τριάκοντα ἠναγκάσθη πάλιν ν' ἀναχωρήσῃ καὶ διήνυσσε τὸν ὑπόλοιπον βίον του ἐν τῇ κατὰ τὴν Θράκην δευτέρᾳ πατρίδι του. Παιδεία μεγάλη, κεκτημένη διὰ τῆς μελέτης καὶ τῆς περὶ τὸν βίον τριβῆς, τελεία ψυχῆς ἀταραξία καὶ ἀμεροληψία, ἀκριβεστάτη γνῶσις τῶν πραγμάτων καὶ ἄκρα πολιτικὴ περίνοια εἰσὶν οἱ ιδιότητες, αἵτινες ἀνέδειξαν τὸν Θουκυδίδην τὸν μέγιστον ἀπάντων τῶν ἱστορικῶν· οὐδεὶς ἄλλος ὑψώθη, ὡς αὐτὸς, εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἱστορικῆς κρίσεως καὶ ἐρεῦνης τῶν πραγμάτων. Εἰς τὰς περιγραφὰς δὲ ἰδίως (οἶον εἰς τὴν τοῦ λοιμοῦ τῶν Ἀθηναίων, τῶν στάσεων τῆς Κερκύρας κλ.) καὶ εἰς τὰς παρεννευομένας διηγητορίας, αἵτινες παριστῶσι πιστὴν τινὰ εἰκόνα τῶν φρονημάτων,

προσπαθειῶν καὶ ἐλαττηρίων τῶν ἐνεργῶν προσώπων, φατριῶν καὶ πολιτειῶν, δεικνύεται ἀληθῶς ἀριστοτέχνης· τὸ ὕψος τῆς γλώσσης του, διακρινόμενον ἐπὶ συντομίᾳ ἀπαρμιλλῶν καὶ ἐπὶ δεινότητι, ἥτις ὅμως πολλάκις (μάλιστα ἐν ταῖς δημηγορίαις) φθάνει μέχρι σκοτεινότητος, ἰσχύει ὡς τὸ τέλειον παράδειγμα τοῦ ἀρχαίου Ἀττικισμοῦ (καὶ νῶν φράσεως Ἀττικῆς). Ὡς δὲ ἡ συγγραφή του εἶνε, ὅπως αὐτὸς αὐτὸς προσέθετο, ἀληθῶς κτῆμα ἐς αἰὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα εἰς τὸ παραχρῆμα (ὅπερ ἐστὶ μελέτημα διαρκὲς καὶ ὄχι μνημεῖον αἰώνιον). Ὁ Ξενοφῶν, Ἀθηναῖος καὶ οὗτος, μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, περίφημος ὡς φιλόσοφος, στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ, ἐξηκολούθησεν τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὰ Ἑλληνικά του μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης. Ἀλλὰ τοῦτο, ἐν ἐκ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πονημάτων, συντεταγμένον ὅντιν τῆς προσηκούσης ἐνότητος τῆς ὕλης, ὑποτίθεται ἀπλοῦν τι σκιαγράφημα, ὅπερ ἐμελλε βραδύτερον νὰ ἐπεξεργασθῇ. Πολὺ δὲ τελειότερον ἱστορικὸν ἔργον αὐτοῦ κρίνεται ἡ Κύρου Ἀνάθαις, ἥτοι ἱστορία τῆς ἐκστρατείας τοῦ νεωτέρου Κύρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου καὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν μυρίων Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ὑπῆρξεν ὁδηγός. Ἡ δὲ Κύρου Παύδαια δὲν εἶνε καθαρὰ ἱστορία ἀλλ' ἠθικοπολιτικὸν τι μυθιστόρημα, ὅπου ὁ πρεσβύτερος Κύρος (ἰδρυτὴς τῆς Περσικῆς Μοναρχίας) παρίσταται ὡς ὁ ιδεώδης τύπος ἐνὸς κατὰ Σωκρατικὰς ἀρχὰς μεμορφωμένου ἀπολύτου ἡγεμόνος, ὅστις φροντίζει περὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ λαοῦ του ὡς τὸν τρόπον ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν φροντίζει περὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ ποιμνίου του. Εἰς ὅλα δὲ τὰ ἱστορικὰ συγγράμματα του ὁ Ξενοφῶν ἐξαίρει, συνωδᾷ τῇ Σωκρατικῇ διδασκαλίᾳ τὰς ἠθικὰς σχέσεις τῶν ἐνεργῶν προσώπων προκειμένων νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς παραδείγματα τοῦ πρακτικοῦ βίου· καὶ ὕστερ' αὖτ' ἐν τοῦ προκατόχου του κατὰ τὴν βαύτητα τῶν στοχασμῶν, τὴν μεγαλοπρεπῆ παράστασιν καὶ ἀκρίβειαν τῶν ἱστορουμένων, τὸν ὑπερβαίνει δὲ κατὰ τὴν ἁρμονικὴν διάταξιν τῆς ὕλης καὶ ἰδίως κατὰ τὴν εὐχέρειαν καὶ γλαφυρότητα τοῦ ὅρους, ἔνεκα τῶν ὁποίων ὠνομάσθη προσφυῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἀττικῇ μέλισσα, ὡς ἂν ἀπὸ τοῦ στόματός του ἔρξουν λόγοι γλυκοὶ ὡς τὸ μέλι. Ἀλλὰ παραδόξως ὁ ἱστορικὸς οὗτος, ἐξ ὑπερβολικῆς πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ τὸ Ὀλιγαρχικὸν αὐτῆς πολίτευμα κλίσεως, δεικνύεται πολλάκις μερολήπτης, παρατρέχων πολλὰ οὐσιώδη τῆς ἱστορίας πρὸς

ριστατικά, ἄλλα ὡς πάρεργα πραγματευόμενος καὶ ἄλλα πάλιν ὑπὲρ τοῦ δέον ἐξαίρων. Οὕτω π. γ. διηγείται ψυχρῶς τὴν πτώσιν τῆς πατρίδος του, τὸν Λύσανδρον θεωρεῖ πάντῃ ἀνεύθυνον, ὑπὲρ τοῦ Ἀγησίου πλέκει ἐγκώμια ὑπερβολικὰ, τὴν αὐξήσιν τῶν Θηβῶν, ἐν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας συμβάντων, ψαύει ἀκροθυῶς καὶ διὰ τοῦτο σχεδὸν ἐλάχιστον ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ Πελοπίδου, καθότι διὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἡ Σπάρτη ἀπέβαλε διὰ παντός τὴν ὑπεροχὴν της. Ὅταν μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδόν του ἔυαθε τὴν ἄδικον καταδίκην τοῦ διδασκάλου του Σωκράτους, ἐν ἡγάπα διαφερόντως, πλήρως ἀγανακτήσας διὰ τοῦτο κατέλιπεν εὐθύς τὴν πατρίδα του καὶ ἀπῆλθε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, μετὰ τοῦ ὁποῦο συνεπολέμησε κατὰ τῶν Περσῶν ὡς καὶ μετέπειτα περὶ Κορώνειαν κατὰ τῶν Θηβαίων. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὸν Ἀκωνισμόν του τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐστέρησαν τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτου καὶ ἐδήμευσαν τὰ κτήματά του, οἱ Σπαρτιάται τὸν ἐδέχθησαν προθύμως καὶ τὸν ἀπεζημίωσαν διὰ τῆς προαχωρήσεως ἐνὸς χωρίου (τῆς Σκυλλοῦντος) ἐν Ἥλιδι, ὅπου ἡξιόβητος διανύσας τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ζωῆς του ἐδαπάνησε τὴν σχολὴν του εἰς τὴν σύνταξιν τῶν προμνημονευθέντων καὶ ἄλλων φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Ἥλειοι, μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην, τοῦ ἀφῆρσαν τὸ εἰρημένον χωρίον, κατέφυγεν εἰς Κόρινθον καὶ βαθυγῆρως ἤδη (ἐννενηκοντούτης σχεδὸν) ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα. — Οἱ εἰρημένοι τρεῖς ἱστορικῶς εὐρίσκονται εἰς ὁμοίαν πρὸς ἀλλήλους σχέσιν ὡς οἱ τρεῖς Τραχινεῖς· ὁ Ἡρόδοτος ἐξεικονίζει ὡς ὁ Λίγχιλος τὸν χρόνον τοῦ νεανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἑλευθερίας καὶ τοῦ ἡρώϊκου μεγαλείου, ἀλλὰ καὶ τὸν οἷα δὴ παίδων εὐσεβῆ φρόνον πρὸς τὴν σιγᾷ τὰ πάντα διέπουσαν καὶ πᾶσαν ὕβριν ἐκδικουμένην θεό-τητα· ὁ δὲ Θουκυδίδης καὶ ὁ Σοφοκλῆς εἰσὶν οἱ σεμνοὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ εἰς τὸν κολοφῶνα τοῦ πολιτισμοῦ προαχθέντος Παρικλείου αἵωνος, καθ' ὃν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ἡ ἑλευθερία τῆς θελήσεως λαμβάνουσι τὴν πρώτην τάξιν εἰς τὰς διαμορφώσεις τοῦ γένιου βίου καὶ ἡ πάλιν τῆς ἑλευθέρας βουλήσεως πρὸς τὴν ἀνάγκην προσδιορίζει τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων· ὁ δὲ Ξενοφῶν καὶ ὁ Εὐριπίδης παριστάνουσι τῆς σκέψεως καὶ τῆς φιλοσοφικῆς καὶ σοφιστικῆς παιδείσεως τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ τοῦ βίου εὐδαιμονία ἐζητεῖτο εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ

αἰσθητὸν μᾶλλον ἢ εἰς τὸ ἰδεῶδες καὶ ὑψηλότερον, ὃ δὲ ἐγωϊσμός καὶ ἡ ἀτομικὴ τάσις διεβρόχηνουν ἰταμῶς τὰ ὅρια τοῦ αἰωνίου δικαίου, τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐθνικότητος. Ὅθεν ἐν ᾧ ὁ Ἡρόδοτος θεωρεῖ τὴν ἱστορίαν ὡς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀποκρύφου εἰμαρμένης ἐν τῇ πορείᾳ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὃ δὲ Θουκυδίδης τὴν πραγματείας ὡς μέσον τοῦ προάγειν εἰς φῶς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἐρεῦνης τῶν πράξεων καὶ τῶν προκαλούντων αὐτὰς αἰτίων, εἰς τὸν Ξενοφῶντα φαίνεται αὕτη ὡς ὄργανον ἠθικοπολιτικῆς, ὠρισμένης καὶ ὑπαγορεύει τύπους πολιτείας, καὶ τρόπους καὶ θεωρίας κυβερνήσεως. — Μετὰ δὲ τὸν τελευταῖον τοῦτον συγγραφεὰ ἡ παρακμὴ τῆς ἱστοριογραφίας γίνεται καταφανὴς ἀμέσως εἰς τὸν Κνίδιον *Κτησίαν*, ὅστις ἐχρημάτισεν ἱατρός ἐν τῇ Περσικῇ αὐλῇ μέχρι τοῦ 395 καὶ ἔγραψεν Ἰνδικὰ καὶ Περσικὰ εἰς Ἰωνικὴν γλῶσσαν μετὰ πολλῆς μὲν χάριτος, ἀλλ' ἄνευ οὐδεμιᾶς κριτικῆς ἐρεῦνης ὡς τὰ παρὰ τῷ Πατριάρχῃ Φωτίῳ δικασθέντα ἀποσπάσματα ἐκείνων βεβαιούσι. *Φίλιππος* δὲ ὁ Συρακούσιος, ὅστις ἔγραψε Σικελικὰ ὡς μιμητὴς τοῦ Θουκυδίδου, εἰσέγαγε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἱστορίαν τὸ ρητορικὸν ὕφος, ὅπερ ἤκολούθησαν καὶ οἱ προσεχεῖς αὐτοῦ διάδοχοι: *Θεόπομπος* ὁ Χίος καὶ *Ἐφωρος* ὁ Κυμαῖος, ἀμφότεροι μαθηταὶ τοῦ Ἰσοκράτους, συγγράψαντες ὁ μὲν Ἑλληνικὰ ὡς συνέχειαν τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου καὶ Ξενοφῶντος μέχρι τῆς περὶ Κνίδον ναυμαχίας καὶ πρὸς τούτοις *Φιλίππικα*, ὃ δὲ ἱστορίαν Γενικὴν ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἕως τῆς ρθ' Ὀλυμπιάδος (340 π. Χ.).

ΡΗΤΟΡΙΚΗ. — Ἡ *Ῥητορικὴ* ἠσκήθη παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ πρῶτον πρακτικῶς ὑπὸ μεγάλων πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἷον τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Περικλέους, τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἔπειτα δ' ἔλαβε τεχνικὸν χαρακτῆρα διὰ τῶν Σοφιστῶν (περὶ ὧν εὐθὺς κατωτέρω). Ὁ *Γοργίας*, ὡς πρέσβυς τῶν Λεοντίνων, ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ πρῶτον τοιαύτης εὐγλωττίας παράδειγμα καὶ ἐθαυμάσθη παρ' αὐτῶν. Περὶ τὸ τέλος δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ τέχνη μετεφοίτησεν εἰς τὸν βίον μετὰ τοῦ Ῥαμνουσίου *Ἀντιφῶντος*, ὅστις ὑπῆρξεν ἐκτενὴς διδάσκαλος τοῦ Θουκυδίδου καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον διὰ τοῦ Θηραμένους, ἐν ᾧ ὁ ἀριστοκρατικὸς *Ἀνδοκίδης* κατεδικάσθη εἰς ἔξορίαν ἕνεκα τῆς εἰς τὰ δημόσια πράγματα ἀναμίξεώς του. Ὁ Σωκρατικὸς *Λυσίας*, ὅστις ἠκολούθησε τὴν εἰς Θουρίους Ἀθηναϊκὴν ἀποικίαν

ἔγραψε ὑπὲρ τοὺς 30 λόγους, ἐξ ὧν οἱ σωζόμενοι ὀλίγοι δεικνύουσιν Ἀττικὴν λεπτότητα καὶ ἀκρίβειαν. Ὁ φιλόπατρις Ἰσοκράτης, μαθητὴς Γωργίου, Προδίκου καὶ Σωκράτους, μηδέποτε ἀπὸ τοῦ βήματος ἀγορεύσας διέπρεψεν ὥς διδάσκαλος τῆς Ῥητορικῆς· δι' αὐτοῦ ἡ θεωρία τῆς τέχνης προήχθη εἰς ὅλον τὸ ὕψος τῆς· τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ πρὸ πάντων τὸν περίφημον Πανηγυρικόν του, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐπεξεργασίαν ἐδαπάνησε δέκα ἔτη, χαρακτηρίζουσιν ἐντελὲς συμμετρίαν τῶν περιόδων, ἀκρίβειαν τοῦ λεκτικοῦ καὶ γλαφυρότητα. Ὁ Ἰσαῖος, τῶν δύο προηγουμένων μαθητῆς, ἀφισπώθη ὅλως εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ῥητορικῆς τέχνης. Ὁ Λυκοῦργος, τιμώμενος μεγάλως διὰ τὴν ἀκραιφνῆ φιλοπατρίαν καὶ διὰ τὴν ἀκεραιότητά του, ἔχει ὡς ῥήτωρ πολλὴν δύναμιν καὶ ἀξιοπρέπειαν ὥς ἐκ τοῦ μόνου μέχρις ἡμῶν διασωθέντος λόγου του δηλοῦται. Ὁ Δημοσθένης, γενν. τῷ 385 ἐν Παιανίᾳ (δήμῳ τῆς Ἀττικῆς), ὅθεν Παιανιεύς, μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος, Ἰσαίου καὶ Ἰσοκράτους, προήγαγε τὴν Ῥητορικὴν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τελειότητος· μετὰ τὴν ὑπερνίκησιν ὀργανικῶν τινῶν ἐλατωμάτων (ἀτονίας τῆς φωνῆς, τραυλίσματος κ.λ.) ἐπαρουσιάσθη μετὰ τινος ἀξιοκυμᾶστος εὐγλωττίας εἰς τὰς δημοσίας αὐτοῦ ἀγορεύσεις, ὧν αἱ πλεῖσται ἀφορῶσι τὴν υπεράσπισιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, τοῦ ὁποίου, ἀφ' οὗτου ἐστάλη πρὸς αὐτὸν πρέσβυς μετ' ἄλλων, ἐγνώρισε τοὺς ἐπιβούλους κατ' ἐκείνης σκοποῦς, ἔμεινε δὲ πιστὸς καὶ ἀκλόνητος εἰς τὴν ἀποστολὴν του ταύτην ἕως τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς του, ἥτοι ἕως οὗ ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου καταδιωκόμενος ἠναγκάσθη νὰ πῇ τὸ κῶνειον ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Καλαυρίᾳ (322). Ὡς ἀντίπαλος ὄχι εὐκαταρρόνητος τοῦ Δημοσθένους παρουσιάζεται ὁ ὑποκριτὴς καὶ ῥήτωρ Αἰσχίνης, ὅστις πρὸς χάριν τοῦ Φιλίππου (κατορθώσαντος νὰ τὸν διαφθείρῃ) ἐσπούδαζε νὰ καθιστᾷ ἀνισχύρους τὰς προσπάθειάς καὶ τοὺς καταπληκτικοὺς ἐκείνου λόγους, τελευταῖον ὅμως ἀναγκασθεὶς νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν κεραυνοβόλον εὐγλωττίαν του ἐξωρίσθη καὶ ἐδίδαξεν εἰς Ῥόδον καὶ Σάμον, ὅπου καὶ ἐτελεύτησε. Ἄλλοι σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι ῥήτορες εἰσὶ γνωστοὶ μόνον ἐκ τινῶν εὐτελῶν τεμαχίων, τὰ ὅποια σώζονται· μεταξὺ δὲ τούτων μείας ἄξιοι εἰσὶν ὁ Ὑπερίδης ὡς ἐχθρὸς τῶν Μακεδόνων καὶ ὁ Δημάδης (ὅστις συνείθιζε ν' ἀγορεύῃ ἀπαρσκευάστος) ὡς φίλος αὐτῶν.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ. — Ἡ Φιλοσοφία, ἥτις κατὰ τὸ τέλος τῆς προλαβούσης περιόδου διεκρίθη εἰς τρεῖς διαφόρους σχολάς: τὴν Ἰωνικὴν, τὴν Ἰταλικὴν καὶ τὴν Ἑλατικὴν, καίτοι ἐξακολουθοῦσα ἔτι τὴν αὐτὴν τριττὴν διεύθυνσιν, ἤρξατο ὁμῶς πάρευτα νὰ γίνεταί γενικωτέρα. Κατὰ πρῶτον δὲ μετὰ τοῦ Σωκράτους ἄρχεται ἡ περίοδος, ἐν ἣ αὐτῇ, ἐκ τοῦ συνόλου τῆς Ἑλληνικῆς παιδείσεως ἀπορρέουσα, παρίσταται ἐντελῶς καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ μέρη. Εἰς τὴν Ἰωνικὴν ἢ Φυσικὴν Φιλοσοφίαν ἀνήκουσιν ἔτι *Ἡράκλειτος* ὁ Ἐφέσιος, ὅστις ἀρχὴν ὅλων τῶν πραγμάτων ἐξέλαβε τὸ πῦρ, καὶ *Ἀναξαγόρας* ὁ Κλαζομένιος, ὅστις ὑψώθη μέχρι τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτοῦ τινὸς ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε *Νοῦν*· μολοντοῦτο κατηγορήθη ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐν Ἀθήναις καὶ μόλις διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ φίλου του Περικλέους ἀπέφυγε τὴν θανατικὴν ποινὴν· ἐξορισθεὶς δ' ἀπέθανε πενέστατος ἐν Λαμψάκῳ. Ἡ *Πυθαγορικὴ* φιλοσοφία μεθ' ὅλας τὰς κατὰ τῶν Πυθαγορείων γενομένας καταδιώξεις δὲν ἐξέλιπεν· ἐπίσημοι δὲ κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους (400 π. Χ.) Πυθαγόρειοι ὑπῆρξαν: *Φιλόλαος* ὁ Κροτωνιάτης καὶ *Ἀρχύτας* ὁ Ταραντῖνος, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἀπεφάνθη ῥητῶς, ἐναντίον τῆς ἑως τότε ἐπικρατούσης δόξης, ὅτι ὁ ἥλιος καὶ ὁ γῆ ἢ εἶνε τὸ κέντρον τοῦ ἡμετέρου Πλανητικοῦ συστήματος. Τῆς *Ἑλατικῆς* δὲ μόνος λόγου ἄξιος ἀντιπρόσωπος παρουσιάζεται κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους *Ζήνων* ὁ ἐξ Ἑλέας, ὅστις (ἀκμ. 450) ἔθετο πρῶτος τὰς βάσεις τοῦ Σκεπτισμοῦ· ὡς ἀντίπαλος δ' αὐτῆς ὁ Ἀβδηρίτης *Δημόκριτος*, ὁ τὸ ἀτομολογικὸν τοῦ Δευκίππου σύστημα ἐκτείνας καὶ τελειοποιήσας.

Αἱ μεταξὺ τῶν εἰρημένων ἀντιθέτων φιλοσοφικῶν δοξῶν ἀναφύεσσι διενέξεις παρήγαγον ἤδη πρῶτον τὴν *Διαλεκτικὴν Τέχνην* (τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς λέγεται ὁ εἰρημένος Ζήνων), καὶ ὡς ἀποκύημα αὐτῆς ἐφάνη μετοὔπου ἡ *Σοφιστικὴ*, ἥτις ἀπὸ τῆς κάτω Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας μεταφυτευθεῖσα εὖρε γῆν ἐπιδεκτικωτάτην· καθότι διδάσκουσα πῶς ν' ἀποδεικνύη τις καὶ ἀνασκευάζῃ κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ πάντα διὰ διαλεκτικῶν λεπτολογιῶν καὶ σοφισμάτων προσεῖλκυσε τοὺς πλείστους τῶν φιλοδόξων νέων, ὅσοι προσετίθεντο νὰ ἐπιδιδῶσιν εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Ταύτην δὲ τῆς Διαλεκτικῆς τὴν κατάχρησιν, καθ' ἣν, περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, διεκρίθησαν μάλιστα οἱ Σοφισταί· *Πρω-*

παρόρας ὁ Ἀέδριπτης, Γοργίας ὁ Λεοντίνος, Πρόδικος ὁ Κεῖος, Ἰππίας ὁ Ἡλείος, Θρασύμαχος ὁ Χαλκηδόνιος, Εὐθύδηρος ὁ Χίος κλ. ἐπολέμησεν ὁ Σωκράτης (469—399) μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ Σωκρατικῆς μεθόδου· καίτοι δὲ ὁ ἀληθὴς οὗτος σοφὸς ἐσπούδασε ν' ἀνταρξήσει τὴν διαφθορὰν τοῦ αἰῶνος τοῦ διδακτικῶς τε καὶ παραδειγματικῶς παρσχών εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἐν εἶδει οἰκείων διαλόγων, ὀρθωτέρας περὶ ἑαυτῶν, περὶ τοῦ δυνατοῦ τῶν γνώσεων καὶ περὶ τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἰδέας, οὐδὲν ἤττον παρέστη καὶ ἐσκόφθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους (ἐν ταῖς Νεφέλαις) ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν Σοφιστῶν (*) καὶ ἐπὶ τέλους κατηγορηθεὶς δημοσίως (ὑπὸ Ἀνύτου καὶ

(*) Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ ἐκφερομένη περὶ Σοφιστῶν, ὡς τινος ἀλλοθίου συστήματος ἀνθρώπων, δόξα εἶνα ἢ συνήθως παρ' ἀρχαίους καὶ μεταγενεστέροις παραδεδομένη. Κατὰ πρῶτον δ' ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις ἀντίπαλος καὶ ἀνασκευαστὴς αὐτῆς ἀνεφάνη ὁ περιώνυμος "Ἀγγλος Ἱστορικὸς Γρύτιος (history of Greece). Κατὰ τὴν συγγραφὴν τούτου τὸ ὄνομα Σοφιστῆς ἐσήμαινεν ἐφαρξῆς «δημοσίῳ τινι διδάσκαλον, ὅστις ἐπὶ μετρίῳ μισθῷ ἐδίδασκεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν τὴν τέχνην τοῦ ὁρθῶς σκέπτεσθαι, διαλέγεσθαι καὶ πολιτεῦσθαι» ἀνευ τῆς κηλίδος ἐκείνης, ἥτις προσετίθει εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο κατὰ τοὺς ἐφεξῆς χρόνους. Οἱ κατὰ μέρος δὲ σοφισταὶ δὲν εἶχον τί κοινόν πρὸς ἀλλήλους, εἰμὴ τὴν ταυτοῦτητα τοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ ὡς πρὸς τὰς δόξας αὐτῶν δὲν ἦσαν οὕτως ἀξιόμαμπτοι καὶ ἐπιβλαβεῖς, ὥπως ὁ Πλάτων ἠθελῆσαι νὰ τοὺς παραστήτῃ· ἐξεναντίας μάλιστα καθὺ δημόσιοι διδάσκαλοι, ἀσκούντες τοὺς νέους εἰς γνώσεις καὶ ἐξῆς πρακτικὰς ἀπελάμβανον παρὰ τοῖς συγχρόνοις ὑπόληψιν καὶ σέβας καὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἄνδρες ἀμέμπτοι βίου· πολλοὶ δ' ἐξ αὐτῶν ἐδείχθησαν διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματός των προαγωγοὶ τῆς ἀρετῆς καὶ ἠθικῆς· π. γ. Πρόδικος ὁ Κεῖος, ὅστις διὰ τῆς περιφήμου ἐκείνης παραβολῆς τοῦ Ἡρακλέους ἐξέθετο εἰς τοὺς συγχρόνους εἰκόνα ἠθικῆς ἀνδρείας καὶ γενναίων φρονημάτων.—Πρὸς δὲ τούτοις ὁ εἰρημένος Συγγραφεὺς ἀρνεῖται, ὅτι ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ Ὁδηγοὶ τοῦ ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Σοφιστῶν οὕτω διεφθαρμένοι, ὅσον κοινῶς ὑποτίθεται· τὰ περὶ δικαίου, ἀρετῆς καὶ φιλάνθρωπιᾶς φρονήματα διετήρουν ἔτι τὴν ἀρχαίαν ἰσχύϊ των· διὰ τοῦ πολιτισμοῦ μάλιστα, φθάσαντος τότε εἰς τὸν κολοφῶνα αὐτοῦ ἐν Ἀθῆναις, ἐξευγενίσθησαν πολὺ περισσότερον· ἢ δὲ σκυθρωπὴ περιγραφή τῆς ἠθικῆς καταστάσεως προέρχεται ἐκ συγγραμμάτων, οἵτινες, ὡς ὁ Πλάτων, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Ἀριστοφάνης, διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐθεώρουν τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς μόνον ἀπὸ τοῦ σκιερῷ μέρους· ὅθεν ἂν τὰ λεγόμενα περὶ τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς τοῦ δημοσίου βίου δὲν εἶνε ἀληθῆ, οὐδὲ οἱ Σοφισταὶ, τέκνα τῆς ἐποχῆς των, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς διαφθορεῖς τῆς νεολαίας καὶ εἰσηγγηταὶ φθοροποιῶν ἀρχῶν καὶ διδασκαλιῶν.

Μελίττου) ἐπὶ ἀσεβείᾳ πρὸς τοὺς Θεοὺς καὶ διαφθορᾷ τῶν νέων ἠναγκάσθη νὰ πῇ τὸ κῶνειον.

Ἐκ τῶν πρακτικῶν ἀρχῶν τοῦ Σωκράτους ἐμμορφώθησαν τέσσαρες νέαι καὶ πάντῃ ἀλλήλων διάφοροι Σχολαὶ ἢ Αἱρέσεις: ἡ *Κυριακή*, ἡ *Κυριταϊκή*, ἡ *Μεγαρική* καὶ ἡ *Ἀκαδημαϊκή*, τῶν ὁποίων ἰδρυταὶ ὑπῆρξαν: ὁ Ἀθηναῖος Ἀντισθένης, ὁ Κυρηνάιος Ἀρίστιππος, ὁ Μεγαρεὺς Εὐκλείδης καὶ ὁ Θεῖος Πλάτων (ὅλοι ἄμειστοι μαθηταὶ ἐκείνου). Ὁ Ἀντισθένης ἐθεώρησεν ὡς τέλος τὴν ἀκρον ἀγαθὸν τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν αὐτάρκη βίον, ἤγουν τὸν ὅσον ἐνεστί περιορισμὸν τῶν ἀνθρωπίνων χρειῶν· οἱ ὅπαδοί αὐτοῦ εἴτε ἀπὸ τοῦ Γυμνασίου Κυνοσάργου, ὅπου ἐδίδασκεν, εἴτε ἀπὸ τοῦ ἀτημελοῦς αὐτῶν ἐξωτερικοῦ, ἔλαβον τὴν διφορομένην ἐπωνυμίαν τῶν Κυνικῶν φιλοσόφων, καὶ μεταξὺ τούτων ὀνομαστότεροι εἰσὶν: *Κράτης* ὁ Θηβαῖος καὶ ὁ Σινωπεὺς *Διογένης*, ὅστις ὑπερεπήδησεν ὅλα τῆς κοσμιότητος τὰ ὅρια σπουδάσας νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς σχέσεως· ἐξεναντίας δ' ὁ Ἀρίστιππος ἄκρον ἀγαθὸν ἐξέλαβε τὴν ἡδονήν, οὐχὶ δὲ τὴν τῶν αἰσθήσεων ἥτοι τὴν σαρικὴν, ἣν βραδύτερον ἡσπάσθη ἡ Ἐπικούρειος Σχολή, ἀλλὰ τὴν ψυχικὴν ἢ τὴν μετὰ λόγου. Ὁ δ' Εὐκλείδης παρεδέχθη ἐν καὶ αἰεὶ τὸ αὐτὸ ἀγαθόν, πολλοῖς ὀνόμασι δηλούμενον· ἄλλως ἡσχολήθη μᾶλλον περὶ τὴν Διαλεκτικὴν· αὐτὸς δὲ καὶ οἱ ὅπαδοί του ὡς ἐκ τῆς φιλονείκου κλίσεώς των ὠνομάσθησαν κατεξοχὴν Ἑριστικοί. Ὅλων ὅμως τῶν φιλοσοφῶν τούτων ὑπερέχει ἀσυγκρίτως ἡ τοῦ Πλάτωνος, ὡς φέρουσα ἀληθῶς ἐπιστήμης χαρακτῆρα. Ὁ πλατὺς τοῦ ἀνδρὸς τούτου νοῦς περιέλαβε τὸ ἀληθὲς ἀπάντων τῶν πρῶν καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ μετὰ δημιουργικῆς δυνάμεως ἠρεύνει τὰ περὶ τὸν ἄνθρωπον, τὰ περὶ τὸν κόσμον καὶ τὴν πολιτείαν καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς σχέσεις. Ἡ φιλοσοφία, ἐκτεθειμένη ἐν Διαλόγοις καὶ περιλαμβανούσα Λογικὴν, Μεταφυσικὴν, Ἠθικὴν καὶ Πολιτικὴν ὡς ἴδια μὲν ὅχι ὅμως καὶ ὡς διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων μέρη, θέλγει διὰ τῆς βαθύτητος καὶ τῆς πλησμονῆς τῶν στοχασμῶν οὐχ ἥττον ἢ διὰ τῆς ἀκριβείας, τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τοῦ ὕψους τῆς ἐκθέσεως. Αἱ κυριώτεραι δ' ἀρχαὶ αὐτῆς εἰσὶν αἱ ἑξῆς: Διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τὴν ποικίλειαν τῶν πραγμάτων καὶ ἐντεῦθεν προκύπτουσιν αἱ ἐννοιαί ἢ δόξαι. Ἡ τέχνη τοῦ σχηματίζειν ἐννοίας εἶνε ἡ Δια-

λεκτική· τῶν δ' ἐννοιῶν ἢ δοξῶν διαφέρουσιν αἱ ἰδέαι (τὰ ὄντως ὄντα, ταῦτά καὶ ὡσαύτως ὄντα αἰεὶ), πρὸς τὰς ὁποίας οὐδὲν ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ἀντιστοιχεῖ, καὶ αἱ ὅποια ὑπνώτισσονται ἐν ἡμῖν ἐξεγείρονται ὡς ἀναμνήσεις παρωχημένου χρόνου διὰ τῆς αὐτενεργείας τοῦ πνεύματος· αἱ ὑπέρταται δὲ τούτων εἰσὶν· ἡ τοῦ ἀληθοῦς, ἡ τοῦ καλοῦ καὶ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀποτελοῦσαι ὁμοῦ τὸ τέλειον καὶ ἐπομένως τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ· ὥστε οὕτως ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος εὐρίσκει τὸ πέρας τῆς ἐν τῇ θρησκείᾳ· ὁ Θεὸς (κατ' αὐτήν) ἐπλασε τὸν κόσμον συνάψας τὴν ὕλην μετὰ τῶν ἰδεῶν· ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἔχει θεῖαν καταγωγὴν· πρότερον ἔζη ἐπὶ τῶν ἀστέρων, μετὰ δὲ τὴν πτώσιν αὐτῆς ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ὁμοῦ μετὰ τινος ἀλόγου ψυχῆς. Ἐρευνᾷ τῆς ἀληθείας καὶ καταπάλαισις τῶν παθῶν εἶνε ἡ ἀληθῆς εὐδαιμονία· φυγὴ δὲ κακῶν καὶ θνητῆς φύσεως, ὁμοίωσις τῷ Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν. — Οἱ μαθηταὶ τοῦ Πλάτωνος (οἱ οὕτω λεγόμενοι Ἀκαδημαῖκοι) μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐχωρίσθησαν προσεγγισάντες εἰς ἄλλας Σχολὰς (περὶ ὧν ἐν τῇ ἐφεξῆς Περιόδῳ).

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ.—Ἡ Τέχνη προήχθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὑπὸ βοηθητικούς συντρέχοντας ὅρους εἰς ἀληθὴ τελειότητα (ἀριστοτεχνίαν)· ὁ αἰθριος οὐρανός, αἱ ποικίλαι καὶ περικαλλεῖς μορφαὶ τῆς φύσεως, ὁλόκληρος ὁ δημόσιος βίος ἐνέπνεον εἰς τοὺς πλήρεις ἀντιληπτικῆς δυνάμεως καὶ φαντασίας Ἕλληνας φαιδρότητα γνησίαν, ἥτις ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν περὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης ἀκρίβειαν καὶ καθαρότητα. Ἡ φύσις ὑπῆρξε τὸ πρότυπον τῶν Ἑλλήνων τεχνιτῶν· ἡ δὲ παρατήρησις τῶν ὥραίων τύπων καὶ σχημάτων αὐτῆς εἰς τὰ εὐγενῆ ἔργα καὶ ἰδίως εἰς τὸν ἀνθρώπον παρήγαγε τὰ εἰκαστικὰ τέχνας καὶ παρέσχεν αὐταῖς τροφὴν ἀνεξάντλητον. Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ κατὰ πρῶτον μετὰ τὰς ὑπὸ τῶν Περσῶν γενομένας πορρήσεις καὶ ἀναστατώσεις ἤρξατο ν' ἀκμαΐζῃ εὐροῦσα ἀσχολίαν ἀφθονον εἰς τὴν ἰδρυσιν, ἐπέκτασιν καὶ διακόσμησιν ναῶν, ἀγορῶν, στοῶν, λεσχῶν, γυμνασίων, θεάτρων, ᾠδείων καὶ ἄλλων δημοσίων κτιρίων. Πρὸς τῷ Δωρῷ κόσμῳ καὶ τῷ Ἰονίῳ ἐμορφώθη ἡδὴ καὶ ὁ Κορινθιακός, ὅστις ὑπερέβαλε τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀπλοῦν ἐκείνων κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ καλλωπισμὸν, ἀλλὰ κατὰ πρῶτον ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔλαβε τὴν τελείαν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν· ὁ Δωρικός ὑπεχώρησεν ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸν Ἰωνικόν, ἐν τῇ Μεγάλῃ ὕμῳς Ἑλλάδι καὶ ἐπὶ τῆς Σικελίας διετή-

ρησε πάντοτε ἢν ἐκτίσαστο ἰσχύν' ὡς ἀρχιτέκτονες δὲ περίφημοι μνημονεύονται ὁ Ἰκτίνος καὶ ὁ Καλλιμαράτης, οἵτινες κατασκεύασαν τὸν Παρθενῶνα ἥτοι τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ ἀκροπόλει, τὸ μέγιστον τελειότατον ἀρχιτεκτονικὸν κτίριον, καὶ ὁ Μνησικλῆς, ὁ κτίστης τῶν Προπυλαίων. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων κτίρια πλείστου λόγου ἄξια εἰσὶ: τὸ Ἐρέχθειον ἐν Ἀθήναις, ὁ κατὰ τὴν Ἐλευσίνα μέγας ναὸς τῆς Δήμητρος, ὁ τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὁ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἐν Τεγέᾳ, ὁ τῆς Ἥρας ἐν Ἄργει, ὁ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Φιγαλίᾳ, ὁ τῆς Ἥρας ἐν Σάμῳ καὶ ὁ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ἐφέσῳ. Ἡ Γλυπτικὴ (ταυτιζομένη κατ' οὐσίαν μετὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς) προέβη ἀπὸ τῆς ἀπλῆς περὶ τὸ διάγραμμα ἀκριβοῦς καὶ τῆς μηχανικῆς δεξιότητος εἰς ἐλευθερωτέραν ἀντίληψιν καὶ παράστασιν τῶν ἀντικειμένων καὶ κατὰ τοῦτο διακρίνονται ἴδιοι τινὲς τύποι ἢ χαρακτηρισμοί· ὁ ἀρχαιότατος εἶνε ὁ τραχὺς, ὅστις παρατηρεῖται κάλλιστα εἰς τὰ ἐν Λιγίνῃ εὑρεθέντα ἀγάλματα· τοῦτον διεδέχθη ὁ τέλειος ἢ ὑψηλός, ὅστις ἐδείχθη κατὰ πρῶτον ἐν Ἀθήναις εἰς τὰ ἔργα τῆς τοῦ Περικλέους ἐποχῆς. Ἐπὶ τοῦ Περικλέους ἤκμασεν ὁ μέγας ἀγαματοποιὸς (καὶ ἀρχιτέκτων ὁμοῦ) Φειδίας, κατασκευάσας μετὰ τῶν ἀριστουργημάτων τὸ κολοσσαῖον ἐκεῖνο χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, τοῦ ὁποῦ τοῦ μεγαλοπρεπὲς πρόσωπον ἐνέπνεεν ἱερὸν σέβας εἰς πάντα θεατὴν, διότι ἐφαίνετο ὡς ἂν ἤθελε, κατὰ τὴν ὀμνηρικὴν ἔκφρασιν (*), δι' ἐνὸς νεύματος τῆς κεφαλῆς του νὰ σείσῃ ὅλον τὸν Ὀλυμπον. Τὰ ἀγάλματα, ἅτινα ὁ Λόρδος Ἐλγίνος ἀφῆρσεν ἀπὸ τοῦ Παρθενῶνος καὶ μετένεγκεν εἰς Ἀγγλίαν, δίδουσιν ἰδεᾶν τινὰ τοῦ ὑψηλοῦ ὅρους, κατὰ τὸ ὁποῖον διεκρίθησαν ὡσαύτως, μετὰ τὸν Φειδίαν, ὁ Πολύκλειτος ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθέντι ἀγάλματι τῆς ἐν Ἄργει Ἥρας καὶ ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Βοιωτὸς Μύρων, ἐξαίρετος ζωοπλαστικὴ ἢ θηριογλύπτῃς, οὔτινος ἢ περίφημος χαλκὴν βουῆς, στημένη ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν, ὑμνήσθη διὰ πολλῶν ἐπιγραμμάτων. Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν δὲ πόλεμον ἐμορφώθη τὸ ἐπίχαιρι

(*) Ἰλ. Α, 528.

«Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων,
Ἀμδρόσιαι δ' ἄρ' αἶται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον».

ἢ ἐπιτερπὲς ὕψος ὑπὸ τριῶν ἀνδρῶν: τοῦ Σκόπα, τοῦ Πραξιτέλους, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην συνέβρεον πανταχόθεν θεαταί, καὶ τοῦ Αὐσίππου (συγχρόνου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου), ὅστις ἀπεικόνιζεν ὁμοιότατα καὶ κάλλιστα ἀνδριάντας ἀνθρώπων γνωστῶν καὶ ἦτο συνάμα ἄριστος χαλκοπλάστης. Τῆς ἀρχαίας Γραφικῆς (κοινῶς Ζωγραφικῆς) δὲν διεσώθησαν εἰμὴ ὀλίγιστα λείψανα· πολὺν χρόνον περὶ αὐτὴν εἰς ἐγκαυστικὰς μόνον ἐπὶ ἀγγείων εἰκονογραφίας· κατὰ πρῶτον δὲ διὰ Πολυγνώτου τοῦ Θασίου, περὶ τὸ 490, ὅστις προσῆψεν ἔκφρασιν εἰς τὰ σχήματα καὶ φιλόκαλον διακόσμησιν, καὶ διὰ τοῦ Ἀθηναίου Ἀπολλοδώρου, ὅστις ἐφήρμοσε τὸ σκιάφως, ἐξυψώθη αὕτη ἐκ τῆς ταπεινῆς σφαίρας εἰς μείζονα περιωπὴν· ἐτελειοποιήθη δ' ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἡρακλείας τῆς μικρᾶς Ἀσίας Ζεύξιδος περὶ τὸ 400 καὶ τοῦ συγχρόνου Παρθασίου τοῦ Ἐφεσίου· γνωστός δὲ εἶνε ὁ ἀγὼν ἀμφοτέρων: αἱ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐντὸς τινὸς καλάθου ζωγραφηθεῖσαι σταφυλαὶ ἦσαν τοσοῦτον φυσικαί, ὥστε πτηνὰ ἀπατῶμενα ἵπταντο περὶ αὐτάς· ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τοῦ δευτέρου ἐπὶ τοῦ ἰδίου καλάθου ζωγραφηθὲν κάλυμμα ἠπάτησε καὶ τὸν Ζεῦξιν αὐτόν. Ὅλους ὅμως τοὺς πρὸ αὐτοῦ ὑπερκόντισεν εἰς τὴν τέχνην ταύτην ὁ (πιθανῶς) ἐκ Κολοφῶνος καταγόμενος Ἀπελλῆς, σύγχρονος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου· τὸ περιφημότερον ἔργον αὐτοῦ ἦτο ἡ ἀναδυομένη Ἀφροδίτη.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ.

Ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἕως ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.

338—146 π. Χ.

Ὁ Μακεδονικὸς Αἰὼν.

§. 1. Χαρακτὴρ τῆς προκειμένης Περιόδου.

ΕΝ τῇ προηγηθείσῃ περιόδῳ, τριῶν καὶ ἑννεήκοντα ἐτῶν περιεκτικῇ, ἴδομεν ὅτι τὸ ἅπαξ μεταξὺ Ἑλλήνων (ἐπὶ Περικλέους) ἐκρηγνὲν πῦρ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, διαρκῶς ἀναρρίπιζόμενον καὶ ὑποτροφόμενον, συνεπήγαγε τὴν ἐξάντλησιν τῶν δυνάμεων τῶν καὶ εἰς τέλος τὸ περὶ Χαιρωνείαν ἀνεπανόρθωτον πταῖσμα. Μολονότι δὲ, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς δολοφονήσεως τοῦ Φιλίππου, αἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐξεγερθεῖσαι τοῦ ληθάργου, εἰς ὃν τὰ καταπληκτικὰ ἐκείνου κατορθώματα τὰς μετέθεσαν, ἐσπούδασαν ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἀπολεσθεῖσαν αὐτῶν αὐτονομίαν, παρὰ πᾶσαν ὁμῶς προσδοκίαν εὖρον ἄλλον ἀντίπχλον πολὺ κρηταιότερον καὶ ῥαγδαίωτερον τοῦ ἐκλείψαντος, τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, κατὰ τοῦ ὁποίου ματαίως ἠθέλησαν νὰ συνασπισθῶσιν. Ἄλλως δὲ αἱ νέαι αὐτῶν ἀπόπειραι, γινόμεναι μεμονωμένως, ἀπερισκέπτως καὶ κατεσπευσμένως, ἦτο δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον νὰ τελεσφορήσωσιν· καὶ οὕτως ἡ Μακεδονικὴ κυριαρχία κατ' αὐτὴν τὴν ἀνανεωθείσαν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν σπουδὴν τῶν Ἑλλήνων ἔτι μᾶλλον ἐπαγιώθη καὶ ἐκρατύνθη. Ἡ ὑποταγὴς ἄρα τῆς Ἑλλάδος σχέσις εἶνε τὸ καθολικὸν πόρισμα τοῦ ἐφεξῆς αὐτῆς βίου· καθόσον καὶ τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως διὰ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου θραυσθείσης ἐπεκράτησεν ἄλλη (παντάπασι ξένη μάλιστα, ἐν ᾧ ἐκείνη τοῦλάχιστον ἦτο συγγενής)· Αἱ δ' ἐν τῷ μεταξὺ γινόμεναι πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας ἀπόπειραι· ἡ Ἀχαικὴ ὁμοσπονδία καὶ ἡ Αἰτωλική, δὲν ἦσαν εἰμὴ διαβατικὰ φαινόμενα· ὥστε,

ἐπειδὴ τῆς Ἑλλάδος ἡ τύχη ἔμεινε κυρίως ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Φιλίππου συνδεδεμένη μετὰ τῆς Μακεδονίας, εὐλόγως ἅπασα ἡ προκειμένη Περίοδος χαρακτηρίζεται ὡς *Μακεδονικὸς αἰὼν*. Εἰς τέλος δὲ οὐδὲ τὸ Μακεδονικὸν κράτος ἐδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν ὁποίαν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον μετήλθεν ἐξουσίαν οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀλλὰ, κατὰ συνέπειαν τῶν θριάμβων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐπὶ παντός τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου· ἔπρεπε καὶ αὐτὸ, θραυσθείσης τῆς δυνάμεώς του εἰς δύο ἀτυχεῖς μάχας: τὴν ἐν *Κυνὸς Κεφαλαῖς* (197) καὶ περὶ *Πύδνας* (168), νὰ ὑποκύψῃ εἰς ἄλλο νεαρώτερον καὶ κραταιότερον, τὸ *Ῥωμαϊκόν*· τῆς δὲ τύχης αὐτοῦ συμμετέσχεν ἐκ διαδοχῆς καὶ ἡ Ἑλλάς· ἀποβαλοῦσα, μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ πυρπόλησιν τῆς Κορίνθου, τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίν της (146 π. Χ.), καὶ ὡς ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ ἐπονομασθεῖσα *Ἀχαΐα*.

§. 2. Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας· ὑπερνίκησις τῶν πρώτων
προσκομμάτων τῆς βασιλείας αὐτοῦ· κατασκαφὴ
τῶν Θηβῶν κτλ.

Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας, πρὸς πατρὸς μὲν Ἡρακλείδης ἀπὸ Κράνου, πρὸς δὲ μητρὸς Αἰακίδης ἀπὸ Νεοπτολέμου, εἶνε τὸ πρῶτον καὶ κυριώτερον πρόσωπον, περὶ ὃ ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία στρέφεται κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς προκειμένης Περιόδου. Ἐγεννήθη τὴν αὐτὴν νύκτα (6 Αὐγ. 356), καθ' ἣν ἐνεπρήσθη ὑπὸ τοῦ διαβοήτου Ἡροστράτου ὁ εἰς τὰ ἑπτὰ τοῦ ἀρχαίου κόσμου θαύματα συνκριθούμενος τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ναός, καὶ ἡ σύμπτωσις αὕτη ἐφάνη εἰς πολλοὺς τοσούτῳ μᾶλλον καταπληκτικῇ, ὅσω μεράκιον ἔτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐδείκνυεν ἐσχίσια προτερήματα, ἀναγγέλοντα τὴν ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης προωρισμένην γέννησίν του καὶ τὸ μέλλον μεγαλεῖον του. Ὁ ὀξυδερκὴς πατὴρ αὐτοῦ Φίλιππος ἀντελήφθη τούτων προῤῃμῶς καὶ ὅταν μετὰ τὸ πολλῶν ἄλλων ἶδεν αὐτὸν μόνον, καὶ τοι πολὺ νέον ἔτι, κατορθώσαντα νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον Θετταλικὸν ἵππον Βουκέφαλον, δὲν ἐδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του ἀπὸ τῆς ὑπερβολικῆς χαρᾶς καὶ ἐναγκαλισθεὶς αὐτὸν, καταβάντα ἀπὸ τοῦ ἵππου «*ζῆται, ὦ υἱέ μου, ἀνέκραξε προφητικῶς, βασιλείαν ἅλ' ἡν ἴσθης σεαυτῷ, διότι ἡ Μακεδονία δὲν σὲ χωρεῖ*». Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος· ἐκτός ὅτι ἐπροικίσθη ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ σπικνίων ἀρετῶν, ἔτυχε προσέτι καὶ ἀγα-

γῆς ἐπιμελεστάτης, ἀξίας τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ προσορισμοῦ τοῦ διὸ δυσκόλως δύναται τις νὰ εἶπῃ πότερον: τὸ τολμηρὸν πνεῦμά του μόνον ἢ ἡ παιδείους τῶν διδασκάλων τὸν προεβίβασαν εἰς τοιοῦτον μεγαλεῖον. Τροφεῖς δὲ καὶ παιδαγωγοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρξαν μέχρι τοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας του ὁ *Λεωρίδας*, συγγενῆς τῆς μητρὸς του Ὀλυμπιάδος, ἀνὴρ αὐστηρὸς τὸ ἦθος, καὶ ὁ *Ἀκαρνὰν Λυσίμαχος*, ὅστις ἐνησμενίζετο νὰ ὀνομάζῃ ἑαυτὸν μὲν Φοίνικα τὸν δὲ Ἀλέξανδρον Ἀχιλλέα· ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους ὅμως καὶ ἐφεξῆς ἀνέλαβε τὴν μόρφωσίν του ὁ ἐνδοξότερος τῶν φιλοσόφων, *Ἀριστοτέλης* ὁ *Σταγειρίτης*, πρὸς ὃν ἐξαρχῆς ἦδῃ ὁ Φίλιππος εἶχεν ἀπευθύνει τὴν περίφημον ἐκείνην καὶ εἰσέτι σωζομένην (*) ἐπιστολήν, ἔχουσαν οὕτω «Μάθε ὅτι μοὶ ἐγεννήθη υἱός· Εὐχαριστῶ δὲ τοὺς Θεοὺς, ὅχι τόσον διὰ τὴν γέννησίν σου, ὥσον διότι ἐγεννήθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν σου, ἐλπίζων ὅτι παρὰ σοῦ ἀνατραφεῖς καὶ διδασχθεῖς θέλει φανῇ ἄξιος ἐμοῦ καὶ τοῦ μεγάλου προσορισμοῦ σου». Ἀληθῶς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὸ τοῦ ἐξόχου τούτου διδασκάλου καὶ ἐπιμελητοῦ εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐπιστήμης εἰσάχθεις καὶ εἰς ὅλας τῆς Πολιτικῆς καὶ Ἠθικῆς τὰς ἀρχὰς καταρτισθεὶς ἀνεδείχθη ὁ τελειότερος τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ πρότυπον τῶν βασιλέων. Ἡ μεγάλη κλίσις του πρὸς τοὺς κλασικοὺς τῆς ἀρχαιότητος συγγραφεῖς καὶ ἰδίως πρὸς τὸν Ὅμηρον, τοῦ ὁποίου τὴν *Ἰλιάδα*, τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἀριστον ἐφόδιον ἀποκαλῶν, εἶχε πάντοτε μετὰ τοῦ ἐγχειριδίου κειμένην ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον. Τὸ εὐγενὲς βασιλικὸν φρόνημα, τὸ φιλάνθρωπον, τὸ ἐλευθέριον, ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τὰς ἡδονάς, ὁ ἐνθουσιασμός του ὑπὲρ παντὸς καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ, ὅλα ταῦτα καὶ ἄλλα ἦσαν βεβαίως καρποὶ τῆς παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει μαθητεύσεώς του· διὸ ἀγαπῶν καὶ σεβόμενος τὸν διδάσκαλόν του οὐχ ἤττον τοῦ πατρὸς συνείθιζε νὰ λέγῃ: ὅτι εἰς μὲν τὸν πατέρα του ὤφειλε τὸ εἶναι εἰς ἐκείνον δὲ τὸ εἶναι.

Οὕτω λοιπὸν συγκεκροτημένος ὁ Ἀλέξανδρος παρέλαβεν, εἰκόσας τῆς ἡδῆ, τὴν βασιλείαν· ἀλλὰ περαχρῆμα ἔδεν ἑαυτὸν περιεστοιχισμένον ὑπὸ τοιούτων κινδύνων, ὅποιοι πάντα ἄλλον ἐκτὸς αὐτοῦ ἐδύναντο πάντως ν' ἀποδειλιάσωσιν. Ὅλα τὰ ὅμορα ἔθνη: Θράκες, Τρι-

(*) Ὁρ. Gellius Noct. Attic. VIII, 3. ἢ Βεβαίως ἡ περὶ τῆς

βαλλοί, Ἰλλυριοί καὶ Παίονες ἐνόμισαν, ἅμ' ἀγγελοθέντος αὐτοῖς τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου, ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα, καθ' ἣν ἐδύναντο ν' ἀπο-
 σείσωσι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας καὶ ἀνακτήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν
 τῶν. Συγχρόνως δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀναπτερούμενοι
 ἐλπιδῶν ὥρμησαν μετὰ σπουδῆς καὶ πρὶν εἶτι συνεννοηθῶσι πρὸς ἄλ-
 λήλους εἰς καινοτομίας. Οἱ Αἰτωλοὶ ἀνεκάλεσαν τοὺς ἐξ Ἀκαρνανίας
 διὰ Φιλίππου φυγαδευθέντας· οἱ Ἀμβρακιῶται ἐξέβαλον τὴν Μακε-
 δονικὴν φρουρὰν καὶ ἀποκατέστησαν τὴν δημοκρατίαν· οἱ Θηβαῖοι
 ἐψηφίσαντο δημοσίως τὴν μὲν ἐν Καδμεΐᾳ φρουρὰν νὰ ἐκβάλωσι, τὴν
 δὲ ἡγεμονίαν τῶν Ἑλλήνων νὰ μὴ συγχωρήσωσιν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον·
 οἱ Ἀρκᾶδες, οἵτινες μόνοι τῶν Ἑλλήνων οὔτε εἰς τὸν Φίλιππον συνε-
 χώρησαν τὴν ἡγεμονίαν, ἀπεφάσισαν μήτε εἰς τὸν Ἀλέξανδρον νὰ
 ὑπακούσωσιν. Ἐκ τῶν λοιπῶν δὲ Πελοποννησίων οἱ Ἀργεῖοι, οἱ Ἡλεῖοι
 καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκηρύχθησαν ἐλευθεροί· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ
 ἐδήλωσαν τὴν ἐνεκα τῆς τελευτῆς τοῦ Φιλίππου χαρὰν τῶν κατὰ
 τινα τρόπον ἐμφαίνοντα τὸν κοῦφον αὐτῶν χαρακτῆρα, ἥτοι περιστέ-
 ψαντες τὴν κήλην τοῦ φονεῶς αὐτοῦ Πυρρῶντος (ὃν ὁ Περδίκκας
 συλλαβὼν εἶχεν ἀποκτείνει ἀμέσως μετὰ τὴν πρᾶξιν) καὶ προσενεγ-
 κόντες πλούσια εὐχαριστήρια δῶρα εἰς τοὺς θεοὺς διὰ τὸ ἀνοσιούρ-
 γημα, μολοντί μικρὸν πρότερον, ὅτ' ἐστεφάνουν τὸν Φίλιππον ἐν
 Αἰγαίᾳ, ὠρκίσθησαν διὰ τοῦ κήρυκος θάνατον εἰς ὄντινα ἤθελεν ἐπι-
 βουλευθῇ τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, εὐθὺς ἡδὴ διεπρεσβεύσαντο πρὸς
 τὸν θεῖον τῆς χήρας τοῦ Φιλίππου *Ἄτταλον*, ὅστις ὥς ἡγεμὼν τοῦ
 προαποσταλέντος εἰς τὴν Ἀσίαν στρατοῦ ἐβήρευσεν τὴν ἐν Μακεδονίᾳ
 ὑπερτάτην ἀρχήν, καὶ συνεφώνησαν μετ' αὐτοῦ κοινοπραγίαν.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτω τὰ ἐκτὸς ἦσαν πλήρη ταραχῆς καὶ ἡπειλείτο παν-
 ταχόθεν ἡ πτώσις τοῦ γιγαντιαίου οἰκοδομήματος, ὅπερ διὰ πολλῶν
 κόπων ὁ Φίλιππος ἀνῆγειρε, ἐξανέστη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ
 ἰσχυροτάτῃ μερὶς ὑποστηρίζουσα ὡς νόμιμον τοῦ θρόνου διάδοχον τὸν
Ἀμύνταν, υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ Περδίκκα. Ταιούτων δὲ ὄντων τῶν πραγ-
 μάτων, οἱ σύμβουλοι καὶ φίλοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐσπούδαζαν νὰ πεί-
 σωσιν αὐτὸν ἵνα τὰ μὲν Ἑλληνικὰ ἐγκαταλίπῃ παντάπασι ἐπὶ τοῦ
 παρόντος, τοὺς δὲ ἀφισταμένους τῶν βαρβάρων ἀνακαλέσῃ πρῶτος καὶ
 θεραπεύσῃ τὰς ἀρχὰς τοῦ νεωτερισμοῦ· ἀλλ' αὐτὸς ἀπ' ἐναντίων λο-
 γισμῶν ὁρμώμενος ἔκρινεν ὅτι διὰ μόνης τῆς εὐχολίας καὶ μεγαλοφρο-

σύνης ἐδύνατο νὰ σώσῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν πατρικὴν κληρονομίαν, καὶ ὅτι ἂν ἐφαίνετο ὁπωσοῦν ὑποχωρῶν, ἅπαντες ἤθελον ἐπιβῆ' ὄθεν σταθερὸς εἰς τὴν ἀπόφασίν του καὶ ὁζὺς περὶ τὴν ἐκτέλεσιν, πρῶτον μὲν ἐφρόντισε νὰ ποιήσῃ ἐκποδὼν τοὺς ἔχοντας ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀξιῶ-
σεις, ἤτοι τὸν εἰρημένον Ἀμόνταν καὶ πρὸς τούτῳ τὸν Ἄτταλον, τοῦ ὁποῖου εἶχεν ἀνακαλύψει ἐγκλίρω· τὰς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἰδίως πρὸς τὸν Δημοσθένην σχέσεις· ἔπειτα δὲ μετὰ δυνάμεως ἀποχρώσεως προήλασε βραχδαῖος εἰς Θεσσαλίαν, ὑπέταξεν αὐτὴν σχεδὸν ἀμαχητὶ καὶ ἐμφανισθεὶς αἰφνιδίως ἐν Θερμοπύλαι· συνεκάλεσε τὸ συνέδριον τῶν Ἀμφικτιόνων, ὅπερ ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως ἀνεγνώρισε τὴν ἐν Ἑλλάδι ἡγεμονίαν του· ἐκείθεν προχωρήσας εἰς Βοιωτίαν κατεστρατο-
πέδευσε πλησίον τῆς Καδμείας· ἡ δ' ἀπροσδόκητος αὐτῇ ἐμφάνισίς του ἐνέπνευσε φόβον εἰς τοὺς Θηβαίους καὶ κατέπληξε τοὺς μάλιστα πάντων ἐκτεθέντας Ἀθηναίους· ὄθεν ἀμέσως οὗτοι ἤρξαντο νὰ ὀχυρό-
νυνται ὅσον ὁ καιρὸς ἐπέτρεπεν ἐν τῷ συγχρόνῳ ἐξαπέστειλαν πρὸς ἐκεῖνον πρέσβεις ζητήσοντάς συγγνώμην ὅτι ἐβράδυναν εἰς τὴν ἀνα-
γνώρισίν του· ἀλλ' ἡ φρόνησις τοῦ Ἀλεξάνδρου, δεχθέντος εὐμενῶς τὴν πρεσβείαν, ἀπέλυσεν αὐτοὺς τοῦ πολλοῦ φόβου· τὸ παράδειγμα δὲ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλαι πόλεις μιμηθεῖσαι ἐξιλεώθησαν διὰ τὴν ἄκαιρον ἐπίδειξίν των· ὅθεν κατὰ παραγγελίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου συνελ-
θόντες παραυτίκα οἱ σύεδροι πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐξελέξαντο αὐτὸν στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἑλλάδος ἵνα συ-
στρατεύσωσιν ἐπὶ τοὺς Πέρσας· μόνον δὲ οἱ πρέσβεις τῶν Λακεδαιμο-
νίων ἐδειξαν τὴν δυσαρέσκειάν των εἰς τὴν κοινὴν ἀπόφασιν εἰπόντες
«ὅτι οἱ Σπαρτιῶται ἦσαν συνειθισμένοι νὰ ἡγῶνται τῶν ἄλλων
εἰς ἐνδόξους ἐπιχειρήσεις οὐχὶ δὲ νὰ ἐπωγῶνται αὐτοῖς».

Ἄμα δ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐξησφάλισεν, ὡς ἐνόμιζε, τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπανελθὼν εἰς Μακεδονίαν, ἔτρεψεν ἐκεῖθεν τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν ἀποστάντων βορείων ἔθνων. Οἱ Ἰλλυριοί, οἱ Θρᾶκες, οἱ Παίονες, οἱ Γέται καὶ Ἀγριᾶνοι ὑπετάχθησαν εὐθὺς εἰς τὴν ὑπέροχον δύναμιν αὐ-
τοῦ· ἀλλ' ἐν ᾧ ἐνταῦθα προέβαινε νικητὴς ἀπὸ ἐνὸς εἰς ἄλλον τόπον, διεδόθη ἐν Ἑλλάδι ψευδὴς φήμη ὅτι ἔπεσε μαχόμενος πρὸς τοὺς Τρι-
βαλλοὺς (ἢ Ταυλαντίους)· ὄθεν πανταχοῦ ἐφάνη ἀναξωπυρούμενον τὸ φιλελεύθερον φρόνημα· οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπὸ τοῦ ἀδυσωπῆτου τῶν Μακε-
δόνων ἐχθροῦ (τοῦ Δημοσθένους) παρορμώμενοι, ἐνόμισαν ἤδη ἐπι-

στάντα τὸν καιρὸν τοῦ ν' ἀποσείσωσι τὸν ζυγὸν ἐκείνων· οἱ δὲ Θηβαῖοι, οἵτινες διετέλουν ὑπὸ ἀληθῆ καταπίεσιν, προέβησαν παραυτίκα καὶ εἰς τὸ ἔργον· ἐφόνευσαν δύο Ταξιάρχας τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς, ἐνέκλεισαν τὸν τρίτον ἐν τῇ Καδμείᾳ, ἐδέχθησαν ὅλους τοὺς φυγάδας καὶ προσεκάλεσαν ἐνταυτῷ εἰς συνδρομὴν τὰς λοιπὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐν ᾧ δὲ, λαβόντες πανταχόθεν ὑποσχέσεις ταχείας βοηθείας καὶ παρὰ τῶν Ἀθηναίων πλῆθος ὅπλων, ἡσυχολοῦντο καὶ ἡλπίζον νὰ ἐκπολιορκήσωσιν ὅσον οὕτω τὴν Καδμείαν, αἰφνης ἦλθεν ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εὐρίσκεται καθ' ὁδόν, καὶ πρὶν ἢ αὕτη πιστευθῇ, ἐκεῖνος μετὰ δισμουρίων πεζῶν καὶ τρισχιλίων ἱππέων κατεστρατοπέδευσε περὶ τὴν Ὀγγηστον ἐν Βοιωτίᾳ, ἀπέχουσαν 77 μόνον στάδια τῶν Θηβῶν· σκοπῶν δὲ νὰ δειχθῇ πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐπικεικῆς, ἔαν ἤθελον φανῇ μετανοοῦντες διὰ τὴν ἐπιχείρησίν των, ἔδωκεν αὐτοῖς τὸν ἀπαιτούμενον εἰς τὸ βουλευσασθαι χρόνον. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι οὐ μόνον ἀπέρριψαν ὑπερηφάνως πᾶσαν συμβιβασμοῦ πρότασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ κήρυκος ἀπὸ τινος ὑψηλοῦ πύργου τῆς πόλεως προσεκάλουν πάντα τὸν βουλόμενον νὰ συνδράμῃ μετ' αὐτῶν εἰς τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, ὀργισθεὶς εἰσπερβολὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τοὺς εἰς τοσοῦτον θράσους προελθόντας. Ἐν τοσοῦτῳ οὐδεὶς τῶν προσκληθέντων ἐτόλμησε νὰ προσέλθῃ εἰς αὐτοὺς, καὶ ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Δημοσθένην ὅτι «*ἀνομασθεὶς παρ' αὐτοῦ παῖς ἕως οὗ ἦν ἐν Ἰλλυριοῖς, μεираκιον δὲ περὶ Θεσσαλλῶν γενόμενος, θέλει φανῇ ταχέως ἀνὴρ ὅταν φθάσῃ εἰς τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων*» τοῦτο ἐξήρκεσε νὰ καταπλήξῃ καὶ καταστήσῃ ἀκινήτους καὶ τοὺς πλέον τολμηροὺς.

Οἱ Θηβαῖοι λοιπὸν ἐγκαταλειμμένοι πανταχόθεν ἔπρεπε ν' ἀναλάβωσι μόνοι τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας· καίτοι δὲ ὑπὲρέχων κατὰ τὴν δύναμιν ὁ ἐχθρὸς, ἡγωνίσθη πολὺν χρόνον εἰς μάτην, ἀντεχόντων ἐκείνων γενναίως καὶ φιλοτίμως, ἕως οὗ διὰ τινος πυλίδος, καταλειφθείσης ὑπὸ τῶν φυλάκων, πηρεισπεσὼν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπὸ τῶν τὴν Καδμείαν ἔτι φρουρούντων Μακεδόνων ὑποστηρικθεὶς κατῴρθωσε νὰ γενῇ κύριος αὐτῆς μετὰ τρομερὰν ἀντίστασιν, καθ' ἣν μέγα μέρος τῶν Θηβαίων ἄνευ διακρίσεως γένους καὶ ἡλικίας, ἀπώλετο ἡρωϊκῶς. Ἕλληνες, οἵτινες ἐτρόμαζον ἄλλοτε τὴν δύναμιν τῶν Θηβῶν, συμπο-

λαμοῦντες· ἤδη μετὰ τοῦ βασιλείως, ὡς οἱ Θεσπιδεῖς, οἱ Πλαταιεῖς καὶ οἱ Ὀρχομένιοι, ἐκόρεσαν ἐν τῷ αἵματι τῶν ἡτυχηκότων τὸ παλαιὸν αὐτῶν μῖτος. Ὁ νικητὴς ἐπέτρεψεν ἀκολουθῆσαι εἰς τοὺς Ἕλληνας συμμάχους τοῦ τὴν τελευταίαν περὶ τῆς τύχης ἐκείνων κρίσιν ἢ ἄλλοτε μετὰ τοῦ τῶν Περσῶν βασιλείως ἐπίμειπτος συμμαχία τῶν Θηβῶν ἐχρηγήσῃ τὴν εὐκαιρον πρόφασιν εἰς τὴν τραχυτάτην τῶν δικαστῶν ἀπόφασιν· ὅθεν ἡ πόλις μετὰ προηγηθείσαν διαρπαγὴν κατεσκάφη καὶ μόνον ἡ Καδμεία, οἱ ναοὶ καὶ, κατὰ ῥητὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου παρραγγελίαν, ὁ οἶκος τοῦ Μουσσοποιοῦ Πινδάρου μετὰ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ ἐσώθησαν. Οἱ ὑπολειφθέντες δ' ἔτι κάτοικοι, τρισμῦροι περίπου (ἐξαίρουμένων τῶν ἱερέων καὶ τῶν φιλομαχεδόνων) ἐξηνδραποδίσθησαν. Τοιοῦτον ἔλαβον αἱ Θῆβαι τέλος (335 π. Χ.) μετὰ εἰκοσιοκτὼ ἔτη ἀπὸ τῆς ἡρωϊκῆς τοῦ Ἐπαμινώνδου τελευτῆς! τὸ τραγικὸν αὐτῆς πάθημα διηγείρεται εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα τρόμον καὶ οἶκτον. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον πολλάκις ὕστερον ἡ ἀνάμνησις τῆς συμφορᾶς τῶν Θηβαίων ἠνίασε βαθέως.

Μολονότι δὲ κατὰ ῥητὴν τοῦ νικητοῦ προσταγὴν ἀπηγορεύθη εἰς πᾶσαν Ἑλληνικὴν πόλιν νὰ δέχεται Θηβαίους φυγάδας, οὐδὲν ἦττον οἱ Ἀθηναῖοι φιλανθρωπῶπως φερόμενοι ἐχρηγήσαν ἄσυλον καὶ βοήθειαν εἰς πάντας, ὅσοι προσήρχοντο εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν, καὶ προσέτι ἐν ᾧ ἐτέλουν τὴν τῶν Ἐλευσινίων πανήγυριν, ὅτε τὸ τῶν Θηβῶν συνέβη δυστύχημα, ἀνέβαλον αὐτὴν ὑπὸ πένθους· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, εἴτε κορυσθεὶς ἤδη τῆς ἐκδικήσεως, εἴτε θέλων εἰς τὸ ὠμότατον καὶ σκυθρωπότατον ἔργον νὰ παραβάλλῃ ἐπεικὲς τι, οὐ μόνον ἀπέλυσε τοὺς Ἀθηναίους πάσης αἰτίας καὶ παρετήθη τῆς ὁποίας πρότερον ἐζήτησε παραδόσεως δέκα ῥητόρων (ἰδίως τοῦ Δημοσθένους καὶ Λυκούργου), ἀλλ' εἰς αὐτοὺς μάλιστα ἐπέτρεψεν ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ τὴν φροντίδα τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος, Ἰνα, ἐὰν οὗτος ἤθελεν ἀποθάνῃ, ἀναλάβωσιν αὐτοὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐν Ἑλλάδι. Ἡ διαγωγὴ δ' αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἐν ᾧ ἐμφαίνει τὸ ὅζον αὐτοῦ αἰσθημα ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τῆς ἀξίας τῆς πόλεως, περὶ ἧς ὁ λόγος, δεικνύει οὐχ ἦττον καὶ τὴν φρόνησιν τοῦ· διότι ἠνόησεν ὅτι ἔπρεπε τὸ ἅπαρ κατὰ τῆς Μακεδονικῆς ἐξουσίας διεγερθὲν ἐν Ἑλλάδι μῖσος νὰ μετριάσῃ ὕσον τὸ δυνατόν, ὥστε νὰ μὴ φέρῃ πρόσκομμα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων βουλευμάτων του· ὡς πρὸς τοῦτο δὲ εἶχε νὰ

προβῆται καὶ νὰ ἐλπίζη κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ μόνον τῶν Ἀθηνῶν, τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ὄντων ἔτι ὑποδεστέρων τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν παιδείαν καὶ κατὰ τὴν εὐτολίμιν.

Πρὶν ἢ δ' ἐπιχειρήσῃ τὴν ὁποίαν ἐσκοπεῖ ἐκστρατείαν ἔκρινεν ἀναγκάσιον νὰ συγκαλέσῃ καὶ αὖθις ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου σύνοδον, 358 ἐν ᾗ οἱ ἐξ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος ἀποσταλέντες πρέσβεις ἐπέθεβαίωσαν τὴν καὶ πρότερον παραχωρηθεῖσαν αὐτῷ ἡγεμονίαν. Ἐνταῦθα δὲ συζεύσαντων πολλῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ φιλοσόφων, ἤλπιζεν ὅτι καὶ ὁ Διογένης, διατρίβων περὶ Κόρινθον, ἤθελε πράξει τὸ αὐτό· ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνος σχολὴν ἄγων ἐν Κρανείῳ ἐλάχιστον ἐφρόντιζε περὶ Ἀλέξανδρου, αὐτὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Κυνικὸν φιλόσοφον. Ἐτυχε δὲ νὰ εὕρισκεται οὗτος τὴν ὥραν ἐκείνην κατακείμενος ἐν ἡλίῳ· καὶ μικρὸν μὲν ἀνεκάθησαν, ἀνθρώπων τοσούτων ἐπερχομένων, καὶ διέβλεψεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις ἀσπασάμενος καὶ ὁμιλήσας αὐτὸν φιλοφρόνως, πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν ἠρώτησεν, ἐὰν ἔχῃ τινὸς πράγματός χρεῖαν, ὃ δὲ ἀπήντησεν ὅτι δὲν ζητεῖ ἄλλο ἢ νὰ μεταστῇ ὁλίγον τι ἀπὸ τοῦ ἡλίου· ὁ Ἀλέξανδρος ἐθαύμασε τὸν ἄνδρα καὶ πρὸς τοὺς διαγελῶντας καὶ σκόπτοντας αὐτὸν, ἐν τῷ ἐπιστρέφειν, εἶπεν, ἀνδρὲς ἡμῶν Ἀλέξανδρος ἤθελεν γὰρ ἡμεῖς Διογένης. Τέλος πάντων ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ καὶ ποία θέλει εἶσθαι τῆς ἐκστρατείας του ἡ ἔκβασις παρῆλθεν εἰς Δελφοὺς· ἡ Πυθία, ἐπειδὴ κατὰ τύχην αἱ ἡμέραι ἦσαν ἀποφράδες, καθ' ὧς ὁ νόμος δὲν ἐπέτρεπε τὴν χρησιμοδότησιν, ἠρνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν αἵτησίν του· ἐλκυσθεῖσα δὲ παρ' αὐτοῦ βιαίως εἰς τὸν ναὸν «ἀνίκητος εἶ, ὦ παῖ, ἀνέκραξεν ἡ πρόμαντις» καὶ τοῦτ' ἀκούσας ὁ Ἀλέξανδρος δὲν χρήζων, εἶπεν, ἄλλου χρησμοῦ, διότι ἔχω θν' ἤθελον· καὶ εὐθὺς ἐκείθεν ἀνεχώρησεν εἰς Μακεδονίαν.

§. 3. Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν αἱ παρὰ τὸν Γρανικὸν καὶ περὶ Ἰσσὸν μάχαι.

Ὁ Ἀλέξανδρος, μετὰ τὴν εἰς Μακεδονίαν ἐπάνοδόν του, συντελέσας ἐν Δίῳ μεγαλοπρεπεῖς εἰς τοὺς Θεοὺς θυσίας καὶ σκηνικοὺς ἀγῶνας ἐπὶ ἑννέα ἑπινύμους ἑκάστης τῶν ἰσαριθμῶν Μουσῶν ἡμέρας, ἤρξατο εὐθὺς τῶν περὶ τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν διαβάσεως παρασκευῶν· καὶ τοι δὲ πολλῶν αὐτοῦ φίλων, μάλιστα τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ Παρμενίωνος, συμβουλευόντων πρότερον νὰ τεκνοποιήσῃ καὶ τότε εἰς τηλι-

καύτην ἐπιχειρήσιν νὰ προβῇ, αὐτός, ὦν φύσει δραστικός, ὅξυς καὶ πρὸς πᾶσαν πράξεως ἀναβολὴν ἀλλοτρίως διακείμενος, ἠναντιώθη· διότι, ἔλεγεν, εἶνε αἰσχροὺν ὁ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης ἡγεμὼν τοῦ πολέμου ἀναγορευθεὶς καὶ πατρικὰς ἀνικήτους δυνάμεις παραλαβὼν νὰ κἀθῇται γάμους ἐπιτελῶν καὶ τέκνων γεννήσεις ἀναμένων. Ὅθεν ἀμετάθετος εἰς τὴν ἀπόφασίν του καταλιπὼν ἐπίτροπον τῆς βασιλείας ἐν Μακεδονίᾳ τὸν Ἀντίπατρον μετὰ 13,000 στρατιωτῶν αὐτός μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεώς του, συγκειμένης ἐκ τρισμυρίων πεζῶν καὶ πενταχισχιλίων ἱππέων καὶ τεταγμένης ὑπὸ ἀρίστους ἡγεμόνας: Παρμενίωνα, Περδίκκαν, Φιλώταν, Κράτερν, Κάσσανδρον, Λεοννάτον, Κλεῖτον, Κοῖνον κλ. ἀνέξευξεν ἐπὶ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ μετὰ εἰκοσάκι μερὸν ὁδοιπορίαν ἀφίχθη εἰς Σηστόν ἐπὶ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, ὅθεν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου διεβίβασεν ἐπὶ ἑκατὸν καὶ ἐξήκοντα πλοίων ὅλον τὸν στρατὸν εἰς τὴν ἀντιπέραν Ἀβυδον, ὅπου πρῶτος αὐτός πηδήσας ἀπὸ τῆς νηὸς ἔπλξεν εἰς τὴν γῆν τὸ δόρυ μετὰ τῆς ἐπιφωνήσεως: ὅτι δέχεται παρὰ Θεῶν διοίκητον τὴν Ἀσίαν. Παραχρῆμα δ' ἀναβὰς εἰς Ἴλιον ἔθυσσε τῇ Ἀθηνᾷ καὶ τοῖς αὐτόθι ἀγωνισθεῖσιν ἥρωσι τῆς Ἑλλάδος, τὴν δὲ τοῦ Ἀχιλλέως στήλην ἐστεφάνωσεν ἰδίως καὶ ἐμακάρισεν αὐτὸν ὅτι ζῶν μὲν ἔσχε φίλον πιστὸν (τὸν Πάτροκλον), τελευτήσας δ' ἔτυχε θαυμασίου τῶν πράξεών του κήρυκος (τοῦ Ὀμήρου).—Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἰδῶμεν τὸν Ἀλέξανδρον χωροῦντα περαιτέρω καὶ συμβάλλοντα πρὸς τοὺς Πέρσας, οὗς ἡ προκειμένη ἐκστρατεία ἀπέβλεπεν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ διαλάβωμεν διὰ βραχέων περὶ τῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ τὸ κράτος αὐτῶν τότε διετέλει, καὶ περὶ τῶν εἰς τὸν προκειμένον ἀγῶνα ἀμυντικῶν διατάξεών των.

Ἀπὸ τοῦ Ξέρξου ἡ Ἰνδὴ ἢ Περσικὴ αὐλὴ εἶχε διαφθαρῇ ἥθικῳς ἐπὶ τοσοῦτον διὰ τῶν βραδουριῶν τῆς γυναικωνίτιδος καὶ τῶν καθ' ἑκάστην τοῦ θρόνου μεταβολῇν συμβαινουσῶν τρομερῶν βιαιοπραγιῶν, ὥστ' ἔκτοτε ἤρξατο νὰ ἐκλίπη ἡ σύστασις τοῦ κράτους καὶ ὥς πρὸς τὰ ἔξω, ἐν ᾧ ἀλληλοδιαδόχως Σατράπαι ἀφίσταντο, ὁλόκληρα μάλιστα ἐκείνου μέρη, ὡς ἡ Αἴγυπτος, ἡ Φοινίκη, ἐπὶ βραχύτερον ἢ μακρότερον χρόνον ἀπεσπῶντο καὶ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας ἐγγώριοι ἡγεμόνες καθίσταντο αὐτόνομοι· ὧς καὶ αὐτὸς ὁ αὐστηρότερος ὅλων τῶν προκατόχων του δεσπότης Ἀρταξέρξης ὁ Ὡχρος, ὅστις, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος (360), κατέστη ἐπὶ

τοῦ θρόνου διὰ τῆς ἐξολοθρεύσεως ὅλων τῶν ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν
 του καὶ διετηρήθη ἐν αὐτῷ δι' ὠμότητος, δὲν ἐδυνήθη ὡσαύτως,
 καίτοι ἄλλως εὐτυχήσας εἰς τὴν ἐκ νέου ὑποταγὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ
 Φοινίκης, ὃ ἀντιστῇ εἰς τὰς μηχανοβραφίας τῆς γυναικωνίτιδος· ὅθεν
 ἐκδοθεὶς εἰς τὴν ἀπραξίαν κατέλιπε τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων
 εἰς τὸν εὐναϊκὸν τοῦ Εὐνοῦχον Βαγῶν, ὅστις τελευταῖον ἐκ φόβου
 μὴ ἀποβάλῃ τὴν ἐπιρροήν του οὐ μόνον τὸν βασιλέα ἐδηλητηρίασε
 (339) ἀλλὰ καὶ ἄπασαν σχεδὸν τὴν γενεὰν αὐτοῦ ἐξολόθρευσε, φει-
 σθεὶς μόνον τοῦ νεωτέρου βασιλόπαιδος, τοῦ ἀνήλικου Ἀρσῆ, ἐν ὁνό-
 ματι τοῦ οὐοίου αὐτοῦ ἐκυβέρνησεν· βραδύτερον δὲ καὶ τοῦτον, ἅμα συνέ-
 λαβε τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἡλικιωθεὶς ἤθελε τὸν τιμωρήσῃ διὰ τὰ ἀνομή-
 ματά του, ἐφόνευσε διὰ φαρμάκου· ἐρήμου δὲ ὄντος τοῦ βασιλικοῦ οἴ-
 κου ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον πλάγιον τινὰ ἐκείνου συγγενῆ, *Δαρεῖον*
 τὸν Ἀρσάμου ἢ *Κοδομανὸν* ἐν τῷ αὐτῷ ἀκριβῶς χρόνῳ (336), καθ' ὃν
 ἢ ἐν Κορίνθῳ σύνοδος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὴν ἡγεμονίαν
 τῆς Ἑλλάδος πρὸς κατάρυσιν τοῦ Περσικοῦ θρόνου. Ὁ Βαγῶς ἐν ταύ-
 τοις ἐπειράθη νὰ ποιήσῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκποδῶν τὸν νέον
 βασιλέα, ἀλλ' ὅμως φωραθεὶς ἠναγκάσθη νὰ κενώσῃ αὐτὰς τὸ δι'
 ἐκείνον παρασκευασθὲν ποτήριον καὶ οὕτως ὁ Κοδομανὸς ἀνέλαθεν
 ἀνεξαρτήτως τὰς ἡνάς τῆς κυβερνήσεως εἰς χεῖράς του. Μολονότι δὲ
 ἡθικῶς πολὺ κρείττων ὅλων τῶν προκατόχων του, δὲν ἦτον ὅμως,
 ὡς φαίνεται, πολὺ ἀξιώτερος ἐκείνων· πάντως δ' ἐστερεῖτο τῆς πο-
 λεμικῆς, ἱκανότητος, δι' ἣς ἐδύνατο νὰ δυσκολεύσῃ καὶ τὴν θριαμ-
 βευτικὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου πορείαν. Αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ τῆς Ἑλλά-
 δος ἀπὸ τῆς Ἀντακτιδικῆς εἰρήνης καὶ ἐφεξῆς εἶχον ἀσφαλίσαι τὴν
 Περσίαν κατὰ τῶν ἐκείθεν κινδύνων· μόνον δ' αἱ τοῦ Φιλίππου πρόβο-
 δοι τὴν παρεκίνησαν νὰ ἐπιχειρήσῃ τινὰς ἐτοιμασίας, ἀλλὰ τὰς διέ-
 κοψε πάλιν ἀφ' οὗ μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἐξερράγησαν ἐν Ἑλλάδι
 νέαι ταραχαί, τῶν ὁποίων δὲν ἦτο καὶ αὐτὸς ἀμέτοχος· τελευταῖον
 ὅμως αἱ ῥαγδαῖαι νίκαι τοῦ νέου τῆς Μακεδονικῆς ἡρώος καὶ ὁ κατὰ
 τῆς Περσίας φανερός γενόμενος σκοπὸς αὐτοῦ ἠνέωξαν τοὺς ὀφθαλ-
 μούς της εἰς τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον καὶ τὴν ἠνάγκασαν νὰ παρα-
 σκευασθῇ σπουδαιότερον εἰς ἄμυναν· στρατὸς λοιπὸν μεγαλοπρεπὲς
 συνήχθη συντόμως ὑπὸ τῶν σατραπῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐνεδυ-
 ναμώθη διὰ μισθοφόρων Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο στρατηγὸς ἐπί

στρατός, ὁ Ῥόδιος *Μένων* προκειμένου δὲ περὶ σχεδίου τοῦ πολέμου, οὗτος ἔδωκε συμβουλὴν νὰ μὴ διακινδυνεύσῃσι κατὰ στόμα, νὰ φθείρῃσι δὲ τὴν χώραν καὶ διὰ τῆς σπάνης τῶν ἀναγκαίων νὰ ἐμποδίσῃσι τοὺς Μακεδόνας τῆς εἰς τὰ πρόσω πορείας, συγχρόνως δὲ νὰ διαβιάσῃσι καὶ δυνάμεις εἰς τὴν Μακεδονίαν ναυτικάς τε καὶ πεζικάς καὶ τὸν ὅλον πόλεμον νὰ μεταστήσωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ καίτοι ἄριστα συμβουλευσας (ὥς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐγένετο φανερόν) δὲν ἴσχυσεν ὅμως νὰ πείσῃ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, ἀντιφρονούντας καὶ ἐκ δυσπιστίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐξ ἐθνικῆς ὑπερηφανίας· διὸ ἐπικρατησάσης τῆς τοῦ διαγωνίζεσθαι γνώμης, οἱ μὲν ἡγεμόνες τῶν Περσῶν προήγον ἐπὶ τὴν Φρυγίαν τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ καὶ κατεστρατοπέδευσαν παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν.

Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μαθὼν τὴν συνδρομὴν τῶν βαρβαρικῶν δυνάμεων ἀνέβη ἀμέσως ἀπὸ τοῦ Ἰλίου καὶ τὴν συντομωτέραν βχδί-σας ὁδὸν ἔφθασε μετουπόλιν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ὥστε δὲν τὸν ἐχώριζεν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰμὴ μόνον τὸ ρεῖθρον τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ· εἶχε δὲ οὗτος ἱκανὸν βάθος καὶ αἱ πέραν ὄχθαι τοῦ ἦσαν ἀνώμαλοι καὶ τραχεῖς, ὅθεν ἡ διάβασίς του ἀπέναντι τῆς τετραπλασίας ἐχθρικῆς δυνάμεως, παρατεταγμένης ἤδη, ἐφαίνετο εἰς τοὺς στρατηγούς τοῦ Ἀλεξάνδρου λίαν ἐπικίνδυνος· Ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ὁ Ἀλέξανδρος, εἰπὼν ὅτι *ἔπρεπε νὰ αἰσχύνηται τὸν Ἑλλησποντον ἂν ἤθελε γο-θηθῇ τὸν Γρανικόν*, ἐνέβαλεν εἰς τὸ ρεῖμα μετὰ τοῦ κρατίστου μέρους τοῦ ἱππικοῦ πρὸς ἐναντία βέλη καὶ πρὸς ἀπορρώγας· ἡ δὲ τόλμη του, ἥτις ἐφάνη ὡς ἔργον ἀπονοίας, ἐπέτυχε θαυμασίως· διότι καὶ οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ ὑπὸ τοῦ παραδείγματός του ἐνθαρρυνόμενοι διεπεραιώθησαν ὁξείως καὶ εὐθὺς συνέστησαν μάχην καρτερωτάτην, ἥτις ἐξέθεσε μὲν εἰς κίνδυνον τὸν Ἀλέξανδρον αὐτὸν, τὸν ὅποιον ἔσωσε μόνον ἡ ἔγκαιρος βοήθεια τοῦ Κλείτου, ἐκρίθη δὲ εἰς τέλος ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐντελῶς. Ἐπεσαν δὲ κατ' αὐτὴν ἐκ μὲν τῶν ἐχθρῶν δι-σμήριοι πεζοὶ καὶ διςχίλιοι καὶ πεντακόσιοι ἱππεῖς, ἐκ δὲ τῶν Μακεδόνων μόνον 115, καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι ἀπέθανον πολεμοῦντες πρὸς τοὺς ἔντινι λόφῳ συστάντας μισθοφόρους Ἕλληνας, οἵτινες ζητήσαντες τὰ πιστὰ ἀπεκρούσθησαν. Εἰς 25 δὲ ἱππεῖς, πεσόντας κατὰ τὴν πρώτην προσβολὴν, ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε ν' ἀναστηθῶσιν εἰκό-νες χαλκαῖ, τὰς ὁποίας εἰργάσθη ἐξαισίως ὁ Λύσιππος, Ἀναγγέλλων

δὲ τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἰδίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐπεμψεν ἐκ τῶν λαφύρων 300 ἀσπίδας, φερούσας τὴν φιλοτιμοτάτην ταύτην ἐπιγραφὴν «*Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληες, πλὴν Ἀμκεδαιμονίων, ἀπὸ τῶν ἐν Ἀσίᾳ βαρβάρων*».

Ὁ πρῶτος εὐτυχὴς αὐτοῦ ἀγὼν ἐξήρακε νὰ φέρῃ μεγάλην τῶν πραγμάτων τροπὴν ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου· τὸ Δαρκίλειον, ἡ καθέδρα τοῦ τῆς Φρυγίας Σατράπου, ἠνέωξε τὰς πόλεις εἰς τὸν Παρμενίωνα, αἱ δὲ Σάρδεις τῆς Λυδίας εἰς αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον· αἱ Ἑλληνικαὶ δὲ τῆς Ἀσίας πόλεις ἐδέχοντο μετ' ἀγαλλιάσεως τοὺς ἐμοφύλους των καὶ εἰς ὅλας εἰσήγοντο δημοκρατικὰ πολιτεύματα, διότι οἱ Ἀριστοκρατικοὶ ὡσεπιτοπλεῖστον ἐπέρσιζον· δύο δὲ μόνον ἀξιολόγοι πόλεις, ἡ Μίλητος καὶ ἡ Ἀλικαρνασσός, ἕνεκα τῶν ἐν αὐταῖς πολλῶν ἀριστοκρατικῶν, βοηθουμένων ὑπὸ φρουρῶν Περσικῶν καὶ μισθοφόρων Ἑλλήνων, ἀντέστησαν πεισματωδέστατα· καὶ ἀφοῦ δὲ ἡ πρώτη ἡλώθη ἐξ ἐφόδου, ἡ δευτέρα ἀντεῖχεν εἰσέτι ἀμυνομένη διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ ἐκ τριακοσίων πλοίων συνισταμένου Περσικοῦ στόλου καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ προμνημονευθέντος Μέμνονος, ὅστις μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην ἀπεδείχθη Σατράπης τῆς ὅλης μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξαιρέτως τοῦ στόλου ἀρχηγός. Ἀλλ' εἰς τέλος καὶ ἡ κραταιὰ αὕτη πόλις, ἀνχωρήσαντος τοῦ Μέμνονος, δὲν ἐδυνήθη ν' ἀντισταθῇ παραλαβὼν δ' αὐτὴν ἐγκαταλελειμένην ὁ Ἀλέξανδρος τὴν κατέσκαψε καὶ οὕτως ἔχουσιν τὴν παρεχώρησε μετὰ πάσης τῆς Καρίας εἰς τὴν βασιλίσσαν Ἄδαν. Ἀκολουθῶν δὲ μὲν Παρμενίων ἐξηκολούθησεν ὑποτάσσων τὴν Φρυγίαν, αὐτὸς δὲ, ὅχι ἄνευ δεινῶν μαχῶν, τὰς πόλεις τῆς Λυκίας, τῆς Παμφυλίας καὶ Πεισιδίας, ἕως οὗ ἀμφοτέρω συννητήθησαν ὕστερον ἐν Γορδίῳ, τῇ ἐστίᾳ Μίδου τοῦ παλαιοῦ, ἐνθα εὗρισκετο ἡ θρυλουμένη ἁμαξά, εἰς τῆς ὁποίας τὸν ξυμὴν ἦτο δεδεδεμένος μετὰ φλοιοῦ κρानείας πολὺπλοκός τις δεσμός, ὁ ἀπὸ τῆς εἰρημένης πόλεως καλούμενος Γόρδιος καὶ λόγος παλαιὸς περὶ αὐτοῦ ἐφέρετο, καθ' ὃν εἰς τὸν λύσοντα ἦν προωρισμένον ν' ἄρξῃ ἀπάσης τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀμνηχανὼν νὰ τὸν λύσῃ τὸν ἔκοψε διὰ τῆς σπάθης καὶ οὕτως, ὡς λέγει ὁ Ῥωμαῖος Κύρτιος, ἢ περιέπαιξεν ἢ ἐπλήρωσε τὸν χρησμὸν (*vel illudit vel implevit*). Ἀπὸ τοῦ Γορδίου δὲ προήλασεν εἰς Παμφλαγονίαν καὶ Καππαδοκίαν, ὅταν καθ' ὁδὸν ἔλαβε τὴν χαροποιὰν ἀγγελίαν περὶ τῆς ἐν Λέσβῳ τελευτῆς

τοῦ Μέμνονος, ὅστις, πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου του, τοῦ νὰ μεταθέσῃ τὸν πόλεμον εἰς Εὐρώπην, εἶχεν ὑποτάξει ἐν τῷ μεταξὺ τὴν Χίον, τὴν Λέσβον καὶ ἄλλας τοῦ Αἰγαίου Πελάγους νήσους· καὶ ἐσκόπει ἤδη νὰ πλεύσῃ ἐπὶ τὴν Εὐβοίαν, ἀφοῦ συνεννοήσῃ μετὰ πολλῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, διατεθειμένων πρὸς καινοτομίαν. Ἐκτοτε δ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπαλλαχθεὶς ἐνὸς ἐπικινδυνότητου ἐχθροῦ, ἀπεφάσισε νὰ ἐκτείνῃ τὰ ὄπλα του περαιτέρω· διὸ προήλασε ταχέως εἰς Κιλικίαν καὶ διαπεράσας εὐτυχῶς τὰς παρόδους, δι' ὧν αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας κατέλαβε τὴν ἀξιόλογον Ταρσόν. Ἐνταῦθα δὲ συνέβη νὰ ὑποπέσῃ καὶ εἰς δεύτερον διάφορον τοῦ πρώτου κίνδυνον ζωῆς· διὰ τῆς Ταρσοῦ δηλονότι ῥέει ὁ ψυχρὸς καὶ καθρὺς Κύνθος, εἰς τὸν ὁποῖον λουσθεὶς ἐν καταστάσει ἐφουδρώσεως ἐκ προηγούμενων σωματικῶν κόπων κατεψύχθη καὶ ἐνόησε τοσοῦτον βαρέως, ὥστε ὄλοι οἱ ἱατροὶ ἀμφίβαλον περὶ τῆς ἀνρῥώσεως. Εἰς δὲ μόνον, Φίλιππος ὁ Ἀκαρνάν, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἠγάπησεν διαφερόντως, δὲν ἀπηλπίσθη καὶ ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ φάρμακον δραστηκότερον· ἀλλὰ πρὶν ἢ τοῦτο παρασκευασθῇ, ἔλαθεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιστολὴν τοῦ (ἐν Καππαδοκίᾳ ἔτι διαμένοντος) Παρμενίωνος, δι' ἧς τῷ ἀνήγγειλε «*νὰ φυλαχθῇ τὸν Φίλιππον ὡς ὑπὸ τοῦ Δαρείου διὰ πολλῶν χρημάτων καὶ ἐπὶ ὑποσχέσει τῆς ἐκδόσεως τῆς θυγατρὸς του πεισθέντα νὰ τὸν φαρμακεύσῃ*»· ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις ἦτο πεπεισμένος περὶ τῆς εἰς αὐτὸν εἰλικρινοῦς ἀγάπης τοῦ ἱατροῦ, ἀναγνούς τὴν ἐπιστολὴν τὴν ἔθεσεν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον, ἔπειτα δὲ, γενομένου ἐτοιμοῦ τοῦ φαρμάκου, μετὰ τῆς μιᾶς μὲν χειρὸς ἐνεχείρισεν εἰς ἐκεῖνον τὴν ἐπιστολὴν, μετὰ τῆς ἄλλης δ' ἔλαβε τὸ ποτήριον προθύμως καὶ ἀνυπόπτως· δὲν τὸν ἠπάτησε δὲ παντάπῃσιν ἡ πίστις του· διότι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέβρῳσεν ἐντελῶς καὶ ἐπέδειξεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς στρατιώτας, οὔτινες ἦσαν ἀνυπόμονοι νὰ τὸν ἴδωσιν.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο μαθὼν ὅτι ὁ Δαρεῖος μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του (ἐπέκεινα τοῦ ἡμίσεως ἑκατομμυρίου πεζῶν καὶ ἱππέων) κατέβαινεν ἀπὸ τῆς Βαβυλωνος, ἀνέβησεν ἀμέσως καὶ μετὰ τινὰς στρατηγικὰς περιπορεύσεις ἀπήντησε τὸν Δαρεῖον ἐν τῇ στενῇ περὶ Ἰσπὸν πεδιάδι, διὰ μέσου τῆς ὁποίας ῥέει ὁ Πίναρος. Καὶ ἡ τύχη μὲν παρέσχεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν τόπον, ὅπου τὰ Περσικὰ

πλήθη δὲν ἐδύναντο νὰ ἀναπτυχθῶσιν, αὐτὸς δὲ διέταξεν ἄριστα τὸν ἐλιγάρθμον στρατὸν του, τὸν ἐνίσχυσε διὰ τινος ἐνθουσιώδους λόγου καὶ παραχρῆμα ὑπερβαλὼν διὰ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τὴν εὐώνυμον καὶ γενόμενος κατὰ κέρας ἔτριψεν εἰς φυγὴν τοὺς περὶ τὸν Δαρρεῖον τὴν τροπὴν δὲ ταύτην τοῦ βασιλέως ἰδὼν καὶ ὁ λοιπὸς στρατὸς ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα του. Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τοὶ τρωθεῖς τὸν μηρὸν ἐξηκολούθησε νὰ καταδιώκῃ τὸν Δαρρεῖον, ἀλλ' αὐτὸν μὲν, προλαβόντα τέσσαρας ἢ πέντε σταδίους, δὲν ἐδυνήθη νὰ συλλάβῃ, τὸ δ' ἄρμα καὶ τὸ τόξον αὐτοῦ λαβὼν ἐπανῆλθεν· Ἡ περὶ Ἰσσὸν αὕτη μάχη (συγκροτηθεῖσα τὸν Νοέμβρι. τοῦ 333) ἀπέβη πολὺ πλεον ἐπιζήμιος εἰς τοὺς Πέρσας παρὰ τὴν ἐν Γρανικῷ· καθότι ἔνεκα τῆς αἰφνιδίου τροπῆς καὶ τῆς ἀτάκτου φυγῆς τῶν ἑξακισμύριοι πεζοὶ καὶ μύριοι ἱππεῖς ἐφονεύθησαν (ἐν ᾧ ἐκ τῶν Μακεδόνων μόνον 450 ἔπεσαν) καὶ τετρακισμύριοι ἡχμαλωτίσθησαν, τὰ δὲ εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν περιελθόντα λάφυρα ἦσαν ἄπειρα, καὶ μεταξὺ τούτων ὑπῆρχε καὶ ἡ βασιλικὴ σκηνή, ἥτις ἐκτὸς πολλῶν πολυτίμων πραγμάτων (*) περιεῖχε καὶ τὰ προσφιλέστερα τοῦ φυγάδος βασιλέως πρόσωπα· τὴν μητέρα αὐτοῦ Σισύγαμβριν καὶ τὴν εὐπρεπεστάτην σύζυγόν του μετὰ τοῦ ἑξαετοῦς υἱοῦ του Σίχου καὶ δύο θυγατέρων· τὸ δὲ μάλιστα λόγου ἄξιον εἶνε ἡ θαυμασία τοῦ Ἀλεξάνδρου διαγωγὴ πρὸς τὰς αἰχμαλωτίδας· διότι ἀφοῦ, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκ τοῦ διωγμοῦ ἐπάνοδόν του, πέμψας εἰς αὐτάς ἐπίτηδες τὸν στρατηγὸν του Λεοννάτον τὰς ἐπαρηγόρησεν, τὴν ἐπιούσαν τὰς ἐπεσκέφθη καὶ αὐτοπροσώπως ὁμοῦ μετὰ τοῦ φίλου του Ἡφαιστίωνος, τὰς ὠμίλησε φιλανθρωπότατα, ταῖς ἐπέτρεψε νὰ θάψωσιν ὅσους ἐκ τῶν Περσῶν ἤθελον διὰ πάσης πολυτελείας καὶ ὑπεσχέθη αὐταῖς ὅτι θέλουσιν ἀπολαύει ὅλης τῆς τιμῆς καὶ θεραπείας, ἣν εἶχον μέχρι τούδε, καὶ θέλουσι καρποῦσθαι συντάξεις μείζονας τῶν προτέρων· ἀλλ' ἡ καλλίστη καὶ βασιλικωτάτη χάρις τοῦ ἥνι ὅτι ἐφρόντισε νὰ φυλάττωνται ὡς ἐν Παρθενῶνι μετὰ πάσης ἀσφαλείας χωρὶς ποτε ν' ἀκούσωσιν, οὔτε νὰ ὑπονοήσωσιν, οὔτε νὰ προσδοκῇσιν τι ἐκ τῶν αἰσχυρῶν.

(*) Εἰς ταῦτα ἀνῆκε καὶ ὁ χρυσοῦς καὶ ἀδάμαντοκόλλητος ἐκείνος νάρθηξ (μικρὸν κιβώτιον), ὃν ὁ Ἀλέξανδρος προσδωρίσεν ὡς θήκην τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ Ὀμηρικῆς Ἰλιάδος κατὰ τὴν ὑπὸ Ἀριστοτέλους γενομένην ἐκδοσιν αὐτῆς (τὴν ἐκ τοῦ νάρθηκος).

§. 4. Συνέχεια τῶν κατακτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου· προέ-
λασις εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας· ἡ ἐν Ἀρβήλοις
μάχη· θάνατος τοῦ Δαρείου.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰσῳ μάχην, τῶν μὲν ἄλλων φρονούντων ὅτι ἔπρεπε νὰ καταδιωχθῇ ὁ Δαρεῖος ἀνυπερθέτως καὶ νὰ ἐμποδισθῇ τοῦ νὰ ἐτοι-
μάσῃ στρατὸν νέον, μόνος ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς στρατηγὸς ἄριστος σκε-
πτόμενος, ἐθεώρησεν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυ-
τὸν προηγουμένως τὰ παράλια διὰ τῆς κυριεύσεως τῆς Συρίας καὶ
Φοινίκης, τὸ μὲν ἔν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῆς Περσίας τὰς πηγὰς τῆς θα-
λασσίας δυνάμεώς της, εἰς ἣν πάντοτε εἶχον ἐλπίδας οἱ ἀνῆσυχαι Ἑλ-
ληνες, τὸ δὲ ἵνα εὐρίσκηται πλησιέστερον εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀναπλη-
ρώσεως τοῦ στρατοῦ του.

Ἐν ᾧ λοιπὸν ὁ Παρμενίων μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν μοίρας τοῦ στρατοῦ
ἐτράπη εἰς Ἀχμασκὸν καὶ διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς μητροπόλεως ταύτης
τῆς Κοίλης Συρίας ἐγένετο κύριος τοῦ πλουσίου βασιλικοῦ θησαυροῦ,
ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως ὑπερβὰς τὸν Ὀρόντην προή-
λασεν εἰς τὴν Φοινικικὴν παραλίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ
Φοινικικοῦ στόλου εὐρίσκετο εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας, τούτου ἕνεκα
ὅλαι αἱ τῆς Φοινίκης παραθαλάσσιαι πόλεις παρεδόθησαν ἄνευ τινὸς
ἀντιστάσεως, ἐξαιρουμένης μόνης τῆς (νέας) Τύρου, ἥτις, ἂν καὶ ἐχαι-
ρέτῃσε τὸν Ἀλέξανδρον διὰ πρέσβεων, ἐρειδομένη ὁμως εἰς τὴν ἰσχυ-
ράν ἐπὶ νήσου θέσιν της ἠρνήθη νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ τὴν εἴσοδον, τὴν
ὁποίαν ἐζήτησεν ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὸν
Τύριον Ἡρακλέα. Ἐπτα μῆνας ἀντέστη πεισματωδῶς εἰς ὅλας τὰς
προσβολὰς καὶ εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην τοῦ ἀκμάτου δορικτή-
τορος· μόλις δ' ἀποῦ μετ' ἀπείρους δυσχερείας κατωρθώθη ἡ διὰ με-
γάλου τινὸς προχώματος γεφύρωσις τῆς μεταξὺ θαλάσσης μέχρι τῶν
τειχῶν καὶ συγχρόνως διὰ τῶν αὐτομολησάντων Φοινικικῶν καὶ Κυ-
πρίων πλοίων ἡ πόλις προσεβλήθη καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐπέτυχε τέ-
λος ἡ ἐξ ἐφόδου ἄλωσις αὐτῆς (332)· πρὸς ποινὴν δὲ τῆς μακρᾶς
ἀντιστάσεως ἡ μὲν πόλις ἀπετεφρώθη, τρισμῦριοι δ' ἐκ τῶν κατοί-
κων αὐτῆς ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἀπὸ τῆς Φοινίκης ὁ Ἀλέξανδρος προσήγγισε (τὸν Σεπτέμ. τοῦ 332)
εἰς τὰ ὄρια τῆς Παλαιστίνης, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι (Ἰουδαῖοι) ἐξ

ὁ γυνωμοσύνης πρὸς τὴν Περσίαν, δι' ἧς εἶχον ἀνακτῆσαι τὴν αὐτονα-
 λίαν αὐτῶν, ἠρνήθησαν ὁμοῦ μετὰ τῶν Σχαρειτῶν νὰ τὸν ὑποστη-
 εῖν διὰ προσκομιδῆς τροφῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου· ἡ
 Σχαρείαα προέλαβε τὴν ἐργὴν τοῦ νικητοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ
 ζήτησε καὶ εὗρεν ὡσαύτως χάριν διὰ τῆς ἐν λευκῇ στολῇ ἐμφανί-
 τως τοῦ Ἀρχιερέως Ἰαθδοῦα, περικυκλουμένου ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἱε-
 ρέων καὶ Λευιτῶν· κατὰ τὴν μαρτυρίαν μάλιστα τοῦ Ἰωσήπου ὁ Ἀλέ-
 ξάνδρος προσήνεγκεν πανηγυρικῶς θυσίαν εἰς τὸν Ἰεχοῦν καὶ ἐπέστρε-
 φεν εἰς τοὺς κατοικοὺς νὰ θυμίσωσι τὴν κυβέρνησιν των κατὰ τὸν
 πατριὸν νόμον.

Ἦδη δ' ἔκρινεν οὐχ ἥττον ἀναγκαῖον νὰ προσκτῇ καὶ τὴν Αἴγυ-
 πτον πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τὴν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Περσίας στρατείαν
 τοῦ· Ἀλλὰ καὶ ὁδὸν ἀπῆντησεν ἰσχυρόν τι ἐμπόδιον, τὴν θυραν
 Ἰάξαν, ἣν (φρουρουμένην ὑπὸ τοῦ Εὐνούχου Βάτιος, ἀρχηγοῦ πολλῶν
 μιαιφόνων Ἀράβων) μετὰ δῖμηνον γενναίαν ἀντίστασιν καὶ μετὰ τε-
 πάρτην ἔφραδον κυριεύσας κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων. Ἐντεῦθεν δὲ προή-
 λασεν ἀκωλύτως εἰς τὴν εἰρημένην χώραν καὶ ἀμαχητὶ ἐγένετο κύ-
 ριος αὐτῆς προσοικειωθείς εὐκόλως τοὺς πρὸς τοὺς Πέρσας ἐχθρικῶς
 διακειμένους Αἰγυπτίους διὰ τοῦ σεβασμοῦ, τὸν ὅποιον, πάντῃ δια-
 φέρως ἐκείνων, ἀπένειμεν εἰς τοὺς ἐγγχωρίους νόμους καὶ τοὺς Θεοὺς
 αὐτῶν. Ὡς μνημεῖον δ' αἰθέριον τῆς Μακεδονοκρατίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ
 παύτῃ τοῦ πολιτισμοῦ ἐστὶν ἵδρυσεν (ἐπιστατοῦντος τοῦ ἀρχιτέκτο-
 νος Δεινοκράτους) ἐπὶ τινος ἰσθμοῦ τῆς Μασσαίης, μικρὸν τοῦ Κα-
 κωδικοῦ στόματος ἀνωτέρω, τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ *Ἀλεξάνδρειαν*, (392)
 ἧτις ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐγένετο διὰ τῆς εὐκαιροτάτης θέσεώς της τὸ
 κέντρον τοῦ ἐμπορίου, τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου καὶ τῆς ἐξ ἀνατολῶν καὶ
 δυσμῶν συρρέουσας παγκοσμίου παιδείας. Διαρκούσας δὲ τῆς οἰκο-
 δομῆς αὐτῆς ἐπεχείρησε τὴν περίφημον ἐκίνησιν διὰ τῆς Λιβυκῆς ἐρή-
 μου εἰς τὴν Ὀάσιν (τὸ Ἀμμώνιον) στρατείαν ἵνα, ὡς καταρχὰς ἐν
 Ἰλίου καὶ μετέπειτα ἐν Γορδίῳ, οὕτω νῦν ἰδίως ἐνταῦθα, ἐν τῷ περι-
 πύστῳ τοῦ Διὸς Ἀμμωνος ναῷ, τύχη νέας τινὸς ἐτι ὑψηλοτέρας κα-
 θιερώσεως (τελετουργίας), ὥστε ὑπὸ ταύτην ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν
 τῆς Ἀνατολῆς τὰ ἔθνη ὡς ὑπὸ τῶν Θεῶν εἰς Κύριον τοῦ Κόσμου
 προορισθέντα. Ἐπανακάμψας δ' ἐκείθεν εἰς Αἴγυπτον εὗρε τὸν ἡγεμό-
 να τοῦ στόλου τοῦ Ἠγῆλοχον, ὅστις ἐκομίσατο αὐτῷ τὴν χαροποιάν

ἀγγαλίαν ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ κατώρθωσε νὰ καταστρέψῃ ὁλοσχερῶς τὸν Περσικὸν στόλον καὶ νὰ προσοικειωθῇ ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πλὴν τῆς Κρήτης, ὥστε τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἀλέξανδρος ἔχων τὰ νῶτα τοῦ ἐντελῶς ἐξησφαλισμένα καὶ λαβὼν νέας ἐπικουρικὰς δυνάμεις ἐθεώρησεν ἐπιστάντα ἤδη τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὴν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας προχώρησίν του. Ὅθεν τελέσας ἐν Μέμφει λαμπρὰν τινα θυσίαν εἰς ὅλους τοὺς Θεοὺς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Αἰγύπτιον Ἄπιν, τὸ ἔαρ τοῦ 331 ἀνέξευξεν εἰς Φοινίκην καὶ ἐφείξῃς εἰς Συρίαν, ὅπου εἶχε παραγγείλει τὴν συγκέντρωσιν τῶν δυνάμεών του. Ἐν ᾧ δὲ παρεσκευάζετο ἐνταῦθα πρὸς τὴν στρατείαν ἦλθε πρεσβεία τις τοῦ Δαρείου, δι' ἧς οὗτος προσφέρων αὐτῷ λύτρα ἐπὶ ἀποδόσει τῆς οἰκογενείας του μύρια τέλαντα καὶ μίαν τῶν θυγατέρων εἰς σύζυγον, συγχρόνως τῷ παρεχώρει καὶ τὴν μέχρι τοῦ Εὐφράτου Ἀσίαν ἵνα συνομολογήσῃ εἰρήνην· «*Ἐσπεργον ταῦτα*, εἶπεν ὁ γέρον Παρμενίων, *ἄν' ἤμην Ἀλέξανδρος*» — «*καὶ ἐγὼ, ὑπέλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἄν' ἤμην Παρμενίων*». Ὅθεν ὁ Δαρεῖος λαβὼν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον μετὰ μεζιζονος ἢ τὸ πρότερον παρασκευῆς. Ὁ στρατὸς του, ὑπὲρ τῆς ἐν ἑκατομμύριον, μίγμα πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἔθνων, συνηροίσθη ὅλος εἰς τὰς ἀχνεῖς πεδιάδας τῆς Βαβυλώνας, ὅπου καὶ αὐτὸς μεθ' ὅλης τῆς συνήθους εἰς τοὺς Πέρσας βασιλεῖς πομπῆς ἐνεφανίσθη. Κατὰ τὸ σχέδιον δὲ τοῦ πολέμου, προτιμηθέντος τοῦ τῆς ἀμύνης μέσου, ἡ ἀντίταξις πρὸς τὸν ἐπερχόμενον ἐχθρὸν ἔπρεπε νὰ γενῇ εἰς τὰς διαβάσεις τῶν ποταμῶν· ὅθεν ἡ κυριωτέρα δύναμις παρετάχθη ἐνώπιον τοῦ προστατευτικωτέρου Τίγρεως καὶ μικρόν τι μόνον ἐπιφυλακῆς σῶμα, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Μαζαίου, ἔμεινε παρὰ τὸν Εὐφράτην.

Ὁ Ἀλέξανδρος, τοῦ ὁποίου ὅλη ἡ δύναμις συνίστατο ἤδη εἰς τετρακισμυρίους πεζοὺς καὶ ἑπτακισμυρίους ἵππεῖς, ἀγνοῶν ἐξαρχῇ τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ ὥρμησε διὰ τῆς συνήθους παρὰ τὴν Θάψακον ὁδοῦ πρὸς τὸν Εὐφράτην, διέβη τὸν ποταμὸν τοῦτον, ὑποχωρησάσης τῆς αὐτόθι μικρᾶς δυνάμεως τῶν Περσῶν, προήλασεν ἀνατολικῶς διὰ τῆς Νισίβιδος πρὸς τὸν Τίγριν καὶ παρὰ τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ ὀχθὴν βαδίζων διευθύνετο πρὸς τὴν Βαβυλῶνα· ἀφοῦ ὅμως ἔλαβε γνῶσιν τῆς διατάξεως τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ ταχείᾳ βορειοανατολικῶς καὶ ἐξαπατήσας τὸν Δαρεῖον

διέβη τὸν Τίγριν κατὰ τὸ μέρος ὅπου ἡ ἔλλειψις ἐχθρικῆς ἀντιστάσεως ἠλλάττονε τὴν καθ' ἑαυτὴν δύσκολον τοῦ ποταμοῦ διάβασιν· τότε δὲ ὁ Δαρεῖος ἠναγκάσθη ν' ἀκολουθῇ τὰ κινήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἕως οὗ τέλος συνηγήθη μετ' αὐτοῦ περὶ τὰ *Γαυγάμηλα*, οὐ μακρὰν τῆς Ἀσσυρικῆς πόλεως, τῶν *Ἀρβήλων*, ἔνθα, καταστάτης τῆς μάχης ἀναποφύκτου, παρετάχθησαν ἀμφότεροι οἱ στρατοί· ὁ Ἀλέξανδρος μετεχειρίσθη ἐνταῦθα ὅλην τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ τέχνην εἰς τὴν διάταξιν τοῦ ἰδικοῦ του· τοῦ δὲ Παρμενίωνος, τὸν ὅποιον κατέπληξε τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, συμβουλεύσαντος νὰ γενῇ ἡ ἐφοδος νυκτός· ἵνα διὰ τοῦ σκότους συγκαλυφθῇ τὸ φοβερὸν τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος, αὐτὸς εἶπε τὸ μνημονεύμενον ἐκεῖνο «οὐ κλέπτω τὴν νίκην»· ὅθεν τὴν ἐπαύριον (2 Ὀκτωβρ. 331) ἤρξατο ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπείγων ἡ μάχη. Ἡ ἀντίστασις ὑπῆρξε καταρχὰς καρτερωτάτη· διότι ἐν ᾧ ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ εἶχε διαβρῆξει τὸ κέντρον τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ, τὸ δεξιὸν τούτου κέρως ἐφορμήσαν ἠνάγκασε τὸ ἀριστερὸν τῶν Ἑλλήνων, ὅπου ἐστρατήγει ὁ Παρμενίων, νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ κατέρωθσε προσέτι νὰ καταλάβῃ τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον· κατὰ πρῶτον δ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἄφου εἶχεν ἤδη ἀπωθήσει τὴν ἀριστερὰν τοῦ ἐχθροῦ πτέρυγα, ἐπιπεσὼν διὰ τοῦ ἵππικοῦ του εἰς τὰ νῶτα αὐτοῦ ἔδωκε τελείαν εἰς τὰ πράγματα τροπὴν. Ἐκτοτε δὲ ἡ σύγκρουσις καὶ ἡ φυγὴ τῶν Περσῶν ἀπέβη γενικὴ· τρισμύριοι καὶ κατ' ἄλλους ἑννεακισμύριοι ἐξ αὐτῶν ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ὁ δὲ Δαρεῖος καταλιπὼν καὶ αὐτὴς τὰ ὄπλα, τὴν ἀσπίδα, τὸ τόξον του καὶ ἄπειρα πλοῦτη εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νικητοῦ, μόλις μετὰ τινῶν σατραπῶν καὶ μετ' εὐκρίνου στρατοῦ διασώθη διὰ τῆς Ἀρμενίας εἰς τὴν Μηδίαν.

Ἡ ἐν Ἀρβήλοις νίκη ἀπέδειξεν ἀληθῶς κύριον τῆς Ἀσίας τὸν Ἀλέξανδρον, καθόσον δι' αὐτῆς κατέστη ἀδύνατος πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις τοῦ τῶν Περσῶν βασιλεῶς· ἡ Βαβυλὼν, τὰ Σουσα, ἠνεώξαν εἰς τὸν νικητὴν τὰς πύλας· ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν πόλεων τούτων, ἐκτὸς τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν (πεντακισμυρίων ταλάντων χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ νομίσματος καὶ ἄλλης ἀβρῆτου πολυτελείας), εὗρέθησαν καὶ πολλὰ πράγματα, ἅτινα ὁ Ξέρξης εἶχε συλῆσαι ποτὲ ἐν Ἑλλάδι, μεταξὺ δὲ τούτων ἦσαν καὶ οἱ ἀνδριάντες τοῦ Ἀρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος ἐπαμύψεν ἀμέσως εἰς Ἀθήνας.

θέλων νὰ τὰς ὑπομνήσῃ ὅτι αἱ νίκαί του ἐτιμώρουν τὰς προλαβοῦσας κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὕβρεις τῶν βαρβάρων· δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο διέταξε καὶ τὴν ἐκ Περσικῶν λαφύρων ἀνοικοδόμησιν τῶν Πλαταιῶν, ὅπου ποτὲ οἱ Ἕλληνες ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας κατετρόπωσαν τοὺς Πέρσας. Ἀπὸ τῶν Σουσιῶν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ἄρῳ ἔλαθεν ἐκ Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος νέαν στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν (15,000 περίπου), προὐχώρησε διὰ τῶν οὕτω λεγομένων Σουσιῶν πυλῶν εἰς τὴν γεννέθλιον τῆς Περσικῆς δυναστείας χώραν, τὴν Περσέπολιν, τῆς ὁποίας τὰ λαμπρὰ βασίλεια ἐπυρρόλησεν εὐθὺς, εἴτε κατὰ προτροπὴν, ὡς λέγεται, τῆς περιφήμου Ἀθηναίας ἐταίρας, Θηβαῖος, γενομένην ἐν συμποσίῳ πρὸς ἐκδίκησιν ὁμοίας τοῦ Ξέρξου πράξεως κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, εἴτε ἐξ οἰκείας ὁρμῆς ἕνεκα πολιτικοῦ λόγου, θέλων δηλονότι νὰ ἐξαλείψῃ ὑπὸς βασιλικὰς ταύτας πύλας, μετὰ τῆς διαρκείας τῶν ὁποίων, κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν τῶν Περσῶν, συνέχετο ἡ διαρκὴς ὑπαρξίς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ἐνταῦθα δ' εὗρε προσέτι καὶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῶν θησαυρῶν τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, διὰ τῶν ὁποίων τὴν περαιτέρω μετακόμισιν ἐχρειάσθησαν 3000 κάμηλοι καὶ 10,000 ἡμίονοι.

Καταλιπὼν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος τὴν Περσέπολιν, μετὰ τετραμήνιον αὐτοῦ διέτριβεν, ἀνέξευξεν εἰς Μηδίαν, ὅπου ἡλπίζε νὰ εὕρῃ τὸν Δαρεῖον· ἀλλὰ μαθὼν καθ' ὁδὸν ὅτι οὗτος ἀνεχώρησε διὰ τῶν Κασπίων πυλῶν βορειότερον μετὰ τῶν θησαυρῶν τῆς Μηδίας καὶ ἐνὸς εὐκρίθμου στρατοῦ (συγκειμένου ἐκ Περσῶν καὶ μισθοφόρων Ἑλλήνων), ἀπεφάσισεν ἀπὸ τῶν Ἑκβατάνων, ὅπου κατέλιπεν ὅσους ἐν Σούσοις καὶ ἐν Περσέπολει ἐκυρίευσεν θησαυροὺς, ἐπιστήσας φύλακα τούτων τὸν Ἀρπαλον, νὰ σπεύσῃ κατόπιν ἐκείνου· μετὰ ἑνδεκαήμερον δὲ συντονωτάτην ὁδοπορίαν ἀφίχθεις εἰς Ράγας, ἐθεώρησεν ἀναγκάσιον, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ὅτι ὁ Δαρεῖος προέβη διὰ τῶν εἰρημένων πυλῶν εἰς Βακτρίαν, νὰ ἐπιτρέψῃ ἐνταῦθα εἰς τὸν κεκμηκότα στρατὸν τοῦ μικρὰν ἀνάπαυλιν.

Ἐντοσούτω δὲ ὁ καταδιωκόμενος βασιλεὺς, ὅστις κατὰ τέσσαρας ἡμέρας εἶχε προλάβει τῆς ὁδοῦ, συγκαλέσας εἰς συμβούλιον τοὺς μεγιστᾶνας τῆς συνοδίας του, εἰδείξεν ὅτι ἤθελε μένων ν' ἀγωνισθῇ καὶ τὸν τελευταῖον περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἀγώνι. Ἀλλ' ὀλίγοι μόνον καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ Ἀρτάβαζος ἐράνησαν πρόθυμοι νὰ θυ-

σιάσσωσι τὴν ζωὴν των ὑπὲρ αὐτοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ εἴτε ἀπεδειλίασαν εἴτε διεφθάρησαν ὑπὸ τοῦ Βήσσου (Σατράπου τῆς Βακτρίας), ὅστις διανοήθη νὰ συλλάβῃ τὸν βασιλέα καὶ διὰ τῆς παρθέσεως αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον νὰ περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀρχὴν ἐνδὸς μέρους τῆς Ἀσίας. Ἀληθῶς δὲ οὗτος τὴν ἀκόλουθον νύκτα συνέλαβε τὸν Δαρρεῖον, δεδεμένον τὸν ἔφεραν ἐφ' ἁμάξης καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ πολλῶν Βακτριῶν ἀκολουθῶν ἔσπευσε πορρωτέρω, ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ Πέρσαι καὶ οἱ Ἕλληνες ὑποχωροῦντες εἰς τὴν ὑπεροχὴν ἐκείνων ἔφυγον δι' ἄλλης ὁδοῦ. Ἄμα δ' ὁ Ἀλέξανδρος ἔμαθε τὰ γεγονότα παρὰ τινων τῶν φυγάδων τούτων, οἵτινες προσῆλθον ἐξικιτούμενοι τὴν χάριν του, εὐθὺς ἐκλέξας τοὺς εὐζωνοτέρους τῶν στρατιωτῶν του ἐπεχείρησεν, ὅδοι-πορῶν ἡμέραν καὶ νύκτα, νὰ προφθάσῃ τοὺς προδότες· μόνον δὲ μετὰ 60 ἀνδρῶν, οἵτινες ἐδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσιν εἰς ταύτην τὴν ὑπερβολὴν σύντονον καταδίωξιν, κατέφθικε τὴν βασιλικὴν ἁμαξάν, εὗρεν ὅμως τὸν βασιλικὸν ἀντίπαλόν του ἄρτι τεθηνηκότα ἐκ τῶν πληγῶν, τὰς ὁποίας οἱ περὶ τὸν Βῆσσον ἐπήνεγκον αὐτῷ ἀπανθρώπως καθ' ἣν στιγμὴν κρετέτησεν τοὺς διώκτας πλησιάζοντας καὶ ἠθέλησεν νὰ σώσωσιν ἑαυτοὺς μόνον ἐπὶ ταχυπόδων ἵππων· δακρύσας δὲ εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὁ φιλάνθρωπος δορικτῆτωρ ἐκάλυψε διὰ τῆς χλαμύδος του τὸν νεκρὸν καὶ διέταξε ν' ἀπαχθῇ εἰς Περσέπολιν καὶ κατατεθῇ ἐν τοῖς βασιλικοῖς μνημείοις.

§. 5. Ἀποπεράτωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους· ἀποκάλυψις καὶ τιμώρησις συνωμοσιῶν· σύγχρονα ἐν Ἑλλάδι συμβάντα.

Ἡ κατάκτησις τοῦ Περσικοῦ κράτους δὲν ἦτο ἔτι πλήρης· αἱ βορειοδυτικαὶ αὐτοῦ ἐπαρχίαι κατεῖχοντο εἰσέτι ὑπὸ ἰδίων στρατῶν τὴν Παρθίαν καὶ Ἰρανίαν ὑπέταξεν οὖν οἱ στρατηγοὶ Παρμενίων καὶ Κοῖνος, αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος κατέβαλε τοὺς νομιζομένους ἀνικητοὺς Μάρδους παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν, καὶ οἱ Ἄριοι παρεδόθησαν ἐκουσίως. Ἐν ταύτοις ὁ βασιλοκτόνος Βῆσσης λαβὼν ἐν Βακτρίᾳ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρταξέρξου Δ' ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα τῆς Ἀσίας καὶ συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν δυνάμεις ἱκανάς· ὧν δ' ἔτοιμος ἦδη ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἁρμήσῃ κατ' αὐτοῦ, ἔμαθεν αἶφνης τὴν ἀπόστασιν τοῦ τῆς Ἀρίας σατράπου Σατιβαζάνου, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε, χάριν

ἐξασφαλίσεως τῶν νώτων αὐτοῦ, νὰ καταστείλῃ ἀμέσως· ἀλλ ἅμα τούτου κατορθωθέντος, ἐπῆλθεν ἄλλο σπουδαιότερον πρόσκομμα, ἡ ἀνακαλυφθεῖσα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου συνωμοσία, ἣτις ἀνήγγελεν ἤδη τὴν ἐν τῷ στρατῷ ὑπάρχουσαν δυσαρέσκειαν· Πρωτοουργὸς δὲ τῆς συνωμοσίας ταύτης ἦτο Μακεδὼν τις τόνομα Δύμνος· οὗτος παρεκίνησε κατὰ πρῶτον ἐπὶ τὴν κοινωνίαν τῆς πράξεως φίλον του τινὰ Νικόμαχον, τοῦ ὁποίου μὴ δεξαμένου ἀλλ' ἀποκαλύψαντος τὴν ἐπιβουλὴν εἰς τὸν ἀδελφόν του Βαλεῖον (ἡ κατὰ τὸν Διόδωρον Κεβαλῖνον), ὁ τελευταῖος ἔσπευσε πρὸς τὸν Φιλῶταν παρακαλῶν αὐτὸν ν' ἀναγγεῖλῃ τὸ πρᾶγμα τάχιστα εἰς τὸν Ἀλέξανδρον· ὁ δὲ, μολοντί δις ὑπεμνήσθη, ἐφύλαξε τὸ ἀπόρρητον δι' ἑαυτόν· τότε δὲ ὁ Βαλεῖνος εἰσαχθεὶς δι' ἄλλων εἰς τὸν Ἀλέξανδρον κατεμήνυσεν αὐτὸς ἀπειθείας τὴν τεκταινομένην πράξιν καὶ ὡμολόγησε προσέτι ὅτι πρὸ τινων ἡδὴ ἡμερῶν τὴν εἶχε κατγγεῖλαι εἰς τὸν Φιλῶταν· καὶ τοῦτο μὲν παρώξυνε σφόδρα τὸν βασιλέα, τὸν ἐτάραξε δ' ἔτι μᾶλλον ἡ περιπτώσις ὅτι ὁ Δύμνος, τοῦ ὁποίου τὴν σύλληψιν διέταξεν εὐθύς, αὐτοχειριασθεὶς κατέλιπεν ἀνεξέλεγκτον τὴν ἐπιβουλὴν. Ἀκολουθῶς ὅμως κατηγορηθεὶς ὁ Φιλῶτας, υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος, ὡς συνένοχος ἐνώπιον στρατιωτικοῦ δικαστηρίου κατεδικάσθη εἰς θάνατον· ἡ δὲ καταδίκη αὐτοῦ συνεπέσυρε καὶ τὴν τοῦ γηραιοῦ πατρὸς του καίτοι ἀνεξέλεγκτου καὶ διατελοῦντος τότε ἐν Ἐκβατάναις. Οἱ ἀποδοκιμάσαντες δὲ τὰ πρᾶγμента στρατιωτικοὶ ἀνήγγειλαν τὴν δυσαρέσκειάν των εἰς τὴν Μακεδονίαν· ἀλλ' αἱ ἐπιστολαὶ αὐτῶν περιέπεσαν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις πρὸς ποινὴν τοῦ ἐχώρισεν ἀπὸ τῶν λοιπῶν καὶ ἐσχημάτισεν ἐνταῦθα τὸ Γάγμα τῶν ἀτάκτων· θέλων δὲ ν' ἀσχολήσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν στρατὸν ὠδήγησεν αὐτὸν πρὸς τοὺς Εὐσεργέτας καὶ ἐφεξῆς πρὸς τοὺς Ἀραχωσίους καὶ Παροπαμισάδας (κατοίκους τοῦ νῦν Ἀφγανιστάν), οἵτινες ἐδέχθησαν αὐτὸν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως.

Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Παροπαμισαδῶν παρχειμασίαν αὐτοῦ ἔδρυσεν πλησίον τῆς εἰς τὴν Ἰνδικὴν φερούσης ὁδοῦ τοῦ Παροπαμίσου νέαν ἄλλην Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου κατέλιπεν ἐπτακισχιλίους Μακεδόνας, ἅμα τοῦ ἔαρος φανέντος (329) ἐπεχείρησε τὴν τολμηράν διὰ τοῦ ὄρους ἐκείνου ὑπέρβασιν καὶ μετὰ πολλὰς κακουχίας ἔφθασε τέλος εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Βακτρίας, ἣτις ἀμαχητὶ μέχρι

τοῦ Ἰξίου ὑπετάχθη· διότι ὁ Βῆσσης, ὅστις μέχρι τοῦδε ἐνόμιζεν ἐαυτὸν ἐξησφαλισμένον διὰ τοῦ ὀρεινοῦ χαρακώματος, ἄμα μαθὼν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος τὸ διεπέρασε, μετὰ σπουδῆς διέβη διὰ τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ εἰς τὴν Σογδιανήν, ὅπου ὅμως καὶ ὁ Ἀλέξανδρος· παρὰ πόδας τὸν ἠκολούθησεν· ἡ ἐμφάνισις δὲ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπωτάτην ταύτην μεθόριον χώραν κατέπληξε τὸν Βῆσσον· διὸ οἱ περὶ τοῦτον ἡγεμόνας θεωροῦντες ἀδύνατον πᾶσαν περαιτέρω ἀντίστασιν, συλλαβόντες αὐτὸν ἀπήγαγον πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις τούτους μὲν ἐβράβευσε δι' ἀξιολόγων δωρεῶν, τὸν δὲ συλληφθέντα παρέδωκεν εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ φανευθέντος Δαρείου (Ὁξάρην) καὶ εἰς τοὺς ἄλλους συγγενεῖς τοῦ Ἰναι τὸν τιμωρήσασιν κατὰ τοὺς ἐγγωρίους νόμους. Μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τῆς Σογδιανῆς ἔκτισε παρὰ τὸν ἱεζώρτην (κληθέντα σφαλερῶς *Tánaïr*, ὡς βορειότατον μεθόριον) τὴν *Ἐσχάτην Ἀλεξάνδρειαν*, ἀποτυχὼν δ' ἐν τῇ κατὰ τῶν πέραν τοῦ ποταμοῦ τούτου περιπλανωμένων Σκυθῶν ἐπιχειρηθεῖσθαι ἐκστρατεῖα ἀπέβαλε τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος του περαιτέρω πρὸς ἄρκτον.

Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς Σογδιανῆς συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις τοῦ ἀπεράντου Περσικοῦ κράτους, ἀποτελεσθεῖσα ἐν διαστήματι ἐπτὰ ἐτῶν (334—327) μετὰ δυνάμεων σχετικῶς πρὸς τοὺς ἀνταγωνισθέντας λίαν εὐαρίθμων. Τὴν ἐπ' αὐτοῦ δὲ κυριότητά του ἐξησφαλίσεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀποφεύγων ὅσον οἶόν τε νὰ δεῖξῃ ἐπαισθητὴν τὴν μεταβολὴν, σεβόμενος καὶ ἀποκαθιστῶν πανταχοῦ τοὺς νόμους, τὰς θρησκείας, τὰ ἥθη καὶ ἐν γένει τὴν ἐθνότητά τῶν παντοδαπῶν λαῶν, μετριάζων τὰ βάρη αὐτῶν, τιμωρῶν τὰς καταπιέσεις καὶ καταλείπων ὡσεπιτοπλεῖστον τοὺς Σατράπας εἰς τὰ ἀξιώματά των, καθ' ὑπαγώρευσιν δὲ μόνον τῆς ἀνάγκης ἀρίνων κατόπιν Μακεδόνος πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ ἀφαιρῶν ἀπὸ τῶν Σατραπῶν τὴν στρατιωτικὴν ἀρχηγίαν. Οὕτω δὲ τὸ βασιλείον ὑπὸ πολυειδεῖς ὠφελείας μετέβαλε μόνον τὴν Κυριαρχίαν. — Ἐξεναντίας ὅμως μεταξὺ αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Μακεδόνων του ἠνοίγετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μεγαλήτερον χάσμα. Αἱ ταχεῖαι νίκαι καὶ αἱ ὑπὲρ πᾶσαν προσδοκίαν ἐπιτυχίαι αὐτῶν ὑπέθαλψαν ὑπερ οὗτος ἐξαρχῆς συνέλαβε μεγαλουργὸν βούλευμα, τὸ τῆς συγχωρεύσεως τοῦ δυτικοῦ καὶ ἀνατολικοῦ βίου, ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ στηριχθῇ ὁ νέος θρόνος εἰς ἄλλην ἀσφαλεστέραν καὶ μονιμοτέραν βῆσιν παρὰ ταύτην. Πρὸς τελείαν δ'

ἐπιτυχίαν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βουλευμάτος ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποφεύγῃ τὴν διὰ τῆς βίας εἰς τοὺς Ἕλληνικὺς τύπους ὑπαγωγὴν τῶν ἀρχῆθεν ὑφισταμένων σχέσεων καὶ προλήψεων τῶν Ἀσιατικῶν ἔθνων, καὶ ὅτι ὥρειλε ν' ἀρῇσθαι εἰς τὸ μορφοποιῶν (πλαστουργὸν) Ἕλληνικὸν πνεῦμα τὴν κατὰ μικρὸν ἔσθλην μεταβολήν. Ἐντεῦθεν ἄρα ἡ σπουδὴ αὐτοῦ τοῦ νὰ προσεγγίξῃ εἰς τοὺς Πέρσας μεγιστάνας μετὰ τῆς δυνατῆς ἐμπιστοσύνης καὶ φιλανθρωπίας ὥστε νὰ λησμονήσωσι τὸν νικητὴν. Ἐν τῇ σπουδῇ δὲ ἤδη ταύτῃ πολλοὶ τῶν Μακεδόνων στρατηγῶν καὶ προκρίτων, οἵτινες προσέτιμων τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ αὐστηροῦ δικαιώματος τῆς δορικτησίας, ἴδον ἐξαρχῆς δυσαρέστως τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν ἀξιώσεων των. Μολαταῦτα τὰ μεγάλα πλούτη, τῶν ὁποίων οὗτοι ἀπῆλθον διὰ τῆς ἀκράτου ἐλευθεριότητος τοῦ Ἀλεξάνδρου, μὴ ἀμελοῦντος οὐδὲ τῶν ἐλαχίστων στρατιωτῶν, καὶ αἱ ἡδοναί, τὰς ὁποίας ὁ δι' αὐτοῦ ἀνοιχθεὶς νέος βίος τοῖς προσέφερε, καὶ εἰς τῶν ὁποίων τὸ πέλαγος πολλοὶ μετὰ τῆς ἐμφύτου εἰς τοὺς Μακεδόνας ὀρυκῆς ἐβυβίσθησαν, ἐφαίνοντο ὅτι ἀπέτρεπον καὶ καθίστων ἀδικαιολόγητα τὰ φανερά παράπονα· ἀφοῦ ὅμως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ἡ πληρότης τῶν βασιλικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων περιῆλθεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ νῦν αὐτός, θέλων νὰ προσηλώσῃ τοὺς Ἀσιάτας ἔτι σφερότερον εἰς τὴν δυναστείαν του, μεταχειρίζετο τοὺς Μεγιστάνας αὐτῶν πάντῃ ἰσοτίμως μὲ τοὺς Μακεδόνας του, καὶ ἵνα συμμορφωθῇ μὲ τὰς προλήψεις αὐτῶν θεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ παραδεχθῇ τὸν εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς συνῆθῃ τύπον τῆς προσκυρήσεως, ἐμφαίνοντα κατ' αὐτοὺς τὴν Ἐπίγειον Μεγαλειότητα, καὶ κῦτὸν τὸν Μακεδονικὸν ἱματισμὸν ν' ἀνταλλάξῃ διὰ τοῦ Ἀσιατικοῦ, ἕκτοτε πλέον οἱ περὶ αὐτὸν ἤρξαντο νὰ δεικνύωνται ἀπηλλοτριωμένοι πρὸς αὐτόν· ἕκτοτε ἐγεννήθησαν εἰς τὴν καρδίαν τῶν κρείττωνων Μακεδόνων ἀποστροφὴ, ψυχρότης, δυσαρέσκεια καὶ σχέδια πρὸς τὴν ἀπώλειάν του. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον συμπίπτει καὶ ὁ φόνος τοῦ *Κίλκευ* ὡς ἐλέγχοντος τὸν Ἀσιατισμὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τολμήσαντος νὰ εἴπῃ ὅτι ὄχι αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων Μακεδόνων κατώρρωσε τὰς νί-
κας του. Τότε δὲ ἀνεκλύφθη καὶ δευτέρᾳ συνωμοσίᾳ, ἡ τοῦ *Ερμούλου*, ἐν ᾗ καὶ ὁ φιλόσοφος *Καλλισθένης* (μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους) συμπεριελήφθη ὡς ὑποπτος, διότι πρότερον ἠναντιώθη εἰς τὴν περὶ τῆς ἀποθεώσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου πρότασιν τοῦ Ἀναξάρχου καὶ

ἀπαπονήθη τὴν μετὰ γονυκλισίας προσκύνησιν αὐτοῦ· ἔθεν, κατὰ συνέπειαν τῆς τιμωρήσεως ὅλων τῶν συμμετόχων, ὑπέστη καὶ οὗτος τὴν θανατικὴν ποινὴν. *N*

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἐκστρατείαν του, διεκωλύθη ὅμως ἕνεκα τῆς ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Σπιταμένου ἐν Βακτρίας καὶ Σογδιανῇ ὑποκινηθείσης ἀποστασίας· ἀφοῦ δὲ κατέστειλεν αὐτὴν καὶ ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν ὡραίαν Ῥοξάνην, θυγατέρα ἐνὸς ἐπιφανοῦς Βακτρίου (Ὁξύαρτου ἢ Ὁξάρτου) προήλασεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ νομιζομένου Κρυκάσου, ἵνα ἐντεῦθεν εἰσβάλῃ εἰς τὴν εἰρημένην ἀπέραντον χώραν. — Ἀλλὰ πρὶν ἢ συναδεύσωμεν αὐτὸν εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ ἀπωτάτην πορείαν, ὅπου ἡ ἄκρατος φιλοδοξία τὸν ὥθει, ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸ κύριον τῆς ἱστορίας ἡμῶν θέατρον, τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἴδωμεν τί ἐν τῷ μεταξὺ αὐτόθι συνέβη.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος, μετὰ τὴν ἐν Ἀρβήλοις μάχην, ἡττολεῖτο εἰς τὴν κατὰκτησιν τῶν ἐνδοτέρων τῆς Περσίας χωρῶν, πολλοὶ ἐν Ἑλλάδι συνέλαβον τὴν ἐλπίδα ὅτι ἐκεῖ ἤθελον ἐξάπαντος συντριφθῇ αἱ δυνάμεις αὐτοῦ καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ ὥρα τῆς ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας ἀπαλλαγῆς των ἦτο ἐγγύς· τοιμηρότερος δὲ πάντων ὁ νέος τῆς Σπάρτης βασιλεὺς Ἄγις Β', ὅστις ἤδη μετὰ τὴν ἐν Ἰσσω μάχην, ὑπὸ τοῦ Δαρείου διὰ χρημάτων καὶ πλοίων ὑποστηρίχθεις, εἶχεν ἐπιχειρήσει μετὰ ὀκτακισχιλίων μισθοφόρων Ἑλλήνων, τῶν μὲν δραπετευσάντων, τῶν δὲ φυγαδευθέντων ἐκ τῆς Ἀσίας, εὐτυχῇ τινὰ εἰς Κρήτην ἐκστρατεῖαν, ἐστοχάσθη εὐκαιρον τὸ ν' ἀποπειραθῇ ἀπὸ τοῦδε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τοῦτο ἐνισχύθῃ ἐτι μάλλον ἐκ τῆς ἔτι ἐν Θράκῃ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν αὐτὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μένονα ἐκραγείσης στάσεως, ἥτις εἶχεν ἑκκύσει ὅλην τοῦ Ἀντιπάτρου τὴν προσοχὴν· σχεδὸν ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι καὶ τινες ὁμοφρονούντες πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ ἠνώθησαν μετὰ τῆς Σπάρτης. Πάραυτα δ' ὁ Ἄγις ἶδεν ἑαυτὸν ἀρχηγὸν στρατοῦ κραταιοῦ, συνισταμένου ἐκ διςμυρίων πεζῶν καὶ διςχιλίων ἵππέων· ἀλλὰ καὶ οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ συμπράξωσι· μόνον δ' αἱ Ἀθηναὶ ἔμειναν ἡσυχαι ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτοὺς ἰδίως εὐμενεῖς καὶ φιλόφρονος τοῦ Ἀλεξάνδρου πολιτεύσεως (πρὸ ὀλίγου τότε εἶχον λάβει τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἀρμόδιου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, τοὺς ὁπαίους

ὁ Ἀλέξανδρος ταῖς ἐπαμψαν ἐκ τῶν ἐν Σούροις λαφύρων), ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης δὲν ἐτόλμησε νὰ τὰς προτρέψῃ εἰς τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης κοινοπραγίαν. Ἐν τούτοις δ' ὁ Ἀντίπατρος, ὅστις ἐθεώρησε τὸ κίνημα τῶν Ἑλλήνων πολὺ σπουδαιότερον κατὰ τὰς συνεπείας του παρὰ τὴν ἀπόστασιν τῆς Θράκης, συνομολογήσας μετὰ τοῦ Μένωνος ὅσον ἔνεστι ἐπωφελῇ εἰρήνην ἔσπευσεν ἀμέσως μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ὁ Ἅγις κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον ἐπολιόρκει τὴν Μεγαλόπολιν, ἥτις μόνη ᾔθελσε νὰ μείνῃ πιστὴ εἰς τὴν Μακεδονικὴν συμμαχίαν. Πλησίον τῆς πόλεως ταύτης συνεκροτήθη τὸ θέρος τοῦ 330 ἔτους μάχη κρατερὰ, καθ' ἣν οἱ Σπαρτιῆται ἐπολέμησαν μὲν ἀξίως τῆς ἀρχαίας αὐτῶν πολεμικῆς δόξης καὶ ἐπήνεγκον ζημίαν μεγίστην εἰς τὸν σχεδὸν διπλάσιον Μακεδονικὸν στρατὸν, μόλαταῦτα ἠττήθησαν ἥτταν τελείαν· ἔπεσε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἅγις μαχόμενος ἡρωϊκῶς καὶ μετ' αὐτοῦ ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπίς ἐλευθερώσεως. Ὁ Ἀντίπατρος ἐπέτρεψεν ἀκολούθως τὴν περὶ τῆς ἐγκληματικῆς πράξεως τῶν Σπαρτιῶν ἀπόφασιν εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ συναθροισθέντας Ἕλληνας. Οὗτοι ὁμῶς παρέπεμψαν αὐτοὺς εἰς τὸν Ἀλέξανδρον· ὅθεν ἀφοῦ ὁ Ἀντίπατρος ἔλαβε πεντήκοντα ὁμήρους ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκῶν τῆς Σπάρτης, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπέστειλαν πρεσβείαν τινα εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἣν' ἀναγγεῖλωσι τὴν ὑποταγὴν των καὶ ἐξαιτήσωνται συγγνώμην· ἡ Σπάρτη ἔτυχεν αὐτῆς· μόνοι δὲ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσωσιν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι τάλαντα εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ἕνεκα τῶν ὁποίων αὕτη ὑπέστη ἐκ τοῦ πολέμου ζημιῶν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης οἱ Ἕλληνες διήγαγον ἡσύχως καὶ ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὰς περαιτέρω ἐπιχειρήσεις του ἔλαβεν οὐ μικρὰς ἐπικουρίας ἐκ τῆς Ἑλλάδος.

§. 6. Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τὴν Ἰνδικήν.

Ἡ ἀκόρεστος φιλοδοξία τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ φυσικὴ αὐτοῦ πρὸς πόλεμον καὶ κατακτήσεις βροπὴ προεκάλεσαν τὴν ἀξιωμαθμένευτον ἐκστρατείαν του εἰς τὴν Ἰνδικήν, χώραν τοῦ πλούτου καὶ θαυμασίων μυθικῶν παραδόσεων, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἐτι Εὐρωπαῖος στρατηγὸς εἶχε πατήσει. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 327 ἔτους ὑπερβαλὼν τὸν Περσάμισον μετὰ 12 μυριάδων μαχητῶν, τῶν ὁποίων τὸν πυρῆνα ἀπετέλουν οἱ Μακεδόνες, κατήντησεν, ὡς προεῖρηται, εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐν

Παροπκμισάδαις πρότερον κτισθεῖσαν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐντεῦθεν δὲ πρὸς τὰ βόρεια τῆς Ἰνδικῆς βαδίζων, τὸν μὲν Ἰφαιστιώνα καὶ τὸν Περδίκκαν, ἀναλαβόντας μέγας τοῦ στρατοῦ, διέταξε νὰ καταλάβωσι τὰς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Κωφῆνος πόλεις καὶ ἀπειθυνηθῶσι πρὸς τὸν Ἰνδόν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς κυριωτέρας δυνάμεως ἐστράφη πρὸς τὸν Χαάσπην (τὸν περ' Ἀρξίανῳ Χάσπ), ὅπου ἀπήντησε πολλὰ μάχημα ἔθνη, οἷον τοὺς Ἀσπασίους, Γουράιους, Ἀσσανήνας κλ. καὶ διὰ συνεχῶν πολέμων, ἐν οἷς πολλάκις ἐξέθετο τὴν ζωὴν του εἰς κίνδυνον, κατώρθωσε, διαρκούντος τοῦ θέρους, νὰ κυριεύσῃ τὴν μετὰ τοῦ Κωφῆνος καὶ τοῦ Ἰνδοῦ χώραν. Ἀκολούθως δὲ διὰ σχεδίων κατασκευασθεισῶν ἐπιτήδες ἐπλευσε τὸν Ἰνδόν πρὸς τὰ κάτω μέχρι τῆς γεφύρας, δι' ἧς ὁ Ἰφαιστιώνης καὶ ὁ Περδίκκας προλαβόντες εἶχον ἤδη ζεύξει τὸν ποταμὸν (πλησίον τοῦ νῦν Ἀττάκ), καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος τοῦ προσεχούς ἔτους (326), ἀφοῦ ἐν τῷ μετὰ τοῦ ἐπεσεκέρθη τὴν (κατὰ μυθικὰς παραδόσεις) ὑπὸ τοῦ Διονύσου (Βάκχου) κτισθεῖσαν πόλιν Νύσσαν, κειμένην περὰ τὴν νῦν Γισνήν, διέβη τέλος τὸν Ἰνδόν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οὕτω λεγομένην *Πενταποταμίαν* (Πεντασίαπ), ἥτοι τὴν ὑπὸ τῶν πέντε τοῦ Ἰνδοῦ παραποτάμων (Ἰδάσπου, Ἀκεσίνου, Ὑδραῶτου, Ὑφάσιος, καὶ Ζαράδρου) διαρρέουμένην χώραν.

Πέραν τῆς ἀνατολικῆς τοῦ Ἰνδοῦ ὄχθης ἤρχετο ἡ ἐπικράτεια τοῦ *Ταξίλου*, μεθ' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε συνεννοηθῇ προηγουμένως, καὶ ὅστις ἤδη σπεύσας εἰς προϋπάντησιν παρέδωκεν αὐτῷ ἑαυτὸν καὶ τὸ βασιλείον του ἐν πομπῇ ἐνώπιον τῆς μητροπόλεώς του, τῶν Ταξίλων. Ἀνταμείψας δὲ τοῦτον ἐλευθερίως ὁ Ἀλέξανδρος ἕνεκα τῆς προθύμου ὑποταγῆς του καὶ λαβὼν ἱκανὴν ἐντεῦθεν ἐπικουρίαν, τὸν Μάιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστράτευσεν κατὰ τοῦ κρατικοῦ βασιλείως Πώρου (ἀντιζήλου τοῦ Ταξίλου), οὗτινος τὸ βασιλείον ἔκειτο ὑπὲρ τὸν Ὑδάσπην καὶ ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Ὑδραῶτου. Φθάσας δὲ εἰς τὸν ποταμὸν ἐκεῖνον, εὔρε παρατεταγμένον ἤδη ἐπὶ τῶν ἀντιπέραν ὀχθῶν τὸν ὑπὸ 300 πυργοφόρων ἐλεφάντων προστατευόμενον στρατὸν τοῦ Ἰνδοῦ βασιλέως· Ἡ διάβασις αὐτοῦ ἐφάνετο δυσκολωτάτη καὶ ἕνεκα τῆς ἀκριβοῦς φυλάξεως τῶν συνήθων πόρων καὶ διότι οἱ ἀρξάμενοι τότε τροπικοὶ ὕετοί εἶχον αὐξήσῃ τὰ ρεύματά του. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ δι' ἐπιτηδείων στρατηγημάτων ἐξηπάτησε τὸν ἐχθρόν, κατώρθωσεν αὐτὴν τεχνικώτατα (εἰς θέσιν ἄλλην ὅπου δὲν προσεδο-

κᾶτο)· ὁ δ' ἐκπλαγεὶς Πῶρος ἀντὶ νὰ προσβάλῃ ἀμέσως τὸν διαπεραιωθέντα ἐχθρὸν ἠρκέσθη νὰ πέμψῃ ἐν τοσοῦτῳ μοῖραν τινὰ τοῦ ἱππικοῦ ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ ἐν' ἀναχαίτισσῃ τὴν ἐπερχομένην Μακεδονικὴν φάλαγγα. Ἀποῦ δὲ οὗτος ἔπεσε μαχόμενος, τότε κατὰ πρῶτον ὁ Πῶρος προχωρήσας παρέταξε τὸν ἄπειρον αὐτοῦ στρατὸν καὶ τοὺς ἐλέφαντάς του· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα εἰδείχθη ὅτι πλῆθος ἀνεπιτήδειον δὲν δύναται ν' ἀντισταθῇ εἰς στρατὸν τακτικὸν ἐμπνεόμενον ὑπὸ αἰσθήματος φιλοτιμίας καὶ διοικούμενον ὑπὸ στρατηγοῦ ἐξόχου. Ἐν τῇ ἀμέσῳ γενομένη κραταιᾷ συγκρούσει· ὁ θρίαμβος τοῦ Ἀλέξανδρου δὲν ἦτον οὐδενὸς· τῶν προλαβόντων κατώτερος· δισμύριοι Ἰνδοὶ πεσόντες· μετὰ τρισχιλίων ἵππων καὶ ἑκατὸν ἐλεφάντων ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης· ὁ δὲ Πῶρος ἐν χρυσῷ θώρακι καὶ ἐπὶ τοῦ ἐλέφαντός του καθήμενος ἠγωνίσθη μὲν ἐρρωμένως, τρωθεὶς δὲ τὸν δεξιὸν ὦμον ἐτράπη εἰς φυγὴν· καὶ ἐπειδὴ κατεδιώκετο, ὁ Ἀλέξανδρος θέλων νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν τοῦ γενναίου ἀνδρός, ἐπεμψε πρὸς αὐτὸν πρῶτον τὸν Ταξίλην καὶ μετὰ τοῦτον, ἐπανελθόντα ἄπρακτον, ἄλλον ἐκ παλαιοῦ χρόνου φίλον τοῦ ἡγεμόνα, εἰς τὸν ὅποιον τέλος ὁ τεταλαιπωρημένος βασιλεὺς παρεδόθη. Προσπαθεῖς δὲ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἔτυχεν ἀξιοπρεποῦς δεξιῶσεως, πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἐκείνου πῶς ᾔθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ, ἀπήντησε «*βασιλικῶς*» καὶ ἀποῦ ὁ Ἀλέξανδρος προσέθετο, τί ἄλλο ἐκτὸς τούτου ἐζήτει; εἰς τὸ *βασιλικῶς*, εἶπε, περιέχονται πάντα· τότε ὁ γενναῖος νικητὴς ἀπέδωκεν αὐτῷ οὐ μόνον τὴν ἐλευθερίαν ἀλλὰ καὶ τὴν μέχρι τοῦδε κυριότητα τῶν χωρῶν του, ὅθεν ἕκτοτε τὸν εἶχε εἰς ἅπαντα πιστόν. Οὕτω δὲ μόνον διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν δύο κραταιῶν ἡγεμόνων· Ταξίλου καὶ Πῶρου ἐν τῇ κυριότητι αὐτῶν καὶ διὰ τῆς αὐξήσεως μάλιστα τῆς τοῦ δευτέρου ἐπικρατείας μέχρι τοῦ Ὑφάσιος ἐθεώρει δυνατόν τὴν παγίωσιν τῆς ἐπιβροῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν τῆς Ἰνδικῆς, ἐν ᾧ ἄλλως ἢ ἐξ ἀκολουθοῦσα μεταξὺ ἀμφοτέρων ζηλοτυπία ἐγγυᾶτο τὴν πίστιν τούτων πρὸς αὐτόν.

Ἀποῦ δ' ὁ Ἀλέξανδρος ἔκτισε δύο πόλεις παρὰ τὸν Ὑδάσπην, τὴν *Νίκαιαν* καὶ τὴν *Βουκεφάλαρ*, τὴν μὲν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τῶν Ἰνδῶν νίκης του, τὴν δὲ πρὸς ἀπαθανάτισιν τοῦ συναγωνιστοῦ ἵππου του, ὅστις ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα ὑπὸ καύματος καὶ τῶν γηρατειῶν, καὶ διέταξε συγχρόνως τὴν κατάρτυσιν ἐνὸς Ἰνδικοῦ στόλου,

διεύθυνε τὴν πορείαν του εἰς τὴν κατ' ἄρκτον ὀρεινὴν χώραν σπεύδων νὰ καθυποτάξῃ τὰ ἐπὶ ἐλευθέρᾳ ὀρεινᾷ ἔθνη τῆς Πενταποταμίας. Ὑπερβάς δὲ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τὸν Πλατὺν Ἀλεσίνην (παρὰ τὸν ὅποιον ἔκτισε καὶ ἄλλην Ἀλεξάνδρειαν) καὶ ὑποτάξας τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ἰδραώτου, κατήντησε διὰ τοῦ ποταμοῦ τούτου εἰς τὴν χώραν τῶν αὐτῶ λεγομένων Ἐλευθέρων Ἰνδῶν (Καθαίων, Ὁξυδράκων, Μαλλῶν κλ.), ὅπου εὗρε μεγάλην ἀντίστασιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ πολεμήσῃ πολέμους βροτολοιγούς, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὀχυρᾶς καὶ πολυανθρώπου πόλεως, τῶν *Σαργάλων*, ἐν ᾗ μόνον ὑπὲρ τοὺς 1100 Μακεδόνες ἐπληρώθησαν βαρέως.

Φθάσας δὲ εἰς τὸν Ἰφασιν, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ τέρμα τῆς Πενταποταμίας, καὶ λαθὼν αὐτόθι πληροφορίας εὐαρέστους περὶ τῆς ἐνδοτέρης Ἰνδικῆς καὶ ἰδίως περὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ πολιτεύματος τῶν τοῦ Γάγγου χωρῶν ἡσθάνθη ἐπιθυμίαν ἀκράτητον τοῦ νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς θαυμασίας ταύτης χώρας· ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν οἱ Μακεδόνες ἠρνήθησαν ἐνταῦθα νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι· διότι εἶχον ἀποκάμει ἐκ τῶν ἀδιακτάπων ἀγῶνων καὶ τῶν μεγάλων ταλαιπωριῶν, ἃς μέχρι τοῦδε ὑπέστησαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τοσοῦτῳ ἐπέμενεν ἰσχυρῶς εἰς τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ καὶ οὔτε ἡ ἔμφρων καὶ μετὰ παρρησίας ἀντιπαράστασις τοῦ πιστοῦ καὶ γηραιοῦ στρατηγοῦ Κοίνου, ὅστις ἐκίνησεν ὅλων τῶν περιεστώτων τὰ δάκρυα, ἐδυνήθη νὰ τὸν μεταπείσῃ μετὰ ταῦτα δ' ἀνεχώρησεν εἰς τὴν σκηνὴν του καὶ δὲν ἐφάνη τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἐκεῖνοι ἤθελον μεταβάλλει γνώμην· ἰδὼν δὲ ὅτι τὸ μέσον τοῦτο δὲν ἐτελεσφόρησε, τὴν τετάρτην ἡμέραν τέλος ἀπεφάσισε νὰ ὑύσῃ εἰς τοὺς Θεοὺς διὰ τὴν μέλλουσαν δῆθεν τοῦ Ἰφασίος διάβασιν, καὶ ἐπειδὴ τὰ σημεῖα δὲν ἦσαν αἴσια, ἐφάνη ὅτι ὑπετάσσετο ὅχι εἰς τῶν στρατιωτῶν ἀλλ' εἰς τῶν Θεῶν τὴν θέλησιν, ὅθεν πλήρεις ἀγαλλιάσεως οἱ στρατιῶται ἔτρεχον εἰς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ καὶ τὸν εὐλόγουν « ὅτι ἀνίκητος πάντοτε παρὰ μόνων τῶν Μακεδόνων ἔσπερξε νὰ νικηθῇ ». Οὕτως ἄρα ὁ Ἰφασις πρὸς νότον, ὡς ὁ Ἰαξάρτης πρότερον πρὸς ἄρκτον, ἐγένετο τὸ ὄριον τῶν δορικτησιῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἐπομένως, ἀφ' οὗ πρὸς δὴλῳσιν τοῦ μέχρι τίνος νικῶν προέβη, διετάξε νὰ κατασκευασθῶσιν δώδεκα πυργοειδεῖς βωμοί, κατὰ τὸν Αὐγούστον τοῦ 326 ἐπεχείρησε τὴν ἐπάνοδον

διὰ φιλικῆς γῶρας πρὸς τὸν Ὑδάσπην, ὅπου τὸν ἐν τῷ μεταξὺ κατασκευασθέντα στόλον (ἐκ 2000 ὡς ἐγγίστα σκαφῶν) ἐξήρτυσεν ἤδη ἐντελῶς, μεταχειρισθεὶς ὡς πληρώματα τοὺς ἐν τῷ στρατῷ εὕρισκόμενους· ἐπιτελθεῖς πρὸς τοῦτο ἄνδρας (κατὰ τὸ πλεῖστον Φοίνικας, Αἰγυπτίους, Κυπρίους καὶ Κᾶρας) καὶ ἀποδείξας Ναύαρχον μὲν ἄνδρα ἀξιώτατον, τὸν Νέαρχον, Κυβερνήτην δὲ τὸν Ὀνησίκριτον. Προέθετο δὲ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν οὐ μόνον νὰ γνωρίσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκασφαλίσῃ δι' Ἑλληνομακεδονικῶν ἀποικιῶν ὅλον τὸν ῥοῦν τοῦ Ἰνδοῦ, ὥστε οὕτω νὰ καταλίπῃ εἰς τὰ περιρρικούντα Ἰνδικὰ ἔθνη ἔμμονον τῆς δυνάμεώς του ἐντύπωσιν καὶ συνάμα νὰ εὐκολύνῃ εἰς τὸ μέλλον τὸν σύνδεσμον τῆς Περσίας μετὰ τῆς Ἰνδικῆς.

Ἐν ᾧ δὲ δύο στρατοὶ ὑπὸ τὸν Κρατερὸν καὶ Ἡφαιστίωνα προὔχουσαν διὰ ξηρᾶς πρὸς τὰς ἀνωτέρω ὄχθας τοῦ Ὑδάσπου, ὁ Ἀλέξανδρος ἐμβιθασθεὶς μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς εἰς τὸν στόλον ἔφθασε τὴν πέμπτην ἡμέραν εἰς τὴν σύρροιν τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ καὶ τοῦ Ἀκεσίνου καὶ διέπλευσεν αὐτὸν ὄχι ἀκινδύνως καὶ ἀζημίως. Ἀποβὰς δ' ἐνταῦθα εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ μαχμιωτάτου ἔθνους τῶν Μαλλῶν, ἐκυρίευσεν μὲν πολλὰς αὐτῶν πόλεις ἐξ ἐφόδου, κατὰ τὴν ἄλωσιν ὅμως τῆς ὀχυρᾶς μητροπόλεως τῶν περιέστη εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, διότι εἰσπηδήσας εἰς τὸ φρούριον πρῶτος εὗρεθι πολλὴν ὥραν ἐκτεθειμένος· εἰς τὰ βέλη τοῦ ἐχθροῦ, ἕως οὗ ὁ Πευκέστης καὶ ὁ Λεοννάτος, ἀναβάντες μετοῦ πολυ, ἐδυνήθησαν νὰ τὸν καλύψωσι, τρωθέντα ἤδη καὶ χαμαὶ κείμενον, διὰ τῶν ἀσπίδων τῶν. Ἐν τούτοις ἡ τολμηρὰ αὕτη πράξις τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς καὶ ἡ ταχεὴ ἄλωσις τῆς ὀχυρᾶς πόλεως συνεπήγαγε τὴν πλήρη καὶ πρόθυμον ὑποταγὴν τῶν Μαλλῶν, τῶν ὁποίων τὸ παράδειγμα ἠκολούθησαν οὐ μόνον οἱ ἄνδρεῖσι Ὀξυδράκκαι ἀλλὰ καὶ πολλὰ ὅμορα ἔθνη, διὰ πρεσβειῶν καὶ πλουσίων δώρων ἐμφανισθέντα. Ἀκολούθως ὁ Ἀλέξανδρος ἔπλευσε διὰ τοῦ Ὑδραῶτου εἰς τὸν Ἀκεσίνην καὶ παρὰ τὴν συμβολὴν τούτου εἰς τὸν Ἰνδὸν ἐκτισεν ἐπώνυμον ἄλλην πόλιν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ τοῦ 325 ἔτους ἤρξατο νὰ διαπλέῃ τὸν κυρίως Ἰνδόν, ἐν ᾧ ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς ὑπὸ τὸν Κρατερὸν ὤδευε παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην ἔχων τὴν παραγγελίαν νὰ ὑποτάσῃ τὰ ἐναντιούμενα ἔθνη. Ἡ στρατεία οὕτω προήχθη ἄνευ οὐδενὸς κωλύματος μέχρι τῆς γῶρας τῶν Σογδιῶν, τῶν ὁποίων ἡ μητρόπολις μετεβλήθη εἰς Σογδιανήν.

Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐγένετο ἡ καθέδρα τῆς τοῦ κατωτέρου Ἰνδοῦ Σατραπείας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἤλπισεν, ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἤθελον σπεύσει οἱ τῆς κάτω Ἰνδικῆς ἡγεμόνες (ὧν οἱ ὀνομαστότεροι ἦσαν: ὁ Μουσικανός, ὁ Ὄξυκανός καὶ ὁ Σάμβος) νὰ τῷ προσφέρωσι τὴν ὑπόκλισιν τῶν ἐξεναντίας ὅμως, ἕνεκα τῆς ἐπιβροῆς τοῦ τάγματος τῶν Βραχμάνων, ὅπερ εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐδέσποζε τῶν τε ἡγεμόνων καὶ τῶν κατοίκων καὶ πᾶν ξένον ἐθεώρει μετὰ δυσπιστίας καὶ περιφρονήσεως, εὔρε πανταχοῦ σπουδαίαν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν αὐτοστρατηγῶν καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου (ιδίως διὰ τῆς ἀνασταυρώσεως πολλῶν Βραχμάνων) ἐδυνήθη νὰ ὑπερνικήσῃ· μετὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐπάνοδόν του εἰς τὴν εἰρημένην Σογδιανὴν Ἀλεξάνδρειαν πέμψας τὸ τρίτον μέρος τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Κρατερὸν διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Περσίαν πρὸς καταστολὴν τῶν ἐν τῷ μεταξὺ αὐτόθι ἀναρρυσσῶν ἀταξιῶν καὶ ταραχῶν, αὐτὸς ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν τοῦ Ἰνδοῦ σπεύδων νὰ καταλάβῃ τὸ ὑπὸ τῶν στομίῶν τοῦ ποταμοῦ τούτου σχηματιζόμενον Δέλτα, ὡς θέσιν ἐπιτηδεῖαν πρὸς τὴν ἐμπορικὴν ἐπιμειξίαν μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν ἔθνων καὶ συνάμα πρὸς διατήρησιν τῆς ἀκωλύτου συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν χωρῶν τοῦ Γάγγου καὶ τοῦ λοιποῦ κράτους του. Εἰς πραγματοποίησιν δὲ τοῦ μεγάλου τούτου βουλεύματός του ἐξελέχθη τὴν πόλιν Πάτταλα, καιμένην ἐκεῖ ὅπου ὁ ποταμὸς σχηματίζει τὸ εἰρημένον Δέλτα, τὴν ὠχύρωσεν ἐπιμελῶς καὶ περιεποιήσατο αὐτῇ ὅσα μέσα ἐδύναντο νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ταχεῖαν ἀκμὴν της. Ἐφεξῆς δ' ἀπεφάσισε νὰ ἐξετάσῃ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰνδοῦ καὶ πρῶτον μὲν κατέπλευσε τὸν δεξιὸν ἐκείνου βραχίονα καὶ ἔφθασεν ἐν μέσῳ πολλῶν κινδύνων εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος (τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν) μέχρι τῆς νήσου, ἣν ὁ Ἀρξικανὸς ὀνομάζει Κυλλοῦταν, ἔπειτα δὲ πάλιν, ἀπὸ τῶν Παττάλων ὀρμώμενος, ἐξήτασε καὶ τὸν δεῦτερον τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος πλοῦν, καὶ τότε, μετὰ τὴν διπλὴν ταύτην ἔρευναν, ἐπιτρέψας εἰς τὸν Νέαρχον τὴν κυβέρνησιν τοῦ στόλου, ἵνα ἐκ τῶν βραχιόνων ἐκείνων πλεύσῃ πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ ἐπομένως εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγριος, αὐτὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ κατὰ ξηρὰν διὰ τῆς Γεδρωσίας.

§. 7. Ἐπιστροφή τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Περσίαν· τε-
λευταῖοι χρόνοι τῆς βασιλείας του· θάνατος
αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι.

Τὴν διὰ τῆς Γεδρωσίας δυσχερῆ καὶ ἐπικίνδυνον ὁδοιοποιεῖν ἐξε-
λέχτο ὁ Ἀλέξανδρος τοῦτο μὲν ἵνα μὴ ἐγκαταλίπη τὴν μεταξὺ τοῦ
Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἑκτενῇ χώραν εἰς ἔθνη ἀνυπότακτα,
ἅτινα ἐδύναντο νὰ ταραξῶσι τὴν συνάφειαν τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυ-
τικῶν κατακτητῶν, τοῦτο δὲ καὶ κυρίως ἵνα διευκολύνῃ εἰς τὸν πα-
ραπλέοντα στόλον τὴν προσέγγισιν αὐτοῦ εἰς τὰς ἀκτὰς χάριν προ-
μηθεύσεως τροφῶν καὶ ποτίμου ὕδατος. Ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ λοιπὸν ὑπερ-
βάς διὰ τῆς χώρας τῶν Ἀραβιτῶν τὸ παρακείμενον ὄρος ὑπέταξε
τοὺς αὐτόθι οἰκοῦντας μαχίμους Ὀρείτας, μετέβαλε τὴν πρωτεύουσάν
των Ῥαμβακίαν εἰς Ὀρειτικὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ κατέστησεν αὐτὴν
ἐδραν νέας σατραπείας, εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ὁποίας κατέλιπε τὸν
Λεοννάτον μεθ' ἑνὸς μέρους τοῦ στρατοῦ ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν στόλον
κατὰ τὴν ἐκεῖ προσόρμισίν του· ἐντεῦθεν δὲ προῆλθεν εἰς τὴν κυρίως
Γεδρωσίαν καὶ βαδίζων παρὰ τὰς ἀμυώδεις ἀκτὰς, ὅπου δὲν ὑπῆρ-
χον εἰμὴ ἄθλιναι τινὲς ἰχθυοφάγων καλύβει, διέταξε ν' ἀνορυχθῶσιν
ἐνταῦθα φρέατα καὶ συναχθῶσι πανταχόθεν ζωοτροφίαι χάριν τοῦ
στόλου. Ἐν τούτοις τὰ δεινὰ τῆς ὁδοιοποιίας ῥύξανον καθεκάστην, ἡ
δ' ἐλάττωσις τῶν τροφίμων γινομένη ἐπὶ μᾶλλον ἐπαισθητὴ ἤρξατο
νὰ παραλύῃ τοὺς δεσμοὺς τῆς τάξεως, ὥστε ὅταν μίαν ἡμέραν οἱ
στρατιῶται πεισθέντες ὑπὸ τοῦ λιμοῦ ἐπέπεσαν ἐπὶ τῶν ὀλίγων ἐσ-
φραγισμένων ζωοτροφῶν καὶ τὰς κατηνάλωσαν διαμιᾶς, ὁ Ἀλέξαν-
δρος μαθὼν τὴν ἀνάγκην αὐτῶν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ φανῇ συγκα-
ταβατικός. Ἀλλ' εἰσέτι προέκειτο τὸ τρομερώτατον τῆς ἐρήμου μέ-
ρος· βαθύ τι ἀμμώδες πέλαγος, ἄνδρον παντελῶς καὶ στερημένον
πάσης βλαστήσεως· μέγα μέρος τῆς στρατιᾶς μετὰ τῶν ὑποζυγίων
ὑπὸ λιμοῦ καὶ δίψης καταττηκόμενον, ὑπὸ φλογεροῦ πνεύματος καὶ
κονιορκτοῦ πνιγόμενον καὶ εἰς παντοίας περιπίπτον νόσους ἀπώλετο
ὀδυνηρῶς· ὁ δ' ὀλεθρος ἐφαίνετο καὶ εἰς τοὺς ἐπιζῶντας βέβαιος ὅταν,
ἀφανισθέντων ὑπὸ τοῦ ἐπιπνεύσαντος ἀέμου ὅλων τῶν σημείων τῆς
ὁδοῦ, καὶ οἱ ἐγχώριοι αὐτοὶ ὁδηγοὶ ἡγνόουν ποῦ εὕρισκοντο· μόνον
δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις μετὰ πάντων ὑπέστη τὰ πάντα γενναίως,

ἐδυνήθη διὰ τῆς εὐφυΐας του νὰ εὕρῃ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ διέξοδον, ἐν ᾧ ἀποκλίνας πρὸς νότον ἀνεκάλυψεν οἶκον ἐν τῇ ἀκτὶν τῆς θαλάσσης, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐβάδισεν ἑπτὰ ἔτι ἡμέρας, καὶ ἔπειτα τραπείς αὐθις πρὸς τὴν μεσόγαιαν ἀφίχθη τέλος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Γεδρωσῶν τὰ *Ποῦρα*, ὅπου ἀνέπαυσε τὸ περιωθὲν (σχεδὸν τὸ τέταρτον) μέρος τοῦ στρατοῦ μετὰ ἐξηκονταήμερον διὰ τῆς φρικώδους ἐρήμου ὁδοιορίας.

Ἐντεῦθεν δ' ὁ Ἀλέξανδρος προήλασεν εἰς Καρμανίαν, ὅπου συνήντηθη μετὰ τοῦ Κρατεροῦ, ὅστις διὰ τῆς Ἀραχωσίας καὶ Δραγγιανῆς ὤδευσεν εὐτυχέστερον μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς καὶ τῶν Ἐλεφάντων· συγχρόνως δ' ἔλαβεν ἐνταῦθα καὶ τὴν ἀγγελίαν τῆς εἰς τὰ παράλια ἐμφανίσεως τοῦ στόλου, τὸν ὅποιον ἐνόμιζεν ἀπολωλότα, καὶ ὅταν ἶδε τὸν Νέαρχον προσερχόμενον εἰς ἀναζήτησιν αὐτοῦ, ἡσθάνθη χαρὰν τοσαύτην, ὥστ' ἐδάκρυεν εἰπὼν ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο εἰς αὐτὸν πολυτιμωτέρα παρὰ τὴν κτῆσιν ὅλης τῆς Ἀσίας. Ἐν ᾧ δὲ τοῦντεῦθεν ὁ στόλος ἐξηκολούθησε τὸν παράλιον πλοῦν ἵνα διὰ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πασιτίγρητος καὶ ἐφεξῆς διὰ τοῦ Χοάσπου καταντήσῃ εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ ἐξεπέμφθη κατὰ γῆν καὶ ὁ Ἡρκιστίων μετὰ τινος μοίρας τοῦ στρατοῦ, ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν ἐλαφροτάτων καὶ τῶν ἑταίρων τοῦ ἱππικοῦ κατευθύνθη πρὸς τὴν Περσίδα σπεύδων νὰ φέρῃ τὴν ταχίστην ἐπανόρθωσιν εἰς τὰς ἀταξίας, καταπιέσεις καὶ στάσεις, εἰς αἷ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του πολλοὶ Σατράπαι καὶ ἄλλοι τῶν ἐν τέλει εἶχον ἐξοκείλει ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι δὲν ἤθελεν ἐπανελθεῖ ἐκ τῆς Ἰνδικῆς. Πάντας δὲ τούτους ἐτιμώρησεν αὐστηρῶς, τὸ μὲν ἵν' ἀποτρέψῃ καὶ ἄλλους ἐκ παρομοίων πράξεων, τὸ δὲ ἵνα ἱκανοποιήσῃ τοὺς παθόντας καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτῶν πρὸς τὴν δυνάμιν του· εἰς δὲ μόνους τῶν αἰσχυροτάτων ἀνθρώπων, ὁ τοῦ βασιλέως ἀνώτατος Ταμίης *Ἀρπαλος*, ὅστις ἐσφραγίσθη ἀκορέστως καὶ ἀναιδῶς τοὺς εἰς τὴν ἐπιτήρησίν του ἐπιτραπέντας θησαυροὺς, ἀπέφυγε τὴν δικαίαν ποινὴν διὰ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα δραπετεύσεώς του.

Παραδοὺς δὲ ἤδη ὁ Ἀλέξανδρος τὴν διοίκησιν τῆς Περσίδος εἰς τὸν Πευκέσταν κατὰ τὸν Φεβρ. τοῦ 324 προέβη εἰς Σοῦσα, ἐνθα παρεγένοντο ἄρτι ὅτε Ἡρκιστίων μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ καὶ τῶν Ἐλεφάντων ἀπὸ τῆς Καρμανίας καὶ ὁ Νέαρχος ἀπὸ τοῦ Πασιτίγρη-

τος. Ἐπὶ τῇ προσκλήσει δ' αὐτοῦ συνέβησαν πάντες οἱ Μεγιστάνες τοῦ ἀπεράντου κράτους μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ θυγατέρων τῶν εἰς τὴν θαυμασίαν ἑορτὴν, τὴν ἐπιτήδεις παρασκευασθεῖσαν πρὸς ἀποτέλεισιν καὶ καθιέρωσιν τοῦ μεγάλου περὶ ἐνώσεως καὶ συγχωνεύσεως ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν στοιχείων βουλεύματός του. Πρῶτος δὲ αὐτὸς ἐπανηγύρισε τὴν σύζευξιν αὐτοῦ μετὰ τῆς πρεσβυτέρας τοῦ Δαρείου θυγατρὸς (Βαρσίνης κατ' Ἀρριανόν, Στατεΐρας δὲ κατὰ Διόδωρον καὶ Πλούταρχον)· κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ αὐτοῦ οὐ μόνον οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν καὶ φίλων, 80 τὸν ἀριθμὸν, ἔγνημαν συγχρόνως τὰς εὐγενεστάτας Περσίδας παρθένους (ὡς π. χ. ὁ Ἰφκιστίων τὴν νεωτέραν τοῦ Δαρείου θυγατέρα Δρυπῆτιν, ὁ Κρπτερὸς τὴν τοῦ Δαρείου ἀνεψίαν κλ.), ἀλλὰ καὶ μύριοι ἄλλοι κατωτέρας τάξεως Μακεδόνες· ἐπέσθησαν νὰ συνέλθωσιν εἰς γάμον μετὰ Περσίδων. Ἡ λαμπρότης δὲ, μεθ' ἧς οἱ γάμοι οὗτοι ἐτελέσθησαν ἐν Σούσις, πέντε ἡμέρας κατὰ σειρὰν διὰ παντοίων τέψεων, ἰδίως γυμνικῶν καὶ μουσικῶν ἀγώνων, ὑπερέβαινε πᾶν ὅ,τι ἶδεν ἕως τότε ἡ Ἀσία (*). Κατὰ τὴν μεγάλην δὲ ταύτην ἑορτὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἐδείξε πρσιφανῶς τὴν συνήθη αὐτῷ ἄκραν ἐλευθεριότητα· διότι τοὺς μὲν γήμεντας Περσίδας ἐπροίκισε πλουσιώτατα, ὅλων δὲ τῶν συναγωνισθέντων μετ' αὐτοῦ στρατιωτῶν τὰ χρέη, εἰς τάλαντα δισμύρια συμποσούμενα, ἐπλήρωσε προθύμως· ἔδωκε δὲ προσέτι καὶ δῶρα διάφορα εἰς πολλοὺς, κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου καὶ τὸν βαθμὸν, καὶ τέλος ἐστεφάνωσε διὰ χρυσοῦν στεφάνων τοὺς εὐδοκιμήσαντας μάλιστα εἰς ἀνδραγαθίαν.

Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ ἀνώτεροι στρατηγοὶ ἐδέχοντο εὐγνωμόνως ταῦτα τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰ μεγαλοδωρήματα, τὸ μέγα πλῆθος τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ ἐφαίνετο δυσπρεστημένον, μὴ ἀνεχόμενον τὴν πρὸς τοὺς Ἀσιάτας ἐξίσωσίν του· ἀφοῦ μάλιστα ἶδε συγκατα-

---

(*) Εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην ἀναφέρεται καὶ παράδοξόν τι ἐπεισόδιον, ᾧ ἐκούσιος ὀλακαυτώσις τοῦ Καλάνου. Ὁ Ἰνδὸς οὗτος Γυμνοσοφιστής, ὅστις ἀπὸ Ταξιῶν ἡκολούθησε τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν καὶ διὰ τῆς συνέσεως καὶ εὐσεβείας του εἴλκυσε τὴν ἀγάπην τοῦ βασιλέως καὶ τὸ σέβας ἀπάντων, γέρων ὀγδοηκοντούτης, κατὰ πρῶτον ἤδη νοσήσας ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ, κατὰ πάτριον ἔθος, τὸ βάρος τῆς νόσου, ἣτις ἐδύνατο νὰ ταράξῃ τὴν ἡρεμίαν τῆς ψυχῆς του, ῥίψας ἑαυτὸν ἐπὶ πυρᾷ, ἀναφθείσσης ἐπιτήδεις, μετὰ τοσαύτης ἀταραξίας, ἣτις ἐξέπληξε πάντας τοὺς περιεστώτας.

τασσομένους ἤδη εἰς τὸν στρατὸν τρισμυρίους νέους Πέρσας (τοὺς οὕτω κληθέντας Ἐπιγόνους), τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος, πρὶν ἢ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Ἰνδικήν, ἐκλέξεας ἐκ διαφόρων δορικτήτων ἐπαρχιδῶν, εἶχε διατάξει ν' ἀσκηθῶσι τὰ πολέμια κατὰ τὸν Μακεδονικὸν τρόπον, δυσηρεστήθη ἔτι μᾶλλον, καὶ τὴν δυσαρέσκειάν του ἀπέδειξε διαῤῥήδην μετοῦπολυ, ὅταν ἐκεῖνος, μετὰ τὸν ἀπὸ τῆς Σουσιανῆς διὰ τοῦ Εὐλαίου εἰς τὴν θάλασσαν κατὰπλουν του, ἀναβὰς διὰ τοῦ Τίγρητος εἰς τὴν πόλιν Ἰλιν καὶ εὐρὼν αὐτόθι τὸν Περσιστῖωνα ἐστρατοπεδευμένον μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, ἐκήρυξεν ὅτι ἀπολύει τῆς στρατιᾶς ὅλους τοὺς γεγηρακότας καὶ πεπηρωμένους καὶ ἀποπέμπει αὐτοὺς εἰς τὴν πατρίδα των. Ὅλος ὁ στρατὸς τότε θεωρήσας τὴν ἀπομάκρυνσιν τινῶν ὥς ὕβριν καὶ περιφρόνησιν ἐζήτησε τὴν ἀπόλυσίν του. «*Δὲν ἔχει ἡμῶν πλέον χρειαί, ἐφώναζον τινές· ἄς στρατεύσῃ μετὰ τοῦ πατρὸς του Ἀμωτος, καὶ μετὰ τῶν νεανίσκων Περσῶν*». Ὁ Ἀλέξανδρος ὡς ἤκουσε τοὺς λόγους, τούτους ὠργίσθη σφόδρα καὶ καταπαθῆσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἡγεμόνων ἀπὸ τοῦ βήματος διέταξε τὴν σύλληψιν τῶν ἐπισημοτέρων ἐκ τῶν ταραξάντων τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἀπαγωγὴν αὐτῶν (δεκατριῶν τὸν ἀριθμὸν) εἰς θάνατον. Ἐπειτα δ' ἀναβὰς εἰς τὸ βῆμα ἀπήγγειλε πρὸς τοὺς ἄλλους λόγον ἐκτενῆ, δι' οὗ τοὺς ὑπεμίμνησκεν ὅσα αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ του ἔπραξαν ὑπὲρ τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους καὶ ἐζήτησε νὰ τοῖς ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ Μακεδόνες, ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἤθελον ἔχει οὐδεμίαν σημασίαν, καὶ ὅτι ἤδη κέκτηται καὶ ἄνευ τούτων δύναμιν μεγάλην. Μετὰ δὲ τὴν ἐμιλίαν ταύτην ἀναχωρήσας εὐθύς εἰς τὸν οἶκόν του ἔμεινεν ἐνταῦθα δύο ἡμέρας μὴ ἐπιτραπευμένου εἰς οὐδένα νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν του, τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν συστήσας *Περσικόν τι ἄγλημα* καὶ φυλάξας τὰ ὀνόματα τῶν Μακεδονικῶν ταγματῶν ἐκάλεσε τοὺς ἐπιλέκτους τῶν Περσῶν καὶ διένειμεν αὐτοῖς τὰς ἡγεμονίας καὶ συγχρόνως εἰς ἐκείνους, οὓς κατὰ τὸ ἔθος τῆς Περσικῆς οὐλῆς ἀπέφηνε συγγενεῖς, ἔδωκε τὴν ἄδειαν νὰ τὸν φιλώσιν. Οἱ δὲ Μακεδόνες, ἅμα ἔμαθον τὰ γενόμενα μετανόησαντες, ἔδραμον σωρηδὺν εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον, ἔρριπτον τὰ ὅπλα πρὸ τῶν θυρῶν καὶ ἱκέτευσον νὰ τοῖς ἐπιτραπῇ ἡ εἰσόδος ἵνα παρὰδώσωσι τοὺς αἰτίους τῆς ταραχῆς· ἄλλως, ἔλεγον, δὲν θέλουσιν ἀναχωρήσει ἐκ τῆς οὐλῆς, μέχρις οὗ λάβει περὶ αὐτῶν οἶκτον ὁ Ἀλέξανδρος. Αἱ δ' ἔμαθε ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἐξῆλ-

θεν εὐθύς καὶ ἰδὼν ἐνώπιόν του τοσούτους γονυπετεῖς καὶ σὺν οἰμωγῇ βοῶντας, δὲν ἐδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα. Πλησιάζαντος δὲ τινος πρὸς αὐτὸν, τὸνομα Καλλίνου, καὶ εἰπόντος «*Τοῦτο λυπεῖ μόνον τοὺς Μακεδόνας, ὃ Βασιλεῦ, ὅτι ὠνόμασας τινὰς τῶν Περσῶν συγγενεῖς καὶ οὗτοι σὲ φιλοῦσιν, ἐν ᾧ οὐδεὶς τῶν Μακεδόνων ἀπῆλυνσε μέχρι τοῦδε τῆς τιμῆς ταύτης*» ὁ Ἀλέξανδρος ὑπολαβὼν. «*Πάντας λοιπὸν ὑμᾶς, εἶπεν, ἀποφαίνομαι συγγενεῖς καὶ ἀπὸ τοῦδε οὐτῶ θέλω σᾶς ὀνομάζει πάντοτε*» τότε δὲ τὸν ἐφίλησε πρῶτος ὁ Καλλίνης καὶ μετ' αὐτὸν πᾶς ὅστις ἤθελε, καὶ οὕτω δὴ οἱ στρατιῶται ἀναλαβόντες τὰ ὄπλα, βοῶντες καὶ παιανίζοντες ἀπῆλθον εἰς τὸ στρατόπεδον· τὴν γενομένην δὲ συνδιαλλαγὴν ἐπεσφράγισεν ἐορτὴ τις μετ' εὐωχίας δημοσίας, τῆς ὁποίας μετέσχον, ὡς λέγεται, ἑννεακισχίλιοι· Εὐθύς δὲ κατόπιν ἀπελύθησαν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας μύριοι ἐθελονταὶ Μακεδόνες, ὅσοι διὰ γῆρας ἢ τινὰ ἄλλην συμφορὰν κατέστησαν ἀπώλετοι, καὶ εἰς αὐτοὺς ἔδωκεν ὁ Ἀλέξανδρος οὐ μόνον τοῦ παρελθόντος χρόνου ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος μέχρι τῆς οἰκαδὲ ἐπανόδου τῶν τὸν μισθὸν, ὑπὲρ δὲ τὴν μισθοφορὰν καὶ τάλαντον εἰς ἕκαστον. Ἡγεμόνα δὲ καὶ φύλακα αὐτῶν συνέπεμψε τὸν πιστόν του Κρατερὸν, προωρισμένον ν' ἀναπληρώσῃ ἐν τῇ διοικήσει τῆς Μακεδονίας τὸν Ἀντίπατρον, ὅστις μετεκαλεῖτο ἤδη εἰς Ἀσίαν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν δὲ τῶν Ἀπομάχων ὁ Ἀλέξανδρος μετέβη εἰς Ἐκβάτανα, ὅπου ἐν τῷ μέσῳ τῆς λαμπρᾶς τῶν μεγάλων Διονυσίων πανηγύρεως καὶ τῶν παντοδαπῶν τέρψεων ὁ *Ἡφαιστίων*, τοῦ βασιλέως ὁ ἄκρος φίλος, μετ' οὐ παιδιόθεν συνέζησεν ἐν ἀδιακόπῳ ἁρμονίᾳ πνεύματος καὶ καρδίας, νοσήσας ἀπέθνηεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν· ὁ Ἀλέξανδρος ἡσθάνθη λύπην ἀμύθητον διὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ· τρεῖς ἡμέρας ἔμεινεν ἀναυδὸς καὶ ἄσιτος παρὰ τῷ νεκρῷ, τὴν δὲ τετάρτην συνελθὼν εἰς ἑαυτὸν διέταξε νὰ κομίσωσιν αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα, προθέμενος νὰ ἐκτελέσῃ βραδύτερον τὴν ταφὴν του ἐπιφανεστάτην. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ, πρὸς διασκέδασιν τῆς λύπης, ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ ὄρειου ἔθνους τῶν Κοσσιῶν, τοῦ μόνου ἔτι ἀνυποτάκτου ἐν τοῖς δυτικαῖς μεθορίαις τῆς Περσίας καὶ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις καταβιβλὼν αὐτὸ, μετὰ πεισματικὴν ἄμυναν, τὸ ἠνάγκασεν νὰ συνοικισθῇ ἐν σταθεραῖς κατοικίαις.

Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἔτους τοῦ 323 ἔτους, ὅμα ἀποπερπαθόντος τοῦ

εἰρημένου συντόμου πολέμου, ἀνέζευξε μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως εἰς Βα-
 θυλῶνα, τὴν ὁποίαν διανοεῖτο νὰ καταστήσῃ κέντρον τῆς ἀπεράντου
 μοναρχίας του. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον, ὄντος ἤδη αὐτοῦ ἐν Βα-
 θυλῶνι, ἦλθον πανταχόθεν σχεδὸν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου πρέσβεις,
 οἱ μὲν συγχαίροντες αὐτὸν ἐπὶ τοῖς μεγάλοις κατορθώμασιν, οἱ δὲ
 στεφανοῦντες, ἄλλοι δὲ φιλίαν καὶ συμμαχίαν προτείνοντες καὶ πολ-
 λοὶ δωρεὰς μεγαλοπρεπεῖς κομίζοντες· ἀσχολουμένου δὲ τοῦ βασι-
 λέως περὶ τὴν ὑποδοχὴν καὶ ἀπόλυσιν αὐτῶν ἤρξαντο νὰ συζῶσι
 διάφορα πλοῖα, τὰ μὲν σὺν Νεάρχῳ ἀπὸ θαλάσσης τῆς Περσικῆς
 κατὰ τὸν Εὐφράτην ἀναπλεύσαντα, τὰ δ' ἐκ Φοινίκης εἰς Θάψακον
 ἐπὶ τὸν αὐτὸν ποταμὸν κομισθέντα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βαθυλῶνα κατα-
 πλεύσαντα, ὥστ' ἐνωθέντων μετ' αὐτῶν καὶ τῶν ἐν Βαθυλῶνι ναυ-
 πηγηθέντων κατηρτίσθη στόλος τις μέγας, δι' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος προε-
 τίθετο νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν τινὰ ἐπὶ τὴν Ἀραβίαν ἐκστρατείαν, κατὰ
 πρόφασιν μὲν ὅτι μόνοι τῶν βαρβάρων οἱ Ἀραβες οὔτε πρεσβεῖαν ἀπέ-
 στείλαν οὔτε ἄλλο τι ἔργον ἔδειξαν ἢ φιλικὸν ἢ ἐπὶ τιμῇ πρὸς αὐτὸν,
 κυρίως δὲ διότι ἐθεώρει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος χώραν ἀξιόλογον διτ-
 τῶς: ὡς ἀσφαλιζούσαν τὰς δορυκτῆτους αὐτοῦ χώρας καὶ ὡς συντε-
 λούσαν εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἰνδικῆς, Αἰγύπτου καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου
 ἐμπορικὴν ἐπιμίζιν. Ἐν τῷ δὲ συνῆλθε καὶ τὸ πλείστον μέρος τοῦ
 στρατοῦ χάριν τῆς μελετωμένης Ἀραβικῆς ἐκστρατείας, εἶχον ἤδη
 ἀποπερατωθῆ αἱ πρὸς τὴν κηδεῖαν τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἡφαιστίωνος προ-
 διαταχθεῖσαι μηχαναὶ· ἡ κατασκευασθεῖσα κολοσσιαία πυρὰ (τε-
 τράπλευρος, ἐκάστης πλευρᾶς οὔσης σταδίαίς, καὶ πεντηκοντάπηχυς
 κατὰ τὸ ὕψος) ἦτο οὐ μόνον πολυτελὲς κακοσμημένη κατὰ λόγον
 τῆς γενομένης μεγάλης δαπάνης (μυρίων καὶ δισχιλίων ταλάντων),
 ἀλλὰ καὶ ἀρχιτεκτονικῶς τελειοτάτη. Ἐντὺς αὐτῆς ἐκῆν ὁ νεκρὸς ἐν
 μέσῳ παντοδαπῶν ἀγώνων καὶ ἀσμάτων· κατὰ χρησμὸν δὲ τοῦ Ἀμ-
 μωνος, κομισθέντα ὑπὸ ἐπίτηδες ἀπεσταλμένων θεωρῶν, κηρυχθέντος
 τοῦ Ἡφαιστίωνος ὡς ἡμιθέου, πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος ἐπετέλεσεν αὐτῷ
 θυσίαν, ἀκολούθως ἅπαν τὸ πλῆθος ἐμιμήθη τὸ παράδειγμα του καὶ
 τελευταῖον πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρωος ἐσφάγησαν μύρια ἱερεῖα.

Τὴν ἐκφορὰν δὲ ταύτην διεδέχθησαν ἄλλεπἄλληλοι, χάριν τῆς
 Ἀραβικῆς ἐκστρατείας, πανηγύρεις καὶ εὐωχίαι, τῶν ἐπειῶν μετεῖχε
 καὶ ὁ Ἀλέξανδρος· διότι οἰκείως πάντοτε πρὸς τοὺς συναγωνιστάς

του διακείμενος οὐδέποτε ἀπέφευγε τὰς συνευθυμήσεις· οἱ πλείστοι δὲ τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἐξ ὧν τινὲς ὑπῆρξαν μέτοχοι τῶν συμποσίων τοῦ Φιλίππου, ἐξετράπησαν εἰς ἄμετρον ἐν θερμαῖς χώραις διττῶς ἐλεύθριον οἶνοποσίαν· ὅτι δὲ παρὰ τὰς συντόνους ἀσχολίας τοιαύτη κραιπάλη ἔπρεπεν ἐξανάγκης ἢ ἀποβῆ ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν ὑγίειαν, καὶ ὅτι καὶ ὁ Ἡρακλείων κατὰ συνέπειαν αὐτῆς ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του ἀπώλετο, οὐδεμία περὶ τούτου ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ὅτι ὅμως καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἐπίσης, ὡς καὶ οἱ στρατηγοὶ του, ἐκδοτός εἰς τὴν οἶνοποσίαν καὶ τοιουτοτρόπως ἐπετάχυνε τὸν θάνατόν του, τοῦτο, καίτοι βεβαιούμενον ὑπὸ τινῶν ἱστορικῶν, φαίνεται λίαν ἀπίθανον. Ὁ Ἀλέξανδρος παρενρίσκειτο μὲν εἰς τὰ συμπόσια τῶν στρατηγῶν του, διότι ἡγάπα τὴν κοινωνικὴν διασκέδασιν, ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι ἐξέπινον ἐν μετὰ τὸ ἄλλο ποτήριον, αὐτὸς ἐν ζωηρᾷ συνομιλίᾳ ἔπινε τὸ ἐκυτοῦ βραδέως. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὴν ἀξιόπιστον τοῦ Ἀριστοβούλου μαρτυρίαν, τὴν ὁποίαν παραδέχεται καὶ ὁ φιλαλήθης Ἀρριανός, ὁ Ἀλέξανδρος «οὐκ ἔπινε πολλὸν οἶνον καὶ οἱ πότοι οὐ τοῦ οἴνου ἕνεκα ἐρίγγοντο αὐτῷ μακροί, ἀλλὰ φιλοφροσύνης τῆς εἰς τοὺς ἐταίρους». Ὅθεν εἰ καὶ μετὰ τινας ἐκ τῶν εἰρημένων εὐωχιῶν, εἰς τὰς ὁποίας παρευρέθη, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν παρὰ τῷ προσφιλεστάτῳ τῶν ἐταίρων του Μηδίῳ, τὴν πόρρω νυκτὸς παραταθεῖσαν, κατελήθη ὑπὸ πυρετοῦ καὶ ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν ἤδη ἀπεβίωσε (τὴν 21 Ἀπριλίου 323), μολαταῦτα κατὰ τὰ προειρημένα δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς κυρίας τοῦ θανάτου του αἰτίας τὴν πολυφγίαν καὶ πολυποσίαν, ὡς τινὲς ἐπίστευσαν, ἀλλὰ μᾶλλον τὰς τεραστίας ἐπὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐκστρατειῶν κακοπαθείας του καὶ τὴν ἀδιάκοπον πνευματικὴν ἐνέργειαν, τῆς ὁποίας οὐδὲ νοσῶν ἔπαυσε· καθότι μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας ἤκουε τὰς ἀναφορὰς τῶν στρατηγῶν του καὶ ἔδιδεν αὐτοῖς νέας διαταγὰς ἐπισπεύδων τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἐκστρατείαν· καὶ ἔζησε μὲν ὁ μέγας ἀνὴρ μόνον τρία καὶ τριάκοντα ἔτη, ἐβασίλευσε δὲ δυοκαίδεκα καὶ ὀκτὼ μῆνας, κατάρθωσε δὲ τόσα πολλὰ καὶ θαυμαστά ἔργα, ὅσα καὶ οἱ αὐτεῖς τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν βασιλευσάντων!

Ὁ νεκρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐμελλε νὰ μετακομισθῇ εἰς τὴν Ὀασιν τοῦ Ἀμμωνίου καὶ ἐκεῖ νὰ ταφῇ· παρελθόντων δὲ δύο ἐτῶν ἕως οὗ ἡ χρυσὴ λάρναξ καὶ ἡ πρὸς μετακόμισιν ὠρισμένη ἀρμάμαξ, ἐτοιμα-

σθῶσι, μετηνέχθη ἐν λαμπροτάτῃ πομπῇ ἐκ τῆς Βαβυλῶνος εἰς Αἴ-
γυπτον, ὅπου ὁ Πτολεμαῖος, τιμῶν τὸν Ἀλέξανδρον, ἐδέχθη τὸν κο-
μιζόμενον νεκρὸν τοῦ ἐξεληθῶς εἰς προὑπάντησίν του μέχρι Συρίας.
Ἀλλ' ὁ φρόνιμος οὗτος τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατηγός, ὅστις (ἄρχων τότε
τῆς Αἰγύπτου) ἐγίνωσκε νὰ ὠρελῇται πάντοτε πρὸς στερέωσιν τῆς
ἐξουσίας του, ἀντὶ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς Ἀμμώνιον, κατασκευάσας ἐν
τῇ ἐπωνύμῳ πόλει τέμενος (τὸ λεγόμενον Σῆμα) κατὰ τὸ μέγεθος
καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς Ἀλεξάνδρου δόξης ἄξιον, κατέθετο αὐτὸν
ἐνταῦθα καὶ τὸν ἐτίμησε δι' ἡρωϊκῶν θυσιῶν καὶ μεγάλωσπρων ἀγώ-
νων, εἰς οὓς συνέβρευσεν ἄπειρον πλήθος πανταχόθεν.

§. 8. Διαίσεις τῆς Ἀλεξάνδρου Μοναρχίας καὶ αἱ
κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον
αὐτοῦ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν ἠσθάνθη ἐγγίζον τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, πα-
ριελόμενος τὸν δακτύλιον ἔδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν Περδίκκην. Ἐρωτη-
θεὶς δὲ εἰς τίνα ἀπολείπει τὴν βασιλείαν, εἶπεν, εἰς τὸν *κράτιστον*,
καὶ προσεφθέγγετο ταύτην τελευταίαν ἀφήσας φωνὴν ὅτι «*μέγα*
ἀγῶνα αὐτῷ ἐπιτάφιος συστήσονται πάντες οἱ πρωτεύοντες τῶν
φίλων». Ἐντεῦθεν δὲ συνάγεται ὅτι ὁ διορατικὸς αὐτοῦ νοῦς προέ-
βλεπε τὸν μετὰ τὸν θάνατόν του γενησόμενον ἀναθρασμόν, καὶ ὅτι
μόνον ὁ ἰσχυρότερος ἐδύνατο νὰ ἐπικρατήσῃ. Ἐκ τῶν καταλειπομέ-
νων συγγενῶν του οὐδεὶς ὑπῆρχε, τὸν ὅποιον οἱ Μακεδόνες ἐδύνατο
ν' ἀναγνωρίσωσιν ἀκωλύτως ὡς νόμιμον κληρονόμον καὶ ὅστις ἐδύ-
νατο τὸ καθ' ἑαυτὸν νὰ καταστήσῃ ἀμέσως ἰσχυρὸν τὸ δικαίωμά του.
Ὁ ἐκ τῆς Βαρσίνης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Δαρείου, υἱὸς ἐκείνου Ἡρα-
κλῆς ἐκτὸς ὅτι ἦτο ἀνῆλιξ, ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς νόθος καθὼ γόνος ἡτ-
τημένης· ὁ δὲ ἀπὸ τῆς καλῆς Προξάνης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Βακτρίου
Ὁξύαρτου, Ἀλέξανδρος ἐγεννήθη μετὰ τρεῖς μῆνας βραδύτερον, καὶ
ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς του Φίλιππος Ἀρρίδατος ἦτο βλάξ καὶ ἀνίκα-
νος νὰ ἄρξῃ (*). Ἐν τούτοις οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν: Περ-

(*) Οἱ λοιποὶ συγγενεῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου συνίσταντο ἐκ θηλέων προσώπων:
ἦται τῆς μητρὸς του Ὀλυμπιάδος, τῆς ἀμφιθαλοῦς ἀδελφῆς Κλεοπάτρας,
χήρας τοῦ βασιλέως τῆς Ἑπείρου Ἀλεξάνδρου, τῶν δύο ἑτεροθαλῶν ἀδελφῶν

δικαίως, Λεοννάτος καὶ Πτολεμαῖος ἀπεφάσισαν ν' ἀναγνωρίσωσιν ὡς βασιλεὺς κληρονομικῶ δικαιοῦματι (κατὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπικρατοῦσαν τάξιν) τὸ τῆς Ῥοξάνης τέκνον ἂν ἤθελεν εἶσθαι ἄρρεν· ὁ δὲ Μελέαγρος, τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος ὁ ἀρχηγός, κατώρθωσε ν' ἀναγνωρισθῇ βασιλεὺς ὁ Ἀρριδαῖος, αὐτὸς δ' ἐπιμελητὴς ἢ ἐπίτροπος τῆς βασιλείας· ὁ Περδίκκας ὁμῶς καὶ ὁ Λεοννάτος ἐναντιωθέντες εἰς τὴν διάταξιν ταύτην ἐπολιόρησαν μετὰ τοῦ ἱππικοῦ τὴν Βαβυλῶνα, καὶ ἀπὸ τοῦ ἡνάγκασαν τὸν Μελέαγρον ν' ἀναγνωρίσῃ καὶ αὐτοὺς ὡς ἐπίτροπους, μετοὔπαλιν ἔπεισαν τὸν ἀσθενῆ Ἀρριδαῖον νὰ φονεύσῃ τὸν ἀντίχλόν των. Ἀποχωρήσαντος δ' ἐκούσιως τοῦ Λεοννάτου τῆς ἐπιτροπείας, ἀνέλαθεν αὐτὴν μόνος ὁ Περδίκκας, θεωρηθεὶς ὡς ὁ ἀξιώτερος διὰ τὸν λόγον, ὅτι εἰς αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων ἐνεχείρισε τὸν δακτύλιόν του. Ὄθεν ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην ὁ εἰρημένος διένειμεν ἀμέσως τὰς Σατραπείας εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν Στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου· καὶ εἰς Πτολεμαῖον μὲν τὸν Ἀγίου ἔδωκε τὴν Αἴγυπτον, εἰς δὲ τὸν Λεοννάτον τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντιω Φρυγίαν, εἰς δὲ τὸν Ἀντίγονον τὴν Παμφυλίαν, τὴν Λυκίαν καὶ τὴν καλουμένην Μεγάλην Φρυγίαν, εἰς δὲ τὸν Μένανδρον τὴν Λυδίαν, εἰς δὲ τὸν Κάσσανδρον (ἄλλον παρὰ τὸν βραδύτερον εἰς τὴν σκηνὴν παρουσιαζόμενον υἱὸν τοῦ Ἀντιπάτρου) τὴν Κρχίαν, εἰς τὸν Φιλώταν τὴν Κιλικίαν καὶ εἰς τὸν Εὐμένην τὴν Παμφλαγονίαν, τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὸν Πόντον (ἔπειτα δὲ, ἐπὶ δευτέρᾳ ἄλλης διαίρεσέως, ἐδόθησαν εἰς τὸν Πύθωνα ἢ Μηδία καὶ εἰς τὸν Σέλευκον ἢ Βαβυλωνία). Καὶ οὕτω μὲν ἐμερίσθησαν αἱ κυριώτεραι τῶν ἀνατολικῶν Σατραπειῶν, τῶν ἀπωτέρων καταλειφθεισῶν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς οὓς ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε διορίσει ἡγεμόνας. Ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ ὁ μὲν Λυσίμαχος ἔλαβε τὴν Θρᾷκην μετὰ τῶν δυτικῶν παραλίων τοῦ Πόντου, ὁ δὲ Ἀντίπατρος ἐξηκολούθησε ν' ἀρχῇ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.—Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐφάνη ὅτι διετηρήθησαν μὲν τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἐπληρώθησαν δ' αἱ ἐπιθυμίαι τῶν φιλοδόξων στρατη-

του· Θεσσαλονίκης καὶ Κονσταντίας (κατ' Ἀρριανὸν Κόνστας), ἐξ ὧν ἐκείνη μὲν ἦτο ἔτι ἀγαμος, αὕτη δὲ χήρα τοῦ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου φονευθέντος Ἀμύντα, καὶ τέλος μιᾶς θυγατρὸς τῆς τελευταίας, τὸν οὖν Εὐρυδίκη.

γῶν· ἀλλὰ φεῦ! ἡ ἐκ τῆς οἰκονομίας ταύτης ἐλπισθεῖσα εἰρήνη καὶ ἡσυχία δὲν διήρκεσε πολὺ.

Ἦδη ἐν Εὐρώπῃ, πρὶν ἢ διαταραχθῶσιν ἐκ νέου τὰ τῆς Ἀσίας, ἤρξαντο νὰ κινῶνται οἱ μὴπω ἀποκαμόντες φιλελευθέροι Ἕλληνες· εἰς δὲ τὴν κίνησιν αὐτῶν παρέσχεον ἀφορμὴν τὸ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου βραχὺν πρὶ τῆς τελευτῆς του χρόνον ἐκδοθὲν καὶ διὰ τοῦ ἐπίτηδες ἀπεσταλμένου Νικάνορος ἐν τῇ πανηγύρει τῶν Ὀλυμπίων κοινοποιηθὲν πρόσταγμα περὶ καταγωγῆς τῶν φυγάδων Ἑλλήνων, πλὴν τῶν ἐναγῶν, εἰς τὰς ἰδίαις αὐτῶν πατρίδας· ἡ ἐκτέλεσις αὐτοῦ διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἐξορίστων, ἐξ ὧν πλείονες τῶν δισμυρίων ἦσαν τότε παρόντες ἐν τῇ πανηγύρει, περιεῖχεν οὐ μικρὰς δυσκολίας· διότι εἰ καὶ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐδέχθησαν εὐγνωμόνως τὴν χάριν τοῦ βασιλέως, οἱ Ἀἰτωλοὶ ὁμῶς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐδείχθησαν εἰσάκρον δυσηρησθημένοι· οἱ μὲν φοβούμενοι μὴ ὁ Ἀλέξανδρος μεταχειρισθῇ τοὺς ἐκβληθέντας καὶ νῦν καταγομένους Οἰνιάδας εἰς τιμώρησιν αὐτῶν, οἱ δὲ ὡς κατακλιρουχῆσαντες τὴν Σάμον καὶ μὴ θέλοντες οὐδαμῶς νὰ τὴν ἀποβάλωσιν· ἀμφοτέρω δ' ἐπετήρουν καιρὸν εὐθετον ἵνα δείξωσιν ἐμπράκτως τὴν δυσχρέσκειάν των καὶ ἀποσεύσωσι τὸν Μακεδονικὸν ζυγόν· ἔτι ζῶντος μάλιστα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀθηναῖός τις πολίτης, ὁ Λεωσθένης, ἐπεχείρησε κρυφίως παρὰσκευὰς πολέμου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις δύνάται νὰ παραβληθῇ πρὸς τοὺς ἀρίστους πάσης ἐποχῆς στρατηγούς, εἶχεν ἤδη διακριθῇ ἐν Ἀσίᾳ ὡς ἀρχηγὸς μισθοφόρων καὶ ὡς τοιοῦτος ἐδύνατο εὐκόλως, χωρὶς νὰ διεγείρῃ τὸν κοινὸν θυμωσμὸν, νὰ ἐνεργήσῃ πολέμους ἐτοιμασίας· ὅθεν συνεννοήθη κρύφα μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ μετὰ πολλῆς ἡσυχίας ἐμισθώσατο πολλοὺς ἐκ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀπολυθέντων μισθοφόρων, συμποσομένων μὲν εἰς ὀκτακισχιλίους, διατριβόντων δὲ τότε περὶ Ταίναρον τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ἐκ προκταβολῶν μέρος τοῦ μισθοῦ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ προειρημένου Ἀρπάλου νοσφισθέντων χρημάτων, ἅτινα εἶχον κατατεθῇ εἰς τὸ Δημόσιον Ταμεῖον τῶν Ἀθηνῶν. Ἀμα δὲ γνωσθείσης τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου τελευτῆς, ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων, καί τοι ἐναντιουμένων τῶν κτηματιῶν, τῶν ὁποίων ἡ περιουσία ὡς ἐκ τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ἐπικρατησάσης ἡσυχίας κῦζησε διαφερόντως, ἀπερῆαισε τὸν πόλεμον· οἱ δὲ ῥήτορες ἔγραψαν ψήφισμα, δι' οὗ πασιφανῶς ἐδήλοῦτο «ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεδέχοντο νὰ

φροντίσωσι περὶ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας καὶ περὶ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἔτι φρουρουμένων πόλεων» συγχρόνως δ' ἐξεπέμφθησαν καὶ πρέσβεις πρὸς ὅλας τὰς Ἑλληνίδας πόλεις ἵνα ὑπομνήσωσιν αὐταῖς ὅτι καὶ πρότερον μὲν ὁ Δῆμος τῶν Ἀθηναίων τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων πα-
 τρίδα θεωρῶν ἡμύνατο κατὰ θάλασσαν τοὺς ἐπὶ δουλείᾳ στρατευσα-
 μένους βαρβάρους, καὶ νῦν προτίθεται νὰ μὴ φεισθῇ οὔτε σωμάτων οὔτε χρημάτων ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ πρέσβεις ἐπεπορεύοντο τὰς πόλεις καὶ ὁ Δημοσθένης, μολοντί φυγὰς τότε (διότι κατηγορηθεὶς πρό τινας χρόνους ὅτι ἐδω-
 ροδοκῆθη ὑπὸ Ἀρπάλου εἶχε καταδικασθῇ εἰς πρόστιμον πεντήκοντα
 ταλάντων, μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ ἐκτίσῃ τὴν ποσότητα ταύτην ἐφυλακί-
 σθη καὶ μετ' ὀλίγον ἐφυγεν ἐκ τῆς φυλακῆς), συνενωθεὶς μετ' ἐκείνων
 περιέτρεχε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐδίδασκεν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος·
 μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐψήφισε τὴν καθοδὸν τοῦ
 ἀνδρὸς καὶ ἐπεμψεν ἐπίτηδες τριήρη ἐπ' αὐτὸν εἰς Αἴγιναν. Ἐπανελ-
 θόντα δὲ καὶ ἀναβαίνοντα ἐκ Πειραιῶς ἅπαντες ἑμοῦ οἱ πολῖται, οὔτε
 ἄρχοντος οὔτε ἱερέως ἀπολειφθέντος, ἀπήντων καὶ ἐδέχοντο προθύ-
 μως, καὶ λέγεται ὅτι ἀνατείνας τὰς χεῖρας ἐμακάρισεν ἑαυτὸν τὴν
 ἡμέραν ἐκείνην ὡς βέλτιον τοῦ Ἀλκιβιάδου κατιόντα.

Τούτων δὲ γενομένων ὁ Λεωσθένης ἀνέξευξεν κατὰ διαταγὴν τῶν
 Ἀθηναίων ἀπὸ τοῦ Ταϊνάρου μετὰ τῶν μισθοφόρων του εἰς τὴν χώραν
 τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες πρῶτοι (ἐπτακισχίλιοι σχεδὸν) ἠνώθησαν μετ'
 αὐτοῦ· μετοὔπολιν δὲ προσετέθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ οἱ λοιποὶ
 Ἕλληνες, ἐξαιρουμένων μόνων τῶν Κορινθίων, τῶν Σπαρτιατῶν καὶ
 τῶν Βοιωτῶν, ὧν οἱ μὲν πρῶτοι, κατεχομένης τῆς ἀκροπόλεως αὐ-
 τῶν ὑπὸ φρουρᾷ Μακεδονικῆς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Φιλίππου, ἐκω-
 λύνοντο νὰ μεθεξῶσι τοῦ ἀγῶνος· οἱ δὲ δεῦτεροι, ἐκτὸς ὅτι ἐδυσκο-
 λούντο νὰ συμπολεμήσωσιν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀπὸ
 τῆς ἀτυχοῦς περὶ Μεγαλόπολιν μάχης εἶχον ὑποχρεωθῇ (ὡς ἐκ τῶν
 προειρημένων δῆλον) νὰ δώσωσι πεντήκοντα ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων
 πολιτῶν ὁμήρους, οἵτινες διετέλουν ἔτι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀντι-
 πάτρου· οἱ δὲ τελευταῖοι ἐξ ἰδιοτελείας διέκειντο ἀλλοτρίως πρὸς
 τοὺς Ἀθηναίους· διότι μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διαταχθεῖσαν
 κατασκαφὴν τῶν Θηβῶν κατακληρουχῆσαντες τὰς τῶν ἀτυχησάντων

κτήσεις ἐλάμβανον μεγάλας ἐκ τῆς χώρας προσόδου· καὶ ἐφοδοῦντο μὴ κρατησάντων ἐκείνων, ἀποκτασθηθῶσι πάλιν αἱ Θῆβαι. Ἐκτὸς δὲ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρακῶν τινὲς συνεμάχισαν διὰ τὸ πρὸς τοὺς Μακεδόνας μίσος.

Πρὸ τῆς λήξεως ἤδη τοῦ 323 ἔτους ὅλος ὁ συμμαχικὸς τῶν Ἑλλήνων στρατὸς (ἐκ τρισμυρίων περίπου ἀνδρῶν συγκείμενος) συνεκεντρώθη, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Λεωσθένους, ἐν Θερμοπύλαις, ὅπου, πεπραγνομένου μετοὔπου τοῦ Ἀντίπατρου μετὰ μυρίων μόλις καὶ τρισχιλίων πεζῶν καὶ εὐκρίθμων ἵππέων, συνῆψε μάχην καὶ ἐνίκησε τὴν πρώτην λαμπρὰν νίκην, ἣτις ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ὄχυράν Λαμίαν (ὅθεν ὁ πόλεμος ὅλος καλεῖται *Λαμιακός*)· πολιορκηθείσης δὲ πάραυτα τῆς πόλεως ταύτης στενώτατα, ὁ Ἀντίπατρος, καίτοι κραδοκῶν τοὺς ἀπὸ τῆς Ἀσίας συμμάχους (Λεονάτον καὶ Κρατερὸν), δι' ἐπικειμένην σιτοδαίαν ἔκρινεν εὖλογον νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις, αἷτινες ὅμως ἀπέτυχον· διότι ὁ Λεωσθένης, μεθ' οὗ νῦν ἠνώθησαν καὶ ἄλλαι αἱ Θεσσαλικαὶ πόλεις ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀνδρείου στρατηγοῦ Μένωνος, ἐπέμεναν εἰς τὴν ἀπόλυτον παράδοσιν τῶν ἐγκλείστων. Ἐν τούτῳ δὲ δύο τυχαῖαι περιστάσεις διεκόλυσαν τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως καὶ ἔδωκαν εἰς τὸν Ἀντίπατρον, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀμνηχανίᾳ εὐρισκόμενον, νέας ἐλπίδας. Πρῶτον δηλονότι πάντες οἱ Αἰτωλοὶ ἀνεχώρησαν οἵκαδε διὰ τινὰς ἐθνικὰς (ὡς λέγει ὁ Διόδωρος) χρείας, καὶ μετ' ὀλίγον ἔπειτα ὁ Λεωσθένης πληγεὶς, ἐπὶ τινος συμπλοκῆς, εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου ἐτελεύτησε (περὶ τὸ τέλος τοῦ 323 ἔτους). Ὅπόσον δὲ ἡ τοῦ ἀνδρός τούτου ἔλλειψις ὑπῆρξεν ἐπαισθητὴ, γίνεται δῆλον ἐξ ὧν αἱ Ἀθῆναι ἀπέδωκαν εἰς τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, μετακομισθέντα αὐτόθι, ἡρωϊκῶν τιμῶν, καὶ ἐκ τοῦ λαμπροῦ ἐπιταφίου λόγου, ὃν κατὰ διαταγὴν αὐτῶν ἀπήγγειλεν εἰς τῶν πρωτευόντων τότε ῥητόρων, ὁ Ἱπερίδης.

Ὁ ἀντὶ τοῦ Λεωσθένους κατασταθεὶς στρατηγὸς *Ἀντίγνιος* δὲν ἦτο μὲν πολὺ κατώτερος ἐκείνου κατὰ τὴν στρατηγικὴν σύνεσιν καὶ ἀνδρείαν, εὐρέθη ὅμως εἰς περιστάσεις, καθ' ἃς δυσκόλως ἐδύνατο νὰ φέρῃ εὐτυχῶς εἰς πέρας τὸν ἀγῶνα. Ὁ τῆς μικρᾶς Φρυγίας Σατράπης Λεονάτος, τοῦ ὁποῦ τοι τὴν συνδρομὴν εἶχεν ἐπικαλεσθῇ ὁ Ἀντίπατρος, διαβὰς εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ φέρων πλείους τῶν δισμυρίων πεζοὺς, ἵππεῖς δὲ χιλίους καὶ πεντακασίους, προῆλθεν ἤδη διὰ τῆς

Θεσσαλίας· ὁ δὲ Κρατερὸς ἤρχετο κατόπιν μετὰ τῶν ἀπολελυμένων τῆς στρατείας Μακεδόνων, καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Κλεῖτον Μακεδονικὸς στόλος ἠνώθη ἤδη μετὰ τῆς ναυτικῆς μοίρας τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ναυμαχήσας πρὸς Ἡστίωνα τὸν Ἀθηναίων ναύαρχον ἐνίκησεν αὐτὸν εἰς δύο ναυμαχίας περὶ τὰς καλουμένας Ἐχινάδας νήσους· διὸ οἱ περὶ τὸν Ἀντίφιλον, ἀγγελοθείσης ἤδη τῆς προσεγγίσεως τοῦ Λεοννάτου, ἔλυσαν παραχρῆμα τὴν πολιορκίαν καὶ ὥρμησαν ν' ἀπαντήσωσιν αὐτὸν πρὶν ἢ συμμίξῃ μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ συνέλθωσιν αἱ δυνάμεις ἀμφοτέραι εἰς ἓνα τόπον. Ἡ συνάντησις ἐγένετο ἐντινὶ μικρᾷ πεδιάδι τῆς νοτίας Θεσσαλίας· διὰ τῆς ὑπεροχῆς δὲ καὶ ἀνδρείας τῶν Θεσσαλικῶν ἱππέων ὁ Λεοννάτος ἡττήθη καὶ ἔπεσε μάλιστα ἐν τῇ μάχῃ· τὸ μέγιστον ὅμως τῆς πεζικῆς αὐτοῦ δυνάμεως μέρος διεσώθη ἀποχωρήσας ἐκ τοῦ πεδίου πρὸς τὰς ὑπερκειμένας δυσχωρίας, καὶ ἐπειδὴ τὸ φρούριον τῆς Λαμίας κατελείφθη πάντῃ ἐλεύθερον ἀπὸ τῶν πολιορκητῶν, ἐντεύθεν ὁ Ἀντίπατρος εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ συμμίξῃ μετὰ τῶν ἡττημένων καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς τῶν ὅλων νὰ καταλάβῃ τοιαύτην θέσιν, ὅπου ὁ Ἀντίφιλος δὲν εἰδύνατο νὰ τὸν προσβάλῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἔφθασε καὶ ὁ Κρατερὸς μετὰ τῶν μυρίων ἀπομάχων εἰς Μακεδονίαν καὶ ἔσπευσεν ἐκεῖθεν, παραλαβὼν καὶ ἄλλην νεοσύλλεκτον δύναμιν, νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἡ ἔνωσις δὲ αὕτη κατέστησεν ἤδη τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν ὑπερέχοντα τοῦ Ἑλληνικοῦ κατὰ τὸν διπλοῦν σχεδόν. Οὐδὲν ἦττον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θεσσαλοὶ ἐδείχθησαν ἄξιοι τῆς ἀρχίας αὐτῶν δόξης· ἀφοῦ δὲ πολὺν χρόνον ἀντέστησαν γενναίως κατὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐχθροῦ ἀποκρούοντες τὰς καθ' ἑκάστην ἐπαναλαμβανόμενας ἐφοδούς αὐτοῦ ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ συνάψωσι τὴν περὶ Κρανῶνα μάχην (322 π. Χ.), ἣτις καίτοι ἀμφίβολος, καθόσον ἀμφοτέρω τὰ μέρη οἰκιοποιούντο τὴν νίκην, ἔκρινεν ὅμως διαπαντὸς περὶ τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων. Ἐκτοτε δηλονότι οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐθεώρησαν ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσωσι μονίμως τὸν πόλεμον καθ' ὅλης τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως, διὸ καὶ ἔπεμψαν πρεσβευτὰς περὶ εἰρήνης. Ἀλλ' ὁ Ἀντίπατρος ἠρνήθη νὰ διαπραγματευθῇ ἄλλως εἰμὴ μετ' ἑκάστης τῶν πόλεων ἰδίᾳ καὶ οὕτω, διαλυθείσης τῆς μέχρι τοῦδε συμμαχίας τούτων, πᾶσαι μὲν αἱ ἄλλαι πρεσβεύσασαι ἔτυχον, ἐπὶ μετρίοις ὅροις, ταχὺ τῆς εἰρήνης, παρὰ μόνων δὲ τῶν Ἀθηνῶν ὡς πρωταιτίων τῆς

ἐπαναστάσεως ἀπήτησεν ὁ Ἀντίπατρος τελείαν ὑποταγὴν ὁ μάλιστα δὲ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Δημιάδου (*) καὶ τοῦ συνετοῦ γέροντος καὶ πάντοτε εἰς τὸν πόλεμον ἀντικειμένου Φωκίωνος συγκατατέθη νὰ φεισθῇ τῆς Ἀττικῆς, τὴν εἰρήνην ὅμως δὲν συνεχώρησεν εἰμὴ ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει τῶν Ἀθηναίων τοῦ νὰ δεχθῶσι Μακεδονικὴν φρουράν ἐν τῇ Μουνυχίᾳ, νὰ μεταβάλλωσι τὸ πολίτευμά των, νὰ παρξδώσωσι τοὺς κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐχθρικῶς διακειμένους δύο μεγάλους ῥήτορας: Δημοσθένην καὶ Ὑπερείδην, νὰ πληρώσωσι τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου ὡς ποινήν καὶ τέλος νὰ παρξιτηθῶσι τῆς Σάρμου καὶ τινων ἄλλων νήσων. Τὴν 19 Σεπτ. 322 ἡ Μακεδονικὴ φρουρά, ἐγγουμένου αὐτῆς τοῦ Μενώλλου, εἰσέηλασεν εἰς Μουνυχίαν καὶ ἐκτοτε ἤρξατο ἡ ἐκτέλεσις τῶν τραχείων μέτρων, εἰς ᾧ ὁ Ἀντίπατρος ὑπέβαλε τὰς Ἀθῆνας ἡ δημοκρατία μετεβλήθη εἰς Τιμοκρατίαν, ἤτοι εἰς πολίτευμα, κατὰ τὸ ὅποιον ἐκεῖνοι μόνον τῶν πολιτῶν, ὅσοι εἶχον περιουσίαν δισχιλίων δραχμῶν (πεντακοσίων περίπου ταλλήρων) ἐδύναντο νὰ μετέχωσι τῆς κυβερνήσεως, ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι ἀπεκλείοντο αὐτῆς καὶ ἀπηλαύνοντο τῆς πολιτείας ὡς ταραχώδεις καὶ φιλοπόλεμοι· καὶ οὗτοι μὲν ὄντες πλείους τῶν μυρίων μετέστησαν ἐκ τῆς πατρίδος λαβόντες κατοικίας ἐν Θράκῃ, ἐννεακισχίλιοι δὲ μόνον οἱ ἔχοντες τὴν ὠρισμένην τίμησιν ἀπεδείχθησαν κύριοι τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας. Ἡ καταβολὴ τῆς δαπάνης διὰ χρηματοδείαν ἐγένετο μετὰ πολλῆς δυσκολίας· ἡ δὲ παράδοσις τῶν ῥητόρων Δημοσθένους καὶ Ὑπερείδου δὲν ἦτο δυνατόν, καθότι ἀμφοτέροι ἐπὶ τῶν διαπραγματεύσεων προλαβόντες ἀπέδρασαν μετὰ πολλῶν ἄλλων εἰς Αἴγιναν· καὶ ἀφοῦ προσκληθέντες νὰ ἐμφανισθῶσι δὲν ὑπήκουσαν, κατὰ πρότασιν τοῦ ἀθλίου Δημάδου, ὑπὸ τὴν δημαγωγικὴν ἐπιρροήν τοῦ ὁποίου ἡ πόλις διετέλει προπολλοῦ, ὁ δῆμος κατέγνω αὐτῶν θάνατον, ὁ δὲ Ἀντίπατρος, ὅστις τότε περιήρχετο τὴν Πελοπόννησον ἵνα μεταβάλλῃ πανταχοῦ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα εἰς ὀλιγαρχικόν, ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως. Οἱ παρ' αὐτοῦ δὲ πρὸς τοῦτο σταλέντες δῆμιοι, ὧν ἡγεμῶν ἦν ὁ πρῶτον τραγωιδίων ὑποκριτὴς Ἀρχίας, συνέ-

(*) Ὁ ῥήτωρ οὗτος πρὶς πρότερον. ἕνεκα τριῶν ἐπανειλημμένων παρανομῶν, ἐκηρύχθη ἄτιμος. νῦν δ' ἐξανάγκης, ὡς φίλος τῶν Μακεδόνων, ἀπέλζετο τὴν ἐπιτιμίαν ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων.

λαβον τὸν Ὑπερείδην καὶ τρεῖς ἄλλους ἐν Αἰγίνῃ καὶ τοὺς ἐπεμψαν δεσμίους πρὸς Ἀντίπατρον εἰς Ἀργολίδα, ὅπου οὗτος μετὰ πολλὰς βρασάνους τοὺς διέφθειρεν· ὁ δὲ Δημοσθένης προλαβὼν κατέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Καλαθρία ὡς εἰς ἄσυλον· ἀλλ' ὁ Ἀρχίας μὴ παραιτούμενος οὐδαμῶς τῆς ἀποστολῆς τοῦ τὸν κατεδίωξε καὶ ἐνταῦθα· προσελθὼν δὲ εἰς τὸ ἱερὸν πρῶτον μὲν ἐξήτησε διὰ προσποιημένων φιλανθρώπων λόγων νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς ἐκούσιον παράδοσιν, ὑποσχόμενος ὅτι ὁ Ἀντίπατρος δὲν ἤθελε τὸν βλάψει ποσῶς· ἔπειτα δὲ, μὴ δυνήθεις νὰ τὸν παρκαρούσῃ, ἤρξατο νὰ τὸν ἀπειλῇ μετ' ὀργῆς· ὁ δὲ Δημοσθένης ἐξαιτησάμενος μόνον νὰ ὑπομείνῃ μικρὸν ἕως οὗ γράψῃ ἐπιστολὴν τινὰ πρὸς τοὺς οἰκείους τοῦ ἀνεχώρησεν ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἐκεῖ ἔλαβε φάρμακον, ὅπερ εἶχεν ὑπὸ τὴν σφραγίδα, πρὸ πολλοῦ κατεσκευασμένον· ἅμα δὲ ἤσθάνθη ὅτι τοῦτο ἤρξατο νὰ ἐνεργῇ στραφεὶς πρὸς τὸν Ἀρχίαν πλησιάζσαντα «ἦδη, εἶπε, θάνασαι νὰ ὑποκριθῇς τὸν ἐκ τῆς τραγωδίας Κρέοντα καὶ νὰ ρίψῃς τοῦτο τὸ σῶμα ἄταφον» μετὰ τοὺς λόγους δὲ τούτους ἐξήτησε νὰ τὸν φέρωσι τρέμοντα εἰς τὴν θύραν τοῦ ναοῦ ἵνα μὴ μολύνῃ αὐτὸν, ἀλλ' ἅμα παραλλάξας τὸν βωμὸν ἔπεσε καὶ στεναῖξας ἐξέπνευσεν.

Ἐν τούτοις τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης ὑποκυψάσης καὶ αὐθις εἰς τοὺς Μακεδόνας, μόνον ἡ Αἰτωλία ἔμενεν ἐτι ἐλευθέρᾳ· ὅθεν ἀμφότεροι οἱ γηραιοὶ στρατηγοὶ (Ἀντίπατρος καὶ Κρατερός), ἅμα διατάξαντες κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τὰ τῆς Πελοποννήσου ἐξεστράτευσαν ἐντεῦθεν μετὰ πολυαρίθμου δυνάμεως κατὰ τῆς ὀρεινῆς ἐκείνης χώρας, εὗρον ὁμῶς ἀνελπίστως τοιαύτην ἀντίστασιν, οἷαν οὐδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος εἶχον ἀπαντήσῃ· πάντες οἱ Αἰτωλοὶ, ἐπελθόντων τῶν Μακεδόνων, ἐγκατέλιπον τὰς πεδινὰς κατοικίας των καὶ πανέστιοι ἀπεχώρησαν εἰς τόπους ἐρυμνοὺς καὶ δυσκλήτους· ἀφοῦ δὲ πολλὰκις οἱ Μακεδόνες προσβαλόντες αὐτοὺς μετὰ πολλῆς ζημίας ἀπεκρούσθησαν, περὶωρίσθησαν εἰς τὰς κοιλάδας καὶ ὠχυρώθησαν ἐνταῦθα· ἀναγκάζοντες δὲ τοὺς Αἰτωλοὺς νὰ μένωσι τὸν χειμῶνα ἐν ταῖς χιονοβλήταις τόποις, τροφῶν ἐνδεεῖς, τοὺς ἐξέθεσαν εἰς ἐσχάτους κινδύνους, ὥστε ἤδη αὐτῶν ἀπογινωσκόντων τὴν σωτηρίαν, ἐφάνη αὐτόματός τις λύσις τῶν δεινῶν· διότι αἰφνης ὁ Ἀντίγονος φυγὼν ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἐλθὼν κατευθὺ πρὸς τὸν Ἀντίπατρον καὶ Κρατερὸν ἐδίδαξεν αὐτοῖς περὶ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ Περδίκκα ὡς σπεύδοντος πρὸς τὴν τῶν ὅλων

ουσίαν, καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ ἐμφανισθῶσι τάχιστα εἰς τὴν Ἀσίαν ἵν' ποτρέψωσι τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον· διὸ ἀμφότεροι, βουλευθέντες καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων, ἀπεφάσισαν πρὸς μὲν τοὺς Αἰτωλοὺς ὅς οἱς ἦν δυνατόν νὰ διαλυθῶσι, τὰς δὲ δυνάμεις κατὰ τάχος νὰ ἐκταφέρωσιν ὅπου ἡ ἀνάγκη ἤδη τὸ ἀπήτηι.

§. 9. Οἱ μεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου περὶ κυριαρχίας ἀγῶνες ἕως τῆς ἐξολοθρεύσεως τοῦ βασιλικοῦ οἴκου.

Ἢ πρὸς ἀνεξαρτησίαν σπουδῇ τῶν νέων Μακεδόνων Στρατῶν ἐξ ἑνὸς, καὶ ἄρ' ἑτέρου ἢ τοῦ ἀνωτάτου Ἐπιμελητοῦ πρόθεσις τοῦ νὰ καταστήσῃ τὴν δύναμιν ἐκείνων ὑποταγῇ ὥστε καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ βασιλείου κράτους καὶ τὸ ἑαυτοῦ ἀξίωμα νὰ διασώσῃ, δὲν ἐδύνατο, ἕνεκα τοῦ ἀσυμβιβάστου αὐτῶν, εἰμὴ νὰ φέρωσι τάχιον ἢ βράδιον εἰς ῥῆξιν ἐνικήν. Οἱ πρῶτοι, θέλοντες ν' ἀντενεργήσωσιν εἰς τὴν τοῦ δευτέρου περοχὴν ἐστοχάσθησαν νὰ συζεύξωσι μετὰ τῆς φρονίμου καὶ ἀνδρικοῦς Εὐρυδίκης τὸν ὑπὸ τοῦ Μελεάγρου ὑψωθέντα καὶ διατηρηθέντα οὐλίππον Ἀρξίδαϊον· ὁ δὲ Περδίκκας φοβούμενος μὴ ἐκ τοῦ γάμου οὗτου ἀπολέσῃ τὸ πᾶν, διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, ἐδόλοφόνησε τὴν ἰσχυρὰν Κυνάνην (μητέρα τῆς Εὐρυδίκης), ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις τῶν στρατῶν τὸν ἠνάγκασε νὰ στέρξῃ τὸν ἀποφασισθέντα γάμον μετὰ τῆς θυγατρὸς τῆς δολοφονηθείσης. Ἐν τούτοις οἱ φιλαρχικοὶ τοῦ Περδίκκα κομποὶ ἐγένοντο καταφανέστεροι ὅταν οὗτος ἀποβαλὼν τὴν μέχρι οὗδε σύζυγόν του Νίκαιαν, θυγατέρα τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐζήτησε νὰ ἀνταρτυθῇ τὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀδελφὴν Κλεοπάτραν. Πρῶτος δὲ μεταξὺ τῶν ἄλλων στρατηγῶν ὁ γηραιὸς καὶ συνετὸς Ἀντίγονος κατανοήσας τὴν πρόθεσιν τοῦ ἀνδρὸς ἤρξατο ν' ἀντενεργῇ, καὶ ἐπειδὴ ἀποσταχθεὶς νὰ βοηθήσῃ τὸν Εὐμένην εἰς κατάκτησιν τῆς παραχωρηθείσης αὐτῷ σατραπείας (Καππαδοκίας καὶ Παμφλαγονίας) δὲν ὑπήκουσεν, ὁ Περδίκκας λαβὼν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν καὶ θέλων νὰ ποιήσῃ κκοδὼν τὸν μᾶλλον ἐπιφοβὸν ἀντίζηλόν του ἀπεφάσισε, συμπράττοντος καὶ τοῦ Εὐμένους, νὰ κινήσῃ ὅπλα κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπέτυχεν τοῦ σκοποῦ· διότι ὁ Ἀντίγονος προλαβὼν ἔφυγε κρύφα καὶ ἐλθὼν, ὡς προεῖρηται, εἰς Μακεδονίαν ἔπεισε τὸν τε Ἀντίπατρον καὶ Κρατερόν νὰ μεταβιβάσωσι τὰς δυνάμεις των εἰς Ἀσίαν ὅπως, συνεννοούμε-

νοι καὶ μετὰ τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις διέκειτο ἐπίσης ἀλλοτρίως πρὸς τὸν Περδίκκην, ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως οἱ περὶ τὸν Ἀντίπατρον ἤλαυνον πρὸς τὴν Ἀσίαν, ὁ Περδίκκας ἔσπευσε νὰ μεταχειρισθῇ ὅσα εἰς ἀποτροπὴν τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὸν κινδύνου ἐθεώρει συντείνοντα μέσα· ὤθεν, θέλων νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας ἐρχομένους πολεμίους, ἐξέπεμψεν ἐπὶ τὸν Ἑλλησπόντον τὸν ἄξιον καὶ πιστὸν τοῦ Εὐμένη, εἰς ὃν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀντιγόνου εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ πασῶν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου Σατραπειῶν, καὶ συγχρόνως ἡρέθισε τοὺς Αἰτωλοὺς ν' ἀποστατήσωσιν ἐκ νέου, αὐτὸς δὲ, συνακολουθούτων καὶ τῶν βασιλέων, ἐξεστράτευσε μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τῆς δυνάμεως εἰς Αἴγυπτον κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τῆς Ἀρμενίας Σατράπης Νεοπτόλεμος, ἐφάνη στασιάζων, ὁ Εὐμένης ἠναγκάσθη νὰ κινηθῇ κατ' αὐτοῦ προηγουμένως· καὶ τοῦτον μὲν ἴσχυσε νὰ καταβάλῃ ταχέως, τὴν δὲ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου περβαίωσιν τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ Κρατεροῦ δὲν ἐδυνήθη ν' ἀναχαιτίσῃ, ὥς διετάχθη, καθόσον ὁ στρατὸς του, συγκεείμενος κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἀσιανῶν, δὲν ἦτον ἀξιόμαχος πρὸς μίαν ὕλην Μακεδονικὴν φάλαγγα. Ἀφοῦ ὅμως οἱ εἰρημένοι στρατηγοὶ διήρεσαν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ τὰς δυνάμεις των, καὶ ὁ μὲν πρῶτος προήλασεν εἰς Κιλικίαν, ἀκολουθῶν τὰ βήματα τοῦ Περδίκκα, ὁ δὲ δεύτερος ἔλαβε τὴν διεύθυνσίν του πρὸς τὴν Καππαδοκίαν, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Εὐμένη ἑλπίς ἐπιτυχίας βεβαιότερα. Ἵνα δὲ κινήσῃ οὗτος εἰς πόλεμον τὸ Μακεδονικὸν μέρος τοῦ στρατοῦ του, ὅπερ ἀπηρέσκετο νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῶν ὁμοφύλων του καὶ μάλιστα μετὰ τοῦ παρὰ πάντων τιμωμένου Κρατεροῦ, μεταχειρίσθη ἀπάτην τινὰ κηρύξας ὅτι στρατεύει καὶ αὖθις κατὰ τοῦ Νεοπτολέμου, ὥς συναθροίσαντος δῆθεν τὰς δυνάμεις του ἐκ νέου, ἐν ᾧ ἀληθῶς εἶχεν αὐτομολήσαι πρὸς τὸν Κρατερόν. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του. Ἐν δὲ τῇ παρὰ πόδας συγκροτηθείσῃ μάχῃ τύχη καὶ ἀνδρεία ἐχορήγησαν αὐτῷ τὰ νικητήρια· διότι ὁ μὲν Κρατερὸς, καίτοι περιθλέπτως ἀγωνισάμενος, σφαλέντος τοῦ ἵππου του ἔπεσε κατὰ γῆς, διὰ δὲ τὸν φερμὸν καὶ τὴν πυκνότητα τῶν ἀφιππευόντων ἀγνοηθεὶς τίς ἦν συνεπατήθη καὶ τὸν βίον ἀλόγως κατέστρεψεν· ὁ δὲ Νεοπτόλεμος μονομαχήσας μετὰ τοῦ Εὐμένου ἐπληρώθη θανάσιμος· ἡ οὕτω δὲ συμβασα ἀμφοτέρων

τῶν ἡγεμόνων ἀπώλεια ἐπήγαγε ταχέως τὴν διασκόρπισιν καὶ τὸν διωγμὸν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ· ἀλλ' ὅμως τὸ εὐτύχημα τοῦτο ἔμεινεν ἀτελεσφόρητον ἕνεκα τῆς δυστυχοῦς ἐκβάσεως τῆς κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἐκστρατείας. Ὁ Περδίκκας δηλονότι εἶχε προχωρήσει μέχρι Πηλουσίου καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποπειραθεῖσαν πρώτην ματαίαν ἐφοδὸν κατὰ τοῦ πέραν τοῦ Νείλου κειμένου φρουρίου (Καμῆλων τείχους), ὅθεν ὁ Πτολεμαῖος ἡμύνατο γενναίως, ῥηέλησεν, ἐναντιουμένου τοῦ στρατοῦ, νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ δευτέραν· ἡ διάβασις ὅμως τοῦ ποταμοῦ τότε, πλημμυρῆσαντος ἐξαίφνης, οὐ μόνον ἀπέτυχεν ἀλλ' ὑπῆρξε καὶ ὀλεθριωτάτη εἰς τοὺς διαβαίνοντας· διότι πολλοὶ μὲν ἐξ αὐτῶν μὴ ἐπιστάμενοι νὰ κολυμβῶσι κατεπύθοντο ὑπὸ τοῦ ρεύου, οἱ δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους ἐξέπεσαν καὶ οἱ πλεῖστοι παρενεχθέντες πολὺν χρόνον, ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ποταμῷ θηρίων κατεβροχθίσθησαν. Τὸ δυστύχημα τοῦτο, ἡ συγχρόνως ἐπελθοῦσα ἔλλειψις ζωοτροφῶν καὶ ἡ ὁσημέραι αὐξάνουσα αὐστηρότης τοῦ Περδίκκου παρεκίνησαν πολλοὺς τῶν Μακεδόνων, ἡγουμένου αὐτῶν τοῦ Πύθωνος, νὰ ἐγκαταλίπωσιν αὐτὸν καὶ αὐτομολήσωσι πρὸς τὸν ἐπιεικῆ καὶ ἐλευθέριον Πτολεμαῖον· τινὲς μάλιστα ὑπὸ πνεύματος ἐκδικήσεως κινούμενοι ὥρμησαν τὴν νύκτα εἰς τὴν σκηνὴν ἐκείνου καὶ τὸν κατέσφαξαν· δύο δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἐφθικεν εἰς Αἴγυπτον ἡ περὶ τῆς νίκης τοῦ Εὐμένους ἀγγελία, ἣτις ἐὰν ἤρχετο πρότερον οὐδεὶς ἂν ἐτόλμησε νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρας κατὰ τοῦ Περδίκκου διὰ τὸ μέγεθος τῆς εὐημερίας.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος συμβάν μετέβαλεν ὅλην τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων· οἱ ἐπισημότεροι τῶν ἡγεμόνων: Πτολεμαῖος, Ἀντίπατρος, Ἀντίγονος καὶ ἄλλοι μετ' αὐτῶν συνήλθον ἀμέσως ἐν Τρισπαραδείσῳ τῆς ἄνω Συρίας, ὅπου ἀπεφασίσθη δευτέρα τῶν Σατραπειῶν διαίρεσις, καθ' ἣν προεβιβάσθησαν οἱ φίλοι καὶ πρωταῖτιοι τῆς νέας διατάξεως, καὶ ἰδίως ὁ μὲν Ἀντίγονος ἔλαβε πάλιν τὴν μεγάλην Φρυγίαν μετὰ τῆς Λυδίας, ὁ δὲ Σέλευκος τὴν Βαβυλωνίαν καὶ ὁ Πύθων τὴν Μηδίαν· ἡ δὲ ὑπερτάτη τῆς βασιλείας ἐπιμέλεια, ἀποποιηθέντος αὐτὴν τοῦ Πτολεμαίου, ἐπατράπη εἰς τὸν Ἀντίπατρον, ὅστις εὐθὺς, παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα Ἀρρίδατον καὶ τὴν βασίλισσαν Εὐρυδίκην, τὸν τριετὴ μόλις Ἀλέξανδρον Αἰγὸν μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ Ροξάνης, ἐπανέκαμψεν εἰς Μακεδονίαν, ὥστ' ἔκτοτε ἡ Εὐρώπη κατέ-

στη τὸν κέντρον τῆς Μοναρχίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου· δυνάμει δὲ τῆς κυριαρχικῆς του ἐξουσίας ὁ Ἀντίπατρος ἀναχωρῶν ἀνέθετο εἰς τὸν Ἀντίγονον τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ τῆς Ἀσίας βασιλικοῦ στρατοῦ καὶ τὸ καθῆκον προσέτι τοῦ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς ἐτι ὑπάρχοντας ὁπαδοὺς τῆς τοῦ Περδίκκου μερίδος, πρὸ πάντων δὲ τὸν Εὐμένην.

Ὁ Ἀντίγονος ἐπραξεν ἐν βραχεὶ χρόνῳ πλέον ἢ ὅ,τι ἴσως ὁ Ἀντίπατρος προσεδόκκα. Ἀμέσως ἐπεχείρησε τὸν κατὰ τοῦ Εὐμένους πόλεμον, ἐνίκησεν αὐτὸν καὶ, ἀφοῦ τοῦ ἀπέσπασε τὸ πλείστον μέρος τῆς δυνάμεώς του, τὸν ἐβίασε νὰ ἐγκλεισθῇ μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων αὐτῷ πιστῶν εἰς φρούριόν τι τῆς Ἀρμενίας, καλούμενον Νῶρα, παντελῶς μὲν μικρὸν, κατὰ δὲ τὴν ἐρυμνότητά θυμαστόν. Ἀκολουθῶς δὲ γενόμενος κύριος τῶν μέχρι τοῦδε ὑπ' ἐκείνου κατεχομένων Σατραπειῶν, ὤρμησεν εἰς Πισιδικὴν ἐπὶ τὸν Ἀλκέταν καὶ Ἄτταλον, τοὺς ὑπολειπομένους οἰκείους (ἀδελφὸν καὶ γαμβρὸν) τοῦ Περδίκκου, τοὺς ὁποίους ἐπίσης ἐκ παρατάξεως ἐνίκησε, καὶ τὸν μὲν μετὰ πολλῶν ἄλλων ἡγεμόνων ζωγρηθέντα ἀπέκτεινε, τὸν δὲ, καταφυγόντα εἰς τινα Πισιδικὴν πόλιν, ἐστενοχώρησε τοσοῦτον, ὥστε ἀπογνόντα τὴν σωτηρίαν του τὸν ἡνάγκασε τέλος ν' αὐτοχειριασθῇ.

Τὰ ἀλλεπάλληλα ταῦτα εὐτυχήματα ὕψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ Ἀντιγόπου. Ἐν ᾧ δ' ἐντεῦθεν οὗτος ἤρξατο νὰ ὀρέγεται μειζόνων πραγμάτων, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ παρεσκευάζετο μεταβολή τις πολλῶν συνεπειῶν παραίτιος. Ὁ Ἀντίπατρος, ὅστις εἶχε φθάσει ἤδη εἰς βαθὺ γῆρας, γενόμενος νοσακερὸς ἐπέτρεψε πρὸ τίνος χρόνου μέρους τῶν ὑποθέσεων εἰς τὸν υἱόν του *Κάσσανδρον* αἰσθανθεὶς δὲ προσεγγίζον τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἀπέδειξε κατὰ τὴν κοινὴν ἐπιθυμίαν ἐπιμελητὴν τῶν βασιλέων καὶ στρατιγῶν αὐτοκράτορα οὐχὶ τὸν εἰρημέμον υἱόν του, τὸν ὁποῖον ὡς τραχὺν καὶ οὐρύθυμον ἀπεστρέφοντο οἱ Μακεδόνες, ἀλλ' ἓνα ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου συνεστρατευμένων, τὸν γηραιὸν *Πολυσπέρχοντα*· μετὰ τὴν διάταξιν δὲ ταύτην ἀπέθανε τῷ 319 π. Χ. εἰς τὸ ὀγδοηκοστὸν τῆς ἡλικίας του ἔτος. Ἀλλ' ὁ Πολυσπέρχων ἦτο μὲν ἔμπειρος στρατιωτικὸς, δὲν εἶχεν ὅμως οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ νὰ φέρῃ καλῶς εἰς πέρας τὸ ἐπιτραπὲν αὐτῷ ἔργον τῆς διατηρήσεως τῆς βασιλείας κατὰ τῶν ἀντιποιήσεων τοῦ τολμηροῦ καὶ φιλάρχου Κασσάνδρου. Ἀφοῦ δηλονότι οὗτος ἶδεν ἑαυτὸν παρηγκωνισμένον, μετε-

χειρίσθη πᾶν μέσον ἐν ᾧ ἀφαιρέσῃ ἀπ' ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν. Ὅθεν ἀμελλητί συνήψε σχέσεις πρὸς τὰς κυριωτέρας Ἑλληνικάς πόλεις καὶ ἐν Ἀθήναις (πρὶν ἔτι γνωσθῇ ὁ θάνατος τοῦ Ἀντιπάτρου) ἀντικατέστησε τὸν Μενύλλλον διὰ τοῦ πιστοῦ αὐτῷ Νικάνορος, ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς, συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Πτολεμαίου συμμαχίαν καὶ ἔσπευσε τέλος εἰς Ἀσίαν ἵνα συνεννοηθῇ καὶ μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου.

Συνταραχθεὶς δ' ἐπὶ τούτοις ὁ Πολυσπέρχων ἐπεχείρησε τοιαῦτα ἐξασφαλιστικά μέτρα, οἷα ἐξανάγκης ἔπρεπε ν' ἀνατρέψωσιν ὅλην τὴν μέχρι τοῦδε πολιτικὴν τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐρειδομένην ἡσυχίαν καὶ τάξιν· καὶ ἵνα μὲν ἀππλοτριώσῃ τὴν Ἑλλάδα πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του, ἀπέδωκεν εἰς τὰς Ἑλληνικάς πόλεις τὴν αὐτονομίαν των, διατάξας τὴν κατάλυσιν τῶν ἐν αὐταῖς ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου καθεσταμένων ὀλιγαρχιῶν, ἵνα δὲ πολεμώσῃ (ἐμβάλλῃ εἰς ἔγθραν) τὸν Κάσσανδρον πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον μετεπέμψατο τὴν Ὀλυμπιάδα, διατρέψουσιν τότε ἐν Ἡπείρῳ, παρακαλέσας αὐτὴν ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ παιδὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπερ ὅμως αὕτη ἐδίσταζεν ἔτι νὰ πράξῃ. Πολὺ δὲ συνετωτέρα ὑπῆρξεν ἡ πράξις τοῦ τοῦ νὰ προσοικειωθῇ τὸν φρόνιμον καὶ ἀείποτε πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον πιστῶς διακείμενον Εὐμένην, ὅστις εἶχεν ἤδη κατορθώσει μετὰ ἐνιάυσιον ἐν τῷ προσηρημένῳ χωρίῳ ἐγκαταστῆναι ν' ἀπολυθῇ διὰ τινος προσπεποιημένης μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου συνεννοήσεως. Ἐν τῷ δὲ ὁ Εὐμένης διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος ἐξ ὀνόματος τῶν βασιλέων στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῆς ὅλης Ἀσίας καὶ διὰ τῶν ἐπιτηδεύων τρόπων του ἐγκύσας εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἐν Κιλικίᾳ Ἀργυράσπιδας Μακεδόνας παρεσκευάζετο εἰς νέον ἀγῶνα πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων, ὁ Ἀντίγονος, συναινέσας προθύμως εἰς τὴν μετὰ τοῦ Κασσάνδρου (καὶ Πτολεμαίου) συμμαχίαν, ἐξηκολούθει νὰ ἐνεργῇ ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ συμφέροντος ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, καὶ νὰ ἐτοιμάζεται οὐχ ἥττον πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ δεινοῦ ἐκείνου ἀντιπάλου του. Ἀλλ' ἕως οὗ ὁ προκείμενος ἀγὼν διακριθῇ, παρήλθον τρία ὁλόκληρα ἔτη.

Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ ἡ τοῦ Πολυσπέρχοντος πρὸς τοὺς Ἕλληνας διακήρυξις τοῦ ὅτι χορηγεῖται αὐτοῖς πάλιν ἡ ἐλευθερία ἐκείνη, τῆς ὁποίας ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου ἀπήλαυν, παρήγαγεν ἐν ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς καταλύσεως τῶν ὀλιγαρχικῶν πολιτευμάτων τρομερὰν φαντασίαν πάλιν· διότι ὁμοῦ μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν δη-

μοκρατιῶν πανταχοῦ ἢ διὰ τῶν ἐξορίστων καὶ φυγάδων ἐνισχυθεῖσα μερίς τοῦ δήμου ὕψωσε τὴν κεφαλὴν τῆς φιλεκδικίας, πρὸ πάντων δ' ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τοῦ Πολυσπέρχοντος ὑποστηριζομένη μετέθεσε τοὺς ὑπὲρ τῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως διατεθειμένους ἐλιγαρχικοὺς εἰς δυσχερῆ θέσιν καὶ τὸν γέροντα αὐτὸν καὶ ἐνάρετον Φωκίωνα θανάκασε νὰ πῇ τὸ κώνειον. Θέλοντος δηλαδὴ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηνῶν, μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς αὐτονομίας ν' ἀπελάσῃ τὴν εἰς τὸν Κάσσανδρον πιστὴν Μακεδονικὴν φρουράν, ὁ τότε στρατηγὸς καὶ ἄρχων τῆς πόλεως Φωκίων ἀμελήσας ἢ ἀδιαφορήσας ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν ἀρχηγὸν ἐκείνης Νικάνορα οὐ μόνον τὴν Μουρυχίαν, ἣν ἤδη κατεῖχε, νὰ ἐνδυναμώσῃ ἀλλὰ καὶ τὸν Πειραιᾶ αὐτὸν νὰ καταλάβῃ. Ὅθεν κατὰ παράκλησιν τοῦ δήμου ὁ Πολυσπέρχων ἐπεμψε τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλέξανδρου μετὰ δυνάμειος εἰς Ἀθήνας ἵνα ἐλευθερώσῃ τὸν Πειραιᾶ μετ' αὐτοῦ δὲ συνεισέβαλον τότε εἰς τὸ ἄστυ οὐ μόνον οἱ φυγάδες, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀτίμων καὶ ξένων, οἵτινες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ᾗξανον τὰς ἀγρίας κραυγὰς καὶ διετάραττον τὴν διεξαγωγὴν τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων. Οὕτω δὲ οἱ δημοκράται, προεξάρχοντες τοῦ βήτορος Ἀγνωνίδου, ἴσχυσαν εὐκόλως διὰ τοῦ παμμιγυῖος τούτου πλήθους νὰ παύσωσι τῆς ἀρχῆς τὸν ἀγαθὸν Φωκίωνα καὶ τοὺς φίλους του καὶ νὰ ἐγκαλέσωσι τούτους ὡς προδότας τῆς πατρίδος. Ὁ Φωκίων μετὰ τὴν πρώτην κατ' αὐτοῦ γενομένην κατηγορίαν ἀπῆλθε συνωδευμένος καὶ ὑπὸ τῶν φίλων του εἰς τὸν πρὸ τῆς πόλεως ἐστρατοπεδευμένον Ἀλέξανδρον, ὅστις τοὺς ἐδέχθη φιλοφρόνως καὶ τοὺς ἀπέστειλεν εἰς τὸν πατέρα του ὄντα καθ' ὁδὸν καὶ εὐρισκόμενον τότε ἐν Φωκίδι. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεμψαν παρὰ πόδας πρεσβείαν κατηγορήσουσαν τὸν Φωκίωνα. Ὁ Πολυσπέρχων, ἀκόλουθος εἰς τὴν νεάν αὐτοῦ πολιτικὴν, ἐδέχθη δυσμενῶς τὸν ἄνδρα καὶ διέταξε ν' ἀπαγάγωσιν αὐτὸν καὶ τοὺς φίλους του εἰς Ἀθήνας δεσμίους ἵνα διακασθῶσιν ὑπὸ τοῦ δήμου. Ἐκεῖ λοιπὸν, ἐνώπιον ἐκκλησίαις θορυβώδους, περιλαμβανούσης πλείστους δούλους, ξένους καὶ ἀτίμους, ἐμφανισθεὶς ὡς ὑπόδικος ὁ γέρον Φωκίων μετὰ τῶν συγκατηγορουμένων του ἐπεχείρησε ν' ἀπολογηθῇ, ἀλλὰ βλέπων ὅτι διὰ τὸ μέγεθος τῆς κραυγῆς τῶν θορυβούντων πᾶσα ἀπολογία καθίστατο ἀδύνατος, περιωρίσθη νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν συγκατηγορουμένων, ὅπερ ὅμως δὲν ἐπέτυχεν· ὅθεν ὁ Ἀγνωνίδης ἀνέγνωσεν ἀμέσως ψήφισμα

καταδικάζον αὐτὸν, τέσσαρας ἔτι παρόντας καὶ τρεῖς ἀπόντας, ἐν οἷς ἦν καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, εἰς θάνατον. Ἐν ᾧ δὲ οἱ καταδικασθέντες ἐφέροντο εἰς τὸ δεσμωτήριον ἵνα πῖωσι τὸ κώνειον, οἱ μὲν ἄλλοι ὀδυρόμενοι ἐβάδιζον, ἐκεῖνος δ' ἐθαυμάζετο διὰ τὴν ἀπάθειαν καὶ μεγαλοψυχίαν. Ἐρωτηθεὶς ἂν ἀφίνη τινὰ παραγγελίαν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ αὐτοῦ παραγγέλλω, εἶπε, νὰ μὴ μνησικακῇ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους». Ἀλλὰ δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐνθυμηθέντες οἷον ἐπιστάτην καὶ φύλακα σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ἀπώλεσαν, ἀνδριάντα μὲν χαλκοῦν αὐτῷ ἀνέστησαν, ἔθαψαν δὲ τὰ ὅσα δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ θάνατον εἰς τοὺς κατηγόρους τοῦ κατεψήφισαν!

Ἐν τούτοις ὁ Πολυσπέρχων νομίσας ὅτι διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Φωκίωτος καὶ τῶν ἄλλων ὀλιγαρχικῶν κατώρθωσε νὰ ἔχῃ ἐν Ἀθήναις κύριόν τι κατὰ τοῦ Κασσάνδρου στήριγμα, ἠπατήθη μεγάλως· διότι ὁ φρόνιμος καὶ ἐπιτήδειος Νικάνωρ, ἀντιστάς εἰς τὰς δυνάμεις ἐκείνου γενναίως, ἐξηκολούθει νὰ κατέχῃ οὐ μόνον τὴν Μουνυχίαν ἀλλὰ καὶ τὸν Πειραιᾶ, ὅταν ἀπροσδοκῆτως ἐπανῆλθε καὶ ὁ Κασσάνδρος ἐξ Ἀσίας, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ στρατὸν χορηγηθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου (ὅστις ἠρέσκετο τὰ μέγιστα νὰ βλέπῃ τοὺς δύο ἐκείνους εἰς αὐτὸν τοσοῦτον ἐπικινδύνους ἀντιζήλους ἐνασχολουμένους ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐπομένως κωλυομένους νὰ φέρωσι πρόσκομμα εἰς τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν προόδους του). Ἡ ἐμφάνις δὲ τοῦ Κασσάνδρου, καταπλεύσαντος ἀμέσως εἰς Πειραιᾶ, οὐχ ἦτον καὶ ἡ σπάνις τροφῶν ἠνάγκασε τὸν Πολυσπέρχοντα νὰ καταλίπῃ τὴν Ἀττικὴν καὶ μεταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἡ ἀνακλήρυξις τῆς ἐλευθερίας ἐπανηγυρίσθη ἐνταῦθα εἰς τὰς πλείστας πόλεις διὰ τῆς θορυβώσεως καὶ φυγαδεύσεως ἐκείνων, εἰς οὓς ὁ Ἀντίπατρος εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων πραγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πολιορκία τῆς Μεγαλοπόλεως, ἥτις διετήρησε τὴν πρὸς τὸν Κασσάνδρον φιλίαν, ἀπέτυχε διὰ τῆς γενναίας τῶν κατοίκων ἀντιστάσεως καὶ ἐξήντηλσε τὴν δύναμιν τοῦ Πολυσπέρχοντος, ἐντεῦθεν αἱ πλείσται τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐκ φόβου ἤρξαντο ν' ἀποκλίνωσι πρὸς τὸν Κασσάνδρον. Λί Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ματαιῶς περιέμεναν ἐκ Μακεδονίας βοήθειαν, συνέθεντο μετὰ τοῦ Κασσάνδρου εἰρήνην, κατὰ τοὺς ἔρους τῆς ὁποίας ἡ πόλις μὲν καὶ ἡ χώρα μετὰ τοῦ Πειραιῶς, τῶν νηῶν καὶ τῶν προσόδων τῶν λιμένων

ἀφέθησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων, τὴν δὲ Μουνυχίαν ἐκρά-
τησε πρὸς τὸ παρὸν ὁ Κάσσανδρος, ὡς φίλος καὶ σύμμαχος ἐκείνων,
ἕως οὗ διαπολεμήσῃ πρὸς τοὺς βασιλεῖς· τὸ πολίτευμα ἐστηρίχθη ἐπὶ
ῥορισμένης τιμῆσεως, ὥστε μόνον οἱ ἔχοντες περιουσίαν δέκα μνῶν
ἐδύναντο νὰ μετέχωσιν αὐτοῦ· Εἰς δὲ Ἀθηναίους, κατ' ἐκλογὴν τοῦ
Κασσάνδρου, κατέστη ἐπιμελητὴς τῆς πόλεως, καὶ ὡς τοιοῦτος ἤρε-
θη Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις, ὡς προείρηται,
ἀπὼν εἶχε καταδικασθῆ εἰς θάνατον μετὰ τοῦ Φωκίωνος· ἤρξε δὲ
οὗτος τῶν Ἀθηνῶν δέκα ἔτη (318—308) καὶ μολονότι τὸ καθ' ἑαυ-
τὸν ὄχι πάντῃ ἐλεύθερος τῶν μωριῶν καὶ ἐλαττωμάτων τῆς ἐποχῆς
ἐκείνης, συνετέλεσεν ὁμως εἰς τὴν αὖξιν καὶ βελτίωσιν τῆς πόλεως·
τὴν ἀστάθειαν δὲ τῆς εὐνοίας τοῦ δήμου ἐγνώρισεν ὡς οὐδεὶς ἄλλος
πρὸ αὐτοῦ· σχεδὸν μοναρχικὴν μετερχόμενος ἐξουσίαν ἐτιμήθη, κατὰ
τὸν Πλούταρχον, διὰ τριακοσίων ἀνδριάντων, ἀλλ' ἐπέζησε νὰ ἴδῃ
αὐτοὺς ὅλους ἀνατετραμμένους.

Μετὰ τὴν διάταξιν δὲ τῶν ἐν Ἀθήναις πραγμάτων ὁ Κάσσανδρος,
γενόμενος ἐν τῷ μεταξὺ κύριος τῆς Ἀθίνης, ἀποτυχὼν ὁμως εἰς τὴν
ἄλωσιν τῆς Σαλαμῖνος, ἔσπευσεν εἰς Πελοπόννησον, ὅπου προσωκειώ-
θη παραυτίκα πολλοὺς τῶν κατοίκων. Ἐν ᾧ δὲ ἡ ἐπιβρότη μὲν αὐτοῦ
ἤϋξανεν ὁσημέραι, ἡ δὲ τοῦ Πολυσπέρχοντος ἡλαττοῦτο πανταχοῦ, ἡ
μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ τελευταίου ὀλιγορωθεῖσα Εὐρυδικὴ ἐπεχείρησεν
ἐμφανέστερον ν' ἀναλάβῃ πάλιν τὴν ἐξουσίαν· καὶ πρῶτον μὲν κα-
τῶρθωσε νὰ φυγαδεύσῃ τὴν Ῥοζάνην μετὰ τοῦ παιδὸς τῆς Ἀλεξάν-
δρου εἰς Ἡπειρον, ὅπου εἰσέτι ἡ βασιλομήτωρ Ὀλυμπιάς διέμενεν·
ἔπειτα δὲ σχετισθεῖσα πρὸς τὸν Κάσσανδρον, ἀπέδειξεν αὐτὸν ἐν ὀνό-
ματι τοῦ συζύγου τῆς Ἀρρίδαιου ἐπιμελητὴν τοῦ βασιλέως καὶ διέ-
ταξε τὸν Πολυσπέρχοντα νὰ τῷ παραδώσῃ τὸν βασιλικὸν στρατὸν·
ἀλλ' ὁ Πολυσπέρχων μηδαμῶς διατεθειμένος νὰ ὑπακούσῃ, ἔκρινεν
ἀναγκάζον, πρὸς ταπείνωσιν τῆς Εὐρυδικῆς, νὰ καταγάγῃ διὰ τῆς
βοηθείας τοῦ Ἡπειρώτου βασιλέως Αἰακίδου τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ τὸν
παῖδα Ἀλέξανδρον εἰς Μακεδονίαν· μολονότι δὲ διεκωλύθη εἰς τοῦτο
ὑπὸ τινος μοίρας τοῦ στρατοῦ τοῦ Κασσάνδρου, τὴν ὁποίαν ἀπήνησεν
καθ' ὁδὸν, οὐδὲν ἦττον ὁμως ἡ Ὀλυμπιάς, εἰς τὸν συνοδευόντα αὐτὴν
ἡπειρωτικὸν στρατὸν στηρίζομένη, ἐπέσπευδε τὴν κἀθοδὸν τῆς· τότε
δὲ ἡ Εὐρυδικὴ σὺν τῷ Ἀρρίδαιῳ ὤρμησε μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς εἰς

τὰ μεθόρια τῆς Μακεδονίας ἵνα ἐμποδίσῃ αὐτήν, καθ' ἣν ὁμως στιγμήν οἱ στρατοὶ ἐκατέρωθεν ἀντετάχθησαν, οἱ Μακεδόνες αἰδεσθέντες τὸ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀξίωμα καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ μεγάλου υἱοῦ τῆς ἀναμιμνησκόμενοι οὐ μόνον ἀπέσχον πάσης συγκρούσεως ἀλλὰ καὶ κृतουλόγησαν. Ὅθεν εὐθὺς μὲν ὁ βασιλεὺς Ἀρριδαῖος ἡλώθη μετὰ τῆς θεραπέας, ἥ δ' Εὐρυδίκη εἰς Ἀμφίπολιν ἀποχωρούσα συνελήφθη. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἡ Ὀλυμπιάς γενομένη κυρία τῶν βασιλικῶν σωμάτων καὶ ἄνευ κινδύνου τὴν βασιλείαν παρалаβοῦσα δὲν μετεχειρίσθη ἀνθρωπίνως τὴν εὐτυχίαν τῆς· διότι ἀφοῦ ἐκέκωσεν ἀνιλεῶς καὶ διέφθαιρε τὴν τε Εὐρυδικὴν καὶ τὸν Ἀρριδαῖον, προσέθη καὶ εἰς ἄλλας ὁμότητες· ἐφόνευσε δηλαδὴ καὶ τὸν Νικάνορα, ἀδελφὸν τοῦ Κασσάνδρου, κατέσκαψε καὶ τὸν τάφον τοῦ Ἰόλου, ἐτέρου ἀδελφοῦ, καὶ ἐπιλέξασα ἑκατὸν ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων φίλων ἐκείνου τοὺς ἀπέσφαξεν ἅπαντας.

Ἀλλ' ἐμελλε νὰ λάβῃ καὶ αὕτη μετοῦπολιν τὴν αὐτὴν τύχην· ἅμα δ' κλονότι ὁ Κασσάνδρος ἔμαθε τὰ εἰρημένα συμβάντα ἀνέξευξεν εἰς Μακεδονίαν, μὴ δυνηθέντος τοῦ Πολυσπέρχοντος νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Πύδναν, ὅπου ἡ Ὀλυμπιάς, μαθοῦσα τὴν προσέγγισιν αὐτοῦ, κατέφυγε μετὰ τοῦ παιδὸς Ἀλεξάνδρου, τῆς μητρὸς τοῦ Ῥοξάνης καὶ ὅλης τῆς θεραπέας· ὁ βασιλεὺς Αἰκκίδης ἠθέλησε μὲν νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειάν τῆς, ἀλλὰ παρὰ τὰς ἐξ Ἡπείρου παρόδους, ὅς ὁ ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου ἐκπεμφθεὶς στρατηγὸς Ἀταρξίας κατέλαβεν ἐγκαίρως, οἱ Ἡπειρώται ἐγκατέλιπον αὐτόν, ἐπανελθόντες δὲ οἵκαδε τὸν ἀπεκέρυξαν καὶ συνῆψαν μετὰ τοῦ Κασσάνδρου συμμαχίαν, ἥτις παρεκίνησε πολλοὺς τῶν ἀλλοτρίως διατεθειμένων Μακεδόνων νὰ προστεθῶσιν εἰς τὸ μέρος αὐτοῦ· μίας δ' ἔτι εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα βοηθείας ὑπολειφθεῖσθαι, τῆς ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος, συνέβη νὰ συντρίβῃ καὶ αὕτη παραδόξως· διότι ὁ ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου πεμφθεὶς στρατηγὸς Κάλλας, ὅταν πλησίον τοῦ Πολυσπέρχοντος γενόμενος κατεστρατοπέδευεν ἐν τῇ Περραιβίᾳ, διέφθαιρε διὰ χρημάτων τοὺς πλείστους τῶν μετ' αὐτοῦ στρατιωτῶν, ὥστε δὲν τῷ ἔμειναν εἰμὴ ὀλίγοι οἱ μάλιστα πιστοί. Οὕτω δ' οἱ ἐν Πύδνᾳ πολιορκούμενοι στερημένοι πάσης ἐξωθεν ἐπικουρίας, ταχέως τῶν ἐπιτηθείων ἐξαναλωθέντων, περιέπεσαν εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν, ὥστε πολλοὶ ἠναγκάζοντο νὰ σαρκοφαγῶσιν ἀναλεγόμενοι τῶν ἀποθνησκόντων τὰ σώ-

ματὰ ἄλλ' οὔτε ἡ θέα τῆς φοβερωτάτης δυστυχίας, οὔτε ἡ ἀποφορά τῶν νεκρῶν, οὔτε ἡ αὐτομόλησις τῆς φρουρᾶς πρὸς τὸν Κάσσανδρον ἔσχον νὰ πείσωσι τὴν Ὀλυμπιάδα εἰς παράδοσιν. Τέλος ἐν ᾧ διανοεῖτο νὰ σώσῃ ἑαυτὴν καὶ τοὺς φίλους διὰ τινος πεντήρους πεμφθείσης αὐτῇ κρύφα ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος, ὁ Κάσσανδρος, εἰς ὃν αὐτόμολός τις ἀνήγγειλε τὸ γεγονός, ἐπιπλεύσας ἐκυρίευσεν τὸ σκάφος καὶ οὕτω τὴν ἠνάγκασεν νὰ παραδοθῇ μετὰ τὴν ἄλωσιν δὲ τῆς Πύδνας παρέλαβεν ἀμέσως τὴν τε Πέλλαν καὶ τὴν Ἀμφίπολιν.

Γενόμενος δ' ἔκτοτε ὁ Κάσσανδρος κύριος τῆς Μακεδονίας (316 π. Χ.) ἐστήριξεν ὡς τοιοῦτος τὴν κατόρθωσιν τῶν περικιτέρω βουλῶν του εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἄλωθέντων μελῶν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου· ἵνα δ' ἐπιτύχῃ ἔγκυρον κατὰ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀπόφασιν προέτρεψε τοὺς οἰκείους τῶν ὑπ' αὐτῆς ἀνηρημένων νὰ τὴν κατηγορήσωσιν ἐν κοινῇ τῶν Μακεδόνων ἐκκλησίᾳ, τῶν ὁποίων ποιησάντων τὸ προσταχθὲν καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος οὔτε παρούσης οὔτ' ἐχούσης τοὺς ἀπολογησομένους, οἱ Μακεδόνες κατέγνωσαν αὐτῆς θάνατον. Εὐθύς δὲ μετὰ τὴν καταδικαστικὴν ταύτην ἀπόφασιν ὁ Κάσσανδρος παρέσχεν εἰς ἐκείνην εὐκαιρίαν ἐὰν ᾔθελε νὰ φύγῃ εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῇ προθέσει ἵνα διὰ τῆς φυγῆς τῆς ἀναγνωρίσῃ αὐτὴ ἑαυτὴν ἔνοχον καὶ δικαιολογήσῃ τὴν ἀπόφασιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ὀλυμπιάς δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν καὶ ἐζήτησεν ὅτι ἀπολογηθῇ αὐτοπροσώπως ἐνώπιον τῶν Μακεδόνων, ὁ Κάσσανδρος φοβηθεὶς μήποτε τὸ πλῆθος ἀκοῦον τὴν Βασίλισσαν ἀπολογουμένην μεταμεληθῇ, ἐπέστειλε διακοσίους τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἐπιτηδειοτάτους νὰ τὴν θανατώσωσιν. Ἐμβάντες δὲ οὗτοι εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκίαν, ὡς ἴδον τὴν Ὀλυμπιάδα, ἐνδεδυμένην πορφύραν καὶ φέρουσαν διάδημα, αἰδεσθέντες αὐτὴν ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι· ἀλλ' οἱ συγγενεῖς τῶν κατὰ διαταγὴν αὐτῆς ἀναιρεθέντων ὀρμήσαντες, πρὸς χάριν τοῦ Κασσάνδρου καὶ ἐξ ἰδίου πάθους, τὴν ἐλιθοβόλησαν· λέγεται δὲ ὅτι ἡ γηραιὰ μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ σταθεροῦ βλέμματος καὶ ἀδακρυτῇ προβαλοῦσα τὸ στήθος τῆς εἰς τὰς λιθοβολήσεις κατέπεσε καὶ ἐν τῷ λειποψυχεῖν ἔτι ἐφρόντισεν νὰ καλύψῃ τὰ συνθλασθέντα αὐτῆς μέλη μετὰ τοῦ χιτῶνός της!

Ἡ ἐκ τούτου μεταξὺ τῶν Μακεδόνων διεγερθεῖσα συγκίνησις δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Κάσσανδρον νὰ ἐξαλείψῃ κατὰ τὰ παρὸν καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ἔτι εἰς τοὺς σκοποὺς του ἐμποδῶν ὄντα τοῦ βασιλικοῦ οἴ-

κου μέλῃ· ὅθεν παρέδωκε μὲν τὴν Ῥοζάνην μετὰ τοῦ παιδὸς εἰς φυλακὴν, μεταγαγὼν αὐτὴν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ διατάξας νὰ γίνηται τοῦ λοιποῦ ἡ ἀγωγή τοῦ παιδὸς ὅχι πλέον βασιλικὴ ἀλλ' ἰδιώτου τοῦ τυχόντος οἰκεία· αὐτὸς δ' ἔγχευε τὴν νεωτάτην τοῦ Φιλίππου θυγατέρα καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴν Θεσσαλονίκην, ἵνα δι' αὐτῆς ἀποδείξῃ ἑαυτὸν οἰκεῖον τῆς βασιλικῆς συγγενείας· καὶ ἐπομένως δικαιούμενον νὰ καταλάβῃ τὸν Μακεδονικὸν θρόνον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον (315) ἔκτισε καὶ πόλιν ἐπὶ τῆς Πελλήνης, ὁμώνυμον αὐτοῦ, τὴν Κασσάνδρειαν, ἣτις συνοικισθεῖσα διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἐκ Ποτιδαίας καὶ Ὀλύνθου ἐκδηληθέντων κατοίκων καὶ ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτοῦ φιλοτίμως προστατευομένη ἔλαβε ταχὺ μεγάλην ἐπίδοσιν καὶ πλεῖστον ἰσχυρεν ἐν Μακεδονίᾳ· ἀκολουθῶς δὲ συστησάμενος ἱκανὴν δύναμιν, ἀπεφάσισε νὰ στρατεύσῃ καὶ αὐθις εἰς Πελοπόννησον ἵνα ἐκβάλῃ ἐντεῦθεν παντελῶς Ἀλεξάνδρον τὸν Πολυσπέρχοντος, κατέχοντα ἔτι πόλεις τε καὶ τόπους ἐπικαίρους. Ἐν τῇ δὲ διέσσειναι διὰ τῆς Βοιωτίας ἐπεχείρησε ν' ἀναστήσῃ τὰς Θηβας μεταπεμφάμενος πανταχόθεν τοὺς διасωζομένους τῶν Θηβαίων· εἰκοσιοκτὼ ἔτη ἡ πόλις ἔκειτο ἔρημος· σχεδὸν ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς Σικελίας καὶ Ἰταλίας, διὰ τε τὸν πρὸς τοὺς ἡτυχηκότας ἔλεον καὶ διὰ τὴν δόξαν τῆς πόλεως, συνεπελάθοντο τοῦ συνοικισμοῦ· Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι τοῦτον τὸν τρόπον ἐκομίσαντο τὴν πατρίδα, ὃ δὲ Κασσάνδρος μετὰ τῆς δυνάμεως ἀνεξευξεν εἰς Πελοπόννησον· εὐρὼν δὲ τὸν ἰσθμὸν φυλαττόμενον ὑπὸ Ἀλεξάνδρου παρῆλθεν εἰς Μέγαρα, καὶ ἐντεῦθεν περικλιθεὶς διὰ θαλάσσης εἰς Ἐπίδαυρον προύχωρσεν εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἀπέσπασεν αὐτὸ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου συμμαχίας, μετὰ δὲ ταῦτα προσηγάγετο τὰς ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ πόλεις, πλὴν Ἰθώμης, καὶ τὴν Ἑρμιονίδα δι' ὁμολογίας παρέλαβε· τέλος δὲ ἀπολιπὼν τὸν στρατηγὸν τοῦ Μόλυκον μετ' ἱκανῆς δυνάμεως ἐπανάκμαψεν εἰς Μακεδονίαν. Καὶ ἐν τούτῳ μὲν ἦσαν τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν μεταξὺ Πολυσπέρχοντος καὶ Κασσάνδρου.

Κατὰ δὲ τὴν Ἀσίαν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ὁ Εὐμένης ἔχων τοὺς ἀργυράσπιδας Μακεδόνας ἐμάχετο μετὰ πολλοῦ ζήλου ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ βασιλικοῦ οἴκου· ἀφοῦ ἀπέσπασε τὴν τῆς Φοινίκης παραλίαν ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Πτολεμαίου, μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν ἐντράπη πρὸς ἀνατολῆς, ὅπου ἐν τῷ μεταξύ ὁ τῆς Μηδίας σα-

τράπης Πύθων, ἐβουλήθη, ὥς καὶ ὁ Ἀντίγονος πρὸς δυσμάς, νὰ γενῇ κύριος τῶν μικροτέρων σατραπειῶν, διὰ τῆς συστάσεως ὁμῶς τοῦτων ἡττηθεὶς ἠναγκάσθη νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Σελεύκου, σατράπου τῆς Βαβυλωνος. Παρατυτικὰ δ' ὁ Εὐμένης εὐρέθη πέρειν τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγρεως· παρὰ τὴν δυτικὴν εἰς τὰς Μηδικὰς πύλας εἰσόδον καὶ, μετὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ Πύθωνος καὶ Σελεύκου τοῦ νὰ ὑπερασπίσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὰ τῆς βασιλείας, προήλασε κατωτέρω τοῦ Τίγρεως σπεύδων νὰ κυριεύσῃ τὰ Σούσα καὶ τοὺς αὐτόθι ἐναποταμειευμένους θησαυροὺς καὶ προσλάβῃ εἰς τὸ μέρος του τοὺς μικροτέρους σατράπας τῆς Ἀσίας· μολονότι δ' ὁ Πύθων καὶ ὁ Σέλευκος ἐζήτησαν νὰ τὸν ἐμποδίσωσιν, αὐτὸς κατώρθωσε νὰ ἐνωθῇ μετ' ἐκείνων, ἐν οἷς προείχεν ὁ τῆς Περσίδος Πευκέστης.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ Πύθων καὶ ὁ Σέλευκος προσεκάλεσαν τὸν Ἀντίγονον ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἐνωθέντες δὲ καὶ οἱ τρεῖς ἐν Βαβυλῶνι ἐξεστράτευσαν ὁμοῦ κατὰ τῶν συμμαχῶν. Παρὰ τὸν ἐν τῇ Παρκιτακηνῇ Κοπράτην, παρχπόταμον τοῦ Πασιτίγριδος, συνέβη ἡ πρώτη μεταξὺ Εὐμένων καὶ Ἀντιγόνου σύγκρουσις, καθ' ἣν ὁ τελευταῖος ἀτυχήσας ἀνέξευξεν εἰς ἑκβάτανα τῆς Μηδικᾶς, ὅπου ἐπακολουθησάντων παρὰ πόδας καὶ τῶν περὶ τὸν Εὐμένην, συνεκροτήθησαν δύο ἄλλαι μάχαι, ἐξ ὧν ἡ πρώτη μὲν ἔμεινεν ἄκριτος, ἡ δὲ δευτέρα ἔνεκ τῆς ζηλοτυπίας καὶ προδοσίας τῶν συμμαχῶν σατραπῶν ἀπέβη δυστυχής· ἡ ἀπώλεια δὲ ταύτης ἀπεφάσισε τὴν τύχην τοῦ Εὐμένου καὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου συνάμα. Οἱ Σατράπαι ἐζήτησαν τὴν ἐπιούσαν ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰς ἄνω σατραπείας· ματαίως δ' ὁ Εὐμένης ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς μάχης. Οἱ Ἀργυράσπιδες στερηθέντες τῆς ἀποσκευῆς αὐτῶν καὶ τῶν γυναικῶν των, οὐ μόνον ἀντέστησαν ἀλλὰ καὶ διεπρεσβεύσαντο λάθρα πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ὅς τις ὑπεσχέθη ν' ἀποδώσῃ αὐτοῖς πάντα ἐὰν ἤθελον τῷ παραδώσει τὸν Εὐμένην. Ὅθεν ἄνευ πολλοῦ δισταγμοῦ συνήρπασαν αὐτὸν καὶ τὸν προσέφερον δέσμιον εἰς τὸν Ἀντίγονον, πρὸς ὃν κῆτομόλησαν καὶ οἱ περὶ τὸν Πευκέστην μετὰ μυρίων Περσῶν, οἱ δὲ λοιποὶ σατράπαι καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τε καὶ στρατιωτῶν οἱ πλεῖστοι, τῆς ἑαυτῶν μόνον ἀσφαλείας φροντίζοντες, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. — Ἐν τῷ παρὰ πόδας δὲ συγκροτηθέντι περὶ Εὐμένου πολεμικῷ συμβουλίῳ μόνον ὁ Νέαρχος καὶ τοῦ Ἀντιγόνου ὁ υἱὸς Δημήτριος ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ διατη-

ρήσεως τῆς ζωῆς τοῦ ἐξόχου τούτου ἀνδρός, οἱ δὲ λοιποὶ ἐγνωμοδό-
τησαν κατ' αὐτοῦ ὥς τοῦ πλέον ἐπικινδύνου ἀντιπάλου, καὶ ἐπειδὴ
οἱ Ἀργυράσπιδες προστεθῆσαν εἰς τὴν τελευταίαν γνώμην, ὁ Ἀντί-
γονος ἔσπευσε νὰ διαταξῇ τὴν ἀναίρεσιν αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ οὗτος κα-
τόπιν ἀπηλλάχθη καὶ τοῦ φιλοδόξου Πύθωνος, συλλαβὼν δι' ἀπάτης
καὶ ἀποκτείνας αὐτὸν ἐν Ἐκβατάνοις, κατέλυσε δὲ καὶ τὸ ἐπίφοβον
τῶν Ἀργυρασπίδων ἄγλημα διὰ τῆς κατακερματισεώς του, προήλασεν
ἀπὸ τῆς Περσепόλεως ὡς ἐν θριάμβῳ, μετὰ τῶν τεραστίων τῆς Μη-
δίας, τῆς Περσίδος καὶ τῶν Σούων βασιλικῶν θησαυρῶν (δισμυρίων
καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων) εἰς Βαβυλῶνα, ὅπου ὁ Σέλευκος τὸν
ἐδέχθη μὲν λαμπρῶς, ἠρνήθη ὅμως νὰ ὑποταχθῇ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον
νὰ δώσῃ αὐτῷ λόγον διὰ τὴν μέχρι τοῦδε διοίκησίν του· διὸ καὶ ὑπο-
πτειθεὶς τὴν τοῦ Πύθωνος συμφορὰν, ἀπέδρα εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν
Πτολεμαῖον· ὁ δὲ Ἀντίγονος εὐχαριστήεις ὅτι ἡ φυγὴ τῷ εὐκόλυνε
τὴν ὁδὸν πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν του, κατέστησεν ἐν Βαβυλωνίᾳ
ἄλλον σατράπην. Ἐντεῦθεν δ' ἐτράπη ἀμέσως πρὸς δυσμὰς (315 π. Χ.)
ἵνα ἐπιδείξῃ καὶ εἰς τοὺς αὐτόθι ἡγεμόνας τὴν ἰσχύν του.

Καίτοι δὲ προβεβηκώς ἤδη τὴν ἡλικίαν ὁ Ἀντίγονος, εἶχεν ὅμως
ἔτι ἀκμαίαις τὰς δυνάμεις του. Ἄλλως τε ἦτο ἀνδρεῖος, τὴν πειθαρχίαν
καὶ τάξιν φυλάττων στρατηγός, φρόνιμος καὶ οἰκονόμος διοι-
κητῆς, ἀποστρεφόμενος τὸν τρυφηλὸν βίον, κόσμιος, εὐτράπελος, φι-
λόφρων καὶ διὰ τοῦτο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας του. Ἐπειδὴ δὲ
πάντοτε ἐνήργει κατὰ τινὰ σταθερὸν σκοπὸν, πανταχοῦ τὰ πάντα
διεύθυνεν οἰκοθεν καὶ μόνον εἰς τὸν υἱὸν του Δημήτριον, ὅστις εἰ καὶ
ὅλως ἀντιθέτου χαρακτῆρος ἦτο πιστότατα ἀφωσιωμένος εἰς αὐτόν,
ἐπέτρεπε νὰ ἐμβατεύῃ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ σχέδιά του, ἐντεῦθεν
εἶχε πλείονα βεβαιότητα περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἑαυτοῦ ἐπιχειρή-
σεων παρὰ τοὺς ἀντιπάλους του, τῶν ὁποίων ἐκπερισσοῦ ὑπερεῖχε
καὶ κατὰ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον μέσα. Προβλέπων δὲ ἤδη ὅτι ὁ Πτο-
λεμαῖος, ὁ Κάσσανδρος καὶ ὁ Λυσίμαχος, οἱ μετ' αὐτὸν κραταιότεροι
καὶ τὰς αὐτὰς περὶ κυριαρχίας ἀξιώσεις ἔχοντες ἀνεξάρτητοι ἡγεμό-
νες, ἤθελον συμμαχήσει κατ' αὐτοῦ, παρесеλεύσθη εἰς νέον ἀγῶνα,
καὶ ἀφοῦ οὗτοι ἐνωθέντες ἀληθῶς τῷ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον, ἔστο-
χάσθη πῶς νὰ ἐνασχολήσῃ ἕκαστον ἰδίᾳ ὥστε νὰ διακωλύσῃ τὴν ἐνω-
σιν τῶν δυνάμεων τῶν

ἵνα ἐμποδίσῃ τὸν Λυσίμαχον ἀπὸ τῆς ὑπὲρ τὸν Ἑλλησπόντον διαβάσεως, διώρισε τὸν ἀνδρείον ἀνεψιὸν τοῦ Πτολεμαίου μετὰ τοῦ ἀναγκαίου στρατοῦ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. ἵνα δὲ ἀναστείλῃ τὸν Κάσσανδρον, ὑπεστήριξε τὸν Πολυσπέρχοντα χρηματικῶς καὶ συνάμα ἐνήργησε νὰ κηρυχθῇ ὑπὸ τινος συνόδου τῶν Μακεδόνων στρατηγῶν ἡ μὲν Ἑλλὰς ἐλευθέρα, ὁ δὲ Κάσσανδρος ἐχθρὸς τῆς βασιλείας· κατὰ τοῦ Πτολεμαίου ὅμως, ὅστις κύριος τοῦ Αἰγυπτιακοφοινικικοῦ στόλου, καὶ ἡνωμένος μετὰ τοῦ Σελεύκου ἦτο ὁ κραταιότερος ἐχθρὸς, ἐτράπη αὐτὸς αὐτοπρόσωπος, κατέλαβε ἀμέσως τὴν Φοινίκην καὶ Συρίαν καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ἔσπευσε νὰ κατασκευάσῃ στόλον, δυνάμενον νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν ὡς καὶ τὰς κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐπιχειρήσεις του. — Τρία ἄρα πολέμου θέατρα παρουσιάζονται ὁμοῦ· ἡ Ἑλλὰς, ἡ μικρὰ Ἀσία καὶ ἡ Συρία.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι ὥσαύτως ἐξέδωκαν, ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, διακήρυξιν τινὰ περὶ ἐλευθερίας, ἐκ τούτου τὰ κόμματα αὐτόθι ἔμειναν διηρημένα καὶ πάραυτα ζωηρὸς τις εἰς ὕλας σχεδὸν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἐξεργάγη ἀγών, ὅστις ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ (μάλιστα ἐν Σικυῶνι, ὅπου τοῦ Κασσάνδρου ὁ υἱὸς ἐφονεύθη) προήχθη εἰς ἄκραν σφοδρότητα.

Ἐν ᾧ δ' ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ὁ τοῦ Ἀντιγόνου ἀνεψιὸς, ἡγωνίζετο ὅτ' ἐμὲν εὐτυχῶς ὅτ' ἐμὲν ἀτυχῶς κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Κασσάνδρου καὶ τῶν σατραπῶν τῆς Καρίας καὶ Λυδίας, ὁ Ἀντίγονος αὐτὸς ἐκυρίευσεν τὴν ὀχυρὰν Τύρον μετὰ δεκαπεντάμηνον ἀντίστασιν, καὶ οὕτως ἐντελῶς τῆς Συρίας ἐγκρατὴς γενόμενος ἐδυνήθη ἤδη νὰ στρατεύσῃ πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, νὰ ταπεινώσῃ τὸν τῆς Λυδίας σατράπην καὶ ἀκολούθως νὰ πέμψῃ ἐκείνον εἰς Πελοπόννησον ἵνα ἐξακολουθήσῃ αὐτόθι τὸν πόλεμον ἐντονώτερον.

Ὁ Ἀντίγονος εἶχε καταλίπει ἐν Συρίᾳ τὸν υἱὸν τοῦ Δημήτριον ὑπερασπίσοντα ταύτην κατὰ τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις ἐν τοσούτῳ διὰ τῆς ἀποστάσεως τῆς Κυρήνης ἐμποδίσθη νὰ διαπολεμήσῃ τὸν ἐχθρόν του ἐν Συρίᾳ. Ἀποῦ ὅμως ἡ ἀνάγκη τῆς χώρας ἐκείνης καταρθώθη, ὁ Πτολεμαῖος ἐλευθερὸς ἤδη, παρακολουθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Σελεύκου, ἐπῆλθε μετὰ μεγάλης δυνάμεως καὶ παραυτίκα ὁ Δημήτριος εὐρέθη ἀπέναντι δύο ἐμπειροπολέμων ἡγεμόνων. Ἄνευ δὲ προηγουμένης γνώσεως τοῦ ἀπόντος πατρὸς του καὶ ἀντικειμένων μὲν τῶν πρεσβυ-

τέρων στρατηγῶν του, συναινούντος δὲ ὅλου σχεδὸν τοῦ στρατοῦ, ὁ τολμηρότατος νέος ἀπεφάσισε (312 π. Χ.) νὰ συνάψῃ τὴν περὶ Γάζαν μάχην, τῆς ὁποίας ἡ ἀτυχὴς ἔκβασις συνεπήγαγε τὴν ἀπώλειαν τῆς Παλαιστίνης, τῆς Φοινίκης καὶ Κοίλης Συρίας.

Ἦδη δὲ, ἀνοιχθείσης τῆς πρὸς τὸν Εὐφράτην ὁδοῦ καὶ τῶν ἄνω ἐπαρχιῶν διαταθεισῶν, ὡς ἐκ τοῦ περὶ Γάζαν πταίσματος τοῦ Δημητρίου, κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου, ὁ Σέλευκος ἔκρινεν εὐκαιρον ν' ἀπέλθῃ μετ' ὀλιγαρίθμου στρατοῦ εἰς Βαβυλῶνα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς πρώτης σατραπείας του. Ἀπολαύων δὲ τὴν ἀγάπην καὶ τὸ σέβας ὅλων τῶν ἐγγυρίων, ἐνθουσιωμένων τὴν σχετικῶς πρὸς τὴν τοῦ Ἀντιγόνου ἐπιεικεστέραν αὐτοῦ κυβέρνησιν, εἰσῆλασεν εἰς Βαβυλῶνα ὡς ἐλευθερωτῆς καὶ παρεσκευάσθη νὰ γενῇ κύριος καὶ τῶν ἄνω ἐπαρχιῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Δημήτριος εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ ἐπανορθώσῃ ὅπως-δήποτε τὴν ἥτταν αὐτοῦ διὰ τῆς περὶ Μυῦντα ἐν Συρίᾳ νίκης, εὐθὺς δὲ κατόπιν ἐμφανισθεὶς καὶ ὁ Ἀντίγονος ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ νικητοῦ υἱοῦ του κατέλαβεν ἀπόνως τὴν Συρικὴν χώραν καὶ ἀπεπειράθη ἤδη νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου ἀπὸ τῆς Πετραίας Ἀραβίας, ἀποτυχὼν ὅμως ἐνταῦθα καὶ μαθὼν συγχρόνως τὴν ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας ἀνάβασιν τοῦ Σελεύκου εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καὶ τὰ αὐτόθι εὐτυχήματα αὐτοῦ ἐξέπεμψε ταχέως τὸν υἱὸν του ἐκεῖ ἵνα διαπολεμήσῃ συντόνως τὸν πολὺ πλέον ἐπίφοβον τοῦτον ἐχθρόν.

Ὁ Σέλευκος εἶχεν ἤδη κυριεύσει τὴν Σουσιανὴν, Μηδίαν καὶ Περσίαν ὅταν ὁ Δημήτριος ἀφίχθεις εἰς Βαβυλῶνα κατέλαβε μὲν τὴν πόλιν ταύτην εὐκόλως ὡς ὑπ' ὀλίγων στρατιωτῶν φρουρουμένην, διὰ τὸ δύσκολον ὅμως τῆς περαιτέρω προχωρήσεώς του ἤναγκάσθη νὰ τὴν ἐγκαταλίπῃ πάλιν καὶ νὰ ἐπανακάμψῃ μετὰ σπουδῆς· ἀλλὰ πιθανῶς ἡ ἐπάνοδός του ἐγένετο κατὰ παραγγελίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, θεωρήσαντος συμφέρον νὰ συνομολογήσῃ ἐν τῷ μεταξὺ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του εἰρήνην ἢ μᾶλλον ἀναχωρῇ (311), δι' ἧς ἀνεγνωρίσθη ἐκάστου τῶν ἡγεμόνων (ἐξαιρουμένου τοῦ Σελεύκου) ἡ παρούσα κυριότης καὶ προσέτε τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἡ αὐτονομία. Τὴν φαινόμενην δὲ τοῦ βασιλείου ἐνότητα ἔπρεπε νὰ παράσχῃ τὸ ὄνομα τοῦ τότε δωδεκαετοῦς Ἀλεξάνδρου, υἱοῦ τῆς Ῥοξάνης. Ἀλλὰ πόσην ὀλίγην σπουδαιότητα εἶχε παρὰ τοῖς εἰρημένοις ἡγεμόσιν ἡ ἀναγνώρισις

τῆς βασιλείας τούτου, ἔμελλε νὰ δειχθῇ τάχιστα· διότι ὅταν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐγένετο γνωστὸν, ὅτι ὁ σχεδὸν λησμονηθεὶς παῖς ἀνεγνωρίσθη νῦν παρὰ πάντων τῶν διαφερομένων ὡς ὁ μόνος νόμιμος τοῦ θρόνου διάδοχος, καὶ ἐπομένως πανταχοῦ ἤρξατο νὰ δεικνύεται συμπάθεια ὑπὲρ τοῦ αἰσίου τούτου γόνου τοῦ μεγάλου ἥρωος, καὶ νὰ πιστεύηται ἤδη ὡς δυνατὴ τοῦ μεγαλείου τῆς Μακεδονίας ἡ ἀποκατάστασις κατὰ τε τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν, ἀμέσως ὁ ἀσπλαγχνος Κάσσανδρος προσέταξε τὸν προσεσηκότα τῆς τοῦ παιδὸς φυλακῆς (ἐν Ἀμφιπόλει) νὰ κατασφάξῃ τοῦτόν τε καὶ τὴν μητέρα Ῥοξάνην, νὰ ἐνταφιάσῃ τὰ σώματα κρυφίως καὶ κατὰ μικρὸν νὰ ἀπαγγεῖλῃ τὸν θάνατον αὐτῶν. Εἰς οὐδενὸς δὲ τῶν κρατούντων τὸν νοῦν ἐπῆλθε ν' ἀποδοκιμάσῃ τὴν στυγεράν ταύτην πράξιν!

Ἐν τούτοις ἡ συμφωνηθεῖσα εἰρήνη ἢ ἀνακωχὴ μετέθετο πάντας τοὺς κρατοῦντας εἰς κατὰστασιν μετέωρον, καθ' ἣν οὐδεὶς τὸν ἄλλον ἐνεπιστεύετο, ὡς μηδενὸς θεωροῦντος ἑαυτὸν βέβαιον εἰς ὅ,τι ἀπέκτησε· φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Ἀντίγονος ἐπωφελέσθη αὐτὴν ἀμέσως ἵνα στρατεύσῃ κατὰ τοῦ Σελεύκου καὶ ἀνακτήσῃ πάλιν τὰς ἀπυλεσθείσας σατραπείας· ἀλλ' ὁ Σέλευκος βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἀγῶνος νικητὴς καὶ εἰς τέλος ὁ Ἀντίγονος ἐκὼν ἄκων ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν κυριότητα αὐτοῦ.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ Πολυσπέρχων θέλων, ἐπὶ τῇ προτροπῇ ἀναμφιβόλως τοῦ Ἀντιγόνου, ν' ἀντιτάξῃ πρὸς τὸν Κάσσανδρον ἀντίρροπον μετέμψατο ἐκ Περγάμου τὸν ἐκ τῆς Βαρσίνης υἱὸν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ἡρακλέα, ὄντα τότε ἐπτακκαίδεκαέτην, καὶ ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν πάντων τῶν φίλων τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἵνα συγκαταγάγωσιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πατρῴαν βασιλείαν· προθύμως δὲ ὑπακούοντων τῶν Αἰτωλῶν καὶ πολλῶν ἄλλων συντρεχόντων ἐπεχείρησε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν· ἀλλ' ἅμα τοῦτο μαθὼν ὁ Κάσσανδρος ἀντεπεξῆλθε μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς καὶ συνηντήθη μετ' ἐκείνου περὶ τὴν καλουμένην Στυμφαλίαν· ἐπειδὴ δὲ παρετήρησεν ὅτι οἱ Μακεδόνες δὲν ἔβλεπον δυσαρέστως τὴν καθόδον τοῦ βασιλέως, φοβηθεὶς μήποτε οὗτοι φύσει πρὸς μεταβολὴν ὄντες ὅςεις αὐτομολήσωσι πρὸς τὸν Ἡρακλέα, διεπρεσβέυσατο πρὸς τὸν Πολυσπέρχοντα καὶ κατώρθωσε νὰ τὸν διαφθείρῃ διὰ προσφορὰς ἐκκτὸν ταλάντων καὶ τῆς ὑπα-

σχέσεως τοῦ νὰ διανείμῃ μετ' αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν. Τοιοῦτοτρόπως δὲ προδοθεὶς ὁ ἀθῶος βασιλόπαις ἀπεστραγγαλίσθη κατόπιν ἑνὸς συμποσίου γενομένου παρὰ τῷ Κασσάνδρῳ. Μετοῦπολιν δὲ καὶ ἡ χήρᾳ Κλεοπάτρα (ἀδελφὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου), ἥτις μέχρι τοῦδε διέτριβεν ἐν Σάρδεσιν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Ἀντιγόνου, διότι συγκατετέθη νὰ συζευχθῇ τὸν Πτολεμαῖον, εὗρέθη αἴφνης νεκρά. Μολονότι δὲ ὁ Ἀντιγόνος ἐτιμώρησε κεφαλικῶς τινὰς τῶν θεραπαινῶν, ὡς ἐπιβουλεύεισας δῆθεν αὐτὴν, καὶ τὰ περὶ τὴν ἐκφορὰν βασιλικῶς ἐφιλοκάλησεν, οὐδεὶς ὅμως ἀμφίβαλεν ὅτι αὐτουργὸς τῆς πράξεως ὑπῆρξεν ἐκεῖνος. Ὅθεν ἐκτὸς μόνης τῆς τοῦ Κασσάνδρου συζύγου Θεσσαλονίκης πάντα τὰλλα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου μέλη ἐξέλιπον.

§. 10. Οἱ περαιότεροι ἀγῶνες τῶν διαδόχων ἕως τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης καὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Ἀντιγόνου.

Πρὸ τῆς εἰρημένης ἔτι εἰρήνης οἱ δύο μεγάλοι κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἀντίπαλοι: Πτολεμαῖος καὶ Ἀντίγονος, εἶχον ἐμφανισθῇ ὡς τοιοῦτοι καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος, προστατεύοντες ὁ μὲν τὸν Κάσσανδρον ὁ δὲ τὸν Πολυσπέρχοντα, κυρίως δὲ ζητοῦντες ἀμφοτέρωι νὰ ἐκτείνωσι καὶ ἐνταῦθα τὸ ἑαυτῶν κράτος. Ὁ πρῶτος ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ τὸν Κάσσανδρον δι' ἀποστολῆς τινὸς στόλου, ὅστις ὅμως μὴδὲν πράξας ἐπέστρεψε πάλιν ταχέως· ὁ δὲ δεύτερος, φιλοδοξώτερος καὶ ἐπιχειρηματικώτερος ἐκεῖνου, ἔπεμψε καταρχὰς μὲν (313) τὸν στρατηγὸν τοῦ Ἀριστόδημον, ὅστις ἐνωθεὶς μετὰ τῶν Αἰτωλῶν ἐνέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπεδίωξεν ἐκ τῶν πλείστων αὐτόθι πόλεων τὰς φρουράς τοῦ Κασσάνδρου καθ' ὅν χρόνον οὗτος, ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῶν Ἀκαρνάνων, διεπολέμει ἀνωφελῶς πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ἀνακτήσαντα τὴν Ἥπειρον Αἰακίδην· μικρὸν δ' ἔπειτα ἔστειλεν ἀντ' ἐκεῖνου ἄλλον στρατηγόν, τὸν Τελεσφόρον, μετὰ νέου στρατοῦ καὶ πεντήκοντα τριήρεων καὶ δι' αὐτοῦ ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῆς Κορίνθου καὶ Σικυῶνος, αἵτινες ἔμειναν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κασσάνδρου. Ἡ δὲ λοιπὴ Ἑλλὰς ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ ἕως τῶν ὀρίων τῆς Θεσσαλίας παρεδόθη τὸ ἐπόμενον ἔτος (312) εἰς τὸν μετὰ μείζονος δυνάμεως ἐπελθόντα ἀνεψιὸν τοῦ Ἀντιγόνου Πτολεμαῖον· τοῦ Κασσάνδρου αἱ φρουραὶ ἐξεβλήθησαν ὑπ' αὐτοῦ πανταχόθεν ἢ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθῶσιν. Ἐν τούτοις δ' ὁ Τελεσφό-

ρος, ζηλοτυπήσας τὸν Πτολεμαῖον ὡς μᾶλλον ἑαυτοῦ προαγόμενον καὶ γενικώτερον περὶ τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πράγματα πιστευόμενον, ἀπέστη ἀπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, κατέλαβε τὴν Ἥλιδα καὶ ἐσύλησε τὸ κατὰ τὴν Ὀλυμπίαν ἱερόν· ἀλλ' ὁ Πτολεμαῖος σπεύσας εἰς Πελοπόννησον κατετρόπως τὸν ἀποστάτην, καὶ εἰς μὲν τοὺς Ἠλείους ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν, εἰς δὲ τὸν Θεὸν ἀποκατέστησε τὰ χρήματα. Μολονότι δὲ ὁ Ἀντίγονος ἐπικράτει διὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐν Ἑλλάδι, συνεπεία ὅμως τῆς προμνησθείσης εἰρήνης (311), ἥτις ἔμελλε νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἀμφισβητουμένας τῶν προσχόντων στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου σχέσεις, εἰς μὲν τὸν Κάσσανδρον ἐδόθη ἡ ἐπὶ τῆς Εὐρώπης κυριότης, εἰς δὲ τὰς Ἑλληνίδας πόλεις ἐπετράπη ἡ αὐτονομία.

Πῶς δ' ἐνόουν τὴν αὐτονομίαν ταύτην οἱ τὴν εἰρήνην συνομολογήσαντες, ἐγένετο παραυτίκα καταφανές. Ὁ Πτολεμαῖος, τοῦ Ἀντιγόνου ὁ ἀνεψίος καὶ στρατηγός, διέμεινε μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐν Πελοποννήσῳ, συνεμάχησε μετὰ τοῦ Κασσάνδρου καὶ ἀπέστη τοῦ Ἀντιγόνου· ἀκολουθῶς δὲ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου (ὁ τῆς Αἰγύπτου δυνάστης) ἐλθὼν κατὰ τὸ 308 π. Χ. εἰς Ἑλλάδα, κατέλαβεν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ὅτι ἤθελε νὰ προστατεύσῃ τὴν τῶν Ἑλλήνων αὐτονομίαν, τὴν τε Σικυῶνα καὶ Κόρινθον (κατεχομένους τότε ὑπὸ τῆς Κρατησιπόλεως, γῆρας τοῦ ἀποβιώσαντος ἤδη Πολυσπερχοντίδου Ἀλεξάνδρου), εἰσέπραξε χρήματα παρὰ τῶν λοιπῶν Πελοποννησιακῶν πόλεων καὶ τέλος συνέθετο πρὸς τὸν Κάσσανδρον εἰρήνην, καθ' ἣν ἑκάτεροι ἔπρεπε νὰ μένωσι καὶ τοῦ λοιποῦ κύριοι ὧν ἐκέκτηντο πόλεων. Οὕτως ἄρα ἡ μὲν Σικυὼν καὶ ἡ Κόρινθος ἔμειναν φρουρούμεναι ὑπὸ Αἰγυπτιακοῦ, αἱ πλείσται δὲ ἄλλαι πόλεις ὑπὸ Μακεδονικοῦ στρατοῦ.

Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Ἀντίγονον νὰ ἐμφανισθῇ καὶ αὖθις ὡς ἐλευθερωτῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ θέσῃ ὅρια εἰς τὰς ἀντιποιήσεις τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Κασσάνδρου. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἔπεμψε κατὰ τὸ 307 ἔτος εἰς Ἑλλάδα τὸν υἱόν του *Δημήτριον*, τὸν ἔπειτα ὀνομασθέντα *Πολιορκτητὴν*, μετὰ δυνάμεως ἀδράς πεζικῆς τε καὶ ναυτικῆς καὶ πεντακισχιλίων ἀργυρῶν ταλάντων. Ὁ Δημήτριος, ὧν τότε ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, εἶχε πρὸς τῇ ἐξωτερικῇ ἀξιοπρεπείᾳ καὶ καλλοῦνῇ ψυχῇ γενναίαν καὶ σπανίαν τόλμην· ἐνθους δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου τῶν Ἑλλήνων, ὡς πηγὴν τοῦ ὅποιου ἐθεώρει

τὴν ἐλευθερίαν, ἦτο πάντῃ ἐπιτήδειος νὰ διεγείρῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ψυχὴν ἐκείνων τὸν ἀρχαῖον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ζῆλον· ἐξαίφνης δὲ καὶ μηδενὸς προκισθομένου κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ, ὅπου πάραυτα συνέρρουσεν ἐκ τοῦ ἄστεος πλῆθος πολὺ μετὰ μεγάλης σπουδῆς· ὥς δ' ἐγένετο τοῖς πᾶσι καταφανὲς ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς νηὸς του, ἀνήγγειλε διὰ τοῦ κήρυκος ὅτι ἤλθεν ἀγαθὴ τύχη νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ν' ἀποδώσῃ αὐτοῖς τοὺς νόμους καὶ τὴν πάτριον πολιτείαν. Πάντες ἠλλάλξαν ἐπὶ τῇ χαροποιᾷ ταύτῃ καὶ ἀπροσδοκῆτῳ ἀγγελίᾳ. Ὁ Πειραιεύς καὶ ἡ Μουνυχία μετὰ βραχείαν ἀντίστασιν παρεδόθησαν ὑπὸ τῶν Μακεδονικῶν φρουρῶν εἰς τὸν Δημήτριον, ὅστις, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἀπῆλλαξε καὶ τὴν πόλιν τῶν Μεγάρων ἐκ τῆς φρουρᾶς τοῦ Κασσάνδρου, εἰσήλασεν ἐν πομπῇ ὡς σωτὴρ εἰς Ἀθήνας καὶ ἀποκατέστησε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, οἷον ὑπῆρχε πρὸ τοῦ Ἀχμιακοῦ πολέμου· ὁ δὲ τότε διοικητὴς Δημήτριος Φαληρεὺς, διὰ τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας μᾶλλον τοὺς πολίτας ἢ τοὺς πολεμίους φοβούμενος, ἔφυγεν εἰς Θήβας καὶ ὕστερον πρὸς τὸν Πτολεμαῖον εἰς Αἴγυπτον.

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν νῦν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν προσήνεχθησαν, δεικνύει κάλλιστα ὅτι οὗτοι οὔτε νὰ ἐκτιμῶσι πλέον τὴν ἐλευθερίαν οὔτε τὴν δέουσαν αὐτῆς χρῆσιν νὰ ποιῶσιν ἐγίνωσκον. Ὁ Δημήτριος ἤλθε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι ἀπάντων αὐτὸν καὶ τὸν πατέρα του Ἀντίγονον ἀνηγόρευσαν βασιλεῖς· διὰ ψήφισματος δὲ, γράψαντος αὐτὸ τοῦ Στρατοκλέους, ἔστησαν μὲν εἰκόνας ἐφ' ἄρματος χρυσαῖς ἀμφοτέρων πλησίον Ἀρμόδιου καὶ Ἀριστογείτονος, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἐκοσμήθη διὰ στεφάνου ἔχοντος διακοσίων ταλάντων ἀξίαν, ἀνδρῶσαντο δὲ αὐτοῖς καὶ βωμοὺς Σωτῆρων Θεῶν ὀνομασθέντας καὶ εἰς τὰς μέχρι τοῦδε φυλὰς προσέθεντο δύο ἔτι: Δημητριάδα καὶ Ἀντιγονίδαν· τέλος τῶν μὲν μηνῶν τὸν Μουνυχίωνα Δημητρίωνα προσηγόρευσαν καὶ τῶν ἑορτῶν τὰ Διονύσια Δημήτρια μετωνόμασαν. Ὁ δ' Ἀντίγονος παραγενομένων πρὸς αὐτὸν πρεσβευτῶν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ τὸ περὶ τῶν ἀμέτρων τιμῶν ψήφισμα προσενεγκόντων ἐχάρη τὰ μέγιστα καὶ πρὸς ἀμοιβὴν ἔδωκεν αὐτοῖς πυροῦ μὲν πεντεκαίδεκα μυριάδας μεδίμνων, ὕλην δὲ ἱκανὴν εἰς κατασκευὴν ἑκατὸν γηῶν καὶ ἐξ Ἰμβρου τὴν φρουρὰν ἐξαγαγὼν ἀπέδωκε τοῖς Ἀθηναίοις τὴν πόλιν.

Ἐν τούτοις ὁ Δημήτριος μετὰ τινων μηνῶν ἐν Ἀθήναις διατριβὴν, ἥτις δὲν ἦτο εἰμὴ συνέχεια παντοδαπῶν τρυφῶν καὶ ἡδονῶν, ἀνεκλήθη αἴφνης ὑπὸ τοῦ πατρός του ἵνα πολεμήσῃ τὸν Πτολεμαῖον περὶ Κύπρον, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχε καταλάβει τὴν νῆσον ταύτην καὶ μετὰ τὴν ἐξολόθρευσιν παντὸς τοῦ αὐτόθι ἡγεμονικοῦ οἴκου, ἐνεπιστεύθη τὴν φύλαξίν της εἰς τὸν ἀδελφόν του Μενέλαον· καίτοι δὲ ἀχθόμενος ὅτι ἀπολείπει τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα, ὄντα πολὺ λαμπρότερον, ἔσπευσεν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως νὰ ἐκτελέσῃ τὴν διαταγὴν τοῦ πατρός του, ἐπιτρέψας τὴν διοίκησιν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Στρατοκλῆν, δημαγωγὸν ὑπερβαίνοντα κατὰ τὴν ἀνισχυντίαν καὶ αὐτὸν τὸν πρῶτον διαβόητον Κλέωνα· ἐπιπλεύσας δ' ἀπευθείας εἰς Κύπρον συνῆψεν εὐθὺς μάχην, ἐνίκησε τὸν Μενέλαον καὶ ἐπολιόρκησε τὴν πρωτεύουσάν τῆς νήσου Σαλαμίνα κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν (306 π. Χ.)· κατ' αὐτὴν δὲ τὴν περίστασιν ἔδειξε τὴν μεγάλην του εὐφυίαν περὶ τὴν κατασκευὴν καὶ χρῆσιν παντοδαπῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ἀξιοθαύμαστος ἦτο μάλιστα ἡ οὕτω λεγομένη *Ἐλέπολις*, καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦ *Πολιορκητοῦ*.

Ἄμα δὲ μαθὼν ὁ Πτολεμαῖος τὴν ἦτταν τῶν ἰδίων καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Σαλαμίνας ὥρμησε πρὸς βοήθειαν μετὰ κραταιᾶς πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως· καταπλεύσας δὲ εἰς Κύτιον ἔπεμψε τινὰς ἐκεῖθεν κατὰ γῆν πρὸς τὸν Μενέλαον καὶ τὸν διέταξε ν' ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν, εἰ δυνατόν, ὅσας εἶχεν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σαλαμίνας νῆας, οὕσας ἐξήκοντα· διότι ἤλπιζεν ὅτι ἐὰν προσελάμβανε καὶ ταύτας εὐκόλως ἤθελε νικήσῃ μετὰ διακοσίων ἀγωνιζόμενος σκαφῶν· Ἀλλ' ὁ Δημήτριος νοήσας τὴν ἐπιβολὴν αὐτοῦ, ἐπὶ μὲν τῆς πολιορκίας ἀπέλιπε μέρος τῆς δυνάμεως, τὰς δὲ ναῦς αὐτοῦ ἀπάσας πληρώσας καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς κρατίστους εἰς αὐτὰς ἐμβιβάσας ὥρμησεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐχθροῦ· τὴν ἐπιούσαν δὲ, πλείοντος τοῦ Πτολεμαίου ἐπὶ τὴν Σαλαμίνα, συνεκροτήθη ἀπέναντι τοῦ λιμένος αὐτῆς ἡ μεγίστη τῶν ὅσων ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαιότητος μνημονεύει ναυμαχιῶν (306), μεθ' ἣν, ὑπερισχύσαντος ἐντελῶς τοῦ Δημητρίου, οὐδ' ὁ Μενέλαος ἀντέσχεν, ἀλλὰ τήντε Σαλαμίνα μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς νήσου πόλεων καὶ τὰς ναῦς καὶ τὸ πεζὸν παρέδωκε τῷ νικητῇ. Πάραυτα δὲ οὗτος ἔπεμψεν εἰς τὸν πατέρα ἄγγελον τὸν Μιλήσιον Ἀριστόδη-

μον, πρωτεύοντα τῶν αὐλικῶν ἀπάντων κατὰ τὴν κολακείαν, ὅστις ἂμ' ἀφίχθεις καὶ ἐλθὼν ἐγγὺς ἀνεβόησε μεγαλοφώνως « *Χαῖρε βασιλεῦ Ἀντίγονε· Ὁ Πτολεμαῖος ἡττήται· ἔχεις τὴν Κύπρον.* » Ἐκ τούτου δὲ πρῶτον ἀνηγόρευσε τὸ πλῆθος τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν Δημήτριον βασιλεῖς· καὶ τὸν Ἀντίγονον μὲν εὐθὺς ἀνέδησαν οἱ φίλοι, εἰς δὲ τὸν Δημήτριον ὁ πατὴρ ἔπεμψε διάδημα καὶ γράφων ἐπιστολὴν προεῖπε βασιλέα· παρὰ χρῆμα δὲ καὶ ὁ Πτολεμαῖος, μὴδαμῶς τὴν ψυχὴν ταπεινωθεὶς διὰ τὴν ἥτταν, ἀνέλαβεν ὁμοίως τὸ διάδημα καὶ τὸ παράδειγμα τούτου ἐμιμήθησαν ὅτε Σέλευκος καὶ ὁ Λυσίμαχος· μόνον δὲ ὁ Κάσσανδρος, καίτοι τῶν ἄλλων αὐτὸν βασιλέα καὶ γραφόντων καὶ κελούντων, ἀπέφυγε νὰ υπογράφηται βασιλεὺς.

Μεταξὺ δὲ τῶν νεοχειροτονητῶν βασιλέων ὁ Ἀντίγονος μάλιστα διενоеῖτο καὶ ἐσκόπει τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πρώην τοῦ Ἀλεξάνδρου κράτους ἐνόητος, περὶ ἧς μέχρι τοῦδε ἡγωνίσθη πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τούτου ἀπεφάσισεν ἐν πρώτοις νὰ προσβάλῃ τὸν ταπεινωθέντα Πτολεμαῖον ἐν αὐτῇ τῇ Αἰγύπτῳ μετὰ μεγάλης δυνάμεως, πεζικῆς τε καὶ ναυτικῆς, τῆς μὲν αὐτὸς ἡγούμενος, τὴν δὲ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Δημήτριου ἐπιτρέψας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ προκατεῦθ αὐτῆς ἐβράδυνε καὶ ἡ ἐκστρατεία μόλις περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 306 ἔτους κατωρθώθη, ἐντεύθεν οὐ μόνον ὁ Πτολεμαῖος ἔλαβε καιρὸν ν' ἀναλάβῃ ἀπὸ τῆς περὶ Σαλαμῖνα ἡττης, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δημήτριου ὁ στόλος (συγκείμενος ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα πολεμικῶν σκαφῶν καὶ ἑκατὸν φορτίδων) περιέστη εἰς κίνδυνον μέγαν ἕνεκα τῶν ἐπισυμβάντων χειμερινῶν κλυδώνων, οὐδ' ἠδυνήθη νὰ πλησιάσῃ εἰμὴ μετὰ μεγίστης φθορᾶς εἰς τὰς ἀλιμένους τῆς Αἰγύπτου ἀκτᾶς. Ὅταν δ' ὁ Ἀντίγονος ἑφθάσε μετὰ τοῦ στρατοῦ του (ὀκτακισμυρίων πεζῶν, ὀκτακισχιλίων ἵππεων καὶ ὀγδοήκοντα ἐλεφάντων) εἰς τὸ Δέλτα, ὁ Δημήτριος εἶχεν ἤδη ἀποβάλλει ἐπὶ τριῶν ἀλλεπαλλήλων τρικυμιῶν πολλὰ σκάφη μετὰ τῶν ὁποίων ἔφερον ἐφοδίων καὶ μηχανῶν· μολαταῦτα ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἐδύνατο ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν πατέρα του καὶ διαβιβάσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ πέραν τοῦ βορείου βραχίονος τοῦ Νείλου, ἀλλ' ὅλας τὰς ἀποπειράς τῆς ἀποβάσεώς του ἐματαιώσεν ἡ λύσσα τῶν ἀνέμων, καὶ ἐπειδὴ ὁ Πτολεμαῖος ἐφρούρει ἐπιμελέστατα πάντα τόπον, ὅπου οἱ ἐχθροὶ ἐδύναντο νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν διαπεραιώσιν των, ἐκ τούτου ἡ εἰς τὰ πρόσω πορεία τοῦ Ἀντιγόνου ἀπέβη

σχεδὸν ἀδύνατος καὶ ἐπομένως ἡ ἐπάνοδος ἀναγκαία. Ἀπρακτοὶ λοιπὸν καὶ μετὰ σημαντικὴν ἀνθρώπων καὶ πλοίων ἀπώλειαν ἐπανῆλθον εἰς Συρίαν ὅτε Ἀντίγονος καὶ ὁ Δημήτριος, ὁ δὲ Πτολεμαῖος δικαίως ἐπανηγύρισε τὴν ἐπιστροφὴν των, ὥς ἂν ἐνίκησε τὴν λαμπροτάτην νίκην.

Ὅτι δὲ διὰ τῆς εἰρημένης ἐκστρατείας ὁ Ἀντίγονος καὶ ὁ Δημήτριος δὲν κατάρθωσαν, τοῦτο ἐζήτησαν τὸ ἐπόμενον ἔτος (305) νὰ ἐπιτύχωσιν ἄλλως πως, ἥτοι ν' ἀπελάσωσιν, εἰ δυνατόν, ἐκ τῆς θαλάσσης τὸν Πτολεμαῖον, νὰ καταστρέψωσι τὸ Αἰγυπτιακὸν ἐμπόριον καὶ οὕτω ν' ἀποστερήσωσι τὸν ἐχθρὸν τῆς κυριωτέρας δυνάμεώς του· πρὸς τοῦτο δ' ἔκρινον ἀναγκαῖον πρὸ πάντων ν' ἀπαγορεύωσι τὴν τῶν Ῥοδίων μετὰ τῆς Αἰγύπτου ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν· καὶ μολονότεοί φρόνιμοι οὗτοι ἔμποροι ἐσπούδασαν διὰ παντός θωπευτικοῦ μέσου νὰ διαθέσωσιν εὐνοϊκῶς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀμροτέρους τοὺς βασιλεῖς, οὐδὲν ἦττον οὗτοι ἐπέμενον εἰς τὴν ἀπαίτησίν των καὶ ἐπὶ τέλους μὴ εἰσακουσθέντες ἀπεφάσισαν διὰ τῆς βίας τῶν ὀπλῶν νὰ τοὺς ἀναγκάσωσι. Ὁ ἐκρχεῖς δ' ἐντεῦθεν πόλεμος ἀνήκει εἰς τοὺς πλείστου λόγου ἀξίους τῆς ἀρχαιότητος πολέμους. Ὁ Δημήτριος μετεχειρίσθη κατ' αὐτὸν πᾶσαν αὐτοῦ τὴν περὶ τὰς μηχανὰς εὐφυίαν καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὰς κολοσσείας δυνάμεις πρὸς ἐκπολιόρησιν τῆς νήσου. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥόδιοι μετεχειρίσθησαν εἰς ἄμυναν ἑαυτῶν ὅλην τὴν φρόνησιν, ἐπιτηδεύοντα καὶ τὴν περὶ τὰ ναυτικὰ ἐμπειρίαν των, ὥστε δυσκόλως δύναται ν' ἀποφασισθῇ ἂν οἱ πολιορκοῦντες ἢ οἱ πολιορκούμενοι ἐδείχθησαν μᾶλλον ἄξιοι θαυμασμοῦ κατὰ τὸν προκείμενον ἀγῶνα· τέλος ὁ Δημήτριος, ἀφ' οὗ ἐπὶ ἐν ὁλόκληρον ἔτος ἐζήτησεν εἰς μάτην νὰ καταπαλαίσῃ ἐκείνους, ἀναγνωρίσας τὸ δυσκατόρθωτον τῆς ἐπιχειρήσεώς του, ἀπεφάσισε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐζήτησε πρόφασιν εὐλογον ἵνα ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύειν μετὰ τῶν Ῥοδίων· τὴν πρόφασιν δὲ ταύτην τῷ ἐχορήγησεν ἡ ἐμφάνισις πρέσβων πρῶτον μὲν τῶν Ἀθηναίων, μετοῦπολιν δὲ τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου πιεσθέντες ἐπεκαλοῦντο ταχεῖαν βοήθειαν· καὶ οἱ Ῥόδιοι δὲ ἐπραξαν τὸ κατ' ἑαυτοὺς ὅτι ἐντίμως ἐδύναντο νὰ πράξωσιν ὥστε ν' ἀπαλλάξωσι τὸν ἐχθρὸν πάσης κατασχύνης· διὰ τῆς μεσιτείας λοιπὸν τῶν εἰρημένων πρέσβων κατωρθώθη ἡ εἰρήνη ἐπὶ τοῖςδε· ἡ πόλις νὰ ᾖ αὐτόνομος καὶ ἀφροῦρητος· νὰ συμμαχῶσι δὲ οἱ Ῥόδιοι

μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου, πλὴν ἂν εἰς Πτολεμαῖον στρατεύεται, καὶ νὰ δώσωσιν ἑκατὸν ὀμήρους ἐκ τῶν πολιτῶν, ὅσους ᾔθελεν ἀπογράψῃ ὁ Δημήτριος, πλὴν τῶν τὰς ἀρχὰς ἐχόντων.

Ἀπὸ τῆς Ρόδου ὁ Δημήτριος ἀπέπλευσε κατευθεῖαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ὁ Κάσσανδρος καὶ ὁ Πολυσπέρχων εἶχον ἐκτείνει ἐκ νέου τὰς κατακτήσεις τῶν, καὶ ὁ πρῶτος μάλιστα εἶχε πολιορκήσει τελευταῖον καὶ αὐτὰς τὰς Ἀθήνας. Ἀποβὰς δ' ἐν τῇ Αὐλίδι τῆς Βοιωτίας πρῶτον μὲν ἡλευθέρωσε τὴν τῶν Χαλκιδέων πόλιν φρουρουμένην ὑπὸ Βοιωτῶν, ἔπειτα δὲ συνεμάχησε μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, καὶ τὸν Κάσσανδρον αὐτὸν οὐ μόνον ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀπήλασε ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν Θερμοπυλῶν ἐξέβηκε· τελευταῖον δὲ ἀπῆλαξεν ἐκ διαδοχῆς τῶν Μακεδονικῶν φρουρῶν τήντε Σικυῶνα, τὴν Κόρινθον καὶ τὰς πλείστας τῆς Ἀχαιῆς πόλεις, ἀπονείμας εἰς πάσας τὴν αὐτονομίαν.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου εὐρίσκετο ἤδη εἰς τὸν κολοπῶνα τῆς δυνάμεώς του καὶ ἡ τῶν Ἀθηναίων δημώδης κολακεία ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω μετὰ βακχικῆς παρκαφορᾶς ὁ παράφορος λαὸς ἀπῆντησε τὸν προσκληθέντα ἐλευθερωτὴν, ἐξύψωσεν αὐτὸν ὑπὲρ πάντας τοὺς Θεοὺς, ὡς ὄντα μόνον Θεὸν ἀληθινὸν τῶν ἄλλων καθευδόντων ἢ ἀποδημούντων ἢ μὴ ὑπαρχόντων, καὶ τὸν ἐδέχθη μετ' ὀργήσεων, ὠδῶν καὶ θυμιάσεων. Εἰς τοιαύτην φρεῖ! ταπεινώσιν ἐξετράπησαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἅμα ἡ κολακεία, τὸ χαλεπώτατον τοῦτο θηρίον ἐνέβαλεν εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν λυσσῶδως· καὶ ὁ Δημήτριος δὲ αὐτὸς, ὅταν τοὺς ἴδεν ἀφιεροῦντας εἰς τὰς εἰσαίρας τοῦ (Δέαιναν, Λαμίαν κλ.) καὶ εἰς τοὺς κόλακας τοῦ βωμοῦ καὶ ἥρωα ἤρξατο νὰ λυπῇται, καὶ θαυμάζων ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἔλεγεν ὅτι «οὐδεὶς ἐπ' αὐτοῦ Ἀθηναίων γέγονε μέγας καὶ ἀδρὸς τὴν ψυχὴν.» Ἀλλ' ἀφοῦ ἐκεῖνοι, δι' ὧν ὁ Δημήτριος ἤλπισε νὰ ἐξυψωθῇ, διεφθάρησαν ἐπὶ τοσοῦτον συνδιεφθάρη καὶ οὗτος μετ' αὐτῶν ἐπὶ τέλους· μιάνας ἀσυστόλως διὰ τῶν ἀκολασίων τοῦ τοὺς τόπους, οὐδ' πρότερον οὐδεὶς ἄνευ ἱεροῦ ρόβου ἐτόλμα νὰ πατήσῃ, πρῶτος παρεβίβασε καὶ τὴν εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια μύησιν παραλαβὼν ἐφάπαξ, ἐναντίον τοῦ νόμου καὶ τῆς καθιερωμένης τάξεως, τὴν τελετὴν ἄπασαν ἀπὸ τῶν μικρῶν ἄχρι τῶν ἐποπτικῶν. — Κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, τῶν ὁποίων ἐκεῖνος ἐνόμιζεν ἑαυτὸν πολὺ πλέον ὑπερέχοντα, εἰς τὴν πα-

ροῦσαν τύχην καὶ εἰς τὴν δύναμιν τῶν πραγμάτων ἐπαίρομενος, συνεκάλεσεν ἐν τῷ ἱσθμῷ κοινὸν συνέδριον, ὅπου, πολλῶν συνεληόντων, ἀνηγορεύθη ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοῦτο ἵνα τῇ συνδρομῇ τῶν Ἑλλήνων ὅχι, ὡς ἐκεῖνος, τὴν Περσίαν ταπεινώσῃ, ἀλλὰ τοῦ Κασσάνδρου τὴν δύναμιν ἐν Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ ἀνατρέψῃ.

Προϊδὼν δὲ ἤδη ὁ Κασσάνδρος τὸν κίνδυνον τοῦτον ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ εἰρήνης σύνθεσιν μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου· ἀλλὰ τῆς αἰτήσεώς του μὴ γενομένης δεκτῆς εἰμὴ ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς ἀπολύτου ὑποταγῆς, ἀπεφάσισεν, ἐν τῇ ἀνεπαρκείᾳ τῶν οἰκείων δυνάμεων νὰ προσκαλέσῃ εἰς συμμαχίαν τὸν Λυσίμαχον, τὸν Πτολεμαῖον καὶ τὸν Σέλευκον· καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν Λυσίμαχος νῦν ὡς πλησιέστερος μᾶλλον παντὸς ἄλλου ἐκινδύνευεν, ὁ δὲ Πτολεμαῖος δὲν ἐδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὴν ἀπωλειαν τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης του, καὶ ὁ Σέλευκος ἐφοβεῖτο, ἐὰν ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Αἴγυπτος ὑπέκυπτον, περὶ τῆς περαιτέρω διατηρήσεως τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ κατακτησέων του, ἐκ τούτου εὐκόλως κατωρθώθη (302 π. Χ.) συμμαχία τις τῶν τεσσάρων βασιλέων, σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἀνατροπὴν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀντιγόνου.

Ἐν τῷ δὲ ὁ Κασσάνδρος ἔσπευσεν εἰς Θεσσαλίαν ἵνα κλείσῃ τὰς Θερμοπύλας, ὁ Λυσίμαχος ἐνέβαλε μεθ' ἱκανοῦ στρατοῦ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου, οὔσης παντάπασιν ἀπροσδοκήτου τῆς ἐμφανίσεώς του, πανταχοῦ ἀπεδείχθη νικητῆς, ὑποβαλὼν εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὰς πλείστας καὶ ἀξιολογωτέρας πόλεις· ἅμα δὲ ὁ Ἀντίγονος ἔλαβε τὴν περὶ τούτου εἰδησιν, ὥρμησε μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του, ὥστε, πρὶν ἢ ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Πτολεμαῖος φθάσωσι, νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν μικρὰν Ἀσίαν· ὅθεν διὰ τῶν τῆς Κιλικίας πυλῶν εἰσδύσας ἀνέκτεψε πάλιν ταχέως τὴν Φρυγίαν καὶ ἐντεῦθεν ἐστράτευσεν ἀμέσως κατὰ τοῦ Λυσιμάχου, ὅστις ὅμως τρεῖς πλησίον συναντηθεὶς ἀπέφυγε νὰ συνάψῃ μετ' αὐτοῦ μάχην. Ἐπειδὴ δὲ νῦν καὶ ὁ Σέλευκος προσήλυνεν ἀπὸ τοῦ Τίγρεως καὶ ὁ Πτολεμαῖος καταλαβὼν ἤδη τὴν Κοίλην Συρίαν εὗρίσκετο ἐνώπιον τῆς Σιδῶνος, ὁ Ἀντίγονος θέλων νὰ διακωλύσῃ τὴν ἔνωσιν τῶν συμμάχων, ἔκρινε νὰ στρατοπεδεύσῃ ἐν τῇ βορείᾳ Φρυγίᾳ καὶ ἐκεῖθεν, τὸν ἄμεσον κίνδυνον φροντίζων ν' ἀποτρέψῃ, ἀνεκάλεσε τὸν υἱὸν του Δημήτριον ἐκ τῆς Εὐρώπης, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἰσβαλὼν εἰς Θεσσαλίαν εἶχε κυριεύσει πολλὰς αὐτῆς πόλεις καὶ ἐσκόπει ν' ἀναγκάσῃ εἰς μάχην τὸν Κασσάνδρον· καίτοι δὲ βέβαιος

περὶ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνός του, ὑπέεικον ὁμῶς εὐπειθῶς εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρός του συνωμολόγησεν ἀμέσως μετὰ τοῦ Κασσάνδρου συνθήκας καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἡ ἐμφάνισίς του μετέθετο τὸν Λυσίμαχον εἰς δυσχερῆ θέσιν.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Σέλευκος ἡγούμενος κραταιοῦ τινὸς στρατοῦ διέβη εἰς τὴν Καππαδοκίαν, ὃ δὲ Κάσσανδρος, ὅστις μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ Δημητρίου τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ πόλεις ἀνεκτήσατο καὶ τὰς Θερμοπύλας κατέλαβεν, ἐξέπεμψε μετὰ δυνάμεως εἰς Ἀσίαν τὸν ἀδελφόν του Πλείσταρχον. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ 301 ἔτους ὅτε Λυσίμαχος καὶ ὁ Σέλευκος ἐρχόμενοι ὁ μὲν ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας ὁ δὲ ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας συνέμιζαν παρὰ τὸν Ἄλυν ποταμὸν, ὃ δὲ Δημήτριος ἀπὸ τῆς Προντίδος ἀναβαίνων ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τοῦ πατρός του, ἐν ᾧ ὁ προσυλακτικὸς Πτολεμαῖος, ἀρκούμενος πρὸς τὸ παρὸν εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κοίλης Συρίας, ἔμεινεν ἡσυχος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἄφησεν εἰς τοὺς λοιποὺς συμμάχους ν' ἀγωνισθῶσι τὸν ἀδελφαὶνον πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἀγῶνα.

Τέλος δὲ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 301 ἔτους συνεκροτήθη ἡ περὶ τῶν ὅλων ἐν τῇ Φρυγιᾷ περὶ Ἰψῶν πεδίαδι μάχη. Ὁ Ἀντίγονος ἐπέμεινεν ἰσχυρογνώμωνως εἰς τὴν συγκρότησιν ταύτης, μολονότι, γινώσκων τὴν ὑπεροχὴν τῶν συμμάχικων δυνάμεων, εἶχε τὸ προαίσθημα τῆς ἀτυχοῦς ἐκβάσεώς της. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς συμβολῆς ὁ Δημήτριος, ἔχων τοὺς πλείστους καὶ κρατίστους τῶν ἱππέων, ἐπατέθη κατὰ τοῦ Ἀντιόχου, υἱοῦ τοῦ Σελεύκου, τὸν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν, ἐν τῇ διώξει ὁμῶς, ἥτις παρὰ καιρὸν ἐγένετο σοδαρὰ καὶ φιλότιμος, διέφθειρε τὴν νίκην· διότι ἀπομακρυνθέντα πολὺ ἢ τῶν τοῦ Σελεύκου ἐλεφάντων γραμμῇ γενομένη ἐν τῷ μέσῳ τὸν ἀπέκοψεν ἀπὸ τῆς στρατίας τῶν οἰκείων του, ὥστε αἱ πεζικαὶ τοῦ Ἀντιγόπου τάξεις στερηθεῖσαι τοῦ ἱππικοῦ εὐκόλως διὰ τῆς προσβολῆς τῶν ἐλεφάντων ἐχωρίσθησαν, καὶ μέρος μὲν αὐτῶν παρεδόθη μέρος δ' ἐτράπη εἰς φυγὴν· μόνον δὲ ὁ γηραιὸς Ἀντίγονος δὲν ὑπεχώρησεν, ἀλλ' ἔμεινε περισκοπῶν τὸν υἱὸν καὶ προσδοκῶν πάντοτε τὴν ἐπιστροφὴν του ὥς οὗ, πολλῶν ἀκοντισμάτων πρὸς αὐτὸν ἀφεινέντων, ἔπεσεν· ὁ δὲ Δημήτριος μόλις ἐδυνήθη ἐξ ὅλου τοῦ στρατοῦ νὰ σώσῃ τετρακισχιλίους ἱππεῖς καὶ πεζοὺς πεντακισχιλίους, μετὰ τῶν ὁποίων κατέφυγον εἰς Ἔφεσον.

Διὰ τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης τὸ κράτος τοῦ Ἀντιγόπου, ὅστις μόνος ἔτι

εἶχε προσπαθῆσαι τὴν συγκέντρωσιν τῆς βασιλείας, ἀνετράπη ἐντελῶς καὶ οἱ νικηταὶ προσέβησαν ἀμέσως εἰς νέαν τῆς πλουσίας λείας διανομὴν, καθ' ἣν ὁ μὲν Λυσιμάχος ἔλαβεν ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἕως τοῦ Ταύρου, πλὴν τῆς εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κασσάνδρου Πλείσταρχον παρχωρηθείσης Κιλικίας. Ὅλοι δὲ αἱ πέραν τοῦ Ταύρου χώροι ἔλαχον εἰς τὸν Σέλευκον· μόνος δὲ ὁ Πτολεμαῖος, ἐπειδὴ ἔμεινε μακρὰν τοῦ ἀγῶνος, δὲν μετέσχεν οὐδαμῶς τῆς λείας, εὐχαριστηθεὶς ὅτι ὁ κρατικὸς Σέλευκος κατέλειπεν αὐτῷ τὴν Κοίλην Συρίαν. Οὕτω κατὰ πρῶτον ἤδη ἔλαβε πέρας τὸ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἰδρυθὲν Μακεδονασιατικὸν κράτος· τοῦ λοιποῦ δὲ παρουσιάζονται τέσσαρα ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων βασίλεια: τὸ Λυσιμάχειον τῆς Θράκης, τὸ Σελευκίδειον τῆς Συρίας, τὸ Πτολεμαϊκὸν τῆς Αἰγύπτου καὶ τὸ Ἑλληνομακεδονικόν, οὗτινος μόνον (τῶν τριῶν πρώτων ἀνηκόντων εἰς τὸν περίβολον τῆς Γενικῆς Ἱστορίας) τὰς περαιτέρω τύχας καὶ τὰ παθήματα πρόκειται νὰ διεξέλθωμεν ἐφεξῆς, ἀφοῦ προηγουμένως διαλάβωμεν περὶ τῶν προσεχῶν συμβάντων, τῶν πρὸς αὐτὸ σχέσιν ἄμεσον ἐχόντων.

§. 11. Τὰ μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην συμβάντα μέχρι τῆς τελευτῆς Δημ. τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ τῶν δύο ἐσχάτων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διαδόχων: Λυσιμάχου καὶ Σελεύκου.

Κατὰ συνέπειαν τῆς προεξημένης μάχης ὁ Δημήτριος ἐστερήθη ἀπάσης τῆς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πατρικῆς κληρονομίας του, ἀλλὰ μετὰ τῆς ναυτικῆς δυνάμεώς του ἐκράτει ἔτι τῆς Θαλάσσης, ἥ δὲ Σιδῶν, ἡ Τύρος, ἡ Κύπρος, αἱ τοῦ Αἰγαίου νῆσοι, τινὲς πόλεις τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδίως αἱ ἀγαπηταὶ τοῦ Ἀθῆναι ἐφείνοντο παρέχουσai αὐτῷ ἱκανὰ ἔτι στηρίγματα, ὥστε νὰ τὸν ἀνυψώσῃσι πάλιν ἐκ τῆς πτώσεώς του· ἀλλ' ἐν ᾧ πλεύσας ἀπὸ τῆς Ἐφέσου κατευθύνετο εἰς Ἀθήνας, πρέσβεις Ἀθηναίων ἀπαντήσαντες αὐτὸν περὶ Κυκλάδας τῷ ἀνήγγειλαν ὅτι ὁ δῆμος ἐψηφίσατο νὰ μὴ δεχθῶσιν εἰς τὴν πόλιν μηδένα τῶν βασιλέων, καὶ ὅτι ἡ γυνὴ αὐτοῦ Δικιδάμεια, ἣν εἶχε καταλίπει αὐτόθι μετὰ τοῦ σόλου καὶ τῶν θησαυρῶν του, ἀπήχθη μετὰ τιμῆς καὶ τῆς πρεπούσης πομπῆς εἰς Μέγαρα. Ἡ ἀχαριστία αὕτη τῶν Ἀθηναίων ἐξέπληξε τὸν Δημήτριον, ὅστις καταρχὰς μὲν ἐδείχθη σφόδρα ὠργισμένος, ἔπειτα δὲ κατὰπροαῦνθεις ἠρέσθη νὰ ἐκφράσῃ μόνον τὴν λύπην

του καὶ ζητήσῃ τὴν παράδοσιν τῶν ἐν Πειραιεὶ πλοίων του· κομισάμενος δὲ ταῦτα παρέπλευσεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐντεῦθεν ἐπειδὴ, πλὴν τῶν Μεγάρων καὶ τῆς Κορίνθου, αἱ πλείσταί τῆς Πελοποννήσου πόλεις μετέστησαν πρὸς τοὺς πολεμίους, ἀνήχθη εὐθὺς εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον, ἔλεηλάτησε τὰς παρὰ τὸν Ἑλλησποντον καὶ τὴν Προποντίδα χώρας τοῦ Λυσιμάχου, τὸν ὅποτον ἐμίσει ὑπὲρ πάντας, καὶ διὰ τῶν πλουσίων λαφύρων κατώρθωσε νὰ στρατολογήσῃ πολλοὺς μισθοφόρους.

Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ἤρξαντο νὰ ὑποπεύωνται ἀλλήλους οἱ νικηταὶ τῆς Ἰψῆς καὶ δύο μὲν ἐξ αὐτῶν· ὁ Λυσιμάχος καὶ ὁ Πτολεμαῖος, φοβούμενοι τὸν κραταῖον Σέλευκον, συνέθεντο συμμαχίαν, ἣν ἐπεσφράγισεν ἡ σύζευξις τοῦ πρώτου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ δευτέρου Ἀρσινόης· ὁ δὲ Σέλευκος ἐξεναντίας ἔσπευσε νὰ οἰκειωθῇ τὸν ἐπιτιμειότατον στρατηγὸν Δημήτριον λαβὼν ὡς σύζυγον τὴν πολὺ ἔτι νέαν καὶ περικαλλῇ θυγατέρα τοῦ Στρατονίκην· ἀλλ' ἡ ἐκ τοῦ συνοικεσίου τούτου προελθοῦσα ὁμόνοια δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον· διότι ὁ Δημήτριος ἀφαιρέσας ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Πλειστάρχου τὴν Κιλικίαν παρώξυνε τὸν Σέλευκον, ὅστις ἐπιμένων εἰς τὴν ἀπόδοσιν αὐτῆς καὶ μὴ εἰσακουσθεὶς ἠπειλήσεν τὸν Δημήτριον ὅτι θέλει τὸν στερῆσαι τῆς Σιδωνος καὶ Τύρου· ὅθεν δυσαρασθηθεὶς οὗτος πρὸς τὸν γαμβρόν του ἐζήτησε τὴν μετὰ τοῦ Πτολεμαίου συνδιαλλαγὴν, καὶ δι' αὐτῆς ἐπέτυχε νὰ μὲνῃ κύριος τῆς Κύπρου καὶ Φοινίκης. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ ἀνήτυχος Ἀντιγονίδης, ὅστις ἐθεώρει τὸ παρὸν κράτος του μικρὸν καὶ ἀβέβαιον, ἀπεφάσισε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκ νέου τὴν κατὰκτησιν αὐτῆς (298).

Ὁ Δημήτριος κατέπλευσε τὸ πρῶτον εἰς Πελοπόννησον, καὶ ἐντεῦθεν προσαγαγόμενος τινὰς ἀφεστῶσας πόλεις ἐνέβαλεν εὐθὺς εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου ἐπεχείρησεν ἤδη ὅ,τι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην δὲν εἶχε τολμήσει, τὴν ἄλωσιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Κάσσανδρος ἐζήτησε πρότερον νὰ κατακτήσῃ τὴν πόλιν ταύτην ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ φιλοπάτριδος καὶ ἀνδρείου Ἀθηναίου Ὁλυμπιοδώρου, ἔχοντος καὶ τὴν βοήθειαν τῶν Αἰτωλῶν· μετέπειτα δ' αὐτὸς οὗτος ἐπειράθη καὶ δι' ἄλλου μέσου νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του· συνήψε δηλονότι σχέσεις μετὰ τινος κραταίου Δημαγωγοῦ, τοῦ Λαχάρου, καὶ ἐπεισεν αὐτὸν

νά γενῇ τύραννος, διότι δι' αὐτοῦ, ἡναγκασμένου φυσικῶς νά ζητῇ τὰ κύρια στηρίγματα του ὄχι εἰς τὸν λαὸν ἀλλ' εἰς τοὺς μισθοφόρους καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς συμμάχους, ἤλπιζε νά καταστήσῃ ἐξηρημαμένους ἀπ' αὐτοῦ τοὺς Ἀθηναίους. Μολονότι δὲ ὁ Λαχάρης ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν μικρὸν πρὸ τῆς ἀποβιώσεως τοῦ Κασσάνδρου (συμβάσης περὶ τὸ τέλος τοῦ 297 ἔτους) καὶ πρὸ τῆς πολιορκήσεως τῶν Ἀθηνῶν, κατώρθωσεν ὁμως νά γενῇ τοσοῦτον ἰσχυρὸς ἐν βραχεῖ χρόνῳ, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέφερον εὐπειθῶς τὴν τραχεῖαν κυβέρνησίν του καὶ ὅταν ὁ Δημήτριος τοὺς εἶχε στερῆσαι πάσης σιταγωγίας καὶ τοὺς ὑπέβαλεν εἰς ἐσχάτην ἀπορίαν, ἕως οὗ ὁ τύραννος αὐτὸς ἀποθαλὼν πᾶσαν μακροτέρας ἀντιστάσεως ἐλπίδα ἀπέδρα ἐκ τῆς πόλεως μετρηφισμένος ὡς χωρικός. Εὐθὺς δ' ἔπειτα οἱ Ἀθηναῖοι ἠνέφωξαν τὰς πόλεις τρέμοντες τοῦ νικητοῦ τὴν ἐκδίκησιν. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος ἅμα εἰσελθὼν ἐκήρυξεν εἰς τὸν ἐν τῷ θεάτρῳ ἐπίτηδες ἀθροισθέντα λαὸν, ὅτι λησμονεῖ καὶ συγχωρεῖ τὰ πάντα, καὶ πρὸς βεβαίωσιν τῆς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εὐνοίας του διένειμεν αὐτοῖς δέκα μυριάδας μεδίμων σίτου καὶ κατέστησεν ἀρχάς, αἵτινες ἦσαν μάλιστα προσφιλεῖς εἰς τὸν δῆμον· ὅθεν κατέστη καὶ αὖθις ὁ ἡμίθεος τῶν Ἀθηναίων· καὶ οὗτοι μὲν διὰ ψήφισματος τῷ παρῆδωκην ἐκούσιον ἤδη τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνυχίαν, αὐτὸς δὲ οὐ μόνον εἰς τὰ φρούρια ταῦτα ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Μουσεῖον κατέστησε φρουρὰν θέλων οὕτω νά ἐμποδίσῃ πᾶσαν εἰς τὸ μέλλον μεταβολὴν τοῦ δήμου.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν κατὰληψιν τῶν Ἀθηνῶν ἐπεχείρησε νά γενῇ καὶ τῆς Λακεδαιμόνος κύριος· καὶ περὶ Μαντίνειαν μὲν ἀπαντήσας Ἀρχίδαμον τὸν βασιλέα καὶ περιγενόμενος αὐτοῦ ἐνέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικὴν· πρὸς αὐτῇ δὲ τῇ Σπάρτῃ πάλιν ἐκ παρατάξεως αἰχμαλωτεύσας πεντακοσίους καὶ διασφείρας διακοσίους ἤλπισεν ὅσον οὕτω νά ἔχῃ καὶ τὴν πόλιν, μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων ἀνάλωτον διατελέσασαν. Ἀλλ' ἡ τύχη περὶ οὐδένα ἄλλον τῶν βασιλέων ὥς εἰς τοῦτον ἔλαβεν οὕτω μεγάλας καὶ ταχείας τροπὰς, οὐδ' ἐδείχθη τοσαυτάκις μικρὰ καὶ πάλιν μεγάλη, καὶ ταπεινὴ μὲν ἐκ λαμπρᾶς, ἰσχυρὰ δὲ πάλιν ἐκ φαύλης! Διὸ, κατὰ τὸν Πλούταρχον, αὐτὸς οὗτος εἰς τὰς χείρονας μεταβολὰς συνειθίζε ν' ἀποφθέγγεται πρὸς τὴν Τύχην τὸ Αἰσχύλειον ἐκεῖνο:

Σύτοι μ' ἔφυσας, σύμε καθαιρήσειν δοκεῖς.

Διότι τότε, ἐν ᾧ τὰ πράγματα αὐτοῦ ἐπέδιδον τόσον εὐπόρως πρὸς ἀρχὴν καὶ δύναμιν, αἶφνης ἀγγέλλεται ὅτι ὁ Λυσίμαχος μὲν πρῶτος τοῦ ἀφῆρσας τὰς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις, τὴν δὲ Κύπρον κατέλαθεν ὁ Πτολεμαῖος· μετοῦπολιν δὲ πάλιν, ἀφοῦ διὰ δεινῶν οὕτω καὶ φοβερῶν ἀγγελμάτων ἢ κατὰ τῆς Λακεδαιμόνος ἐπιβολῇ ἐματαιώθη, ἕτεραι πρᾶγματων κινῶν καὶ μεγάλων ἐλπίδες ἀνεφάνησαν ἐκ τοιαύτης αἰτίας.

Ἐπειδὴ, μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Κασσάνδρου, ὁ πρεσβύτερος τῶν παίδων αὐτοῦ Φίλιππος οὐ πολὺν χρόνον βασιλεύσας ἀπέθανε, οἱ λοιποὶ δύο· Ἀντίπατρος καὶ Ἀλέξανδρος ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους· τοῦ πρώτου δ' ἐξ αὐτῶν φονεύσαντος τὴν μητέρα Θεσσαλονίκην καὶ ἀναγκασθέντος, ὡς ἐκ τῆς κοινῆς τῶν Μακεδόνων ἀγανακτήσεως κατὰ τῆς πράξεώς του νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Λυσίμαχον, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα Εὐρυδικὴν εἶχε σύζυγον, ὁ ἕτερος, φοβούμενος μὴ ὁ φυγὰς ἀδελφός του ἐπανέλθῃ διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ πενθεροῦ του, ἐκάλεσε συγχρόνως βοηθοὺς ἐκ μὲν τῆς Πελοποννήσου τὸν Δημήτριον, ἐκ δὲ τῆς Ἡπείρου τὸν Πύρρον. — Ὁ τελευταῖος, υἱὸς τοῦ προμνησθέντος Ἡπειρώτου βασιλέως Αἰακίδου, ἦτο ἤδη ἐξάκουστος δι' ὅσας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑπέστη μεταβολὰς τῆς τύχης· διότι παῖς ἔτι διέφυγε τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ Κασσάνδρου προσδραμῶν εἰς τὸ σκέπος τοῦ τῆς Ἰλλυρίας βασιλέως Γλαυκίου, ὅστις ἀνένδοτος εἰς ὅλας τὰς ἀπειλὰς καὶ θωπεύσεις τοῦ διώκτου οὐ μόνον δὲν τὸν παρέδωκεν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ συνετέλεσε μάλιστα νὰ τὸν ἐγκαταστήσῃ, δωδεκαετὴ μόλις, εἰς τὸν Ἡπειρωτικὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του. Μετὰ παρέλευσιν δὲ πέντε ἐτῶν ἐκβληθεὶς ἐν τινι στάσει τῶν Ἡπειρωτῶν κατέφυγεν εἰς τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρόν του Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν, ὃν ἔλαβεν ὡς παράδειγμα πολεμικοῦ ἀνδρός, καὶ ἡγωνίσθη πλησίον του ἀνδρείως ἐν τῇ περὶ Ἰψὸν μάχῃ, ἠναγκάσθη δ' ἔπειτα ν' ἀπέλθῃ εἰς Αἴγυπτον, ὅπου διὰ τῆς ἡρωϊκῆς του μορφῆς εἵλκυσε ἐπὶ τοσοῦτον τὴν εὐνοίαν τοῦ Πτολεμαίου, ὥστε οὗτος ἐν ᾧ τῷ ἔδωκεν εἰς σύζυγον τὴν ἐκ τῆς Βερενίκης θυγατέρα του Ἀντιγόνην τὸν ὑπεστήριξε προσέτι εἰς ἀνάκτησιν τῆς πατρικῆς βασιλείας, τῆς ὁποίας καταρχὰς ἔσχε συγκοινωνὸν καὶ τὸν τότε βασιλέα Νεοπτόλεμον, ἀκολουθῶς ὁμῶς ἔμεινε αὐτὸς μόνος κάτοχος. Πρὸς τοῖς πολεμικοῖς δὲ πλεονεκτήμασιν ὧν καὶ εἰσάχρον δοξομανῆς

ἤθελεν ἐπίσης ὡς καὶ ὁ πρῶν διδάσκαλός του Δημήτριος ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ταρχὰς τῆς Μακεδονίας· καὶ ὡς μισθὸν τῆς ὁποίας παρήσχε βοήθειαι εἰς τὸν νέον Ἀλέξανδρον ἔλαβε μέρος τῶν πλησίων τῆς Ἡπείρου κειμένων Μακεδονικῶν χωρῶν. Μετοῦπολι δ' ἀφίχθη καὶ ὁ Δημήτριος· Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἀδελφός του Ἀντίπατρος φωραθεὶς ὅτι ἐπεβουλευέτο καὶ τὴν ζωὴν τοῦ πενθεροῦ του ἐθανατώθη, μὴ ἔχων πλέον χρεῖαν τῆς συνδρομῆς του καὶ φοβηθεὶς αὐτὸν διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν δόξαν ἐζήτησε κατὰ πάντα τρόπον νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ καὶ εἰ δυνατόν νὰ τὸν δολοφονήσῃ. Τοῦτο δὲ μαθὼν ὁ Δημήτριος καὶ τῆς Μακεδονίας τὴν κυριότητα προθέμενος, ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ ὅ,τι ἐκεῖνος ἐμηχανάτο. Ἀμφότεροι δὲ συνελθόντες ἐν Λαρίσῃ ἐτέκτινον κρύφα τὴν ἐπιβουλὴν των, ἀλλ' ὁ πονηρὸς Ἀντιγονίδης προέλαβε τὸν νέον Κασσανδρίδην· τὴν δ' ἐπιούσαν συναθροίσας τοὺς περὶ τοῦτον Μακεδόνας καὶ ἀπολογηθεὶς ἐνώπιον αὐτῶν περὶ τῶν πεπραγμένων κατώρθωσε νὰ προσικειωθῇ πάντας, ὥστε ν' ἀναγορευθῇ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, καθόσον μάλιστα ἦτο καὶ σύζυγος τῆς ἀρίστης τοῦ Ἀντιπάτρου θυγατρὸς καὶ ἀδελφῆς τοῦ Κασσάνδρου Φίλας.

Ἐὰν ὁ Δημήτριος ἐδύνατο νὰ φυλάττῃ καὶ προάγῃ ὅ,τι μετὰ μεγάλης τόλμης ταχέως ἐκτάτο, ἤθελεν εὐκόλως διατηρηθῇ ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ θέσει καὶ ἀνυψώσῃ· πάλιν τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῆς ταπεινώσεως, εἰς ἣν ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου περιέστη· Ἀλλὰ τὸ τυχοδιωκτικὸν καὶ ἀνήσυχον πνεῦμά του δὲν τὸν ἐπέτρεπε νὰ πολιτευθῇ οὕτως· ὅθεν ἀντὶ νὰ καταστηθῇ πρῶτον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ συνεννοηθῇ ἰδίως μετὰ τοῦ Πύρρου, δὲν ἔπαυσε πολεμῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ κατώρθωσε μὲν, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν, νὰ ὑποτάξῃ αὐτὴν, πλὴν τῆς Λακεδαιμόνος καὶ Αἰτωλίας, παρημέλησεν ὅμως ἐν τοσοῦτῳ παντάπασιν τὴν Μακεδονίαν, ὥστε ἐν ᾧ τᾶλλα κράτη κῦξανον καὶ εὐδαιμόνου, αὕτη ὑπὸ τὴν διοίκησίν του ἐξέπεσεν ἔτι μᾶλλον.

Ἀρεσκόμενος δὲ πάντοτε ὁ Δημήτριος εἰς σχέδια πόρρω ἐξικνούμενα καὶ εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεώς του ἔρριψε τὰ δορικτητικὰ βλέμματά του καὶ μέχρις Ἰταλίας καὶ Σικελίας, καὶ ἵνα ἡ πλησιέστερος εἰς τὰς χώρας ταύτας διανοήθῃ νὰ προσλάβῃ προηγουμένως τὸν Πύρρον· ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησίς του αὕτη ἀπέτυχε καὶ ἐμείωσε πολὺ

τὴν δόξαν του, ὥστε ἐν ᾧ ὁ Πύρρος ἐξυμνεῖτο ὡς ὁ ἥρως τῆς ἐποχῆς, αὐτὸς ἔνεκα τοῦ αὐξάνοντος ὁσημέραι καὶ μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας ἠνωμένου δεσποτισμοῦ του, κατέστη ἐπὶ μᾶλλον ἀπεχθής· μηδὲν δὲ φροντίζων περὶ τῆς διαθέσεως τῶν Μακεδόνων, συνέλαβε νέον γιγαντιαῖον σκοπὸν, τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κατὰ τὴν Ἀσίαν πατρῷου βασιλείου, τοῦτου δ' ἔνεκα συνομολογήσας εἰρήνην μετὰ τοῦ Πύρρου, εἰς ἃν κατηλίμπανε στάδιον κατακτήσεων τὴν δύσιν, ἐπεχείρησε δι' ἀρρήτων καταπιέσεων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἑλλάδι μεγίστας παρασκευάς, μὴ ἀνταποκρινομένας εἰμὴ μόνον πρὸς τὰ τεράστιον τῶν βουλευμάτων καὶ ἐλπίδων του.

Γενομένων δὲ τούτων γνωστών, οἱ τρεῖς ἄλλοι βασιλεῖς: Λυσίμαχος, Σέλευκος καὶ Πτολεμαῖος, μεριμνῶντες περὶ τῆς ἡουχίας καὶ διατηρήσεως τῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀκμαζουσῶν ἐπικρατειῶν των, εὐθὺς συνεμάχησαν πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἔπεισαν καὶ τὸν Πύρρον νὰ κοινοπραγῇ μετ' αὐτῶν. Εἰσέτι δὲ ὁ Δημήτριος δὲν εἶχε περᾶν τῶσι ἐντελῶς τὰς παρασκευάς του, ὅτε ὁ μὲν Πτολεμαῖος μετὰ μεγάλου στόλου πλεύσας εἰς τὸ Αἰγαῖον ἐπεχείρησε νὰ κινήσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς ἀπόστασιν, ὁ δὲ Λυσίμαχος μετὰ Θρακικοῦ στρατοῦ προσήγγισεν εἰς τὰ Μακεδονικὰ μεθόρια. Ταχέως δὲ τότε ὁ Δημήτριος τὸν μὲν υἱὸν τοῦ (Ἀντίγονου τὸν Γοννατᾶν) ἐν τῇ Ἑλλάδι καταλιπὼν, αὐτὸς δὲ τὴν Μακεδονίαν ὑπερασπίζων ὥρμησεν ἐπὶ τὸν Λυσίμαχον· ἀλλὰ κατὰ τὸ μέσον τῆς πορείας λαβὼν τὴν ἀγγελίαν ὅτι ὁ Πύρρος αἰφνης εἰσέβαλεν εἰς τὴν κάτω Μακεδονίαν, ἐκυρίευσεν τὴν Βεῤῥοίαν καὶ ἔμελλεν ἤδη νὰ καθυποτάξῃ καὶ τὴν λοιπὴν χώραν, παρήτησεν ἐξανάγκης τὸν Λυσίμαχον καὶ ἐτράπη ἀμέσως πρὸς τὸν Πύρρον. Ἄμα δ' ἐγγὺς ἔλθων ἐστρατοπέδευσεν ἀπέναντι αὐτοῦ, ἀλλ' οἱ Μακεδόνες ἤρξαντο ν' ἀποχωρῶσι τὸ πρῶτον μὲν κατ' ὀλίγους, ἔπειτα δὲ φανερώς σωρηδόν· ὅθεν ὁ Δημήτριος ἀπογνοὺς τὰ ἑαυτοῦ ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ κατεσπευσμένως εἰς Κασσάνδρειαν, καὶ ἐντεῦθεν ἔπειτα εἰς Ἑλλάδα, ὅπου αἱ Μακεδονικαὶ φρουραὶ ὡς καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου ἴσχυσαν ν' ἀναστείλωσι τὴν γενικὴν ἀπόστασιν· μόνον δὲ αἱ Ἀθηναὶ ἐτόλμησαν, εἰσηγουμένου τοῦ γενναίου Ὀλυμπιοδώρα, νὰ ἐκβάλωσι τὰς Μακεδονικὰς φρουράς ἐκ τοῦ Μουσείου, τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Μουνυχίας καὶ ν' ἀποκαταστήσωσι τὴν πάτριον πολιτείαν, ἧς ἐφ' ἑκατὸν χρόνον προέστη ὁ καλὸς ἀγαθὸς Δημοχάρης.

ἀδελφιδούς τις τοῦ Δημοσθένους. Ἐν τούτοις δ' ὁ Δημήτριος ἐνωθεῖς ἐν Βοιωτίᾳ μετὰ τοῦ ἐκ τῆς Θεσσαλίας ἀποκρουσθέντος υἱοῦ του καὶ συγκροτήσας νέον στρατὸν, σχεδὸν μυριάνδρον, ὥρμησεν μετ' αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας καὶ πολιορκίαν περὶ τὸ ἄστυ συνεστήσατο καρτερὰν, τὴν ὁποίαν ὁμῶς μετοῦπολυ, τὴν ἔφοδον τοῦ (ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἤδη προσκληθέντος) Πύρρου μαθὼν, ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ πάλιν. Ἐνδίδων δὲ εἰς τὰς περιστάσεις συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Πύρρου εἰρήνην, καὶ ἦν εἰς τοῦτον μὲν παρεχώρησε τὴν κυριότητα τῆς Μακεδονίας, αὐτὸς δὲ διατήρησε τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ Θεσσαλίας, ἐξαιρουμένων τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ἐλευθερίαν τῶν ὁποίων ἀνεγνώρισαν ἀμφοτέρω.

Οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἔπειτα ὁ Δημήτριος, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε ἀνησύχου πνεύματος οἰστρηλατούμενος, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προηγουμένην πρόθεσίν του, τὴν τῆς Πατρικῆς κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀρχῆς ἀνάκτησιν· ὅθεν ἐπιτρέψας τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν υἱόν του, αὐτὸς συναγαγὼν ὅσας εἶχεν ἔτι νῆας καὶ ἐμβιβάσας εἰς αὐτὰς στρατιώτας μυρίους καὶ χιλίους σὺν ἱππεῦσι ἐπλευσεν ἐπὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἐσκόπει νὰ καταλάβῃ ἀμέσως τὰς εἰς τὸν Λυσίμαχον νῦν ὑποκειμένας χώρας. Ἀπὸ τῆς Μιλήτου δὲ διὰ τῆς Καρίας καὶ Λυδίας προχωρῶν εἴρε πολλοὺς ὁπαδοὺς, παραυτίκα ὁμῶς ἀπήντησε καὶ κραταῖον ἀντίπαλον, τὸν ἀνδρεῖον τοῦ Λυσιμάχου υἱὸν Ἀγαθοκλῆν, εἰς τοῦ ὁποῖου τὴν ὑπέροχον δύναμιν ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ μετὰ ματαίας δὲ τῆδε κακείσε περιπλανήσεις παρεδόθη ἐπὶ τέλους εἰς τὸν Σέλευκον καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς Ἀπάμειαν, ὅπου κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς καθείρξεώς του ὑπὸ ἀργίας καὶ πλησμονῆς καὶ οἴνου νοσήσας ἀπέθανε (283 π. Χ.). Τὸν νεκρὸν δὲ αὐτοῦ κομισθέντα εἰς Ἑλλάδα ἀπήντησε μετὰ μεγάλης πομπῆς ὁ υἱὸς Ἀντίγονος καὶ ἔθαψεν εἰς Δημητριάδα, πόλιν ἐκείνου ἐπώνυμον οἰκισθεῖσαν ἐκ μικρῶν παρὰ τὴν Ἰωλκὸν πολιχνίων.

Ἐκλιπόντος τοῦ Δημητρίου μόνον οἱ τρεῖς ἔτι ὑπόλοιποι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου συναγωνισταί: Σέλευκος καὶ Πτολεμαῖος καὶ Λυσίμαχος ἔμειναν κάτοιχοι τοῦ ἀπεράντου αὐτοῦ κράτους· καὶ οἱ τρεῖς δὲ ἦσαν ἤδη γεγενηκότες, ἔχοντες ὁμῶς ἀκμάζοντας ἀπογόνους, διὰ τῶν ὁποίων ἠλπίζον νὰ καταλίπωσιν εἰς τὴν γενεάν των κληρονομίαν τὰ ὅποια διὰ δεινῶν ἀγώνων ἵδρυσαν κράτη. Ὁ Σέλευκος παρεχώρησεν ἤδη μέρος τοῦ βασιλείου, τὴν Ἄνω Ἀσίαν, εἰς τὸν υἱόν του Ἀντίγονον.

ὁ δὲ Πτολεμαῖος ζῶν ἐτι παρέδωκε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ κράτους εἰς τὸν δεύτερον προσφιλέστερον υἱόν του, τὸν Πτολεμαῖον Φιλάδελφον, καὶ πρὸς κοινὴν εὐχαρίστησιν τοῦ λαοῦ ἀπέκλεισε τῆς διαδοχῆς τὸν πρεσβύτερον, τὸν ἕνεκα τῆς μοχθηρίας του παρὰ πάντων μισούμενον Πτολεμαῖον Κερκυνὸν, ὅστις, ἅμα γενομένης γνωστῆς τῆς ἀποφάσεως τοῦ πατρὸς, κατέφυγεν εἰς τὴν κύλην τοῦ Λυσιμάχου· Μόνον δὲ ὁ Λυσίμαχος δὲν εὐτύχησεν, ἕνεκα οἰκιακῶν μηχανορραφῶν, νὰ μεταβιβάσῃ εἰς χεῖρας βεβαίας τὴν διαδοχὴν τῆς ἐξουσίας του· ἡ τετάρτη δηλονότι γυνὴ αὐτοῦ Ἀρσινόη, θυγάτηρ τοῦ γέροντος βασιλέως Πτολεμαίου, μὴ δυναμένη νὰ ὑποφέρῃ τὸν μέλλοντα ἀποκλεισμόν τῶν ὁποίων μετ' ἐκείνου ἔτεκε τριῶν τέκνων, καὶ ἐκτὸς τούτου μισοῦσα βαθέως τὸν εἰς τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου προσωρισμένον Ἀγαθοκλῆν ὡς ἀπορρίψαντα τὰς περὶ ἔρωτος προτάσεις αὐτῆς, ἐμηχανεύθη αἰσχρόν τι μηχανήμα ἵνα φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς. Ἐν συνειδητοίᾳ μετὰ τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τῆς Πτολεμαίου Κερκυνοῦ, ὅστις μικρὸν πρότερον, ἀχθόμενος, ὡς εἴρηται διὰ τὴν ἐκ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ θρόνου ἐξαίρεσίν του, κατέλιπε τὴν Αἴγυπτον καὶ εὔρεν ἄσυλον παρὰ τῇ αὐλῇ τοῦ Λυσιμάχου, ἐνέπλησε τὸν γηραιὸν τοῦτον βασιλέα ὑπονοιῶν, ὅτι δῆθεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαθοκλῆς εὐρίσκεται εἰς σχέσεις πρὸς τὸν Σέλευκον καὶ ἐπιβουλεύεται τὴν ζωὴν αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀσθενὴς Λυσίμαχος πιστεύσας ταῦτα διέταξε, μετ' ἀποτυχούσαν ἀποπειραν φαρμακείας, τὴν κάθειρξιν καὶ τέλος τὴν δολοφονήσιν τοῦ υἱοῦ του. Ἡ χήρα καὶ τὰ τέκνα τοῦ φονευθέντος μετὰ πολλῶν αὐτῶν φίλων κατέφυγον πρὸς τὸν Σέλευκον, ὅστις, ἀποδοκιμάσας δημοσίᾳ τὴν ἀνοσιούργον ἐκείνου πρᾶξιν, ἀνέλαβε προθύμως τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν.

Μετοῦπολι δὲ ὁ Λυσίμαχος πληροφορηθεὶς περὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ υἱοῦ του Ἀγαθοκλέους ἡσθάνθη λύπην βαθυτάτην καὶ τύψιν τοῦ συνειδότος· καὶ δὲν ἤρκει μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ φοβῇται καὶ ἔφοδον τινὰ τοῦ Σελεύκου· διὸ ἔσπευσε, προσφέρων τὴν ἐτι ὑπόλοιπον ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου θυγατέρα του εἰς τὸν νέον βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, Πτολεμαῖον Φιλάδελφον, ὃ ἀνακινίσῃ τὸν μετὰ τῆς Αἰγύπτου σύνδεσμόν του καὶ δι' αὐτοῦ νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν κατὰ τοῦ Σελεύκου. Ἐνεκα δὲ τοῦ συνδέσμου τούτου ὁ Πτολεμαῖος Κερκυνὸς μὴ νομίζων ἑαυτὸν πλέον ἀσφαλῆ παρὰ τῷ Λυσιμάχῳ ἐζήτησε νέαν

προστασίαν παρὰ τῷ Σελεύκῳ, ὅστις παρέσχεν αὐτῷ τυχάνην προθύμως μετὰ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀξιώσεών του χωρὶς νὰ προαισθάνεται ὁ δῆλαιος οἷον ὄφιν ἔτρεφεν εἰς τὸν κόλπον του.

Ἐν ὧσφ ὁ γέρον Πτολεμαῖος ἔζη ἔτι ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ Σέλευκος δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ κινηθῇ ἐχθρικῶς κατὰ τοῦ Λυσιμάχου, ἅμ' αὖτ' ὁ ἀρχαῖος ἐκείνος συναγωνιστὴς του ἐτελεύτησε (233) κατὰ τὸ 83 ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὁ Σέλευκος μετὰ δυνάμεως μεγάλης, βραδέως διὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐλαύνων, ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Λυσιμάχου καὶ ὥθησεν αὐτὸν μὴ δυνηθέντα ν' ἀντισταθῇ ἐνταῦθα μέχρι τῆς Ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίας, ὅπου, ἐν τῷ οὕτῳ λεγομένῳ Κύρου πεδίῳ, συνεκροτήθη ἡ μεταξὺ τῶν τελευταίων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διαδόχων κρίσιμος μάχη (281 π. Χ.), ἥτις συνεπήγαγε τὸν θάνατον τοῦ 80^{του} Λυσιμάχου καὶ παρέδωκε τὴν τύχην ὅλου τοῦ Θρακικοῦ βασιλείου εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ Σελεύκου. Παρατυτικὰ δὲ οὗτος τὴν μὲν μικρὰν Ἀσίαν προσέθετο εἰς τὸ ἑαυτοῦ κράτος, τὴν δὲ Θράκην προσδιώρισε διὰ τὰ τέκνα τοῦ Ἀγαθοκλέους, συνέλαβε δ' ἐνταυτῷ καὶ τὸν ἰδεάν τὸν Μακεδονικὸν μὲν θρόνον νὰ ἐπιφυλάξῃ εἰς ἑαυτὸν ὡς χώραν πάτριον, ἐξεναντίας δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀσίας νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν υἱόν του Ἀντίοχον καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς Μακεδονίας, ὡς ὁ μόνος ὑπόλοιπος διὰ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς πείρας ὅλων τῶν ἄλλων προέχων ἡγεμὼν ἐκ τῶν ἡρωικῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου χρόνων, νὰ κρατῇ εἰς ἰσορροπίαν μετὰ τῆς ἐπιβρότης του τὰ διάφορα περὶ ἑαυτὸν βασιλεία, καὶ τοὺς νέους τούτων δυνάστας, τοὺς ἀπογόνους τῶν διαδόχων, νὰ διατηρῇ διὰ τῶν συμβουλῶν του εἰς εἰρηνικὴν ὁμόνοιαν.

Μετὰ τῶν ἐλπίδων τούτων, αἵτινες οὐσιωδῶς εἶχον ὡς βάσιν τὴν παλαιάν, ἀδύνατον καταστάσαν, ἐνόητα τοῦ βασιλείου, διέβη ὁ γέρον Σελεύκος τὸν Ἑλλησπόντον καὶ ἤλαυνεν ἤδη πρὸς τὴν ἐν τῇ Χερσονήσῳ Θρακικῇ μητρόπολιν, τὴν Λυσιμάχειαν, ὅτε διερχόμενος ἐνώπιον ἀρχαίου τινὸς βωμοῦ ἠθέλησε νὰ παρατηρήσῃ τοῦτον ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἔχοντα δὲ οὕτω προσηλωμένα τὰ βλέμματά του πρὸς τὸ ἀρχαῖον μνημεῖον ὁ Πτολεμαῖος Κεραυνὸς δι' ἀπροσδοκῆτου ἐπιπτώσεως τὸν ἐδόλοφόνησε, μετὰ δὲ τοῦτο ἀναβὰς εὐθὺς ἐπὶ τοῦ ἵππου ἔσπευσεν ἀπνευστί πρὸς τὴν Λυσιμάχειαν, ἀφ' ἧς μετοῦ πολὺ ἐπανεληθὼν μετὰ τοῦ Θρακικοῦ διαδόχου καὶ μετὰ τινος φρουρᾶς ἐπεισε

τὸν ἄνευ ἀρχηγοῦ μείναντα στρατὸν τοῦ Σελεύκου ὃ ἀναγνωρίσῃ αὐ-
τὸν βασιλέα τῆς Θράκης· φαίνεται δὲ ὅτι ὁ δολοφάνος εἶχε προετοι-
μάσει τὸ σχέδιον τοῦτο ἀπὸ τῆς τελευταῖας ἤδη τοῦ Λυσιμάχου ἐν
συνεννοήσῃ μετὰ τῶν κυριωτέρων πόλεων τοῦ Θρακικοῦ κράτους ὡς
καὶ μετ' ἄλλων ἐχθρῶν τοῦ Σελεύκου, οὕτινος οἱ περὶ Μακεδονίας
σκοποὶ δὲν ἦσαν ἀρεστοί, καὶ διὰ τοῦτο ἐδυνήθη νὰ φέρῃ αὐτὸ εἰς
πέρας τοσοῦτον ταχέως.

§. 12. Τὸ νέον Μακεδονικὸν κράτος. Ἐπιδρομὴ Γαλατῶν
εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα. Ἀντίγονος Γονατᾶς
καὶ Πύρρος. Τύραννοι ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἄρα ἐκλιπόντος τοῦ Σελεύκου πρῶτος ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, ἄρ-
χων μέρους τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔχων βοηθοὺς τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐπαρου-
σιάσθη μνηστὴρ τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου, οὕτινος κάτοχος ὑπῆρξε
ποτὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Δημήτριος· ἀλλ' ὁ Πτολεμαῖος Κεραυνὸς τὸν
προέλαβεν ἀπὸ τῆς Θράκης, καὶ ἐν ᾧ ὁ Θρακικὸς στόλος του ἐνίκησε
τὸν τοῦ Ἀντιγόνου, αὐτὸς μετὰ τῆς πεζικῆς δυνάμεως εἰσβαλὼν εἰς τὴν
Μακεδονίαν κατώρθωσε ὃ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς·
δυσκόλως μολοντοῦτο ἐδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἐνταῦθα, ἐὰν ἀφ' ἐνὸς
μὲν ὁ ἐν Αἰγύπτῳ ἀδελφὸς αὐτοῦ, θέλων νὰ μὴ τὸν ἔχῃ ἀντίζηλον,
δὲν τὸν ὑπεστήριζεν ἐρρωμένως, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ τῆς Ἑπείρου βασι-
λεὺς Πύρρος δὲν ἐπεχειρεῖ τότε τὴν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν στρατείαν του,
κατὰ πρόσκλησιν τῶν Ταραντιῶν εὐρισκομένων εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς
Ῥωμαίους. Οὕτως ἄρα ὁ Πτολεμαῖος Κεραυνὸς ἔμεινεν ἐγκρατὴς τοῦ
θρόνου καὶ γενομένης εἰρήνης ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τε τοῦ Ἀντιγόνου καὶ
ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου ἐν Ἀσίᾳ· ἵνα δὲ διατηρήσῃ καὶ τὴν Θράκην, τῆς
ὁποίας ἀντεποιεῖτο ἡ χήρα τοῦ Λυσιμάχου Ἀρσινόη ὑπὲρ τῶν δύο αὐ-
τῆς ἀνηλίκων ἔτι υἱῶν, διενόηθη νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς τοῦτο μέσον
τι ἀπατηλὸν, τὴν ὑπόσχεσιν γάμου· καὶ διέγνω μὲν ἐκείνη τὸν σκο-
πὸν τοῦ πονηροῦ ἀνδρός, συνήνεσε δὲ ἐπὶ τῇ πανηγυρικῇ αὐτοῦ δοκί-
σει, ὅτι ἤθελε τὴν θεωρεῖ ὡς μόνην σύζυγον καὶ τοὺς δύο υἱοὺς της
ὡς ἴδια ἐκυτοῦ τέκνα· ἀλλ' ἅμα τελεσθέντος τοῦ γάμου, ὁ ἀπάνθρω-
πος ἐφόνευσε τὰ ἀθῶα τέκνα εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦς τῆς μητρός
τῶν· αὐτὴ δὲ μόνον διὰ ταχίστης εἰς τὴν ἱερὰν νῆσον Σαμοθράκην
ἀποδράσεως ἐδυνήθη νὰ σωθῇ.

Ἡ βασιλεία τοῦ Πτολεμαίου Κεραινοῦ ὑπῆρξεν ἄλλως ἀπαισία καὶ ὥς ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν συνέβη ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν ἢ Κελτῶν, τῶν πρώτων ὑπερορίων βαρβάρων, τῶν ὁποίων ἡ Μακεδονία προηγούμενος καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Ἑλλάς ἡσθάνθησαν τὴν θηριώδη λύσσαν. Ἀπὸ τοῦ Δ'. ἤδη αἰῶνος π. Χ. οὗτοι εἰσβαλόντες ἐκ τῆς ἁνῆς Ἰταλίας εἰς τὴν περὶ τὸν Ἰστρον χώραν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν, διέμενον αὐτόθι πολὺν χρόνον ἡσυχοί, ὀλίγοι δὲ μόνον προήλθον κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Γ'. αἰῶνος ἄχρι τῆς Θράκης, οὐδ' ἐτόλμησαν, ἐν ὧσιν τοῦ Λυσιμάχου τὸ κράτος ὑφίστατο αὐτόθι, νὰ χωρήσωσι προσωτέρω μετὰ τὸν θάνατον ὁμῶς ἐκείνου πλείονες ἤδη, ἐπωφεληθέντες τὰς κατὰ τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν ἐπελθούσας ταραχάς, προήλασαν (280 π. Χ.) ἀνατολικῶς εἰς τρεῖς διηρημένοι μοίρας, ὧν ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Κερύθριον ὠρμησεν ἐπὶ τοὺς Θράκας, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Βρέννον καὶ Ἀχιχώριον ἐτράπη πρὸς τὴν Παννονίαν καὶ ἡ τρίτη ὑπὸ τὸν Βύλγαν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ τότε δὲ ἄρχων ἐνταῦθα Πτολεμαῖος Κεραινὸς εἰς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ἀνοήτως ἐγκαυχώμενος ἀπέβριψε τὴν ὑπὸ τῶν ὁμόρων Δαρδάνων προσενεχθεῖσαν ἐπικουρίαν καὶ ἀντὶ νὰ περιμείνῃ ἕως οὗ ἡ πρώτη ἀγρία ὁρμὴ τῶν βαρβάρων ἀποθράσῃ καὶ ἐν τῷ μεταξὺ καταπολεμήσῃ τούτους ἐξ ἐνέδρας, ἀντιπαρετάχθη ἀμέσως ἐπὶ ἀνοικτοῦ πεδίου εἰς ἐχθρὸν προφανῶς ὑπερέχοντα· οὕτω δὲ ἡττήθη ἐντελῶς καὶ αὐτὸς μὲν ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ, τὸ δὲ πλείστον μέρος τοῦ στρατοῦ του ἀπωλέσθη· τοῦντεῦθεν δὲ μηδεμίαν ἀντίστασιν εὐρίσκοντες οἱ βάρβαροι διέτρεχον ἅπασαν τὴν πεδινὴν χώραν λεηλατοῦντες, καίοντες καὶ σφάζοντες. Δύο βασιλεῖς ὁ *Μελέαγρος*, ἀδελφὸς τοῦ πεσόντος Πτολεμαίου, καὶ ὁ *Ἀντίπατρος*, ἀνεψιὸς τοῦ Κασσάνδρου, λαβόντες ἀλληλοδιαδόχως τὴν ἀρχηγίαν δὲν ἐδυνήθησαν, ἕνεκα τῆς ἀνικανότητός των, ν' ἀπαλλάξωσι τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῶν παρόντων δεινῶν· μόλις δὲ τὸν τέταρτον μετὰ τὴν μεγάλην ἡτταν μῆνα εὐγενῆς τις Μακεδὼν, ὁ *Σωσθένης*, ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἀνευ τοῦ βασιλικοῦ τίτλου κατώρθωσε διὰ τῆς στρατηγικῆς ἱκανότητός του νὰ ἀπελάσῃ κατὰ μικρὸν τοὺς Γαλάτας ἐκ τῆς χώρας.

Ἀλλὰ τὰ ἄπειρα λάφυρα, ἅτινα ἐκεῖνοι μεθ' ἑαυτῶν ἀπεκόμισαν, ἡρέθισαν τὴν πλεονεκτικὴν διάθεσιν τῶν δύο ἄλλων Γαλατικῶν μοιρῶν, αἵτινες ἐν τούτοις εἶχον ἐπανέλθει ἐκ τῶν ἄλλοθι καταδρομῶν

των, ὥστε κατὰ τὸ προσεχές ἤδη ἔκρ τοῦ 279 ἔτους πολὺ μεγαλύτερος Γαλατικὸς στρατὸς, συγκείμενος ἐκ πεντεκαίδεκα μυριάδων πεζῶν καὶ δισμυρίων ἱππέων καὶ ἀναγνωρίζων ὡς ἀρχηγὸν ἀνώτατον τὸν Βρέννον, ἐπέπεσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Σωσθένης καίτοι καταβαλὼν πᾶσαν προσπάθειαν δὲν ἐδυνήθη ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ· ὅθεν οἱ βάρβαροι ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν Μακεδονικὴν χώραν οὐδ' εὗρον ἀντίστασιν τινα εἰμὴ μόνον εἰς τὰς ὄχρὰς πόλεις· ἐντεῦθεν δ' ἐτράπησαν νοτίως καὶ μετὰ τὴν ληληθῆσιν τῆς Θεσσαλίας προήλασαν τέλος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν φήμην καὶ τὴν βεβίωσιν τοῦ Βρέννου, ἤλπίζον νὰ εὗρωσι χρήματα μὲν πολλὰ ἐν τῷ κοινῷ, πλείονα δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναθήμασι καὶ ἰδίως ἐν Δελφοῖς.

Ἄπασα ἡ Ἑλλὰς συνεταράχθη ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς προσεγγίσεως τῶν βαρβάρων· τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἤνωσε καὶ αὖθις τοὺς Ἕλληνας, ὡς ἐπὶ τοῦ Μηδικοῦ πολέμου, πρὸς ἄμυναν τῆς κοινῆς πατρίδος. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν ἤδη ἐν Θερμοπύλαις συναθροισθέντων (δισμυρίων καὶ τρισχιλίων πεζῶν καὶ τρισχιλίων περίπου ἱππέων) δεικνύει ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὁμονοοῦσα εἶχεν ἔτι δύναμιν ἱκανὴν νὰ ἀντιταχθῇ εἰς πάντα ἐχθρὸν καὶ νὰ σώσῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς. Οἱ βάρβαροι εὗρον ἐνταῦθα ὅσων δὲν ἐφαντάζοντο ποτὲ ἀντίστασιν· δις μετὰ πολλῆς φθορᾶς ἀπεκρούσθησαν καὶ ἦσαν σχεδὸν ἕτοιμοι νὰ ἀναχωρήσωσιν ὅτ' ἐπῆλθε λογισμὸς τις εἰς τὸν Βρέννον, ὅτι ἂν οἱ Αἰτωλοὶ (οἱ πολυαριθμότεροι ἐν τῷ Ἑλληνικῷ στρατῷ) ἤθελον ἀναγκασθῇ νὰ ἐκπνέλωσιν οἴκαδε, εὐκόλως οἱ ὑπόλοιποι Ἕλληνες ἐδύναντο νὰ κατατροπωθῶσιν· ὅθεν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἐκκριθέντες ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ τετρακισμύριοι πεζοὶ καὶ ὅσον ἑκταχόσιοι ἱππεῖς ἐνέβαλον διὰ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν βορειοκρατορικὴν Αἰτωλίαν, ὅπου, βεβαιοῦντος τοῦ Πausaniου, ἐπραξάν ἀνοσιώτατα ἔργα, ὅσα ἡ ἐσχάτη ἀπανθρωπία δύναται νὰ ἐπινοήσῃ. Ἦς δ' ἔμαθον ταῦτα οἱ ἐν Θερμοπύλαις Αἰτωλοὶ εὐθὺς ἀναστήσαντες τὴν δύναμιν ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῆς πατρίδος των, προθυμούμενοι νὰ διασώσωσι τὰς μὴ ἀλωθείσας ἔτι πόλεις· συνεξεστράτευσαν δὲ καὶ ἀπὸ τῶν πόλεων पासων οἱ ἐν ἡλικίᾳ, μετὰ τῶν ὁποίων ἠνώθησαν καὶ Πατερεῖς οὐκ ὀλίγοι, ὅλοι δὲ ὁμοῦ ἐπέπεσον κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ πολλοὺς αὐτῶν φονεύσαντες τοὺς λοιποὺς ἠνάγκασαν νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν. Ἐὰν οἱ Ἕλληνες διε-

τήρουν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἔτι τὴν παρὰ τὰς πύλας θέσιν των, ἀφεύκτως ἤθελεν ἐπέλθει· ἡ ἐξολόθρευσις ἢ ἡ ἀναχώρησις τῶν Γαλατῶν ἀνευ περαιτέρως μάχης· διότι ἐν τῇ σχεδὸν ἐρημωθείσῃ χώρᾳ ταχέως ἡ σπάνις τροφίμων ἤρξατο νὰ γίνηται ἐπαισθητὴ, καὶ ἡ ἐπιστροφή δὲ τῶν ἡττημένων ὁμοφύλων των ὡς καὶ ἡ τῶν νικητῶν ὁμοῦ Αἰτωλῶν ἐκ νέου ἐμφάνισις ἤθελε καταβάλει τὸ φρόνημα αὐτῶν· ἀλλὰ φεῦ! αἰσχυρὰ προδοσία ὠφέλησεν ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ τοὺς βαρβάρους· Ἡρακλειῶται καὶ Αἰνιᾶνες θέλοντες νὰ ἀπαλλάξωσι τὴν χώραν των ἀπὸ τῶν ὀχληρῶν ξένων ὑπέδειξαν εἰς τὸν Βρέννον τὴν διὰ τοῦ ὕρου τῆς Οἰτῆς ἀτραπὸν ἐκείνην, δι' ἧς ποτε ὁ Ἰδάρνης ἐπετέθη κατὰ νώτων εἰς τοὺς περὶ τὸν Λεωνίδα Ἕλληνας· οἱ Φωκεῖς, οἵτινες καὶ πάλιν ἦσαν οἱ φρουροὶ ἐνταῦθα, προσβληθέντες ἐξαίφνης κατέλιπον τὴν θέσιν των καὶ φεύγοντες ἀνήγγελαν εἰς τοὺς συμμάχους τὰ παρόντα πρὶν ἢ γενῇ τελεία ἡ κύκλωσις τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν· καὶ οὕτω μὲν οἱ ἐν Θερμοπύλαις Ἕλληνας τὸν ἔσχατον διαφυγόντες κίνδυνον διεσκεδάσθησαν εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας.

Οἱ δὲ Γαλάται, ἀνεωγμένων ἤδη τῶν πυλῶν, ὤρμησαν εὐθὺς πρὸς τοὺς Δελφούς. Ἡ πόλις αὕτη, εἰάν προσεβάλλετο ἀμέσως, ἤθελεν ἐξάπαντος ἀπολεσθῇ καίτοι ἔχουσα ὅλην τοῦ Θεοῦ τὴν προσκασίαν· ἀλλ' ὁ Βρέννος ἀνέβαλε τὴν ἔφοδον φειδόμενος τῶν στρατιωτῶν, οἵτινες ἐταλαιπωρήθησαν πολὺ διὰ σπάνιν τροφῶν καὶ τούτου ἕνεκα εὐθὺς διεσκεδάσθησαν εἰς τὰς ἐπίτηδες οἴνου καὶ βρωμάτων πληθούσας οἰκίας τῶν πέριξ· διότι οὕσης γνωστῆς τῆς κτηνώδους ἀκολασίας τῶν Γαλατῶν, τὸ Μαντεῖον ἀπηγόρευσε ῥητῶς εἰς τοὺς χωρικοὺς τὸ νὰ ἀπομακρύνωσι τι ἐκ τῶν καλυθῶν των· ὅθεν, ὅταν ὁ Παυσανίας διηγῇται ὅτι οἱ βάρβχροι αἰφνὴς περιέπεσαν εἰς μανίαν, καθ' ἣν οὐδεὶς πλέον ἐγίνωσκε τὸν ἄλλον καὶ ἔκτεινον ἀλλήλους, τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρεται προδήλως εἰς τὴν μέθην, ἥτις διήγειρεν αἱματώδεις μεταξὺ αὐτῶν ἔριδας· ἐν πλήρει δὲ οἶνοφλυγῆς καταστάσει ὥπλισθησαν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἵνα προσβάλωσι τοὺς Δελφούς, ἀλλ' ἡ ἀρμοδία στιγμή παρῆλθε· κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀναβολῆς οἱ τῶν Δελφῶν κάτοικοι ἔλαβον τὰ πρὸς ἄμυναν συντείνοντα μέτρα ἐμφράξαντες καὶ καταλαβόντες ὅλας τὰς παρόδους· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἐπέστη καὶ ἡ πεινινομένη βοήθεια τῶν συμμάχων, ἰδίως τῶν πλησιοχώρων Φωκίων, Ἀρκῶν, καὶ τινῶν Αἰτωλῶν, συμποσσυμένων, κατὰ τὸν Ἰου-

στῖνον, εἰς πεντακισχιλίους· ἐνήργησε δὲ νῦν μεγάλως ἡ ζωηρὰ πίστις, ἥτις ἐνέπνεε πάντας, ὅτι ὁ Θεὸς προστατεύει τὸ ἱερόν του καὶ διὰ τῆς αὐτοπροσώπου εἰς τὸν ἀγῶνα μετασχῆς του· πολλήν δὲ βοήθειαν παρέσχε καὶ ἡ τοποθεσία, δι' ἧς ὀλίγοι τινες ἐδύναντο νὰ ἀνθεξώσι κατὰ πολλῶν· ματαίως οἱ Γαλάται ἐζήτησαν νὰ κυριεύωσι τὰ χαρκώματα· ἀπὸ τῶν κλητύων τοῦ Παρνασσοῦ οἱ ἐκ νέου συναθροισθέντες Ἕλληνες ἐκύλιον λίθους καὶ ἔρριπτον βέλη κατ' ἐκείνων φονεύοντες καὶ πληγόνοντες ὅτι πλείστους· ἀκολούθως ἐπῆλθον φαινόμενα ὅχι σπάνια ἐν τῇ Φωκίδι, ἥτοι βρονταὶ καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς ψύχος ἰσχυρὸν καὶ νιφετὸς πολὺς καὶ τέλος σεισμοὶ τρομεροί, δι' ὧν πέτραι μεγάλαι ἀποσπώμεναι τοῦ Παρνασσοῦ κατερῆγνύοντο εἰς τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν καὶ παρήγον ὄλεθρον μέγαν· πάντα δὲ ταῦτα διηγείραν φόβον πανικὸν καὶ δειλίαν εἰς τοὺς βαρβάρους· οἱ δ' Ἕλληνες ὠφελούμενοι ἐντεῦθεν ἐπέπιπτον ἐπανειλημμένως κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς κατετόξευον εἴτε κατὰ πρόσωπον εἴτε κατὰ νώτων, ὅθεν οἱ Γαλάται, ἀφοῦ μάλιχα καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Βρέννος ἐτραυματίσθη (ἢ κατ' ἄλλους ἀπελπισθεὶς νῦτοκτόνησεν), ἐτράπησαν εἰς ἀγρίαν φυγὴν· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Αἰτωλοὶ ἐπακολουθοῦντες αὐτοὺς ἐλόχων τε καὶ ἐκτεινον τοὺς αἰεὶ ἐσχάτους μέχρι τοῦ Σπερχεῖο· πέραν δὲ τούτου διαβάντας τοὺς· κατεδίωξαν Θεσσαλοὶ, ὥστε μετὰ τὴν ὁποῖαν οἱ βάρβαροι ἔπαθον φθοράν ἐν ταῖς μάχαις, ἐν τῷ πενικῷ δαίματι, ὑπὸ λιμοῦ καὶ ἐν ταῖς κατὰ τὴν δίωξιν συνεχέσιν ἐνέδραις, ὀλίγα μόνον λείψανα αὐτῶν ἐδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν, ἅτινα ἠνώθησαν μετὰ τῶν βορειότερον περιπλανωμένων λοιπῶν σμηνῶν. Ἐκ τούτων δὲ οἱ μὲν κατέσχον τὰ νότια μέρη τῆς Θράκης, οἱ δὲ μετέβησαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἔδρυσαν τὴν ἀπ' αὐτῶν προσαγορευθεῖσαν *Γαλατίαν*, ἐνταυθὰ τε καὶ ἐκεῖ πολεμοῦντες προθύμως ὡς μισθοφόροι τοῦ λοιποῦ. Τοιοῦτοτρόπως ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιδρομὴ, ἥτις ἠπείλει τελείαν ἀναστάτωσιν, ἐτελεύτησεν εἰς δόξαν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐπανηγύρισαν τὴν νίκην τῶν ἀξίως παραλαβόντες καὶ αὖθις τοὺς Φωκεῖς, ἕνεκα τῆς ἐν τῷ παρόντι ἀγῶνι προθυμίας των, εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἀμφικτιόνων, τοῦ ὁποίου εἶχον ἀποκλεισθῆ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ πολέμου.

Ἐνῷ δὲ, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν Γαλατῶν, ἡ Ἑλλὰς ἀνέπνεεν ἐλευθερώτερον καὶ ἡσυχολεῖτο νὰ παγιώσῃ τὴν αὐτονομίαν της, ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ἀποθανόντος τοῦ Σωσθένους κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (279),

ἐπῆλθε τελεία τις ἀναρχία, καθ' ἣν πολλοὶ ἤριζον περὶ τῆς ἀρχῆς· μόλις δὲ κατὰ τὸ προσεχές ἔτος ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς κατώρθωσε, διὰ μισθοφόρων μάλιστα Γαλατῶν, νὰ καταβάλῃ τὸν προμνησθέντα Ἀντίπατρον (σπεύδοντα νὰ ἀναλάβῃ καὶ αὖθις τὴν ἐξουσίαν) καὶ οὕτω νὰ ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον ἐθάρρευε πρὸ πολλοῦ· ἀλλ' ἐν ᾧ ἤδη ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἐντελῶς ἐξησφαλισμένον, αἰφνης ἡ παράδοξος τύχη, ἥτις εἶχε καταδιώξει τὸν πατέρα του Δημήτριον ἕως τέλους τῆς ζωῆς του, ἐφάνη καὶ νῦν ἀποπειρωμένη ἐν αὐτῷ τὰ παίγνιά της. Μετ' ὀλίγα ἔτη δηλονότι (275 π. Χ.) ὁ *Πύρρος*, ἀφ' οὗ αἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἐπιχειρήσεις του ἐναυάγησαν, ἐπανελθὼν εἰς Ἡπειρον διενεόθη νὰ εἰσβάλῃ ἀμέσως εἰς τὴν Μακεδονίαν εἴτε κινούμενος ἐξ ἔχθρας πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ὥς μὴ θελήσαντα νὰ παράσχη αὐτῷ τὴν αἰτηθεῖσαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων συνδρομήν, εἴτε μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ ἐν Ἡπείρῳ τὸν ὑπολειφθέντα αὐτῷ στρατόν· ἡ ἐξαρχῆς δὲ ληστρικὴ αὐτοῦ ἐπιχείρησις παραυτίκα διὰ τῆς συρροῆς πολλῶν δυσηρεστημένων Μακεδόνων εἰς τὸν στρατόν του ἔλαβε χαρκατῆρα κατακτητικοῦ πολέμου, ὅστις ἐπέτυχε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν· διότι κατὰ τὴν ἐπιγενομένην μάχην, αὐτομολησάσης καὶ τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος εἰς τὸν ἐχθρόν, ὁ Ἀντίγονος ἀπέβαλε τὸν θρόνον καὶ ὑποφύγων ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς τινὰς παραλίους πόλεις, ὅπου περιέμενεν ἐπικαιροτέρας περιστάσεις. Ἐν τούτοις δὲ τὰ βάρβαρα τοῦ δορικτήτορος στίφη μετεχειρίζοντο τοὺς ἀνθρώπους χαλεπώτατα καὶ ἔπραττον τὰ αἰσχίστα, καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἐκ φόβου ἢ ἐξ ὀλιγωρίας ἄφινεν ἀτιμώρητον τὴν ἀκολασίαν των, οἱ Μακεδόνες τὸν ἀπεστράφησαν ταχέως· ὅθεν ἡ ἐξουσία του ἤρξατο νὰ γίνηται ἀβεβήκα καὶ ἐπισφαλής. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Ἡπειρώτης ἦρως, ὅστις, ὡς ὁ διδάσκαλός του Δημήτριος, δὲν εὕρισκεν οὐδαμοῦ ἡσυχίαν καὶ ἀνάπαυσιν, ἐβουλεύθη νῆαν ἄλλην ἐπιχειρήσιν, τὴν κατάκτησιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Τὴν ἀφορμὴν δὲ καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ βουλευμάτος του τούτου τῷ ἐχορήγησεν ἡ πρόσκλησις Κλεωνύμου τοῦ Σπαρτιάτου (υἱοῦ τοῦ προαποβιώσαντος βασιλέως Κλεομένου), ὅστις πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχεν ἀποκλεισθῇ τῆς διαδοχῆς ἐνεκα τοῦ βιαίου χαρακτῆρός του, ἀποδειχθέντος ἀντ' αὐτοῦ βασιλέως τοῦ ἀνέψιου του Ἄρεως· ἀφ' οὗ δὲ περιεπλανήθη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἀλλαχοῦ ὡς ἀρχηγός μισθοφόρων ἐπανελθὼν εἰς Σπάρτην γέελλεσε διὰ τῆς βίας

νά ἰσχυροποιήσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀξιώσεις του καὶ συνάμα νά ἐκδικηθῇ τὴν γενομένην αὐτῷ ἀτιμίαν ἐκ τῆς ἀπιστίας τῆς γυναικὸς του, τῆς καλῆς Χελωνίδος, τὴν ὁποίαν ἐπλάνησεν ὁ τοῦ Ἄρεως υἱὸς Ἀκρότατος. Προθύμως λοιπὸν ὁ Πύρρος τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ δεχθεὶς ὤρμησεν ἀμέσως, μεθ' ἱκανῆς πεζῆς καὶ ἵππικῆς δυνάμεως καὶ ἐλεφάντων εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἄνευ ἀναβολῆς ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀσκαωνικὴν ἐπιχειρήσας δὲ τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν τῆς Σπάρτης ἀπήντησεν ἀπροσδοκῆτως ἀντίστασιν ἀκαταμάχητον διὸ ἔκρινε ν' ἀναχωρήσῃ τόσῳ ταχύτερον, ὅσῳ καὶ αὐθις τῷ ἐπαρουσιάσθη εὖλογος πρὸς τοῦτο ἀφορμή. Ἐν Ἀργεὶ δηλονότι ἤρριζον περὶ τῆς ἀρχῆς δύο φιλόδοξοι κομματάρχαι· ὁ Ἀρίστιππος καὶ ὁ Ἀριστέας, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος μὲν ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τὸν Ἀντίγονον, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεκτίναστο τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐστράτευσεν εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ δεῦτερος τὸν Ἠπειρώτην βασιλέα· ἐν ᾧ δὲ οὗτος, κατὰ συνέπειαν τῆς προσκλήσεως, ἤλαυνε πρὸς τὸ Ἄργος, φθάσας εἰς τὸ πεδίον αὐτοῦ εὗρεν ἤδη τὸν Ἀντίγονον καθήμενον ἐπὶ τῶν ἄκρων· φοβηθέντες δὲ οἱ Ἀργεῖοι ἐπὶ τῇ αἰφνιδίᾳ δύο ἀντιπάλων παρουσίᾳ, ἐπεμψαν πρὸς αὐτοὺς πρέσβεις δεόμενοι ν' ἀναχωρήσωσι καὶ ἀφῆσσι τὴν πόλιν ὥς μηδετέρου γενομένην καὶ εὖνουν οὕταν ἀμφοτέροις· καὶ ὁ μὲν Ἀντίγονος ἐπίσθη δούς καὶ τὸν υἱόν του εἰς τοὺς Ἀργεῖους ὄμηρον, ὁ δὲ Πύρρος καίτοι φανεῖς ὅτι συγκατετίθετο νά ἀναχωρήσῃ, οὐδεμίαν ὅμως παρέσχε πίστιν. Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς ἐπλησίασεν εἰς τὰ τείχη καὶ πύλιν εὐρών ἀνεωγμένην ὑπὸ τοῦ Ἀριστέου ἐπεμψε κρύφα τοὺς παρ' αὐτῷ Γαλάτας ἵνα καταλάβωσι τὴν ἀγοράν· ἐπειδὴ δὲ ἡ πύλη οὕσα χαμηλὴ δὲν ἐδύνατο νά δεχθῇ τοὺς ἐλέφαντας, ἀνάγκη ἦν ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τούτων προηγουμένως οἱ πύργοι καὶ μετὰ τὴν διάβασίν των νά ἐπιτεθῶσι πάλιν. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψε θόρυβος πολὺς· οἱ δ' Ἀργεῖοι ἐννοήσαντες τὴν ἐπιβουλὴν συνέδραμον πανταχόθεν ἔνοπλοι πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ· ἀρξαμένου δὲ ἤδη τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ὁ Πύρρος αὐτὸς ὤρμησε μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὅμως ὑπὸ τοῦ σκότους τῆς νυκτὸς καὶ τῆς στενότητος τῶν ἀγυιῶν τοσούτη ἐπῆλθε συμπύκνωσις καὶ ταραχὴ, ὥστε ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη ἔκρινον ἀναγκαῖον νά περικυβώσῃ τὴν ἡμέραν· ἅμα δὲ τῇ αὐγῇ ἰδὼν ὁ Πύρρος τὰ περίξ τῆς πόλεως ὑψηλὰ περίπλεα ὀπλοφόρων ἀπεφάσισε ν' ἀναστρέψῃ καὶ ἐπεμψε

πρὸς τὸν μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἔξω καταλειμμένον υἱὸν τοῦ Ἐλε-
νον διαταγὴν νὰ κρημνίσῃ μέρος τοῦ τείχους χάριν τῆς εὐκολωτέρας
ἐξόδου τοῦ ἐντὸς τῆς πόλεως στρατοῦ· ἀλλ' ἡ διαταγὴ αὕτη ἔνεκεν
τῆς σπουδῆς καὶ τοῦ θορύβου παρενοήθη· ὅθεν ὁ νεανίας ἀνὰ λαβὼν
τῶν θηρίων τὰ λοιπὰ καὶ τοὺς κρατίστους στρατιώτας ἐχώρει εἰς
τῶν πυλῶν εἰς βοήθειαν τοῦ πατρός· ἀλλ' οὕτω συναντηθέντων τῶν
ἐξιόντων καὶ εἰπόντων στρατιωτῶν ἡ σύνθλιψις κῦξῆσεν ἔτι μᾶλλον,
καὶ ἄφου παρὰ τὴν πύλην ἐλέφας τις ὁ μέγιστος παρέπεσε πλάγιος,
ἡ ταραχὴ ἐν τοῖς στενωποῖς προήχθη εἰς τὸν ὕψιστον βαθμόν· κατὰ
τὴν περιστάσιν δὲ ταύτην ὁ Πύρρος ἔλαβε παρὰ τινος Ἀργείου πλη-
γὴν τινα ἐλαφρὰν διὰ τοῦ θώρακος, ἐν ᾧ δὲ ἐστράφη κατὰ τοῦ πα-
τάξαντος, ἡ γραία ἐκείνου μήτηρ, ἥτις, ὁμοίως μετὰ τῶν λοιπῶν
γυναικῶν, ἔβλεπεν ἀπὸ τῆς στέγης τὴν μάχην, ἐκπαθῆς γενομένη
πρὸς τὸν κίνδυνον τοῦ υἱοῦ, ἄρασα κεραμίδα μετ' ἀμφοτέρων τῶν
χειρῶν ἀφῆκεν αὐτὴν ἐπὶ τὸν βασιλέα, ὅστις προσβληθεὶς καιρίως κατὰ
τὴν κεφαλὴν ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ἡμιζώντανος ἔτι ἐφονεύθη
ὑπὸ τινος στρατιώτου τοῦ Ἀντιγόνου, μετ' αὐτοῦ δὲ συναπωλέσθη καὶ
τὸ ἐκλεκτότερον μέρος τοῦ στρατοῦ του, ὁ δὲ περισωθεὶς κῦτομόλῃσεν
πρὸς τὸν Ἀντίγονον.

Τοῦ λοιποῦ δ' ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, ἄφου ὁ μὲν Πύρρος ἐξέλιπεν,
ὁ δὲ ὑπόλοιπος τοῦτου υἱὸς Ἀλέξανδρος ἐπιχειρήσας νὰ εἰσβάλῃ ἐν
τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπεκρούσθη μετὰ πολλῆς ζημίας ὑπὸ
τοῦ υἱοῦ ἐκείνου Δημητρίου, ἀνεδείχθη μόνος κύριος τοῦ Μακεδονικοῦ
θρόνου· ὠφελοῦμενος δ' ἐκ τῆς τροπῆς τῶν πραγμάτων ἠθέλησε, μετὰ
τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐν Ἑργεὶ πραγμάτων διὰ τῆς ὑποστηρίξεως
τοῦ τυράννου Ἀριστίππου, ν' ἀνανεώσῃ καὶ τὰς ἐπὶ τῆς κυριαρχίας
τῆς Ἑλλάδος ἀξιώσεις του· καὶ ὅπου δὲν εὗρισκεν ἐκουσίαν ταύτης
ἀναγνώρισιν, ἐξήτει νὰ τὴν ἐπιβάλῃ διὰ τῶν ὅπλων· κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς
τὴν κυριότητα τῶν Ἀθηνῶν ἀποβλέπων ὥρμησε νὰ προσβάλῃ αὐτάς
κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν, ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀπαντή-
σας ἀντίστασιν σχεδὸν ἀνυπέρβλητον, διοικοῦντος εὐτυχῶς τὴν πόλιν
κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν ἀνδρὸς γενναιοτάτου, τοῦ *Χρημο-
νίδου*, ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ συνομολογήσεως εἰρήνης, δυνά-
μει τῆς ὁποίας κατέστησε μὲν φρουράν τινα ἐν τῷ Μουσεῖῳ, πάλιν
ὅμως μετὰ βρῆχυν χρόνον ἐκουσίως ἐξήγαγεν αὐτήν· ἀκολουθῶς δ'

ἐτράπη πρὸς τὴν Κόρινθον, τῆς ὁποίας τὴν ἀκρόπολιν ἐφύλαττε τότε γυνή τις εὐτολμος, ἡ χήρα τοῦ Πολυσπερχοντίδου Ἀλεξάνδρου Νίκαια· ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν ὅπλων δυσκόλως ἐδύνατο νὰ γενῇ κύριος αὐτῆς, κατέφυγεν εἰς τὸν δόλον· δοὺς δηλαδὴ εἰς ἐκείνην γλυκείας ἐλπίδας γάμων βασιλικῶν καὶ συμβιώσεως μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Δημητρίου, κίττοι πολὺ νεωτέρου, κατώρθωσε νὰ τὴν δελεάσῃ· ἐν ᾧ δὲ ἐτελοῦντο οἱ γάμοι, αἴφνης οὗτος, τῶν περὶ τὴν Νίκαιαν εἰς πότους καὶ ἡδονὰς ἐπιθεδομένων, ἐγένετο κύριος τοῦ Ἀκροκορίνθου, ὅπου κατέστησεν εὐθὺς Μακεδονικὴν φρουρὰν καὶ Περσικὸν ἄρχοντα ἐπέστησεν· ὅθεν διὰ τῆς προσοκλήσεως τῆς ἐπικαιροτάτης ταύτης θέσεως καὶ προσέειπε διὰ τῆς περιθάλψεως καὶ ὑποστηρίξεως τῶν *Tyrannar*, οἵτινες ἐπεκράτουν τότε εἰς τὰς πλείστας τῆς Πελοποννήσου πόλεις, ὁ Ἀντίγονος ἐξησφάλισεν ἑαυτῷ τὴν αὐτὴν ἐν τῇ Χερσονήσῳ ταύτῃ ἐπιβρόχην, ἣν εἶχεν ἥδη ὁ πατὴρ τοῦ Δημητρίου.

§. 13. Αἱ Ὀμοσπονδίαὶ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Αἰτωλῶν. Ἄρατος.

Ἐλευσινὴ καὶ ἐπισφαλεστάτη ὑπῆρχεν ἡ κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους κατὰστασις τῆς Ἑλλάδος· τὰ πάντα ἐκλινον εἰς ἐντελὴ παραλυσίαν· ληστρικὰ ὀπλοφόρων στίφη διέτρεχον, ὑπὸ τολμηροῦς ἀρχηγούς, τὴν χώραν καὶ κατεγλεύαζον νόμον καὶ τάξιν. Ὅσω δὲ ὑπὸ τοιαύτας σχέσεις φυσικὸν παρίσταται τὸ φαινόμενον, ὅτι εἰς τὰς πλείστας πόλεις τότε ἐπεκράτουν τύραννοι καὶ ἦσαν ἀνεκτοί, διότι τοῦλάχιστον ἐδύναντο ν' ἀσφαλιζώσιν ὥπωςδῆποτε τοὺς πολίτας κατὰ τῶν τυχοδιωκτῶν καὶ ἀνεστίων ληστῶν, τοσούτῳ εὐφρόσυνον εἶνε τὸ ἕτερον φαινόμενον, ὅτι ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ ἀναστατώσει δύο ὁμοσπονδίαὶ Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἡ Ἀχαικὴ καὶ ἡ Αἰτωλική, αἵτινες κατὰ τοὺς κλύδωνας τῶν τελευταίων αἰώνων εἶχον διαλυθῇ, ἀνεβίωσαν πάλιν καὶ προήχθησαν διὰ τοῦ πνεύματος τινῶν ἐξόχων ἀνδρῶν εἰς νέαν ἀνέλπιστον δύναμιν· ἀλλ' ἐν ᾧ κοινοπραγοῦσαι αὐταὶ ἐδύναντο βεβαίως νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς πάντα ἐχθρὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἐξεναντίας διὰ τῆς ἐχθρικῆς τῶν ἐξαρχῆς πρὸς ἀλλήλας ἀντιπαρατάξεως ἐγένοντο ὄργανον ἐπιτήδειον ἐκείνων, ὅσοι εἶχον τὴν πρόθεσιν νὰ συντρίψωσι πρῶτον τὰς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων, ἀλληλομαχοῦντων, ἵνα ἔπειτα εὐκολώτερον δεσμεύσωσι τὸ πνεῦμα.

Ἡ Ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία οὐδέποτε πρότερον μετέσχεν οὐσιωδῶς τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς, καὶ διὰ τοῦτο ἡ αἰφνιδικὰ ἐξέγερσις αὐτῆς ἦτο νῦν τοσοῦτω μᾶλλον ἐκπληκτικὴ, ὥσθ αἱ πλεῖσται τῶν πόλεων, αἵτινες ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ ἐξηγόρασαν τὴν δόξαν τῆς ἐλευθερώσεως μετὰ μεγίστων θυσιῶν, ἀνείχοντο μετ' ἀδρανῶς ἡσυχίας τὸν Μακεδονικὸν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δεσποτισμὸν. Αἱ Ἀχαϊκαὶ πόλεις, μήτε χώραν πολλὴν καὶ πλουσίαν μήτε ἀξίωμα λαμπρὸν ἢ μεγάλην ἰσχύν ἀνέκαθεν ἔχουσαι, δὲν διεκρίνοντο εἰμὴ διὰ μόνης τῆς ἀξιολογότητος τοῦ πολιτεύματός των καὶ τῆς διαρκείας τοῦ συνδέσμου αὐτῶν· ἐλευθέραι τις ἀνάπτυξις τῆς δυνάμεως των πρὸς τὰ ἔξω, δι' ἧς αὐταὶ ἐδύναντο ν' ἀποκτήσωσιν ἐπιβρῶν ἐπὶ τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, διεκωλύθη πρῶτον μὲν ὑπὸ τῆς ὑπερόχου δυνάμεως τῆς Σπάρτης ἐν Πελοποννήσῳ, ἔπειτα δὲ, ὅταν αὕτη ἔλαβε πέρας, ὑπὸ τῆς βιαίας ἐξουσίας τῶν Μακεδόνων.

Ἡ Ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία διετηρήθη κατὰ τὴν παλαιὰν αὐτῆς μορφήν μέχρι τῆς τελευταίας Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου, μετὰ δὲ τὴν ἐποχὴν ταύτην παραιοφρουσάσης καὶ εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας τῆς διχονοίας, δι' ἧς οἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου διάδοχοι ἐζήτουν ν' ἄρξωσιν ἐν Ἑλλάδι, διελύθη· ὅθεν ἐκάστη πόλις μονωθεῖσα ὑπέφερεν εἴτε τὸ βάρος Μακεδονικῆς φρουρᾶς, ἢ ἤδη ὁ Κῆσσανδρος καὶ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς εἶχον ἐπιβάλλει, εἴτε τὰς ὕβρεις τῶν Τυράννων, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Ἀντίγονος παρέσχεν ἀσφάλειαν καὶ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ὥστε νὰ διοικῶσι πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ· ἀλλ' ὥσθ ὑπὸ τὰς προεκτεθεῖσας σχέσεις ἡ ἡγεμονία τῆς Μακεδονίας ἐν Ἑλλάδι ἐγένετο ἐπισφαλεστέρα, τοσοῦτω μᾶλλον αἱ Ἀχαϊκαὶ πόλεις ἡσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ἐλευθέρου πολιτεύματος καὶ ὁμοσπονδίου συγκοινωνίας κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον.

Κατὰ τὸ τρίτον δὲ ἤδη ἔτος τῆς ρκδ'. Ὀλυμπιάδος, 281 π. Χ. καθ' ὃν χρόνον ὁ θάνατος τοῦ Λαγίδου Πτολεμαίου, τοῦ Λυσιμάχου, τοῦ Σελεύκου Νικᾶτορος καὶ τοῦ Πτολεμαίου Κεραινοῦ, ὡς καὶ ἡ τοῦ Πύρρου εἰς Ἰταλίαν διάβασις, ἐδύναντο νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐλπίδας πρὸς νέαν τῆς ἐλευθερίας των ἐδραίωσιν, ἀνεκαίνισαν τὸν ἀρχαῖον σύνδεσμον κατὰ πρῶτον τέσσαρες πόλεις: ἡ *Δύμη*, αἱ *Πάτραι*, ἡ *Τριταία* καὶ αἱ *Φαραὶ*· μετὰ πάντε δ' ἔτη τὸ *Αἰγιοον* ἐκβαλὼν τὴν

Μακεδονικὴν φρουρὰν μετέσχε τῆς συμπολιτείας· ἀκολούθως ἡ Βού-
ρα, καθαιρέσασα τὸν τύραννον αὐτῆς διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν λοι-
πῶν Ἀχαιῶν, ἐπραξε τὸ αὐτό· Ἰσέας δὲ, ὁ τῆς Κερυνείας τότε τυραν-
νεύων, τὸν ἐπαπειλοῦντα αὐτὸν κίνδυνον προλαμβάνων ἀπέθετο ἐκου-
σίως τὴν ἀρχὴν καὶ προσήνεγκε τὴν πόλιν εἰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύ-
στημα· κατὰ μικρὸν δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις: Πελλήνη, Αἰγείρα,
καὶ Λεόντιον προσετέθησαν εἰς τὴν νέαν ἑμοσπονδίαν (*), ἥτις, κατὰ
τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυβίου, σκοπὸν εἶχε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν παρὰ
τοῖς Ἀχαιοῖς ἰσχύουσαν ἰσηγορίαν καὶ ἐλευθερίαν (παξερήσιαν) καὶ νὰ
καταπολεμῇ τοὺς ἢ δι' αὐτῶν ἢ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν βασιλέων
τὰς πατρίδας αὐτῶν καταδουλουμένους.

Οὐδέποτε πρότερον Ἑλληνικαὶ πόλεις εἶχον συνδεθῆ σφιγκτότερον
ἢ ὅσον νῦν αἱ Ἀχαϊκαί· διότι οὐ μόνον συνεκοινώνουν ἀλλήλαις φιλι-
κώτατα, ἀλλ' εἶχον καὶ τοὺς αὐτοὺς νόμους, τὰ αὐτὰ μέτρα, σταθμὰ
καὶ νομίσματα, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἦσαν διωργανισμέναι τρόπον ἢ τε
διοίκησις καὶ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία. Προΐσταντο δὲ τῆς ἑμοσπονδίας,
μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς, δύο Στρατηγοὶ καὶ εἰς Γραμμα-
τεὺς, ἐκ περιόδου ἐτησίως ἀπὸ τῶν ἑμοσποδίων πόλεων ἐκλεγόμενοι·
τὴν ἐξουσίαν δὲ τούτων περιώριζε Συνέδριον τι 10 Δημιουργῶν, αἵ-
τινες τὰς δέκα ἐκπροσωποῦντες πόλεις ἐπεμελοῦντο τῶν κοινῶν πραγ-
μάτων καὶ παρεσκεύαζον τὰς εἰς τὴν ἐν Αἰγίῳ δις τοῦ ἐνιαυτοῦ συνερ-
χομένην σύνοδον ὑποβλητέας προτάσεις, ὅθεν ἐκαλοῦντο οἱ αὐτοὶ καὶ
Πρόβουλοι. Τοιοῦτοτρόπως παρήλθον τὰ πρῶτα εἴκοσι καὶ πέντε
ἔτη, καθ' ἃ ἡ νέα ἑμοσπονδία ἄνευ τινὸς οὐσιώδους μεταβολῆς ἐπέ-
δωκε καὶ ἐκρατύνθη ἐσωτερικῶς· ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἔδα-
ξε τοῖς Ἀχαιοῖς νὰ καταστήσωσιν ἓνα μόνον (ἐνιαύσιον) Στρατηγὸν
ἀντὶ τῶν δύο· καὶ πρῶτος μὲν ἔτυχε τῆς τιμῆς ταύτης Μάρκος ὁ
Κερυνεὺς, μετὰ τέσσαρα δ' ἔτη κατόπιν (252 π. Χ.), προστεθείσης
ἤδη εἰς τὸ σύστημα καὶ τῆς Σικυῶνος ἐξελέχθη Ἀρατος ὁ Κλειρίου.

(*) Τὰς μὴ μνημονευόμενας νῦν δύο παλαιὰς πόλεις: Αἰγὰς καὶ Ῥύπας
ἀντικαθιστῶσιν ἡ Κερύνεια καὶ τὸ Λεόντιον. Ἡ Ἑλίκη μικρὸν πρὸ τῆς ἐν Λεύκ-
τροις μάχης κατεστράφη ὑπὸ σεισμοῦ καὶ κατεπόθη ὑπὸ τῆς θαλάσσης· ἡ δὲ
Ὠλενος ἐρημώθη· ὥστε ἀντὶ τῶν δώδεκα τῆς ἀρχαίας ἑμοσπονδίας πόλεων
συνεκρότησαν κατ' ἀρχὰς τὴν νέαν 10 μόνον, ἥτοι αἱ ἐν τῇ κειμένῃ σημειού-
μεναι ἑννέα καὶ ἡ μετ' οὐ πολὺ προστεθείσα Σικυών.

Ἡ Σικυών, τοῦ Ἀράτου ἡ πατρίς, ἀφοῦ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς ἀκράτου Δωρικῆς ἀριστοκρατίας ἐνέπεσεν εἰς γάσεις δημαγωγῶν, δὲν ἔπαυσεν, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, νοσοῦσα καὶ ταραπτομένη καὶ τυραννὸν ἐκ τυράννου μεταβάλλουσα, μέχρις οὗ, ἀναιρεθέντος τοῦ Κλέωνος, ἤρθησαν ἄρχοντες ὁ Τιμοκλείδης καὶ ὁ Κλεινίας, ἄνδρες ἐνδοξοὶ καὶ ἰσχυροί. Ἐκ τούτων ὅμως μετοῦ πολὺ ἀπέθανε μὲν ὁ πρῶτος, ὁ δὲ δευτέρως ἐφρονέθη ὑπὸ Ἀθαντίδου, καταλιπὼν παῖδα ἑπταετῆ, τὸν Ἀρατον, ὅστις διὰ τῆς προστασίας καὶ συνδρομῆς ἐνὸς ξένου τοῦ πατρικοῦ τοῦ οἴκου διεσώθη κρύφα εἰς Ἄργος, ὅπου ἀνετράφη ἐλευθερίως καὶ ἐπέδωκε θαυμασίως. Ἐνταῦθα δὲ εἶχον συσσωρευθῆ καὶ πολλοὶ ἄλλοι Σικυῶνιοι φυγάδες, οἵτινες τὴν καταστροφὴν τῶν τυράννων καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν εἰς τὴν πατρίδα ἐπιθυμῶντες, εἶχον ἀποτείνειν τὰ βλέμματά των εἰς αὐτὸν τὸν διὰ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς παρ' ἡλικίαν ἐμβριθείας του διακρινόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ κατὰ τῆς τυραννίας μίσους τοῦ ἐξόχως ἐμπνεόμενον νεανίαν. Ἐχων δὲ οὗτος φίλους πατρικοὺς τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν Πτολεμαῖον Φιλάδελφον ἤλπισε καταρχὰς νὰ κατορθώσῃ διὰ τῆς βοηθείας αὐτῶν τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Σικυῶνος, ἀφοῦ ὅμως εἶδεν ἐψευσμένας τὰς ἐλπίδας τοῦ ἀπεφάσισε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον ἐκεῖνος μόνος· ὅθεν καθοπλίσας τριάκοντα ἐκ τῶν οἰκετῶν του καὶ παρὰ λαβῶν ἐκτὸς τινων φυγάδων καὶ μισθωτοῦς στρατιώτας οὐ πολλοὺς ὥρμησεν εἰς Σικυῶνα· περὶ ὅρθον δ' ἔτι βαθὺν φθάσας ὑπὸ τὰ τεῖχη αὐτῆς, ἀνέβη ταῦτα δι' ἐπίτηδες προπαρασκευασμένων κλιμάκων, ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ τυράννου Νικοκλέους καὶ συλλαβὼν τοὺς παρανυκτερεύοντας δορυφόρους οὐδένα δ' ἀποκτείνας εὐθὺς διεπέμπετο πρὸς τοὺς φίλους· ἅμα δ' ἡ ἡμέρα ὑπέλαμψε, συρρέουσιντος τοῦ πλῆθους εἰς τὸ θέατρον, ἀνήγγειλε διὰ τοῦ κήρυκος ὅτι ἦλθε ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του· τότε δ' ὥρμησαν οἱ πολῖται ἀθρόοι πρὸς τὰς θύρας τοῦ τυράννου πῦρ ἐπιφέροντες· ὁ δὲ Νικοκλῆς προλαβὼν διὰ τινος ὑπονόμου ἀπέδρα ἐκ τῆς πόλεως. Οὐδεὶς δὲ οὔτε τῶν ἐπελθόντων οὔτε τῶν πολεμίων ἀπέθανεν οὐδ' ἐτρώθη, ἀλλὰ καθάραν καὶ ἄθικτον αἵματος ἐμφυλίου ἐφύλαξεν ἡ τύχη τὴν πρᾶξιν· ἀμέσως δ' ὁ Ἄρατος κατήγαγε τοὺς φυγάδας, τοὺς τε ὑπὸ τοῦ Νικοκλέους ἐκπεπτωκότας, ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμὸν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ἔμπροσθεν τυράννων ὄχι ἐλάττονας τῶν πεντακοσίων, ἐξ ὧν τινὲς εἶχον

ζήσει εξόριστοι πεντήκοντα περίπου ἔτη· ἀλλὰ διὰ τοῦ μέτρου τούτου περιέστη αἶφνης εἰς δεινὴν ἀπορίαν· διότι οἱ κατελθόντες μὲν ἐζήτουν τὰ κτήματα, ὧν κύριοι ἦσαν πρότερον, ἐξεναντίας δὲ οἱ παρόντες αὐτῶν κάτοχοι προέτεινον ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ δικαίωμα τῆς παραγραφῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις ἐκινδύνευεν ἐκ τούτου νὰ γενῇ ἀνάστατος, ὁ Ἄρατος μίαν μόνην βλέπων ἐλπίδα, τὴν τοῦ Πτολεμαίου φιλανθρωπίαν, ἀνήχθη τάχιστα εἰς Ἀλεξανδρείαν καὶ κατόρθωσε νὰ λάβῃ παρ' ἐκείνου δωρεάν πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν τάλαντα, δι' ὧν ἐδυνήθη, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐξοδόν του, νὰ ἐκκαταστήσῃ τοὺς ἀδικουμένους ἀποδιδούς αὐτοῖς τὸ τίμημα τῶν ὁποίων ἐστερήθησαν κτημάτων καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀποκαταστήσας τὴν φιλίαν καὶ ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν πολιτῶν. Ἀφοῦ δ' ὁ Ἄρατος ἐξέλιθιμιε τὰ πράγματα τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἔκρινε συμφέρον, χάριν τῆς εἰς τὸ μέλλον ἐξασφαλίσεως τῆς νέας ἐλευθερίας τῆς, νὰ ἐνώσῃ αὐτὴν μετὰ τῆς Ἀχαικῆς ὁμοσπονδίας, ἣτις τασούτῳ προθυμότερον ἐδέχθη τὴν προσέλευσίν της, ὥστε ἐθεώρει ὡς τὸ οὐσιωδέστερον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ κυρίου αὐτῆς σκοποῦ μέσον τὴν πρὸς τὰ ἔξω αὐξήσιν τῆς δυνάμεώς του. Καὶ ὅτε μὲν ἐκεῖνος κατὰ πρῶτον συνέδεσε τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τῆς τῶν Ἀχαιῶν, ἠρκέσθη νὰ κατατάξῃ ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἵππευσιν, μετὰ παρέλευσιν δὲ τινῶν ἐτῶν νέος ἔτι ἤρθε στρατηγός, καὶ τοῦ λοιποῦ, ἐπειδὴ ἡ συνεχὴς καὶ κατὰ τὸ ἐπὶ ἐτος ἐκλογὴ δὲν ἐπατρέπετο, ἤρθετο συνήθως παρ' ἐνιαυτοῦ, ἔργῳ ὁμῶς καὶ γνώμῃ ἤρχε διὰ παντός. Ἡ κυριωτέρα δὲ πράξις, δι' ἣς κατέστησεν ἑαυτὸν ἐνδοξόν, ὑπῆρξεν ἡ κυρίεσις τῆς Κορίνθου· ἡ κατοχὴ τῆς ὀχυρᾶς ταύτης πόλεως τὴν ὁποίαν ὀχι παύζων ἀλλὰ σπουδάζων ὁ νεώτερος Φίλιππος ὠνόμασε πέδας τῆς Ἑλλάδος, ἦτο πλείστου λόγου ἀξία ὡς πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὴν ἐλευθέραν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν· ὁ Ἀντίγονος κατέβαλε περὶ τὴν κτῆσιν αὐτῆς μεγίστην σπουδὴν καὶ τὴν ἐφύλαττε διὰ φρουρᾶς ἐκλεκτῆς. Ὁ Ἄρατος πρὸ πολλοῦ μὲν συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς κυριεύσεως τοῦ χωρίου, μόλις ὁμῶς μετὰ δέκα ἔτη ἀπὸ τῆς πρώτης στρατηγίας του ἐδυνήθη νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ (242) διὰ τολμηρᾶς καὶ ἐπιτηδείας νυκτερινῆς ἐπιπτώσεως· ἅμα δὲ γινόμενος ἐγκρατὴς ἐκείνου τε καὶ τῆς πόλεως παρέδωκεν εἰς τοὺς Κορινθίους αὐτοὺς, συνηγμένους ἐν τῷ θεάτρῳ, τὰς κλεῖς τῶν πυλῶν, ἀπὸ τῶν Φιλιππικῶν χρόνων νῦν πρῶτον περιελθούσας εἰς χεῖράς των,

καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸ Ἀχαιῶν σύστημα. Οἱ Μακεδόνες τύραννοι κατέλιπον τὴν Κόρινθον. Τὸν δ' Ἀκροκόρινθον ἐφύλαττον τοῦ λοιποῦ οἱ Ἀχαιοὶ διὰ τετρακοσίων ἐπιτιῶν.

Τὸ παράδειγμα τῆς Κορίνθου μιμούμεναι καὶ αἱ γείτονες, ἄλλαι πόλεις: τὰ Μέγαρα, ἡ Ἐπίδαυρος καὶ ἡ Τροιζὴν συνετάχθησαν παρρυτικά εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς· ὁ δ' Ἄρατος ἐνθαῤῥυνθεὶς ἐντεῦθεν ἐνέβαλε καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐλεηλάτησε τὴν Σαλαμῖνα καὶ ἐζήτησε νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τοὺς Ἀθηναίους ἀφήσας αὐτοῖς τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων· ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν ἀποτυχὼν ἐνταῦθα ἐτράπη πρὸς τὸ Ἄργος, εἰς ὃ, τυραννούμενον τότε ὑπὸ τοῦ Ἀριστομάχου, ἐξ εὐγνωμοσύνης ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ἀποδώσῃ θρεπτήρια τὴν ἐλευθερίαν· ἡ γενναία ὁμῶς αὕτη πρόθεσις τοῦ δὲν εὔρε δυστυχῶς οὐδερμίαν ὑποστήριξιν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν πόλιν, ὅπου τὸ πλῆθος εἶχεν ἤδη συνθέσει εἰς τὴν δουλείαν· ὅθεν μηδενὸς ἀφισταμένου πρὸς τὸν τύραννον, ὁ Ἄρατος ἀνεχώρησεν ἄπρακτος· καὶ τὸ δεύτερον πάλιν οὗτος, ἀφού τὸν εἰρημένον διεδέχθη ἐν Ἄργει νέος ἄλλος ἐξωλέστερος τύραννος, ὁ Ἀρίστιππος, ἐνέβαλεν εἰς Ἀργολίδα, συνῆψε μάχην ἰσχυράν περὶ τὸν Χάρτητα ποταμὸν, καὶ τότε μὲν κατέλιπε τὴν νίκην ἀτελῆ, συνεπλήρωσε δὲ ταύτην ἀκολουθῶς περὶ Κλεωνάς, ὅπου καὶ ὁ τύραννος αὐτὸς καταληφθεὶς ἀπεσφάγη ὑπὸ τινος Κρητός. Μολαταῦτα τὸ Ἄργος ἔνεκα τῆς προθύμου συνδραμῆς τῶν τοῦ Ἀντιγόνου στρατιωτῶν, ἔμεινεν ἔτι εἰς χεῖρας τῶν τυράννων, ἐξεναντίας δὲ προσετέθησαν νῦν εἰς τὸν Ἀχαιῶν δεσμόν αἱ Κλεωναὶ καὶ μετοῦ πολυ ἡ ἀξιόλογος Μεγαλόπολις, τῆς ὁποίας ὁ Τύραννος Λυσιάδης ἀπέβαλεν ἑκουσίως τὴν ἀρχήν, διὸ θαυμασθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐξελέχθη εὐθὺς στρατηγὸς καὶ ἐδείχθη μὲν τὸ πρῶτον ἀντίζηλος τοῦ Ἀράτου, ταχέως ὁμῶς ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τοῦτον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον οἱ Ἀχαιοὶ ἤλθον εἰς σπουδαιοτέρας πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς συγκρούσεις, αἵ τινες βραδύτερον περιέπλεξαν τὴν ὁμοσπονδίαν εἰς σχέσεις ἐχθρिकास· τὰ μάλιστα πρὸς τὴν κατάλυσιν αὐτῆς συντελεσάσας.

Οἱ Αἰτωλοὶ, ἔθνος ἡμιβάρβαρον καὶ πρὸς τὸν ληστρικὸν βίον ἐπιρρεπές, ἐπολιτευόντο ἐξαρχῆς διηρημένοι εἰς πολλὰς αὐτοτελεῖς κοινότητας (χωμηδόν)· κατὰ πρῶτον δὲ ἀφ' οὗτου, πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Ἀκαρνανάς, κατέλαβον τὴν τῶν Οἰνιαδῶν χώραν, καὶ ἔτι βεβαίως τὸν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Ἀκμιακῷ πολέμῳ συμπράξείως τῶν συνεκρότησα

τενοτέραν ὁμοσπονδίαν, ἥτις ἔκτοτε, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν
 ἀντίπατρον καὶ Κρατερὸν καὶ πρὸς τοὺς Γαλάτας ἡρωϊκοῦ ἀγῶνός
 των, ἀνεπτύχθη ἐπὶ μᾶλλον, πολλῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς μέσης Ἑλλά-
 δος καὶ Θεσσαλίας προστεθέντων ἐκουσίως ἢ ἀναγκασθέντων νὰ προσ-
 εθῶσι. Κατὰ πᾶν ἔτος κοινὴ τις σύνοδος (τὸ λεγόμενον *Παναγιώ-
 κιον*) συγκροτούμενη πανηγυρικῶς ἐν Θέρμοις καὶ ἔστιν ὅτε ἐκ-
 τῶς ἐν Ναυπάκτῳ, ἐν Ὑπάτῃ καὶ ἀλλαχοῦ ἀπεφάσκει περὶ πολέμου,
 ῥήνης, συμμαχιῶν καὶ ἄλλων δημοσίων πραγμάτων. Προΐσταντο
 ἐ τῆς Ὁμοσπονδίας συμβούλιόν τι διαρκές, τὸ τῶν *Ἀποκλήτων*, ὑπὸ
 τῆς κοινῆς διοριζόμενον συνόδου, καὶ *Στρατηγός* τις, ἐπὶ τῇ προτά-
 ρει τῶν Ἀποκλήτων ἐν τῇ αὐτῇ συνόδῳ ἐκλεγόμενος, ὅστις συνήθως
 προήδρευε τῆς τε συνόδου καὶ τοῦ τῶν Ἀποκλήτων συμβουλίου, καὶ
 ὀφείλει νὰ ἐκτελῇ ἀμφοτέρων τῶν συνεδρίων τούτων τὰς ἀποφάσεις.
 Ἀλλ' οἱ Αἰτωλοὶ καὶ ἀφοῦ εἰς ἐν ἠνώθησαν σύστημα δὲν ἐδυνάθη-
 σαν ν' ἀποβάλλωσι τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν ὡς μισθοφόρων καὶ ληστρικῶν
 τυχοδιωκτῶν χαρακτῆρα. Ἡ Αἰτωλικὴ ὁμοσπονδία ἐστερεῖτο οὐ μόνον
 τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τῆς Ἀχαϊκῆς, ἀλλὰ καὶ
 τῆς ὑψηλοτέρας προθέσεως, ἥτις ἀνέδειξεν ἐκείνην ὡς ἐν τῶν καλλί-
 ττων τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος φαινομένων· διὸ ἦτο φυσικὸν ἐπὶ
 μενον ὅτι αὕτη, ἐν ᾗ οἱ Ἀχαιοὶ ἐζήτουν διὰ μεγίστων προσπαθειῶν
 νὰ σώσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων, ἐγένετο εὐκόλῳ ὄργανον
 ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἰδίως τῆς Μακεδονικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς. Ἡ Μα-
 κεδονικὴ πολιτικὴ μετεβάλλετο ὁμοῦ μὲ τοὺς κατὰ μέρος δυνάστας·
 ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, ὅστις ἐθεώρει τῶν Ἀχαιῶν τὴν συμπολιτείαν
 πολὺ πλέον ἐπικίνδυνον παρὰ τὴν τῶν Αἰτωλῶν, ἠνώθη μετὰ τῆς
 τελευταίας ἵνα ἐξασθενήσῃ τὴν πρώτην.

Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος, ὅτε ἡ Μεγαλόπολις ἠνώθη μετὰ τῶν Ἀχαιῶν,
 οἱ Αἰτωλοὶ, ἡρεθισμένοι ἴσως ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, εἰσέβαλον εἰς τὴν
 χώραν αὐτῶν διὰ τῆς Μεγαρικῆς· ὁ Ἄρατος, τότε στρατηγός τῆς
 συμπολιτείας, ἐξητήσατο καὶ ἔλαβε βοήθειαν παρὰ τῶν Λακεδαιμο-
 νίων, διαφωνήσας ὅμως πρὸς τὸν νέον καὶ τολμηρὸν βασιλέα Ἄγιν ὡς
 πρὸς τὸν τόπον τῆς συμβολῆς, ἔφησεν αὐτὸν ν' ἀναζεύξῃ εἰς τὰ ἴδια
 πρὶν ἢ τολμήσῃ νὰ συνάψῃ μάχην· μόλις δὲ ἀφοῦ οἱ Αἰτωλοὶ ὑπερ-
 βάντες τὴν Γερανίαν ἀμαχεῖ παρῆλθον ἤδη εἰς Πελλήνην καὶ ἤρξαντο
 νὰ λεηλατῶσι τὴν πόλιν, ἐξαίφνης ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐξή-

λασε κατακράτος ἀποκτείνας ἑπτακοσίους· ἐδοξάσθη δὲ διὰ τὴν περὶ ταύτην μεγάλως, ἀλλὰ μὴ θεωρῶν ἱκανῶς ἐξησφαλισμένην τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν κατὰ τῶν προσβολῶν τῶν Αἰτωλῶν, ἐν ᾧ καὶ ἄλλα πολλὰ ἔθνη συνίσταντο κατ' αὐτῆς, ἔσπευσε, μεταχειρισθὲν συνεργὸν τὸν πλείστα παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς ἰσχύοντα Παντολέονα νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τούτους οὐ μόνον εἰρήνην ἀλλὰ καὶ συμμάχίαν· πόσον ὅμως ἀπείχε τοῦ νὰ ἦνε αὕτη ἡ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ὑπογορευθεῖσα ἔνωσις φυσικὴ, ἀπεδείχθη ὅτε ἦλθεν ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐνότης τῶν Ἑλλήνων ἐδύνατο νὰ ἐπιδειχθῇ διὰ κρατερᾶς ἀντιστάσεως πρὸς ἐξωτερικοὺς δυνάστας! Τό γε νῦν ὅμως ἦτον ἐπωφελὲς εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, ὥς ἐπιτρέψασα αὐτοῖς νὰ ἐπεκτείνωσιν ἀταράχως τὸ κράτος τῶν.

Διότι ἅμα οἱ Αἰτωλοὶ ἐπικνηθὼν εἰς τὰ ἴδια, ὁ Ἄρατος ἐπανάλωσεν τὰς προσπαθείας τοῦ πρὸς αὐξήσιν τῆς συμπολιτείας μετὰ τοσοῦτον πλείονος ζήλου, ὅσῳ ὁ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὸν ἀποθανόντα Ἀθημαγόνην διὰδεχθεὶς υἱὸς τοῦ Δημητρίου Β'. ἐφαίνετο ἀπειλῶν τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων. Μετ' ἐπανεληλυμένην ἀτυχῇ κατὰ τοῦ Περραιῶς ἐπιχειρήσιν, ἐρεθισθεὶς ἐκ τῆς ταπεινῆς κολακείας, ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῇ τότε διαδοθείσῃ ψευδεὶ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀγγελίᾳ, ἔδειξαν πρὸς τοὺς Μακεδόνας, ἐπεστράτευσεν καὶ πάλιν εὐθύς εἰς Ἀθήνας, καὶ προῆλθε μὲν ἀπροσδόκητος ἄχρι τῆς Ἀκαδημίας, ἐνδοῦς εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν Ἀθηναίων, φοβηθέντων μὴ πάθῃ τι κακὸν πόλις τῶν, ἀνεχώρησε. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Δημητρίου οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιθυμήσαντες τὴν ἐλευθερίαν τῶν, ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς βοήθειαν τῶν ἀφοῦ ἐπίσθθησαν περὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός· ὁ δὲ, καίτοι μὴ τότε στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν καὶ κληῖρος μάλιστα ἔνεκα νόσου διὰ τῶν τελευτῶν, ὅμως ἐν φορείῳ κομιζόμενος ἔσπευσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν· ὁ δὲ ἔπεισε τὸν ἀρχηγὸν τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς Διογένην ν' ἀπώσῃ τὸν τε Περραιῶ καὶ τὴν Μουνυχίαν καὶ τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὸν Σούνιον εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ταλάντοις, τῶν ὁποίων αὐτὸς οὗτος ἔδωκεν εἴκοσι καὶ ἑκτοτε αἱ Ἀθηναῖαι ἐλευθερωθεῖσαι προσεχώρησαν εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἀχαιῶν· παραυτίκα δὲ, ἐκ τοῦ παραδείγματος ἐκείνων προτρεπόμεναι, προσῆλθον καὶ Αἰγίνα, ἡ Ἑρμιόνη, ἡ πλείστη τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἡ Ἀργολίς αὐτὴ μετὰ τῆς Φλιοῦντος, συγκατατεθέντος τοῦ τυράννου Ἀριστομάχου νὰ λάβῃ

πεντήκοντα τάλαντα, δι' ὧν ἀπηλλάγη τῶν μισθοφόρων. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ Ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία προήχθη οὕτως εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἑκτασιν καὶ δύναμιν, διὰ τῆς θέσεώς της πρὸς τὴν Σπάρτην, ἥτις, κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐσωτερικῶς διασεισθεῖσα σφόδρα, ἐβλεπε δυσαρέστως τὴν ἐξάπλωσιν τῆς τῶν Ἀχαιῶν ἐπιβροχῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὥς καὶ διὰ τῆς ἀπιστίας τῶν Αἰτωλῶν περιπλέχθη εἰς σχέσεις καὶ ἐπιχειρήσεις, αἵτινες ἀντέκειντο ὅλως εἰς τὸν ἀρχικὸν αὐτῆς προσδιορισμόν.

§. 14. Ἡ μεταπολίτευσις τῆς Σπάρτης καὶ ὁ
Κλεομενικὸς πόλεμος.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀγησιλάου καὶ Λυσάνδρου τὰ πράγματα τῆς Σπάρτης ἤρξαντο νὰ προβαίνωσιν ἀδιακόπως ἐπὶ τὸ χειρόν· ἄφου, λέγει ὁ Πλούταρχος (ἐν τῷ βίῳ Ἀγιδος), παρσιέδῳ πρῶτον εἰς τὴν πόλιν ἀργύρου καὶ χρυσοῦ ζῆλος, καὶ συντετακίῃ τὴν μὲν κτῆσιν τοῦ πλούτου πλεονεξία καὶ μικρολογία, τὴν δὲ χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν αὐτοῦ τρυφὴ καὶ μαλακία καὶ πολυτέλεια, τῶν πλείστων ἡ Ἀωρικὴ μητρόπολις ἐξέπεσε καλῶν καὶ ταπεινὰ πράττουσα παρ' ἄξιαν διετέλει μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐβασίλευσεν Ἄγισ ὁ Εὐρυπωντίδης, ἕκτος ἀπὸ Ἀγησιλάου, καὶ Λεωνίδας ὁ Κλεωνύμου Ἀγιάδης, ὄγδοος ἀπὸ Πausανίου τοῦ νικήσαντος ἐν Πλαταιαῖς, ἦτοι κατὰ τὸ 247 ἔτος περίπου π. Χ. Ἀμρότεροι δὲ οὗτοι ἦσαν πάντῃ ἀνόμοιοι· ὁ μὲν δεύτερος, προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν, διατρίψας πολὺν χρόνον εἰς αὐλὰς σατραπικὰς καὶ ὑπηρετήσας παρὰ τῷ Σελεύκῳ, τῷ βασιλεῖ τῆς Συρίας, ἀπεμακρύνθη διὰ τῆς ἐκδικιτήσεως καὶ τρυφῆς ἀπὸ τῶν πατρῶων ἡθῶν τὰ μέγιστα· διὸ οἱ συμπολίται αὐτοῦ, μολονότι ἐν τῇ κοινῇ διαφθορᾷ πάντες ἄνευ ἐξαίρεσεως εἶχον παραμελήσει τὴν ἀρχαίαν περὶ τὴν δίαιταν αὐστηρότητα, τὸν ἐθεώρουν ὡς Ἀσιάτην μᾶλλον ἢ Ἕλληνα· ἐξεναντίας δ' ὁ πρῶτος, μήπω ἐτι εἰκοσαετῆς ὅταν ἐβασίλευσε, παρήλαττε κατὰ τε τὴν εὐφυΐαν καὶ τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς σχεδὸν ἅπαντας τοὺς μετ' Ἀγησίλαον βασιλεύσαντας τοσοῦτον, ὥστε καίτοι ἐντεθραμμένος εἰς πλούτους καὶ τρυφὰς γυναικῶν, τῆς μητρὸς τοῦ Ἀγησιστράτης καὶ τῆς μάμμης Ἀρχιδαμείας, τῶν πλουσιωτάτων ἐν Λακεδαιμόνι, μολοντοῦτο ἐκηρύχθη εὐθὺς ἐχθρὸς ὅλων τῶν ἡδονῶν, ἀπέβαλε πᾶσαν πολυτέλειαν, καὶ μόνον εἰς διαί-

τας Λακωνικάς ἀρεσκόμενος ἔλεγεν ὅτι «δὲν ἐπεθύμει τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἐὰν δι' αὐτοῦ δὲν ἤθελε δυνηθῇ ν' ἀποκαταστήσῃ τοὺς νόμους καὶ τὴν πάτριον ἀγωγὴν».

Ἡ τοῦ ἀναπαλλοτριώτου τῆς ἀκινήτου περιουσίας κατάργησις, τὴν ὁποίαν ὁ Ἑφορος Ἐπιτάδευς ἐναντίον τῶν διατάξεων τοῦ Λυκαύργου ἰσχυσε νὰ κυρώσῃ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀνέδειξεν ἐν βραχεὶ χρόνῳ ὀλίγους τινὰς δυνατοὺς κυρίους ὅλων τῶν ἀκινήτων κτημάτων. Ἐκ τῶν γνησίων Σπαρτιατῶν δὲν ἔμειναν πλείονες τῶν ἐπτακοσίων καὶ τούτων ἴσως ἑκατὸν ἦσαν μόνον οἱ κεκτημένοι γῆν καὶ κληρον, ὁ δ' ἄλλος ὄχλος ἄπορος καὶ ἄτιμος παρεκάρητο ἐν τῇ πόλει, τοὺς μὲν ἐξώθεν πολέμους ἀργῶς ἀμυνόμενος, πάντοτε δ' ἐπιτηρῶν καιρὸν τινὰ μεταβολῆς καὶ μεταστάσεως τῶν παρόντων. Ἐντεῦθεν ἄρα ὁ μεγαλόψυχος Ἄγις, ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ζήλου ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἰδρυτοῦ τοῦ Σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος ἐμπνεόμενος, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἐξεγείρῃ τὴν ἀτονήσασαν καὶ διαφθαρείσαν πολιτείαν, συνέλαβε τὴν ιδέαν ν' ἀποκαταστήσῃ μὲν αὐτῇ τὴν ἰσότητά τῆς περιουσίας, νὰ ἐπαναφέρῃ δ' ὡς ἔνεστι τὰ ἀρχαῖα ἀπλᾶ καὶ αὐστηρὰ ἥθη· καὶ οἱ μὲν νέοι πολὺ παρ' ἐλπίδας ὑπήκουσαν εἰς αὐτὸν καὶ συναπεδύθησαν πρὸς τὴν ἀρετὴν, οἷον ἐσθῆτα τὴν δίκαιαν χάριν τῆς ἐλευθερίας συμμεταβάλλοντες, οἱ πλείστοι δὲ τῶν πρεσβυτέρων καὶ πλουσίων, ὡς διαφθαρέντων εἰσάκρον, εἰδείκνυσαν πολλὴν ἀπαρέσκειαν εἰς τὰ βουλευόμενα τοῦ Ἀγίδος· οὐχ ἦττον δὲ καὶ αἱ γυναῖκες, εἰς τῶν ὁποίων τὰς χεῖρας τότε εἶχε συγκεντρωθῇ, ὡς λέγεται, ὁ πλοῦτος τῆς Λακεδαιμόνος, δυσηρεστοῦντο θεωροῦσαι ὡς τὸ μέγιστον δυστύχημα τὴν στέρησιν αὐτοῦ· καὶ ἡ μήτηρ δὲ καὶ ἡ μάμμη τοῦ Ἀγίδος διέκειντο καταρχὰς δυσμενῶς πρὸς τὰ σχέδια αὐτοῦ, δὲν ἐδυνήθησαν ὅμως ἐπὶ πολὺ ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὰς πειστικὰς παραστάσεις καὶ παρακλήσεις τοῦ νέου· συναινέσασαι δ' ἔπαξ οὐ μόνον τὰ ἑαυτῶν πλούτη ἀπεφάσισαν νὰ θυσιάσωσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας γυναῖκας, ἰσχύουσαι τὰ μέγιστα ἐν Σπάρτῃ, ἐσπούδασαν νὰ καταστήσωσιν εὐδιαθέτους πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ταυτοχρόνως δὲ καὶ ἐκ τῶν πρεσβυτέρων ἐπιφανῶν Σπαρτιατῶν τρεῖς μάλιστα ἀπεδέχθησαν καὶ συμπάρωρμησαν τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Ἀγίδος· ὁ Λύσανδρος, ὁ Μανδροκλείδας καὶ ὁ ἐκ μητρὸς θεῖός του Ἀγησίλαος, ὅστις δὲν ἤθελε μὲν τὴν μεταβολὴν ἐκ κακῶν σκοπῶν, ἠλπίζεν ὅμως δι' αὐτῆς ν' ἀπαλ-

γῇ τῶν πολλῶν ὀφλημάτων του. Ὁ δὲ Λεωνίδας, ὁ ἕτερος βασι-
 ς, καίτοι ἐναντίος εἰς τὸ προκαείμενον σχέδιον, φοβούμενος ὅμως
 τὸν δῆμον, ὅστις ἐπεθύμει τὴν μεταβολήν, δὲν ἀντέπραττε φανερώς,
 ὥφα δ' ἐζήτηι νὰ διαφθείρῃ τὴν πρᾶξιν καὶ διέβαλε τὸν Ἄγιν ὅτι
 ἐκροτείνει εἰς τοὺς πένητας ὡς τυραννίδος μισθὸν τὰ τῶν πλου-
 τῶν, καὶ διὰ τῆς μεταδόσεως γῆς καὶ ἀφείσεως χρῆων ἐξαγοράζει
 αὐτὸν δορυφόρους οὐχὶ δὲ εἰς τὴν Σπάρτην πολίτας».

Ἡ ἀγενής αὕτη κατηγορία δὲν εὗρεν, ὡς φαίνεται, ἀκρόασιν· ὅθεν
 Ἄγιν καταθώσας νὰ ἐκλεχθῇ ἔφορος ὁ Λύσανδρος εὐθύς δι' αὐτοῦ
 ἐπέφερεν εἰς τὴν Γερουσίαν ῥήτραν, τῆς ὁποίας τὰ κεφάλαια ἦσαν·
 ν' ἀφεθῶσιν ὅλων τῶν χρῆων οἱ ὀφείλοντες καὶ β) ν' ἀναδικασθῇ ἡ
 τοιοιουτοτρόπως, ὥστε ἡ μεταξὺ τῆς κοιλάδος τῆς Πελλήνης, τοῦ
 αὐγέτου, τοῦ Μαλέα καὶ τῆς Σελασίας χώρα νὰ διαιρεθῇ εἰς τε-
 τρακοσίους καὶ πεντακοσίους κλήρους, ἡ δ' ἔξω εἰς μυρίους καὶ πεν-
 τὰς κλήρους, καὶ αὕτη μὲν νὰ δοθῇ εἰς τοὺς περιοίκους τοὺς δυναμέ-
 νους νὰ φέρωσιν ὅπλα, ἐκείνη δὲ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας αὐτοὺς, ὅτινες
 ἔρεπε νὰ ἀναπληρωθῶσιν ἐκ περιοίκων καὶ ξένων, ὅσοι μετέσχον
 εὐθυερίου ἀγωγῆς, ἦσαν εὐμορφοὶ τὰ σώματα καὶ καθ' ἡλικίαν ἀκ-
 αίνοντες, ὅλοι δ' ὁμοῦ νὰ διανεμηθῶσιν εἰς πεντεκαίδεκα φιδίτια
 κατὰ τετρακοσίους καὶ διακοσίους καὶ νὰ διαιτῶνται δίκαιαν, ἣν εἶ-
 ον οἱ πρόγονοι. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Γερουσία ἐδείχθη διχογνωμοῦσα ἐπὶ
 τῆς ῥήτρας, ὁ Λύσανδρος εἰσέγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δή-
 μου, ὅπου ὁ Μανδροκλείδας καὶ ὁ Ἀγησίλαος τὸν ὑπεστήριξαν· καὶ ὁ
 Ἄγιν δὲ αὐτὸς εἰς μέσον παρελθὼν ἀπεφώνησε οἷος ἐσκόπει νὰ προσ-
 ἐρῇ εἰς τὴν πολιτείαν θυσίας· ὅλην αὐτοῦ τὴν κτηματικὴν περιου-
 σίαν συνισταμένην εἰς γεωργούμενα καὶ ναυόμενα κτήματα, καὶ ἐκτὸς
 αὐτῶν, ἐξακόσια τάλαντα νομίσματος· τὸ αὐτὸ δ' ἐμελλαν νὰ πρά-
 ξωσι καὶ αἱ μητέρες, καὶ οἱ φίλοι καὶ οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ, πλουσιώτα-
 τοι ὄντες τῶν Σπαρτιατῶν· ἐν τῷ δὲ τῷ πλήθος ἐπεδοκίμασε τὰ τοῦ
 Ἄγιντος, οἱ πλούσιοι τὸν τε Λεωνίδα παρεκάλουν νὰ μὴ ἐγκαταλίπη
 αὐτοὺς, καὶ τοὺς γέροντας, καὶ οὓς ἀνῆκε τὸ συμβουλεύεσθαι, δεόμε-
 νοι καὶ πείθοντες κατώρθωσαν ν' ἀπορρίψωσι τὴν ῥήτραν διὰ μιᾶς
 ἐριπλέον ψήφου.

Τότε δὲ ὁ Λύσανδρος, ἔχων ἔτι τὴν ἀρχήν, ἀπεφάσισε νὰ κατα-
 κρίνῃ δικαστικῶς τὸν Λεωνίδα ὡς παραβιάσαντα ἀρχαίαι περὶ τῆς

μου διατάξεις τῆς Σπάρτης, καὶ συνάμα ἔπεισε τὸν Κλεόμβροτον, γαμβρὸν ὄντα τοῦ Λεωνίδου, γένους δὲ βασιλικοῦ, ν' ἀντιποιηθῇ τῆς βασιλείας· ἐπὶ τούτοις δὲ φοβηθεὶς ὁ Λεωνίδας κατέφυγεν ἰκέτης εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου, ὅπου τὸν παρηκολούθησε καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ξελωνίς, ἀπολιποῦσα τὸν Κλεόμβροτον· ἐπειδὴ δὲ κλούμενος πρὸς δίκην δὲν ἐνεφανίσθη, ἀμέσως ἐκηρύχθη ἔκπτωτος τῆς βασιλείας, ἥτις παρεχωρήθη εἰς τὸν εἰρημένον γαμβρόν του· ἀλλ' οἱ ἔφοροι τοῦ ἐφεξῆς ἔτους, μεταξὺ τῶν ὁπρίων δὲν συμπεριλαμβάνετο ὁ Λύσανδρος, τὸν μὲν Λεωνίδαν ἀνέστησαν ἰκετεύοντα, κατὰ δὲ τοῦ Λυσάνδρου καὶ Μανδροκλείδου ἐπήγαγον δίκην, ὥς παρὰ τὸν νόμον χρεῶν ἀποκοπὰς καὶ γῆς ἀναδασμὸν ψηφισαμένων· κινδυνευόντων δὲ τῶν κατηγορουμένων οἱ βασιλεῖς, κατὰ προτροπὴν αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν φίλων των, συνδεθέντες πρὸς ἀλλήλους κατέβησαν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἀνέστησαν μετὰ τῶν δόρων τοῦς ἐφόρους, ἀπέδειξαν δὲ ἀντ' αὐτῶν ἄλλους, ὧν εἷς ἦν καὶ ὁ Ἀγησίλαος· ἔπειτα δ' ὀπλίσαντες πολλοὺς τῶν νέων ἀπέλυσαν τοὺς πεφυλακισμένους, ἀπέσχον δὲ πάσης αἵματοχυσίας καὶ τὸν Λεωνίδαν αὐτὸν ὑπεξίόντα ὁ Ἄγις κατέστησεν ἀσφαλῶς εἰς Τέγεα.

Οὕτω δὲ τῆς πράξεως προχωρούσης καὶ μηδενὸς ἐναντιουμένου, εἰς ἄνθρωπος, ὁ Ἀγησίλαος, ἀνέτρεψε πάντα, κάλλιστον διάνοημα καὶ Λακωνικώτατον διαφθείρας διὰ νοσήματος αἰσχίστου, τῆς φιλοπλουτίας· διότι ἔχων μὲν πολλὴν καὶ ἀγαθὴν χώραν, πάμπολλα δ' ὀφείλων, καὶ θέλων ταῦτα μὲν νὰ πληρώσῃ, ἐκείνην δὲ νὰ δικιώσῃ ἴσχυσε νὰ πείσῃ τὸν Ἄγιν καὶ τὸν Λύσανδρον νὰ ἐνεργήσωσι κατὰ πρῶτον τὴν ἄφεσιν τῶν χρεῶν, ν' ἀναβάλωσι δὲ τὴν διανομὴν τῶν ἀγρῶν, ἵνα μὴ ἀμφοτέρω προαττόμενα ὁμοῦ διαταράξωσι τὴν πόλιν. Ἡ κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον γενομένη, ἐπὶ προσκλήσει τῶν Ἀχαιῶν, ἐκστρατεία τοῦ Ἄγιδος κατὰ τῶν διὰ τῆς Μεγαρικῆς ἐμβολόντων Αἰτωλῶν ἔδωκε κειρὸν εἰς τὸν Ἀγησίλαον ν' ἀναπτύξῃ καὶ φέρῃ εἰς ἔκβασιν τὴν προδοσίαν του· περιστοιχισθεὶς οὗτος ὑπὸ μαχαροφόρων ἐσφτερίσθη ὕλην τὴν ἐξουσίαν, ἐπέβηκεν αὐθαιρέτως φόρους καὶ ἐξετράπη εἰς ὅσα τῷ αἰσχερὲς τῆς φιλοχρηματίας του πάθος τῷ ὑπηγόρευεν ἀδικήματα· διὸ οἱ ἐχθροὶ του, ὑπὸ τοῦ βεβαρυμένου λαοῦ ὑποστηριζόμενοι, κατήγαγον ἀναφανδὸν ἐκ Τεγέας τὸν Λεωνίδαν, παρέδωκαν αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν καὶ ἠνάγκασαν εἰς φυγὴν τὸν Ἀγησίλαον ὥς καὶ τοὺς βα-

σιλείς Ἄγιν (ἐπανεληθόντα ταχέως ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας) καὶ Κλεόμ-
βροτον. Ὁ τελευταῖος εὔρεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ του παραμυθίαν εἰς τὴν πί-
στιν τῆς καλῆς Χελωνίδος, ἀποσπασθείσης ἤδη ἀπὸ τοῦ καταδιώ-
κοντος πατρὸς καὶ προσελθούσης εἰς τὸν καταδιωκόμενον σύζυγον· ὁ
δ' Ἄγισ, ὅστις ἐζήτησε τὴν σωτηρίαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Χαλκισίου Ἀθη-
ναί, διὰ τῆς προδοσίας τῶν ἰδίων αὐτοῦ φίλων παρεδόθη εἰς τὴν
ἐξουσίαν τῶν Ἐφόρων καὶ τοῦ Λεωνίδα. Ὅτε δὲ, ὑπὸ τὸ πρόσχημα
τοῦ ν' ἀπαλλαγῇ διθῆναι τῆς κατηγορίας, ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ἠρωτήθη
«*εἰδὼς εἰς τὰ παρ' αὐτοῦ πραχθέντα ἐδιόσθη ὑπὸ Αὐσανδρου καὶ
Ἀγησιλάου*» ἀπεκρίθη «*ὅτι ὑπ' οὐδενὸς μὲν βιασθεὶς, ζηλῶν δὲ
καὶ μιμούμενος τὸν Αὐκυρρον ἠθέλησε ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ ἀρ-
χαῖον πολίτευμα*». Εἰς δευτέραν δ' ἄλλην ἐρώτησιν «*Εἰδὼς μετανοῶ
διὰ τὰ πεπραγμένα*» ἔδωκεν εἰς ἀπάντησιν «*ὅτι δὲν μετενόει οὐ-
δαμῶς διὰ τὰ κάλλιστα βεβουλευμένα καὶ ἠθέλει ὑποβληθῇ εἰς
τὴν ἐσχάτην ποιεῖν*». Τότε δ' ἀμέσως ἀπήχθη εἰς τὸν λεγόμενον
Καιάδαν, ἥτοι εἰς τὸ οἶκημα τῆς εἰρκῆς, ὅπου οἱ κατὰ δίκην θανα-
τοῦνται ἀποπνιγόμενοι· ἡ μάμμη τοῦ Ἀρχιδάμεια καὶ ἡ μήτηρ τοῦ
Ἀγησιστράτη, αἵτινες ἐν μέσῳ τοῦ κοινοῦ θορύβου ἐσπευσαν νὰ σώ-
σωσι τὸν υἱόν, ἔλαβον τὴν αὐτὴν τύχην, ἀποστραγγαλισθεὶς ἀμφό-
τερι πλησίον τοῦ νεκροῦ ἐκείνου. Τοιαύτη στυγερά προᾶξις δὲν ἐμί-
νε τὴν Σπάρτην ἐξ ὅτου Δωριεῖς κατώκουν τὴν Πελοπόννησον!

Μετὰ τῆς ἐπονειδίστου τελευτῆς τοῦ Ἀγίδος κατὰ τὸ 241 ἔτος ἡ
μνήμη τῶν ὑπ' αὐτοῦ σκοπηθέντων δὲν ἐξηλείφθη οὐδαμῶς. Τὸ ἀνο-
σιούργημα ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς πολίτας ὄχι φόβον, ἀλλὰ λύπην καὶ
μῖσος πρὸς τὸν Λεωνίδα καὶ Ἀμφιάρη, τοὺς δύο κυρίως φονεῖς τοῦ
Ἀγίδος· αὐτὸς δὲ ὁ τοῦ Λεωνίδα υἱός, Κλεομένης, τὸν ὅποιον καίτοι
πολὺ νέον ἠνάγκασεν ὁ πατήρ νὰ συζευχθῇ τὴν περικαλλῆ τοῦ Ἀγι-
δος χήραν Ἀγιάτιδα, ὡς ἐπικληρὸν μεγάλης περιουσίας, διὰ τῶν συνε-
χῶν ἀνακοινώσεων ταύτης ἐνθουσιασθεὶς ὑπὲρ τῶν βουλευμάτων τοῦ
Ἀγίδος, ἅμα, τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς του (κατὰ τὸ 238 περίπου
ἔτος), παρέλαθε τὴν ἀρχήν, ἔθετο κατὰ νοῦν νὰ μεταβάλλῃ ἐντελῶς τὰ
παρόντα, ἀνυψῶν μὲν τὴν διὰ τῆς παντοδυναμίας τῶν Ἐφόρων σχε-
δὸν ἐκμηδενισθεῖσαν βασιλείαν, ἐπαναγάγων δὲ τὴν πολιτείαν εἰς τὴν
προτέραν αὐτῆς ἀφέλειαν καὶ ἰσχύν· στοχαζόμενος δὲ ὅτι ἐν πολέμῳ
μᾶλλον ἢ ἐν εἰρήνῃ ἐδύνατο νὰ κατορθώσῃ τὸν σκοπὸν του, ἐθεώρη-

σεν ἄρμοδιωτάτην τὴν εὐκαιρίαν, ἣν τὰ τολμηρὰ τοῦ Ἀράτου σχέδιον τῷ παρῆχον πρὸς τοῦτο.

Ἄπαντα σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος, πλὴν τῆς Ἡλίδος, τῆς Λακεδαιμόνους καὶ τῶν ἀπὸ ταύτης ἐξηρημένων πόλεων, εἶχεν ἤδη προσχωρήσει εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἀχαιῶν, ὅταν ὁ Ἀρατος τὸν θάνατον τοῦ Λεωνίδα ἔκρινεν ὡς καιρὸν λίαν ἐπιτήδειον ν' ἀναγκάσῃ διὰ τῶν ὀπλων τὰς Ἀρκαδικὰς πόλεις καὶ αὐτὴν τὴν Λακωνίαν εἰς τὸ νὰ μετὰσχυσιν ἐκείνου. Ἐπανελημμένοι εἰς τὴν Ἀρκαδικὴν ἐπικράτειαν ἐπιδρομαὶ, αἵτινες ἐξετείνοντο μέχρις αὐτῶν τῶν ὀρίων τῆς Λακωνίας προεκάλεσαν τὴν ἄμυναν τῶν Σπαρτιατῶν· ὅθεν κατὰ παραγγελίαν τῶν Ἐφόρων ἐξεστράτευσεν ὁ Κλεομένης ἐν ἔτει 226 κατὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ κατέλαβε, πρὶν ἢ ὁ Ἀρατος λάβῃ γνῶσιν, τὸ παρὰ τὴν Βέλδιναν Ἀθήναιον, ἱερὸν τι ἀξιόλογον τῆς Ἀθηνᾶς κείμενον ἐγγὺς τῶν μεθωρίων τῆς Λακωνικῆς καὶ τότε μεταξὺ Σπάρτης καὶ Μεγαλοπόλεως ἀμφισβητούμενον. Οὕτω δ' ἔλαβεν ἀρχὴν ὁ ὀλέθριος πόλεμος, ὁ ἐπικληθεὶς Κλεομενικός, δι' οὗ ἡ δύναμις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας τοῦ τελευταίου τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐρείσματος, ἐθραύσθη ἐν τῇ καλλίστῃ αὐτῆς ἀναπτύξει.

Οἱ Ἀχαιοί, ἅμ' ἀγγελθείσης τῆς καταλήψεως τοῦ Ἀθηναίου, ἔκριναν ἐπὶ κοινῇ συνόδῳ ν' ἀναλάβωσι τὸν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους πόλεμον. Εὐθύς δὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι, μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἡλείων συμμαχοῦντες καὶ ὑπὸ τῆς νεανικῆς τόλμης τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Κλεομένου ἐνισχυόμενοι, ἐδείχθησαν ἀνεπίστως πολὺ τῶν Ἀχαιῶν ὑπερέχοντες. Ὁ Ἀρατος ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἀτελεσφορήτως ἀπὸ τῆς Τεγέας καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν ἄλωσιν τῶν Καρυῶν, ἐν ᾧ ὁ Κλεομένης ἐκυρίευσεν μὲν τὸ Μεθύδιον ἐν τῇ βορείᾳ Ἀρκαδίᾳ, κατέδραμε δὲ τὴν Ἀργολικὴν, τοῦ δ' Ἀχαιοῦς ἀμαχεὶ περὶ Παλλάντιον ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ περὶ τὸ Λύκαιον ὄρος ἐνίκησεν ἐντελῶς· μόνον δὲ ἡ αἰφνιδία τῆς Μαντινείας ὑπὸ τοῦ Ἀράτου κατάληψις ἐφόβισε τοὺς Λακεδαιμονίους διότι δι' αὐτῆς ἀνηρέθη ἡ κατὰ τὴν ἐν Λυκαίῳ μάχην διαδοθεὶς περὶ ἐκείνου φήμη ὡς τεθνηκός.

Ἀλλὰ πᾶραυτα ὁ Κλεομένης πείσας τοὺς Ἐφόρους διὰ χρημάτων ν' ἀνανεώσῃ τὸν πόλεμον ἐνέβαλε πάλιν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, κατὰ σχετὰ Λαδόκειαν, χωρίον τῆς Μεγαλοπολίτιδος, καὶ συνάψας ἐνταῦθα

μάχην πρὸς τὸν Ἄρατον τὸ πρῶτον μὲν ἡττήθη ἐν μέρει, ἔπειτα δὲ, ἔνεκα τῆς ἀπερισκεψίας τοῦ Λυσιάρχου, συνεξορμήσαντος τοὺς περὶ αὐτὸν Ἀχαιοὺς ἱππεῖς εἰς τόπον πάντῃ ἀκατάλληλον, ἐνίκησε μεγάλην καὶ τελείαν νίκην, καθ' ἣν ὁ Λυσιάρχης αὐτὸς εὐρώστως ἀμυνόμενος ἔπεσεν, ὅλος δ' ὁ Ἀχαϊκὸς στρατὸς ἐτράπη εἰς φυγὴν· ἀποθανόντων δὲ πολλῶν, τοὺς μὲν ἄλλους ὑποσπόνδους ὁ Κλεομένης ἀπέδωκε, τὸν δὲ Λυσιάρχου νεκρὸν κοσμήσας μετὰ παρφυρίδας καὶ στεφανώσας ἀπέστειλεν εἰς Μεγαλόπολιν, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ποτὲ τύραννος. Ἀκολούθως δ' οἱ Ἀχαιοὶ παροργισθέντες ἔνεκα τῆς ἀποτυχίας τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν κατὰ τοῦ Ἀράτου ἀπεφάσισαν ἐν τῇ κατὰ τὸ Αἴγιον γενομένη συνόδῳ «*να μὴ λάβῃ πλέον οὗτος οὔτε χρήματα οὔτε στρατόν, ἀλλὰ να προμηθεύηται ταῦτα ἐξ οἰκείων μέσων ἐὰν ἐνδομῇεν ἀναγκαίαν τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου*». Ὁ προσβληθεὶς ἐκ τούτου στρατηγὸς διενόηθη καταρχὰς να ἐγκαταλίπῃ τὰ πράγματα τῆς συμπολιτείας· ἀλλὰ μετὰ τινα λαμπρὰν περὶ Ὀρχομενὸν νίκην κατὰ τῶν Σπαρτιτικῶν, στρατηγουμένων ὑπὸ Μεγιστόνου, μητριοῦ τοῦ Κλεομένου, συνδιηλλάχθη μετ' αὐτῆς καὶ ἀνέλαθεν ἐκ νέου τὴν στρατηγίαν.

Ἡ κραταιὰ καὶ συνετὴ αὐτοῦ διέσθηνσις ἤδη μάλιστα ἢ ἄλλοτε ὑπῆρχεν ἀναγκασία εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς· διότι ὁ Κλεομένης, ἀκάματος περὶ τὸν πόλεμον, οὐ μόνον ἡύξησε διὰ νέων κατακτήσεων τὸ κράτος τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλ' ἐξήγειρε, κατὰ τὴν ἐξαρχῆς πρόθεσίν του, καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ λαοῦ δύναμιν διὰ τῆς βιαίτης ἀποκαταστάσεως τοῦ Λακουργείου πολιτεύματος. Βεβαιωθεὶς δὲ δειλόντι περὶ τῆς συνδρομῆς τινῶν φίλων ἐν τῇ πόλει, ὥρμησεν ἡμέραν τινὰ ἀπὸ τοῦ ἐν Ἀρκαδίᾳ στρατοπέδου μετὰ τοῦ πιστοτέρου αὐτῷ μέρους τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἐπιπεσὼν νυκτὸς κατὰ τῶν Ἐφόρων δειπνούντων ἐφόνευσεν αὐτοὺς τε (πλὴν ἑνὸς, διαφυγόντος) καὶ τοὺς εἰς βοήθειαν αὐτῶν δρχμόντας ὀλίγους· ἡμέρας δὲ γενομένης προέγραψεν ὀγδοήκοντα ἐκ τῶν πολιτῶν, τοὺς μάλιστα εἰς τὴν μεταβολὴν ἀντικειμένους, κατήργησε τὴν Ἐφορίαν καὶ συναγαγὼν τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν ἐδικαιολόγησε τὸ ἐπιχείρημά του διὰ τινος συντόνου ὁμιλίας παραστήσας διὰ τίνων ἀδίκων ἀντιποιήσεων οἱ Ἐφοροὶ διέφθειρον τὸ πάτριον πολίτευμα, καὶ ὑπεσχέθη εἰς πάντας να πράξῃ πᾶν ὅ,τι τὴν ἐκ νέου ἀκμὴν ἐκείνου ἐγγυάτο· ὅθεν παρκαύτιχα πρῶτος αὐτὸς ἔφη-

κεν εἰς μέσον τὴν περιουσίαν του, τὸ δὲ παράδειγμα του ἐμιμήθησαν ὅ,τε Μεγιστόνους καὶ οἱ ἄλλοι φίλοι· ἡ χώρα διενεμήθη εἰς ἴσους κλήρους, καὶ ὅλα τὰ χρῆν ἐθεωρήθησαν ὡς ἀποσβεσθέντα· οἱ πολῖται ἀνεπληρώθησαν ἐκ τῶν περιόικων καὶ εἰς τοὺς φυγάδας αὐτοὺς ἐδόθη ἡ ὑπόσχεσις τῆς καταγωγῆς καὶ ἴσης εἰς τὴν διανομὴν τῶν ἀγρῶν συμμετοχῆς, ἅμα τὰ πράγματα ἡσυχάσωσιν. Ἐκ τῶν νέων δὲ πολιτῶν ὁ Κλεομένης ἐσχημάτισε τάγμα τι τετρακισχιλίων ὀπλιτῶν καὶ ἐστρεψεν ἰδίως τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων κατὰ παλαιὰν συνήθειαν, ἀποκαταστήσας τὰ γυμνάσια καὶ τὰ συσσίτια· ἵνα δὲ μὴ νομισθῇ τύραννος ἀπέδειξε μετ' αὐτοῦ βασιλέα τὸν ἀδελφὸν Εὐκλείδην καὶ τότε μόνον συνέβη ἐν Σπάρτῃ ν' ἄρξωσιν ἐξ ἑνὸς οἴκου δύο βασιλεῖς. Ταῦτα δὲ πάντα ἐτελέσθησαν κατὰ τὸ 226 ἔτος π. Χ.

Εὐθύς δ' ὁ Κλεομένης θέλων, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὅχι ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν τὴν δόκῃσιν τοῦ ὅτι δὲν ἐδύνατο, ὥς οἱ περὶ τὸν Ἄρατον διέδιδον, νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Σπάρτην μετὰ τὴν ἄρτι γενομένην πολιτικὴν μεταρρύθμισιν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ καταβάλῃ ἐντελῶς τὸν ἐχθρὸν, ἐνέβηκεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Μεγαλόπολιν, ὅπου διὰ τῆς Θυμυαΐδας ταξέως τοῦ στρατοῦ του, διὰ τῆς ἀφελούς καὶ σώφρονος διαγωγῆς αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν χარიέντων τρόπων του διήγειρε τὸν καινὸν θυμωσμόν. Τοιοῦτος δὲ δεικνύμενος ἐλκυσεν εἰς ἑαυτὸν τοὺς Μαντινεῖς πρώτους, οὔτινες διὰ τῆς βοηθείας του ἐξέβηκεν τοὺς Ἀχαιοὺς· ἀφοῦ δ' ἀπέδωκεν αὐτοῖς τὸ παλαιὸν πολίτευμα, ἀπῆλθεν εἰς Τέγαν, μικρὸν ἔπειτα κατέβη εἰς τὰς Ἀχαΐκας Φεράς καὶ περὶ τὴν Δύμην συνάψας μάχην πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Οὕτω δὲ συντετριμμένων τῶν Ἀχαιῶν, ὁ νικητὴς, πρὸς θν ἐκείνοι διεπρεσβεύσαντο, μετρίως φερόμενος ἀπήτησε μόνον νὰ τῷ παραδώσωσι τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὸν Ἀροκρίνθον καὶ ὑποσχέθη νὰ μὴν ἔχῃ ἄλλας ἀξιώσεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς αἰχμαλώτους αὐτοὺς εὐθύς ν' ἀποδώσῃ καὶ ὅσα ἄλλα ἐκυρίευσε χωρία. Ἐν τῷ δὲ οἱ Ἀχαιοὶ ἐφάνησαν εὐδιάθετοι νὰ δεχθῶσιν ἐπὶ τοῖς ὅροις τούτοις τὴν εἰρήνην, μόνος ὁ Ἄρατος εἵτα ἀπιστῶν πρὸς τὸν Κλεομένην, εἵτε φθονῶν αὐτὸν εὐτυχοῦντα παρ' ἐλπίδα καὶ νομίζων δεινὸν νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ, ἔτη τρία καὶ τριάκοντα πρωτεύοντας, τὴν δόξαν ἅμα καὶ δύναμιν ἀνὴρ νέος, ἀντίστη ἐπιμόνως· καὶ πρῶτον μὲν ἐπειράτο νὰ

διακωλύσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς, ἰδὼν δὲ ὅτι οὗτοι, ἐκπεπληγμένοι τοῦ Κλεομένου, τὸ θράσος, δὲν προσεῖχον εἰς τοὺς λόγους του, ἐτρέπη πρὸς ἔργον, ὅπερ, ὥς ὁ Πλούταρχος ἀποφαίνεται, οὐδενὶ μὲν τῶν Ἑλλήνων προσήκει, αἰσχιστον δ' ἐκείνῳ καὶ τῶν πεπραγμίδων ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν πεπολιτευμένων ἀναξιώτατον ἦν' ἀπεφάσισε δηλονότι, ἀρνούμενος ὃ ἀναγνωρίσῃ ἡγεμόνα ἐγγώριον, τὸν ἄφ' Ἡρακλέους καταγόμενον καὶ βασιλεύοντα Σπαρτιατῶν, νὰ καλέσῃ ἑξωτικόν, τὸν Ἀντίγορον Δώσωνα (διάδοχον τοῦ Δημητρίου Β'), ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐμπλήσῃ Μακεδόνων τὴν Πελοπόννησον, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἐκ Πελοποννήσου μεράκιον ὦν ἐξήλασε διὰ τῆς ἐλευθερώσεως τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τὴν ἀπόφασιν μὲν αὐτοῦ ταύτην καὶ τὰς πρὸς κατορθώσιν αὐτῆς διαπραγματεύσεις διετήρησεν ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον μυστήριον, πάντοτε δὲ καὶ ἐν παντός τρόπου ἐζήτηε νὰ ματαιώσῃ ἢ οἱ Ἀχαιοὶ ἐπεθύμουν μετὰ τοῦ Κλεομένου εἰρήνην.

Ἐν τούτοις εἰς ὕλας τὰς Ἀχαιῶν πόλεις ἀνεφάνη ὁρμή τις πρὸς νεωτερισμούς. Οἱ δῆμοι, κατὰ τὸ παραδείγμα τῶν Σπαρτιατῶν, ἐζήτουν διανομὴν γῆς καὶ χρῶν ἀποκοπὰς· οἱ δὲ πρῶτοι πολλαχοῦ ἐβαρύνοντο τὸν Ἄρατον ὡς ἐναντιούμενον εἰς τὸ κοινῇ συμφέρον. Ἐντεῦθεν δ' ἐνισχυθεὶς ὁ Κλεομένης ἐνέβαλεν εἰς τὴν Αἰαίαν, ἐκυρίευσεν ἐκ διαδοχῆς Κἀφύας, Πελλήνην, Φενεὸν καὶ Παντέλειον· ἔπειτα ἐπαυλῆθεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἐκυρίευσεν τινὰς πόλεις καὶ τραπεῖς αἰφνης πρὸς τὴν Ἀργολίδα κατέλαβε τὸ Ἄργος καθ' ὃν χρόνον ἐτελοῦντο τὰ Νέμεα· μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τούτου εὐθὺς προσεχώρησαν αὐτῷ καὶ λοιπαὶ τῆς Ἀργολίδος πόλεις· ἡ Φλιοῦς, αἱ Κλεωναί, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Ἐρμιόνη καὶ ἡ Τροιζήν. Οἱ Ἀχαιοὶ μὴ ἔχοντες οὐδεμίαν πολεμικὴν δύναμιν, ἢν ἡδύναντο ὃ ἀντιτάξωσιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, περιωρίζοντο μόνον νὰ καταστέλλωσι τὸν ἀναβρασμὸν τῶν προσερχομένων εἰς τὴν Ἰδραν τῆς Ὀμοσπονδίας κειμένων πόλεων. Ἐν Σικυῶνι ἐπέτυχεν ὁ Ἄρατος μετ' αὐστηρὰν ἐξέτασιν καὶ τιμώρησιν τῶν Λακωνιζόντων· ἐλθὼν δὲ μετὰ τῆς αὐστηρᾶς προθέσεως καὶ εἰς Κορινθον, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ ἡ μερὶς τοῦ Κλεομένου ἔλαβε τὴν ὑπεροχὴν, ἐκιδένευσεν νὰ συλληφθῇ καὶ μόλις κρύφα ἐδυνήθη νὰ διασωθῇ εἰς Σικυῶνα. Εὐθὺς δ' ἔπειτα εἰσῆλασεν ὁ Κλεομένης εἰς τὴν Κορίνθον, τῆς ὁποίας καὶ γέγονε ἐντελὲς κύριος· ἀλλ' εἰς τί ἐδύνατο νὰ τὸν χρησιμεύσῃ αὕτη κίνεσις τῆς ἀκροπόλεως; μόνον τὸ φρούριον τοῦτο ἐδύνατο νὰ τῷ ἐξα-

σφαλίσει τὴν ἀθέβαιον τῶν ἀλωθεισῶν πόλεων κτήσιν· εἰς μάτην δ' ἐσπούδασε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Ἀράτου· εἰς μάτην τῷ προσέφερε μεγάλην χρηματικὴν ποσότητα ἐπὶ παραχωρήσει τοῦ Ἀκροκορίνθου· φιλοχρηματία δὲν ἀπέτελει τὸ ἀσθενές μέρος ἢ τὸ ἐλάττωμα τοῦ Ἀράτου· ἢ ἀπάντησίς του πρὸς ἓνα τῶν ἀποσταλέντων πρέσβειων «ὅτε οὐκ ἔχει τὰ πράγματα, μάλλον δ' ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτὸς ἔχεται» δηλοῖ ἀρκούντως τὸ ἀμετάθετον τῆς ἀποφάσεώς του. Ἐντεῦθεν ὁ Κλεομένης ἐνέβαλεν εἰς τὴν Σικυωνίαν καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη κῦζκεν ὁσημέραι, ὁ Ἀρατος συνεκάλεσε τέλος εἰς Αἰγίον τὴν κοινὴν σύνοδον, ἣτις ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ ἀπεφάσισε τὴν καταδίκην τῆς. Εὐθύς δὲ ὁ τοῦ Ἀράτου υἱὸς ἀπῆλθεν ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἵνα τῷ κοινοποιήσῃ τὴν ἀπόφασιν καὶ μείνῃ παρ' αὐτῷ μετ' ἄλλων ὡς ὄμηρος· ταῦτα δὲ μαθόντες οἱ Κορίνθιοι ὠργίσθησαν τοσοῦτον ὥστ' εὐθύς τὰ μὲν ἐκ τῶν κτημάτων τοῦ Ἀράτου διήρπασαν, τὰ δὲ εἰς τὸν Κλεομένην ἐδώρησαν. Οὗτος δὲ λύσας τὴν πολιορκίαν τῆς Σικυῶνος ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Ἰσθμόν.

Ὁ Ἀντίγονος Δώσων, ὅστις πρὸ πολλοῦ ἤδη ἔτοιμος ἔμενεν ἐν Θεσσαλίᾳ καρδοκῶν τῶν Ἀχαιῶν τὴν πρόσκλησιν, ἀνέβη κατὰ τὸ ἔτος 223 μετὰ δυσμυρίων πεζῶν καὶ χιλίων τετρακοσίων ἵππεων εἰς Πελοπόννησον· ἐν ταῖς Πηγαῖς δὲ, ὅπου ὑπῆντησεν αὐτὸν ὁ Ἀρατος μετὰ τῶν Δημιουργῶν, συνωμολογήθη ἢ συνήκη, δι' ἧς οὐσιωδῶς πᾶσα ἡ δύναμις περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας· ὁ δὲ Κλεομένης χαρκώσας ἐν τῷ μεταξύ τὰ ὄνειρα κατέλαβεν ἐπὶ μελῶς ὅλας τὰς παρόδους· εἰς μάτην ὁ Ἀντίγονος ἐπεχείρησε νὰ παρεisdύσῃ νυκτὸς διὰ τοῦ Λεχαιῶν· μαθὼν δ' ἐν τούτοις ὅτι ἡ τὰ Ἀχαῖας καὶ ἐν Ἄργει φρονοῦσα μερίς, ὑπ' Ἀχαιῶν ὑποστηριζομένη, ἠνάγκαζε τὴν Λακεδαιμονικὴν φρουράν νὰ ἐγκλεισθῇ εἰς τὴν ἀκρόπολιν, μεταβίβασεν εὐθύς εἰς Ἐπίδαυρον διὰ θαλάσσης χιλίους πεντακοσίους στρατιώτας καὶ μετολίγον κατέλαβε τὸ Ἄργος. Ὁ Κλεομένης δὲ τότε ἀφ' οὗ ὁ Μεγιστόνους, τὸν ὅποιον ἐπεμψε τάχιστα εἰς βοήθειαν, ἀνῆλθε μάχόμενος, φοβηθεὶς μὴ τοῦ Ἀργους οἱ πολέμιοι κρατήσαντο καὶ τὰς παρόδους ἀποκλείσαντες πολιορκήσωσι τὴν Σπάρτην, οὐδὲν ἔρημον, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν τοσοῦτον ἐπὶ καιρὸν θέσιν τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ μετὰ ματαίαν κατὰ τοῦ Ἀργους ἐφοδὸν, ἀνεχώρησεν εἰς

τὰ ἴδια. Παραυτίκα δ' ὁ Ἀντίγονος κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ ἐπλεῖσται τῶν πόλεων, ὅσαι τοῦ Κλεομένουσιν τὴν δύναμιν φοβηθεῖναι ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς Ὀμοσπονδίας, ἐπανῆλθον πάλιν εἰς τὰ πρῶτα. Ἀκολουθῶν δ' ὁ Ἀντίγονος, ἀφήσας τὸν στρατὸν τοῦ νὰ παραχειμάσῃ ἐν Σικυῶνι καὶ Κορίνθῳ, ἀπῆλθεν εἰς Αἴγιον, ὅπου ἤρθε ἐπὶ κοινῇ συνόδῳ στρατηγός, ὃ δὲ Κλεομένης ἐν Σπάρτῃ ἐζήτησε κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, Πτολεμαίου, καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς μητρὸς καὶ τῶν τέκνων ὁμήρων. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἔαρος ὁ πρῶτος ἐξώρμησε πάλιν, κατέλαβε τὴν Τεγέαν, τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὴν Μαντινείαν καὶ εἰσέβα-
 ῖεν ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Λακωνίαν· ἡ τύχη δὲ τῆς Μαντινείας, οἱ μὲν πρῶτοι καὶ ἐνδοξότεροι τῶν κατοίκων ἀντὶστήσαντες, οἱ δὲ λοιποὶ ἐστάλησαν εἰς Μακεδονίαν σιδηροδέσμιοι ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν, ἐνάγκασε τὴν τε Ἠραίαν καὶ τὴν Τέλφουσαν νὰ παραδοῦσιν ἐκού-
 ρίως.

Κατὰ τὸν προσεγγίζοντα χειμῶνα ὁ Ἀντίγονος, ὅστις ἐνόμιζεν ἰκανῶς ἤδη ἐξηριγμένην τὴν δύναμίν του ἐν Πελοποννήσῳ, ἀπέπεμψε τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν εἰς τὰ ἴδια, αὐτὸς δὲ μετ' ὀλίγων μισθοφόρων ἀπεφάσισε νὰ μένῃ ἐν Αἰγίῳ, μόλις τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέχοντι τῆς Μεγαλοπόλεως· τοῦτο ἐκίνησε τὸν Κλεομένην εἰς ἐπιχείρησιν τολμη-
 ρᾶς τινος πράξεως· μετὰ μεγάλης δηλονότι ταχύτητος, ἐξεστράτευ-
 σεν εἰς Σελλασίαν, ὡς ἂν ἤθελε νὰ εἰσβάλῃ εἰς Ἀργολίδα, ἀλλὰ πα-
 ρεκκλίνας τῆς ὁδοῦ ἐτράπη πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἐνεφανίσθη ἐνώ-
 πιον τῆς Μεγαλοπόλεως· ἄνευ δὲ τινος δυσκολίας ἐκυρίευσεν μέρος τῶν
 κακῶς φυλαττομένων ὀχυρωμάτων, εἰσέδυσεν εἰς τὰ ἐνδοτέρα τῆς
 πόλεως καὶ διὰ τῆς ἐμφανίσεώς του τοιοῦτον διήγειρε τρόμον, ὥστε
 οἱ πολῖται σωρηδὸν μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων ἔφυγον εἰς Μεσσήνην·
 χίλιοι δὲ μόνον περίπου ἄνδρες ἔμειναν εἰς ἄμυναν τῆς πατρίδος, ἀλλ'
 καὶ τούτων οἱ πλείστοι, ἀφοῦ ἠσφάλισαν τὴν φυγὴν τῶν συμπο-
 λιτῶν των, ἀπέδρασαν.

Ἐγκρατὴς δὲ τῆς πόλεως ὁ Κλεομένης προέτεινεν εἰς τοὺς μετα-
 ναστάντας τὴν ἐλευθέρην εἰς ταύτην ἐπάνοδόν των, ἐὰν ἀποστάντες
 τῶν Ἀχαιῶν συγκατετίθεντο νὰ γενῶσι φίλοι καὶ σύμμαχοι αὐτοῦ·
 ἀλλ' ὁ Φιλοποίμην, τότε ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας (καὶ πρωτεύσας
 τῶν Ἀχαιῶν), ἔπεισε τοὺς συμπολίτας τοῦ ν' ἀπορρίψωσι τὸν

συμβιβασμόν· διότι, ὡς ἔλεγε, δι' αὐτοῦ δὲν προέκειτο ν' ἀποδώσῃ ὁ Κλεομένης τὴν πόλιν, ἀλλὰ νὰ προσλάβῃ τοὺς πολίτας ἵνα ἔχῃ αὐτὴν βεβαίωτερον· τούτων δ' ἀπαγγεληθέντων, ὁ Κλεομένης τραχυνοθεὶς καὶ ἀγχανκτιῆσας ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας, μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν ἀνδριάντων καὶ εἰκόνων εἰς Σπάρτην, νὰ διαρπάσωσι τὴν πόλιν, κατέσκαψε τὰ πλείστα καὶ μέγιστα μέρη αὐτῆς, καὶ ἀμέσως ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια. Ἐτυχαν δὲ τότε οἱ Ἀχαιοὶ ἔχοντες σύνοδον ἐν Λιγίῳ. Πρῶτος δ' ὁ Ἄρατος λαβὼν γνῶσιν τοῦ θλιβεροῦ συμβάντος ἀνέβη εἰς τὸ βῆμα καὶ, ἀφοῦ πολὺν χρόνον ἔκλαυσε, τὴν χλαμύδα θέμενος πρὸ προσώπου, εἶπε μετὰ συγκινήσεως «*Ἡ Μεγάλη πόλις ἀπώλωλεν ὑπὸ Κλεομένους*». Εὐθὺς δὲ ἡ μὲν σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν διελύθη, καταπλαγέντων τὴν ὀξύτητα καὶ τὸ μέγεθος τοῦ πάθους, ὁ δ' Ἀντίγονος, τοῦ ὁποῖου τὰ στρατεύματα δὲν ἐδύναντο εἰμὴ βραδέως νὰ συναθροισθῶσιν ἐκ τῶν χειμαδίων, ἔσπευσε μετ' ὀλίγων μόνον στρατιωτῶν νὰ δώσῃ βοήθειαν εἰς τὸ Ἄργος. Ἐντεῦθεν δ' ἐνθαζέονθε· ὁ Κλεομένης εἰσέβαλεν, ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος, εἰς Ἀργολίδα, προὐχώρησεν ἄχρι τῶν τειχῶν τῆς μητροπόλεως, καὶ διαφθείρας ἀφ' ὧς πάντα τὰ περίξ, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ὁ Ἀντίγονος, ἐπανέκαμψεν εἰς τὰ ἴδια.

Μετὰ τὴν πράξιν ταύτην ὁ Κλεομένης ὑπέστη ἔτι χρόνον τινα ἀνδρείως καὶ εὐτυχῶς τὸν ἄνισον πρὸς τὸν Ἀντίγονον καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς ἀγῶνα, καὶ ἐὰν ὀλίγας ἔτι ἡμέρας ὑπέμενε φυγομαχῶν, πόλεμός τις ἐκραγεῖς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ βασιλέως ἤθελε τὸν ἀπαλλάξῃ τοῦ ἐπικινδυνωτάτου τούτου ἐχθροῦ, καὶ τῇ χορηγήσει τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ διαλλαγῇ ἐφ' οἷς ἐβούλετο μετὰ τῶν Ἀχαιῶν· ἀλλὰ δι' ἀχρηματίαν μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ μακρότερον τοὺς μισθοφόρους του, ἠναγκάσθη, μετὰ δισμυρίων πρὸς τρισμυρίους ἀντιπασσόμενος, νὰ τολμήσῃ τὴν περὶ τῶν ὅλων ἐν *Σελλασίᾳ μάχην*. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀγωνισθέντες κατ' αὐτὴν ἀνδρείοτατα ὑπέκυψαν εἰς τὸ βάρος τῆς ὀπλιτικῆς φάλαγγος· ἀπέθανον δ' ἅπαντες, πλην διακοσίων, ἑξακισχίλιοι ὄντες καὶ ἐκ τῶν μισθοφόρων πολλοὶ, ὁ δὲ Κλεομένης μετ' ὀλίγων ἱππέων ἔσωσεν ἑαυτὸν εἰς Σπάρτην, καὶ τοὺς μὲν ἅπαντήσαντας τῶν πολιτῶν παρήνευσε νὰ δεχθῶσι τὸν Ἀντίγονον ἄνευ τιγὸς ἀντιστάσεως, αὐτὸς δὲ εἰπὼν ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν θέλει πράξῃ, ὅ,τι εἰς τὴν Σπάρτην ἤθελε συμφέρεi, ὥρμησε μετὰ τῶν φίλων εἰς τὸ Γύ-

θιον καὶ ἐκεῖθεν ἐπιβὰς παρεσκευασμένης ἐπίτηδες νηὸς ἀπέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον. Εὐθὺς δ' ὁ Ἀντίγονος κατέλαβε τὴν πόλιν καὶ διὰ σέβας πρὸς τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ἀξίωμα μετεχειρίσθη τοὺς Λακεδαιμόνιους φιλανθρώπως, καὶ ἀφοῦ θύσας πρὸς τοὺς θεοὺς ἀπεκατέστησε τὸ πατριον πολίτευμα καὶ τοὺς νόμους, μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ ὑπῆρχε πολὺς πόλεμος καὶ ἡ χώρα ἐπορθεῖτο ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἀνεχώρησε κατεσπευσμένως εἰς τὰ ἴδια, ὅπου μετοὔπολυν χρόνον ἐτελεύτησεν ἐκ φθίσεως. Ἐν τούτῳ ὁ Κλεομένης, ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ὁποῖου καὶ βραδύτερον ἔτι ἡ Σπάρτη προσεδόκα πάντοτε τὴν σωτηρίαν τῆς, διήγαγεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πολὺν ἔτι χρόνον ἐλπίζων ματαίως νὰ λάβῃ τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς τῷ εἶχεν ὑποσχεθῇ βοήθειαν καὶ εἰς τέλος μετὰ τῶν οὐκείων καὶ τῶν φίλων του ἐγένετο θῦμα ἐλπεινῶν τῆς προδοσίας τοῦ Μεσσηνίου Νικαγόρου καὶ τῆς δυσμενείας τοῦ πλείστον παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ ἰσχύοντος Σωσιβίου.

§. 15. Ὁ Συμμαχικὸς πόλεμος· Φίλιππος Β'. βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας· πρῶται σχέσεις τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ περὶ Σαλλασίαν νίκη τοῦ Ἀντιγόνου ἐξησφάλισε μὲν τὴν συμπολιτείαν τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Λακεδαιμόνος καὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἀλλ' ἀπεφάσισεν ἐντελῶς καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἐξάρτησιν αὐτῆς· ὅθεν ἐν ᾧ φυσικῷ τῷ λόγῳ ὁ Ἀντίγονος ἐξήτει ἤδη νὰ δεικνύηται ὡς ἀρχὼν μᾶλλον ἢ ὡς σύμμαχος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συμπολιτείας, ἐξεναντίας αὕτη ἠναγκάζετο ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀσθενείας νὰ θεωρῇ τὴν Μακεδονικὴν συμμαχίαν ὡς τὸ κραταιότατον τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεώς της ἔρεισμα· πρὸ τῆς τελευταίας του δ' ἔτι ὁ Ἀντίγονος ἐπεμψε τὸν νέον Φίλιππον (ἀνεψιὸν καὶ διάδοχόν του) εἰς Πελοπόννησον ἵνα διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Ἀράτου, εἰς ὃν ἰδίως ἐσυστήθη, γνωρίσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν.

Ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως δὲ τοῦ Ἀντιγόνου σύμμαχοι τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἦσαν· οἱ Ἡπειρώται, οἱ Φωκεῖς, οἱ Βοιωτοί, οἱ Ἀκαρνανες, οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μακεδόνες· οἱ τελευταῖοι κατέλιπον ἐπιτηρητικὸν τινα στρατὸν, ἐφεδρεύοντα ἐν Μεγαλοπόλει· οἱ δ' Αἰτωλοὶ, οἵτινες δι' ἀπορρήτων φιλίας καὶ συμμαχίας σχέσεων πρὸς τοὺς

Ἠλείους καὶ Ἀκαδαίμονιους ἐπεζήτουν τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναμιχθῶσιν εἰς τὰ τῆς Πελοποννήσου, διετέλουν ἀδιακόπως εἰς κατάστασιν ἐχθρικὴν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Μακεδόνας· καὶ ἕως οὗ μὲν ὁ Ἀντίγονος ἔζη, φοβούμενοι τοὺς Μακεδόνας, ἡσυχίαν ἤγον, ἅμα δ' ἐκεῖνος μετέλλαξε τὸν βίον καταφρονούντες τὸν διάδοχόν του ὡς πάντῃ νέον, ἐτόλμησαν νὰ ἐπαναλάβωσι, κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος, τὰς ληστρικὰς αὐτῶν πράξεις ἐν Πελοποννήσῳ.

ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Δοριμάχου, ἀποσταλέντος ὑπὸ τῶν Ἀποκλήτων εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ὄρων τῆς Μεσσηνίας κειμένην καὶ τότε μετ' αὐτῶν συμπολιτευομένην Φυγαλίαν, λόγῳ μὲν νὰ παραφυλάττῃ τὴν τε πόλιν καὶ τὴν χώραν τῶν Φυγαλέων, ἔργῳ δὲ νὰ κατασκοπῇ τὰ ἐν Πελοποννήσῳ πράγματα, ἐπέπεσαν νυκτὸς Αἰτωλοὶ πειραταὶ εἰς Μεσσηνίαν καὶ προσβαλόντες κλίμακας ἐξέκοψαν τὸ Χείρωνος καλούμενον ἐπαύλιον καὶ τοὺς μὲν ἀμυνομένους ἀπέσφαξαν, τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν οἰκετῶν ἔδесαν καὶ τὰ κτήνη μετ' αὐτῶν ἀπήγαγον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μεσσηνιοὶ προσκαλέσαντες τὸν Δοριμάχον ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ λόγον διὰ τὰ πεπραγμένα, καὶ κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἐφόρου Σκίρωνος ἀπεφάσισαν τὴν κράτησίν του ἕως οὗ ἀποκαταστήσῃ τὴν γενομένην ζημίαν καὶ παραδώσῃ τοὺς φονεῖς, διοργισθεῖς ὁ θρασὺς οὗτος Αἰτωλὸς «*Εὐθήεις παντάπασιν, εἶπεν, εἰσὶν οἱ Μεσσηνιοὶ ἐὰν ἐνόμιζον ὅτι ὑβρίζουσι νῦν τὸν Δοριμάχον· καὶ ὅχι τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν· θεωρεῖ τὸ ὑπ' αὐτῶν γινόμενον δεινὸν καὶ δικαίως θέλουσι τιμωρηθῇ διὰ τοῦτο*». Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Αἰτωλίαν ὁ Δοριμάχος συνεννοήθη εὐκόλως μετὰ τοῦ τότε στρατηγοῦ τῶν Αἰτωλῶν Σκόπα· καὶ πρὶν δ' ἢ ἀποφανθῇ ἡ κοινὴ σύνοδος ἀμφοτέροι οὗτοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐκφέρωσι τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Μεσσηνίους καὶ συνάμα πρὸς τοὺς Ἡπειρώτας, Ἀχαιοὺς, Ἀκαρνανὰς καὶ Μακεδόνας. Οὕτω δὲ ἤρξατο ἐν ἔτει 219 π. Χ. ὁ λεγόμενος *Συμμαχικὸς πόλεμος* (ἦτοι ὁ τῶν συμμάχων τῶν Αἰτωλῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ τῶν Ἀχαιῶν ἀφ' ἑτέρου).

Ἐν τῷ δὲ οἱ Ἀχαιοὶ εὐρίσκοντο εἰσέτι ἀνέτοιμοι, οἱ περὶ τὸν Σκόπαν καὶ Δοριμάχον ἐξέπεμψαν τὸ πρῶτον πειρατάς, οἵτινες ἀκολούτως κατέλαβον Μακεδονικὰ πλοῖα περὶ Κύθηρα, ἐπόρθησαν τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀκαρνανίας τὴν παραλίαν καὶ εἰσβαλόντες εἰς μέσσην τὴν τῶν Μεγαλοπολιτῶν χώραν κατέσχεον τὸ ὄχυρόν Κλάριον· ἀκολούθως

ἐξαναθροίσαντες πανδηρεῖ τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπὶ τὸ Ῥίον καὶ παρα-
 κκεύασαντες πορθμεῖα διεβίβασαν τοὺς ἀνδρας εἰς Πελοπόννησον καὶ
 διὰ τῆς τῶν Πατραίων Φαραίων καὶ Τριταιίων χώρας ληστρικῶς
 διαπορευόμενοι κατήντησαν εἰς τὴν Φουγλίαν, ὅθεν αἰωνιδίως ἐνέβα-
 λον εἰς τὴν Μεσσηνίαν, τὴν ὁποῖαν ἐπόρθησαν ἀρτίως μὴ τοιμῶντων
 τῶν Μεσσηνίων νὰ ἐπεξέλθωσιν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῶν συμβάντων
 τούτων συνήλθον ἀμέσως οἱ Ἀχαιοὶ εἰς ἐκκλησίαν ἐν Αἰγίῳ, ὅπου οὐ
 μόνον οἱ Πατραεῖς καὶ Φαραεῖς παρέστησαν ἐκθέτοντες τὰ ἐν τῇ
 χώρᾳ αὐτῶν γενόμενα ἀδικήματα κατὰ τὴν δίοδον τῶν Αἰτωλῶν,
 ἀλλὰ καὶ Μεσσηνίων πρέσβεις ἐνεφανίσθησαν ἐπικαλούμενοι τὴν βοή-
 θειαν αὐτῶν· διὸ ἀπεφασίσθη πάραυτα νὰ χορηγηθῇ ἡ ζητούμενη
 βοήθεια, ὁ δὲ στρατηγὸς νὰ φροντίσῃ περὶ συγκροτήσεως τοῦ ἀναγ-
 γαίου στρατοῦ καὶ τῶν περαιτέρων παρασκευῶν· ἐπειδὴ δ' ἔληγεν
 ὅσον οὐπω ἡ ἀρχὴ τοῦ τότε στρατηγοῦ Τιμοζίνου, ὁ Ἄρατος ἀνέλαβε
 προθύμως τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ψφισθέντων ὡς διάδοχος ἐκείνου
 στρατηγός· ἀθροισθέντος δὲ ταχέως τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐν Με-
 γαλοπόλει ἐπεμψεν προηγουμένως πρέσβεις πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς πα-
 ραγγέλλων αὐτοῖς νὰ κενώσωσιν ἀμέσως τὴν τῶν Μεσσηνίων χώραν
 καὶ νὰ μὴ πατήσωσι τὴν Ἀχαιάν, εἰ δὲ μὴ, θέλει τοὺς μεταχειρισθῇ
 ὡς πολεμίους· ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ὑπεσχέθησαν νὰ ὑπακούσωσι καὶ ἤδη
 ἀναφεύζαντες προῆγον ἐπὶ τὴν Πίλειαν, ὁ Ἄρατος πιστεύσας εὐήθως
 ὅτι θέλουσιν ἐκπληρώσει πιστῶς τὴν ὑπόσχεσίν των ἀπέλυσε τὸ πλεῖ-
 στον μέρος τοῦ στρατοῦ, μετὰ τῶν ὀλίγων δὲ πεζῶν καὶ ἵππεων,
 τοὺς ὁποίους διετήρησε, ἠθέλησε νὰ παρακολουθήσῃ τὰ κινήματα
 τῶν Αἰτωλῶν· ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Δορίμαχον ἀναστρέψαντες ἐπιτηδεῖως
 εἰλικυσαν αὐτὸν εἰς τινὰ δυσχωρίαν παρὰ τὰς Καφύας, ὅπου προσέ-
 βαλον καὶ ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς Ἀχαιοὺς· ὡς νικηταὶ δὲ προὐ-
 χώρησαν ἐντεῦθεν μετ' ἀσφαλείας διὰ μέσης τῆς Πελοποννήσου καὶ
 λεηλατήσαντες ἔτι τὴν τῶν Σικυωνίων χώραν τέλος διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ
 ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Ἄρατος κατηγορήθη πικρῶς ὑπὸ
 τῶν Ἀχαιῶν ὡς γενόμενος ὁμολογουμένως αἴτιος τοῦ ἀτυχήματος·
 ἀλλὰ διὰ τῆς εἰλικρινοῦς ἐξομολογήσεως τοῦ ἀκουσίου σφάλματός
 του καὶ τῆς αἰτήσεως συγγνώμης ἀνεκτήσατο πάλιν τὴν πρώτην εὐ-
 νοίαν τοῦ πλήθους· ἀκεπτόμενος δὲ ἤδη ὀρμώτερον περὶ τῆς δυνατεῖς

ἐπανορθώσεως τῶν παρόντων δεινῶν καὶ τῆς ἀποκρούσεως ἐχθροῦ γινομένου ὁσήμεραι θρασυτέρου καὶ βλέπων ὅτι τοῦτο δι' οἰκείων μέσων ἦτο σχεδὸν ἀκατόρθωτον, ἔκρινεν εὐκαιρον νὰ συμβουλευσῇ καὶ πάλιν τοὺς Ἀχαιοὺς ἵνα ἐπικαλεσθῶσι τὴν συνδρομὴν τῶν Μακεδόνων, ἣ δὲ ὑπόμνησις τῆς προτέρας ὑπὸ τὴν σύμπραξιν τοῦ Ἀντιγόνοῦ εὐτυχίας ἔπεισεν εὐκόλως ὅλα τῆς συνόδου τὰ μέλη νὰ παραδεχθῶσι τὴν συμβουλήν· ὅθεν εὐθὺς ἐστάλη πρεσβεία τις πρὸς τὸν Φίλιππον, ὅστις, φύσει φιλοπόλεμος, ἐν ἀνθηρᾷ ἡλικίᾳ ὦν καὶ πράξεων ἐνδοξῶν ὀρεγόμενος, ἐδέχθη αὐτὴν μετὰ πολλῶν τιμῶν καὶ τὴν ἀπέλυσε φέρουσαν τὴν βεβαίαν ὑπόσχεσιν ὅτι ἅμα διευθετήσας τὰ τῆς αὐτοῦ πατρίδος πράγματα θέλει σπεύσει εἰς Κόρινθον, ἵνα μετὰ τῶν συμμάχων βουλευθῇ ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τῶν διαπραγματεύσεων τούτων οἱ Αἰτωλοὶ ἐτόλμησαν καὶ αὐθις νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, προὐχώρησαν διὰ συνεχῶν λεηλασιῶν μέχρι Κυναίθης, πλουσίας Ἀρκαδικῆς πόλεως, καὶ γενομένοι διὰ προδοσίας ἐγκρατεῖς αὐτῆς τὴν διήρπασαν καὶ μετὰ τὴν ἀπάνθρωπον σφαγὴν ὅλων τῶν κατοίκων τὴν ἐνέπρησαν. Ἡ θρασύτης αὕτη τῶν Αἰτωλῶν διήγειρε τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν, ὅθεν κατὰ τὴν ἀμέσως ἐν Κόρινθῳ συγκροτηθεῖσαν σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν, ἐνθα παρῆσαν οἱ, τῶν συμμάχων σύνεδροι καὶ ὁ Φίλιππος αὐτός, ἀπεφασίσθη ὁμοθυμαδὸν ὁ κατ' ἐκείνων πόλεμος ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἀναχωρήσας εὐθὺς οἴκαδε ἐπεχείρησε μετὰ μεγίστης σπουδῆς τὰς πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευάς.

Ὅτε δ' ὁ Φίλιππος ἤρξατο νὰ ἐξάγῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐλαύνων πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἠπειρον, στίφη μὲν Αἰτωλῶν ὑπὸ τὸν Δορίμαχον εἶχον ἤδη εἰσβάλει ἀκωλύτως εἰς τὴν Ἀχαΐαν, οἱ δὲ Ἥλειοι ὑπὸ τὸν Εὐριπίδαν κατεδραμον τὴν χώραν τῶν Δυμαίων, Φαραϊέων καὶ Τριταιέων, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκυρίευσαν τὸ παρὰ τὴν Μεγαλόπολιν Ἀθήναιον καὶ ὁ Σκόπας μετὰ τοῦ κυρίου στρατοῦ τῶν Αἰτωλῶν διὰ τῆς Θεσσαλίας ἐμβαλὼν εἰς αὐτὴν τὴν Μακεδονίαν ἐφθιερε μέγα μέρος ταύτης καὶ τὴν τότε μητρόπολιν τῆς, τὸ Αἶον, ἐνέπρησε· ἀλλὰ τέλος τὰ πράγματα τῶν Ἀχαιῶν ἤρξαντο νὰ λαμβάνωσι τροπὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀφοῦ ὁ Φίλιππος προελάσας εἰς Ἠπειρον ἐκυρίευσεν μετὰ τεσσαρακονθήμερον πολιορκίαν τὸν Ἄμβρακον, πόλιν ὀχυράν καὶ σημαντικὴν, καὶ, ἐντεῦθεν διαβάς τὸν Ἀμβραχικὸν κόλπον καὶ διὰ τῆς

Ἀκαρνανίας προσελθὼν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, κατέλαβε διαφόρους αὐτῆς πόλεις, ὧν τὰς μὲν ἐπόρθησε τὰς δὲ κατέσκαψε. Μολοντί δὲ μικρὸν ἔπειτα, μαθὼν ὅτι οἱ Ἀαρθάνεις ἔμελλον νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἠναγκάσθη νὰ σπεύσῃ εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῆς, πάλιν ὁμως, ἅμα ἐξασφαλίσας τὰ κατ' οἶκον, ἐπανῆλθεν ἀπροσδοκῆτως, διαρκούντος ἔτι τοῦ χειμῶνος, εἰς Πελοπόννησον, ἐνέπεσεν αἰφνης εἰς τοὺς περὶ τὸν Εὐριπίδαν Ἠλείους (δισχιλίους καὶ διακοσίους περίπου), προτιθεμένους νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Σικυωνίαν, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν διέφθειρε, πολλοὺς δὲ ἐξώγρησεν, ἐκτὸς ὀλίγων, οἵτινες ἐδυνήθησαν νὰ διαφύγωσι· μετὰ δὲ τοῦτο ἀναπαύσας τὸν στρατὸν τοῦ ἐν Καφύαις καὶ προσαναλαβὼν τοὺς ὑπ' Ἄρατον τὸν νεώτερον τεταγμένους Ἀχαιοὺς προῆγε διὰ τῆς Κλειτωρίας εἰς Ψωφίδα, ἐπολιόρησε καὶ παρέλαβεν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου, καίτοι ἕνεκα τῆς ὀχυρωτάτης θέσεώς της νομιζομένην δυσάλωτον. Ἐντεῦθεν δὲ προῖων εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἠλείαν, ἐπόρθησε πᾶσαν τὴν ὀλίαν ταύτην χώραν, καὶ ὑπέταξε τὰς σημαντικωτέρας αὐτῆς πόλεις ὡς καὶ πᾶσαν τὴν νοτιώτερον καίμενην Τριφυλίαν.

Τοιοιουτρόπως διὰ τῆς διαφωνίας τῶν Ἑλλήνων ἰδρύθη ἐκ νέου τὸ κράτος τῶν Μακεδόνων ἐν Ἑλλάδι. Οἱ Ἀχαιοὶ, οἵτινες τὸ καθ' ἑαυτοὺς μικρὸν κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν συνεισῆνεγκον εἰς διάσωσιν τῆς ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίας, ἐφάνησαν νῦν τεταπεινωμένοι ἐνώπιον τοῦ ὑπερρηάνου νικητοῦ· διὸ πάνυ εὐπειθῶς ἡ κοινὴ αὐτῶν σύνοδος, ἣτις κατ' αἴτησίν του συνῆλθεν ἐν Σικυῶνι, ἐψήφισε νὰ τῷ δοθῶσι πεντήκοντα μὲν τάλαντα παραχρῆμα διὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν του, τρίμηνος δὲ μισθοδοσία καὶ μυριάς μέτρων σίτου εἰς τὸν στρατὸν τοῦ· τοῦ δὲ λοιποῦ ἕως ἂν παρὼν ἐν Πελοποννήσῳ συμπολεμῇ νὰ λαμβάνῃ ἑπτακαίδεκα τάλαντα ἐκάστου μηνὸς παρὰ τῶν Ἀχαιῶν.

Ἐν τούτοις ὁ Φίλιππος, ἐκ τῶν προηγουμένων αὐτῶν πεισθεὶς ὅτι ὁ πόλεμος κατὰ γῆν μόνον γινόμενος δυσκόλως ἤθελε φέρει εἰς ἀποτελέσματα κρίσιμα, ἀπεφάσισε νὰ συστήσῃ καὶ ναυτικὴν δύναμιν δι' αὐτῆς, καταρτισθείσης ταχέως, προσέβαλε τὸ πρῶτον τὴν Κεφαλληνίαν, ὡς σύμμαχον τῶν Αἰτωλῶν, ἔπειτα δὲ περαιοθεὶς εἰς Λευκάδα καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς Ἀμβρακίαν πλεύσας, ἀνέζευξεν ἐντεῦθεν πρὸς τὸν Ἀχελῶνα καὶ διαβάς τὸν ποταμὸν μετὰ τὴν Κωνώπην καὶ Στράτον

προῆγε συντόμως ἐπὶ τὴν Θέρμον, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ προσβάλῃ αἰφνης πρὶν οἱ ἐχθροὶ ἐννοήσωσι τὴν ἐπιβουλὴν του· Ἡ πόλις δὲ αὐτῇ, εἰς ἣν φέρει ὁδὸς οὐ μόνον προσάντες καὶ τραχεῖα διαφερόντως ἀλλὰ καὶ κρημνοὺς ἐκατέρωθεν ἔχουσα βαθεῖς, ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἀκρόπολις συμπάσης τῆς Αἰτωλίας, ἐνθα ἐγίνοντο αἱ ἀρχαίαισι τῶν Αἰτωλῶν καθ' ἑκαστον ἔτος· καὶ ἑκαστος ἐναπέθετε τὰ πολυτιμότερα λάφυρά του, ἐκοσμεῖτο δὲ διὰ στοῶν, ἀνδριάντων (ὅχι ὀλιγωτέρων τῶν δις-χιλίων), εἰκόνων καὶ τινος ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις κατὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πληθύν τῶν ἀναθημάτων ἐξισοῦτο μὲ τοὺς πρώτους τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ φεῦ! πάντα ταῦτα, πρὸς ἐκδίκησιν δῆθεν τῶν ἐν Δίῳ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἀρτί πεπραγμένων, ἢ ἀνετράπησαν ἢ ἐπυρπολήθησαν (ἐκτὸς ἐκείνων μόνον, ὅσα ἐδύναντο νὰ ἀποκομισθῶσι) καὶ ἡ πόλις αὐτὴ κατεσκάφη εἰς ἔδαφος· ἀφοῦ δὲ ὁ Φίλιππος ἤγαγεν εἰς πέρας τὴν πρόθεσίν του ἐπεβίβασε τὸν στρατὸν του καὶ πλέων παρὰ τὴν Αἰτωλικὴν παραλίαν εἰσώρμησεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἀπέβη εἰς Λέχαιον καὶ ἐκείθεν ἐτράπη εὐθὺς εἰς Λακεδαιμόνα πρὸς τιμώρησιν τοῦ βασιλεύοντος τότε Λυκούργου, ὅστις ἐτόλμησε νὰ πορθήσῃ καὶ κακοποιήσῃ τὴν Μασσηνίαν· ἀποδείξας δὲ οὕτω πανταχοῦ τὴν ὑπεροχὴν του καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἰδίως καταστήσας ἀσφαλῶς τὴν ἐξουσίαν του ἐνόμιζεν ἑαυτὸν δικαιούμενον ἀποχωρῶντως νὰ μὴ παραδεχθῇ τὴν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν προταθεῖσαν εἰρήνην, καθόσον ἡ παράταξις τοῦ πολέμου τῷ ἐφαίνετο μέσον ἐπιτήδειον τοῦ νὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον ἦν ἅπαξ ἐκτῆσατο ἐπιβροχὴν εἰς τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' αἰφνης τὸ προσεχὲς ἔτος (217), καὶ τοι ἔξακολουθοῦσῃ τῆς εὐτυχίας τῶν ὅπλων αὐτοῦ τε καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐφάνη εὐδιάθετος· νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς τὴν εἰρήνην. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τούτου, ἔχοντος αἰτίαν ἐξωτερικὴν, ἀναγκάζει ἡμᾶς ν' ἀναδράμωμεν εἰς προηγουμένα γεγονότα, ἐξ ὧν θέλομεν μάθει πόθεν ἔλαβον τὴν ἀρχὴν τῶν αἰ πρώται τῶν Ἑλλήνων σχέσεις πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου διενεόθη μὲν ὁ Φίλιππος νὰ θραύσῃ τὴν δύναμιν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐξεναντίας ἡ τύχη προώρισε νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τέλους καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Ἕλληριοί, ἔθνος βάρβαρον καὶ ληστρικόν, καὶ κατὰ τοὺς ἀνωτέρω μὲν χρόνους ἠδίκουν συνεχῶς τοὺς ἀπὸ τῆς ἰταλίας πλοῦζομε

νους ἢ τοὺς εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἀκτῶν ἀναγομένους, ἔτι δὲ μάλλον καὶ τολμηρότερον ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἀγρωνος καὶ τῆς τοῦτον διαδεξαμένης συζύγου του Τεύτας (237), ὅτε δὲν ἤρκουντο μόνον νὰ σωθῶσι τοὺς ἐμπορεύς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπέσφραζον ἢ τοὺς ἐζώγρουν. Οἱ Ῥωμαῖοι μὴ δόντες τὸν προτοῦ χρόνον πολλὴν προσοχὴν εἰς τὰς κατ' αὐτῶν ἐγκλήσεις, τότε δὲ καὶ πλείονων ἐπελθόντων ἐπὶ τὴν Σύγκλητον, ἠναγκάσθησαν νὰ πέμψωσι πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ἰλλυρίδα ἵνα ζητήσωσι λόγον τῶν ἀδικημάτων καὶ κακουργιῶν τῶν Ἀλλ' ἢ ὑπερήφανος Τεῦτα πολὺ μικρὰν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τοὺς λόγους τῶν, καὶ ἐνός ἐξ αὐτῶν μάλιστα, ὡς ἐμιλήσαντος παῖδ' ἡριστικιώτερον, διέταξε τὸν φόνον. Ἐντεῦθεν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ διὰ τὰ ἄλλα καὶ διὰ τὸ νέον ἀνασιούργημα ἐκίνησαν κατὰ τῆς Ἰλλυρίας τὸν πόλεμον καὶ διὰ τῆς συνεργείας τοῦ προδύτου Δημητρίου Φαρίου κατέλαβον μὲν εὐθὺς τὴν Κέρκυραν, κατεχομένην τότε ὑπὸ Φρουρᾶς Ἰλλυρικῆς, ἠνάγκασαν δὲ τὴν Τεῦταν εἰς ὑποταγὴν καὶ συνομολόγησιν εἰρήνης, δι' ἣς αὕτη μεταξὺ ἄλλων ὑπεχρέωθη ν' ἀπαγορεύσῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς ὑπηκόους τῆς αὐστηρῶς πᾶσαν πειρατικὴν ἐπιχειρήσιν· μετέπειτα δὲ, ὅπου ἀντέμειψεν τὸν εἰρημένον Δημήτριον διὰ παρχωρήσεως μέρους τινος τῆς Ἰλλυρίδος, ἔπεμψαν πρὸς τε τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ Ἀχαιοὺς πρεσβευτὰς, ἵνα ἐκθέσωσι μὲν αὐτοῖς τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου, τοὺς βεβαιώσωσι δ' ἐνταυτῷ ὅτι ἀπὸ τοῦδε, ὑποταχθείσης τῆς Τεύτας, δὲν εἶχον πλέον νὰ φοβῶνται τοὺς Ἰλλυριοὺς, θεωρουμένους πάντοτε ὡς ἐπικινδύνους ἐχθροὺς. Ἐνεκα δὲ τῆς ἐξασφαλίσεως ταύτης τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης, ἔτυχον οἱ νεοφανεῖς πρεσβευταὶ παρ' ἑκατέρῳ τῶν ἔθνων τῆς πρεπούσης φιλόφρονος ὑποδοχῆς καὶ τιμῆς, καὶ μετοὔπολιν ἐδόθη εἰς τοὺς ἀποστείλαντας αὐτοὺς ὡς ἀμοιβή· παρὰ μὲν τῶν Ἀθηναίων τὸ δικαίωμα τῆς εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια προσελεύσεως, παρὰ δὲ τῶν Κορινθίων ἡ ἄδεια τοῦ μετέχειν τοῦ τῶν Ἰσθμίων ἀγῶνος. Τοιαύτη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς πρώτης τῶν Ῥωμαίων μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιπλοκῆς.

Ἡ Ῥώμη, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὑπὸ Γαλατῶν καὶ Καρχηδονίων ἀπειλουμένη, δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ ἀρκεσθῇ κατὰ πρῶτον εἰς φαινομένους ματαίως τιμὰς. Δεκαεπτὰ δὲ περίπου ἔτη βραδύτερον, ὅταν ὁ περιώνυμος τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς Ἀννίβας ἐναφανίσθη

ἐνώπιον τοῦ Σαγούντου (ἐν τῇ Ἰθρίᾳ) καὶ ἐξεβράγη ἐν Ἑλλάδι ὁ συμμαχικὸς πόλεμος, ὁ ἀγέρωχος Δημήτριος (ὁ Φάρις) νομίσας ἑαυτὸν ἱκανῶς ἰσχυρὸν νὰ διαβρῇξῃ τὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην ἡνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι καὶ δευτέραν κατὰ τῆς Ἰλλυρίας ἐκστρατείαν· κατατροπωθεὶς δ' ἐντελῶς κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην καὶ στερηθεὶς ὅλων τῶν Ἰλλυρικῶν κτήσεών του κατέφυγε πρὸς τὸν Φίλιππον, βασιλέα τῆς Μακεδονίας, δι' οὗ ἤλπιζε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ῥωμαίους· κατώρθωσε δ' ἐξαρχῆς διὰ τῶν ἐπιτηδείων καὶ θωπευτικῶν τρόπων του νὰ κερδήσῃ τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ ἦτο ὁ πιστὸς σύμβουλός του καὶ συνάμα ὁ ἀντιζήλος τοῦ Ἀράτου. Ὁ Ἀννίβας κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἶχεν ὑπερβῇ τὰς Ἄλπεις καὶ κατὰ τὸ 217 ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέστησαν τὴν μεγάλην περὶ τὴν Τρασιμένην λίμνην ἥτταν. Τὴν περὶ τούτου δε εἶδον λαβὼν κατὰ πρῶτον ὁ Φίλιππος, δι' ἐπίτηδες ἐκ Μακεδονίας σταλέντος γραμματοφόρου, ἐν ᾧ εὗρίσκετο ἐν τῇ τῶν Νερμίων πανηγύρει, παραυτίκα ἐπέδειξε τὴν ἐπιστολὴν εἰς μόνον τὸν Δημήτριον, ὅστις δραξάμενος τῆς ἀφαιρῆς ταύτης τῷ ἔδωκε τὴν συμβουλὴν νὰ παύσῃ τάχιστα τὸν πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς πόλεμον, παρουσιαζομένης νῦν εἰς αὐτὸν εὐκαιρίας προσφορωτάτης νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐπιβρόχην τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Ἰλλυρίᾳ καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκεῖθεν τὴν εἰς Ἰταλίαν διάβασιν· τοῦ Φαρίου οἱ πειστικοὶ λόγοι ἰσχυσαν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ φιλοδόξου βασιλέως· ὅθεν ἡ κυρία αἰτία, δι' ἣν ὁ Φίλιππος αἴφνης ἐδείχθη εὐδιάθετος νὰ συνομολογήσῃ τὴν προμνημονευθεῖσαν πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς εἰρήνην ἦτο τὸ μελετηθὲν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπιχειρήματά του.

§. 16. Αἱ κατὰ τῆς Ἰλλυρίας καὶ Μεσσηνίας ἐπιχειρήσεις τοῦ Φιλίππου· θάνατος τοῦ Ἀράτου·
Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης.

Ὁ Φίλιππος ἀκολουθῶν τὴν συμβουλὴν τοῦ Δημητρίου Φαρίου, ἐνέβριλε τάχως εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ ἐκυρίευσεν πάλιν τὰς μεθορίου πόλεις, τὰς ὁποίας ὁ τῶν Ῥωμαίων σύμμαχος Σκερδελαιτίδας εἶχε καταλάβει ἐν τῷ μεταξὺ· κατὰ δὲ τὴν παραχειμασίαν ἐνησχολήθη εἰς κατασκευὴν ἱκανῶν λεμβῶν πρὸς εὐκόλον τῶν στρατευμάτων του μετακόμισιν ὅπου ἡ χρεία ἀπῆτει. Εὐθύς δὲ οἱ Ῥωμαῖοι εἰδοποιηθέντες περὶ τῶν ναυτικῶν αὐτοῦ ἐτοιμασιῶν καὶ θέλοντες νὰ βεδαιωθῶσι

μόνον ἂν ἦνε φίλος ἢ ἐχθρὸς ἐπεμψάν πρεσβείαν τινὰ δι' ἧς ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ τὴν παράδοσιν τοῦ Δημητρίου. Μολονότι δ' ὁ Φίλιππος εἰδείξε τὸ πρῶτον ἀφοβίαν καὶ ἀδιαφορίαν, πλεύσας μεθ' ἑκατὸν λεμβῶν ἀμέσως εἰς Ἀπολλωνίαν, ἅμα ὁμῶς ἔμαθεν ὅτι ἐπέρχεται Ῥωμαϊκὸς τις στόλος, κατέλιπε μετὰ πολλῆς σπουδῆς τὸ Ἴόνιον πέλαγος καὶ ἀφίχθη δευτερευτὸς εἰς Κεφαλληνίαν· ἀντί δὲ ν' ἀποπλύνῃ τὸ ὄνειδος καὶ νὰ ἐπωφεληθῇ τὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ Ῥωμαῖοι ἡσυχολοῦντο περὶ τὸν δεινὸν Ἀννιβικὸν ἀγῶνα, ἔμεινε παντάπασιν ἀδρανὴς περιορισθεὶς μόνον εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπιβροχῆς τοῦ τοῦτο δὲ διανοήθη μάλιστα νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Ἰθώμης, φρουρίου οὐχ ἦ-τον τοῦ Ἀκροκορίνθου εὐερεῶς, ἀλλ' ἀπέστη πρὸς τὸ παρὸν τῆς προθέσεώς του ἐπὶ τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀράτου. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀγγελθείσης τῆς περὶ Κάναν φονικωτάτης μάχης, ἥτις ἔφερε τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου, ὁ Φίλιππος ἀναθάρρῃσας ἤρξατο νὰ διαπραγματεύηται μετὰ τοῦ Ἀννίβου· τῶν δὲ διαπραγματεύσεων τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο προσωρινὴ τις συνθήκη, δι' ἧς ὁ τελευταῖος ἐγγυᾶτο εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν ἐπὶ τῆς Ἰλλυρίδος καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, ἰδίως τῆς Κερκύρας, κυριότητα· ἀλλ' ὁ διαπραγματευθεὶς τὴν συνθήκην ταύτην πρεσβευτῆς (Ξενοφάνης Κλεομάχου Ἀθηναῖος) περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες λαβόντες πλήρη γνῶσιν περὶ τῶν βουλευμάτων τοῦ Φιλίππου ἐγκαίρως ἀντέπραξαν εἰς ταῦτα· διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περιέπλεε διαρκῶς στόλος τις Ῥωμαϊκὸς ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει· ἔν' ἀπείργῃ τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας· ὁ Φίλιππος ταρacheὶς ἐκ τοῦ συμβάντος τούτου διέμεινε πάλιν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν ἀμφιβόλῳ καταστάσει. Τέλος δὲ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 215 ἔτους κατήρξατο τοῦ πολέμου καὶ πρῶτον μὲν προσέβαλε τὴν Κέρκυραν μετὰ 120 λεμβῶν ἔπειτα δὲ πλεύσας πρὸς τὴν Ἰλλυρίαν κατέσχε τὸ Ὠρικὸν καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Ἀπολλωνίαν· ἀλλ' ὁ Ῥωμαϊκὸς στόλος σπεύσας ἀνεκτήσατο μὲν ταχέως, διέλυσε δὲ τὴν πολιορκίαν ταύτης· διακλεισθείσης δὲ ἤδη τῆς κατὰ θάλασσαν ἐπανόδου, ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ κύσῃ ἱκανὸν μέρος τοῦ στόλου του, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ, κακῶς ἔχων, διὰ ξηρᾶς εἰς τὰ ἴδια.

Τὴν ζημίαν ταύτην ἐζήτησε ν' ἀναπληρώσῃ διὰ καταπίεσεως τῶν συμμάχων, ὅθεν ἔστρεψε καὶ αὖθις τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν Μεσσηνίαν θέλων ἤδη νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸν πρότερον ἀνεκτέλεστον μεί-

ναντα σκοπὸν τοῦ· τὸ ἀνόσιον δὲ τοῦτο ἔργον ἐπεστράφη εἰς Δημήτριον τὸν Φάριον, ὅς τις ἐπέπεσεν εὐθύς· εἰς τὴν χώραν, θέλων δὲ νὰ λάβῃ ἐξ ἐφόδου τὴν Ἰθώμην οὐ μόνον ἀπέτυγεν, ἀλλὰ καὶ κατέστρεψε τὸν βίον αὐτοῦ ἐλεεινῶς· νῦν δ' ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ ἡ αἰφνυδία ἐπιχείρησις τοῦ διδασκάλου του, τοῦ ὁποῖου αἱ ἀρχαὶ ἐγένοντο εἰς αὐτὸν δευτέρῃ φύσει, ἔλαβε τοιαύτην αἰσχροὴν ἐκθασιν, ἐνεφανίσθη ἀπροκαλύπτως κατὰ τῆς χώρας ἐκείνης καὶ ἤρξατο νὰ τὴν πορῇ. Ὁ Ἄρατος ἀπὸ τῆς πρώτης ἔτι κατὰ τῶν Μεσσηνίων ἐπιβουλῆς τοῦ βασιλέως εἶχεν ἀπομακρυνθῇ τῆς αὐλῆς καὶ παρακχαλόμενος ἠρῆσθαι νὰ συστρατεύσῃ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἠπείρον· ἡδὴ δὲ ἐπὶ τῆς νέας αἰσχρᾶς διαγωγῆς του παροργισθεὶς ἀπεστράφη αὐτὸν παντάπασι, καθόσον μάλιστα περὶ τὸν χρόνον τοῦτον ἔλαβε καὶ ἄλλην ἀποστραφῆς ἀφορμὴν, τὸ γενόμενον εἰς τὸν γυναικωνίτην τοῦ υἱοῦ του ἀδελφίμα. Ἐν τῷ δὲ ἔφερε σιωπηλῶς τὴν διπλὴν ὀδύνην ἐν τῇ ψυχῇ του, ἔλαβε τέλος τὴν ἀμοιβὴν τῆς εἰς τὸν Μακεδονικὸν οἶκον ἀφροσύσεώς του· κατὰ παραγγελίαν δηλονότι καὶ ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Φιλίππου ὁ Ταυρίων, εἰς τῶν στρατηγῶν καὶ αἰσχροῶν τούτου φίλων, ποιησάμενος τὸν Ἄρατον συνήθη τῷ ἔδωκε φάρμακον ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια κατὰ μικρὸν φέρουσιν εἰς φθίσιν· καὶ ἡσθάνθη μὲν ὁ Ἄρατος πόθεν ἡ νόσος του προήρχετο, δὲν τὰ ἀπεκάλυψεν ὅμως εἰμὴ εἰς ἓνα καὶ μόνον τῶν συνήθων του, πρὸς ὃν, ἰδόντα αὐτὸν νὰ πύχαι δίκαιον «*Ταῦτα, εἶπεν, ᾧ Κεράλῳ, τὰ ἐπὶ χεῖρα τῆς βασιλικῆς γιμλίας*» ἀπέθανε δ' ἐν Αἰγίῳ (214 π. Χ.), εὐτυχῶς πρὶν ἢ ἰδῇ τὴν συμφορὰν τοῦ υἱοῦ του, ὅς τις δηλητηριασθεὶς ὥσαύτως, διέηυσε τὸν ὑπόλοιπον βίον του ἐν παραφροσύνῃ. Οἱ Ἀχαιοὶ πάντες ἀναγνωρίζοντες τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρός ἐπένθησαν αὐτὸν ὥς πατέρα καὶ τῷ ἀπέδωκαν θείας τιμᾶς ἐναποθέντες τὸν νεκρὸν του ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Σικυῶνι.

Τὸν Ἄρατον διεδέχθη ὡς ἀρχηγὸς ἡ κεφαλὴ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας ὁ Μαγαλοπολίτης *Φιλοπολίμην*, τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλλάς, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Πλουτάρχου, ὡς ὀψίγονον, μετὰ τοσούτους μεγάλους καὶ ἐνδοξούς στρατηγούς, ἐπιτεκοῦσα ἠγάπησε διαφερόντως, Ῥωμαίων δὲ τις ἐπαινῶν ἔσχατος αὐτὸν *Ἑλλήνων* προσεῖπεν, ὡς οὐδένα μέγαν μετὰ τοῦτον ἔτι τῆς Ἑλλάδος ἄνδρα γειναμένης ἄξιον αὐτῆς. Ἐξ ἀρχῆς δ' ὁ Φιλοποίμην ἠθέλησε νὰ λάβῃ ὡς παράδειγμα τὸν Ἐπαμινώνδαν· ἀλλ' ἂν κατὰ τὸ δραστήριον, συνετὸν καὶ ἀφιλοκερδὲς ἦτο

σχεδὸν ὅμοιοι· αὐτῷ, κατὰ τὸ πρῶτον ὅμως καὶ φιλόανθρωπον ἐμειονέ-
 κτει, καὶ μᾶλλον στρατιωτικῆς ἢ πολιτικῆς ἀρετῆς ἐφαίνετο οἰκείος·
 ἥτο τριακονταετῆς τὴν ἡλικίαν ὅταν ὁ Κλεομένης, βασιλεὺς τῶν Λα-
 κεδαιμονίων, νυκτὸς ἐξαίφνης ἐπέπεσεν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν, καίτοι
 δὲ ἐρρωμένως διαγωνισθεὶς δεν ἐδυνήθη μὲν νὰ ἐξελάσῃ τοὺς πολε-
 μίους, κατῴρθωσεν ὅμως νὰ ἐκκλέψῃ, τρόπον τινά, τοὺς πολίτας τῆς
 πόλεως, δοὺς αὐτοῖς καιρὸν διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἐπιδιώκοντας γενναίας
 ἀντιστάσεώς του νὰ καταφύγωσιν εἰς Μεσσήνην καὶ ἔπειτα προσκα-
 λουμένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν τοῦ· διε-
 κώλυσεν (ὅρ. ἀνωτ. σελ. 221). Ἐν τῇ περὶ Σελλασίαν μάχῃ συνετέ-
 λησε τὰ μέγιστα διὰ τῆς στρατηγικῆς φρονήσεως καὶ τόλμης του, εἰ
 καὶ δεινῶς πληγωθεὶς εἰς τὴν κρίσιν τῆς νίκης, καὶ ὁ Ἀντίγονος ἀνα-
 γνωρίσας τὴν ἀξίαν του τῷ προσέφερεν εὐθὺς ἡγεμονίαν καὶ χρήματα,
 ἀλλ' αὐτὸς παρητήθη μὴ θέλων νὰ ὑποτάσσεται εἰς ἄλλους· ἵνα δὲ
 μὴ μένῃ ἀργὸς καὶ σχολαζὼν ἀπῆλθεν εἰς Κρήτην ἐπὶ στρατείαν, ἀπέ-
 κτησεν ἐκεῖ μεγάλην φήμην ἐν πολέμῳ καὶ ἐπανελθὼν οὕτω λαμπρὸς
 εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ἀπεδείχθη εὐθὺς ἵππαρχος καὶ ἔπειτα πολλάκις
 στρατηγός· διὰ τῆς συστάσεως δὲ ἰσχυροῦ ἵππικου ὥς καὶ διὰ τῶν
 καταλλήλων μεταβολῶν, τὰς ὁποίας πρῶτος εἰσήγαγεν εἰς τὸν ὅπλι-
 σμὸν καὶ εἰς τὸν τρόπον τοῦ μάχεσθαι, ταχέως οἱ Ἀχαιοὶ ἀνεδείχθη-
 σαν ὑπέρτεροι πολλῶν ἀντιπάλων, ὥστε γενόμενοι καθ' ἑκαστοὺς ἀξιο-
 μαχοὶ ἐπαύσαντο νὰ μεταχειρίζωνται ἐπιεικέτους προστάτας· τοιοῦ-
 τοτρόπως δὲ διεξήγαγεν εὐτυχῶς μόνος τὸν πρὸς τὸν τολμηρὸν Μα-
 χαρίδαν, τύραννον τῆς Σπάρτης, πόλεμον, καθ' ὃν καὶ ὁ τύραννος
 αὐτὸς διὰ χειρῶν τοῦ φιλοποίμενος ἀπολέσθη (209)· τασοῦτον δὲ
 φόβον ἐνεποίηι τὸ ὄνομα τοῦ Ἀχαιοῦ τούτου στρατηγοῦ, ὥστε οἱ
 Βοιωτοὶ πολιορκοῦντες τὰ Μέγαρα καὶ ἤδη ἔχοντες τὰς κλίμακας
 προσεληρσισμένους εἰς τὰ τείχη, ἐπὶ μόνῃ τῇ φήμῃ ὅτι ἐκεῖνος πλη-
 σιάζει εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων ἀνεχώρησαν φεύγοντες. Καὶ
 ὁ μετὰ τὸν Μαχαρίδαν δὲ τύραννος τῶν Λακεδαιμονίων Νάβις, ὅστις
 κατέλαβεν αἰφνὴς τὴν Μεσσήνην, ἅμα ἀκούσας αὐτὸν ἐρχόμενον ἀπή-
 γαγεν ἐκ τῆς πόλεως τὴν δύναμιν κατὰ τάχος καὶ οὕτως ἡ Μεσσήνη
 ἠλευθερώθη. — Κατηγορήθη δ' ἀκολούθως ὁ φιλοποίμην ὅτι, ἐν ᾧ ἡ
 πατρίς του ἐπολεμεῖτο ὑπὸ τοῦ Νάβιδος, ἀπεδήμησεν εἰς Κρήτην κατὰ
 πρόσκλησιν τῶν Φορτυνίων· διὰ τοῦτο δὲ οἱ συμπολῖται τοῦ Μεγαλο-

πολιται ὀργισθέντες ἐσκόπουν νά τὸν ἀποξενώσωσιν, ἀλλ' οἱ Ἀχαιοὶ προλαμβάνοντες τὸν ἀπήλλαξαν τῆς καταδίκης ταύτης.

§. 17. Πόλεμος συμμαχικός τῶν Ῥωμαίων καὶ Αἰτωλῶν πρὸς τὸν Φίλιππον· ἡ περὶ Κυνὸς κεφαλᾶς μάχη· ὁ Φλαμίνιος κηρύττων τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἀφ' οὗτου ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη ν' ἀνχωρήσῃ καὶ τὸ δεύτερον ἐκ τῆς Ἰλλυρίας κατησχυμένος, οἱ Ῥωμαῖοι ἐνσχολημένοι εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν πολέμους μικρὸν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς ἀνεμίχθησαν, ἐπεθύμουν ὅμως νά διατηρήσωσι καὶ ἐνταῦθα τοῦ λοιποῦ ἦν ἅπαξ ἐκτίσαντο ἐπιρροήν· ὡς ὅργανα δ' ἐπιτήδεια εἰς ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιθυμίας τῶν ἐθαιώρησαν μάλιστα τοὺς Αἰτωλοὺς, τῶν ὁποίων ἐγίνωσκον τὴν κατὰ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐχθρικὴν διάθεσιν· ὅθεν ἐν ἔτει 211 π. Χ. ἐπέμφθη ὁ Οὐαλέριος Λαιβίνος, ὅστις ἐμφανισθεὶς ἐν τῇ κοινῇ αὐτῶν συνόδῳ, ἐξύψωσε τὴν δόξαν καὶ ἰσχύϊν τῶν Ῥωμαίων καὶ ὑποσχέθη εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς, ὅτι ὡς σύμμαχοι τῆς Ῥώμης θέλουσι προτιμᾶσθαι ἀπάντων ὡς τὸ πρῶτον ὑπερθαλάσσιον ἔθνος, ὅπερ ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν φιλίαν αὐτῆς. Τῆς εἰσαγγελίης δὲ τοῦ Ῥωμαίου ὑποστηρίχθεισης ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ Σκόπα καὶ Δοριμάχου, ἡ κοινότης τῶν Αἰτωλῶν συνήνεσε νά συνομολογήσῃ φιλίαν καὶ συμμαχίαν συνθήκην μετὰ τῆς Ῥώμης. Ἐν τῇ συνθήκῃ δὲ ταύτῃ ὤρισθη ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ θέλουσιν ἐπιχειρήσει εὐθύς τὸν πρὸς τὸν Φίλιππον πόλεμον κατὰ γῆν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι θέλουσιν ὑποστηρίξει τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν κατὰ θάλασσαν· ὅτι ἐπομένως ἅπασαι μὲν αἱ ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Αἰτωλίας μέχρι Κερκύρας ἀλωθησόμεναι πόλεις θέλουσι περιέλθαι εἰς τὴν κυριότητα τῶν Αἰτωλῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὅτι οἱ τελευταῖοι θέλουσι βοηθήσει ἐκείνους πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀκαρνανίας· ἀκολούθως ἐπέμφθησαν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς συμμαχίας· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἤρξαντο αἱ ἐχθροπραξίαι, καὶ οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ὑπὸ τὸν Οὐαλέριον ἐκυρίευσαν τὴν Ζάκυνθον καὶ τὰς Οἰνιάδας καὶ παραδόντες αὐτάς εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς κατὰ τὴν συνθήκην ἀπεχώρησαν εἰς Κέρκυραν· οἱ δὲ Αἰτωλοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀλλ' ἡ γενναία τῶν Ἀκαρνανῶν ἀντίστασις καὶ ἡ εἰδησις τῆς ἐπελεύσεως τοῦ Φιλίππου ἐξήρκασε πρὸς τὸ παρὸν ν' ἀποσοβῇ ἐκείνους ἀπὸ τῆς

μελετηθείσης κατακτήσεως. Τὸ ἐφεξῆς δ' ἔτος ἢ ἐκ τῆς Κερκύρας ἀναχώρησις τοῦ εἰς τὴν Ἰπατεῖαν προβιβασθέντος Οὐαλερίου Λαιβίου ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν τὸ κραταιότατον ἔρρισμα. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων οἱ τε Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Πίλαιοι, ἐν ᾧ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληες ἔμειναν πιστοὶ τοῦ Φιλίππου σύμμαχοι, ἐλπίζοντες παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν τῶν.

Αἱ ἐλπίδες αὗται τοῦλάχιστον δὲν ἐψεύσθησαν ἐν ὧν οἱ Ῥωμαῖοι ἐνησχολημένοι ἀλλαχοῦ δὲν ἐδύναντο νὰ χορηγήσωσιν εἰ μὴ ἀσθενῇ εἰς τοὺς συμμαχοὺς τῶν βοήθειαν· χίλιοι μόνον Ῥωμαῖοι στρατιῶται ἐκ τῶν πληρωμάτων ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ στρατοῦ, θέλοντος νὰ ἐμποδίσῃ τὴν περαιτέρω εἰς τὴν Ἑλλάδα προέλασιν τοῦ Φιλίππου· ἀλλ' ὁ Μακεδὼν ἐνίκησε δις περιφανῶς. Ἐπειδὴ δὲ εἰς μέγα τῶν Ἑλλήνων μέρος ἤρξατο νὰ διεγείρῃται ὁ ἀρχαῖος περὶ τῆς Μακεδονικῆς ὑπεροχῆς φόβος, τούτου ἕνεκα ἔσπευσαν πρὸς τὸν Φίλιππον πρέσβεις Ἀθηναίων, Χίων καὶ Ῥοδίων ἵνα πείσωσιν αὐτὸν νὰ συναμολογήσῃ μετὰ τῶν Αἰτωλῶν εἰρήνην καὶ ἀναχωρήσῃ εἰς Μακεδονίαν. Ὁ Φίλιππος ἐδείχθη εὐδιάθετος πρὸς τοῦτο· ἀλλ' ὅταν οἱ Αἰτωλοὶ ἐνθαβρύνθέντες ἐκ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀττάλου, βασιλέως τοῦ Περγάμου, εἰς Αἴγιναν καὶ τῆς καταπλεύσεως Ῥωμαϊκοῦ τινὸς στόλου ἐν Ναυπάκτῳ ὑπὸ τὸν Πούβλιον Σουλπίκιον, ᾗθέλησαν νὰ ὑπαγορεύσωσι τῆς εἰρήνης τοὺς ὅρους, διέκοψεν εὐθὺς, πλήρης ἀγανακτικῆς, τὰς ἀρξαμένας διαπραγματεύσεις καὶ καταλιπὼν τετρακισχιλίους στρατιώτας εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ὡς ἐπικουρίαν ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στρατοῦ τοῦ εἰς Μακεδονίαν.

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἐστάλη ὁ Α. Μάλιος εἰς Ἑλλάδα ἵνα πληροφορηθῇ ἐκ τοῦ σύνεγγυς περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καί, εἰ δυνατόν, διὰ τῆς ἐμφανισέως του εἰς τοὺς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον τελουμένους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἐπιτύχῃ εὐκαιρίας ἵνα βεβαιωθῇ περὶ τῆς διαθέσεως τῶν αὐτῶθι συνηθροισμένων Ἑλλήνων. Πολλὰ τοῦ Σουλπικίου καὶ τοῦ Ἀττάλου ἀπόπειραι τοῦ νὰ καταλάβωσι τὴν Εὐβοιαν καὶ τὴν παρακειμένην ἡπειρον ἐματαιώθησαν διὰ τῆς ταχύτητος τοῦ Φιλίππου. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν Μακεδονικῶν καὶ Ἀχαικῶν ὅπλων ἔμεινε τοῦ λοιποῦ ἀναμφισβήτητος (τότε οἱ Ἀχαιοὶ κατέλαβον ὑπὸ τὸν Φιλοποίμενα, καὶ ἄνευ τῆς Μακεδονικῆς συνδρομῆς, τὸν τύραννον Μιχαλνίδαν ἐν τῇ φονικῇ περὶ Μαντίνειαν μάχῃ)· οἱ δ' Αἰτωλοὶ ὑπὸ

τῶν Ῥωμαίων ἐγκαταλειφθέντες καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ταπεινωθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην, εἰς ἣν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι συνήνεσαν προθύμως, ὥς ὅντες ἔτι ἐνησχολημένοι περὶ τὰ Καρχηδονικά.

Μολονότι δὲ διὰ τῆς προκειμένης εἰρήνης (204 π. Χ.) ὤρισθη νὰ μένωσι τὰ πράγματα ἐν ᾗ ἦσαν καταστάσει, οὐδὲν ἦττον ὁ Φίλιππος, εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῆς Ῥώμης ἀποβλέπων δὲν ἐδίστασε νὰ σρέψῃ τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν συμμάχων ἐκείνης· τῶν Ῥοδίων, τοῦ Ἀττάλου καὶ τῶν Αἰγυπτίων· τοὺς πρώτους διεπολέμησε κατὰ θάλασσαν πανταχοῦ τοῦ δευτέρου το κράτος ἀνεστάτωσεν ἐντελῶς ὥς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ τεμὲνη ἐκκενώσας τὴν ἀκράτητον ὀργὴν του· ἀπὸ δὲ τῶν τελευταίων, τῶν ὁποίων ὁ τότε νήπιος βασιλεὺς Πτολεμαῖος Εἰ. διετέλει ὑπὸ ἐπιτρόπους ἀνικάνους, ἀφήρεσε, συνεννοημένος μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιγόνου Γ', τὰς κατὰ τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ Θράκης συμμαχικὰς αὐτῶν πόλεις· ὅθεν πάντες οὗτοι, συνάμα δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπειλούμενοι ὡσαύτως παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν συμμάχων του Ἀκαρνάνων, ἐχόντων ἰδίαις ἐκδικήσεως αἰτίαις, ἐπεκαλέσθησαν τότε τὴν προστασίαν καὶ βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων.

Ἡ Σύγκλητος εἰδείχθη ἔτοιμος νὰ χορηγήσῃ τὴν αἰτηθεῖσαν βοήθειαν· ὁ δὲ δῆμος κατεπεπονημένος ἔτι ἐκ τοῦ μακροῦ Καρχηδονικοῦ πολέμου ἠρνήθη μὲν τὸ πρῶτον τὴν συναίνεσίν του, ἀφοῦ ὅμως ὁ ὕπατος Σουλπίκιος Γάλλιος ἀπέδειξεν ἐπ' ἐκκλησίας ὅτι προέκειτο περὶ ἐχθροῦ, ὅστις δὲν ἐχορῆζεν, ὥς ὁ Ἀννίδας, πέντε μηνὸν ἀλλὰ πέντε μόνον ἡμερῶν ἵνα φθάσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, μετεπέσθη παραχρῆμα καὶ οὕτως ἀπεφασίσθη ὁ κατὰ τῆς Μακεδονίας πόλεμος. — Ἔτυχε δὲ ὁ Φίλιππος πολιορκῶν τὴν Ἄβυδον παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον ὅτε Ῥωμαῖός τις πρεσβευτὴς ἐμφανισθεὶς ἐνώπιόν του ἀπηήτησε παρ' αὐτοῦ ἐπιτακτικῶς νὰ παύσῃ πολεμῶν τοὺς συμμάχους τῆς Ῥώμης· δυσανασχετήσας δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐπιταγὴν ταύτην, ἀπάντησε τολμηρῶς ὅτι ἐὰν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν πολεμήσωσι θέλει ἀναδεχθῇ προθύμως τὸν ἀγῶνα.

Ἐν ἔαρι τοῦ 200 ἔτους ὁ ὕπατος Σουλπίκιος μεταβὰς εἰς τὴν Ἥπειρον ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του μετὰξὺ Ἀπολλωνίας καὶ Δυρραχίου· μέρος τοῦ στόλου του ἐπεμφεν εὐθύς εἰς ὑπεράσπισιν τῶν Ἀθηνῶν, πολιορκουμένων ὑπὸ τῶν Μακεδόνων· καὶ ὑπεχώρησαν μὲν μετὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ τὰ Μακεδονικὰ πλοῖα, ὁ Φίλιππος ὅμως κατερέμωσε

τὰ περίξ μετὰ βαρβαρικῆς λύσεως καὶ ἔπειτα ὑπέσχεψεν εἰς Μακεδονίαν ἵνα ὑπερασπίσῃ τὰ δυτικὰ μεθόρια αὐτῆς. Εἰς τοὺς Ῥωμαίους προσηλθον ἤδη νέοι σύμμαχοι: ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰλλυρίας *Πλευράτος* καὶ ὁ τῶν Ἀθαμάνων *Ἀμόντινδος*, ὅστις συνήργησε νὰ προσελκύσῃ καὶ τοὺς κατ' ἀρχὰς ἀμφιβόλους Λίτωλους. Μολκταῦτα οὔτε ὁ Σουλπίκιος, οὔτε ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν κατὰ τὴ ἐξῆς ἔτος ὕπατος *Οὐέλλιος* ἐδυνήθησαν νὰ πράξωσιν ἄξιόν τι λόγου κατὰ τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἐν τοσούτοις ὀχυρώσεσιν τὰ στενὰ πλησίον τῆς Ἀντιγονίης εὐρίσκετο ἕτοιμος εἰς ἄμυναν.

Τέλος δ' ἐφάνη ὁ ἀνὴρ, ὅστις ἔμελλε νὰ δώσῃ ὀριστικὸν εἰς τὸν προκείμενον Μακεδονικὸν πόλεμον πέρας (197)· οὗτος δὲ ἦν ὁ *Κόρινθος Φλαμινίος*, τριακονταετὴς μόλις, ἱκανὸς μὲν νὰ παραταχθῇ κατὰ τῶν Μακεδόνων, ἐπιτήδειος δὲ νὰ οἰκειώσῃ, διὰ τῆς παιδείας καὶ τῶν τρόπων του, τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Ῥώμης· εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἐκλεκτοτέρους στρατιώτας, οἵτινες ἐγυμνάσθησαν καὶ διεκρίθησαν ἐν τοῖς ἐσχάτοις κατὰ τὴν Ἀφρικὴν καὶ Ἰσπανίαν πολέμοις· ἀφοῦ δ' ἔμεινεν ἱκανὸν χρόνον ἀντικρὺ τοῦ ὀχυρωμένου Φιλίππου μαθὼν παρὰ τινος Ἡπειρώτου ἡγεμόνος, ὅτι ὑπῆρχεν ἀτραπὸς τις φέρουσα διὰ τοῦ ὄρους πέραν τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρώσεων, ἐπεμψεν ἀμέσως μέρος τοῦ στρατοῦ του καὶ περιεκύκλωσε τοὺς Μακεδόνας, οἵτινες ἰδόντες τὸν κίνδυνόν κατέλιπον ἀμέσως τὴν ὀχυρὰν τῶν θεσίν, καταστᾶσαν ἀνωφελῇ, καὶ διεσώθησαν εἰς Θεσσαλίαν. Ἐνῶ δὲ οὗτοι ἐλεηλάτουν ἀσπλάγχχως τὴν χώραν ταύτην καὶ τοὺς κατοίκους τῆς, ἐξεναντίας ὁ Φλαμινίος ἐδείκνυε πανταχοῦ μετὰ προέσεως τοσαύτην ἡμερότητα, ὥστε πολλὰ Ἑλληνικὰ πόλεις τὸν ἐδέχθησαν ὡς σωτῆρά των καὶ ἐντὸς τῶν Θερμοπυλῶν Λοκρεῖς, Φωκίς καὶ Εὐβοία (πλὴν τῆς Χαλκίδος ἐχούσης Μακεδονικὴν φρουράν) παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν προθυμότετα. Ἐν ᾧ δ' ἐτοιμαζέτο νὰ πολιορκήσῃ τὴν Κόρινθον, κατάρθωσε νὰ ἐλκύσῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ αὐτὴν τὴν τότε ἰσχύουσαν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ἐκτὸς ὀλίγων πόλεων, αἵτινες ἔμειναν πισταὶ εἰς τὴν ὁμοεθνεῖ Μακεδονικὴν συμμαχίαν. Προσέτι δὲ καὶ οἱ Βοιωτοί, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἦσαν μετὰ τοῦ Φιλίππου συνδεδεμένοι, προσετέθησαν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν συμμαχίαν, ὅχι διότι ἐπεισθῆσαν εἰς τὰς ἐνθέρους ὑπὲρ αὐτῆς προτροπὰς τοῦ Ἀττάλου, ἀλλὰ διότι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς αἰφνιδίου ἐμφανίσεως Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ὅστις δὲν ἤπρινεν εἰς αὐτοὺς ἄλλην ἐκλογὴν.

Ταρχηβείς ἐκ τῶν προόδων τούτων ὁ Φίλιππος, ὅστις εὗρίσκειτο τότε ἐν Δημητριάδι, ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Φλαμινίνου πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχεν εἰμὴ δύο μόνον μηνῶν ἀνακωχὴν ἵνα ζητήσῃ ἐν Ρώμῃ τὴν εἰρήνην. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρεσβευταὶ αὐτοῦ, γενομένης παρὰ τῆς Συγκλήτου τῆς αἰτήσεως τοῦ νὰ παραχωρηθῶσιν ἀμέσως αἱ τρεῖς ὀχυραὶ πόλεις: Χαλκίς, Δημητριάς καὶ Κόρινθος, ἀπεφάνθησαν ὅτι δὲν εἶχον πρὸς τοῦτο τὴν πληρεξουσιότητα, ἐκ τούτου ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν ἀπέβη ματαία καὶ ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Οἱ ἐχθρικοὶ στρατοὶ εὗρέθησαν ταχέως ἀπέναντι ἀλλήλων ἐν Θεσσαλίᾳ οὐ μακρὰν τῶν Φαρσάλων παρὰ τινὰ σειρὰν λόφων, οἵτινες ὡς ἐκ τοῦ σχήματός των καλοῦνται *Κυνὸς Κεφραλαί*· κατὰ τὴν ἐνταῦθα δὲ γενομένην κρίσιμον μάχην (197) ἡ μέγχι τοῦδε πάντοτε φοβερὰ καὶ ἀήττητος Μακεδονικὴ φάλαγξ ἕνεκα τῆς ἀναρμύστου τοποθετήσεώς της ἠττήθη, ὑποκύψασα εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ Αἰτωλικοῦ ἱππικοῦ καὶ εἰς τὸ βάρος τῶν Ρωμαϊκῶν λεγεῶνων· μόλις δ' ὁ Φίλιππος ἐσώθη μετ' ὀλίγων, καὶ διὰ τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀναζεύξας ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ ἐκεῖθεν παρὰ τοῦ Φλαμινίνου νέαν ἀνακωχὴν καὶ νέους περὶ εἰρήνης λόγους νὰ προτείνῃ· ὁ δὲ Φλαμινίνος μαθὼν ὅτι ὁ τῆς Συρίας βασιλεὺς Ἀντίοχος ἡτοιμάζετο εἰς πόλεμον καὶ ὑποπτεύων μὴ ἐντεῦθεν ἀναπτερωθῶσι τοῦ Φιλίππου αἱ ἐλπίδες τῷ παρεχώρησεν ἐτοίμως, συνευδοκούσης καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς συγκλήτου, τὴν αἰτηθεῖσαν εἰρήνην, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἐξῆς ὅροις: α) ν' ἀφήσῃ αὐτονόμους ὅλας τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην πόλεις καὶ ὅπου τυγχόν ὑπῆρχον Μακεδονικαὶ φρουραὶ νὰ τὰς ἀποσύρῃ· β) νὰ παραδῶσῃ εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸν στόλον του ἐκτὸς πέντε σκαφῶν· γ) νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν Ρώμην χίλια τάλαντα τὰ μὲν ἡμίση παραυτίκα, τὰ δὲ ἄλλα ἡμίση κατὰ φόρους ἐν ἔτεσι δέκα· δ) νὰ πέμψῃ τὸν δεύτερον υἱὸν του Δημήτριον ὀμηρον εἰς τὴν Ρώμην καὶ ε) νὰ ᾔνε τοῦ λοιποῦ σύμμαχος τῆς Ρώμης ἔχων ταῦς αὐτοὺς μετ' ἐκείνης φίλους καὶ ἐχθρούς.

Ἄμα δὲ λαβόντος πέρας τοῦ προκειμένου πολέμου, ὁ Φλαμινίνος ἐθεώρησε πρόσφορον τὸν χρόνον ἵνα διατάξῃ καὶ τὰς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων. Ἠγγίζε τότε ἡ πανήγυρις τῶν Ἰσθμίων, καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνας, μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ Φιλίππου, περιέμενον ν' ἀκούσωσι τὴν ἀπόφασιν τῆς τύχης των, συγγέρουσιν ἐν αὐτῇ πλήθη ἀναρίθμητα·

μετοῦ πολυ ἐφάνη ἐκεῖ καὶ ὁ Φλαμινῖνος· ὅταν δὲ πάντες ἔλαβον τὰς θέσεις των ἵνα θεωρήσωσι τοὺς ἀγῶνας, αἶφνης κῆρυξ τις προελθὼν εἰς τὸ μέσον ἀνήγγειλε γεγωνυῖα τῇ φωνῇ· ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι κηρύττουσιν αὐτονομίους πάσας τὰς μέχρι τοῦδε εἰς τὸν Φίλιππον ὑποκειμένας Ἑλληνικὰς πόλεις· μὴ δυνηθέντων δὲ πάντων νὰ ἀντιληφθῶσι τοῦ κηρύγματος, ἐπανελήφθη τοῦτο καὶ αὖθις· τότε μέγας ἀλλалаγμός καὶ εὐφημῖαι ἀπέραντοι διηγέρθησαν πανταχόθεν· ὅλοι ἔσπευσαν πρὸς τὸν Φλαμινῖνον νὰ τὸν εὐχαριστήσωσι καὶ, εἰ δυνάτον, νὰ τοῦ ἀσπασθῶσι τὴν χεῖρα. Ἰδοὺ ἔθνος, ἔκραζον, ὅπερ ἰδίαις δαπάναις καὶ δι' ἰδίων κινδύνων ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ἐλευθερίας.—Οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες δὲν ἐμάντευον ἔτι ὅτι οἱ νῦν σωτῆρες των ταχέως θέλουσι γενῆ δεσπότης αὐτῶν, καὶ ἡ δοθεῖσα αὐτοῖς ἐλευθερία, τῆς ὁποίας δὲν ἐγνώριζον πλέον τὴν χρῆσιν, ἤθελε μεταβληθῇ εἰς δουλείαν!

Κατὰ τὴν νέαν δὲ τῶν τῆς Ελλάδος πραγμάτων διάταξιν ἔλαβον μεταξύ ἄλλων ἡ μὲν Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία πάνθ' ὅσα οἱ Μακεδόνες ἐξουσίαζον πρότερον ἐν Πελοποννήσῳ, αἱ δὲ Ἀθηναὶ τὰς νήσους Πάρον, Ἰμβρον καὶ Σκῦρον καὶ οἱ Αἰτωλοὶ μόνον τὴν Ἀμβρακίαν· ἡ δὲ Θεσσαλία διηρέθη εἰς τέσσαρας πολιτείας. Συναινέσει δὲ τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου ὁ Φλαμινῖνος ἐπεχείρησε μετὰ τῶν Ἑλλήνων, στρατηγουμένων ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος, πόλεμον κατὰ τοῦ παρὰ πᾶσι μισητοῦ Νάβιδος, τυράννου τῆς Σπάρτης· ἀλλὰ καίτοι δυνάμενος νὰ τὸν καταστρέψῃ ἤρκεσθῃ, γενομένης εἰρήνης, νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ μόνον τὸ Ἄργος καὶ τὰς παραλίαις τῆς Λακωνίας· τοῦτο δ' ἐπραξεν, ὡς λέγεται, ἐν μέρει μὲν ἐκ ζηλοτυπίας πρὸς τὸν κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν διακριθέντα Φιλοποίμενα, ἐν μέρει δ' ἐξ αἰσχροῦ καὶ βδελυκτῆς προθέσεως τοῦ ν' ἀφήσῃ ἐχθρὸν μὲν ἐπίφοβον εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ὄργανον δὲ τῶν Ῥωμαίων χρήσιμον δι' ἄλλας περιστάσεις. Ἐν τοῦτοις ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἐνέκρινε τὰ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῆς πραχθέντα καὶ ἵνα δείξῃ ἄλλως εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι ἤθελεν ἀληθῶς τὴν ἐλευθερίαν των ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς Ελλάδος ὅλον αὐτῆς τὸν στρατὸν· ὅταν δὲ ὁ Φλαμινῖνος ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τοὺς ἐν Κορίνθῳ συναθροισθέντας πληρεξουσίους τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, πάντες ἐδήλωσαν καὶ αὖθις τὴν ἀμετρον χαράν των καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς πρὸς τὴν Ῥώμην εὐγνωμοσύνης των ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρωσι δῶρον ὅλους

τοὺς κατὰ καιρὸν αἰχμαλωτευθέντας ἢ ἐν Ἑλλάδι ἄλλοθεν πωληθέν-
τας Ῥωμαίους, οὐκ ὀλίγους τὸν ἀριθμὸν. Οἱ ἐλευθερωθέντες δὲ οὗτοι
ἀπετέλεσαν τὸν ὡραιότατον στολισμὸν τοῦ τριημέρου ἐν Ῥώμῃ θριαμ-
βοῦ τοῦ Φλαμινίου (194), τὸν ὅποιον ἐλάμπρυναν προσέτι καὶ πολ-
λὰ πολύτιμα λάφυρα, ἀριστουργήματα τέχνης, ὅπλα, ἀσπίδες κτλ.

§. 18. Ὁ πρὸς τὴν Σπάρτην πόλεμος τῶν Ἀχαιῶν καὶ ὁ
τοῦ Ἀντιόχου καὶ τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τοὺς Ῥω-
μαίους· ἀπόστασις τῆς Μεσσηνίας· τελευτῇ
τοῦ Φιλοποίμενος· Λυκόρτας.

Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἑλλάδος οἱ
Αἰτωλοὶ, νομίζοντες ἑαυτοὺς ἡδικημένους ὥς μὴ ἀρκούντως βραβευ-
θέντας ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀνθ' ἧς παρέσχον αὐτοῖς ἐπικουρίας εἰς τὴν
τοῦ Φιλίππου κατατρόπωσιν, ἐσκέπτοντο σπουδαίως πῶς νὰ τοὺς ἐκ-
δικηθῶσιν· ἀνίσχυροι δὲ νὰ πραγματοποιήσωσι δι' ἑαυτῶν τὴν ἐπι-
θυμίαν τῶν ἐπιτυχῶς, ἐζήτησαν νὰ ἐρεθίσωσι τοὺς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ
πρὸς τὴν Ῥώμην μίσους ἐμπνεομένους βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας καὶ
τῆς Συρίας καὶ τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης εἰς πόλεμον κατ' αὐτῆς ἢ
κατὰ τῶν ἀφοσιωμένων εἰς αὐτὴν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἐκ τούτων, τότε
νῦν, μόνον ὁ Νάβις, φέρων βαρέως τὴν ταπείνωσίν του, ἐνέδωκεν εὐ-
κόλως εἰς τὴν προτροπὴν τῶν· ὅθεν κατὰ τὸ δεύτερον ἤδη ἀπὸ τῆς
τοῦ Φλαμινίου ἀναχωρήσεως ἔτος ἀνεκαίνισε τὸν ἀγῶνα καὶ κατέ-
λαβεν ἀμέσως τὰς ἀσθενῶς φρουρουμένας παραλίους τῆς Ἀκωνίας
πόλεις ἐκτὸς τοῦ Γυθίου, οὗτινος ἡ ὑπεράσπισις εἶχεν ἐπιτραπῇ εἰς
τοὺς Ἀχαιοὺς· ἡ πολιορκία δὲ τούτου ἠνάγκασε τοὺς τελευταίους νὰ
κινήθωσιν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης.

Ὁ πόλεμος οὗτος, μακρὸς κατὰ τὴν διάρκειαν, πεισματώδης δὲ
καὶ στυγερὸς κατὰ τὴν διεξαγωγὴν του, γενόμενος, σχεδὸν ἄνευ συν-
δρομῆς καὶ μετ' ἀπαρεσκείας μάλιστα τῶν Ῥωμαίων, παρὰ μόνης τῆς
Ἀχαικῆς συμπολιτείας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλοποίμενος, ἀπῆλ-
λαξε μὲν τὴν Σπάρτην ἀπὸ τῆς τυραννίας τοῦ Νάβιδος διὰ τῆς προ-
δοσίας αὐτῶν ἐκείνων, οὗς οὗτος ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του, τῶν Αἰ-
λῶν, συνεπήγαγεν ὅμως ἐπὶ τέλους (188 π. Χ.) τὴν ἀνατροπὴν παν-
τὸς, ὅπερ ἡ Ἀκεδαιμονία κατὰ τοὺς τραχώδεις χρόνους ἐδυνήθη νὰ
διασώσῃ ἐκ τῆς ἀρχαίας ιδιότητός της. Οἱ Ἀχαιοὶ δηλονότι μὴ ἀρ-

κρεθέντες νὰ θραύσωσι τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, ἠθέλησαν νὰ ἐξαλειψῶσι παντάπασιν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου τὸ ἀρχαῖον Σπαρτιατικὸν πνεῦμα· διὸ ἀφοῦ ὑπεχρέωσαν τοὺς Σπαρτιάτας· νὰ καθαιρέσωσι τὰ τείχη των (ἅτινα, τὸ πρῶτον κατὰ τῶν προσβολῶν Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ τοῦ Πύρρου ἐκ τοῦ προχείρου ἐγεθέντα, ἔπειτα ἐξετάθησαν καὶ ἐτελειοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Νάβιδος), ν' ἀπολύσωσι τοὺς ξένους μισθοφόρους νὰ ἐξορίσωσιν ὅλους τοὺς ὑπὸ τῶν τυράννων ἀπελευθερωθέντας καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν καταταχθέντας Ἐλλώτας, νὰ ἐπιτρέψωσι δὲ ἐξεναντίας τὴν ἀόδοον ὅλων τῶν φυγάντων καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν εἰς τὰ κτήματά των· τέλος τοὺς διέταξαν ν' ἀπκρυνθῶσι τὴν Λυκούργειον ἀγωγὴν καὶ πολιτεῖαν καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ περδεχθῶσι τὴν Ἀχαικὴν. Τοιουτοτρόπως δὲ ἡ Σπάρτη τεταπεινωμένη προσελήφθη εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἀχαιῶν (ὕστερότερον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπανήγαγον, ὅσον αἱ περιστάσεις, ἐπέτρεπον, τὴν πατριὸν ἐκείνης πολιτεῖαν).

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ πρὸς τὴν Σπάρτην πολέμου τῶν Ἀχαιῶν οἱ Αἰτωλοὶ, ἀφοῦ ἴδον ματαιωθέντας τοὺς σκοποὺς των πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἐπιρροῆς των ἐν Πελοποννήσῳ, πεπειθότες εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ παρ' αὐτῶν προσκληθέντος Ἀντιόχου, βασιλέως τῆς Συρίας, ἐσπούδασαν ν' αὐξήσωσι τὴν δύναμιν των ἐν τῇ βορείᾳ Ἑλλάδι. Ἡ Δημητριάς, πρὸ τῆς ἐλεύσεως ἤδη τοῦ Ἀντιόχου, περιήλθε διὰ προδοσίας εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν· μικρὸν δ' ἔπειτα ἀρίχθη διὰ θαλάσσης ὁ Ἀντίοχος (192) εἰς Πτελεὸν ἐν τῷ Παγασσητικῷ κόλπῳ ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ μυρίους μόνον πεζοὺς, πεντακοσίους ἵππους καὶ ἑξ ἑλέφαντας. Κατ' ἀρχὰς οἱ Αἰτωλοὶ ἰδόντες τὴν μικρὰν δύναμιν, μεθ' ἧς ἐνεφανίσθη ἐναντίον τῶν προσδοκιῶν των, δυσηρεστήθησαν· ὅταν ὁμως οὗτος ἀκολούθως πεπραγμένος εἰς τὴν ἐν Λαμία συνηγμένην Αἰτωλικὴν σύνοδον ἀνήγγειλεν «ὅτι δὲν θέλει φρεσθῇ οὐδεμιᾷς δαπάνης, καὶ οὐδένα κόπον καὶ κίνδυνον θέλει φορηθῇ ἕως οὗ ἄρῃ ἀπὸ τοῦ τραχήλου των τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγόν, δώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀναδείξῃ τοὺς Αἰτωλοὺς τὸ πρωτεῖον ἐν αὐτῇ ἔθνος» ἐχαιρετῆθη μετ' ἀλαλαγμοῦ καὶ ἀνηγορεύθη ἀμέσως ἀρχηγὸς τοῦ Αἰτωλικοῦ στρατοῦ. Τριάκοντα δὲ ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων Αἰτωλῶν προσετέθησαν εἰς τὸ συμβούλιόν του.

Ἀλλ' ὁμως αἱ κοιναὶ ἐπιχειρήσεις δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς ὁποίας
(ΤΟΜΟΣ Β΄.)

ἡ δύναμις καὶ ἡ φήμη τοῦ βασιλέως παρείχον ἐλπίδας· τόσον ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τῆς εὐπερακπίστου Χαλκίδος, ὅσον καὶ αἱ προσπάθειαι εἰς διέγερσιν τῶν Βοιωτῶν καὶ αὐτῶν τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῆς Ῥώμης· ἀπέτυχον· οἱ τελευταῖοι μάλιστα ἐν τῇ κατὰ τὸ Αἴγιον συνόδῳ, ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ αὐθις εἰς Ἑλλάδα ἐπανελθόντος Φλαμίνίου, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τε τοῦ Ἀντιόχου καὶ τῶν Αἰτωλῶν. Ἢ ἐπὶ τέλους δὲ κατορθωθείσα ἄλωσις τῆς Χαλκίδος καὶ ἡ μετ' ὀλίγον ἐπειτα γενομένη κατάληψις ὅλης τῆς Εὐβοίας ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου ἐξούψωσαν εἰς τὸ ἔπακρον τὰς ἐλπίδας τῶν Αἰτωλῶν, καὶ εἰς τὴν Ῥώμην αὐτὴν ἤρξαντο νὰ ἐμπνέωσι φόβον· ἀλλ' ὁ Ἀντιόχος, παρὰ τῷ ὁποίῳ εὕρισκετο τότε ὡς πρόσφυξ ὁ περιώνυμος Ἀννίβας, ἀντὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν συμβουλὴν τούτου, τοῦ νὰ μεταστήσῃ ἀμέσως τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατέτριβεν ἐν τούτοις τὸν πολύτιμον χρόνον εἰς ματαίᾳς μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν διαπραγματεύσεις καὶ κατηνάλισκε τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ του εἰς βίον ἀκόλαστον ἐν Εὐβοίᾳ· ἡ κυρίευσις τινῶν πόλεων ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἡ κατάληψις τῆς Ἀκαρνανίας ὑπῆρξαν τὸ μόνον κέρδος τῆς μεγάλης ἐλπίδας παρασχούσης ἐκστρατείας του εἰς Ἑλλάδα.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἤδη τοῦ ἔαρος τοῦ 191 ἔτους στρατὸς Ῥωμαϊκὸς διοικούμενος ὑπὸ τοῦ ὑπάτου *Αἰκλίου Γλαβρίωνος*, τὸν ὁποῖον ἠκολούθουν ὡς ἀπλοὶ ἀρχηγοὶ λεγεόνων καὶ οἱ πρόφην ὕπατοι· Πόρκιος Κάτων καὶ Οὐαλέριος Φλάκος, ἐμφανισθεὶς εἰς Θεσσαλίαν κατῴρθωσεν, ἔχων καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, νὰ ἀνακτῇ ἐν βραχεὶ χρόνῳ τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου αὐτόθι καταληφθέντας τόπους· ἐν τοσοῦτῳ δ' ὁ βασιλεὺς μὴ ἔχων δυνάμεις ἀρκούσας ἵν' ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Θεσσαλίας καὶ θέλων ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν περαιτέρω πρόοδον αὐτῶν ἠρκέσθη νὰ καταλάβῃ τὰς Θερμοπύλας, ὅπου προσεκάλεσε καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς νὰ τὸν ὑποστηρίξωσι διὰ πάσης τῆς δυνάμεώς των· μόλις ὅμως τετρακισχίλιοι ἐξ αὐτῶν ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ Συριακὸν στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον πάλιν μετοῦπολιν ἐγκατέλιπον σπεύδοντες νὰ προφυλάξωσι τὴν Ἡράκλειαν καὶ τὴν Ἰπάτην· ὁ Ἀντιόχος ἐνόμισεν ἑαυτὸν κατ' ἀρχὰς ἱκανῶς ἐξησφαλισμένον καὶ ἀήτητον ἐν τῇ φύσει ἰσχυρᾷ θέσει του· ἀλλ' ὅταν ὁ Ῥωμαῖος ὕπατος, τοῦ ὁποίου αἱ δυνάμεις ἦσαν σχεδὸν διπλάσιαι τῶν ἐχθρικῶν, ἐπλησίασεν εἰς τὰ στενά,

ἤρξατο νὰ φοβῆται ὑποπεύων μὴ οὗτος διαβάς τὸ παρακείμενον ὄρος τὸν περικλείσῃ, ὡς ποτε ὁ Ξέρξης διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἐδυνήθη νὰ περικυκλώσῃ τοὺς Σπαρτιάτας· διὸ ἐζήτησε παρὰ τῶν Αἰτωλῶν, τῶν ἐγκλεισθέντων ἐν Ἡρακλείᾳ, νὰ καταλάβωσι τὰς κορυφὰς τῆς Οἴτης· ὑπαρχούσης δὲ διαφωνίας μεταξὺ αὐτῶν, μόνον οἱ ἡμίσεις ἐδείχθησαν πρόθυμοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἔμειναν ἐν Ἡρακλείᾳ· ἐπειδὴ δὲ ἡ κρίσις τοῦ ἀγῶνος ἐξήρτητο ἀπὸ τῆς ἀπελάσεως τῶν τὰς κορυφὰς κατεχόντων, ὁ Ἀκίλιος ἐπεμψε πρὸς τοῦτο τετρακισχιλίους στρατιώτας ὀδηγουμένους ὑπὸ τοῦ Πορκίου Κάτωνος· μικρὸν δὲ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἐφθασεν οὗτος εἰς τὴν κορυφὴν (τὸν Καλλιδρομον) καὶ ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν ἐγθρόων, ἀμεριμνώντων καὶ κοιμωμένων, τοὺς μὲν αὐτῶν κατέκοψε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασε νὰ φύγωσιν ἐν ἄκρᾳ ταραχῇ διὰ τῶν κρημνῶν· τότε δ' αἰφνης οἱ Σύροι κατὰ νώτων καὶ κατὰ πρόσωπον συνάμα προσβλήθέντες κατεπλάγησαν τοσοῦτον ὥστε κατέλιπον τὰς θέσεις των καὶ ἐβρίψαν τὰ ὅπλα ἵνα διασωθῶσι τάχιν· ἀλλ' εἰς μάτην! οἱ πλεῖστοι ἐσφάγησαν ἢ ἡχμαλωτεύθησαν· μόλις δὲ 500, ἱππεῖς κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐσώθησαν καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἐπλευσεν εἰς Χαλκίδα καὶ ἐκεῖθεν, ἀμεριμνῶν παντάπασιν περὶ τῆς τύχης τῶν συμμάχων του, ἀνεχώρησε τάχιστα εἰς Ἀσίαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι προήλασαν ἤδη, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως, διὰ τῆς Φωκίδος καὶ Βοιωτίας καὶ ἐντεῦθεν διεπεραιώθησαν εἰς Εὐβοίαν· αἱ ἀποστᾶσαι πόλεις παρεδόθησαν, καὶ πρὸς ὅλας μὲν ὁ Ἀκίλιος προσηνέχθη μεγαλοψύχως, μόνον δὲ τὴν Χαλκίδα ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ δι' ἣν πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἔδειξεν ὑπόκλισιν, διὰ τῆς μεσολαβήσεως ὅμως τοῦ Φλαμίνιου κατεπραῦνθη. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Αἰτωλοὶ, ἀφοῦ τὸ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγκλεισθὲν αὐτῶν σῶμα μετὰ πεισματώδη ἄμυναν ἠναγκάσθη νὰ συνθοκολογήσῃ, ἐδείχθησαν εὐδιάθετοι νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῶν Ῥωμαίων εἰρήνην καὶ ἐπεμψαν πρὸς τοῦτο πρεσβευτὰς, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ Φαινέας· ὅταν δὲ οὗτοι ἐμφανισθέντες ἐνώπιον τοῦ νικητοῦ ἤκουσαν τοὺς ὅρους, ἐφ' οἷς μόνον τοῖς παρεχωρεῖτο ἡ εἰρήνη, ἤτοι νὰ ἐρχεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν πλίστιν τῶν Ῥωμαίων καὶ νὰ παραδώσωσι τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ πρωταίτιους τοῦ πολέμου, ἀπέβριψαν αὐτοὺς μετ' ἀγανακτήσεως ἐπὶόντες· «δὲν ἐρεπιστεύθημεν εἰς Σὲ ὡς δοῦλοι ἀλλ' ἐλπίσαμεν εἰς τὸν θεόντα

λόγον σου καὶ πεπεισμεθα ὅτι πράττετε ἀφρόνως ὅταν ζητῆτε παρ' ἡμῶν πράγματα ἀντιβαίροντα εἰς τὴν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων (*). Ἀποφασίσαντες δὲ νὰ ὑπερασπίσωσι διὰ πάσης θυσίας τὴν ἐλευθερίαν, ἐπωφελήθησαν τὴν παραχωρηθεῖσαν αὐτοῖς βραχείαν προθεσμίαν ἀνακωχῆς πρὸς συνάντησιν τῆς δυνάμεως τῶν ἐν Ναυπάκτῳ ἵνα ἐντεῦθεν ἐκδιώσωσι τὴν συγκατάβασιν τῶν Ῥωμαίων· ἀφοῦ ὅμως ὁ ὕπατος, ὅστις εὐθὺς ἐπολιόρκησε στενωπῶς τὴν ὀχυράν ἐκείνην πόλιν, τοὺς κατήντησεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμυχανίαν, ἥρξαντο νὰ αἰσθάνωνται τὸ δυσκατόρθωτον τῆς ἀποφάσεώς των. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τούτου ὁ Φλαμίνιος, ὑπὸ φιλανθρωπίας δῆθεν κινούμενος, μετέβη ἐκ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ῥωμαίων· καίτοι δὲ εἰδὼς πόσον ἀξιόλογος ἦτον ἡ ἄλωσις τῆς Ναυπάκτου· ἐσπούδασεν ὅμως νὰ τὴν ἐμποδίσῃ ἵνα μὴ ἀμαυρωθῇ ἡ δόξα του καὶ μὴ ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος προστασία· ἐπὶ σκοπῷ δὲ τούτῳ νὰ γενῇ ὁρατὸς εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπεχείρησε νὰ περιέλθῃ τὰ τεῖχη· ἅμα δὲ οἱ στενοχωρημένοι τὸν παρετήρησαν, ἔτειναν πρὸς αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειάν του· ὅθεν ἐπὶ τῇ μεσιτείᾳ τούτου ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὁ νικητὴς νὰ ἐξαίτηθῶσι διὰ πρέσβων τὸ ἔλεος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ· μετὰ μακράν δὲ μέλλησιν ἡ Σύγκλητος συγκατετέθη μὲν, ἐν τῇ κατὰ τὸ 190 ἔτος συνομολογηθείσῃ εἰρήνῃ, ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐλευθερίαν των, τοῖς ἀφῆρσεν ὅμως δι' ἐπιβολῆς βαρυντάτου φόρου (500 Εὐβοϊκῶν ταλάντων) τὰ μέσα τοῦ νὰ ποιήσωσι τοῦ λοιποῦ χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας ταύτης. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ Ῥωμαῖοι ἔμειναν κάτοχοι ὅλων ἐκείνων τῶν πόλεων, ὅσαι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φλαμίνιου εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν των εἴτε διὰ τῶν ὀπλῶν εἴτε δι' ἐκουσίας ὑποταγῆς.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀντιόχου καὶ τὴν ταπείνωσιν τῶν Αἰτωλῶν, ἡ μόνη ἐλπίς τῶν νομιζόντων ἔτι δυνατὴν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἔμεινεν ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ἥτις, ἀφοῦ καὶ

(*) Ὁ Αἰβίος μνημονεύων (L. XXXVI) τοὺς λόγους τούτους τῶν Αἰτωλῶν, παραθέτει καὶ τὴν οὐχ ἤττον ἀγέρωχον τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου ἀπάντησιν· ἔχουσιν οὕτω «μικρὸν μοί μέλλει ἀληθῶς νὰ ἡξεύρω τί ἀντίκειται πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ ἔθιμα, ἐν ᾧ ἐγὼ κατὰ Ῥωμαϊκὴν συνήθειαν δίδω διαταγὰς εἰς ἡττημένους, οἵτινες παραδίδονται εἰς τὴν ἐξουσίαν μου».

ἡ Σπάρτη ὑπεχώρησε, μηδένα πλέον ἐχθρὸν ἐν Πελοποννήσῳ ἔχουσα εὐρίσκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς της· ἔζη δ' ἔτι ὁ κραταῖος αὐτῆς πρόμαχος, ὁ Φιλοποίμην, ὅστις ὅμως, ὡς ἐμβριθὲς πολιτικὸς, θεωρῶν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐζήτουν ἤδη ἀφορμὰς ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἀρσπονδίας πράγματα, προσέειπε μᾶλλον παντὸς ἄλλου τὸν ἐπικείμενον αὐτῇ κίνδυνον· διὸ ἐσπούδασε παντὶ σθένει, ὅσον ἐξήρτητο ἀπ' αὐτοῦ, νὰ τὸν ἀποτρέψῃ, ἐναντιούμενος εἰς πάντα ὅν ἔδωκε πολιτευόμενον πρὸς χάριν τοῦ ὁποίου ἐφοβεῖτο ἐχθροῦ. Οὕτως, ὅταν ὁ παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς ἰσχύων συμπολίτης τοῦ Ἀρίσταινος συνεβούλευσεν αὐτοὺς ποτὲ, ἐν συνεδρίῳ, νὰ μὴ δεικνύωνται ἀχάριστοι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους οὐδὲ νὰ ἀντιτάσσωνται εἰς τὴν θέλησίν των, μέχρι τινὸς ἐκεῖνος ἤκουε σιωπῶν καὶ βαρυθυμῶν, ἀλλ' εἰς τέλος μὴ δυνηθεὶς νὰ κρατήσῃ τὴν ἐργάν του εἶπε πρὸς τὸν Ἀρίσταινον «τί σπεύδεις, ὦ ἄνθρωπε, τὴν πεπρωμένην τῆς Ἑλλάδος ἐπιθεῖν;».

Κατὰ τὸ 185 ἔτος π. Χ. ὁ Φιλοποίμην, ἔχων ἤδη τὸ ἑβδομηκοντὸν ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐκλεχθεὶς τὸ ὑγῆσον στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν ἡλπίζε νὰ διανύσῃ τὸν χρόνον τῆς στρατηγίας του εὐσέως· ἀλλ' ἡ ἐπιβουλὸς τῆς Ῥώμης πολιτικὴ δὲν ἔδιδε καιρὸν ἀνέσεως. Πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐνισχύσει τὴν Σπάρτην νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς· τὸ παράδειγμα ταύτης ἐνεθάρρυνε τὸ ὀλιγαρχικὸν τῆς Μεσσηνίας κόμμα, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ ἄρτι ἐκ τῆς Ῥώμης ἐπανελθόντος Δεινοκράτους, ὃ ἀποστῇ τῆς Ἀρχαϊκῆς συμπολιτείας. Ὁ Φιλοποίμην, ὅστις ἔκειτο τότε ἐν Ἄργει πυρέσσων, ἄμα μαθὼν τὸ συμβῆν ἐσπευσεν εἰς Μεγαλόπολιν καὶ στρατολογήσας ὅσους ἐδυνήθη ἐκ τοῦ προχείρου ἵππεις ὥρμησε κατὰ τῶν ἀποστατῶν, ἔτρεψε τοὺς κατὰ πρῶτον ἐπεξεληθόντας, παραιτίκα ὅμως ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἐνώπιον πολὺ μείζονος δυνάμεως· θέλων δὲ νὰ σώσῃ τοὺς περὶ αὐτὸν, ἀνεχώρει διὰ χωρίων πετρωδῶν καὶ παρακρήμων, ὅπου σφαλεῖς ὁ ἵππος τοῦ τὸν ἔρριψε κατὰ γῆς· σκληροῦ δὲ τοῦ πτώματος γενομένου, ἔκειτο πολὺν χρόνον ἀναυδός, ὥστε οἱ ἐχθροὶ τὸν ἐνόμισαν νεκρὸν· ἀλλ' ὅταν μετ' ὀλίγον τὸν ἴδον κινεῖντα τὴν κεφαλὴν εὐθὺς τὸν συνέλαβον καὶ χειροδέσιμον τὸν ἔφερον θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Μεσσηνίαν· ἡ συμπάθεια, ἣν ἠσθάνθη πρὸς αὐτὸν ὁ λαός, ἐνθυμούμενος ὅτι τὸν ἐσωσε πρότερον ἐκ τῶν καταπίεσεων τῶν ὀλιγαρχικῶν, παρεκίνησε πούτους

καὶ ἰδίως τοὺς περὶ τὸν Δεινοκράτην νὰ ἐπισπεύσωσι τὸν θάνατόν του· καὶ οὕτως ὁ μέγας τῆς Ἀχαΐας πολίτης ἔπρεπε νὰ ἐκπύῃ τὸ προσενεχθέν αὐτῷ κώνιον, ὅχι παντάπασιν ἐλπίδων ἔρημος, πεποιθώς εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ ἰκανότητα τοῦ συμπολίτου του Λυκόρτα.

Ὁ Λυκόρτας, πατὴρ τοῦ ἱστορικοῦ Πολυβίου, πρὸ πολλοῦ διὰ τῶν γεναίων φρονημάτων καὶ λαμπρῶν πράξεων δόκιμος ἐν τοῖς ἀρίστοις, γενόμενος στρατηγὸς ἐξεδικήθη τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος, ἀναγκάσας τοὺς Μεσσηνίους νὰ παραδώσωσι τοὺς αὐτουργοὺς τοῦ ἀνοσιουργήματος καὶ νὰ ἐνωθῶσι πάλιν μετὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας· δι' αὐτοῦ δὲ διατηρήθη μὲν αὕτη ἐτι ἐπὶ τινα χρόνον ὑπὸ σφοδρὰς ἐξωτερικᾶς καταγίδας καὶ αὐξοῦσαν ἐσωτερικὴν διαφθοράν, δὲν ἐδυνήθη ὁμως νὰ προλάβῃ τὸν παντελῆ ὄλεθρόν της.

§. 19. Τελευταῖαι διενέξεις τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν Φίλιππον· ὁ πρὸς Περσέα πόλεμος αὐτῶν· διαλύσις τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους.

Αἱ πρὸς τὸν Φίλιππον Β', βασιλέα τῆς Μακεδονίας, σχέσεις τῶν Ῥωμαίων δὲν ἦσαν εἰλικρινεῖς, καὶ ἡ φιλόφρων πρὸς αὐτὸν διαγωγή των, ἐν ὧσιν διήρκει ὁ πρὸς τὸν Ἀντίοχον καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς πόλεμος, μετεβλήθη, ἅμα λαβόντος τούτου πέρας, εἰς ὀχληράν καὶ ἀφόρητον ἐπισκόπευσιν, ἧτις δὲν ἐδύναντο εἰμὴ νὰ τὸν φέρῃ εἰς ἀγανάκτησιν· ὅταν Ῥωμαῖοι δικάσονται ἤθελαν ν' ἀποδοκιμάσωσι τὰς ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, ἐπὶ τοῦ τελευταίου Αἰτωλικοῦ πολέμου, γενομένας κατακτήσεις του, ἐξέφρασεν ἤδη τὴν διάθεσίν του διὰ τῆς ἀπειλητικῆς ἐκείνης ῥήσεως: ὅτι δὲν ἐδυνάσκει εἰσέτι ὅλων τῶν ἡμερῶν ὁ ἥλιος (τοῦτέστι δὲν ἀπωλέσθησαν ὅλαι αἱ ἐλπίδες)· καὶ ἀφοῦ ἔπειτα, ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει τοῦ ἐχθροῦ του Εὐμένους καὶ ἄλλων, προσετάχθη νὰ παραχωρήσῃ καὶ τὰς ὁποίας ἐν Θράκῃ ἐκτήσατο πόλεις: Αἶνον καὶ Μαρώνειαν, δὲν ἐδυνήθη πλέον νὰ κρατήσῃ τὴν ὀργήν του, καὶ ἀπὸ τοῦδε συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης πολέμου. Μολαταῦτα μὴ ὧν ἐτι ἀρκούντως παρσκευασμένος ἔκρινεν ἀναγκάσιον νὰ πέμψῃ πρὸς αὐτὴν ἐν τῷ μεταξὺ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Δημήτριον, ἵν' ἀπολογηθῇ κατὰ τῶν πολλῶν κατηγοριῶν, τὰς ὁποίας οἱ ἐχθροὶ του τῷ προσήπτον· ἡ Σύγκλητος συγκατετέθη νὰ τὸν συγχωρήσῃ ἀλλὰ ῥητῶς χάριν αὐτοῦ καὶ μόρου τοῦ ἀποσταλέντος υἱοῦ του, ὥςτις διατρίψας

ὥς ὕμνηρος πολλά ἔτη ἐν Ρώμῃ εἶχεν ἐλκύσει εἰς ἑαυτὸν τὴν κοινὴν τῶν Ρωμαίων ἀγάπην.

Αὕτη ἡ μετὰ δολίης προθέσεως, ὥς λέγει ὁ Πολύβιος, γενομένη ἀπόφασις τῆς Συγκλήτου διήγειρεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Φιλίππου τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ὁ Δημήτριος ὑπῆρχε συνεννοημένος μετὰ τῶν Ρωμαίων κατ' αὐτοῦ· ὁ δὲ Περσεύς, τοῦ Φιλίππου ὁ πρεσβύτερος υἱὸς ἐκ μὴ νομίμου γάμου, ἀνὴρ εἰσάκρον μηχανορῥάφος, ὑπέθαλπε τὴν ὑποψίαν ταύτην τοῦ πατρὸς φοβούμενος μὴ οἱ Ρωμαῖοι ὑποστηρίξωσιν εἰς τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τὸν Δημήτριον, τὸν ὁποῖον ἄλλως καὶ οἱ Μακεδόνες ἠγάπων· ἔκτοτε δὲ ὁ Δημήτριος περιστοιχίσθη ὑπὸ μυστικῶν κατασκόπων τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διὰ πᾶν κίνημά του καθίστατο ὑποπτος ὥς ἐὰν ἐσκόπει νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον· τελευταῖον ὁ Περσεύς ἐχάλκευσεν ὑποβολιμαίαν τινὰ ἐπιστολὴν τοῦ Φλαμινίου, ἐν ᾗ οὗτος ἐδέετο διῆθεν τοῦ βασιλέως νὰ συγχωρήσῃ τὸν Δημήτριον ἐὰν τυχὸν ἡ ἀξιοποινος ἐπιθυμία τοῦ θρόνου τὸν ὥθησε μακράν· τοῦλάχιστον πρέπει νὰ τὸν θεωρήσῃ ἀθῶον τῆς κατὰ τῆς ζωῆς του ἐπιβουλῆς. — Φενακισθεὶς τοιουτοτρόπως ὁ Φίλιππος δὲν ἐδίστασε νὰ διατάξῃ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ του· μετενόησεν ὁμως παρὰ ῥῆμα, ὅταν ὁ Περσεύς, ἀπαλλαχθεὶς τοῦ ἀντιζήλου, ἤρξατο νὰ καταφρονῇ τὸν πατέρα καὶ νὰ λαμβάνῃ χαρὰ καὶ δυνάστου· ἀφοῦ δὲ ὁ Φίλιππος ἀνακαλύψας τὴν μηχανορῥαφίαν ἐπέσθη ἐντελῶς περὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ φονευθέντος, ἀπέκλεισε μὲν τὸν Περσέα τοῦ θρόνου, ὥρισε δὲ διάδοχον συγγενὴ τινὰ ἀπώτερον τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ὀνόματι Ἀντίγονον· ἀλλ' ὁ Περσεύς εἶχεν ἤδη ἱκανὴν ἰσχύν, ὥστε, ἀποθανόντος μετοῦ πολυ τοῦ Φιλίππου (197 π. Χ.), νὰ ποιήσῃ ἀμέσως ἐκπαδὼν τὸν Ἀντίγονον καὶ καταλάβῃ τὸν θρόνον.

ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ πρὸς τὴν Ρώμην μίσους ἐμπνεόμενος καὶ ὁ Περσεύς, δὲν ἐστοχάσθη ἄλλο τι ἐκ προοιμίων εἰμὴ πῶς νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὰ σχέδια, ἅτινα ἐνησχόλουν τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς του ἕως τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς του· ὅθεν ἅμα ἐξζητησάμενος ἐν Ρώμῃ τὴν ἀναγνώρισίν του καὶ τὴν ἀνανέωσιν τῆς συμμαχίας ἔτυχεν ἀμφοτέρων, ἐπωφελήθη τὰ πρῶτα τῆς βασιλείας του ἔτη εἰς σύστασιν τῶν πρὸς τὸν μελετηθέντα ἀγῶνα ἀνάγκαίων δυνάμεων· κατώρθωσε δὲ ταχέως εἴτε διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὀπλῶν εἴτε διὰ διαπραγματεύσεων νὰ συνδέσῃ σημαντικὰς σχέσεις πρὸς τὰ Θρακικὰ καὶ Ἰλλυρικὰ ἔθνη καὶ

πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας. Ἐν Ἑλλάδι δὲ ἐμφανισθεὶς αὐτοπροσώπως κατὰ τὸ 174 ἔτος, προσῆλθεν εἰς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ ἐξήγησε δι' ἐγγράφων παρχυθῶν καὶ πρέσβειων νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τῶν καρδιῶν παρὰ ταῖς διαφόροις πόλεσι τὸ ἀρχαῖον κατὰ τῆς Μακεδονίας μῖσος. Μολοντί δὲ ἡ προσπάθεια αὐτοῦ τοῦ νὰ προσελκύσῃ εἰς τὰ συμφέροντά του τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, αἵτινες ἀπὸ τῶν πορθητικῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Φιλίππου εἶχον συλλάβει ἀδιάλλακτον κατὰ τῆς Μακεδονίας ἔχθραν, ἐμκταιώθη διὰ τῆς ἐν τῇ συνόδῳ τῶν Ἀχαιῶν ὑπερισχύσεως τῆς τὰ Ῥωμαϊκὰ φρονούσης μερίδος, τῆς ὁποίας πρόστατο ὁ Καλλικράτης, οὐδὲν ἤττον κατὰ μικρὸν ἐμαρφώθη σημαντικὴ ἐν Ἑλλάδι Μακεδονίζουσα μερίς.

Ἐν γένει ὁμως οἱ Ἕλληνες ἐφοβοῦντο ἤδη ἱκανῶς τὴν Ῥώμην ἥ ὥστε νὰ τυλμήσωσι νὰ κηρυχθῶσιν ἀναφχνδὺν ὑπὲρ τοῦ Περσέως. Εἰς τὸ ἄγρυπνον δὲ τῶν Ῥωμαίων ὄμμα, ὅπερ ἤδη προσηλούτο ἐξαίρετως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Μακεδониαν, δὲν διέφευγον τὰ παντοδαπὰ ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας ἐκείνων κινήματα· ἐγίνωσκον δὲ οὗτοι νὰ ἐπωφελῶνται ταῦτα ἐπιτηδεύεις πρὸς τὸ συμφέρον των, ἐν ᾧ εἰς τὴν Μακεδονικὴν μερίδα ἀντέτασσον ἀποτόμως τὴν Ῥωμαϊκὴν, ὥστε διὰ συνεχῶν καταπίεσεων καὶ συγκρούσεων νὰ ταπεινώσωσι καὶ ἐξαφάνίσωσι κατὰ μικρὸν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δύναμιν παντὸς τοῦ ἔθνους. Οἱ Ἀκεδαιμόνιοι ἀκουσίως ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Ἀχαιῶν διατελοῦντες, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς καὶ οἱ Μεσσήνιοι, διαφωνοῦντες πάντοτε πρὸς τὰ λοιπὰ ταύτης μέλη, ἐνεφανίσθησαν ὡς κατήγοροι ἐκείνων ἐν Ῥώμῃ, εἰσηκούσθησαν, ἐπροστατεύθησαν καὶ ἔλαβον τὴν ἄδειαν ν' ἀνοικοδομήσωσι τὰ ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος πρότερον ἀνατραπέντα τείχη τῆς Σπάρτης. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος, καθ' ὃ ὁ Περσεὺς ἀνεγνωρίζετο ὡς βασιλεὺς ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου (178 π. Χ.), ὁ Καλλικράτης καταπροέδιδεν αἰσχροῶς τὸ Ἀχαϊκὸν σύστημα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Λυκόρτας δηλονότι, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ ὅμματα ἡ αὐτονομία τῆς Συμπολιτείας ἦτο τὸ μέγιστον ἀπάντων χρῆμα, ἀντέστη σφοδρῶς ἐπὶ συνόδου εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων γενομένην πρότασιν τοῦ νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἀπόδοσις τῶν ἔνεκα προδοσίας φυγαδευθέντων· «*ἡ παραδοχὴ τούτων, εἶπεν, ἀντιβαίνει εἰς τοὺς ὅρκους, εἰς τοὺς νόμους καὶ εἰς τὰς στήλας, ἅτινα συνέχουσι τὴν κοινὴν συμπολιτείαν*»

βεβαίως δὲ ἡ Σύγκλητος τῆς Ῥώμης, ὅταν ὑποβλήθῃ αὐτῇ ἡ ὑπό-
 θεσις προσηκόστως, θέλει παραιτηθῇ τῆς αἰτήσεώς της· ἐναντίον
 δὲ τῆς γνώμης τοῦ Λυκόρτα ἀπεφάνθη ἐντόνως, ὁ Καλλικράτης, συμ-
 φωνοῦντος μετ' αὐτοῦ καὶ τοῦ τότε στρατηγοῦ Ἰπερβάτου· ὅθεν ὑπαρ-
 χούσης διαφωνίας ἔδοξε τοῖς Ἀχαιοῖς νὰ σταλῇ πρεσβεία τις εἰς Ῥώ-
 μην ἵνα προκαλέσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὀριστικὴν τῆς Συγκλή-
 του ἀπόφασιν· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ φιλοπάτριδος Λυκόρτα τὸ συνέδριον, ὡς
 ὑπὸ τινος δαίμονος ἐξηπατημένον, ἐξελέξατο ἀρχηγὸν τῆς πρεσβείας
 τὸν ῥωμαΐζοντα Καλλικράτην· τοῦτο ἦν ἀρχὴ ὠδίνων καὶ ὀλέθρου
 διὰ τοὺς Ἀχαιοὺς· ὁ Καλλικράτης, ἀφίχθεις εἰς Ῥώμην, δὲν ἐφρόντισε
 νὰ εκπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς ἀποστολῆς του πρὸς τὸ συμφέρον τῆς
 πατρίδος του, ἀλλ' ἔλθων εἰς μυστικὴν μετὰ τῆς συγκλήτου συνέν-
 τευξιν ἐσπουδάσαε νὰ περιγράψῃ μετὰ προδοτικῆς εὐγλωττίας τὴν
 ὑπάρχουσαν ἐντὸς τῆς συμπολιτείας διαφωνίαν καὶ ὑπέδειξεν αὐτῇ
 τὰ μέσα, δι' ὧν ἡ Ῥώμη ἐδόνατο νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν προκειμένην δια-
 φωνίαν πρὸς τοὺς σκοποὺς της «ἂν ἡ Ἑλλάς, εἶπε, γαίρεται τόσον
 ὀλίγον πειθήριος εἰς τοὺς Ῥωμαίους, αἵτιοι εἰσὶν αὐτοὶ οὗτοι· εἰς
 ὅλας τὰς δημοκρατικὰς πολιτείας ὑπάρχουσι κατὰ τὸ παρὸν δύο
 μερίδες, ἡ μὲν ὑπὲρ ἡ δὲ κατ' αὐτῶν διατεθειμένη· ἡ πρώτη γαί-
 ρεται παντάπασιν ἀδοξοῦσα καὶ ταχέως θέλει ἐκλείψῃ ἐὰν ἡ σύγ-
 κλητος δὲν τὴν ὑποστηρίξῃ ταχέως, ἡ δ' ἄλλη ἐξ ἐναντίας ἐπιδί-
 δει ὁσημέραι καθόσον εἰς πᾶσαν πρὸς τὴν θέλησιν τῶν Ῥωμαίων
 ἀντίστασιν ἀπολαμβάνει πλεονα τιμὴν καὶ δόξαν παρὰ τοῖς πολ-
 λοις· ὅθεν ἀπόκειται εἰς τὴν Σύγκλητον νὰ περιτοίμῃ εἰς τὰς
 διαταγὰς της σέβας».

Ὁ ὀλέθριος οὗτος σπόρος δὲν ἐξέφθῃ ἐπὶ πετρῶν· ἀπὸ τοῦ νῦν ἡ
 Σύγκλητος συνέλαβε σπουδαίως τὴν ἰδίαν νὰ ἐνισχύσῃ μὲν καὶ αὐξή-
 σῃ δι' ἐπαίνων καὶ ἀμοιβῶν τὴν Ῥωμαΐζουσαν ἐν Ἑλλάδι μερίδα, νὰ
 ἐκφοβίσῃ δὲ καὶ ἐξασθενίσῃ τοὺς ἀντιπάλους παρακρούουσα καὶ τα-
 πεινοῦσα αὐτούς· διὰ τοῦτο ἐσύστησεν ἐντονώτατα εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς
 τὸν Καλλικράτην, τὸν ὁποῖον ἐθεώρησεν ὡς τὸ ἐπιτηδαιότερον πρὸς
 ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν της ὄργανον· συγχρόνως δὲ ἔδωκε παραγγε-
 λίαν ῥητὴν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ δεχθῶσι τοὺς φυγάδας, τοὺς δὲ Ἀ-
 τωλοὺς, Ἡπειρώτας, Ἀθηναίους Βοιωτοὺς προεκάλεσε μάλιστα καὶ
 εἰς ἀντίστασιν ἐὰν ἐκείνοι δὲν ᾔθελον συμμορφωθῇ πρὸς τὰς πα-

πραγγελίας της. Οἱ Ἀχαιοὶ κατεπλάγησαν τοσοῦτον ἐκ τῶν ἀπειλῶν αὐτῆς, ὥστε ἀμέσως, πειθόμενοι εἰς τὴν σύστασίν της, ἐξελέξαντο στρατηγὸν τὸν Καλλικράτην ὡς τὸν κατάλληλον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων μεσίτην, μὴ εἰδόντων τῶν πολλῶν τὴν ἀνόσιον ἐν Ῥώμῃ διαγωγὴν του. Παραλαβὼν δὲ οὗτος τὴν ἀρχὴν κατήγαγεν ἀμέσως οὐ μόνον τοὺς Λακεδαιμονίους ἀλλὰ καὶ τοὺς Μεσσηνίους φυγάδας.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα κῦξησεν ἐν μέσῳ φαινομένης ἡσυχίας ὁ βρυσμὸς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διχόνοια ἐν Ἑλλάδι· ἐξεναντίας δὲ ἡ θέσις τῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν Ῥώμην καθίστατο ἀπειλητικωτέρα καθ' ἑκάστην· οἱ σκοποὶ τοῦ Περσέως ἤρξαντο ἤδη νὰ γίνωνται ἐπὶ μάλλον καταφανεῖς καὶ ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς αὐτοῦ Εὐμένης εὐρισκόμενος ἐν Ῥώμῃ δὲν ἔπαυε νὰ ἀναβρίπτῃ τὴν φλόγα. Ὅθεν ἡ Σύγκλητος, ἐν ᾧ ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς τὸν Περσέα, οἵτινες τῷ ἀνήγγελλαν τὰς ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκείνου γενομένας κατηγορίας καὶ τῷ ὑπερίμνησκον τοὺς ὅρκους τῆς πίστεως καὶ συμμαχίας, συγχρόνως ἐτοιμάσθη εἰς πόλεμον, ἐπιτρέψασα τὴν ἡγεμονίαν τούτου εἰς τὸν νέον ὑπατον Λικίνιον Κράσσον.

Αἱ διαθέσεις τῶν διαφόρων ἐθνῶν καὶ ἡγεμόνων, καθόσον ἤλπιζον ἢ ἐφοβοῦντο ἐκ τῆς ὑπερισχύσεως θατέρας τῶν ἐμπολέμων δυνάμεων, ἦσαν διηρημέναι. Μετὰ τῆς Ῥώμης συνετάσσοντο· οἱ Ῥόδιοι, ὁ Εὐμένης, ὁ τῆς Καππαδοκίας βασιλεὺς Ἀριαράθης, ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τὸν ἀνήλικον Πτολεμαῖον τὸν Φιλομήτορα, ἡ Συρία ὑπὸ τὸν Ἀντίοχον τὸν Ἐπιφανῆ καὶ τέλος ὁ Μασσαναῆς· μετὰ δὲ τοῦ Περσέως συνεμάχει φανερώς μόνον ὁ τῶν Ὀδρυσῶν (ἐθνους Θρακικοῦ) βασιλεὺς Κότυς. Εἰς τὰς ἐλευθέρας δὲ πόλεις τῆς Ἑλλάδος πανταχοῦ μὲν σχεδὸν ὁ δῆμος ἔκλινε πρὸς αὐτὸν, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ὀλιγαρχικῶν ἐφρόνουν τὰ Ῥωμαϊκὰ· ὁ τῆς Βιθυνίας βασιλεὺς Προυσίης (τοῦ ὁποίου τὴν ἀδελφὴν ὁ Περσεὺς ἔγχευε) ἔμενεν οὐδέτερος, καὶ ὁ τῆς Ἰλλυρίας Γένθιος προσεφέρετο νὰ τὸν βοηθήσῃ ἐπὶ μισθῷ.

Ἐν τοιαύτῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει ὁ Περσεὺς ἤρξατο νὰ δεικνύεται ἐνδοιάζων· ἀντὶ νὰ λάβῃ θέσιν ἀποφασιστικὴν, προέτεινε λόγους εἰρήνης, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις, καίτοι γινώσκοντες ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος δὲν ᾔθελε τοὺς παραδεχθῇ, τὸν ἐπήλπιζον διὰ μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ δώσωσι καιρὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους πρὸς τε-

λείαν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐτοιμασιῶν των· Τὸν δόλιον τοῦτον τρόπον ἔψεξαν τινὲς τῶν Συγκλητικῶν ὡς ἀντικείμενον εἰς τὴν παλαιὰν Ῥωμαϊκὴν εὐθύτητα «ἀλλὰ, λέγει ὁ Λίβιος, ὁ ἀριθμὸς τῶν προτιμῶν-
των τὸ ὠφέλιμον τοῦ ἀξιοπρεποῦς ἦτο τότε πολὺ μεγαλύτερον».

Ἡ εἰρήνη τῶντι ἀπερρίφθη· ὁ ὕπατος Λικίνιος ἐξεστράτευσε (170), καὶ ὁ Περσεὺς ἅμα μαθὼν τοῦτο μετέβη διὰ τῶν Καμβουνίων ὄρεων εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Παρὰ τὸν Πηνειὸν συνητηθήσαν οἱ ἐχθρικοὶ στρατοὶ καὶ γενομένης κρατερᾶς ἵππομαχίας καθυπερτέρησαν οἱ Μακεδόνες πρὸς μεγάλην τῶν Ῥωμαίων καταισχύνην καὶ κρυφίαν τῶν Ἑλλήνων χαράν, ἐξ ὧν ὀλίγοι μόνον ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν ἐκείνων· ἀλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐδείχθη σαφῶς ἡ ἀνικανότης τοῦ Περσεῶς τοῦ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Ῥωμαίους· διότι ἀντὶ νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς νίκης κατέφυγεν εἰς διαπραγματεύσεις, προτείνων τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ἐφ' οἷς ὅροις ἄλλοτε αὕτη εἶχε παραχωρηθῇ εἰς τὸν πατέρα του. Οἱ Ῥωμαῖοι ὁμῶς ἔχοντες ἀξίωμα νὰ φαίνωνται ἐν τοῖς ἀτυχήμασιν αὐτῶν ἀκαμπτότεροι καὶ ἀλαζωνικώτεροι τῷ ὑπηγόρευσαν ὡς πρώτην συνθήκην τὸ νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ ἐκυτὸν καὶ τὴν βασιλείαν του εἰς τὴν αὐτογνώμονα τῆς Συγκλήτου κρίσιν· οὕτως ἄρα ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν· ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐδὲν ἀξιοσημείωτον συνέβη· ὁ μὲν Περσεὺς ἐπέστρεψεν εἰς Μακεδονίαν, ὁ δὲ Λικίνιος ἦλθεν εἰς Βοιωτίαν νὰ παραχειμάσῃ, ὅπου διὰ τῆς τραχείας καὶ αὐθαρέτου διαγωγῆς του ἐκίνησε τῶν αὐτόθι κατοίκων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει τὴν ἀπέχθειαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Καὶ ὁ ὕπατος τοῦ ἐπομένου ἔτους (170) *Ὀστίλιος Μαρκίτιος* δὲν ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς Θεσσαλίας, ἀρκεσθεὶς μόνον ν' ἀντενεργῇ δι' ἀποστόλων εἰς τὰ σχέδια τοῦ Περσεῶς καὶ ν' αὐξάνῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν Ῥωμαϊζόντων· ἀφοῦ δὲ καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ νέος ὕπατος *Μάρκιος Φίλιππος* εἰσέβαλε μὲν τολμηρῶς διὰ τῶν Θεσσαλικῶν διόδων εἰς τὴν νοτιανατολικὴν Μακεδονίαν, ἐξετέθη ὁμῶς, ἀπέναντι τῆς παρὰ τὸ Δίον (ἐν τῷ Θερμαίῳ κόλπῳ) ἀπροσίτου τοποθετήσεως τοῦ Περσεῶς, εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἐκ τοῦ ὁποίου μόνον ἡ δειλὴ καὶ φυγῇ ὁμοίᾳ ἀναχώρησις τοῦ βασιλέως τούτου τὸν ἔσωσε, ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἤρξατο νὰ δυσαρεστῇται μεγάλως διὰ τὴν μέχρι τοῦδε διεξαγωγὴν τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου· ὅθεν ἔστησεν ἤδη ὅλην τὴν προσοχὴν τῆς εἰς εὐρεσιν στρατηγικοῦ συνετοῦ, δρα-

στηρίου καὶ ἱκανοῦ νὰ δώσῃ ταχὺ καὶ εὐτυχὲς πέρας εἰς τὸν πόλεμον· ὡς τοιοῦτος δ' ἐνεκρίθη ὁ τοῦ ἐν Κάνναις παρόντος Αἰμίλιου ἄξιος υἱός *Αἰμίλιος Παῦλος*.

Ἐὰν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Περσεὺς ἀπεφάσιζε νὰ ποιήσῃ χρῆσιν κατὰλληλον τῶν μεγάλων θησαυρῶν του, ἐδύνάτο νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν πολλοὺς φίλους καὶ συμμάχους καὶ νὰ γενῇ οὕτω δυσκαταμάχτος· ἀλλ' ἡ ὑπερβολικὴ φιλαργυρία του καὶ ὁ ἀσταθὴς χαρακτήρ του δὲν ἐνέπνεον εἰς οὐδένα ἐμπιστοσύνην, οὐδὲ τῷ ἐπέτρεπον νὰ λάβῃ μέτρον τι ὀριστικὸν καὶ ἀσφαλές. Οἱ Βαστάρνοι, φυλὴ τις Γερμανικὴ κατοικοῦσα πέραν τοῦ Ἰστροῦ, τῷ ἐπεμψαν κατ' αἰτησίαν του μυρίους ἵππους καὶ ἰσκρίθιμους πεζοὺς· ἀλλ' ὅταν ἔμελλε νὰ τοὺς πληρώσῃ τὸν πρῶτον μισθὸν εἶπεν ὅτι μόνον πεντακισχιλίων ἔχορζε καὶ οὐδὲ πρὸς τούτους ἠθέλησε νὰ φανῇ δίκαιος· ὅθεν ὀργισθέντες ὅλοι οὗτοι ἀνεχώρησαν καὶ ἐν τῷ ἀναχωρεῖν ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην· ὥσαύτως καὶ εἰς τὸν Γένθιον, βασιλέα τῆς Ἰλλυρίας, ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ ἕνεκα τῆς ἐπικουρίας του τριακόσια τάλαντα, δὲν ἔδωκεν ὅμως εἰς τοὺς πρέσβεις του εἰμὴ δέκα μόνον ὥς προκαταβολήν, τῶν δὲ λοιπῶν τὴν πληρωμὴν ἀνέβαλεν ἐπίτηδες, ὥστε, ἐπιχειρήσαντος τοῦ Γενθίου εὐθὺς τὰς κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐχθροπραξίας, ἀνέλαβε πάλιν τὰ καθ' ὃδὸν εἶτι εὐρισκόμενα χρήματα, διότι ἐστοχάζετο ὅτι ἐκεῖνος, ἐκτεθεὶς ἅπαξ ἤθελεν ἐξχολουθήσῃ τὸν πόλεμον ἐξανάγκης.

Ἐν τούτοις τὸ προπύργιον, ὅπερ ὁ Περσεὺς ἐσπούδασε νὰ ἐγείρῃ κατὰ τῶν Ῥωμαίων διὰ τοῦ Γενθίου ἐν Ἰλλυρίᾳ, κατέστρεψεν ἐν τριάκοντα ἡμέραις ὁ στρατηγὸς Ἀνίκιος· διότι ἀφοῦ οὗτος ἐνίκησε κατὰ κράτος παρὰ τὴν Ἀπολλωνίαν καὶ τὸ Δυρρᾶχιον ὅλον τὸν Ἰλλυρικὸν στρατὸν, ἠνάγκασε τέλος καὶ τὸν ἐν τῇ μητροπόλει του (τοῖς Σκορδίσκοις, τῇ νῦν Σκόδρα) πολιορκηθέντα βασιλέα νὰ παραδοθῇ. Οὗτος δ' ἀπομονωθείς καὶ ἔρημος παντὸς συμμάχου ὁ Περσεὺς περιορίσθη εἰς τὸ σχέδιον τῆς ἀμύνης, τοποθετηθεὶς παρὰ τὴν Ὀλυμπιακὴν ὑπώρειαν πρὸ τῆς θαλάσσης· ἀλλ' ὁ ἄξιος καὶ δραστήριος Αἰμίλιος ἐματαίωσεν αὐτὸ ταχέως· ἐν ᾧ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐπεχείρησε νὰ τοῦ προσβάλῃ κατὰ μέτωπον, ἔστειλε τὸν θετὸν υἱόν του Φάβιον Μάξιμον καὶ τὸν Σκιπίωνα Νασικῶν διὰ τινος ἀφυλάκτου δυσχωρίας εἰς τὰ νῶτα τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ, ὥστε ὁ Περσεὺς φοβηθεὶς τὴν κύκλωσιν

ναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπη τὸ περιεχαρακωμένον στρατόπεδόν του αἱ ν' ἀναζεύξη εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, ὅπου καὶ ὁ Αἰμίλιος παρὰ πόδας τὸν παρεκκολούθησε· ταλαντευόμενος δὲ μετὰξὺ δύο γνωμῶν· νὰ καταστρέψῃ ὅλους τοὺς ἀγροὺς καὶ νὰ διανείμῃ τὸν στρατόν του εἰς τὰς ὀχυρὰς πόλεις, ἢ νὰ διακινδυνεύσῃ περὶ τῶν ὅλων διὰ μιᾶς μάχης, ἀπεφάσισε τελευταῖον τὸ δεύτερον. Ἡ μάχη δ' αὕτη συνέβη περὶ τὴν Πύδραν (168)· ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ ἐξέπληξε τὸ πρῶτον ἐνταῦθα τὸν Ῥωμαῖον στρατηγόν, καὶ ᾔθελε βεβαίως κατεργᾶσαι τῶν λεγεόνων του, ἐὰν ἡ φυγὴ τοῦ ἀθλίου Περσέως· δὲν διέσπειρεν εἰς τὰς τάξεις αὐτῆς γενικὴν ταραχὴν, ἥτις συνεπῆγαγε τὴν ὀλοσχερῇ ἤτταν· ἐφονεύθησαν δὲ, κατὰ τὸν Λίβιον, ἐκ μὲν τῶν Μακεδόνων ὑπὲρ τοὺς δισμυρίους, ἐκ δὲ τῶν Ῥωμαίων μόνον ἑκατόν! Ὁ Περσεὺς μετ' ὀλίγων ἀκολούθων ἀπεχώρησεν εἰς Πέλλαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀμφίπολιν, ὅθεν λαθὼν τοὺς δυστυχῶς συνηγμένους θησαυροὺς του κατέφυγε μετὰ γυναικὸς καὶ τέκνων εἰς τὴν Ἱερὰν νῆσον Σαμοθράκην, ὡς εἰς ἄσυλον. Πάραυτα ὅμως ἐστάλη κατόπιν του ὁ ὑπὸ τοῦ Πραιτορὸς Γναίου Ὀκταυίου διοικούμενος Ῥωμαϊκὸς στόλος, ὅστις ἀπῆλθεν ἐντόνως παρὰ τῶν κατοίκων τῆς Σαμοθράκης τὴν ἐκδοσιν τοῦ ἱκέτου βασιλέως· διὸ μὴ θεωρῶν οὗτος ἑαυτὸν ἱκανῶς ἐξησφαλισμένον ἐνταῦθα, συνεφώνησε μετὰ τινος Κρητὸς πλοιάρχου νὰ τὸν μεταβιβάσῃ κρυφίως εἰς τὸν βασιλέα τῆς Θράκης Κότυν· εἶχε δὲ ἤδη ἐμβιβάσει εἰς τὸ πλοῖον αὐτοῦ ἓν μέρος τῶν θησαυρῶν του καὶ ὅταν τὴν νύκτα ἠθέλησε νὰ ἐπιβῇ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν οἰκείων του, τὸ πλοῖον τοῦ ἀπίστου Κρητὸς ἐγένετο ἄφαντον. Οὕτω λοιπὸν ἀναγνωρίσας τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην ὁ ἄθλιος βασιλεὺς παρέδωκεν ἑαυτὸν μετὰ τῶν τέκνων καὶ θησαυρῶν του εἰς τοὺς Ῥωμαίους· ἄχθεις δὲ πρὸς τὸν Αἰμίλιον ἐδείχθη λίαν μικρόψυχος καὶ ἀγενής· ἀκολούθως δὲ μετηνέχθη εἰς Ῥώμην καὶ μετὰ τινα ἔτη ἀπέθανεν ἐν τῇ Ἀλβᾷ Δόγμᾳ ἐντὸς εἰρηκτῆς.

Μετὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Περσέως τύχης συναπεφασίσθη καὶ ἡ τοῦ βασιλείου του· κατὰ διαταγὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου, ἣν ὁ Αἰμίλιος ἔσπευσε ν' ἀναγγεῖλῃ εἰς ὁμήγυριν τῶν Μακεδόνων γενομένην ἐν Ἀμφιπόλει, ἡ Μακεδονία ἔμεινε μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτόνομος, διοικουμένη ὑπὸ ἰδίων ἐκλεκτῶν ἀρχόντων, διηρέθη δὲ εἰς τέσσαρας διακεκριμένας μοίρας, τῶν ὁποίων ἐκάστη δὲν ἐδύνάτο τοῦ

λοιποῦ νὰ ἔχῃ πρὸς ἄλλην σχέσεις ἐπιγαμίας καὶ ἐμπορίας· οἱ φόροι ἠλαττώθησαν κατὰ τὸ ἥμισυ, ἀλλ' ὅλοι οἱ πλοῦσοι καὶ οἱ διασημότεροι Μακεδόνες, ὅσοι μάλιστα ἐλειτούργουν μέχρι τοῦδε τὸν βασιλέα, διετάχθησαν νὰ μετοικήσωσιν εἰς Ῥώμην ἐπὶ τῷ λόγῳ μὲν ὅτι τὰ φρονήματά των ἐδύναντο νὰ διαταράξωσι τὴν νέαν ἐλευθερίαν, κυρίως ὅμως ἵνα μὴ φέρωσιν οὐδὲν πρόσκομμα εἰς τὴν προετοιμαζομένην τελείαν ὑποδούλωσιν τῆς χώρας.

§. 20. Οἱ τελευταῖοι χρόνοι τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας μέχρις ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Μομμίου.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Πύδνᾳ μάχην πρέσβεις ἐξ Ἀχαΐας, Βοιωτίας, Ἀκαρνανίας, Ἠπείρου καὶ Αἰτωλίας ἔσπευσαν (φυσικῶ τῷ λόγῳ κατ' εἰσήγησιν τῶν Ῥωμαϊζόντων) εἰς Μακεδονίαν ἵνα συγχαρῶσι διὰ τὴν νίκην τὸν Ῥωμαῖον στρατηγόν. Ὁ Αἰμίλιος δ' αὐτὸς μετοῦ πολυ, κατωλιπὼν ἐκεῖ τὸν στρατὸν του ἐν παραχειμασίᾳ, ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἑαυτοῦ δόξαν καὶ φιλανθρωπίαν καὶ διὰ τῶν εὐεργεσιῶν του νὰ ἐλκύσῃ τὴν ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην τούτων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους.

Τὸ ἀκόλουθον δ' ἔτος, ἀναχωρήσαντος ἤδη τοῦ Αἰμιλίου εἰς Ῥώμην ἵνα πανηγυρίσῃ τὸν θρίαμβόν του, ἐστάλησαν ἐκεῖθεν εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα δέκα πληρεξούσιοι πρεσβευταί, διωρισμένοι ν' ἀκούσωσι τὰς κατηγορίας τῶν Ῥωμαϊζόντων κατὰ τῶν φανερῶν καὶ κρυφίων ὁπαδῶν τοῦ Περσέως καὶ τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας. Τοιούτοτρόπως πολλοί, οἵτινες ἐθεωροῦντο ἑνοχοὶ ἢ ὑποπτοί, ἐν Αἰτωλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ, Ἠπείρῳ, Βοιωτίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἀπήχθησαν εἰς Ῥώμην ν' ἀπολογηθῶσι· κατὰ δὲ τοῦτο ἡ Ἀχαΐα, τὴν ὁποίαν ἔτι ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν ἐφοβοῦντο οἱ Ῥωμαῖοι, ἔπαθεν ἀσυγκρίτως δεινότερα διὰ τῆς προδοσίας τοῦ Καλλικράτους· κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ δύο ἐξ ἐκείνων τῶν πρεσβευτῶν, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Δομίτιος Αἰνόβαρτος, ἐνεφανίσθησαν ἐν τῇ κατὰ τὸ Αἴγιον Ἀχαϊκῇ συνόδῳ, ἐκατηγόρησαν τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν Ἀχαιῶν ὡς ὑποστηρίζοντας πολλαχῶς τὸν Περσέα καὶ προέτειναν τὴν καταδίκην των· τῆς δὲ συνόδου ἀρνηθείσης νὰ ἐκφέρῃ καταδικαστικὴν ψῆφον πρὶν ἢ μάθῃ τὰ ὀνόματά των, ἐκεῖνοι ἐκῆρυξαν τότε ὡς ἐνόχους ὅλους τοὺς μετελθόντας τὴν στρατηγίαν· ἀφοῦ δὲ εἰς ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων, ὁ Ξένων, δυσανασχετή-

σας ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ, ἀπεφάνθη ὅτι εἶναι ἕτοιμος νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν διαγωγὴν τοῦ οὐ μόνον ἐνώπιον τῆς Ἀχαϊκῆς συνόδου ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῶν Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου, πάραυτα οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις ἐπιλαβόμενοι τοῦ ἐπὶ τῆς ἐξάψεως ἐκφυγόντος λόγου αὐτοῦ διέταξαν χιλίους ἐκ τῶν προεχόντων καὶ διὰ τῶν γενναίων φρονημάτων τῶν διακρινομένων πολιτῶν, ὧν τὰ ὀνόματα τοῖς ἐσημείωσεν ὁ Καλλικράτης, νὰ τοὺς ἀκολουθήσωσιν εἰς Ῥώμην ἵνα δώσωσιν ἐκεῖ λόγον· ὅλοι ὑπήκουσαν ἔν' ἀπαλλάξωσι μεγαλητέρων δεινῶν τὴν πατρίδα καὶ ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι ἤθελον εὖρεϊ δικαιοσύνην ἐν Ῥώμῃ· ἀλλ' ὅταν ἐφθασαν ἐκεῖ ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος τοὺς μετεχειρίσθη ὥς καὶ τοὺς λοιποὺς ἀπαχθέντας Ἕλληνας καὶ θεωρήσασα αὐτοὺς ὡς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν δῆθεν καταδικασθέντας ἐγκληματίας τοὺς διένειμεν εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑτρουρίας· μόνος δὲ ὁ Πολύβιος (υἱὸς τοῦ Λυκόρτα) διὰ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸν τότε τοσοῦτον ἐνδοξον καὶ ισχύοντα νεώτερον Σκιπίωνα, υἱὸν τοῦ Λίμιλιου Παύλου, ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ μὲνῃ ἐν Ῥώμῃ.

Οἱ Ἀχαιοὶ διήγαγον ἕκτοτε χρόνους θλιβερωτάτους· στερηθέντες τῶν ἀξιολογωτέρων καὶ πιστοτέρων συμπολιτῶν τῶν ἔπρεπε νὰ ἀρχωνται καὶ βασανίζωνται ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες ἦσαν οἱ αἵτιοι τῆς δυστυχίας τῶν· ὥσπερ οὗτοι καὶ ἰδίως ὁ Καλλικράτης καὶ ὁ Ἀνδρονίδας ἐμισοῦντο, ἐδεικνύετο πολλαχῶς καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν· ὅλοι ἐφοβοῦντο μὴ μianθῶσιν ἐν τῇ μετ' αὐτῶν συγκοινωνίᾳ· ἐν τοῖς βαλάνις οἱ λουόμενοι ἔχουναν τὸ ὕδωρ, ὅπερ ἐκείνοι προηγουμένως μετεχειρίσθησαν, καὶ ἐνέχεον ἕτερον καθαρὸν· ἐν ταῖς κοιναῖς πανηγύρεσι συριγμοὶ καὶ χλευασμοὶ ἠκούοντο πανταχόθεν ὅταν τις ἐπεχίρει νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς ἔπαινον αὐτῶν· ἐθαῖρουν δὲ καὶ τὰ παιδιάρικα κατὰ τὰς ὁδοὺς, ἐκ τῶν διδασκαλείων ἐπανάγοντα, ν' ἀποκαλῶσιν αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον προδότας. Τοιαύτη τις (προσθίεται ὁ Πολύβιος) ὑπέδραμε προσκοπὴ καὶ μῖσος κατὰ τῶν προειρημένων· ἀλλ' ἀφοῦ οἱ περὶ τὸν Καλλικράτην κατώρθωσαν νὰ ἴδωσιν ἐξορίστους τοὺς ἐπιφανεστάτους συμπολίτας τῶν, ἐσπούδαζον ἀδιακόπως νὰ διακωλύσωσι τὴν ἐπάνοδόν των ἵνα μὴ ἡ ἐξουσία των καὶ αὐτοὶ οὗτοι διακινδυνεύσωσι· διότι πολλαὶ καὶ ἐπανελημμένοι τῶν Ἀχαιῶν ἀπόπειραι πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἐκείνων ἀπέβησαν ἀτελεσφόρητοι· μόλις δὲ μετὰ παρέλευσιν 17 ἔτων (159 π. Χ.) ὅταν, γενομένου πολλοῦ λό-

γου ἐν τῇ Συγκλήτῳ, καὶ τῶν μὲν διδόντων αὐτοῖς κάθοδον τῶν δ' ἐνισταμένων, ἀναστὰς ὁ Κάτων εἶπε μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ σι-
φρότητος «ὥς ἂν δὲν εἴχομεν ἄλλο τι νὰ πράξωμεν, καθήμεθα
διὴν τὴν ἡμέραν περὶ γεροντιῶν Γραικῶν ζητοῦντες ἐὰν πρέπη
νὰ ἐκχομισθῶσιν ὑπὸ Ῥωμαίων ἢ ὑπὸ Ἀχαιῶν τεκροφόρων»·
ἐδόθη τέλος ἡ ἀδεια τῆς ἐπιστροφῆς των· χρόνος δὲ, λύπη, ταλαι-
πωρία, αὐτοκτονία εἶχον ἀφαρπάσει τοὺς πλείστους καὶ κρείττους·
ὄθεν τριακόσιοι μόνον ἐκ τῶν χιλίων ἐπανήλθον, οἱ πλείστοι ἔμπλεοι
ἐργῆς καὶ μίσους ἀδιαλλάκτου κατὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος.

Ἡ ἐν τῷ μεταξὺ (ἀπὸ τῆς ἐξουρίας τῶν Ἀχαιῶν στρατηγῶν) ἐπι-
κρατήσασα χαυνὸς ἡσυχία, καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς ἀναισθητῶς πως ἐφαίνετο
φερομένη πρὸς τὸ ὀριστικὸν αὐτῆς πεπρωμένον, ἐταράχθη καὶ αὖθις
διὰ τῶν τελευταίων προσπαθειῶν τῆς ἐξησθενημένης Ἀχαικῆς συμ-
πολιτείας. Αἱ ἀνανεωθεῖσαι ἐριδὲς μεταξὺ Ἀργούς καὶ Σπάρτης ἔδω-
καν εἰς τοῦτο τὴν πρώτην ἀφορμήν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπωφελήθησαν ταύ-
την ἵν' ἀπονεκρώσωσιν, εἰ δυνατόν ἀμαχητὶ, τὴν τελευταίαν τῆς
ὁμοσπονδίας δύναμιν. Κατὰ τὸ 166 ἔτος ἤδη π. Χ. ἐμφανισθεὶς ὁ
Σουλπίκιος Γάλλος ὡς Ῥωμαῖος διαιτητής, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ
Καλλικράτους, ἀπεφάσισε κατὰ τὸ δοκοῦν περὶ τῶν προκειμένων ἐρί-
δων καὶ ἐζήτησε, κατὰ τὴν θέλησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου, ν' ἁλ-
λοτριώσῃ ὅσον οἶόν τε τοὺς Ἕλληνας πρὸς τὴν Ἀχαικὴν ὁμοσπονδίαν.
Ἀκολούθως συνέβησαν καὶ ἄλλαι μεταξὺ Ἑλλήνων διενέξεις καθ' ὥς
πάντοτε οἱ Ῥωμαῖοι παρίστανται ὡς διαιτηταί· ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν
ἡ κυριωτέρα καὶ ἡ συνεπαγαγοῦσα εἰς τέλος τὴν κατάλυσιν τῆς Ἑλ-
ληνικῆς αὐτονομίας ὑπῆρξεν ἡ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀχαικῆς συμ-
πολιτείας, ἥτις ἔλαβεν ἀρχὴν ἐκ τοῦ ἐξῆς γεγονότος. Ἡ πόλις δηλα-
δὴ τοῦ Ἑρωποῦ διαρπασθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀνάγκη μᾶλλον ἢ
ἐκουσίως, ὡς λέγει ὁ Πausanias, ἐπεκαλέσθη εἰς μάτην τὴν προστα-
σίαν τῶν Ἀχαιῶν, μὴ θελόντων διὰ φιλίαν καὶ αἰδῶ νὰ τιμωρήσωσι
τοὺς ἀδικήσαντας· ἀλλ' ὁ Μενακλίδας, Λακεδαιμόνιος μὲν τὸ γένος
στρατηγῶν δὲ τότε τῶν Ἀχαιῶν, δωροδοκηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑρωπίων
ὑπεσχέθη νὰ τοὺς συνδράμῃ καὶ πρὸς τοῦτο ἔπεισε, ἐπὶ ὑποσχέσει
μεταδόσεως τοῦ ἡμίσεως δωροδοκήματος (5 ταλάντων), καὶ τὸν ἰσχυ-
ρὸν Καλλικράτην ἀμφοτέροι λοιπὸν κατορθώσαντες νὰ κυρωθῇ ἐν
Συνεδρίῳ ἡ ὑπὸ τῶν Ἑρωπίων αἰτηθεῖσα Ἀχαικὴ ἐπικουρία εἰσέβαλον

μετὰ δυνάμεως εἰς τὴν Ἀττικὴν, εὐρόντες ὅμως ἀντίστασιν ἀνέλπιστον ἠναγκάσθησαν μετοὔπου νὰ ἐπιστρέψωσιν ἄπρακτοι. Ἐπειδὴ δ' ἔπειτα ὁ Μεναλκίδας ἔχων τὸ δωροδόκημα εἰς χεῖρας ἀπεποιήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν πρὸς τὸν Καλλικράτην γενομένην ὑπόσχεσιν, οὗτος μνησικακῶν ἠθέλησε νὰ τὸν κατηγορήσῃ ἐπὶ προδοσίᾳ ὡς προσπαθήσαντα, ὅτε ἐστάλη πρεσβευτὴς εἰς Ῥώμην, ν' ἀποσπάσῃ τὴν Λακεδαιμόνα ἐκ τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας· ἀλλ' ὁ κατηγορηθεὶς, διαφθείρας διὰ δόσεως τριῶν ταλάντων τὸν εἰς τὴν στρατηγίαν διάδοχόν του Μεγαλοπαλίτην Δίαιον, κατώρθωσε διὰ τῆς προστασίας τούτου ν' ἀπαλλαγῇ τῆς κατηγορίας. Μετοὔπου δὲ, γνωσθεῖσης τῆς ἀπάτης καὶ τῶν Ἀχαιῶν δυσηρεστημένων εἰσάκρον, ὁ Δίαιος ἐσπούδασε νὰ κερδήσῃ πάλιν τὴν εὐνοίαν τῶν διὰ παντοίων ψευδῶν μέσων, ἅτινα περιέπλεξαν τὸ Συνεδρίον μετὰ τῆς Σπάρτης καὶ ἐπὶ τέλους ἔφερον ὅλην τὴν ὑπόθεσιν ἐνώπιον τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου, ἥτις κατὰ τὴν συνθήειάν τῆς ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ πρέσβεις, μέλλοντας νὰ ἀνακρίνωσιν ἐπιτοπίως τὴν μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Λακεδαιμονίων διαφορὰν· ἀλλὰ πρὶν ἢ οὗτοι φθάσωσιν εἰς Ἑλλάδα, οἱ Ἀχαιοί, κατὰ προτροπὴν τοῦ στρατηγοῦ Δαμόκριτου, ἔλαβον (ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 149) τὰ ὅπλα, ἐνίκησαν ἐν τινι φονικωτάτῃ μάχῃ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ἐπόρθησαν τὴν χώραν αὐτῶν· ὅτι δὲ ὁ Δαμόκριτος ἀπέσχε νὰ προσβάλῃ καὶ τὴν Σπάρτην, ἕνεκα τούτου κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ Συνεδρίου τῶν Ἀχαιῶν ὡς προδότης καὶ κατεδικάσθη εἰς 50 ταλάντων ζημίαν, τῆς ὁποίας ὅμως ἀπηλλάγη διὰ τῆς φυγῆς του.

Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις, ὧν πρῶτος ἦτον ὁ Αὐρίλιος Ὀρέστης, παραγενόμενοι καὶ συγκαλέσαντες εὐθύς ἐν Κορίνθῳ τοὺς τε ἐν ἐκάστῃ πόλει τῶν Ἀχαιῶν ἔχοντας τὰς ἀρχάς καὶ τὸν Δίαιον αὐτὸν, ἐκήρυξαν ἐπὶ δημοσίας συνεδριάσεως ὡς δόξαν τῇ Συγκλήτῳ «*Νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τοῦ συστήματος τῶν Ἀχαιῶν οὐ μόνον ἡ Λακεδαιμόνα ἀλλὰ καὶ ὅσαι ἄλλαι πόλεις ὑπέκειντο πρότερον εἰς τὴν Μακεδονικὴν κυριότητα, οἷον ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος, ὁ Ἀρκαδικὸς Ὀρχομενὸς καὶ ἡ παρὰ τὴν Οἶτην Ἡράκλεια*». Ἐκ τούτου καταπλαγέντες οἱ τῶν Ἀχαιῶν σύεδροι κατέλιπον ἀμέσως τὴν συνέλευσιν, συνεκάλεσαν τὸν λαὸν καὶ ἀνήγγειλαν αὐτῷ τὴν ἀπόφασιν τῆς Συγκλήτου. Παρατυχὰ δὲ τὸ παροξυνθὲν πλῆθος ἐπέπεσε καθ' ὅλων τῶν Λακεδαιμονίων, ὅσοι ἔτυχον τότε ἐπιδημοῦντες ἐν Κορίνθῳ.

καὶ ἐξεκένωσε κατ' αὐτῶν τὴν ὀργὴν τοῦ διὰ παντοίων κακώσεων. ὅλαι αἱ τῶν περὶ τὸν Ὀρέστην ἀπειλαὶ ἀπέβησαν ἀτελεσφόρητοι· καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι κινδυνεύοντες νὰ βιασθῶσιν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι μετὰ σπουδῆς τὴν Κόρινθον.

Ἀνενεχθέντων δὲ τῶν γεγονότων εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Σύγκλητον, αὕτη ἔκρινε νὰ πέμψῃ εἰς Ἀχαΐαν καὶ δευτέραν πρεσβείαν διωρισμένην ν' ἀποπειραθῇ εἰρηνικὸν τινὰ συμβιβασμόν· ἀλλὰ καὶ ταύτης αἱ προσπάθειαι ἐματαιώθησαν διὰ τοῦ ἀδιαλλάκτου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μίσους τοῦ τότε (147) στρατηγοῦ τῆς ὁμοσπονδίας Κριτολάου καὶ τῶν ὁπαδῶν του. Εἰς τοὺς ἄνδρας τούτους ὑπερίσχυεν ἡ θρασύτης κατὰ τῆς σπουδαίας σκέψεως, τὴν ὁποίαν ἀπῆτει ἡ δεινὴ τοῦ παρόντος καὶ ἡ ἔτι δεινότερα τοῦ μέλλοντος θέσις· ὁ δὲ ἀσθενὴς λαὸς παρεσύρθη εὐκόλως ἐκ τοῦ λαμπροῦ φάσματος ἐνὸς γενναίου ἐνθουσιασμοῦ. Οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις, αἰσχροῦς ὑπὸ τοῦ Κριτολάου παρὰ κρουσθέντες δὲν ἔτυχον οὐδὲ τῆς εὐκαιρίας τοῦ νὰ δηλώσωσιν εἰς τὸν λαὸν τὴν θέλησιν τῆς Συγκλήτου· διότι ἐν ᾧ ἐδόθη ὑπόσχεσις περὶ συγκαλέσεως τῆς συνόδου ἐν Τεγέᾳ, ὁ Κριτόλαος διέταξε κρυφίως τοὺς συγκαλεσθέντας νὰ μὴν ἐμφανισθῶσιν ἐκεῖ· οὕτω δ' ἐκείνοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Ἀχαΐαν ἄπρακτοι.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν δὲ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεων ὁ Κριτόλαος ἐπωφελήθη τὴν ὥραν τοῦ χειμῶνος ἵνα ἐπιπορευόμενος τὰς πόλεις ἐξάψῃ ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ διὰ χάριτων (οἷον τῆς ἀναβολῆς τῆς ἀποτίσεως τῶν χρεῶν καὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς εἰς φυλακὴν ἀπαγωγῆς) προσελκύσῃ τὸ πλῆθος εἰς τοὺς σκοπούς του· κατόπιν δὲ τῶν προπαρασκευῶν τούτων συνεκρότησε καὶ σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν ἐν Κορίνθῳ, διότι ἐκεῖ ὡς εἰς οὐδεμίαν ἄλλαν πόλιν ὑπῆρχε συνηθροισμένοι πλῆθος βαναύσων ἀνθρώπων, οἵτινες εἰσὶ τὰ κυριώτερα τῶν δημαγωγῶν ὄργανα· εἰς μάτην δ' ἐνταῦθα αἱ μετριώτεροι καὶ νουνεχέστεροι ἄρχοντες τῆς Συμπολιτείας ἐσπούδασαν νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς σύνεσιν τὸν στρατηγὸν καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του· οὗτος περιεστοιχισμένος ὑπὸ δορυφόρων ἠπέιλησε μετὰ θρασύτητος πάντας τοὺς ἀντικειμένους εἰς τὰ βουλευμάτα του καὶ ἐζήτησε μάλιστα νὰ τοὺς παρστήσῃ εἰς τὸ πλῆθος ὡς προδότας, εὐνοϊκωτέρους πρὸς τὴν Λακεδαιμόνα καὶ Ῥώμην ἢ πρὸς τὰ πράγματα τῆς πεντρίδος· τοιοῦτοτρόπως δὲ παροξύνας τὸν ὄχλον διὰ τῆς τούτων

κατηγορίας ἐπειθανάγκασε τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ ψηφίσωσι λόγῳ μὲν πρὸς τὴν Λακεδαιμόνα ἔργῳ δὲ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους αὐτοῦς τὸν πόλεμον.

Ἡ Ῥώμη ἐδείχθη μέχρι τοῦδε τοσοῦτον ἀνεκτική πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐξ ἀνάγκης μᾶλλον ἢ ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως· διότι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οὐ μόνον ὑπῆρχεν ἐν Καρχηδόνι καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ ἱκανῶς ἐνπασχολημένη, ἀλλ' ὥφειλε νὰ καταπολεμήσῃ καὶ πινὰ ἀποστασίαν ἐν Μακεδονίᾳ λίαν ἐπικίνδυναν. Τυχοδιώκτης τις δηλονότι, τῷνομα Ἀνδρίσκοις, ἐξ Ἀδραμυττίου τῆς Μυσίας καταγόμενος, ἀποκαλῶν δ' ἑαυτὸν ψευδῶς Φίλιππον υἱὸν τοῦ Περσέως, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε πολλὴν ὁμοιότητα, ἐπωφελοῦμενος τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὸ Μακεδονικὸν ἔθνος δυσαρέσκειαν, ἐζήτησε διὰ τῆς βοηθείας Θρακῶν τινῶν ἀρχηγῶν ν' ἀνακτῇ τὸν, ὡς ἔλεγε, πατρικὸν θρόνον· ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ἐπέτυχεν· ἐν βραχεὶ χρόνῳ ὁ Ψευδοφίλιππος οὐ μόνον τὴν Μακεδονίαν κατέλαβε, ἀλλὰ καὶ τὴν Θεσσαλίαν αὐτὴν ἠπέκλεισε (150 π. Χ.)· στρατὸς Ῥωμαϊκὸς ἐκπεμφθεὶς κατ' αὐτοῦ, τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὑπὸ τὸν Ἰουβέντιον *Θάλμαρ* ἡττήθη μέχρι παντελοῦς ἐξολοθρεύσεως· μετὰ τὴν ἀποτυχίαν δὲ τούτου ἐστάλη ἄλλη μεγαλητέρα δύναμις ὑπὸ στρατηγὸν πολὺ ἀξιώτερον, τὸν *Καικίλιον Μέτελλον*, ὅστις εἰς δύο μάχας ἐνίκησε κατακράτος τὸν Ἀνδρίσκον καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς Θράκην, ὅπου ἡγεμῶν τις συλλαβὼν αὐτὸν τὸν παρέδωκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους (148 π. Χ.). Οὕτω δὲ ὁ Μακεδονικὸς πόλεμος, καθ' ὃν ἀπωλέσθησαν ὑπὲρ τοὺς δισμυρίους Μακεδῶνας, ἔλαβε πέρας καὶ πρὸς ποινὴν ἡ Μακεδονία ἀπέβαλεν ἐντελῶς τὴν αὐτονομίαν τῆς γενομένη Ῥωμαϊκῇ ἐπαρχίᾳ.

Εὐθὺς δὲ τότε ἡ Ῥώμη στρέψασα τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν, ἀπεφάσισε τὸν κατ' αὐτῆς πόλεμον, τοῦ ὁποίου τὴν διεξαγωγὴν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ὑπατὸν Μόμμιον. Πρὸ τῆς ἀφίξεως ὅμως τούτου ὁ Μέτελλος, ἀφοῦ δις πρότερον δι' ἐπίτηδες σταλέντων πρέσβων ἀπεπειράθη εἰς μάτην νὰ συμβιβάσῃ εἰρηνικῶς τὰς μεταξὺ Ἀχαιᾶς καὶ Σπάρτης διαφορὰς καὶ ὑπεσχέθη λήθην τῶν εἰς τοὺς Ῥωμαίους γενομένων προσβολῶν, προήλασεν ἐκ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν· καὶ πάλιν δὲ προσεγγίσας εἰς τὰ μεθόρια ἀπέτεινε πρὸς τὸν Κριτόλαον λόγους εἰρήνης, διότι ἐπεθύμει διὰ τῆς καθυστάσεως τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων νὰ ἐξυψώσῃ ἔτι μᾶλλον τὸν θρίαμβόν του· μὴ εἰσακουσθεὶς δὲ διέβη ἀμέσως τὸν Σπερχεῖον ἐπὶ τῇ

ἀγγελία δὲ ταύτῃ ὁ Κριτόλαος, ὅστις κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἐνω-
θεὶς μετὰ τῶν Βοιωτῶν ἡσυχολεῖτο εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀποστά-
σης Ἡρακλείας, ἐξέστη τῶν φρενῶν του, κατέλιπεν εὐθὺς τὴν εὐθεω-
τάτην μεταξὺ Ἡρακλείας καὶ Θερμοπυλῶν θέσιν καὶ ἔσπευσε νὰ εὕρῃ
καταφύγιον εἰς Λοκρίδα. Ἐνταῦθα δὲ, περὶ Σκάρφειαν, ἐπέπεσε κατ'
αὐτοῦ ὁ στρατὸς τοῦ Μετάλλου· τὸ μέγιστον μέρος τῶν Ἀχαιῶν
ἀπωλέσθη μαχόμενον, ὑπὲρ τοῦ· χιλίους δὲ ἤχμαλωτίσθησαν· ὁ Κρι-
τόλαος αὐτὸς ἐγένετο ἄφαντος ἤτοι φονευθεὶς ἐν τῇ μάχῃ ἢ, ὡς ἄλ-
λως φέρεται, πίων φάρμακον· χίλιοι Ἀρκάδες, οἵτινες εἶχον προχω-
ρήσει μέχρις Ἐλατείας, μαθόντες δὲ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Ἀχαιῶν
ἤθελον νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰ ἴδια, ἐπικατελήφθησαν περὶ Χαι-
ρώνειαν ὑπὸ τοῦ Μετάλλου καὶ κατεσφάγησαν· ὁ Μετέλλος προήλασε
περικιτέρῳ εἰς Θήβας, τὰς ὁποίας, εὗρεν ἐγκαταλελειμένας ὑπὸ τῶν
πολιτῶν, τῶν πλείστων διασκεδασθέντων εἰς τὰ περίξ ὄρη· ἐδείχθη
δὲ λίαν ἐπιεικής, φεισθεὶς μὲν τῆς πόλεως, ἀρκεσθεὶς δὲ μόνον εἰς
τὴν τιμώρησιν τοῦ αἰτίου τῆς ἀποστασίας Πυθέου· ἀφοῦ δ' ἀκολούθως
ὑπέταξε τὰς ἄλλας ἀποστάσας πόλεις τῆς Βοιωτίας, ἐπλησίασεν εἰς
τὰ Μέγαρα, τῶν ὁποίων, τραπίσης ἀμέσως, εἰς φυγὴν τῆς ὑπὸ τὸν
Ἀλκαμένην Ἀχαϊκῆς φρουρᾶς, ἐγένετο κύριος ἀμαχητὶ καὶ ἐντεῦθεν
προέβη τέλος εἰς τὸν Ἰσθμόν. Πρὸς τοὺς ἐλθόντας ἐνταῦθα Ἀχαιοὺς
πρεσβευτὰς ἐδείχθη καὶ πάλιν μέτριος, μὴ ἀπαιτήσας ἀπεριόριστον
ὑποταγὴν, προτείνας δὲ μόνον εἰρήνην ὑπὸ ὁρους εὐνοϊκοῦς. Ἀλλὰ
φευ! καὶ ἡ τελευταία εὐκαιρία, ἡ παρουσιασθεῖσα εἰς μετρίᾳσιν τῆς
τύχης τῆς Ἑλλάδος, παρήλθεν ἀνωφελῶς· ὁ Δίαυος, εἰς ὃν, μετὰ τὸν
Κριτόλαον, ἐπετράπη καὶ αὐθις ἡ στρατηγία, διέβαλε προηγουμένως
εἰς τὸν λαὸν τοὺς ἀποσταλέντας πρεσβευτὰς ὡς προδότης· ἐν ᾧ δὲ
οὗτοι ἐπέστρεφον ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μετάλλου συνελήφθησαν
ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ ἤχθησαν δέσμιοι· εἰς μάτην ὁ γηραιὸς Σράτος
ἐμπλεκόμενος καὶ λιπαρῶν ἐδέετο τοῦ Διαίου νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰ ὑπὸ
τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ προτεινόμενα· ὁ τρομερὸς ἄνθρωπος ἀκολου-
θῶν μόνον τὴν ὁρμὴν τοῦ πάθους του δὲν ἐπείθετο εἰς οὐδεμίαν πα-
ράκλησιν· καὶ ἀμέσως μὲν ὑπέβαλεν εἰς δίκην τὸν ὑποστράτηγον Σω-
σικράτην, ὅστις μετὰ τρομερὰς βαςάνους κατεδικάσθη εἰς θάνατον,
οἱ δὲ λοιποὶ τῶν συγκατηγορηθέντων διέφυγον τὴν καταδίκην δια-
φθείραντες τὸν ὄμιον κατήγορον καὶ τοὺς δικαστάς.

Ἐν τούτῳ δ' ὄντων τῶν πραγμάτων ἀφίχθη ὁ ὕπατος Μόμμιος, ὅστις πρᾶχρῆμα διέταξε τὸν Μέτελλον ν' ἀναζεύξῃ εἰς Μακεδονίαν. Ὁ ὑπὸ τὸν Μόμμιον νέος Ῥωμαϊκὸς στρατὸς συνίστατο ἐξ 23000 πεζῶν καὶ 3500 ἵππέων, κύξήνθη δὲ διὰ τῆς προσθήκης Κρητῶν τοξοτῶν καὶ τῆς ἐπικουρίας δυνάμεως τοῦ Περγαμηνοῦ βασιλέως Ἀττάλου· ἡ πολεμικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων, συμποσομένη εἰς 14000 πεζοὺς καὶ 600 ἵππεις, προσέβαλεν αἶφνης τὴν προφυλακὴν τῶν Ῥωμαίων, ἥτις ἀφίστατο τοῦ κυρίου στρατοῦ 12 στάδια, καὶ ἀπέκρουσεν αὐτὴν μετὰ πολλῆς ζημίας· ὁ Δίκιος ἐνθαῤῥυνθεὶς ἐκ τῆς πρώτης ἐπιτυχίας προέβη ἀμέσως καὶ εἰς τὴν περὶ τῶν ὅλων μάχην· ἀλλ' ἡ ἐκβάσις ταύτης, συγκροτηθείσης παρὰ τὴν *Λευκοπίτραν* ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ, ἀπέβη πάντῃ διάφορος τῆς προσδοκηθείσης. Τὸ Ἀχαικὸν ἱππικὸν δὲν ὑπέμεινε τὴν πρώτην ἐφοδὸν τῶν Ῥωμαίων ἀλλ' ἐτράπη εἰς φυγὴν· ἐξεναντίας δὲ τὸ πεζικόν, καίτοι ἐγκαταλειφθὲν ὑπὸ τῶν ἱππέων καὶ ὑπὸ τῆς ὑπερόχου ἐχθρικῆς δυνάμεως πιεσθὲν, ἀνέστη καὶ ἐπολέμησεν ἀνδρείως, ἕως οὗ χίλιοι ἄνδρες ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ ὑπάτου, κατὰ τὸ πλεῖστον ἵππεις, ἐπιπεσόντες ἐξ ἐνέδρας κατὰ κέρας ἐπήνεγκον τὴν κρίσιν τοῦ ἀγῶνος. Οἱ Ἀχαιοὶ ἡττήθησαν ὁλοσχερῶς καὶ ἔφυγον ὅπου ἕκαστος ἐδύνατο· ὁ Δίκιος, πλήρης ἀπελπισίας, ἔσπευσε πρὸς τὴν πατρίδα του Μεγαλόπολιν, ὅπου, ἀφοῦ ἀπέκτεινεν αὐτοχερεὶ τὴν γυναῖκά του καὶ ἐπωρόλησε τὴν οἰκίαν του, πῶν φάρμακον ἐτελεύτησεν.—Ἄλλ' εἰσέτι δὲν εἶχον ἀπολεσθῇ τὰ πάντα· εἰσέτι οἱ Ἀχαιοὶ ἐδύναντο νὰ διαπραγματευθῶσιν ἐὰν μετὰ τοῦ ὑπολειφθέντος στρατοῦ ἀπεσύροντο εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἡμύοντο τὴν ἐσχάτην ἄμυναν· ἀληθῶς δὲ πολλοὶ ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης κατέφυγον πρὸς τοῦτο τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἀπόρητον προπύργιον, ἀνεχώρησαν ὁμῶς πάλιν νυκτὺς ἀφοῦ οὐδεὶς ἀρχηγὸς ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἐνεφανίσθη. Ὁ Μόμμιος ἐξεπλάγη ὅταν πλησιάσας εἰς τὴν πόλιν ἶδε τὰς πύλας αὐτῆς ἀνοικτάς· μὴ πιστεύων δὲ τὴν ὁρασίν του ἐφοβήθη ἐνεδρᾶν τινὰ καὶ μόλις τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν μάχην ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ· ἀφοῦ δὲ πρῶτον ἐλεηλάτησε τὴν λαμπρὰν ταύτην τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου καὶ πλούτου καθέδραν, ἔπειτα, κατὰ ῥητὴν διαταγὴν τῆς Συγκλήτου, τὴν παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας. Ἐκ δὲ τῶν κατοίκων τῆς τοὺς μὲν κατέσφαξε, γυναῖκας δὲ παῖδας καὶ δούλους ἐξηνδραπόδισεν. Οὐχ ἥττον δ' αὐστηρῶς ἐδείχθη καὶ πρὸς τὰς

λοιπὰς πόλεις, ὅσαι μετέσχον τοῦ τελευταίου κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀγῶνος. Πρὸς δὲ τούτοις ἀφήρесе καὶ τὰ ὠραιότερα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης μνημεῖα πρὸς στολισμὸν τοῦ θριαμβίου του· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀφαιρεθέντων ἦτο μέγας, ὥστε ἡ εἰς Ῥώμην μετακόμισις των ἀπέβαινε δύσκολος, τούτου ἕνεκα πολλὰ ἐξετέθησαν εἰς πλειστηρισμὸν· τότε δὲ πρῶτον ὁ σκαῖος καὶ ἀπαίδευτος Μόμμιος ἤρξατο νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀξίαν τούτων, ὅταν ἄνθρωπός τις τοῦ Ἀττάλου προσέφερε διὰ μίαν τοῦ ζωγράφου Ἀριστείδου εἰκόνα, παριστάνουσαν τὸν Διόνυσον, ἑκατὸν περίπου χιλιάδας δραχμῶν! Πόσον δ' ὀλίγον ἦν οἱ τὰ τοιαῦτα, τὸ ἀπέδειξε καὶ ἄλλως εἰς τρόπον γελοιωδέστατον ὅταν διέταξε τοὺς ναυκλήρους, οἵτινες ἔμελλον νὰ μεταφέρωσι τὰ πολύτιμα ἀγάλματα καὶ τὰς εἰκόνας εἰς Ῥώμην, νὰ προσέξωσι καλῶς μὴ θραύσωσιν ἢ φθείρωσιν τι ἐκ τούτων, διότι ἄλλως ὑπεχρεοῦντο ἰδίᾳ αὐτῶν δαπάνη νὰ κατασκευάσωσιν ἄλλα νέα!

Μικρὸν δ' ἔπειτα ἦλθον ἐκ Ῥώμης δέκκ' ἄνδρες ἀπεσταλμένοι πρὸς διευθέτησιν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων. Πανταχοῦ δι' αὐτῶν τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα κατηργήθησαν καὶ ἡ ἐξουσία παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν πλουσίων καὶ δυνατῶν· ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ἔπρεπε τοῦ λοιποῦ νὰ τελῇ φόρον εἰς τὴν Ῥώμην· οὐδεὶς δὲ τῶν πλουσίων ἐδύνατο νὰ ἔχῃ ἀκίνητον κτῆσιν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς κατοικίας του. Αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Δήμου ἐν Ἀχαΐᾳ, Φωκίᾳ καὶ Βοιωτίᾳ ἀπηγορεύθησαν. Οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Εὐβοεῖς ὑπεχρεώθησαν ἰδίως νὰ πληρώσωσιν εἰς τὴν Ἡράκλειαν ἑκατὸν καὶ οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὴν Λακεδαιμόνα διακόσια τάλαντα. ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ «Ἀχαΐα» ἐκηρύχθη ἡ Ἑλλὰς Ῥωμαϊκὴ Ἐπαρχία, καὶ ἡ ὑπεράττη διοίκησις τῶν πραγμάτων αὐτῆς ἐπετράπη εἰς ἓνα Ἀνθύπατον. Οὕτω λοιπὸν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐλευθερία, πρὸ πολυοῦ ἤδη κενὸν ὄνομα, ἔλαβε πέρας κατὰ τὸ 146 π. Χ.

§. 21. Κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἕως τῆς Ῥωμαιοκρατίας.

Διὰ τῶν δορικτησιῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία ἔλαβε κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον τὴν μεγίστην αὐτῆς ἑκτασιν διαδοθείσα, ὁμοῦ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, σχεδὸν εἰς πάσας τὰς ὑπ' ἐκείνου καταληφθείσας χώρας· καὶ ἐξέλιπε μὲν ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι, ἕνεκα τῆς ἐσωτερικῆς ἀσθενείας καὶ τῆς καταλύσεως τῆς πο-

λιτικής αὐτονομίας της, ἡ πρώτη μεγαλουργὸς εὐφυΐα, δὲν ἔπαυσεν ὁμῶς καὶ πᾶσα προαγωγὸς δύναμις. Ἐξαιρέτως δ' ἐπιτήδειον εὖρον ἔδαφος ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη ἐν τῇ νεοδημιουργίᾳ καὶ ταχέως διὰ τοῦ ἐμπορίου πλουσίᾳ καταστάσῃ *Ἀλεξανδρείᾳ*. Ἐνταῦθα ὁ νοσημονέστερος τῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διαδόχων *Πτολεμαῖος ὁ Αἰγίου* εἰδείχθη ἐξαρχῆς ἑνθερμος προστάτης τῶν πεπαιδευμένων, εἰς αὐτὸς, συρρέουσιντας πανταχόθεν, ἡ μὲν κατὰ συμβουλήν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, ἐν Βρουχίῳ ἰδρυθεῖσα μεγάλη Βιβλιοθήκη (περικειμένη 400,000 συγγραμμάτων) παρείχεν ὅλα τὰ δυνατὰ βοηθήματα εἰς τὰς μελέτας τῶν, τὸ δὲ Μουσεῖον (εἶδος τι Ἀκαδημίας) τόπον διατριβῆς καὶ συνδιασκέψεως ἀτάραχον. Ὁ διάδοχος τοῦ Αἰγίου *Πτολεμαῖος ὁ Φιλῶδελφος* προσέθετο καὶ ἑτέραν τὴν ἐν Σεραπείῳ Βιβλιοθήκην, ἣτις περιελάμβανεν 70,000 τόμους. Πρὸς τοὺς Πτολεμαίους δ' ἀμιλλώμενοι καὶ οἱ βασιλεῖς τοῦ Περσῆμου: *Ἀτταλὸς Α', Εὐμένης Β'* καὶ *Ἀτταλὸς Β'* ἰδρυσαν ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῶν Βιβλιοθήκην οὐκ εὐκαταφρόνητον, ἣν ἔπειτα ὁ Ἀντώνιος ἐδώρησεν εἰς τὴν Κλεοπάτραν.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ.—Ἡ ἔρευνα καὶ ἐρμηνεία, κατὰ τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ περιεχόμενον, ὅσων τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα παρήγαγεν, ἐν καιρῷ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, πεζῶν ἢ ποιητικῶν δημιουργημάτων, ἀπετέλεσαν ἐξαρχῆς τὴν κυριωτέραν τῶν Ἀλεξανδρινῶν πεπαιδευμένων ἀσχολίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβε κατὰ πρῶτον τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἡ λεγομένη *Γραμματικὴ Τέχνη* ἢ *Φιλολογία*. Ἐκ τῆς μεγάλης δὲ σωρείας τῶν διατηρηθέντων ἀρχαίων Ποιητῶν τε καὶ Λογογράφων οἱ Ἀλεξανδρινοὶ Γραμματισταὶ ἢ Κριτικοὶ διέκριναν πάσαις τοὺς ἐξέχοντας καὶ ἀνήγαγον αὐτοὺς εἰς κανόνας, ὅθεν προέκυψε τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι οἱ μὲν κεκριμένοι (Κλασικοὶ) συγγραφεῖς ἀντιγραφέντες ἐπιμελῶς διεσωθήσαν κατὰ μέγα μέρος, οἱ δ' ἄλλοι παρεμεληθέντες ἀπωλέσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον. — Μεταξὺ δὲ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος Κριτικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας μνείας ἄξιοι πρὸ πάντων εἰσὶ: *Ζηνόδοτος ὁ Ἐφέσιος* (230 π. Χ.), πρῶτος ἔφορος τῆς Βιβλιοθήκης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ πρῶτος ἰδρυτὴς Γραμματικῆς σχολῆς αὐτόθι. *Ἀριστοφάνης ὁ Βοζάντιος* (220), ἔφορος ὡσαύτως τῆς Βιβλιοθήκης μετὰ τὸν Ζηνόδοτον, ὅστις εἰσήγαγε τὰ διακριτικὰ σημεῖα καὶ τοὺς τόνους, ὥρισεν τοὺς κανόνας καὶ ἐπεχείρησε πολλὰς διορθώσεις κειμένων, ἰδίως τοῦ Ὀμήρου. *Ἀρίσταρχος ὁ ἐκ Σαμοθράκης*, μαθητὴς τοῦ Ἀριστο-

φάνους καὶ ἀπάντων τῶν Ἀλεξανδρινῶν Κριτικῶν ὁ περιφημότερος, ἀσχοληθεὶς ἰδίως εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ Ὀμήρου (Τὸ μέχρι τοῦδε σύνηθες καίμενον τοῦ Ποιητοῦ καὶ ἡ εἰς 24 βιβλία διαίρεσις του ἀφείλεται εἰς αὐτὸν), ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπεξεργασθεὶς τὸν Αἰσχύλον, Σοφοκλῆν, Πίνδαρον, Ἀριστοφάνην καὶ ἄλλους. (Ἀντίπαλος αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰς περὶ Ὀμήρου δόξας ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Μάλλου τῆς Κιλικίας Κράτης, ἰδρυτὴς τῆς ἐν Περγᾶμῳ Γραμματικῆς σχολῆς, ἐρμηνεύων τὰς ποιήσεις τοῦ περὶ αὐτοῦ ὁ λόγος Ποιητοῦ ἀλληγορικῶς· ὁ δὲ Ἀμφιπολίτης Ζώϊλος, ἀκμάσας ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, εἶνε γνωστὸς μόνον ἀλλὰ καὶ ἀποτρόπαιος ὡς πικρὸς τοῦ Ὀμήρου κατήγορος, ἢ, ὡς κοινῶς λέγεται, Ὀμηρομάστιξ).

ΠΟΙΗΣΙΣ. — Πολλοὶ τῶν οὕτω λεγομένων Κριτικῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς ἐν τῇ μελέτῃ τῶν Κλασικῶν ἐντροφῶντες ἀπεπειράθησαν νὰ διαπρέψωσι καὶ δι' ἰδίων ποιητικῶν γεννημάτων· μολονότι δὲ ὅλοι διακρίνονται ἐπὶ μεγάλη καλλιπεείᾳ (ὀρθότητι περὶ τὴν ἐκφρασιν καὶ τὴν μορφήν), ἐπὶ μιμήσει ἐπιτυχεῖ τῆς ποιητικῆς γλώσσης καὶ ἐν γένει ἐπὶ ἀρχαιολογικῇ πολυμαθείᾳ, στεροῦνται ὅμως τοῦ ἀληθοῦς ποιητικοῦ πνεύματος, τῆς ἀφελοῦς φυσικότητος. Ἐξ αὐτῶν Φιλιππῆς ὁ Κῶος (διδάσκαλος τοῦ Πτολεμαίου Β') ἐποίησεν ἐλεγεία, ἅτινα ἔλαβεν ἔπειτα ὡς πρότυπον ὁ Ῥωμαῖος Προπέρτιος· Καλλιμαχος ὁ Κυρηναῖος ἔγραψεν ὕμνους καὶ ἐπιγράμματα εἰς ἰωνικὴν διάλεκτον· Ἀρατος ὁ ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας ἔψαλεν ἐν ἑξαμέτροις τὴν θέσιν καὶ κίνησιν τῶν ἀστέρων (Φαινόμενα καὶ Διοσημεΐσι),ποίημα διδασκτικόν, ὅπερ ὁ Κικέρων καὶ ἄλλοι ἐξελατίνισαν· Αὐκόφρων ὁ Χαλκιδεὺς συνέταξεν Ἰαμβιστὶ προφητικόν τι μονόδραμα τὴν Κασσάνδραν, ἐκ προθέσεως αἰνιγματῶδες· Ἀπολλώνιος ὁ Ἰόδιος, τοῦ Καλλιμάχου μαθητὴς καὶ Βιβλιοθηκᾶριος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ τὸν Ἐρατοσθένην, ἐξέθετο ἐν ἡρωϊκῷ τινὶ ποιήματι εὐφραδῶς τὰς περὶ τοῦ στόλου τῶν Ἀργοναυτῶν παραδόσεις (Ἀργοναυτικά). Εὐφορίων ὁ Χαλκιδεὺς ἔγραψεν Χιλιάδας εἰς 5 βιβλία, ποίημα ὅλως μυθολογικὸν καὶ σκοτεινόν· Διονύσιος ὁ Περικηγῆτης συνέταξεν ἐν ἑξαμέτροις περιήγησιν Οἰκουμένης, τὴν ὁποῖαν ὑπεμνημάτισε κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα μ. Χ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος· ὁ δ' ἐκ Γαδάρων τῆς Συρίας Μελέαγρος συνέλεξε τὰ ἐπιγράμματα καὶ τὰ μικρὰ ποιήματα 46 Ποιητῶν εἰς ἓνα Στέφανον· καὶ τέλος ὁ Κολοφώ-

νιος *Νίκανδρος*, ζῶν ἐν τῇ Περγαμηνῇ αὐλῇ, ἐξελέξατο ὡς ποιητικὴν ὕλην τὰ Θηριακὰ καὶ Ἀλεξιφάρμακα.

Πάντῃ δὲ ἰδία φιλολογίας προϊόντα τῆς προκειμένης ἐποχῆς παρουσιάζονται ἡ *γέα Κωμωδία* καὶ ἡ *Βουκολικὴ* ποίησις ἢ τὸ *Εἰδύλλιον*. Ἡ πρώτη ἀνεπτύχθη ἐν Ἀθήναις, ἀντιθέτως πρὸς τὴν Ἀριστοφάνειον, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας τοῦ δήμου ὡς ἐντεχνόν τι εἶδος κατὰ τὰς ἐν τῇ Περιπατητικῇ σχολῇ ἐπικρατούσας ἀρχάς περὶ τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου δι' αὐτῆς διηλονότι παριστάνοντο ἤδη ἐν τῇ σκηνῇ ἀντὶ ὠρισμένων προσώπων γενικοὶ χαρακτῆρες καὶ ἀντὶ τῶν σχέσεων τοῦ πολιτικοῦ βίου οἰκογενειακαὶ καὶ ἐρωτικαὶ σχέσεις. Ὁ ἀξιολογώτερος δὲ τῶν περὶ τὸ εἶδος τοῦτο 32 γονίμων ποιητῶν ἦσαν: *Μένανδρος* ὁ Ἀθηναῖος, μαθητὴς τοῦ Θεοφράστου καὶ φίλος Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, γράψας ὑπὲρ τὰς 100 Κωμωδίας, γνωστὰς ἐν μέρει ἐκ τῶν ἀπομιμήσεων τοῦ Ῥωμαίου Τερεντίου (ὃν ὁ Καῖσαρ ὠνόμαζε *dimidiatus Menander*) ὁ *Φιλήμων* ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας, πολυγράφος ὡσαύτως· *Φιλίππιδης* ὁ Ἀθηναῖος καὶ *Δίφιλος* ὁ Σινωπεὺς, ὃν ὁ Ῥωμαῖος Πλαῦτος ἔλαβεν ἰδίως ὡς παράδειγμα. Ἡ δὲ δευτέρα ἦτοι ἡ Βουκολικὴ ποίησις, ἃν καὶ κατὰ τὸν Αἰλιανὸν ἔλαβε τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς ἐν προλαβόντι χρόνῳ ὑπὸ Στησιχώρου τοῦ Ἱμεραίου, προήχθη ὅμως καὶ ἐτελειοποιήθη κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν ὑπὸ Θεοκρίτου τοῦ Συρακουσίου, ὅστις ἐζήτησεν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Πτολεμαίων. Τὰ σωζόμενα 30 Εἰδύλλια αὐτοῦ διακρίνονται διὰ τῆς ἀφελοῦς περιγραφῆς φυσικῶν εἰκόνων καὶ ἰδίως τοῦ ποιμενικοῦ βίου· ὁ Οὐίργιλιος τὸν ἐμιμήθη εἰς τὰς ἐκλογάς του, ἀλλὰ δὲν ἐδυνάθη νὰ τὸν φθάσῃ· δύο ἄλλοι, σχεδὸν σύγχρονοι τοῦ Θεοκρίτου, *Βίων* ὁ Συμυρναῖος καὶ *Μόσχος* ὁ Συρακούσιος, ἔγραψαν εἰς Λαοικὴν διάλεκτον βουκολικά, τὰ ὅποια δὲν ἔχουσι μὲν τὴν ἀπλότητα καὶ φυσικότητα τῶν πρώτων, ὑπερέχουσιν ὅμως αὐτῶν κατὰ τὸν πλοῦτον τῶν περιγραφῶν, τὴν γλαφυρότητα καὶ λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ: ΡΗΤΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ. — Ὡς δὲ ἡ Ποίησις οὕτω καὶ ὁ *Πεζὸς Λόγος* δὲν ἔχει πλέον τὸν ἐντεχνον καὶ ὑψηλὸν ἐκείνον χαρακτῆρα τῶν πρελθόντων χρόνων. Ἡ *Ῥητορεία*, ἡ γνήσια αὕτη θυγάτηρ τοῦ ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου, ἐξέλιπε μετ' αὐτοῦ καὶ μόνον ὡς ἀντικείμενον διδασκαλίας, στηριζομένης εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀριστο-

τέλους ἐπεξεργασθεῖσαν θεωρίαν τῆς Τέχνης, ἔζη ἔτι ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν Ῥητόρων. Ὡς ῥήτορες δὲ τῶν χρόνων τούτων φημίζονται· ὁ Καρίνθιος Δείκαρχος, μαθητὴς τοῦ Θεοφράστου, γράψας ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ ὑπὲρ ἄλλων λόγους, τῶν ὁποίων σώζονται ἔτι τρεῖς· ὁ Δημοχάρης, ἀδελφιδοῦς τοῦ Δημοσθένους, ὅστις ἐκτὸς διαφόρων ῥητορικῶν λόγων συνέταξε καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς του εἰς ῥητορικὸν ὕφος· καὶ τελευταῖον Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, οὗτινος οἱ λόγοι διεκρίνοντο μὲν διὰ τοῦ καθαροῦ καὶ ἀνθηροῦ ὕφους των, ἀλλ' ἐκλινον εἰς τὸ τρυφερόν καὶ μαλακόν.

Ἡ δὲ Ἱστορία εὗρε μὲν νέαν τροφήν εἰς τὰς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του, κλίνουσα ὅμως συνήθως πρὸς τὰ παράδοξα καὶ μυθώδη στερεῖται ἐσωτερικῆς ἀξίας. Ὁ Πτολεμαῖος Λάγου (βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου) καὶ ὁ Ἀριστόβουλος ἦσαν μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀπολεισθέντων ἱστοριογράφων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου οἱ δύο ἐμβριθέστεροι, τοὺς ὁποίους καὶ ὁ Ἀῤῥιανὸς ἀκολουθεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς ἀξιολοπιστοτέρους κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μαρτυρίαν· ὁ ἐκ Ταυρομενίου τῆς Σικελίας Τίμαιος, ἀκμάσας ἐπὶ τοῦ Τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους, ἔγραψεν Ἰταλικά καὶ Σικελικά εἰς 8 βιβλία, πρὸς δὲ τούτοις Ἑλληνικά καὶ Σικελικά κλ. καὶ εἴλκυσε κατὰ πρότον τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς αὐξανούσης δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων· ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Εὐήμερος ὁ Μεσσηνίος, ζήσας ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Κασσάνδρου καὶ κατ' ἐντολήν αὐτοῦ ἐπιχειρήσας πλοῦν τινὰ ἐν τῷ Ἰνδικῷ ὠκεανῷ ἐξέδωκε μετὰ τὴν ἐκείθεν ἐπάνοδόν του *ἱερὰν* τινα, ὡς τὴν ὠνόμασεν, ἀναγραφὴν ἢ ἱστορίαν, ἐν ᾗ διὰ μεταδόσεως διαφόρων ἐπιγραφῶν εὐρεθεισῶν δῆθεν εἰς ναοὺς (ἰδίως εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς ἐν τινι πιθανῶς πλασθείσῃ νήσῳ Παρχαίᾳ), εἰς πυραμίδας, τάφους καὶ ἄλλα μνημεῖα ἐξήτησε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Κρόνος, ὁ Ζεὺς καὶ ἅπαντα ἡ γενεὰ αὐτῶν δὲν ἦσαν εἰμῇ ἄνθρωποι ἐξαρχῆς, καὶ ὅτι δι' ἀπάτης κατώρθωσαν νὰ τύχῃσι θεῶν τιμῶν. Ὁ Εὐήμερος ἐκτῆσατο μεγάλην φήμην, ὁ δὲ Πλούταρχος φρονεῖ ὅτι διὰ τῶν πλαστῶν καὶ ἐπαγωγῶν διηγήσεών του ἐγένετο αἷτιος ὅλης τῆς εἰς τὸν κόσμον τότε ἐπικρατησάσης ἀθεΐας. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων μνείας ἀξιοὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης Ἕλληνες ἱστορικοὶ εἰσὶν· Ἐκαταῖος ὁ Ἀβδηρίτης καὶ Ἰερώνυμος ὁ Καρδιανός, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἔγραψεν ἱστορίαν τῶν Ἰουδαίων καὶ περὶ Αἰγυπτίων φιλοσοφίας· ὁ δὲ ἱστορίαν τῶν

κατορθωμάτων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων αὐτοῦ· καὶ πρὸς τοῦτοις οἱ λεγόμενοι συγγραφεῖς τῶν Ἀθιδῶν (Κλιτόδημος, Φανόδημος, Ἀνδροτίων, Φιλόχωρος κλ.), οἵτινες ἔργον εἶχον τὴν ἱστορίαν τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τὴν τῶν ἀρχαίων θεσμῶν καὶ ἡθῶν τῆς Ἀττικῆς. Ὑπὲρ πάντας ὁμῶς διαπρέπει *Πολύβιος* ὁ Μεγαλοπολίτης (υἱὸς τοῦ Λυκόρτα), ὅστις ἐλθὼν, ὡς ἐκ τῶν προϋστορηθέντων δῆλον, εἰς Ἰταλίαν μετὰ τῶν γιλιῶν ἄλλων Ἀχαιῶν, ἔζησεν ἐνταῦθα 17 ἔτη καὶ ἔτυχεν ἐξ αρχῆς τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ νεωτέρου Σκιπίωνος. Ἀφ’ οὗ δὲ, ὡς ἀκόλουθος αὐτοῦ εἰς τὰς ἐκστρατείας του καὶ δι’ ἄλλων μακρῶν περιηγήσεων ἠύξησε τὰς γνώσεις του, παρασκευασθεὶς οὕτω καὶ ἱκανὴν ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀρχαίων συναθροίσας ὕλην ἐπεχείρησε, μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπάνοδόν του, τὴν συγγραφὴν Καθολικῆς τινὸς ἱστορίας εἰς 40 βιβλία ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου καὶ τελευτώσης εἰς τὴν κατατρόπωσιν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τὸν Περσέα (220—167 π. Χ.), τῆς ὁποίας ὁμῶς φεῖ! δὲν διεσώθησαν εἰμὴ τὰ πρῶτα 5 βιβλία καὶ τινὰ ἀποσπάσματα τῶν λοιπῶν. Ὁ Πολύβιος ἐν τῇ συγγραφῇ του ταύτῃ προέθετο διπλοῦν σκοπὸν: πρῶτον νὰ δείξῃ πῶς ἡ Ῥώμη προήχθη διὰ τῆς ἰδιότητος καὶ ἰσχύος τοῦ πολιτεύματός της εἰς παγκόσμιον κράτος, καὶ δεύτερον νὰ διδάξῃ τοὺς πολιτικούς ἄνδρας καὶ στρατηγούς ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ χρόνων ἐκθέτων τὰ γεγονότα κατὰ τὴν συνάφειαν τῶν αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων αὐτῶν· ὅθεν θεωρεῖται ὡς πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς *πραγματικῆς ἱστορίας*· τελεία γνώσις τῆς ὕλης, ἣν πραγματεύεται, τῆς στρατιωτικῆς τέχνης καὶ τῆς πολιτικῆς, ὕγιής κρίσις, ὀξυδέρκεια καὶ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν διακρίνουσιν αὐτόν.

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ — Πολὺ δὲ πλέον τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν προήχθησαν κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον αἱ *Μαθηματικαὶ καὶ Φυσικαὶ*, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν περὶ ταύτας διακριθέντων ἤμικσαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ὁ *Εὐκλείδης*, ἐκ Γέλας τῆς Σικελίας, διδάσκαλος τῆς καθαρᾶς Μαθηματικῆς αὐτόθι ἐπὶ Πτολεμαίου, συνέταξε *Στοιχεῖα Γεωμετρίας* εἰς 13 βιβλία, ἅτινα καὶ μέχρι τῆς σήμερον θεωροῦνται ὡς τὸ διδασκτικώτερον καὶ εὐμεθοδέστερον σύγγραμμα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστήμης. Ὁ μαθητὴς αὐτοῦ *Ἀρχιμήδης* ὁ Συρακούσιος ἐδείχθη οὐ μόνον Γεωμέτρης ἀριστος ἀλλ-

λά και μέγας Μηχανικός, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ θαυμάσιαι περὶ τὴν Ἰδραυλικὴν καὶ Στατικὴν ἀνακκλύψεις του καὶ αἱ μηχαναὶ ὡς ἐσοφίσθη καὶ μετεχειρίσθη ἐν τῇ τριετὲι ἀμύνῃ τῆς πατρίδος του κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἀπολλώνιος ὁ Περγάζιος, διατελέσας τὸ πρῶτον ἐν Περγᾷ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἔγραψε θαυμάσιόν τι περὶ Κωνικῶν Τομῶν σύγγραμμα. Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος προήγαγε τὴν Ἀστρονομίαν διὰ τοῦ περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστάσεων Ἡλίου καὶ Σελήνης συγγράμματός του, καὶ ἐδίδαξεν πρῶτος ὅτι ἡ Γῆ κινεῖται περὶ τὸν Ἥλιον καὶ περὶ τὸν ἄξονά της, ὅθεν εὐλόγως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πρόδρομος τοῦ Καπερνίκου. Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος ὑπῆρξεν ὁμοῦ φιλόλογος καὶ μαθηματικός περίφημος καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐξύψωσε τὴν Γεωγραφίαν εἰς ἐπιστήμην πάντων ὁμῶς τῶν Ἀστρονόμων ὑπέρτερος ἐδείχθη ὁ ἐκ Νικαίας τῆς Βιθυνίας Ἰππάρχος, ὅστις ἔζησε τὸ πρῶτον ἐν Ρόδῳ καὶ ἔπειτα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· πρῶτος δ' αὐτὸς ὥρισεν ἀκριβέστερον τὴν διάρκειαν τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους καὶ ὑπελόγησε τὰς ἀποστάσεις τῶν Οὐρανίων σωμάτων ἀπ' ἀλλήλων. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ σώζονται: τῶν Ἀράτου καὶ Εὐδόξου φαινομένων βιβλ. 3 καὶ παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ τεμάχιόν τι ἐπιγραφόμενον: Ἐκθεσις ἀστερισμῶν ἢ περὶ Ἀπλανῶν ἀναγραφὴ.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ. — Μόνη ἡ Φιλοσοφία εἶχεν εἰσέτι τὴν κυριωτέραν ἑδρὰν τῆς ἐν Ἀθήναις. Ἐνταῦθα κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον ἤκμασεν ὁ ἐκ Σταγείρων Ἀριστοτέλης (384—322) τοῦ Νικομάχου, ἱατροῦ τοῦ βασιλέως Ἀμύντα Γ'. υἱός, ὅστις ἀφοῦ ἐπὶ εἰκόσιν ὅλα ἔτη ἀπῆλause τῆς διδασκαλίας τοῦ θεοῦ Πλάτωνος, ἔπειτα δὲ, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, ἀνεδέχθη τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας (334) ἐδίδαξεν ἐν Λυκείῳ (γυμνασίῳ, κειμένῳ παρὰ τὸ δμῶνυμον ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος), ἀπὸ τῶν σκιερῶν περιπάτων τοῦ ὁποῦ (οὐχὶ δ' ἐκ τοῦ περιπατεῖν, διότι οὕτως ἐδίδασκον σχεδὸν ὅλοι τὸ πάλαι) ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσα σχολὴ ὠνομάσθη *Περιπατητικὴ*. Ὁ δαιμόνιος οὗτος ἀνὴρ ἐπεχείρησε πρῶτος συστηματικὴν τῶν ἕως τότε ἀσυναρτήτων ἐπιστημονικῶν γνώσεων διάταξιν, προήγαγε μεγάλως τινὰς ἐπιστήμας (ἰδίως τὴν Λογικὴν, Ῥητορικὴν καὶ Μεταφυσικὴν) καὶ ἄλλας μὴ ὑφισταμένας πρότερον ἐδημιούργησε (τὴν Ζωολογίαν καὶ τὴν Φυσιολογίαν). Κατὰ τὴν καθολικὴν πολυμαθειαν, κατὰ τὴν ὀξύνοϊαν καὶ κρίσιν οὐδένα ἄλλον ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἔχει ἐνάμιλλον. Ἡ φιλοσοφία κατ' αὐτὸν, ὡς *ἐπιστήμη τῆς ἀληθείας, τοῦ ὄντος καθ' ἑαυτὸν καὶ οὐ κατὰ μέρος περὶ τινος αἰτίας καὶ ἀρχάς*, ἀπαρτίζεται ἐξ ὧν σχεδὸν τῶν ἐπιστημῶν, ἐξαιρουμένης τῆς ἱστορίας, καὶ διαιρεῖται εἰς *Θεωρητικὴν καὶ Πρακτικὴν*, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἀσχολουμένη περὶ τὸ ὄν ἢ περὶ τὰ πραγματικὰ, τὰ μὴ ἐκ τῆς θελήσεως

ἐξαρτώμενα, περιλαμβάνει: Λογικὴν, Μαθηματικὴν καὶ Φυσικὴν (ἔχουσιν ὡς μέρη: Κοσμολογίαν, Ψυχολογίαν, Θεολογίαν, Πρώτην Φιλοσοφίαν, ἣν ἔπειτα οἱ Ἑρμηνευταὶ ὠνόμασαν μετὰ τὰ Φυσικὰ ἢ Μεταφυσικὴν) ἡ δὲ δευτέρα στρεφόμενη περὶ τὰ ἐκ τῆς θελήσεως ἐξαρτώμενα καὶ τὰ τυχαῖα περιέχει: Ἠθικὴν, Πολιτικὴν καὶ Οἰκονομικὴν. — Ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος διαφέρει ὁ Ἀριστοτέλης οὐσιωδῶς κατὰ τοῦτο: ὅτι ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νοῦς διατελὼν ἀσχολεῖται ἐξαιρέτως περὶ τὰ Ἐμπειρικά (τὰ ἐκ τῶν ὑστέρων), ἐν ᾧ ἐκεῖνος, ὑπὸ τὴν ἐπιβρόχην τῆς φαντασίας ὦν, ἐνηθύνεται εἰς τὰ ἰδεώδη (τὰ ἐκ τῶν προτέρων). Ἐντεῦθεν δὲ πηγάζει καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ τρόπου ἢ τῆς μεθόδου ἑκατέρου αὐτῶν περὶ τὸ φιλοσοφεῖν, τοῦ μὲν ἀπὸ τῶν μερικῶν πάντοτε ἐξυψουμένου εἰς τὰ καθόλου, τοῦ δὲ συνήθως ἀπὸ τῶν καθόλου καταβλίνοντος εἰς τὰ μερικά. Μαθηταὶ καὶ ὁπαδοὶ τοῦ Ἀριστοτέλους (κοινῶς Περιπατητικοὶ λεγόμενοι) μνημονεύονται πολλοί· λόγου δ' ἄξιοι μετὰ αὐτῶν εἰσὶν: Θεόφραστος ὁ Ἑρέσιος (ἄμεσος διάδοχος τοῦ Σταγειρίτου ἐν τῇ Περιπατητικῇ σχολῇ), ὅστις ἔγραψε περὶ Φυτῶν ἱστορίας καὶ Ἠθικοὺς χαρὰκτῆρας· Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς, τοῦ Πλάτωνος ὁμοῦ καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους μαθητῆς, συγγραφεὺς πολλῶν ἱστορικῶν, φιλοσοφικῶν, γραμματικῶν καὶ πολιτικῶν πονημάτων, ἐξ ὧν μόνον τινὰ ἀποσπάσματα περὶ Πολιτειῶν σώζονται· Εὐδήμιος ὁ Ῥόδιος, συγγραφεὺς τῶν λεγομένων Εὐδημειῶν Ἠθικῶν· Δικαίλαρχος ὁ Μεσσήνιος, εἰς ὃν ἀποδίδονται τὰ περὶ ψυχῆς ἢ Κορινθιακὰ καὶ Λεσβικά· Ἀριστόξενος ὁ Ταραντῖνος, ὅστις ἡρμήνευσε τὴν σχέσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα ὡς μουσικὴν τινὰ ἀρμονίαν· καὶ Στράτων ὁ Λαμψακηνὸς, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι τὰ πάντα ἐγεννήθησαν ἄνευ συμπράξεως τῶν Θεῶν. — Πρὸς τῇ Περιπατητικῇ δὲ σχολῇ ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον καὶ ἄλλαι ὡσεπιτοπολὺ παραφυκδὲς ἀρχαιοτέρων αἵρέσεων, οἷον ἡ Ἐπικουρείος, ἡ Στωϊκὴ, ἡ Πυρρῶνικὴ καὶ ἡ τῆς μέσης Ἀκαδημίας. Ἐν ᾧ ὁ τῆς πρώτης ἰδρυτῆς Ἐπίκουρος ἐκ Γαργητοῦ (ἐνὸς Δήμου τῆς Ἀττικῆς) ἀνέπτυξεν ἐπὶ μᾶλλον τὸ σύστημα τοῦ Ἀριστίππου παραδεχθεὶς τὴν ἡδονὴν ὡς τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον προβαλλόμενον τέλος τοῦ ζῆν (ἄκρον ἀγαθόν) καὶ ἐν τῇ Θεωρητικῇ φιλοσοφίᾳ τὴν τυχαίαν ἐνέργειαν μηχανικῶν αἰτιῶν ὡς λόγον ἢ ἀρχικὴν αἰτίαν τῆς τάξεως τοῦ Κόσμου, ἐξεναντίας ὁ τῆς δευτέρας Ζήνων ὁ Κιττιεὺς προήγαγε τὸ ἠθικὸν σύστημα τοῦ Ἀντισθένης, εἰς τὴν ἐσχάτην αὐστηρότητα διδάσκων ὅτι τὸ μόνον ἀγαθὸν ὑπάρχει ἡ ἀρετὴ, οὕσα μία μὲν καθ' ἑαυτὴν ἐκδηλαυμένη δὲ διαφόρως, τὸ μόνον δὲ κακὸν ἡ κακία, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα εἰσὶν ἀδιάφορα, τοῦτέστι δὲν ἔχουσι τὸν λόγον τῆς προτιμήσεως καὶ τῆς ἀποβολῆς ἐν ἑαυτοῖς ἀλλ' ἐν ταῖς ἐξωτερικαῖς περιστάσεσιν. Ἀμφότεροι οἱ εἰρημένοι αἵρεσιάρχαι ἔσχον ὁπαδοὺς ἔτι περιφημότερους αὐτῶν.

ὁ πρῶτος: τὸν ἐκ Μιτυλήνης Ἑρμαχόν, τὸν Μητροδωρόν, τὸν Ζήνωνα (παρ' ᾧ ὁ Κικέρων ἐν Αθήναις ἐμαθήτευσε) καὶ τὸν Φιλόδημον· ὁ δεύτερος: τὸν Κλεάνθην, τὸν Χρύσιππον, τὸν Παναίτιον καὶ τὸν Πασειδώνιον. Ἡ πεποιθήσις δὲ, μεθ' ἧς οἱ τῶν προηγουμένων σχολῶν ὁπαδοὶ ἐξέφερον τὰς δόξας αὐτῶν, προσκάλεσε τὸν Σκεπτικισμὸν καὶ ἐπομένως τὴν γέννησιν τῶν δύο ἐπαμένων αἵρέσεων· καὶ ὁ μὲν Πύρρων ὁ Ἠλείος, τῆς ἐπωνύμου αἵρέσεως ἀρχηγὸς, ἐδόξαζεν ὅτι οὐδεμία γνῶσις τῶν πραγμάτων ὑπάρχει, ἐπομένως οὐδεμία ἀλήθεια ἐκ τοῦ ἀντικειμένου· ἄκρα δὲ σοφία εἶνε τὸ ἐπέχειν καὶ ἡ ἐντεῦθεν πηγάζουσα τελεία ἀταραξία (τέλος εἶναι τοῦ Σκεπτικοῦ τὴν ἐν ταῖς κατὰ δόξαν ἀταραξίαν)· ὁ δὲ Ἀρκεσίλαος, τῆς τελευταίας σχολῆς ὁ θεμελιωτής, ἐπρέσβευεν ὅτι τὸ μεγαλύτερον πόρισμα τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης εἶνε ἡ *πιθαρότης* (εὐλογία)· ὅθεν ἔλεγεν «ὁ προσέχων τῷ Εὐλόγῳ κατορθώσει καὶ εὐδαιμονήσει». Πρὸς τὰς ἀρχάς δὲ τούτου συνεφώνουν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ οἱ μετέπειτα Ἀκαδημαῖκοι (οἱ τῆς λεγομένης νέας Ἀκαδημίας ὁπαδοί), ἐξ ὧν οἱ περιφημότεροι εἰσὶν: ὁ *Καρνεάδης*, ὅστις διέπρεψε καὶ ὡς ῥήτωρ, ὁ *Κράτωρ* καὶ ὁ *Κλειτόμαχος*.—Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ μετέπειτα ἐγεννήθησαν αἱ τῶν Νεοπυθαγορικῶν καὶ Νεοπλατωνικῶν Σχολαί, αἵτινες δὲν φέρουσι πλέον τὸν Ἑλληνικὸν τύπον, ἀλλ' ἀποπνεύουσιν ἤδη ἀέρα ἀνατολικόν.

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ.—Αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι εὐρίσκονται ἤδη εἰς τὴν παρακμὴν τῶν· κατὰ τὴν ἔξοδον δὲ μόνον τῆς προλαβούσης καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης Περιόδου παρουσιάζονται δύο ἔξοχοι τεχνῖται, ὁ Σικυώνιος *Λύσιππος* ὡς ὁ ἐπιτηδειότερος μεταλλοχύτης καὶ ὁ Κολοφώνιος *Ἀπελλῆς* ὡς ὁ περιφημότερος ζωγράφος τῆς ἀρχαιότητος· ἔργα δὲ τοῦ μὲν πρώτου περίφημα ἦσαν: ὁ ἀνδριάς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (ὅστις εἰς αὐτὸν μόνον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου, ἐπέτρεπε τὴν παράστασίν του), τὰ τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν ἑπτὰ Σοφῶν τῆς Ἑλλάδος ἀγάλματα καὶ πρὸ πάντων καθήμενός τις Ἡρακλῆς καὶ εἰς Ζεὺς· τοῦ δὲ δευτέρου ἡ εἰκὼν Ἀλεξάνδρου φέροντος τὸν κεραυνὸν ἐν τῇ χειρὶ, αἱ τοῦ Κλίστου καὶ τοῦ Νεοπτολέμου ὡς ἐφίππων· προσέτι Ἀφροδίτη τις ἀναδυομένη καὶ ἐξαιρέτως Ἀρτεμῖς τις, περικυκλούμενη ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν νυμφῶν αὐτῆς.

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ (*).

Ἀπὸ τῆς Ῥωμαιοκρατίας μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων.

Ε Ἑλλάς, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἄλωσιν τῆς Κορίνθου ἕως τῶν ἐσχάτων χρόνων, εὗρέθη εἰς τέσσαρας κυρίας καταστάσεις, ἀπᾶσας πολλῶν περιπετειῶν καὶ δεινῶν παθημάτων μεστὰς: α') ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριότητα· β') ὡς μέρος τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας· γ') ὑπὸ Φράγκων καὶ ἰδίως ὑπὸ Ἑνετῶν κατεχομένη· καὶ δ') ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν Δεσποτείαν, τὴν χεῖρονα πασῶν τῶν καταστάσεων, ἐκ τῆς ὁποίας μόλις περὶ τὸ πρῶτον τέταρτον τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος διὰ τῶν ἡρωϊκῶν ἀγώνων τῆς, μετὰ μεγάλης θυσίας, ἐδυνήθη (ἀλλ' ὅχι φεῦ! ὀλοκλήρος) ν' ἀπαλλαγῇ καὶ κράτος αὐτόνομον ν' ἀποτελέσῃ.—Τὴν ἱστορίαν δ' ἐκάστης τούτων πρόκειται νῦν νὰ ἐκθέσωμεν συντόμως, περιοριζόμενοι εἰς τὰ οὐσιωδέστερα συμβάντα.

Α') Ἀπὸ ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἕως τῆς ιδρύσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

146 π. Χ.—395 μ. Χ.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ Ἑλλάς, ὡς Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀχαΐα*, στερημένη πάσης αὐτονομίας, σεβαστὴ δὲ μόνον εἰς τοὺς νικητὰς αὐτῆς διὰ τῆς περὶ τὴν παιδείαν ὑπεροχῆς τῆς, διωκεῖτο ὑπὸ Ῥωμαίων *Ἀνθυπάτων*, μεταβαλλομένων κατὰ πᾶν ἔτος ἢ κατὰ πᾶσαν διετίαν καὶ τῶν πλείστων μετερχομένων τὴν διοίκησιν ὡς μέσον ἰδίου πορισμοῦ· ἰδίαν δὲ τινα θέσιν ἀπέναντι τῆς Ῥώμης διετήρησαν εὐθὺς ἐξαρχῆς αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες κατὰ τοὺς τελευταίους

(*) Ἡ προκειμένη Σύνοψις εἶνε ἀπάνθισμα ἑκτενεστέρου τινὸς ἡμετέρου συγγράμματος, ἐκδοθησομένου προσεχῶς (ἴσως) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὰ Νεο-ελληνικά».

τῆς αὐτονομίας των χρόνους διὰ τῶν πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ῥώμην σχέσεών των εἶχον τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ δειχθῶσι μετ' ἀνεξαρτήτου χαρακτῆρος καὶ μετὰ τὴν κατατρόπωσιν μὲν τοῦ Περσέως κατώρθωσαν, πρεσβεύσασαι, νὰ λάβωσι δι' ἀποφάσεως τῆς Συγκλήτου τὰς νήσους Δῆλον καὶ Αἴμνον, ὧν καὶ πρότερον ἀντεποιούντο· μετὰ δὲ τὴν πτώσιν τῆς Κορίνθου καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἔτυχον τῆς συγγνώμης τῶν νικητῶν τοῦλάχιστον ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ δύνανται ν' ἀπολαύωσι τινὸς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἐζήτησαν νὰ διατηρήσωσιν ἐμμένουσαι εἰς τοὺς ἀρχαίους τύπους τοῦ δημοσίου βίου (*). Μέχρι τίνος δὲ ἡ ἐλευθερία αὕτη κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ῥωμαδιοκρατίας ἐμμέσως ἢ ἀμέσως περιορίζετο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, δυσκόλως δύναται νὰ ὀρισθῇ ἐπακριβῆς· κατὰ πρῶτον ἡ ἱστορία τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου (παρὰ τῷ Ἀππιανῷ καὶ Πλουτάρχῳ) διαφωτίζει ὅπως οὖν τὴν κατάστασιν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων.

Ἀφοῦ δηλονότι ὁ Μιθριδάτης, βασιλεὺς τοῦ Πόντου, ὁ φοβερώτερος τῶν ἕως τότε ἐμφανισθέντων ἐχθρῶν τῆς Ῥώμης, ἐξηφάνισε πάντας τοὺς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ εὕρισκομένους Ῥωμαίους (ὑπὲρ τοὺς δεκακισμυρίους, ὡς λέγεται) διενεμήθη νὰ καταπολεμήσῃ αὐτοὺς καὶ ἐν Εὐρώπῃ (87—84 π. Χ.). Ἐπὶ τοῦτῳ δ' ἐζήτησε νὰ προσλάβῃ συμμάχους καὶ τοὺς Ἕλληνας· καὶ, ἵνα τοὺς ἐνθαρρύνῃ, ἔπεμψεν εἰς Ἑλλάδα στρατοὺς μεγάλους καὶ στρατηγούς: τὸν Ἀρχέλαον καὶ τὸν Μητροφάνην. Οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Βοιωτοὶ τοὺς ἐδέχθησαν ὡς σωτῆρας· ἡ Εὐβοία, ἡ Δημητριάς καὶ ἡ Μαγνησία μὴ θελήσασαι νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν βασιλικὴν μερίδα ἐλεηλατήθησαν ὑπὸ τοῦ Μητροφάνους. Κατὰ τὴν μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ Μακεδονίας ἐπελθόντων Ῥωμαίων καὶ τοῦ Ἀρχελαοῦ περὶ Χαιρώνειαν

(*) Παρατηρητέον ὅτι ἐκ προοιμίων ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι, πολιτικῇ πανούργῳ χρώμενοι, ἀντὶ νὰ ζητήσωσι παρὰ πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐπίσης ἀπεριόριστον ὑποταγὴν καὶ διὰ τῆς αὐτῆς τύχης νὰ τὰς διαθέσωσι πρὸς τὸ αὐτὸ φρόνημα, πρὸς τὰς αὐτὰς ἐλπίδας καὶ προσπάθειας, ἐσπούδασαν νὰ διαιρέσωσι τὰ συμφέροντά των, ὥστε ἐν ᾧ τινὰς ἐκείνων κατέστησαν ἐντελῶς ἐξηρημένας, εἰς ἄλλας καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην ἐπετράπη ἡ ἐξακολούθησις ἐξωτερικῶν τινῶν τοῦ δημοσίου βίου τύπων, ὅσοι ἐδύναντο νὰ τὰς ἀνάμνησκωσι τὴν πρώην ἐλευθερίαν των.

συγκροτηθεῖσαν τριήμερον μάχην ὑπῆρχον πολλοὶ Ἕλληνες ὥς ἐπικού-
ροι τοῦ τελευταίου· ἀλλ' ἡ μετοῦπολι ἐμφάνισις τοῦ Σύλλας, εἰς ὃν
ἡ Ρώμη ἐπέτρεψε τὸν κατὰ Μιθριδάτου ἐν Ἑλλάδι πόλεμον, ἐνέπνευ-
σεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τρόμον καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὴν πρώτην ὑποτα-
γὴν τὰς ἀποστάσας πόλεις· μόνον δ' αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες εὐρίσκοντο
τότε ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐκ Δημαγωγοῦ εἰς Τύραννον προαχθέντος
Ἀριστίωνος ἢ Ἀθηνίωνος, ἀνθρώπου (κατὰ Πλούταρχον) ἐξ ἀσελ-
γείας ὁμοῦ καὶ ὠμότητος ἔχοντος συγκειμένην τὴν ψυχὴν, ἐτόλμη-
σαν νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν ἀπόστασιν, δεχθεῖσαι τὸν περὶ Χαϊρώνειαν
ἡττηθέντα στρατὸν τοῦ Μιθριδάτου καὶ ἐμπιστευθεῖσαι τὴν ἀμυναν
τοῦ Πειραιῶς εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ Ἀρχέλαον· ὅθεν ὁ Σύλλας ὤρμη-
σεν ἀμέσως μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του κατὰ τῆς πόλεως ταύτης,
ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν εὑρεν οὐ μικρὰν ἀντίστασιν, ἥτις, ἡνω-
μένη μετὰ τῶν σκωμμάτων καὶ βωμολογιῶν, δι' ὧν ὁ Τύραννος Ἀρι-
στίων αὐτόν τε καὶ τὴν διαβόητον σύζυγόν του Μετέλλαν ἀπὸ τῶν
τοιγῶν καθεκάστην ἠρέθιζεν, ἐκίνησε τὴν ὀργὴν αὐτοῦ εἰσάκρον·
Διαρκούσης δὲ τῆς μακρᾶς καὶ πεισματώδους πολιορκίας ὁ Σύλλας
ἠναγκάσθη, πρὸς κατασκευὴν μὲν τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν νὰ
ἐκκόψῃ τὰ δένδρα τῶν ἱερῶν ἁλσῶν, ἅτινα περιέβηλλον τὸ Λύκειον
καὶ τὴν Ἀκαδηρίαν, πρὸς πληρωμὴν δὲ τῶν στρατιωτικῶν μισθῶν,
στερούμενος χρημάτων, νὰ γυμνώσῃ τοὺς ἐν Δελφοῖς, ἐν Ἐπιδαύρῳ
καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοὺς ἐκ τῶν πλουσιῶν αὐτῶν ἀναθημάτων καὶ νὰ
κόψῃ ἀπὸ τούτων νομίσματα. Ἐν τοσοῦτῳ οἱ πολιορκούμενοι ἤρξαντο
ν' ἀγωνιῶσι πειζόμενοι ὑπὸ τοῦ λιμοῦ· ἐν ᾧ δὲ οὗτοι δι' ἔλλειψιν σί-
του, οὔτινος ὁ μέδιμνος κατήντησε νὰ τιμᾶται χιλίων δραχμῶν,
ἠναγκάζοντο νὰ τρέφωνται ἀπὸ τῶν περὶ τὴν ἀκρόπολιν φουμένων
χόρτων, ἐκ δερμάτων καὶ ἄλλων ἀηδῶν πραγμάτων, ὁ Τύραννος Ἀρι-
στίων ἐκραυπᾷ καὶ ἐνετρύφα μετὰ γελωτοποιῶν ἀδιακόπως· βρα-
δέως δὲ μόλις συγκατετέθη νὰ πέμψῃ πρὸς τὸν Σύλλαν δύο ἢ τρεῖς
τῶν συμποτῶν, πρὸς οὓς, μὴ ἀρκουμένους νὰ ζητήσωσιν ὅτι τὴν
σωτηρίαν τῆς πόλεως ἀπέβλεπεν, ἀλλὰ σεμνολογουμένους τὸν Θησέα,
τὸν Εὐμόλπον καὶ τὰ Μηδικὰ, «ἀπέλθετε, ἀπήντησεν ὁ ἀγέρωχος
Στρατηγός, καὶ ἀναλάβετε τοὺς λόγους ὑμῶν, διότι ἐγὼ δὲν ἐπέμ-
φθην ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς Ἀθήνας ἵνα διδαχθῶ, ἀλλ' ἵνα κατα-
στρέψω τοὺς ἀποστάτας». Τέλος δὲ οἱ πολιορκηταὶ παρατηρήσαν-

τες μέρος τι τοῦ τείχους κακῶς καὶ ἀμελῶς φυλαττόμενον ἔνεκα τῆς ὀλιγοψίας τοῦ Τυράννου, εἰσῆλασαν δι' αὐτοῦ περὶ μέσας νύκτας εἰς τὴν πόλιν φρικώδεις, ὑπὸ τὸν ἦχον σαλπίγγων καὶ κεράτων, καὶ, κατὰ τὴν δοθείσαν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ἄδειαν, διεσπάρησαν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ οἰκίας ἐφ' ἀρπαγὴν καὶ φόνον· ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποσφαγέντων ἦτο ἄπειρος· καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Πλουτάρχου τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐμετρεῖτο κατὰ τὸν τόπον τοῦ ῥυέντος αἵματος, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ ἐντὸς τοῦ Διπύλου Κεραμεικοῦ ἐξετείνετο μέχρι σχεδὸν τῶν πυλῶν τοῦ Προαστείου. Τῶν δὲ οὕτως ἀποθανόντων δὲν ἦσαν ἐλάσσονες οἱ ἐξ οἴκτου καὶ πόθου τῆς πατρίδος καὶ ἐξ ἀπελπισίας ἐκουσίως ἑαυτοὺς διαφθείροντες. Ὁ δὲ Ἀριστίων, ἀφοῦ ἐνεκαρτέρησε χρόνον τινὰ ἐν τῇ Ἀκροπόλει μετ' ὀλίγων δορυφόρων, ὑπὸ διψῆς πιεσθεὶς παρεδόθη καὶ (πιθανῶς) ἐφονεύθη ἀμέσως. Τέλος ὁ Σύλλας, μεστὸς ὧν ἤδη τῆς τιμωρίας καὶ κημφθελῆς ὑπὸ τῶν λιπαρῶν δεήσεων τινῶν φυγάδων, μετὰ μικρόν τι ἐγκώμιον τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, συγχωρῶν, εἶπε, πολλοὺς χάριν ὀλίγων καὶ τοὺς ζῶντας χάριν τῶν τεθνηκότων.

Ἡ ἅλωσις τῶν Ἀθηνῶν ἐγένετο κατὰ τὰς Καλάνδας Μαρτίου ἐν ἔτει 86 π. Χ. Μετ' οὐπολὺν δὲ χρόνον ὁ Σύλλας κυριεύσας καὶ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ πλεῖστα αὐτόθι κτίρια κατακαύσας ἀνέξευξεν ἐσπευσμένως εἰς Βοιωτίαν, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ συνεκεντρώθησαν νέοι πολυάριθμοι στρατοὶ τοῦ Μιθριδάτου, τυχθέντες ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ (ἐκ Πειραιῶς μετακληθέντος) Ἀρχελάου. Ὁ Σύλλας, μολοντί αἱ δυνάμεις τοῦ ἦσαν πολὺ ἐλάσσονες, ἐπετέθη κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐνίκησε κατὰ κράτος εἰς δύο μάχας, περὶ Χαϊρώνειαν καὶ ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ Ὀρχομενοῦ· ἡ δευτέρα δὲ ἦτο τοσοῦτον φονικὴ, ὥστε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου (δικαῖοσια ἔτη βραδύτερον) εὗρίσκοντο περίξ τοῦ Ὀρχομενοῦ πολλὰ βαρβαρικά τόξα, κράνη, θωράκων σπάσματα σιδηρῶν καὶ μάχαιραι ἐμβαπτισμέναι εἰς τέλματα. Ἡ Ἑλλάς ἔπαθε πολλὴν ἐκ τοῦ Μιθριδατικοῦ τούτου πολέμου φθορὰν καὶ πολὺς παρῆλθε χρόνος ἕως οὗ αἱ ἀναστατωθεῖσαι αὐτῆς πόλεις ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν κατάστασίν των· αἱ δὲ Ἀθηναί, τῶν ὁποίων ἡ συμφορὰ ἦτο μεγαλητέρα ὅλων τῶν ἄλλων, εὗρον παρὰ μυσθίαν ἀνέλπιστον κατὰ τοῦτο, ὅτι πλούσιός τις εὐπατρίδης Ῥωμαῖος, ὁ Πομπήριος Αἰττικὸς, καταφυγὼν (ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων τῆς

Ῥώμης παρχῶν) εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν πολυειδῶς διὰ τῆς ἐλευθερί-
τητος αὐτοῦ τὴν συνεδραμε. Παρομοίως καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Καππα-
δοκίας, *Ἀριοβαρζάνης ὁ Φιλοπάτωρ* καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Φιλορωμαῖος*
εὐηργέτησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰς Ἀθήνας ἀνοικοδομήσαντες
τὸ ἐπὶ τῆς πολιορκίας καταστραφέν Ὀδεῖον.

Μικρὸν δὲ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου πειραταὶ
τῆς ἐν Ἀσίᾳ Κιλικίας, οἵτινες, κατὰ συνέπειαν τῆς διαλύσεως τοῦ
στόλου τοῦ Μιθριδάτου ἐπεκράτησαν ἀπάσης τῆς Μεσογείου ἀπὸ τῶν
παραλίων τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἕως τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους, ἐλεη-
λάτησαν ὑπὲρ πᾶσαν χώραν τὴν Ἑλλάδα, στερουμένην τότε ναυτικῆς
δυνάμεως πρὸς ἑαυτῆς· εἰς τέλος ὅμως κατετροπώθησαν ὑπὸ
τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων *Πομπηίου*· μέρος δὲ τούτων
ἔλαβεν δι' αὐτοῦ κατοικίας εἰς τὴν ἤδη ἐρημωμένην Πελοπόννησον (ἐν
Δύμῃ τῆς Ἀχαΐας). Ἀκολουθῶς οἱ μεγάλοι ἐμφύλιοι τῆς Ῥώμης πό-
λεμοι· ὁ μεταξὺ τοῦ εἰρημένου Πομπηίου καὶ τοῦ *Ιουλίου Καίσαρος*
(48 π. Χ.)· ὁ μεταξὺ τοῦ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταυίου ἐξ ἑνὸς καὶ τῶν
τοῦ Καίσαρος φονέων· Βρούτου καὶ Κασσίου ἐξ ἄλλου μέρους (42),
καὶ ὁ μεταξὺ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταυίου ἐφεξῆς (31) γενόμενοι ἔλοι ἐν
Ἑλλάδι (ὁ μὲν περὶ Φάρσαλον τῆς Θεσσαλίας, ὁ δ' ἐν Φιλίπποις τῆς
Μακεδονίας καὶ ὁ τρίτος διὰ τῆς περὶ τὸ Ἄκτιον ναυμαχίας) συνε-
πήγαγον οὐ μικρὰ εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς δεινὰ, καθόσον οἱ μὲν
εἰς τὴν μίαν, οἱ δὲ τὴν ἐτέραν μερίδα κατετάσσοντο, καὶ ἐξανάγκης
οἱ τῆς ἡττημένης ἐπέσυρον καθ' ἑαυτῶν τὴν ἐκδίκησιν τῆς νικώσης.
Μολταυῦτα οἱ δύο ἐξοχώτεροι ἐκ τῶν νικητῶν, ὁ Καῖσαρ καὶ τε-
λευταῖον ὁ Ὀκταύιος (Αὐγούστος), ἐδείχθησαν ἱκανῶς εὐμενεῖς πρὸς
τοὺς ἀντιπράχσαντας καὶ ἐν μέρει εὐεργέται πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ πρῶ-
τος δηλονότι ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, εἰς οὓς ἡ Ῥώμη
ὠφείλει τὸν πολιτισμὸν τῆς, οὐ μόνον συγγνώμων ἐφάνη ἀλλὰ καὶ
δώρεας πλουσίας τοῖς ἀπένειμε χρησιμευσάσας εἰς τὸν καλλωπισμὸν
τῆς πόλεως· μόνον οἱ κάτοικοι τῶν Μεγάρων, οἵτινες ἐτόλμησαν ν'
ἀντισταθῶσιν εἰς τὸν νικητὴν, ἐξωλοθερέθησαν σχεδὸν κατακράτος,
ἐν ᾧ ἐξεναντίας οἱ Θεσσαλοὶ πρὸς ἀμοιβὴν ἧς ἐχρηγήσαν βοηθείας
ἔλαβον παρ' αὐτοῦ ἐν μέρει τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἄλλα ὠφελήματα·
βραδύτερον δὲ ὁ Ῥωμαῖος οὗτος δορυκτῆται ἔδωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα
καὶ ἄλλο μείζων εὐνοίας δειγμα ἀνοικοδομήσας καὶ τὴν ἀπὸ τῶν

χρόνων τῆς πυρπολήσεώς της ἔρημον μείνασαν Κόρινθον, ἥτις ἐν βραχείᾳ χρόνῳ κατέστη πάλιν ἡ σημαντικωτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ Ὀκταύριος, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν θεῖόν του, ἀπέφυγε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς μετὰ τοῦ Ἀντωνίου συνταχθέντας, πρὸς τοὺς ὀλίγους δὲ, οἵτινες εἶχον προστεθῇ εἰς τὴν μαρίδα αὐτοῦ, ἐδείχθη λίαν ἐλευθέριος. Οὕτως ἡ Σπάρτη ἔλαβε τὴν νῆσον Κύθηρα καὶ τινὰς πόλεις τῶν (ὑποστηριζάντων τὸν Ἀθήναιον) Μεσσηνίων, κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως χρόνον ἀπέβηκε πάλιν καὶ μέρος τῆς ἐπικρατείας της, ἥτοι τὰς μέχρι τοῦδε ἀπ' αὐτῆς ἐξηρησμένας παραλίους πόλεις, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ταϊνάρου καὶ Μαλέα, αἵτινες παρεχωρήθησαν ὡς ἐλευθέραι ἰδιοκτησίαι εἰς τοὺς Περιόικους καὶ Εἰλωτας, τοὺς ἔκτοτε ὀνομασθέντας *Ἐλευθερολάκωνας*· πλὴν δὲ τῆς Σπάρτης καὶ αἱ Πάτραι ἔτυχον τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ Αὐγούστου εὐνοίας· διότι οὐ μόνον οἱ παλαιοὶ κάτοικοι, οἵτινες τὴν ἐκ τῶν πολλῶν πολέμων σχεδὸν ἐξαφανισθεῖσαν πόλιν ἐγκατέλιπον διασκεδασθέντες εἰς τὰς ὁμόρους χώρας, ἐπανῆλθον κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ πάλιν εἰς αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων πολλοὶ συνέβρευσαν· πρὸς ἀποθανάτωσιν δὲ τῆς περὶ Ἀκτίον νίκης τοῦ ὁ Αὐγούστου· ἔκτισε νέαν λαμπροτάτην πόλιν, τὴν ὁποίαν συνοικισθεῖσαν ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων (Ἀμβρακιωτῶν, Ἀνακτορίων καὶ Αἰτωλῶν) ὠνόμασε *Νικόπολιν* ἐπιτρέψας αὐτῇ νὰ ἔχῃ καὶ ψῆφον εἰς τὸ Συνέδριον τῶν Ἀμφικτιόνων. Ἡ Νικόπολις δὲ καὶ αἱ Πάτραι ἀπέβησαν μετοῦ πολυ εὐκυνδρῶσαι καὶ λαμπραὶ πόλεις καὶ, πρὸς ταῖς Ἀθήναις, τὸ συναγώγιον ὅλων ἐκείνων, ὅσοι ᾔθελον νὰ θαυμάζωσιν ἐτι τὸ φθίνον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μεγαλεῖον ἐν τοῖς ἐρειπίοις αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἀπέναντι τῶν εὐκρίθμων αὐτῶν διακεκριμένων πόλεων τόσῳ καταπληκτικωτέρα παρίσταται ἡ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, μικρὸν μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ἐκτιθεμένη εἰκὼν τῆς ἀθλίκης καταστάσεως τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος· ᾗθελεν εἶσθαι, λέγει ὁ ἔξοχος οὗτος Γεωγράφος καὶ ἔθνογράφος, πάντῃ ἀνωφελὲς νὰ περιγράψωμεν ἀκριβῶς χώρας ἐρημωμένας καὶ πόλεις ἐφθαρμένας, ὅπου ἐνστρατοπεδεύουσι Ῥωμαῖοι, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐγκατασταθέντες δυνάσται. Ὅλη ἡ βορρεια Ἑλλάς· Ἡπειρος, Ἀκαρνανία, Αἰτωλία καὶ Λοκρίς, εἶχον ἤδη γενῇ σχεδὸν ἐξολοκλήρου ἀνάστατοι κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς καὶ Ῥωμαϊκοὺς χρόνους· αἱ πλείους πόλεις ἐξέλιπον καὶ οἱ ὑπόλοιποι τῶν ἀρχαίων κατοικίων ἔξω κωμηθῶν καὶ ἐν ἐρειπίοις. Ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ μόνον ἡ Ἀλ-

ρισσα διετήρησε μέρος τι τοῦ ἀρχαίου ἀξιώματός της· ἐν τῇ Βοιωτίᾳ μόνον ἡ Τάνκρχα καὶ αἱ Θεσπιαὶ ἔμειναν μνεῖας ἄξιαι πόλεις· αἱ Θῆβαι, αἱ ὑπερήφανοι Θῆβαι, αἱ ἄρξασαι τῆς Βοιωτίας καὶ ἐπιχειρήσασαι νὰ διαφιλονεικήσωσι πρὸς τὴν Σπάρτην τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἔσωζον οὐδὲ κώμης λόγου ἀξίας τύπον. Ἐν τῇ Ἀττικῇ διέπρεπον μὲν αἱ Ἀθῆναι, διατελοῦσαι ἐτι ἐλεύθεραι καὶ ἐν τιμῇ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλ' ἀπὸ οὗτου ὁ Σύλλας κατέσκαψε τὰ θυρώματα τοῦ Πειραιῶς, ἡ ναυτικὴ αὐτῶν δύναμις, τὸ στήριγμα τοῦ πρώην μεγαλείου των, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ ἐλπίς πρὸς νέαν ἐξέγερσιν ἐξηφανίσθη. Αἱ πλεῖσται πόλεις τῆς Ἀρκαδίας μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια· καὶ αὐτὴ ἡ Μεγαλόπολις, ἣτις εἶχε συμπεριλάβει τοὺς κατοίκους ὀκτὼ καὶ τριάκοντα Ἀρκαδικῶν πόλεων, ἦτο παντάπασιν ἀγνώριστος παθοῦσα τὸ τοῦ Κωμικοῦ «*ἐρημία μεγάλη ἐστὶν ἡ Μεγαλόπολις*». Ἐν δὲ τῇ Λακεδαιμόνι, ὅπου ἄλλοτε ἠριθμοῦντο ἑκατὸν πόλεις, δὲν ὑπῆρχον ἤδη πλεόν τῶν τριάκοντα.—Εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἐκπέσει, ὅταν ἡ Ῥώμη εὕρισκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης της! Οἱ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου ἀρξάμενοι παντοδύναμοι αὐτοκράτορες δὲν ἐγνώριζον καὶ δὲν ἤθελον νὰ γνωρίσωσι τὴν γοητείαν ἐκείνην, ἣτις μόνη εἶνε ἱκανὴ νὰ δώσῃ εἰς καταβεβλημένα ἔθνη νεαράς δυνάμεις ἢ νὰ ἐμφυσήσῃ νέαν ζωὴν εἰς πόλεις ἀποναρκαλωσάσας. Μολταὐτὰ ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰς δύο πρώτας τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἑκατονταετηρίδας ἔπαθε σχετικῶς ὀλιγώτερον ἢ κατὰ τὴν προηγούμενην περίοδον, ὅτε αὕτη ἐχρησίμευσεν ὡς παλίστρα τῶν ἐμφυλίων τῆς δημοκρατουμένης Ῥώμης πολέμων. Ἄλλως τε καὶ πολλοὶ τῶν τότε αὐτοκρατόρων ἐδείχθησαν ὁπωσδήποτε εὐεργετικοὶ πρὸς αὐτήν.

Ὁ Τιβέριος (διάδοχος τοῦ Αὐγούστου), κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τακίτου, ἀπῆλλαξεν ἐπὶ τινα χρόνον τὴν τε Ἀχαίαν καὶ Μακεδονίαν, παρὰπονηθείσας δι' ὅσας ὑπέφερον καταπίσεις, ἐκ τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας τοῦ Ἀνθυπάτου, καὶ ἐπέτρεψεν ἀμφοτέρων τὴν διοίκησιν εἰς τὸν Γερμανικόν. Εἰς δὲ τὸ ὑπὸ τινος σεισμοῦ ἱκανῶς βλαφθὲν Αἴγιον παρεχώρησε τριῶν ἐτῶν ἀτέλειαν. Ὁ δὲ μετὰ τὸν Τιβέριον βασιλεύσας Νέρων· ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα (66 μ. Χ.) ἵνα μεθέξῃ τῶν εἰσέτι ἐν αὐτῇ τελουμένων ἀγώνων καὶ καταγοητευθεὶς ἀπὸ τῶν χαμερπῶν κολακειῶν καὶ ὑπερβολικῶν τιμῶν, ἃς ἔλαβεν ὡς Ὀλυμπιονίκης (ιδίως ὡς Κιθαροδῶς) παρὰ τῶν συνηθροισμένων Ἑλλήνων, πρὸς ἀμοιβὴν

τούτων ἐκήρυξεν αὐτὴν ἐλευθεράν καὶ παντὸς φόρου ἀπηλλαγμένην. Ἀλλ' ἡ δεδωρημένη αὕτη ἐλευθερία, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ὑπερτιμηθεῖσα, δὲν ἀπεζήμιον τὰς ὑπερόγκους δαπάνας, αἱ ἡ ματαιότης καὶ αἱ τεράστιαι τοῦ Νέρωνος ἀσωτεῖαι προὔξενσαν εἰς τὴν ἐξην-
 τλημένην Ἑλλάδα· οὐδὲ διήρκεσεν ἄλλως εἰμὴ βραχὺν χρόνον, ἀφαι-
 ρεθεῖσα καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ *Οὐεσπασιανοῦ* (70) ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οἱ Ἕλληνες *ἀπέμαθον* ἤδη αὐτήν. Τοῦ *Τραιανοῦ* ἡ εὐεργετικὴ κυβέρ-
 νησις ἐξητάθη καὶ εἰς τὴν Ἀχαΐαν· διὸ οἱ Ἕλληνες εὐγνωμονοῦντες ἔστησαν αὐτῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνδριάντα ἐκ λίθου Πεντελικοῦ. Ἀλλ' οὐ-
 δεῖς τῶν αὐτοκρατόρων ἐδείχθη τοσοῦτον φίλος καὶ εὐεργέτης τῆς Ἑλλάδος ὅσον ὁ τοῦ *Τραιανοῦ* διάδοχος *Ἀδριανὸς* (117—138). Πολλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι διατρέψας καὶ διαρκέστερον ἐν Ἀθήναις ἔδωκεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς ἀξιολόγους δωρεάς· πολ-
 λαχοῦ δὲ τούτων ἀνήγειρε λαμπρὰ κτίρια καὶ ἐν Ἀθήναις ἀποπερά-
 τωσε τὴν ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου ἀρξαμένην οἰκοδομήν τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς. Καὶ οἱ δύο διάδοχοι αὐτοῦ, ὁ *Ἀντωνῖνος Πῖος* καὶ ὁ *Μάρκος Ἀυρήλιος*, ἐδείχθησαν εὐμενεῖς πρὸς τὸ Ἑλλη-
 νικὸν ἔθνος.—Ἡ παιδεία, ἥτις καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν δὲν ἔπαυ-
 σε νὰ ἔχῃ τὴν ἐστίαν τῆς ἐν Ἑλλάδι, ἦτο ἡ κυρία αἰτία, δι' ἣν οἱ δυ-
 νάσται αὐτῆς ἠναγκάζοντο ἢ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ δεικνύνται πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐνοϊκοί, τοῦλάχιστον εὐμενεστεροὶ ἢ ὅσον ἦσαν πρὸς τὰ ἄλλα ὑποταταγμένα ἔθνη· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπιφανῶν Ῥωμαίων ἤρ-
 χοντο εἰς Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς Ἀθήνας νὰ ἐκπαιδευθῶσι καὶ οὐκ ὀλί-
 γοι ἤρresκοντο νὰ μένωσιν ἐνταῦθα μονίμως.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (τὴν Β', μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα) ἤρ-
 ξατο νὰ διαδίδεται ἐν Ἑλλάδι τὸ νέον Οὐράνιον θρήσκευμα, ὁ *Χρι-
 στιανισμός*, ὅστις βραδύτερον ἀπείβη τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ νέου
 ἐθνικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ἡ μόνη παρηγορία ἐν ταῖς ἀλλεπαλλήλοις
 συμφοραῖς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τέλους τὸ μέσον τῆς σωτηρίας καὶ
 τῆς πολιτικῆς παλιγγενεσίας τῆς. Τὸ πρῶτον δὲ κήρυγμα τοῦ *Χρι-
 στιανισμοῦ* ἐν Ἑλλάδι ἐγένετο ἐπὶ τοῦ τετάρτου αὐτοκράτορος *Κλαυ-
 δίου* (41—45 μ. Χ.) διὰ τοῦ ἀποστόλου *Παύλου*· ἀφοῦ οὗτος εἰς
 πολλὰς τῆς Μακεδονίας πόλεις· *Φιλίππους*, *Θεσσαλονίκην* καὶ *Βέρ-
 ροιαν*, κατώρρωσε νὰ πείσῃ οὐκ ὀλίγους Ἕλληνας τε καὶ Ἰουδαίους,
 ἦλθε καὶ εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐρεθισθεὶς ἐκ τῆς λατρείας τῶν εἰδώλων,

ἐδίδαξε δημοσίᾳ μετὰ πολλοῦ ζήλου περὶ τοῦ ἀγνώστου Θεοῦ, περὶ ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν διδασκαλιῶν του, περὶ ἀναστάσεως καὶ μελλούσης κρίσεως, δὲν εὗρεν ὅμως πολλοὺς ὁπαδοὺς, ὑπερισχυοῦσης ἔτι τῆς ἐθνικῆς λατρείας· ἐμπαιχθεῖς δὲ ὑπὸ τε τῶν φιλοσόφων καὶ τοῦ ὄχλου μετέβη εἰς Κόρινθον καὶ ἐνταῦθα εἰσηκούσθη πλειότερον ἢ εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκήρυξεν ἀκωλύτως τὸ Εὐαγγέλιον ἐπὶ δεκαοκτὼ μῆνας, ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι, παροργισθέντες διὰ τὴν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν προσέλευσιν τοῦ προεστώτος τοῦ Συναγωγίου αὐτῶν *Κρίσπου*, ἠθέλησαν νὰ τὸν καταδιώξωσιν ἐνώπιον τοῦ Ῥωμαίου *Πραίτορος Γαλλίου*· ἀλλ' οὗτος ἀπεποιήθη νὰ τὸν τιμωρήσῃ, ὥστε ὁ θερμουργὸς Ἀπόστολος ἐξηκολούθησε ἀδεῶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, οὐδ' ἐγκατέλιπε τὴν Κόρινθον εἰμῇ ἀφοῦ ἶδεν ὅτι τὸ πλῆθος τῶν πιστευσάντων τῷ ἐγγυᾶτο τὴν διατήρησιν καὶ διάδοσιν τῶν διδασκαλιῶν του. Ἐκτοτε, βαθμηδὸν καὶ κατολίγον οἱ Χριστιανοὶ ἐπολυπλασιάσθησαν ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἡμίσεως τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρχον ἤδη μεγάλαι Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Λαρίσσει, ἐν Ἀθήναις, ἐν Κορίνθῳ, ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Κύπρῳ, ἂν καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἔπασχον διωγμοὺς ἀπὸ τῶν πολυχρημοτέρων ἔτι καὶ ἰσχυροτέρων εἰδωλολατρῶν.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος σμῆνη βαρβάρων, ἀπὸ τῶν ἀρκτῶν τῆς Εὐρώπης μερῶν ὀρμώμενα, ἤρξαντο νὰ εἰσβάλλωσι μετὰ καταστρεπτικῆς δυνάμεως εἰς τὸ ἀχανὲς Ῥωμαϊκὸν κράτος, οὐδ' ἔπαυσαν ἔκτοτε (ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων· Σεβήρου, Καρκαλλά, Γορδιανοῦ, Φιλίππου, Ἀραβος, Δεκίου, Γάλλου, Οὐαλεριανοῦ, Γαλλιανοῦ, Κλαυδίου κλ.) λεηλατοῦντα τὰς ἐπαρχίας αὐτοῦ καὶ προχωροῦντα ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὰ ἐνδότερα. Ἡ κυρίως Ἑλλὰς, ἦν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον καταλίπει πάντῃ ἀπροστάτευτον, κειμένη μακρὰν τῶν βορείων συνόρων, δὲν ὑπέστη ἀμέσως ἀπὸ τῶν εἰσβολῶν ἐκείνων. Εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος προχωρήσαντες ἀπεβίβάσθησαν εἰς Ἀἷμνον καὶ Σκῦρον καὶ ὤρμησαν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον· οἱ βάρβαροι τότε ἐξεπρόβησαν τὴν Κόρινθον, τὸ Ἄργος, τὴν Τεγέαν, τὴν Σπάρτην· καὶ αὐταὶ εἰς Ἀθήνας, εἰ καὶ πρὸ μικροῦ ὀχυρωθεῖσαι ὑπὸ Κλεοδάμου τοῦ Βυζαντίου, δὲν διέφυγον τὴν κοινὴν συμφορὰν· ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀξίου αὐτῶν ἀρχηγοῦ *Δελίππου* κατῴρθωσαν μετοὔπολιν νὰ τρέψωσιν αὐτοὺς εἰς φυγὴν.—Μετὰ παρέλευσιν δὲ

δύο ἐτῶν (269) στίφος ἄλλο Γότθων, πολυαριθμότερον τοῦ προτέρου κατέβη καὶ αὖθις τὸν Εὐξείνιον Πόντον ἐπὶ δισχιλίῳν πλοιαρίων· ἡ ἐπιδρομὴ ὅμως αὕτη δὲν εἶχε τοσαῦτα ὡς ἡ προηγουμένη δεινὰ ἀποτελέσματα. Οἱ Γότθοι ματαίως τότε προσέβαλον διαφόρους τῆς Θράκης πόλεις· διελθόντες δὲ μετὰ πολλοῦ κινδύνου τὸν Ἑλλήσποντον, περιέπλευσαν ἔπειτα τὸν Ἄθωνα καὶ ἐπολιόρκησαν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τὴν Κασσάνδρειαν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην· ἅμα δ' ἔμαθον ὅτι ἐπέρχεται ὁ διάδοχος τοῦ Γαλληνοῦ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος διέλυσαν μετὰ σπουδῆς τὴν πολιορκίαν καὶ οἱ μὲν πλείονες ἀναβάντες εἰς τὰ μετογαϊότερα ὠχυρώθησαν ἐκεῖ· οἱ δὲ λοιποὶ περιπλεύσαντες τὴν Ἑλλάδα καὶ Θεσσαλίαν ἀπεβιβάσθησαν εἰς διάφορα αὐτῶν μέρη, ἀλλ' εὗρον τὰς πόλεις καλῶς ὠχυρωμένας ἀπὸ τῆς προλαβοῦσας προσβολῆς, ὥστε δὲν ἐδυνήθησαν νὰ λεηλατήσωσι εἰμὴ ὀλίγα ἀφουρήματα χωρία. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ δὲ ὁ Γότθικὸς στόλος ἠθέλησε ν' ἀποβιβάσθῃ καὶ εἰς Κρήτην, εἰς Κύπρον καὶ εἰς Ῥόδον, ἀλλ' ἐξωλοθερέθη κατὰ μέρος ὑπὸ τε τοῦ καταδιώξαντος αὐτὸν Ῥωμαϊκοῦ στόλου καὶ ὑπὸ φοβεροῦ λοιμοῦ, ὅστις κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἐνέσκηψε πρὸ πάντων εἰς τὰν αὐτοκρατορίαν μέρη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ συνεπήγαγε μέγαν ὄλεθρον ἀνθρώπων. Ταῦτοχρόνως δὲ καὶ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ μέινοντας Γότθους ἐνίκησε καὶ ἐξηφάνισεν ὁ γενναῖος Αὐτοκράτωρ Κλαύδιος.

Ἀπὸ τοῦδε ὑπὲρ μίαν ὄλην ἑκατονταετηρίδα ἡ Ἑλλὰς ἔμεινεν ὑπὸ βαρβάρων ἀπρόσβλητος, ἀπολαμβάνουσα τὴν φαινομένην εὐτυχίαν μακρᾶς ἡσυχίας ἐν ᾗ βαρβαρικὸς πόλεμος καὶ ἀλληλομαχίαι τῶν αὐτοκρατόρων καὶ Καισάρων περὶ τοῦ καθημαγμένου σκήπτρου τῆς κατάρξεύσεως κοσμοκρατίας ἐπλήρουν ὀδυρμῶν καὶ συμφορῶν τὰ λοιπὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μέρη. Καὶ ὑπὸ τὸ βάρος δ' αὐτὸ, ὕπερ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπιέζεν ἀνηκέστως τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, φαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες πλέον παντὸς ἄλλου ἔθνους τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐξυψώθησαν εἰς ἐλπίδα κρείττονος μέλλοντος· αἱ ὀλίγαι δὲ μαρτυρίαι, ὅσας ἔχομεν περὶ τῆς τύχης τῆς Ἀχαΐας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, συνάδουσιν ὅτι πόλεις ὡς αἱ Ἀθῆναι, ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος, ἡ Λακεδαιμῶν δὲν ἐστερεῦντο εὐδαιμονίας τινὸς καὶ ζωηρᾶς ἐμπορίας· ἡ τόλμη τινῶν ἰσχυρῶν καὶ ἐξ αἰσθήματος φιλοπατρίας ἐμπνεομένων ἀνδρῶν ἐπεχείρησε ν' ἀναστήσῃ καὶ αὖθις ἐπὶ

τῶν ἐρεπίων τοῦ ἀρχαίου βίου τὸ κολοσσαῖον οἰκοδόμημα τοῦ δὺ-
σαντος μεγάλειου· αὕτη δὲ ἦτο ἡ τελευταία προσπάθεια πηλίουσα
πρὸς τὴν ἀκαταμάχτην ἀνάγκην.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηκολούθησε διαδιδόμενος
ἐπὶ μᾶλλον εἰς τοὺς Ἕλληνας· οἱ δὲ εἰδωλολάτραι, ἀγανακτοῦντες
διὰ τοῦτο, ἐπεχείρησαν κατὰ τὴν τρίτην ἑκατονταετηρίδα, προστα-
τευόμενοι ἰδίῳ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων Δεκίου καὶ Διοκλητιανοῦ,
δεινотάτους κατὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Εὐαγγελίου διωγμούς· ἀλλὰ πα-
ραδόξως, ἐν ᾧ τότε ἀναριθμητοὶ Χριστιανοὶ ἐμαρτύρησαν ἐν Ἀλεξαν-
δρείᾳ, ἐν Καισαρείᾳ, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν
Κρήτῃ καὶ Κύπρῳ, δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ ὀλίγοι μόνον, οἵτινες ὑπέ-
στησαν τὸν μαρτυρικὸν ὑπὲρ πίστεως θάνατον ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι
καὶ ἰδίως ἐν Κορίνθῳ, ἣτις τότε ἦτο ἡ ἔδρα τοῦ Ἀνθυπάτου καὶ
τὸ κέντρον τῆς Ῥωμαιοκρατίας ἐν Ἑλλάδι. Τελευταῖον οἱ διωγμοὶ
ἔπαυσαν ἐντελῶς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος ἀφοῦ
Κωνσταντῖνος ὁ μέγας, περιγενόμενος, μετὰ μακρὸν ἀγῶνα, ὅλων
τῶν ἀντιπάλων του, κατέστη μόνος κύριος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους
(314 μ. Χ.) καὶ ἡσπᾶσθη τὸν Χριστιανισμόν. Εὐνοὺς δ' ἐξαρχῆς οὗ-
τος πρὸς τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες τὸν συνέδραμον κυριωδῶς εἰς τὰς
νίκας του, ἐσπούδασε νὰ τοὺς ἐξαπαλίσῃ πολλαχῶς, μάλιστα διὰ
τοῦ γενικοῦ ἐκείνου περὶ ἀτοχῆς διατάγματος, ὅπερ ἐξεδόθη ἐν Με-
διολάνοις (312)· ἡ λατρεία αὐτῶν ἐτελεῖτο ἤδη δημοσίᾳ, ἐν ᾧ αἱ
ναὶ τῶν ἐθνικῶν κατέρχοντο καὶ αἱ πρὸς τὰ εἰδῶλα θυσίαι ἀπηγορεύ-
θησαν. Εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος ἐν Νικαίᾳ τῆς μι-
κρᾶς Ἀσίας τῷ 325 συγκροτηθεῖσαν πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον
παρευρέθησαν πολλοὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος Ἐπίσκοποι, ὧν ὁ ὑπὲρ τῆς ὀρ-
θοδόξου διδασκαλίας ζήλος κατὰ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀρείου συνετέλεσε
τὰ μέγιστα εἰς τὴν στερέωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Πρὸς πλείονα δ' ἐξασφάλισιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀπειλουμένου
τότε πανταχόθεν ὑπὸ βαρβάρων, ὁ Κωνσταντῖνος μετέστησε τὴν κα-
θέδραν αὐτοῦ εἰς Βυζάντιον, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ
αὐτοῦ μετωνομάσθη Κωνσταντινούπολις, ἑορτάσας μετὰ μεγάλης
πομπῆς τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς τὴν 10 Μαΐου 330 μ. Χ. Ἰνα δὲ κοσμή-
σῃ τὴν νέαν ταύτην μητρόπολιν ἀφῆρεσε μὲν ἐκ τῆς Ἑλλάδος πολλὰ
τῆς τέχνης λαμπρὰ μνημεῖα, οἷον τὸν ἀνδριάντα καὶ τὸν τρίπουν τοῦ

ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος, τὰ ἀγάλματα τῶν Ἑλικωνίων Μουσῶν καὶ ἄλλα, ἀφ' ἑτέρου ὁμοῦ ἐτίμησαν ὅσον οὐδείς τῶν πρὸ αὐτοῦ αὐτοκρατόρων τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος θεωρῶν ὡς καύχημα τὸ νὰ καλῆται στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων. Ἐκ τῶν προσεχῶν δὲ διαδόχων αὐτοῦ ὁ ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευθεὶς *Ἰουλιανός* συνέλαβε πολλὴν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν κλίσιν· ἡ ἀναστροφή του μετὰ τῶν αὐτόθι Σοφιστῶν, ἡ ἀνάμνησις τοῦ μεγάλου παρελθόντος, ἡ εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια μύησίς του, ὁ θαυμασμός τῶν λαμπρῶν τῆς ἀρχαιότητος μνημείων, ταῦτα ἐπενήργησαν τοσοῦτον εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ ἄλλως ἀξιολόγου καὶ σπανίου ἀνδρὸς ὥστε νὰ παραγνώσῃ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς του καὶ νὰ πιστεύσῃ ὅτι διὰ τῆς ἐκ νέου εἰσαγωγῆς ἡ ἀνορθώσεως τοῦ παλαιοῦ Ἑλληνικοῦ θρησκευματος· ἐδύνατο νὰ ἐπανέλθῃ ὁ παλαιὸς Ἑλληνικὸς αἰὼν μεθ' ὧν τῶν μεγαλουργῶν κατορθωμάτων του· καὶ ἀπέτυχε μὲν τῆς ἐπιβολῆς του ταύτης, ὠφέλησεν ὅμως ἄλλως τὴν Ἑλλάδα οὐκ ὀλίγον· διότι κατὰ διαταγὴν του ἀνωκοδομήθησαν καὶ διεκοσμήθησαν πολλοὶ ἤδη καταπεσόντες ναοὶ καὶ πολλὰ ἐρημωμένα πόλεις ἐν Μακεδονίᾳ, Ἰπείρῳ καὶ Πελοποννήσῳ· ἡ Νικόπολις καὶ ἡ Ἐλευσίς ἀνέκυψαν λαμπρότατα ἀπὸ τῶν ἐρείπειων αὐτῶν καὶ αἱ πολλὰ παθοῦσαι ἐκ τῆς Γοτθικῆς ἐπιδρομῆς Ἀθῆναι ἀνέλαβον τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν κλέος καὶ κατέστησαν πάλιν ἡ κυριώτερη τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἑδρὰ· οἱ δὲ δημόσιοι ἀγῶνες, παύσαντες πρὸς καιρὸν, ἤρξαντο νὰ πανηγυρίζωνται ἐκ νέου πολυτελῶς.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅσον ὀλιγερά καὶ ἂν ἦτο, καθ' ὅλην σχεδὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριότητος τὴν ἐποχὴν, ἡ τύχη αὐτοῦ, δὲν ἔπαυσε νὰ διακρίνεται περὶ τὴν παιδείαν, ἀναδείξαν καὶ τότε οὐκ ὀλίγους δοκίμους καὶ μέχρι τῆς σήμερον θαυμαζομένους συγγραφεῖς, ἐξ ὧν οἱ κυριώτεροι εἰσὶν· οἱ ἱστορικοὶ *Διονύσιος* ὁ Ἀλικαρνασσεύς, *Διόδωρος* ὁ Σικελιώτης, *Ἀῤῥιανός* ὁ Νικομηθεύς, *Ἀππιανός* ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ *Δίων* Κάσσιος ὁ ἐκ Νικαίας, ὁ γεωγράφος *Στράβων*, ὁ ἀστρονόμος *Πτολεμαῖος*, οἱ Σοφισταὶ *Δίων* Χρυσόστομος ἐκ Βιθυνίας, *Λουκιανός* ὁ Σαμοσατεὺς, *Λογγῖνος* ὁ Ἀθηναῖος, ὁ φιλόσοφος *Ἐπίκτητος* ἐξ Ἰεραπόλεως τῆς Φρυγίας, ὁ Τοπογράφος *Πανσανίας*, ὁ Δειπνοσοφιστὴς *Ἀθήναιος*, ὁ ἱατρὸς *Γαληνός* ἐκ Περγᾶμου, καὶ πρὸ πάντων ὁ φιλόσοφος καὶ βιογράφος *Πλούταρχος*.

B') Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μέχρι τῆς ἐν αὐτῷ καταστάσεως τῶν *Αατίων* ἢ *Φράγκων*.

395—1264 μ. Χ.

Περὶ τὴν ἔξοδον τῆς Δ' μ. Χ. Ἐκατονταετηρίδας, διαιρεθέντος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μεταξὺ τῶν δύο τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου υἱῶν: Ἀρκαδίου καὶ Ἰννοκентίου εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν, ἡ Ἑλλάς μετὰ τῆς Μακεδονίας συμπεριελήφθη ἑκταυτὴ εἰς τὸ πρῶτον, ὅπερ ἀπὸ τῆς πρωτεύουστος αὐτοῦ ὀνομάζεται συνήθως *Βυζαντινόν*, ἕνεκα δὲ τοῦ προέχοντος ἐν αὐτῇ Ἑλληνικοῦ στοιχείου θεωρεῖται εὐλόγως ὡς *Ἑλληνοικόν*.

Εὐθὺς κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐπανελήφθησαν ἀπειλητικότερον ἢ ἄλλοτε αἱ εἰσβολαὶ τῶν Γότθων· πολὺν χρόνον οἱ βάρβαροι οὗτοι, ἀφ' οὗ ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος τοὺς κατετρόπωσεν, ὡς προείρηται, ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Ἀνθελιανὸς τοῖς παρεχώρησε κατὰ τὸ 274 ἔτος τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀαλίας πέραν τοῦ Ἰστροῦ, ἔμμενον ἐνταῦθα ἥσυχoi, διατελοῦντες ἐν εἰρηνικῇ μετὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπιμιξίᾳ καὶ ὑπηρετοῦντες ὡς μισθοφόροι εἰς τοὺς στρατοὺς τῶν αὐτοκρατόρων· κατὰ πρῶτον δὲ τῷ 376 ἔτει, ὅτε οἱ *Οὔροι* προελάσαντες ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπέπεσαν κατὰ τῶν Γοθικῶν φύλων καὶ τὰ ἐξέβαλον ἐκ τῶν κατοικιῶν των, ἠναγκάσθησαν ταῦτα νὰ ζητήσωσι καταφυγὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστροῦ. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Οὐάλης ἐδέχθη ἐκὼν ἄκων τοὺς Βεσιγόθους ἐν τῇ Μοισίᾳ ὡς φίλους καὶ συμμάχους, οἵτινες ὅμως μετοῦ πολυ, πιεζόμενοι δεινῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν, ἐπανεστήσαν καὶ μετὰ τῶν Ὀστρογόθων καὶ Οὐννων ἠνωμένοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Θράκην. Τὸν Αὐγουστον δὲ τοῦ 378 ἔτους συνεκροτήθη ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Ἀδριανουπόλεως ἡ μεγάλη ἐκείνη μάχη, καθ' ἣν ὁ Οὐάλης ἡττηθεὶς ἐφονεύθη καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ του ἐξηφανίσθη. Ὁ μετὰ τοῦτο ὅμως βασιλεύσας Θεοδοσίος ὁ μέγας ἀπέκρουσε τοὺς βρεβάρους, προχωρήσαντας ἤδη μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ συνθέμενος μετ' αὐτῶν εἰρήνην τοῖς παρεχώρησε κατοικίας ἐν τῇ Μοισίᾳ καὶ Θράκῃ.

Ἐν ὅσῳ ὁ Θεοδοσίος ἔζη, οἱ βάρβαροι φοβούμενοι καὶ σεβόμενοι ἐνταῦθα τὸν κραταῖον τοῦτον μαχητὴν δὲν ἐτόλμησαν, ἐκτὸς διαβατικῶν τινῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν, νὰ ἐπιχειρήσωσι τι λόγου ἄξιον

κίνημα· ἀλλ' ἄμκ ἔμαθον τὸν θάνατον αὐτοῦ (ἐν ἀρχῇ τοῦ 395), ἤρξαντο εὐθὺς νὰ ταραττώνται· Ἀρχηγὸς τοῦ τῶν Βεσιγότθων στρατοῦ, διατελοῦντος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος, ἦτο τότε ὁ Ἀλάριχος· ἥδη δὲ οὗτος εἶχε διαθέσει τὸν λαὸν καὶ στρατόν του εἰς ἀποστασιν ὅταν ὁ κακόβουλος Ρουφίνος, ἐπίτροπος τοῦ ἔτι ἀνήλικος αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου, θέλων νὰ στηρίξῃ ἑαυτὸν ἀπέναντι τῆς κοινῆς ἀποστροφῆς καὶ νὰ κορέσῃ τὴν ἄμετρον φιλαρχίαν του ὡς καὶ τὸ ἀδιάλλακτον πρὸς τὸν ἐχθρικῶς κατ' αὐτοῦ διακείμενον διοικητὴν τοῦ δυτικοῦ βασιλείου Στελλίωνα μισός του, συνέλαβε τὴν ἀνόσιον ἀπόφασιν τοῦ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν τρομερὰν δύναμιν τῶν περικυκλούντων τὰ ἀνυπεράσπιστα τοῦ κράτους ὅρια βαρβάρων· ὅθεν κατὰ συνέπειαν τῶν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Γότθων μυστικῶν συνεννοήσεων, ὁ τελευταῖος προσεκάλεσεν ὑπὸ τὴν σημαίαν του ὅλα τὰ βάρβαρα γένη, καὶ ἐν ᾧ τοιοῦτοτρόπως συνεκροτήθη κατ' ἄρκτον τρομερὸς στρατός, ὁ Ρουφίνος ἐφρόντισε νὰ τῷ ἀντίξῃ τὴν ὁδὸν μέχρι τῶν πυλῶν τῆς μητροπόλεως καὶ μέχρι τῶν ἀπωτέρων μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν· Πρόφασις πρόχειρος, ἡ μὴ ἐκπλήρωσις δῆθεν τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τοὺς ὑπηρετοῦντας ὑπ' αὐτὸν Γότθους, παρήγαγε τὸ πρῶτον τῶν βαρβάρων τούτων κίνημα. Πρὸ τῆς λήξεως δὲ ἤδη τοῦ χειμῶνος τοῦ 395 ἔτους, ὀλίγας ἐβδομάδας μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ Θεοδοσίου, ὁ Ἀλάριχος ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πρωτευούσης, στερημένος ὅμως τῶν πρὸς ἐκπολιόρκησιν αὐτῆς μέσων καὶ μὴ θέλων νὰ χρονοτριβῇ, ἐτράπη ἄνευ ἀναβολῆς διὰ τῆς ἀπερημωμένης Θράκης πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ διὰ τρομερῶν λεηλασιῶν καὶ σφαγῶν προβαίνων ἐφθασε μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν.

Τὰ αἰσχρὰ τοῦ Ρουφίνου ὄργανα ἦσαν τότε ὁ Ἀντίοχος, ἀνθύπατος τῆς Ἀχαΐας, καὶ ὁ Γερόντιος, ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων, οἵτινες ὥφειλον νὰ φυλάξωσι τὴν εἰρημένην διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ Λεωνίδα καὶ τῶν Σπαρτιατῶν καυχαγιασθεῖσαν δίοδον· ἀλλ' ὁ τελευταῖος, ἄμκ εἰδοποιηθεὶς περὶ τῆς πλησιάζουσας τοῦ Ἀλάριχου κατὰ προηγουμένην συνεννόησιν ἐγκατέλιπε τὴν ὀχυρὰν θέσιν· οὕτω δὲ οἱ βάρβαροι διελθόντες ἀκωλύτως δι' αὐτῆς ἐπέπεσαν διὰ πυρός καὶ σιδήρου εἰς ἐπαύλεις, χωρία καὶ πόλεις καὶ πανταχοῦ ἐπήγαγον τρομερὰν σφαγὴν καὶ ἀπερίγραπτον καταστροφὴν· ὅλαί αἱ ἀπὸ τῶν Θερ-

μοφυλῶν μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀσωποῦ χώραι· Λοκρίς, Φωκίς, Βοιωτία, ἐν βραχεὶ χρόνῳ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ πτωμάτων καὶ καπνιζόντων ἐρειπίων, ναῶν καὶ οἰκιῶν ἀνατετραμμένων· μόνον τὰς καλῶς ὀχυρωμένας Θήβας παρήλθον οἱ βάρβαροι μὴ θέλοντες νὰ δαπανῶσι ἀνωφελῶς διὰ μακρᾶς πολιορκίας τὸν καιρὸν τῶν· διὰ τῶν κοιλάδων δὲ τοῦ Κιθαιρώνος εἰσέβαλον εἰς τὴν ἀνυπεράσπιστον Ἀττικὴν καὶ σπεύσαντες ἀμέσως εἰς Ἐλευσίνα ἐθεβήλωσαν καὶ ἀνάτρεψαν τὸν περίφημον τῆς Δήμητρος ναόν, τὴν δὲ πόλιν τῆς Ἀθηνᾶς (ἐὰν ᾔνε πιστευτὴ ἢ μαρτυρία τοῦ Ζωσίμου, ἄλλων συγχρόνων συγγραφέων βεβαιούντων τὸ ἐναντίον) κατέλιπον ἀβλαβῇ ἀρκεσθέντες εἰς ὅσα ἔλαβον παρὰ τῶν Ἀθηναίων δῶρα· ἀκολουθῶς ἐκυρίευσαν καὶ κατέστρεψαν τὰ Μέγαρα. Προδοσίᾳ δὲ καὶ αὐθις εὐκόλυνε τὴν περαιτέραν αὐτῶν προχώρησιν· Ὁ Γερόντιος δηλονότι, ὅστις ἀπὸ τῶν Θερμοφυλῶν ἀπεχώρησεν εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου ἵνα κατὰ τὸ φαινόμενον ὑπερασπίσῃ τὴν Πελοπόννησον, κατέλιπεν, ἅμα ἐμφανισθέντων τῶν Γόθων, καὶ αὐθις τὴν θέσιν του καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ διαβῶσιν ἀνεμποδίστως. Καθ' ὅλην δὲ τὴν χερσόνησον δὲν ὑπῆρχε τότε οὐδεμία τετειχισμένη πόλις καὶ ἕνεκα τῆς ἀσφαλείας, ἣν ὁ ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ φυλαττόμενος ἰσθμὸς ἐγγυᾶτο, οὐδεὶς ἐνόμισεν ἀνγκαιὸν νὰ δράξῃ τὰ ὅπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἐστίας. Οὕτως ἄρα ἐπέπρωτο νὰ ὑποστῇ καὶ ἡ Πελοπόννησος τὰ αὐτὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος δεινὰ· ἡ Κόρινθος, ὅπου ἴσως διέτριβεν ἔτι μετὰ τῶν δορυφόρων του ὁ προδότης Ἀντίοχος, ἡλώθη ἐξ ἐφόδου καὶ τὸ δεύτερον πάλιν, τοῦλάχιστον κατὰ μέγα μέρος, ἐπυρπολήθη· τὴν αὐτὴν δὲ ταχέως ὑπέστησαν τύχην ἀλληλοδιαδόχως τὸ Ἄργος, ἡ Μαντίνεια, ἡ Τέγαια, ἡ Μεγαλόπολις, αἱ Ἀμύνκλαι καὶ τελευταῖον ἡ Σπάρτη· πολλοὶ τῶν κατοίκων ἐσφάγησαν καὶ οὐκ ὀλίγοι ἐξηνδραποδίσθησαν· τότε δὲ κατὰ πρῶτον κατεστράφη καὶ ὁ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ναὸς μετὰ τοῦ κολοσσαίου ἐκείνου ἀγάλματος, θαυμασίου ἔργου τῶν χειρῶν τοῦ Φειδίου. Ἐν ἔτος ὀλόκληρον διέμειναν οἱ περὶ τὸν Ἀλάριχον βάρβαροι ἐν τῇ δυστήνῃ Ἑλλάδι, ἕως οὗ τελευταῖον Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Στελίωνα (τὸν ἀντίπαλον τοῦ Ρουφίνου) ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰταλίας διὰ θαλάσσης καὶ ἀποβιβάσθεις ἐν Κορίνθῳ ἠνάγκασεν αὐτοὺς ν' ἀναχωρήσωσι διὰ τῆς Λιτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας εἰς τὴν Ἑπειρον, ὅθεν ἔπειτα διεπεριώθησαν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Παρελθούσης τῆς Ἀλαριχικῆς ταύτης καταειγίδος ἡ Ἑλλάς ἔμεινεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἡσυχος, καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐδυνήθη πάλιν διὰ τῆς ἀκαμάτου φιλοπονίας τῶν κατοίκων αὐτῆς νὰ ἐπουλώσῃ ὅπωςδῆποτε τὰς πληγὰς τῆς. Ἡ περὶ τὰ τέλη τῆς Ἐκατονταετηρίδος (467) εἰς τὰ περάλια τῆς Λακωνίας ἐμφάνισις τῶν ἀπὸ τῆς βορείου Ἀφρικῆς ὁρμηθέντων *Βαρδήλων* (ἔθνους καὶ τούτου Γερμανικοῦ) ὑπῆρξε σχεδὸν ἀβλαβής, καθότι οἱ γενναῖοι Λάκωνες ἀντέκρουσαν τοὺς βαρβάρους τούτους καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ φύγωσι τάχιστα. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐφεξῆς, ἦτοι τῆς ΣΓ' Ἐκατονταετηρίδος (ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ Ἡρακλείου καὶ τοῦ Λέοντος Ἰσαύρου), ἄρχονται νέαι ἐπιδρομαὶ φύλων πάντῃ διαφόρων τῶν μέχρι τοῦδε, ἦτοι *Βουλγάρων*, *Αὐγάρων* καὶ *Σλαύων*. Ταῦτα δὲ δὲν ἠρέσθησαν νὰ λεηλατήσωσι μόνον, ὡς τὰ πρῶτα, τὰς οἰκίας ἐπανειλημμένως (527, 540 καὶ 578) ἐπέδραμον χώρας (Θράκην, Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν κλ.) ἀλλ' ἤρξαντο, μάλιστα οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σλαῦοι, νὰ λαμβάνωσι καὶ μονίμους πολλαχοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατοικίας· καὶ οἱ μὲν πρῶτοι κατέλαβον τὸ βορειότερον τῆς Θράκης μέρος, ὅπερ ἀπ' αὐτῶν ἔκτοτε ὠνομάσθη *Βουλγαρία*, οἱ δὲ δεύτεροι κατώκησαν εἰς διάφορα τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας μέρη. Κατὰ δὲ τὸ ἥμισυ τῆς Ἐκατονταετηρίδος (746—747) πολλοὶ Σλαῦοι προῦχώρησαν καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἦλθον εἰς συγκρούσεις αἱμακτηρὰς μετὰ τῶν αὐτοχθόνων, ζητοῦντες ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτῶν διαφόρους χώρας. Ἀλλ' ἀφοῦ οὗτοι, κατὰ πρῶτον μὲν διὰ τοῦ ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατορίας Εἰρήνης (Ἀθηναίας τὴν καταγωγὴν) ἐκπεμφθέντος στρατοῦ ὑπὸ τὸν ἐρατηγὸν Σταυράκιον ἐπολεμήθησαν ἰσχυρῶς (783), βραδύτερον δὲ ἐν τῇ περὶ τὰς Πάτρας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους συγκροτηθεῖσιν κρατερῇ μάχῃ (807) ἔπαθον ἦσαν ὁλοσχερῇ, καὶ τελευταῖον (περὶ τὸ ἥμισυ τῆς Θ' Ἐκατονταετηρίδος) πάλιν ὑπὸ Βυζαντινοῦ στρατοῦ, διοικουμένου ὑπὸ τοῦ Θεοκτίστου, κατετροπώθησαν, ἔπαυσαν νὰ ὦσιν ἐπίφοβοι ὡς πολὺ ὀλιγαριθμώτεροι τῶν Ἑλλήνων καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου συνεχωνεύθησαν μετὰ τούτων λαβόντες σὺν τῷ Χριστιανικῷ δόγματι καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθνη των, ὥστε ἡ ὑπόθεσις, ἣν ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις ἔπλασε καὶ ὑπεστήριξεν ὁ Γερμανὸς *Φα.λ.μεράνερ*, ὅτι δηλαδή ἡ Ἑλλάς τότε ἐξεσλαυ-

σθη παντάπασι, ἀπολεσθείσης ἄρδην τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, εἶνε ἱστορικῶς ἀνυπόστατος καὶ δεικνύει, ἂν ὅχι ἄλλο τι πλέον, τὴν παραδόξολόγον τοῦ ἀνδρὸς φύσιν.

ὑπὸ τὴν σωτήριον τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπιβρόχην καὶ τὴν εὐστοχον τοῦ κλήρου ἐνέργειαν ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν εἰρηνικῶν καὶ χρησίμων ἐπιτηδευμάτων. Εἰς τὰς μεσογαίας χώρας ἤκμαζον ἡ γεωργία, ἡ μεταξοκομία, ἡ πορφυροβαφικὴ καὶ ἄλλαι ποικίλαι βιομηχανίαι. Εἰς τὰς παραλίας καὶ τὰς νήσους ἡ ναυτιλία καὶ ἡ ἐμπορία· οἱ δὲ κάτοικοι εἶχον πληθυνθῆ πανταχοῦ καὶ 200 περίπου εὐμεγέθεις πόλεις ἀνῆγγελλον πρὸς τῷ πληθυσμῷ καὶ τὴν κοινὴν εὐπορίαν· οὐδ' ἡ κατάστασις τῆς παιδείας ἦτο εὐκαταφρόνητος· ὥστε δυσκόλως μεταξὺ τῶν λοιπῶν Ἑπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης, αἵτινες εἰς τὴν ἐξουσίαν Γερμανικῶν καὶ ἄλλων νεωτέρων ἐθνῶν περιελθοῦσαι διατέλουν τότε εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μορφώσεώς της, ἐδύνατο νὰ εὑρεθῇ τις δυναμένη νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἐδειξαν δὲ οἱ τῆς ἐποχῆς ταύτης διὰ προσθέτων στοιχείων ἐπιβρῶσθέντες Ἕλληνες καὶ οὐ μικρὰν στρατιωτικὴν ἱκανότητα, ἥτις τοὺς ἔσωσεν ἀπὸ τῆς συγχρόνου τρομερᾶς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μάστιγος, τῶν Σαρακηνῶν. Παρὰ τὰς Πάτρας ἦδη οἱ ὀπάδοι οὗτοι τοῦ Μωάμεθ, συμμαχοῦντες μετὰ τῶν Πελοποννησίων Σλαύων, εἶχον δοκιμάσει τοῦ Ἑλληνικοῦ ξίφους τὴν ὀξύτητα· καὶ ἀφοῦ δὲ κατέλαβον τὴν Κρήτην (823) μετὰ τῶν 30 πόλεων της, εἰς οὐδεμίαν παραλίαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὅπερ δὲν ἔπαυον παρενοχλοῦντες ἐκείθεν, εὗρον τοσαύτην κρατερὰν ἀντίστασιν, ὅσην εἰς τὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ τῆς Εὐβοίας καὶ παρὰ τὴν Κόρινθον ἔπαθον δύο κρισίμους ἥττας (867)· ὅθεν ἔκτοτε κατέλιπον τὴν Ἑλλάδα ἐν ἡσυχίᾳ· ἀφοῦ δ' ἀκολούθως ἐπόρθησαν ἐπὶ τὰς Συρακούσας (876), τὴν Δημητριάδα (896), τὴν Ἀἴμνον (901) καὶ τὴν Θεσσαλονίκην (904), ἐπὶ τέλους, ἐλαττωθείσης κατὰ μικρὸν τῆς δυνάμεώς των, ἐξεβλήθησαν ὑπὸ Βυζαντινῶν στρατηγῶν ἀπὸ τε τῶν ἄλλων νήσων, τὰς ὁποίας εἶχον καταλάβει, καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς Κρήτης (961). Ἀλλὰ μετ' αὐτοὺς ἐκινήθησαν ἤδη ἐκ νέου οἱ Βούλγαροι καὶ ἐξέτειναν τὰς λεηλασίας των ἐπὶ πᾶσαν τὴν Βυζαντινὴν ἐπικράτειαν. Τρεῖς δὲ οὗτοι προσήγγισαν τὴν Ἑλλάδα· καὶ τῷ μὲν 932 ἐκυρίευσαν τὴν Νικοπόλιν καὶ κατέστησαν ἐν αὐτῇ ἀσθενῆ τινα ἀποι-

κίαν· τῷ δὲ 978 ὁ μέγας τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς Σαμουήλ ἐπόρθησε τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐξηνδραπόδισε μάλιστα τοὺς κατοίκους τῆς Λαρίσσης· μετὰ παρέλευσιν δὲ δώδεκα ἐτῶν (995) ὁ αὐτὸς Σαμουήλ εἰσβαλὼν διὰ τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ διαβάς τὸν Πηνειὸν προήλασεν εἰς Βοιωτίαν, Ἀττικὴν καὶ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ μέχρι τῆς Πελοποννήσου, δρῶν καὶ ληϊζόμενος πανταχοῦ, καὶ ἦτο ἤδη ἐν τῷ ἐπιστρέφειν εἰς τὰ ἴδια μετὰ τῶν ἀπείρων λαφύρων, ὅτε τὰ ὑπὸ συνεχῶν ὑετῶν ἐξογκωθέντα ρεύματα τοῦ Σπερχεῖοι τοῦ ἡνάγκασαν νὰ κατασκηνώσῃ παρὰ τὴν δεξιὰν τοῦ ποταμοῦ τούτου ὄχθην. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ τότε Αὐτοκράτωρ Βασίλειος, μαθὼν τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπιδρομὴν τῶν Βουλγάρων, ἐπεμφε κατόπιν αὐτῶν ἓνα τῶν ἀρίστων στρατηγῶν του, τὸν *Νικηφόρον Οὐρανόν*, μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς. Ἐν ᾧ δὲ οἱ βάρβαροι διεπόρθουν τὴν στερεὰν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον, ὁ Νικηφόρος προὐχώρησεν ἀμελλητί εἰς Λάρισσαν καὶ καταλιπὼν αὐτόθι τὰς ἀποσκευὰς μετὰ σπουδῆς μεγάλης διήλθε τὴν μεσημβρινὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέλαβε τὴν ἀριστερὰν τοῦ Σπερχεῖοι ὄχθην ἀπέναντι τοῦ ἐν τῇ Περαιᾷ αὐλιζομένου Σαμουήλ· μάχη τις ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἐφάνετο ἀδύνατος εἰς ἀμφοτέρα τὰ μέρη. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Βούλγαροι, προστατευόμενοι, ὡς ἐνόμιζον, ὑπὸ τῶν ρευμάτων τοῦ ποταμοῦ, ἡσύχαζον ἀφρόντιδες, ὁ Νικηφόρος μετὰ πολλὰς ματαίας ἀποπειράς ἀνκαλύψας τέλος πόρον τινὰ, τὸν ὅποιον ὁ στρατὸς του ἐδύνατο νὰ διαβῇ, ἐπέπεσε νυκτὸς εἰς τοὺς βαρβάρους κοιμωμένους καὶ κατέσφαξε σχεδὸν ἅπαντας· μόνον ὁ Σαμουήλ καὶ ὁ υἱὸς του Ῥωμανὸς, καίτοι βαρέως πληγωμένοι, ἐδυνήθησαν μετ' εὐαρίθμων ὁπαδῶν νὰ διαφύγῃσι τὸν κοινὸν ὄλεθρον, καὶ διὰ τῶν ἀτραπῶν τῶν Αἰτωλικῶν ὁρέων καὶ τοῦ Πίνδου βαδίζοντες ἔφθασαν εὐτυχῶς εἰς τὰ ἴδια. Ἡ ἐλευθέρωσις τῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων αἰχμαλωτευθέντων Ἑλλήνων καὶ ἄπειρα λάφυρα ἦσαν ὁ καρπὸς τῆς νίκης τοῦ Νικηφόρου. Ἐκτοτε δὲ ἡ κυρίᾳ τῶν Βουλγάρων δύναμις ἤρξατο νὰ συγκεντρῶται ἐπὶ μᾶλλον πρὸς ἄρκτον, ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ἐντεύθεν καὶ πέραν τοῦ Ἀξιοῦ, ἐν τῇ μεσογαίᾳ τῆς νέας Ἠπείρου, καὶ ἐν ταῖς πρόφῃν ἐπαρχίαις· Δαρδανίᾳ, Δακίᾳ καὶ ἄνω Μοισίᾳ, ὅπου κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εὐρίσκομεν μνημονευομένας ὡς κυριωτέρας τῆς Βουλγαρικῆς χώρας πόλεις· τὴν Τριαδίτισαν (τὴν ἀρχαίαν Σαρδικήν), τὴν Βιδύνην παρὰ τὸν Ἰστρον, τὸ Πέρνικον, τὴν Στρουμνίτισαν, τὴν

Λαρίδα καὶ Πρέσπον. Θέλων δὲ ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος νὰ συντρίψῃ καὶ ἐνταῦθα τὸ κράτος τῶν βουλγάρων δὲν διέλιπεν, ὡς λέγει ὁ Κεδρηνός, νὰ ἐπιστρατεύῃ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν καὶ νὰ ἐπανέρχεται εἰς τὴν μητρόπολιν θριαμβευτής.

Εὐθὺς δ' ἐν ἀρχῇ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος ὕλαι αἱ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐτι κατεχόμεναι πόλεις ἐν τῇ μεσημβρινῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ: ἡ Βιζύζιοι, τὰ Σέρβια, τὰ Βοδηνά καὶ πλῆθος μικροτέρων φρουρίων ἐκυριεύθησαν καὶ συγχρόνως τὰ περ' ἐκείνων πρότερον κατασκαφέντα ἀνωρθώθησαν* μολοντοῦτο ἔπρεπε νὰ παρέλθωσιν ἐτι εἴκοσι σχεδὸν ἔτη (μέχρι τοῦ 1019), πρὶν ἢ ἡ δύναμις τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους δαμασθῇ ἐντελῶς. Ὁ Σχμουήλ, βάρβαρος καὶ ἥρως, ἀλλ' οὐδαμῶς ἄμοιρος φιλανθρώπων αἰσθημάτων, ἀπεβίωσεν ἤδη κατὰ τὸ 1014 ἔτος ἐκ λύπης καὶ δειμάτος πρὸς τὸ φρικῶδες Θάμα, δι' οὗ ὁ τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτωρ (γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Βουλγαροκτόνος») ἐστοχάσθη νὰ τὸν ταπεινώσῃ ἀποστείλας πρὸς αὐτὸν δεκαπεντακισχίλους αἰχμαλώτους Βουλγάρους τετυφλωμένους καὶ ἀνὰ ἑκατὸν ὑφ' ἐνὸς μονοφθάλμου ὀδηγουμένους (*). Οἱ διάδοχοι τοῦ Σχμουήλ, Γαβριήλ Ῥωμανός καὶ Ἰωάννης Βλατισλαῦος, ἐδείχθησαν ἔχι ἀνέξιοι αὐτοῦ, ἀντισταθέντες ἐπὶ τινα χρόνον ἐτι· ἀφοῦ δὲ ὁ Ἰωάννης ἐπεσεν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Δυβράχίου, παρεδόθησαν τότε ἐκουσίως εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅλα τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχόμενα φρούρια· ἡ Βουλγαρία συνεχωρνεύθη ἔκτοτε μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Βασίλειος εἰσήλασεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν Λαρίδα, τὴν μητρόπολιν τῆς Χώρας, ἐγένετο κύριος τῶν ἐνταῦθα συσσωρευμένων βασιλικῶν θησαυρῶν, ἀπήγαγεν ὡς αἰχμαλώτους τοὺς τελευταίους γόνους τῆς πεσούσης δυναστείας καὶ ἔταξε φρουρὰν Βυζαντινὴν ἐν τῷ φρουρίῳ.

Οὕτως ἔλαβον πέρας οἱ Βουλγαρικοὶ πόλεμοι ἐν ἔτει 1019. Ὅτι ἡ κυρίως Ἑλλάς καὶ ἡ Πελοπόννησος δὲν ἔπαθον ἐκ τούτων μεγάλην βλάβην, βεβαιοῦται τοῦτο ἐκ μεταγενεστέρων εἰδήσεων, αἵτινες μαρ-

(*) Κεδρ. . . . «Οὗς ἐκείνος (ὁ Σχμουήλ) ἀρικνουμένους κατ' ἀριθμὸν καὶ τάξιν Θεώμενος, καὶ τὸ πάθος οὐκ ἐνεγκὼν νεανικῶς καὶ εὐφύχως, λαιποθυμίᾳ καὶ σκότῳ βάλλεται καὶ εἰς γῆν πίπτει . . . . καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀποθνήσκει».

τυροῦσι περί τῆς διαρκοῦς εὐτυχίας τῶν χωρῶν ἐκείνων· κατὰ τὸν Κεδρηνὸν δηλονότι τὰ στρατεύματα, ἅτινα ὁ αὐτοκράτωρ Ῥωμανὸς Ἀργυροῦ (1028—1034) ἐξέπεμψεν εἰς Ἰταλίαν, ἐστρατολογήθησαν ἀποκλειστικῶς ἐν Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ· ἡ Ἑλλὰς δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνῆκεν οὐ μόνον εἰς τὰ εὐανδρότερα ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ καρποφορώτερα καὶ μᾶλλον καλλιεργημένα μέρη τοῦ κράτους· διότι ἐν ᾧ μετ' ὀλίγα ἔτη ἀπὸ τῆς εἰρημένης στρατολογίας συνέβη ἐν Κωνσταντινουπόλει σιτοδεία (1037), μόνον ἐν Ἑλλάδι καὶ Πελοποννήσῳ ἡγοράσθησαν ἑκατὸν χιλιάδες βυζαντινῶν μέτρων σίτου πρὸς διατροφὴν τῆς μητροπόλεως, χωρὶς νὰ προέλθῃ οὐδεμία ἔλλειψις εἰς τὰ μέρη ταῦτα.

Οἱ μετὰ τοὺς Βουλγάρους ἐπὶ τῆς σκηνῆς παρουσιαζόμενοι Πατσαδάκαι, πληγὴ τῶν βορειοτέρων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μερῶν, δὲν ὑπερέβησαν οὐδέποτε τὸν Ὀλυμπον· οἱ δὲ Ὀῶχοι, ἄλλο βάρβαρον ἔθνος, ἐπλησίασαν μὲν, κατὰ τὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς των (1065), καὶ μέχρι τῆς Ἑλλάδος, δὲν προϋξένησαν ὅμως εἰμὴ μικράν τινα ζημίαν (*), τὴν ὁποίαν ἡ γονιμότης τοῦ ἐδάφους αὐτῆς καὶ ἡ φιλοπονία τῶν κατοίκων τῆς ταχέως πάλιν ἀνεπλήρωσαν. Οὕτω δὲ οἱ Ἕλληνες, ἐξακολουθοῦντες ν' ἀπολαύουσιν ὧν τῶν πρὸς τὸ ζῆν μέσων ἀνέτως, ἐσπούδαζον ἤδη νὰ προτερῶσι τῶν ἄλλων καὶ κατὰ τὴν παιδείαν. Πανταχοῦ εἶχον ἰδρύσει σχολεῖα καὶ φιλοτίμως συνθήριζον καὶ διέσωζον τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς τέχνης. Τὰ θεμέλια νέου τινὸς πολιτισμοῦ ἐτέθησαν ἤδη καὶ ὑπῆρχεν ἐλπίς νὰ προκύψῃ ἐντεῦθεν κρεῖττόν τι μέλλον.

Ἐν ᾧ δὲ οὔτε ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πληγῶν ἐξάντλησις, οὔτε αἱ κατὰ καιρὸν τοῦ Βυζαντινοῦ Δεσποτισμοῦ καταπιέσεις, οὔτε αἱ ἐποικήσεις τῶν Σλαύων καὶ αἱ λεηλασίαι τῶν Βουλγάρων ἐδυνήθησαν νὰ μειώσωσιν ἢ ἐξαλείψωσι τὸν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἔμφυτον πρὸς τὴν

(*) Ὁ εὐφυὴς Φαλμεράιερ συναριθμεῖ μεταξὺ τῶν κακοδαίμωνων ἐκείνων Γοήτων (teuflichen Unholden), ὅπως συνήθως ὀνομάζει· ὅλα τὰ βάρβαρα ἔθνη, τὰ ἐξαλείψαντα, κατ' αὐτὸν, τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν, καὶ τοὺς Πατσινάκας ῥητῶς, χωρὶς νὰ φέρῃ οὐδεμίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης του μαρτυρίαν. Οὕτω δὲ οὐ μόνον διὰ διαστροφῆς τῶν ἱστορικῶν πηγῶν ἀλλὰ καὶ ἀμαρτύρως σπουδάζει (ἐκ διαθέσεως δυσμενοῦς πρὸς τὴν νέαν Ἑλλάδα) νὰ βεβαιώσῃ τὴν παράδοξον δόξαν του ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἐξέλιπε παντάπασιν.

παιδείαν καὶ τὸν πολιτισμὸν ὁρμῆν, ἐπέπρωτα νὰ ἐπέλθῃ ἀπὸ τῆς δύσεως αὐτῆς, ὑπὸ Χριστιανικῶν λαῶν καὶ ἡγεμόνων, ἡ φθορὰ καὶ ἐξαφάνις τῆς ἀναβλαστανούσης Ἑλληνικῆς παιδείας. Περὶ τὸ ἥμισυ δηλονότι τοῦ ΙΑ αἰῶνος στίφος τι Νορμαντῶν ἐκ τῆς Σκανδιναυικῆς ἄρκτου ὁρμήσαν ἀπέβη εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἔσχυσε νὰ συντρίψῃ τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς Βυζαντινῆς ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου Ἰταλικοῦ ἐδάφους κυριότητος· ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συνεχεῖς πρὸς διαφόρους βαρβάρους πόλεμοι, μεταβολαὶ δυναστῶν καὶ ἀπόστασις φιλάρχων διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν παρέλυον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰς σχεδὸν ἐξηντλημένους τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους δυνάμεις, τούτου ἕνεκα οὐδεμία ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδύννατο νὰ γενῇ σκέψις περὶ τῆς ἐξαρχῆς ματαιώσεως τῶν βουλευμάτων ἐνὸς ἡγεμόνος, ὅστις ἐν συναισθήσει τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως οὐδὲν ὅριον τῆς φιλοδοξίας του ἐγίνωσκεν· ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἦτο ὁ *Ροβέρτος Γυσκάρδος*, Δουξ τῆς Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας, ὅστις μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς κάτω Ἰταλίας ἐλθὼν εἰς ἐχθρικὰς σχέσεις πρὸς τὸν τότε αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου (Ἀλέξιον Ἀ τὸν Κομνηνόν), διενόηθη νὰ φέρῃ τὰ νικηφόρα ὅπλα τῶν Νορμαντῶν καὶ εἰς τὴν καρδίαν αὐτὴν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας· δύο ὁλόκληρα ἔτη διῆρκεσεν ἡ κραταιὰ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν παρασκευὴ τῶν Νορμαντῶν πρὸς τὴν προκειμένην κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους στρατείαν· μόλις δὲ κατὰ τὸ 1080 συνηθροίσθη ἐν Ἰδρουντι ὁ στρατὸς, ἐκ τρισμυρίων μαχητῶν συνιστάμενος, εἰς τῶν ὁποίων τὴν μεταβίβασιν ὑπῆρχον ἑτοιμα ἑκατὸν πεντήκοντα μεγάλα σκάφη· ὁ Γυσκάρδος ἐσκόπει ν' ἀποβίβασθῇ ἐντεῦθεν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, καὶ μάλιστα ταυτοχρόνως εἰς δύο μέρη· εἰς Νικόπολιν καὶ εἰς Νάυπακτον· ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ τοῦ σχεδίου ἡ ὥρα τοῦ ἐνιαυτοῦ δὲν ἦτο πρόσφορος, διὰ τοῦτο, ἵνα μὴ ἀναβληθῇ ἐπιπλέον ἡ ἐκστρατεία, ἡ μετάβασις ἐγένετο κατὰ πρῶτον ἀπὸ Ἰδρουντος εἰς Βρενδῆσιον, ὅθεν καὶ διαρκούντος τοῦ χειμῶνος ἡ εἰς Αὐρῶρχιον διαπεραΐσις κατωρθοῦτο εὐκόλως· μικρὰ τις Νορμαννικὴ μοῖρα, ἣν ὁ Γυσκάρδος προέπεμψεν ἐντεῦθεν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ υἱοῦ του Βοημούδου, ἐπέτυχεν νὰ γενῇ κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἐφοδὸν κυρία τῆς πρὸς νότον τοῦ Αὐρῶρχιου κειμένης παραθαλασσίας πόλεως, τῆς Αὐλώνος, πρὶν ἢ ὁ κύριος στόλος, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ Γυσκάρδου, ἐγκαταλίπῃ

τὸ Βρενδήςιον· ταύτην ὁμῶς τὴν εὐτυχῇ τοῦ ἐπιχειρήματος ἀρχὴν διεδέχθη μεγαλύτερον τι ἀτύχημα, ὅπερ μόνον ἀδάμαστος τοῦ Γυσκάρδου τόλμη ἐδυνήθη νὰ ὑπερνικήσῃ· καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος εἶχεν ἀποδιβάσει μέρος τοῦ κυρίου στρατοῦ εἰς Αὐλῶνα καὶ διανοεῖτο νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸ Δυρράχιον, τρομερὸς τις λαίλαψ κατεσύντριψε τὸν Νορμαννικὸν στόλον· παρήλθον δὲ ἡμέραι πολλαὶ πρὶν ἢ τὰ συντρίμματα ἐκείνου καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς τὰ λείψανα συναθροισθῶσι καὶ αἱ κατὰ τὸν λαίλαπα συμβᾶσαι ἀπώλειαι ἀναπληρωθῶσιν ὥς ἔνεστι διὰ νέας προσκομιδῆς τῶν χρειωδῶν ἐκ Βρενδεσίου· ἄφου δὲ ὁ περιστωθεὶς στρατὸς προέβη ἐντεῦθεν ἀκωλύτως ἐνώπιον τοῦ Δυρράχιου καὶ ὠχυρώθη παρὰ τὰς ὄχθας, οἱ Ἕνετοί, ὡς σύμμαχοι τοῦ αὐτοκράτορος, ἐμφανισθέντος μετὰ τινος μεγαλητέρου στόλου ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Νορμαννικοῦ καὶ κατὰστρεψαν αὐτὸν ὁλοσχερῶς· ἀλλ' οὐδὲν ἦττον ὁ Γυσκάρδος ἐξηκολούθησε τὴν πολιορκίαν τοῦ Δυρράχιου, οὐδ' ἐδίστασε, διαρκούσης ταύτης, καὶ μετὰ τῶν ἀσθενῶν τοῦ στρατοῦ τοῦ λειψάνων ν' ἀντιταχθῇ πρὸς τὸν μετὰ μείζονος δυνάμεως ἐπελθόντα αὐτοκράτορα Ἀλέξιον· γενομένης δὲ μάχης κρατερᾶς ὁ αὐτοκρατορικός στρατὸς ἠττηθεὶς ἐτράπη εἰς φυγὴν, καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ φεύγων εὔρε μόνις ἐν Λυχνιδῶ ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν· τὸ δὲ Δυρράχιον μετοῦ πολυ ἔπασσε διὰ προδοσίας εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν, οἵτινες ἐντεῦθεν προτίθεντο νὰ ἐπεκτείνωσι πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος τὰς καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς τῶν· ἀκολουθῶς ὁ Γυσκάρδος τραπεῖς πρὸς νότον κατέλαβε τὴν Καστορίαν καὶ ἡτοιμάζετο ἤδη νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ὅτε οἰκιακαὶ ταραχαὶ ἀνεκάλυξαν αὐτὸν εἰς Ἰταλίαν· Ὁ Βοημοῦνδος, τὸν ὁποῖον ὁ πατὴρ του κατέλιπε κύριον καὶ φύλακα τῶν κατακτηθέντων, ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ μετὰ τινος μικροῦ στίφους δεδοκιμασμένων μαχητῶν τὴν ὑπεροχὴν κατὰ τοῦ ἐκ νέου συναθροισθέντος στρατοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, εἰσέβαλε νικηφόρος εἰς Θεσσαλίαν, κατέλαβεν ἀνθρώσας πόλεις· τὰ Τρίκκαλα, καὶ πολλὰς ἄλλας μικροτέρας· Σκοπίαν, Ἀγρίδα, Σέρβικ κλ. μόνη δὲ ἡ ὀχυρὰ Λάρισα, καθ' ἣς ἀκολουθῶς ἐπετέθη, ὑπερασπιζομένη ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Λέοντος Κεφαλα, ἀντέστη πολλοὺς μῆνας, ἀλλὰ πιεσθεῖσα ὑπὸ λιμοῦ ἦτο ἤδη ἐν τῷ παραδίδεσθαι ὅτε ὁ Ἀλέξιος ἐνεφανίσθη ὡς σωτὴρ αὐτῆς· ὁ Βοημοῦνδος ἠναγκάσθη τότε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ στενωχωρηθεὶς μετ' ὀλίγων πιστῶν διε-

σώθη εἰς Αὐλῶνα, ὅπου διέμεινεν ἔτι χρόνον τινά, ἕως οὗ ἡ εἰδησις τῆς πτώσεως τῆς Καστορίας, τῆς κυριωτέρας ἔδρας τῶν Νορμαννῶν ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, καὶ ἡ τελεία τοῦ στρατοῦ του διάλυσις τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπανέλθῃ οἰκάδου.

Τὸ πρῶτον τοῦτο ἀπὸ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης προσελθὼν ἐχθρικὸν κατὰ τῆς Ἑλλάδος κίνημα ἐπανελήφθη καὶ αὖθις βρκαδύτερον (1146) ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Γυσκάρδου *Ροβέρτου Β'*, βασιλέως τῆς Σικελίας· τότε δὲ οἱ Νορμαννοὶ ἐκυρίευσαν ἐν πρῶτοις τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν γενναίων κατοίκων τῆς Μονεμβασίας, ἀπεβιάσθησαν ὅμως εἰς ἄλλα τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μέρη, εἰσῆλθον εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἐλεηλάτησαν τὰς Θήβας καὶ τὴν Κόρινθον καὶ ἀπήγαγον ἀπὸ τῶν δύο τούτων πλουσιωτάτων πόλεων πολλὰς ἐπιφανεῖς οἰκογενεῖς (*) καὶ μεγάλους θησαυρούς. Τὸν μετοῦπολιν δὲ κατ' αὐτῶν ἐκπεμφθέντα στόλον διέφυγον, ἀλλ' ὁ στόλος οὗτος ἠνάγκασε τοῦλάχιστον τοὺς ἐχθροὺς ν' ἀποδώσωσι τὴν Κέρκυραν.

Ἔτερον πολὺ σημαντικώτερον κίνημα, ἐκ τῆς αὐτῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης ἐνσκηψαν ὡς λαίλαψ καὶ δεινὰ τὰ μάλιστα ὀλέθρια εἰς τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος συνεπαγαγόν, εἶνε τὸ λεγόμενον *Σταυροφορικόν*, ἀφ' οὗ ἀρχεται ἡ προσεχὴς τῆς προκείμενης ἱστορικῆς Περιόδου.

Γ') *Ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει καταστάσεως τῶν Λατίρων ἢ Φράγκων μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.*

1204—1553 μ. Χ.

Ἡ Ἑλλάς, ὑπὸ τὴν Βυζαντινὴν διατελοῦσα κυριότητα, δὲν ᾔσθάνετο ἑαυτὴν πιεζομένην καὶ δυστυχῇ· ἀπαξ μόνον διὰ λόγους ὅχι πολιτικούς ἀλλὰ θρησκευτικούς (ὅτε Λέων ὁ Ἰσαυρὸς ἀπηγόρευσε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων) ἐκινήθη εἰς βραχεῖαν ἐπανάστασιν· ἀδυνα-

(*) Διὰ τῶν ἀπαχθέντων Ἑλλήνων μετηνέχθη τότε κατὰ πρῶτον ἡ τέχνη τῆς μεταξοκομίας εἰς Ἰταλίαν, καὶ ἐντεῦθεν μετεδόθη εἰς τὴν λοιπὴν Ἑσπερίαν Εὐρώπην.

τοῦσα, μετὰ τοσαῦτα παθήματα, ὃ ἄρχη οἶκον, ὑπεῖκεν ἀβιάστως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀπαρκαλείας εἰς Κυβέρνησιν, ἥτις οὐ μόνον διὰ τῶν ἐκ παλαιῶν χρόνων διατηρηθέντων λειψάνων τῆς παιδείας ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν δεσμῶν τῆς ὀρθοκείας, τῆς γλώσσης, καὶ διὰ τῶν τύπων αὐτῶν τοῦ δημοσίου βίου ἐθεωρεῖτο ὡς οἰκεία καὶ συγγενής· καὶ αὕτη δὲ ἡ ὕλική εὐτυχία, εἰς ἣν εἶχε προαχθῇ, συνέτεινεν εἰς αὐξήσιν τῆς πρὸς αὐτὴν στοργῆς καὶ προσηλώσεώς της. — Ὅλον τὸ ἀντίθετον συνέβη ἐπὶ τῆς Φραγκικῆς κυριότητος. Ὅταν οἱ Σταυροφόροι (Ἕνετοί, Φλάνδριοι, Γάλλοι καὶ Γερμανοί, ὑπὸ τὴν κοινὴν ἐπωνυμίαν τῶν *Φράγκων* συνήθως μνημονευόμενοι) ἀντὶ νὰ διευθυνθῶσιν εἰς Παλαιστίνην ἵνα προστατεύσωσι, κατὰ τὸν ἀρχήθεν προορισμόν των, τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Σαρακηνῶν βεβηλούμενον ἅγιον Τάφον, ἐλθόντες μετὰ μεγάλου στόλου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ ὃ ἀποκαταστήσωσιν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἐξωσθέντα καὶ τὴν βοήθειαν αὐτῶν ἐπικαλεσθέντα Ἰσαάκιον Ἄγγελον, κατέλαβον παρσπόνδως τὴν μητρόπολιν ταύτην (τὴν 13 Ἀπριλίου 1204) καὶ ἱδρυσαν ἐν αὐτῇ ἰδίαν Λατινικὴν ἢ Φραγκικὴν Ἀρχὴν ὑπὸ τὸν Αὐτοκράτορα *Βαλδουίνον* τὸν *Φλάνδρικόν*, τότε μετὰ τοῦ λοιποῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἡ Ἑλλὰς περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Φράγκων. Πρῶτος δὲ ὁ Μαρκίων τοῦ Μοντφερράτου *Βονιφάτιος*, εἰς ὃν κατὰ τὴν μετὰξὺ ἐκείνων γενομένην κλήρωσιν ἔλαχεν ἡ Θεσσαλονίκη, εἰσέβηλεν ἐντεῦθεν εἰς αὐτὴν καὶ κατὰτροπώσας δις, παρὰ τὰς Θερμοπύλας καὶ παρὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, τὸν ἀντεπεξεληθόντα κατ' αὐτοῦ ἄρχοντα τοῦ Ναυπλίου *Λέοντα Σγουρόν* κατέλαβε τὰς πλείστας τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου χώρας. Ἐν ᾧ δὲ ἀποστασία τις ἐκράγεῖται ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ ἠνάγκασε τὸν Βονιφάτιον ὃ ἀνακάμψῃ εἰς τὸ βασιλείον του ἐγκαταλείπων τὴν Χερσόνησον, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπεβιάσθησαν εἰς Πάτρας νέκ στίφη δορικτητόρων (Βουργουνδίων καὶ Γάλλων) ὑπὸ τὸν *Γουλιέλμον Χαρπλίτην*, καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ τὰς περὶ Κούνδουρα καὶ Καλάμας συγκροτηθείσας δύο αἰματηρὰς μάχας (1205), ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐκυρίευσαν τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου μέρος, συστήσαντα αὐτόθι τὸ λεγόμενον Δουκάτον τῆς Ἀχαΐας, ὅπερ ἔπειτα ἐπαυξήθεν ὑπὸ τοῦ *Γοττοφρέδου Οὐλλεχρδονέντου* διέμεινε κατὰ κληρονομίαν εἰς τὸν οἶκον τοῦτου. Τὰ πάντα δὲ μετεβλήθησαν τότε κατὰ Φραγκ-

κικᾶς (τοῦ Μεσαιῶνος) ιδέας καὶ θεσμοθεσίας, διαίρεθείσης τῆς Ἑλλάδος εἰς Δουκάτα, Βαρωνίας, Κομητείας καὶ ἐν γένει εἰς διάφορα Φέουδα (Τιμάρια), ἅτινα ψιλῶ μόνον ὀνόματι ἀνεγνώριζον ὡς Κυρίαρχην τὸν λεγόμενον Αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῶν Θηβῶν ἀπετέλουν ἴδιον Δουκάτον, ὅπερ καταρχὰς μὲν ὑπετέλει εἰς τὸν οἶκον τοῦ Βουργουδίου Δελαροχίου, ἔπειτα δὲ εἰς τὸν τοῦ Οὐαλτέρου Βρυεννίου ἡ Κόρινθος ὑπέκειτο εἰς Κόμητας· αἱ πλεῖσται δὲ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὑπὸ Ἑνετοῦς εὐγενεῖς διατελοῦσαι, συνεκρότουν ἰδίας ἡγεμονίας, τῶν ὁποίων προεῖχεν ἡ τῆς Νάξου, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μαρίου Σαρούδου. Ἐν γένει πᾶς ἱππεὺς, δυνάμενος νὰ συστήσῃ περὶ ἑαυτὸν συμμορίαν ἀνδρῶν ἐνόπλων, κατελάμβανε πόλιν τινα ἢ ὄρος, ὅπου ἤλπιζε νὰ μετέρχεται ἀνετότερον ἢ εἰς τοὺς πατέριους δρυμοὺς τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ ληστρικὸν ἐπάγγελμα.

Ἐπὶ τῆς Φραγκικῆς δὲ ταύτης κατακλύσεως, ἥτις εἶχε φῦ! παρakoλoυθoν καὶ τὴν βόρβορον τῆς ἐσχάτης ἀπαιδευσίας, ἴσχυσαν καὶ τινες τῶν ἐπιφανῶν Βυζαντινῶν νὰ ἰδρῶσιν ποῦ καὶ ποῦ ἡγεμονίας μεγάλας καὶ μικράς. Οὕτως ἐν μὲν τῇ Ἠπείρῳ καὶ Αἰτωλίᾳ ἰδρυτῆς τινος οὐκ εὐκαταφρονήτου ἡγεμονίας ἐγένετο ὁ Μιχαὴλ Κομνηνός, συγγενὴς τοῦ καταλυθέντος Αὐτοκρατορικοῦ οἴκου. Ἐν δὲ τῇ Θράκῃ πόλεις τινὲς διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των· ἐν δὲ τῇ Τραπεζούντῃ ὁ Ἀλέξιος Ἀ Κομνηνός, ἑγγονος τοῦ ἐξωλεσθέντος Ἀνδρονίκου Α', ἔσκησε τὴν ἑδρὰν νέου Βυζαντινοῦ κράτους, λαβὼν καὶ τὸν τοῦ Αὐτοκράτορος τίτλον· τελευταῖον δ' ἐν Νικαίᾳ ἤρξεν ὁ γενναῖος Θεόδωρος Δάσκαρις Α', ὅστις γαμβρὸς ὢν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ', προεχειρίσθη μὲν τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντὶ τοῦ δραπετεύσαντος Μουρζούφλου, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ὥρας ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ καὶ αὐτός· ὡς ἀνὴρ δὲ συνετὸς καὶ δραστήριος κατῴρθησε, μεταβάς εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ν' αὐξήσῃ τάχιστα τὸ αὐτόθι· ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθὲν ἐν ἀρχῇ μικρὸν κράτος διὰ προσθήκης ὅλης τῆς Φρυγίας, Μυσίας, Ἰωνίας καὶ Λυδίας. Ἐν δ' αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ τούτου (τῇ Νικαίᾳ) κατέστησε καὶ τὴν Πατριαρχικὴν ἑδρὰν ἀναδείξας Πατριάρχην τὸν Μιχαὴλ Αὐτωριανόν, ὑπὸ τοῦ ὁποῦ αἰμέσως ἐστέφθη Αὐτοκράτωρ· ὥστε οὕτως ἡ Νίκαια, κρατυθεῖσα ἔτι μᾶλλον διὰ τοῦ ἀξίου διαδόχου τοῦ Ἀσκαρίου, Ἰωάννου

Δούκα τοῦ *Βατάτση*, ἀπέβη τὸ κέντρον τῆς Βυζαντινῆς κυριαρχίας καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας, ὅθεν ἔμελλε μετοῦπολυν χρόνον νὰ ἐξορμήσῃ ὁ καθαιρέτης τῆς αὐτοσχεδίου Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας.

Καὶ τῶνόντι! ἡ Αὐτοκρατορία αὕτη ἐξαρχῆς ὑπῆρξεν εἰδωλον καὶ φάντασμα· ὁ μικρὸς τῶν ἡσυχαστικῶν ἀριθμὸς· ἡ μικρά, δυσεπιτήρητος καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον προκειμένη ἐστὶ νὰ ὑποταχθῇ ἐπικράτεια· ὁ χαλαρὸς σύνδεσμος τοσούτων ἡγεμονιῶν, αἵτινες εἰς τὸ ἴδιον μόνον ἑαυτῶν συμφέρον ἀπέβλεπον· ἡ ἀνεπαρκὴς ἐκ μέρους τῆς μητροπόλεως ὑποστήριξις—ταῦτα πάντα δὲν ἐδύναντο νὰ ὦσι συντελῆ εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ νέου τεχνητοῦ δημιουργήματος. Ἡ δὲ ἀπαρέσκευα τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῆς ἐπιβεβλημένης αὐτοῖς ἐξουσίας, τῆς ὁποίας τὰ ἥθη, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα καὶ αἱ φεουδαϊκαὶ διατάξεις, διήγειρον τὴν κοινὴν ἀποστροφὴν, δεικνυομένη εἰς διηνεκεῖς στάσεις, ὡς καὶ αἱ μετὰ τούτων συνδεόμεναι συνεχεῖς ἐπιδρομαὶ τῶν Βουλγάρων, ἀνήγγελλον ἀπαχρώντως τὴν θεινὴν καὶ ἐπισφαλὴ ἐκείνου κατὰστασιν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδώρου *Λασκάρως* Β', υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ *Βατάτση*, ἀναλαβὼν τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἐτι ἀνήλικος υἱοῦ αὐτοῦ, *Λασκάρως* Γ', ὁ Εὐπατρίδης καὶ ἄριστος στρατηγὸς *Μιχαὴλ Παλαιολόγος*, συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τοῦ πρώτου *Λασκάρως* καὶ τοῦ *Βατάτση*· ἀφελὴς ὢν περὶ τὸν βίον αὐτοῦ, ἐλευθέρως πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ σεβόμενος τὰ τῶν πολιτῶν δίκαια, ἡγαπήθη ὑπὸ τῶν ὑπηκόων καὶ ἐπαγίωσε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Τὴν δὲ κατάλυσιν τῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρεσκεύασε διὰ τῆς μετὰ τῶν Γενουαίων συμμαχίας καὶ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ Δεσπότη τῆς Ἠπείρου. Ἐπειδὴ οἱ Ἕνετοὶ ἦσαν τότε τὰ μόνα τῆς δυτικῆς Κυριαρχίας στηρίγματα, οἱ δὲ Γενουαῖοι δεινῶς πρὸς αὐτοὺς ἀντεφέροντο, ὁ *Μιχαὴλ Παλαιολόγος* συνωμολόγησε τῷ 1261 μετὰ τῶν τελευταίων συνθήκην, δι' ἧς οὗτοι μὲν ὑπέσχοντο νὰ τὸν βοηθήσωσι μετὰ τῆς ναυτικῆς τῶν δυνάμεως εἰς ἐπιτυχίαν οὗ προέθετο σκοποῦ, αὐτὸς δὲ τοῖς ἐγγυᾶτο τὴν παρχώρησιν ὅσων οἱ Ἕνετοὶ ἀπελάμβανον προνομίων ἐπὶ τῆς Λατινικῆς κυριαρχίας καὶ ἰδίως τὴν τοῦ Γαλατᾶ ὡς κατοικίας παντοτεινῆς. Μολαταῦτα ὁ *Μιχαὴλ* δὲν ἔλαβε χρεῖαν τῆς ἀμέσου αὐτῶν ἐπικουρίας· διότι, ἀποστάντος ἐν τῷ μεταξύ τοῦ Δεσπότη τῆς Ἠπείρου

Μιχαήλ Β', ἐκεῖνος ἐπελθὼν ἀμέσως κατέστειλε τὴν στάσιν καὶ συλλαβὼν αἰχμαλῶτον τὸν σύμμαχον καὶ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν τοῦ Δεσπότη τοῦ Γουλιέλμου Οὐλλεαρδουίνου δὲν τὸν ἀπελευθέρωσεν εἰμὴ ἐπὶ τῇ παρχωρήσει τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου, ὥστε κατέσχε καὶ τῆς Χερσονήσου ταύτης μέρος. Ἐπειτα δὲ, ἀποστάντος καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοῦ Δεσπότη, ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ τὸν ἴδιον ἀδελφόν· φοβούμενος δὲ μὴ ὁ ἄπιστος ἐκεῖνος ὑποτελὲς συμμάχησῃ μετὰ τῶν Βλάχων, ἔστειλε συγχρόνως μικρὸν τινὰ στρατὸν εἰς τὴν Θράκην ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον, ὅστις ὠφελούμενος ἐκ τούτου, ὅτι οἱ μὲν πλείστοι Λατῖνοι καὶ ἰδίως οἱ Ἕνετοι εἶχον ἐπιχειρήσει τότε πόρρω τινὰ στρατεῖαν, οἱ δὲ ἐρθόδοξοι τῆς μητροπόλεως κάτοικοι ἐπόθουν τὴν ἀπὸ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ ἀπαλλαγὴν των, ἐπληsaίσεν εἰς αὐτὴν περὶ δεῖλῃν ὀψίαν καὶ κατέλαβεν αἰφνης καὶ σχεδὸν ἀκωλύτως τὰ τείχη (τὴν 25 Ἰουλίου 1261). Οἱ Λατῖνοι καὶ ὁ τότε αὐτοκράτωρ αὐτῶν Βαλδουῖνος, ὑπὸ πανικοῦ κατασχεθέντες φόβου, ἔφυγον· μετὰ τρεῖς δ' ἐβδομάδας ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος εἰσῆλθε μετὰ πομπῆς εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν πόλιν καὶ μετέθεσεν ἐνταῦθα τὴν ἑδραν τῆς κυβερνήσεως (*).

Ἐντούτοις ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς φιλαρχίας οἰστρηλατούμενός δὲν ἠρέσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπιτρόπου, ὑπὸ τὸ ὅποιον μέχρι τοῦδε ἐνῆργει, ἀλλ' ἐποίησε φεῦ! ἐκποδὼν τὸν παρ' αὐτοῦ ἐπιτροπευόμενον βασιλόπαιδα, καὶ οὕτως ἐγένετο ἀρχηγέτης τῆς τελευταίας Βυζαντινῆς δυναστείας. Οἱ τῆς Αἰτωλίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας Ἕλληνες ἡγεμόνες (Δεσπότες) ἀνεγνώρισαν τὸ Αὐτοκρατορικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, μόνον δὲ ὁ ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκρατορικὸς οἶκος ἠρνήθη νὰ τὸν ἀναγνώρισῃ ὡς νόμιμον Κυρίαρχον. Κατ' ὥρῳ δὲ ὁ Μιχαήλ νὰ ἐξώσῃ μετοὔπουλν τοὺς Λατίνους ἐκ τῆς Χίου, τῆς Ρόδου, τῆς Λέσβου καὶ τινων ἄλλων νήσων, ἀλλ' ὅμως οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ διάδοχοί του ἐδυνήθησαν ν' ἀνακτήσωσι πλέον ἐλόκληρον τὸ

(*) Τὴν ἱστορίαν ὅλων τούτων τῶν ἐν διαστήματι 58 ἐτῶν γενομένων ἐν τῇ Ἀσιατικῇ καὶ Εὐρωπαϊᾷ τῶν Βυζαντινῶν ἐπικρατεῖα περιγράφει λεπτομερῶς, ἐν τινι χρονικῇ συγγραφῇ, ὁ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν ἐν Νικαίᾳ ἀρξάντων ἡγεμόνων, ἀκμάσας καὶ ὑπουργὸς αὐτῶν χρηματίσας Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης.

ἀρχαῖον Βυζαντινὸν ἢ Ἑλληνικὸν κράτος· μέγα μέρος τῆς Πελοποννήσου, αἱ Ἀθῆναι, αἱ Θῆβαι, ἡ Ἰπάρχη, ἡ Εὐβοία καὶ ἄλλαι πολλαὶ νῆσοι ἔμειναν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑνετῶν ἢ μικρῶν τινῶν Φράγκων ἡγεμόνων, πρὸς τοῖς ὁποίοις ὑπῆρχον καὶ τινες Ἕλληνες ἀρχόντες καλούμενοι Δεσπότες.

Πρόσθετος δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πληγὴ τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν οἱ *Καταλόριοι* ἢ κοινῶς *Καταλάνοι*, στίφος τι μισθοφόρων (πιθανῶς Ἰσπανῶν ἢ Ἰσπανο-αράβων τὴν καταγωγὴν), ὅπερ καταρχὰς μὲν διετέλει ὑπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς Αὐτοκράτορας, ἔπειτα δὲ προσελθὼν εἰς τὸν Οὐάλτερον Βρυέννιον, Δούκα τῶν Ἀθηνῶν, ἅμα ἴδεν ἑαυτὸ ἱκανῶς ἰσχυρὸν ἐστάσισε κατ' αὐτοῦ (1312) καὶ διὰ τῶν λεηλασιῶν του ἀνεστάτωσε τὴν τε Ἀττικὴν καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Οὐδέποτε ἡ πολυπαθὴς αὕτη χώρα, κατακερματισμένη μεταξὺ τοσούτων κυρίων, εὗρέθη εἰς χείρονα τῆς ἐνεστώσης κατάστασιν. Ἐν ᾧ δὲ ἡ ἐλπίς τοῦ νὰ ἐνωθῇ καὶ αὖθις μετὰ τοῦ Βυζαντίου, ἐν τῇ ἀμυχάνῃ τοῦ κράτους τούτου καταστάσει καὶ μεταξὺ τῶν ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ οἴκῳ ἐπικρατουσῶν διαστάσεων, ἀπέθκινεν ἐπὶ μᾶλλον φρουδός, ἐξεναντίας αἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν πρόσδοι νέου φοβεροῦ ἐχθροῦ, τῶν *Τούρκων*, ἠπειλοῦν κίνδυνον πραγματικὸν καὶ επικείμενον, τὴν Ἑλλάδα ἐξίσου καὶ ἐκείνη ἀποβλέποντα.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔθνος, ὅπερ προπολλοῦ εἶχεν ἀσπασθῇ τὸ δόγμα τοῦ Μωάμεθ (τὸν Ἰσλαμισμὸν), ἐξορμήσαν ἀπὸ τῶν περὶ τὴν Κρσπίαν θάλασσαν πρώτων κατοικιῶν των, κατέκτησε πολλὰς Ἀσιατικὰς χώρας, καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς ἤδη τῆς 14' ἑκατονταετηρίδος ἱδρύσει κράτος ἰσχυρὸν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτοῦ ἢ Σουλτάνον *Ὁσμάν* (ἀφ' οὗ καὶ Ὁσμανικὸν ἢ Ὀθωμανικὸν ἐκλήθη), ἔχον τότε πρωτεύουσαν τὴν Προῦσαν. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεῖς πολεμούμενοι συγχρόνως ὑπὸ τῶν Φράγκων, δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀναγκαιώσωσιν ἐξαρχῆς τὰς πρόσδοις τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐπὶ τῶν ἀμέσων τοῦ Ὁσμάν διαδόχων, τοῦ υἱοῦ του *Οὐρχάν* (1326—1358) καὶ τοῦ ἐγγράνου του *Μουράτ Α'* (1358—1389), περαιωθέντες καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκυρίευσαν τὴν ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου Καλλιόπολιν καὶ ἐντεῦθεν προῦχώρησαν περαιτέρω εἰς τὴν Φιλιππόπολιν καὶ Ἀδριανόπολιν, ὅπου καὶ ἔστησαν ἔκτοτε τὴν καθέδραν των. Οἱ μετ' ἐκείνους δὲ Σουλτάνοι ἐξέτειναν τὰς κατακτήσεις των οὐ μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ

περαιτέρω πρὸς βορρᾶν· εἰς τὴν Σερβίαν, εἰς τὴν Βυσνίαν, εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαυίαν, καὶ ἐγένοντο οὕτω γείτονες τῆς Οὐγγαρίας· τότε δὲ ὁ βασιλεὺς τῆς τελευταίας ταύτης χώρας *Σιγεμόνδος* βλέπων ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον ἐκινήθη μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ (230,000) κατὰ τοῦ Σουλτάνου *Βαγιαζήτ*, ἀλλ' ἐν τῇ περὶ *Νικόπολιν* τῆς Θράκης συγκροτηθεῖσῃ μάχῃ (1396) ἀπέτυχεν ἐντελῶς, ὥστε ὁ *Βαγιαζήτ* ἠύξησεν ἐτι μᾶλλον τὸ κράτος του καὶ αὐτὸς ἤδη οὕτως πιθανῶς ἤθελεν ἐπιχειρήσει τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐὰν δὲν προσεβάλλετο ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἡττηθεῖς (περὶ τὴν Ἄγκυραν) δὲν ἠγχαλωτεύετο ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ Μογόλου δορικτήτορος τοῦ *Ταμερλάνου* (1402).

Διατελοῦντος δὲ τοῦ *Βαγιαζήτ* ἐν αἰγχαλωσίᾳ (ἐν ᾗ ἐπὶ τέλους καὶ ἀπεδίωκε), τὸ Τουρκικὸν κράτος, στερούμενον ἀξίου ἀρχηγοῦ περιέπεσεν εἰς μεγίστην ταραχὴν καὶ ἀταξίαν, ὥστ' εὐκόλως ἐδύνατο, τοῦλάχιστον ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ν' ἀνατραπῇ. Ἀλλ' ὁ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλευῶν *Μανουήλ* δὲν ἦτο ὁ ἱκανὸς νὰ συλλάβῃ καὶ φέρῃ εἰς πέρας τοιοῦτον ἐπιχειρήμα ἀνὴρ. Ἐν ᾧ οἱ υἱοὶ τοῦ *Βαγιαζήτ* κατεδίωκον ἀλλήλους λυσσωδῶς καὶ ἐξεθρονίζοντο ἐναλλάξ, ἐκεῖνος ἤρκεσθαι νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν νεώτερον *Μωάμεθ Α'* καὶ μετὰ τὸν θάνατον μάλιστα τούτου ἔσπευσε νὰ λάβῃ τὸ μέρος τοῦ *Μουράτ Β'*, ὅστις παγιώσας τὸν διασεισθέντα θρόνον τοῦ πατρός του εἰσέβαλε βραδύτερον (1446) εἰς Ἑλλάδα μετὰ φοβεροῦ στρατοῦ, ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔχων συνεργοὺς τοὺς Φράγκους ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους εἶχε ταπεινώσει πρό τινος χρόνου ὁ *Κωνσταντῖνος* (νεώτερος υἱὸς τοῦ *Μανουήλ*), ἐνίκησε τὸν ἐνδοξον τοῦτον Ἕλληνα ἡγεμόνα περὶ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ τὸν ἡνάγκασε νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ ὀλίγα κτήματα ὅσα εἶχε πρότερον ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου. Οὕτω δ' ἐκτεινομένων ἐπὶ μᾶλλον τῶν Τουρκικῶν κατακτήσεων, οἱ Αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἔβλεπον ἤδη πλησιάζουσαν τὴν καταγίγδα ἐπ' αὐτὴν τὴν μητρόπολιν των. Εἰς μάτην δὲ ὁ τοῦ *Μανουήλ* διάδοχος (καὶ πρεσβύτερος υἱὸς) *Ἰωάννης Παλαιολόγος* ἠλπίζε, κατὰ συνέπειαν τῆς ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Φεβρουάριος (καὶ Φλωρεντίας) συνομολογηθείσης μετὰ τῆς Αὐτικῆς Ἐκκλησίας ἐνώσεως, βοήθειαν ἐκ τῆς δύσεως. Εἰς οὐδὲν δ' ἐχρησίμειυσαν καὶ αἱ νίκαι τοῦ τῆς Οὐγγαρίας ἥρωος *Οὐρνάδου*, διότι ὁ *Μουράτ* ἐξεδικήθη λαμπρῶς ἐν τῇ περὶ Βάσαν μάχῃ

(1448) τὴν ἀπιστίαν τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας *Βλατισλάου*, τοῦ κατὰ προτροπὴν τοῦ Πάπα Εὐγενίου Δ' τὴν συμφωνηθεῖσαν ἀνακωχὴν διαῤῥήξαντος. Ὁ μόνος, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐδυνήθη ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν ἀκατανίκητον τῶν Τούρκων δύναμιν ἦτο ὁ Ἡπειρώτης *Γεώργιος Καστριώτης*, ὁ ἐπικαλούμενος *Σκενδέρβης*, τοῦ τελευταίου ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας, Ἰωάννου Καστριώτου, υἱός, τοῦ ὁποίου μόνου ὁ Σουλτάνος, ἀφ' οὗ ἐφάνευσεν τὸν πατέρα καὶ τοὺς τρεῖς πρεσβυτέρους ἀδελφούς του, ἐφείσθη ἀναθρέψας αὐτὸν εἰς τὴν Ἡνωμεθαινικὴν θρησκείαν, καὶ ὁ ὁποῖος ἔπειτα μὴ λησμονήσας οὔτε τὴν καταγωγὴν του οὔτε τὴν πάτριον πίστιν ἔφυγεν ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου, ἀνέλαβε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἐγένετο κύριος τῆς Κροΐας, ἥτις ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς πατρικῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας. Ἀπὸ τοῦ 1443 μέχρι τοῦ 1449 ὁ ἥρως οὗτος ἀντέκρουσε θαυμασίως τὰς ἐπανειλημμένας τῶν Τούρκων προσβολὰς καὶ τὸν Μουράτ αὐτὸν κινηθέντα ἐπὶ τέλους πανστρατιᾷ κατὰ τῆς Κροΐας ἠνάγκασεν νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος εἰς Ἀδριανούπολιν. Ἀλλ' ὅμως ὅλα ταῦτα δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ φέρωσιν οὐσιώδη εἰς τὰ πράγματα μεταβολήν, οὐδὲ ν' ἀναστείλωσι τὸ προσεγγίζον πεπρωμένον τοῦ Βυζαντίου.

Ἐν τούτοις τὸν Μουράτ ἀποθανόντα (1450) διεδέχθη ὁ υἱὸς του *Μωάμεθ Β'*. πρὶν ἐνὸς δ' ἔτους καὶ τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον, ἀποβιώσαντα ἄτεκνον, διεδέχθη ὁ ἀδελφός του *Κωνσταντῖνος*, ὁ τοσοῦτον ἐπιτυχῶς, ὥς εἰρηται, τοὺς ἐν Ἑλλάδι Φράγκους πρότερον διαπολεμήσας· ἅμα δ' ἀναθὰς αὐτός εἰς τὸν θρόνον ἔσπευσεν νὰ παραστήτῃ εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς δύσεως τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ὅστις οὐ μόνον τὸ Βυζάντιον ἀλλὰ καὶ τὴν λοιπὴν Χριστιανὴν Εὐρώπην ἀπέβλεπε, καὶ ἐπεκαλῆσθη τὴν σύντονον αὐτῶν βοήθειαν. Οὐδεὶς ὅμως φεῦ! εἰσέηκουσεν αὐτόν, οὐδεὶς, παραβλέπων ἐν τοιαύτῃ ἀνάγκῃ δογματικὰς διαφοράς, ἠθέλησε νὰ συνδράμῃ τὸν Σταυρὸν κατὰ τῆς ἡμισελήνου. Ὅθεν πολιορκήσαντος τοῦ Μωάμεθ Β' τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1453, ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης μετὰ πολυπλήθους στρατοῦ (300,000 ἀνδρῶν ὥς ἐγγιστα) καὶ στόλου ἐκ 400 περίπου παντός μεγέθους σκαφῶν συγκαιμένου, μόνος αὐτός καὶ οἱ περὶ αὐτὸν γενναῖοι Ἕλληνες: Δημήτριος Καντακουζηνός, Νικηφόρος καὶ Θεόφιλος οἱ Παλαιολόγοι, Θεόδωρος ὁ Καρύστιος μετ' εὐκα-

λίθμων μαχητῶν καὶ τινων ξένων ἐθελοντῶν ἀντέστησαν εἰς τὴν
 Τουρκικὴν κεραυνοβόλον ἐπίθεσιν. Ἐπτά ὀλοκλήρους ἐβδομάδας διήρ-
 κει ἡ πολιορκία, οἱ δὲ ἐχθροὶ οὐδὲν εἶχον ἔτι κατορθώσει, εἰ καὶ
 ἄπειροι ἐξ αὐτῶν ἐφρονεύθησαν, καὶ αἱ ὑπερμεγέθεις σφαῖραι τερα-
 στίου τινὸς τηλεβόλου διέσειον τὰ τείχη. Μετὰ πολλὰς δ' εὐνοίας
 πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον προτάσεις, τὰς ὁποίας ὕλας ὁ ἀείμνηστος οὐ-
 πὸς βασιλεὺς ἀπέκρουσε, τέλος, τὴν 29 Μαΐου, ὁ Μωάμεθ, ἀφοῦ κα-
 πώρθωσε νὰ μεταβιβάσῃ διὰ ξηρᾶς ἤτοι διὰ τοῦ Γαλατᾶ (ἐπὶ κυ-
 κλινδρῶν ἀλειμμένων μὲ λίπος βωῶν) εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον τὰ
 πλοιά του, ἐπεχείρησε κρίσιμον ἀπὸ πρώτης ἐφοδον, ἣτις καὶ ἐπέτυ-
 χεν. Ὁ Κωνσταντῖνος προεκινδύνευσεν ὡς ἄπλους στρατιώτης καὶ
 ἔπεσεν ἐνδόξως μαχόμενος· ὁ δὲ νικητὴς ἔστησεν ἔκτοτε τὴν ἑδραν
 τοῦ κράτους τοῦ ἐν αὐτῇ τῇ ἀλωθείᾳ μεγαλοπόλει.

Οὐδὲ κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον καὶ τὴν πρὸ ταύτης, καίτοι
 κατωτέρας ὧλων τῶν προηγούμενων, ἐξέλιπεν ἡ περὶ τὴν παιδείαν
 ἐπιμέλεια τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Οἱ ὀνομαστότεροι δ' ἐκ τῶν ἀκμα-
 σάντων κατ' αὐτάς συγγραφῶν εἰσὶν· ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 πατριάρχης Φώτιος, τοῦ ὁποίου σώζεται τὸ θαυμάσιον πόνημα, ἡ
 Μυριόβιβλος, περιέχουσα σύνοψιν καὶ ἐπίκρισιν 280 ὑπ' αὐτοῦ ἀνα-
 γνωσθέντων τῆς Κλασικῆς ἀρχιότητος συγγραμμάτων· οἱ ἱστορι-
 κοί· Προκόπιος, φίλος τοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου Ἀγαθίας· Κων-
 σταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος· Ἰωάννης Ζωναρᾶς· Ἄννα ἡ Κο-
 μνηνῆ, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ· καὶ Γεώργιος
 Φραντζῆς, φίλος τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου· προσέτι
 Γρηγόριος ὁ Κορίνθιος, μητροπολίτης Κορίνθου, συγγράψας περὶ δια-
 λέκτων καὶ οἱ φιλόλογοι· Ἐμμανουὴλ Χρυσολωρᾶς· Ἐμμανουὴλ
 Μοσχόπουλος· Θεόδωρος Γαζής· Βησσαρίων· Γεώργιος Τραπε-
 ζούντιος· Κωνσταντῖνος καὶ Ἰωάννης οἱ Λασκάρεις. Ἐξ αὐτῶν δὲ
 οἱ τελευταῖοι εἰσὶν οἱ μετενεγκόντες κατὰ πρῶτον τὰ τῆς Ἑλληνικῆς
 παιδείας σπέρματα εἰς τὴν τότε ἀπαίδευτον ἔτι ἑσπερίαν Εὐρώπην,
 χωρὶς τῶν ὁποίων αὕτη ἤθελε βεβαίως εὐρίσκεισθαι πολὺν ἔτι χρόνον
 εἰς τὴν κατὰστασιν τοῦ Μεσαιωνικοῦ σκότους.

Δ') Ἀπὸ ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς περατώσεως τοῦ τελευταίου ὑπὲρ αὐτονομίας Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

1453—1832 μ. Χ.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὕφίσταντο ἔτι λείψανα τινὰ Ἑλληνικῆς κυριότητος· ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐδόσποζον οἱ ἀδελφοὶ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, *Δημήτριος* καὶ *Θωμᾶς*· καὶ καταρχὰς μὲν οὗτοι μὴ θεωροῦντες ἐκυτοὺς ἀσφαλεῖς, μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου, ἐστοχάσθησαν νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ταχέως ὅμως ἀναθάρρῃσαντες μετέβαλον σκοπὸν· ἀμφοτέροι δὲ, διακεκριμένῃ ἔχοντες τὴν δικαιοδοσίαν των καὶ ἔδρας συνήθεις, ὁ μὲν τὴν Σπάρτην, ὁ δὲ τὰς Πάτρας, ἔσπευσαν ν' ἀναγνωρίσωσιν ὡς Κυριάρχην τὸν Σουλτάνον ἐπὶ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου δωδεκασχιλίων δουκάτων, ποσοῦ ἀναλόγου πρὸς τὴν ὁποίαν ἐνέμεντο χώραν διὰ τῆς προθύμου δὲ ταύτης ὑποταγῆς των ἴσχυσαν νὰ ἐξαγοράσωσι πρὸς καιρὸν τὴν εὐμένειαν καὶ τὴν κατ' ἐπιφάνειαν προσασίαν τοῦ Μωάμεθ· ἀλλ' αἱ ἐπικράτειαι αὐτῶν εὗρισκοντο εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν ὡς ἐκ τῆς παρουσίας μάλιστα μισθοφόρων Ἀλβανῶν καὶ ἄλλων συγκλυδῶν ξένων, ὧν ἡ ἀπειθεία, ἡ πλεονεξία καὶ ἡ ἀπιστία ὑπῆρχον διαρκεῖς ἀταξίαι καὶ ταραχῶν αἰτίαι· αἱ ταραχαὶ δὲ αὗται καὶ ἔτι μᾶλλον αἱ ἀένναιοι πρὸς ἀλλήλους τῶν εἰρημένων Δεσποτῶν ἐρίδες παρέσχον ἀφορμὴν εἰς τὸν Μωάμεθ νὰ πέμψῃ μὲν κατὰ πρῶτον (1453 καὶ 1454) τοὺς στρατηγούς του Τουρχὰν καὶ Ὁμάρ εἰς Πελοπόννησον πρὸς διευθέτησιν τῶν αὐτόθι πραγμάτων, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὸς αὐτοπρόσωπος νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῆς Κερσονήσου (1458). Μετὰ τὴν ἄλωσιν δὲ τῆς Κορίνθου ὁ Σουλτάνος ἠρέσθη τότε νὰ ζητήσῃ παρ' ἑκατέρου τῶν Δεσποτῶν τὴν παραχώρησιν τινῶν χωρῶν καὶ πόλεων καὶ φόρον ἐτήσιον πεντακισχιλίων λιτρῶν χρυσοῦ διὰ τὰς καταλειπομένας αὐτοῖς κτήσεις· Οἱ δύο ἀδελφοὶ συνῆλθον ἐν Τριπόλει καὶ συνήνεσαν εἰς τὰς ἐπιβληθείσας αὐτοῖς θυσίας· παραδοθεισῶν δὲ τῶν πόλεων, ὧν ἡ ἐκχώρησις συμφωνήθη, ὁ Μωάμεθ ἔθεσεν εἰς αὐτὰς τουρκικὰς προურὰς καὶ ἐπέτρεψε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀχαΐας εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Τουρχάνου Ὁμάρ, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ὑποτάξαι τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ Τουρκικὸν κράτος· ἀνεχώρησε δὲ

τὴν Ὀκτώβριον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφου προηγουμένως ζήτησας δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ Δεσπότης Δημητρίου τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον ἔτυχε τὴν συγκαταθέσεως αὐτοῦ.

Ἀλλὰ μόλις τρεῖς μῆνες παρήλθον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σουλτάνου καὶ αἱ ταραχαὶ ἐπανελήφθησαν ἐν Πελοποννήσῳ ὁ Δεσπότης Θωμᾶς ἐπετέθη ἐνόπλιως κατὰ τῶν φρουρούντων τὰς παραχωρηθείσας χώρας Τούρκων· μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τὸ νὰ προκαλῇ τοσοῦτον ἰσχυροὺς ἐχθροὺς, ἐκηρύχθη πολέμιος καὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ζητῶν εἴτε διὰ τῆς βίας εἴτε δι' ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων νὰ καταλάβῃ τὰς εἰς τοῦτον ἀνηκούσας πόλεις καὶ προσπαθῶν ἐνταυτῷ νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸ μέρος του τοὺς κυριωτέρους ἀξιωματικούς τοῦ ἰδίου· μεταξὺ δὲ τῶν τελευταίων μνείας ἄξιος εἶνε μάλιστα ὁ Νικηφόρος Λουκάκης, τὸν ὁποῖον ὡς ἐνισχύσαντα τὸν Θωμᾶν εἰς τὴν διπλὴν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τοῦ Δημητρίου ἐπίθεσιν εὐλόγως καὶ προσφυῶς ὁ Φραντσῆς ἀποκαλεῖ *Πελοποννησιοφθόρον*· ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Θωμᾶ καὶ τομοβόλου ὡσαύτως πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος. Εἰς τὰς προδοσίας δὲ ταύτας τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ αἱ συνήθεις τῶν Ἀλβανῶν, αἵτινες πᾶσαν στιγμὴν μετέβαλλον στρατόπεδον, νῦν μὲν εἰς τὸν ἓνα, νῦν δὲ εἰς τὸν ἕτερον δεσπότην μισθοφοροῦντες· ὥστε εἴαν τις σιμὰ τούτων λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς λεηλασίας καὶ ὠμότητας, ὅσας οἱ φρουροὶ τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν καὶ τῶν Ἀμυκλῶν Τούρκοι ἐπραττον ἐπιπίπτοντες ἀδικριτῶς εἰς τὰς χώρας τῶν δύο Δεσποτῶν, κατανοεῖ ὑπὸ τίνων καὶ πόσων δεινῶν κατετρώχετο ἡ Πελοπόννησος πρὶν ἢ ἔτι ὑποστῇ ἐκ νέου τὴν ὀργὴν τοῦ τρομεροῦ δορικτήτορος.

Ἀφου εἰς μάτην ὁ Μωᾶμεθ ἐζήτησε μακρόθεν νὰ καταστείλῃ τὰς ταραχὰς ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὰ τελευταῖα τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Πελοποννήσῳ κυριότητος λείψανα καὶ ν' ἀπαλλαγῇ πάσης ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου μερίμνης· φθάσας δὲ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1461 εἰς Κόρινθον εὗρεν ἐκεῖ τὸν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου πρὸς αὐτὸν σταλέντα πρεσβευτὴν Ματθαῖον Ἀσσάνην, τὸν ἐκράτησεν αἰχμάλωτον καὶ προήλασε περαιτέρω· ἡ δ' ἀνέλπιστος ἀντίστασις, ἣν πολλαχοῦ ἀπήντησε, τὸν παρώξυνε μέχρι μανίας· ὅθεν μετὰ τὴν ἐξ ἐφάδου ἄλωσιν ἢ τὴν κατὰ συνέπειαν ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων παράδοσιν πολλῶν ὀχυρῶν πόλεων οἱ μὲν ἐκ τῶν δυστυχῶν κατοίκων καὶ φρουρῶν (Ἑλλήνων τε

καὶ Ἀλβανῶν) κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἐκατατομήθησαν ἢ ἀππηγονίσθησαν, οἱ δὲ (ἰδίως οἱ τῆς Ἀρκαδίας) ἀπήχθησαν πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἐρημωθείσης Κωνσταντινουπόλεως· τοσοῦτον δὲ ἡ ὠμότης αὐτῆ τοῦ Μωάμεθ ἐνεποίησε τρόμον, ὥστ' ἐπὶ τέλους πολλὰ φρούρια ἔσπευδαν νὰ στέλλωσι μακρόθεν εἰς προσκύνησίν του πρεσβείας, καὶ οὕτω διέφευγον τὸν κίνδυνον τῆς τελείας ἐξοντώσεως. Καθόσον δ' ἀφορὰ τοὺς δύο Δεσπότης Παλαιολόγους ὁ μὲν Δημήτριος, ὅστις ἐξαρχῆς ἤδη ἔσπευσεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σουλτάνου, τυχὼν συγγνώμης διὰ τὴν πρόθυμον ὑποταγὴν του καὶ τὴν προσφορὰν τῆς πρὸ πολλοῦ ὡς συζύγου ζητηθείσης θυγατρὸς του, ἐστάλη μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων του προσωρινῶς εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν ἔπειτα εἰς Αἶνον, ὅπου ἔζησεν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ προσόδου τοῦ ἄλατος καὶ ἐνὸς ἐτησίου σιτηρεσίου 60,000 ἄσπρων, καὶ ἐπὶ τέλους ἡσπασθη τὸν μοναχικὸν βίον μετονομασθεὶς Δαυῖδ. Ὁ δὲ Θωμάς, εἰς ὃν οὐδεμίαν ἐξιλεώσεως ἐλπίς ὑπελείπετο, παραλαβὼν τὴν ἱερὰν κάραν τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, πολιούχου τῶν Πατρῶν, καὶ ἐμβιβάσθεὶς εἰς πλοῖον τι ἐν τῷ λιμένι τῆς Πύλου μετέβη εἰς Κέρκυραν, ἀκολουθῶν εἰς Ἀγκῶνα καὶ τελευταῖον εἰς Ρώμην, ἐνθα δι' ἐλέους τοῦ Πάπα ἐπὶ πενταετίαν ἔτι παρέτεινε τὸν ἄθλιον βίον του κατὰ λιπὼν δύο υἱούς· Ἀνδρέαν καὶ Μανουὴλ, κληρονόμους τοῦ πρὸς τὸν πατέρα των Παπικοῦ ἐλέους (*).

Ἀκολουθῶν δ' ὁ Μωάμεθ ἐστράτευσεν εἰς Ἀσίαν καὶ ἀφοῦ ὑπέταξε τὴν Ἀμαστριν καὶ Σινώπην, τὰ ἐμπορεῖα τῶν Γενουαίων, ἐτράπη εὐθύς πρὸς τὴν ἐπὶ ὑπολειπομένην Ἑλληνικὴν κτῆσιν, τὴν *Τραπεζοῦντα*, ἣτις εἶχεν ἤδη ὑποχρεωθῆ νὰ τελῇ φόρον εἰς τὴν νέαν Τουρκικὴν δυναστείαν. Ἄμα δ' ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον αὐτῆς προέτεινεν εἰς τὸν τότε Ἀυτοκράτορα *Δαυῖδ* τὸν *Κομνηνὸν* νὰ παραδοθῇ· τῷ ἐπατράπη δὲ νὰ ἐκλέξῃ· μεταξύ τελείας ἐξολοθρεύσεως, ἣτις ἤθελεν εἶσθαι· ἢ ἀναπόδραστος τῆς ἀντιστάσεώς του συνέπεια, ἢ μιᾶς τύχης ἀναλόγου

(*) Ἐκ τούτων ὁ πρεσβύτερος ἐπώλησεν ἔπειτα τὸ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας δικαίωμά του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον II· ὁ δὲ νεώτερος στενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς πείνης διὰ τὸ εὐτελὲς σιτηρῆσιον κατέφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὅστις τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρόνως καὶ ἔζησεν αὐτόθι τρυφῶνς μέχρι Σελῆμ τοῦ Α'.

πρὸς ἐκείνην τοῦ Δεσπότη τοῦ Δημητρίου, ὅστις ἔζη ἀτάραχος ἐν Αἴνῳ. Ὁ δυστυχὴς Δαυὶδ, γινώσκων καλῶς τὴν ὠμότητα τοῦ Μωάμεθανοῦ δορικτήτορος, προέκρινε τὸ δεύτερον ἄνευ τινὸς ἀναβολῆς· ὅθεν μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν κλειδῶν τῆς μητροπόλεως τοῦ ἐμδιεβασθεῖς εἰς πλοῖόν τι μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας τοῦ ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔπειτα μετηνέχθη εἰς Ἀνδριανούπολιν, ὅπου ἦλθεν εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Δημητρίου, καὶ ἀπήλαυσεν, ὡς ἐκεῖνος, σιτηρέσιον τὴν Μακεδονικὴν πόλιν, τὰς Σέρρας. Ὁ νεώτερος ἐκ τῶν δακτῶ υἱῶν αὐτοῦ ἐδέχθη τὴν Τουρκικὴν κύδαριν, ἣ δὲ θυγάτηρ ἡγεμονίς Ἄννα καταπαχθεῖσα πρῶτον μεταξὺ τῶν θαλαμηπόλων τοῦ Σουλτάνου, ὕστερον συνεζεύχθη μετὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς Θεσσαλίας Σαγανοῦ καὶ τούτου ἀποθανόντος συνῆλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τοῦ Εὐρηνοῦ, στρατηγοῦ τινὸς τοῦ Ἀμουράτ Β'. Ἀλλὰ μετοῦπολιν ὁ Μωάμεθ εὗρεν ἣν ἐξῆτει ἀφορμὴν τοῦ ν' ἀπαλλαγῇ ὅλων αὐτῶν τῶν ἀπογόνων τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων. Ἡ ἀνεψιά τοῦ Δαυὶδ, θυγάτηρ τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ, ἣν οὗτος Αὐτοκράτωρ ὦν τῆς Τραπεζοῦντος ἐν καιρῷ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου, εἶχεν ἐκδώσει ὡς σύζυγον εἰς τὸν κρατικὸν Τουρκμάνον Ὄζοῦν Χασάν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ ὅτι ἤθελεν ἔχει ἐν ἀνάγκῃ τὴν ὑποστήριξίν του, ἔγραψε πρὸς ἐκεῖνον (τὸν Δαυὶδ) ἐπιστολὴν, δι' ἣς προσέφερε ξενίαν εἰς ἓνα τῶν νεωτέρων ἡγεμονιδῶν ἣ εἰς τὸν θεῖόν των Ἀλέξιον. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐξήρκεσε εἰς τὸ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ Κομνηνὸς ἐξύφαινε συνωμοσίαν κατὰ τοῦ Μωάμεθ· ὅθεν ἀμέσως διετάχθη ἡ φυλάκισις ἀπάσης τῆς Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας ἐν Ἀδριανουπόλει· ἔπειτα δὲ μετηνέχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀφοῦ ἡ προταθεῖσα εἰς τὸν Δαυὶδ ἐξόμωσις ἀπεκρούσθη γενναίως, ἀπεφασίσθη ἡ παντελής ἐξολόθρευσις αὐτῆς. Δέκα πτώματα· ὁ Δαυὶδ, ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος, ὁ ἀνῆλξ υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ καὶ προκατόχου τοῦ Ἰωάννου καὶ ἑπτὰ υἱοὶ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου Αὐτοκράτορος ἐκεῖντο ἐρριμένα ἐπὶ τινος ἀγροῦ ἵνα γενῶσι, κατὰ προσταγὴν τοῦ ἀγρίου Δεσπότη, ἐλώρικα τῶν κυνῶν καὶ γυνῶν· μόνον ἡ μήτηρ, ἡ Αὐτοκράτειρα Ἐλένη, ὁ νεώτατος ἐξωμότης υἱὸς τῆς καὶ ἡ ἡγεμονίς Ἄννα ἐξῆρέθησαν τοῦ κοινοῦ ὀλέθρου· ἡ πρώτη, ῥακένδυτος καὶ φέρουσα ἐν χερσὶ σκεπάνην, περιήρατο εἰς τὸν τόπον τῆς σφαγῆς καὶ κατέχωνε τὴν νύκτα τοὺς νεκροὺς τῶν φιλάτων τῆς, τοὺς ὁποίους τὴν ἡμέραν ἡμίνατο κατὰ τῶν σαρκωθῶρων ὁρ-

νέων, ἕως αὐτὸ ὑπὸ πόνου καὶ ὀδύνης κατακαμφθεῖσα ἐτελείωσε μετοῦ-
πολυ τὸν ἄθλιον βίον τῆς καὶ ἠκολούθησε ταῦς φονευθέντας εἰς τὸν
τάφον.—Τοιοῦτοτρόπως ἐξωλοθρεύθησαν ὅλα σχεδὸν τῆς Βυζαντινῆς
Αὐτοκρατορίας τὰ λείψανα. Ἐκ τῶν δύο τελευταίων Αὐτοκρατορικῶν
γενεῶν· τῶν Παλαιολόγων καὶ Κομνηνῶν, οὐδεὶς πλέον ὑπαλείπετο
ἐν τῇ Ἀνατολῇ, δυνάμενος ἐν ἐνόματι αὐτῶν νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ
τῆς καταλήψεως τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐν τούτοις ὁ Μωάμεθ, εὐτυχῆς εἰς ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε ἐπιχει-
ρήσεις του, ἐδείχθη ἀτυχῆς, ὥς καὶ ὁ πατὴρ του Μουράτ, μόνον ἀπέ-
ναντι τοῦ ἐπὶ ἐν Ἠπείρῳ διατηρουμένου καὶ ἰσχύοντος Σκενδέρβεη·
τῷ 1454 προέτεινε αὐτῷ εἰρήνην ἐπὶ πληρωμῇ μετρίου φόρου, ἀλ-
λ' ὁ ἀτρόμητος οὗτος ἀνὴρ ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν καὶ ὀχυρώσας
ἐπὶ μᾶλλον τὴν Κροίαν κατετρόπως δις τὸν ἐπιχειρήσαντα τὴν ἐκ-
πολιορκῆσιν αὐτῆς Τουρκικὸν στρατὸν· ἀντέστη δὲ οὐχ ἥττον καὶ εἰς
τὰς πολυαριθμοὺς δυνάμεις τοῦ κατὰ τὸ 1465 αὐτοπροσώπως ἐπι-
στρατεύσαντος Μωάμεθ. Μόλις δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, συμ-
βάντα τὴν 14 Ἰανουαρίου 1467, ἡ γῶρα του ἐκείνη, ὑπὸ τὴν κυριαρ-
χίαν τῆς Ἑνετίας περιελθοῦσα, ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ πολ-
λοὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς (Ἀλβανῶν) ἠσπάσθησαν ἔκτοτε τὸ Μωαμε-
θανικὸν δόγμα.

Καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς Ἑλλάδος χῆραι καὶ νῆσοι, ὧν αἱ πλείους κα-
τεῖχοντο ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ διαφόρων
Φράγκων ἡγεμόνων καὶ πρὸ πάντων ὑπὸ Ἑνετῶν, προϋόντος τοῦ χρό-
νου περιήλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τοῦ Μωάμεθ ἤδη
ἐκυριεύθησαν ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Εὐβοία καὶ πολλαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου.
Ἐπὶ δὲ τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμᾶν ἀφηρέθη ἡ Ρόδος ἀπὸ τῶν Ἰωαν-
νιτῶν Ἱπποτῶν (1522) καὶ ἐπ' αὐτοῦ προσέτι οἱ Ἑνετοὶ ἐστερήθησαν
ὅλων τῶν ὀχυρῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων· Πύλου, Μεθώνης, Κο-
ρώνης, Μονεμβασίας καὶ Ναυπλίας. Ὁ διάδοχος δὲ τοῦ Σουλεϊμᾶν
Σελίμ Β' ἐξεπώρησε (1570—71) τὴν Κύπρον. Τότε δὲ κατὰ πρῶ-
τον κατωρθώθη διὰ προτροπῆς τοῦ Πάπα Πίου Ε' συμμαχία τις τῶν
Χριστιανικῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης δυνάμεων (προεξαρχούσης τῆς
βασιλείδος τοῦ Ἀδρίου Ἑνετίας) κατὰ τῶν Τούρκων. Τὸ ἀποτέλεσμα
δὲ ταύτης ὑπῆρξεν ἡ περὶ *Ναύπακτον* περίφημος Ναυμαχία (7
Ὀκτωβρ. 1571), καθ' ἣν ὁ Τουρκικὸς στόλος, καίτοι πολὺ ὑπέρτερος

τοῦ χριστιανικοῦ, ἡττήθη ἦτταν τρομεράν, ὥστε ἡ Κωνσταντινούπολις αὐτῇ περιέστη εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν περιέμενε νὰ ἴδῃ τὸν νικητὴν εἰσπλέοντα εἰς τὴν Προντίδα· ἀλλ' οἱ φόβοι διεσκεδάσθησαν ταχέως· διότι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Χριστιανικῶν δυνάμεων, ἀφοῦ ἤρσαν πρὸς ἀλλήλους πολλὰς ἡμέρας περὶ τῆς διανομῆς τῶν λαφύρων, διχονοήσαντες ἐπλευσαν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια, καὶ ὁ προεξάρχων αὐτῶν *Δὸρ Ζουὰν* (φυσικὸς υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε') ἐσπευσε ν' ἀπολαύσῃ τὰς τιμὰς, αἱ ὅπουαι τὸν περιέμενον ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἰδίως τὴν εὐλογίαν τοῦ Πάπα. Ταυτοτρόπως δὲ ἀπέβη εὐκολον εἰς τοὺς Τούρκους οὐ μόνον τὰς ζημίας αὐτῶν νὰ ἐπανορθώσωσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς δυνάμεις τῶν ἐπὶ μᾶλλον ν' αὐξήσωσιν, ὥστ' ἐν ἔτει 1669 ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ προσβάλωσι τὴν τελευταίαν καὶ κυριωτέραν τῆς Ἑνετικῆς δυνάμεως ἐστίαν, τὴν μεγάλην νῆσον *Κρήτην*, καὶ τέλος μετὰ 24^{εῖς} πολυφθορον καὶ πολυδάπανον πόλεμον νὰ γενῶσι, διὰ τοῦ πολυθρυλλήτου Βεζύρη *Αἰχμέτ Κιοπριλί*, κύριος αὐτῆς, καὶ ἐπομένως νὰ συμπληρώσωσι τὴν κατὰκτησιν ὅλων σχεδὸν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν.

Ἐνταῦθα δὲ, διατελούσης τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, δυνάμεθα νὰ ριψώμεν ἀρμολίως ἐν βλέμμα καὶ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως αὐτῆς κατὰ τὴν δύστηνον ταύτην ἐποχὴν.

Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἤδη δορικτήτορος, τοῦ Μωάμεθ, ἡ δουλεία ἐλαβεν ἐν Ἑλλάδι κανονικὸν τινὰ χαρακτῆρα, καθόσον τοῦτο ἦτο δυνατόν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Κορανίου καὶ τὰς αὐθαρισίας. Ἡ χώρα διηρέθη εἰς τέσσαρας κυρίας διοικήσεις· καὶ αἱ τρεῖς μὲν πρῶται ἦσαν· ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Εὐβοία, ἥτις περιελάμβανε τὴν Αὐλίδαν, τὴν Ἀττικὴν, τὴν Φωκίδα καὶ τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας· ἡ δὲ Πελοπόννησος ἀπετέλει τὴν τετάρτην. Ἀρχηγοί, φέροντες διάφορα ὀνόματα, οἷον Βεγλέρ Βέιδες, Βέιδες, Βοεβόδαι κλ. εἶχον τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοίκησιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ πόλεσιν· Ἡ γῆ δὲ αὐτῇ, ἥτις μέχρι τοῦδε ἀνῆκεν εἰς τοὺς ὑποδουλωθέντας, περιελοῦσα δικαίωματι δορικτητικῷ εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Σουλτάνου, διατέθη καὶ διενεμέθη σχεδὸν κατὰ τὸ ἐν τῷ Μεσαιῶνι ἰσχύον Φεωδαϊκὸν σύστημα· τὰ μὲν δηλονότι ἐκ τῶν ἀκινήτων παρεχωρήθησαν ὑπ' ἐκείνου διαπαντὸς εἰς ἀξιωματικοὺς Μουσουλμάνους, ὅσοι εἶχον συντελέσει ἄρκαστῶς εἰς τὴν κατὰκτησιν· τὰ δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα

τῶν *Βακουφίων* προσηρτήθησαν εἰς τὴν διατήρησιν τούτων καὶ εἰς εὐπορητικοὺς σκοποὺς· καὶ τὰ ἐπίλοιπα σχηματισθέντα εἰς φέουδα *ισόβια*, τὰ οὕτω λεγόμενα (κατὰ τὸ διάφορον αὐτῶν μέγεθος) *Ζαΐμια* ἢ *Τιμάρια*, ἐδόθησαν εἰς διακεκριμένους Τούρκους, οἵτινες, καλούμενοι συνήθως *Αἰγάδες* ἢ *Σπαχίδες*, ὥφειλον νὰ στρατολογῶσιν ἀριθμὸν μαχίμων ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθος τῶν κτημάτων των καὶ νὰ στρατεύωσιν ἰδίᾳ δαπάνῃ ἐν καιρῷ πολέμου· Παρατηρητέον δ' ἐν τούτοις ὅτι ἡ δήμευσις τῆς γῆς δὲν ὑπῆρξε πλήρης· διότι πολλοὶ ἐκ τῶν ἡττημένων, τῶν οὕτω λεγομένων *γαριάδων*, διετήρησαν μικρὰς τινὰς ἰδιοκτησίας, τὰς ὁποίας ἐνέμοντο ἐπὶ πληρωμῇ τοῦ πέμπτου τῶν προϊόντων καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα ζῶντες μὲν νὰ ἐκποιῶσιν ἀποθνήσκοντες δὲ νὰ μεταβιβάζωσι κληρονομικῶς εἰς τὰ τέκνα των· χωρὶς μάλιστα ὁλόκληρα (ἐννοεῖται τὰ χειρότερα καὶ ἀκαρπώτερα) ἔμειναν οὕτως εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ὅμως ἐθεωροῦντο ὡς νομεῖς αὐτῶν ἀπλῶς καὶ ὅχι ὡς ἰδιοκτῆται· διότι τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἢ κυριότητος ἀνῆκεν εἰς μόνον τὸν Σουλτάνον· τὰ χωρὶς δὲ ταῦτα, καλούμενα συνήθως *Κεφαλοχώρια*, διετέλουν ὑπὸ τὴν διοικήσιν Ἑλλήνων προεστώτων, τῶν Τουρκιστὶ λεγομένων *Κοτσαβασίδων*· ἅμα δ' ἄλωθέντος τοῦ Βυζαντίου ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ ἀνωτέρω, ὑπεβλήθησαν εἰς φόρον κεφαλικόν, τὸ λεγόμενον *χαράτσιον*, δι' οὗ ὑπετίθετο ὅτι ἐξηγόραζαν ἐτησίως τὴν ζωὴν των, καὶ προσέτι ὑπεχρεώθησαν νὰ προσφέρωσιν ἓνα (συνήθως τὸν πέμπτον) ἐκ τῶν ἀρρένων παίδων των· οἱ παῖδες δὲ οὗτοι, εἴτε προσφερόμενοι κανονικῶς εἴτε, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐγίνετο, ἀρπαζόμενοι (καὶ τοῦτο ἦτο τὸ παρὰ Βυζαντινῶν συγγραφῶν καλούμενον *Παιδομάζωμα*) ἀνετρέφοντο εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν καὶ γυμναζόμενοι εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην συνεκρότου τὸ τάγμα τῶν *Γεμιτσάρων*, ὅπερ, διὰ τὴν φυσικὴν ἀνδρείαν τῶν δυστυχῶν ἐκείνων παίδων, κατέστη ἡ φοβερωτέρα Τουρκικὴ δύναμις.

ὑπὸ τὸν Μουσουλμανικὸν δὲ τοῦτον ζυγὸν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ διαφθαρῇ καὶ ἐκβαρβαρωθῇ. Πολλαὶ πόλεις αὐτῆς, ἄλλοτε ἀκμάζουσαι, ἐρημώθησαν, καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς τόπους ἀγονωτέρους, ὅπου ἐμορφώθησαν πτωχὰ χωρία, ἅτινα ἔμελλον ποτὲ νὰ γενῶσιν ἀκροπόλεις ἱστορικαί. Αἱ Ἀθῆναι, αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Κόρινθος ἐπαυσαν νὰ ἐξασκῶσι τὰς κατὰ τὸν Π' καὶ

ΙΑ' αἰῶνα εἰς ἀκμὴν προαχθείσας βιομηχανίας καὶ ἰδίως τῆς μετά-
 ξης· τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος κατεστράφη σχεδὸν ἐξολοκλήρου· τὰ
 πλείστα μέρη τοῦ γονίμου ἐδάφους τῆς Πελοποννήσου ἔμειναν ἀκαλ-
 λιέργητα· καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν κατοίκων αὐτῆς κατέφυγον ὡς εἰς ἄσυ-
 λον εἰς τὰ ὄρη τοῦ Ταυγέτου· μόνοι δὲ οἱ ὀρεσίβοι Μανιάται, παρὰ
 τοῖς ὁποίοις εἶχον διασωθῆ καὶ πολλοὶ τῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου κατὰ
 τὸν ΙΕ' αἰῶνα φυγόντων, πολυαριθμότεροι τῶν ὀρεινῶν τῆς Ἠπείρου
 καὶ Θεσσαλίας, ὑπερχαπίζοντο διαρκῶς τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐν το-
 σούτῳ δὲ, κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν, ὁ καθιερῆται αὐτῶς τοῦ Βυζαντι-
 νοῦ κράτους ἀκουσίως καὶ ἀνεπιστάτως (χωρὶς νὰ θέλῃ καὶ ἐννοῇ)
 ἔθετο τὴν βάσιν τῆς διατηρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος καὶ ἐπο-
 μένως τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀναγεννήσεως τοῦ δουλωθέντος αὐτοῦ
 ἔθνους. Εἰς τὸ πολιτικὸν δὴλονότι συμφέρον ἀποβλέπων κατέλιπεν
 εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἰδίαν αὐτῶν πατροπαράδοτον θρησκείαν μετὰ
 τινων ἐλευθεριῶν, ἐν ᾗ ἄλλως ἢ συνήθεια τῶν Ὀθωμανῶν ἦτο τὸ νὰ
 προσάγωσι διὰ τῆς βίας τοὺς ἡττωμένους εἰς τὸ δόγμα τοῦ Προφή-
 του των. Ὁ δορικτῆτωρ αὐτός ἐγίνωσκε καλῶς ὅτι ἡ κυριωτέρα αἰτία
 τῆς ἀδιαφορίας, ἣν ἡ δύσις ἔδειξεν εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ
 κράτους, ὑπῆρξεν ἡ θρησκευτικὴ ἐκείνη μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς καὶ
 δυτικῆς ἐκκλησίας διαίρεσις· διὰ τῆς ἐξακολουθήσεως δὲ τῆς θρη-
 σκευτικῆς ταύτης διαίρεσεως προετίθετο καὶ ἠλπίζε νὰ διατηρήσῃ
 ἀκμαίαν καὶ τὴν πολιτικὴν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος
 νὰ μὴ δύναται καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ ἐλκύσῃ τὴν συμπάθειαν τῆς δύ-
 σεως. Μετὰ τῆς θρησκείας δὲ ἐπεφυλάχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὁ
 πολλὴν ἀνέκαθεν ἐπιβρῶν ἔχων κλῆρος ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην διοίκησιν
 τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις τοῦντεῦθεν ἐθεω-
 ρεῖτο οὐ μόνον ὡς πρωτεύων τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν (Ἀντιοχείας,
 Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων) καὶ ὡς ἀρχηγὸς παντός τοῦ κλήρου,
 ὡς τὸ πρότερον, ἀλλὰ καὶ ὡς Ἀρχηγέτης τοῦ ἔθνους αὐτοῦ (ἔθεν τὸ
 ἐπώνυμον του· *Μελέτ Μπασης* ἦτοι Ἐθνάρχης). Ἡ περίθαλψις ἄρα,
 ἣν ὁ κλῆρος καὶ πᾶσα ἡ χριστιανικὴ κοινότης ἀπελάμβανον ἐπὶ Τουρ-
 κοκρατίας, δὲν ἦτο εἰμὴ συνέπεια ἀναγκαία τῆς ὁποίας ἡπαξ ὁ Μωά-
 μεθ παρεδέχθη ἀρχῆς. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἡ θρησκευτικὴ ἀντίθεσις,
 ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κλήρου, τοῦ κέντρου τῆς ἐκκλησιαστικῆς
 ἐνότητος, ἐδύνατο νὰ ὑποθάλη διηγεῖται καὶ τὴν ἐθνικὴν διαφορὰν

ἡ διάστασιν μεταξὺ νικητῶν καὶ ἡττημένων, δυναστῶν καὶ δυναστευομένων, καὶ νὰ φέρῃ ἐπὶ μᾶλλον τοὺς τελευταίους, καθόσον ὁ ζυγὸς τῶν δυναστῶν τῆς καθίστατο ἐπαχθέστερος, εἰς ἐκείνην τὴν αὐτοσυνείδησιν, ἣτις ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ τῆς τελεσφόρου πρὸς ἀνάκτησιν τῆς αὐτονομίας των ἐξεγέρσεως.

Ἰδομεν ἤδη μέχρι τίνος προήχθη ἡ δύναμις τῶν Τούρκων κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτῶν κατάκτησιν, τὴν τῆς Κρήτης· ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τῆς 12' Ἐκατονταετηρίδος ἐπῆλθε νέα τις πραγμάτων τροπή. Ἡ Ὄθωμανικὴ Πύλη περιεπλέχθη εἰς πόλεμον δεινὸν πρὸς τε τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Ῥωσίαν, ἡ δὲ Ἐνετία εὐροῦσα πρόσφορον τὴν εὐκαιρίαν, ἐν ᾧ συνεμάχησε μετὰ τῶν δυνάμεων τούτων καὶ μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ Πάπα, ἀνενέωσεν ἐνταυτῷ τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπιτυχῇ αὐτῆς πόλεμον ὑπὸ ἀρχηγὸν περιώνυμον, τὸν *Μοροζίνηρ*. Τῶντι δὲ, κατὰ τὰ ἔτη 1685 καὶ 1686, ὁ Μοροζίνης κατέκτησεν ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον, ἐκτὸς τῆς Μονεμβασίας· τῷ δὲ 1687 ἐξοκολουθῶν τὴν θριαμβευτικὴν πορείαν αὐτοῦ ἐκυρίευσε καὶ τὰς Ἀθήνας· ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτης φεῦ! βόμβαιτις Ἐνετικὴ πεσοῦσα εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὅν οἱ Τούρκοι εἶχον μεταβάλλει εἰς πυριτοθήκην, ἔβλαψε καιρίως τὸ ἀριστούργημα ἐκεῖνο, ὅπερ ἕως τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐσώζετο ἀκέραιον· ἡ εὐτυχία ὅμως αὕτη τῶν Ἐνετῶν δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ· καὶ τελευταῖον γενομένης εἰρήνης τῷ 1699 ἐν *Καρλοβιτίῳ* οἱ εἰρημένοι δὲν διέσωσαν ἐκ τῶν κατακτήσεών των εἰμὴ μόνον τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ μετοὔπολιν ἐστερήθησαν καὶ ταύτης διὰ τῶν νικῶν τοῦ *Νουμὰρ Κιοπριλίη* (υἱοῦ Γάλλου τινὸς ἐξωμότης) καὶ διὰ τῆς ἐπικυρώσεως τῆς ἐν *Πασσαροβιτίῳ* ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς Ἀγγλίας καὶ Ὀλλανδίας συνομολογηθείσης εἰρήνης (τὴν 21 Ἰουλίου 1718) δὲν διετήρησαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των εἰμὴ μόνον τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ἐπὶ τῆς Στερεᾶς τὰς τρεῖς πόλεις· Πρέβεζαν, Βόνιτσαν καὶ Βουθρωτόν, ἐξ ὧν αἱ τελευταῖαι βραδύτερον περιελήφθησαν ὡσαύτως εἰς τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος.

Διὰ τῶν ἀδικακόπων δορικτησιῶν εἶχον αὐξήσει καταρχὰς οἱ Ὄθωμανοὶ κατὰ τε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν δύναμιν, προσλαμβάνοντες ἐκτὸς τοῦ τακτικοῦ παιδομαζώματος ληστὰς καὶ δούλους καὶ ἐν γένει πάντας τοὺς ἀναγκωρίζοντας τὸ Κοράκιον, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν καὶ πρὸς τὴν στρατιωτικὴν πάντοτε ὑπηρεσίαν ὑπεχρέουν διὰ τῆς εἰς αὐ-

τοὺς παραχωρήσεως ἀγρῶν (ὡς τιμαρίων) ἀφαιρουμένων ἀπὸ τῶν ὑποτεταγμένων (τῶν Ραγιαδῶν). Ἀλλὰ περὶ τὴν ἔξοδον τῆς 12' Ἐκατονταετηρίδος ἡ Τουρκικὴ δύναμις, ἐκλιπόντος τοῦ πρώτου ζήλου, ἤρξατο νὰ ἐξασθενῇ. Ὁ Σουλταὺν ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῶν μέχρι τοῦδε 12 ἀτρομήτων Σουλτάνων, οἵτινες οὐ μόνον ἤρχον καὶ ἐκυβερνοῦν αὐτοὶ καὶ ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ ἡγχοῦντο συνήθως τῶν στρατῶν. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν 20 διαδόχων ἐκείνων (μέχρι τοῦ νῦν Σουλτάνου) ἡ λαμπρότης τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἡμαυρώθη· τὸ στρατόπεδον ἔπαυσε νὰ ᾔνε τὸ σχολεῖον, ὅπου οἱ βασιλύπαιδες ἡσκούντα καὶ ἐπαιδεύοντο· ἐν τῷ γυναικωνίτῃ σκιατρεφόμενοι· ἡγάπων τὴν ἐντοῦτω διατριβῇ των χωρὶς νὰ φροντίζωσι περὶ μορφώσεως τοῦ πνεύματός των. Τοιοῦτοτρόπως οἱ χαλινοὶ τῆς κυβερνήσεως ἐχλαρώθησαν ἐν τῷ ἀσθενεῖ καὶ ἀσυνδέτῳ κράτει· ἡ μία αὐλικὴ στάσις διαδέχεται τὴν ἄλλην. Πολλοὶ Σουλτάνοι ἐξεθρονίσθησαν καὶ ἀπεστραγγαλίσθησαν. Τὸ τάγμα τῶν Γενιτσαρῶν, ἐκδοτον εἰς τὰς σαρκικὰς ἡδονὰς, ἀπέβαλε πλέον ὅλην τὴν ἔξιν τοῦ πολέμου καὶ ἐκλινε μόνον εἰς ἐσωτερικὰς στάσεις. Πολλοὶ πολλάκις ἄξιοι Β.ζύραι ἐγένοντο θύματα καὶ οὐκ ὀλίγοι Σατράπαι περιέπαιζον καὶ διημιρσιβήτουσαν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ μεγάλου Κυρίου (Grand Seigneur), ὡς ἐνομάζουσιν οἱ δυτικοὶ τὸν Σουλτάνον.

Ὅτι δ' ἐν τοιαύτῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει αἱ καταπίσεις τῶν κατὰ χώρας διοικητῶν, μεγαλητέρων καὶ μικροτέρων, εἰς μηδέν ὑποκειμένων ἔλεγχον, ἤρχον καὶ τῆς τυραννίας· ὁ ζυγὸς ἐπὶ μᾶλλον βαρύτερος καθίστατο ἢ ὅσον ἦτο ἐξαρχῆς, ἕκαστος ἐννοεῖ τοῦτο εὐκόλως. Τὰ δεινὰ δ' αὐτοῦ ἡθιζάνοντο μάλιστα οἱ κάτοικοι τῆς Στερεᾶς καὶ μόνον αἱ νῆσοι, ὅπου ὀλίγοι Τούρκοι ὑπῆρχον ἐγκαταστημένοι, ἀπελάμβανον σχετικῶς ἀνεκτοτέρην ὑπαρξιν, καθόσον τοῦλάχιστον εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ διαθέτωσι τὰ τῆς κοινότητος αὐτῶν πράγματα μετ' ἱκανῆς ἀνεξαρτησίας καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου προήγοντο εἰς εὐπορίαν. Ἐκτὸς δὲ τούτων τινὲς τόποι ὑπὸ τῆς δυσπροσίτου αὐτῶν θέσεως προστατευόμενοι, ὡς ἡ Λακωνία, τὸ Σούλιον, ἡ Χιμάρα καὶ τὰ Σφακιά, ἐδυνήθησαν νὰ διασώσωσιν αὐτανομίαν τινά· διὸ οἱ κάτοικοι αὐτῶν ὑπὸ τοὺς ἑαυτῶν ὀπλαρχηγούς (Καπιτάνους) εὕρισκαντο εἰς διηνεκὴ πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν δεσπότης πάλιν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ὄρειοι μάχιμοι τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Πηλίου, τοῦ

Πίνδου καὶ τῶν Ἀγράφων ἐξαρχῆς, διὰ συνθηκῶν πρὸς τοὺς Τούρκους, εἶχον διατηρήσει τινὰ προνόμια, ἐν οἷς ἦν καὶ τὸ φυλάττειν στρατιωτικῶς τὰς ὑποταξαγμένας ὁμόρους ἐπαρχίας. Ἐντεῦθεν δὲ ἀπὸ τοῦ Σουλεϊμάν ἤδη τοῦ Β' προέκυψαν τὰ λεγόμενα Τάγματα τῶν Ἀρματωλῶν, οἵτινες διετήρουν καὶ τὰς πολεμικὰς ἐξεις καὶ τὴν περὶ τὰ ὅπλα ἄσκησιν τοῦ ἔθνους. Πολλοὶ ὁμῶς τῶν εἰρημένων γενναίων ὁρεσιβίων μὴ δεχθέντες τὰς συνθήκας ἐκείνας ἐξηκολούθησαν ζῶντες εἰς τοὺς ἀπροσίτους αὐτῶν βράχους καὶ ἐπιδρομὰς ἐκεῖθεν κατὰ τῶν Τούρκων συνεχῶς ἐπιχειροῦντες· οἱ τοιοῦτοι ὠνομάζοντο *Κλέπται*· τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο οὐ μόνον δὲν εἶχε τι ἀπαίσιον (ὡς τὴν σήμερον) ἀλλ' ἐθεωρεῖτο κοινῶς ὡς ὄνομα ἀνδρῶν ἀμυνομένων τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν καὶ ἐνδικουμένων τὰς ὁπαίς· τὸ λοιπὸν ἔθνος ὑπέφερεν ὕβρεις.

Τὸ αἶσθημα ἄρα τῆς ἐλευθερίας δὲν εἶχεν ἐξαλειφθῆ οὐδαμῶς, διαρκούσης τῆς Τουρκικῆς Τυραννίας, ἐκ τῆς καρδίας τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἡ πρὸς ἀνάγκησιν αὐτῆς, κατόπιν τῶν πράξεων καὶ ἀσμάτων (τραγουδιῶν) τῶν Κλεπτῶν, κατὰ πρῶτον τῷ 1769 ἐπὶ τῆς ἀθλίας ἐκείνης Ῥωσικῆς ἐκστρατείας (ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Θεόδωρον καὶ Ἀλέξιον Ὀρλόφ) γενομένη ἀπόπειρα, ἐκτὸς ὅτι ἀπέτυχε καὶ δεινὰ προσέτι μεγάλα, ἰδίως εἰς τὴν Πελοπόννησον συνεπήγαγε, δεινὰ, ὑπὸ τῶν ὁποίων οἱ Ἕλληνες οὐδὲ διὰ τῶν πρὸς χάριν αὐτῶν ἐν τῇ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας συνθήκῃ τοῦ *Κιουτσούκ Καϊναρτσῆ* (1774) καθιερωθέντων ὅρων (ἀμνηστείας, ἐλευθερίας τοῦ θρησκευματος καὶ ἀκωλύτου μεταναστεύσεως) ἀπηλλάχθησαν εἰμὴ μόλις μετὰ τὴν σχεδὸν ὁλοσχερῇ διὰ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐπιστρατεύσεως τοῦ Χασάν Πασᾶ καταστροφὴν τῶν ἀγρίων Ἀλβανῶν (1779). Οὐδὲν ἦττον ὅμως τὰ παθήματα ταῦτα ἀντὶ τῆς δαμάσσεως κῆξανον μᾶλλον τὸ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἔμφυτον ἐκείνο τῶν Ἑλλήνων αἶσθημα· διότι περὶ τὸ τέλος τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος οἱ τῶν ὁρειῶν χωρίων τοῦ Σουλίου κάτοικοι ἐπεχείρησαν ἀγῶνα ἡρωϊκὸν κατὰ τοῦ αἰμοβόρου καὶ πολυμηχάνου δεσπότης τῆς Ἠπείρου *Ἀλῆ Πασᾶ*. Μετὰ τῶν Σουλιωτῶν δὲ ἠνώθησαν καὶ πολλοὶ τῆς ἄλλης Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας μάχιμοι ἄνδρες, ἐξ ὧν ἐπισημότερος ἦτο ὁ ἀπὸ τῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1769 ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν Τούρκων καταδιωκόμενος καὶ πλανώμενος *Ἀνδρουτσος*· καὶ οὗτος μὲν βλέπων ὅτι τότε ἦτο δύ-

σκολον ὃ ἀποβῆ γενικὸς· ὁ ἀγὼν ἐζήτησε νὰ καταφύγῃ εἰς Ῥωσσίαν διὰ τῆς Ἑνετίας, παρεδόθη ὅμως φεῦ! ἀπὸ τῆς πονηρᾶς Ἑνετικῆς κυβερνήσεως εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐφονεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Οἱ δὲ Σουλῳται ἐξηκολούθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸν περίφημον ἐκείνον κατὰ τοῦ Σατράπου τῆς Ἰπείρου πόλεμον, καὶ μάλιστα περὶ τὸ τέλος τοῦ 1803, ἀφοῦ πολλάκις κατετρόπωσαν τοῦ ἰσχυροῦ ἀντιπάλου τὰ στίφη καὶ τὰς πλεκτάνας του ἑματαιώσαν, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσιν, ἐπιτραπέισας αὐτοῖς τῆς ἐλευθέρως ἀναχωρήσεως. Ἀλλὰ κατὰ συνέπειαν παραβιάσεως τῆς συνθήκης πολλοὶ τῶν ἡρώων ἐκείνων ἐγένοντο θύματα τῆς ἀπιστίας τοῦ Σατράπου, οἱ δὲ λοιποὶ διασωθέντες εἰς Πάργαν καὶ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ἐξεδικήθησαν βραδύτερον εἰς ἀπείρους μάχας τῶν Τούρκων τὴν ἀπιστίαν.

Διρκνοῦντες δ' ἔτι τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ τοῦ Σουλίου, μεγαλεπήβολός τις καὶ ἐξόχως φιλόπατρις ἀνὴρ, ὁ *Ῥήγας Φεραίος*, συνέλαβε τὴν *μεγάλην ἰδέαν* τῆς γενικῆς κατὰ τοῦ Τυράννου ἐθνεγεροσίας. Πρὸς τοῦτο δὲ ἤρξατο νὰ ἐνεργῇ κατὰ πρῶτον ἐν Βουκορεστίῳ, παραλαβὼν συνεργοὺς πολλοὺς πλουσίους ἐμπόρους καὶ πολλοὺς Ἀρχιερεῖς· ἵνα δ' εὐκολύνῃ τὸ κίνημα ὑπεκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Σουλτάνου κραταῖον τινὰ Τούρκον, τὸν Δερίβεην τοῦ Βιδινίου *Πασ-σάμτογλου*, τὸν ὅποιον στρατοπεδεύοντα ἐν Βλαχίᾳ ἐπὶ τοῦ Ῥωσσο-τουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1792 ἐδυνήθη νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν διὰ τινος εὐεργετικῆς πράξεως. Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ 1793, ἀφοῦ ἤδη ἐκ Βουκορεστίου δι' ἀποστόλων καὶ φίλων ὁμοφρόνων συνεννοήθη μετὰ τῶν κυριωτέρων Ἀρματωλῶν τῆς Ἑλλάδος, θέλων νὰ διοργανίσῃ καὶ προπαρασκευάσῃ δεόντως τὴν ἐπιχείρησίν του μετέδωκε εἰς Βιένναν, τὴν μητρόπολιν τῆς Αὐστρίας, ὅπου τότε ἤκμαζε τὸ ἐμπόριον τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ ὑπῆρχον ἀποκαταστημένοι πολλοὶ ὁμογενεῖς ἐμποροὶ καὶ διάφοροὶ νέοι σπουδάζοντες ἐπιστήμας. Ἐνταῦθα δὲ, διακοινώσας εἰς ὀλίγους τινάς, ὅσους ἔκρινεν ἀξίους ἐμπιστοσύνης, τὸν μέγαν σκοπὸν του καὶ προσλαβὼν αὐτοὺς ὡς συνεταίρους ἐνησχολήθη, ἐκτὸς τῆς ποιήσεως ἐνθουσιαστικῶν τινῶν ἀσμάτων, ἅτινα καὶ τὴν σήμερον ψαλλόμενα ἐξεγείρουσι παντὸς Ἕλληνος τὴν καρδίαν, εἰς τὴν σύνταξιν διαφόρων προσωρινῶν πολιτικῶν κανονισμῶν, εἰς τὴν μετὰφρασιν ἐνὸς μέρους τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα περιηγήσεως τοῦ νέου Ἀναχάρσιδος, εἰς τὴν ἐκδοσιν Γεωγραφικοῦ τινός

πίνακος τῆς Ἑλλάδος (συγκειμένου ἐκ 12 φύλλων) καὶ εἰς ἓν ἀπάνθισμα ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ περιφήμου Γάλλου Μηχανικοῦ Βομπάν, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν Ἐγκόλπιον στρατιωτικόν. Τὸ πολεμικόν του δὲ σχέδιον ἐστριβετο εἰς τὴν ἀντιπερισπαστικὴν ἐπανάστασιν τοῦ εἰρημένου Πασβάντογλου, εἰς τὴν σύγχρονον ἐξέγερσιν τῆς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας καὶ εἰς τὴν ἐν Ἠπειρῷ καὶ Θεσσαλίᾳ προσωπικὴν αὐτοῦ ἐμφάνισιν συνάμα μετὰ τῆς στρατείας εἰκοσακισχιλίων Γάλλων, καθ' ἣν ἔλαβεν ὑπόσχεσιν παρὰ τοῦ τότε τροπαιοῦχου στρατάρχου τῆς Ἰταλίας Βοναπάρτου, μετὰ τοῦ ὁποίου προηγουμένως ἤδη εἶχε συνεννοηθῇ. Μολονότι δὲ εἶνε ἄδηλον ἂν ἡ Γαλλία, ἀναλαβούσα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸν πόλεμον ὅλης τῆς Εὐρώπης, ἐδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑποτιθεμένην βεβαίαν ὑπόσχεσιν της, οὐδὲν ἦττον ὁμοῦς αὕτη ἐθεώρει εὐνοϊκῶς καὶ ὑπέσθαιπε τὸ μελετώμενον τοῦτο ἀνατολικὸν κίνημα, ὡς ἱκανὸν ν' ἀπασχολήσῃ μέγα μέρος τῶν ἐνεργητικῶν δυνάμεων τῆς Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας. Μετὰ τὰς προπαρασκευὰς δὲ ταύτας ὁ Ῥήγας κατέβη εἰς Τεργέστην σκοπῶν νὰ ἔλθῃ εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Βοναπάρτου ἐν Ἐνέτιᾳ, ὅπου εἶχε προσκληθῇ παρ' αὐτοῦ. Ἀλλ' αἶφνης καταμηνυθεὶς ὑπὸ προδότου εἰς τὴν ἐπιτόπιον Ἀρχὴν ἐνταῦθα συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη (9 Ἰανν. 1798). Ἀνακρινόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ τῆς πόλεως καὶ ἕξ ἄλλων πολιτικῶν « Προσπαθῶ, τοῖς εἶπε, διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἔθνους μου χωρὶς νὰ ἐνοχλῶ τὴν ἡσυχίαν οὐδεμιᾶς Εὐρωπαϊκῆς δυνάμεως ». Ἡ παρρησία καὶ τὸ στωικὸν τοῦ ἀνδρὸς ἐνεποίησε μεγίστην εἰς τοὺς ἀνακριτὰς ἐντύπωσιν, ἀλλὰ δὲν μετέβαλον τὴν ἀπόφασίν των· μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας ἐστάλη εἰς Βιένναν, ὅπου καθαιρεχθεὶς ὑπεβλήθη εἰς μακρὰς καὶ αὐστηρὰς ἀνחקρίσεις, καθ' ἃς ὡς οἱ ἔξωθεν περὶ αὐτοῦ μεριμνῶντες ὁμογενεῖς συνεχῶς ἐπληροφοροῦντο, ἐδειξε σταθερὸν καὶ ἀτρόμητον χαρακτήρα· ζητηθεὶς δὲ τέλος παρὰ τοῦ Σουλτάνου, ὅστις ἔμαθε τὰ πάντα διὰ τε τοῦ πρέσβεως του καὶ διὰ τῆς κακοβούλου αὐτῆς Αὐστρίας ἀπευθείας, παρεδόθη καὶ μετηνέχθη μετ' ἄλλων ἕξ συνεισφαιρῶν εἰς Βελιγράδιον. Ὁ Πασβάντογλος, ἅμα ἤκουσε τὰ λυπηρὰ συμβάντα τοῦ φίλου καὶ ἄλλοτε σωτῆρός του ἐφρόντισε νὰ καταλάβῃ ὅλας τὰς δημοσίας ὁδοὺς καὶ διόδους ὥστε νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τοῦ κινδύνου ἀπαγόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν· διὸ ὁ τότε τοῦ Βελιγραδίου Σαπράνης Μακρσλὴ Ἀλῆς ἐπέσπευσε τὸν θάνατον αὐτοῦ

καὶ τῶν ὁπαδῶν του (τὸν Μάϊον τοῦ 1798). «Οἱ Ἕλληγες θέλουσιν ἐκδικηθῆ μίαν ἡμέραν τὸ αἷμά μου» εἶπεν ἀποθνήσκων ὁ Πρωτομάρ-
της τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας Ῥήγας καὶ δὲν ἐψεύσθη!

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἤρξατο νὰ ἐπιδίδῃ
μεγάλως διὰ τῆς ἐν πολλαῖς πόλεσιν ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου, ἰδίως
δὲ τοῦ ναυτικοῦ, περὶ τὸ ὅποϊον διεκρίθησαν μάλιστα αἱ τρεῖς το-
σοῦτον μετέπειτα ἔνδοξοι καταστάσαι νῆσοι: Ῥόδρα, Σπέτσαι καὶ
Ψαρά. Τίς δὲ ἀγνοεῖ ὅτι τὸ ἐμπόριον συντελεῖ οὐσιωδῶς εἰς τὰς
προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ; Ἀλλ' ἐν ᾧ συνήθως ἡ
ἐκπαίδευσις προχωρεῖ βραδέως καὶ βαθμηδὸν, ἐξεναντίας παρὰ τοῖς
Ἕλλησι προήχθη ὡς αἰφνιδίᾳ τις ἔκρηξις, παριστώσα θεάμα τι θαυ-
μάσιον καὶ ἔξαρσιν ἰδεῶν, δι' ἧς ἐβεβαιοῦτο ἐκ νέου ὁ ἀνέκαθεν τὴν
Ἑλληνικὴν φυλὴν χαρακτηρίζων πνευματικὸς ὁργανισμός. Ἐν τῇ μη-
τροπόλει αὐτῇ τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους, ἐν Ἰωαννίνοις, τῇ πρωτεύου-
σῃ τοῦ Σατράπου, ἐν Κοζάνῃ, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Χίῳ,
ἐν Κυδωνίαις, ἐν Βουκαρεστίῳ καὶ ἄλλαχρὺ ἤμασαν συγχρόνως ἀνώ-
τερα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, καὶ εἰς πᾶσαν μικρὰν πόλιν ἡ Ἑλ-
ληνικὴ νεολαία ἀκόρεστος ἐσπούδαζε νὰ προσκτήσῃ γνώσεις παντοίας
καὶ νὰ μορφωθῇ εἰς νέαν χρηστῶν ἐλπίδων γενεὰν ὑπὸ τὴν χειραγω-
γίαν μὲν φιλοπόνων καὶ ὑπὸ ἀκράτου πατριωτισμοῦ ἐμπορουμένων
διδασκάλων, ἰδίως δὲ κατὰ συνέπειαν τῶν συμβουλῶν καὶ προτροπῶν
τοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Παρισίοις ἀκαμάτως περὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ
ἔθνους, τὴν διόρθωσιν τῆς γλώσσης καὶ, τὸ κυριώτερον, περὶ τὴν
προετοιμασίαν τῆς Ἑλευθερίας ἀσχοληθέντος *Αδαμαντίου Κοραῆ*.
Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ φιλομάθεια εἰσέδυσσε καὶ μέχρι τῶν χωρίων
καὶ ἡ Ἐπιστήμη, περικεκλεισμένη μέχρι τοῦδε εἰς τὰ μέγαρα τοῦ
Φαναρίου καὶ τὰ μοναστήρια τοῦ Ἄθωτος, διήλθε γιγαντιαίους βήμα-
σι δι' ὧν τῶν ἐπαρχίων, ὥστε, ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὴν προσφυᾶ
τοῦ εὐφυοῦς Ἰακώβου Ῥίζου ἐκφράσιν (*), ὅσοι *ἐβλεπον τὸ ἐν ἔτος*
*τὴν Ἑλλάδα, δυσκόλως τὸ προσεγὲς ἐδύνατο τὰ τὴν ἀναγνωρί-
σασιν*. Ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν δὲ τοῦ πλούτου καὶ τῆς διαδόσεως τῆς
παιδείας τὸ γλυκὺ ὄνομα τῆς ὑπὸ τὸν ζυγὸν στεναζούσης πατρίδος,

(*) Ὁρ. Cours de Littérature Grecque moderne, donné à Genève par Jakovaky
Rizo Neroulos. Genève 1829.

ἡ εὐγενὴς ἰδέα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ παρελθοῦσα τῆς Ἑλλάδος εὐκλεία ἐγένοντο ἀντικείμενα, ἅτινα οὐ μόνον τὸν λόγιον ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του ἐνησχόλουν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὧτα τοῦ Κλέπτου, περιτρέχοντος τὰ ὄρη, τοῦ θαλασσοποροῦντος καὶ τοῦ ἐμπορίου φυλλολογοῦντος τὰ κατὰστιχά του καὶ χρηματολογοῦντος περιεμβόθου διηνεκῶς· ἀλλ' ὅτι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πᾶσαν ἀνθρώπων τάξιν, τὸ ἔθνος αὐτὸ ἐνίσχυε καὶ συνέδεε πρὸς ἓνα γενικὸν σκοπὸν, πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν του, ἦτο ἡ ἱερὰ καὶ ἀμώμητος θρησκεία του, στοιχεῖον ζωτικὸν καὶ ἀκμαῖον, ὥστε ὁ ἐνδοξος Γάλλος *Σιατωδριάνθος*, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον παρευόμενος εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα, ἐν ᾧ ἔβλεπε πάντα τᾶλλα περὶ αὐτῆς νεκρά (*), ἐκείνην μόνην ἐθεώρει ζῶσαν καὶ παρέχουσαν ἐλπίδας κρείττονος μέλλοντος.

Εἰς τοιαύτην τὴν Ἑλληνικὴν ἔθνος κατὰστασιν εὐρίσκατο, κατὰστασιν δυνάμει αὐξανούσης ἀπέναντι τυραννίας ἀφορήτου, κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἐκτακτοσιοστὸν δέκατον τέταρτον ἔτος, ὅτε, ἐπιστάντος τοῦ πληρώματος τοῦ χρόνου, ἄνδρες φιλοπάτριδες συνεκρότησαν ἐν Ὀδησσῷ τὴν οὕτως ὀνομασθεῖσαν *Ἑταιρίαν τῶν Φιλικῶν*, ἣτις σκοπὸν ἔχουσα τὴν παρασκευὴν καὶ ἀπόδυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸς τὸν περὶ τῶν Ὀλων ἀγῶνα, ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἐξέτεινε τοὺς πλοκάμους τῆς ἐπὶ πᾶσαν τὴν Ἑλληνικὴν γῆν. Πάμπολοι λόγιοι, ἔμποροι, ἄρματωλοι, ναυτικοί, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες περιελήφθησαν ἐν αὐτῇ. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ τύφλωσις τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, ὥστε μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας δὲν ἐνόησεν ὁποία κίνησις ἐγίνετο ἐντὺς τῶν σπλάγγχνων αὐτῶν τοῦ κράτους τῆς.

(*) Ὁ φιλέλλην οὗτος ἀνὴρ ἐξετίμησε μὲν δεόντως τὴν δύναμιν τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦντος θρησκευτικοῦ αἰσθημάτος, ὅπερ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εἰς ὅλας του τὰς συμφορὰς διετήρησεν ἀκμαῖον, καὶ τὸ ὅποιον ἔσωσε κυρίως τὴν ἐθνικότητά του, ἔστραλεν ὅμως ἐκλαδῶν πάντα τᾶλλα νεκρά· καθότι ἐκτὸς τῆς πρὸς τὴν παιδείαν καὶ ἐμπορίαν κατὰ τὴν ἐπαγὴν ἐκείνην (ὅτι ὁ εἰρημένος ἔγραφε τὸ περίφημον Ὅδοιπορικόν του) ὁμῆς τοῦ ἔθνους, παρέλιπε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ζῶν καὶ ἀκαταμάχητον στοιχεῖον τῶν Κλεπτῶν, οἵτινες μακρὰν τοῦ νὰ ὁμοιάζωσι κακοποιοὺς ἄλλων τόπων ἀνθρώπους, ἦσαν οἱ διηνεκεῖς σηματοφόροι τῆς εἰς τὰ ὄρη καταφυγούσης ἐλευθερίας καὶ αὐτοὶ πρὸ πάντων, ὡς περὶ τὰ ἐπὶ ἡσχημένοι, ἐδύναντο, δοθείσης περιστάσεως, ν' ἀποτελέσωσι τὸν πυρῆνα τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ.

Περιστάσεις εὐθετοὶ πρὸς τὴν ἑναρξιν τοῦ ἀγῶνος ἐθεωρήθησαν ἀφ' ἑνὸς ὁ κατὰ τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ Πασᾶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μαχμουὺτ ἐπαχθεῖς πόλεμος, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ θάνατος τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου Σούτσου· ἀλλὰ τὸ πρῶτον κίνημα, γενόμενον κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 ἐν Μολδοβλαχίᾳ, ἀπέτυχε μετοῦ πολυ δια τὴν ἔλλειψιν ἐνόητος τῶν ἐκεῖ διαφόρων ἐθνικότητων καὶ τὰς ἀντικειμένας προθέσεις τῶν ἀρχηγῶν, ἐξ ὧν ὁ μὲν *Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης* (ἐξάρχων τοῦ ὅλου κινήματος) καὶ ὁ Ὀλύμπιος *Γεωργιάκης* εἶχον πάντως πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ Ἑλληνικὸν συμφέρον, οἱ δὲ περὶ τὸν Βλάχον *Θεόδωρον Βλαδιμιρέσκον* ἐσκόπων μόνον τὸ ἰθαγενὲς Ὀσποδαράτον. Συγχρόνως ἡ Ρωσσία, εἰς τῆς ὁποίας τὴν συνδρομὴν ἐστηρίζοντο μεγάλαι ἐλπίδες, ἀπεδοκίμασεν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς καταχθονίου Μετατερνικῆς πολιτικῆς, τὴν τυχαίως μετ' ἄλλων τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης ἐπαναστάσεων συμπεσοῦσαν Ἑλληνικὴν καὶ ἐπομένως ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐκπέμψῃ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν πολυάριθμον στρατόν· ὅθεν ἡ μὲν ἐν *Δραγασάνῃ* μάχῃ (7 Ἰουνίου) καθ' ἣν οἱ πλεῖστοι τῶν συγκροτούντων τὸν ἱερὸν λόχον λογίων καὶ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν μετὰ γενναιοτάτην ἀντίστασιν ἀπέθανον τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον, ἐπὶ νῆαγεν εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐκείνων τὴν Βλαχίαν, ἡ δὲ ἐν *Σκουλενίῳ* ἡττα (17 Ἰουνίου) ὡς καὶ ὁ ἡρωϊκὸς τοῦ *Γεωργιάκη* θάνατος ἐν τῷ μοναστηρίῳ *Σέκκου* (14 Αὐγ.) παρέδωκαν αὐτοῖς καὶ τὴν Μολδαυίαν· ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν γείτονα Αὐστρίαν ὅπου ἐφυλακίσθη μέχρι τοῦ 1827, ὅτε ἀπὸ λύθῃ μὲν τῆς φυλακῆς, ἀπέθανε μετολίγον.

Ἐτι δὲ ἀδήλου ὄντος τοῦ αποτελέσματος τῶν ἐν Μολδοβλαχίᾳ πραγμάτων, κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξεβρόχῃ ἡ ἐπανάστασις καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, ἀφ' ἧς ὡς ἀπὸ ἐστίας ἐξηπλώθη τάχιστα εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ προσέτι εἰς τὴν Θετταλομαγνησίαν καὶ εἰς μέγα μέρος τῆς Μακεδονίας. Συγχρόνως δ' ἀνεκαλύφθη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει συνωμοσία τις τολμηρῶν τινῶν Ἑλλήνων σκοπὸν ἔχουσα τὴν πυρπόλησιν τοῦ ναυστάθμου καὶ τὸν φόνον τοῦ Σουλτάνου, πορευομένου εἰς τὸ Τσαμίον· ἔσχεν ὅμως ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ὡς συνέπειαν σφαγὰς τρομερᾶς, ἄνευ τινὸς διακρίσεως, δαμνύσεως, ἐξορίας καὶ τὸν τραγικὸν δι' ἀγχο-

νης θανάτου (τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα) τοῦ γηραιοῦ καὶ σεμνοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, τὸν ὁποῖον ἐθρήνησεν ἅπας ὁ Χριστιανικὸς κόσμος, καὶ τοῦ ὁποῖου ὁ νεκρὸς μετακομισθεὶς ὑπὸ εὐλαβῶν Χριστιανῶν εἰς Ὁδησσὸν ἐκδεύθη αὐτόθι λαμπρότατα. Ἐν τούτοις τὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα εὐδοκίμουν ἐπὶ πλείστον, κατὰ θάλασσαν ἰδίως ἐγίνοντο θαύματα, καὶ ὀλίγα μόνον φρούρια περὶ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους κατεῖχοντο ἔτι ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ Τούρκων. Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ τοῦ ἐπομένου 1822 ἔτους ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συγκροτηθεῖσα πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐψήφισε τὸ πρῶτον Προσωρινὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Πολίτευμα, καὶ συνάμα ἐξέθετο ἐπισήμως, ἐν τινι συντόνῳ Διακηρύξει, τοὺς πρὸς τὸν αὐτὸ ἀπεδύετο ἀγῶνα ἐπὶ ἀνακτίσει τῆς αὐτονομίας του νομίμου καὶ ἰσχυροῦς λόγους (*): ἡ δὲ ὑπ' αὐτῆς καταρτισθεῖσα νέα Κυβέρνησις ἐξελέξατο ὡς ἔδραν τὴν πρὸ μικροῦ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων περιελθοῦσαν Κόρινθον. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρξατο φεῦ! ν' ἀναφαίνωνται ἐσωτερικαὶ διχάσεις (ἰδίως μεταξὺ Προεστώτων καὶ Καπιτάνων) καὶ τὸ πνεῦμα τῆς βεβουλημένης καὶ ἰδιοτελείας, συμπτώματα θλιβερά, ἅτινα ἐβλάψαν τὴν Ἑλλάδα πολὺ πλέον παρὰ τὰ ὄπλα τοῦ ἐχθροῦ καὶ παρὰ τὴν δυσμένειαν καὶ ἀδια-

---

(*) Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος Διακήρυξις ὑπῆρξε σχεδίασμα ἡμέτερον, συνταχθὲν κατὰ προτροπὴν τοῦ τότε Προέδρου τῆς πρώτης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο, μαρτυρούμενον καὶ βεβαιούμενον παρ' αὐτοῦ (ζῶντος ἔτι) τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς, ἀνεκοινώσαμεν ἥδη, πρὸ πολλοῦ, ἀπομνημονεύσεως ἕνεκεν, εἰς τὸν ἡμέτερον ἱστορικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως Σπυρ. Τρικούπη, ὅτ' ἐξεδίδετο τὸ σύγγραμμά του ἐν Λονδίνῳ. Παραλειφθεῖσης ὁμως τότε παρ' ἐλπίδα τῆς ἀπομνημονεύσεως, κρίνομεν νῦν τοσούτω μᾶλλον ἐπ' ἀνάγκης ν' ἀναπληρώσωμεν αὐτὴν ἐνταῦθα, ὅτε πρόκειται ὅχι νὰ καυχηθῶμεν ἐν ὑστερίῳ χρόνῳ διὰ τὸ τῆς νεανικῆς ἡμῶν ἡλικίας ἔργον, ἀλλὰ κυρίως ν' ἀνασκευάζωμεν τὴν ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι τοῦ μακαρίτου Νικ. Σπηλιόδου παρεισδῆσασαν ψευδῇ καὶ προσβλητικῇ πρὸς διὰ τοὺς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελθόντας ἀφήγησιν, ὅτι δηλαδὴ, μηδενὸς ὄντος (κατ' αὐτὸν) ἐκεῖ ἱκανοῦ νὰ συντάξῃ τοιοῦτον ἔγγραφον (ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν πλείστου λόγου ἄξιον), ἐδέησε νὰ σταλῇ τοῦτο ἔξωθεν (ἐκ Γενεύης) διὰ τοῦ Κοντουμά παραγενομένου κατὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς πρώτης Κυβερνήσεως εἰς Κόρινθον. Ὡς συγγραφεὴ δ' ἐκείνου ὁ ἀγαθὸς Σπηλιόδης αἰνίσσεται πάντως τὸν ἐν τῇ εἰρημένῃ Ἐλβετικῇ πόλει τότε διατρίβοντα περιώνυμον διπλωμάτην Ἰωάννην Καποδίστριαν (τὸν ἔπειτα Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος), τοῦ ὅπερ ὅν ἔχεται οὐδαμῶς ἀληθείας.

φορίαν τῶν ξένων Δυνάμεων, ἐξ ὧν ἡ μὲν Ἀγγλία ἐφοβείτο μὴ ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ὑπερισχύσῃ τῆς ὁμοθηρήκου Ρωσσίας ἢ ἐπιβρόῃ καὶ πάθωσιν εἰς τὸ μέλλον τὰ ἐμπορικά συμφέροντά της, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐθεώρουν τὴν ἐξέγερσιν ἔθνους μέχρι τοῦδε ὑποτεταγμένου καὶ στερημένου ὅλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ὡς ἀπόρροίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος τοῦ αἵματος· ἀλλὰ καὶ οὕτως, ἐν μέσῳ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἀντιδράσεων, ὁ ἀγὼν προήγατο μέχρι τοῦ 1824 θριαμβεύων ὡσεπιτοπλεῖστον καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ δεικνύων εἰς τὰ ὅμματα τοῦ ἐκπεπληγμένου κόσμου κατορθώματα ὅχι ἀνάξια οὐδὲ κατώτερα τῶν ὠραίων τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος χρόνων.

Τὰ κυριώτερα δ' ἐκ τῶν κατορθωμάτων τούτων, ἅτινα ὅμως δὲν δυνάμεθα εἰμὴ ἐν περιλήψει μόνον νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα, ἦσαν κατὰ μὲν τὸ Α' ἔτος· ἡ ἐν *Βαλτεσίων* πρώτη λαμπρὰ τῶν Πελοποννησίων νίκη, ἣτις ὡς ἐξαίρετον προαγώνισμα ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς, ὄντας ἔτι ἀγυμνάστους, εἰς τὰς μετέπειτα ἐπιχειρήσεις των· ἡ ἐξ ἐφόδου ἄλωσης τῆς *Τριπόλεως*, τῆς τότε πρωτεύουσας τῆς Πελοποννήσου· ἡ ἐκπολιόρκησις τῆς *Πύλου* καὶ τῆς *Μορεμβασίας*· ἡ εἰς τὰ στενὰ τῆς *Φονταράς* (ἐν Θερμοπύλαις) χιλίων περίπου Ἑλλήνων κατὰ τριῶν Πασάδων, ἡγουμένων πολυκρίθμου στρατιωτικοῦ σώματος ἀντίστασις καὶ ἡ τροπὴ τούτων εἰς αἰσχρὰν φυγὴν· ἡ πρώτη ἐπιτυχοῦσα ἀπόπειρα πυρπολήσεως ἐνὸς δικροῦ τουρκικοῦ ἐν *Ερεσσῷ*, λιμένι τῆς Μιτυλήνης, καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ἐπάνοδος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς Ἑλλάσποντον.—Κατὰ δὲ τὸ Β' ἔτος· ἡ μετὰ καρτερικὴν ἐπτάμηνον πολιορκίαν ἄλωσις τῆς μεγαλυνόμου *Ἀκροπόλεως* τῶν *Ἀθηνῶν* καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς ὕψωσις τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας· ἡ ὁλοσχερὴς ἦττα τοῦ *Μαχμοὺτ Δράμαλη*, ὅστις, ἡγούμενος μεγάλου τινὸς στρατοῦ, συγκειμένου ἐκ 30,000 ἀνδρῶν, εἶχεν εἰσβάλῃ, περὶ τὰ μέσα Ιουλίου, διὰ τοῦ ἰσθμοῦ ἀκωλύτως εἰς Πελοπόννησον, διέλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, ὄντος ἐτοιμοῦ νὰ παραδοθῇ, ἀλλὰ μετοῦπολιν, περικυκλωθεὶς πανταχόθεν ὑπὸ Πελοποννησίων, ὀδηγουμένων παρὰ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἀργολίδος, προσβαλλόμενος ἀδιακόπως ἐκ πλυχίων καὶ μὴ δυνάμενος νὰ μείνῃ αὐτόθι δι' ἑλλειψιν τροφῶν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπισθοδρομήσῃ. Ἐν τῷ διέρχεσθαι δὲ διὰ τῶν ἀπὸ τῆς πεδιάδος ἐκείνης εἰς Κόρινθον φερόν-

των στενῶν, τοῦ κοινῶς λεγομένου *Δερβενακίου*, ἔπαθε τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος θραῦσιν, καθ' ἣν διεκρίθησαν μάλιστα ὁ ἑκτοτε ὀνομασθεὶς *Τουρκοφάγος* Νικήτας Σταματελόπουλος καὶ ὁ Χατση Χρήστος· ἦ μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ ἀπάνθρωπον καταστροφὴν τῆς Χίου ἐπελθοῦσα περιφανὴς ἐκδίκησις, ἣτοι ἡ, μετὰ προηγηθείσας λαμπρὰς ναυμαχίας μεταξὺ τῆς νήσου ταύτης καὶ τῆς Ἀσίας, κατὰ τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουνίου, τὴν παραμονὴν τῆς μεγάλης τῶν Τούρκων ἑορτῆς (τοῦ καλουμένου Βαϊράμίου) ὑπὸ τοῦ Κωνστ. Κανάρη γενομένη *πυρπόλησις* τῆς *Τουρκικῆς ναυαρχίδος*, ἣτις ἐπὶ πένεγκε τὸν ὕλεθρον δισχιλίων καὶ ἐπέκεινα ἀνδρῶν καὶ αὐτοῦ τέλος τοῦ Στολάρχου Καρὰ Ἀλῆ. Ἡ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν ἐπιχειρηθείσης ἐν τῇ Αὐτικῇ Ἑλλάδι ἐκστρατείας ὑπὸ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου, καὶ μετὰ τὴν ὀλεθρίαν ἐκβασιν τῆς μάχης τοῦ Πέτα (ἀπέκτανε τῆς Ἄρτης) ἐπελθοῦσα *πρώτη πολιορκία* τοῦ *Μεσολογγίου*, καθ' ἣν τοῦτο μετ' εὐκαίρου οὐρου (400 ἀνδρῶν μόλις) ἀντίστη καταρχὰς εἰς σῶμα 12,000 λογάδων Ἀλβανῶν, διοικουμένων ὑπὸ τοῦ Ὁμέρ Βριῶνη, καὶ ἔπειτα, ἐνισχυθὲν διὰ τῆς ἐκ Πελοποννήσου ἐλθοῦσης ἐπικουρίας, ἐδυνήθη ν' ἀποκρούσῃ θαυμασίως τὴν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἐπιχειρηθεῖσαν σφοδρὰν ἑφοδὸν μετὰ μεγίστης θορᾶς τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἀναγκασθεὶς κατὰ συνέπειαν τῆς ἀποτυχίας του ταύτης νὰ ὑποχωρήσῃ ἔπαθε, καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἄλλαν δεινοτάτην καταστροφὴν ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἀχελώου (*). Ἡ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπίθεσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ περὶ Τένεδον καὶ ἡ αὐτόθι ἄλλου πάλιν δικρότου *πυρπόλησις* σὺν τῇ ἀπωλείᾳ ὅλου τοῦ πληρώματος. — Κατὰ δὲ τὸ Γ' ἔτος: Ἡ μετὰ τὴν ἐν Ἄστρει συγκρότησις τῆς δευτέρας Ἑθνικῆς Συνελεύσεως (29 Μαρτίου—18 Ἀπριλίου) συμβῆσα ματαίωσις τῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο γενομένης κατὰ τῆς Αὐτικῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶν Πασᾶν τῆς Σκόδρας, συνεπέειχε πρῶτον μὲν τῆς ἡρωϊκωτάτης νυκτερινῆς τοῦ Μάρ-

(*) Σημειωτέον ὅτι, ἂν τὸ Μεσολόγγιον τότε ἐκυριεύετο, ἡ Πελοπόννησος ἤθελε κινδυνεύσει τὸν ἑσχάτον κίνδυνον, καθόσον ὁ ἐχθρὸς προστίθετο νὰ μεταβῇ ἀμέσως εἰς αὐτὴν, ὥστε ὁ περὶ οὗ λόγος θρίαμβος ἐκείνου ἔσχε τὴν μεγίστην ἐπιφρόνην εἰς τὴν ἐκβασιν τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ ἔγερτος.

κου Βότσαρη κατὰ τοῦ ἐν τοῖς κήποις τοῦ Καρπενησιῦ στρατοπεδευμένου ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐφόδον, ἥτις γενομένη ἀπροσδοκῆτως προὔξένησεν οὐ μικράν εἰς τοῦτον φθοράν, ἀλλὰ ἔσχε φεῦ! παρακλόουθον καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ τῆς Ἑλλάδος· δεῦτερον δὲ τῆς μετὰ τὸ εἰρημένον συμβάν γενομένης ἀτελεσφορήτου πολιορκίας τοῦ Ἀνατολικοῦ.—Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν πρώτην τριετίαν τοῦ ἀγῶνος πρᾶχθέντα.

Ἀπὸ δὲ τοῦ 1824 ὁ ἀγὼν ἀποβαίνει δυσχερέστερος καὶ τὰ πράγματα λαμβάνουσι τροπὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ κραταιοῦ Πασᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ, τὸ δὲ ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων διενέξεων τῶν Ἑλλήνων, μολονότι ἄλλως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀκόλουθον τετραετῇ τοῦ ἀγῶνος διάρκειαν δὲν ἔλειψαν νὰ διακρίνωσιν αὐτὸν ἔργα Ἑλληνικῆς ἀνδρείας καὶ καρτερίας θαυμάσια κατὰ τε γῆν καὶ θάλασσαν.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου τὴν 6 Ἰουνίου τοῦ 1824 γενομένη ἐπίθεσις κατὰ τῆς νήσου *Κάσσου*, ἐχούσης ναυτικὸν ὄχι εὐκαταφρόνητον, καὶ ἡ μετὰ γενναίαν ἀλλὰ σύντομον ἀντίστασιν κυρίευσις αὐτῆς, καὶ προσέτι ἡ τὴν 21 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, διοικουμένου παρὰ τοῦ δραστηρίου γέροντος ἀρχιναυάρχου Χοσρέφ, καταστρόφῃ τῆς περιωνύμου νήσου τῶν *Ψαρῶν*, ἐνὸς τῶν κυριωτέρων προμαχώνων τῆς Ἑλλάδος, προελθούσα ἐκ τῶν ληφθέντων ἀνεπιτηδείων ἀμύνης μέτρων καὶ τῆς μὴ ἐγκαίρου ἀφίξεως τῶν ναυτικῶν μοιρῶν τῆς Ἰδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ὑπῆρξαν τὰ δύο ἀπενεκταῖα καὶ θλιβερά τοῦ ἔτους τούτου συμβάντα· ἀλλ' εἰς μάτην ὁ αὐτὸς στόλος προσεπάρθησεν ἐπεξῆς· νὰ ἐπιφέρῃ καίριαν καὶ κατὰ τῆς Σάμου πληγὴν. Οἱ γενναῖοι Σάμιοι ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ὁ ὅτε μὲν ὑπὸ τοῦ περιφανοῦς Ναυάρχου *Ἀνδρέου Μιαούλη*, ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ οὐχ ἥττον ἀξίου Ἀντιναυάρχου *Σαχτούρη* ἢ καὶ ὑπ' ἀμφοτέρων διευθυνόμενος Ἑλληνικὸς στόλος, εἰς ὃν ἤδη προστετέθησαν καὶ τὰ λείψανα τοῦ τῶν *Ψαριανῶν* στόλου ἐμπόδισαν τὴν μελετηθεῖσαν ἀπόβασιν εἰς τὴν νῆσον· καὶ ὁ στόλος περιπλέων ἐδρέψατο κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὅσων οὐδέποτε νέας δάφνας διὰ πολλῶν γιγαντικῶν ναυμαχιῶν καὶ πυρπολήσεων ἐχθρικῶν πλοίων ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ ἀπὸ Ἰουλίου μέχρι Δεκεμβρίου οἱ ἐχθροὶ ἀπώλεσαν 2 λαμπράς φρεγάτας, 2 κορβέτας καὶ 2 βρεῖκια, ἐν ὅλοις 6 πολεμικὰ πλοῖα, πυρποληθέντα μεθ'

ὄλων αὐτῶν τῶν πληρωμάτων· ἔτι δὲ μίαν κορβέταν ναυαγῆσασαν καὶ 50 φορτηγὰ πλοῖα, αἰχμαλωτισθέντα· ἐκτὸς δὲ τῶν ζημιῶν τούτων εἰς ναύαρχος καὶ 4,000 στρατιῶται συνελήφθησαν, ἐφονεύθησαν ἢ κατεποντίσθησαν καὶ 500 περίπου τακτικοὶ Ἀραβες ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Ναύπλιον, τὴν τότε ἔδραν τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως.

Ἐν τῇ δὲ κατὰ θάλασσαν συνέδωκον ταῦτα, ὁ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος διορισθεὶς νέος Ρουμελιθαλεσῆς Δερβὶς Πασᾶς συγκροτήσας στρατὸν μυρίων Ἀλβανῶν ἐνέβαλε (26 Ἰουλίου) εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν καταλαβόντων τὰ στενὰ τῶν Σαλῶνων, τῶν Κραβδαίων, τοῦ Ζυγοῦ καὶ τινων Σουλιωτῶν καὶ Πελοποννησίων· ἐκ τῶν ἐνταῦθα δὲ τότε γενομένων μαχῶν ἡ μᾶλλον ἀξιωμακρόνους εἶνε ἡ περὶ Ἀμπ.λαρῆν τὴν 14 Ἰουλίου συγκροτηθεῖσα, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι ἡττήθησαν ὁλοσχερῶς καὶ ἐπὶ τέλους ἀπῆλθον ἐπέκεινα τοῦ Σπερχειοῦ ἄπρακτοι.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐφεξῆς πέμπτου ἔτους τοῦ ἀγῶνος (1825) οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι οἱ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τὴν Ἑλλάδα διαταράζαντες εἶχον καταπαύσει· ἡ νεοσυστηθεῖσα Κυβέρνησις ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Γ. Κουντουριώτου ὑπῆρχεν ἡ ἰσχυροτέρα ὄλων τῶν προηγουμένων ἐνεκα τῶν ὁποίων εἶχε χρηματικῶν πόρων ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ συνομολογηθέντων δανείων· ἀντὶ ὅμως ὡς ἀσχοληθῇ, ὡς ἔδει, εἰς τὸ νὰ παρεμποδίσῃ παντὶ σθένει τὴν εἰς Πελοπόννησον διαπεραίσωσιν τοῦ Ἰβραὴμ Πασᾶ (προγόνου τοῦ Μεχμέτ Ἀλή), ἣν οὗτος πέρυσιν ἤδη εἶχεν ἀποπειραθῇ, καταναυμαχηθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ Μισούλη καὶ Σαχτούρη (περὶ Ἀτάλειαν καὶ μετὰξὺ Ἰκαρίας καὶ Ἀμοργοῦ) ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἀναβάλλῃ καὶ νὰ παραχειμάσῃ ἐν Κρήτῃ, ἐπέστησεν ἀκαίρως ὅλην αὐτῆς τὴν προσοχὴν εἰς τὸ νὰ κυριεύσῃ τὸ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενον φρούριον τῶν Πατρῶν. Ἐκ τῆς ἀμελείας λοιπὸν ταύτης ὠφελοῦμενος ὁ Αἰγύπτιος Σατράπης κατώρθωσεν ἤδη τὸν σκοπὸν του, διηπεραιωθείς ἀκωλύτως εἰς Πελοπόννησον μετὰ 50 πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων, καὶ ἀποβιβάσας μετὰξὺ Κορώνης καὶ Μοθώνης τὴν 11 καὶ 12 Φεβρουαρίου πεντακισχιλίους περίπου πεζοὺς καὶ 400 ἵππους. Ὁ εὐάριθμος οὗτος στρατὸς (ὅστις διὰ τῶν ἔπειτα ἐπανελημμένων ἐξ Αἰγύπτου ἀποστολῶν ηὐξήθη ἱκανῶς) δὲν ἐφάνη καταρχὰς ἐπίφοδος καὶ πολλοὶ προεΐκαζον περὶ αὐτοῦ τὴν αὐτὴν τύχην, ἣν ὁ Δράμης μετὰ τρισμυρίων στρατιωτῶν του ὑπέστη.

ἀλλ' ὁ Ἰβραήμης εἶχεν ὁ ἴδιος στρατηγικὴν ἱκανότητα, εἴαν οὐδεὶς Πρωσμεθανὸς μέλοι τοῦδε ἐπέδειξε, καὶ στρατὸν ὠργανισμένον εὐρω-
παϊκῶς καὶ ἐν μέρει ὑπὸ Γάλλων ἀξιωματικῶν διοικούμενον, στρατὸν,
ὅστις διὰ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ ὕπλου τῆς λόγχης καθυπερτέρει τοῦ
Ἑλληνικοῦ. Πρώτη δὲ αὐτοῦ φροντίς ὑπῆρξε νὰ καθυπατάξῃ τὴν Πύ-
λον (τὸ Ναβαρίνον) διὰ τοῦ ἀξιολογωτάτου λιμένος τῆς ὁποίας ἐδύ-
νατο νὰ ἔχῃ ἀσφαλῆ καὶ παντοτεινὴν μετὰ τῆς Αἰγύπτου συγκοινω-
σίαν· ἀλλ' ἔπρεπε πρὸς τοῦτο νὰ κυριευθῇ προηγουμένως ἡ νῆσος
Σφακτηρία, τὸ προτείχισμα τῆς Πύλου· διὸ τὴν 25 Ἀπριλίου παρέ-
στησαν 52 πολεμικὰ Αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ λιμένος,
ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον 8 μόνον Ἑλληνικὰ ὑπὸ τὸν μοίραρχον Ἀνά-
στάσιον Τσαμαδὴν, τὸν ἀριστον τῶν πλοιαρχῶν τῆς Ἰδρας.

Κατ' αὐτὴν τὴν λίαν περικίνδυνον τοῦ ἀγώνος στάσιν τὸ ἐν Νευ-
πλῖῳ ἑδρεῖον Νομοθετικὸν Σώμα θεωρήσαν ἀναγκαίαν τὴν χρῆσιν μέ-
τρων ἐκτάκτων ἀνηγόρευσε τὸν Πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ (Γ. Κουν-
τουριώτην) ἀρχηγὸν ὄλων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ στρατιωτικῶν σω-
μάτων μετὰ Δικτατορικῆς σχεδὸν ἐξουσίας· συγχρόνως ὁ Ἑλληνικὸς
στόλος, συγκείμενος ἐξ 90 ἕως 100 πλοίων, συμπεριλαμβανομένων
εἰς ταῦτα καὶ τῶν πυρπολικῶν, διηρέθη εἰς τρεῖς μοίρας, ἐξ ὧν ἡ
μὲν πρώτη ὑπὸ τὸν Σαχτούρην ἐμελλε ν' ἀντιταχθῇ πρὸς τὸν ἐξ Ἑλ-
λησπόντου ἐκπλέοντα στόλον, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ τὸν Μικαύλην ἔπρε-
πε ν' ἀποκλείσῃ τὸν ἐν Σούδα Αἰγυπτιακὸν στόλον, εἰσιμον νὰ με-
ταφέρῃ καὶ ἄλλας νέας ἐπικουρίας εἰς τὸν Ἰβραήμην, ἡ δὲ τρίτη προσ-
διωρίσθη νὰ παραφυλάττῃ τὰ παράλια τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ
Πελοποννήσῳ ὁ Κουντουριώτης, ἔχων συνοδὸν καὶ τὸν Μαυροκορδά-
τον, ὅστις ἀπὸ Τριπόλεως μετέβη εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν ἵνα ἐμ-
ψυχώσῃ τοὺς εὐαρίθμους αὐτῆς ὑπερμάχους, κατώρθωσε νὰ συστήσῃ
μετὰ σπουδῆς ἐν σῶμα ἐκ 12 μέχρι 15,000 ἀνδρῶν, Πελοποννησίων
καὶ Ρουμελιωτῶν· ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ ἀνωτέρα τούτου διοίκησις ἐπε-
τραπή εἰς ἄνδρα πάντῃ ἀνεπιτήδειον, τὸν Ἰδρατὸν Σκούρτην, εἰς τὸν
ὁποῖον δυσχερέτως οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ὑπετάσσοντο. Ἐντεῦθεν ἄρα
προέκυψεν ἡ ἐξαρχῆς τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἀπατυχία καὶ ἀκολού-
θως ἡ (μετὰ τὴν ὀλεθρίαν τοῦ Κρομμυδίου μάχην) κατεσπευσμένη
τοῦ Προέδρου ἐπανάγκη εἰς τὰ ἴδια. Ἐν τούτοις ὁ Ἰβραήμης θριαμ-
θεύων κατὰ ξηρὰν ἐπέτυχε μετ' ὀλίγου καὶ ὅ,τι κυρίως προστίθετο,

τὴν ἄλωσιν τῆς Σφακτηρίας (26 Ἀπριλ.), ἐπὶ τῆς ὁποίας φεῦ! ἀπώ-
 λίσθησαν ἄνδρες ὀνομαστοί, ὡς ἐκ θαύματος δὲ μόλις ὁ Μαυροκορ-
 δάτος ἐδυνήθη νὰ σωθῇ μετενεχθεὶς δι' ἀκατίου εἰς τὸ βρίκιον τοῦ
 Τσαμαδοῦ, τὴν *Athnān*, ὅπερ ἔκτοτε ἐκτῆσκατο ὄνομα ἱστορικόν·
 διότι, ἀφοῦ ἐκ τῶν προειρημένων ὀκτὼ Ἑλληνικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα
 εὑρέθησαν ἐν τῷ λιμένι, τὰ ἑπτὰ βοηθούμενα ὑπὸ οὐρίου ἀνέμου διηλ-
 θον αἰτίως ἀνὰ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, τὸ εἰς τὸν πλοίαρχόν του
 ἀφροσιωμένον βρίκιον, ἡ Ἀθηνᾶ, ὑπερῆσαν ἵνα παραλάβῃ αὐτὸν ἐκ
 τῆς Σφακτηρίας, βραδέως μόλις, καταστάσης ἀναμφισβητήτου τῆς
 ἀπωλείας του, ἀπεφάσισε νὰ ἐξορμήσῃ· μετὰ ἐξάωρον δὲ πρὸς τριά-
 κοντα καὶ ἑξὶ πολεμικὰ πλοῖα ἀγῶνα, οἷον ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου δὲν
 μνημονεύει ἄλλην, διήλκασε τελευταῖον εἰς τὸ πέλαγος!

Μετοὔπολιν ὅμως ὁ Μισούλης ἐκ Σούδας ἀναγόμενος εὔρε τὴν εὐ-
 καιρίαν τοῦ νὰ ἐκδικηθῇ τὸ πάθημα τῆς Σφακτηρίας ἐν τῷ οὐ μα-
 κρὰν ἀπέχοντι λιμένι τῆς Μοθώνης, ὅπου ὑπῆρχον ἠγκυροβολημένα
 τὰ πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ τοῦ Ἰβραΐμη πλοῖα· ἐμβολῶν εἰς τοῦτον,
 καίτοι ἀπὸ τῶν πλοίων καὶ τῆς ζηρᾶς κεραυνοβολούμενος, ἐξέπεμψε
 κατὰ τοῦ σωροῦ ἐκείνων ἑξὶ πυρπολικά, ἅτινα ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ
 τῶν θαυμασίως· μία μεγάλη φρεγάτα, τρεῖς κορβέται, τρία πολεμικὰ
 βρίκια καὶ τινὰ φορτηγὰ, ἐν ὅλοις εἴκοσι πλοῖσι, καὶ πρὸς τοῦτοις
 μία ἐν τῇ πόλει ἀποθήκη πλήρης τροφῶν, ἐγένοντο πυρὸς παρανά-
 λωμα.

Συμφορὰ καὶ ἐπιτυχίαι διαδέχονται ἤδη αἱ μὲν τὰς δὲ ἐναλλάξ·
 μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ Πύλος, διασκεδασθέντος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρα-
 τοῦ, ἀπανταχόθεν περιζωσθεῖσα ἠναγκάσθη, ὡς ἐκ τῆς λίαν ἀτελοῦς
 ὀχυρώσεώς της καὶ τῆς εὐαρίθμου φρουρᾶς της, νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν
 Ἰβραΐμην. Ἐπῆλθεν ὅμως ταχέως παραμυθία ἐτέρα ἀπὸ Θριάμβου
 ναυτικοῦ λαμπροτάτου. Ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην τεταγμένη μοῖρα,
 συγχειμένη ἐξ 20 βρικίων καὶ 8 πυρπολικῶν, περιέπλεε πρὸ δύο μη-
 νῶν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἵνα, ὡς προεῖρηται, ἀντιπαραταχθῇ εἰς
 τὸν παρασκευαζόμενον νὰ καταπλεύσῃ ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου στόλον·
 ὁ στόλος οὗτος, οὗτινος ἐναυάρχει ὁ Χοσρὲφ Πασᾶς, ἐξ ἑκατὸν πολε-
 μικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων συνιστάμενος, σκοπὸν εἶχε νὰ ὑποστη-
 ρίσῃ τὴν πρὸ μικροῦ ἀρξάμενην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ διὰ
 τοῦτο ἔφερε μεγάλην πολεμεφοδίαν καὶ πολιορκητικῶν μηχανῶν

προμήθειαν. Ὁ Σαχτούρης ἄμα μαθὼν τὴν ἐξοδὸν αὐτοῦ ἔσπευτεν εἰς ἀπάντησίν του καὶ τὸν ἐπέτυχεν (20 Μαΐου) ἐν τῷ μεταξὺ Ἄνδρου καὶ Εὐβοίας πορθμῷ περὶ *Καφηρέα* (Cavod' oro). Ἐπιτεθείς δ' ἐνταῦθα κατὰ τῶν πολεμίων διέσπασε τὴν γραμμὴν αὐτῶν καὶ ἐπεμψε κατ' αὐτῶν τὰ πυρπολικά του· μία φρεγάτα καὶ ἐν δίκροτον, ἡ ναυαρχίς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὅμοι· ὁ προνοητικὸς Χασρέφ ἐπέρασεν ἐγκαίρως εἰς ἐν τῶν μικροτέρων πλοίων, ἐπυρπολήθησαν· πολλὰ πλοῖα καὶ μία δευτέρα φρεγάτα, διασκορπισθέντα καὶ καταδικαζόμενα ἐναυάχησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Σύρου καὶ Τήνου, τὰ πλείστα δὲ τῶν φορηγῶν συνελήφθησαν. Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Μισούλης καὶ ὁ Σαχτούρης ἐνώσαντες τὰς μοίρας αὐτῶν διευθύνθησαν εἰς Μῆλον καὶ ἐκεῖ μαθόντες ὅτι ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος καὶ ὁ περισθεὶς Τουρκικὸς ἦσαν συμπεπυκνωμένοι ἐν πολλῇ ἀταξίᾳ εἰς Σοῦδαν ἀπερράσισαν νὰ πυρπολήσωσιν αὐτούς· ἀλλὰ δυστυχῶς, προδοθέντος τοῦ σχεδίου αὐτῶν εἰς τοὺς πολεμίους ὑπὸ τινος ἀλλοσύλου πλοίου, ἀπέτυχον τῆς προθέσεώς των· ἀπέτυχε δ' ὡσαύτως κατὰ τὸν ἀκόλουθον μῆνα καὶ ἑτέρα γιγαντιαία ἀπόπειρα τῶν ἡμετέρων ναυτικῶν. Γνωστοῦ γενομένου δηλονότι ὅτι ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἠτοίμαζε νέαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν καὶ ὅτι συνεκροτεῖτο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πολυάριθμος στόλος, δύο ἑνδοξοὶ Ἰδραῖοι· ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης καὶ ὁ Ἀντώνιος Κριεζῆς, παραλαβόντες μεθ' ἑαυτῶν τὸν εὐτυχῆ πυρπολητὴν τῶν Ψαρῶν καὶ δύο ἄλλους Ἰδραῖους πυρπολητάς, προθέμενοι νὰ καταστρέψωσι τὰς ἐτοιμασίας ἐκείνας ἐξέπλευσαν πρὸς τὴν εἰρημένην πόλιν καὶ τὴν 29 Ἰουλίου ἐφθασαν ἐνώπιον αὐτῆς· οἱ πυρποληταί, εἰσῆλθον εἰς τὸν λιμένα περὶ τὴν 3 ὥραν μ. μ. καὶ ἤδη ὁ προπορευόμενος Κανάρης ἐπλησίαζεν εἰς σωρὸν τινὰ φρεγατῶν, ἡγκυροβολημένων ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου τοῦ Πασᾶ, ὅτε ὁ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης πνέων οὐριος ἄνεμος ἔπαυσε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ἐναντίος καὶ οὕτω διέφυγον τὸν ἔσχατον κίνδυνον καὶ ὁ στόλος καὶ ἡ πόλις. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη ἐκάη ματαίως, αὐτὸς δὲ μόλις ἐσώθη ἐπὶ ἀκατίου· ἐπανήλθον δὲ ἄπρακτα καὶ τὰ δύο τῶν Ἰδραίων πυρπολικῶν.

Ἐν τούτοις τὰ τῆς Πελοποννήσου πράγματα, ἀποσυρθέντων αὐτόθεν τῶν Ρουμελιωτῶν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Προέδρου, διέκειντο κακῶς. Ὁ Ἰβραήμης, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πύλου, ἐπεχείρησε, πρὶν προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Χερσονήσου νὰ ἐξαπλωθῇ, δεξιὰ καὶ

ἀριστερᾷ καὶ πρῶτον διευθύνθη πρὸς τὴν Κυπαρισσίαν· ματαίως δὲ ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ Δικαῖος, ὁ ἐπονوماζόμενος Παπαφλέσας, ἐπροσπάθησαν νὰ τὸν ἀναγκασίσωσιν ἐν τῇ στρατείᾳ ταύτῃ· ὁ πρῶτος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ ὁ δεύτερος ἔπεσε μαχόμενος γενναίως· οὕτω δὲ κατισχύσας, ἂν καὶ μετὰ πολλῆς ζημίας, τῆς πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἀντιστάσεως ὁ Ἰβραήμης ἐτράπη κατὰ τῶν Καλαμῶν καὶ πυρπολήσας τὴν πόλιν ταύτην καὶ ἄλλας τινὰς μικροτέρας περὶ αὐτὴν ἐξεστράτευσεν εἰς Τρίπολιν.

Ἡ Κυβέρνησις τότε θεωροῦσα τὸν μέγαν τῆς Χερσονήσου κίνδυνον καὶ εἰς τὴν γενικὴν ἐνταυτῷ φωνὴν καὶ ἐπιθυμίαν τῶν Πελοποννησίων ἐνδιδουσα ἔσπευσε ν' ἀπολύσῃ καὶ ἀμνηστεύσῃ τὸν κατὰ συνέπειαν τῶν ἐμφυλίων διενέξων τοῦ προηγουμένου ἔτους καὶ τῆς ἡμέτης τῆς ἀντικυβερνητικῆς μερίδος εἰς Ἰδραν ἀπχθόντα (μετ' ἄλλων προεστώτων) καὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Προφήτου Ἰλίκ αὐτόθι μέχρη τοῦδε περιωρισμένον Θεόδωρον Κολοκαυτρώνην, καὶ εἰς αὐτὸν τοῦτον νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν κατὰ τοῦ Ἰβραήμη ὑπεράσπισιν τῆς λυμαιομένης πατρίδος του. Ὁ γέρον Πολέμαρχος ἀνεδέχθη προθύμως τὸ δυσχερὲς ἔργον, συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν τάχιστα στρατὸν συγκείμενον ἐκ 10 μέχρι 12,000 ἀνδρῶν, ἀλλ' ἔχων ν' ἀνταγωνισθῇ πρὸς στρατὸν πολυαριθμώτερον, τακτικῶς ὀργανισμένον καὶ ὑπὸ τολμηροῦ ἀρχηγοῦ διευθυνόμενον, δὲν ἐδύνάτο εἰμὴ νὰ ἐνεδρεύῃ μόνον αὐτὸν, ὡς πάλαι ὁ Φάβιος τὸν Ἀννίβαν, καὶ νὰ τὸν προσβάλλῃ ἐν τοῖς στενοῖς, ἐν ταῖς ἐπικαίροις θέσεσι καὶ ἐν ταῖς ἀποπλανήσεσιν αὐτοῦ. Μολαταῦτα ὁ τολμηρὸς Αἰγύπτιος κατώρθωσε νὰ ἐμβάλλῃ (11 Ἰουνίου) εἰς τὴν Πρωτεύουσιν τῆς Πελοποννήσου, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες, ἀποσυρόμενοι, εἶχον ἤδη κατὰ τὸ πλεῖστον πυρπολήσει· ἐκείθεν δὲ μετὰ δύο ἡμέρας κατέβη εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους, διήλθεν ἐνώπιον τοῦ φρουρίου τῆς Ναυπλίας, εὐρὼν δὲ ἀπροσδοκῆτως ἀντίστασιν ἀκατανίκητον εἰς Λέρνην (τοὺς κοινῶς λεγομένους Μύλους τοῦ Ναυπλίου), φρουρουμένην ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην εὐαρίθμων ἀλλὰ γενναίων ἀνδρῶν, (ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Μακρυγιάννης), ἠναγκάσθη νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Τρίπολιν ἵνα ἐντεῦθεν ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐπιδρομὰς καὶ δυνάμεις του εἰς πᾶσαν τὴν Χερσόνησον.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ οὐσῃς τῆς Πελοποννήσου δεινῇ καταστάσει, οὐχ ἥτον τοιαύτη κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον παρίσταται καὶ ἡ τῆς Στερεᾶς

Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀπὸ Ἄρτης εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν εἰσβολῆς ἐνὸς περιφήμου στρατάρχου, τοῦ Ρεσίτ Μεχμέτ Πασᾶ ἢ τοῦ ἄλλως λεγομένου *Κιουταχῆ*, μετὰ στρατοῦ πολυαρίθμου (25,000 ἀνδρῶν). Ὁ στρατηγὸς οὗτος διευθύνετο κυρίως πρὸς τὸ Μεσολόγγιον, ὅπερ προώρισται νὰ γενῇ μνημεῖον αἰώνιον τοῦ ἡρώϊκου πνεύματος καὶ τῆς ἀπαρμιλλοῦ καρτερίας τῶν Ἑλλήνων. Τὴν 13 Ἀπριλίου ἔστησεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ στρατόπεδόν του· τὰ ὄχυράματα τῆς πόλεως εἶχον βελτιωθῇ ὅπως δὴποτε (διὰ τοῦ δραστηρίου μηχανικοῦ Κοκκίνου) μετὰ τὴν πρώτην αὐτῆς πολιορκίαν· ἡ ἡρώϊκὴ αὐτῆς φρουρά, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νότι Βότσαρη διατελοῦσα, συνέκειτο ἐκ 5800 ἀνδρῶν (ἐγγυωρίων καὶ ἄλλων, πρὸ πάντων Σουλτανῶν)· ἡ πρὸς αὐτὴν ἐν ἀρχῇ γενομένη πρότασις παραδόσεως ἀπερρίφθη ὀριστικῶς. Μετὰ τεσσαρακονθήμερον δὲ ἀμοιβαῖον πυροβολισμὸν, φθάσαντος εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Χασρέφ Πασᾶ μετὰ 56 πλοίων, οἱ πολιορκηταὶ ἐπεχείρησαν ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης συνεχεῖς ἐφόδους, ἀλλὰ πάντοτε ἀπεκρούσθησαν μετὰ πολλῆς ἀνδρείας, ἰδίως δὲ τὴν 21 Ἰουλίου, ὅτε εὐτυχῶς ὁ Ἑλληνικὸς στόλος (ὑπὸ τὸν Μισούλην καὶ Σαχτούρη) ἐμφανισθεὶς ἐπυρπόλησε μὲν τινὰ τῶν ἐχθρικών πλοίων, τὰ δὲ λοιπὰ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ οὕτως εὔρεν εὐκαιρίαν νὰ προμηθεύῃ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τοὺς πολιορκουμένους· συγχρόνως δὲ ἤδη ὁ ἐχθρὸς ἤρξατο νὰ πρενοχλῆται καὶ κατὰ νῶτον. Τὸν Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον ὁ Καραϊσκάκης ἐνίκησε δύο ἀξιολόγους νίκας περὶ τὸν Μαχαλὰν καὶ Καρθασαρὰν καὶ διὰ τῆς ἀφαιρέσεως πολλῶν προσκομιζομένων τροφίμων ἔφερεν εἰς ἄκρην στενοχωρίαν τὸν στρατὸν τοῦ Ρεσίτη· οὐκ ὀλίγην δὲ ζημίαν προὔξηνεν εἰς τούτον καὶ αἱ συνεχεῖς ἐπαναλαμβανόμεναι τολμηραὶ ἐξοδοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα ἡ κατὰ τὴν 1 Ὀκτωβρίου ἐπιχειρηθεῖσα· ὥς ἐκ τούτου δὲ καὶ τοῦ ἐπελθόντος βροχεροῦ καιροῦ ὁ Ρεσίτης περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διακόψῃ τὰς ἐπιθετικὰς ἐργασίας, ν' ἀποσυρθῇ περαιτέρω καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμόν ἀπλῶς. Ἐν ᾧ δὲ ἡ γενναία φρουρά τοῦ Μεσολογγίου, λαβοῦσα ἐν τῷ μεταξὺ καιρὸν ν' ἀναλωθῇ καὶ ν' ἀνορθώσῃ ὅπως οὖν τὰ γενόμενα εἰς τὰ τεῖχη αὐτοῦ ρήγματα, ἡτοιμάζετο, συμπραττόντων καὶ τῶν ἔξωθεν στρατῶν, νὰ ἐκπολιορκήσῃ τοὺς πολιορκητάς, παρ' ἐλπίδα ἴδεν ἐπελθοῦσαν εἰς βοήθειαν τούτων νέαν φοβεράν δύναμιν, τὴν Αἰγυπτιακὴν.

Κατὰ τὸν Δεκέμβριον δηλονότι τοῦ λήγοντος ἔτους ὁ Ἰβραὶμ Πασᾶς καταλιπὼν ἐν τῇ Τριπόλει τὸν ἐξωμότην Γάλλον Σεῦην (Σουλεϊμὰν Βέην) προήλασε διὰ τῶν Πατρῶν εἰς Αἰτωλίαν καὶ στήσας ἀμέσως τὸ στρατόπεδόν του ἀπέναντι τῆς μέχρι τοῦδε ἀδαμάστου πόλεως κατέστησεν ἐκ νέου τὴν πολιορκίαν καὶ ἤρξατο νὰ βομβολῇ αὐτὴν ἀκαταπαύστως· καίτοι δὲ παρόντων καὶ τῶν δύο στόλων, τοῦ Τουρκικοῦ καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ, ὁ Μιαούλης, μετὰ τινὰ ἐπιτυχῇ ναυμαχίᾳ, ἐδυνήθη νὰ τροφοδοτήσῃ διὰ μῆνας τὴν πεινῶσαν φρουράν· ὁ δὲ Ἰβραὶμης ἐξακριωθείς διὰ ταύτην τὴν κατὰ θάλασσαν ἀποτυχίαν προεκάλεσε τὴν ἀποπομπὴν τοῦ Καπετὰν Πασᾶ καὶ προέβη ἐντονώτερον εἰς τὰς ἐπιθετικὰς ἐργασίας· ἀπὸ τῆς 12 μέχρι τῆς 15 Φεβρουαρίου τοῦ ἐφεξῆς ἔτους (1826) ἐρρίφθησαν 8,000 σφαῖραι καὶ βόμβαι· συγχρόνως ἐγένοντο καὶ ἐφοδοὶ ἐπανειλημμέναι, ἀλλ' ὅλαι ἀπεκρούσθησαν γενναίως, καθὼς καὶ αἱ ὑπονομεύσεις διὰ τῶν ἐπιτηδείων ἀνθυπονομεύσεων τοῦ Κοκκίνου. Τότε δὲ οἱ Πασάδες ἀπελπισθέντες νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου διὰ ξηρᾶς, ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν των εἰς τὴν ἄλωσιν τῶν διαφόρων νησιδίων, ἅτινα κείμενα εἰς τὰ ῥηχὰ τοῦ Μεσολογγίου ὕδατα ἐχρησίμευον ὡς ἐπιβαλάσσοι αὐτοῦ προμαχώνας καὶ ὡς γέφυραι συγκοινωνίας μετὰ τῆς θαλάσσης· καὶ περὶ τὰ τέλη μὲν Φεβρουαρίου ἐγένοντο διὰ πλεόντων κανονοστασιῶν κύριοι τοῦ Βασιλαδίου καὶ τοῦ παρὰ τὸ Ἀνατολικὸν κειμένου Δολμᾶ, οὗτινας ἡ ἄλωσις ἐπῆγαγε καὶ τὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ παράδοσιν· τὴν δὲ 25 Μαρτίου ἐπεχείρησαν ἀπὸ πρῶτας ἐφοδὸν καὶ κατὰ τοῦ νησιδίου τῆς *Κλεισόδας*, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ μονὴ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὠχειρομένη διὰ 4 μικρῶν κανονίων καὶ ἔχουσα φρουράν 130 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν *Κίτσον Τσαβέλαν*· ἡ ἐφοδὸς ἐπανελήθη δὲ· ἡ πρώτη ὑπὸ τοῦ Ρεσίτ Πασᾶ μετὰ 2000, ἡ δευτέρα ὑπὸ τοῦ Ἰβραὶμ μετὰ 2500 ἐπιλέκτων ἀνδρῶν· ἀμφοτέρως ἡ ἀσθενὴς φρουρὰ ἀπέκρουσεν ἐξαισίως· δύο ἐκ τῶν καλλίστων συνταγματῶν κατεστράφησαν, ὁ Ρεσίτης αὐτὸς ἐπληρώθη, 35 δὲ μόνον ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐφανεύθησαν καὶ ἄλλοι τόσοι ἐπληρώθησαν περὶ τὴν ἔμυναν.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου (1826) ἐφάνη πάλιν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μιαούλην, φέρων καὶ πολεμεφόδια καὶ τροφάς· δυστυχῶς ἡ ἥρωικωτάτη ἀλλ' ὑπὸ τρομερωτάτου λιμοῦ ἐξασθενήσασα φρου-

ρὰ ἐμελλε διὰ τῆς πρὸ πολλοῦ προσδοκωμένης ταύτης ἐμφανίσεως τοῦ στόλου νὰ πάθῃ τὴν φορὰν ταύτην τὸ ταντάλειον πάθος· ὁ Μισούλης εὔρε τὰ ἐχθρικά πλοῖα τοιαύτης ἐπικαίρους κατέχοντα θέσεις καὶ ὑπὸ τοσοῦτων μετὰ κανονοστασιῶν ὠχυρωμένων σχεδίων περικυκλωμένα, ὥστε δυσκόλως ἐδύνατο νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν εἴτε διὰ τῶν πολεμικῶν του πλοίων εἴτε διὰ τῶν πυρπολικῶν· εἰς μάτην ἀπεπειράθη τὴν 3 Ἀπριλίου νὰ διαβρῆξῃ τὴν τρομερὰν ταύτην γραμμὴν σωτηρίᾳ ἐξώθεν δὲν ἦτο πλέον ἐλπιστή.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Βασιλαδίου ὁ τότε Λόρδος Νέγκς Ἀρμυστὴς τῆς Ἐπτανήσου Ἀδάμ παρενέβη σπουδαίως ἵνα διαπράξῃ σύμβασιν τινὰ ὑπὲρ τῶν κατοίκων τοῦ Μεσολογγίου· οὗτοι συγκατετέθησαν νὰ ἀναχωρήσωσιν, ἀλλὰ μεθ' ὅπλων, πολεμικοῦς, σκευῶν καὶ τυμπανοκρουσίας, ὁ δὲ Ἰβραήμης ἐπέμεινε ἀνενδότης εἰς τὸ νὰ παραδοθῶσιν ὡς ἀλχμάλωτοι· «παρὰ νὰ παραδοθῶμεν, εἶπον ἅπαντες ὁμοφώνως, εἰς τοὺς ἀγρίους τοὺς προκρίνομεν νὰ τιναχθῶμεν εἰς τὸν ἄερα». Μετ' ἐναγωνίου δ' ἐπιθυμίας ἀπεύθυνον ἥδη ὅλοι τὰ βλέμματα των ὅτε μὲν πρὸς τὸν ἐκ θαλάσσης πολλάκις σώσαντα αὐτοὺς Μισούλην· ὅτε δὲ πρὸς τὸ ὄρος Ἀράκυνθον, ὅθεν ἤλπιζον νὰ ἴδωσι τὴν πρόσοδον τῶν τακτικῶν τοῦ Φαβέρου καὶ τῶν παλικαριῶν τῶν στρατηγῶν Καραϊσκάκη καὶ Γούρα. Πλήρης ἐπιθυμίας, ἀλλὰ πάντοτε καὶ πάντοτε ἠπατημένη προσδοκία! — Οὕτω τελοσπάντων ἀεοθήησαν ἐξώθεν, ὑπὸ λιμοῦ καὶ ἐσχάτης ταλαιπωρίας ἐσωτερικῶς καταπεπονημένον τὸ ἡρώϊκόν Μεσολόγγιον, ἔπρεπε νὰ πέσῃ· ἀλλ' ἔπεσεν ἐνδόξως, μετὰ δεκατεσσαρὰ μῆνον πολιορκίαν, πλήρη ἐξαισιῶν περιπετειῶν, ὅχι διὰ συνθήκης οὐδὲ διὰ τῆς ἀμέσου ἐχθρικῆς κατασχύσεως· ἔπεσε μόνον ἐνεκα παντελοῦς ἐλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμικοῦ δίων!

Τὴν 5 καὶ 6 Ἀπριλίου ἀπέθανον πολλαὶ γυναῖκες, παῖδες καὶ γέροντες τὸν θάνατον τῆς πείνης, ἀφοῦ καὶ ἡ εἰς τριάκοντα μόνον δρᾶμα σίτου τελευταῖον περιορισθεῖσα διανομὴ πρὸς ἕνα ἑκάστον ἔπαυσεν, ἀφοῦ καὶ ἡμίαντοι καὶ ὄνοι καὶ αὐτὰ τὰ φύκη ἐξέλειπον· τὴν 7 οἱ θάνατοι ἐπολλαπλασιάσθησαν· ἡ παράτασις τῆς ἀμύνης κατέστη πλέον ἀδύνατος· ὅθεν οἱ ἡγεμόνες τοῦ στρατοῦ συνελθόντες ἐν συμβουλίῳ ἀπεφάσισαν νὰ διελάσωσιν ἀναμέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου σῶζοντες ὅσους ἐδύναντο πλείονας ἐκ τῶν ἄλλων κατοίκων. Πρὸς

τὴν ἐξοδὸν δὲ ταύτην ὥρισαν τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου καὶ ἐπὶ τούτῳ εὗρον τὸν τρόπον νὰ εἰδοποιήσωσι τὸν, ὡς ὑπέθετον, ἐξω εὐρισκόμενον Καραισκάκην διὰ νὰ τοὺς συνδράμῃ· ἀλλὰ δυστυχῶς ἐπικατάρατός τις Βούλγαρος αὐτομολήσας προέδωκεν ὅλον τὸ σχέδιόν των ὀλίγας στιγμὰς πρὸ τῆς ἐκτελέσεώς του εἰς τὸν Ἰβραήμην, ὅστις ἐπομένως ἔσπευσε νὰ πράξῃ ὅ,τι ἐδύνατο πρὸς ματαίωσιν τῆς ἐξόδου, καὶ τούτου ἕνεκα οἱ ἐξεληθόντες ἀπῆντησαν πλείονα προσκόμματα ἢ ὅσα ἤθελον ἀπαντήσαι ἄνευ τῆς προδοσίας ἐκείνης· 1,800 μόνον, ἐν οἷς 200 γυναῖκες, ἐδυνήθησαν νὰ διασχίσωσι τὰς προσεχεῖς ἐχθρικὰς φάλαγγας· οἱ λοιποὶ πάντες, ἐννεακῶσοι περίπου, ἀναγκασθέντες νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν εἰς τὴν ἀναπεπταμένην πόλιν ἡμύναντο ὡς ἀπληπισμένοι ἀπὸ ἀγυῖας εἰς ἀγυῖαν, ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, καὶ ἐμβάλλοντες πῦρ εἰς τὰ σωζόμενα ἔτι ἐφύδια καὶ εἰς τὰς ὑπονόμους τοῦ θχυρώματος Βότσαρη, ἀνετεινέχθησαν, μετὰ τῶν καταδιωκόντων αὐτοὺς ἐχθρῶν, εἰς τὸν ἀέρα. Ὅσοι δὲ τῶν ἀσθενῶν ἢ ἀναπήρων στρατιωτῶν, γερόντων καὶ παιδίων καὶ ὅσαι γυναῖκες δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀκολουθήσωσι τοὺς ἐξεληθόντας συνεσωρεύθησαν εἰς τὴν μεγάλην πυριτοθήκην, τῆς ὁποίας ἡ ἐκροχὴς μετ' αὐτῶν διεσπάραξε καὶ πλῆθος Τούρκων. Εἰς δὲ ἀνεμόμυλος ἀντέσχε μέχρι τῆς 12 Ἀπριλίου, ὅτε μέρος τῶν ὑπερμάχων αὐτῶν καὶ τινες τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις στρατιωτῶν ἐσώθησαν πεσόντες εἰς τὰ τενάγη καὶ κολυμβήσαντες, ἔως οὗ ἔφθασαν εἰς παραπλέοντα τινὰ ἰόνια ἀκάτια. Οἱ πρῶτοι δὲ 1,800 ἐκεῖνοι, οἵτινες κατώρθωσαν νὰ διαπεράσωσιν, ἔμελλον ν' ἀπαντήσωσιν ἔτι τραχεῖς κινδύνους περαιτέρω, καὶ μάλιστα παρὰ τὰς ὑπηρείας τοῦ Ἀρχκύνθου, ὅπου ἐνεδρεύντες Ἀλβανοὶ ἐπέπεσαν κατ' αὐτῶν. Πλέον τῶν 500 ἐξ αὐτῶν (ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι ἄνδρες) ἐφρονεύθησαν, μόλις δὲ τὴν πρῶτην οἱ ἐπίλοιποι ἔφθασαν εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ ὄρους ἐκείνου, ὅπου εὗρον 300 ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ Καραισκάκη, μεθ' ὧν προήλασαν εἰς Σάλωνα καὶ αὐτόθεν μετέπειτα εἰς Ἀθήνας.

Τὸ καταπληκτικὸν τοῦτο καὶ μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ δράμα τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, διήγειρε τὸν θαυμασμὸν ἑμοῦ καὶ τὴν συμπάθειαν ὅλου τοῦ κόσμου· ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ καρτερία δὲν ἐδύναντο νὰ φθάσωσι περαιτέρω! Ἀλλ' ὅμως ὁ ἀγὼν περιέστη ἤδη εἰς τὴν ἐσχάτην κίνδυνον· Ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ δὲν ἔμεινεν εἰμὴ ἔν καὶ

μόνον φρούριον, τὸ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ οὐ μετοῦ πολυ ἐμέλλε νὰ τραπῇ ἅπασα τοῦ νικηφόρου Ῥεσίτ Πασᾶ ἡ δύναμις· Ἐντὺς δὲ τοῦ ἰσθμοῦ οἱ πολέμιοι ἦσαν κύριοι τῶν Πατρῶν, ὅλων τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρίων, τῆς Τριπόλεως, καὶ νῦν διεπεραιώθη ὁ ἐπὶ τῷ προσφάτῳ αὐτοῦ κατορθώματι ἐναθρονημένος Ἰβραήμης, ὅστις· δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς πρώτας καὶ χεῖρονας αὐτῶν λεηλασίας, σφαγὰς καὶ δηώσεις ἐν τῇ Χερσονήσῳ. Ἡ πρὸ μικροῦ (ὁ Ἀπρίλιος) ἐν Ἐπιδαύρῳ συγκροτηθεῖσα τρίτη τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐκπλαγεῖσα ὑπὸ τῶν προσφάτων δεινῶν συμβάντων ἀναγκάστον ἐβέωρησε ν' ἀναβάλῃ τὰς συνεδριάσεις τῆς καὶ ν' ἀναθέσῃ ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ὅλην τῆς Ἑλλάδος τύχην εἰς δύο ἐπιτροπὰς, τὴν μὲν καλουμένην Διοικητικὴν καὶ συγκειμένην ὑπὸ ἑνδεκά ἀνδρῶν, ὧν πρόεδρος ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, τὴν δὲ καλουμένην Ἐπιτροπὴν τῆς Συνελεύσεως καὶ προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν Γερμανοῦ, εἰς ἣν ἐπατράπη νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐξωτερικὰς διαπραγματεύσεις τὰς συμφερωτέρας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος.

Ἐντούτοις ὁ Ῥεσίτ Πασᾶς διοργανίσας, μετὰ τὴν ὁλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, τὸν στρατὸν τοῦ ἐξυπαρχῆς προέηλθεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἐξέβηλεν ἀπὸ τῶν περὶ τὴν Ἀμφισσαν θέσεων τοὺς Ἑλληνας, ἐγένετο κύριος τῆς πόλεως ταύτης καὶ κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου, συνεπαγόμενος δις μυρίου πεζοὺς καὶ ἵππους καὶ εἰκοσι μεγάλα τηλεβόλα καὶ βομβοβόλα ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ κατὰ πόλιν ἀσθενῶς τετειχισμένη δὲν ἐδυνήθη εἰμὴ ἐπὶ μικρὸν μόνον ν' ἀντισταθῇ· ὅθεν ἡ Ἑλληνικὴ φρουρὰ συγκειμένη ἐκ 500 περίπου ἀνδρῶν (ὑπὸ τὸν Γούρν) περιωρίσθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἥτις βομβολομένη ἀκαταπαύστως ἔτρεχε τὸν μέγιστον κίνδυνον, καὶ μόνον ἐκ τῆς ἐξωθεν βοήθειας ἤλπιζε τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο καὶ ἐν γένει τῆς ὅλης Στερεᾶς Ἑλλάδος τὴν υπεράσπισιν ἀνέθετο λίαν ἐπιτυχῶς ἡ τότε ἡ Ναυπλίῳ ἐδρεύουσα Διοικητικὴ ἐπιτροπὴ, ἡ μάλιστα ὁ συνετὸς Πρόεδρος αὐτῆς Ζαΐμης, εἰς τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκη, ὅστις κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀνέδειξε τὰ μεγάλα στρατηγικὰ προτερήματά του. Ἀναχωρήσας οὗτος ἐκ Ναυπλίου τὴν 19 Ἰουλίου μετὰ 600 ἀνδρῶν ἐπορεύθη εἰς Ἐλευσίνα καὶ ἐνωθεὶς ἐνταῦθα μετὰ τῶν σωμάτων ἄλλων ὀπλαρχηγῶν (Βάσσου, Κριεζώτου, Παναργιά) καὶ τοῦ τακτικοῦ σώματος τοῦ Φαβιέρου συνεκρότησε στρα-

τὸν 3,500 μαχητῶν. Τὴν 5 Αὐγούστου ἐξ Ἐλευσίνος ὁρμήσας κατέλαβε τὸ ὄχι μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν κείμενον χωρίον Χαϊδάριον, καὶ ἀπέκρουσε μὲν τὴν ἐπαύριον τὸ κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ρεσίτ Πασᾶ σταλὲν ἀπόσπασμα, ἠναγκάσθη ὅμως, ἀντεπεξελθόντος αὐτοῦ τοῦ Στρατάρχου, νὰ ὑποχωρήσῃ αὖθις, μετὰ αἰματηρότατον ἀγῶνα, εἰς Ἐλευσίνα. Ἐντοσούτω ὁ κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως βομβολισμὸς ἐξηκολούθει ἀκαταπαύστως καὶ ἐπανειλημμέναι ὑπονομεύσεις ἐγίνοντο, τὰς ὁποίας ὅμως αὐτὸς ἐκείνος ὁ καὶ ἐν Μεσολογγίῳ διακριθεὶς Κώστας ἐμπαταίου διὰ τῶν ἐπιτηδείων ἀνθυπονομεύσεών του. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ φρουρὰ ὥς ἐκ τῶν ἀδικόπων αὐτῆς ἀγώνων ἠλαττώθη, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς Γούρας πυροβοληθεὶς ἔξωθεν ἐφρονεύθη, ὥστε ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐπικουρίᾳ· τοιαύτην δὲ (ἐκ 450 Στερεοελλαδιτῶν καὶ Ἰονίων συγκειμένην) ἐδυνήθησαν νὰ εἰσαγάγῳσιν μετὰ πολλοῦ κινδύνου τὴν νύκτα τῆς 10 Ὀκτωβρίου οἱ Ὀπλαρχηγοὶ Κριεζώτης, Μαμούρης καὶ Λέκας, ὥστε οἱ πολιορκούμενοι ἤδη συνεποσούντο εἰς 800 περίπου ἄνδρας καὶ εἶχον τροφὰς δι' ἓν ἔτος, ἀλλὰ τὰ πολεμοφοδία τῶν ἦσαν ἐλίγα, καὶ τὴν ἀναπλήρῳσιν τῆς ἐλλείψεως ταύτης ἀνέλαβον καὶ ἐξετέλεσαν θαυμασίως τὴν 1 Δεκεμβρ. οἱ περὶ τὸν Φαβιέρων τακτικοί. Τότε δὲ ὁ Καραϊσκάκης θεωρῶν ἐξασφαλισθεὶσαν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν τύχην τοῦ φρουρίου ἐπεχείρησε τὴν μεγάλην καὶ ἐνδοξάν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐκστρατεῖαν μετὰ 3,000 ἐκ τῶν ἀρίστων μαχητῶν. Τὴν 25 Ὀκτωβρίου καταλιπὼν τὸν Βάσσον εἰς φύλαξιν τῆς Ἐλευσίνος καὶ Σαλαμίνας ἐξώρμησε πρὸς τὴν Βοιωτίαν καὶ φθάς τὴν 27 εἰς Δοβρέναν κατέκλεισε τοὺς Τούρκους αὐτόθι ἐντὸς τριῶν ὑμέρων· μὴ θέλων δὲ νὰ χρονотριβῇ εἰς τὴν ἄλλωσιν τούτων προύχωρησε πρὸς τὸ Δίστομον καὶ ἐκεῖθεν ἐπεμψεν 500 ἄνδρας ὑπὸ τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν ἵνα καταλάβωσι τὴν Ἀράχοβαν, κειμένην εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἀποτελοῦσαν τὸ σημεῖον τῆς ἐνώσεως τριῶν διαφόρων κοιλάδων. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον 1500 λογάδες Ἀλβανοὶ, ὑπὸ τοῦ Κεχαγιάβεη καὶ τριῶν ἄλλων ἐπιφανῶν πολεμάρχων ἀγόμενοι, ἐπῆρχοντο εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, μὴ εἰδότες ὅτι οἱ Ἕλληνες τὸ εἶχον καταλάβει· ὅθεν τυφλῶς ἐνέπεσαν εἰς τὴν παγίδα. Ἀφοῦ δὲ εἰς μάτην προσεπάθησαν νὰ τὸ κυριεύσωσιν, ἐπῆλθε καὶ ὁ Καραϊσκάκης μετὰ τῆς λοιπῆς δυνάμεως ἀπὸ Διστόμου καὶ

καταλαβὼν τὰ στόμια τῶν τριῶν κοιλάδων ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἐν-
 τελῶς· ὅθεν ἀπανταχόθεν πυροβολούμενοι οἱ Τοῦρκοι προσέτειναν νὰ
 συνθηκολογήσωσιν· ὁ Καραϊσκάκης ὁμῶς ἀπῆλθε τὴν ἄνευ ὁρου πα-
 ράδοσιν τῶν, μόνον τὸ ζῆν ὑποσχόμενος· τότε οὗτοι ἀπεφάσισαν νὰ
 διαφύγῃσι διὰ τοῦ ὑπὸ πυρνοτάτης χιόνος κεκαλυμμένου Παρνασ-
 σοῦ, ἀλλ' αὕτη ἡ ἀπεγνωσμένη ἀπόφασίς τινος ἐπήγαγε τὸν παντελῆ
 ὄλεθρον αὐτῶν· ὀλίγιστοι δὲ μόνον ἐδυνήθησαν νὰ διασωθῶσι καὶ
 αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ παγετοῦ πεπηρωμένοι. Μετὰ τὸ συμβῆναι δὲ τοῦτο ὁ
 Φερίτ Πασᾶς φοβούμενος μὴ ἐντελῶς ἀποκλεισθῇ εἰς τὴν Ἀττικὴν,
 ἐπεμψε μίαν μοῖραν στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ὀσμάν Πασᾶν εἰς Δαυλίδαν καὶ
 συνάμα προσεκάλεσεν καὶ τὸν Ὁμέρ Πασᾶν ἐξ Εὐβοίας νὰ ἐκστρα-
 τεύσῃ· Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης, καταλιπὼν εἰς Δίστομον δύναμιν ἱκα-
 νὴν ν' ἀναγκιτίσῃ τὸν Ὁμέρ Πασᾶν, ὥρμησεν αὐτὸς εἰς τὰς Θερμο-
 πύλας καὶ τὴν 7 Δεκεμ. ἀπαντήσας μέγα ἐφοδίων φορτίον, κατερ-
 χόμενον ἐκ Λαμίας εἰς Ἀθήνας, ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς
 συνοδευούσης τὴν λαμπρὰν ταύτην λείαν φρουρᾶς καὶ ἐκυρίευσεν 1000
 φορτηγὰ ζῶα· ἔπειτα δὲ διελάσας βυγδαίως διὰ τοῦ Λοιδορικού καὶ
 τῶν Κραββάρων κατώρθωσε νὰ διώξῃ ἀπὸ Ναυπάκτου τὴν Τουρκι-
 κὴν φρουράν.

Ἀπέναντι δὲ τούτων τῶν ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλληνικῶν θριάμβων καὶ
 ἡ Πελοπόννησος καὶ τὸ Πέλαγος δὲν ἀμοιροῦσι συγχρόνως ἰδίων τινῶν
 εὐτυχημάτων. Ὁ Ἰβραήμης, μετὰ τὴν ἐκ Μεσολογγίου ἐπάνοδόν του,
 θελήσας νὰ ἐμβάλῃ εἰς Γορτυνίαν ἀπῆντησεν οὐ μικρὰν ἀντίστασιν
 εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη καταληφθέντα στενά, ὅθεν ἠναγκάσθη
 νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Μοθώνην· ἐκεῖθεν δὲ, ἀναπαύσας τὸν στρατὸν του
 ἐπὶ ἑνᾷ μῆνι, ἐπεχείρησε (21—25 Ἰουνίου) μεγάλην τινὰ ἐπὶ τὴν
 Μάννην στρατείαν, ἥτις ὁμῶς διὰ τῆς γενναίας τῶν κατοίκων αὐτῆς
 ἀντιστάσεως ἀπέβη πρὸς μεγίστην ἐκείνου ζημίαν. — Ὁ δὲ Καπιτάν
 Πασᾶς (Χοσρέης), ὅστις μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπα-
 νῆλθεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐξέπλευσε καὶ αὖθις ἵνα ἐπαναλάβῃ τὸ
 κατὰ τῆς Σάμου τοσάκις ἀποτυχὸν ἐπιχειρημὰ του· ἀλλ' ἀπέτυχεν
 καὶ πάλιν· διότι ἐν ᾧ οἱ μαχιμώτεροι τῶν Σαμίων ὑπερκασίθησαν
 γενναίως τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὐτῶν, ὁ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην Ἑλλη-
 νικὸς στόλος ἐπελθὼν ἐγκαίρως κατώρθωσε μετὰ πολλὰς συγκρούσεις
 νὰ τρέψῃ τὸν Τουρκικὸν εἰς φυγὴν.

Οὕτω λοιπόν τὸ ἕκτον τοῦ ἀγῶνος ἔτος (1826) ἐτελείωσεν ἐνδόξως· χάρις εἰς τὴν καρτερίαν καὶ ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων, αἵτινες ἀνεπλήρουν μέχρι τινὸς τὰς ἁμαρτίας τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ τὴν ἀτέλειαν τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐπῆλθον δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ ἄλλα αἴσια γεγονότα.

Ἐξαρχῆς ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ ἕνεκα τῆς ἀκράτου προγονικῆς αὐτοῦ δόξης καὶ ἕνεκα τῆς θρησκείας του, εἴλκυσε παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τὴν συμπάθειαν, ἥτις, προαγομένη κατὰ μικρὸν διὰ τῶν κατορθωμάτων καὶ ἀξήτων παθημάτων αὐτοῦ τούτου, ἔφθασεν εἰς ἀληθῆ ἐνθουσιασμὸν μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου. Αἱ ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐν τῇ Ἀρκτῷ Ἀμερικῇ συστηθεῖσαι φιλελληνικαὶ ἐταιρίαι, ἔλαβον ἤδη περιωνύμους προστάτας, ἐπολλυπλασιάσθησαν καὶ τοσοῦτον ἄδρᾶς συνέλεξαν συνδρομὰς, ὥστε κατὰ μόνον τὸ 1826 ἔτος ἐπέμψθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια δραχμῶν, εἴτε εἰς χρήματα εἴτε εἰς τροφὰς καὶ πολεμεφόδια· συγχρόνως δὲ καὶ μέρος τοῦ ἐν Λονδίνῳ συνομολογηθέντος δανείου ἐχρησίμευσεν εἰς κατασκευὴν πολεμικῶν πλοίων, ἅτινα ἤρξαντο νὰ φθάνωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω τῇ μὲν 2 Σεπτεμ. κατέπλευσεν εἰς Νάυπλιον ἡ ἀτμοκίνητος Κορβέτα Καρτερία, ἀγομένη ὑπὸ τοῦ ἀρίστου Ἀγγλοφιλέλληνος Ἀστειγγος, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1822 δὲν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος γενναίως, ἀφιλοκερδῶς καὶ εὐστόχως ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας· τῇ δὲ 26 Νοεμβρ. ἔφθασεν εἰς Αἴγινα ἡ ἐν τῇ Ἀμερικῇ ναυπηγηθεῖσα ὠραιότατη φρεγάτα Ἑλλάς, ἐπὶ τῆς ὁποίας (φερούσης 64 τηλεβόλα καὶ ἐχούσης τροφὰς καὶ πολεμεφόδια διὰ πολλοὺς μῆνας) ὕψωσε μεταλίον τὴν ναυαρχικὴν αὐτοῦ σημαίαν ὁ νέος τῆς Ἑλλάδος Θεμιστοκλῆς, Ἀνδρέας Μισούλης.

Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον λόγου ἄξιον συμβάν εἶνε, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ αἱ Κυβερνήσεις τῶν μεγαλητέρων Εὐρωπαϊκῶν Ἐπικρατειῶν ἀπαλλοχθεῖσαι τῆς μέχρι τοῦδε ἐπικρατησάσης Ματτερνικῆς πολιτικῆς, ἥτις εἶχε καταδικάσει τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἤρξαντο νὰ βουλευώνται φιλάνθρωπότερον περὶ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος. Τὸν δημιουργὸν τῆς ἱερᾶς Συμμαχίας Ἀλέξανδρον, ἀποβιώσαντα δυσθύμως, διεδέχθη περὶ τὸ τέλος τοῦ 1825 ἔτους εἰς τὸν θρόνον τῆς Ρωσσίας ὁ μεγαλειπρόβλος ἀδελφός του Νικόλαος, ὅστις ἐδέχθη

ἐξαρχῆς εὐδιάθετος νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν αἵματηρὰν Ἑλληνοτουρκικὴν πάλην. Ὁ κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἐποχὴν τοὺς οἰκτας τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως διευθύνων Γεώργιος Κάνιγγ, εἴτε μνησθεὶς, ἐν τῇ περιωπῇ τοῦ δημοσίου αὐτοῦ βίου, τῶν νεανικῶν ὀνείρων καὶ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐνθουσιασμοῦ του, εἴτε ἐκ πολιτικῆς φρονήσεως θέλων νὰ προλάβῃ τὴν παρέμβασιν τῆς Ῥωσσίας, ἀπεφάσισε ν' ἀνυπόστατον ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῆς τὸ ἔργον τῆς τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων διαρρύθμισεως· ὅθεν ἀρ' ἐνὸς μὲν ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (τὸν Δεκέμ. τοῦ 1825) τὸν Στρατφάρδον Κάνιγγα, παραγγελλόντα νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῆς Ὁθωμανικῆς Πύλης περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐπεμψεν ἐν ἔαρι τοῦ 1826 εἰς Πετρούπολιν τὸν Λόρδον Οὐέλλιγγτον, ὅστις ὑπέγραψεν αὐτόθι τὴν 23 Μαρτίου (4 Ἀπριλίου) μετὰ τῶν Ὑπουργῶν (Λιεβίνου καὶ Νεσσελρόδου) τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου πρᾶξιν, δι' ἧς ἡ Ἀγγλίς καὶ ἡ Ῥωσσία ἀνελάμβανον νὰ διενεργήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν κατὰπαυσιν τοῦ προκειμένου μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας πολέμου. Τῆς πράξεως δὲ ταύτης, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ἐμελλε νὰ κυβερνᾷται ὑπὸ ἐγγχωρίων ἡγεμόνων ἐπὶ πληρωμῇ βητοῦ φόρου πρὸς τὸν Σουλτάνον ὡς Κυριάρχην, μετέσχε μετοῦπόλιν καὶ ἡ Γαλλία, ἐν ᾧ αἱ δύο ἄλλαι Δυνάμεις Αὐστρία καὶ Πρωσσία, καίτοι προσκληθεῖσαι, ἤρνηθησαν νὰ συμμεθέσωσιν αὐτῆς.

Ἀρξαμένων δὲ οὕτω τῶν ὑπὲρ Ἑλλάδος ἐνεργειῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Διπλωματίας, ἡ προεξημένῃ Ἐπιτροπῇ τῆς Συνελεύσεως ἐθεώρησε τὴν περίστασιν ταύτην πρόσφορον εἰς συγχάσεις τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συγκροτηθείσης (τῇ 6 Ἀπριλίου) ἀλλὰ μὴ ἀποπεραιοσάσας τὰς ἐργασίας τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως· ἀλλὰ δυσυχῶς καὶ τότε πάλιν δὲν ἔλειψεν ἡ συνήθης ἐπάρχτος διχόνοια· διότι οἱ μὲν ἐκ τῶν Πληρεξουσίων (καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ μᾶλλον Ῥωσσιζόντες) συνήλθον εἰς Ἑρμιόνην, οἱ δὲ (ὅσοι τὴν λεγομένην Ἀγγλικὴν μερίδα ἀπετέλουν) εἰς Λίγριναν. Τελευταῖον, μετὰ μακρὰς διενέξεις, ἠνώθησαν ἅπαντες εἰς Τροιζήνα τῇ 29 Μαρτ. 1827 καὶ ἤρξαντο ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ὠραίου λεμονώ-
 νος τὰς ἐργασίας των. Ἡ Συνέλευσις αὕτη, παραταθείσα μέχρι τῆς 7 Μαΐου, ἐψήφισε πολίτευμα τελειότερον τῶν προηγουμένων, συμπυκνώσασα ὅλην τὴν Νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας ἐνὸς ἐπὶ ἐπταε-
 τίαν ἄρχοντος, καλουμένου *Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος*, καὶ ὡς τοιοῦ-

τον ἀνηγόρευσε (μετὰ φανεράς ἐνός σημαντικοῦ μέρους ἀπαρεσκαίας) τὸν Κερκυραῖον *Ἰωάννην Καποδίστριαν*, ὅστις ὑπῆρξεν ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, παραιτηθεὶς δὲ πρὸ πολλοῦ διέτριβε τότε ἐν Γενεύῃ, καὶ διὰ τοῦτο μέχρι τῆς ἐλευσέως αὐτοῦ διώρισεν *Ἀντικυβερνητικὴν* τινὰ *τριμελῆ ἐπιτροπὴν*. Ἡ αὐτὴ δὲ Συνέλευσις προσέτι ἐπέτρεψε τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τῶν κατὰ θάλασσαν καὶ ξηρὰν δυνάμεων εἰς δύο ἀλλοδαποὺς, ἀμφοτέρους Ἀγγλους, τὸν *Ἀδρ-δορ Κόλγρην* καὶ τὸν *Ῥιχάρδον Τσώρτε*, ἐξ ὧν ὁ μὲν εἶχε δια-κοιθῇ διὰ λαμπρῶν κατορθωμάτων ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ, ὁ δὲ (ἀκραφνῆς φιλέλλην) ἐχηρμάτισε πρότερον ἀρχηγὸς ἐνός ἑλληνικοῦ τάγματος ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ καὶ ἦτο ἐξοικειωμένος μετὰ τῶν πλεί-στων ἐπαρχηγῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐτι δὲ περιφέροντο τοῦ *Καραϊσκάκη* τὴν νικηφόρον αὐτοῦ σημαίαν, ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ εἶχεν ἀποφασίσει (πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν τότε ἀρξάμενων διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων) νὰ ἐπιτύχῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ κατὰ μῆνα Ἰαννουάριον τοῦ 1827 ἐσύστησε, περὶ Ἐλευσίνα καὶ Σκλαμῖνα, δύναμιν 6,000 ἀνδρῶν καὶ ἀκολούθως ἀνεκάλεσεν ἀπὸ τῆς θριαμ-βευτικῆς πορείας τοῦ τὸν *Καραϊσκάκη* ἐχηρμάτισε δὲ καὶ ναυτικὴν μύρην πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου, συγκεϊμένη μὲν ἀπὸ τῆς Καρτερίας καὶ τινῶν Ψαριανῶν Βρικίων, τεταγμένων δὲ ὑπὸ τὸν ἀκάματον Ἀσιγγα. Ἐν ᾧ δὲ, μετὰ πολλὰς συμπλοκάς, τὰς μὲν ἐπιτυχεῖς τὰς δὲ ἀτυχεῖς, ἀπεφασίσθη κατὰ τὸν Ἀπρίλιον νὰ γενῇ ὀρθοτικότερόν τι κίνημα πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς ἐλευθερώσεως τῶν Ἀθη-νῶν, τρία τινὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προετάθησαν σχέδια τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ Τσώρτε, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ *Καραϊσκάκη* καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τοῦ *Θωμᾶ Γόρδωνος*, Ἀγγλου φιλέλληνο, εἰς ὃν εἶχεν ἀνατεθῇ ἡ διοίκησις τῆς πρὸς κατάληψιν τοῦ Φαλήρου μοίρας. Τὸ πρῶτον ἐσκό-πει ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς, διὰ τινος ἀντιπερισπασμοῦ κατὰ τὴν Ἀλβανίαν, νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸ στρατόπεδον τοῦ *Ρεσίτη* κατὰ τὸ δεύτερον ἔπρεπε νὰ καταληφθῶσιν αἱ *Θερμοπύλαι* καὶ ὁ Ὄροπός, ὥστε νὰ ἐμποδισθῇ πᾶσα προσκομιδὴ τροφῶν κατὰ δὲ τὸ τελευταῖον ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ μὲν κατεχόμενος ὁ Πειραιεύς, μετὰ τοῦ κυρίου δὲ στρατοῦ νὰ στραφῇ ὅλη ἡ ἐνέργεια ὅπισθεν περὶ τὸν παρθμόν τῆς *Εὐβοίας* καὶ τὸν *Παγασητικὸν κόλπον*· ἀλλ' ἐπὶ τινος ἐν *Κερατσίνῳ*

συνεντεύξεως τοῦ Λόρδου Κοχράνου, τοῦ Τσώρτς καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ὁ πρῶτος ἐπέμεινε νὰ γενῇ τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἐλευθέρωσις δι' ἀμέσου κατὰ τῶν πολεμίων ἐφόδου· στήσας δὲ οὗτος σχημακίαν τινὰ ἐπὶ τῆς γῆς ὑπεσχέθη 1000 τάλληρα εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἤθελε τὴν ὑψώσει ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ 10,000 εἰς τοὺς συνοδεύοντας αὐτόν· δυστυχῶς ἡ ὀλεθρία αὕτη τοῦ βιαίου Στολάρχου γνώμη, κατὰ τῆς ὁποίας ὁ ἔμπειρος Καραϊσκάκης ἀντέστη παντὶ σθένει, ὑπερίσχυεν ἕνεκα τῆς τυφλῆς ἐμπιστοσύνης, τὴν ὁποίαν εὗρον εἰς τὸ πλῆθος αἱ μεγαλοβόημονες ἐκεῖνου καχυψαίς· μόνον εἰς τὸν Ἀστιγγα ἐπετράπη νὰ πλεύσῃ μετὰ τοῦ στολίσκου του πρὸς τὸν Παγκασητικὸν κόλπον ἵνα διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τῶν βορειοπέτρων ἐπαρχιῶν· ἅμα δὲ ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ ἐνεφανίσθη ἐκεῖ (8 Ἀπριλίου) ἐκυρίευσεν ἡ κατέστρεψεν ἐντὸς τοῦ λιμένος τοῦ Βώλου ὀκτὼ Τουρκικὰ σιταγωγὰ πλοῖα, ἔκκυσε διὰ τῶν πεπυρακτωμένων σφαिरῶν τῆς Καρτερίας του ἓν πολεμικὸν βρίκιον παρὰ τὰ Τρίκερη καὶ ἐν Κύμῃ τῆς Εὐβοίας ἀνέτρεψεν ὀργανισμένην τινὰ ἐχθρικὴν ἀποθήκην τροφῶν· ἐξετέλεσε δὲ ταῦτα πάντα οὕτως εὐτυχῶς, ἐκχυδαίως καὶ ἄνευ τινὸς ἰδίως βλάβης, ὥστε φαίνεται ἀναμφίβολον ὅτι ἂν ἠκολουθούντο αἱ γνώμαι τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Λόρδου ἐξανάγκης ἤθελε μετοὔπου λυθῇ ἡ πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ ἐφοδος, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Κοχράνου, ἐκέλλε νὰ γενῇ τὴν 24 Ἀπριλίου· ἀλλὰ τὴν 22, ἡμέραν ἀποφράδα, Κρητες τινες καὶ Γόδραϊοι μεθύσαντες ἐπετίθησαν αὐτογνωμόνως κατὰ τῶν περὶ τὸ στόμιον τοῦ Ἰλισσοῦ ἐχθρικῶν ἐχυρωμάτων, τὸ δὲ πλεῖστον τῆς δεξιᾶς πτέρυγος· παρηκολούθησε τυφλῶς τὸ κίνημα ἐκεῖνο. Ὁ Καραϊσκάκης κατέκειτο τότε ἀσθενὴς ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ, ἀλλ' ἅμα ἀκούσας τὸν πυροβολισμόν, ἀνεπήδησεν ἀπὸ τῆς κλίνης καὶ σπεύσας ἔριππος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἠγωνίσθη νὰ ἐμποδίσῃ τὸ παράκαιρον ἐπιχειρημα' ἐν ᾧ δὲ διετέλει ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῆς καθόδου τῶν ἐφορησάντων Ἑλλήνων, καθ' ὧν εἶχον ἐπιτεθῇ οἱ καλούμενοι Δελίδες, προσεβλήθη ὑπὸ βολῆς πολεμικῆς κακίως εἰς τὴν γαστέρα καὶ μετακωμισθεὶς εἰς ἓν τῶν παρακειμένων Ἑλληνικῶν πλοίων ἐξέπνευσεν αὐτόθι τὴν ἐπιούσαν. — Εἰς τὰς τελευταίας δὲ στιγμὰς τοῦ βίου του, βλέπων ἡθροισμένους περὶ αὐτὸν τοὺς ἀπαρχαιωμένους ὑποστρατήγους καὶ συντρόφους του, ἠγωνίσθη ἔτι, διὰ φρονῆς ἐκλιπούσης, νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτούς· ἀλλὰ ὑπάρχουσιν ἄνδρες, οἵτινες δὲν ἀναπληροῦνται· οὐδεὶς ὑπῆρχε τῶνόντι ὁ δυνάμενος πλέον ν' ἀναγκαιώσῃ τὰ πράλογα τοῦ Κόχραν βουλευμάτων, ὅστις ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὰ ἀμέσως.

Ἡ ἐφοδος ἐγένετο τῶνόντι τὴν 24 Ἀπριλίου, ἀλλ' ἐγένετο οὕτως ἀσυντάκτως καὶ ἐσπευσμένως, ὥστε δὲν εἰδύνατο εἰμὴ ν' ἀποτύχῃ. Οὐδέποτε ἡ Ἑλλὰς ὑπέστη τρυπὴν μᾶλλον πολυδάκρυτον, διότι ἀπὸ

ἔαλεν ἐν τῇ πανωλεθρίᾳ ταύτῃ 1,500 τοῦλάχιστον ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων αὐτῆς πολεμιστῶν καὶ ἐκτὸς τούτων οὐκ ὀλίγους περιφανεῖς ἀρχηγούς! Αἱ δὲ Ἀθηναὶ περιήλθον μετοῦπολιν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικηφόρου Ἰεσῆτη.

Ἰδὼν πᾶσαι αἱ ἀγαθαὶ ἐλπίδες ἐματαιώθησαν· ἡ Ἑλλὰς περιέστη εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, οὐδὲ ἐδύνάτο πλέον εἰμὴ ἀπὸ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Δυνάμεων νὰ ἐλπίσῃ τὴν σωτηρίαν τῆς.

Αἱ περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1826, ὁ Στρατάρχης Κάνιγγ, οὐδὲν εἶχον φέροι ἀξιόλογον ἀποτέλεσμα· περὶ τὰ τέλη ὁμοῦ Ἰαννουαρίου 1827 οἱ δύο ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσσίας ἀπήντησαν ἀπὸ κοινοῦ παρὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως τὴν παῦσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν· ἐπειδὴ δὲ αὕτη οὐ μόνον δὲν ἐνέδωκεν εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, ἀλλ' ἐντόνως διὰ τῆς ἀπὸ 29 Μαΐου ἀπαντήσεως τῆς ἐξήτης παρὰ τῶν Δυνάμεων νὰ μὴν ἀναμειγνύονται εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς πράγματα, ἐντεῦθεν προσκαλέσθη ἡ περίφημος τῆς 24 Ἰουνίου (6 Ἰουλίου) τοῦ 1827 πράξις τῶν εἰρημένων τριῶν Δυνάμεων, δι' ἧς ἀπερκαίσθη ὅτι, ἐάν ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις δὲν ἀποδεχθῇ τὴν περὶ εἰρήνης μεσολαβήσιν τῶν συμμαχῶν Δυνάμεων, αὗται θέλουσιν ἐπιχειρήσει ἀμέσως ἐπιστήμους πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεις καὶ θέλουσιν ἐπιβάλλει ἀναγκωὴν εἰς τὰ διαμαχόμενα μέρη. Ἐπὶ τούτῳ δ' ἐνισχύθησαν οἱ κατὰ τὴν Μασσαλίαν ἠνωμένοι στόλοι (Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας) καὶ ἡ μὲν Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔσπευσε ν' ἀποδεχθῇ τὴν προταθείσαν ἀναγκωήν, ἡ δὲ Ὀθωμανικὴ ἀπεποιήθη. Ὀλίγον τι εὐρείαι πρὸς τοὺς Ναυάρχους (Κοδριγκτώνα, Ριζνὸν καὶ Ἀῦδεν) διαταγαί, καὶ προσέτι ἰδιόγραφός τις ἐν περιθωρίῳ, ὡς λέγεται, πρὸς τὸν Κοδριγκτώνα παραγγελία τοῦ Δουκὸς τῆς Κλαρεντίας, τότε Λόρδου τοῦ Ναυαρχείου καὶ μετέπειτα βασιλέως Γουλιέλμου, συνεπήγαγον ἀκολούθως τὴν ἐν Νευακρίῳ περιώνυμον Ναυμαχίαν (τὴν 8/29 Ὀκτωβρίου), καθ' ἣν οἱ συμμαχικοὶ στόλοι ἐν τετραῶν διαστήματι ἐξήρανισαν τὸν Αἰγυπτιακοτουρκικὸν, συγκείμενον ἐξ 89 μεγάλων καὶ μικροτέρων πολεμικῶν πλοίων, ἅτινα ἔφερον 2,240 πηλεβοῦς.

Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάνιγγος, συμβάντα τὴν 8 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, οἱ περὶ τῶν ἰδίων ἐμπορικῶν συμφερόντων πρὸ πάντων μεριμνῶντες Ἄγγλοι ἐδείχθησαν πάλιν πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν πύλην εὐμενεστέροι, ἐκ τούτου ὁ φύσει ἰσχυρογνώμων Σουλτάνος Μαχμούτ ἐνθάρρυνε καὶ ἐκ τῆς καταχυσίου τοῦ Ματτερνίου πολιτικῆς ἐνισχυόμενος ἔμεινε, καὶ μετὰ τὴν συμφορὰν ἐκείνην, ἀνένδυτος, πρὸς δὲ τοὺς Γάλλους ἐδείχθη ἀπροκαλύπτως τοσοῦτον ὑπαύς, ὥστε οὗτοι ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ κηρύξωσι τὸν πόλεμον

(τὴν 14 Ἀπριλίου 1828). Τὸ συμβῆν τοῦτο ἀνεπείρωσε πάλιν τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων. Ἐν ᾧ δὲ αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῶν Ὀθωμανῶν διευθύνθησαν πρὸς τὰς Παραδουνάβιους χώρας, ὁ Ἰσραὴλ Πασᾶς, μετὰ πολλὰς τῶν Ναυάρχων παραστάσεις, ἐκχωρήσας ἀπὸ τῆς Τριπόλεως καὶ περιουσιαῖς εἰς τὰ παράλια Μεσσηνιακὰ φρούρια ἠναγκάσθη τελευταῖον διὰ τοῦ ἐπελθόντος Γαλλικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Στρατάρχην *Maisonne* νὰ ἀποπλεύσῃ εἰς Αἴγυπτον (22 καὶ 23 Σεπτεμβ. 1828) καὶ οὕτως ἔκτοτε ἡ Πελοπόννησος ἔμεινε πάντῃ ἐλευθερά, ταχθεῖσα μετὰ τῶν Νήσων (τὴν 4 Νοεμβ.) ὑπὸ τὴν ἐγγύτησιν τῶν τριῶν Προστατῶν Δυνάμεων. Ἐν δὲ τῇ ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδι αἱ ἐχθροπραξίαι ἐξηκολούθησαν στραταρχούντων, ὑπὸ τὴν τότε τακτικωτέραν τοῦ Καποδιστρίου Κυβέρνησιν, τοῦ *Δημητρίου Ύψι-λάττου* καὶ τοῦ *Ριγάρδου Τζώρτζ*, οἵτινες ἐπέτυχον καταμικρὸν ν' ἀποβάλλωσι τοὺς Τούρκους ἀπ' ὅλων σχεδὸν τῶν πρὸς νότον τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας Ἑλληνικῶν χωρῶν· μόνον αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ἀκρὶα καὶ ἡ Εὐβοία ἔμειναν ἔτι κατεχόμεναι ὑπὸ τῶν πολυέμων, καὶ μόλις ἐπειτα, ἐν εἰρήνῃ, προσεκλήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ μᾶλλον ἀ' ἀξιωματικωτέρως τῆς ἐποχῆς ταύτης μάχη καὶ ἡ ἐσχάτη τοῦ ἐν-νακατοῦς ὑπὲρ ἀνεξαρτητοῦς ἀγῶνος ὑπῆρξεν ἡ ἐν *Πέτρῃ* τῆς Βουλγαρίας τὴν 12 Σεπτ. 1829 συγκροτηθεῖσα, καθ' ἣν ὁ Δημήτριος Ύψι-λάτης, ἀδελφὸς τοῦ πρώτου τὴν σημαίαν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως ὑψώσαντος, μετὰ 3000 ἀνδρῶν πρὸς 7000 πολέμιους ἀγωνισθεὶς ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος.

Ἐν τούτοις αἱ Δυνάμεις, ἐξακολουθοῦσαι τὰ περὶ διαρρυθμίσεως τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος βουλευόμεναι αὐτῶν, συνέταξαν ἐν Ἀνδρίνῃ διαφόρους ἄλλας πράξεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ πλείστου λόγου διὰ τὴν ἱστορίαν ἀξίαι εἰσὶ· α) ἡ ἀπὸ ¹⁰/₂₂ Μαρτίου 1829, δι' ἣς ὠρίσθη ὅτι αἱ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγασσητικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου Ἑλληνικαὶ χώραι, συμπεριλαμβανομένων τῶν τε Κυκλάδων καὶ τῆς νήσου Εὐβοίας, θέλουσιν ἀποτελέσαι κράτος ὑποτελὲς μὲν καὶ ὑπόφορον τῇ Τουρκίᾳ, κυβερνώμενον ὅμως ὑπὸ ἰδίου κληρονομικοῦ ἡγεμόνος. Κατὰ τῆς πράξεως ταύτης ἦτε Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις καὶ ἡ τότε ἐν Ἀργεὶ συγκροτηθεῖσα τετάρτη *Ἐθνικὴ Συνέλευσις*, προέτειναν εὐλόγους ἐνστάσεις· ἐξεναντίας δὲ ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις, ἀφοῦ μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας νίκας τῶν Ῥωστικῶν στρατῶν ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ ἐν Ἀδριανουπόλει τῇ ²/₁₄ Σεπτεμ. 1829 συνθήκην εἰρήνης τὴν παρεδέχθη ὡς ἐπιβεβλημένην αὐτῇ διὰ τοῦ 10 ἡμέρου τῆς εἰρημένης συνθήκης· β) ἡ ἀπὸ 22 Ἰανν. 3 Φεβρ. 1830, διὰ τῆς ὁποίας αἱ Δυνάμεις μεταβαλοῦσαι γνώμην ὡς πρὸς ἕνα τῶν κυριωτέρων ὅρων τῆς προηγουμένης ὠρίσαν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει ἀποτελέσαι κράτος ὅλως ἀνεξάρτητον καὶ κυβερνώμενον ὑπὸ ἡγεμόνος κληρονομικοῦ.

μικοῦ, φέροντος τὸν τίτλον τοῦ Κυριάρχου Ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος (Prince Souverain de la Grèce). Παρατηρητέον δὲ ὅτι κατ' αὐτὴν περιωρίζοντο ἐτι μᾶλλον τὰ ἡπειρωτικά τῆς Ἑλλάδος ὅρια, ὡς ἀφαιρουμένων ἀπ' αὐτῆς τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Βονίτσης, τοῦ Βάλτου, τοῦ Βληχοῦ, τῶν Ἀγάρων, τῶν Κραβθάρων, τοῦ Καρπενησίου καὶ τῆς Ἰπάτης, χωρῶν, τῶν ὁποίων ἡ γῆ εἶχε ποτισθῇ μὲ βεῦματα ἑλληνικοῦ αἵματος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ συγχρόνως προχειρισθεὶς Κυριάρχος Ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος Λεοπόλδος ὁ Σαξοβουργικὸς παρητήθη μετὰ πολὺ τοῦ ἀξιώματος τούτου (ἐνεκα τῆς στενότητος τῶν ὁρίων καὶ τῆς μὴ παραδοχῆς τοῦ νὰ προστεθῇ καὶ ἡ Κρήτη εἰς τὸ νέον Κράτος), ἡ μὲν εἰρημένη πρᾶξις δὲν ἐξετελέσθη ὀριστικῶς, παρέμεινε δὲ ἡ ἀπαξ καθιερωθεῖσα ὑπὸ τῶν Δυνάμεων τελεία τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησία, ἣν καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἀνεγνώρισε τὴν 12 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους γ' ἢ ἀπὸ 25 Ἀπριλίου (7 Μαΐου) 1832, δι' ἧς, μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λεοπόλδου, αἱ Δυνάμεις προσανεγκύβησαν τὸ μοναρχικὸν τῆς Ἑλλάδος ἀξίωμα εἰς τὸν δευτερότοκον τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας υἱὸν Ὀθωνα ἀναγόρευσαν αὐτὸν Βασιλεῖα τοῦ κράτους τούτου καὶ συνάμα ἐπεξέτειναν τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου μέχρι τοῦ Παγασσητικοῦ καὶ Ἀρβανικοῦ κόλπου. Ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἀπεδέχθη τὰ νέα ταῦτα ὅρια, συγχρόνως δὲ καὶ αὐτῆς ἀνεγνώρισε τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος διὰ πράξεως ὑπογραφείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν 9 Ἰουλίου 1832. Τὸ δὲ ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ τῶν ἐν Προτοία συνηγμένων ἀντιπροσώπων τοῦ ἐπεκύρωσεν, ὁμοθυμαδὸν ἐλευθέρᾳ βουλῇ, τὴν 27 Ἰουλίου 1832, τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ὀθωνος ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ἀπεβιβάσθη εἰς Νάυπλιον τὴν 25 Ἰανν. 1833, ἀπὸ δὲ τῆς 20 Μαΐου 1835 γενόμενος ἐνῆλιξ παρέλαβε τὰς ἡνίκας τῆς Κυβερνήσεως, τὰς ὁποίας ἕως τότε διεύθυνεν, ἐν ὀνόματι αὐτοῦ, τριμελής τις Ἀντιβασιλεία.

Τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ὀθωνος, ἧτις διήρκασε τριάκοντα περίπου ἔτη, καὶ τὰ κατὰ τὴν μετapolίτευσιν τοῦ 1862, ἧτις συνεπήγαγε τὴν φυγάδευσιν μὲν τοῦ Ὀθωνος ἐν τέλει δ' ἐκλογὴν τοῦ νῦν ἐπὶ γρησταῖς ἑλλπίσι βασιλεύοντος Γεωργίου Α', εἰσὶν ἤδη γνωστὰ εἰς τὴν ζωσαν γενεάν.

24 20
17 20
06.20

35
1:1

35

45
10

